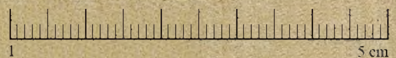

IPHAHANUM
A Mons Sophà
B Prædiolum Solymanni
C Hortus Hadſar dſernb
D Tachta Ruſtàm
E Mons Gerdegà
F Mons Haſarderèh
A
B
C
D
E
F
O W
F. W. Brandshagen fecit.

1 5 cm

AMŒNITATES EXOTICÆ

D. Marot inv. J. Gole Sculp.

Kaempfer

Kaempfer (Engelbert)

Amoenitatum exoticarum politico-physico-medicarum fasciculi V, quibus continentur variae relationes, observationes et descriptiones rerum persicarum et ulterioris Asiae, multa attentione in peregrinationibus per universum Orientem collectae.

Lemgoviae, typ. et imp. H.W. Meyer. 1712.

voir les alphabets. page 449.

Prononciation de l'Orthographe
des Amœnitates de Kæmpfer.

u = 8 grec = ou

g = gu franç.

ch = χ grec = ch polon. = K franc. = g'a ital.

s = z ou s

ds, dsj = ge, gi franc.

Sj = ch franc. = Sh Angl. = Sch All.

aa = ā

ii = ī

oo = ω̄ ou ō

ILLUSTRISSIMO CEL-SISSIMOQUE

COMITI AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO ADOLPHO,

DEI GRATIA

COMITI REGENTI

ac

NOBILIORI DOMINO

LIPPIÆ, &c.

SUPREMO DOMINO

VIANÆ & AMEYDÆ,

&c.

BURGGRAVIO HÆREDITARIO

ULTRAJECTI,

&c. &c.

ORDINIS REGII BORUSSICI

AQUILÆ NIGRÆ

EQUITI,

DOMINO SUO GRATIO-

SISSIMO.

ILLUSTRISSIME ac CELSISSIME COMES,

DOMINE GRATIOSISSIME!

Spolia ex Oriente fero, & ad pedes CELSITUDINIS TUÆ *devotissimâ mente ac manu depono: non ea Palladias ægides, phale-*

ratos

ratos equos, aut rapta ex Colchide vellera aurea, qualia fortasse Martio hôc ævô Principibus debentur & in pretio sunt; sed Fasciculos *chartaceos Curiositatum & Notitiarum, quas per Asiam universam, cum impendio floridæ ætatis meæ, laboriosè conquisivi. Chartaceos dico, adeoq; ponderis aut pretii vix æstimandi: dignos tamen atque congruos, quos* TIBI, CELSISSIME COMES, *& nescio an cuiquam alii, sacros constituerem:* TIBI, *qui, togatâ non minùs quàm sagatâ virtute instructus* Heros, *& arma & literas pari lance æstimas & amore complecteris. A quo enim tempore, relictis castris,* TE *Patriæ & gubernaculo magni Comitatûs* TUI *reddidisti, non rarò his* IPSE *studiis humanioribus edulcare curas regiminis*

nis, & selectissimæ bibliothecæ Tuæ redivivo cum ardore & voluptate animi vacare, gloriosè soles. Quò minùs dubito, quin præsentem opellam, velut humilimæ subjectionis tesseram, atque grati animi, pro innumeris à CELSISSIMA DOMO TUA *acceptis beneficiis, sacrificium gratiosè accepturus sis. Jovi Maxumo, cui nil nisi magnum atque eximium debebatur, præ ceteris placuisse, legimus, priscorum gentium sacrificia, in quibus frugum primitias libaverant: Cui* CELSITUDO TUA *Divino exemplo æmula has quoque frugum Orientalium primitias meas, & operum, quæ propediem daturus sum, præludia Gratiosè respiciet; & tenuitatem meam porrò Gratiæ Suæ radiis clementer fovebit, ut ætas mea jam ver-*

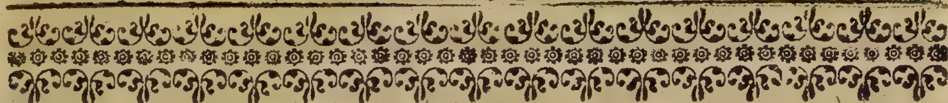
gens, & multis detrita fortunæ injuriis, ſub umbone Gratioſæ protectionis Tuæ requiem inveniat. Ego interim pro immortali vigore INCLYTÆ DOMUS LIPPIACÆ *votis ac precibus, & pro ſalute corporum Veſtrorum, quoad* CELSITUDINI TUÆ *placuerit, omnibus viribus meis, prout par & mearum partium eſt, vigilare non ceſſabo,*

dum ſpiritus hos regit artus.

CELSITUDINIS TUÆ,
ILLUSTRISSIME COMES, &
DOMINE GRATIOSISSIME

devotiſſimus

E. Kempfer, D.

PRÆFATIO.

Octodecim anni ſunt, cum ab *Indis* in patriam appuli; non lucri & mercium ſpoliis, ut ſolent reduces, ſed chartis onuſtus, quibus exoticas notitias, in variis regionibus, multo labore, ſumptu ac periculo conquiſitas, enotaveram. Has protinus exponere publico conſtituebam aliquot voluminibus librorum, in quibus, præter diſpoſitionem & connexionem, paucis menſibus abſolvendam, nihil ad perfectionem deſiderabatur, quàm ut Icones illis adderem, æri priùs incidendas, ſine quarum lumine & adminiculo exotica difficilimè intelliguntur. Verùm, trecentæ me excipiebant & à ferventi propoſito abducebant occupationes & impedimenta: nam vix appulſum curæ rei domeſticæ, hôc cœlo difficiles, implicabant, & praxis medica (à quâ inpoſterum deſiſtere conſtitueram) invitum obruebat laborioſiſſima. Addo, quòd *Illuſtriſſimus*

Dominus ac *Comes Regens Lippiæ*, *Dominus meus Clementissimus* tenuitatem meam Illustrissimæ Domui suæ archiatrum gratiosè constitueret: quod ipsum, etsi mihi singulari honori ducam, nec præter vota contigerit, otii tamen mei & vitæ, ut par est, majorem atque præcipuam sibi vendicabat partem. Hinc mea spolia semota sunt & in cistas recondita: in quibus hactenus magno meo dolore sepultâ jacuêre, donec nuper aliquâ functionis parte levatus, subsecivas quasdam horas recuperaverim, & cum his animum propositumque, chartas meas, jam à blattis tineisque rosas, mucidas & ex salo, quo in naufragiis olim inundata fuerant, magnâ parte extersas, ab interitu vindicandi. Quod ipsum dum statuo, placet præsente opellâ earum quasi γεῦμα quoddam & rudimentum præmittere, ex quo Benevolus Lector notitiarum mearum varietates prænoscat; imitaturus institores nostros, qui ex emporiis redeuntes, mercium suarum specimina exponunt, quibus emptorum explorent desideria. Urbanè *Ulysses* apud *Euripidem*, ubi Sileno vinum vendituris: *Vin tu*, inquit

quit, *priùs gustare, quod feram?* Cui ille: *ita par est, nam gustus emptorem vocat.* Ad gustum igitur, si specimina esse compererо, evolvam propediem ipsum apparatum, & ex eo offeram bibliopolis: 1. *Japoniam nostri temporis*, in quarto, ut vocant, edendam Teutonicè, cum imaginibus plus minus quadraginta; 2. *Herbarii Trans-Gangetici specimen* in folio, Latinè cum Iconibus circiter quingentis; si prius Cl. Dni *Rumphii Hortus Ambonensis* publicam lucem viderit, ne ab eo acta agam & sylvis inducere ligna videar; 3. *Hodœporicum tripartitum* in folio, cum figuris totidem, quot editoris sumptus tulerint; optionem ei daturus, an illud Latino, an Germanico, an verò Belgico idiomate edi debeat. Adhuc enim indigestum, sed plenum opus est, variâ linguâ promiscuè in Diariis meis consignatum. Continebit hoc ipsum *partes tres:* quarum *prima* exponet res Russo-Tartaricas; *altera*, Asiæ citra Gangem; *tertia*, Asiæ ultra Gangem; secundum exantlati Itineris mei seriem, quam Benevolo Lectori brevissimis hîc exponam, ut, quarum rerum ac regionum noti-

tias à me expectare possit, intelligat. *Legationi* à Serenissimo Suecorum Rege, Anno 1682. instructæ à *Secretis*, discessi *Holmiâ* per *Finniam*, *Livoniam*, *Russiam* ad *Aulam Moscoviticam*. Expeditis in illâ negotiis, per Tartariæ *Casanensis* & *Nagaicæ* tractum, transmisso mari Caspio, feror in *Mediam*: in cujus metropoli Sjamachiâ dum Comitatus trimestri otio se reficit, ego privatis peregrinationibus excurro ad loca alia. Ad *Aulam Persicam* evocati per *Hyrcaniam Parthiamque* ducimur ad Regiam Isfahanensem; intra cujus pomœria biennium degimus, dum ego interea privatis excursionibus subinde vaco. Tandem à dimissâ Legatione me expediens, cogito in Ægyptum, vocor in Georgiam archiater, & variis conditionum oblationibus lacessor: Sed prævaluit suasu Reverendi senis, Patris *du Mans*, Capucini ac Regii interpretis, invitatio architalassi Batavorum, qui classe suâ Ormusiensem Sinum infestabat. Depositis armis in *Arabiam*, inde in *terras magni Mogolis*, *regna Malabarica*, *Ceylanam*, & *regionem Sinûs Gangetici* concedo. Deinde secundum littora *Summatræ* in

Ja-

Javam deportatus,& ex ejus metropoli in ulteriores Provincias atque Insulas progressus, tandem *Siamensem Aulam* visito. Inde Cambodiâ,Sinâ australi & adjacentibus regionibus per transennam inspectis, *Japoniam* assequor, ultimam Orientis Thulen. Integro ei *biennio* nequaquam otiosè, *Asiæ* verò *decennio* immoratus, factô reditûs compendio, per oceanum revertor in *Belgium*,exacto in mari uno anno, exceptis paucis hebdomadis, quibus *Africani promontorii* solitudines permigravi. Hos inquam Orbis tractûs Itinerario persequor: ex quo ipso prodromi hujus miscellaneas Descriptiones & Observationes majorem partem exprompsi ac compilavi; ita tamen, ne illud depauperaverim, nec contigerit ei, quod solet Hortis angustioribus,in quibus avulsis paucis flosculis, caules saltem & folia remanent. Si verò totum Hodœporicum in particulares hujusmodi Relationes discerpi atque huc transcribi volupe sit, in permultos Fasciculos tractatus hicce distendi posset: sed præstat ipsam aliquando integram exhibere machinam, quàm ejus cæmenta.

Pro-

Prodromum hunc, ob jucundam materiæ varietatem, cujusque facultatis cultori legendam, titulo *Amœnitatum* insignio. Nihil ex ingenio meo ficti in illum retuli; nihil quod ungues sapiat & lucernam oleat; nec crambem recoquo ab aliis coctam, (nisi id methodus & connexionis ratio exigat) sed illis omissis, quæ ab aliis relata sunt, ea saltem describere satago, quæ vel nova, vel haud intimè & plenè ab aliis tradita sunt: Peregrinanti quippe non alius fuit scopus, quàm ut rerum vel nusquam nobis, vel non satis cognitarum notitias conquirerem. Unde nunquam me tæduit multorum dierum devia ingredi, etiam cum salutis meæ discrimine, dummodo labori merces obtingeret desideratæ rei, memorabilis, vel in foro philosophico controversæ, adinventa quædam cognitio. Quantulacunque igitur fuerint vel videantur Asiatica hæc mea spolia, multis sanè mihi constitêre laboribus & impensis.

Duo autem in hôc tractatu habes, L. B. quorum inconcinnitatem accusare possis; Styli videlicet & Iconem quarundam. Stylus, fateor,

pas-

passim inæqualis est, & historicæ relationi vix conveniens. Hunc ita sors itineris genuit, quæ viatori, manu otiosâ & animo tranquillo quicquam scribere, non permisit. Quis enim peregrinantium non videt occupationes? dum indies sarcinæ convasandæ, solvendæ, transvehendæ, à furibus & prædonibus tuendæ sunt; dum hospitium vix ingressis, turba hominum obstrepit, ad spectandum hospites Europæos confluens; dum mari vectis epibatarum insani clamores, tempestates cœli, & ipsius navis temulenta fluctuatio, calamum impediunt; ut ingruentes taceam casus, qui scriptionis seriem subinde interrumpunt, & plus ultra cogitantium animos curis & difficultatibus implicant. Hæc inquam negotiorum atque animi varietas, styli inæqualitatem peperit, ad quam corrigendam nec otium mihi nunc, nec, à longis studiorum induciis, ingenium suppetit. Alterum, culpæ chalcographorum quorundam tribuo, quos nactus fui rudes & morosi ingenii; imagines enim meâ manu accuratè & ad typum, sed diversâ magnitudine, delineatas, dum in decentem formã, ex majori vel minori reducere debebant, ita deformârunt, ut, nisi

ad illustrandas res omnino essent necessariæ, eas, velut libri dedecus, repudiarem. Atque hæc causa est, cur *sextum Fasciculum*, videlicet *Epistolarum* mearum ad *Viros in Asiâ eruditos*, planè omittam; disserunt enim de iis rebus, quæ sine iconibus, accuratâ manu & me præsente ex sculpendis, non intelliguntur. Hinc etiam retinui ad Fasciculum I. spectantes Planographiam urbis *Isfahani*, à me trimestri studio laboriosè conflatam; delineationem Regiæ viæ *Tsjahaar baag*, adjacentiumque Hortorum, præsertim τῆ *Hadsar dsjeriib*, domuumq; in iis extantium; Icones quadrupedum in urbe & theriotrophiis Regiis spectabilium; ad Fasciculum quoq; II. spectantes multas Inscriptiones & Icones speciales ex Persepoli antiquâ; tum novam & accuratam Japoniæ tabulam geographicam, pluresq; alias Fasciculo III. & IV. appropriatas, quas nunc reservo in spem melioris occasionis. De xylographo meo idem, quod de chalcographis, conqueror. Sinicos enim characteres quosdam negligenter tractavit, virgulis, secus ac decebat, incurvatis, productis vel curtatis, aliis malè etiam loca-

locatis; quo ipso nativæ characterum elegantiæ atque genio multum decessit.

Ceterùm, de scriptione meâ necessarium est Lectori impertiam, quòd in exoticis vocabulis, Germanorum pronuntiationi me accomodaverim: adeoque *u* legendum volo sicut ȣ Græcum; *g* velut *gu* Gallicum; *ch* velut χ Græcum, vel *ch* Polonicum sine attactu gutturis, sive ut *g* Italicum ante *a*; *s* interdum cum sibilo, interdum leniùs pronunciandum est, sicut *z* Polonicum sine accentu; Non suppetit hîc nobis duplex littera, qua diversitatem illam indicemus; unde in nominibus Persicis litteram ج per *ds* & *dsj* expressi, quæ tamen paulò leniùs efferenda erat per *g* Gallicum ante *e* & *i*. Per *sj*, more Belgico, exprimo ش Arabicum & Persicum, quod Galli faciunt per *ch*, Angli per *sh*, Germani per *sch*. Voces Japonicæ *seo*, *sio*, *meo*, *mio* &c. pronunciari velut una syllaba debent, subauditâ vocali, quæ inseritur, adeoque paulò leniùs quàm si scribatur *sjo* & *mjo*. Orthotoniam genti cuivis vernaculam accentibus & duplicatis vocalibus expressi; ex quibus productionem & brevitatem syllabarū assequi in proclivi est: hinc

aa legendum ut Græcum ᾶ, *ii* ut ῖ, *oo* ut ῶ &c. Moneo hæc, ut exotica vocabula, à non Germanis & ἑτερογλώττοις lecta, genuinum præstent sonum, &, quod vulgò solet, in alia prorsus vocabula non degenerent. In vocabulis Persicis syllaba ان ferè perinde est, an *aan*, *oon* vel ῶν pronunties, cum in eo Persarum Dialecti discrepent, velut in كرمان *Kirmaan* Caramania, آسمان *aasmoon* cœlum, جهان *Dsjehuun* mundus, & sexcentis aliis. De mensuris, quibus passim in dimetiendo usus sum, brevissimè doceo: quòd per *passus* non intelligam geometricos illos, qui duplici gressu veniunt, sed simplices meos sive communes, quibus incedit vir staturæ mediocris, vel mediocri paulò longioris, complectentes ad minimum pedes geometricos duos. Per *parasangas* quoque tantæ longitudines & locorum distantiæ intelligendæ sunt, quarum 22 cum dimidiâ respondent uni gradui cœlesti, sive milliaribus Germanicis 15. Sic præmonitum Lectorem valere ac scriptis meis favere jubeo. Dabam ex museo prædioli mei, *Steinhoff* dicti, in Comitatu Lippiaco, Anno Chr. M DCC XII.

Per-

AMOENITATUM EXOTICARUM

FASCICULUS I.

Complectens

RELATIONES

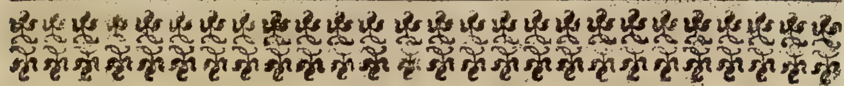
DE

AULÆ PERSICÆ STATU HODIERNO.

Catalogus Relationum
FASCICULI I.

RE-

RELATIO I.

Persona Regis Persarum, Status hodierni Regni, & regiminis ratio in genere.

§. I.

Regis Persarum magnitudo.

Præfatio.

Augustam Persicæ Majestatis Aulam, multitudine Purpuratorum, auro, divitiis & innumeris Regalis magnificentiæ generibus fulgentem, ex vivo præsentiq; vultu descripturus, magni ausûs videor provinciam aggredi. Si enim consignandis rebus etiam haud magni momenti, scriptorem requirimus congeneris fori, ne historiæ existimatio detrimentum ex peregrino genio orationis capiat; vix ego absolvendus temeritatis fuero, qui extra oleas facultatis meæ, opus tam insolentis argumenti suscipio. Cujus equidem gravitate se deterreri tenuitas mea pateretur, si fas esset ex styli verecundiâ præsentissimam dimittere occasionem, quæ Monarchici hujus theatri scenas recessusque omnes, & quicquid in iis memorabile ac à vulgi notitiâ remotum geritur, gratioso indultu perlustranda atque evolvenda exhibet. Accipe igitur Aulam, B. L., non quâ par est facundiâ, sed quantâ decet fide, per membra articulosque intimè exponendam: Aulam inquam nostri ævi; sed, ut ab omni seculorum memoriâ, sive sub Monarchiâ Orbis, sive sub temporum sequiorum fatis illustrem, ita non minùs sub recentiori *SOPHORUM* regimine felicem, floridam, pacificam, invictæ hactenus potentiæ, tremendam Orienti, ac toto orbe inclytam,

tam. Varietatem occurrentis materiæ exhaurire placet brevi ſerie Relationum: quia hæc methodus Viatorum commentariis propria eſt, & legentibus delectabilior.

Poteſtas abſolutiſſima. Caput Imperii Perſici *Rex* eſt, qui ad Dignitatis faſtigium jure hæreditatis provehitur. Magnitudinem Ejus, cum vaſta moles territorii, tum verò immenſæ teſtantur felicitates, quibus Ille præ ceteris Aſiæ Principibus beatur. Harum ex cumulo, ut præfari inſigniores liceat, *primam* nomino liberrimam atque abſolutiſſimam Jurisdictionem. Video Potentias univerſi Orbis, alias explicitis circumſcribi conditionibus, quas Leges fundamentales vocant; alias intra definitos limites retineri tacitis quibusdam & inſuperabilibus obſtaculis atque neceſſitatibus. *Ruſſorum Autocratorem* hactenus auctoritas Optimatum ſtrinxerat, ab arbitrariis auſibus revocatum religioſâ patrii moris obſervantiâ. *Turcorum Sulthano* licentiâ præſidiarii militis ſudem figit, nullo conſilio ſuperabilem. *Indorum magnum Mogolem* propria compeſcit ſoboles, gravi armata ſubſidio faventis populi; ut plura taceam. *Sophorum* verò *Principi*, ſublatis impedimentis, abdicativè omnia permiſſa atque integra ſunt: ſi velit fœdera, bella, pacem cudere, ſi Leges Regni mutare, ſi novas fingere tributorum ſpecies; quin ad privatorum vitas, uxores, liberos & bona quævis manum extendere: nullo civibus, etiam primoribus, relicto juris præſidio, quo degenerantis Potentiæ vel libidinem à fortunis, vel impetum à cervicibus declinare queant. *Alteram* conſtituit veneranda quædam *Sanctitas;* non qualem divinitus omni Majeſtati conceſſam credimus, ſed congenita Perſonæ Regenti: quandoquidem hanc ex Pontificialis Cathedræ authore *Mahhammede* obtinere traditur, per deſcendentes gradus ſucceſſivè derivatam. Quæ verò cum dubia videri, nec obtrudi credenda ſine documento poſſit, en ſolenne Perſarum, quod ex ore ſacer-

Sanctitas genitalis.

cerdotis promo, argumentum: *Prisci ex laudata stirpe successores Imami dicti, ægrotos solo affatu curaverunt, omni pharmacorum ope posthabitâ; qualis verò effectus manare nisi ab innata Sanctitate potuit! Eundem igitur cum præstet Serenissimus, non quidem apparatu verborum, sed, quod magis mirandum, effluvio sui corporis; nihil etiam de Sanctitate Principis dubitari debet.* Curatio ut succedat, propinanda est aqua effluviorum virtute quomodocunque affecta; sive hæc Regiis manibus abluta, sive immissis digitis vel quocunque contactu impressa fuerit. Opinio usque adeo mentes occupavit, ut ægrotantes multi ex Regiâ pelvi citiùs, quàm ex pharmacopoliis remedia appetant, spem, quod pollicentur, non lusura, si modò virtuti fiducia respondeat. Sanctitatem dum ostendo, rarissimam demonstro prærogativam. Sicuti enim jura Papalis antistitii, quod Caliphatum vocant, in illa Sanctitate fundant; hinc simul inferunt: Serenissimum Hæredem, velut Religionis caput, omni Mahhammedanæ Legis observantiâ eximi, ne vel anima gravari ex ceremoniarum, quas religio præcepit, omissione, nec corpus vini potu, aliisve, quas Lex prohibet, impuritatibus inquinari possit. Ita sanè *Clerus* hujus sectæ, quam *Sjijaiticam* vocant, prolixè affirmat, sive per adulationem, sive sic seriò persuasus. *Tertia* singularis civium fides est, quâ Rex fruitur; dum cuncti suo tam absoluto sanctoq; Principi in omnibus se subjiciunt, & in abstrusis etiam rebus pervicaciter obsequuntur. Si bona fiscus, si lictor oculos pugione expungendos, si amputandum caput inopinatus à Rege nuncius poscit (tristia nonnunquam Regii Senaculi interludia!) damnatus haud nutu refragatur, quin hæreditatem, oculos, vitam ad jussum quisque exporrigat. Vidit ævum Regis *Sephi* patres, qui filiis, & filios, qui genitoribus ferrum parricidiale ex jussu Principis intulêre, atque inferendum adeo

Insolens subditorū fides.

patienti & imperterrito exceperunt animo, ut Sereniſſimo damnatori mille *vivat & valeat!* ſub ferali ſtrepitu acclamaverint.

Tituli & Honores. Magnitudinem teſtantur Tituli: Hos pene divinos Principi auctoritas ſua ac ſubmiſſio gentis peperit. Palmarium appello والي نعمت *Waalì Naamèt*, qui ſignificat *Vicarium Gratiæ*, id eſt, Locumtenentem DEI & Mahhammedis abſolutum, pro diſpenſandis (humano generi) bonis & fortunis; eo enim in coronationis actu inſignitur ab Archimyſtâ, eodemque Rex ſe ipſum appellando, in ſermone & diplomatibus utitur. Stylus Curiæ Regem turgidè appellat عالم پناه *Aalèm penaab*, & جهان پناه *Dſjehuun penaab*, id eſt, *aſylum*, umbram & refugium *terrarum Orbis;* vel inſolentiùs پادشاه عالم *Padiſjah Aalèm*, id eſt, *Imperatorem totius mundi*, cujus imperium alto faſtu ſibi arrogat; quomodo de *Domitiano ſuo Statius:*

En hic eſt Deus! hunc jubet beatis
Pro ſe Jupiter imperare terris!

De cujus verò tanti elogii jure, utrum *Indorum Imperatori*, qui illud inde à *Timuris* (*Tamerlani*) ævo uſurpavit, an *Sophorum Principi* competat? gravi & hactenus indeciſâ lite, inter utramque gentem, contenditur. Si tamen dicendum, quod res eſt: omnis pro Sereniſſimo noſtro ratio militat, velut oriundo ex ſanguine *Mortuſæ Aali*. Huic enim ſuo genero ſucceſſionem ac jus hæreditarium in terrarum orbem, minimè Timurianæ ſtirpi, deſignaverat *Mahhammedes*; ipſe, ſi Diis placet, ex decreto cœleſti orbis univerſi Dominus. Academiæ Regem ſalutant اقدس *Eckadès*, id eſt, *Sanctiſſimum*, vulgus برادر آفتاب *Beraderri aaftaab*, id eſt, *Solis collegam*, elogio Regis *Sjah-*

Sjahpuur ſive *Saporis*; alii سپهر رکاب *Sepehr rekaab*, id eſt, Principem cujus ſtapeda cœlum eſt, & صاحب قراني *Sahèb Kheranì*, id eſt, *Dominatorem* Conjunctionis, ſive *aſtrorum*. Modeſtioris genii & ceteris uſitatior eſt appellatio والي ايران *Waalì Iruun*, quæ ſignificat *Locumtenentem* (*Dei*) abſolutum univerſitatis Perſiæ. Qualis etiam indigitatur proprio Regentis Perſonæ & uſitatiſſimo nomine شاه *Sjah*. Titulis par reſpondet reverentia & honor Regis præſentiæ habendus; nam ſedentem in throno crimen eſt adire, ſine libamine offerendi muneris, alloqui nefas eſt, niſi quis proſtrato priùs corpore ſolum, quod calcat Rex, tribus baſiis oſculatus ſit; cùltu equidem Diis ipſis debito, ſed cui ab antiquis, dum Orbi imperaret, ita adſueviſſe videtur præluſtre Solium, ut amiſſo nunc vel imminuto dominio, à Monarchici honoris arrogantiâ ſibi temperare nondum dedidicerit.

Adorat Majeſtatem, quicquid terrarum, quà Orientem & Occidentem, *Tigridi Indoque* fluminibus, quà Meridiem & Septentrionem, *Perſico Caſpioque maribus* interjacet. Hoc ad normam Geographorum à gradu 86 ad 120 in longitudine, in latitudine à gradu 26 ad 44 extenditur, & indigenis appellatur ايران *Iruun* & عجم *Adſjèm*, videlicet *Regio ex omnibus Aſiæ* (*Sinam cum Japoniâ* excipio) *præcipua*, maximèque prudentiâ politicâ, ſcientiis atque artibus exculta. Limites tam latè patentes *Ruſſi*, *Tartari*, *Indi*, *Arabes* & *Turci* ambiunt; quibuscum pax ſarta tectaque coli, niſi prudentiâ ſingulari poteſt, bellum geri, niſi maximis licet viribus & fortitudine: remotiùs tamen à naturâ marium, montium & deſertorum intervallis locati ſunt, quàm ut ſecuris civibus, & tranquillo *Territorii amplitudo.* in

in otio degentibus immineant, & impreſſione facta, nocere improviſi poſſint.

Felix & manſuetus Regum genius.

Ut felicitates & prærogativæ in throno Perſarum, ita virtutes & dotes animi in ipſis Regibus ne deſideres: Quodſi vitas evolvimus, quotquot ex hodiernâ proſapiâ Imperio præfuerunt, plurimis claruiſſe invenies (ſi in *Sephio* crudelitatem excipio) eximiis & quaſi genitalibus. Palmarias tres nomino: *Conſcientiam Legis naturæ* tenerrimam ac ſcrupuloſiſſimam; *timorem*, quo pueri imbuuntur, ſupremi *Numinis*; & inſignem, ſive gentilitiam, ſive à climatis bonitate ingenitam indolis *manſuetudinem*. Hæc ſanè virtutum congeries, altera eſt felicitatum memoranda trias, non quâ Majeſtatem, ſed quâ genium & ingenium regentis Proſapiæ Principum provida natura ſingulariter decoravit; liberrimam poteſtatem & potentiſſimam libertatem caſtigavit, & frenos denique gubernaculi, intra Juſtitiæ Clementiæque orbitas hactenus retinuit, ut cum in ſubjectiſſimos cives ſuos devolvere Principes quidvis pro arbitrio vel libidine audeant, generoſè tamen caveant, ne quid damnoſè & inconſulto Senatûs judicio factitent in Republicâ, vel rigidiùs ſtatuant in eos, qui à boni civis officio non deſciverunt.

Origo recentiorum Regum,

§. II.

Oriundorũ ex Suffis, ſive Theologis.

Habenas Imperii *à duobus ſeculis* moderantur Principes, ex religioſâ familiâ nationis *Turcicæ*, quos noſtrates vulgo *Sophi*, vel *Suffi* appellant. Eas initio *ſeculi* à nato Chriſto *milleſimi quingenteſimi* primus capeſſivit *Sjeich Iſmaël*, à populo ob religionis zelum cognominatus *Sufì*, filius *Sjeich Haidaris Sufì*, inclyti doctrinâ & ſanctitate *Principis Arbelitarum*; vox enim صوفي *Sufì religioſum*, شيخ *Sjeich ſenem purum*, id eſt, ſacræ Legis interpretem & doctorem ſignificat. *Matre* natus erat

Mar-

Marthâ, filia τῦ *Hassenbeg*, Turcicè *Usum Chan*, i. e. Longus Princeps, ob corporis proceritatem cognominati, *Tabrisiensium* primò, mox *Persarum* quoque Regis potentissimi. Ad Solium iter stravit, integro seculo & sex generationibus prior *Sjeich* quidam صفي *Séphi*, vel pleniori nomine, *Séphi Eddin Isaak*, *nepos Mortusæ Aali*, in descendente lineâ vigesimus tertius, & peculiaris Sectæ, quam الشيعة *Sjijài* vocant, tum nondum vulgatæ, ardentissimus propagator. Hic *Arbeli* (*Ardebil*), loco illustri, & à patre locuplete genitus erat; pauperiem tamen sectari, & vivere vitam eremitanam statuens, relictâ urbe, in proximum concessit desertum, occupatâ ædiculâ, à se pro claustro devotionis extructâ. Erat illi non alia intentio, quàm ut à possessionum luxu & seculari turbâ remotus, faciliùs sibi famam Sanctitatis, Religioni, quam docebat, fidem & applausum pararet. Et sanè in eremo res cessit ad sententiam! Nam uti vitæ & morum, quos præ se ferebat, integritate, ita præstantiâ doctrinæ suæ, quam condire miraculis solebat, sic brevi inclaruit, ut assentientis populi favorem, & qui indies dogmata ejus haurirent, auditorum atque admiratorum turbam acquireret. His ita vigentibus, fama Sanctitatis magnum invitavit *Timurum*, ut Arbelianos dum transiret, apud Eremitam diverterit. Is tum, debellatis Turcis, redux ex Thraciâ, præter *Bajazethem* Imperatorem caveâ inclusum, selectissimum ducebat syrma captivorum, quos propediem occidioni daturus erat. Quid his evenerit, quæque in eo congressu inter Ducem & Theologum gesta fuerint, ex historiâ Persarum, utut fortasse fabulis nugisque scatente, transcribere non pigebit: eò, quòd occasionem acquisiti Imperii, & regentis Familiæ principia doceat. *Timur* inclytus *Tartarorum Monarcha*, & ma-

Sjeich Sephi ad solium viam parat.

Tamerlanes.

magni Mogolum Imperii fundator erat; qui ex vulnere in expugnatione *Cistum*, urbis Chorasmiensis acceptâ, coxâ dextrâ claudicans, à suis لنك *leng*, id est, *claudus*, inde à latinis *Tamurlanes* nuncupatus est. Is, ut erat corporis robore ac constanti valetudine, ad senilem usque vitæ terminum, præditus, ita etiam infracti semper & præsentis animi bellator fuit, &, quod inter præcipuas laudes numero, severus Justitiæ & Divini Numinis cultor. Si tyrannus fuit, quod in ejus vitâ *Arabsiades*, durus Timurianæ fortitudinis interpres, & ex eo Latini scriptores referunt, certè Clementiâ erga subjectos, & variis virtutibus istius criminis famam apud suos emaculavit. Mahhammedis admittebat instituta, eâ fidei moderatione, ne uni sectæ vel religioni nomen profiteretur: vestigia hoc ipso secutus antecessoris sui *Singis Chani*, duobus ante ipsum seculis (post Christum natum decimo tertio) *Tartarorum Regis* & totius *Asiæ domitoris*. Omnium autem cum esset rituum, religionum nationumque tolerans, ac superstitionibus astrologicis maximè addictus, miraculis tamen ægrè tribuisse fidem, vel ex hoc liquet: quòd à familiaribus suis vix induci potuerit, ut ad visendum seculi oraculum paucis parasangis à viâ deflecteret; quoniam ipsum impostorem esse, qui imperitiam vulgi luderet, firmiter sibi persuasum erat. Ad explorandam veritatem dum viam ingreditur, animo tacitus proponit: crediturum se pietati hominis, si is sibi satisfaceret in tribus, quas tunc excogitabat conditionibus; quarum prima erat: si multum humanitatis, minus reverentiæ, nihil submissionis sibi exhibuerit; altera, si quid sibi, tunc admodum famelico, vescendum obtulerit insoliti, quod per vitam nunquam comedisset; tertia, si quid stupendi visendum ostenderit. His præmunitus, Religiosum adoritur; qui à discipulis, adesse Orbis domitorem, audiens,

nihil

nihil mutato vultu, nec intermissâ, quæ oculos distinebat, lectione, introduci eum jubet; & intranti assurgens, locoque cedens, sessum ut ad sinistram capiat, familiariter rogat; est enim ea sedes in hac gente honoratior. Tum blandis verbis salutato, de victoriâ gratulatur: eam non humanis viribus, sed Dei beneficio & Providentiæ tribuendam, gravi Laconismo monens; ut cetera taceam. Obtutu longo Imperator Senis gravitatem miratus, tandem, quòd esuriret, jentaculum ab eodem poscit. *Sjeich* desiderio satisfacturus, *lac & caseum* promi ex penu jubet, cum eremita aliud cibi genus non haberet. Obsonium cùm Heros acri appetitu manducasset, Deum testatur, nunquam se satiatum cibo gratioris succi, & loci sterilitatem contemplatus, quærit, ubi sua pascua, ubi pecora habeat? Ad quæ *Sjeich*, jugum indigitans montium: vides illic fruticeta, inquit, hæc pascua sunt; videbis etiam pecora! & vibrato in altum candido linteo, assuefactas hoc signo capricervas, ex summis culminibus in *Timuri* conspectum provocat, ibi mulgenda præbentes ubera, more mansueti pecoris. Quo viso Heros, conditionum recordatus, eremitam verè pium & Dei O. M. amicum agnoscit; prioris quoque pœnitens odii, quod in caput ejus juraverat, si impostorem deprehenderet, nunc reverenter habet, & ab eo se priùs discessurum negat, donec *Sjeich* à se documentum petiisset conciliatæ gratiæ. Oblationi senex haud renisus, manumittendos rogavit præsentes, quos in triumphum ducebat, mille aliquot Turcos, populares suos, dum se misereri diceret sortis eorum, à quibus ipse Turcus, suam duceret originem. Non expectaverat *Timurus* generis tam alieni petitionem; desiderio tamen ob fidem datam deesse nolens, captivos reddit intercessori. *Sjeich Sefi* solutos ferali sententiâ populares suos, ex mœrore, viâ & vinculis squalentes, hospi-

tio excipit; deinde benigniſſimè habitos, veſtitos etiam & commeatu inſtructos dimittit, ad repetendum Lares & familiarum ſuarum ſocietates. Hæc eſt illa gens, quæ tributim, vagis quidem ſtationibus, *Perſiam Choraſmiamque* hactenus inhabitat, paſcendis ſemper intenta gregibus; id enim vitæ genus ei nomen dedit ترك *Turk*, id eſt, *paſtorum*, & primæve illius patriæ تركستان *Turkeſtaan*, id eſt, *paſtorum terræ;* nomine proprio *Turk*, *Japheti*, quod ait *Mirchond*, *filii* natu maximi, & primi illic Imperii Scythici authoris, in appellativum transgreſſo. Ex hoc nomen quoque ſortitur *Turcomania;* quòd incolæ ejus ſint تركمان *Turki maan*, id eſt, *Turcis ſimiles:* quippe paſtoralem ſub plauſtris vitam agentes, Scythicisque moribus & linguâ conſpicui. Hos inquam vagabundas tribus, illo tempore ingentes & fortiſſimas, vel hoc ſolo in ſocios merito graviter ſibi devinxit *Sjeich Sephi*, & ab hoc ſpecioſo facinore, nec minùs profeſſione religionis, & inculpabilis vitæ exemplo, apud Perſas ita inclaruit, ut ejus auctoritas atque nominis exiſtimatio in ſummo verſaretur culmine. Eſt enim ille hic *ſephi*, quem Perſæ *Polum Religionis ſuæ & verticem ſanctorum* vocant: cujus liber
Liber Kara Dſjelde. *Karà Dſjelde* dictus, hactenus nondum apertus, nondum lectus, magnâ aſſervatur reverentiâ; eâ cautione ab auctore datus, ne à poſteritate legatur priùs, quàm ſi in extremis bellorum anguſtiis conſtituta eſſet; ſecus ſi fecerit, paſſura calamitatum Iliades & funeſtam ſolii everſionem. Continere autem dicitur prophetias & conſiliorum myſteria, de Statu Imperii Perſici agonizantis. Accidit deinde, ut nepotes, patriis vitæ veſtigiis, & indefeſſo doctrinæ propagandæ zelo inhærentes, non modo favorem gentis Perſicæ conſervarent, ſed Turcorum præſertim, quibuscum conjunctiſſimè vivebant, amicitiam ſtabilirent, &

ſuæ

ſuæ ſtirpi quaſi hæreditariam facerent. Quæ res demum prædicti *Iſmaëlis* patri, *Sjeich Haidari*, apud Regem *Jacob*, *Uſum Chani filium*, & ſuum affinem, invidiam & exitium paravit. Cum enim *Jacobus* ſuſpectam haberet *Haidaris* amicitiam, quam cum Turcis, ejus terræ potentiſſimis hoſpitibus, colebat, præſertim affectu multitudinis Perſicæ tam arctè ſociatam; non dubitavit eum, nihil vel mali conſcium vel ſiniſtri metuentem, è medio tollere, filio *Iſmaëli*, ac matri *Marthæ*, ſuæ quamvis ſorori, nefariè inſidiari, retentâ dote, hæreditarios fundos & fortunas rapere, & quæ non alia! Quid demum *Iſmaël?* Is manibus crudelis avunculi elapſus, cum genitrice diu exul egit apud *Medos:* adultior verò tot dolens injurias, exiliique pertæſus (quanquam apud gentem ſtirpi ſuæ addictiſſimam) mortuo tandem avunculo ultionem meditabatur in filios Aluantem & Muratum, tanquam hæredes Paterni regni & fortunæ. Favere ſibi noverat Turcorum animoſas tribus, quarum aliæ decies mille referebant capita; auxilio non defuturos ſperabat Medos, apud quos degebat; nec ex Perſis ſibi inimicos confidebat, quos patriæ religionis dogmata ineſcaverant. Hæc ille melioris fortunæ auſpicia interpretatus, invitabat ſub ſigna tribus, contra ſuperſtites perſecutoris filios. Ab his poſtulabat *Haidaris*, deſideratiſſimi genitoris ſui, ſanguinem, erepta paterna prædia, dotem matris retentam & exantlati exilii ſatisfactionem. Non defuit *Iſmaëli*, uti præſens *Medorum*, ſic implorata tribuum fortiſſimarum fides, non fidei virtus, nec virtuti ſucceſſus opinione auſpicatior; dum aura favens plebis Perſicæ vela fortunæ ad ſententiam inſpiraret. Nam devictis fratribus, occupatis provinciis, expugnatis *Tabriſio*, *Sjiraſo*, *Babylone*, ceteriſque urbibus populoſiſſimis, ſuppreſſo denique *Ulu Chano*, *Tartarorum* inclyto *Principe* vicino, cujus potentiam ſibi po-

Iſmaël primus ex Suſis Rex Perſiæ.

ſterisve fore quàm maxime infeſtam videbat, thronum ipſe conſcendit *Iſmaël*, & ex شيخ شاه *Sjeich Sjah*, id eſt, ex *Theologo Rex Perſiæ* factus eſt. Ita nimirum totius Perſiæ imperium ad *Sufos*, vel contorto vocabulo ad *Sophos* vel *Sopos*, id eſt, ad religioſos Sephi poſteros translatum eſt; quorum adoptato cognomine Rex appellatus eſt *Iſmaël Sophì*. Eum in imperio ſecutus eſt filius *Tahmaſp*, cui ſucceſſit filius *Iſmaël II*; hunc frater *Mahammed Chodabende*; ei ſucceſſivè filii tres, videlicet *Emir Hemſa*, *Iſmaël III.* uterque paucorum menſium Rex, & *Abas I*, cognomine Magnus; Abaſſum excepit nepos *Sephi* tyrannus; hunc filius *Abas II.* quem *Solyman hodiernus* imperii Rector feliciſſimus. Circa etymologiam tituli *Sophi*, Regiæ ſtirpi adhærentis, ſciendum eſt, eum ex opinione Perſarum non derivari, quod vulgò putatur, ex voce Perſicâ صاف *Saaf*, quod *purum*, aut Arabicâ صفي *Tſaphì* quod *defæcatum* & in melius reformatum notat, uti putat *Scalig. lib. 5. de emend. temp*; ſed ex nomine Perſico صوف *Suf* vel *Suuph*, quo notant pannum tenuem cymatilem, Gallis *camlot* dictum, quo ante acceptos Imperii faſces veſtiri Iſmaël, communi theologorum more, ſolebat, & quo adhuc hodie omnes pallianturPerſarum religioſi, ut à ſecularibus dignoſci hôc cultu queant; ex quo iidem etiam appellantur صوفي *Suphì*, id eſt, *Sufenſi panno palliati*. Primus igitur regentis proſapiæ Rex *Iſmaël*, ob religionis amorem (quippe ex ſanguine illuſtrium theologorum ſatus) *Suphì*, vel depravatâ vocali, *Sophì*, & ſine aſpiratione *Sopì* cognominatus eſt; vocabulo quidem appellativo, quod cum صفي *Sephi*, nomine proprio confundi non debet. Non eſt autem vocabulum

Iſmaëlis in Regno ſucceſſores.

Suph

Suph Persicum, sed ex ejus nominis oppidulo Syriæ, unà cum prædicto *cymatili*, quod ibidem ex lanâ caprina texebatur, Persiæ olim inductum; quemadmodum & panno Londinensi *Londerì*, Parisiensi *Parì*, & aureis Venetis *Venisì*, nomina olim hîc imposita sunt, à patriâ, quæ eos in Persiam transmittebat.

§. III.

Regum nativitas & educatio.

Obscurus ortus.

Vitæ originem Princeps, uti illustrem ducit paternam, ex palliata Sjeichorum & Sophorum stirpe, ita verò maternam, atque reliquas nascendi conditiones sortitur Regio splendori impares. Matrem enim nihil refert, cujuscunque fuerit fortunæ & sanguinis; filiane magnatis indigenæ dono Genitori data, an ruricolæ & plebeji hominis, ex Georgiâ & Cyrcassiâ (quæ puellas pariunt totius Asiæ speciosissimas) plagio latrocinioque abrepta; sufficit illam ob venustatem Serenissimo placuisse, ut in Genitricem Successoris sui deligeret. Hanc sortem nec industria educationis, nec informationis studium, nec cum viris illustribus consuetudo & convictus corrigunt. Palæstra omnis, gynæcei latebra est, extra quam Illi solem intueri non permittitur; commilitones sunt nigra & castrata mancipia, ex variis torridisque cœli Zonis conquisita; ministrorum vices ancillæ gerunt, & ignobilis pellicum Regiarum turba; Inspectores sunt mater, avia & nonnullæ anûs, auctoritate ceteris præstantes; Ipse ephorus ex castratâ mancipiorum classe fœminarum suffragio deligitur, non qui manum & ingenium Candidati ad tractanda gubernacula, sed qui in religione & superstitionum notitiis solummodo instruat. Hujus παιδείαν cum lustrare hic visum sit, à Gynæcei, in quo Princeps educatur, descriptione ordiar.

Præliminaris Gy-

Gynæceum, Persice حارم *Haraam*, est claustrum Regiæ

næcei Regii descriptio.

Regiæ contiguum, muro præcelſo duodecim & amplius orgyiarum munitum, nocturnis cinctum excubiis, & ab omni hoſpitum communione, inſtar æterni carceris, occluſum. Porta ejus militari præſidio & variis excubiarum manipulis inſtruitur, qui acceſſus hominum prohibent, & moras diſcutiunt ſubinde prætereuntis turbæ. Introitum longum varii ſtipant ſatellitum cohortes, præſertim eorum, quos vocant يساول *Jeſawul*, id eſt, atrienſes. Hi ſunt *Iſmaëlis I.* ex Turcorum tribubus adſciti corporis cuſtodes, qui ut hodie idem præſtant munus quaſi hæreditate acceptum, ita & nomen retinent *Sophì*, vel *Sopì*, quod cum Sjiaiticâ lege & vivendi regulâ adoptaverant. Proximum aditum tenet cuſtodia caſtratorum ex gente Perſicâ. Interiora ancillæ, concubinæ & conjuges Regiæ inhabitant, ex Perſiana, Armena, Georgiana & Cyrcaſſa gentibus ſelectæ. His accedit ſpadonum atra colluvies, ſub Zona torrente nati, vultibus rugoſis, ac tetra aſpectu, quanquam nitidiſſimè veſtita. Horum ſpadonum fides & officium cùm in ancillando, tum in eo potiſſimùm verſatur, ut pellicum mores & vitas inſpiciant, corporum & pudicitiæ cuſtodes ſint, ſecreta an foveant, perſcrutentur; delinquentes objurgent, nec à plagis abſtineant inferendis, ſi objurgationis pœnam culpa exſuperet. Mirum enim non eſt, rigidos ſe præbere corycæos, qui formarum, qui ſtupri, qui libidinum facti ſunt oſores, laſciviæ organis ita penitus viduati, ne vel veſtigio probare ſexum valeant; proinde natura ipſis & barbam, & maſculum corporis robur negavit; etiam voce, geſtu, animo, ad muliebris genii mollitiem converſis. In hôc natus effœminato cœtu, in hôc ignorantiæ delubro adoleſcens Hæres imperii, quid Imperatore dignum capiat, cuivis proclive eſt judicare. Nec enim, ſi Genitorem excipio, cuiquam generoſi animi, vel illuſtris inge-

ingenii, qui prodesse exemplo & doctrinâ possit, intrare claustri limites permittitur: ita eos munivit zelotypia & suspicio; quin pro motione corporis, vel excitatione animi, nec equos loci angustia, nec canes religio adesse patitur. Saltem ex quadrupedibus accessus patet asino, cui insidendo puer crura firmet, ut, aliquando Rex factus, equitare possit in publico. Habes conditionem Gynæcei, id est, otii, ignorantiæ & muliebrium deliciarum delubri; in quo Hæres, Imperio destinatus, instar neglectæ vitis, sine pedamentis doctrinæ ac virtutum, luxuriosè adolescit. *Pergo ad Moderatorem.* Is constitutus morum & pietatis potiùs, quàm ingenii formator, Discipulum, nec dum satis legere vel scitè scribere edoctum, ad Theologiæ adyta perducit; eo consilio, ut recentem testam ingenii, nullis præoccupatam sententiis, Religione Mahhammedanâ Sjijaiticâ maturè imbuat. Præcepta igitur purificationis & lotionis Legalis, jejuniorum observantiam, & vesanam precationis formulam, ad unguem tenenda, primò omnium inculcat. Deinde Mahhammedis & duodecim Imamorum vitas & miracula, unà cum intricatâ eorum genealogiâ & propagine, explicat. In punctis controversiarum enodandis, quæ Persas inter & Turcos reciprocantur, solicitè occupatur. Mortusæ Aali, sectæ suæ antesignani, & filiorum ejus Hossenii Hasseiniique fata, & quas successionis nomine ab *Omero* perpessi sunt persecutionum tempestates graphicè subindèq; exponit: hoc ipso capitale Auditori instillaturus odium, quo antagonistas *Sjijaiticæ* religionis, videlicet *Sonnì*, i.e. sectatores religionis Turcicæ ac heterodoxos quoscunque prosequatur, ac detestetur acerrimè, mussitatâ subinde dirarum formulâ لعنت بر عمر *Läanèt ber Omèr*, id est, Sit maledictio super Omerum! Facta est hæc à Sjijaitis imprecationis forma ad detestandum Omerum, illegiti-

Institutio Principe indigna.

mum, ex Persarum opinione, successorem Mahhammedis, & trucem Mortusæ Aali ac filiorum ejus hostem: in alios deinde effundi suevit, & in vulgi abire dicterium, postquam divinis auribus delectabilem, imò omni precatione efficaciorem esse ex fatuâ revelatione innotuit, cujus historiolam, si seriis faceta licet, hîc inseram: In Xenodochio moratus Sanctus quidam Imamides, precibus suis Deum totâ nocte fatigaverat. Accidit expergefactum ex crapulâ diversorii hospitem, non procul inde cubantem, ubi sitiens arreptâ amphorâ affatim bibisset, amystidem gravi finientem suspirio dixisse: *Läanèt ber Omèr.* Quo audito Imamides velut ex tripode: majora, ait, hospitem apud Deum meruisse tribus verbis, utut temulenter & præter mentem dictis, quàm ipse vel quisquam alius impetraverit pervigili suâ pœnitentiâ. Clerus igitur tam expeditum ab Oraculo edoctus conciliandi Numinis remedium, ita constituit, ut sacerdotes, quas ex turribus ter quotidiè declamant orationes publicas, perpetuò finiant triplici iteratione Omerianæ maledictionis: Quomodo publicata, quæ in solum Omerum & asseclas ejus efficta fuerat, nunc in omnes à religione Persarum dissentientes, Turcos, Christianos, Gentiles promiscuè effunditur, & popularium labiis usque adeo familiaris facta est, ut levi irâ vel rei alicujus tædio commoti, ab eâdem temperare sibi nequeant. Quin pueruli simulac loqui incipiunt, toties à nutricibus auditam balbutiunt maledictionem. Vix securè per plateam peregrinus ambulaverit, ne in eum pueri Omeri diras explodant, velut in reum, quod putant, necis Aliadarum. Vides nænias! Qualibus tamen insulsissimis fabulis Regium oppletur ingenium: dum pædagogus rerum aliarum est ignarus; dum ita institutum voluit gynæceum, & ipsa assentit curia Procerum. Silent interea de vitis & rebus gestis illustrium virorum historiæ; exulat Juris Publici & Maximarum

marum regiminis ſcientia; omittuntur exercitia corporis, quibus agilitas membris & ingenio alacritas inducenda erat; negliguntur rudimenta militaria, ceteræque rerum graviſſimarum notitiæ, quibus imbui oportebat ſacrum Imperii pignus, & ad præſidium Reipublicæ præparari: quaſi ſtudio caveatur, ne Rex factus noverit, in miniſtrorum invidiam, proprias admovere manus gubernaculo, vel etiam accenſo rerum cognitione animo novos meditetur auſus, & peregrina molimina occipiat, in perniciem Reipublicæ. Quid? quod nondum pubeſcenti aſſocientur uxores, quarum convictu ingenii ſcintillæ facilè extinguuntur, & libera mens novitii amoris lenocinio, à virtute & magnarum rerum deſideriis abrepta, obſequio mancipatur corporis. Vix enim Venereum hoc delibavit poculum, cùm ſanguinis ſui, & ad quantam ſpartam genitus ſit, oblitus, omne ſtudium vitamque perniciosæ Veneri devovet. In hujus ille campis virilem aucupari gloriam allaborat, &, ne in conatu deficiat, indies ſuppetias virium, quas tyroni natura non ſuppeditabat, à medicis repetit. Has illi efficaciſſimas conficiunt ex capitibus Papaveris: cujus ſuccum inſpiſſatum (Opium vocant) cum moſco, ambrâ & aromatis ſubactum, in formâ minutiſſimarum pilularum exhibent, quarum ſubinde unicam Principi deglutiendam ſuadent; vel ſi liquorem malit: aquam propinant ex floribus fragrantibus deſtillatam, in quâ eorundem capitum cortices horis aliquot macerati ſint, admiſtis etiam, quibus palato placeat, ſaccharo ambroſato cum aromatibus. Hunc Perſæ familiarem ſibi potum كُكْنَارْ *Coconaar*, ſuccum verò أَفيُونْ *Afiuun* appellitant, & tanti faciunt, ut eas ciborum deliciis anteponant, & vel uno die ab earum eſu abſtinere nequeant. Eâ autem pollent qualitate, ut manducantis cerebrum jucundâ repleant inſaniâ, ſpiritus impellant, & orga-

Vix adultus Princeps matrimonio jungitur.

organa simul ad lasciviam erigant. In foro Medicorum hoc pharmaci genus appellatur remedium magnanimitatis. Remedium verò exitiosum & execrabile! quippe cujus virtus post paucas horas dissipata, pedissequam relinquit timiditatem & tristitiam; longior verò usus enervato corpori Hippocraticam inducit maciem, debilitatem sensuum, & torpentis ad præclara omnia ingenii stupiditatem. Nihil mirum igitur, si Serenissimus Candidatus, juventutis flore in voluptates effuso, virili ætati effœtum & sterile corpus, animum regimini ineptum, & rectorem brevis vitæ relinquat Imperio.

§. IV.

Regni administratio.

Hæres Patre mortuo protinus coronatur.

Parente defuncto protinus ad Solium ex gynæcei tenebris educitur Hæres, filiorum natu maximus; nisi Pater, quod insolens est, Successorem designaverit juniorem, posthabito majore, sibi fortassis exoso. Quisquis sit, convocatis ad Inaugurationem, non multis solennitatibus peragendam, Aulæ & urbis magnatibus, in sellam Candidatus elevatur auream, decoratur insignibus Regiis, videlicet pugione, acinace, tiarâ; & à præsentibus, ante thronum successivè se prosternentibus, submissionis tesseram recipit. Quid multis? Potitur absolutissimo vasti Imperii dominio innocentissimus tyro, & qui solem extra claustrum nunquam vel rarò viderat, nunc alter quasi creatus Phaëton, Solis Frater, Director Olympi, Numinis supremi Vicarius, & quibusvis præconiis Divinitatem spirantibus salutatur. Quæ adeo inter nostrates de Regni Constitutionibus & qualibuscunque subditorum privilegiis, jurejurando Regio confirmandis, agitari inter sacra Coronationis solent, ea hic sub incudem nunquam veniunt; ignota sunt civibus vocabula, monstra Purpuræ invisa, & procul releganda ad Anticyras. Quid animi Neo-Regi sit, tantis & tam insperatis dum perfunditur honoribus? utrum

utrum juvenis claustro, non Regio cultui, suetus, somniare, vel ab opio se dementire, an vera sibi credat accidere, meum hîc dijudicare non est; referam potiùs, primam omnium ab inauguratione curam haberi, ut hæc tam inopinata Principi felicitas sarta tectaque firmetur: Quod ipsum in eo potissimum reponitur, ut omnes genuini fratres, & quotquot in vitis sunt nepotes stirpis Regiæ, in quos cadere suspicio desiderati Imperii, vel invidentis animi possit, evulsis (horridum dictu!) mucrone oculis, aut auro candente adustis, reddantur illatâ cæcitate innocui, & ad habenas Regni capessendas ætatem inhabiles. Nunquam arctissimus amor & longa fraterni convictûs consuetudo, nunquam supplex fratrum & ardens deprecatio Regem ab hoc truculentissimo facinore retinent; Immotus ille patrium sequitur morem, avitis exemplis callum obducentibus animo, ne commiserationis sensum percipiat, aut fidam credat fortunam suam, nisi fratrum miseriâ ocyssimè stabilitam.

Excæcat masculos stirpis Regiæ.

Postridie Coronationis, in publicum populo conspiciendus equitat, milite prætorio, syrmateque aulicorum & totius civitatis nobilium stipatus. Myriades hominum per vicos distributi Neo-Regem suum venerabili desiderio excipiunt, contemplantur, laudant, admirantur: Quorum ille applausu & favore excitus, & prægressâ tumescens adulantis gynæcei ac submisissimi Senaculi persuasione, mirè frontem ad Majestatis speciem erigit, & quam ingenio nondum assequitur, gestu morumque gravitate exprimit Potentiæ magnitudinem.

Prodit conspiciendus in publicũ.

Fidem superat, quantum hæc Solii mutata facies Aulæ scenam percutiat; quippe nondum explorato Principis ingenio, quisque saluti suæ, nec abs re, metuit; perditum iturus, nisi novus ille Sol aspectu sibi propitio ortus sit. Proceres Regni & magnates terrore hoc præ ceteris correpti, inque diversum spe metuque agitati, Phœ-

Aulici Neo-Regẽ certatim conciliant.

bo ſuo litatum accurrunt; ſinguli adeſſe propinqui, ſinguli frui adloquio cupiunt; ſaltem rimaturi ingenium & animi inclinationes, ut ad eas ſe conformare ſtudeant. Illi: quibus ante thronum comparere integrum non eſt, reflexos ſaltem reverentur radios, de his conciliandis ſoliciti, qui Majeſtatis præſentiâ & amore fruuntur, adeoque ſuis jam viribus aliis nocere vel prodeſſe poſſunt, vel per invidiam ab adloquio Principis impedire ſui æmulos. In his inquam venerandis religionem ceteri conſtituunt, eos metuentes velut noviſſima in hoc cœlo prodigia cometarum. Verbo dicam: Tota in commotione ac conſternatione exiſtit Aula, nemine non rerum ſuarum ſatagente, ut fortunæ ſuæ conſulat. Dum hoc inter Magnates agitur, cura imperii ſepoſita jacet; nec eſt quisquam ex univerſitate Procerum vel Regis familiarium, qui conſcientiâ, fide, vel amore patriæ actus, Sereniſſimo Tyroni difficultates pandat tanti regiminis oceani, quem ingreſſus eſt; qui admovere manus ſuadeat gubernaculo; qui vela remosque ad publicum & Regiæ domûs commodum dirigenda doceat. Verùm emercati Majeſtatis favorem, eò omnes intendunt curas ſuas, ut in Statûs publici ignorantiâ Principem retineant, otio ſepeliant & vanitatibus impleant; ita impoſterum proprium intereſſe ſecuriùs expedituri. Atque ut in illo ſinguli, æmuloque inter ſe ſtudio laborant, ita hoc planè unanimes & cetera etiam diſcordes agitant: modò Principem facetiis & ingenioſè dictis, modò nugis & fabulis occupantes, modo fortunæ imminentis fumo & inanis ſpei lenociniis exſatiantes animum. Politici aſſiduò Illi florem & ſecuritatem Imperii prædicant; laudant Aſtrologi ſudum felicitatis, & à cœlo nimbos pollicentur aureos; dotes Regii corporis admirando blandiuntur Medici, & harum conſervatricem commendant recreationem corporis cum tranquillitate animi, id eſt, voluptatem cum ignorantiâ. Et quis omnes refe-

A curâ regiminis detinent.

referat adulationum ſpecies, demulcendi modos, placendi inventiones? Gynæceum ne omittam; nec illud negligit, novi Regis mercari gratiam; mediis autem non aliis, quàm quibus hic ſexus aucupari eos didicit, quorum frui amore deſiderat; nimirum illecebris libidinum & voluptatis.

His igitur Rex conſiliis & occaſionibus à Reipublicæ ſtudio diſtractus, ad incuriam & ventris obſequium diſponitur, ſegniùs impoſterum publica, intentiùs ea curaturus, quæ ad delicias & vana ſerviunt explenda corporis deſideria. Dum interea adminiſtratio Regni in Senatorum verſatur manibus, dirigenda ex arbitrio ſummi Præſulis, quem vocant *Athemaad Daúleth*, id eſt, fulcrum & refugium Aulæ. Hujus inquam oculis Rex, tanquam conſpicillo Imperii ſcenam conſpicit, ingenio dirigit, conſilio tuetur. Regiminis genium, ut rectè capias, Lector, oportet Viri hujus partes in anteceſſum delineem. Ex præſidio Regni, quod gerit, atque tituli gravitate colligis, quanti officii & auctoritatis miniſtrum nominem. Jure dextram & cerebrum Regis vocaverim: nec enim ab Eo longè vel multùm abeſſe ſubinde incidentes cauſæ Regni publicæ permittunt, quæ privatim, vel publicè Regis ad notitiam, deferendæ, & Ejus quaſi arbitrio ſubjiciendæ veniunt. Quotidie igitur in veſtibulo Domûs Regiæ comparens, Sereniſſimo rariùs coram, frequentiùs per internuncios ſpadones colloquitur; exponit, quid rerum in Provinciis, quid in Regnis finitimis geri compererit; quid remedii ingruentibus difficultatibus opponendum ſit. Decreta ſuper cauſas graviores petit, imò ſuggerit; quæ expediant agenda, innovanda, ſancienda in rebus belli ac pacis, explicat, & conſilia de his ſua ſuppeditat, altiùs in gynæceo à Majeſtate, Sereniſſimâ matre, & primæ dignitatis ſpadonibus penſitanda. Dextram idem claudit Principi extra Regiæ pomœria equitanti

Rempublicam Miniſtri dirigunt.

Præſidis officium.

tanti ad viridaria, id quod, diætæ obediens, ferè indies facit, ante veſperam; quâ occaſione difficultates quasdam oretenus explicat, & deciſa petit eorum, quæ temporis diſtractionem non ferunt. In *Mesjles* verò, ſive conſeſſu publico ſiniſtram conſidentis cum machinâ fumatoriâ (ea enim nunquam Sereniſſimi os deſerit) à modico intervallo idem Regni Gubernator occupat, ut curialium & conſilii publici ſub Majeſtatis præſidio Directorem agat.

Actus Conſiſtorii publici. *Mesjles*, ſolennis actus eſt, negotiis publicis ſacratus; puta decernendis cauſis ad rem publicam ſpectantibus, diſtribuendis officiis, admittendis Principum Legatis, & magnificò convivio tractandis iis, quos Majeſtas præſenti admiſſione dignata eſt. Hunc actum idem Præſes ſuo orditur alloquio, primo omnium ante pedes regios proſtratus, ſe *Korboon*, ſeu victimam devotiſſimâ verborum formulâ offerens; quô præſtito, ſupplicantium petita ordine exponit, ita ſanè, ut prodeſſe poſſit, quibus velit; ſiquidem eo ducatur ſpiritu, qui deaurandas manus ſollicitantibus exporrigit. Hæc emenſus, pergit ad negotia Statûs, & quæ ſalutis publicæ interſunt, examinanda. In actus hujus exordio non gravatur Rex Ipſe ſententiam ferre, ſi nimirum functiones ambiuntur, ſi ſalariorum auctiones, ſi beneficia, aut quævis petuntur in levi negotio non magni ingenii decreta. At cùm intricatæ incidunt de ſtatu quæſtiones, cùm variis circumſtantiis perplexæ cauſæ & negotiorum pondera ſub incudem vocantur, quorum Illi membra diſtinctè capere, limitatumque ferre judicium in proclivi non eſt, præſertim experti rerum earum hiſtoriæ & notitiæ, tunc nauci quæſtione habitâ de re aliqua præſenti, quaſi ejus objecto fortuitò avocatus, graviſſimam diſſertationis ſeriem interrumpit. Haud obeſæ naris Gubernator, ut Principem tædio eximat, quaſi & ipſe propoſiti immemor, omiſ-

omissâ priori, in aliam dilabitur facilioris aleæ propositionem; quæ, sive adstipulationem, sive reprobationem exposcat, solo Regis otiosi nutu determinari possit. Hæc dum ita aguntur, obstrepentia sensibus mille objecta consultantium cogitationes distrahunt: Gulam invitant epuli deliciæ; aures avocant concentus, & instrumentorum varietas; interpellant oculos saltatrices in scenam adductæ, & lascivo membrorum motu retinent suspensum Regis animum. Sæpè choragorum vices excipiunt gladiatores, luctatores, histriones, agyrtæ, & pro atrii spatio, lusores alii, artis quique suæ excellentissima edentes specimina. Hæc durant sex, septem pluribusve, pro Regis patientiâ, horis; donec Serenissimus scenæ publicæ pertæsus, actum abitu suo dissolvat, in gynæceum ad privatæ voluptatis vicissitudinem se recepturus. Vides, quàm hic etiam dies, publicæ saluti ac Regni transigendis negotiis sacratus, inaniter perdatur; parte tantùm exiguâ seriis, majori commessatione & ceremoniis, maximâ otio, ludis & spectaculis dilabente! His enim solis capitur suetus à tenero animus, nec curis sese rerum gerendarum publicis implicari patitur, quasi unicè ad voluptatem Rex Persiæ, non ad præsidium Regni creatus sit. Interea cum Reipublicæ detrimento neglectæ jacent causæ graviores, nec subeunt priùs finale examen, quàm fortè fortuna Ipse Regius, vel adstantium discursus, in illam materiam toties dilatam incidens, exponendis difficultatibus obicem removerit; secus enim molestiori causâ aures Regias lacessivisse, plenus periculi ausus est, quem profectò nemo subire facilè sustinuerit. Hac Reipublicæ incuriâ consopito Rege, vela quisque sua ad privata commoda expandit; premuntur subditi, plectuntur insontes, & variè temeratur sacra Regni Themis; veneunt officia muneribus & æmulæ corruptionis scelere, & quæ beneficia manare ex gratuito Majestatis fonte debebant

Transigitur ludis & commessatione tempus.

Cum neglectu causarum Regni graviorum.

Gubernatorum avaritia & tyrannis.

in optimè meritos, nunc affectu prostant & avarâ tyrannide Procerum. Nec alia quidem scena procul à Jovis sede, quàm quæ in Aula luditur; Provinciarum quippe urbiumque præfecti deglubunt cives suos, & ex reditibus æquè Regni atque Regiis, quantum possunt harpyiæ, impunè rapiunt; impunè inquam, dummodo de quæstu suo participent duo vel tres eorum, qui apud Principem intimæ admissionis sunt, ab incusantibus, si qui insurgerent, eos protecturi. Id enim furtis publicis asylum est inexpugnabile, sanè peculiare Regno Persico, si fortè aliis sceleribus in aulis nostratibus quoque locus sit.

Regum vita & actiones.

§. V.

Varias sectantur recreationes.

In hoc cardine volvitur rota Imperii: dum interim Rex de publico securus, genio indulget suo, & temporum vices voluptatibus distribuit. Nunc ille convivia pandit magno luxu & æris profusione; nunc in uvam debacchatur Sjirasensem, vel Georgianam; nunc generosiore excitatus spiritu, turmis ingentibus per diffusa montium tesqua grassatur in feras; mox, velut sibi redditus, in Veneris varietatem effunditur, per speculatores eunuchos conquirens speciosissimas Iberici, Armeni & Persici sanguinis puellas, pellicum adsociandas classibus, quas fovet in Gynæceo: Harum in gratiam crebras publicat interdictiones, (*Koruch* vocant) quibus masculus jubetur sexus plures leucas extra conspectum cedere, ut cum pellicibus, ab intuentium livore vindicatis, prodire Rex, quocunque gestu habituque, hortos invisere, lavare corpus, venari, piscari possit, aut quicquid aliud licentia, remotis arbitris, dictaverit. His Ille sanioris vitæ impedimentis ætatem fallit, donec longo voluptatum usu infirmatus, senii persentiat accelerati incommoda. Tum verò lugens vitæ prioris intemperantiam, moderari ventris obsequio proponit, & luxuriæ intervalla quædam dare re-

Seriùs curant Remp.

bus

bus serioribus. Ita Regni indolem regnandique artem serâ industriâ percipiens, Rex incipit boni publici inire rationes, subditorum curam agere, turbatum Reip. statum reducere in ordinem, quin etiam de propagandis cogitare finibus Imperii, & generosa quævis in publicam salutem gerere ac meditari. O felicem auroram, quæ regno demum post tam longas caligines suboritur, sed quæ ad plenum meridiem speratæ beatitudinis nunquam devenit! Nam dum viribus confectus Rex subire, quod dudum debuisset, munus boni Principis auspicatur, concitata turpi luxu fati necessitas, corpore & viribus detritum, ante annum ætatis plerumque quadragesimum, ad plures rapit; non obstante propinatâ Obryzi essentiâ, non magisterio maximorum unionum, quos prodit mare patrium, non pulvere lapidis Bezoar, quem auro cariorem largitur Caramania. Horum enim pretio & virtute medicamentorum Herculeos solvi morbos, & disperditas vires etiam prostrati corporis recuperari posse, frustra confidebat Serenissimus Patiens, frustra persuadebant adulatores archiatri.

Maturè ad plures abeunt.

RELATIO II.

Coronatio Regis Solymanni.

§. I.

Mors Regis Abbassi II.

A generali Regiminis & aulici corporis delineatione ad membra transibimus, præviâ relatione daturi historiam hodierni Regis Inauguralem. Is *SEPHI* primùm, mox nomine mutatô *SOLYMAN* dictus, imperium hæreditate adeptus est, ab insperatâ morte genitoris sui *Abassi*, quam breviter memorabo. Erat *Abassus* generosæ indolis & magnarum expeditionum Princeps; justus,

Abassi generosa indoles & vita.

ſtus, prudens, cunctis clemens, ſed in peregrinos quàm ſuos voluntate propenſior; ab his Chriſtianos malè tractari, neutiquàm permittebat. Nec enim dubitavit, qui eos intemperantiùs odiſſent, Præconem Regium *Piesj Namaas*, unà cum maximo Pontifice *Sedr* ab officiis deponere; Seniorique Religionis *Scheich el Iſlam* Regis in Chriſtianos favorem exprobranti crucem minari; atque cæteros Legum ſacrarum antiſtites eodem nomine acriter perſtringere: Optimè Rempublicam uni corpori comparans, cujus membra convenire interſe deceat, atque integritatem Princeps ſartam tectamque conſervare teneatur, æquali in omnes amoris & juſtitiæ indulgentiâ. Et neſcio, quâ non virtute claruerit, ſi illis & Perſis, & Chriſtianis credam, ſine quorum præſentiâ *Iſſahani* ne diem transegiſſe dicitur: ex quibus ſat eſt, teſtem unum inſtar omnium nominaſſe Regium interpretem, Reverendum Dn. *P. Raphaëlem du Mans*, ſenem Capucinum, natione Gallum, qui ejus obitum ſæpe numero coram me deploravit, Vir & ipſe uti eruditionis, ita ſummi candoris & virtutum nomine nunquam ſatis laudandus. Tantum in Bacchum & dulcem ejus ſociam non rarò fuit effuſior, à quâ beſtiâ ad ultimum fœdè ſauciatus, lugubres dare incontinentiæ pœnas debuit. Exitium dedit provincia *Maſanderaan*, ſive ut alio nomine appellatur, *Taber estaan*, omnium toto Regno elegantiſſima, in quam anno ſuperiori recreationis gratiâ cum univerſa aulâ conceſſerat; relictis in Regiô gynæceo incolis omnibus, præter ſociam thori legitimi unam, & paucas ex ſequiori matrimonio. Diverſabatur tum temporis in palatio horti *Aſſjiràf*, cùm ex ſaltatricibus unam temulentus inſano amore corriperet; hoc enim genus ſcortorum luxus Perſicus vocat in convivia. Illa quidem in genua ſe proſternens, per ſacra omnia facinus deprecabatur, & morbo ſeſe venereo obſeſſam teſtabatur. Verùm, non attentâ precum,

Morbus ex Venere contractus in Hyrcania.

cum, nec periculi ratione, plenis ille velis portum persequitur libidinis suæ. Mense post, pudendis dolet excoriatis, inguina bubones occupant, & his neglectis, toto corpore prodeunt Americanæ luis insignia. Incautè tamen nec dum volenti abstinere, aut vivendi tenere modum & regulas, supinè insuper à Medicis tractato, sive ignaris illis, sive durissimo malo parem medicinam opponere in Regio corpore verentibus, contagium in cancrum degenerat, palatum cribrumque narium erodit ac destruit, ita ut nares ejus attractus pervaderet Nicotianæ fumus, & universa perditi corporis fabrica, velut ruinosa domus, interitum portenderet. Tum demum cum Phrygibus sapiens, bellum indicere vino, & diætæ regulis obedire, brevi ante mortem statuit, eâ observantiâ se evasurum à Medicis persuasus; cum antiquis moribus pariter locum mutaturus, quasi is obsit abstinentiæ, transferri se in hortum alium, prope pagum *Chosruabaad*, non procul ab urbe *Damagoon*, octiduo ante obitum curat. Vitæ ibidem paucos, quibus supererat, dies, sobriè & bono apud fœminas animo transigit, jocis, lectione, pingendo, semper, ut solebat, occupatissimus; Inter alia (ex quibus Principis industriam colligas) cereum fingebat acinacis manubrium, illud ingeniosâ pervenustâque gemmarum dispositione exornans, eo fine, ut ad hunc modulum artifex eas insereret manubrio aureo; Pretium gemmarum æquabat 1500 *Tomanis*, id est, Joachimicis 22500. De expeditione in Usbeciam, ad subjugandam provinciam *Balch*, ut diu ante, magnâ spe multa agitaverat animo, ita ægrotus, de ea loqui, & fretus indubitatâ convalescendi spe, de victoriâ tacitus tripudiare solebat. Dum ergò nihil minùs, quàm de vitæ discrimine, cogitat, eâdem vesperâ, quâ à fœminis invitatus ex dulciariis modicum assumserat, derepentè vehementissimis doloribus corripitur; quibus eâ nocte ad insaniam usque cruciatus, inter

Mors insperata.

ter cætera præter mentem dicta, ita in Archiatros invehit. *Scio, vos esse, qui venenum propinastis mihi; at, scitote me filium relinquere vindicem, qui viscera vestra manducabit.* Quibus dictis, paulò post, horâ quartâ matutinâ, exspiravit, si vitæ luxuriam excipias, gloriosissimus Princeps, anno *Hedsjiræ* 1077, die 26 mensis *Rabeià el agèr*, vel anno Christi 1666, die 25. Septembris, natus annos non amplius triginta sex. Plenas terroris minas expavescunt Medici, & quàm primùm Regem mortuum audiunt, ad Regni Præsidem *Athemaad Daulet* mortis nuncii confugiunt, quantum in se est suadentes, caveant ex filiis eum Imperio præficere, qui jam ad tanta patranda facinora adoleverit: nec quid mitiùs enim in ipsos Proceres, quam in sese staturum esse, ajunt, si filium natu maturiorem suffecerint. Sic anxiè adlocuti sunt, ad minimum vitæ consulturi suæ, qui bona & libertatem cum Principis obitu amiserant, æviterno carcere, ex priscâ consuetudine, custodiendi.

Electio Successoris.

Consilium de eligendo filio Hamseh.

§. II.

His cum animi perturbatione auditis, convocat Senatores Præsul Imperii; quibus actutum comparentibus, exponit tristes fati rationes, & citra moram deligendi Successoris necessitatem; ne priùs decessu Optimi Principis, quem nec ægrotasse constabat, sauciatam sentiat Rempublicam pronus in seditionem populus, quàm vulnus suum præsentiâ novi Rectoris videat obligatum. Erat Regi gemina Conjux, utraque ex mancipiis delecta, una Circassa, quam admodum juvenem, juvenis octodecim annos natus, duxerat. Ex eâ unicum susceperat filium *Sephi*, annum agentem vigesimum, unà cum matre relictum intra claustra Regiæ *Issahanensis*: Altera natione Ibera, vultu, habituque corporis multò venustior, quam deperibat Rex, annum adhuc ducentem vigesimum secundum; ex quâ filius

filius octennis *Hamseh Mirsa* dictus, unà cum matre hîc morabatur in ferali tentorio. *Huic Patris charissimo gnato, præsenti, vivaci, generoso & ad sceptra nato juveni, fasces omnino deferendos esse*, sentiebat Præses, concludebat unanimis Procerum Consessus: *Cui*, (sic ratiocinabantur) *citra omne dubium eas destinasset Parens vivus, & contulisset etiam testamento moriens, nisi præcoci fato occubuisset. Et quod maximum, dubitari insuper de alterius filii, procul hinc absentis, visu, quo Pater privari, nisi vel ipsâ vitâ, obstinacem juvenem nuper jusserit.* Evocandus jam ex tentorio erat ad Regimen *Hamseh Mirsa;* cum spado unus *Aga Mubarèk*, ipse delecti ad sceptrum ephorus (qui cæteris exire jussis, pro otio & libertate, quibus hoc genus hominum fruitur, in Senaculo remanserat) illustrem Consessum citra jus & licentiam alloqui non dubitat, & in hanc erumpere orationem, zelo candoris & justitiæ ardentem: *O dextrum & salutare, si Diis placet, consilium vestrum! Nimirum, quia cupitis vos ipsi per modicam annorum seriem regnare, excluso pubere & legitimo Hærede, septennem puerum Imperio præficietis? An ampliùs igitur Musulmanni non sumus, qui Deum, qui Legem, qui Prophetam, qui Coranum, qui dogmata Imamorum susque deque habemus? Quæ vestrum intellectum imprudentia obscuravit, ut Persam credatis Principi illegitimo pariturum; ne factis seditionibus, throno ipsum excutiat, & in vos terribiles statuat pœnas vestri perjurii, sacrilegii, parricidii? sed & vicinæ gentes, & Ipse deinde, quem eligitis, scelus vestrum vindicabunt; & his non proficientibus, desuper in vos maledictionum grandines fulgurabunt. Figmentum est, non vivere hæredem; prætextus est, oculis orbatum esse. Vivit Sephi, & oculatus vivit. Mihi constaret, non vobis, si quid sinistri in gynæceo passus sit. At, longiùs hinc abesse dicitis? Nimirum ibi est, ubi esse Regem*

Oratio invectoria Eunuchi contradicentis.

gem & imperare decet! His cum iracundiâ & tremulâ voce recitatis (non eſt enim, in nigritarum ſanguine, illa, quæ in Perſis, moderatio) à brevi ſilentio in lacrymas reſolutus addit: *Hamſeh Mirſa! Hamſeh Mirſa! in quæ mala nos præcipitas! mihi creditus es; in meis manibus vita tua verſatur! Si in ſententiâ perſtiteritis, Proceres! vadam, ita me Deus, & avellam caput à cervice pueri, & hîc in Conſeſſu vobis objiciam cadaver; ſic ſatis coacti legitimum quæretis hæredem, à quô, quid gratiæ deinde recepturi ſitis, experiemini.* Obmuteſcentes inexpectatâ reprehenſione Senatores, velut Jovis perculſi fulmine, ultra horæ quadrantem ſedebant attoniti. Quis enim ſpadonem obloqui auſum in Senatu, vel ephorum diſcipuli partibus non faviſſe, credidiſſet? Aſpectabant ſeſe mutuò, & cum obmurmurare noctuæ huic nemo auderet, recollecto tandem animo, *Præſul: Siquidem*, ait, *in vitâ & ſanus eſt SEPHI MIRSA, ut Aga Mubarèk teſtatur, omnino imperare debet; Nec ampliùs de Perſonâ Regis, ſed de iis, qui ad coronandum mittantur, conſultandum eſt.* Mutatâ igitur Electionis ſcenâ, in *Sephi* nomen auſpicata coronationis teſſera cecidit, & ut brevis ſim, denominatus eſt, qui mitteretur *Toſenktſij Agaſì*, id eſt, ſclopetariorum Dux, ex Præfectis militiæ poſtremus in dignitate. Is nuper Legati munere ad Mogolem defunctus, præclara prudentiæ documenta dederat; Vir ſagax, aſtutus, eloquens, fortis, adeoque, qui Civium caveret tumultus, vel expeditè compeſceret, peridoneus. Sparta hæc nulli non ex Senatoribus togatis arridebat, gratiam demerituro Principis, ſi diadema offerat. Verùm, haud permittebat mortis diſſimulandæ ratio procul ablegari illos, quorum præſentia vivo Regi ſive familiaris, ſive ob functionem neceſſaria fuerat. Sociabantur Legato à ſingulis Proceribus miſſi Vicarii; Aſtrologus inſuper geminus, qui cœli notaret influentias, & Coronationi

Eligitur filius Sephi.

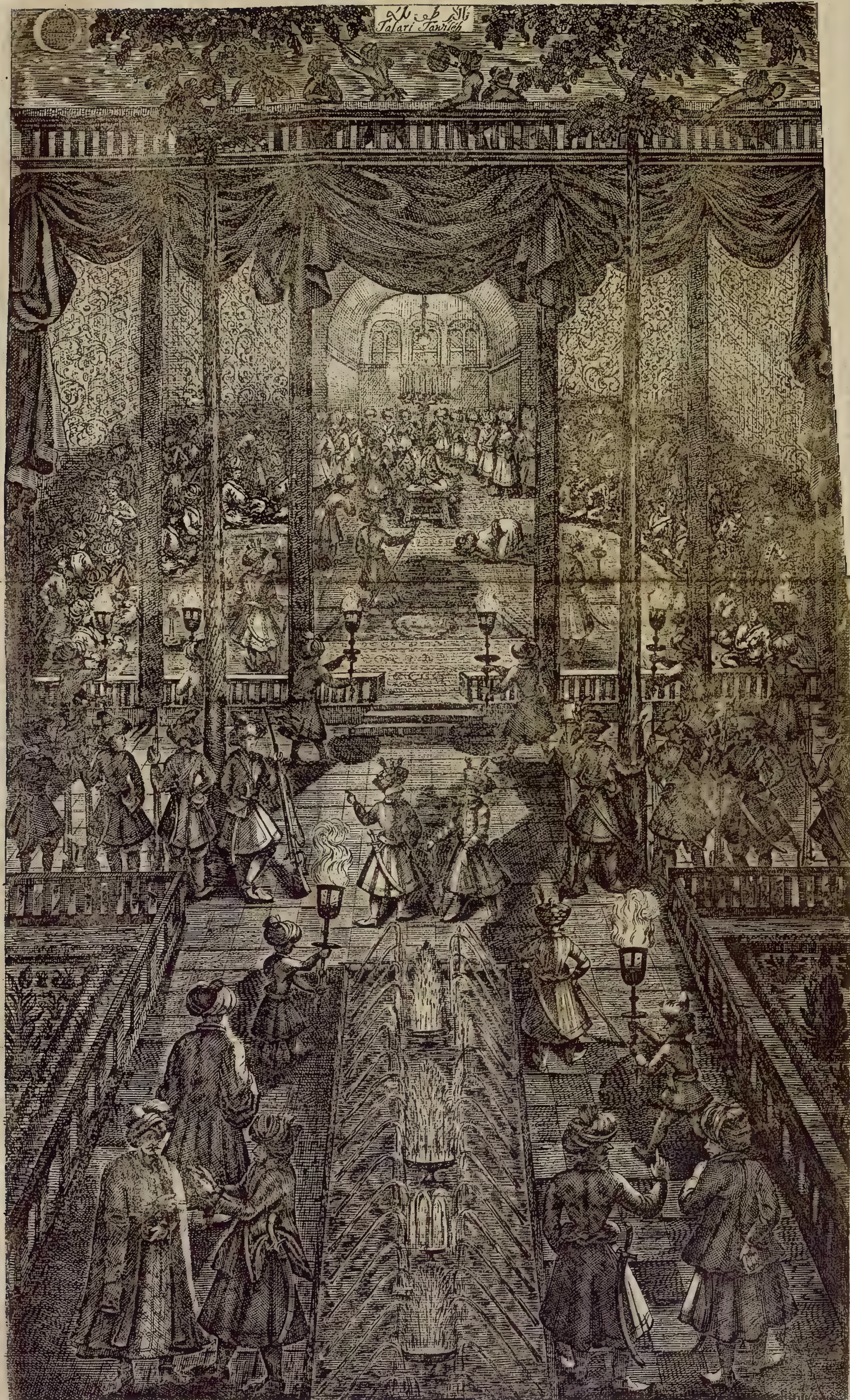
Legatio Senatorum ad coronandum Succeſſorem.

tioni tempus designaret. Literarum, quibus Legatus stipabatur Celsissimo Candidato exhibendis à Senatu, argumentum erat: *Abassum, Mundi Regem, die 26. currentis mensis Rabeià el agèr, sine Hæredis designatione, fatis concessisse. Suarum igitur fuisse partium, qui Serenissimum Principem, legitimum Patris successorem, cœlitus Orbi concessum, submissè rogarent, ut à lugubri isto & exitioso terris occasu mortale genus vindicatum, ocyssimè conscendat Solium. Misisse ex suo Ordine Præfectum pedestris militiæ, qui sacrato capiti Ejus, quâ fas est solennitate, Diadema suo nomine imponeret. Sui* (Senatûs) *præsentiam nec funeris celandi conditionem, nec deducendi dignitatem permisisse; præstituros vices missos à singulis Senatoribus Vicarios. Funus sese in refugium Sanctorum* (ita vocant urbem *Casjanum*, pluribus Imamidum Regumque tumulis celebrem) *deducendum constituisse, expectantem Majestatis jussa, ex quibus ubi reponi sacras exuvias & quid sibi porro agendum placeat, propediem cognoscat. Gratulari se Principi de ingressu ad mundi Solium, ardentissimèque precari Deum Opt. Max., ut Majestatem Ejus longâ annorum serie & omni felicitatis genere cumulet, atque gloriam venerandi nominis SEPHI, ultra Zodiacum extendi ac perennare jubeat.* His ita constitutis, actutum discedebatur. Nec diu in viâ tardatum est; iter 112 parasangarum, sive milliarium Germanicorum septuaginta quinque, absolutum est diebus non amplùs sex, famæque anticipando velocitatem in urbem deventum est horâ nonâ vespertinâ. Obviorum crebris interpellationibus & quæsitis, nihil aliud, quàm *imminere Regis adventum*, respondetur, dum interea rectâ viâ Comitatus contendit ad Regiam. Penetrato Palatii aditu, & Gynæcei ostio vehementer pulsato, evocatur eunuchus *Aga Nasir*, ille fœminei cœtus inspector, & Gubernator pariter Celsissimi Candidati. Egredienti Legatus per- *Consternatio Conjugis Regiæ.*

perbrevi alloquio gravis momenti causam auribus insusurrat. Quâ intellectâ, ad Matrem rediens spado: *Educendum sine morâ filium*, indicat, *adesse ex aulâ*, *qui ei prospera nunciaturus sit.* Ex quo verò nuncio, Mater quantum perculsa fuerit, & in quæ lamenta, suspiria, querelas effusa, nec Demosthenes tibi satis graphicè descripserit. Certè, venustatis & adulationum conscia, quibus Mariti voluntatem arctè devinxerat Ibera Regis Conjux altera, jam dudum Puero prærogativam nativitatis invidens, nulla prorsus dubitabat, quin adesset carnifex ad excœcandum vel decollandum filium suum. Filium igitur amplexa, nunc in Patris truculentiam invehit, nunc diras evomit in Iberam; mox pignoris sui sortem deplorat, & pulchritudini Ejus, virtutibus & innumeris naturæ dotibus parentat, ab eo nullis obsecrationibus divelli patiens. Quin urgenti Eunucho cuspidem pugionis, quem ex filii cingulo rapiebat, virili animo objicit, hôc ipso cor ejus terebraturam minata, si amplius in Gnati dimissionem instet. Qui verò tum, disrupto thorace, respondet: *En nudum eunuchi pectus! nil ego aliud à Te, Regina, flagito, quàm ut mille ictibus me perfodias, si hunc Filium Tuum, salvum Tibi ac felicem non reduxero.* Suffragiis cæterorum spadonum, illustriumque fœminarum pollicitationibus ægrè tandem dimissio juvenis impetrata est. Turbato vultu animoque cum Ductore egreditur Candidatus, maternis lacrymis perfusus: Quo visô, Legatus illicò in faciem prolabitur, &, in subjectionis tesseram, triplex terræ impingit osculum; tunc in genua denuo relevatus, litteras à Senatu missas producit, atque simul in lacrymarum imbrem effusus: *Fati*, inquit, *insuperabilis necessitas ad beatos evocavit* ABASSUM, *Mundi Rectorem*, *Patrem Tuum*, *&* *Te in ejus locum constituit* WALI NAAMET. *Ad Te igitur investiendum missi*, *Majestatem Tuam præstolamur*, *ut Insignibus Re-*

Legati allocutio.

gis

Talari Tawileh

giis quàm ocyssimè Te ornari, atque Regem Te salutari jubeas. Ingenuum Serenissimi Juvenis animum annunciata hæc felicitas sua, non tantum commovit, quantum turbavit triste nuntium de amisso amantissimo Genitore suo. Plorabat sanè acerrimè, lacerabat prætextam, ejulabat, nec à gemitibus planctibusque priùs cessabat, quàm consurgentes Legatus & Ephorus afflictum animum consolationis efficaciâ erigerent.

§. III.

Actus Coronationis primæ.

Posthinc vicinum palatium, quod تالار طويله *Talaar tawilèh* vocant, Coronationis actui deligitur; manibusque comprehensus Princeps, coronandus illuc deducitur. Hîc Ille (priùs in conclavi proximo lotus & concinnè indutus) in fine atrii locum occupat medium, i. e. supremum; utrinque ad parietem Præfectus, cum ceteris à Senatu delegatis, decenti seriè consident. Astrologi summæ domûs pavimentum (pro ut ædium plana structura est) ascendunt, ut directis in cœlum dioptris, stellarum distantias metiantur, & influxuum rationes subducant accuratissimas. Mirè calculationum fumis se macerant hi artifices; quia præter septem visibiles Planetas, in Zodiaco ingenii sui rotantur octo insuper Planetæ invisibiles, quos linguâ Tartaricâ, sive Turcicâ (inventori vernaculâ) vocant *Sekkis Jalduus*. Hos infaustos mortalium generi esse, &, si conspirent, exitiosos asserunt; velocique adeo cursu gaudere, ut alii uno circiter die naturali citiùs, tardiùs alii, motum proprium absolvant. Ex quâ celeritate, quot aspectuum & influentiarum varietates, atque inde calculantibus difficultates enasci possint, quis non intelligit? Existentiam neganti mihi dixerunt Astrologi: ipsum Ptolomæum earum fecisse mentionem, motus & virtutes tamen siluisse. Post

Coronationi tempus definiunt Astrologi.

ſemihoræ impenſam deſcendens in Conſeſſum Magus: *à triginta minutis auſpicatiſſimum Regiæ Coronationi tempus orſurum*, indicat. Quo auditô, mittuntur illico, qui ſpiritualium id temporis Antiſtitem *Sjeich el Iſlàm* acerſant, cujus erat Coronationis defungi ceremoniis: tum, qui Civitatis Directorem *Waſìr*, & ceteros pariter invitent demorantes in metropoli Principes, quorum præſentiâ Actum decorari decebat. Inferuntur quoque ſacrata Coronationi Inſignia, videlicet Sella quadrupes ſine loricâ, ex auro ſolido fabricata, pedata, ad menſæ altitudinem, quæ Thronum deſignabat. *Tádſji tomàr*, i. e. Cidaris, ſeu Pileus Regius, pro Corona ſerviens; Acinaces cum Zonâ, qua femori alligetur, & Pugio faſciæ ventris à dextro latere inſerendus: omnia auro, margaritis, gemmis micantia. Ajunt, diademata, quibus Inſignia fulgebant, à gnaris gemmariis æſtimata, ſuperare pretium centies mille Tomanorum: Tomanus autem unus æquivalet Joachimicis, ſive argenti unciis, ſeptendecim: Ingruente minutâ auſpicati, quod exſpectabant, temporis, Princeps nutu monitus, cum univerſitate præſentium conſurgit. Tum Legatus ex thoracis ſinu educit literas à Senatu miſſas; quas reverenter oſculatus, id eſt, ori & fronti admotas, Sereniſſimo Candidato exhibet. Is digito contactas, reddit publicè prælegendas, eum in finem, ut præſentibus, & toti propediem innoteſcat ſubditorum orbi, filium ſe natu majorem, hæredem legitimum, unanimi Procerum conſenſu, ſuffragantibus Diis, Gentiumque juribus, Paternæ Majeſtatis faſtigium conſcendere. Prælectione factâ, Religionis Antiſtes ceremonias orditur; primò omnium Summum Numen, omnis poteſtatis ac bonitatis fontem, ardenter ſupplicans, ut ſacra hujus Actûs fauſta ac felicia eſſe jubeat; dehinc grates agens Beneficentiæ & incomprehenſibili Providentiæ Divinæ, quæ vaſtum Perſarum Imperium digno Recto-

Coronationis Inſignia.

Coronationis Ceremonia.

re

Tamerlanes
Sjah Solyman.
Sjeich Sepha

re destitui haud quaquam voluerit, tum demum orationem finiens consecratione præsentium Regni Insignium, quæ in atrii pavimento jacebant reposita. Hinc Candidatum adortus, Acinacem sinistro Ejus femori alligat; Pugionem ventris fasciæ ad dextram inserit; Coronam, sive Pileum Regalem, detracto prius velamento, raso capiti imponit, ad singulas Insignium collationes, singulares preces & dicta ex Corano recitans. Sic decoratum ad Sedile aureum ducit, medio atrio repositum, & in illo sessum capere submisse solicitat. Postmodum in genua provolutus, reductis in cœlum oculis, suspiria persequitur; insidentem throno Regem, votis & benedictionibus cumulat; & ad ultimum precatur: *ut sub auspicio Ejus Numinis, cujus nutu terrarum orbis atque cœlorum universitas dirigitur, Sceptrum quoque Persicum in veram subditorum salutem & immortalem gloriam suam dirigat, atque ad cœli cardines extendat REX SEPHI, WALI NAAMET!* Quam Regii Nominis & Encomii clausulam, altiori voce expressam, universitas præsentium palmarum collisionibus & applausibus excipit: *Intsj allah!* id est, bene vertat Deus! velut VIVAT nostrum, intenso clamore ingeminans. Hæc ubi gravi Svadâ præstiterat Pontifex, tandem etiam in faciem ante thronum devolutus, osculum subjectionis suæ deponit, eo ritu, quo fas est hoc cœlo Majestatis vestigia venerari. Pontificis exemplum imitantes ceteri, gratulationes suas, in genua procumbentes, deponunt, & prostratis corporibus Regio pavimento deponunt oscula successivè singuli. Factâ reverentiâ, quisque prioris ordinis sessum recipit; tantum Spado sæpe laudatus, supremi Camerarii munus obiens, à Regio latere subsistit, & Legatus, Marescalli vicibus functurus, ante Majestatis faciem remoratur; Ipse demum Rex, relicto throno, sedem repetit.

Novissima à Corona-

His paulò ante undecimam peractis, illico nomine Sere-

Serenissimi mandatur; *Primò*, ut Regia foris ac intus excubiis muniatur, Majestatis præsentiæ debitis; *Secundò*: ut theatrum Musicum dies viginti indesinenter personet, ad numerum scilicet annorum, quos agebat Rex. Est illud theatrum pergula quædam lignea, longa & præalta, supra externum fornicem *Kaisarièh*, seu palatii mercatorii, exstructa, ad orientale latus fori maximi, adjacentis Regio Palatio instar vestibuli. In illo occupantur & stipendia sua merentur quadraginta tubicines, qui post mediam noctem, & sole oriente, nec minus in Regiis conviviis & solennitatibus publicis, pro honore Serenissimi horrendo sonitu dissonos boatus & clangores edunt. Vix genus buccinæ in Europâ & Asiâ invenio, quod hîc, sed indoctâ buccâ, inflari non viderim; pulsantur ibidem loci tympana quoque discrepantis soni & figuræ; à quibus pergulæ illi nomen *Nacbora-chonèh*, id est, tympanorum domûs, impositum est; *Tertio*: ut annulis signatoriis & sigillis, quæ Legatus ex *Orduu* attulerat, defuncti Principis expuncto nomine, insculpatur, si fieri possit, Regentis nomen *Sjah Sephi II*, vel etiam nova, si placet, in illorum locum fabricentur; *Quarto*: ut, destructis prioribus, nova formentur pistilla monetaria, novi Regis insignienda nomine. Actutum singula exsequi cœptum est, & monetæ, inter Aulicos & Civitatis Primates, postridie distribuendæ, eâdem nocte ex auro argentoque cusæ sunt. His ita curatis, Rex mediâ nocte discessit, actumque, somno & honoribus obrutus, dissolvit.

tione mandata.

(Vide figuram suo loco)

Properantem, in maternos amplexus, ipsa anticipat Genitrix, fœmineo comitatu stipata, & triplici vestigiorum osculo fortunæ ejus exsolvit reverentiam; idem Conjux Regia & Concubinæ præstant, cum pedissequis totius gynæcei incolis, omnes affectuum pugnâ distractiores, quàm ut lætitiæ possent, vel doloris verba facere. Nec minus animo in diversum agitabatur Serenissimus

Gynæcei applausus.

Ille

Ille Juvenis. Profectò æneus fuerit, nisi summopere commoveretur, accepto simul lugubri & summæ felicitatis nuntio. Intemperiem animi, dum in throno sederet, sæpe mutato colore vultûs prodebat intuentibus: cùm videret Principes facie in vestigiis suis prostratos, qui paulò ante captivus erat & mancipio similis; cùm tot ceremoniis sibi litari cerneret, ipse vero esset rerum politicarum ignarus; cùm, qui de oculis & vitâ omni tempore periclitabatur, non modò metu se exemptum esse cogitaret, sed Orbis quoque terrarum vocari Dominum! In illo dramate quid porrò fecerit gynæceum, quos deinde planctus funeri, quos plausus coronato Filio præstiterit, me latet. Faciliùs enim est explorare, quid rerum in remotissima geratur Tartariâ, quàm quid in interiori gynæceo Regis Persarum.

Publicatio de creato Rege. Postridie civitas, insueto sonitu excitata, in forum maximum confluit, sciscitatura causam. Quâ intellectâ, quisque pro otio suo aliquantisper commoratus, ad negotia tranquillo animo regreditur: quasi nihil insolens, nihil novum & mutabile acciderit. Adeo ex mutatione Personæ Regiæ nihil turbantur subditi, nihil timet vel patitur tranquillitas publica. Rariùs Orienti reliquo hæc felicitas contingit. Quis enim nescit, quantæ magni Mogolis, quantæ cæteris Asiæ Imperiis, ex isto fatali fonte, exsurgant tempestates, à competitoribus filiis, vel agnatis? In nostris etiam, quot, ex interregno, patiuntur detrimenta innocentes subditi, priusquam unus ad Solium per tot æmulos eluctetur? At sæpe numero eluctatur is, qui vi, injuriâ, fraude Competitores & Optimates suppresserit, eo ipso maximam priùs stragem & calamitatem inferens Reipublicæ, cujus subit gubernacula. Tutior Persarum est successio, quæ cùm funere Principis, simul coronatum Successorem, populo ostendit, eumque ab invidiâ & insidiis ita vindicat, ut excœcari simul vel occidi jubeantur, qui-

quicunque juris quicquam participare in Purpuram ex nativitatis ſorte videntur. In tanto ſcilicet pretio Regis & publicæ tranquillitatis ſecuritas eſt, ut nefas ſit, pro illâ nefandæ crudelitatis parricidia omittere.

Ante meridiem Sereniſſimus, prædicto veſtitu ornatus, in eodem atrio comparuit, ut à Civitatis primoribus Subjectionis exciperet reverentiam. Duravit Conſeſſus ab horâ nonâ ad undecimam. Poſt meridiem plebi quoque ſe oſtenſurus, equitavit ad viridarium *Hadſar dſjerìb*, militum ſatellitio, Proceribus Regni, & Nobilium ingenti turbâ comitatus. His auſpiciis Ille Regalis vitæ licentiam inchoavit. Moneta hoc die divulgata, uno latere Perſicæ Religionis Symbolum exhibuit: *Non eſt Deus, niſi altiſſimus; Mahhammed Propheta Dei, Aalì Amicus Dei;* Alterum expreſſit diſticho Perſico hæc verba: *Poſtquam eſſe deſiit Rex Abbas II, Sefi Mundi Princeps monetam cudit.* Et paulo inferius: *Cuſa Sphahani* (Anno Hedſjiræ) 1077. In aliis nummis (quos mihi videre non contigit) dicuntur exſtitiſſe præterea circa marginem Imamorum XII. nomina, & in medio alterius lateris: *Vaſallus Prophetæ SEPHI eſt.* *Moneta nova.*

§. IV.

Actus Coronationis poſterioris.

Expedita ſic fuit Coronatio; verùm enim verò, auſpicio non ſatis ſecundo: Id credidit ſuperſtitioſa gens ex ſiniſtro Regis & Imperii ſtatu, qui Coronationem è veſtigio excepit. Rex, perinde an cœli, an ſuâ culpâ, corporis variâ cœpit implicari ægritudine, & ſenſim viribus deficere; caput tetra invadebat ſcabies, (ſed hæc Perſis ex fructu horario eſt popularis) faciem pallor, totumque corpus languor & macies occupabant. Biennium, quod inter medicos gemuit, aliis hecticus, aliis cachecticus judicatus eſt; Interim à publicis recreationibus, equitatione, excurſationibus cum gynæceo, conviviis & omnis gene- *Coronationi pediſequus Regis & Regni ſtatus calamitoſus.*

generis luxuriâ haud abstinens. Regnum verò, quid sinistri non passum est? Annonæ magna ingruebat caritas; grassabatur pestilentia, & morientium funera desolabant pagos; Bactrianam inundabat hostis ex Usbeciâ; Vastabant Hyrcaniam Cosacci; Ad Orientem Candaharo minabatur excidium Indiarum Princeps *Oreng Seef;* Ex Occidente quoque Turcorum copias imminere, rumor percrebuit. Dubites, Regis an Regni status miserior fuerit; Sic in utriusque exitium conspirasse omnia videbantur. Sed in astra culpam, ut famæ suæ consulerent, conjiciebant archiatri; *His*, dicebant, *non rectè conspirantibus coronatum esse Patientem; Astrologorum id sive errore, sive negligentiâ contigerit. Quippe palam esse, malignitatem cœli tantam fuisse, ut à Rege etiam in Subditos & universum Regnum redundaverit.* Inventum, me Hercle, pro excusandâ infelici curatione argutissimum, quale vel ipsi Hippocrati & Galeno nunquam venisset in mentem; Ingenio supplebant, quod arti deficiebat, alioqui de fortunâ & dignitate suâ periclitaturi.

Consilium de redauspicandâ Coronatione.

Ita persuasa Serenissima Domus, consilium cum Senatu capit de redauspicandâ Coronatione, credens sic annihilatâ priori, abolitum quoque iri infelicis astri dominium; Statuit simul, Astrologos hortandos esse, ut cœli motûs attentiori studio examinent, quò deligatur tempus maximè idoneum, & nullo mali sideris aspectu infestum. *Sephi* quoque nomen Regi Regnoque infaustum judicant; hoc simul mutandum esse, & locum Actui, & personas, quæ Coronationis ceremonias celebrarent, designandas esse alias. Ratum fuit consilium, & ritè omnibus observatis, nova Coronatio celebrata est in horto, intra pomœria quoque Regiæ sito, qui dicitur *Tsjihìl setuun*, à 40. columnarum palatio, huic actui destinato. Nihil attinet splendorem & solemnia ejus depingere; Prioribus erant similia: tantùm in fine orationis pro nomine

SEFI

SEFI, SOLYMANNI nomen ſuppoſuit nuper admodum creatus Pontifex, feliciter imperare jubens *Regem Solymannum NAAMET WALI.* Quæ verba, ubi omninm vox *Intſji Allah!* & ſingulorum proſtrato corpore gratulatio confirmaſſet, peractus fuit & alter Coronationis actus Regis, impoſterum *Solymanni* dicendi, è Regibus 234, quos Perſia numerat, ejus nominis III; nimirum die 20 Martii, Anni Chriſti 1668, horâ nonâ matutinâ, quâ Sol intrabat ſignum Arietis, ſub ipſis auſpiciis anni Perſici, qui erat *Hedſjiræ* 1079. Placebat præ ceteris nomen *Solymanni* سُلَيْمَان, quod eſt *Salomonis*, cujus etymon ducunt ex Arabico سَلَام *Salàm*, (Hebraicè שָׁלוֹם *Schalom*, unde *Scholon* vox ſalutantis eſt apud Polonos) quod pacem, vel سَلِيم *Salìm*, quod humanum & affabilem ſignificat: à quâ voce *Solon* Athenienſium Legislator nomen duxiſſe potuit. Hoc nomine monetarum typi & ſigilla intra horas quatuor excuſa ſunt, & miſſi in Provincias nuncii, qui Rectoribus inſinuarent novi Nominis adoptionem. Seu terminum nacta ſit, ſeu imaginationi ceſſerit ægritudo, meliùs certè Rex habere cœpit ab altera Coronatione: & convaleſcente Rege, malis quoque Regni remedia feliciter inventa ſunt.

RELATIO III.
Perſona Regis Solymanni.

§. I.

Regis facies & habitus corporis.

Solymanni Coronatione perſpectâ, nunc ipſum illuſtre πρόσωπον contemplabimur. Natus eſt Rex anno *Hedſjiræ* 1057, Chriſti 1646. Forma illi habituſque corporis elegans eſt & planè Regius; Statura modicæ longitudi-

Vultus.

tudinis, procera & gracilis; facies ut rotunda juveni erat, ſic viro nunc oblongior, macilenta & pallidula, cute tenerrimâ & candidiſſimâ; frontem habet altam & apertam; oculos ad Cyrcaſſæ Matris imaginem magnos, cœruleos & ad hilaritatem modeſtiamque compoſitos; naſum modicè aduncum; os compoſitum & ſub tuberante labio decorum; myſtaces rectæ ſunt, non nimiùm productæ; barba, ab imo mento, lunari orbe emergens, maxillas operit, curta & arte nigricans, depilato menti ſpatiolo, quod labio ſubtenditur. Moribus gratioſus eſt & mollior, voce ſubmiſſâ, ſatis maſculâ. Cervicem gerit erectam; incedit graviter, equitat lentè, creberrimè circumſpicit, ignotosque firmo lumine & verecundè intuetur. Veſti-

Veſtitus.

tu gaudet ſimplici, nitido, molli, ſericeo, coloris plerumque flavi vel rubentis, ſemper infra miniſtrorum pompam indutus. Solùm tiaræ pretioſiſſimo ſuperbit Diademate, quod, à tergo ex dextro latere affixum, Regiæ Majeſtatis index eſt. Hoc genus ornatuum, quod جقه *Dſjechàb*, تيل *Tiil* & تاج *Taadſj*, id eſt, *criſtam* vocant, multiplex ei eſt, & majorem theſauri partem conſtituit; plerumque adamantem in medio exhibet prægrandis pretii, ambitu unionibus, vel gemmis aliis reſplendente; cætera vitro artificioſè pictum. Tribus faſtigiatur tubulis, quibus inſiſtunt ardeæ avis plumæ; ſubtus in ſtylum deſinens, tribus ſtipatum catenulis, in extremitate aduncis, ut harum ope firmiùs affigatur.

(*Figuram vide p. 37.*)

Pileus aulicus Taadſj.

Eſt etiam *Taadſj* nominis pileus quidam ſingulari figurâ, Aulæ Perſicæ dicatus, quo & ipſum Regem coronari ſupra diximus, & Magnates ornati in ſolenniſſimis conviviis Regi comparent, ex aureo panno conſutus, & cimeliorum ordinibus magnificè obvolutus; quapropter *Tadſji tomàr*, id eſt, pileus circumligatus dicitur, ad differentiam ſimplicioris, quo ex Turcicâ tribu, delecta militia (de quâ ſuo loco dicemus)

mus) & *Sopì* sive *Jesauli*, id est, Atrienses, sive interioris palatii custodes Regii teguntur, rubro & sine ornatu; figura ei circa frontem angusta est, inde amplior exsurgens summitatem habet planam, duodecim plicis, ad Imamorum numerum corrugatam, ex cujus medio stylus erigitur angustus, rigidus, longitudinis palmaris. Ferunt Imamum *Aali* hôc ornatu comparuisse τῷ *Scheich Haidari*, inde à filio Ismaële, fundatore Regiæ hujus prosapiæ, in aulicum habitum esse adoptatum. Qui inter Heroum tesseras *Taadsji* Persarum enumerant, ornamenti hujus usum & genium ignorasse videntur. Acinace femur Regis, nisi equitantis, non gravatur, sed ille præsto est manibus custodis. Idem tenendum est de sclopeto, arcu & sagittis; Tum de strophiolo, hydriâ, machinâ fumatoriâ & pyxide medicinali; singulorum enim singuli custodes sunt à latere Ephebi: Saltem dextrum latus pugio ornat cingulo infixus, tum ex cervice ante pectus pendet sigillum secretissimum, quo, atramento prius illito, ad obsignandum utitur.

§. II.

Regis indoles, mores & vita in genere.

Effigiem Regis pingere nefarium est.

Hæc est effigies Regis, à me tutius expressa verbis, quàm icone potuit. Hoc enim profanationem Sacræ Majestatis judicari, nuperum me docuit exemplum cujusdam Multhani (ita hîc Indos, à finitima ejus nominis provinciâ, alii Benjanos, à Sectâ Religionis, vocant) qui Solymanni faciem pinxerat, mittendam magno Mogoli; Re proditâ, interceptâque imagine, in carcerem detrusus est, & dirè habitus, unà cum conterraneis circiter vicies mille in urbe habitantibus, qui, ut personæ, ita & criminis quasi socii, expiare culpam ingenti æris copiâ coacti sunt. Addo impunè indolem, dotes animi potissimas, & si quid præterea ex vitâ & moribus seu laude, seu vituperio dignum, quadriennio excerpsi, quod partim in Aulâ, partim

Educatus liberè.

in provinciis exegi. De puerili nil dicam vitâ, nisi quod à matre Cyrcassâ, & generosæ indolis nutrice Persianâ, uxore scilicet *Mustaufi Elmemalìk*, educatus sit delicatè, superbè & liberè; cetera respondent iis, quæ supra de Candidatis Regiis dixi in universum, ut eadem de Principe nostro in specie referre supervacaneum sit.

Ex voluptatibus valetudinarius.

Præsertim verò recenter creatus, & cum sceptro quodvis audendi facultatem nactus, sic Veneri matri, sic Libero indulsit patri, ut extincto vitali spiritu contabescens, biennium pene sub Medicorum curâ languidus, nunc ægrotus, nonnunquam morti vicinus fuerit. Ex quo verò, errorum pœnitens, sibi temperare studuit, meliùs quoque habuit, & valuit hactenus satis commodè.

Cum Gynæceo crebrò deambulat.

Lasciviæ tamen illecebras nequaquam detestatus, crebras hactenus deambulationes instituit cum *Haramo* suo, seu Conjugum grege. Cum his, dum se à prædio ad prædium proripit, Interdictionibus *Koruuch* cives turbat frequentiùs, atque ullus fecerat antecessorum. Numerant earum ampliùs centum, quas primo regiminis triennio, etiam valetudinarius, celebraverat. Frequentissimè omnium invisit prædiolum in dorso montis *Sophà*, ultra *Sjulfam* suburbium Armenorum situm, quod à se structore nomen habet *Tachta Solyman;* Id, sive repetat, sive deserat, non Sjulfensibus tantùm, sed accolis plateæ maximæ *Tsjahar baach*, quæ à Regiâ illuc protendit, Interdictionis publicatione molestias facessit intolerabiles.

Haraam & Koruuch, vocabula.

حَرَامْ *Haraam* & قُرُوغْ *Koruuch* vocabula hîc attinet exponere.

Haraam propriè id significat, quod spiritualiter interdictum, & quod nefas est temerare dictu factuve; Inde receptum est, conjugum & concubinarum cœtus, & per metonymiam ipsas earum mansiones vel gynæcea sic appellare, velut loca omnium secretissima, in quæ accessus nulli patet, præterquam marito, castratis custodibus, & invitato

tato

tato medico. Quippe polygami Persæ adeo sunt zelotypi, ut vulgaris etiam civis fœminam domo egredi non patiatur, nisi linteo obvolutam, aliâ toto corporis ambitu non patente rimulâ, nisi ad pupillam oculi. Principum autem uxoribus & concubinis, nec velatis quidem prodire licet, nisi longè à conspectu abactis è sexu masculo, qui jam septimum annum excesserunt. Hæc abactio, vel recessûs publicatio, *Koruuch* vulgo appellatur, quod alioqui ex suâ indole significat, quicquid politicè interdictum est, Gallicè *les Contrebandes*. Utrique voci opposita sunt حَلَالْ *Halaal*, quod spiritualiter, & مُبَاح *Mobà*, quod libertate politicâ licet. Liberalitate regiminis exordium Rex mirè illustrabat, nihil omnino petentibus renuens, & ultrò in adulatores quoque munificus. Dominii non exiguam partem donabat, aliis تِجُولْ *tidsjuul*, id est, in possessionem ad vitæ tempus, aliis سُيُورْگَالْ *sijuurgaal*, id est, in bonum hæreditarium & æternum: quorum reditibus annuis nunc destituitur Regis ærarium, cum retractationem non ferat auctoritas Datoris. Pariter in convivia, ludos, pyrotechnica spectacula, argentum immodicè profundebat: velut priscis regnasset seculis, quæ Persarum immensas divitias proverbio jactabant.

Principio regiminis prodigalis.

§. III.

Geminus in Principe nævus.

Avaritia.

Excurrisset Magnificentia Principis in exitiosam prodigalitatem Cameræ, nisi opportunè de exhausto ærario monitus, didicisset redituum annuorum imparem cum expensis rationem. Quâ Rex territus, tantum abest, ut parcè & frugaliter vivere voluerit, ut potiùs in contrarium vitium subitò transgressus, hactenus non vereatur plus justo, sæpè etiam cum detrimento suo divitiis incumbere, & avaritiæ infamiâ Imperatorum nomen inquinare;

nare; alioqui Pius, Clemens & Optimus Princeps. Novi matronam Regiæ Stirpis, quæ marito suo, sacro Antistite orbata, impetraverat ab Abasso Rege stipendium: Cujus auctionem cum senex à Serenissimo Successore peteret, Rex Cameræ prodigentiam indignatus, adempto ei beneficio, unicum pro sustentatione ABASSUM, (qui circiter uncialis quartarium constituit) dari in dies singulos jussit, cum hortatione: *rem domesticam ad modulum privatæ viduæ disponeret.* Multo infelicius supplicata est ex purpurato sanguine vidua alia, cui pro incremento, quod petebat, totum beneficium ademptum est, sine refusione aliâ. Ex officiis publicis, si quod vacare ex defungentis fato contingat, illud, si fructuosum fuerit, ægrè tardissimèque supplebit, sed vices alii obeundas demandabit, dum ipse emolumenta capit; quemadmodum testantur diutissimè vacantes *Sjeich el islam*, *Mehter*, & *Issjik agasi basji* fructuosissimæ functiones, ut minores taceam. Narratis fidem mihi fecit præpostera æstimatio rarissimorum munerum, quæ, dum in Aulâ commorarer, à variis Principibus mittebantur. Legatis præsentibus Rex promiscuè omnia comi intuitu dignatus est, eminus in faciem adducta; dimissis è Convivio, ubi penitiùs examinaret, repudiatis cæteris omnibus, collaudavit quidem curiosè facta, sola tamen aurea, ob metalli pretium secrevit, & domi suæ retinuit. Orator Christianissimi Regis *Franciscus Piquet*, Episcopus Babylon. & Vicarius Apost. missus, machinam tulit admirandi artificii, quæ astrorum motus & aspectus exhibebat ad hypotheses Copernicanas, Orienti hactenus inauditas. Novitatem rei, neutiquam operis artificium demiratus Rex, an ex obryzo factum sit, quasi id unicè rebus pretium tribuat, primò omnium inquisivit; at vilioris metalli intelligens, magorum de principiis judicium percunctatur: Qui, Solem vel omnibus videntibus, oriri indies & occidere, stare terram immo-

immobilem, & jacere Copernicum, ubi ignominiose satis respondissent; reservari illico jussa est rarissima & incomparabilis artificii machina suo loco, id est, in vetusto quodam urbis castello *Kalâi berrùk*,(quod arcem benedictionis sonat) custodiæ armorum & rerum superfluarum dicato. Hîc ab aliquot seculis translata à Legatis munera, certè præstantissima & perquam rarissima, pulvere, tineis, ærugine sepulta jacent, & ab omni conspectu & usu, velut in Ponti exilium damnata. Parem fortunam experiebatur, quod à Serenissimo Suecorum inter alia obtulimus, Horologium, quondam Victori Gustapho Adolpho à Noribergensi Republ. datum. Pyramidalis structuræ erat, altitudinis tetrapedalis, artis chronometricæ perfectum exemplar, quod planetarum omnium motus & varios temporum articulos, tum ex incluso organo in horas singulas concentum musicum, gemini globuli decursu dirigebat. At verò, quod æneum, non aureum, esset, nec summâ elegantiâ suâ, nec excellenti motuum artificio, nec insolenti harmoniæ suavitate valuit ab exilio se servare, tantis terrarum tractibus operosè adductum: quin postea obscuro in loco humi depositum invenerimus, passim deficientibus Dædaleis statuis & coronidibus, quas fortasse aureas putaverat violator.

De altero nævo, libidine scilicet, quid dicam? si modò nævus jure Persico dici potest, quæ, nullâ Lege interdicta, universam occupavit nationem. Citabo tamen, quicquid in Purpurâ dedecens, non nationis sed Christiano judicio adverto. Formarum Rex, in sexu fœmineo, nimius æstimator est. Auro citiùs desiderium, quàm formarum varietate libidinem expleas. Mittunt ceteri Provinciarum Rectores strenas aureas & argenteas, merces pretiosas, equos, mulos & camelos, quibus tamen omnibus ajunt acceptiora Regi contingere annua dona *Libido.*

 unius

unius Archiſatrapæ Sjirwanenſis, qui æris loco puellas & pueros laſciviæ Ejus tranſmittit, formoſiſſimos omnium, quos ex Circaſſiâ, Dageſtanâ & Georgia venales illuc ferunt venalitiarii. Nemo mortalium majori rei cujuspiam ſolertiâ agi poteſt, quàm Ille curioſitate ducitur poſſidendi variæ pulchritudinis meretrices. Mittit quocunque exploratores eunuchos, qui quicquid elegantioris formæ inveniunt, petendum, emendum, rapiendum ſuo Principi produnt & pandunt. Sed id fieri dixeris ex antiquâ Regum conſvetudine; citabo potiùs Solymannicæ luxuriæ ſingularia. Hactenus Reges Chriſtianum ſangvinem Armenorum non inceſtaverant; nuper verò (anno 1683.) non abſtinuit Solymannus: ſed filias omnino duas & viginti uno ſpectaculo rapuit, totius ſuburbii *Sjulfæ* ſpecioſiſſimas. Delator erat *Kalentaar*, ſive Proconſul, homo ſub Chriſtiano nomine atheus, qui, eas citra ſtrepitum ut ſiſteret, auctor Regi erat, ne imminenti Luſtrationis feſto (quod omnium in Eccleſiâ orientali ſplendidiſſimum eſt, Armenis *Tſjirogneek*, id eſt, benedictio aquæ, Perſis *Gaſjeh Sjiruun*, id eſt, Crucis lotio dictum) in flumine urbis celebrando, ipſe Rex pro more ſuo compareret, ſed Armenorum moniales, quibus ſacra celebrare permiſſum ſit, virginibus ſuæ nationis ſtipatas accerſeret, ad hos ritus pro ſpectaculo fœminarum ſuarum in gynæceo peragendos. Quibus ſic inſtitutis, ex centenis & ampliùs, auro cimeliisque ornatis, retinuit quas dixi, ceteras dimiſit. Eodem proditore anno 1685 victimas ſuæ libidini evocavit ex eodem ſuburbio Francorum puellas octo, ſimulans quaſi à fœmineo collegio deſiderentur veſtitûs cauſâ inſpiciendæ. Cui tamen injuriæ ſtrenuè ſe oppoſuêre demorantes in Aulâ Legati exteri, nec ſupplicando deſtitêre priùs, quàm ex Mahhammedano orco innocentes vindicaverint, octiduo ſub Regiæ Matris cuſtodiâ intactas ſervatas, ut ipſæ de ſeſe teſtabantur reduces. Generoſi

Domi-

Domini nostri Fabritii, Legati Sveciæ, felicem zelum laudo, quo hic obex quàm maximè removebatur. Ducimur mortales nostris erroribus: quos in vulgo rigor Legis cavet, ne ingravescant, vel umbræ operiunt, ut ignorentur; in summis viris magis luxuriant indomiti, vel leviores gravitatem hôc ipso induunt, quod luci expositi sint. Vides quàm nullam subeat lacera plebeji & conspurcata vestis censuram; Purpura Principi ex paucis maculis indecora sit; & præclararum atque inimitabilium ejus virtutum gloriam unius restinguat criminis turpitudo.

§ IV.

Virtutes Regi plurimæ.

Enim verò si præterea Celsissimi Principis nostri vitam & mores excutio, genium in Illo optimum, dotes animi præclaras, & congeriem invenio virtutum, quibus Ille, velut illustre gemmis Diadema fulgens, educationis dispendia feliciter refundit. Jurare ausim, si geminam labem excludo, Asiam nostro seculo præstantiorem in togâ Principem tulisse neminem. Paucas ex optimi Principis actionibus excerpo, ac primò quidem loco *Comitatem* sisto; quâ felix Zodiacus, ut universam beavit nationem, sic inprimis eam concessit Serenissimo Principi nostro, sed gravem, Majestate dignam, & singulari modestiâ, quam Tacitus omnis virtutis promptuarium vocat, egregiè stipatam, ut de Eo mihi liceat, quod Ciceroni (*in Catone majori*) de Attico, referre: *EIUS COMITATEM non sine severitate esse, neque gravitatem sine facilitate.* Nemo familiarium alloquii benignitatem, nemo hospitum blandos nutus & salutationes humanissimas non deprædicat. Civium verò amorem sic conciliavit Comitate, ut strepitus tumultusque audiantur in Civitate, si unico mense, (quod rarò evenit) sanum se & incolumem publicè non ostendat desiderio populi: qui suo Principi benevolentiâ suâ adversus invidiam asylum, & domi, fossis

Comitas.

vallisque nudæ reſidenti, arcem præſtat munitam, ſatellitumque turmas inſuperabiles: objicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimus,& ſubſternere corpora ſua,ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſtruendum eſſet, ut verbis utar *Senecæ l. de Clement. c.*3.

Clementia. Subjungo laudem *Clementiæ* in delinquentes; ut antiqvum Aulæ proverbium: *Imperium Regis,mors ſubita!* ex Solymannici regiminis moderatione deleam. Non loquar ſine exemplis. Majeſtatis reus erat *Toptſji baſji*, id eſt, ſupremus armaturæ magiſter: Capitis igitur jacturam merebatur, quæ ex more patrio portendebat univerſæ familiæ, ubicunque degeret, inclementiam & bonorum, ut vulgò loquimur,confiſcationem. Verùm, abſtinens bonis & ſangvine Regia moderatio, ſolâ placata eſt Præfecti cuſtodiâ, & depoſitione patris, qui *Candaharum* gubernabat, fortalitium,cum ejus nominis Provinciâ, magno Mogoli quondam ereptum. Delictum, ut ceteros errores prætercam, ex filiâ natum erat, quam Rex ſequiori matrimonio ſibi admiſſam, donabat miniſtro exiguæ dignitatis: cujus ignobilem ſocietatem deſpiciens generoſa fœmina, concubitum reſpuit, & mox importuniùs laceſſita aufugiens, à genitore recipitur; qui in Majeſtatis opprobrium multa inſolenter locutus dicitur. Nil mitiùs in ſummum rei monetariæ præfectum ſtatui debuit; in quo tamen ſceleroſa argenti adulteratio ſola luminum, quibus peccaverat, expunctione vindicata eſt, intactis bonis & ſalvâ familiâ ejus. Ut factum liqueat, addam circumſtantias, quoniam valde declarant propoſitum. Anno 1670 ex Usbeciâ Legato ſolvendi erant ter mille Tomani; Quæ enim pecunia Legatis pro alimoniâ ſolvitur menſtrua,eam accipere recuſaverat, dum univerſam penderent abeunti. Id aliquando ſolent Oratores, ut oſtentent ſe alienis ſubſidiis non indigere. Haud congruum Regni Præſidi videbatur, ut ærarium tanta argenti ſum-

summâ indignus hospes emungeret; Consulto Rege igitur curavit monetam pro Nuntio cudi, tribus partibus adulteratam, quartâ tantùm argenti. Scytha compertam fraudem sic delusit, ut acceptam summam in coëmendis pannis aureis argenteisque collocando, vitiatos nummos mercatoribus relinqueret; A quibus toto regno divulgati, tantam brevi accessionem passi sunt ab imitatoribus, qui cudendi jure gaudent, puta à Gubernatore *Naktsjuwani*, *Erivani*, *Tabrisii*, maximè verò ab *Arserunensium* Turcico, ut legitimi pene omnes infelici metamorphosi suffocati fuerint. Rex mense Februario anni 1684 thesaurum pro sustentandis Nuntiis aperiens (sic nobis referebat *Mahmandaar bassi*) inter 30000 Tomanos tantùm 300 invenit legitimos. Hæc moneta omnis, præter Civitatis *Havisèh*, solam adulterii expertem, anno 1685 mense Novembris abrogabatur, publicatione equidem ut inopinatâ, sic nimiùm præcoci; quâ, nondum substitutâ pecuniâ aliâ, cambia negotiatorum & commutationes rerum necessariarum, magno subditorum damno & confusione, subitò sistebantur. In ejus locum igitur, cum nova nummorum vis assiduò funderetur, non veritus est nummariæ rei præfectus Isphahanensis pretiosam Lunæ puritatem denuo Veneris admixtione stuprare. Miratus sum in hôc exemplo subitam fortunæ catastrophen. Nam palatium illius eodem mane præteriens, in atrio videbam phaleratos invisentium amicorum equos, & servorum pro ministerio discurrentem turbam, imò falconibus, quos manu gestabant, ambulantes aucupes (quod in hoc Regno maximè ad pompam spectat) & ad patrium luxum omnia disposita. Post tragœdiam reversus, sine custode adverti fores, inane vestibulum, & eo loco, qui paulò ante equinis ungulis magnificè resonabat, silentium & solitudinem; quasi cum oculorum luce amici, ministri & omnis fortuna occidisset. Sulthanus *Ekber*, magni Mo-

golis filius rebellis, ut parentis victrices manus evaderet, ad Solymannum profugii iter ingressus est: Ejus adventum in Arabiam, Persiæ vicinam, anno ineunte 1687, serius atque debuerat, Regi indicabat Vicierius Larensis; nam & fama quædam velocior, & bini servi à Sulthano missi, Satrapæ nuntium anteverterant. Supinum hoc negligentiæ genus, in rebus ad Majestatem spectantibus, nemo expiare, nisi capitis jacturâ potest. Missus igitur est, qui Satrapæ (Viri doctissimi & in Europæos propensissimi) caput peteret. Postridiè Rex, ex intercessione Præsidis, sententiæ pœnitens, carnificem veloci equite revocavit, incassum, si serius vel unâ horâ missus fuisset.

Ne verò Regii moris quicquam sileam, superat fateor mansvetudine probitateq; omnem antecessorum gloriam; non tamen omni bile adeo caret, ut ne præcipiti motu aliquando ad *truculentiam* effervescat. Hoc iræ proprium est, si potestate ad vindicandam armetur. Ad *Divanbecum*, ex convivio temerè abeuntem, misit è vestigio, qui oculos effoderet, quibus in Consessum allatis, dedit officium illi, qui jussa patraverat, quo nunc tranquillus fungitur. In menianis excelsis palatioli *Tachta Sophà* constitutus, laudabat situm & amœnitatem loci; cui oblocuta una ex amasiis: frigidioris auræ molestias increpabat. Quod judicium indignatus Rex, fecit eam præcipitem dari, velut indignam, quæ illo loco subsisteret. Nec levem calumniam affricuit prodigentia humani sanguinis in pœnitendâ venatione, quam cum Aulâ universâ celebrabat anno 1683 ab ineunte Majo ad vigesimum Julii. Octogies mille viros scipionibus fustibusque instructos in hunc ludum eduxit; quorum, cum quadragies mille, aquæ inopiâ compulsi vitam fugâ salvassent, ex remanentibus quingentos omnino siti extingui potiùs, quàm dimitti passus est; Cervi capiebantur non ampliùs viginti quinque, capricervæ septem, leopardus unus, sed qui & ipse

ipse manus deinde evasit. Dignum voluptate Regiâ dispendium!

Justitia ac æquitatis perquam amans & strenuus Cultor est; nec enim putandum Clementiâ abuti Solymanum, ut maleficiis ignoscat. Unicum instar omnium sit rigoris justissimi exemplum, quod forum transgresso fortè fortuna inspicere mihi contigit, die 26 Februarii anni 1684. Nobilis quidam Persa, ex *Sjulfa* suburbio, serus beneque potus in urbem rediens, socium suum, in viâ, jurgiis, mox stricto acinace adortus, interficit. Traditur, more gentis, patrator familiæ interempti, ut cædem expiet. Hæc se argento & intercessionibus placari passa, reum criminis absolvit. Non multò post, de homicidâ Rex: *quali mortis genere peremtus sit*, quærit. *Ære*, respondent, conciliavit offensos, & ab iis dimissus est. Quo audito, Serenissimus, justitiæ zelo, & irâ simul in dimissores accensus, in hæc verba erupit: *Giddi*, id est, ô Cornigeri, (id enim vocabuli apud sedatam gentem bilis excandescentis fulmen est, & convitiorum omnium compendium) *vobis innocens vestrorum sanguis pecuniâ prostat? Expiari occisi hominis innocentia nisi nocentis morte potest!* & catastæ conclusum vinctumque, ubi in forum adduci curasset, (sedebat enim Rex in atrio Regiæ, quod foro imminet) ad circumstantes conversus: *Quisquis me amas*, inquit, *ad sumendum supplicium descendito.* His dictis erumpens Senatorum corona (eunuchis à latere Regio subsistentibus) strictis mucronibus miserum jacentis corpus occupant, & in mille particulas dilaniant. Ceterum, in rebus quoque civilibus sacram Themidem non rarò commendare judiciis dicitur. Tumultus verò, quos supplicum sæpe ingens confluxus ante Regiam excitat, vel nova onera deprecaturus, vel de injuriâ Directorum querulus, tantum abest, ut inclementer ferat, ut potiùs deprehensam injustitiæ culpam in Præfectis severè vindicet.

Justitia.

Pa-

Pacis amor. Pacem & tranquillitatem publicam religiosè colit, iniquam etiam, ex Tullianô monitô, bello justissimo præferens; quasi cum Regno simul, hanc pacis servandæ regulam adoptaverit, nisi gloriosam sibi, certè Reipublicæ salutarem, quam subindè pronunciare suevit: *Malle se leviores hostium injurias contemnere, quàm, ad ulciscendum, dubiam experiri belli aleam.* Hinc tot ille ex Usbeciâ Tartarorum insultus sustinet; Satiùs ducens unam *Chorasmiam* pati, quàm crabrones ulciscendo, vel irritando, plures Provincias pari periculo exponere. Nupera *Orientalium Batavorum* tentamina idem pacifici Regis ingenium experta sunt: *Kismìs*, Sinûs Persici insulam, hostili classe expugnabamus; majora molituri, si virium tulisset atque cœli ardentis status. Gravi injuriæ vix mansuetudo præpotentis Regis succensuit, sed hospitum imprudentiæ generosè ignoscens, aggressorum desideriis insuper gratificata est, neutiquam in optimam nationem ulcisci volens errores, paucorum hominum culpâ extra patriam commissos.

Fœderum fideiq; custodia. Fœdera cum finitimis inita religiosè tuetur; Odit violatores candor Regius cane pejùs: nullâ occasione lucri, nullis justarum rationum momentis permittens, tantillum à custodiâ pactæ fidei dimoveri. *Turcarum Imperator Babylonem* indictis armis Regi Persarum *Sephi* eripuerat. Pace deinde cum jacturâ urbis redintegratâ, plures & patri Abasso II. & Solymanno occasiones datæ sunt, quibus vel eandem Provinciam, vel aliam Talionis lege dudum recuperassent, si per fœderis sanctionem stetisset. *Bassoram* quoque Arabiæ occupandi occasio fuit, quam ejusdem Provinciæ Princeps dediturus erat ante effugium; sed frustra violationem fœderis solicitabat. Ex eodem capite *Arabes*, *circa Tigrim* flumen habitantes, oratore misso, vasallos se nuperâ anni 1684 Audientiâ offerebant, distracto Christianorum armis Imperatore suo, oppor-

opportune jugum excussuri, si non renuisset fœdifragi moris & discordiarum osor Solymannus. Et quid pro *Babylonicâ* expeditione, solicitatores, à sacratissimi *Imperatoris Romani, Sueciæ, Poloniæque* Majestatibus missi, impetravimus ? quid in hoc negotio, durante nostro cum Turcis bello, in Perside præstitimus ? Saginavimus nos luxu Persico, & longâ in Regno morâ Principum nostrorum expectationes frustrati sumus. Fides data, quàm *Babylonia*, & pacis religio, quàm ostentata victoriæ occasio, carior Solymanno fuit.

Ut plures virtutes uno fasciculo complectar, *Pius, devotus, religiosus est.* Legales non negligit lotiones; nec preces ad statutum tempus solitas. Festis anniversariis assiduus vacat; & Ipse *cum Altissimo collocuti*, id est, *Abrahami*, feriis, quas solennissimè celebrant, publicè interest, camelum in victimæ memoriam non rarò suâ manu sauciians. Menstruum jejunium quotannis cum universâ gente suâ observat, nec assumtâ vel aquæ guttulâ interrumpit. Vinum non sanitatis modò, sed & religionis gratiâ aversatur: licet interdictum Ipse laxare sibi possit, Prophetæ tradux, & Caliphatûs quodammodo hæres. Templum cathedrale, quod Regium vocant, ut Deum invocet, sæpè pedes ingreditur, sed incognitò & ante lucem. In ceteris se *Musulmannum*, id est, verum fidelem, vitâ & exemplo suæ genti satis probat; sæpè eò pietatis procedens, ut ad superstitionis scopulum allidat, & in auguriis signisq; spem fiduciamque collocet. Inprimis verò Astrologorum prognosticis nimium quantum credit; His inconsultis hostem adoriri, admittere hospites, celebrare convivia, venari, prodire in publicum, vel ardui quicquam suscipere non audet. Et quàm sæpè contrario eventu illusus sit, nec tamen opinioni satis renunciat. Ridicula sed vera narrabo: *Steno Radzin*, Cosaccorum Dux, *Hyrcaniæ* littus depopulabatur anno Christi 1667. Ad

Pietas.

Superstitio.

fundendum hoſtem ingens armatorum exercitus mittebatur, inſtructus aſtrologis, qui pugnæ diem horamque deſignarent, quò feliciùs, cœlo propitio, dimicaret. Interim præſtolando tempus augurii, victoriæ negligunt occaſiones. Illucente enim poſt feſtum expectato ſigno, vatidici *hoſtem invadendum* indicant, *& in ejus perniciem aſtra tandem ipſa aciem ſtruxiſſe* promittunt. *Coſacci* id temporis morabantur in Inſulâ littoris *Lenkoraan*, â vadi præſtantiâ ita dicti; qui ineptiarum præſcii, fugam navibus ſimulabant duabus maximis, quas, velut nauclerис deſtitutæ eſſent, fluctuare huc illuc cogebant, quaſi ad elabendum inepti. Hoc dolo perſecutores, victoriæ fiduciâ fretos, protrahunt ante militum ordines, quos in Inſulâ cum paucis tormentis in inſidiis collocaverant; & velut in lanienam delatas oves, ad internecionem delent, ne cladis nuncius eſſet, niſi qui ex firmâ terrâ aſpexerat. Vehebantur Perſæ concatenatis navigiis, eo conſilio, ne qua poſſet unita claſſis diſſipari fluctibus, nec fugax hoſtis, navium gyro includendus, exitii fatum evadere. Verùm, hoc ſibi invento interitum peperêre; quia demerſa prima navis, in quam unicè ſagittas & fulgurantes tubulos dirigebat hoſtis, vicinam ſemper in idem pertrahebat exitium gravitate ſuâ, dum telis incautè obruti nullo modo valerent eam à connexione liberare. Perſarnm decies mille, alii plures fuiſſe referunt, quos aſtrologorum vanitas æquori immolaverat. Victorum numerus certè exiguus fuit, quem millenarium neutiquam attigiſſe narraverunt mihi, qui *Stenonis* victoriæ interfuerant. Non ita pridem Aſtrologi ultrò Regi diem recreationis indicabant ſvavem, innocuum & procul omni ſiderum malitiâ naſciturum. Appetente die Rex, Penatibus relictis, rus cum amicis petit, cœlo tam propitio non niſi aperto nudoque fruiturus. Verùm, non ſtetêre ſuis vel Sophorum promiſſis ſydera; Nam ad locum recreationi dele-

delectum vix appulsum fuit, cum turbo, repente subortus, furere, & cœlum terrâ miscere cœpit, ut, quia papiliones deessent, nisi maxima perpessus incommoda ad Lares reversus sit Serenissimus; pœnas minatus maleferiatis astrologis, quod suâ ignorantiâ vel temeritate eum invitassent. Illo non multò post tempore accidit, ut Rex horâ quartâ, ante diem, in cathedrali templo, orans, sonitum in summo æthere, sudoque cœlo audiret, ingentis tormenti æmulum; quem & incolæ Civitatis audiverant omnes, nisi qui somno nimiùm sepulti. Convocatos astrosophos Rex de fragoris causâ & prænotione quærit: sed qui recenti dolentes vulnere, hâc vice utrumque nescire se confessi sunt, satiùs inscitiæ pudorem, quàm pœnas luituri temeritatis. Incredibili superstitione laborantem invenimus eodem hoc anno 1684. advenæ: Rem notabilem, quantâ brevitate possum, exponam. Cum paucis fœminis in suburbano prædio demoratus Rex, unam thori sequioris, quam maximè omnium deperibat, pugione, jocandi animo, adoritur, & titillationem simulaturus, versus præcordia ejus aciem dirigit; Post pauca, quærit ex ipsâ: *Diadema manubrii*, quod in globi fastigio micabat, *an alteram extremitatem, aciem nimirum, eligeret?* Respondet amasia; *Mancipium ego Tuum, quicquid dederis, eligo;* & dum hæc loquitur, nudatum manu pectus simulatis ictibus objiciens, improvida stomacho læditur, sed exiguo sanè & vix oculis conspicuo vulnusculo: ex quo tamen, an ex metu, nescio, repentè prolapsa, dicto citiùs exspiravit. Inopinato hôc casu in rabiem pene conversus Princeps, modò concubinas ceteras, modò eunuchos eodem pugione tentat perforare, quasi reos culpæ, quam præsentes non impediverant: In ipsam etiam matrem invecturus, nisi recenti ejus iræ se subduxisset. Accersiti astrologi, evolutis ephemeridibus: *Nullâ*, judicant, *impediri malum humanâ ope potuisse; ita siderum universitatem in Serenis-*

ſimi caput conſpiraſſe. Malignitatis impetum, inulto Rege, Conjugem feriiſſe. Id ſummi Numinis bonitate factum. Totum intricari pravis aſpectibus cœlum, non citò diſparituris. Ut iis igitur ſe paucis menſibus ſubducat, auctores ſe Regi eſſe; indicaturos protinus, cum influxuum malitia remiſerit. Interim haut prodire in publicum, convivari, aut quicquam ardui occipere, oportere. Inſana Regis obtemperantia exteris indigeniſque hoſpitibus aditum negavit, coactis admiſſionem expectare, ab ineunte Vere ad trigeſimum usque menſis Julii.

Tranquillitas animi.

Omitto hujus farinæ alia, & hoc ſaltem pro Relationis colophone adjicio, quod tranquillitatem (per me licet, deſidiam vocaveris) plus decoro amet. Gubernaculum Ipſe nec attingit quidem; nec turbari audet ingruentium difficultatum relatione, niſi perquam opportunè. Totum regiminis onus Primatis Regni humeris incumbit, velut univerſi Imperii Atlantis. Huic Rex Statûs publici atque dirigendi regiminis curam credidit; Ipſe interim iners & publicarum rerum ignarus: ut, qui dixerit, illum gaudere Regiæ poteſtatis exercitio; Hunc ſaltem titulo atque auctoritate decorari, à vero non multum aberraverit. Illum nunc vaſti Imperii Directorem, proximum à Rege, in ſcenam hîc ſiſtimus.

RELATIO IV.

Primas Regni, Athemaad Dauleth.

Functio primi Chani.

Titulus.

§. I.

Prodit ingentis officii miniſter, Regni Director, Curiæ Præſes, Satraparum primus, & نواب *Nawaab*, ſeu *Vicarius* Sereniſſimi; cui ex dignitate muneris, nomen اعتماد الدوله *Athemaad Eddauleh*, vel contractè, *Memaad*

maad Dauleth, id eſt, fiduciæ & fulcri Imperii, ex gravitate وزير عاظم *Waſiir adſem*, id eſt, bajulatoris maximi oneris, enatum eſt; illud in alloquio & ſermone, hoc in ſcriptis uſitatius, utrumque maximæ functionis index. Eſt enim ille Regni Perſici quaſi axis, circa quem vaſta moles regiminis, velut cœli machina circa ſtellam Polarem, convertitur. Non aliud ad dignitates iter, non medium ullum ad magna beneficia datur, niſi per hujus miniſtri favorem. Nec vota ſupplicantium Majeſtatis aures appellunt, niſi illo delatore, non exaudiuntur, niſi ſvaſore. Ille delegatos Principum oratores audit, & cum iis tranſigit: curat ſanciri fœdera & diſſolvi; dirigit rem monetariam, ceteraque Regalium exercitia; Nihil circa Majeſtatis dominia diſponi, nihil in Regno mutari vel innovari, nihil, quod Status publici intereſt, deliberari vel expediri, niſi hujus Præſidis auſpicio licet; atque hæc in Aulâ. In Provinciis verò non minùs ille radios facultatis ſuæ exerit; Nec enim integrum eſt locorum urbiumque Præſulibus, ingruentes difficultates publicas proprio Marte ſolvere, aut gravioris momenti negotia quævis expedire, niſi conſentientis ſummi Directoris auſpicio. Manſionem non procul à Regiâ habet: Intervallum crebra negotia non permittunt, quæ arbitrio Regis exponenda veniunt. In Regiæ veſtibulo igitur diem tranſigit, mandata expectando, &, quæ urgent, exponendi occaſionem. Interim haud quaquam ibi otioſus degit: ſed actorum diaria, libellos ſupplices, ſchedulas memoriales & Satraparum literas legendo, tum ſcribendo quoque & meditando ſemper ſummoperè occupatus. Ita deſtitutus ille poſſeſſionum ſuarum & ſocietatis domeſticæ uſu, vitam in aulæ ergaſtulo agit; prandium excipio & nocturnam requiem, quæ ipſi inter Penates capere permiſſa ſunt. Rarò cum Majeſtate coram, frequentiùs per internuncios

Cura rerum publicarũ multiplex & moleſta.

ſpadones loquitur, nunc præfectum ærarii, nunc ephorum, vel ex primatibus illos, quibus Regem adire fas eſt, latentem inter pellices. In Conviviis publicarum admiſſionum (quæ ex ſuperioribus hîc velut loco genuino repetimus) ſiniſtræ Regiæ à modico intervallo accumbit conſiliorum Princeps: explicat ſchedulas ſupplices, & his deciſis, quæ publica ſpectant in deliberationis ſcenam ingerit, quid facto opus ſit indicans, & ex Regio nutu decernens. Equitanti quoque extra aulæ pomœria ad dextram comes jungitur, & confabulator perpetuus. Eſt enim ſolenne Regi, inclinante die equitare foras, tum recreationis & ſanitatis cauſâ, tum ut populi deſiderio ſui aſpectum indulgeat. His deambulationibus id ſedulus agit Primas, ut incidentes per otium de rebus variis ſermones, in publica dirigat commoda, & quod impetrari diu à Majeſtate non potuit, adulando obtineat. Hôc prudentior habetur & callidior Regni Director, quo occaſionibus his utitur felicius. Sanè expectata diu placita ſuper cauſas graviſſimas & per plures conſultationum actus à Sereniſſimo ſuſpenſa, nunquam faciliùs, quàm in equitationis otio reſolvuntur. Atq; hæc de œconomia Regni.

Cura rei privata. Alterum curarum genus privatum eſt; ſed quod *Memaad Daulethi* animum magis atque publicum diſtinet, & anxiis cogitationibus macerat. Aciem ducit cura ſalutis ſuæ & vitæ tuendæ; cujus irreparabilis jactura à nutu Principis ſui pendet, hominis unici, affectuum æſtu ac præjudiciis quoquo verſum agitabilis & inconſtantis, de quo Perſæ proverbio ajunt: *Ira Regis, mors ſubita.* Damocles, paraſitus apud Dionyſium Syracuſanorum tyrannum, cum inter epulandum imminentem cervici gladium vidiſſet, ſetâ equinâ pendentem, nec unius convivii moram ſuſtinuiſſe ſcribitur, quin lethiferos honores deprecatus ex templo fuerit, ut refert *Cicero* 5. *Tuſcul.* Sed longè ille infelicior eſt, cui nunquam non ob oculos verſan-

ſantur pericula; & ipſa negotiorum onera, quibus gravatur, ſtricti fiunt pugiones, & levi aleâ in ſubitæ mortis occaſiones convertuntur. Habet ſanè, ex tremendâ Regiâ, ad ſuos veſperi reverſus, quod ſoſpitatori Deo ſuo ſervati capitis gratias agat, neſcius, quid fati poſterus dies laturus ſit. Feralem evitaturus ſortem, duo inprimis agit: Cavet, ne quis alius aures Regias in ſui præjudicium occupet. Quisquis ille ſit, nullum dubium eſt, quin occaſionem capturus, ac cauſarum, vel ex ſolis rerum eventibus, habiturus ſit copiam, quibus Chani ingenium & actiones denigret, & inopinantem pernici fulmine ex Fortunæ gremio excutere allaboret. Quid enim in vaſto regno non eveniat ſiniſtri indies, quod quis per calumniam rejicere in adminiſtratoris, quantumvis optimi, imprudentiam non poſſit; nec velit etiam, ſi hic, uti omnium cenſuræ expoſitus eſt, ita quoque invidiam odiumque plurimorum mereatur, datâ præſertim operâ nocendo illuſtribus viris, ac ſociis Regni Optimatibus: quibus Zodiaci ſui genius id inſtillavit, ut vitæ uſuram odiſſe malint, quàm datam prætermittere occaſionem vindicandi. Neque ab his modò cavendum ei, quibus ſe nocuiſſe conſcius ſibi eſt, ſed ab iis non rarò exitium expectabit, quorum amicâ conſvetudine gaudet, & fidem multis ſibi officiis devinxerat. Infidi enim & ingrati animi vitium, dulci adulationis velo occultatum ita in hâc aulâ animos occupavit, ut juſſus à Rege filius (prout exemplis priorum Regum docemur) non recuſaverit, parenti aures, naſum, imò caput amputare; modò illius officium patranti fuerit promiſſum. Alterum tuendi conſilium eſt, ut tritam adulationis viam ingrediens, nihil eorum ſupinè agat, quæ ad firmandam, augendamque Principis gratiam fidemque ſpectant, atque adeo talem ſe præſtet alloquio, conſiliis, actionibus, qualem ſe placere intelligit, non qualem requirebat candor, pietas vel ſanctitas juſtitiæ. Modo igitur Regem in

Duo modi, Regis favorẽ conſervandi: 1. Alios reprimendo.

2. Adulando.

in faciem laudat, (quo maximè delectatur natio) ingenii dotes & pulchritudinem corporis admirando; modò felicitatem ejus extollit; modò magnificentiam & virtutes prædicat: nec ab indecori & vitiorum laude abstinet, quibus indulgere Principem cognoverit. Nunc in eo occupatur, ut sacram Genealogiam extricando, Eum è Mahhammedis sangvine progenitum demonstret; nunc, ut factâ cum ceteris collatione, Eum orbis totius maximum & potentissimum Principem ostendat. Tristes nuncios intrare limina palatii non permittit; ad Acheronta abire jubens Regiæ tranquillitatis turbatores. Si quid periculi vel calamitatum Reipublicæ ingruat, quod suarum partium sit deferre, id larvatâ veritate sic narrat, ut vilescant imminutione damna, placeant jactantiâ successus perexigui, & spe delectabili audientem erigant. En mei temporis exemplum: Ex *Bocharíâ* prædones, factâ in *Chorasmiam* irruptione, quater mille Persas fuderant. Haud reticendum prælium Director sic Regi retulit, ut suppressâ clade, velitationis titulo veniret, in quâ, si qui conflictu ceciderint, (ita ajebat) incertum adhuc esse, cui parti magis fortuna faverit. Interim misit provinciæ gubernator cæsorum amissa aliquot capita, velut specimina fortitudinis suæ: quæ longis infixa hastis, solenni pompâ, quâ sub anni auspicio munera adducuntur, Regi oblata ac publicè ostentata vidimus. Parilis fortunæ plura adducerem, nisi unicus typus assentationis genium satis exprimeret, & doceret: oportere eum, qui summi gerit officium ministri, etiam maximi adulatoris personam agere, & probè nosse, etiam sinistros eventus ita interpretari, ut Regi, etiam odiosa si referat, semper ipse placeat. Ad ceteras actiones: nihil deprehendo Præsidem solertiùs agere, quàm ut benefaciat amicis & consanguineis suis. Hos ille non dubitat, quovis modo extollere & maximis in regno officiis præficere; sive id quoque spectare ad suimet secu-

Amicos & consanguineos extollere allaborat.

ſecuritatem, ſive etiam ad gloriam judicet, dum illuſtrem reddit fortunam & nomen familiæ ſuæ; ſive in eo ſaltem ſequatur affectus ſuos, quibus homines naturâ in ſanguinem noſtrum propendimus. Quid ſi locus non vacaverit? Expeditum ſcias conſilium eſſe, ut exturbet ſuis officiis alios. Rari enim ſunt ex miniſtris publicis, quos magnus ille corycæus non poſſit injuſtitiæ, furtorum & contra fas adminiſtrati muneris convincere, & cauſam habere, quando volet. Amicis in antiſtitio conſtitutis, nullum quod præſtare poſſit majus officium eſt, nulla patrocinii gravior teſſera, quàm ſi eos *Galatâ*, id eſt, veſte honorariâ, quotannis donari à Majeſtate curet. Lucem aſſerto dabit, ſi de Galatis quædam intercalavero. Magni res momenti eſt, à Monarchâ Perſico honorari veſte. Non donat eâ Rex alios, quàm quos bene de ſe meritos ac Gratiâ ſingulari dignos autumat. Non rarò *Chani*, *Sulthani*, *Veſirii*, & cujuscunque nominis ſint Provinciarum Urbiumque Directores, hunc habitum à ſummo Præſide auri ſummâ & occultis precibus procurant, eo fine, ut ſic decorati timeantur à ſeditioſis ſubditis; qui hoc pacto non audent accuſare injurias & vexationes ejus, quem obtinere auguſti judicii favorem perſuaſi ſunt. *Galatam* duplex toga conſtituit, una ſtolæ loco, altera pallii veniens, utraque ultra ſuras demiſſa & ad habitum gentis facta ex panno aureo, argenteo, Attalico aut pretioſo alio, floſculis diſtincto. Huic aliquando velamentum capitis (*tulibaan*) & femorale cingulum adjungitur, rariſſimè acinaces aureus. Transferendi muneris ſparta non levis eſt, quâ Præſes ornare ſuos domeſticos amat, annuæ mercedi, quam ob ſervitia debebat, hujus beneficii fructum ſubſtituens. Quâ illi ſuppoſitione maximè gaudent, quia multò majorem compenſationem ferunt à muneris Candidato, quàm ſtipendium fuiſſet à ſuo Domino. His togis donatos dimittit Rex Perſiæ Legatos exterorum

Galaat ſ. veſtis honoraria.

Principum; Nec enim amicis Regiis aliud Regalis Gratiæ insigne tribui in hâc Aulâ unquam obtinuit. Solenne etiam Magnatibus est, ejusdem tituli pannum largiri iis, qui egregio officii actu bene de se meruerant. Comperi, id eos facere, non tam gratiarum & honoris, quàm ostentationis causâ: Cum liberalitatis laudi, imò magnificentiæ, quisque hâc regione studeat, etiam satis plebejus & inops. Medicis quoque, absolutâ curatione, non rarò à divitibus *Galata*, sostri vel loco, vel complemento datur. Ut de Præside me expediam: Si fortè contingit, Habitum à Rege decerni, quibus non admodum bene cupit *Athemadaulethus*, si his graviùs nocere ob innocentiam vel nolit, vel non possit, impediet saltem, ne munus mittatur destinatum. Ita vindex tantùm levior, animos generosos excruciabit, frustratâ meriti honoris expectatione: Imò, sic Præfectos interdum optimos, velut Regiis oculis viluerint, subditorum contemptui & odio exponet: Nam quò favor & invidia summi Principis, eodem facilè & populi inclinat. Ita magnus ille Minister circa aliorum fata sudans, dum ad passionum suarum lancem ea fabricare, dirigere, felicitare, pessumdare satagit, ipse fato satis infelici fruitur, & velut sub Sisyphi saxo constitutus, vitam in πολυπραγμοσύνῃ inquietam agit & molestissimam.

Emolumẽta functionum.

Emolumentum ex gravissimâ functione habet satis amplum: Satrapæ ex obligatione stipendia tribuunt annua, pro qualitate Provinciæ alii majora, minora alii. Iidem ex libertate insuper, & quicunque præterea antistitiis gaudent illustrioribus, munera annuatim mittunt, pro mercando favore ejus, qui delinquentes deferre, vel illis patrocinari apud Regem, & hôc insciô suis quoque viribus nocere vel prodesse potis est. His, si nefas addideris corruptionum, recepta annua summam 20000 Tomanorum, id est, 250000 unciarum argenti, imò pro majori

Dire-

Directoris avaritiâ 30000 Tomanorum attingere, colligunt illi, qui in redituum cameris versantur; sed probabiliter saltem. Nam cum ferè ex nefario reditu Magnates sustineantur, difficile est, cujusque exactum assequi annuorum receptorum computum.

§. II.

Persona hodierni Memaad Dauléthi.

Habes hîc summi ministri ideam in genere; congruum est ut hodierni, cui nomen est شَيخ عَلِي خَان *Sjeich Ali Chaan*, personam quoque subjiciam. Is juvenis functiones alias præclarè gessit, & contra Usbecos quoque dux fuit militiæ; In Regni præfecturam deinde suffectus ab Abasso II; nunc (quo hæc scribo anno Chr. 1686.) vir canus & grandis natu, octogenario proximus, ætate tamen minimè fractus: Nam equitat alacriter, largiter cœnat, functioni publicæ excubat solertissimè, atque corporis animique actiones præstat bene sanus; Ingenium & mores quodammodo descripsisse videor, si eum natione كُرْد *Kurd* esse (ex Prosapiâ زَنكَنَح *Sengenech*) dixero. Gentem istam Persæ à suâ indole alienam asserunt, quin imò pertinacem, stupidam, austeram & malitiosam. Siquibus Illum nascendi sors ex proprietatibus hisce imbuerit, id tamen Virtutibus aliis compensat. Nam pius, religiosus & abstemius est; una vivit uxore contentus, stuprorum osor acerrimus. Justitiam colit strenuè, corruptionibus pro jure torquendo inexpugnabilis. Donorum cupidine ut hâc parte vacat, ita in ceteris plus decoro tenacior & avarus est. In civium exactione pro Regis ærario rigidus, imò si Judæi, Multhani, s. Indi, & Armeni fuerint, æquo durior est. Satraparum & Præfectorum audit lynceus, audax & strenuus censor, negotiis eorum ultra suos circulos arbitria sua miscens, proinde Magnatibus ut terribi-

Ætas.

Patria & ingenium.

Continentia singularis & virtutes.

Consanguineorū promotor. ribilis, ita etiam odiosus est. Consangvineos quos habet splendidis donavit officiis: *Fratrum primus* ميراخور باشي *Mirachuur basjì*, sive summus stabuli magister, *alter* بكلر بكي قندهار *Begler begì*, seu supremus Satrapa Regni ac fortalitii *Candahaar*, nunc in vitis esse desierunt. *Ex duobus filiis unus* داروغا كسوين *Daroga Kaswinì*, s. Judex civitatis *Casbiin*, *alter* Gubernator كرمان شهان *Kirmaan Sjahaan*, juvenes decesserunt. Nepos ex fratre *Hadsji Alichan*, & est *Begler begì Aderbahidsjaan Tebriis*, sive Tebrisiensium Satrapa, & simul سردار *Serdaar*, seu, ut honoris ergo vocatur, سپهسالار *Sipahsalaar*, sive summus dux exercitûs viginti armatorum millium, quibuscum in Georgiæ Turciæque confinio, in utriusque nationis terrorem, otiosus commoratur. De ceteris taceo; Id solùm insinuo, Regni œconomiam magnâ parte à suis administrari, nec magis Regem ipsum, quàm Regii Directoris familiam adorari. Luxum Persicum nihil curat; parvo servorum comitatu equitat, vili serico, sed mundè, indutus. Barbam gerit longiusculam, incanam, mangonio expertem, id est, arte haud nigricantem, pro *Austeritas.* more gentis. Vultu austerus est; nec in moribus quicquam generosi invenio; ex vulgari ligno sculptum Mercurium hunc dixeris. Ceterum & *Hadsji* حاجي ipse est, i. e. talis, qui devotionis causâ *Meccam* visitavit, sive locum, quô Altissimo collocutus est, filium sacrificaturus *Abraham*, simul ac *Mahhammedis sepulchrum*, quod *Medinæ* extat. Hoc Illi insolitæ Gratiæ per sacrum caput suum juravit Serenissimus, quòd quantopere ei succensuerit imposterum, vitæ tamen parcere velit. Securitate

hâc

hâc fretus, Aulam liberiùs frequentat, negotia publica tractat audentiùs, affectibus vehementiùs indulget, & magis curat timeri à Satrapis. Dicitur secretus *Sonnì* esse, i. e. Sectæ Turcarum deditus. Qualiscunque religionis sit, certè continenter vivit, Legis suæ strictissimus observator. Peregrinos haud amat; Astrologiam, vaticinia, novitates nil æstimat; Religionum alienarum osor est: non parum olim indigenas Judæos, Ethnicos quoque ex Multhaniâ, & Christianos ex Armeniâ, in hac metropoli habitantes, vexavit junior, nunc vel conciliatus muneribus, vel injuriarum inferendarum pertæsus, odit eos, non premit ampliùs. Ab Europæis Principibus tot Legati, qui Regem ad sociale bellum invitavimus contra Turcos, (qui Avo Babyloniam, fractâ pace, eripuerant) hoc solo dissvasore nihil obtinuimus, sed ab eodem, Christianis victorias invidente, cum repulsâ omnes dimissi sumus. Non moror ipsismet verbis Relationem claudere, quia & Directoris animum, & genium Persarum quodammodo referunt, plenum judicii & dissimulatæ vindictæ. *Petitis vestris ut assurgat Rex Iruuni* (sic Persiam vocant universam) *nec sancitæ cum* خوندکار *Chond Kaar,* (ita Turcicum Imperatorem appellant) *pacis sanctitas, nec conditio nostri temporis permittit. Præterea obsunt locorum intervalla, ne, prout fœderatos decet, communicare auxilia consiliaque, vel de alterius fortunâ & intentione reciprocari nuntia possint. Periculosam hanc esse societatem, ævum nos docuit Abassi Magni, qui Europæis fœderatus, armorum onus humeris suis retinuit, cum fecissent Christiani cum communi hoste pacem, inscio & nolente Persâ!*

Religio.

Europæos parùm æstimat.

RELATIO V.
Duces Militum & Militia Persica.

Summi Militum Præfecti,

Dux summus equitum Turcicorum,

§. I.

In Suforum Aulâ, Directorem proxima dignitate excipiunt *tres militum summi Duces*. *Primus* est Præfectus militiæ nobilioris antiquæ equestris, quam *Kurtsji*, i. e. armatos, vocant, inde قورجي باشي *Kurtsji basji* dictus, i. e. armatorum caput. Hi ex Turcici sanguinis gente leguntur pastoritiâ, antiquitus *ex Turkestanâ* in Persiam advenâ, in cujus desertis illi cum tribuum suarum turmis palantes, vitam pascendis ovibus consumunt: تورك *Turk* enim, (quod Relat. I. dixi) suâ linguâ pastorem, *Turkestaan* pastorum regionem significat. Militia hæc constat equitibus, qui sunt sagittis, arcu & lanceâ armati, viri omnes proceri corporis, animique semper præsentis; Verùm, quia memores prisci meriti in stemma Regium, veterisque potentiæ, quâ latè per Asiam dominabantur, mirâ turgent arrogantiâ. Olim quippe immunes degebant ipsius imperii & potentiæ Regum Persiæ, in quorum territorio vivebant, freti præsidio independentis, quâ pollebant, potestatis suæ, & sociali robore suarum tribuum, quarum nonnullæ decies, aliæ duodecies mille hominum societatem complectebantur, obsequentem unius præfecti jussibus. Hi sunt illi, quorum fide & auxilio Regni Persici sceptrum hæreditatemque adeptus est fundator hodierni Imperii, simul atque propagator Imamicæ Religionis *Ismaël Sephi*: Pro quibus meritis eos nobilitate donavit, & inter indigenas prærogativâ illâ, ut posthabitis Persis, alios ad præfecturas Aulæ Regnique admitteret, alios constitueret Regni Regiique cor-

corporis milites præſidiarios, quos *Kurtſji* vocavimus. Hi in ſignum Nobilitatis, cum militant, *Taadſj*, ſive mitrâ teguntur rubrâ, faſtigio in planum orbem expanſo, cujus medium palmaris longitudinis oſtendit apicem; ſuperficies plicas exhibet duodecim, ad teſtandam hoc numero profeſſionem Sectæ Seficæ, cui fidem ſpoponderant; nam hæc totidem Imamorum, i. e. Mahhammedis ſucceſſorum, decretis nititur. Hæc propter Turcæ Ottomanni illos *Kiſilbaſj*, id eſt, aurea ſeu rubra capita, appellant: quo verò in opprobrium ficto nomine ipſi ſuperbiunt, & ſeſe *Kiſilbaſj*, quaſi nobiliores & aurei capitis, (*Vid. Fig. pag. 37.*)

Perſas verò per contumeliam تاجيك *Tadſjiik*, تازيك *Taſiek*, & per vulgi abbreviationem *Tat*, i. e. Arabiculas, ſive Arabum filiolos, appellant. Ab iis initiis auctoritas eorum invaluit, adeo præpeti & valido incremento, ut ſubtimeri deinde ab ipſis Regibus rubra hæc capita cœperint; quippe eò audaciæ progreſſa, ut Regi *Mahhammedi Chodabendeh* frontem opponere, atque filiis ejus necem parare non dubitaverint. Quapropter Chodabendei filius *Schah Abas I*, incomparabilis prudentiæ Princeps, ſuo & Imperii commodo proſpecturus, arrogantiam tribuum iſtarum, & *Kurtſjorum* inſimul vires domuit; primoribus eorum, aliis è medio ſublatis, aliis ſuâ dignitate exutis, ſurrogatiſque in locum mancipiis ſuis, quorum fidem auſibus reliquorum opponeret. Pro roborando ſucceſſu, præter Turcorum, duplex inſuper creavit militare corpus: ex mancipiis unum, alterum ex Perſis; cujus graviori manu tutior, *Kurtſjorum* ſusq; deq; habuit auctoritatem & potentiam, interim intaminatâ ſtirpis nobilitate & prærogativâ. Conſtituebant quondam ingentem ſagittariorum exercitum; hodie vix 15000 vel 20000 attingunt numerum.

Alter Dux eſt قورلر آقاسي *Kuler agaſi*, id eſt, *Dominus* *Summus*

man-

Dux equitum mancipiorum. *mancipiorum.* Hæc maximam partem Chriſtianorum progenies ſunt, ex Georgianâ, Cyrcaſſâ, Armenâ & quâvis natione aliâ, quam haud fuſcat cœli fervor, in mancipium impubis recepta, circumciſa deinde, & ad militiam, Rege curatore, edocta. Equites quoque militant; præter acinacem, lanceâ, arcu, & gravidâ ſagittis pharetrâ, alii ſclopetis quoque inſtructi. Corpus hodie ſiſtunt priori æquale, vel non multò minus; nimirum quindecim vel 18000 circiter armatorum. Horum dexteritati Reges immunitatem ſuam credunt omnium tutiſſimè. Nihil enim de eorum inobedientiâ metuendnm eſt, qui in fide & mancipio educati ſunt; nihil de conſpiratione, qui inter ſe affinitatis vel cognationis cauſam non habent. Optimo quoque conſilio introducti, qui ſe palam opponant nobiliori Turcorum, & ex ſuperbiâ antiquitatis & innatâ Juris opinione, ſubleſtæ fidei militiæ.

Summus Dux militiæ pedeſtris. *Tertius* eſt تفنكچي آقاسي *Tufenktſjì agaſì*, id eſt, Dominus ſclopetariorum. Hæc ex ruſticis & operariis ſelecta eſt militia pedeſtris, præ ceteris maſcula & robuſti femoris, enſibus & ſclopetis, & nonnunquam (pro ornatu) ſcutis inſtructa, corpus conſtituens non minus 50000 armatorum. In campum, more deſultoriorum, equites comparent, deſiliunt conſpecto hoſte, & pedites militant. Ridentur ab equitibus, pedeſtris militiæ inſvetis, qui illos *alef ſjiemſjiir*, i. e. herbam pro enſibus, per contemptum vocant. Utramque hanc militiam primus, quod dixi, ordinavit *Chodabendei* filius *Abaſſus;* Ille, cui ex utroque, tum præclari regiminis, tum belli gloria, Magni cognomen dedit.

Summus armorum præfectus. Duces in militari ordine ſequitur توپچي باشي *Tubtſjì baſjì*, i. e. bombardarum & armorum magiſter generalis; qui ipſe & marium inſpectionem habet, & archithalaſſi munus, ſi claſſe militandum eſt. Verùm, naves milita-

litares Perſæ non habent, niſi pro commerciis factas minores, quibus Sinum & mare Caſpium trajiciunt. Functio ejus non eſt gravis momenti aut molis; unde dignitate plurimis ex togato ordine inferior eſt: eum tamen, quòd ex militari cenſu fit, hîc ſiſtere conveniens eſt. Apparatus bellicus reſervatur in جبه خانه *Dſjebeh choneh,* ſive armamentario, quod exhibet caſtellum *Kalài berrùk ;* Curules autem machinæ vix ſuppetunt: Pro ornatu atrii Regii ſerviunt, quæ à Luſitanis, olim Regno pulſis in Ormuſio, Congo & Laro urbibus relicta ſunt; pauciores pro defenſione in fortalitiis invenies, credo decem omnino in Gamronenſis ripæ propugnaculis, nec plures fortaſſe in caſtello Ormuſienſi. Quas olim Dux Holſatiæ miſerat, eæ in urbe Casbino ornant introitum horti Regii.

Omnibus illis ſuperior eſt سپه سالار *Sipah Salaar,* ſive *Imperator generalis* Regni, Præſidem dignitate excipiens. Sed ejus perennitatem ſequior ætas ſuſtulit. Collecto ſaltem triplicis militiæ corpore creari, & finito bello rurſus dimitti ſolet. Pariter, ſi expeditio ſingularis ſuſcipienda venit, novus exercitui Dux سردار *Sardaar* conſtituitur, qui & ipſe rebus compoſitis exauctoratur. Habet hoc triplex militum genus ſuos quoque Chiliarchas, Centuriones & Decuriones, quos vocabulis ex Turciâ citatis (Perſarum enim vernacula militares terminos non habet) *Min baſſì, Juus baſſì, On baſſì* appellant. *Generaliſſimus.*

§ II.

Militia omnis, qua Perſiæ Majeſtas hoc pacis tempore decoratur, per Regni provincias, quò ſuſtentari commodiùs poſſit, diſtributa eſt; univerſa numerum ſuperans armatorum 90000; qui, ſi in armis non proſtant, in chartis tamen & catalogis rationum inveniuntur. Quandoqui- Militiæ Perſicæ conditiones. *Numerus.*

quidem multos abſorbet avaritia Satraparum, à quibus, donec eis in campo opus eſt, ſuſtentari debent, quibus interim ſubeſſe quoque & parere tenentur. Execrabile id malum eſt in hoc Regno, cui mederi Rex recenſionibus frequentioribus & improviſis incaſſum nititur. Nam Commiſſariorum vel nimiùm venales oculi, vel non ſatis lyncei, ludi ſe iisdem, quibus in Germaniâ noſtrâ, præſtigiis patiuntur. *Bis mille* inſuper *prætoriani* pedites ſunt, جزایری *Dſjeſairì* dicti, armis & veſtitu fulgentes; qui verò, ære Regio ſcripti, nec prædictis Tribunis, nec Gubernatori provinciæ, ſed ſoli parent ſupremo aulæ Mareſcallo.

Stipendia. Stipendia quibus aluntur milites æqualia inter æquales non ſunt. Equitibus primi ordinis ad minimum ſtips datur novem, aliis decem pluriumve Tomanorum; Decurioni quindecim; Centurioni triginta, Chiliarcho ſeptuaginta, ipſi Duci centum & quinquaginta. Mancipiorum equitatus, penſione gaudet paulò minori, & illo rurſus militia pedeſtris. Solvuntur ſtipes, uti ceteris miniſtris, ſic militibus quoque in *Defter chonèh*, ſive Camerâ computationum (Gallicè, *la chambre des comptes*) non paratâ pecuniâ, ſed aſſignationum, ut vocant ſchedulis, quibus ſtipendium quisque ſuum jubetur petere ex locis (pagis, urbibus) diverſis, & à ſe invicem tanto ſæpè ſpatio diſtantibus, ut pro viatici expenſis aliquando non ſufficiat. Quâ iniquitate coguntur gregarii, ut aliis ſchedulas ſuas vendant pretio minori; contenti, ſi pro aſſignatis tomanis decem, parati æris ſex, vel, pro longiori locorum diſtantiâ, quinque ſaltem accipiant. Non deſunt enim, qui quæſtûs cauſâ ſchedulas à militibus coëmunt, gnari peregrinationis compendio & minori impenſâ abſolvendæ.

Exercitia. Ceterùm, quod exercitia, diſciplinam, armaturam atque reliqua Martis attributa concernit, nil invenio in militiâ Perſianâ, quod cum noſtris comparare audeam.

Nec

Nec enim vel ipsa vocabula in idiomate Persarum reperio, quibus ordines, motus & incessus militum, quibus bombardarum volubilem usum, quibus armorum varietatem, ignium missilium structuram, fortalitiorum partes, machinas bellicas, atque regulas artis Imperatoriæ explicaverim. Arma illis sunt lancea, sclopeta, arcus & acinaces; tormentorum & mortariorum nullus illis in campo usus est. Color vestium singulis cohortibus non est idem; quisque pro placito suo tunicatus est: Hic brachiale sibi assuit; ille loricatus quasi incedit, iste mitrâ plumam gerit; alius alio ornatu oculos allicit. In campum eductis nullæ in castris metandis regulæ observantur; tendit quisque, ubi valuerit, tentorium suum. Tanta inde funium permistio, tanta confusio turmarum oritur, ut credam, sic obrutam linteis & somno multitudinem, suffocari subdolè ab hostium manipulo posse, si is improvisâ nocte irrumperet. De propinquo tamen hoste ubi suspicio est, cavere sibi excubiis solent, in summo montium constitutis, quæ dato signo adventum prodant. Itinere & labore fessis, panis non distribuitur; quisq; pro modulo sibi suo de victu & amictu prospicit. Castra tamen sequuntur propolæ; qui in tabernis carnes, panem & fructus exponunt venales. Venditur, quibus nummi sunt; creditur quibus fides est; qui neutro gaudent, ii divagari noctu, furari, rapere, latrocinari duro necessitatis telo coguntur. Musica militaris nostratium, quâ vel animos demulcemus ad contemptum mortis, vel ad prælia fortiter capessenda accendimus, apud Persianos non auditur. Nullam illi sonorum concordiam edere edocti sunt. Tubis autem utuntur ænæis, longis & rectis; aliis quidem strictioribus, aliis peramplis, & similibus cornu acustico Anglorum, quô ad magnam distantiam loquimur: his illi edunt boatum vastum, inconditum & tremulum; illis screatum, instar rudentium asinorum. Tympana quoque

Armatura.

Castra.

Victus.

Instrumenta musica.

que variæ magnitudinis pulſantur, ſed manu indoctâ, & militares actiones, ſive juſſa ductorum, neutiquam exprimente. Hæc interſonant tintinabula magna & ampla, inſtar pelvium, ex plano ſubcava, quæ exterius in mediâ bullâ manubrium habent, cujus ope ad invicem percuſſa, aures humanas ſatiant clangore intolerabili. Accedit, dum in conflictum ruitur, brutalis omnium vociferatio: *Jerri! jerri! jerri!* i. e. vade, perge, curre; quâ & ipſa crepant æthera, ac ſi cœlo terra miſceatur. Marte aperto adoriri hoſtem, aut militum æquali vel minori robore præliari, Perſicum non eſt: Bella gerentibus inſtituta Perſis ſunt; ut deſtructis pagis, reſectis pontibus, regionibus depopulatis, hoſti ſolitudinem & deſerta objiciant, quò commeatu intercluſus, ſuâmet calamitate pereat; pari modo ut in civitatibus noſtris, diruendo proxima ædificia, incendium extinguimus; præterea, ut in pylis & viarum anguſtiis latitantes, in tranſitu hoſtem obruant inſcium; tum, ut conſtituti in montium anfractibus, cacuminibusque naturâ firmatis, hoſtilem exercitum obſervent, & ſecundis occaſionibus, nil tale metuentem inſiliant ex improviſo; Verbô, ut nunquam ſuâ fortunâ vel fortitudine freti, ſed ſemper Marte ſecuro militent. Hoc modo *Schah Abaſſi Magni* ætas exercitum potentiſſimum Turcorum, qui Perſidi excidium juraverat, ſine militis jacturâ vicit: Nam deſtructo ponte fluminis *Aras*, cum adjacente urbe *Sulphâ* vicinisque pagis & oppidulis, eorumque civibus Armenis ultra 40000 cum omni ſupellectili Iſphahanum ac rura mediterranea translatis, obex hoſti ſolitudo relicta eſt; ex quâ, ſiti fameque confectus, in ſummâ confuſione terga dare coactus eſt.

Clamores. *Maximæ & ſtrategemata.*

Hoſtes. Hoſtes Perſæ ſimul ac vicinos habent, ad Occidentem Turcos, ad Orientem Indianos. Cum Ruſſis ad ſeptentrionem, & Arabibus ad meridiem, profunda pax colitur. Turcis autem Perſæ fortitudine & arte bellicâ cedunt, ſuperant

perant eos prudentiâ civili, scientiis, morum humanitate, decore vestium & corporis elegantiâ. Indianos verò in omnibus attributis illi post se multis relinquunt parasangis; Cœli enim intemperies calida ac humida Indorum corpora sic disponit, ut ad famem, sitim, penuriam, montium asperitates, solitudines desertorum, itinera & quævis sortis bellicæ incommoda ferenda planè inhabiles nati sint, & mulieribus debiliores. Vicinos ad Septentrionem Tartaros *Usbecenses*, Persarum non hostes, sed prædones nomino, etsi gentem belliocissimam; nec enim illi, suis nunc divisi viribus, bello provocare Persas facilè audent, sed turmis prædonum, superatis desertis, in *Chorasmiam* irruunt, & onusti prædâ ad Patriæ latebras refugiunt citiùs, quàm miles provinciæ arma ad resistendum capiat. A *Cosaccorum* invasione *Hyrcania* quoque ætate nostrâ calamitatem passa est, sed socordiâ suâ accersitam. Dissita enim & Russis subjecta gens, juris nequicquam in Regionem, nec ullam cum ipsa natione communicationem habet, sed sua rabie acta, quoquo versum excurrit, ut spolia à desidibus & securis reportet. Vicinam quoque Persidem infestavit quandoque natio Provinciæ *Makeraan*, versus Indi fluminis ostium sitæ; quæ licet exigua sit, montium tamen freta, ac fortalitiorum quorundam præsidio, finitimos Reipublicæ suæ invidentes replevit turbis & latrociniis, nunc, in amicitiam recepta, hostilitatem omittit. Dum in his describendis *Gamroni* occuparer, dicti territorii Princeps *Melèk Tankeìì* Satrapam Ormusiensium invisit, amicitiam & officia sua testatum; sed relictis in via à singulis circiter leucis Gallicis gemino milite, & à pluribus, armato cohorte, ad usque sedem suam ac metropolim *Kitsj*, ut si fortè violata fide detentionem vel injuriam pateretur, dato displosionibus signo, suppetias advocare celeres posset. Est verò hinc (Gamronô) dissita *Kitsj* 125 parasangarum intervallo, sive

milliarium Germanicorum circiter 83, tridui itinere, ſive paraſangis octodecim, à mari diſſidens. Dives dactylorum & oryzæ provincia eſt, montium cingulo velut naturæ ſtudio munita, ac difficulter ſuperabilis. Deſerta finitima palmis agreſtibus luxuriant, quorum fructuum acerbitas, teſte *Q. Curtio*, *Alexandri* ſtrangulavit milites, ab Indo flumine (expeditionis termino) hâc reduces.

RELATIO VI.
Primates Aulæ togati, quibus in Regio Conſeſſu locus eſt.

Duces ſequuntur Officiales togati; quorum Primates potiſſimùm Relatione præſenti ſiſtam, eum ſervaturus ordinem, quo illos conſidentes vidi in publicæ Admiſſionis convivio. Sed is non idem ſemper ſervari dicitur; quòd priorem ſæpe occupet, non qui officii dignitate major eſt, ſed qui ex Regio affectu honoratior.

Præfectus Aulæ generalis.

ناظر *Naſir* Vox Arabicè *Inſpectorem* ſignificat. Magiſter eſt, & Oeconomus Aulæ generalis, Gallicè vocaveris *Grand Maitre d' hotel*, Italicè, *Major dome*. Is præpoſitum agit كارخانه *Karchaanèh*, ſive Officinarum domûs Regiæ, ordinatorem ſtructurarum & operum mechanicorum, curatorem victûs & amictûs ad aulici corporis neceſſitatem, diſpoſitorem eorum, quæ ad vitæ Regiæ delicias luxumque pertinent, ut plura taceam. Operoſa eſt adminiſtratio & latè patens, ſed curatori ſuo ingentem reddens fructum, ex quo Perſicè poſſit, id eſt, ſplendidè & luxurioſè vivere. Emolumenti magnitudinem vel *Naſirii*, vel reliquorum officialium, non facilè quis deter-

terminaverit. Vivitur enim non ex destinato salario, sed ex nefario & incerto quæstu, qui pro variâ occasione & cujusque vesanâ opum cupiditate major est, vel minor. Nonnullos hic Nasirii indigitabo, ut erudiamur de ceteris par ferre judicium. Scire igitur oportet Nasirii partium esse, ut ministros & opifices officinarum scribat & deponat, salaria iis decernat, eademque, Majestate præmonitâ, quotannis augeat vel imminuat. In Aulâ verò ac officinis cum quasi annua tantùm officia sint omnia, adeoque muneris quisque sui incertus vivat, inde fit, ut annuo appropinquante perlustrationis termino, singuli ad sospitatoris hujus aram, aureis manibus compareant, alii metu agitati futuræ exauctorationis, alii spe invitati majoris beneficii. Salaria iisdem mutila distribuit, retentâ à singulis certâ portione, ad compendium laboris sui. Ex Aulâ, vel officinis, ad officium civicum si quis vocetur, non sine jacturâ magnæ partis salarii dimittitur, quam Inspector, nullo juris titulo sibi vendicat. Omnia superant munera à supplicantibus data, sive beneficia ambientibus, sive onera deprecantibus; tum ea inprimis, quæ largiuntur Provinciarum Directores & Magnates, non alio fine alii, quam ne sibi noceat, si prodesse nolit; quippe cùm ei quotidiè loqui familiariter cum summo Principe liceat, multa quoque machinari in aliorum fortunam vel detrimentum potest, datâ quacunque laudi vel vituperio occasione.

واقعه‌نويس *Wakahnuwiis* id est, *Scriptor occurrentium rerum.* Vocatur etiam وزير چپ *Vasiri tsjep*, id est, Vasirius sinistræ, quoniam in Senaculo sedem in latere ad sinistram Regis occupat. Nobis eum appellare liceat *Magnum Secretarium Statûs*, quoniam Serenissimi decreta & mandata, Principum exterorum per Legatos desiderata & epistolas, nec minus Majestatis suæ resolutiones & respon- *Secretarius Statûs.*

reſponſorias; tum quæcunque in Aulâ, Regno, & Regionibus finitimis memoratu digna accidunt, Diariis conſignat.

Supremi judicii criminalis Præſes.

ديوان بكي *Diwaen begì*, id eſt, *Supremus Criminalis Judicii Dominus.* *Jus Perſiæ* ſiquidem, vel eſt *Urf*, ſive *civile*, quod conſuetudinibus cujusque loci nititur; cujus Præſules ſunt gemini Judices, *Divanbegì* & *Darogà*; vel *Sjerre* ſive *ſpirituale*, quod adminiſtrant *Sedr*, *Caſì* & *Scheig el Iſlaam*; Inde illi *Urf hakìm*, id eſt, ſeculares judices, hi *Sjérru hakim*, i. e. ſpirituales judices appellantur. *Divanbegi* de latrociniis & homicidiis, non modo in hâc Regiâ metropoli, verùm etiam in toto Regno diſponendi facultatem habet. In foro ejus præcipuè vindicantur quatuor crimina: nimirum fracti ab inimico dentis, aboliti viſûs, violatæ virginitatis, & patrati homicidii. Cetera judicat loci cujusque, ubi commiſſa ſunt, *Daroga*, ſeu Prætor, Belgicè *de Schout* dictus, lites tamen civiles remittens in forum judicis *Kaſì*. Magnates verò & miniſtri publici, pariter illi, quibus fas eſt ſe مهمانی شاه *Mehmanaani ſjah*, id eſt, hoſpites Regios appellare, quales ſunt Legati, Procuratores publici, (Reſidentes) & ceteri exteri alicujus nominis, hôc gaudent privilegiô, ut comparere nullibi, niſi in *Divaan*, i. e. ſupremo Judicio, teneantur, & in eò, velut in foro illuſtriori, cauſas ſuas cum criminales, tum etiam civiles agere, ſive quid inter ſe litium, ſive contra alios habeant.

Supremus Aulæ Mareſchallus.

تشكك اقاسي باشي *Teſjik agaſì baſjì*, id ſonat *ſupremum Janitorum caput*. Nimirũ ſupremus Aulæ Mareſchallus eſt, quẽ vocant *Enſiferum* Latini. Cui chilias paret atrienſium, quos vocant Jeſaulos, i. e. Janitores ſive cuſtodes liminum Domûs interioris. Parent eidem جزايري *Dſeſairi*, ſeu

ſeu milites præſidiarii, Regii corporis, quando foras equitat, & exterioris Palatii cuſtodes. Horum ſuſtentari ex Regio ærario bis mille ſolent; Parſimonia Solymanni tantùm ſeptingentos alit, totidem in defectum ſubordinatis ex militiâ Regni. Munus illi incumbit dirigendi ordinem Conſeſſus Regii *Medſjlès*, &, quæ ad convivii ſplendorem attinent, procurandi. Invitatis ipſe locum aſſignat; Introductos à *Mahmandáro* Legatos, manu ulnæ ſuppoſitâ excipit, & ad deponendam reverentiam throno adducit Regio; inde, ſi convivio dignentur, locum ſedendi monſtrat. Stationem habet ante Regis faciem, modico ſpatio remotus; auro cimeliisque gravatum tenens ſcipionem; oculis ſemper Regiis intentiſſimus, ut ab eorum nutu juſſa excipiat, dicto citiùs exequenda per ſubordinatos; Hi enim, velut Mareſchalli inferiores, ſcipionibus pariter inſtructi, ſparſum ad usque fores atrii ordinem conſtituunt, ut imperata velociſſimè, vel ipſi peragant, vel, pro re natâ, de manu velut in manum referant expedienda Janitoribus, qui atrii fores limitesque catervatim eum in finem ſtipant, ſinguli clavâ etiam armati. Ampla habet Enſifer emolumenta ex functione ſuâ: Maximum eſt, quod fas ei tribuit, *Ruſſuum* dictum, id eſt, decima pars omnium munerum, tum quæ Sereniſſimus ab exteris Principibus per Legatos, vel ſtrenæ loco à Regni Magnatibus recipit; tum quæ aliis viciſſim ipſa Majeſtas largitur. Si illa arte facta, vel naturæ opera fuerint, ut ſunt veſtimenta, texturæ, animalia ſimiliaque, tum eadem æſtimari curat à gnaris, & decimam ſibi dari ex Regis ærario. Functio nunc vacat; fructum percipiente interim ipſo Rege, dum locum in convivio gratis ſubit *Divaanbegì*.

مهتر *Mehtèr*, i. e. *Major*, ſcilicet *Cubicularius*; Gallicè, *Grand Chambellan*. Hic in publico convivio *Medſjelès* *Supremus Cubicularius.*

lès prope Regem consistens, ex latere pendentem gerit crumenam, strophiolis, horologio, annulis signatoriis, opio & *mufferà*, id est, medicamentis exhilarantibus (qualia sunt antidota, opiata & pilulæ roborantes) instructam. Triclinii quoque pro persona Regis instruendi curator est, structoris fungens officio, & dapes Regi dispertiendas prælibans. Idem vestimentorum, quibus Rex induitur, Inspector vel custos est. Functio hæc honorabilis, imò pene adorabilis est; quòd, qui eâ gaudet, cum Rege conversari, & pro aliis multa impetrare possit. Eâ donari plerumque albus eunuchus solet, qui organo privatus libidinis, comitari Regem sine affectu possit ad interiora gynæcei. Hodie officio fungitur capularis nigrita *Aga Kafuur*, celebris trium Regum minister.

Archiatri duo.

حكيم باشي *Hakiim basjì*, *Archiater*, plerumque *geminus*. Si uspiam terrarum, certè hîc magna archiatro veneratio & eximius inter primates locus est. Verùm moriente Principe, hem quanta fortunæ metamorphosis! Illico ipse cum collega suo ex Regiâ relegatus, æviterno horti carcere in urbe *Com*, quamvis spatioso & splendido, excipitur, confiscatis utriusque bonis. Sunt Medici aulici plures alii, imo non exigua caterva est Medicorum, qui stipendiis Regiis vivunt, ac titulo utuntur Regii officii, quod tamen nunquam præstitêrunt.

Supremi Astrologi duo.

منجّم باشي *Munedsjim basjì*, *Astrologorum caput*, cum socio uno & altero. Quanta in æstimatione est Astrologia apud Persas, tanto honore in Aula habiti sunt Astrologi. Hi plerumque Regem stipant astrolabio & ephemeridibus armati, ut horas faustas & infaustas indicent. Nec enim eis inconsultis Rex sedebit, assurget, equitabit, vel quicquam negotii suscipiet. Ingens eorum numerus est, vel saltem eorum, qui Regiis stipendiis fruuntur. Annua

Regis

Regis expensa in Medicos & Astrologos nuper computata, summam dederunt vicies mille tomanorum. Mortuo enim patre,, tres & plures succedunt in officio filii, qui naturæ & cœlo dominari debeant. Unde quis appositè Regi: *Stellæ*, dixerat, *non crescunt numero, quemadmodum Majestatis vestræ Astrologi; nam moriente uno, plures succedunt filii stipendiosi.* Verùm, auctoritas Astrologorum non nihil hodiè detrimenti patitur, tum ab invidiâ Primatis Regni, tum ab ipsâ artis suæ cognitâ vanitate; quia aliquoties contigit, ut eorum prognostica, ad quorum tenorem momenta gerebantur publica, contrario eventu omnem fiduciam fefellerint, cum gravi Reipublicæ detrimento, optimas negligentis rerum temporumque occasiones, ex vanâ artis observantiâ.

مهماندار باشي *Mahmaandaar basjì, Magnus hospitum Provisor*, Gallicè, *Grand Maitre de Ceremonie.* Curam solicitè gerit, ut cum universo comitatu sustententur, protegantur, & honestè habeantur hospites Regii, sive Legati Principum. Desideria eorum Curatori Regni defert; Invitatos ex hospitio in Curiam introducit, ac reducit; dimissionem, & quicquid in desideriis habent, promovet. *Magnus hospitum Provisor.*

Uterque *Mustaufì Elmemalìk* & *Chasèb*, i. e. *Quæstor Regni* & *Regis*, ordine & dignitate sequitur; quorum functiones infra dabimus, singulari de Cameris Relatione. *Quæstores gemini.*

ميري شكار باشي *Miiri sjikaar basjì, Præfectus Venationis*, tam quæ canibus, quam quæ falconibus instituitur. Falcones autem non modò ad aucupia, sed ad sistendos etiam quadrupedes edocti sunt. Utrique generi venationis mille & ampliùs ministri serviunt: nam & singulis falconibus (aluntur autem non minus 800) singuli custodes sunt. *Præfectus rei Venaticæ Supremus.*

Supremus stabulorum Magister.

ميرآخور باشي *Miir achuur bassi, Supremus stabulorum Magister,* qui præfectos stabulorum & omnem rei equestris œconomiam dirigit, & à Turcorum tribubus, quæ in Persiâ vagantur, equos recipit, quos Regi annuatim loco tributi conferunt. Pro salario, telonia habet ex pascuis & gramine.

Princeps amnium & aquæ ductuum.

ميرآب *Miir aab,* i. e. *Præfectus aquarum;* nimirum summus fluviorum & aquæ ductuum inspector. Impluvio hoc cœlo, ut magna agrorum est siccitas atque sitis, ita mira quoque parcitas fluminum. Hæc ex jugis montium devoluta, quamprimum campos subeunt, cataractis frænata, in plures ramos, quos *Maädi* vocant, dirimuntur, ad alia atque alia territoria, oppida, pagos, artis ope delabentes: Hi rursum in *Dsjedwel,* sive rivos distributi minores, tandem in surculos divelluntur exiguos & innumeros, pro inspectorum arbitrio & indulgentiâ impertiendos illis, qui usu fluminis jureque illius gaudent reali; Aggeribus enim, quibus retinentur leviter effossis, quo lubet inspectori, longiùs breviùsve defluere permittuntur. Cum igitur ægrè humore illo, à quo omnem fœcunditatem speramus, carere quisque possit, æmulis corruptionibus Inspector ille, ejusque substituti, à colonis conciliantur, ad affluxum longius crebriùsque indulgendum. Dicuntur emolumenta Præfecti superare ipsa Nasirii vel Mareschalli. Qui locis editioribus aut nimiùm remotis habitantes fluminis beneficio destituuntur, illi aquâ è puteis haustâ agros hortosque irrigant, de Inspectoris favore nil soliciti.

Summus Prætor.

داروغا *Daroga, Prætor* Regiæ civitatis; Belgis, *de Schout:* cujus officium est, intestinas compescere insolentias, delinquentes punire, alios mulctâ, alios morte damnando, omnia pro suo commodo & arbitrio. Civilis fun-

functio potius, quàm aulica est, sed magnæ auctoritatis & emolumenti; hodieque ex donatione Regis *Abas I.* hæreditaria stirpi *Principum Georgianorum.* Non rarò tamen in aulicis consultationibus auctoritati ejus locus est, semper sedes vacat in Consessibus publicis *Medsjlès.* Ei subordinatur اخداث *Achdaas*, vel Dominus carceris, qui cum lictoribus suis noctu urbem permeantibus, obvios grassatores & insolentiarum patratores captivos ducit.

صحبت يساول باشي *Sobbèt Jesauwul basjì, Archi-Janitor*, scipionem manugerens, proximum in convivio post *Tesjik agasì basjì* stationem obtinet eiq; velut Aulæ Marescallus inferior subordinatur. Ei parent supradicti mille (hodie septingenti saltem) atrienses *Jesauli:* quorum munus versatur in custodiâ conclavium Regii Palatii. Equitantem Serenissimum equites quoque præcedunt, ut ordines viamq; dirigant; sexum etiam virilem abigant, si Rex cum gynæceo proditurus sit; unde à vulgo vocantur *Koruchtsjìs*, i. e. Directores *Koruchi.* Pro salute Principis ab iisdem preces singulis diebus Veneris habendæ sunt in Asyli Regii sacello. Cetera Regni Palatia Regia præfectos quoque custodes ex Jesaulorum ordine habent. Gubernatoribus Provinciarum Jesaulis aliquot, Regii Vicariatûs signo, stipari indultum est. Armatura iis est clava brevis cum acinace; vestitus popularis, tegumentum capitis *Taadsj*, velut proprium Aulæ Ismaëliticæ, simul ac Imamicæ Religionis Insigne. Sunt enim illi posteri Turcorum, qui Ismaëlitici Solii quondam auctores, in Aulæ societatem adoptabantur; ex quo etiam *Sopi* vel *Sophi*, quasi *Sufì*, religioso appellari nomine consueverunt. *Mareschallus Aulæ.*

شاه بندر *Sjah bandèr, Marini telonìi Director*, Magni nominis publicanus est, & *Mesjles nedsin*, i. e. talis, qui invi- *Publicanus generalis.*

invitari ad convivia Regia debet, si in urbe præsentem esse contingit. Non perpetuò hôc munere, sed annuô fungitur, quippe quod ipsum Rex annui loco beneficii, cui volet, promiscuè tribuit. Pro functione, non ut solet, telonii partem, sed statum accipit salarium, omnem receptæ pecuniæ massam, cum rationibus matriculæ inserendis, deponens coram Præside Camerarum *Chasèb*, pro expensis Domûs Regiæ.

Princeps mercatorũ.

مَلِكُ التُّجَّار *Melìk Tudsjaar*, id est, *mercatorum Princeps*; ita dictus, quod mercatorum lites in domo suâ, velut in foro competenti, dirimat. In officinis Regiis idem textorum, sartorum, tinctorum, &, qui serico occupantur, opificum, directorem agit, sub inspectione tamen *Nasirii*. Regius insuper negotiator est, & commerciorum Consiliarius, vel Director.

Inspector nundinarum.

مُحْتَسِب *Muhtesib*, *Inspector nundinarum* generalis. Is pretia imponit rebus venalibus, præsertim edulibus ac omni annonæ. Examinari idem curat mensuras & pondera institorum; fraudatores corripit ac multat, imò, pro fraudum qualitate, fustigatione plantarum pedum, vinculis vel morte damnat. Taxam menstruam sigillo suo firmatam Regiæ portæ affigit, ut ad hunc valorem necessaria quæque comparare possint curatores culinæ Regiæ.

Architectus supremus.

مَعْمَار بَاشي *Maamaar basjì*, *Architectus supremus*, qui typos fingit struendorum Palatiorum, & à Majestate adprobatos ædificari curat. Generalis idem taxator est venalium ædificiorum. Contractus venditionum annihilare potest, nisi se æstimatore facti sint.

Inspector jumentorũ.

نَاظِر دَوَاب *Nasir Dawaab*, vel بنَاظِر جهار پاه *Nasir tsjehaar paa*, *Inspector est jumentorum Regiorum*, puta camelorum, mulorum & asinorum, quæ per universum Regnum

gnum distracta aluntur, pro servitio Regis. Conservationi eorum providet, & ut parata sint deportandis oneribus, curat, ubi proficisci Principi decretum est.

جارچي باشي *Dsjaartsjì bassjì, Caduceator supremus Aulæ*, qui Regia mandata per plateas vivâ voce intimat, vel proclamari per subordinatos curat, ne possit quis ignorantiæ prætextum dare. His adjicere liceat

Supremus Publicator.

چاهجي باشي *Tsjahebtsjì bassjì*, i. e. *supremum Musicum*, cui, velut Capellæ magistro, omnes obtemperant, qui in solenni Convivio, cum id Regi volupe est, Choro Musico serviunt tubis, tympanis, cymbalis, nolis, chordis & voce humanâ modulando. Pari modo saltatrices, cantatrices, lusores, recitatores historiarum, actores, Poëtæ, histriones, luctatores, eum in finem stipendiis gaudent, ut, jussi, conviviis præsto sint, & lusus per artem suam moveant. Sed qualis farinæ homines in censum hîc nostrum non veniunt.

Director Musicæ.

Habes Magnates Aulæ seculares, qui interesse Consessibus à Majestate institutis solent, ac proinde nomine *Medsjelès Nedsjin*, i. e. magni convivii Assessores appellantur. Senatûs & Consiliariorum nomina hîc exulant: *Athemadauleth* negotia quævis dirigit, pro judicio & placito suo, vel Regis insimul & matris Regiæ, imò etiam spadonum eorum, qui primas tenent in gynæceo. Si causa occurrit difficilior, & dubii eventûs plena, tum & Aulæ Magistrum, & Secretarium Statûs, vel militum Duces quoque, præsertim si fori bellici fuerit; nonnunquam & supremum Judicem, Ensiferum & Quæstores; aut pro variâ rei conditione etiam ceteros Præfectos in consilium vocat, non prætermissis quandoque Directoribus officinarum aulicarum, si de rebus, quas ipsi curant, deliberatio instituenda veniat; In spiritualibus nihil secula-

cularis Curia, nihil ipſe ſummus Princeps diſponit, ſed omnia committit Foro Religioſo, cujus antiſtites proximè recenſebimus.

RELATIO VII.
Ærariorum curatores, reditus & expenſa.

Camerarũ Directores.

Quæſtor Regis.

§. I.

De Camerarum præſidibus ſeorſim dicimus; ut eâ occaſione nonnihil de Regiis dominiis, eorumque adminiſtratione; tum de annuis reditibus & eorundem diſpenſatione, tanquam rebus ad notitias Aulæ pertinentibus, inſerere liceat. Reditibus duo præſident *Muſtaufì* ſive *Quæſtores:* nimirum *Elmemalìk* & *Chaſèh.*

مستوفي المماليك *Muſtaufì Elmemalìk* generalem directionem gerit Camerarũ, quas appellamus, Regni. In his ad rationes ducuntur reditus in ſtipendia Regii militis, & miniſtrorum quorundam collocandi; præterea in codicem referuntur proventus earum Provinciarum, quæ reguntur à Satrapis, quales vocantur *Beglerbegì, Chaan, Sultaan;* Horum autem Status, magnificentiam imitando Regiam, omnes propemodum exhaurit reditus Provinciæ, quam quisque gubernat; exceptis, qui in nonnullis Regio ærario reſervati ſunt.

Quæſtor Regni.

مستوفي الخاصه *Muſtaufì Chaſèh,* Inſpector eſt Camerarum, quæ rationes ſubducunt redituum ad fiſcum ſpectantibus Majeſtatis. Concatenata utriusque functio eſt, & par dignitas; videtur tamen Quæſtor *Chaſèh* priori quodammodo ſubordinatus. Plures habent, quas dirigunt *Defter Chaneh*, ſive rationum Cameras; quarum prima-

primariæ ſunt: *Tauſjeh, Cholaſàh, Leskernuwiis, Naſiir* & *Darogà.*

Defterchoneh Tauſjèh ex libris *Muſtaufì Chaſèh* commentarios format poſſeſſionum, prætenſionum & redituum Regis. Eadem indices tenet patrimonialium locorum; unius cujusque proventum notat, ac ſoluti ſolvendique rationes ſupputat: Præterea refert in Catalogum nomina locorum, qui creditoribus, & quo nomine, aſſignandi veniant, ut, ad ejus tenorem, hujus Cameræ Director *Sahebtauſjeh* formare ſuas, quas vocant, Aſſignationes poſſit; quæ ipſæ valorem deinde ſortiuntur ex ſubſcriptione Quæſtoris *Elmemalìk*; ſigillo inſuper Regni Præſidis, imò pro re natâ, ipſius interdum Majeſtatis confirmandæ. Camera *Cholaſèh* generales ducit rationes acceptorum & expenſorum in Dominiis. Camera *Leskernuwiis* albo excipit à Rege ſtipendia merentes, videlicet miniſtros, aulicos, milites, opifices & ſervos; notans proprium cujusque nomen, locum natalem, manſionem, functionem & ſalarii quantitatem, & quicquid ad rationem indies ſolvitur vel præcipitur, ad aſſem notans, & cum ſolvendorum calculo ſubducens. Præterea matriculam tenet Archi-Satraparum, quos appellant *Beglerbegì*, cum recenſione primariorum miniſtrorum, & numeri quoque militum, quos ſinguli, vel pro ſtatu ſuo, vel pro Rege & Regno ſuſtinent. Eadem exarat bullas ſtipendiales (Beſtallungs-Brieffe) pro iis, qui recipiuntur in ſervitium ſummi Principis; Unde etiam hæc Camera appellari ſolet *Defterchoneh ſerchaat.* *Naſirii* Camera ceterarum acta cenſet & redarguit, factas rationes ſolicitis articulis iterum dinumerat, & facta recenſione appoſito ſigillo approbat. Eſt hic Naſirius quatuor Camerarum Fiſcalis, ſive Cenſor, Gallicè *Controlleur*. *Daroga*, ſeu Prætor, Camerarum adminiſtratores (quales ſunt præter cujusque Directorem, Secretarii, Scribæ & famuli) in officio

Camera Tauſjèh.

Camera Cholaſeh.

Camera Stipendiatorum.

Camera Reviſoris.

Camera Prætoris.

continet; exactiones idem curat, debitores ad ſolvendum ſtringit, & de ceteris, in deliquentes arbitrario rigore utitur.

Reditus annui Majeſtatis.

§ II.

Reditus, quos ex Provinciis percipiunt Satrapæ, difficile, nec hujus loci, eſt exquirere; Si inquilinum quæris de Provinciæ proventu, absque ſupputatione tibi ſummam 20000 vel 40000 Tomanorum definiet, uumero videlicet mentientibus Perſis familiari. De Regiis ſaltem pro ratione inſtituti referam, quantum pateſcere indaganti potuit.

I. Ex dominiorum fundis.

Primi ſunt & potiſſimi Majeſtatis reditus, quos percipit ex *Chaſèh*, ſive propriis Dominiorum fundis: qualia ſunt, Provinciæ *Maſanderaan* & *Gilaan;* tum diſtrictus urbium *Iſphahaan*, *Kaſbiin*, *Kaſjaan*, *Jesd*, *Kom*, *Sawah*, *Laar*, *Sjiraas*, & loca quædam nominum obſcuriorum alia. Hos avita Regum conſuetudo ſacravit partim ſuſtentationi Sereniſſimæ Domûs, partim Stipendiis miniſtrorum, militum, ſervorum, partim ſolvendis creditoribus Regiis, & quod ſupereſt, cuſtodiæ ærarii. Præſident Dominiis ſic dicti وزير *Vaſiri*, quibus, cum œconomiâ Provinciæ, cura ſimul incumbit regiminis politici; Functionis caput eſt, ut annonæ tributa exigant, rationes codicillis notent, & annuas reddant Cameræ *Tauſjeh.* Fundi eorum non elocantur conductoribus, velut noſtratibus in more poſitum eſt, ſed colendi ad vitæ dies committuntur paganis, (رعايا *Raja* eos appellant) pacto non alio, quàm ut annonæ partem Sereniſſimo tribuant, partem retineant ipſi, laboris ſui mercedem: & hæc æviterna conceſſio optimo facta conſilio putatur, quod cultores ad ſedulitatem impigram magìs obſtringat, ſcientes totâ ſe vitâ fructibus ſudoris ſui fruituros. Portio cultoris,

quæ

quæ الأَرْ *Alare* vocatur, pro diverso provinciarũ more, pro vario frugum fructuumque genio, pro conditionibus utrinque præstandis, non ubique una est & æqualis. In aliis pagis ex hordei & frumenti proventu tertia pars colono manet, ceteræ tribuuntur Principi, eo pacto, ut gratis Rex grana concedat pro semente, & irrigandis agris veniam impertiatur derivationis, (minùs pluviô hoc cœlô aliis pretiô emendam) cultor verò suismet bobus & auxiliis agrum subigat, stercoretque, tum & certa præstet angaria, sive onera, quæ vocant عَوَارِضِ دِيوَانِي *Awarisì Divanì*, id est, servitutes forenses; Quodsi præter segetem Rex etiam jumenta suppeditet, atque instrumenta agriculturæ, remissis etiam servitiis *Divanì*, Villicus annonæ saltem parte gaudebit quartâ; Quibus insuper, si operarios serenissimus locator dederit, non fruenda cultori pars alia quàm octava relinquitur. Ex oryza, milio, gossipio, lentibus, fœno græco, melonibus & citrullis, si nullo levatus subsidio omnem villicus culturam absolverit, duas quintas partes ipse retinebit, tres reliquas Majestati tribuet. Quæ cultoris portio quantumvis exigua videatur, æquitatem tamen involvit, quia oryza, prout omnia, quæ multo sumtu & labore colenda sunt, graviori quoque pretio veneunt; reliqua autem ut parvi constant, ita in culturâ quoque minus facessunt operæ. In satione papaveris pro Opio colligendo, præmium laboris sunt quinquaginta quinque partes papaverini proventûs, in centenas & quadragenas divisæ; ceteræ Regis. Hæ inquam dictæ consuetudines cum in pluribus aliis, tum præcipuè in districtibus Issahanensibus obtinent; In aliis enim Provinciis vetera instituta & usus retinentur, in eo reposita, ut pro conditione antiquitùs æstimatæ fundorum bonitatis, determinata reddatur vel pecuniæ, vel granorum quantitas: quæ ipsa in aliis pagis, territoriis &

provinciis levior eſt, gravior in aliis, pro diverſorum temporum æſtimatione, & pro æſtimatorum Principumve illius temporis ingenio; qui graviùs ſubditos mitiùsve taxaverunt. Omnem illam annonæ cenſuram niti volunt baſi Regiæ æquitatis & inſtituti, Principis انشروان عادل *Anuſjerwaan Adèl*, qui Perſis circa annum Chriſti 600 imperavit, Juſtitiæ nomine inter Mahhammedanos inclytus; quo regnante Mahhammed ſe natum in Corano gloriatur, unde ex ſuâ virtute *Adèl*, i.e. Juſti, exemplo Ariſtidis, cognomen nactus eſt. Is, ut in ceteris rebus & actionibus omnibus, æquitatis exactiſſimam quæſivit rationem, ita in taxandis fundorum patrimonialium colonis hanc ingreſſus eſt viam: agrorum omnium (omiſſis reſtibilibus) triplicem enotabat annonam, videlicet cariſſimam, mediocrem & uberrimam; hanc dividebat in tres portiones æquales, quarum tertiam conſtituebat cynoſuram & modulum tributi annui, partim ſibi in naturâ, partim in ære, pro taxâ illius temporis reddendi. Par ratio & cenſio habebatur animalium viviparorum atque arborum. Si qua verò calamitas agris, vel peſtifera armentis gregibusque pernicies, aut caſus arboribus contingeret, præter ſtatuti vigorem, moderanda tributa erant Judicio Cenſorum, qui annuatim pagos & prædia luſtrabant; ut ſi quæ cenſum tertiæ non ferrent, novos illi ex præſentis temporis conditione cultoribus imponerent, atque id perpetuò agerent, ne vel Princeps fraudem, vel Colonus injuriam & detrimentum pateretur. Hodie ad eam æquitatis lancem librare omnia non licet; ſatis eſt priſcæ juſtitiæ veſtigia quædam legiſſe. Notamus, melonum, anguriarum, & id generis pomorum hortenſium, quibus hîc agros conſerunt, non ſpeciem ipſam, neque proventûs quantitatem à Camerâ curari, ſed Regiæ ſaltem portionis ad taxam ejus tempo-

ris

ris æstimatæ pretium exigi; Idque unà cum novo auctario sesqui partium, singulis denis, vel quod idem est, quindecim singulis centenis addendarum; quam erogationem vocant هوميم *Huumiim:* Frumenti verò annonam ipsam Regiæ portionis speciem tribui, sed cum auctario pariter, æris parati, nimirum unius & quadrantis *Mamudi*, sive argenti drachmæ, addendæ frumenti singulis centenis *man* مَن antiquis, quorum unum exhibet libras Brabanticas novem. Accessit & altera eaque recentior frumentis, simul ac leguminibus erogatio, quâ villico pro centenis singulis taxatæ portionis Regiæ, duæ insuper exsolvendæ in nummis veniunt. Omnia hæc, quæ ex fundis in naturâ fiunt tributa, ad pecuniæ rationem priùs redigenda sunt, quàm in syllabos rationum à Cameris collocari possint. Hæc de fundis Dominiorum *Sjabì* seu Regiis. Fundi *Erbabì* seu particularium dominorum, à rigore tributi illius eximuntur, tantùm leve quoddam à singulis jugeris penditur, sed quod per Quæstoris avaritiam insolenter aliquando aggravatur.

Secundum genus redituum constituunt vectigalia publica, quæ partim exiguntur in portibus marium, ab inferendis exportandisque mercibus; partim in viis Regiis à jumentis, mercimoniisque pariter, quibus onerantur, transvehendis. Telonii prioris Director, quam شاه بندر *Sjah bandèr*, id est, *Principem portuum* appellant, muneris commissi spartam gerit annuam; quâ depositâ Regius favor eandem reddit, cui voluerit; est enim ut primariæ dignitatis, ita amplo stipata salario. Vectigalia Caspii sunt exigua; majoris momenti sunt, quæ colliguntur in sinus Persici portibus, videlicet *Bander Abassì, Bander Congo* & *Bander Riik*. Europæi parum expendunt. Nam *Angli*, quod suppetias pro exturbandis ex Ormusio *2. Ex Vectigalibus.*

Lusitanis tulerant (hos enim Princeps Regni *Laar* securitati suæ hospites adsciverat, illo tempore orientalis oceani domitores) liberè merces quasvis inferendi & educendi potestatem nacti sunt, cum promissâ Gamronensis telonii parte mediâ; quamvis accepto quotannis congiario mille tomanorum (vix quinta prætensionis parte) acquiescant. *Lusitani*, ex quo occupata deseruêre littora, commerciorum quoque libertate gaudent, & dimidiam prætendunt *Congensis* portorii partem, ex pacto abdicati juris in Insulam *Bahren*, unionumque ibidem collectionem. *Batavorum* candor meruit, ut liberè merces 20000 Tomanorum pretii (connivetur ad 25000) portum vendendas invehant annuatim, & per mediterraneas transferant sine censurâ; si quid hanc summam exsuperet, vectigale habetur, ita ut denis redimenda sint centena singula. *Galli*, quantumvis de libertate participent, supplicibus munerumque nervis impetratâ, rariùs modò adveniunt; Nationes ceteræ nunquam. *Sjah bander* munere defunctus reddit Præsidi camerarum *Chaseh* rationem, receptorum ingerendam matriculæ, pecuniamque fisco deponit, sacratam domûs Regiæ expensis; Ea ex portu *Gamronensi*, quem *Bander Abàs*, à Rege instructore vocant, quotannis exhibet decies circiter mille tomanos; *Congense* vectigal hanc summam non attingit; minùs *Rikense*, cujus vadum hodie onerarias non admittit.

Alter vectigalium fons sunt telonia, quæ in viis publicis peregrinantes exsolvunt, mercium supellectiliumque nomine, quas inde, non rotis, (nam eas regio vix novit) sed camelorum & mulorum tergis deducunt. Census hic dicitur *Rhadarì*, quasi viæ custodibus tributus. Hos cura summi Principis eò fine introduxerat, ut armati in pylis excubarent, pro securitate iter facientium mercatorum; Loco mercedis permisit leve aliquod pretium de jumentis illuc transeuntibus exigendum. Cujus verò tàm

faci-

facile & ultrò affluentis fructum ipsa deinde Majestas telonii nomine sibi vindicavit atque adeò aggravavit, ut non contemnendam ærarii partem hodiè constituat.

Tertiam redituum classem constituunt strenæ annuæ, quas in universo Regno insigniores Præfecti, velut homagii vel tributi loco, mittunt amplissimas, & in ipso vertentis anni auspicio Majestati exhibenda curant. Magnum inde augmentum thesaurus percipit, quòd munus vel unius Archisatrapæ (*Beglerbegì*) valere circiter bis mille tomanos debeat, partim exhibendum in ære, partim in mercibus suæ Provinciæ genuinis, sed vel Rege dignis, vel usui saltem domus Regiæ idoneis. Minus conferunt Chani notæ minoris; tum Sulthani, Vasiri, & si qui præterea ad hujus aræ sacrificia obstringuntur. Nam determinatum singulis est pretium muneris ferendi, ex conditione Provinciæ suæ, vel spartæ, quam gerit. Huc refer & cetera dona, quæ passim, pro conciliando Principe, quovis offeruntur tempore alio. *3. Ex strenis ac variis muneribus.*

Quartum genus, terræ montiumq; viscera tribuunt. Margaritas quondam generabat Sinus maris circa Ormusium, nunc eas circa Insulam *Bahren* indulget pretiosissimas. Turchesias, in districtu *Nisjabuur*, illustres cedit Provincia *Chorasanum*, sive *Chorasmia*, non omni tempore colligi à Rege indultas. Auri & argenti venas plures exhibent Provinciæ, sed cujus eruêre medullam, nostra ætas ausa ampliùs non est, de operæ pretio incerta. *Caramania* passim *cupri* fodinas habet ditissimas, cujus metallum cupro Japonico mitigari hactenus debuit, nunc ad sui perfectionem ope exoticâ ampliùs non eget. Idem in *Chorasano* quoque inveniunt. *Jesde plumbum* offert argento gravidum: Quod & ipsum impertitur Provincia *Kirmaan*, sive *Caramania*. *Ferrum* cedit Provincia *Chorasanum*, parciùs aliæ. *Arsindsjum*, oppidulum Issahanensis districtûs, *Pulaad* in confinio exhibet, i. e. *chalybem*, *4. Ex mineralibus.*

bem, quem vocant damaſcenatum, & flammis albicantibus egregiè variegatum, nil ei pretiô cedens, quod copioſum ex *Golçondâ*, Regno Indiæ, mittitur. *Salenitro* & *ſulphure* nativo abundat diſtrictus *Netenſis*, utrumque & alii copioſè ferunt. De *Mercurio* & *Antimonio* idem tenendum eſt. Sale culinari, tum petroſo, tum ſole excocto, vix ulla caret Provincia. *Naphtham*, cum inſigni lucro copioſiſſimam indulget campus, circa urbem *Backù*, pauciorem circa *Sjuſtèr*. Major pecuniæ vis redundat ex ipſis fluminibus, quorum parcus liquor, per cataractas diviſus, agricolis pretiô diſpeſcitur, quò lubet per incilia deferendus. Solam *Araxem*, dum rura perfluit Perſepolitana, ærario Regio quotannis ferre mille aliquot tomanos, aſſeverabat loci Satrapa.

5. Ex lupanaribus, hoſpitiis &c. *Quintum* genus voco quæſtus venereos vel mixtos, velut 10000 tomanos annuos, quos Rex ex ſolis ducit lupanaribus. Solus Iſphahanenſium ſyllabus meretricum harum 15000 numerat, quæ tributum ſolvunt 6000 tomanorum. Cui adde locaria ex Regiis *Hoſpitiis* (*Karwanſera*) *balneis*, *domibus*, *foris*. Huc ſpectat جزیه *Dſjedſjek*, ſive cenſus capitum, quem ex ſpirituali lege pendere debent puberes Chriſtiani ſubditi, nimirum unum auri *Muskal*, ſive ſcrupulos circiter quatuor. Refero huc & cenſum *Bonìtſj*, quem in civitatibus opifices, & *Tutliaar*, quem mercatores ſolvunt.

6. Ex bonis confiſcatis. Poſtremam claſſem conſtituo bona confiſcata eorum, quos perdidit ira Principis. In deſpotico hoc Imperio inſolens non eſt, in hunc lapidem impingi. Levem ſæpè errorem capitis diminutio ſequitur; nec capite damnati ſolùm, ſed ſi rigorem obſervet, conſanguineorum quoque hæreditates fiſcus ſibi vendicat.

Summam omnium redituum difficile eſt definire, ex ſolis vectigalibus & fundis (ſi pro quolibet jugere fertili com-

computentur quinque *Abassi*, i. e. decem argenti drachmæ) probabiliter exsurgere dicuntur 400000 Tomani, i. e. 5000000 Unciales, vel ampliùs. Quid cetera ferant genera, accuratè non licet assequi, cum eandem quotannis mensuram non impleant.

§. III.

Reditibus expositis, non alienum foret de annuis quoque expensis dicere. Sed quis ea determinabit? Prout quis ad gerenda bella, condenda opera magnifica, instituendos ludos publicos, & in varium luxum proclivior est, ita etiam mensuram redituum annuorum, atque ærarii vires exhaurit. Quod ipsum verò de continentiâ Regentis *Solymanni* nefas sit affirmare. Ordinaria enim Regum expensa absumere omnem vim redituum non possunt: Ea autem potissimùm respiciunt stipendia ministrorum & militum; impendia officinarum Domûs Regiæ, pro vestitu, supellectili & tapetibus instaurandis, vel noviter conficiendis; conservationem palatiorum & hortorum; convivia publica, & gynæcei, privatique triclinii epulas. Plura silebo, nec enim expensorum rationes persequi, mihi propositum, vel in proclivi est. Saltem de salariis pro colophone hujus materiæ docebo; ea triplicis esse generis: Alia enim vocantur *Tawiil*, seu *Tijuul*, qualia sunt pagi, prædia, vel fundi, qui dantur ministris Regiis, ut durante servitio, eorum possessione & annonâ gaudeant. Atque hæc omnium fructuosissima habentur, quòd fundi illi usum fructum possessori ferant, stipendio majorem, duplo quidem plerisque in locis, quintuplo circa Issahanum, sextuplo circa Casjanum & Sjirasum, & in quibusdam locis octuplo. Alia dicuntur *Hamèh Salèh*, qualia sunt fundi, qui proventum suo hospiti saltem reddunt salario æqualem. Alia appellantur *Baraat*, id est, assignationes chartaceæ, quibus instruuntur alii, ut ex

Expensa Regis annua.

diſſitis locis à colonis & publicanis ſummam ſtipendii ſui colligant; qualiter in Regno errabundi ſtipem potius videntur, quàm ſtipendium colligere. Inter hos pauci ſunt, qui à Provinciarum Directore aliquo, rariſſimi qui ex Regis ærario mercedem nonnunquam accipiant.

RELATIO VIII.

Antiſtites ſpirituales. Ædificia ſacra.

§. I.

Judices ſpirituales & bonorum ſpiritualiũ adminiſtratores.

Regii Statûs complementum conſtituunt, non tam Aulæ ipſius, quàm civitatis Regiæ Magnates; nimirum Judices ſpirituales & Præfecti templorum. Agmen ducit

Summus Juris, Religionis & bonorum Eccleſiaſticorum (ſit verbo venia) *Præfectus.*

صَدْر *Sedr, Juris Legumq; ter maximus interpres*, ſimulac *Religionis Sjijaitico Mahhammedanæ, quaſi centrum & vitalis facultas;* id enim indigitatur appellatione صَدْر, quod *pectus* proprie ſignificat. Nimirũ is eſſe ambit apud gentem ſuam, qui eſt *Mufti*, ſeu Pontifex, apud Turcos: quo tamen noſter hic magis cenſendus eſt ſecularis, qui relictâ Patriarchali cathedrâ nõnunquam tranſire ſolet ad ſeculare Antiſtitium Regni. Vulgus illum vocat *Nawàb*, i. e. ſummum (Regis) Vicarium; Cui titulo ob functionis reverentiam connivet ipſe Vicarius *Memadauleth*, nec locum ſuperiorem invidet vocato in Conſeſſum Regis. Hic juſtitiæ infallibilis, quod credunt, Apollo Delphicus, ex tripode Juris Canonici Mahhammedani, civiles quæſtiones & litigantium controverſias abſolute dirimit, ut non à domeſtico judicii ſui decreto ulla detur ad tribunal aliud provocatio. Præcipua autem functionis Pontificalis pars in eo poſita eſt, ut diſpenſet reditus eorum bonorum, quæ ad pias cauſas legata ſunt. Sacrarum igitur ædi-

ædium, ſcholarum publicarum & ſanctorum ſepulchrorum, ut ipſe ſummi gerit Inſpectoris nomen, ita quoque eorum miniſtris, præpoſitis, cuſtodibus, profeſſoribus, ſtudioſis, alumnis & *Molis*, ſive religioſis quibusvis, ſtipendia & beneficia decernit, auget, minuit, aufert, pro affectu ſuo & unius cujusque meritis. Pari auctoritate præfecturas inter religioſos totius Regni Ipſe pro arbitratu confert, vel conferri annuit, per ſpirituales loci cujusque præſules. Opimam hanc & ab omnibus religioſis venerandæ Dignitatis ſpartam Rex nemini conferre, niſi genero vel affini, ſolet. Pendent ab Ejus juſſu, cum plures alii, tùm præcipuè Officiales duo primariæ notæ; nimirum:

مستوفي موقوفات *Muſtaufì Mokufaat*, i. e. *Superintendens Camerarum*, quæ in ſyllabos referunt bonorum ſacrorum nomina & conditiones; ſimul atque annuas ſubducunt redituum & expenſarum rationes: Et *Superintendens Camerarum Eccleſiaſticarum.*

متسدّي موقوفات *Muteſaddi Mokufaat.* Is eſt *Theſaurarius redituum*, quos recipit, & ad *Sedri* placitum diſtribuit; Dicuntur illi quotannis ſummam referre centies mille tomanorum, ſive uncialium 1250000. Intereſt hic etiam meminiſſe. *Theſaurarius ſacrorum.*

وزيري موقوفات *Veſiri Mokufaat*, i. e. *Quæſtoris legatorum;* quem non nunquam Reges mortuo Patriarchæ Vicarium ſubſtituêre, quo in ſeſe vacantis emolumenta officii, quàm maximè redundarent, non deficiente interim, qui adminiſtrationis curam gereret. Pontificalem, ſi ſic appellare licet, quæſturam, Rex hodiernus anno Chriſti 1670 partitus, geminos introduxit, generum & affinem, Legatorum antiſtites; unum *Quæſtor Legatorum.*

صدر ممالك *Sedr memalìk*, ſeu *Diſpenſatorem bonorum*, *Præfectus Legatorum à privatis.*

rum, quæ paſſim à perſonis particularibus in Regno univerſo; alterum

Quæſtor Legatorum à Rege.

صدر خاصه *Sedr chaſèh*, ſive *Adminiſtratorem bonorum*, quæ ab ipſis Regibus piè legata ſunt. Uterque eorum facultatem habet domi ſuæ civiles cauſas decidendi, ad normam juris ſpiritualis, nec ab eorum ſententiâ provocari ad aliud judicium poteſt. Infelix fatum hujus Patriarchæ non poſſum hîc quin inſeram. Luit is ultra triennium invidiam Regis, qui eum anno Chriſti 1680 aſſervari in prætorio mandavit. Ibi plantas pedum, pro more regionis, ſcipionibus percuſſerunt lictores quotidiè, donec ungues digitis abſcederent, & fœda tot vibicibus crura elephantinam induerent figuram. Nuper admodum detectâ innocentiâ, modus pœnæ impoſitus eſt, & ipſi licet nondum dimiſſo, bona, quæ fiſcus vendicârat, remiſſa ſunt. Hanc Illi technam ſtruxerat *Sjeich el Iſlam* Provinciæ *Kirmaan;* qui exutus officio, ut talionis jure in perditorem ſuum Sereniſſimi inclementiam converteret, ſceleratam viam ingreditur; curans famoſas in Regem nefandæ laſciviæ imagines pingi, quas, in faſciculum aptatas, claudit inimici ſui ſigillo, aſtu neſcio per ancillam ſubrepto, ut narrant alii, an imitatione exſculpto. Faſciculum deinde Regio titulo, cum cautione, ne quis alius frangeret, inſcriptum, ita exponit, ne manum evitare alicujus poſſet, qui exhiberet. Turpi imaginum ſpecie (quas inter una referebat ſedentem in aſino Majeſtatem) Rex excandeſcens, auctorem eſſe conjicit affinem ſuum; & ex ſigillo idem perſuaſus, vindicandi criminis confeſſionem extorquere vinculis & verberibus voluit; donec patrator, ipſe ſceleris ſui ſorex, cogeretur immerentis ſubire manicas, & ſortem, quam meruerat. A tempore quo dignitatem amiſit *Sedr chaſèh*, Legatorum Regiorum curam, Rex gerit, gaviſurus ipſe amplo facillimæ

admi-

administrationis fructu. Insuper alii dantur Juris & Religionis summi Interpretes duo; à *Sedro*, sed cum approbatione Regis, constituti: nimirum *Sjeich el Islaam* & *Kasì*.

Senior Religionis.

شيخ الاسلام *Sjeich el Islaam*, i. e. *senior Ismalismi*, sive *Religionis fidelium*; quæstiones & controversias fidei resolvit, & ex spirituali Lege lites quoque definit civiles. Nomen ab Ismaële ducitur, modernæ Prosapiæ primo Rege, qui avitæ opinionis schisma auctoritate Regiâ fundavit, atque armis propagavit.

Judex causarum civilium spiritualis.

قاضي *Kasì*, *Judicem* significat causarum civilium spiritualem. Hic ordine licet cedat Seniori, par tamen utriusque functio, par dignitas est Judicii, à quo ad aliud non datur provocatio. Causæ, quæ utrobique (prout etiam in Sedrorum tribunalibus) aguntur, contractus, venditiones, emptiones, matrimonia, divortia ac paris farinæ sunt; quarum Judex, auditis utrinque rationibus, testibus, circumstantiis, perbrevi temporis compendio sententiam dicit: nullo limites ingrediente rabulâ, procuratore vel notario, qui litem possit & justitiæ tenorem protrahere. Actiones de sanguine, homicidiis, violentiâ illatâ, rapinis, furtis, ad fora spectant criminalia Judicum, quos supra recensui, *Divanbegì* & *Darogà*.

Ex his, quæ induxi, Judiciis Civilibus, prævalere auctoritate solet, & à litigantibus maximè frequentari illius, de quo constiterit, quòd majorem præ ceteris Gratiam summi Principis obtineat. Et tanquam ad hunc modulum dignitas personæ mensuranda sit, Mareschallus in convivio Regio assignare tum ex Sedris, tum ex modo dictis Judicibus sedem audet potiorem illi, quem Regiis oculis cariorem noverit. Sciendum: utriusque nominis Judicem non saltem in hâc Regiâ metropoli, sed in ceteris

quoque provinciarum emporiis Justitiæ præsidere; quin verò in minoribus civitatibus nunquam deesse *Kasì:* Instrumenta enim, civiles contractus, Mandata Regia, & quicquid in humanâ societate scripto firmatur, id omne à spiritualis Judicis sigillô mutuare auctoritatem debet; proinde civitates alterutrius præsentiâ carere haud possunt.

Papa. Omnes antistites illos auctoritate antecellit Legum quidam peritus, decoratus eminentissimæ sanctitatis & primatum inter fideles significante titulo مجتهد *Mudsjtehìd:* Quem ad fastigium hujus dignitatis, non Gratia summi Principis, non Cleri, non Procerum suffragia, sed lento gradu tacitus quidam elevavit consensus, atque publica ob excellentem tum eruditionem, tum sanctitatem æstimatio universi populi. Creditur esse in ingenio ejus tribunal infallibile, decidendi omnes casus conscientiæ, resolvendi Religionis dubia & controversias, exponendi القرآن *Alcoranum*, id est, *Biblia Mahhammedana*, & حديث *Hadies*, id est, *Nomina Prophetæ & Imamorum*; Et quod mireris, Theologorum concors opinio eò absurditatis delabitur, quam & persuasa credit populi simplicitas, Ipsi in Mahhammedanos imperium tanquam vero Musulmannorum Pontifici, jure divino competere; saltem Regi incumbere negotium executionis, atque observantiam Pontificalis arbitrii, ut illo volente acinacem stringat, nolente recondat, inconsultôque nihil ardui occipiat expediatve in regimine fidelium, id est, inter Musulmannos sive Mahhammedanos. Durum in Majestatem assertum! Ad quod fulciendum, ita argumentantur: Siquidem, Mahhammedani divinâ ducuntur voluntate, eam necesse est mortalium cuipiam à Deo inspirari. Cui autem? an seculari Principi, mundi & corporis mancipio? Indignum

gnum commercio Divino hoſpitium! Non revelat Mens puriſſima intentiones ſuas, niſi mundiſſimi corporis animo, qui miſſo voluptatibus æviterno nuncio, ſolâ gaudeat contemplatione Dei & rerum Divinarum, qui ſe ipſum noſcens, infelices doleat carceris ſui conditiones, & in via verſetur ad ſalutem æternam. Solis itaque ſanctis revelari voluntatem Dei; quondam إمام *Imamis*, i. e. Mahhammedis in Pontificatu ſucceſſoribus, nunc eorum, qui vices ſubeunt, *Mudſjtehidis*. Ab horum ore pendens, placita intelligat Divina is, cui populum ſuum Deus ac dirigendam illius Rempublicam commiſit. *Hæc illi:*

Gravis momenti res eſt, apud populum univerſum tantæ ſanctitatis fiduciam aſſequi, quanta ad merendum decus Tituli, terq; quaterq; maximi ſufficiat; nec enim aliâ ad metam hanc viâ, niſi per opinionem faventis populi contenditur: quam qui ſuſcipiunt, ſi ſtudia inſpicas, his incedere veſtigiis comperies: Exteriora omnia ad ſanctitatis ſpeciem componunt, in vita victuque continentiſſimi, honorum abſtinentes, nugarum faſtidioſi, nullâ de re ſermocinaturi, niſi de æternis & cœleſtibus. Diſcipulos permultos ſibi Suadâ, doctrinâ & benignitate conciliant, quos domi ſuæ, ſive tardos, ſive dociles, eâdem humanitate & patientia erudiunt, nunquam vel in docendo tædium, vel in corrigendo iracundiæ prodituri indicium. Sermonis in converſatione parci ſunt, non niſi ſententias loquentes, & alloquio laceſſiti, verba reddentes plena ingenio & nectare ſanctitatis. Habitum gerunt ex pilis camelinis & caprinis textum, colore candentem; caput faſciatur tiarâ albâ, quæ faciem mentitur pallentem & macilentiorem. Equitantes directis in terram oculis lentè & meditabundi incedunt, ſervis ſtipati paucioribus, uno muli, cui inſident, ductore, altero cum libris pediſſequo. In templis, præſertim cathedralibus, crebrò com-

comparent; precationis formam pluribus quàm ceteri ceremoniis, & majori abſtractione mentis muſſitantes: quâ finitâ, ſe in ædis angulum recipiunt, & ex turbâ conſidente alios rudimentis fidei imbuunt, alios theologiæ ſublimiora docent, & piis adhortationibus aliquot horas ſuſpenſos retinent Suadæ ſuæ admiratores. Ita in hoc ſtadio pedetentim inclareſcentes, devinciunt omnium inſenſili ſucceſſu amorem & benevolentiam, tandemque Pontificalem illum Religionis primatum, muto populi ſuffragio obtinent. Ne autem putaveris in proclivi Corinthum iter eſſe; Hypocritam excellentiſſimi ingenii & doctrinæ ſingularis eſſe oportet, qui ingreditur. Vulgus Perſarum ait, laureâ illa neminem redimiri, niſi ſeptuaginta Scientiarum Magiſtrum. Quotquot autem jactitent ignari multiplicatores, certum tamen eſt, apud ipſam Majeſtatem cùm ſimulatam viri ſanctitatem, tum veram ejus & incomparabilem eruditionem, in magnâ veneratione haberi; Nam admiſſo in Convivium Regium, conſidendi locus aſſignatur eodem ordine cum ipſâ Majeſtate, ſaltem interjecto paucorum paſſuum intervallo. Si tamen de Regio affectu, quod res eſt, dicam; fucata hæc æſtimatio eſt, & fictus honor populo gratificandi cauſâ; quem adeò ſibi adhærentem habet Theologorum Primas, ne quicquam Regi integrum permittatur in cauſa Religionis mutandi, vel ſuſcipiendi in regimine politico, quod ille ſacris Legibus adverſum eſſe judicaverit.

Director precum.

پیشنماز *Piiſjnamaas, Director publicè orantium.*

Qualis cùm in multis aliis, tum præſertim in templis baſilicis unus habetur, ut exemplo ſuo typum oſtendat ſolennes preces dicendi, ad quas diebus, præſertim Veneris, convenitur. Hic dum precationis ceremonias celebrat, phalangem hominum à tergo habet, ſatagentium orantis verba & actiones imitari: ſi genu flectit, flectunt; ſi

ſi cervicem inclinat, inclinant; ſi terram oſculatur, & ipſi oſculantur. Tot enim hæc orationis formula geſtuum varietatibus ſcatet, ut difficile plurimis ſit, eam ſine ductore ritè ſatis celebrare. Hos ſibi directores præficiunt templi cujusque cives, non votis lectos, non ritu ordinatos, nec prævio tentatos examine, ſed lento favore longoque tempore, ob devotionem, omnibus probatos. Si enim *Piiſjnamaſum* abeſſe contingat, ex præſentibus maximè zeloſus & induſtrius templi hoſpes vices abſentis ut gerat, demum & mortui locum ſubeat, multis precibus invitatur. Contingit eligi ut plurimùm *Sejid mir*, i. e. talem, qui prognatus eſt ex ſtirpe Mahhammedis, quoad parentem utrumque, vel *Charif*, i. e. qui prognatus quoad alterutrum: eſt enim uterque titulus, licet inter magnates parvi pendatur, apud multitudinem in magnâ veneratione, velut index derivati ſanguinis ab orbis totius maximo Prophetâ. Hic poſthumâ beneficentiâ proſapiam vindicaturus à calamitate, obligavit ſectatores ſuos ad ſolvendum *Sakat*, i. e. decimam partem facultatum ſuarum tribuendam *Sejidis*. Iniqua Lex obſequium non invenit, niſi quod magnatibus, & qui divitiis abundant, ſolenne ſit, unum ex *Sejidis* in ſuæ domûs ſocietatem adoptare, eo fine, ut, beneficentiam dum in uno explent, quam in totâ progenie debebant, intentioni Legis, ac ſuæ conſcientiæ quodammodo ſatisfaciant. Omnium *Piiſjnamaas* primus eſt Director orationis Regiæ, in templo fori maximi primario, quod Sereniſſimo inſcribitur. Solet functio *Mudſjtehido* deferri, ſi quis fuerit.

متولي *Mutewelli*, *Ædilis ſacrorum*, ſcilicet, qui conſervationi ſacrarum ædium, & earum reditibus præpoſitus eſt. Per ædes intelligo, cum templa, tum ſepulchra, ſive ſacella, quibus conditi ſunt *Imaam ſadeh*, i. e. Imamorum nepotes, *Pyr*, i. e. veteres doctores, tum Reges, viri illu- *Ædilis ſacrorum.*

 ſtres,

ſtres, miraculoſi ſancti, vel eruditione inclyti. Celebriora ex ſanctorum ſepulchris ſunt, quæ extant in urbibus *Meſjhed, Kom, Caſjaan* & *Ardebil.* Rex hodiernus ſua & Anteceſſorum legata ipſe curat, & *Mutewelli* generalis vices ſuſtinet. In ſpiritualium quoque Catalogo ſunt, licet aulicis haud accenſendi:

Cantores. موذن *Muwaſin, Cantores,* qui preces publicas manè, meridiè & veſperi, vel ſoli, vel unà cum ſociis, ejulant, & quàm poſſunt voce altiſſimâ declamant, conſtituti in ſummitate turrium, quæ à veteribus eum in finem templis primariis adſtructæ ſunt. Malunt *Iſphahani* ex templorum tectis decantare; indignantibus vicinis, quod ex turribus declamator poſſit uxores illarum conſpicere.

Lectores. حافظ *Hafis, Sacerdotes* illi, qui in ſepulchrali ſacello Coranum legunt, in memoriam & ſalutem defuncti. Hoc ſanctorum & divitum exuviis contingit, per beneficium pro lectoribus, vel ab ipſo defuncto, dum viveret, vel à poſthumis legatum. Rarò unus, plerumque plures uni ſacello ſerviunt, qui labores horarum vicibus dividunt.

Expurgator. جاروبكش *Dſjarubkeſj*, is eſt, qui in illuſtri aliquo *Meſar*, i. e. ſepulchrali, ſive in *Meſdſjéddi Dſjamèb*, id eſt, cathedrali templo, verrendi pavimenti curam gerit. Nomen apud nos vile eſt, apud Perſas functio venerabilis & largo ſalario ornata, quam nemo non *mola* facilè reſpuet.

In tranſitu notamus: ملا *Mola* vocabulum latè patere, & de omnibus prædicari doctoribus, ſacerdotibus, theologis, imò quibuſcunque viris literatis, & ſcribis etiam. Unde quos proximè induximus antiſtites, *magni Molæ* appellantur.

§ II.

Structuræ ſacrarum ædium. Templorum مسجد *Meſdſjed* lateritia ſtructura eſt, variam

riam, pro fundatoris conditione, magnitudinem & magnificentiam, nec eandem ſemper figuram referens. Sæpe circa aream quadratam elongantur, cujus unum vel duo latera claudit, reliqua murus limitat. Aliquando ſine impluvio exſtructum, ædificii molem conſtituit compreſſam, paucis columnis nixam, luminis admittentem modicum per riſcos affabrè clathratos. Nonnunquam informi loco poſitum, ſtructuræ figuram quoque informem & variè angulatam exhibet. Sæpe turri ſuperbit unâ vel geminâ, cylindraceâ, præcelſâ, anguſtâ. Frontiſpicium fornice auguſto (ايوان *Eiwaan* vocant) hoſpites admittit, cavoque lapide ſub introitum repoſito ſtagnantem exhibet, ut lotione ſe præparent, qui oratum veniunt. Oſtium non rarò intercipitur aſyli & ſanctitatis indice catenâ, transverſum pendente, quam oſculari debent ingreſſuri, relictis hîc calceamentis, niſi & pergula priùs, ſeu veſtibulum (quod aliquando ſolet) tranſeundum ſit. Aream templi ſubdialem, coctili teſſellatam laterculo, ſæpe rivulus interfluit, alicubi in ciſternam collectus, ne copia liquoris deficiat, quo abluere delicta, & ad preces fundendas præparare corpus mandat lex Religionis. Facies templi, aream quæ reſpicit, aliquando pariete orbata, columnis inſiſtit, pro uberiori admittenda luce. Pavimentum gradu uno alterove elevatur, ſupra ſolum areæ ſubdialis, ipſamque ædem uno vel gemino paſſu anticipat, in uſum deambulationis & propter ornatum; Intus verò ſtoreis tapetibusve ſternitur, vel totum, vel iis tantùm locis, ubi orari ſolet. Paries interior nonnunquam vitreo lapide, ſæpiùs candore gypſi micat; aliquando ſententiis *Corani* ornatur, magno & laborioſo charactere pictis. Exulant enim imagines cum ſimulacris & omni noſtrate pompâ. Quicquid magnificentiæ, quicquid Doricæ & Æonicæ artis intus deſideras, id parietum compen-

Templa.

ſat decor, & ſuperba puritas. Paries *Meccæ* obverſus, ſemper refert مِحْرَابْ *Mehraab;* ita vocatur facta in muro cavernula quædam oblonga quadrata, ſemipedalis profunditatis, latitudinis pedalis, ſuperius fornicata, quæ oſtendit ſitum civitatis ſanctæ; ut ad eam, hoc ſigno eruditi, ſe convertant fundendis precibus occupati. In مَسْجِدِ جَامِع *Meſdſeddi Dſjamaa,* ſeu *templis baſilicis,* مِنْبَر *Menber,* ſive ſuggeſtum videas, ex quo in luctu annuo auditur hiſtoria mortis & necis filiorum *Aali.* In aliis nonnunquam repoſita invenias feretrum, vexilla, haſtas & futiles quasdam machinas, quibus utuntur in funerum deductione, & ſi quis præterea circuitus celebrandus veniat. De Cathedralibus inſuper notamus: quod in iis celebrare ſtatis diebus debeat *Gottoba*, id eſt, oratio pro ſanitate Regis. Principum Mahhammedanorum ſingulare hoc Regale eſt, quo non gaudent inter illos alii, niſi qui ſummam potentiam & majeſtatem habent. Ejusdem indolis preces (*Sikr* vocant) diebus Veneris, in hac religione nefaſtis, decantare debent mitrati Regis ſatellites *Jeſawul.* Patet huic devotioni ſacellum in *Alikapì*, ſeu aſylo publico, prope Regiam.

Mauſolea. Templorum æmula ſunt مَزَارْ *Meſaar*, id eſt, *Mauſolea,* ſive *ſacella ſepulchralia,* cum ſtructurâ, tum ſanctitate loci. Mirè his ſuperbit Perſarum devotio, præcipuè iis, quæ condunt exuvias proſapiæ Imamorum, quam vocant اِمَامْ سَدَهْ *Jmaam ſadèh.* Sciendum enim Perſas numerare duodecim Imamos, i. e. ter maximos Sacerdotes & Juris-Conſultos, qui in خَلَفَات *Chalifaat*, i. e. *in throno ſacri regiminis,* à Mahhammede inſtituti, tenore hæreditariæ ſucceſſionis regnarunt, vitam emenſi ſanctiſſimam,

mam, multisque inclytam miraculis; quibus hodienum extolli in cœlum laudibus, atque precibus invocari meruerunt. (apud Turcos *Imaam* minoris notæ vocabulum est, quemvis templi inspectorem significans) Series Imamorum hæc est, sed Persis calculatoribus, qui *Abubakerum*, *Osmannum* & *Omerum* à Turcis præmissos, ex catalogo Pontificum suorum relegarunt: 1. *Mortusa Aali*, 2. *Hasen*, 3. *Hossein*, 4. *Sein elaabediin*, 5. *Mahhamed Backiir*, 6. *Djaäfer tsadik*, 7. *Musa kasim*, 8. *Resaa*, 9. *Mahhamed Takhì*, 10. *Ali nachi*, 11. *Hasen askerì*, & 12. *Mahhamed mehdì*. Ex his unus *Resà* intra fines Persicos sepultus est, videlicet in metropoli Corasanorum *Masjhèd*. Hæc civitas florem & celebritatem suam quàm maximè sacris debet exuviis, ad quas adorandas peregrinatores confluunt Musulmanni, sed præsertim Persiani Sjijaitæ; qui post *Aali*, dilectum Mahhamedis generum, & *Dsjaferì* suum plus videntur sanctitatis reponere in uno *Resaa*, quam in ceteris Imamis omnibus: Inprimis credunt cœcos fiduciâ adorationis hîc posse recuperare visum. Nam non raro Sacerdotes, ut advenarum fidem concilient, supponunt, qui visûs orbitatem simulet, quô ipso, fictis precibus recuperato, turbam concitant admiratorum, qui patientem per plateas cymbalis tympanisque comitantibus circumducunt, velut in triumphum & laudem opitulatoris sui. In eâ circuitione quisque hospitum tesseram reportaturus miraculi, particulam decerpit ex veste falsarii, utpote, quæ contexerat corpus, in quod Mysta suam effundere virtutem dignatus est. Finito spectaculo actor ab ærarii præpositis novâ veste & muneribus donatus, dimittitur. Hæc fabula toties luditur, ut civibus risum amplius, non fidem aut devotionem pariat. Postremus Imamorum nullibi tumulatus creditur, sed exemplo Enochi à Deo sublatus in paradisum quendam, unde absoluto Providentiæ termino in apricum

Heros reversurus sit, ut *Anti-Mahammedem* occisione deleat, & mortales ad fidem cogat Prophetæ sui; Inde vocatur *Jaheb el Jamoon*, i. e. dominus temporum. Imami varios fortunæ casus & dura persecutionum fata per omnem vitam experti sunt, quibus plerique succubuerunt. Post funera tandem parentum, progenies ingratam deserere coacta patriam, in Persiam transfugit: in qua vitam defuncta exulem, passim per Regni provincias tumulata est. Et licet postea Imamorum hostis occupatam à se Persiam, vastatamque diu retineret, sepulchrorum loca tamen in memoriâ hujus gentis nequaquam obliterata adeo fuerant, ne serenissima Sophorum stirps, accepto in deditionem Regno, sepulturas ubique requisitas feliciter invenerit. Repertas igitur, eâ pietate, quam credebat religionis suæ auctoribus deberi, sacellis magnificè superstructis decoravit, amplisque redituum beneficiis ditavit, agris, balneis, pagis eam in rem consecratis, unde conservetur structura, foveantur lucernæ, & vivendi remedia suppetant eorundem ædili, *mutewellì*, & Corani lectoribus, *Hafiseh*. Districtum sepulchralem sæpè commendant vicina quædam monumenta publica, vel Principum legatione, vel aliorum magnatum pietate, cum pro communi bono, tum ad illustrandam sepulchri famam, successive condita, qualia sunt templum, schola, aquæ ductus, viridarium, balneum, & *tekjèh*, seu pergula pro requie otiosi hospitis. Pleræque enim sepulturæ in pagis & obscuris locis extant; tantum *Casjana* emporium plurium sanctorum tumulis felicitatur; unde insignem meruit titulum, *el muminiena*, i. e. mansionis fidelium. Structura sacellorum lateritia est, figuræ quadratæ, unico operta, sed alto & spectabili, fornice: Is tigillo tegitur viridante, vitrato, croceis surculorum flexuris picto, sæpè in pyramidalem turris figuram fastigiatus. Pavimentum nunc marmore tabulatur, nunc ex luto factum, aulæis sternitur.

For-

Fornicis convexa facies multis divisionibus affabre distinguitur, cavitatum, bullularum & coronidum varietate & harmoniâ inimitabile nostratibus artificium referens, quod penicillo nec Apelles tibi expresserit. Eandem artem exhibent templorum frontispicia, & dimidiati palatiorum quorumcunque fòrnices illi, quos vocant *Eiwaan*. Mirè hi peregrinos oculos tenent suspensos, præsertim si cælatoris studium auri & ultra marini color illustraverit. Fornicem subtendit unus alterve riscus in summo pariete, rariùs vitro (variegato) clausus, sæpiùs cancellatus, ut diurnam lucem intromittat, & perpetuo flam̃antis olei squalorem emittat. Parietes picturatis obtensi velis, vel murrhino lapide (viridi colore flaventibusq; ramulis picto) tessellati elegantiam referunt, signo *mehraab* versus Meccam notati, ne in loco tam sacro devotioni hermes deficiat. Sepulchrum in medio sistitur ligneum, vel lapideum, tribus quatuorve pedibus humo elevatum; latitudinem habens quatuor, longitudinem octo circiter pedum. Holoserico operitur violaceo, viridi vel nigro, vel panno etiam Damasceno, Attalico, aureo argenteove. Sæpè accessum sistunt cancelli, quibus in quadratum cingitur, æneì vel lignei, singulis in angulis referentes *Kobbèh;* quod est ornamentum quoddam argenteum, vel vilioris æris, pomi vel cordis figuram præsentans. Sepulchro superjacent al Corani aliquot exemplaria viridi holoserico involuta: quæ in aliis sacellis in foraminibus parietum reponuntur, vel in subselliis eam in rem ordine dispositis; piaculum namque est, si humum attingant. Flagrant in sepulchro lampades plerumque argenteæ, reticulatâ serie desuper pendentes; lucent eædem in sacelli aditu, sive vestibulo sepulchrali. Hoc in paucas sæpe cameras divisum, servit tum mansioni inspectoris, *mutewellì*, tum custodiæ feretri, sarcophagi, suggestûs, hastarum, vestimentorum, vexillorum, aliarumque machinarum, quibus anniver-

niverſarias Imamorum *Haſeni* & *Hoſſeini* exequias celebrant, & funera pariter magnificentiùs tumulanda, ad cœmeterium deducunt. Sacellum ſæpe ambiunt ſpatioſiſſimi horti, excelſo muro limitati, quorum pomæria non rarò piſcinis, ciſternis, aquæ ductibus, arboreto, areolis aliisve oblectamentis, pro ſitu loci inſtruuntur. Hæc de ſepulchris dixerim Imamidum eorum, qui apud Perſas majori in veneratione ſunt: nam & plura inveneris obſoleta & ſatis neglecta; præterquam quod *Derwiiſjis*, i. e. religioſis pauperibus, pro diverticulo & hoſpitio ſerviant, qui ea ſordibus & pediculis inquinant. Sepulchralia aliorum, cùm Sanctorum, tùm virorum illuſtrium, ad eundem fere typum ædificata ſunt, nonnunquam magnificentiùs, non rarò multò obſcuriùs, pro tumulati, dum viveret, meritis, & fundatoris modulo. Omnem hanc multitudinem magnitudine & Regiâ magnificentiâ ſuperant templa illa ſepulchralia, quæ exuvias tegunt *Imami Reſà*, in urbe *Maſjhèd*, *Fatumæ*, filiæ Mahhammedis, in urbe *Kom*, & *Sjeich Sefi* in urbe *Ardebil*, vel Regum etiam Perſiæ, in prædictis locis, velut ſub Sanctorum præſidio, depoſitas: De quibus ſpeciatim referemus in Hodœporico.

Tekjèh. Quoad *Tekjeh* & *Derwiiſj*, quorum nominum mentionem fecimus. تَكْيَه *Tekjèh*, (vox requiem & locum requieſcendi ſignificat) pergula eſt ſubdialis, ſive triclinium aliquod, in amœno loco poſitum, in quo quis otii & recreationis cauſa poſſit vel ſolus, vel cum paucis aliis ſedendo, fumando, ſorbillando tempus fallere. Talia exiguo impendio ſtructa paſſim in viis & areis publicis invenies, plurima fortaſſe in gratiam religioſorum pauperum, per urbes & provincias diſcurrentium, quos vocant

Pauperes religioſi. دَرْوِيشْ *Derwiiſj*. Alios enim mendicos immiſericors religio non alit, quòd ex Mahhammedis effato, indigentes providentiæ committendi veniant miſericordis Dei; qui, ſi ſalu-

ſalutare fuerit, paupertatis quod impoſuit jugum, facili opere allevabit. Videri autem volunt hujus nominis mendici ſpontaneam ſubiviſſe paupertatem ex devotione. Sed affirmare auſim, plurimos ex illis ſcurras & nullius frugis eſſe, qui hanc vitæ regulam aggreſſi ſunt, alii fortunæ anguſtiâ compulſi, alii amore deſidiæ & libertatis. In plures diſtinguuntur, quàm maximè veſtitu ſaltem differentes ordines, quos ſat erit nominetenus tantùm citaſſe. *Bektaſſì;* Habitu gaudent indigeno, ſaltem mitrâ tecti laneâ, quæ plicas refert duodecim, ad exprimendum Imamorum numerum; patellam gerunt ex femore pendentem, nec ſupellectilium præterea quicquam poſſident. *Maulowì;* In veſtitu nil peregrini habent, niſi mitram quatuor conſpicuam plicis, ex faſtigio ad oram decurentibus. Calice pariter ex levi ligno vel cortice cucurbitinâ inſtructi ſunt, faſciæ femorali illigato. *Haiderì*, mitrati incedunt annoſo panno, in quinque plicas diſtincto; dorſo operti vellere ovino crudo, nondum depilato; lateri affixam quoque patinam, & manu unâ ſcipionem, alterâ cornu gerunt. His maximè infenſi ſunt, haud æquè ridiculè veſtiti *Nâämutelaï*, ita nuncupati à Sancto quodam *Nâämet Elahì*, cujus ſepultura colitur in *Caramaniâ.* Vatiniani cauſas odii, quod utrumque ordinem intercedit, explicandi hic locus non eſt: Referimus ſaltem, non eſſe Perſiæ inquilinum, qui alterutrius partes non eligat, quibus vel favere, vel infenſus eſſe velit. Inde omnes civitates dividuntur in duas factiones, Haiderianam videlicet & Naimutelâicam, ita ut una pars civitatis auctori *Haider*, altera τῶ *Nâämet Elahì* nomen ſuum profiteatur; cujus ratione quotannis inter pueros & civium vulgus ludicræ ſuboriuntur diſſenſiones; factâ fortunæ vel virium ſponſione, pugnis, baculis lapidumque jactu ſe invicem laceſſentes: Sæpe velitationes illæ ſcurriles in ſerios civium, quos involvunt, congreſſus, cruentaſque

P lanie-

lanienas abeunt, quibus ad internecionem se mutuò discerperent, nisi præliantes Prætor militari manu disturbaret. Nunquam tragœdia magis metuenda venit, quàm in festo anniversarii luctûs; dum enim indignantes fata Aliadum, suamet capita sauciant, dolore & cruoris signo exacerbati, nemini parcunt, cui invident. Rex hodiernus Haiderianus est. *Tsjetalì*, capite pedibusque nudis incedunt, sinu femoribusque pelle circumdati. *Medarì* aperto & intonso, præter gentis morem, incedunt capite; capillis longis, neglectissimis, à tergo pendulis; clunibus operiuntur velamento in balneis usitato, quod *Longuti* vocant. *Kaderì*, vestitum gerunt toto corpore viridem. *Musalì*, Arabico induuntur pallio *suff*, quali & *molæ*; perpetuò orant; unde etiam nomen sortiti. *Salìk*, mendici sunt, eodem loco permanentes. *Muchtaar*; nec hi locum mutant, nec ipsi eleemosynas petunt, sed *Abdalos* habent, qui emendicatam à se stipem ipsis porrigunt. Gerunt humeris *pusti nessimì*, i. e. pellem cum omnibus appendicibus, puta auribus, caudâ, pedibus. *Myfrìtt*, sibi ipsis mendicant; humeros tecti *pusti tsjanidì*, i. e. vellere resciffis ungulis & capite, collo tamen adhærente adhuc, sed insigni crenâ diviso. *Abdal*; significat asseclam, qui cum stipem alii petat, ipse in vitæ subsidium legato gaudet ecclesiastico. Tessera illi est *pusti wakf*, i. e. vellus beneficii seu legati dictum, quo à pectore ad genua usque cingitur, capite pedibusque abscissis. *Kasaak* sunt, qui in foris & publico hominum confluxu, de Sanctorum suorum miraculis, vivis actionibus perorant, finitoque dramate, ab auditorum coronâ obulos colligunt. Instructi vagantur singuli, vel gemini, securi, lanceâ & scipione. Plures sunt, sed levioris farinæ, sarcinis, ligulis, globorum corollis, stigmatibus corpori inustis, atque aliis notis distincti, singuli observantes auctoris sui & ordinis instituta. Habent singuli ordines Præfectos invicem subordinatos tres, quales

les vocant *Destinakiib*, *Nakiib* & *Pyr*. Si quis proponere quicquam, vel Ordini se devovere cupit, imum appellat Præsidem *Destinakiib*, hic auditô desideriô adducit secundo, & is supremo, *Pyr* dicto, quod senem reverendum significat.

§. III.

Collegia Scholastica

Templis dixeram vicina esse مدرسه *Medreßèh*, sive Collegia. Materiæ affinitas vetat hæc ipsa & horum cives ita habere insuper, ne vel tantillum de iis hîc meminerimus; siquidem ex notitiis Aulæ est, nosse, in quæ opera potissimùm Rex studia sua & ærarii vires collocet. Nimirum in templis, diversoriis, balneis, aquæ ductibus, viis publicis & pontibus magnificè condendis & instaurandis, ærarii partem non exiguam; majorem in fundandis gymnasiis, artiumq; liberalium cultoribus fovendis, gloriosè erogat; ita publico bono, ita sui memoriæ apud posthumos, majorum exemplo consulturus. Magnates, Principis pia legentes vestigia, quotquot vigent opibus & generoso spiritu, cum in ceteris pro communi commodo monumentis publicis, tum præcipuè in palæstris scientiarum condendis, aurum & operam certatim collocant. Omnes igitur collegiis & scholis plenæ sunt civitates. In una Regia Isphahanensi, sed splendidâ illâ & ingenti urbe, illustriora collegia, exclusis trivialibus, numeravi ultra centum; quorum plenas ingenio inscriptiones (quæ & æram & nomen fundatoris exprimunt) Lectori suo loco dabimus. Hîc in compendio duo tantùm collegiorum adjuncta sistimus: nimirum مدرّس *Muderris*, Rectorem, & طالب علم *Thalib ilm*, studiosum.

In antecessum scire oportet, Collegia Persarum, licet ædificii splendore nostra superent, studiis tamen literarum, classium distinctione, Professorum numero, studen- *Professores.*

tium aliunde confluxu & frequentiâ, minimè nostris comparari posse; quin potius Contubernia, quàm Academias aut Gymnasia appellanda esse. Rector solus totius Collegii Inspector & Professor est; raro sibi adjunctum habens doctorem unum vel alium, quo cum prælectiones dividat. Linguam Arabicam, & in eâ Gramaticam & Poësin; tum Philosophiam Aristotelis, Theologiam moralem Imamorum, quandoq; & Mathesin, idem unus docet; varietatem tot lectionum nec horarum nec auditorum vicissitudine distinguens; sed iisdem discipulis eodem tempore diversissima, quin uno die septem pluresve tradens auctores vel scientias. Nunc Meteorologiam orditus, mox ad Poësin, inde ad alias diversissimi generis artes & scientias dilabitur: ita ut nuspiam maneat, dum ubique versatur, & nihil capiant auditores, dum tot doctoris sui scientias admirantur. Methodus ergo docendi, ut nulla est magistro, sic nulla proficiendi discipulis facultas. Logicam nondum eruditi, Physicam audiunt; & Arithmeticæ ignaris, proponitur Euclides, Almagestus Ptolemæi, Menelai & Theodosii Sphærica, & ex modernis *Godsja Neßir* Bactrianus, qui ante quatuor secula de Mathesi & ceteris scientiis Commentarios scripsit doctissimos. Ritus proponendi est: Periodum auctoris clarâ voce prælegit auditorum unus; Hanc Professor, nihil præmeditatus, longô & inani sermone explicat; Finitâ verò unius scientiæ lectione, quæ horæ medium vel quadrantem durabat, in reverentiam doctoris assurgunt omnes discipuli; sed quos rursum considere, nutu rogat præceptor, & ad alia progreditur, donec duabus transactis horis auditorium dimittat. Magno in hac gente honori ducitur docere; & in magnâ celebritate versatur, qui frequenti auditorum coronâ cingitur. Hanc laudem multi sic ambiunt, ut etiam clam datâ pecuniâ sibi emercari discipulos soleant, velut eruditionis suæ tubicines. Solidiores scientias,

Studia.

tias, & quæ de pane lucrando sunt, nemo, qui noverit, publicè inculcabit, alios ne sibi æquales pariat; sed eas filius à parente, aut alienus magno pretio comparare à privato doctore debet: quasi tantùm rerum fumi & contemplationes ad gymnasia pertineant. Hæret electio Professoris, in Collegio quidem à Regibus fundato, penes Serenissimum & spiritualium Directorem *Sedr*; in aliis, penes *Sedr* & ipsos, si in vitis fuerint, fundatores. Salarium Rectoribus annuum est atque amplum; in scholis Regiis 100 tomanorum, in aliis paulò multòve minus, plerumque tomanorum 50; sed quod certo certiùs quoque stato solutionis die omnibus expenditur. Utinam & nostris in Germaniâ Professoribus, tot illustribus luminibus, par felicitas contingat!

Studiosi, Collegiorum incolæ sunt, velut in Contuberniis Academicis nostris Alumni. Non autem mensâ communi, sed in vitæ subsidium levi fruuntur stipendio; in Gymnasiis Regiis quotidie uno *Abasso*, i. e. argenti circiter drachmis duobus; in ceteris *Mahmudì* vel *Sjahi*, i. e. Abassi mediâ vel quartâ parte. Cui hic modulus pro vitâ sustentandâ curtior est, is suppetias sibi quærit aliunde. Stipendia Rector qualibet hebdomadâ prænumerando distribuit, anteceptâ eorum annuâ, pro universitate, summâ, à *Mutesaddi*, sive thesaurario. Idem Rector cives Contubernio recipiendi facultatem habet, neutiquam intromissos excludendi, nisi ob commissa flagitia. Profitentem discipuli horas quotidie duas audire, lege collegii tenentur; reliquum tempus absentiam indulget, & negotiis aliis vacandi licentiam. Sunt qui interea describendo libros, vel domi alienæ pueros instruendo mercedem quærunt. Sunt, qui in palatiis divitum parasitando ventres suos pascunt, ac pro storeâ, quod dicunt, & armis scholasticis nummos petunt subsidiarios. Sunt, qui subsecivum tempus studiis impendunt, & vel publicas lectio- *Alumni.*

lectiones audiunt in aliis Collegiis, vel se privatim erudiri curant à doctiori *Molâ* Sunt denique ignobiles & perversi, quibus Contubernium pigritiæ asylum est, in quo vitam sine multâ curâ & labore agere & consenescere cupiunt: Qui tamen in discrimine versantur, ne, si in rigorem *Rasjis* sive censorum incidant, Contubernio excludantur. Hi *Rasjis*, s. censores, à Sedro constituti sunt, ut vitas Academicorum, & statum cujusque Gymnasii observent, desides & dissolutos increpent, inutilia collegii pondera & improbos eliminent, diligentes & claros ingenio laudent, imò annuis ornent beneficiis, ex reditibus bonorum, quæ vocant *wakf tsjehardeh maasuun*, i.e. bona spiritualia τῶν quatuordecim sine peccatis existentiũ: Per quos intelligunt duodecim *Imamos*, cum Propheta *Mahammede* & filiâ ejus *Fâtima*. Nimirum legata sunt ei scopo ab Evergetis piè consecrata, ut sublevent illos, quorum virtutibus obstat res angusta domi. Horum dispensator est *Sedr*, qui in præsentiâ Majestatis, vel ejusdem commissarii, & illa salaria, & hæc beneficia quotannis distribuit. Computantur annui reditus quatuordecim mille tomani, qui ex districtu solùm Issahanensi proveniunt in Scholasticorum sustentationem. Ex alumnorum numero solent dignissimi ad summos in spiritualibus honores & antistitia emergere, velut *Kasì*, *Sjeich el Islaam*, *Sedr*, *Piisjnamaas*, aliaque; præsertim si favore gaudeant eorum, qui officinas fortunæ dirigunt.

Structura Academiarum. Collegiorum structuram adjicio. Vix ea differt à diversoriis, nisi quod stabula deficiant, & adsit puritas. Ambit illa impluvium, sive potius aream quadratam spatiosam, laterculis affabrè stratam. Murus exterior nullibi pertusus est; saltem latus, quod plateam respicit, portâ amploque vestibuli fornice pervium est. Interior facies, in medio singulorum laterum, singulos ostentat fornices, quos vocant *Eiwaan*, amplos nimirum & versus aream paten-

patentes. Hos quæ intercedunt spatia, intergerinis divisa, constituunt musea, sive dormitoria studiosorum. Sunt ea ut plurimùm concamerata, tantùm camino & fumario instructa, nonnunquam & uno super ostium risco, qui, clausâ januâ, nonnihil luminis intromittit. Numerantur musea in universum viginti circiter, vel triginta, quin duplo plura, si ædificium geminam contignationem referat. Pavimentum in aliis supra communem aream non attollitur, in aliis pedes aliquot elevatur, camerarum seriem tanto spatio anticipans, ut servire pro ambulacro possit. Portæ superstructa est ædicula Rectoris, conclavibus ad commoditatem mansionis distincta; nonnunquam in eâ asservatur bibliotheca publica, cum instrumentis Mathematicis. Aream subdialem sæpe rivulus perfluit, in medio lacum constituens quadratum, incrustatum calce, cineribus & ovino stercore fortiter subacto; (quale genus calcis aquam non permittit, sed ab eâ pene lapidescit; à gelu autem dissolvitur) margo ejus cæso lapide firmatus, ex modico intervallo, raris arboribus venustè circumdatur. Collegio adjacere solet templum Academicum, quandoq; toti ædificio ita conforme, ut claudat unam areæ faciem; quandoque extra ejus pomœria positum. In eâ orare statis horis studiosi debent, & lectiones habere publicas professores. Sæpe tergum collegii excipit pomarium, interdum *Kahwàh chonèh*, seu popina Cofè, vel balneum publicum & similia, pro usu & fœnore Academiæ. Nec enim hæc modo, sed & diversoria, aquæ ductus, agros pagosq; interdum legavit dives fundator, ut ubere satis reditu Academiam suam foveret.

RELA-

RELATIO IX.
Officinæ Domus Regiæ. Officiales Aulæ minores.

Conditoria & officinæ eduliorum.

§. I.

Aulæ noſtræ moles & magnificentia amplius patebunt, ſi recenſuero Officinas, quæ vel cuſtodiendis, vel fabricandis ſerviunt rebus, ad œconomiam Principis noſtri ſpectantibus; ſive illæ ad vitæ neceſſitatem faciant, ſive ad pompam & delicias. Sanè, omniũ numerus, tam earum, quæ intra Aulæ pomœria, quam quæ circa eam in urbe extant, quinquagenarium longè excedit; quas tamen ego non omnes, ſed, ne modum Relationis excedam, potiores ſaltem recitabo. Venient hôc ipſo & eorundem Præpoſiti in ſcenam, velut Officiales Regii minores, quos hactenus omiſeramus. Habent enim ſingulæ Officinæ ſuos Præfectos, pro cujusque conditione vel ſingulos, vel plures ſubalternatos; habent & calculatores, ſeu ſcribas ſuos مشرف *Muſjrif*, qui ſinguli vel unius, vel plurium ſimul officinarum conſumptiones, accepta & expenſa annotant, ſubductasque eorum rationes quolibet menſe cenſendas reddunt Superintendenti *Naſiri Defterchonèh*, qui in rei memoriam eas aſſervari curat in Camera. Penſum ordine detexturus, primo loco dabo officinas, quæ alimentis, tum cuſtodiendis, tum præparandis, dicatæ ſunt.

Penarium.

حوايج خانه *Hhawiidſj chonèh*, ſeu *Penarium*; Batavis, een Botteleryy; Gallis, *Garde-manger*. Hoc ex diverſis conſtat granariis, fornicibus, cellis, loculis, quibus deponuntur victualia: videlicet, farina, triticum, oryza, fabæ, cicera ac varia legumina; tum quoque oleum, ſal, caſeus, butyrum, كشك *Keſjk*, ſeu oxygala coagulata; præterea

ex

exsiccati fructus, velut dactyli, uvæ passæ, كشمش *Kisj-misj*, i. e. uvæ passæ minores albæ, acinorum expertes, pistacia, nuces juglandes, amygdala; ex liquoribus verò, mel دوش آب *Duusj aab*, i. e. syrupus ex dactylis vel uvis coctus, & id genus alia. Duo autem sunt hujus generis promptuaria, unum, quo annona omnis reconditur, proinde انبار *Anbaar*, i. e. 't magazyn Belgicè dictum; alterum, quod culinæ Regiæ suppeditat, quantum indies decoquitur, successivè id ipsum illinc, tanquam ex promptuario vel cornu copiæ repetens; inde insignitur appellatione جلاو *Dsjelaù*, i. e. parati, videlicet in præsentem usum. Hoc nomine etiam indigitantur ministri, quos paratos esse oportet pro comitatu Regis, quando is in publicum equitaturus est. Singulis officinis dispensator unus præpositus est, quorum ille *Hawìdsj daar basji Anbaar*; hic, *Hawidsj daar basjì Dsjelaù*, ab officio quisque suo, nuncupatur. A jussu utriusque stant ترازودار *Terasudaar*, seu librator unus, plures verò bajuli, operarii & famuli custodes.

شربت خانه *Sjerbet choneh*, i. e. Custodia *Sjerbetti*, cujus præfectus inde nuncupatur شربتدار باشي *Sjerbet-daar basji*. Quid hoc vocabuli? Liquorem denotat potabilem, qui miscetur ex aquâ communi, succo limonum & pauxillo aquæ rosarum, addendo sacchari quantum satis ad Julapii gratiam. Sorbilium hujus nominis datur & aliud mucilaginosum genus, consistentiâ & colore excrementis sive spermati ranarum non dissimile, temperando calori corporis & siti aptissimum, quod fit ex semine utriusque herbæ *Sjerbett* (crederem ab hâc nomen mutuari) cum rufo illo, tum atro-purpureo; nonnunquam etiam *Officina Julapiorũ & conditorum.*

ex ſemine Pſyllii & Nigellæ, ſuperfuſâ aquâ بیدمشک *Bidmiſk*, i.e. florum Salicis odoratæ, additoque ſacchari paululo. In aulis & caulis æquè ejus uſus eſt, & ubique in tabernis, quæ æſtate proſtant ſorbitiunculæ, eodem liquoris coagulo perfuſæ ſunt. Horum inquam materia Julapiorum in hac officina aſſervatur, recentiſſimè parandorum, cum id opus eſt, Eadem, aromata exhibet; radices etiam & fructus varios, alios ſaccharo conditos, alios aceto impoſitos, quos *atſjaar* vocant; tum & alia ad varium palatum facta ſorbilia, tam conſiſtentia, quam liquida.

Conditoriū lactis. یغورت خانه *Jughurt chonèh*, ſive Conditorium lactis. *Jughurt* Turcis ſignificat lac coagulatum dulce, Perſis ماست *Maaſt*, Indis Batavis Tayer dictum. Affertur cum flore lactis ex proximis pagis, ſervitque partim culinæ, partim brutis alendis, quæ in areâ ejus officinæ degunt; velut pavonibus, meleagridibus, & آهو *ahuu*, i.e. cervulis cum cornibus nigris, non ramoſis, longis, & ad cochlearum ſimilitudinem contortis.

Panarium. چورک خانه *Tſjurek choneh*, i.e. Panarium. In eo ſervatur, & pinſitur etiam panis triticeus, lacte dulci ſubactus. Materiam quamque ſuam ſubminiſtrant prædictæ officinæ.

Olerum fructuumque cuſtodia. میوه خانه *Meiwah choneh*, vel Turcice یمش خانه *Jemiſj choneh*, i. e. domus fructuum; cujus præfecto *Jemitſji baſjì* id negotii datum eſt, ut olera fructusque pro culinâ Regiâ comparet ſervetque. Ex provinciis variis ea gratis mittuntur à Gubernatoribus, velut annonæ decima: partim etiam pecuniâ emuntur indies, foro venum à ruſticis illata,

Cella vinaria.

شیره خانه *Sjireh choneh*, seu Cella vinaria; quæ non modo vino, (præsertim Georgiano & Sjirasensi, mensæ Regiæ usitatoribus) sed & variis spiritibus referta est. Quando religiosè in Aula vivitur, despici ac claudi contingit hoc immundi liquoris promptuarium. Pincerna & præfectus est, quem vocant *Sjiratsjì bassjì*.

Hydrophylacium.

آبدار خانه *Abdaar choneh*, sive Aquarum custodia. Servatur hîc aqua potabilis, amphoris fictilibus obsignata. Ubi bibenda à Majestate poscitur, probè sigillum examinat pocillator *Abdaar bassjì*, reseratamque post usum, iterum sigillo firmat, ne toxico possit temerari. Custodia nisi viro probatæ fidei committitur.

Officina decoctionis Coffe.

قهوه خانه *Kahwab choneh ;* Domus à baccis Koffè (rectiùs dixeris *Kahwàh*) appellationem ducens; Has etenim hîc servat, & recentissimè tostas, pro conclavi Regio, quotidie decoquit officinæ magister *Kahwatsji bassji*. Fructus & decocti usus satis apud nos innotuit, non æquè ipsa planta: quæ nullibi terrarum, quàm circa *Mocham* Arabiæ felicis colitur; unde, quos obtineo Ramuli, longi, tenues, badii coloris, atque omnes fructu supra fidem gravidi sunt; Foliis conjunctim decorati Laurinis, mucrone longiori: quorum in sinu Pediculis brevissimis resident Baccæ, calyculorum exsortes, semper geminæ, furvæ, membranulâ obductæ, si extricentur bifidæ.

Laniena.

Laniena, quam Turcicè كنات *Kanaat*, Persicè سلاّخ خانه *Sellah choneh*, item قصّاب خانه *Kassaab choneh* vocant. Præfectus in ea est lanionum primarius, *Kassaab bassjì*.

Gallinarium.

Gallinarium, Persicè مرغ خانه *Murch choneh*, Turcicè طوق خانه *Towuuk choneh*, in quo aluntur, & quoti-

die mactantur gallinæ & quævis plumoſa, coquinæ ſacrata. Inſpectorem appellant *Towuuktſjì baſjì.*

Coquina.

Coquina مطبخ *Muttbach*, vel آشپاز خانه *Aſjapàs choneh.* Directorem hîc agit primus *Aſjapas*, ſive coquus, qui materiam dapum ex penariis repetit; ordinem & numerum injungente توشمال *Tuſjmaal* ſ. dapifero, utpote inſpectore rei culinariæ.

Pharmacopœia.

Pharmacopœia عطار خانه *Atthaar choneh*, in quâ medicamenta, & præſertim variæ virtutis opiata, pro Majeſtate & aulicis præparantur à Pharmacopœo Regio, ſub directione Archiatri.

Officinæ pro decoctis medicatis.

پرهي زانه *Perrhii ſaneh*; Officina, in quâ pro ægrotis parantur Julapia & decocta varia, ex hordeo, oryzâ & herbis medicatis, prout idem præſcripſerit Medicus.

§ II.

Cuſtodiæ ſupellectilium.

Supellectilibus cuſtodiendis, ac rebus, quarum domi ac foris uſus eſt, deſtinatæ ſunt domus ſequentes:

Xylotheca.

هيمه خانه *Himeh choneh*, Turcicè عودون خانه *Uduun choneh*, i. e. Cuſtodia lignorum, cremiorum & combuſtilium; cujus primarium curatorem vocant اودوندار باشي *Uduundaar baſjì*, vel *Uduuntſjì baſjì.* Non hîc, quemadmodum in Germaniâ, fiſſos arborum truncos invenies; cara materia lignum eſt, & bilance venditur: nec videas ignem niſi fuſtibus foveri iis, quos terga aſinina & camelina, ex teſquis editorum montium deferunt. Vulgi focus ſtercore jumentorum, ericâ & fruticeſcentibus herbis fumat, quas ex deſertis petunt.

Cuſtodia facum.

مشعل خانه *Meſjaal choneh*, Cuſtodia facum. Hæ faces non ex cera vel pice factæ, ſed clathra ſunt ænea, ſcipioni

pioni infixa, quibus immittuntur oleo imbuta linteola. Ipsas machinas cum fornento lucis asservari hîc, & paratas esse curat officinæ Inspector, مشعلدار باشي *Messjaaldaar bassji;* qui & ipse Regi, noctu equitanti, primus facem præfert auream.

چراغ خانه *Tssjiraach choneh;* Repositorium lampadum, quæ vel oleo, vel sebo foventur. In eodem candelabra, emunctoria, cerei, & omnis ad lucem necessarius apparatus conservatur, sub inspectione چراغچي باشي *Tssjiraachtssjì bassjì.* *Repositorium lampadum & candelarū.*

سفره خانه *Sofrah choneh;* Domus, quâ servantur mappæ, mantilia, & linteamenta cœnaculi. Curator is est, qui & Regii triclinii structor سفره چي باشي *Sofrahtssjì bassjì.* *Repositoriū mapparum.*

چين خانه *Tssjiin choneh,* vel اياق خانه *Ajaakh choneh,* i. e. Domus vasorum murrhinorum, sive porcellani. Verùm non ejus luti solùm, sed & aurea argenteaque vasa hîc custodiuntur, lavantur, poliuntur. Ferunt, paropsides illas, quæ ex pretioso metallo constant, valere decem aureorum milliones. Plures hic constituti sunt ministri; qui quod dapes cœnaculo inferant, *Ajaaktssji* Turcicè, *Tssjimikessj* Persicè, i. e. portitores porcelini, sive celeres, Germanicè Laqueyen appellantur. Inspector domûs vocatur *Ajaaktssjì bassjì*, i. e. Capitaneus peditum. *Custodia vasorum pro cœnaculo.*

فراش خانه *Ferraassj choneh;* Domus stratorum. Hæc magni apparatûs, & amplæ structuræ est, in quâ non modo, pro sternendis pavimentis, varii pretii & magnitudinis aulæa, distinctis servantur conclavibus, (his enim stragulis superbiunt palatia Persarum, quia subselliis, mensis, *Domus stratorum.*

ſis, imaginibus non datur locus) ſed & omnia tentoria, cum fulcris ſuis funibusque, & quicquid ad campeſtrem hoſpitationem ſpectare poteſt. Præpoſitus vocatur *Ferraaſj baſjì*, cujus ampla eſt & præclaræ dignitatis functio. Habet præterea inſpectionem eorum, qui Regium veſtitum lavant; qui labor his regionibus viris incumbit.

Cuſtodia veſtimentorum.

كپچاجي خانه *Kiptſjatſjì choneh*; Domus veſtimentorum. Cuſtodiuntur in eâ veſtes quas Rex diſtribuendas deſtinavit pro muneribus. Præfectus ab eâ nomen habet *Kiptſjaktſjì baſjì*.

Veſtitûs Regii cuſtodia.

عقيب خانه *Akiib choneh*; Domus cuſtodiendis dicata veſtibus Regiis, quibus ipſe Sereniſſimus induitur. Cuſtos eſt *Mehtèr*, ſeu primus à cubiculo.

Cuſtodia ciſtarum vectilium.

كجوه خانه *Kadſjuwah choneh*; Domus, in quâ repoſitæ ſunt ciſtæ penſiles, quibus recluſæ vehuntur ex tergis camelorum fœminæ Principis noſtri. Adminiſtrator ab officio nomen habet.

Domus ephippiorũ.

زين خانه *Siin choneh*, & سراجي خانه *Serradſjì choneh*, i. e. Ephippiorum & ephippiariorum domus; quâ rei equeſtris inſtrumenta ſervantur, ac conficiuntur etiam. Præpoſitus ab ephippiis nomen habet *Sindaar baſjì*.

Armamentarium.

جبه خانه *Dſjebbèh choneh*, i.e. Armamentarium, quod & كار خانه *Kaar choneh*, ſeu domus utenſilium vocatur; ſiquidem in eâ non modò apparatus militares, videlicet ſclopeta, acinaces, loricæ, ſariſſæ, haſtæ, ſed & varia utenſilia, velut ſpecula, imagines, tubi optici, & paris conditionis alia; nec minùs, quæ ab exteris Principibus dono mittuntur, curioſa variæ inventionis opera, reponuntur. Eſt officina hæc una ex ampliſſimis & primariis;

riis;

riis; cujus præfectus, جبهدار باشي *Dsjebehdaar basjì*, magnæ dignitatis officio fungitur. Ejus directioni parent plurimi چلانگران *Tsjelaangeraan*, id est, fabri Vulcano operantes; videlicet کارد گران *Kaard geraan*, seu fabri cultrarii, پيکان سازان *Peikaan sasaan*, seu poliones, باروت سازان *Baruud sasaan*, seu molitores pulveris nitrati, حکاک *Hackaar*, i. e. cælatores, آتش باز *Atesj baas*, seu pyrobolorum artifices, & id genus metallarii plures, facientes suæ artis opera in singulis quique officinis.

توپ خانه *Tuub choneh*, seu Domus tormentorum bellicorum, quorum præfectus & supremus magister est *Topsji basjì*; curam quoque & custodiam gerens instrumentorum & materiarum omnium, quæ ad usum machinarum istarum pertinent. *Domus currulium machinarum.*

کتاب خانه *Kitaab choneh*, Bibliotheca; in quâ libros, non ordine & in asseribus repositos, sed scriniis inclusos (ajunt novies vel decies mille) servat *Kitabdaar*, seu Bibliothecarius. Ei auscultant صحافان *Shahafaan*, bibliopegi جدول کشان *Dsjedwel Kesjaan*, delineatores, & کاتبان *Katibaan*, librorum descriptores, quos Copiistas vocamus. *Bibliotheca*

خزانه *Chasaaneh*, Gazophylacium; in quo non modò Majestatis pecunia deponitur, verùm etiam çimelia ac pretiosa quævis obserata custodiuntur à *Chasanadaar basjì*, seu thesaurario Regis. Ei adsistit صراف باشي *Saraaf basjì*, i. e. supremus æris probator, qui nummos recipi- *Gazophylacium.*

cipiendos penſat & examinat, de bonitate fidejuſſor futurus; à ſingulis nummorum millenis in ærarium deponendis, certam pro cautione & labore portionem retinens.

Officinæ mechanicæ

§. III.

Opificibus opera mechanica pro Regiâ domo facientibus patent Officinæ plures, ex quibus potiſſimas hîc nominabo:

Textrina.

شعرباف خانه *Sjaarbaaf choneh;* Textrinæ variæ, in quibus panni ſericei, aurei argenteique texuntur. Præfectus eſt ملك التجار *Melìk Tudſjaar*, quod Principem mercatorum ſonat. Hic typum injungit, materiam cedit, & abſolutas operas in cuſtodiam recipit. Ejusdem inſpectioni commiſſæ ſunt & ceteræ officinæ, quibus indumenta corporis elaborantur: ut ſunt

Officina fullonum.

حلجي خانه *Hhalladſjì choneh;* Officina, in quâ malleis tunduntur panni goſſypini, pro ſubdumentis veſtium, ut ſic à ſordibus purgentur, & mollitiem induant.

Domus ſartorum.

خياط خانه *Cheijaat choneh;* Domus ſartorum, qui thoraces & talares tunicas faciunt, tum pro cultu Regii corporis, tum eas, quibus honoris cauſâ à Majeſtate donantur hoſpites Regii. Dirigit officinam, artis magiſter استاد كار *Oſtaed Kaar*, pannos cedit inſpector *Melik tudſjaar;* quos priùs cenſet *Naſirius*, imò ipſe ſeligit Princeps, ſiquidem pro Regio corpore aptandi fuerint.

Officina pro conſuendis tibialibus.

چاك تور دوز خانه *Tſjaak tſuurduus choneh;* Officina eorum, qui conſuunt tibialia. Ex laneo fiunt panno Europæo, qualem elaborare neſciunt in totâ Aſiâ.

Sutrina.

كفش دوز خانه *Kefs duus choneh;* Sutrina, calceamentis variis pro Rege & domeſticis ejus conſuendis dicata.

طلهدوز

طَلَهدوزْ خَانَه *Thalahduus choneh;* Domus acupictorum, qui Phrygio artificio venustissima opera faciunt. *Domus acupictorum.*

پوستندوز خانه *Puustenduus choneh;* Officina pellionum, in quâ elaborantur spolia ferarum; sed ea saltem, quibus Religio vestire corpus permittit. Harum inquam officinarum omnium curator est, quem dixi, Princeps mercatorum. *Officina pellionum.*

زرگر خانه *Serger choneh;* Officinæ auri & argentifabrorum, in quibus operas dirigit excellentior artis magister *Serger bassjì.* Huic parent artis encausticæ magistri مبناكار *Minakaar*, Gallicè, *esmailleurs* dicti. Sunt, præter indigenas, encaustæ, automatarii & gemmarii septem Franci, quos ex Galliâ allexit Regis Abassi II. Comitas; sed qui subalternum non ferunt Dominum, nisi *Nasirum.* In *Sjulfa* suburbio habitant, vitam ibidem in rerum affluxu viventes otiosam & splendidam; nam & *Dsjere* fruuntur, i. e. victualibus pro familiæ sustentatione, & amplo præterea salario; unus quadraginta, alii triginta tomanorum; etsi Regiorum operum rariores sint, sui verò lucri & fortunæ fabri diligentissimi. *Officinæ aurifabrorũ.*

مسگر خانه *Misger choneh;* Domus ærariorum, in quâ varia ducuntur vasa cuprea. Sanè, callent illi artifices hâc regione omnia aurifabrorum opera exprimere; variis utentes incudibus, malleis & instrumentis, in Europæorum officinis nusquam visis. *Officina ærifabrorum.*

ضرّاب خانه *Sarraab choneh;* Monetariorum domus, cudendis nummis dicata. Opus dirigit supremus monetarius *Sarrabì bassjì.* Ei à latere est معيار باشي *Maäjaar bassjì*, seu probator æris, qui metallum ingne purgat usque, donec typo aptari possit. *Officina monetariorum.*

Officina pictorum. نقاش خانه *Nakkaaſj choneh;* Officina pictorum, cui præeſt ſupremus pictor, *Nakkaaſj baſjì.*

Fabrica.] نجار خانه *Nedſjaar choneh;* Fabrica, cujus director architectus eſt. Hîc varia fabricantur ex ligno utenſilia & opera mechanica.

Officinas pyrotechnicas, ſtannarias, tornatorum, vitriariorum, fabrorum ferrariorum & obſcuriores alias, quibus variâ manu & arte tractantur metalla ignobiliora, ſtudioſè omitto.

Theriotrophia &c.

§. IV.

Sequuntur, quæ vel maximè luxus excogitavit, theatrum Muſicum & theriotrophia quædam.

Theatrum] muſicum. نكاران خانه *Nagaraan choneh;* quod Tympanorum domum ſonat. Pergula eſt præalta & longa, ad ſeptentrionalem fori maximi faciem, non procul à Regio Palatio fabricata; ex quâ in honorem Majeſtatis quotidie cum occaſu ſolis, & duabus horis ante ortum, varia, inq; terris noſtris ignota buccinarum & tympanorum genera incondito ſtrepitu reſonant. Præterea in auſpiciis novilunii & feſtis religioſis, tum etiam in conviviis Regiis ſine intermiſſione inſtrumentis plauditur, donec feſtivitas terminaverit. Adſunt tympaniſtæ, tubicines, cymbaliſtæ, numero quadraginta, qui ſtipendia ſua recipiunt ex cenſu *(Figuram vide ſuo loco)*

قوال *Khawaal.* Hoc vocabulum ſignificat voluptuarium genus hominum, veluti ſcorta, choraulas & quoscunque facientes quæſtum in lupanariis; iniquum enim reputant, ſi ejus generis reditus in ſeria collocentur. Chorum hunc, cum in Aulis Aſiaticis, tum in ſingulis Perſiæ civitatibus primus inſtituiſſe dicitur *Tamerlanes*, hodiernæ Monarchiæ Perſarum, ac magni Mogolis conditor. Collegii inſpectionem habet *Meſſjeldaar baſjì.*

اسطابل

اسطابل *Istabul*, seu طويله *Tawilèh*, Equile, cui præest مهتر باشي *Mehter basjì*, i.e. equorum tractator, sub inspectione supremi stabulorum Magistri *Mirachuur basji*. Non eodem stabulo omnes equi, sed pluribus aluntur, pro coloris & pretii varietate discreti. Equisonum turba eis famulatur; majori enim cura & servitio, quàm sub nostro cœlo tractantur: scalpuntur, pectuntur & lavantur indies; crura foventur calidâ; pabulum non nisi statis præbetur horis, & dosi exactissimâ; pedes expanduntur restibus, & corporis deformatio arte corrigitur; decor in aliis fuco augetur, ventrem, caudam ac jubam pingendo. Vernis mensibus herbâ Meliloti laxantis repurgantur, datâ in pastum diebus quatuordecim vel viginti; & quis omnia narraverit? Pascuntur alii passim in convallibus Regni quasi sylvestres, quorum pulli magnis agminibus huc quotannis mittuntur coërcendi. *Equilia.*

شير خانه *Sjiir choneh;* Leonum domus, in quâ non leones modò, sed & tygrides, pardi, lynces atque similes aluntur belluæ ferocis naturæ. *Claustrum leonum.*

فيل خانه *Fiil choneh;* Domus, in qua stabulantnr elephanti: quibus belluis, æquè Persica ac Indorum Aulæ in solemnibus pompis suis superbiunt. Ibidem Rhinocerotes, asini striati ex Abyssinâ, & alia quædam bruta mitioris ingenii aluntur, majorem partem peregrina, & ex indigenis maximè rara. Curatorem vocant فيلبان باشي *Fiilbaan basjì*. *Stabulum elephantorum.*

سكبان خانه *Sekbaan choneh;* Domus, quâ retinentur sagaces & venatici, pariter molossi & ferociores canes, quorum lanienæ damnari quoque solent homines malefici & mortis rei. Curam gerit *Sekbaan basjì*. *Domus canum.*

Aviarium. طاوس خانه *Tawuus choneh;* Pavonum domus. Ornithotrophium eſt ſanè Regio nomine digniſſimum; non tantùm ſoſpitandis ſerviens pavonibus, ſed & meleagridibus, onocrotalis, pſittacis, *catſjuwariis*, *meinais*, & variis ignotæ ſtirpis alitibus, quarum nomina in Latio deficiunt. Habes hîc volucres pinnatas æquè ac pennatas; vides pumilas, grandes & mediocres; audis garrulas & canoras; admiraris deformes alias, alias inimitabili naturæ picturâ ad ſtuporem decoratás rariſſimasque, quas & fervens Zodiacus, & uterque Polus ſuo ambitu produxerint. Aream ejus deſuper & à lateribus claudit rete ferreum, ſummas quoque arbores (Pampinos, Populos, Moros) involvens, ut aviculis liberior ſit, velut in nemore, volatus, carcerem vix ſentientibus in tanto ſpatio. Ex quadrupedibus pariter nonnulla hîc certis retinaculis foventur, velut civettæ, caſtor, hyæna Plinii, ſimiæ & ſciuri rariores.

Falconum domus. كش خانه *Kuſj choneh*, Ornithotrophium ſignificat. Verùm falconibus tantùm patet alendis & erudiendis, quos generis vocabulo ob nobilitatem appellare amant. Palatio quam vivario ſimilior domus eſt, in ſpatioſo ac ſplendidiſſimo horto conſita. Præfectus idem eſt, qui & rei venaticæ.

Prætermitto habitacula ſtruthiocamelorum, cervarum & aliorum quorundam animalium, quæ paſſim in hortis Regiis aluntur, non tanti æſtimata, ut peculiari hoſpitio donarentur, vel cuſtode alio, quam loci hortulano.

Supplementum Relationis.

§ V.

Hoſpitium mancipiorum alborum. Manſionibus & officinis adnumerabimus انبارك غلهمان *Anbaarik golohmaan;* Hoſpitium mancipiorum. In eo pueri Georgiani & aliunde recepta mancipia (ſed candida ſaltem) legendo ſcribendoque erudiuntur & educantur,

tur, ut servire Majestati possint, in Aulâ vel officinis alii, alii militiæ. Illorum *Nasirus*, horum curator est *Kuler agasi.*

Annumeramus etiam دفتر خانه بياوتات *Defter choneh biotaat*, i. e. Cameram dispensationum & rationum; in quâ Regia supellex & omnia in prædictis officinis contenta Inventariis consignat Camerarius *Defterdaar biotaat.* Idem rationes menstruas ab officinarum scribis exhibitas in codices suos redigit, & inter expensa aulica transcribit; sed illas acri priùs censorum trutinâ perpensas, deinde & sigillo Superintendentis *Nasiri* approbatas. Censura hæc potissimùm consumptiones respicit, utrum illæ concordent cum recepto esculentorum pretio, quod statuit singulis mensibus, & per caduceatorem publicari in foro curat محتسب الممالك *Mihtesib el memalik.* *Camera consumptionum.*

Pro colophone sciendum est, necessaria pro officinis enumeratis parato ære haud omnia comparari. Nam res culinæ ex annonâ suâ quolibet mense instaurare debent Provinciæ, partem etiam materiæ mechanicæ suppeditare Dominia Majestatis; quin & munera à Satrapis ultro citroque missa ejus conditionis sunt pleraque, ut destinari pro officinis soleant. Verùm, quantus omnium ille apparatus sit, Universitatis tamen necessitati adeo non sufficit, ne pro supplendo defectu, præsertim in Pomonam & Cererem, facienda subinde sint impendia. Ea propter singulis fere quadrimestribus Dispensatores officinarum ex ærario Regio certam pecuniæ summam recipiunt, à *Nasiro* pro cujusque officinæ necessitate ordinatam; Cujus deinde expensa, secundum taxationem à *Mihtesib el memalik* promulgatam, in rationes referunt, Nasiro reddendas. Pensiones annuæ, quibus gaudent Directores, secundum præfecturæ gravitatem & dignitatem differunt. *Materia pro officinis unde paretur? Pensiones officialium.*

 Qui-

Quibus تحويل دار *Tahwiil daar*, ſeu ut aliter vocatur صاحب جمعه *Saheb dſjemmeh*, i. e. liberi directoris & diſpenſatoris facultas collata eſt, (quales plerique titulo decorantur Turcico *Baſſì*, i. e. Capitis vel Capitanei) viginti tomani, triginta aliis, aliis quadraginta tributi ſunt. Magiſtro autem obſcurioris officinæ (quales ſunt پش خدمت *piſſchedmèt*, i. e. prior ſervus, vel ſenior opifex) decem, quindecimve tomani perſolvuntur. Salario ſingulorum accedit liberi commeatûs & cremii beneficium, quod aliis quotidie, aliis qualibet ſeptimanâ, annuatim aliis, diſtribuitur.

RELATIO X.

Provinciarum Urbiumque Præpoſiti.

§. I.

Directores Provinciarum.

Hactenus Aulæ membra atque proxima organa dedimus, quibus Regni animaMajeſtas, principes in politico ſuo corpore functiones peragit; nunc remotiora nominabimus, quibus illæ fiunt in partibus ſingulis, nimirum in Provinciis & Civitatibus. Rectores Provinciarum, ſive Satrapæ, pro magnitudine & genio terræ, cui ſinguli præficiuntur, ſubalternatæ ſunt dignitatis, adeoque nominibus à ſe invicem diſtincti; vocantur autem *Begler begì, Walì, Chaan, Sulthaan* & *Waſiir*; quibus addere licet, quamvis propriè civium officiales ſint, *Daroga* & *Kalantèr*: quia his ipſis præter civicam functionem, non raro committuntur quoque rectiones territoriorum minimorum.

Perſiæ diviſio.

Præſciendum eſt, ايران *Iruun*, ſeu Imperium Perſiæ univerſum à Rege Abaſſo magno diviſum eſſe in quinque par-

partes; quarum vocavit (1) *Australiorem* فارس *Faars*, i.e. Persidem, sive *Persiam* stricte dictam, quæ terminatur ad Sinum Persicum; Hæc distincta est in Provincias viginti. Singularum nomina recitare nil juvat: Dabimus ea cum descriptionibus suis in Hodœporico. Sufficit in compendio scire, primariam in eâ esse, quæ à metropoli شیراز *Sjiraas* nomen sortita est. (2) *Orientalem* خراسان *Choraasaan*, i.e. *Chorasmiam*, quæ in Indiam porrigitur, & divisa est in Provincias quadraginta; quarum caput est مشهد *Mesjhed* civitas, cum Provinciâ ita dictâ, ad quam etiam spectant tres aliæ. (3) *Occidentalem* آذربایجان *Aaserbajedsjaan*, quæ Mediam australem & Armeniæ partem continet, & respicit fines Turcicos. Absolvitur Provinciis quinque supra quinquaginta, quarum princeps habetur, quæ ab emporio تبریز *Tabriis*, seu *Ecbatanâ*, nomen duxit; nam Provincias insuper novem ambitu ditionis suæ complectitur. (4) *Septentrionalem* گیلان *Gilaan*, i.e. *Hyrcanicam*, quæ finitur mari Caspio. Continet Provincias viginti & unam, quarum metropolis, & ab eâ sic nuncupata Provincia, est استراباد *Asterabaad*, cui & gemina alia subjicitur. Et (5) *Mediam* inter has, عراق *Eiraak* i.e. *Parthiam*; hujus & totius Regni metropolis est اصفهان *Isphahaan*, seu Hecatompolis, ad quam spectant Provinciæ quatuor aliæ.

His tot Provinciis præfecit Rex Archisatrapas viginti quinque, quos decoravit singulos titulo *Beglerbegi*, i.e. Domini Dominorum; nam iisdem & ceteri parent Provinciarum Regionumque Rectores, videlicet *Chani*, *Sulthani* *Directorũ distinctio in Beglerbegis, Chanos, Sulthanos, &c.*

thani & cujusvis nominis Præpoſiti: *Vaſiros* excipio, qui quod Regiis dominiis præſint, Majeſtatis etiam juſſa immediatè reſpiciunt. Verùm Archiſatraparum tantus ille numerus hodie defecit, quòd ex terris, quæ Dominis Dominorum antea parebant, plurimæ in Dominia converſæ ſint. De ſingulis nunc dicam fuſiùs, ſub propriis titulis.

Chaan. خان *Chaan* auguſtum nomen eſt, Regum Tartariæ appellativum. Hoc in Usbecorum contemptum arrogantia Perſarum adoptavit in titulum Satraparum ſuorum, quo Regis ſui, velut Principis multorum Principum, oſtentarent magnitudinem: dum iidem Scythæ, obſervato talionis jure, non dubitant Gubernatores reciprocè ſuos appellare *Sjah*, vocabulo Regibus Perſarum ita proprio, ut quondam Pharaonis & Ptolemæi nomen erat Æpyptiæ Majeſtati. Aulam Chanus alit Regis ſui lineamentis omnino æmulam. Paris hîc officii miniſtri ſunt; ſatellitibus domus latusque ſtipatur; equitat, non niſi nobilium turbâ ſociatus; feſtiva convivia publicè magno faſtu celebrat; tympaniſtarum verò & tubicinum matutino & veſpertino fremitu (hæc Regiæ magnificentiæ nota eſt, à Tamerlane inducta) aulam urbemque perſonare, audias quotidie. In ſubditos quoque arbitrariam exercet abſoluti Principis Jurisdictionem, à quâ provocatio ad Aulicum tribunal ordinariè non datur. Admodum igitur Majeſtatis umbrâ ſuperbiens, Reguloque ſimilis, nullos mortalium timet, niſi fortunæ ſuæ fontem, cœlum Jovemque aulicum: Sicut enim ex levi ſæpe nobili, ſervo, ſcorto vel mancipio Principis, præter meritum evectus ad antiſtitii faſtigium fuerat, ita ſæpe præter opinionem contingit, ut repentino fulmine rurſus dejiciatur; non tam inſolentiâ ſua & illatâ aliis injuriâ concitato, quàm calumniis aliorum, quos ei ſors in perniciem dederat. Fortunæ enim ſuæ hîc tantò quisque incertior vivit,

vit, quantò vivit ab Aulâ remotior; nec inde quisquam discedit magnâ ornatus spartâ in Provinciam, nisi majori cumulatus invidiâ eorum, qui eosdem honores pro se vel pro aliis ambiverant. Cui quidem malo non aliud securitatis remedium adhibere discessurus potest, quàm ut invidos sibi proceres Aulicos largis muneribus pronos restituat, vel iisdem Patronos opponat pari arte quæsitos graviores, quorum auctoritate adversus malevolorum conatus sese tueatur. Reditibus Provinciarum Satrapa quisque tanquam propriis fruitur; eos in ministros, milites, convivia, luxum & propria commoda expendens. Onera quibus præstandis obligatur, si cùm emolumentis conferuntur, exigua dicenda sunt; & in eo consistunt: ut (1) militemRegni vel alat in provinciæ suæ visceribus, vel extra provinciam stipendio sustentet; (2) ut ex annonâ suæ terræ levia quædam culinæ Regiæ mittat subsidia, si præfectus minoris provinciæ fuerit; sin verò majoris, integro mense eandem sustentet, cibi materiam, (oves, legumina, fructus) quando ad illum ordo devolvitur, subministrando; (3) ut strenam determinati pretii vertente anno mittat Majestati, partim in ære; partim in rebus, vel arte factis, ut sunt aulæa, storeæ, vasa, texturæ; vel crudis, ut sericum, gossypium, lana; partim in animalibus, velut equis, camelis, mulis, falconibus, mancipiis; aut in rebus quibuscunque aliis, pro qualitate & opulentiâ suæ, quam regit, Provinciæ. Pro his muneribus (quæ *barchoneh* vocant, quia jumentis deferuntur) loco remunerationis à Serenissimo remittitur, vestis honoraria *Galaat* (plerumq; plus minus 12 tomanorum pretii) veluti Regium vernantis Gratiæ documentum; quod Satrapis constat multis ceremoniarum solennibus, præsertim pomposâ Nuntii introductione, convivio publico, ac muneribus pretiosis, quibus ipse oblator magnificè cumulandus est. Annui cujusque Provinciæ reditus, rudi calculo supputati, exhibere dicuntur

tur ſummam] 7000 vel 8000 tomanorum: quam verò, uti magnitudo & bonitas terræ variat, ita eandem Rectorum quoq; avaritia augere & continentia moderari ſolet. Plerique *Chani* functionis ſuæ vicarium habent, qui juſſorum executiones, & minoris momenti cauſas curat, tum abſentis quoque vicibus perfungitur; à vulgô *Janidſin* vocatur, quaſi ejusdem loco exiſtens, ab aliis *Najib*; conſtituitur ab ipſo *Chano*, annuente Directore Regni. Quantuscunque ſit Satrapæ locum tenens, *Sulthano* tamen dignitate inferior eſt. Pro anguſtia vel amplitudine Provinciarum, *Chani* alii ſunt minores, qui minorem regionem magnifico Satrapæ, ſeu *Chani*, titulo dirigunt, plerumque ſub Archiſatrapæ, ſeu majoris *Chani*, præſidio: alii magni, quales ſunt majoris Provinciæ Rectores, immediatè parentes Sereniſſimo; alii ter maximi, quales ſingulari gaudent titulo

Beglerbegi. بگلربگی *Beglerbegì*, quod Dominum dominorum ſignificat: ob amplitudinem enim Provinciæ, cui præſident, ſubordinatos habent *Chanos* minores, ac *Sulthanos*, velut remotiorum territoriorum urbiumque Rectores. Tanta hæc eſt dignitatis ſpartâ, ut eâ ornati, ſeſſum in triclinio Regio occupent inter *Naſirum* & *Miriſjikaar baſjì*; vel in latere oppoſito inter *Tofenkſji agaſì* & *Divaanbegì*. Sunt hodie ejus characteris in Perſiâ non amplius ſequentes: in tractu *Faars*: *Beglerbegì Luriſtaan*, *Arabiſtaan*, *Kurdeſtaan* & *Siſtaan*; in tractu *Choraſaan*: *Beglerbegì Meſjhed*, *Heraat*, *Choraſaan* & *Kandahaar*; in tractu *Gilaan*: *Beglerbegì Aſterabaad*; in tractu *Adſerbajedſjaan*: *Beglerbegì Tabriſì*, *Irvaan*, *Dageſtaan*, *Adſerbajedſjaan*, *Karabach*, *Gurdſiſtaan*, *Sjirwaan*; in tractu *Eiraak*: *Beglerbegì Kugilaan* & *Hamidaan*. Ex his Dominis dominorum, honore & generis antiquitate præeminent:

Waali. والی *Waalì*, ſeu Reguli, duntaxat tres, velut *Waalì*

Gurd-

Gurdsistaan, Waalì Arabistaan, & *Waalì Luristaan*; quibus honoris gratiâ adnumeratur *Waalì Dagestaan*. Sunt illi ex Regiâ stirpe orti, ejusdem cui præsunt regionis, sibi olim hæreditariæ, nunc in Provinciæ Persicæ formam redactæ. Rectores igitur suos dictæ regiones à victore accipiunt, neutiquam tamen alios admittentes, nisi ex eô sanguine, cui majores sui paruerunt; in ceteris Regis Persiæ dominatum neutiquam detrectant. Non ita pridem Luristanos Rex tentavit, misso extraneo, qui illis nomine *Chani* imperaret. Verùm indignatus injuriam populus, obtrusum Rectorem contumeliosè habuit, mox eò impatientiæ prolapsus, ut eundem, uxorem & liberos, præter camisiam nudos, atque omni supellectili spoliatos finibus suis expulerit.

سلطان *Sulthaan*, est gubernator territorii (ac in eo, si quæ sitæ sunt, urbium) ob angustiam, majoris tituli præfectum non ferentis. Vox *Sulthaan* Turcica est, summum notans Imperatorem; quam Persæ, in Turcorum contemptum, minoris notæ gubernatoribus tribuunt. Domum habet ministrorum frequentiâ, proprioque milite instructam, & pro redituum modulo Aulæ speciem referentem. Ex *Sulthanis* pauci immediatè Regi, plurimi *Chanis* subsunt majoribus, quibus honorem & obsequia præstant; rerum gerendarum, si quæ graviores fuerint, consilia ab his petunt, iisdem gestarum notitiam reddunt, eâdem observantiæ ratione, quam ipsi *Chani* præstant primo Regni Directori *Athemaadauletho*. Onus *Sulthanis* etiam incumbit mittendi Serenissimo munus annuum, ac suum quoque erogandi symbolum pro sustentando Regni milite. *Sulthaan.*

وزير *Vasiri* (alii *Vesiir*, *Wasiir* vel *Wesiir* pronunciant) vocantur Gubernatores Dominiorum & Provinciarum earum, quarum reditus sacrati sunt in Aulæ mili- *Wasiir.*

tisque Regii ſuſtentationem. Vis vocabuli autem notat eum, cui incumbit onus negotii alicujus; unde ſecundarios in quovis officio vel dignitate, *Vaſiros* quoque appellant. Dicuntur etiam آصف *Aſef*, graviori quidem titulo, quia Vicario Regis olim Salomonis hoc ajunt proprium fuiſſe nomen. Veriùs tamen ab Hebræorum אָסַף i. e. *collegit*, deducta vox eſt, propriè collectorem ſignificans, videlicet in loco, qui eſt خاصه *Chaſèh*, ſive Regis proprius. Munus *Vaſiri* eſt, ut regiminis politici clavum in ſuâ Provinciâ, diſtrictu, urbe ad exemplum *Chani* dirigat, ſimulac exactam teneat rationem adminiſtrationemque annuorum redituum, Regis ærario ad aſſem inferendorum, retentâ ſaltem parte, quanta pro penſione ipſi determinata eſt; non exiguâ quidem illâ, quòd ex eâ etiam quotannis ſtrenam reddere Summo Principi teneatur, non contemnendam. Domi Ceres frugalior, & ſatellitii exigua pompa eſt, quia non ſibi quæſtor, ſed alii metit: pro modulo tamen, qui ex *Vaſiris* magnifici genii eſt, Chani æmulari luxum non ceſſabit. Sæpe Rex Chano defuncto *Vaſirum* ſubſtituit, quò ejus emolumenta in proprium convertat commodum. Celebris illa ac ingens Provincia *Sjiraas*, (ut plures taceam minores) non ita pridem *Chano*, nunc etiam Regio paret œconomo *Aſef*. Eandem ſortem plures incurrerent, niſi minùs Regium duceretur, ærario quàm honori Principis conſuluiſſe. Subſtitutionem iſtam pleonexiâ ductus, primus introduxit, *Sjah Sephì*.

§ II.

Rectores urbium.

Urbium caput idem eſt, qui provinciæ, ſive regionis, gubernator, *Chaan*, *Waſiir*, vel *Sulthaan*; ſive is in eâ, ſeu alibi reſideat. Eum excipit, qui in urbe maximæ dignitatis, & ſemper præſens eſt:

داروغا

داروغا *Daroga.* Is regimen civium non admodum curans, insolentias tantùm cohibet, delinquentes mulctat & punit, pro arbitrio suo. Isphahani hæc sparta ab Abasso M. hæreditaria data est subjugatæ stirpi Principum Georgianorum; verùm eâ lege, ut Mahhammedanam fidem profiteatur, quisquis eam ambiverit. Quandoque *Daroga*, qui hujus civitatis judex est, solet alius quoque territorii *Chaan*, seu Gubernator esse, satis est absentem in eo res suas curare per suum *Janidsin.* Longè enim ex civitate abesse ob incidentes turbas non audet. Nec raro in *Kasubtsjèh*, seu vico, ipse *Daroga* politici quoque regiminis primas est, sub eodem nomine. *Daroga* parentem habet *Prætor.*

أحداث *Achdaats*, excubitorum & custodiæ magistrum; qui cum apparitoribus suis nocturno tempore per plateas discurrit, ut grassatores furesque irretiat, & in custodiam abducat. *Præfectus custodiæ.*

كوتوال *Kutuwàl*, Præfectus Castelli est, *Chano* parens; Is in majoribus urbium fortalitiis munere deficientis *Darogæ* fungitur: veluti *Hormusii*, *Kandahari*, *Laræ* atq; alibi; ibidem *Achdaci* officium gerens. Cum lictoribus noctu per plateas divagatur, ut insolentiarum patratores abducat in vincula, pro delicti qualitate à sese mulctandos. *Castellanus.*

كلانتر *Kalanter.* Vox hæc significat *majorem*, scilicet civitatis. Præfectus enim est, civitati datus, ut pro salute civium vigilet. Syndicum posses, vel Proconsulem, nominare. Is jura & causas civium defendit in judiciis, & ne ultra vires & æquitatem à Gubernatore graventur, impunè obstat. Servitia forensia, quæ vocant, & onera quævis, tum consueta, tum extra ordinem civibus imposita, pro facultate singulorum distribuit; curat censuum & redituum publicorum collectionem, & similia. Quandoque *Syndicus.*

 non

non uno tota civitas, ſed partes ejus ſingulæ ſingulis gaudent *majoribus.* In ſuburbiis pariter & vicis paganis *Kalentari* præfecturas habent. *Kalentaro* ſubordinantur

Vicorum præfecti. كدخداهي *Kedchudahi*, i. e. Vicorum præfecti, Belgicè wykmeesters/ qui id præſtant ſingulis vicis præſidiô ſuô, quod *Kalenter* univerſæ civitati: Nimirum diſtribuunt inter cives onera pro virium proportione, cenſus colligunt, & cetera juſſa *Majoris* ſui, (quisque in plateâ ſuâ) ritè exequuntur.

قاضي *Kaſi*, ſeu judex, in civitatibus pleriſq; datur, qui civitatis controverſias ex jure ſpirituali dirimit; de quo Rel. VIII. prolixè dixi. In civitatibus inveneris quoque

Æſtimator. محتسب *Mihtaſib*, ſeu cenſorem eduliorum, lancium, menſurarum. Is hebdomadibus ſingulis pretia rerum in foro proſtantium determinat, aggravat, imminuit, pro annonæ & temporum conditione; mutata verò, ne quem lateant, per præconem publicari curat. Falſariorum pœna eſt, ut oneroſo capitis operculo ducantur per plateas, præcedentibus tympaniſtis, qui puerorum turbam ſonitu concitent. Operculum, quod *Tachteh Kulà* vocant, mitra eſt cuprea, ampla & profunda adeo, ut caput humerosque operiat, utrinque à lictoribus in æquilibro tenenda, in orâ ſeriem exhibens tintinabulorum, & unam caudam vulpinam.

De Prælatis Sacerdotii, templorum, collegiorum ac ſepulchralium hîc nihil refero. Ex ſuperioribus liquent.

Pagorum præpoſiti. Pagorum directiones habent, ut majorum *Kelentari*, ita minorum *Kedchudahi*, qui nonnunquam honoris causâ ſalutantur titulo رايس *Rajiis*, i. e. Regentis.

Ne quis officialium recenſionem noſtram effugiat, ſubjicimus hîc

راهدار

راهداري *Rahdari*, Inſpectores ſive cuſtodes viarum. Hos pro ſecuritate peregrinantium Rex *Abas I.* inſtituit, ut in montanis viarum anguſtiis, quas occupare prædones amant, vel evitare fugitivi non poſſunt, ſeduli excubarent; inde noctu emiſſis per devia exploratoribus inſidiarum aperirent cuniculos, & nihil operæ parcerent, quò intra definitos ſibi limites tutæ eſſent viæ publicæ à ſicario & prædone. Stipendii quo gauderent ſubſidio, permiſit pro equite & jumentis aliquid obulorum poſtulare; quod ſucceſſu temporis aggraveſcens, vectigalis acquiſivit titulum, in gratiam locupletandi Regis ærarii. Idem verò vectigal, poſtquam annuatim certo pretio locari ipſis ſuevit cuſtodibus, viris vulgaribus & militaris vitæ, vices optimi inſtituti ita verterunt, ut quod ad commercii florem & viatoris commodum ſpectabat, in utriusque degeneraverit detrimentum. Nam qui antea peregrinantium patroni erant, nunc quaſi ipſi prædones facti, ſupellectilem mercesque, tanquam ex naufragio appulſas, invadunt, perquirunt avaris manibus, ac cenſurâ mulctant iniquiſſimâ, nummos ab imperito vectore minis, convitiis & verberibus extorquentes. Ceterùm adhuc primævâ ſtringuntur lege, ut tutas præſtent vias publicas, & peregrinantium jumenta, merces, ſupellectilia, ſive errore nocturno amiſſa, ſive à prædonibus erepta, quærant, donec reperta reddere ſuo poſſeſſori poſſint, ſecus eidem amiſſæ rei pretium reſtituant; Eâ interim gaudentes conditione, ut reddendi, quod reperiverant ſpolii, tertiam ſibi partem vindicent. Certo Inſpectores inſtructi ſunt vigilum numero, pro loci ſitu & neceſſitate, quorum armatâ ope muneris ſui partes exſequuntur. *Publicani.*

RELA-

RELATIO XI.
Attributa Aulæ potiora.

Lingua.

§. I.

De Aulæ linguâ, moribus & religione, ut cetera adjuncta taceam, ſcribendi ſylva fuerit; ſed quoniam carceres calamo Relationis lex ſtatuit, de ſingulis hîc pauca ſaltem & potiſſima ſubjungam.

Lingua Aulæ Turcica eſt, nimirum ſtirpi Regiæ vernacula, atque alia quam nationis; Quandoquidem *Iſmaël Sephi*, cum ſceptra capeſſeret, ſodalitio Turcicæ gentis ſuæ ſtipatus, loqui eam non deſiit. Ex Aulâ mox ad præſtantiores Perſarum familias, atque omnium deinde domus, qui ex auguſto fonte felicitates præſtolabantur, ita dimanavit, ut pene nunc turpe ſit in Perſiâ viro alicujus nominis ignorare Turcicam. Eſt hæc, ex orientalibus, linguarum omnium facillima, quia vocabulorum flexionibus & grammaticis loquendi regulis haud multùm gravatur, & terminis rerum artificialium ac ſcientiarum deſtituta eſt, & valde ſterilis: Verùm, quod gravitate oris, & ipſius quoque orationis Majeſtate quadam ſuperbiat, Regio omnino digna palatio æſtimata fuit. Haud ita ſuaviter ſonat Perſica, ſed difficillima eſt, ingenii plena, & dives vocabulorum; eâ quippe gaudens felicitate, ut Arabicis ſupplere, cum idiomatis inſigni decore, poſſit, ſi quid in exprimendis rebus ſibi deficiat: unde, in deſcribendis artibus, ac de re quâvis eleganter & philoſophicè diſſerendi, aptiſſima eſt. Meruit ejus dives elegantia, ut in Curiâ quoque magni Mogolis vigeat, Perſiæ quamvis infeſtiſſimâ. In Arabiæ Indiæque Aulis ad Gangem usque, quin in ipſa Sïamenſi inveni, cum quibus Perſicè mihi loqui & res meas exponere licuit. Ita ab exteris diligitur, quæ in ipſâ patriâ ſordet magnatibus.

Lin-

خطّ *Chetti*, vel *Scriptura* Persis eadem est, quæ Turcis Arabibusque, quin Hindostanæ quoque, tum Javæ Summatræque Insulis cum religione inducta est, ut eâdem patrios quoque sermones exarare doceant; levis saltem differentia obtinet in collocatione punctorum, pro exprimendo sono vocum quarundam. Varietates in litterarum ductibus non paucæ sunt; omnes tamen ex duobus quasi scripturæ generibus oriundæ, nimirum ثلث *Tsults*, & نستعليق *Nestaäliik*; illo, quod plenis erectisque characteribus pingitur; hôc quod manu fluidâ & magis compendiosè. In illâ classe primas tenet نسخ *Nesk*, quæ Arabum propria est, characteres perfectos referens, additis etiam, in rebus alicujus momenti, punctis, sive vocalibus: hâc scribi debet, & à nostratibus excuditur *al Coraan*, eò quòd lectu sit omnium facillima & clarissima. Succedunt ياقوت *Jakuut* & ريحان *Rihaan*, sed quæ tum à prædictâ, tum inter sese, pene solâ differunt characterum elegantiâ & curiosâ parvitate. *Nestaaliik*, vel potius ejus species communissima تعليق *Taäliek*, in civili usu obtinet. Hæc omnium vocalium impedimenta repudiat, & articulatos quoque litterarum angulos insuper habet, soli attenta scriptionis celeritati & compendio. Ab eâ non multum discrepat شكسته *Sjikesteh*, nec ab hâc سياق *Sijaak*, nisi volantis temperamento arundinis, quæ plures sæpe litteras disparium virgularum compendio insinuat, proinde in re ipsâ non satis versato lectu est difficilima. Usus ejusdem est in Judiciis, Camerisque computorum, quod ad celeriter scribendum sit commodissima; unde vulgò appellatur *Divanì*, sive forensis. Plures ex hâc classe ludentis calami species

cies ab otiosis fictæ sunt scribis, quas, quòd minus in usu sint, omittimus. Mixta ex utroque genere videtur scriptura كَتِّبَه *Kettibèh*, quæ litteras vocesque subtus & supra fovet, & legentis oculos requirit doctos & utrobique attentos. Locus ei est saltem in monetis & operum publicorum frontispiciis pro Inscriptionibus. Ad neutrum refertur scriptura كُوفِي *Kufii*, sive quadrata, quæ ab *Aali* inventa, & modernorum Mahhammedanæ religionis Persarum prima & antiquissima esse perhibetur. Eam nisi in antiquis turribus, & priorum seculorum ruderibus invenio, quod dudum ejus usus exoleverit. Scriptura *Gabrorum*, sive gentilium Persarum, aulæ ignota, quamquam vernacula, nec hujus loci est.

Mores.

§. II.

Mores aulicorum ut compendio perstringam, nostratium eas persimiles ajo, ita tamen, ut indolem suæ nationis retineant. Hæc sanè (indoles) modesta est & mansueta, longèque Turcorum genio sedatior, in quo primævus Tartarorum sanguis feritatis suæ servat vestigia. Verùm, quod in Persianis vituperes & caveas maximè, Theoninam voco invidiam, quam melle adulationis & byssini sermonis lenocinio artificiosè condunt, dissimulandi pariter & fallendi doctiores, quàm vel Turcorum, vel ulla gens mortalium. Acerbissimè oderunt honorum, quos ipsimet ambiunt, competitores; nec aliorum, si per se steterit, fortunæ parcituri, nisi ab iisdem gravissimis muneribus devincti fuerint. Vindictæ modum non tenent; lapsu atque deplorabili miseriâ inimici satiatus osor, sanguinem præterea sitit, haud priùs livorem extersurus animo, quàm ad incitas redactum, & exstirpatum viderit; irâ sanè humanæ mentis detestandâ, & ferociori leonis, qui & vitæ parcit succumbentis hostis, & submissione ejus

ejus, quem devicerat, generosè acquiescit. In voluptates immoderatè effusi sunt; corporis saginam, delicias fœmineas, & nequissimam libidinis varietatem ad senium usque sectantes. Magnificentiam omnem maximè reponunt in vestitu, equis generosis eleganter phaleratis, & in servorum multitudine. Aurum summoperè sitiunt; Frustra fueris, si quicquam ex gratuito amici favore speraveris, aut in causâ etiam justissimâ absque largitionibus in curiâ impetratum laboraveris. Maximè colunt, submissèque venerantur eos, à quibus lucra expectant; tum quos plenilunio vident gaudere Regii favoris: quicquid his contigerit fortunæ & dignitatis ex Gratiâ summi Principis, id eorum virtutibus, id meritis deberi jactitant, artis & naturæ perfectissima eos exemplaria vocant, & multis elogiis certatim celebrant. At vice fortunæ versâ, omnis in tantum evanescit labascentis existimatio, ne vereatur eundem turpissimis nominibus, (canis, cornigeri, leonis,) conviciari is ipse, qui ejus curâ & pane enutritus est. Quo ipso inducor, ut Turcorum indolem grati animi notâ Persis meis plurimùm anteponam. *Abneri* sunt, mihi crede, Aulæ ac cœli hujus magnates, & maximè tibi cavendi, cum amicissimè fidem promittunt, imò per Imamos jurant; usque adeo fucata est omnis in hâc Aulâ civilitas, amicitia, fides, gratia.

§. III. Religio.

Religionem Aula cum populo communem habet Mahhammedanam eam, quam vocant *Sjiaì*, vel, ut vulgo pronunciant, *Sjijâì*. Hanc Regiæ stirpis fundator *Ismael*, proscriptâ Turcorum Sectâ سنّي *Sonnì*, Regno fecit familiarem, acceptam à Patre suo *Haidare*; qui eandem à majoribus suis, Sjeichis seu theologis celeberrimis, ex Mahhammedis sanguine ortis, sibi quasi hæreditate traditam, vitæ exemplo & indefessâ doctrinâ, Medorum & Persarum animis ingere-

gerere, jam pridem, nec infeliciter, laboraverat. Secta hæc الشيعه *Sjiai* dicitur, quaſi veſtigiis Prophetæ inhærens. Arabes eam vocant اثنى عشر *Iſn Aſjèr*, i. e. duodecim Imamorum, quod eorum veſtigia ſectari quàm maximè ſtudeant. Perſarum Manuſcripta eam ex M. Abaſſi inſtituto appellant *Dſjaferì*, ab ejus nominis Imamo. De inductione hujus Sectæ & ab Iſmaële facta Perſarum converſione, ita lepidè ſcribunt: Remiſerat inter arma ſtudium & propagatio dogmatis patrii, cum illud ſubditis ingerere Rex, ad otium pacis reverſus, animum intendit. *Sonnì* autem (quod vocabulum derivant Perſæ à *Sonnèt*, i. e. oratione ſuperflua, à Mahhammede haud imperatâ) in quatuor Sectas à famoſis Interpretibus, quorum ſingulæ nomen referunt, diſtracta fuerat; videlicet حنبلي *Hhanbalì*, cujus ſunt Turci, Arabes, Tartari Crimmenſes, plerique Usbecenſes, & diverſi alii; الشافعي *Sjafäì*, cujus hodie ſunt Javani, ac ceteri nigritæ Inſulares Indiæ; مالكي *Malikì*, cujus ſunt Africani, & حنيفه *Hhanifì*, cujus eſt Orengſeef, ſive magnus Mogol, cum parte ſubditorum, & nonnullis Usbeciæ populis. Hhannifitas Rex inveniebat ſubditos; in auſtrali Perſide etiam Sjafaïtas. Quorum ille tum diſcrepantes à ſuis opiniones ſubditorum animis expungere proponens, Molas, ſive Sacerdotes totius Regni arceſſivit, ut quot Doctores *Sjiaïtæ* ſupereſſent, inquireret. Inveniſſe autem paucos admodum dicitur; qui ab *Hhannifitis* multitudine convicti, opinioni ſuæ facilè renunciarunt. Tandem Mola nullius nominis, pauper & pro fanatico à ceteris habitûs, atrium diſputandi quoq; animo ingreditur; qui, cùm calceos foris, pro nationis more, non reliquiſſet, ſed ſub ulnis aſportaſſet in Concilium, ab Hhannifitarum coronâ, eum protinus expellendum ratâ, penè exploſus fuit,

dum

dum: *Vides*, ajunt, *Serenissime, stultum eum esse?* A Rege ergò quæsitus; *cur id faceret?* respondit: *Propterea, Rex, id facio, quia Mahhammed monuit, cavendum nobis esse ab Hannifitis; quòd fures sint, calceosque rapiant.* Quibus dictis, acriùs ridens turba Hannifitarum, quærit: *Amabo, ubi tum erant Hannifitæ? utpote, qui quingentis annis post Mahhammedem orti sunt!* Tum ille: *Bene, dixistis; nam dum Mahhammede vivente adhuc pura esset lex nostra, & neutiquam adulterata, qualem ego colo Sjiaiticam, ubi eratis vos Hhannifitæ?* Quo argumento ab ipsis adversariis suppeditato, cùm argutè convicti essent, à Rege, concilii Præside, & in paternum dogma prono, hanc quoque Religionem jussi sunt inposterum colere, atque publicè docere. Admiratione dignum est, restitutionem legis Mahhammedanæ in hemisphærio Asiæ eodem tempore factam fuisse, quo vindicavit B. Lutherus religionem Christianam à statutis Papalibus. Nec in extimo Oriente tum defuit Gentilismo innovatio; quasi astra & cœli influxus ad schismata mortales inclinaverint.

Persarum in Turcas odium religiosum.

Ut est leve inter *Sonnitas* & *Sjiaïtas* fidei discrimen: ita odium prægrande est & implacabile. Certè illos Persæ Omerianâ maledictione indies, etiam in precibus publicis execrantur, constanter credentes, tantam fidei Turcicæ perversitatem esse, ut cum ceteræ infidelium animæ non ante tempus extremi judicii damnentur, interea *dèr alem erwa*, i. e. in animarum mundo retentæ; Sonnitarum seu Turcorum animæ, eo quo exspirant momento, plumbi instar ad Tartara, velut per aquam ad centrum suum, maledictæ demergantur. Narrant jocosè: si caro Persæ ac Turci in eâdem ollâ simùl coquatur, frigescente jusculo, pinguedinem ad ultimum à se invicem discessuram. Maxima eorum lis versatur in quæstione: *Omerone* an *Mortusæ Aali* post Mahhammedem in *Caliphatu* (ita vocant Pontificatum suum) jus successionis convenerit?

nerit? Stant Persæ pro *Aali:* qui tamen dira ab Omerianis passus, ad Principatum Religionis difficulter eluctatus est. Pro rei illustratione sciendum est, *Mahhammedem*, cum ope *Sergii*, Monachi Græci, *al Coranum*, i. e. Biblia aniliter, sed inimitabili styli Arabici elegantiâ composuisset, & ex Camelario fieret Propheta, inter alios adhærentes sibi invenisse tres viros potentiores, nimirum *Abubekerum*, *Osmannum* & *Omerum;* prioris ille filiam, *Cadissjè* appellatam, præter octo alias, uxorem duxerat. Socer genero morienti præsens, in Caliphatum per nefas irrepsit; mortuo jam *Abdulla*, filio Mahhammedis, ante pubertatem; alioqui futuro successore, si fuisset in vitis. *Abubekerum* excepit *Osman* admodum senex; quo defuncto pulpitum vi occupavit pelagus maledictionum *Omer;* cùm successio *Mortusæ Aali*, velut cognato & genero primi Pontificis, tum jure sanguinis, tum soceri voluntate debebatur. Unde *Omer* pro stabiliendo sibi Caliphatu exstirpandam Aaliticam progeniem armis adortus est, in eos simul omnes sæviter grassatus, qui partibus & opinionibus Aaliticis adhærebant; donec persecutor nefarius à molitore quodam, dum rogatu ejus, ad benedicendum molendino, manum rotæ imponeret, soluto repagulo, raptu machinæ fraudulenter extinctus fuit: magno Aalitarum gaudio, qui occisoris facinus anniversario festo celebrant; Turcorum verò atque omnium eorum luctu, qui Omero nomen professi sunt. Ab ejus nece primus Imaam, sive legitimus successor Aali, Arabum auxilio, summas tandem in Religione obtinuit, factus Sjiaïticæ Sectæ antesignanus, & nationis Persicæ Patronus adorabilis, cujus nomen suspirant perpetuò, sive equum conscendant Persæ, sive quicquam operis suscipiant. Imamum عَلِي *Aali*, in catalogo Pontificum sequitur uterque filius حسن *Hasèn*, & حسين *Hossein;* hos rectâ lineâ descendentes Imami

mi reliqui novem; ex quibus præ ceteris colitur à Sjiaïtis *Imaam* ordine sextus جَعْفَر *Dsjafèr*, cujus librum in tanto habent pretio, ut eum oraculo comparare, & de rebus futuris dubiisque in eo sciscitari non dubitent; textum pro effato habentes, quem fortuitò inveniunt: Inde & nomine جَعْفَرِي *Dsjaferì*, i. e. *Dsjaferiani* appellari solent. Alterum, quod acerbè mordet Persianos, est castigata ab Omero carnalis concupiscentia. *Aali* enim præter quatuor *Nekah*, seu uxores desponsatas, Musulmanno suo innumeras, pro cujusque desiderio & facultatibus, permittebat *Kaníse*, i. e. ancillas, ad concubitum emptas; quas insuper & *Amutha*, seu conductitias ad placitum tempus alere, integrum esse atque liberum voluit. Hanc Omerianus rigor libertatem ita restrinxit, ut sequiori thoro non ampliùs duas permitteret *Kaníses*, *Amuthas* autem penitus interdiceret. Iniquitatem Omerianæ legis sic demonstrant Sjiaïtæ: *Titio* non suppetit facultas ducendi uxorem legitimam, nec pecunia emendi corporis ancillam, ergone paucos, quos habet, obulos carni impendere conductitiæ audeat, vel prorsus abstineat, contra legem naturæ? Plausibile vides argumentum! Ceteras controversias suo loco dabimus. Illæ autem leves sunt, ut plurimæ ex prædictis fluentes, vel in odio fundatæ politico.

Persarum aversa magis est à Christianis quàm Turcorum Religio, licet utraque maximum inter Prophetas Christum esse, si Mahhammedem excipias, pariter fateatur; illi dona styli & eloquentiæ, huic mirabiliter medendi divinitus data credens; ex purissimâ verò natum virgine, *Molæ* seu Theologi statuant; Etiam *al Coranus* Jesum prædicet Dei Apostolum, Dei verbum, à Deo Mariæ immissum, Dei spiritu confirmatum, *Surata de mulieribus*, item *de vaccâ*; & Christianos, si rectè agant, in die Judicii

Persæ aversantur Christianos.

cii

cui ſalvari doceat, idem auctor *Corani Surata de vaccâ*, & connubia proinde Muſulmannorum cum fœminis Chriſtianis permittat, *capite de menſâ.* His tamen nihil attentis, illi cum Chriſtianis, quin cum cujusvis ſectæ cultoribus, accumbere refugiunt, manum illico lavantes, ſi fortè eorum veſtes contrectaverint, velut à re immundâ polluti. Cum enim ſibi lex ſacra haberi res decem immundas velit (quas vocant نجاسات عشرة *Nedſjaſaat Aſjereh*, ut ſunt: *urina, ſtercus, ſperma, ſanguis, cadaver, vinum, ſpiritus, ſus, canis, & infidelis*) has omnes compendio, ajunt, reperiri in Chriſtiano, veluti & ipſo infideli, & à nulla impuritatum abſtinente. Turcis ut nefas eſt ratiocinari de Religione, ita idem permiſſum eſt Perſianis; qui diſputandi cum Chriſtianis mirâ prurientes libidine, omnium primò ac frequentiſſimè impugnant incarnationem Filii Deitatis, & Chriſtum Dei filium eſſe cum ceteris Mahhammedanis negant; perſuaſi, hôc in puncto Chriſtianos inextricabilibus conſtringi vinculis abſurditatum. Ut innoteſcat Lectori, quomodo illi, & quibus freti argumentis militent, inſeram, quid mihi evenerit in coronâ nobilium Curiæ Larenſis. Solverat Sjiraſenſe vinum archiatri linguam, ut me provocaret in aciem diſputandi de hoc articulo, indignante licet, & torvum vidente Principe, cui aſſidebam. *Tune*, infit, *Frengi*, (ſic omnis nos Chriſtianos compellat Aſia ad Gangem usque) *Chriſtum Dei filium eſſe ſtatuis?* Affirmo. Tum ille: *Convincam te*, inquit, *omnibus audientibus, & ad abſurditatis ſcopulum allidam, nullo negotio. Deum*, pergit, *Ens perfectum, ſimplex & incompoſitum eſſe fateris?* Affirmo. *Ergo*, inquit, *vides ſole meridiano clariùs, Deum non poſſe generare filium, ſed blaſphemos eſſe Chriſtianos, qui ſic Deum imperfectionis arguunt; quia in Ens ſimplex & perfectiſſimum non cadit generatio, corruptio, vel ulla mutatio.* Silebant interea cete-

ceteri, & ſuſpenſis expectabant auribus nodi plusquam Gordiani ſolutionem; Eſt enim Perſarum gravis hæc in conviviis & colloquiis modeſtia, ut taciti ſedeant, nec interloquendo unquam verba alterius intercipiant. Sanè animum eo tempore non ſatis præſentem habens ad inopinatam de re tanti momenti objectionem, extimui; quippe haud ſatis conſcius, quid, in cauſâ tam arduâ, reſponderem ei, qui forum revelationis & fidei Chriſtianæ exciperet. Ex iisdem igitur, ex quibus me oppugnaverat fontibus, arma animumque defendendi, neſcio, quo vigore recolligens, de attributis Divinis quæro reciprocè: *Tune præterea credis, Deum eſſe Ens infinitum? ſcis adeoque, eſſe incomprehenſibile? credis etiam eſſe omnipotens?* Affirmavit omnia. *Ergone*, pergo, *tu negares, incomprehenſibilem & omnipotentem Deum, poſſe etiam facere res homini incomprehenſibiles?* Auditorio ita placuit reſponſio, ut vix finito ſermone meo Princeps, & ad ejus exemplum totus Conſeſſus, manibus colliſis, *Barik allàh!* (hic applaudentium vox & ritus eſt,) iterato exclamaverit, & duello, provocantis cum pudore, finem impoſuerit. Nihil porrò ſceleſtius eſt inter Perſas, quàm quòd ex Chriſtianis Armenis (quibus regio abundat) Neoſjiaïtæ facti, vindicare ſibi rigore Legis debeant, ſuum patrimonium, (cui tamen renunciare oportet defectores in Turciâ) & omnia ſimul bona familiæ ſuæ, usque ad ſeptuageſimam ſecundam generationem. Infinitæ hinc trahuntur lites in judiciis, ſed inanes ferè; quoniam tenore ejusdem Legis etiam probare actor conſanguinitatis gradus debet teſtibus omnino quinquaginta; talibus verò, qui nunquam mentiti, & in mendacio deprehenſi ſunt. Quam verò rariſſimarum hôc cœlo avium catervam, cùm accuſanti difficile ſit ſiſtere; Judex inſuper (præſertim primo Perſarum mobili i. e. ære corruptus) iniquiſſimæ oppreſſioni propitias non præſtet manus, mirum non eſt, ſi plerumq; apo-

ſtatæ ſpe irritâ jubentur foro excedere, à conſanguineis & judicio illuſi. Armenorum ditioribus conſuetudo eſt, hæredes ſuos, ne poſthumi litigiis deplumentur, præſervare ingenioſâ illuſione iniquiſſimæ Legis. Nimirum levi pretio, v. g. groſſis aliquot, omnes ſuas facultates, ſaltem factâ earum generali deſignatione, ex compacto vendunt, vel potiùs quaſi vendunt, alicui Perſæ Mahhammedano; ea deſuper cedente inſtrumentum Judice, illuſionis bene conſcio. Paulo poſt, bona eadem filiis, alioqui hæredibus, vendit reciprocè momentarius poſſeſſor, venditionemque novam, à Muſulmanno factam, rurſus idem Judex alio confirmat inſtrumento. Empta igitur à Mahhammedano cùm vindicare tertius non poſſit, mortuo patre, ad prædam, ſi accurrat ignarus transactionis defector, inſtrumenti hujus pondere, velut baculo canis eſuriens, importunè abigitur.

Peregrinationes religioſæ tres:

1. Meccam Arabiæ, pro feſto ſacrificii.

Peregrinationes Sjiaïtæ meritorias (Wallfarten) inſtituunt potiſſimùm tres; geminam ex devotione liberâ, tertiam ex obligatione Legis Mahhammedanæ. Princeps harum poſtrema eſt, quæ ad urbem Arabiæ *Meccam* ſuſcipitur, ad celebrandum ter maximum ſacrificii anniverſarii feſtum in honorem Patriarchæ Abrahami; qui pro filio Iſmaële (non Iſaaco) camelum (non arietem) Deo immolaverit. Locus facti ſacrificii templum refert, quod primitùs Abrahami memoriæ exſtructum; ab Ethnicis deinde ſacratum idolo Jovis Ammonis; hôc verò à Mahhammede exturbato, memoriæ ſacrificii *Kalil Alla*, i. e. collocuti cum Deo, (ita patriarcham vocant) reſtitutum fuit. Hanc Mahhammed peregrinationem fidelibus imperavit omnibus, ſemel in vitâ ſuſcipiendam; nullis exemptis, niſi quibus curta rerum poſſeſſio itineris faciendi expenſâ, vel familiæ relinquendam unius anni alimoniam non præſtat. A ſacrificio reduces ſingularis reverentiæ titulo حاجي *Hadſjì* ſalutantur; inpoſterum albâ faſciâ pu-

rita-

ritatis indice mitrati, sique res illorum permittat, paris coloris pallio vestiti. Adesse peregrinantes Meccæ oportet die decimâ Mensis *Sul hadsjèh;* postridie qui comparuerit, fortè in itinere retardatus, post festum venire dicitur, obligatione suâ neutiquam absolvendus, nisi posthac redeat ad sacrificii spectaculum, irritis hâc vice itineris labore & expensis. Legi etiam putantur morem gerere, qui ad Meccense festum (quod saltem in solenni ambitu, & lanienâ cameli consistit) mittunt suo nomine alium. Si quis haud expletâ lege diem suum obeat, *Casi*, i. e. Judex spiritualis, ex bonis relictis præcipit hæredibus & creditoribus, quantum sufficit ad conducendum nuncium, qui pro defuncto satisfaciat. Veniunt in Persiam quotannis Arabes pauperes, qui legationis munus à divitibus petunt, certâ mercede conducendi. Non possunt autem singuli, nisi pro singulis vadere; quibus reduces persoluti officii testimonium Meccâ deferunt, in animam conductoris directum. Qui pro suomet merito semel profectus est, ei, si denuo adire placeat, integrum est, peregrinationem priorem vendere alii, cui eodem proficisci volupe non est. Persæ proficiscentes *Sjafaïtas* se falsò profitentur; Hôc nomine tuti redeunt, alioqui à Turcis vitæ luituri discrimen, si se *Sjiaïtas* faterentur. Finitô sacrificiô, & absolutâ hôc ipso obligatione Legis, receptum usu Turcis atque Persis est, *Medinam* quoque pergere, advidendum sepulcrum *Mahhammedis.* Iter si camelis fiat, undecim dierum est; atque in libero cujusque arbitrio positum, sive eodem velit pergere, vel lares repetere; quòd sepulcro non conspecto, nihilominus tamen *Hadsjì* redeant.

Præterea *Sjiaïtæ* ad *Kerbela*, locum tribus Babylone milliaribus situm, peregrinationes instituunt, ut invisent *Mortusæ Aali*, Imamorum Principis, tumulum, in tantâ sibi veneratione habitum, ut per illum jurare soleant. Hæc non procul extra fines suos profectio, minus tuta habe- *2. Babyloniam, ad visendum tumulum Aali.*

 tur,

tur, quàm operoſa; quia ſepulchrum in Turcorum poteſtate eſt, qui vicinos Aalitas, ſive Perſas, adverſarios ſuos acerrimos, plusquam capitali perſequuntur odio. Laterculi inde referuntur, pro ceremoniis precationum; Bethſteine; cùm enim oſculari ſubinde terram inter orandum conveniat; immunda autem omnis terra ſit, niſi in quâ ſanctorum cuſtodiuntur exuviæ; hinc ex ſolo tumuli Aalitici petitam præferunt ceteris omnibus. Compacta autem mittitur in orbiculos, ducatone craſſiores, ſole ad duritiem coctos, & in rei fidem ſigillatos, inde مهر *Möhbr*, i. e, ſigilla, dictos. Ajunt venditores Turcos ſæpè urinâ ſuâ eosdem conglutinare, ut adverſariis ſuis imponant.

3. Maſjhedum, ad ſepulchrum Imami Reſà.

Ad ſepulchrum verò *Imami Reſà*, quod extat in urbe *Meſjhèd*, provinciæ *Choraſaan*, peregrinationes diriguntur omnium frequentiſſimæ. Hujus perpetuò in ægrotorum ore nomen volvitur, ſperantium Medicamentoſa virtute ejus ſe convalituros, ſi id crebrò invocent. Ex quo *Sjah Abas I.* Usbecis Tartaris locum eripuit, mirum, quantum curationibus inclaruerit miraculoſis, præſertim cœcorum hominum, qui precibus, ante tumulum fuſis, venditantur lumen recepiſſe. Multi nunc peregrè adveniunt, alii devotionis cauſâ, alii ſpe inducti recuperandæ ſanitatis. Hanc qui ſimulant recepiſſe, id honoris & præmii conſequuntur, ut per urbis plateas circumducantur, ambitu ſolenni & populoſo; deinde, quia laceri redeunt, ab admiratoribus depilati, (quod ſuperiori Relatione dixi) ut ex ærario ejusdem templi novo donentur veſtitu, & viatico inſuper ad remeandum in patriam ſuam. Sunt enim plerique pauperes & ſcurræ ignoti nominis, in quos inclytus ille Sanctus miraculi gratiam collocat. Nimirum, res compoſitò agitur, actorem ſubſtituentibus templi Sacerdotibus pretiô conductum, qui fabulam ludat, & ſubinde nova miraculi editione famam

Ima-

Imami foveat, ſaltem ut peregrè hoſpites alliciant. Circumductiones, ajunt, interdum quater vel quinquies Menſe unico contingere, easque à prudentioribus ſatis jam fraudem edoctis, ampliùs non attendi; Primus fabularum autor Rex laudatus eſſe dicitur; qui ut popularium nummos in patriâ retineret, quos devotionis cauſa exportabant in Turciam, celebritatem ſtuduit Sancto conciliare indigenæ; ac de ipſo miraculoſæ virtutis opinionem facilè in animis excitavit mobilis ad ſuperſtitionem vulgi. Curant magnates Perſici exuvias ſuas poſt mortem ad cœmeteriũ hujus Sancti transportari, ut ſub ejus præſidio beatiùs requieſcant. Religionis hîc puncta omnia perſequi vetat prolixitas. Inſulſa ſunt, & in ceremoniis ac purificationibus ut plurima conſiſtunt. Sæpe citatus Rex Abaſſus in gratiam ſubditorum ſumma Religionis capita, per *Sjeich Badiin Mahhammed*, conciñari fecit Compendiô, quod appellatur جامع عباسي *Dſjamaa Abaſi*, & in manibus populi teritur: ad quod lectorem remitto, Latinè propediem à me evulgandum; hîc pro colophone ſaltem additurus Perſarum feſta, ſecundum ſeriem Menſium & dierum, quibus incidunt, collocata.

Feſta Perſarum. Sciendum verò, Perſas pro feſtorum determinatione ſimul cum Religione Mahhammedana adoptaſſe menſes Lunares Arabum, ab uno incipientes novilunio in cœlo viſibili, ad ſpectabile aliud. (fidem enim oculis malunt, quàm calculis tribuere aſtronomorum.) Quales verò menſes, cum diebus abſolvantur aliquando triginta, aliquando viginti novem, adeoq; Solares noſtros uno circiter die, ex lunæ citiori motu, anticipent; conſequens quoq; eſt, dies illorum feriatos citiùs quotannis redire, & quæ nunc mediâ brumâ incidunt, abhinc annis octodecim mediâ ingruere æſtate, donec duodenario menſium periodo tricies ſepties abſoluto (ſpatio annorum noſtrorum triginta ſex)

in idem tempus, diemq́ Calendarii Juliani recidant. Exemplo res liquebit. Dies, quo hæc ſcribo, decimus nonus Septembris, anni 1684 æræ Chriſtianæ, Perſarum calculo dies primus eſt Menſis *Sjawwàl*, anni *Hedſjiræ* 1095, ſacratus beneficentiæ, liberali manu exercendæ in egenos. Hæc, ſacrâ lege, feriata lux anno futuro 1685 in nonum Septembris, anno 1686 in trigeſimum Auguſti, anno 1687 in vigeſimum ejusdem, & ſic porrò decendio ſemper citiùs ingruet, donec revolutione abſolutâ, anno 1720 in hunc rurſus diem recidat. Ex his patet, feſta omnia Mahhammedanorum fixa dici, dum interea maximè ſunt mobilia.

Series feriarum hæc eſt:

Primus Menſis, محرم *Muhharrèm,* dies primores denos eſſe lugubres & nefaſtos jubet, ob *Hoſſeinii*, filii Aali, trucidationem, factam hujus Menſis die decimo. Heros ille à civitate *Kofì*, ſitâ in Arabia deſertâ, quòd partibus invideret Omerianis, per miſſum nuncium in ſubſidium vocabatur contra *Jeſid*, regnantem in Damaſco Principem. Ad ferendas igitur ſuppetias dum iter cum ſeptuaginta omnino viris ingreditur, commonitus eâ de re *Jeſidus*, emiſſâ 700 armatorum manu, approperantem, ab urbe, auxiliis, aquâ & omni commeatu intercludit. Siti igitur & fame confectus *Hoſſeinius*, tandem in medios hoſtes dum ſe deſperato auſu præcipitat, cum ſociis ad unum omnibus trucidatur, & in eſcam belluarum projicitur. Præcipitem Perſæ tanti ſideris occaſum anniverſariis proſequuntur juſtis. Nimirum ante meridiem in plateis & locis publicis concurrentes, magnâ devotione audiunt *Molam* aliquem, prælegentem quotidie caput unicum ex *Ruſehtuſſ Sehhdì*, ſive Hiſtoriâ Martyrum, qui pro fide occubuerunt: ea enim ad numerum dierum lugubrium diviſa eſt in decem capita, quorum ultimum continet Relationem de morte Hoſſeinii. Sub veſperam denuo in diverſoria, compita

pita

pita & areas publicas tumultuoſè confluunt, & congeſtis cremiis ac lucis materiâ, ignes conſtruunt, quos circa choreas inſtituant parentales. Nec morâ, tripudiare incipiunt, ſubinde *Hoſſeinii* nomen, voce non triſti aut ejulante, ſed indignantium ſimili, exclamant, alternè & quaſi per choros: dum ad numerum hujus ſoni in gyrum velut metro acti, pectus pugnô, terramque pede importunè quatiunt. Credat rei inſcius, ſe audire latratus canini agminis, vel cominus etiam videre ſalientes furias; adeo in vindictam vultibus geſtibusque ferociunt. Durat ſcena pluribus horis, donec laſſatos adulta nox ad requiem invitet. Tandem lugubre decendium exequiis claudunt, civibus vicatim comparentibus, & occiſi ſarcophagum (qui omiſſo operculo contuendum exhibet ſaucium quaſi & cruentatum pueri cadaver) populoſo ambitu ducentibus per urbem, dum ubique adgemiſcit mobilis fœminarum ac vulgi turba. Comites funeris in aliis urbibus curant ſibi novaculâ ſauciari raſam recenter calvariam, uno quidem orbiculari vulnere per ambitum capitis, & duobus in vertice per transverſum ductis, ut necem nefariam vivo & dolente ſpectaculo referant. Juſtitii hujus decendium vocatur *Aſjuur*.

Secundi Menſis صفر *Sephèr*, dies vigeſimus memoriæ dicatus eſt mirandæ combinationis capitis cum corpore *Hoſſeinii*, quæ hoſtili acinace disjuncta, poſtquam quadraginta diebus à feris intacta, atque ab aëre incorrupta jacuiſſent, iſthoc die mirificè coaluiſſe creduntur; exemplo S. Stanislai, primi Polonorum Epiſcopi, cum à Rege Boleslao Audace dilaniatus eſſet. Feſtum hoc appellatur سر و تن *ſer u ten*, i. e. capitis & corporis. Die octavo & vigeſimo ſolenni luctu deploratur infelix fatum *Haſenii*, fratris prædicti Hoſſeinii, qui per inimicorum inſidias venenato induſio è medio ſublatus eſt. Ultimus in hoc Menſe

dies

dies Mercurii mortalibus infeſtus creditur, ex antiqua Mahhammedis traditione, qui eo die cœlum parturire dixit millenas infelicitates. Proinde uſu receptum eſt, ut ollas veteres & vaſa teſtacea deſuper in plateas projiciant domeſtici, peſſundaturi eâ clade, vel expleturi etiam influxus, qui alioqui in homines ruerent.

Tertii Menſis, ربيع اوّل *Rebia awèl,* die nono celebranda venit memoria veterani, quem vocant, Legis, i. e. Molitoris Perſæ; qui *Omerum*, Aalitici nominis peſtem, è medio, quanquam ſceleſtè, ſuſtulit in molendino ſuo, vitamque ſalvavit fugâ, ſtupendi plenâ miraculi. Patrato namque facinore, panni complicati inſtar Arabia Perſiæ contracta ac coarctata repente fuit, ut brevi progreſſu Arabiam aſſecutus, feliciter hoſtibus elaberetur; quandoquidem ubi patratorem excepiſſet, in ſitum illico naturalem ſuum explicata eſt. *Caſi*, ſive judex loci, in compenſam egregii facinoris, nuptui dediſſe dicitur reduci filiam ſuam, quanquam homini ſaltem molitori. Die decimo ſeptimo celebratur ortus Draconis, cujus cauda tertiam partem ſtellarum è ſuperis deduxit ad inferos. Natales ſic voco *Mahhammedis.*

Menſes quartus, ربيع آخر *Rebia achìr, quintus,* جمّاد اوّل *Dſjemmadi awèl, ſextus,* جمّاد آخر *Dſjemmadi achìr,* & *ſeptimus,* رجب *Redſjèb,* feſtis diebus carent.

Octavi Menſis, شعبان *Sjaaboon,* die decimo quinto creduntur in cœlo evolvi ab Angelo codices, quibus inſcripta extant nomina viventium. Vocatur dies روز برات *Rúſe beraat.*

Nonus Menſis, رمضان *Rameſaan*, totus jejunio diurno ſacratus eſt; quod ita obſervant religioſè, ne vel aquæ guttula palatum pertranſeat. Rigoris eò procedunt alii, ut ſtro-

ſtrophiolum ori ſuo circumligent, ne cum aëre intrare poſſit pulvis, qui jejunium violet. Durare debebat abſtinentia, à ſtellis manè viſis, ad reviſas veſperi. Verum ſuperſtitioſus rigor utrumque terminum latiùs hodie disjungens, eſuriendum imperat, à diluculo primùm appetente, ad crepuſculum eò adultum, ut filum nigrum ab albo (ut loqui amant) diſcerni oculis non poſſit. Noctibus è contra genio indulgendi pro lubitu, & maceratum inediâ corpus quovis deliciarum & voluptatis genere recreandi, ſumma libertas eſt. Cadente igitur ſole, fora & plateas Regias irruunt comœdi, muſici, coqui, caupones, cupedinarii; facum lampadumq; accenſis ordinibus æmulus diei nitor producitur; exponuntur venales ſenſibus deliciæ atq; irritamenta varia, quibus diurnam pœnitentiæ moleſtiam quisque pro genio ſuo vindicet. Diebus decimo nono, vigeſimo primo, & tertio ſupra vigeſimum Deum precantes credunt certo certius exaudiri. Quamobrem in templa his diebus frequentes confluunt, in precibus etiam domi fundendis aſſidui.

Decimi Menſis, شوّال *Sjawwàl*, primus dies dandis eleëmoſynis ſacratur. Lege verò definita eſt una tritici menſura, pro ſingulis eroganda domeſticis; quam qui in naturâ nolit dare, pretio redimat quinque ſolidorum, ſive groſſorum Marianorum circiter trium.

Undecimus Menſis, ذو القعدة *Sülkaadèh* dies religioſos non habet.

Duodecimi Menſis, ذو الحجة *Sülhadſjèh*, die decimo univerſitas Mahhammedana imitatur ſacrificium Patriarchæ *Abrahami*, cameli in publico mactatu. Quo major civitas, eò pompoſior feſtivitas eſt; nec ullum ex feſtis omnibus majori plauſu & lætitiâ celebratur. Publica non ſatis eſt laniena; domi quoque paterfamilias quisque, ſi ſolvendo ſit, ovem jugulat, ut in memoriam ſacrificii

comedatur. Feſtum vocatur بیرام *Beiraam*, i. e. Paſchatos, vel قربان *Kurbaan*, i. e. ſacrificii. Die decimo octavo accidit, ut Mahhammed & Aali ſeſe invicem amplexi, in unum corpus & animam ſtupendo miraculo coaluerint: cujus memoriam devotiſſimè hac die venerandam religio imperat. Servit Perſis unio hæc, pro ratione apodicticâ, qua Turcis probant legitimam, & ex voluntate Mahhammedis factam ſucceſſionem *Mortuſæ Aali*, ſocero ſuo, ut inde colligitur, præ ceteris dilecti; unde conſequens ſit, merum maledictumq; Pontificiæ poteſtatis uſurpatorem fuiſſe Omerum. Feſtum vocatur قم قادیر *Kom Kadiir.*

Reſtat نوروز *Nauruus*, i. e. vertentis anni initium, incidens in diem æquinoctii verni. Non legalis eſt, ſed ab antiquis Perſis hæreditate accepta feſtivitas, omnium ceterarum maxima & ſolenniſſima. Quisque novis veſtibus hodie induitur, inviſuntur amici, convivia fiunt & deambulationes: nec lætitiæ ac feriarum modus eſt ante diem decimum quintum, multis etiam non ante vigeſimum.

Feſtorum cultus in eo reponitur, ut ex foris publicis tympana, tubæ, cymbala, à nocte media ad usq; meridiem perſonantia, diem ceteris reddant illuſtriorem; populus verò ab opere ceſſans, in templis, foris & areis publicis magno ſtrepitu & frequentiâ conveniat, invicem gratuletur, propalam lætetur, ludat, nugetur, catervatimque accumbens Nicotianam ſugat, cum alternatis ſorbilium exiguis hauſtibus: Poëtas idem, & dramatum actores audiat, concionum religioſarum & ambituum, ſi qui habendi veniunt, ſedulus adſit comes vel ſpectator; & diem denique in publico emenſus, intra parietes quoque lætus quisque cum ſuis partem noctis exigat.

RELA-

RELATIO XII.

Externus Aulæ ſplendor: ac primò Magnificentia Civitatis Regiæ.

§. I.

Externum Aulæ ſplendorem, quàm maximè in Sede Regiâ, hortorum multitudine, pompâ equitationis & ſumtuoſis conviviis collocamus. In quibus verò deſcribendis, quantum rerum dignitas permiſerit, brevitati ſtudebimus. Iſphahani, metropolis Regni, & Sedis Regiæ conditio.

Reſidet Rex in ampliſſimâ Parthiæ urbe & totius Regni metropoli, quam اصفهان *Iſphahaan*, & صفهان *Sefahuun* promiſcuè appellant; ſita ad elevationem Poli 32, 40; differentiam temporis exhibens ab urbe Româ 3½ horarum; acûs magneticæ errorem, verſus occidentem, 16 graduum. Ingens urbis moles eſt, quam appellare audeas totius Aſiæ citra Gangem maximam: ita à tempore Regis Abaſſi I. ultra ſua mœnia accrevit, & per vaſtos campos producta eſt; quin hodienum augeri non deſinit, quod ex aliis Provinciis numeroſos recipiat transfugas, qui Gubernatorum injurias pertæſi, Lares hîc quærunt clementiores, ſub Regis præſentiâ. Dicitur unà cum ſuburbiorum & pagorum nexu, quibuscum coaluit, ambitum habere 16 paraſangarum. Certè ego illam obequitare uno die fruſtra tentavi; ſed ob varios hortorum anfractus, & vias à rivis foſſisque impeditas vix omnem molem biduo quis circumiverit. Situm ſortita eſt in ſummâ lætiſſimæque fœcunditatis planitie; ſaltem auſtralior ſuburbiorum finis ad ſabuloſam & ſterilem *Sophà* montis radicem extenditur. Aërem haurit ſudo perpetuo felicem, æqualis temperiei, ſiccum & ſaluberrimum. Videbis cadavera hîc exareſcere prius, quàm putreſcant; ferrum, quamvis humore Magnitudo Aër.

more aſperſum, rubiginem non contrahere; intentasque teſtudinis chordas puritatem toni diutiſſimè ſervare: quod tamen de parte urbis orientali non æquè affirmaverim. Salubritatem induiſſe ajunt Abaſſi I. tempore, eamque debere Platanorum multitudini, quâ Rex vias publicas, & coloni hortos certatim conſeverint; cum antea Iſphahanenſis aura ſqualido terræ halitu (quem nunc arbores pro nutrimento abſumant) inquinata fuerit. Sit fides penes philoſophantes! Certum eſt, ſolum civibus hîc ſuis aquam exhibere puriſſimam, & nullius expertem bonitatis notæ; ut fluentem ei ne quisquam præferat. Ex ſuburbiis, quibus in tantam molem accrevit civitas, præ ceteris memoranda ſunt, ad occidentem *Abasabaad*, ita à conditore ſuo dictum; ad auſtrum, (intercedente flumine) *Sulpha*, ſive *Sjulfa*, ita à patriâ urbe Armeniæ, unde cives idem Rex eduxit, nomen ſortitum; utrumque magnitudine ſuâ & plateis amplis longiſſimisque conſpicuum. De *Sulphâ* addo, illud ſaltem habitari à Chriſtianis Armeniani Schiſmatis, animabus (uti ſupputant) ditatum 30000, templis tredecim, & Sacerdotibus plusquam centenis: quibus nuper Regni Præſes onus impoſuit 200 tomanorum, pro Religionis libertate quotannis redimendâ. Ad auſtrum connexum habet vicum *Gaberorum*, i. e. antiquorum Perſarum, qui ignem colunt, verſùs Solem adorant, & cum ritibus antiquiſſimæ Religionis (Zoroaſtris nimirum, ſed quam Abrahamitanam vocant) etiam antiquum corporis cultum retinent. Familias numerat pene 600, meros agricolas. Mœnia antiquæ urbis, flexuoſè & in orbem quodammodo circumducta, ubique conſpicua non ſunt; ita noviſſimâ ædificiorum connexione abſorbentur. Materia lateres ſunt (ex quibus civicæ quoque domus conſtant) non in furnis cocti, ſed ſolis ardore ſaltem exſiccati. Octo exhibet portas; nona مرگی *Mergi*,

vel

vel mortis dicitur, quam superstitio abolevit, eo consilio, ut pestem grassantem sisteret: pervia tamen mœnia & perforata foriolis nonnullibi inveni, in quibus basin metitus, decem passuum deprehendi crassitiem, ex quâ sensim graciliora, in incredibilem exsurgunt altitudinem. Nullis mœnia ornantur suggestibus, propugnaculis, aut operibus militaris artificii; tantùm aliquibus in locis fossa conspicitur, aliquibus etiam vallaris agger antiquitate dirutus & inutilis.

Meridionale urbis latus flumine clauditur زندهٔ رود *Sendeh ruud*, i. e. *flumine vitæ* dicto, cujus rapida unda tridui intervallo inde à jugo occidentali montium exorta, ripis haud profundis quidem, sed latissimè disjunctis profluit. Hæc omne civitati ad commoditatem vitæ momentum tribuit. Cataractis enim longè ante urbem intercepta, varièque divisa, tum per campos suburbanos irrigandi causâ circumducitur, tum in ipsam urbem multis distinctionibus diffluens, ædificiorum impluvia atque intima civium gynæcea penetrat, in aliis ad voluptatem tubis hydraulicis saliens, in plurimis ad necessitatem stagnans, cisternis excepta; quia his pro eluendâ corporis illuvie in Legis observantiam opus est quotidie. Dicunt, hîc vix annum elabi, quin tantum non centeni infantes incautè in iis suffocentur. Derivationes fluminum certis gaudent, quibus dignoscantur, nominibus. Prima namque divisionis crura, quotquot fuerint, appellativo nomine *Maadì*, horum ramuli *Dsjedwèl* dicuntur: quarum demum surculi variè multiplicati agros domusque civium privatorum communi canalium, vel aquæ ductuum, vocabulo subeunt. Singuli verò, cum primæ, tum secundæ divisionis rami, suis insuper notantur nominibus propriis, ex locorum, quos perfluunt, appellatione, vel quavis aliâ conditione petitis. Ex quo Præfectis amnium operosum non est distinctam

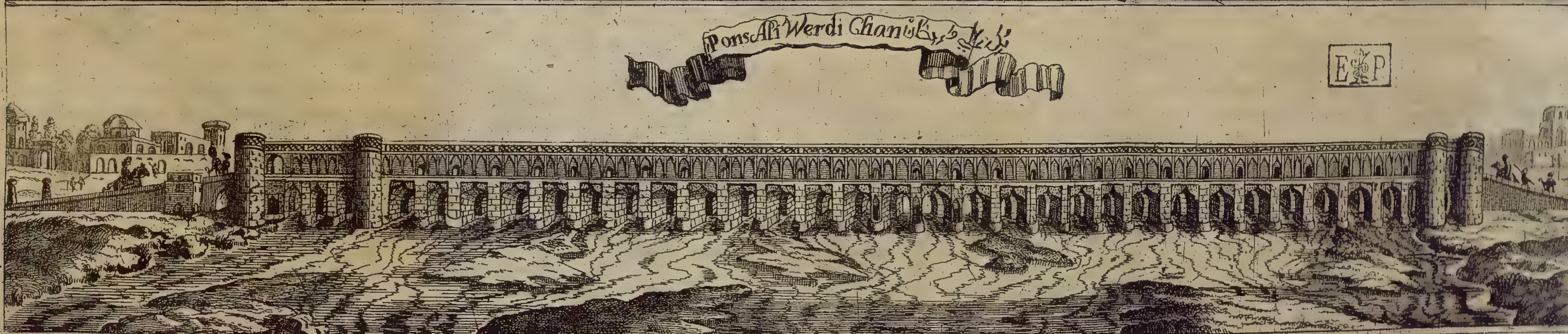
Flumen Sendeh ruud.

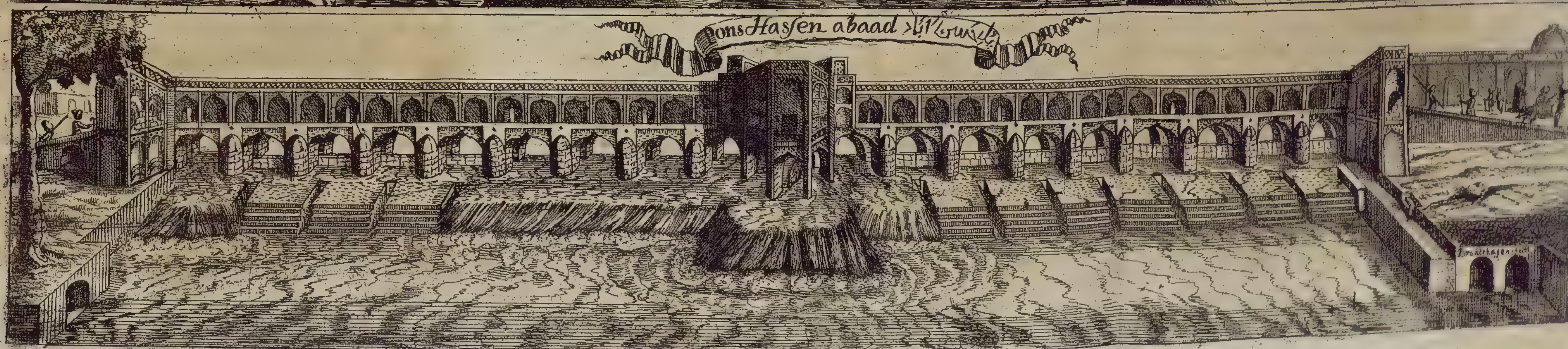
 tene-

tenere omnium aquæ ductuum notitiam, & aquæ distributionem, (quæ perpetuus jurgiorum inter vicinos fomes est) promptiùs dirigere. Non enim venas unda jugiter influit, sed certis diei, vel septimanæ, horis in eas parcâ saltem manu dirigitur. Depauperantur derivationibus pleraque Persidis flumina, adeo, ut quæ meridiem versùs labuntur, mare, si dulcia sint, neutiquam contingant, sed paucorum dierum tractu exarescant.

Pontes. Tribus flumen superbit pontibus: *Primus*, ad occidentem extra suburbium positus, antiquior est & simplicioris structuræ, ex latere partim, & rudi lapide tempore *Regis Thamasì* conditus. Septendecim pandit arcus grandiores, & duodecim quasi intermedios minores, factos saltem in pedamentis ad elegantiam, & ad fundum usque non demissos. Structorem ferunt habuisse viperarum quendam investigatorem; à quo & ipse *pyli Marbuun*, & pagus etiam vicinus, qui modo cum suburbio coaluit, nomen obtinuisse dicitur. Veritatem ex Inscriptione non satis assecutus sum, quia leviter sculpta & exesa erat. *Alter* pons, inde 760 decempedarum intervallo dissitus, ab *Aali werdi chaan* (heros erat, inclyti ex Lari occupatione nominis) ex scisso lapide coctisque laterculis, uno ab hinc seculo exstructus est; viam Regiam *Tsjahar baach*, quæ ab Aula ducit ad hortum Regium *Hadsar Dsjerib*, magnificè connectens. Opus est eximiæ artis, triginta tribus subtentum arcubus latissimis, paucis eorum angustioribus. Pavimentum rudibus struitur fracturis lapidum; cujus latera muris limitantur trium orgyiarum altitudinis artificiosè fabricatis, & angustâ porticu in longitudinem perviis, quâ pedestres ire & recedere, tuti ab equitum occursu possimus, ostiolis eum in finem numerosissimis patulâ. Raris iidem muri pertunduntur ostiis foras spectantibus, quibus gradatim per fulcimenta pontis descenditur in ipsum flumen; quod per æstatem ferè inane est, & equis, neglecto ponte, per-

P. Maranbuun
pag 166

Pons Ali Werdi Chan
E P

Pons Hassen abaad

pervadari solet, nonnunquam sicco etiam pede transiri. Externa facies muri ejusdem lateralis, fictas arcuum figuras pro ornatu exhibet,eo numero,ut singulis, subtus pontem,arcubus geminæ,interstitiis verò,sive pedamentis,singulæ respondeant. Podia quædam, præsertim in fine, habet, in quibus pro otio & recreatione considere liceat. Latitudo pontis duodecim passus, longitudo quadringentos refert; vel potius 490, si appendicem addas, quousq; duobus clauditur columnis cono similibus. Utroque hoc ponte ad *Sulpham* itur, Christianorum, quod dixi, suburbium, quod ultra flumen urbi oppositum, tantam pene exhibet in ripâ fluminis longitudinem, quanta utriusque pontis intercapedo est. *Tertius* à priori bis mille passibus dissidens, *Pyli Hassenabaad* à loco urbis dicitur, conditus à Rege Abasso II. Opus est rarioris elegantiæ, eò quod parietum superficies ex porcellano obducta egregiè niteat, ut cetera taceam ornamenta. Ducit is viatorem ex orientali urbis parte, per amplissimam plateam *Kadsju besörg*, cùm ad hortos quosdam Regios, tùm in viam, quâ itur *Sjirasum*, & ad mare Persicum Indicumque. Structuram ceteros artificio superare judices, si coronidum, si laterales utrinque porticus, si ostiorum arcuumque varietates respexeris; tum, quibus singulariter superbit, menianorum elegantiam in medio & utroque fine positorum. Arcus habet viginti quatuor, ex lapide quadrato politoque factos, in medio valvis ligneis interceptos, quibus sisti flumen potest, ut in horto adjacente Regio, *bágì Sehadèt abaad*, i. e. horto beatitudinis, in altitudinem lacûs extumescat. Non minorem profluens unda aspicientibus voluptatem parit, dum per arcus elapsa, mox, per saxea graduum superbissimorum impedimenta, in profundum præceps cum gravi murmure devolvitur, velut ex annexâ *icone* ad oculum patescit.

§. II.

Interiora Urbis.

§ II.

Platea.

Plateæ in mole urbanâ, aliæ latiores ſunt, rectæ & longiſſimæ, ſparſis arboribus rivisque in medio defluentibus non raro venuſtæ; quales ut plurimæ ſunt noviſſimi ſuburbii *Abaſſabaad*, paucæ in *Sjulfâ*, pauciſſimæ in ipſâ *urbe antiquâ*; aliæ verò ſunt anguſtiores, tortæ, incurvæ, non raro deſuper magno ambulantium commodo fornicatæ: Harum rurſus aliæ in incredibilem longitudinem, quamvis flexuoſè, extenduntur; aliæ implicata angiportuum multitudine labyrinthorum ſpeciem referunt; adeo, ut difficilè mihi fuerit, acu magneticâ indies obambulanti, omnium adumbrationem, ſive planographiam urbis, trimeſtri ſpatio aſſequi. Solum ubique planum & æquale eſt, niſi fortè flumen verſùs paulò declivius; nec lapidibus ſtratum, ſed genuinam retinens fundi limoſi ſuperficiem, unde impluvio hoc cœlo valdè pulverulentum, niſi (quod in uſu eſt civibus) crebrò irrigetur. Ex ædificiis publicis unum cives admirantur, judicio ſuo, inexpugnabile caſtellum, in orientali urbis parte ſitum, quod vocant قلعه بروك *Kalâbi berùk*, i. e. arcem benedictionis, aſſervando theſauro deſtinatum, ut & varii generis utenſilibus, imprimisque apparatui bellico: ex quo etiam appellari gaudet جبّه خانه *Dſjébbe choneh*, id eſt, armamentarium. Europæorum oculis peregrina & rudis ingenii ſtructura eſt; quippe robur ejus muris abſolvitur duobus parallelis, ex luto in miram altitudinem aggeſtis, & in figuras lunares, quibus aggerum quaſi & ſuggeſtuum vices exprimerent, crebro inflexis. Faſtigium utriusque (interior enim longè prominet) coronamenta habet fiſſuris diviſa, per quas hoſtis eminus peti ſagittis poſſit; Sub iis rara ſpectatur ſeries foraminum figuræ triquetræ, per quæ fervens arena, vel aqua, demitti, & pronus arceri hoſtis valeat. Hæc ne jaculis pateant, ſuggrundiis ſupernè claudun-

Caſtellum Beruk.

duntur singulis, formam nasi humani referentibus: ea enim ubique muniendi ratio est, quæ armis & hostibus respondet. Nosocomium habet unum; Templa & Collegia publica ampliùs centena; Balnea & Xenodochia penè innumera: quorum Lector præcipuorum in Hodœporico meo descriptiones inveniet: Hæc ipsa verò, & si quæ præterea extant opera publica, plus referunt nitoris, quàm artis & magnificentiæ. Saltem quæ utrinque Principis mansionem claudunt, forum maximum, & platea *Tsjaarbach* superbam faciem & Regii sumptûs specimina exhibent, quibus totâ Persiâ nihil spectatur pulchrius, nihil insolentius. *Ædificia publica.*

Plura urbs ostentat *Fora*, inter hæc illustriora duo: antiquum in media urbe veteri, & novum, sive maximum, in ejusdem austro occidentali fine. میدان کهنه *Meidaan Koboneb*, seu forum antiquum, quadratum est, passus longum trecentos, latum centenos, ambientibus variorum operum, artium, & mercium expositorum officinis, pandochiis, ruderibus palatii olim Regii, & vicinis quoque tribus templis illustribus, conspicuum. Horum *primum* جامع *Dsjumaa*, vel cathedrale est, quòd ex fornicis amplitudine &, quibus innititur, columnarum pluralitate (insolenti in templis spectaculo) per ænigma طاقچ معلّق *Tagi maallèk*, sive fornix suspensus, dicitur. *Alterum* murrhinis laterculis, ex cœruleo pictis, in superficie obductum, extus intusque micat; ex quo unius quasi faciem lapidis referens, ænigmatis non minus præconium meruit سنگی واسل دار *Sengi wasiladaar*, sive lapidis accuratissimè commissi. Hæc *Aaronis*, summi Israëlitarum Sacerdotis, mausoleum esse creditur, vel ex eo saltem, quòd illius nomen referat, & sepulchrale (præter tria *Forum antiquum.* *Templa.*

alia in veſtibulo) ignoti Sancti foveat, quod à Chriſtianis æquè ac Muſulmannis, ſive Mahhammedanis, ab omni memoriâ colitur. Unde ſedens in aditu ædilis cuſtos, ingredi me humaniter permiſit, velut in ædem ſymbolicæ devotionis. *Tertium* ei oppoſitum nomine *Aali* inſcribitur, decantatum ex lateritiâ turri, quam exhibet, urbis totius altiſſimâ; tum ex tribus, molis haud contemnendæ, lapidibus molaribus, in veſtibulo ex ſummo lacunari ingredientium vertici imminentibus; qui admirabili non minùs arte, quàm robore infixi, ſignare dicuntur hiſtoriam alicujus facinoris.

Forum Regium.

مَيدَان بُزُرگ *Meidaan beſorg*, ſive forum majus, ab Abaſſo I, unà cum adſitâ Domo Regiâ, & productione urbis *Abas abaad* (alia taceo) nondum uno abhinc ſeculo conditum eſt; ſplendore, magnitudine, ac mercantium frequentiâ priori antecellens, imprimis verò illuſtri ſitu ſuo, quo Regiæ Sedis quaſi veſtibulum conſtituit, adeoq; non ſine uberiori inſpectione prætermittendum. Figura areæ quadrata eſt, paſſuum in longitudine (quæ à ſeptentrione in meridiem extenditur) 660, in latitudine 212. Porticu circumducitur excelſâ lateritiâ, duplicis contignationis, utriusque concameratæ. Superior in cellulas diſtincta eſt, pro cubiculis vario hoſpiti elocatas, etiam meretricibus. Inferior, tum pro pergulâ ſervit deambulantibus, tum imprimis quod valde ſpatioſa ſit, inſtitores & opifices fovet omnis generis, qui ibi varia fabricantur, & venum exponunt opera; non confuſè & pro arbitrio ſedentes, ſed pro cujusque profeſſionis ſocietate ordinatim, & quaſi per claſſes, diſtincti. Mirum foro decus hæc pergularum ſeries tribuit, circumquaque uniformis, præalta, candida, & arcuatis cubilium frontiſpiciis, nitidèque cancellatis, inſolenter ornata. Hanc ædificia quædam excelſiora magnificè interrumpunt: ad latus occidentale frons Palatii

Frons Palatii Regii cum parte Fori maximi
E P
Donop f.

latii Regii, quod vocant *Aali Kapì*, i. e. *portam Aali;* & non procul inde, porta ambulacri, per quod itur ad Gynæceum: Ex oppoſito, elegantis ſtructuræ templum, myrrhinâ nitens ſuperficie; tum promicans extra ſeriem baſilica, cujus parietes curioſo ſpectatori exhibent picturas bellicas, cum figuris automatis, dato aliquot obulorum pretio, vitam imitantibus. Lateris auſtralis medium, ſuperbo cathedralis templi Regii, quod *Imamo Mehhdì* ſacrum eſt, frontiſpicio intercipitur præalto, ſplendido, & inimitabili artificis manu fornicato: cui ad ſeptentrionem non minus illuſtre opponitur veſtibulum, domûs mercatoriæ *Kaiſerieh*, ſic dictæ, à *Cæſareâ*, urbe antiqua Palæſtinæ; eò, quod ad normam fori, quod habebat, nundinarii condita ſit. Eſt hæc lacunata quædam ædificii moles, ambulacris aucta longiſſimis, in quibus panni lanei, aurei, argentei, holoſerici, bombycini, & quicquid inſuper exoticarum mercium deſiderare poſſis, venalia exponuntur. Eadem ambitu ſuo claudit officinam صَرّاب خانَه *Serraab choneh*, quæ cudendis monetis & aurifabrorum laboribus inſervit. Gaudent & cetera emporia ſuis *Cæſareis*, ex quarum inſpectione in proclivi eſt viatori, mercaturæ florem & loci cujusque opulentiam colligere. Fori aream *Foſſa* cingit, à pergulâ tanto remota ſpatio, quantum pro ſubdiali ambulacro inſervire turbæ civium poſſit. Ipſa ex lapide quadrato non invenuſtè fabricata, unius exhibet decempedæ latitudinem, profunditatem dimidiæ, aquæ excipiendæ, cum in flumine abundat, idoneam. Ripa exterior arboribus *Tſjinar*, i. e. Platanis, & *Narbond*, i. e. Ulnis, (Buxos appellavit *Olearius*) raro ordine alternisque vicibus conſerta eſt: quas verò in *Icone*, ſtudio omiſimus, ne demonſtrandum opus obumbrarent. Interior area in meridionali parte geminam habet columnam, pro metâ ſervientem in globorum luſu & equeſtri

decursione; media, malum sistit immanis altitudinis, cujus apici patella aurea, cum volet Rex, imponitur, præmium futura, unà cum 100 tomanis illi, qui telo eam veloci ungulâ equitans dejecerit. Solymannus aurô parcens, hoc exercitii genus non amat. Cetera pars Cæsaream versus, concionibus hominum dicata est. In eâ institores, scrutorum venditores, cupedinarii, fartores & levioris armaturæ opifices, præsertim fabri ærarii & stannarii, tum histriones, comœdi, luctatores, poëtæ, oratores & quodcunque ludicrum genus hominum in regione alitur, lucrandi causâ conveniunt quotidie, factisque circulis & tabernis, totius quasi Persiæ artes & facetias exponunt. Pro locario sola area fert indies unum tomanum, & simul cum pergulis tomanos quatuor; sed quam pecuniam Regis devotio scholarum usui sacravit. Si quid publici actûs spectandum ingruit, exesse turba cum papilionibus & impedimentis omnibus jubetur, ut vacua omnino & nuda sit intra fossam area.

Via Regia Tsjahaar baach.

چهار باغ *Tsjahaar baach*, i. e. quatuor horti. Hoc nomine Regia hæc insignitur via, eò quod transverso intercisa flumine, quatuor quasi hortorum, quibus utrinq; clauditur, tractus sive latera constituat. Incipit à tergo Sedis Regiæ, & in austro occidentem (S. S. W.) recto augustoque tractu decurrit, ad frontispicium domûs & viridarii Regii *Hasar dsjerìb*. Ex primis, quæ splendorem viæ tribuunt, elegans ex quadrato lapide aquæ ductus est, per mediam ejus longitudinem demissus, latitudinis quinque pedum, profunditatis saltem unius, in quo lympha lucidissima ab utroque viæ termino ad medium usque fluminis prædicti pontem, perenni tractu defluit; nunc per gradus saxeos grato delabens murmure, nunc cisternis lacubusque amplissimis excepta, tacitè se diffundens, donec ponti tandem propinqua, latentibus in alveo cuniculis absor-

ſorbeatur. Ciſternæ, velut ipſe ductus, ex polito lapide conſtructæ ſunt, & in variam figuram artificioſè coactæ; quarum littora paſſim ſtoreis tapetibusque à cauponibus contecta, cives recipiunt otioſos; qui ibi, vel ſi calidior dies obſit, in æſtivis utrinque oppoſitis, gregatim conſidentes, fumigando, ſorbillando, declamatores, poëtas & nugatores publicos audiendo, diem cum voluptate tranſigunt. *Alterum* eſt denſa Platanorum altiſſimarum ſeries ab utroque latere conſita, ſub quâ velut ſub طاقِ سبز *thagi ſebs*, i. e. viridi porticu, (ita viam per ænigma vocant) immunem à ſole hoſpitem ambulare, ipſe meridies permittit; pavimento eum in finem lapidibus æqualiter ſtrato, rudibus partim, partim ſcalprum normamque paſſis. Sanè, quod de *Cupreſſo* ſuâ gloriatur urbs *Sjiraſum*, idem de *Platanis* audeam affirmare, nullibi terrarum eas proceriore ſtemmate aut lætiori fronde adoleſcere, atque hîc *Iſphahani*. *Tertiam*, nec poſtremam, maceries utrinq; rectiſſima & æqualis venuſtatem tribuit, ſed ædiculis potiſſimùm, ſibi modica per intervalla incumbentibus, quæ peregrinam referunt frontiſpiciorum ſtructuram, multis hemiſphæriis, podiis, clathris, & pigmentis exornatam. Addo pontis, qui flumen ſternit, inſolentem magnitudinem & magnificentiam; tum ſuperbam præalti palatii faciem, quæ utramque viæ extremitatem, viſumque intuentis eleganter terminat. Magnitudinem viæ, largo crure dimenſus, inveni trium & ſexaginta paſſuum latitudinem; longitudinem citra pontem 1620, ultra eundem 2200: cui etiam accedit ipſius pontis ad 490 paſſus extenſio.

Plaga terræ, quam via cum tranſverſo flumine quadripartitam reddit, in triginta per intergerinos parietes diviſa eſt viridaria, partim Aulæ primorum, partim ſuo & publico civium uſui à Sereniſſimo dicata; quæ ipſa, uti Regiæ viæ exteriori quodam veſtibulo, ſive palatio, ſymbo-

 lum

lum publicæ elegantiæ (quod modo dixi) ſingula contribuunt, ita verò intus, parvis domiciliis varium in modum ornatis, ambulacris ſpatioſis & puriſſimis, areolis arbuſcularum & florum lectiſſimorum copiâ luxuriantibus, undâ limpidiſſimâ in ciſternis ſtagnante, inde irrigationis & voluptatis cauſâ in omnem partem diffluente, & ut brevis ſim, omnis generis amœnitatibus magno ſtudio exornantur.

Domûs, Cives.

§. III.

Privatas domus civium non intrabimus; ſaltem per tranſennam indigitabo, eas ex limo in figuram laterum coacto & exſiccato conſtructas, deſuper fornicatas & unius contignationis eſſe. Pauperum manſiones uti anguſtæ, obſcuræ & impluviis deſtitutæ ſunt; ita ditiorum, illuſtres, ſpatioſæ & circa mediam aream quadratam per amplam expanſæ ſunt. Exterius nihil oſtentant elegantiæ, ſed maceriem ſaltem plateæ objiciunt. Omnis ſplendor intus reconditur, maximèque impluvio obverſus eſt, ita ut media facies ædium fornice hiet prægrandi hemiſphærico, quem *Eiwaan* vocant: in quo hoſpites conſidentes Floram areæ atque fontis oppoſiti amœnitates jucundo aſpectu capiant. Cetera feneſtris patent, ad imum pavimentum lege oſtiorum demiſſis, non teſſerulis quidem vitreis, plumbo junctis, ſed clathris chartâ luci perviâ obductis. Interiora conclavium gypſo candidiſſimo obducta, & talci pulvere, ut niteant, aſperſa ſunt. Lacunaria artificioſè cælata, virgulis ultra marini coloris diſtinguuntur. Pavimentum aulæa operiunt, paucis pulvinaribus parieti acclinantibus. Menſæ, ſcamna, ſubſellia & ſupellectilium impedimenta quævis (præterquam quæ in equili & culinâ inveneris) ab ædibus omnino exulant. Officinæ urbis mechanicæ, ſi textrinas excipio, patulæ ſunt verſus plateas, & inſpectioni prætereuntium expoſitæ. Nihil hîc de ipſis civibus, eorum numero, ordinibus, factionibus,

Habitus varii Persarum et civium Isfahanensium.

Habitus utriusq; sexus Extraneorum Isfahani viventium.

E P

F. W. Brandshagen. Sculp.

nibus, negotiis atque aliis attributis referam, eò quòd prolixum id fuerit, & à præsenti instituto alienum; tantùm dicam, abundare metropolim, non indigenarum modò incredibili multitudine, sed exterorum quoque hospitum confluxu, *Tartarorum, Indorum, Russorum, Arabum, Turcorum*, & aliorum, suis quorumlibet hîc viventium moribus, vestitu, linguâ, religione. Ferunt solos in urbe ex mercaturâ vivere ampliùs *decies mille* Indos ex *Multhaniâ;* sustentari ex vario vitæ genere *Georgianos* cum *Cyrcassis* & *Dagestanis* circiter *vicies mille.* Quin nec *Europæi* desunt: *Septem ex Gallia* hospites, aurifabri, encaustæ & horologiorum fabricatores ab *Abasso II.* invitati, lares hîc locarunt suos in *Sulfa* suburbio, familias suas Regio stipendio sustentantes lautissimè. *Angli, Bataviq;* suos negotiorum præfectos hîc alunt; illos palatio residentes, Regiâ liberalitate concesso, hos nummis comparato propriis. Veniunt mercatum etiam *Lusitani*, rarenter & *Galli*. Conventus verò religiosorum etiam habes nostratium, nimirum *Capucinorum, Carmelitanorum discalceatorum, Augustinianorum, Jesuitarum* & *Dominicanorum*, singulis societatem tribus tantum personis absolventibus; quod operari ipsis in vindemiâ Christi inter Mahhammedanos Persas non liceat, ex quo anno 1622 bini *Ebraim* & *Joseph*, à PP. *Carmelitanis* religionem edocti, publicè lapidati & combusti sunt; *Sjirasi* verò unus ab iisdem conversus, anno 1621 asininæ pelli insutus, paloq; infixus fuit.

Icon adjecta præcipuos habitus exhibet, *in serie superiori* Indigenarum; *in inferiori* Exterorum in urbe habitantium.

In serie superiori notatur numero

1. Nobilis, Aulicus, Princeps.
2. Sophi, sive atriensis Regii palatii.
3. Juvenis.
4. Civis.

4. Mo-

5. Mola, sive Sacerdos.
6. Cursores; quorum primus clunibus & cruribus incedit nudis; perperam ea contexit chalcographus.
7. Rusticus.
8. Miles.
9. Virgines & conjuges, prout domi vestitæ sunt.
10. Fœmina velata, prout in publico incedit.
11. & 12. *Gabr*, sive antiquus Persa, cum conjuge domi & foras aperto vultu incedente.

In serie inferiori notatur numero

1. Armenus, cum conjuge, foras velato ore incedente.
2. Turcus Anatoliensis, cum gemina conjuge.
3. Duo Multhani, seu Benjani, cum virgine suæ nationis.
4. Tartarus Usbeciensis cum uxore.
5. Georgianus (qualis & Cyrcassus est) cum fœminâ.

RELATIO XIII.

Regiæ Sedis Palatia & Horti.

§. I.

Ædium in duas partes distinctio.

Satis est prima dedisse Regiæ Urbis lineamenta: nunc pariter ipsam Sedem & loca mansionis indicabo. Plerasque civium domus invenio geminam ad amussim conditas: Voluptatis & zelotypiæ. Illa in contingentiâ viridariorum, aquis, umbris, floribus, & nullo non amico sensibus apparatu luxuriantium, sedem locare domicilii voluit; Hæc eandem præterea in duas distinguendum docuit partes, intergerino pariete divisas: quarum prior ديوان *Diwaan* dicta, admittendis dicata est hospitibus, consessibusque amicorum; posterior حرام *Haraam* appellata amicos omnes respuit, etiam intimæ, quos vocant admissionis; solis sacra polygami patris familias conjugibus, concubi-

cubinis, ancillis & ſpadonibus. Ad gemini igitur inſtituti normam, aptatum ab Abaſſo I. locum, Perſarum quoque Rex inhabitat: in quo pro *Diwanì* habemus Palatia minora quædam nitidiſſima, cellulis tricliniisque inſtructa pluribus, tum inprimis uno prægrandi, pro conviviis celebrandis, atrio (تالار *talaar* vocant) ad formam theatri ſcenici, tribus ut plurimum lateribus patente, quò ambientis horti amœnitates liberiùs haurire Regii conſeſſores poſſint. Pro *Haraam*, ſeu conjugali carcere, inſervit polygona & latebroſa quædam, &, commorantium ſi ſpectas multitudinem, anguſta loci ſpecus, muro circumquaque vallata luteo, tredecim orgyiarum altitudinis, ſita in amplexu hortorum, quos dixi, jucundiſſimorum, in quos inde per oſtiola, ſolertiſſimè obfirmata, intrare Regi, quando volet, integrum eſt. De utrâque parte nunc ſigillatim dicturi, pro meliori explicandorum intelligentiâ præmittimus *Schema Planographicum*, ex quo appareat ſitus Hortorum, Domiciliorum & locorum omnium, quæ proximè ſpectant ad Sedem Regiam. In eo notantur litteris

A. Forum maximum, velut Regiorum Domiciliorum veſtibulum.

B. Porta & Palatium, per quod proximè ad *Ali Kapì*, ſeu Aſylum I.; & ultra ad *Diwanì*, ſive Regis domicilia & hortos, pergitur.

C. Porta, domus & ambulacrum, per quæ ad Gynæceum Regium itur, forti militum manu cuſtodita.

a. Porta Gynæcei altera, extus Janitorum *Sophì*, intus caſtratorum nigritarum excubiis munita.

b.b. Porta Gynæcei tertia & quarta, ab eunuchis albis cuſtodita.

c.c. Caſtratorum domicilia & hortuli.

d. Regis & Regiarum conjugum ac fœminarum manſio primaria.

e.e. Varii horti, domicilia & claſſes concubinarum.

f. Domicilium & ſubterraneæ manſiones prolis Regiæ excœcatæ.

g. Domicilium Matris Regiæ.
h.h. Variæ domus, areolæ & promptuaria, pro aſſervandis ſorbilibus, libris & id genus ſupellectilibus.
i. *Mudbach*, ſeu culina Regia.
k. *Karchoneh*, ſeu officina gemmariorum, aurifabrorum & horologiorum Regiorum.
l. *Ali Kapì*, ſeu Aſylum Regni.
m. *Bagi Tauleh*, ſeu Hortus ſtabuli.
n. *Bagi Mehtèr*, ſeu Hortus magni cubicularii.
o. *Bagi Tſjihil ſetuun*, ſ. Hortus quadraginta columnarum.
p. *Bagi Chilwet*, ſeu Hortus ſecretæ admiſſionis.
q. *Bagi Engeriſtuun*, ſeu vinea.
r. *Bagi Guldiſtuun*, ſeu Roſetum, cum annexo horto & domo *Uutſj Mertebèh*.
s. *Bagi Gargàb*, ſeu Hortus papilionis.
t. *Bagi Bulbul*, i. e. Hortus alaudæ, vel *heſte behèſt*, i. e. octavi paradiſi.
u. Via clauſa, olim pomœrium paliopolitanum.
w. Quadraginta equorum, pro equitatione Regia paratorum, locus.
x. Hypparchorum manſiones.
y. Stabulum & ſtabulariorum manſio.
z. Machina hydraulica pro aquis ſilientibus in Gynæceo.

1. *Defter choneh*, ſeu domus rationum. 2. *Karwanſera* Regia. 3. Introitus ad *Kaiſarì* ſ. Cæſaream, vaſtam mercium expoſitarũ domum, in cujus veſtibulo gemmariis locus eſt; in faſtigio theatrum muſicum; utrinque ſorbilium tabernæ, intus rei monetariæ officina. 4. Porta templi cathedralis *Imami Mehhdì*, vulgo Regii dicti. 5. Templum ex latere incruaſtto, 6. Domus ſpectaculi automatorum. 7. Quatuor Fori portæ. 8. Viæ Regiæ *Tſjaharbaach* principium. 9. *Karwanſera Aga Salmuun*. 10. Pars horti *Muſamèn*. 11. Angiportûs. 12. Viæ publicæ, cum ſubdiales, tum fornicatæ.

§. II.

Planographia sedis Regiae

Diwanî.

Palatium portæ Regiæ.

§. II.

Princeps Palatiorum eſt, quod foro maximo imminens, Portæ incumbit Regiæ, & ab inclyto aſylo ejus nominis vicino تالاري علي قاپي *Talári Ali Kapì*, i. e. *atrium portæ Aali*, appellatur. Hæc porta limen exhibet marmoreum, venerationi Regiæ Majeſtatis dicatum, quod ingredientium vulgus, atque etiam hoſpites Mahhammedani Regem veneraturi, ſi id coram non liceat, proſtratis corporibus oſculari ſolent, & probè cavere tranſeuntes, calcaneo in illud ne impingant; ſecus fuſte plagas clunibus percepturi paratas, à proximo, qui adſtiterit, excubitore. Limine ſuperato, ambulacrum ingredimur ſubdiale ducentorum paſſuum, ſciſſo lapide ſtratum, utrinque clauſum parietibus, ex albicante laterculo factis, decenterq; eum in modum fornicatis, ut ad conſidendum ſcamnorum ſeriem exhibeat. Dextrum ambulacri latus faciem Aſyli, ſiniſtrum, horti *Tawilèh* conſtituit; finis portam objicit, quâ, per domus quaſdam minutulas, & connexas gynæceo pergulas, inimus viridaria Regia, ex quibus primarii nominis ſunt, *Tſjibìlſetuun, Chilwet* & *Engeriſtuun*. De præſenti autem palatio ut dicamus, duo introitum decorant curules formidandæ magnitudinis machinæ bellicæ, ex orichalco fuſæ, una mortarium, altera tubus octangulus, octo cum dimidio paſſuum longitudinis; quem tubi excipiunt diverſi generis minores viginti tres ſupra centenos; alii in occupatione Ormuſii Luſitanis, alii Turcis in expugnatione Babylonicâ erepti, & longâ hîc ſerie usque *Harami* ante ingreſſum, ad oſtentationem expoſiti, quamvis plurimi negligenter jacentes humi, ſine ſcapis & curulibus. Ipſum ædificium quadratæ figuræ eſt, ex laterculo ſtructum, cancellis undique feneſtrarum vice nitidiſſimis decoratum. Ima ejus pars, amplis pervia fornicibus, populo concedit tranſitum, portam ſimul oſtentans, quam dixi Re-

(Figuram vide p. 170)

Regio honori sacram; quod superest spatii, conclavia refert pro conventibus Senatorum & judiciis exercendis. Media pars in plures cameras divisa est, quarum aliæ Regiis quibusdam supellectilibus reponendis, aliæ pro diurnâ quorundam officialium commoratione serviunt, quos aulæ & excubiis præsentes esse oportebat. Summæ contignationis pars anterior, quasi in theatri formam aptata, & per totius palatii, quà forum respicit, latitudinem expansa, atrium exhibet planè augustum atque magnificum, quod publicæ hospitum admissioni sacratum est, ei præsertim, quæ sub novi anni auspicium ingruit, omnium solennissimæ; præterea consessibus patet aulicis, sive quid Regi cum Proceribus deliberandum, sive festiva in foro spectacula celebranda incidant: Hoc fine tribus omnino lateribus nudum est patulumque, cancellis saltem tripedalibus limine tenus circumductum, ut immunis à casu esset accubitus, quem superbissimè opacant rosei coloris vela holoserica, supernè pendentia. Lacunar planum est, nitidè tabulatum, columellis nixum octodecim, in triplicem seriem dispositis, longis, tenuibus, ligneis, non quidem ad Græca architectonicæ præcepta, ingeniosè tamen sculptis, & unà cum lacunari ac parietibus auro & ultramarino variegatis. Cisternam in medio habet aquâ limpidissimâ bullientem, marmoream, quadratam, amplitudinis tantæ, quantam capiebat intercolumnium. Cetera omnia superbè ex genio artis Persicæ elaborata atque disposita sunt. Posterior contignationis pars duplicem refert seriem conclavium, sed quæ soli serviunt Regi & spadonibus, quòd ex iis prospectus pateat in aream Gynæcei. Supremitas domûs pavimento tegitur plano, in cujus medio ædicula prominet, quam ajunt hydraulicam esse.

باغ طویله *Bagi Tawileh*, i.e. Hortus stabulationis; spatium duobus ambulacris, uni, quod à foro ad gynæceum, alte- *Palatium & hortus Tavvileh.*

alteri, quod ad hortos ducit, intercalare occupat, adeoque satis angustum & paucis areolis instructum. Ita verò dicitur, quod illo loco quondam stabulabantur equi illi, quos semper præsto esse pro Regio ascensu oportet. His nunc ad alterum gynæcei latus collocatis, acquisivit nitidissimi speciem viridarii, duplici præsertim opere superbientis: palatio nimirum & lacu hydraulico. Palatium pene majorem horti latitudinem ad finem occidentalem claudit. (Figuram vide p. 35.) Anterius ejus atrium, sive *Talaar*, lacunari operitur tabulato, quatuor innitente columnis octangulis; marginem pavimenti, tribus ab areâ gradibus elevati, (sicut in omnibus hujus nominis & structuræ atriis) cancelli limitant tripedalis altitudinis lignei; mediam ejus cisternam, quadratam, amplam, marmoream, multis in medio radiolis salientem, coronat candelabrum desuper pendens cristallinum, quondam *Venetiis* dono missum. Dorsum atrii fornicem elegantissimum, (*Eiwaan*) & in eo Regiæ sedis locum exhibet, cum admissio celebratur. Omnia hîc, columnæ, parietes, lacunaria, aureis flosculis, stellis, flexuris decorantur, quorum interstitia, vitreis speculis obducta, oculos intuentium mirificè capiunt. In hoc palatio, cum Admissio haberetur, restituebat atrii angustiam præliminare solum; quod eo fine aulæis magnificè tegebatur, & considentes expanso supernè velo, à radiis solaribus vindicabat. Palatio lacus opponitur spatiosus, ex candidissimo marmore artificiosè structus, & per horti longitudinem tantùm non omnem extensus, cujus mediam, qua portam respicit, longitudinem diæta dividit subdialis, marmorea, in margine clathrata, & paucis à solo gradibus eo fine elevata, ut salientium murmur & suavitates considentium sensus utrinque afficiat. Terni in lacu spectantur aurei tubulorum ordines, lympham vario lusu ejaculantium: quorum medius ex ipsa undæ superficie emicans, vim humoris modò in præceps unico ejaculatur radio majo-

majori, modò radiis undique in orbem ſpargit innumeris ac ſubtiliſſimis: dum uterque marginalis denſiori tubulorum acie aquam obliquo arcu in ſublime evibrat, nihil lapſu turbantem medios luſus, ſed ante hos ſuavi ſtrepitu depluentem.

Aſyli, quod Turcico aulæ idiomate عَلِي قاپي *Aali Kapì*, i. e. *Aali portam*, alii اللّهٔ قاپي *Allah Kapì*, i. e. *Dei portam*, honoris cauſâ appellant, paucis quoque meminiſſe topographiæ intereſt, quam hîc damus. Domûs Regiæ locus eſt, in quem cujuscunque criminis inſimulati, (homicidium excipio) refugere, & à manu judicii poſſunt deliteſcere, quàm diu ibidem vivendi remedia ipſis ſuppetunt. Area ejus licet anguſtior ſit, paſſus nedum centenos in latitudine, ducentos in longitudine referens, profugorum tamen in uſum, neceſſaria complectitur dormitoria ad ſiniſtram, ad dextram verò hortulum paucis pulvillis ornatum, & pro abluendo corpore ciſternam debitæ menſuræ, aquæ recentis plenam, qualem & ante introitum in veſtibulo exhibet. Media verò, ſacellum habet octogonæ figuræ, alto fornice faſtigiatum, cujus alterna latera patent ingredientibus, aſcenſu ſine gradibus & ſatis moleſto, quia pavimentum tribus à ſolo pedibus elevatur. Latera ſingula decem paſſuum exhibent latitudinem, ex quo in proclivi eſt amplitudinem colligere. Servit devotioni cùm ibidem deliteſcentium hoſpitum, tùm atrienſium *Sopì;* qui ex majorum inſtituto diebus Veneris in eo conveniunt, preces pro incolumitate Regiæ Domûs declamatum, voce cantantium non abſimili. Aſylum intrare nemo armatus permittitur; ego tamen gladio inſtructus in eo tertiâ vice ſpectatum comparens, non aliud audivi indignantis verbum, niſi: *inſuetum ſibi eſſe, gladio accinctum videre hoſpitem.* *Aſylum.*

Ambulacri finem pergulæ & fornicatæ quædam domun- *Palatium*

& hortus Tſjihilſetuun.

munculæ librariæ, vinariæ, penuariæ utrinque excipiunt. Quibus relictis devenimus in ſpatioſiſſimum viridarium, quod à pluralitate columnarum, quibus palatium ejus innititur, nomen ſortitum eſt چهل ستون *Tſjihil ſetuun*, i. e. quadraginta columnarum; licet octodecim ſaltem invenias: pluralitatem enim incerti numeri genius linguæ *quadragenariô* exprimit. Hortus ampliùs trecentos paſſus habet in longitudine, pauciores in latitudine. Maximum ei decus eſt multitudo Platanorum procerrimarum, in totidem ordines per horti longitudinem directa, ut tria conſtituant ſpatioſiſſima ambulacra, & æquali ramorum extenſione magnificè obumbrent; præterquam quòd ad horti quoque limites, ut in plerisque ceteris, umbroſâ ſerie decurrant. Gemina hîc ſpectas palatia inſigniora: Unum atque maximum in horti medio ſitum, quod *Tſjihil ſetuun* vocant, Regiæ magnificentiæ opus eſt, lateritium partim, partim ex cæſo lapide fabricatum: Areæ inſiſtit amplæ, ſaxo polito ſtratæ, cinctæ in quadratum alveolo, multis fonticulis hìc ibi ſalientibus gratioſo; Figuram habet quadratam oblongiorem; ſtructuram multis concamerationibus, pergulis, oſtiis, cancellis, fornicibus intus extrinſecusque decoratam, planè ad indolem architecturæ Perſicæ, noſtris oculis peregrinæ. Frons Orienti ampliſſimum opponit *Talaar*, ſive atrium apertum, triplici columnarum octangularium ſeriei inſiſtens, in latitudine quadraginta quinq; paſſus complectens. Pavimentum aulæis, Phrygiâ arte textis, conſtratum, triplicem præbet ratione altitudinis diſtinctionem: prior enim pars à communi ſolo ad gemini pedis altitudinem elevata, inſtar majoris proſcenii eſt, in Regiis conviviis receptioni dicata hoſpitum. In hâc vides ciſternam octo paſſuum quadraturæ, duplici gradatam limine marmoreo, candido, pellucido, cujus in medio unda luxurioſè bullit, viis haud con-

conſpicuis rurſum evaneſcens: Altera pars ab illâ quatuor gradibus eminentior, tricliniis ſternitur Senatorum, ſive Regni Procerum: Inde pavimentum uno gradu celſius, in ipſum quaſi ſinum ædificii protenditur; craterem exhibens aquæ ſalientis elegantiſſimum, ut ut pro loci conditione anguſtum; ac paulò remotiùs, *Eiwaan*, ſeu fornicem medium, artificioſè ſtructum, & in eo ſedem diſcumbentis in convivio Majeſtatis. Lacunar, columnas, parietes, feneſtrarum clathras, & in alto conſpicuos tot cancellos, pergulas, fornices, ſtudioſa manus colore pinxit vario, præſertim ultramarino, interſperſis ubiq; aureis floſculorum ductibus. Magnificentiam auget lacus viginti paſſuum latitudinis, puriſſimus, palatii tum dorſo, tum frontiſpicio oppoſitus, & utrinque ad viridarii usque finem protenſus; in quo permultas humoris limpidiſſimi ſcaturigines, innatantium volucrium cohortes, ludentesque arborum imagines, trunco fuerit & ſtipite quovis durior, qui ſine voluptate aſpiciat. Alterum ad meridiem habes ſtructuræ quidem minoris palatium, muro interpoſitum vicini horti *Chilwèt*, utriq; ut decus alterâ ſui parte tribuat. Pars huc prominens figuram præfert pentagoni, & aptatum eidem figuræ atrium: in cujus tum aditu, tum ipſo pavimento, hydraulici ſpectantur crateres formâ & ornatu multiplici: parietes, ut cetera taceam, duas referunt ingentes mappas, in quibus quædam belli Perſici hiſtoriæ maximo ac inimitabili, non arte quidem, ſed ſtudio & patientiâ depictæ ſunt. Reliquas horti domunculas, muri ambientis ornatum, aquæ ductus, opera topiaria, puvillorum denique nitorem, & in iis varios Floræ luſus omittimus.

Hortus hunc excipit خلوت *Chilwèt*, i. e. *ſecretæ admiſſionis*, ducentorum non ampliùs paſſuum longitudinis, quam latitudo menſuram non attingit. Muri hunc *Hortus Chilwèt.*

Aa cin-

cingentes, ornatûs gratiâ fictas referunt fornicum species, excepto australi, qui gynæceum ut muniat Regium, in miram altitudinem educitur. Murus occidentalis mediâ sui parte ædificio intercipitur, & in fine, ubi gynæceum attingit, validâ munitur turri, ostiolo pertusâ, per quod soli fas est prodire Principi; ubi horto *Tsjibil setuun* connectitur, ejusdem figuræ & roboris columbarium reperitur. Areolæ & pulvilli lectissimis varii generis floribus nitent. Ambulacra lapide polito scitè sunt tessellata; ornatum iis cancelli conferunt tetrapedalis altitudinis, ad margines positi, quia Platanorum decus ubique, exceptis duobus horti lateribus, exoleverat. *Duo* hortus *palatia* complectitur; *primum* & potioris notæ est, quod cum superiori horto commune habet; majori enim sui parte prominendo, *talaar*, sive atrium, pandit Regio consessu non indignum. Hujus tria patent latera, summum lacunar columnis octo sustinentia, nullis earum in medio positis. Pavimentum, ex quadrato lapide stratum, quaternis à terrâ gradibus elevatur, more gentis, quæ humi considet, aulæis culcitrisque magnificè opertum. Medium, cisternam exhibet marmoream quadratam, ex quâ humor latiori exitu in solum horti devolvitur. Dorsum atrii, multis ostiis conclavibusque distinctum, medio hiat intervallo, designante locum sedis Regiæ. In supernâ ipsius parte pergulam vides transversam, & secundæ contignationis conclavia quædam, cum fornice uno medio, omnia picta, sculpta, & flosculorum bullis concinnè incrustata. *Alterum* habet *palatium* ad murum occidentalem, qui hortum limitat, *Enguristuun*. Structura ejus, à priori diversa, spatioso decoratur arcuati operis conclavi medio, ad quaternam ædificii faciem protenso, singulos ad angulos secludens triclinium pulchrè concameratum. Cisterna in medio pavimenti, paucis à solo passibus elevati, marmorea, quadrata, limpidissimam eructat, & ductu haud

con-

conspicuo resorbet aquam, in crateribus, ante palatium positis, redivivam; Ex his insignioris elegantiæ est, qui ante frontem ædificii meridionalem positus, gynæcei ostiolo proximè opponitur, quadratum primò ostentans marginem, inde duplici gradu profundior, pulcherrimo flexu circumductus, qualis structuræ & alterum habet ante faciem, explicatam in horto *Enguristuun.* Parietes aureis & ultra marinis decorantur lineis flosculisque, & mappis aliquot ingentibus, patrio penicillo pictis. Utriusque palatii frontispicio ad elegantiam opponitur areola quædam, in horti, &, qui eum dividit, ambulacri medio posita, rotunda, peripheriæ triginta passuum, quatuor à tellure pedibus elevata, margine cancellato. تكيه *Tekjeh* talia vocantur loca, eum in finem etiam in publicis viis exstructa, ut serviant consessoribus ad otiandum, cum voluptate, dum & aurâ fruuntur liberâ, & eminus prospiciunt. Superficies venustè tessellata bullientem in medio craterem exhibet octagonum; basin à modico intervallo rivulus circumfluit, ab utroque palatio adductus; hinc porrò per ambulacri longitudinem decurrens, sub horti exordium absorbendus.

Hortus Enguristuun.

انكورستان *Enguristuun*, id est, *vinetum*, ita dicitur hortulus à vite, quâ pro usu adjacentis gynæcei conseritur, longis perticis in seriem alligata. Ad utilitatem igitur magis, quàm ad voluptatem adornatus, exteriorem nitorem ubique non refert; domuncularum tamen, arborum & ambulacrorum gratiâ, præsertim liquoris præsentiâ & aquæductibus, per interordinia decurrentibus, non destituitur.

Equile Regium.

Austro-occidentalem gynæcei faciem mœnia limitant decussatim exporrecta, & his adsociata quædam platea, quondam publica, nunc in formam equilis redacta, in quo equi stabulantur quadraginta, parati pro Regiâ de-

 ambu-

ambulatione. Ceteri diversis in locis aluntur, ratione pretii, coloris & ætatis discreti. Ultra hæc mœnia positi sunt horti terni, Regiæ frequentationi patentes, proclivi per gynæcei posticum ingressu: quorum nomina sunt *Guldistèh, Gargà* & *Bulbùl*. Proximus eorum est:

Hortus Guldistuun

گُلْدِسْتَانْ *Güldistuun*, i.e. *Rosetum*, ita dictus à Rosarum copiâ. Area ejus, ex loci positu, figuram sortita octagoni; spatiosa quidem non est, angustiam verò compensat nitore suo, & operum, quæ exhibet, pulchritudine. Ambulacra in eo ad figuræ totius normam circumjacent gemina: quorum exterior, consitos in utroque margine Platanorum ordines, & in medio aquam, incili lapideo manantem, belle circumducit. Medium horti *palatio* decoratur sedecim laterum & contignationis geminæ elegantissimo, ex laterculo partim albicante, partim incrustato & variegati coloris, intra ambientium Platanorum umbras exstructo. Cujus situm præcipuè commendant ambulacra octo, undiquaque ab horti peripheriâ in illud, velut in horti axem, directa. Utriusque contignationis fornices sunt & triclinia, in tantillo compendio plurima, lepidè distincta & exornata, quorum ordines & structuram exteriorem vide sis in icone. Speculam in fastigio, velut tertiæ contignationis structuram, gerit octogonam, ex lapide murrhino, quâ arborum ad altitudinem aspirat. Hypogea quoque habet ipso ædificio patentiora, in quæ alternis lateribus per gradus duodecim descenditur, variè divisa, fornicata, pavimentata marmore, & parietibus elegantissimis decorata, quorum ima superficies encausto crustatis laterculis contecta, reliqua aurô ultramarinôque picta nitet. Cisternâ donantur duplici; unâ, quæ aquam desuper ex horti superficie irruentem, altera, quæ ex sinu proprio ad lacunar usque scaturientem recipit, & latente gurgite absorbet. *Alterum* habet ad mu-

murum horti *Bulbul* ex eodem cæmento *ædificium* quadratum,intus murrhino latere obductum: cui decus primarium tribuit ex alabastrite octangularis medii pavimenti cisterna,ex quâ ebulliens luculentus humor per quaternas ædificii partes myrrhinis ductibus dimissa, ante limina absorbetur; in crateribus, aliquot inde passibus extra ædificium collocatis, resiliens. Latus horti orientale appendicem habet aream paulò depressiorem, quàm *Utsj mertebèh* Turcico vocabulo appellabat hortulanus, velut singularis hortuli appellatione. Plura compendio exhibet opera impendiis facta non exiguis; quorum inter prima sunt ambulacra, tellure altiora, saxo polito elegantissimè tabulata, quæ alveolis in medio haud profundè quidem, sed ad amussim pulcherrimè exsculptis, limpham placidè fluentem circumducunt, emensisque viis omnibus, ad labra vicini balnei delegant. Media illius areola politè tessellata, *tertium* omniumque maximum sistit *ædificium*, præaltum, quadratum & cinctum rivulo, marmoreis crateribus ad angulos quosque & medias palatii facies subindè restagnante. Ipsum tribus superbit contignationibus, quarum ut interiora multis tricliniis & concamerationibus, ita frontispicia partim clausis, partim apertis decorantur fornicibus, artificiosè structis, pictis, sculptis. Fastigii ora clatrato saxo circumdata accumbendi securitatem præstat in summo pavimento; latendi quoque speculam præbens ad faciem lateris australis. Omitto utriusque vireti *Tekjeh* seu recubandi loca, areolarum gratiam, & ceteras Veneres. Ante horti pomœria, superato vestibulo, machinam vides hydraulicam, in quâ equi rotantis ope, aqua ex profundo terræ subvehitur, in vicinam turrim ligneam, ut inde per tubos dilapsa in gynæcei domuumque adjacentium cisternis relabatur. Limpidior enim est(& sola in urbe potabilis) quæ ex sinu terræ depromitur, quàm quæ alveis provehitur.

Hortus & Palatium Utsj mertebèh.

Palatium & hortus Bulbul, sive Heste beheest.

Guldestano ad occidentem junguntur horti بلبل و خرچگاه *Bulbul* & *Chargà*, indicandi potiùs, quàm describendi; Structuras quippe conspicuorum in iis operum, veluti stagnantes, fluentes, scaturientes aquas, cisternarum speciem & numerum, ambulacra, spatio, longitudine, cancellis & Platanorum ordinibus illustria, equestris stadii magnitudinem & ornatum, areolarum distinctiones, & in illis gratiosa Pomonæ Floræque certamina, omnium denique ædificiorum formam & peregrinum decus exposituro, singulari Relatione opus esset. Positum uterque habet ad principium viæ Regiæ *Tsjaharbaach*, cujus topographiam superiori Relatione tradidimus. Via hæc boreale horti utriusque latus claudit, passibus sexcentis & ampliùs. Conscensurus equum Rex solenne id habet, ut per portam horti *Chargà* (ita dicti ab ejus documuncula, in tentorii formam structâ) egrediatur in publicum, ante eam à militibus & coronà comitum, dum prodeat, expectandus. Uterque pressè copulatur, ita ut magnificentiam alter alteri impertiri videatur, præsertim arboreorum ordinum, ambulacrorum, aquæductuum, & qui per utrumque dirigitur, *Hippodromi* harmoniâ & productione. Obiter dicam: ingressum hujus stadii, præter geminam columnam, duas referre curules machinas, ex ære fusas, quanquàm molis non admodum magnæ, quarum alter fabri sui nomen Europæum, cum anno æræ Mahhammedanæ, his profitetur: *Johannes Burgherus me fecit* 862. Sanè hortus *Bulbul*, qui nomen quondam sortitus à vivario, vel lusciniis videtur, à Regibus *Sefi*, *Abasso II*, & *Solymanno* nostro, ambulacrorum conseptorum, palatiorum, operumque topiariorum & hydraulicorum multitudine ita auctus & exornatus est, ut par ei venustate nullus reperiri in toto regno dicatur; præsertim postquam medio ejus palatio, (cui nullum ex omnibus Regiis pre-

pretio & pulchritudine comparandum) ultima denique artificum manus, atque hôc ipso incomparabilis operis nomen هستَ بهشت *Héste behest*, i. e. *octavi paradisi*, magnificè imposita sunt; ex quo & ipse nunc hortus *Bagi heste behest* nuncupari promiscuè solet. Paradisium illud ædificium, ut non nihil de hoc solo dicamus, in medio existit areæ subdialis amplissimæ, saxis quadrangulis tessellatæ; à modico intervallo sedilium marmoreorum serie, mox rivulo etiam fluente cinctum. Situm commendant ambulacra, ab horti limitibus in omnem palatii faciem directa, spatiosa, Platanorum seriebus, & cancellis insuper in utroque margine decorata. Ex his, quæ à Septentrione vergunt in meridiem, intercapedine suâ areolas complectuntur flosculis pulchrè consertas; quæ ab occidente in orientem decurrunt, aquam, subterraneis faucibus in horti ad *Tsjarbachum* exordio pullulantem, protendunt, lacu exceptam latitudinis undecim passuum, ex quadratis saxis fabricato, in cujus superficie ludentes aurei coloris anates, cygnosque plurimos cum voluptate videris. Ipsum palatium quadratam obtinet, vel ob compressos angulos, octogonam quodammodo figuram: quacunque ingrederis, atrium habes obvium, magnificè adornatum, reductis ad latera cellulis, ac uno ad centrum ædificii præalto conclavi, quod pro corporis refrigeratione adornatum, aquam ingenti cisternâ fovet bullientem, & auram foris undiquaque spirantem ex summo pavimento per structuram pnevmaticam allicit; ut lepidissimas taceam partitiones contignationis secundæ, singulas structoris sui studium atque ingenium singulariter testantes. Habes, quod in hoc palatio admireris peregrinas marmorum, & lapidum ex Hetruriâ delatorum species; cisternas varii cæmenti & moduli, operosè fabricatas; specula artis Venetæ majora, testudine marginata;

ima-

imagines penicillo inclytorum artificum pictas, vitroque obductas Veneto; habes ſpecioſiſſimos pergularum receſſuumque ordines, pulcherrimo hiatu deſuper in conclavia incumbentes, habes fornices inimitabili arte, auro, varioque ornatu conſpicuos. Ex ornamentis conclavium, maximè placebant Regis moderni, tum aliquot Reginarum ſuperioris, quod dicebant, ſeculi effigies, ſtaturâ integrâ pictæ, manu nequaquam indoctâ, quamvis Perſicâ; perennis aquæ in auguſto conclavi tumultus, per decuſſatum marmor ex ſuperiori lacunari magnâ copiâ delabentis, gratiſſimus adeo, ut difficile ſit ad ejus ſpectaculum conſidenti, non obdormiſcere; Januæ ex ligno ſingularis texturæ, in quibus veſtigia fibrarum auro tincta, verniceque, quâ totæ nitebant, obducta erant, ut naturæ ſtudium artificii venuſtas conſervaret non modo, verùm etiam commendaret; Ciſterna modicæ capacitatis, ex puriſſimo argento fuſa, magni ponderis & pretii; manuſcripta pictaque inſolentioris exempli, convoluta ac intra receptaculi cancellos aſſervata. Et quis omnia enotaverit? Argus fuerit centum inſtructus luminibus, adeo ſe ubique oculis offerunt, quæ admiratione hoſpitem perfundunt, tantò omnia rariora, quantò minori contenta compendio ædificii, non ultra triginta paſſus in utramque dimenſionem extenſi.

Horti ſuburbani.

§. III.

Præter vicina gynæceo, plura Regi viridaria patent extra urbem, Palatiis, pro admittendo hoſpite, magnificè decorata, quædam & cryptis inſtructa pro fœminis, ſi quas comites adduxerit, abſcondendis. Illuſtriora ſunt باغ قوش خانه توکچی *Bagi Kuſj choneh Toktſjì*, id eſt, *hortus & domus falconum* (extra portam) *Toktſjì; Baagi Komèk*, i. e. *hortus ſubſidii; Dſijaruun*, ſive *angeli amicorum; Kuli padiſjah*, i. e. *mancipiorum Regis*, quali nomine &

& totus venit ſuburbanus, in quo extat tractus; *Sabadaat abàd*, i. e. *habitatio beatitudinis; Chali Arak*, i. e. *nævus*, ſive *centrum* (quod credunt) *Parthiæ*, habitatus olim à Principe *Uſum Chan;* & denique contiguus *Tſjaarbachi* finibus

Hortus centum jugerum Haſar dſjeriib.

باغ هزار جريب *Bagi haſar dſjeriib*, i. e. *hortus centum jugerum*, ita dictus ab areæ magnitudine. Is creberrimè omnium à Rege viſitatur, unde topographiam paucis dabo. Obtinet ſitum acclivem, figuram quadratam æquilateram, magnitudinem amplius mille trecentos paſſus in longum latumque pariter extenſam. In duas autem partes æquales, quaſi in geminum hortum, transverſo muro diviſus eſt, eum fortaſſe in finem, ut dum in anteriori Sereniſſimus cum conſortio verſatur, poſterior ſequiori ſexui manſionem præbere poſſit, ſi hôc comite advenerit. Sed hodiernus Rex intervalli tam longi impatiens, gynæcei caveam poſuit in receſſu horti prioris. Totus autem hortus, vel uterque, ſi ita loqui malumus, in areolas diſtinguitur quadratas, eam in rem ambulacris ad octoginta paſſuum diſtantias in longum latumque diſtinctus. Solum illi ut plurimum arenoſum eſt & ſterile; fœcunditatem conciliat rivus *Tſjubuſja*, à tribus inde paraſangis ex flumine *Senderuut* adductus, (cum duobus aliis *Biſtupenſjè* & *Abiniil*, in *Sjulfam* directis) qui dum intra horti pomœria receptus, juxta murum auſtralem, adeoq; in parte extimâ & altiore profluit, rivulos minores liberali undâ gravidos per alterna ambulacra effundit; qui rurſum per omnes areolas diffluentes, ſæpe etiam ciſternis minoribus retenti, arboreos circa viam ordines, ac pulvillorum alumnas quasq; plantas irrigant fœcundantque. Areolarum aliæ herbis conſitæ ſunt & oleribus; aliæ arbores fructiferas alunt, in quincuncem quodammodo diſpoſitas, veluti Cydonias, Punicas, Apricotias, Perſicas,

cas, Armeniacas, Berberes; aliæ floriferis decorantur arbusculis, quales ſunt, Roſæ noſtrates & Sinenſes, Jaſmini triplicis differentiæ, arbores Judæ, criſtæ Pavonis *Breynii*, *Bidmisk*, ſeu Salices Perſicæ, julis odoratis, noſtris Botanicis hactenus ignotæ, Oleæ Bohemicæ. Ex ambulacris alia Platanorum denſâ ſerie ſunt marginata, præſertim, quæ per mediam diriguntur horti longitudinem; alia arboribus ac ornatu omni carent; alia Pinos ferunt, præſertim, quæ hortum juxta muros ambiunt. Caput & ſplendor totius viridarii eſt ambulacrum ejus medium, *Tſjaarbacho* in rectâ lineâ reſpondens, vel, ſi veſtibulum tollas, continuum, utrinque Platanorum duplici ordine decoratum. Illius medium alveus decurrit hydraulicus latitudinis duorum paſſuum, ex ſaxis quadratis concinnè commiſſus; qui ab extimo poſterioris horti palatio, ad horti prioris usque veſtibulum, ſuperbo ſpectaculo inſignem deducit lymphæ copiam, anguſtas inter oras lento tractu fluentis, nunc ſalientis etiam ex tubulis æquali locatis ſerie & intervallo, mox ſtagnantis in ciſternis variæ magnitudinis & figuræ lapideis; ſubinde quoque per marmor erectum ad orgyiæ profunditatem importuno murmure cadentis in ſolum ſubinde depreſſius; donec utriusq; horti emenſa longitudinem, ante veſtibuli introitum abſorbeatur; mox ultra palatium rediviva, tumultus, quos ſupra allegavi, exhibitura etiam in *Tſjaarbacho*. Gratiam ſingulariter augent lacus duo ingentes, octogoni, ex polito lapide operoſè facti, quorum unus in horti anterioris, alter in poſterioris medio alveum intercipit, cymba uterque inſtructus, & ſiphone uno ingenti in medio, pluribus in margine; ab utroque latere ſtipatus domunculâ lateritiâ, multi laterâ, arcubus ſpatioſis ad omnem auram patulâ, planè peregrinæ ſtructuræ & venuſtatis. Decus non minus tribuunt grâdus lapidei, utrinque ad aquæ cadentis præcipitia eleganter collocati; eo fine, ut deam-

deambulationes facilitent, alioqui molestissimas, si per superficiem perpetuo acclivem eluctandum foret. *Tria* in ambulacro exhibentur *ædificia* majora; *unum* in principio, quod *Tsjarbachi* viam terminat; *alterum* in medio, intergerinam interrumpens horti maceriem; *tertium* in fine positum: omnia præalta, quadrata, ex tesserculis lateritiis, ad Persicam architecturæ normam, nitidè artificioséque exstructa. Gynæcei claustrum, ad hospitii publici similitudinem, in camerarum series dispositum, aream claudit mediam quadratam oblongam. Hippodromus illi adjacet, malo columnisque instructus, cisternas minores quoque complectens, & fonticulos aliquot ex sinu terræ scaturientes. *Columbaria* ne præteream quatuor; quorum ad singulos horti posterioris angulos unum collocari voluit fundator. Referunt illa figuras propugnaculi, vel amplæ turris. Materia sole excocti lateres sunt; fastigium coronidibus ac riscorum ordinibus decoratur. Interior superficies ad summum usque lacunar, cellularum aliquot millenarum ordines exhibet, in quibus nidificare columbæ possint, non alium præstituræ usum, quàm ut vectigal stercoris sui deponant, bis quotannis colligendum, pro fœcundandis melonibus & peponibus; ipsis tutè viventibus. Sæpè non alio scopo, quam pro locorum pompâ exstruuntur, quòd supra ædificiorum mensuram longè prominendo, oculos peregrinantium è longinquo alliciant.

Ultra hortum ab unico stadio prædiolum jacet, in ascensu montis *Sophà*, quod à structore, hodierno Rege, nomen obtinet *Tachta Solymann.* Illuc dum per arenas enitimur, ad dextram videmus *Gabristaan*, i. e. suburbium gentilium *Gaberorum*, cum spatiosissimo cœmeterio Christianorum Armenorum, ad sinistram Gaberorum collem sepulchralem; cujus turrim, quibus cadavera mortuorum exponebant, *Sjah Abbas II.* tormentorum globulis, ex præ- *Tachta Sophà.*

 dicto

dicto horto miſſis, disjecit, offenſus gentiliſmi tam vicino ſpectaculo. Altera non procul inde apparet turris, ab aulâ accuratè unâ paranſangâ diſtans, *Mili tſjatìr daunì*, i. e. *meta celerum* dicta. Nomen ex eo nacta eſt, quòd ſerviat inter Regios hemerodromos recipiendis pro metâ, ad quam, artis exhibituri ſpecimen, ex foro aulico duodecies curſare ultro & citro debent, hinc ſubinde telum ad turrim, inde in forum aliud referentes, contacti utrobique termini ſignum. Actus multâ aulæ ac civitatis feſtivitate peragitur: civibus ſtadium vicatim ſtipantibus, & inſtrumentis muſicis applaudentibus prætercurrenti, qui non audet in viâ moram trahere, mingere, vel humoris quicquam adſumere. Sic itu redituque ſtadium intra ſolis ortum & occaſum duodecies emenſus, conſummati ac Regii curſoris titulo, plurimisque ab aulâ præmiis donatur. Ipſum prædiolum horroris & ſolitudinis theatrum eſt, lacunoſo rupis dorſo decumanis laboribus affixum, anguſtas referens areolas oblongiores quatuor, ſubinde altiores atque invicem imminentes, ad quas gradibus impolitè ſtructis, partim etiam rupi inſculptis aſcenditur. Nihil hîc auguſtum, nihil Conditore dignum invenio, niſi longiſſimè circumſpiciendi ſtationes, latendi cryptas quasdam, & inconditæ figuræ turriculas, hirundinum nidis non abſimiles. Ut tamen quisque ſuos diligit fœtus, ita in illis nidis frequens latere amat ſereniſſimus fundator, cum aliquâ gynæcei parte; quam, dum toties deducit, magnam *Sulfenſibus* creat moleſtiam, juſſis interea, publicatâ fugâ خروج *Khoruuch*, domibus ſuis exulare. Montis faſtigium ampla habet munimenti antiqui, & diruti oppiduli veſtigia, ad quæ difficulter penetramus; arcis etiam rudera in ſummo apice exhibet ab hinc unâ paraſangâ, altera montis extremitas *Ruſtano* inſcripta, quæ periculoſè rimatus ſum; non procul inde ad radicem crypta conſpicitur,

citur,

Tachta Sopha

citur, in quâ ſtatis temporibus feſta ſua celebrant gentiles Benjani. Sed de his narrare, Relationis ſcopus non permittit.

Habes primam Regiæ manſionis partem, Hortos: ſi non penſilibus Semiramidis & Cyri, aut Alcinoi Heſperidumque ſimiles, tantopere à Poëtis, lepidiſſimis mortalium, collaudatis; nitidiſſimos tamen, & quos omnium in Oriente Regum viridariis,ob magnificentiam poſſis anteponere. Noſtratium Principum hortis eos æquiparare nolo, quòd operum in illis conſpicuorum non ſemper molem, varietates & ingenium exprimant; affirmare tamen audeo, neminem eſſe toto terrarum orbe, qui hortos totidem pulcherrimos, cùm circa Sedem ſuam, tum in remotiſſimis urbibus & provinciarum receſſibus, ſuâ & majorum ſolertiâ adornatos, poſſideat; aut qui in eorundem culturam & conſervationem maximos ſumptus lubentiori animo expendat, atque Perſarum Principes. In eo quippe reponunt non minimam beatitudinis ſuæ partem, ſi, inter hortorum delicias,latere cum fœminis & vitæ tempus exigere tranquillè poſſint; haud impigri, plantationes atque operas hortenſes ipſi dirigere, ſuo ex ingenio nova molimina deſcribere, novosque hortos condere, in locis etiam ſalebroſis & deſertis. *Abas Magnus*, qui ſedem Regiam poſt *Thamaſpum* primus repoſuit *Isfahani*, non modo condendæ Domûs Regiæ,atque extendendæ etiam urbis loca ipſus definivit, ſed plurimorum, quæ recitavi, viridariorum ſitum, magnitudinem, limites deſcripſiſſe, locorum conditionibus aptaſſe,& in *Tſjaarbachi* delineatione amuſſim ſuâ manu tenuiſſe dicitur, *Cyri* non ſatis laudandus imitator, qui, ut in libris *Xenophontis* legitur, Regale idem exiſtimabat ſtudium; non raro plantas ſerere, atque arborum demetiri ſpatia, ſuâ etiam manu ſolitus.

RELA-

RELATIO XIV.

Gynæceum Regium.

§. I.

Topographia.

Ne superioris capitis lectionem nimiâ gravaremus mole, Gynæceum Regium hîc sigillatim proponimus. هرام *Haraam*, seu Gynæceum, in foro quoque maximo, 80 à portâ Regiâ passibus, palatii præliminaris frontem explicat; structura lapidea est, modicæ altitudinis, non ultra porticus, quæ forum cingit, metam prominens, sed citra limites ejus retracta. Introitum stipant sclopetariorum cohortes aliquot, ex legionibus mancipiorum; quibus nonnunquam una & altera auxiliaris jungitur, ex peditatu gregario, alioqui vigilias saltem agente, circa ambientes muros. A vestibulo ambulacrum protenditur subdiale, passus latum duodecim, saxis politissimis tabulatum, & utrinque muro arcuati operis limitatum, in quo milites prætoriani, quos *Jedsjirì* vocant, excubias centuriatim constituunt. Ambulacri superatâ longitudine (quam habet 150 passuum) portam contingimus primariam, extus Janitoribus *Sopì*, intus albis munitam spadonibus. Hæc tota cæruleo imbuta, iconem exhibet *Mithræ*, i. e. Solis (detorta vox est ab obsoleto *Mehhiir*, quod Solem notat) prægrandem, auream & sparso in orbem jubare radiantem, Sanctitatem loci, non alia ornamenti species, mystico gentis judicio, gravius exprimebat, quam Mithra, sive Sol, qui cœlo decus, universitati lux & vitæ focus præpositus est. Solem igitur pro summo Numine (verius pro larva Numinis) antiquitas colebat, ejusque simulacrum adoptabat absolutæ potentiæ suæ insigne, quod & domi statuebat togatæ Majestati præsidium, & in campo signis præferebat militaribus; ita animos accensura objectu rei, quæ uno quasi complexu Divini

vini Numinis imaginem, & Majeſtatis Regiæ præſentiam innueret. Nec eum credendum hîc eſt *Q. Curtio*, qui L. 4. *Lunam Perſis, Solem Græcis* attribuit; nec rudera Mediæ attendenda ſunt, cum bubulum caput inter duos Leones poſitum non rarò objiciunt: cum hæc non Monarchici Imperii Perſarum, ſed alius Regni ac temporis monumenta ſint. Perſidis Parthiæq; ruinæ ſæpe Leonem ſiſtunt ſtantem, ſaxo exſculptum, ex vetuſtis inde ſeculis, quod perhibent, Perſici Solii Inſigne, verùm Sole ſociatum, quem pleno rictu lucentem continet, variâ quam faciunt emblematis, ſed faſtûs & arrogantiæ plenâ ſemper interpretatione. Ætas igitur hodierna, quanquam Monarcharum veterum inſolentiæ renunciaſſe videatur, ab eâ tamen non adeo facta eſt aliena, ne, quem Solis ſocium & fratrem receptiſſimo appellat encomio, eum Solis quoque Inſigni decorare, & ſecretioris palatii frontem eodem conſignare dubitet. Ipſa hoſpitii muliebris area anguſtis terminatur limitibus, decempedas quadratas vix ampliùs ter mille continens; figura irregularis eſt, & polygona, ad triangularem tamen utcunque inclinans: cujus latus orientale foro opponitur; ſeptentrionale hortos reſpicit; tertium mœnibus clauditur, à ſeptentrione in orientem oblique decurrentibus. Ingredientem excipit magnus gynæcei Janitor, eunuchus albus, (hodie manſionem in urbe habens) ſatellitio ſtipatus caſtratorum ſui coloris, circiter quinquaginta, quibus hæc interioris gynæcei limina credita ſunt cuſtodienda, non audentibus intrare ipſa ejus penetralia, niſi à Rege vocatis. Vicinum hîc habes conclave, in quo intromittuntur cum Sereniſſimo collocuturi Regni Antiſtites, ut & Magnates Magnatumque filii, ad vigilias veſperi comparentes; has enim, in Majeſtatis honorem, diſtributis inter ſe vicibus, terni ſingulis noctibus habent; priùs nomina ſua profeſſi ſchedulâ, quam ſummus Cubicularius, *Mehter*, Regi poſtulanti exhibeat. Turba

ba mox spadonum nigrorum sequitur, interioris ostii, per ordines suos, stipatores, & interiorum conclavium non minùs, quàm fœminarum custodes constituti: quibus vespertilionum instar circumvolare, cameras & latebras perrepere, singularum inspicere & censere actiones, nefas non est. In ipso claustro primùm occurrit area, ad hospitii publici ideam, quadratâ ædificii mole circumducta; cujus quaterna latera singulæ intercipiunt fornices mediæ, *Eiwaan* dictæ, augustæ, auræ versus aream patentes, ad quas duobus ex candidissimo marmore gradibus ascenditur. In iis strata pretiosis aulæis humus, parietes aureis ductibus bullati, lacunaria in hemisphærium multis areolis & distinctionibus artificiosè cavata pictaq; omnem magnificentiæ absolvunt paginam. Area ipsa concinnè tessellata, medio decoratur lacu, argenteis bracteis per omnem superficiem obducto, tubulisque aureis, uno ingenti in medio, & per marginem pluribus subtilioribus, distincto: Cujus in structurâ, dum absente cum fœminis Rege, artificum manus versaretur, ego ab excellentissimo Domino *Warenio*, operis directore, quasi artis socius introductus, locum hucusque inspexi, reliquæ topographiæ ignarus. Dicuntur autem, ultra hoc ædificium, spatia, variis minoribus palatiis, pergulis, ædiculis & mansionum classibus adornata, dari & conclavia illustriora, pro Regiæ conjugis ac principum fœminarum sede; dari obscuriora, in angulos remota, angusta & parvi apparatûs, in quibus morantur ægri & tenebricosæ vetulæ quædam, tum eunuchi capulares & impotentes; dari subterranea, in quibus excœcata proles Regia, ab illustri consortio damnata, habitat; dari quoque claustro adsitas extra pomœria ædiculas quasdam, velut cœnobia, in quibus Regia mater, aviæ, vel matronæ Regii sanguinis, demorari possint. Matris, extra gynæcei muros, domum, in angulo horti *Enguristuun*, monstrabat mihi hortulanus, & ab ac-

ceſſu liberiori propterea dehortabatur. Unum, in altero verſùs meridiem gynæcei angulo, conſpexiſſe mihi viſus ſum illuſtrioris notæ ædificium, cujus faſtigium clauſtri muros longè ſupereminentem referebat ſtructuram, vulgo *baad giir* dictam, per cujus ductum camino perſimilem aura quaquaverſum ſpirans in conclave ſuppoſitum devolvitur. Ut brevis ſim, quanquam anguſtum & anguloſum videatur ergaſtulum; arborum tamen ubique dives umbra, florum fragrantium lectuli, aquæ ſcaturientis copia, ciſternarum multitudo, pergularum opaci ordines, & quæcunque pro aëris temperie & deliciis corporis excogitari poſſunt, incolis ſuis neutiquam deficere dicuntur. Si quid verò amœnitati anguſtia detrahat, id adjacentes horti, quos enumeravimus, ſeptem illi, largiore ſuo ſpatio facilè compenſant; ad quos autem Rex, non conſcendendo equum, non procedendo in publicum, pedes incedere ex gynæceo per poſtica poteſt, & vel hoſpitibus aulicisque publicè hîc vacare, vel obambulare cum concivibus ſuis in ſecreto. Eapropter militum, quanquam rariores manipuli cuſtodiunt aditus eorum hortorum, qui poſtica gynæcei ambiunt, profanos inde hoſpites repulſuri, ne fortè contingat ingredientibus, incautè Dianam aliquam cum exitio vitæ videre. Ab ingreſſu nunquam ego impeditus ſum, ex Medicâ profeſſione notus, cui operantes nemo ſine cauſa repudiat.

Cives gynæcei.

§. II.

Gynæceum caſtratos nigritas alit circiter quingentos, ut ipſi aſſeverant, nec omnes tamen præſentes. Nam à Rege miſſi peregrè vagantur, alii exploratores, nuncii, inſpectores, cuſtodes; alii ſua ſponte foras, impetatâ veniâ, recreationibus vacant, aut pro gloriâ nominis, in conſtruendo occupantur opere publico, velut hoſpitio, balneo, ponte & ſimilibus. De numero concubinarum per-

Fœminæ.

cun-

cunctari eos non æquè licuit. Ex hominibus crabrones reddidi & rabientes aspides, cum eâ de re sciscitatus sum, quantumvis antea variè conciliatos. Rescivi Conjugem Regi unicam esse, Sacerdotis benedictione desponsatam. Subinnotuit tamen ceterarum numerus, casu prorsus ridiculo: Nimirum, per *Sulfam* suburbium equitabat Rex cum pedite suarum turmâ. Tum seriùs ex intimâ domo spectatum approperans divitis Armeni filia, tantùm pedisequos offendit ordines; ex quibus una contumeliosè ad festinantem: *& tu*, inquit, *accurris dactylum nobis erepturа unicum, ex cujus esuritione laboramus quadringentæ?* Si verus sit numerus, stabilis tamen non est; sed crescentis & decrescentis lunæ instar mutabilis. Quandoquidem Rex Convivis suis, ut equos solet & mulos senescentes, ita ex concubinis dono dat eas, quarum frontes ruga occupare, vel ingrata sibi præsentia esse ex quacunque causâ incipit; receptis subinde aliis in locum decedentium, quarum novitate delectetur. Ante dies paucos monitus: anne ex Armenis nuper raptis, & jam ad placendum compositis, dignari aliquam consuetudine & alloquio velit? *Proximè*, respondit, *adornabo convivium, & ministris eas distribuam.* Nec omnes tamen Regiæ cives, *Kaníse*, vel concubinæ, audiunt: aliæ earum servæ sunt, ad ancillandum emptæ; aliæ Magnatum filiæ, Reginis honoris causâ associatæ, nec imparatæ tamen ad Regis, si quid libeat, obsequium. Magnatum certè nemo est, qui unam ex filiabus, si possit, gynæceo Regio non consecret, ut & ipse habeat apud Serenissimum fortunæ suæ commendatricem, & ipsa gravissimum proxenetam, qui eam aliquando illustri Viro despondeat. Si quam Rex ex gynæcei civibus viro donaverit, illa polliceri sacramento debet, nihil se marito, nihil mortalium ulli revelaturam, quid rerum viderit, vel audiverit, intra Harami limites. Sic dimissa, viro crux fit & ineluctabile jugum. Nam lautitiis

& ſplendori ſueta, etiam ex honore Regii convictûs imperioſa, obſervari affectat & ſplendidiùs haberi à marito, ultra facultatum ſuarum modulum: nunquam impoſterum dimittenda, niſi cum Regiæ Gratiæ & vitæ ſuæ jacturâ.

Fœminarũ ordines. Non eſt muliebris ſtatus ſine ordine. Auctoritati matris Regiæ, quæ nunc Cyrcaſſa eſt, maximus habetur honos; inde Regis conjugibus; hinc concubinarum clariſſimis: quarum ſingulæ, repudiato nomine proprio, certis ornantur encomiorum nominibus, ex quibus mihi innotuêre ſequentes: *Gynæcei lux, aurora, ſtella, decus, roſa;* pro meritis verò ſuis certo gaudent numero caſtratorum, ſibi ad ancillandum dato. Neq; eas ſaltem ad numerum putes & fruges conſumere natas; artes etiam tenent, quibus indies occupantur. Hæ acu pingunt; illæ penicillo. Hæ ingenioſè texunt; illæ nent ſubtiliter. Aliæ canere, chordas tangere, tripudiare, geſticulari, vel quicquid aliud norunt, vel, ut noverint, ab aliis docentur, quò Sereniſſimo & primis gynæcei luminibus placere poſſint. Quin, in ſcientiis verſatæ dicuntur aliæ, præſertim Mathematicis; nec deficere, quæ in arcu tractandâ robur & manus exercitatas habent, quarum conſortio Rex præſertim in venatu gaudeat; &, ſi quæ nullis imbutæ artibus inveniantur, eas tamen imperitiam ſingulari morum & corporis venuſtate non infeliciter compenſare.

Spadones. Nigri pariter ſpadones, dignitatibus, & variis, quæ gerunt, officiis diſtinguuntur. Primatum obtinet *Mehtèr*, qui ſupremus eſt cubicularius & gynæcei magiſter; Secundus eſt ab eo *Kaſinadaar*, vel theſaurarius; quem excipit *Aſeb baſſì*, ephorus hæredis Regii; hunc *Iſſjik agaſì*, ſive ſummus gynæcei janitor; ſed, is plerumque eſt eunuchus albus. Inter primores quoque numerant receptorem redituum Regiæ matris, quos tribuunt Chriſtiani Sulfenſis ſuburbii; tum qui Regis triclinio inſerviunt, pocilla-

cillator, dapifer, & lateris stipatores cubicularii, qui sigillum, arcum, pharetram, sagittas, sclopetum & crepidas porrigunt. Sunt ex spadonibus, qui res administrant conjugum, & primariæ notæ pellicum; sunt pædagogi & inspectores Regiæ sobolis ex matrimonio sequiori; sunt, qui religionem, scriptionem, lusus artesque varias inculcant fœminis. Nec desunt, qui novitias aulicis instruunt moribus, antequam Regi offerantur: Ex his unus est formæ corporis æstimator, cingulum habens, cujus si mensuram ventris crassities excedat, cibis eas interdicit, saltem aquâ & oryzâ alendas, donec abdomina ad ambitum cinguli gracilescant. Dicitur tamen crassa & obesi corporis esse, quam Rex ex concubinis hactenus deperiit. Sunt ex cubiculariis, quorum cura in eo versatur, ut singulis vesperis, ex gremio gynæcei, concubinas duodecim, planè ad sacrum Imamorum numerum, comendas ungendasque curent, pro cubiculi Regii custodiâ, si fortè ex his sociam lecti Rex desideret. Hunc audio curtatum nunc esse numerum, & omnino sex tantùm ad concubitum admitti. Sunt alii, qui curant publicationem *Khoruuchi*, i. e. abactionem masculi sexûs, sexennio majoris, à viis, per quas Rex ire cum fœminis constituit. Fit ea pridie per tuborum iteratas explosiones, & eodem die per caduceatores equites, ex Sophorum censu, paucis horis ante sexûs egressum præmissos, quos hoc actu vocant *Khoruuchtsjiis;* Hi nullis utuntur sermonum ambagibus, quibus secessum imperent: unica sufficit iterata vox *Khoruuch!* quam auditam fugit, quisquis indeclinabiles fustium ictus metuit, sive foris versetur, sive intra parietes latitet domûs propriæ. Ceteri Magnates cum fœminis suis peregrinantes, vel noctu abeuntes ad balnea, saltem spadonibus immediatè præmissis, fugam capessendam prædictâ voce annunciant; quâ per plateam resonante, quisque ad latebras recedit, donec oculis haud temerandæ merces

Khoruuchi.

præteriverint, linteo licet obvolutæ, ſi pedes vel equites incedant, aut ciſtis penſilibus incluſæ, ſi camelis vehantur. Si quem contingat in Regium vetiti aſpectûs comitatum incidere, quod aliquando ex imprudentiâ evenit agricolis, is ſimul mortem ibi præſentem procul omni dubio invenit, vel telorum ictibus, vel acinace inferendam, prout idem tragicis exemplis publicè innotuit. Eunuchorum ſenili conſilio, ac Matris præcipuè aſſenſu, Rex in rebus agendis, etiam publicis, frequenter utitur, & quæ in regno molienda veniunt, cum hâc effœminatâ curiâ deliberat. Aliquando foris in Senaculo concluſa, ad Matris & nigritarum ingenium & ſuaſum, mutari accidit. Miris in hâc Aulâ laudibus efferuntur duo eunuchi æthiopes, *Aga Mombarèk* & *Aga Kafuur*, tribus ſucceſſivè Regibus à miniſterio, ſed nuper admodum in capulari ſenio defuncti, quorum auctoritas, prudentia & ſubacti ingenii conſilia tantum ſemper valuêre, ne ipſe Imperii Præſes gravioris momenti negotium moliri, vel voluerit, vel auſus ſit, niſi eorum exploratâ priùs ſententiâ.

Spadones Conſiliarii.

RELATIO XV.

Pompa Equitationis Regiæ.

§. I.

Obequitatio recreationis cauſâ

Ut omnem expleamus magnificentiam Aulæ noſtræ: Equitationem quoque ſubjungimus Regiam. Ea autem vel eſt parvi comitatûs, quam Rex, ſolitæ recreationis cauſâ, frequentiſſimam invitante cœlo inſtituit: vel ſolennior, cum feſtiva viſum ſpectacula, ſive venatum, ſive illuſtres exceptum hoſpites, in publicum aliquando procedit: vel rarior & apparatûs maximi, quando cum ingenti equitatu ad *Eilaak*, ſeu æſtiva, vel in Provinciam quamcunque commorandi animo proficiſcitur.

Pri-

Primi generis equitatio mensibus æstivis tantum non indies, remisso post meridiem sole, instituitur, dummodo Principem incommoda valetudo, vel astrologi de inimico cœlo persuasio, intra conclavii latebras non retineant. Meta est hortus aliquis una vel paucis leucis ab aula dissitus, plerumque *Hasar dsjerìb;* ad quem Rex per *Tsjaarbachi* tractum lentis cum comitatu gradibus contendit; inde, à levi deambulatione, sessione, lusu & corporis exercitio, ad gynæceum ante vesperam reversurus. Comitatus ita instruitur: Egredientem cum eunuchis cubiculariis Regem, turba comitum in *Tsjaarbachi* exordio excipit; offert, cujus tergum conscendat, equum ex phaleratis tribus eligendum, *Sjelawdaar bassì,* seu primus phalerarum inspector; stapedem tenet, simul ac scandentem elevat *Usengu Kortsjitsji bassì,* seu supremus stapedum apprehensor; interea frænum tenente *Tsjatìr bassì,* sive cursorum primario. Præcedunt pedestres cohortes duæ, ut plurimum prætoriani militis *Dsjessajéri,* acinacibus & bombardis armati, ex undulato chalybe cusis, & argento fulgentibus; ipsi Attalico vestitu, argenteo cingulo, plumis & vario ornatu conspicui. Non illi exemplo nostratium membratim incedunt quaterni, quini, vel seni, sed invicem singuli sequentes, in duo quasi cornua dividuntur, tantâ intercapedine, ut in immensum oculus Regius nullo retentus impedimento extendatur, & liberè pervadere atrienses, ac horsum deorsum obequitare possint. Extra cornuum seriem pauci equitant militiæ præfecti, atque ordinum directores; intra eadem se equitum primus sistit *Alemdaar,* i, e. Vexillifer, dextrâ labarum gerens, Regiæ præsentiæ tesseram, panno obductam rubro, complicatoque in formam, quam refert umbraculi Indici, Lusitanis *quitasol.* A modico intervallo eques sequitur magnus Aulæ Mareschallus, *Issìk agasì bassì,* velut armatorum & totius comitatûs ductor. Mox solus pariter equi-

equitat, ſupremus Principis Cubicularius & eunuchorum Præſes, *Mehtèr.* Militares copias excipiunt equites, cum *baſſi*, ſive præfectis ſuis, *Jeſauli* ſive *Sophì*, id eſt, atrienſes Turcici ſanguinis, circiter viginti vel plures, mitris omnes tecti rubentibus duodecim plicarum, illi plumatis & pulchrioribus; hi nudis & ſimplicioribus; Sine ordine equitant, excurrunt per cornua, comitatum dirigunt, juſſa circumferunt, ac Regio inſimul corpori ſecuritatem præſtant. Arma illis ſunt, à latere acinaces, & in manu nodoſus baculus ſive clava, quâ multitudinem populi diſcutiunt, ſi vadentibus remoræ ſit. Tum Rex hemerodromis duodecim, femora nudis, cetera leviter amictis, ſtipatus, equo vehitur, bullatâ gemmis phalerâ inſigniter decorato, Ipſe pretioſo capitis ornamento conſpicuus. Ei à tergo, quaſi dextram clauſurus, præſto eſt *Athema Dauleth*, Regni director, vel illo ob gravem cauſam abſente, alius primariæ dignitatis Senator. Hos mixti & ſine ordine equites ſequuntur *Piiſj chimetti*, ſeu cubilarii Regis, ſpadones circiter viginti, atri & albi, pueri vetulique, quorum alii Regiis inſtructi ſunt ſarcinis & armis, velut ſclopeto, arcu, pharetrâ, ventilabro, hydriâ, machinâ fumificâ, ignitabulo, quin falconibus interdum, atque aliis: Quos preſſè excipiunt aulæ Officiales illi, quibus Regem in publicum prodeuntem ſequi ex officio incumbit; quales ſunt *Meſſilès Nedſjini*, i. e. qui habent licentiam ſedendi in convivio Regio; tum Magnatum plurimorum filii, quibus Regio intereſſe comitatui volupe eſt, & honori ducitur. Agmen claudunt eorundem ſervi equites plurimi, machinis inſtructi vitreis, quibus hæc natio Nicotianam fumat. Præ ceteris præſentes eſſe oportet, cum Medicum, tum quàm maximè Aſtrologum, illum pharmacothecâ, hunc aſtrolabio inſtructum, quo orientium obſervare ſtellarum, præſertim inviſibilium planetarum, aſpectus & qualitates poſſit, ut ſi quas Principi inimicas offen-

dat,

dat, eas maturè evitandas moneat, & eam ingredi viam, cujus obliquitate malignitatis radii illudantur. Eſt curſorum quoque genus (ريكا *rikà* vocant) ſecuribus inſtructum, quod aliquando comitatum anticipare eâ intentione debet, ut pervium reddat & perfringat, quicquid obſtaculi invenit, velut ſepimenta, muros, ædificia; quod eâ præſtare celeritate dicitur, ut inde progreſſus ne minimum moræ capiat.

§ II.

Equitatio ſolennior ad ſacrificium annuum.

Pleniorem exhibemus adjectâ icone comitatum, quo Rex anno *Hedſjiræ* 1085, die 10 Menſis *Silhadſje* ducebatur ad locum ſacrificii, celebrati in honorem *loquentis cum Deo*, i. e. *Abrahami* Patriarchæ. Non diſpliceat Lectori, ſi extra oleas vagando, paſchales feſti ejusdem ritus atque ſolennia addidero. Primùm, tota civitas vicatim confluebat in campum immolationis, ſub orientali facie horti *Haſar dſjerìb*. Litanda Deo victima, *Camelus* erat prægrandis, unius in dorſo gibbi, pancraticè ſanus, ſaginatus & ſine maculâ, contectus aulæo & iisdem ornatibus, quibus præviis diebus decem continuò circumductus per urbis plateas fuerat, multâ cum pompâ & inſtrumentorum ſtrepitu. Hunc pedibus ligatum ingenti cingebant ambitu multa millia ſpectatorum; alii etiam vicina occupaverant ſepulchrorum monumenta, murosq; hortorum haud procul à ſpectaculo remotos: nec præſtolabatur aliud tanta mortalium corona, quàm adventum Sereniſſimi, qui cædem beſtiæ, magnæ quidem ſanctitatis negotium, ſuâ auſpicaretur manu ſacratiori: & expectatus tandem cum ſplendido Comitatu comparuit circa meridiem, eo ordine, quem icone refero: In quâ litera

A. Significat ſupremum Sophorum præfectum *Sobbèt Jeſawul baſſì*;

bbb. *Sophì*, i. e. atrienſes vel Janitores, numero ſexaginta

vel ampliùs, baculis turbam diſſipantes, pro meliore Regii comitatûs inceſſu;

ccc. Sexcentos pedites armatos, in principio, ex obviâ multitudine, inordinatos, deinde in geminam ſeriem exporrectos; ad ſiniſtram, ex militia præſidiaria *Dſjeſſajéri;* ad dextram, ex legionibus ſclopetariorum.

D. Signiferum *Alemdaar;*

E. *Iſjìk agaſì baſjì*, ſeu magnum Aulæ Mareſchallum;

F. *Mehter*, vel gynæcei magiſtrum;

ggg. *Tſjatirri*, ſeu curſores, & equi Regii cuſtodes duodecim.

H. Regem inſigni conſpicuum tiaræ diademate. Equus Illi vector erat niveus, cujus ima medietas corporis artificioſè igneo tingebatur colore, flammis ſurſum undulatis, capite ornatus plumâ erectâ incarnati coloris, antilenâ & omni phaleræ apparatu aureo, Jaſpidibus boreis & margaritis diſtincto.

I. Regium Vicarium *Athemaad dauleth*, dextram Regiam tardiori ingreſſu claudentem;

kkk. *Piſj chimétti*, ſeu cubicularios juvenes, ſpadones albos duodecim;

lll. Nigritas ferè totidem;

mmm. Turbam *Kiſilbaſjorum*, ſeu Magnatum & Nobilium Aulæ, eorumque tum filiorum, tum ſervorum, numerum conſtituentium circiter mille capitum.

Reliquæ literæ loca indigitant paſſim hactenus citata: nimirum litera

n. Columbarium, in angulo horti *Haſar dſjerìb;*

o. Prædiolum montanum *Tachta Sophà.*

p. Rudera arcis, vel oppidi, in ejuſdem montis faſtigio;

q. Turrim ſepulchralem Gaberorum, ſive veterum Perſarum;

r. Turrim ſ. metam curſorum, dictam *mili tſjatìr daunì;*

s. Monumenta ſepulchralia.

Non

A
B
C
D
E
H
I
F T P
Donop f.

Non possum Lectori dissimulare chalcographi errorem, qui non attentâ delineatione meâ, disjungendas militum series conjunxit, omisso spatio, quod Regio prospectui debebatur vacuum; pari licentiâ, ut officiales intermedii apparerent, ordines, alioqui continuos, divulsit in manipulos. Habes comitatum; pergo recensere historiam. Serenissimus ut circum ingressus est, equo desiliit, & hastam à *Daroga*, sive civitatis prætore, ut victimam Regia trucidaret manu, oblatam, tribus sacratam basiis reddidit datori. Hic eam camelino pectori protinus ingenti adeo intrusit vulnere, ut vix retracto ferro, bestia ante pedes victimarii concideret. Mox ex civium classibus primores advolant, manus injiciunt, & abscisso jugulo procumbentem exanimant; capite deinde mutilatam, haud abstractâ pelle, in portiones duodecim securibus dividunt, in duodenas partes urbis divehendas. Viscera, intestina, caput, storeæ involuta, singularem constituebant portionem, substituendam illi, quam ex prædictis sibi vindicaverit culina Principis. Quo facto, Rex equo rursus conscenso, domum, eodem, quem dixi, ordine remeavit pleno meridie. Cives verò ex spectaculo ad signa sua relapsi, portiones vicatim distributas, equitum, (qui singulis classibus singuli præcedebant) in sinum depositas, velut in triumphum, tympanis cimbalisque clangentibus, abduxerunt; donec per *Tsjaharbachi* tractum in forum Regium continua serie, & sine cruentâ confusione, (quæ *Heiderianam* inter & *Neämet Elahitanam* civitatis partem ingruere tantis solet in conventibus) deventi, turmatim in vicos quique suos abiverunt, ad victimam inter primarios dispertiendam, & læto omine animoq; consumendam. Vix civium ordines recesserant, cum incondita plebs magno irruens tumultu, cadaveris lacinias, excrementa, cruorem certatim abripuit, & omnia sanguinis vestigia bombyce ita extersit, ne nosci locus lanienæ posset; alii præ-

dæ nihil potiti, ſaltem indice cruoris impreſſo veſtigiis frontem notabant; ſingulis id agentibus, ne ſine ſigno abirent, quô immolationi ſe interfuiſſe docere poſſent. Hoſtiæ quam quisque paterfamilias particulam, avellanæ vel juglandis magnitudine, nanciſcitur, addito ovinæ carnis, quantum ſufficiebat pro exſatiandis convivis, oryzæ incoquit, & reliquam diei partem commeſſatione & gaudiis tranſigit cum domeſticis & amicis. Quibus intra parietes ſuos deficit hilaritatis occaſio, illi in fora & tabernas ſe recipiunt, & paucis obulis hoſpiti pro ſorbilibus & nicotianâ exſolutis, circulatorum ſpectaculis vacant, in ſeram usque noctem; ſaltem feſtivum celebrare morem ne negligant. Dixit mihi lanius, ſola Isfahani intra pomœria hôc die ultra centies mille oves mactari, quem verò ingentem numerum ab ignotæ fidei cive acceptum, ut ipſe non admitto, ita fidei quoq; Lectoris non obtrudam.

Ad excipiendos Principes.

Non alio comitatu ſereniſſimus excipiendis ex Regia ſtirpe hoſpitibus in occurſum (dimidiâ, extra urbem, non ampliùs leucâ) progreditur; niſi quod unâ paraſangâ longiùs, magnifico nobilium & ſepties mille ſclopetariorum ſatellitio ſtipatum præmittat Vicarium ſuum, qui gratulationis ceremonias exequatur: dum interim viarum oras claudunt cives ad pompam amicti, & ſubinde panni aureo argenteoque filo pertexti, ungulis equi, quo Hoſpes vehitur, ſubjiciuntur. Velut id conſtiſtit anno 1670, cum Rex Principem Usbeciæ, *Abdaal Adſis Chaan*, *Meccam*, abdicato Regno, tendentem exciperet; & nuper admodum die 24 Januarii anno 1688, cum *Sulthanum Ekber*, profugum magni Mogolis filium, natu tertium, pari honore Regiam introduceret.

Ad Venationes ſolennes.

Æquiparari ejusdem comitatûs magnitudini poſſunt illi, quibus Rex peregrè venandi cauſâ abit; quò, ſi fœminas quoque abducat, prolixius ſyrma fit, & partitæ ſocietatis. Nam priùs aula diſcedit maſcula; ſequitur ab inter-

tervallo temporis cohors uxoria. Utraque verò separatim & extra alterutrius conspectum feras & volucria insectatur; dum Rex utriusque copiæ commilito, ultro citroque equitat.

§. III.

Profectio ad æstiva.

Tertii generis & maxima equitationis solennitas spectatur in profectione ad ییلاق *Eilaak*, seu æstiva camporum Masanderanensium, in quâ ingentia deducuntur jumentorum agmina, rebus ad hospitandum necessariis instructa. Ordinem ex Persicâ Relatione nuperi Regis à me excerptum, (Is enim frequenter Caspios invisebat fines) strictim hîc deponam. Delegantur primùm, qui speciosissimos locorum aliquot situs, cum suis, quibus oculos pascunt, naturæ deliciis, fontibus, pratis, sylvis & montibus, tum proximis quoque oppidis, pagis, viis, fluminibus, accuratis describant schematibus. Quibus redditis, Rex locorum conditiones probè contemplatus, tandem pro tentoriis explicandis eligit signatque illum, qui ingenio suo placuerit. Præmittuntur cameli, papilionibus, aulæis & vario supellectilium apparatu onusti circiter septies mille, stipati ductoribus suis & comitibus, præsertim etiam castrametatoribus. A dierum aliquot intervallo succedunt publicatores *Khoruuchtsjì*, qui, bombardarum successivâ per viam explosione, fugam virili sexui intimant protinus capiendam. Hoc Gynæcei per eunuchos deductio sequitur, vel integri; vel ut plurimùm selectiorum tantùm fœminarum, quarum præ ceteris convictu Princeps capitur. Singulæ autem cistis *Kadsjuwa* velamine obtensis ex camelino tergo utrinque dependentibus latent absconditæ; camelariis ante insessum, per spadones omni manè procul abigendis, & ad jumentorum pastum custodiamq; priùs nequaquam revocandis, quàm diversorii latebras contigerint; quod per eunuchum equi-

 tem

tem à viâ Regiâ longiſſimè palantibus nunciatur. Sublato poſt deductionem interdictio *Khoruuch*, Rex pleno comitatu ſequitur, eo propemodum ordine in plurimis obſervato, quem ſupra enarravimus. Agmen hîc præcedit *Sjelawdaar baſjì*, i. e. phalerarum inſpector, cum ſuppoſitis ſuis, qui *Kuteh*, ſeu phaleratos, deducunt quinos vel ſenos, ipſi equites. Sequuntur pro cuſtodiâ Regii corporis milites prætoriani, circiter ſexcenti, in duas ſeries elongati, cum ſuis ductoribus, in fronte aliis, aliis ad latera exteriora equitantibus. Intra ſpatium, ut ſupra narravi, primus equitat Regiæ index præſentiæ Signifer *Alemdaar;* Ab intervallo Mareſchallus *Iſjik agaſì baſjì;* & interpoſito rurſus ſpatio, *Mehter*, ſeu primus eunuchorum. Hunc excipit *Miriſjikaar baſjì*, ſummus falconum magiſter, pluribus cinctus aucupibus, & falconum, quos pedites manu geſtant, cuſtodibus. E veſtigio ſequitur *Sekboon baſjì*, ſive canum ſupremus inſpector, cum paucis venaticis, quos ducunt venatores etiam pedites: ita, ſi quid ferarum volucriumque in viâ occurrerit, in delectationem Principis ſectaturi; quandoquidem à culinis repudiant leges Religionis, quicquid intra dentes unguesve hæſerit rapacium. Militares ordines claudit deſultoria *Jeſaul*, ſeu janitorum copia; quam tandem excipit Ipſe *Rex*, duodecim ſtipatus curſoribus, equi miniſtris, bini ac bini, aliis antecedentibus, aliis latus ejusdem claudentibus. Regem arctè ſequuntur aulæ Magnates, ii potiſſimùm, qui Curiam conſtituunt; quibus intermixti equitant, Regio qui corpori inſerviunt, *Piiſj chimetti*, ſeu eunuchi cubicularii. Agmen claudit varia ſervorum equitantium multitudo; qualis ſunt: *Kaliandari*, i. e. qui inſtrumenta vehunt pro fumiganda Nicotianâ; *Jachtandaari*, i. e. qui ducunt ciſtellas *jachtaan;* (Sunt illæ quadratæ, corio obductæ, geminatæ, latisque connexæ ligulis, quarum ope ex tergis mulinis vel equinis hærent, deſuper impoſitæ; ſerviunt

viunt pro condendis glacie, saccharo, patellis & rebus pro obsonio necessariis.) *Mafrasjdaar*, i.e. duces conditoriorum *mafrasj*; (ex tapetibus hæc, vel telâ laneâ grossioris fili consuta sunt, cum duplicatione aliquâ, quæ ad firmitatem conferat; in iis reservantur aulæa, pulvinaria & tegumenta, quibus pro decubitu opus est in itinere;) *Cheimehdaari*, i.e. vectores papilionum, (scilicet leviorum, quibus pro sole utuntur arcendo, si alicubi sub dio morandum est;) Et ad ultimum *Sakkaas*, i.e. qui aquam mulis vel camelis vehunt, saccis coriaceis inclusam, pro hominibus & jumentis. Diversari Rex, cum peregrinatur, suis in hortis solet, quos Serenissimi Antecessores circa viam, quâ Isfahano in Hyrcaniam ducimur, ad quartam quamlibet, vel quintam, parasangam posuêre, muris decorè cinctos, aquæ ductibus (nitrosæ licet, ex locorum indole) ditatos, & balneis, columbariis, palatiisque ita adornatos, ut in iis pernoctare Princeps cum domesticis non incommodè possit, dummodo hospitentur ceteri in suis papilionibus & vicinis agricolarum ædiculis. Nec prætermittenda est, quæ ab horarum aliquot intervallo sequitur saltatrix societas meretricum. Duodecim sunt, selectæ pulchritudinis, Regiæ peregrinationi individuæ comites, eo fine, ut in cœnâ Principem tripudiis & lasciviente corporis motu delectent. Pensione fruuntur singulæ, quanta in expensa pro vestitu splendido, & alendis servis duobus abundè sufficit, ut papilione ac omni ad iter instructæ apparatu peregrinari sine incommodo possint. Usum quoque corporis indulgendo aliis, quæstus faciunt luculentos, quòd pœnitendum unius noctis officium pretio vendant Tomanorum non minus trium, vel duorum.

RELA-

RELATIO XVI.

Admiſſio hoſpitum coram Sereniſſimo, quam vulgò vocant *Audientiam.*

§. I.

Vita Legatorum in Aulâ Perſicâ.

Admiſſionis ſcena.

Principum Nuncios moris eſt, Regiæ Majeſtatis alloquio non admitti, niſi publico totius Curiæ in Conſeſſu, quem Perſæ vocant مجلس *Medſjilès.* Solennis hic aulicæ Univerſitati actus eſt, qui ſumptuoſo convivio & publicâ cum feſtivitate celebrari aliquoties intra annum vertentem ſolet, quandocunque id vel Regi commodum, vel etiam publicæ neceſſitatis eſt; tranſigendis enim rebus Imperii potiſſimùm ſacratus eſt. Locus ei certus non eſt dicatus, ſed propinquo actui deſignat Rex quodcunq; placuerit horti alicujus palatium, modò atrio non deſtituatur, coronæ hoſpitum ac tanti convivii apparatûs capaci. Omnia illo in actu incredibilem præ ſe ferunt magnificentiam, & accedentem hoſpitem ſtupore afficiunt, cum in immanes ſtatim belluas, ſuperbo amictu exornatas, incidit, velut elephantes, rhinocerotes, leones, tigrides; nec non in equos, auro, unionibus, gemmis micantes, orbis totius generoſiſſimos; cum expoſitos videt inſoliti ponderis ac molis amphoras, lintres, cupas, ex puriſſimo auro & argento fabricatas; cum per ſuperbas deducitur militum ſeries, veſtibus Attalicis argenteoque ornatu corruſcantium; cum ciſternarum pretioſa marmora & aquarum altè ſalientium decor, cum aulæa artis Turcicæ pavimentis inſtrata, mappæ acu phrygiâ elaboratæ, aureus parietum ac totius ſtructuræ fulgor; cum denique gravis illa conſidentium Principum corona, & tremenda Majeſtatis præſentia oculos perſtringunt; quin & aures abri-

pag. 217

F. W. Brandshagen Sculp.

abripiunt peregrinæ chordarum, cymbalorum, tympanorum levi digito expressæ consonantiæ, quas & vox humana intersonat; & gustum aureis vasis, multorum millionum pretii, expositæ invitant dapes & cupediarum Regales lautitiæ. Hæc enim scenæ facies est, dum ad salutandum Regem hospes admittitur, &, à brevi Majestatis alloquio, inter convivas locum obtinet. Non hîc in subselliis ad pedaneam mensam, sed humi, pone mappas pavimento instratas, longo ordine discumbitur, eo corporum situ, ut ad Majestatis thronum vultus omnium convertantur, dum anteriora mapparum latera convivas non recipiunt. Convivii totius seriem ordine persequar, si priùs Legatorum, quibus in Regno gaudent, conditiones à principio enarraverim. Nimirum ingressus regni limina ايلچي *Eltsjì*, i. e. Legatus (nil attenditur, quali is veniat titulo instructus, an Residentis, Nuncii, vel magni Oratoris; omnes sine discrimine vocantur *Eltsjì*) adventum proximo loci præfecto, & per eum magno Gubernatori Provinciæ denunciat. Hic de ablegantis nomine, de Oratoris personâ, deque comitum numero informatus, misso ad Regiam equite, rem Regni Præsidi, vel Aulæ Inspectori exponit. A quibus tractandi rationem, remisso nuncio edoctus, hospites, quos interea liberaliter sustentabat, commeatu libero curat deduci, dato *Mahmandaar*, i. e. directore itineris, viro nobili, (ut plurimùm centurione) cum paucis militibus; qui stationes & hospitia aptare, & de personis sarcinisque tutò & commodè transferendis, manus possint & operam commodare. Jumenta, nec minùs pro alimonia nummos suppeditare territoria quæque debent, per quæ iter dirigitur. Nostro comitatui pro personis equi concessi sunt quadraginta, & cameli totidem pro impedimentis deducendis, quæ cum tot jumenta non desiderarent, quædam horum, oryzâ, pro usu intra Regiam, & rebus ferè alienis onerata sunt. In itinere novas intran-

Legatorum receptio.

tibus Provincias, Gubernator, vel ejusdem Vicarius, ſplendido comitatu obviat, & humaniter ſalutatos comitatur ad urbis vel hoſpitii limina; ſæpe convivio domi ſuæ excipit; ſemper miſſis dono eduliis, fructibus, ovibus, gallinis, hoſpitum præſentiam perquam ſibi charam, teſtatur, & perhoneſtè habitos, poſtridiè vel die tertio, dimittit, ſuo cum ductore & milite, qui eos ad fines usque Provinciæ tutos & incolumes perducat. Eandem imitantur in excipiendo comitatem præfecti civitatum & pagorum, in quibus pernoctandum eſt. Humanitatis eſt, locorum Rectores muneribus à Legato donari; quæ verò munificentia ſuum habet fœnus, quia munus reciprocum, datæ rei exoticæ, quam Perſæ magni æſtimant, longè tranſcendit pretium: quale tamen benevolentiæ certamen Rectores, miſſis, quod dixi, ſub ingreſſum rebus eſculentis, ipſi auſpicari ſolent. In nonnullis provinciis tanta incolarum humanitas eſt, ut ruri, longè à Laribus, hoſpites ſuos clangore Muſico excipiant, floribus, vino, fructibus obruant, & cum pompâ intra hoſpitii parietes deducant. Metropoli Regiæ propinquum excipit, cum militari comitatu, magnus hoſpitum curator *Mahmandaar baſjì*, pridie de ejus adventu edoctus, inductumque priùs ſuburbii xenodochio, vel horto Regio, ubi ab itineris moleſtiâ ſe tantiſper reficiat, à morâ ſatis exiguâ domum perducit urbis ſpatioſam, atque ita adornatam, ut in eâ perquam commodè habitare cum comitibus poſſit. Si ex Europâ advenerit, deductioni ſe ingerunt, quicunque in Regiâ Europæi nominis demorantur, debitum ut præſtent benevolentiæ & patriæ humanitatis officium. *Hoſpitium commorandi.* Ad commoditatem hoſpitii requiritur area, ſive impluvium ſatis amplum, ſufficiens conclavium numerus, atrium aulæis conſtratum, ciſternæ, puteus & equile. Si quid horum deficiat, vel ad ſententiam non ſatis aptatum ſit, domicilium, quantumvis immigraverit, repudiare licet, & à Curatore po-

ſcere

ſcere aliud occupandum. Nos ſecundâ quoque vice mutavimus, donec in *Abasabaad*, novâ & ſaluberrimâ urbis parte, perelegans nacti ſumus, in quo laxè & magnificè habitavimus. Domus illæ ex iis bonis pleræque ſunt, quæ ob offenſam poſſeſſoris, fiſco ſummi Principis acceſſerant. Nulli Legatorum conceditur in aulâ, niſi Regiis ſumptibus, vivere: ſi renuat; interdicto ſancitur publico, ne quis civium alimenta vendat, pro hoſpitum ſuſtentatione, quantocunque etiam laceſſitus pretio. Liberum verò permittitur, utrum ex officinis Regiis cruda vitæ alimenta, qualia ſunt, oryza, farina, butyrum, ova, gallinæ, oves, fructus, vinum, ligna, & pro jumentis, ſi quæ habeat, pabulum; an ſuâ victurus quadrâ, ipſam velit, pro cibariis ad lubitum comparandis, pecuniam recipere, quolibet menſe ex ærario Principis numerandam. Poſteriori pacto malunt vivere Europæi, quia annonæ nulla hîc caritas eſt, præſertim vini; cremia ſaltem, quòd ex ſummis diſſitisque montibus petenda ſint, magno pretio & ad lancem veneunt. Numerari pecunia eâ quantitate ſolet, ut pro ſingulorum calculo indies unus veniat *Abaßì*, (quarta uncialis pars) ſi levis plumæ comitatus ſit, etiam *Mamudì*, (octava pars uncialis) vel minùs; quæ verò ab initio pro victu, ſive levis illa, ſive gravior decreta eſt proportio, ea nec Legato diutiſſimè commorante, nec decedentibus illi ſociis, mutari ſolet, niſi fortè auctionem urgere, Ruſſorum & Tartarorum exemplo, non erubeſcat. Præter hæc Proviſori incumbit, Legatum alternâ luce conveniat, colloquiis oblectet, inſtruendam curet œconomiam, & deſideriis ejus pro re natâ gratificetur; haud interim deſidi, momenta legationis explorare in notitiam Magni Directoris, qui ea Sereniſſimo prænunciet. Cautio eſt, ut Legatus antequam adloquii copiam potitus, nulli mortalium deſideria Principis ſui explicet, ſiquidem viri ſapientis nomen non refugiat. Ab admiſſione, ſi quid

Gratuita ſuſtentatio.

Cautio & conditiones notandæ.

in mandatis habet, & quod differri non patitur, fas eſt, id quantocyus vel ſcripto deducendi, vel purpurato Directori coram exponendi veniam, eodem internuncio rogare. Adloquii dies plerumque novilunii eſt, niſi alia magis feriata, vel convivio auſpicatior, ab aſtrologo judicata fuerit. Ex admiſſionis convivio reverſus, propylæum hoſpitii munitum excubiis invenit, poſthac liberum præſtituris ab infractionis metu, & tranquillum inter parietes ſuos otium, quaſi nunc demum in album amicorum & tutelam Majeſtatis intimè receptus ſit. Semel convivio admiſſus, donec Reſponſorias & abeundi nactus licentiam fuerit, ad ceteros quoq; Conſeſſus ſemper invitandus eſt, niſi fortè contractiores & minùs ſolennes fuerint. Diu Aula ab exteris miſſos detinet, protractâ non raro in annum tertium dimiſſione; præſertim, ſi Legati à magno & amico Principe miſſi, minùs annuat deſideriis. Pertæſus moræ Legatus, ſi protractionem ægrè ferat, vel ferre ſimulet, (ex morâ fœnus, & terræ tot Veneres tædia vix ferunt) hæc ut plurimum illi reddetur plena humanitatis reſponſio: *Regio amori non eſſe congruum, quos maximè æſtimat, eos citò dimittere.* Quid rerum in Conſeſſibus agatur, quidque convivia magnificentiæ referant, id nobis in nuperis admiſſionibus Oratoris, à Sereniſſimo Rege Suecorum Carolo XI. miſſi, luculenter patuit: quarum hìc primam, omiſſis tribus ceteris, ex hodœporico meo tranſcribam.

Horti admiſſionis topographia.

§. II.

Trigeſimo Martii anno 1684 Isfahanum appulſi, Regalis alloquii copiam haud citiùs trigeſimô Julii impetravimus. Hactenus Rex valetudinarius delituerat inter muliebris clauſtri circulos, ferale quid capiti ſuo aſtrologorum perſuaſione metuens, ſi hos fines transgreſſus fuerit. Omen ex eo natum erat, quòd amiſiſſet concubinarum, quam deperibat, venuſtiſſimam, à ſe ipſo pugionis api-

apiculo leviſſimè in ſtomacho percuſſam, extremo ſubſequente & præpeti admodum fato; non tam ex periculo innocentis vulnuſculi, & jocoſâ manu (quamvis temulentâ & vacillante) illati, quàm, prout Aſtrologi prætendebant, ex malignitate ſideris cujusdam Regali ſolio infenſiſſimi, quod etiamnum adverſa quævis minitaretur, niſi à publico abſtineret. Expiatis igitur aſtris, pridie purpuratos ſuos atque hoſpites, cum populares, tum exoticos, convocari in convivium curavit, habendum in loco *Sahadèt abaad*, i. e. habitatione beatitudinis. Hortus eſt ita dictus, trans pontem urbis orientalem, in littore fluminis *Senderuut*, quô ipſa urbs ab hortis & oppidulis ſuburbanis disjungitur. Una igitur horâ ab orto ſole conſcendendos obtulit equos duodecim, centurio quidam prætorianus eques, Mahhammandari vices in deductione præſtiturus. Hunc ſecuti ductorem, ſequenti ordine inceſſimus: In acie equitabant unà cum tympaniſta gemini tibicines; mox pedites ſequebantur ſatellites duodecim, viridi holoſerico induti; tum Secretarius Legationis equo vectus, manu, fronte tenus elevatâ, Literas geſtans ſui Principis, panno obvolutas aureo. Hunc excipiebat Legatus Dominus *Ludovicus Fabricius*, equeſtris militiæ Chiliarcha, ſex ephebis equum anticipantibus, ac quatuor à latere curſoribus ſtipatus; quem è veſtigio equites ſequebantur Nobiles ac ſocii omnes itineris; quorum ex primis erant, Generoſus Dominus *Klingenſternius*, ut ſanguine, ſic virtute & ingenio Nobilis Suecus; Nobilis Dominus *Priſtaffus*, Juris-Conſultus, Legationis Mareſchallus, mox redux in Ruſſiam contra Turcos Chiliarchæ honorem meritus; Generoſus Dominus *Leuenanker*, Nobilis Suecus, primarii Commerciorum Suecicorum Directoris filius magnæ ſpei. Taceo variæ farinæ ceteros. Ad metam ſpatio tandem unius horæ, feſtinato quamvis inceſſu devecti, dimiſſis equis, ſiſtimur in aditu horti concamera-

Hortus Sahadèt abaad.

merato quodam, & quatuor ex comitatu in convivium admittendi considere jubemur in humo tapetibus stratâ; in quâ accumbentes quoque videmus ex *Poloniâ*, *Russiâ*, *Siamo*, *Arabiâ*, *Usbeciâ* & *Georgiâ Legatos*, ante adventum nostrum adductos, admissionis copiam inde à diluculo præstolantes; nonnullos taceo Gubernatores Provinciarum, qui moræ pertæsi, relictâ sede, non procul hinc in horti principio obambulabant. Cujus verò Horti conditiones ne sileam: Occupat ille declive solum in ripâ fluminis *Senderuut*, arbusculis ita densè consitus, ut pene in sylvestrem lucum degeneraverit; studiosâ credo hortulani abstinentiâ. Singularem mutuatur ornatum à confinio fluvii præterlabentis, qui clausis vicini pontis, operis splendidissimi, cataractis, in lacûs altitudinem turgescebat, cymbâ instructus haud ineleganter fabricatâ, nec non ponticulo ligneo, per quem transitus soli patet Principi, in urbanum quoddam oppositi littoris viridarium, recondendis aptatum pellicibus Regiis, velut parvum quoddam gynæceum; His enim latebris hortenses Regis deliciæ nunquam carere debent. Medium horti exhibet superbum excocto latere palatium, (*maison de plaisance*) intus distinctum conclavibus elegantissimè pictis, extrinsecus fenestris affabrè clathratis decoratum, boream versùs, quà flumen respicit, in geminam quasi alam divaricatum; Inde exsurgens ligneæ structuræ atrium ad ipsam prope ripam protendens, celebrando destinabatur admissionis actui. Atrii quadrata est, & theatralis quodammodo facies, in longitudinem circiter sexaginta, in latitudinem quadraginta passuum expansa, auræ ab omni parte, nisi quâ lapideæ adhæret, patulum; oras saltem, pro accubatione securiore, cancelli claudunt bipedalis altitudinis, lignei. Desuper contegitur lacunari planè ligneo, sculptoris æquè ac pictoris manu industriè elaborato, columnis innitente omnino duobus & viginti, in sex ordines dispositis, præaltis

Palatium admissionis.

altis, aureoque flosculorum ductu egregiè pictis. Longitudo atrii, quâ ad ripam declinat, in tres partes, sive *in tria* quasi *proscenia* distincta est, tribus subinde gradibus, panno coccineo contectis, depressiora. *Summum*, quod in sinum lapideæ excurrit, Regiæ sedi sacratum est; *medium* purpurato vacat Senatui & primariæ notæ Gubernatoribus, *Beglerbegi; imum*, quod priori paulo amplius, Legatos recipit, & convivarum reliquam multitudinem. Hujus medium cisternam exhibet ex galactite, quatuor columnarum spatio definitam, in quâ dives unda obscuro gratoque ebullit murmure, non apparente affluxu ejus, vel defluxu.

§. III.

Præcedentia spectacula & ornamenta Auditorii.

Hæc horti ac palatii facies est; addam actui præcedentia quædam spectacula. Platea magnificè ampla, quæ hortum anticipat, velut prima Regiæ sessionis signa ostentabat immanes aspectu belluas; videlicet oriundos ex Ceylanâ (qui ceteris mole & nobilitate præstant) elephantos tres, colore pictos per ambitum corporis fusco, striis in capite & valvis aurium obscurè rubentibus, dorso contectos tapetis aureo argenteoque filo interpunctis; tum unum, quem fœdi moles corporis insigniter commendabat, Rhinocerotem; is ferreis catenis pede gemino, ex anterioribus dextro, ex posterioribus sinistro fortiter erat vinctus, ut robore ferini impetûs, à quô custodes ipsi timebant, nemini nocere posset; panno insistebat pretioso coccinei coloris, in magnum orbem expanso, corpore nudus, oleoque perfusus, ad pellis duritiem temperandam. In ipso horto via littoris, quæ ducit ad atrii frontispicium, prætorianos ad dextram milites simplici serie sistebat ducentos, argenteis armorum bracteis, superboque corporis habitu fulgentes. Arma illis acinaces erant & sclopetum, ex undulato Marte, quem *pulaat* vocant, scitè fabricatum, vexilloque ornatum rubro extremitati infixo; capita

Belluæ.

Milites.

pita tegebat pilei genus laneum, ad latus dextrum plumâ decoratum ex argenteis tubulis ſurrectâ; veſtis erat ex holoſerico, variegati coloris, ad genua usque protenta; ventres zona ſtringebat, laminis argenteis vel aureis reſplendens. *Atrienſes.* Ad ſiniſtram conſiſtebat ſeries cuſtodum *Jeſaul*, circiter ſexaginta; quibus, præter acinacem, pugio erat ad dextram femorali cingulo infixus, & clava, quam manu geſtabant, brevis, valida, picta; capitis tegumentum mitra, quam *Tadſj* vocant, candidâ faſciâ leviter circumvoluta, & tribus in fronte plumis, modicè diſtantibus, criſtata; toga protenta ultra ſuras, telæ Attalicæ, ſtriata. *Equi phalerati.* Hos, ordine locati excipiebant equi duodecim, ad luxum phalerati magnificè: Fræni, ſtapedes & equeſtris apparatus omnis obryzum referebant; ephippia, habenæ, frontalia, & quicquid phalerarum conſpeximus, aureis tegebantur bullis, arte pictis encauſticâ, & gemmarum vario genere diſtinctis. In quibusdam adamantes, uniones, Jaſpides boreæ, cyani, vel rubini, micabant; in aliis mixta lapidum diverſi nominis pretioſa relucebat congeries; non minùs dorſualia opere phrygio floribus foliisq; conſuta, innexis nitebant unionibus gemmisque, congruo prorſus ſingulis equorum phaleris ornatu; Colla decorabat tela, utrinque ex jubâ dependens ſubtiliſſima, ex aureis purpureisque filis contexta; in abdomine ad usque locum ſtapedis fucus erat coloris alieni, citrini, ignei vel rubri; pedicæ, quibus crura more patrio diſtrahuntur, ex argenteis aureisque ſtaminibus diſcolori ſerico permixtis contortæ, paliſque alligatæ erant aureis, terræ infixis: quorum firmitati duo proſpiciebant equiſones, malleis inſtructi ponderoſis, ex obryzo factis, quantos non vidi ex ſequiori metallo in officinâ ferrariâ; utrinq; morabantur cuſtodes ſtabularii, totidem quot equi, habitu corporis nequaquam plebejo. *Vaſa aurea.* Aquationi ſervire gemina videbatur cupa ingens, aurea, in pompam veriùs quàm

uſum

usum exposita, tantæ capacitatis, ut unaquæque retinere 80 aquæ libras diceretur. Hæc prætergressis, ante atrii frontispicium spectandi sistebantur selectæ magnitudinis & elegantiæ pardi duo, totidem leones, ac leopardus unus, (altero nuper trajecto, qui puerum laniaverat) substrato incumbentes panno laneo, murice imbuto. Plures alunt belluas theriotrophia Principis, sed ad illam haud cicuratas mansuetudinem, ut tutò in spectaculum adducantur. Ad aquandum vasa prostabant duo aurea, prioribus tantò majora, ut liquoris unaquæque libras centum reciperet. Custodes in littore consistebant pauci, conchyliatis vestibus ad elegantiam induti. Introitum utrinque venustabat reposita, intra argentei pedaminis cancellos, ingens amphora, operculata, in ovatam plane figuram ex eodem ære fabricata; cujus capacitatem non mentiar, si recipere orcam cerevisiæ Hamburgensis dixerim. Frontispicii limina, velut sacro Regis conspectui opposita, vacare reverentia jusserat impedimentis hominum: Latera verò forinsecus claudebat prætoriana series armatorum securitatis Regiæ stipatrix, & huic intermixti non pauci atrienses *Jesauli*, jussorum, quando opus, utrobique exsecutores futuri. His sese intruserant nobiles & magnatum filii spectatores; tum supplicantium alii, quibus prope concionem morari à purpuratis imperatum fuerat. Ex ornamentis ipsius atrii primo loco nominamus aulæa, quæ pavimenta triplicis proscenii operiebant omnia, per ampla illa, beluata & pretiosissima, ex Kirmanensi primarii valoris lanâ summo artificio texta: Horum margines & commissuras pondere suo retinebant turbines aurei, quodammodo compressi, pro rei indigentiâ sparsim, & ex modico intervallo, impositi; si credam præfecto palatii, ac manuum mearum judicio, singuli exhibebant pondus librarum Belgicarum duodecim. Singularia prosceniis singulis ornamenta erant: in primo quidem pro-

Atrii ornamenta.

ſcenio amphoræ duæ, in pompam ante ciſternam repoſitæ, ex auro puriſſimo, unà cum ſubſelliis ſuis, quibus priorum ritu inſiſtebant, elegantiſſimè fabricatæ; nec enim aliud metallum Regii auditorii liminibus inferendum eſt. Figuram referebant cum operculis ovatam, illarum, quas ante limina vidimus, planè ſimilem, ſaltem magnitudine inferiorem. Alteri decus gemina conferebant thuribula aurea, in medio ſcenæ repoſita, emblematibus & vermiculato opere affabrè exornata & pertuſa, quorum opercula flagrantiſſimus perſpirabat gliſcentis maſſæ odor, per univerſam concionem gratioſè ſe diffundens. Eadem ambiebant modicæ altitudinis candelabra octo, ex eodem ære, arte haud diſpari elaborata; quibus inſerta ſuaviſſimo ſuffitu piſtilla ſcintillabant odorifera, alba, prælonga, candelarum faciem præferentia. Thuribulorum magnitudinem, ſi metiri liquore licet, ſpondere audeo, ſingulis quinquaginta aquæ libras explendis non ſufficere. Suprema atrii regio, ante ſedem Regiam, preſſa ſerie repoſitas ſiſtebat patellas duodecim, plenas Jaſmini floribus albis, in conicas figuras acervatis, ut diſcumbentis Majeſtatis ſenſum ſpecie ac ſpiritu recrearent. Sedem determinabat dorſuale fulcrum ex auro puriſſimo fuſoris operâ, non malleo aurifabri, efformatum, ramuſculorum flexuris majoribus, velut ab anaglyptâ fictis, decoratum, perfractis, quæ eas intercedunt, ſpatiis. Structuram obtinebat ſingularem, retro in duas alas protenſam, & ad uſum planè idoneam, molem verò tantam, ut ipſi ponderi immobilitatem acceptam referret, & accumbentis Sereniſſimi tergum firmiter ſuſtineret. Hæc de ornatu.

Conſeſſus.

§. IV.

In atrio ſupremo.

Quoad Conſeſſum. Rex in medio ſupremi atrii cruribus more patrio inflexis ſedebat, ſupra byſſinæ teneritatis inſtratum, opere Phrygio, floribus foliisque intertextum, dorſuali fulcro leviter acclinans, interpoſitâ ad com-

commoditatem culcitrâ molli, auro coruscâ. Caput ornabat fascia in molem obvoluta, nivea, aureis filis leviter striata; cujus dextro lateri affixum ingentis pretii diadema tribus micabat adamantibus eximiæ magnitudinis, in trigonum dispositis, unionibus majusculis fimbriatum, inde in triplicem exsurgens tubulum, insertis ardeæ plumis, partim candidis, partim nigris conspicuum; cujus postridie visi iconem accuratè à me expressam, vide sis p.37. Corpus tunica investiebat flava, ad suras cum staret protensa, discumbentes verò pedes discalceatos, pro urbanitate patriâ, operiens. In illâ nihil observavi insolens aut magnificum; Attalica erat, floccis interpositis duplicata & vulgaris notæ, sed summæ fortassis mollitiei & levitatis, quâ gaudere à teneris dicitur sumptuoso oneri insuetus. Femora duplex stringebat fascia, laxè invicem involuta, una ex aureis, altera ex filis texta subtilissimis lanæ Kirmanensis; quibus ad dextram inhærebat pugio aureus, arte encausticâ pictus, & adamantibus unionibusque distinctus. A tergo stabant cubicularia præstituri opera Eunuchi utriusque coloris duo & viginti, in lunarem orbem dispositi; cujus dextro cornui associabantur sex selectæ pulchritudinis pueri Georgiani nondum ephebi, amictu corporis perquam specioso, qui præter consuetudinem rasæ gentis, cincinnos quoque ostentabant, pro decore vultûs per tempora fluitantes. Unus ex his propior fronti Regio, aërem gravi motu agitabat, flabello usus ex pilis equinis candidissimis in flagri formam concinnato; Alter ab illo, machinam dirigebat pro fumigandâ Nicotianâ; tertius sputi receptaculum, quartus thuribula, alius alia observabat. Ex nigritis quoq; hic acinacem tenebat, ille crepidas: sclopetum, pharetram, arcum atque alia gestabant alii. Ipse *Mehter*, cubiculariorum supremus, stans, Regi neglecto ordine vicinior, peram servabat ex humero suspensam, quâ in usum Principis recondita ajebant strophiola & diversi generis opiata exhilarantia.

In medio. In demiſſiori atrio gemina diſcumbebat purpuratorum ſeries, prior adverſus Regis ſiniſtram, altera dextroverſum locata. Ad ſiniſtram primus in ordine ac Majeſtati propinquior ſedebat Præſes Regni *Memadauleh;* hunc ſequenti ordine excipiebant Superintendens expenſarum Aulæ *Naſir;* archiſecretarius Regni *Wakahnuiis;* quæſtor Regni alter *Muſtaufi;* ſupremus ſtabulorum præfectus *Miir achuur baſſi;* Protomedicus *Hakiim baſſi;* tum Princeps Georgianus, pro fratre in patria regente obſes, Chriſtianus; & *Wali Arabiſtuun*, ſive Princeps Arabiæ vicinæ, quæ eſt ſub jurisdictione Perſicâ. Oppoſiti lateris ſeriem conſtituebant; *Kurtſji baſſi*, ſeu Tribunus militiæ antiquæ; *Kuler agaſi*, ſeu Generalis mancipiorum; *Tufenktſji agaſi*, ſive Dux militiæ pedeſtris; *Miir ſjekaar baſſi*, ſeu ſupremus rei venaticæ præfectus; *Munedſjim baſſi*, aſtrologorum duo primores, & duo *Beglerbegi*, ſeu Archiſatrapæ. A tergo utriusque ordinis, paſſibus quatuor interpoſitis, cancellato limini inſiſtebat ſelectior militis prætoriani manipulus, in tutelam Majeſtatis excubiturus; cui ſeſe haud invitati ingeſſerant Procerum filii & aulicarum functionum Candidati non pauci; ſed qui convivis accenſendi non ſunt.

In infimo. Imum atrii, velut maximum proſcenium, ad ciſternæ utrumque latus duo referebat triclinia, utrobique ab invicem trium intercapedine paſſuum remota; tum duo alia ad frontiſpicii cancellos, adeoque ex oppoſito Regis & in transverſum locata. Priora quatuor triclinia conſidentes recipiebant extraneos atque indigenas hoſpites amplius quadraginta: quos inter, extranei erant, quantum illos cognovi, duo Prælati Chriſtianorum ex Arabia Sectæ Sabæorum, ſive S. Johannis Baptiſtæ, barbis prominentibus, ſtolis nigris & aureâ pectoris cruce conſpicui; Legati Sereniſſimorum Principum Sueciæ, Poloniæ, Galliæ, Ducumque Ruſſiæ, Georgiæ & Cyrcaſſiæ, & ſingulorum

unus

unus ſaltem comes itineris. Eſt enim inſtituti, ex Legati ſociis, plures uno vel duobus non admitti. Secus tamen noſtrûm, qui faventiorem invenimus Purpuram, gemini quoque nobiles præter Secretarium introducti ſunt. Ex indigenis aderant adminiſtri mediæ dignitatis duo & viginti, convivæ Regii conſeſſûs ordinarii; tum pauci ſatrapæ & civitatum præſides, inde nuper negotiorum causâ revocati. Transverſo ordine ſedebant Muſici utrinq; ad introitum quindecim, adeoque interruptâ ſerie in duos diviſi choros: qui alternatâ vice tibiis, cymbalis & variis chordis peregrinum conſonabant melos; cui & tympana levi compuncta digito, rariùs & vox quædam humana intercinebat. De concentu ſi judicium expectas? Strepitus potiùs quàm concentus erat, nullis harmoniæ regulis adſtrictus, non inconditus tamen & ingratus; verùm ſi vocem cantoris excipio, ſat ſuavis, & ſubmiſſus adeo, ne colloquia & agenda in Senatu quicquam interpellaret, ſed peregrinâ quâdam varii ſtridoris dulcedine conſidentium aures & animos demulceret. In locandis nunciis ajunt, dignitatis rationem inſuper habendam, & priùs quem introduci contigerit, priori ſede locandum eſſe; quod ne poſtremis in præjudicium cedat, Aulæ objiciunt religionem, quæ præſente Majeſtate, nullam inter hoſpites prioritatem ſtatuat. Ita dixerint liceat, ſecus tamen faciunt, & ordinem in introducendo & diſponendo hoſpite ut plurimùm ex affectu metiuntur ſui Principis. Nam in ſolenniſſimo omnium convivio, quod ſub anni auſpicium habebatur, juſſus eſt Legatus Sueciæ in Purpuratorum ordine conſidere, velut præ Nunciis Frengorum ceteris (ita Europæos vocant) Majeſtati dilectus: procul dubio exinde, quòd ex longinqua gente & illo in negotio miſſus eſſet, quod, præter belli contra Turcos ſocietatem (quâ nihil præterea volebant tot Principum diplomata) utriusque Regni commercium & emolumenta concerneret; tum quod ipſe per-

Legati Reg. Suec. prærogativa.

persona esset politico-militaris, moribus, gestu, auctoritate ad spartam, quam gerebat, & genium aulæ natus; cum ceteri, vel viri religiosi & alieni fori essent, vel tales, quos in viciniâ nossent oriundos, & muneris, quod gerebant, imerentes. In eodem actu, Calmuccorum ex Legatis uno & viginti, totidem epistolis à Duce & membris familiæ instructis, duo saltem admissi, parem Regio affectui locum, nimirum infra Musicos sortiti sunt; cujus de indignitate cum importunè se gererent, & inconditè multa blaterarent, convivio etiam excessuri, mandante Serenissimo honoratiùs, videlicet proximè supra Musicos, translocati sunt.

Tricliniorum apparatus. Regis ante sedem ac ceterorum discumbentium, ea, quæ nobis secundâ mensâ veniunt, uberi manu & ad luxum apparata stabant; qualia erant, saccharorum variæ species candisatæ, perlatæ, ambrosatæ; fructus quoque horarii, quos medici vocant, & acrodrya, tum confectiones quædam, Julapia, & si quid condimentorum noverat ingenium nationis, omnia ante hospitis ingressum abacis seu quadris ligneis, verniceâ superficie nitentibus, ordine exposita. Vasa erant aurea, manu rudi, sine emblematibus aut sculpturis fabricata; alia, pro contenti naturâ, etiam porcelina. Pro sorbillandis julapiis cochlearia aderant lignea, in formâ lembuli, scitè excavata. Mappæ omnes Damascenæ erant, cum paris telæ duplicaturâ, summâ facie incarnatâ, cum margine dodrantali candido; Regi amplior & æquilatera, ceteris longiores & tetrapedalis latitudinis, omnes perlatis nobilitatæ fimbriis, & aureis ubique flosculis pertextæ. Pro recipiendis salivâ & excrementis faucium, urnulæ serviebant ad numerum convivarum depositæ, aureæ, ventre donatæ capaciori, orificio angusto, margine peramplo, adeo graves, ne labiis citra molestiam admoveri possent. *Tricliniarcha.* Actum dirigere videbatur Mareschallus *Issjik agasi bassì*, vel, quòd is fatis concesserat, locum tenens *Divaanbeeg*, cum scipione aureo

reo gemmis consito, ante Majestatem in secundâ scenâ constitutus; ibi lynceis oculis vultui intentus Regio, jussa ex solis nutibus excipiebat protinus expedienda, per suppositos suos, Janitores primarios; qui rarâ serie per atrii longitudinem ad introitum usque dispositi, baculis etiam, munerum suorum symbolis instructi, Majestatis placita, velut de manu ad manum dicto citiùs deferebant, sine discursûs tumultu. Non procul à Mareschallo, hospitum stabat provisor *Mahmandaar bassì*, vel potiùs locumtenens demortui frater; unà cum futuro patris successore, nepote suo, adhuc juvene, in scenâ ultimâ constituto; jussa pariter expectans Regia, de introducendo subinde novo hospite. Ex opposito Regii vultus, nemo toto atrio morabatur, Mareschallo id ipsum ne eveniat, quantum loci conditio permittit, sedulò cavente, tam in equitatione, quàm in omni consessu. Sed ad intromissionem nostram.

§ V.

Ritus admissionis. *Legati Suec. admissio.*

In horti aditu extranei hospites modicô tempore commorati, tandem ad Regale adloquium successivè, ocyùs alii, alii seriùs evocati sunt, eam ductore *Mahmandâro* ingressi viam, quam milite & beluis adornatam narravimus. Inter primos ducebatur Legatus Sueciæ, tribus suorum adsociatus; quibuscum, simulac in atrii limine compareret, obvium sibi supremum habuit aulæ Mareschallum. Hic fultum dextrâ, superatis scalis, in alterum eduxit proscenium; & protinus Majestatis in conspectu constitutum monuit, salutationis sacrum absolveret: Id quod memor suarum partium patriâ inflexione corporis præstitit, nequaquam ad morem subjectionis Persicæ. Reverentiæ enim deponendæ ritus est, ut prostrato corpore, triplex humo impingatur osculum, nunc ore, mox fronte, alternis nimirum vicibus illam premendo, idque tertiùm iterando. Secretarius insimul exceptus Provisoris manu;

manu; & paulò remotiùs uterque Nobilis ab atriensium officialibus apprehensi, ceremonias ad Legati exemplum exsecuti sumus. Legatus Epistolam sui Regis ante limen à Secretario receptam (coram Majestate, donec inclinationem corporis absolvisset, à Mareschallo retentam) suâ manu summo exhibuit Principi; Qui eam primoribus digitis contactam reddidit Directori Regni, & abblandiente vultu, bene nos jussit venire, regione tam ex longinqua advenas, & perquam gratos sibi hospites. Mox de Suecorum Principis, Amici, quod dicebat, dilectissimi sui, prosperitate percunctatus, & satis de quæsito, quâ par erat devotione, eruditus, mox perhumaniter gratulatus nobis est de tanto itinere terrâ marique feliciter exantlato; seriòque monuit detritam tot molestiis valetudinem, Isfahanensi otio percurare, & impræsentiarum defæcatis convivari mentibus. Hic tenor totius colloquii fuit; quo defunctis, sessio imperata est in subselliis ligneis, perlarum matre artificiosè vermiculatis; sed quæ nobis sedes, in scabellis haud spithamam altis, molestior certè fuit, quàm humi si fuisset accubitus. Litteræ Suecico idiomate erant conscriptæ; quarum argumentum erat: *Peroptare Regem Sueciæ, inchoatæ nuper cum Serenissimo SIAH amicitiæ vigorem; tum mutuum inter utriusque subditos commercium; & denique societatem belli ineundam cum Christianis contra Turcos. Quæcunque ad hæc tria, Amicitiam, Commercia, Fœdus, facerent stabilienda, ea exhibitori in commissis data esse, quem fide dignari Regia Majestas Persica velit.* Quibus desuper (quod præter scopum insero) cum Legatus sententiam suam, & quæ in mandatis habebat, pleniùs in Senatorio consessu explicandi, veniam iteratò petiisset, tandem vigesimo Septembris Nuncius ab Aulâ missus desiderata poposcit, scriptis comprehendenda articulis; quos extemplo, qui Legationi à secretis eram, Romanâ linguâ exaravi sequentes, à Rev. Patre *Raphaë-le,*

Regis colloquium.

Epistola Regis Suec.

le, magnæ in Aulâ auctoritatis interprete, & Viro doctissimo explicandos.

I. *Serenissimus Rex Sueciæ, Dominus meus Clementissimus, animi, quo par est, affectu Regiæ Majestatis Vestræ nuperam amplexus Amoris tesseram, nec minùs de successu lætus mutui, quem sperat, commercii, cum subditorum utriusque Majestatis insigni emolumento stabiliendi: rogat nunc Majestatem Vestram, Legatione, si placet, reciprocâ Amicitiam velit confirmare, & felicis instituti notitiam orbi non invidere.*

II. *Pro facilitando commercio, Serenissimus Rex Sueciæ à Regiæ Majestatis Vestræ subditis mercatoribus non paucis rogatus, ut, cum pace Majestatis Vestræ, Mari Caspio aptis navibus consultum iret, quarum defectus potissimùm commerciis mutuis & communicationi utriusque nationis dudum obstaret, opem suam requisitis paratam lubenti animo offert. Quamvis enim vel non desint, vel à Regiæ Majestatis Vestræ subditis exstrui possint navigia, ea tamen non erunt ita affabrè facta, ut vel venti varietatem eludere, vel à periculo procellarum immunes esse, vel æquè veloci cursu trajicere, imò & tuta littori præstare possent propugnacula, contra impressiones Cosaccorum. Serenissimus igitur Suecorum Rex, Majestati Vestræ architectos, fabros, navarchosque mittendos promittit, quorum ope Caspium mare suum navibus instruere & armare possit idoneis.*

III. *His à Majestate Vestrâ probatis, Serenissimus Princeps meus clementer mihi demandavit, ut explorarem, utrum littora salo vicina arbores alant aptas navibus struendis; quod re secus compertâ, frustra fuerint operarii, tanta terrarum spatia laboriosè emensi. Rogo itaque Majestatem Vestram humiliter, ut mihi navalis architecturæ perito facultatem concedat eundi in Provinciam* Masanderaan, *lustratum in eâ sylvas, arborum genera, littorumque situm & conditiones, ut inventis operi remediis,*

perſpectisque omnibus rerum neceſſariarum rationibus, miſſâ ocyus fabrorum copiâ, inſtitutum ſecundis ſucceſſibus expleatur.

IV. *Turcorum Imperator, natus Europæ & Regni Perſici hoſtis eſt. Is pubiicæ tranquillitatis quoties, quoties iniquus & fœdifragus turbator, poſtquam Germaniam, & Romano-Germanum Imperatorem nefario impetiviſſet bello, nunc arma Divinæ benedictionis plena à tergo experitur. Europæ Principes, nemine excepto, copias mittunt auxiliares, & in ſcribendo novo milite indies occupantur. Ultrò Rex Sueciæ duodecim legiones invictiſſimo Imperatori, ejusdemque Sereniſſimo Commilitoni, Poloniarum Regi, ſex tranſcribendas nuper admodum promiſit. Juſtâ nunc ſub vindictâ gemit Turcorum intolerabilis faſtus, & anxietate metuque confecti frontes hoſtium multis fugiunt paraſangis, neſcii ampliùs, ubi impunes eſſe & habitare ſecuri poſſint, niſi ad fines Regni Majeſtatis Veſtræ. Ardentèr igitur cupit Sereniſſimus Suecorum Rex, imò obnixè Serenitatem Veſtram, & per illa ſidera rogat, quorum auſpicato effluvio animi Veſtri ad mutuam benevolentiam incaluerunt, ne patiatur deliteſcere in viciniâ hoſtem ſuum, de quo Babyloniam, Sereniſſimo Veſtro Parenti (cujus memoria in pace ſit) fœdifragâ manu ereptam, recuperandi, & meritas ſumendi illuſtri victoriâ vindicias, nunc cœlitus exhibetur occaſio. E re enim ac ſalute Veſtræ Majeſtatis fuerit, non minùs atque omnium Europæ Principum, ſi præciſis capitibus, hæc infeſta Regnis noſtris hydra dometur aliquando, ne ſubdolos improviſosque ejus auſus tranquillitas publica inpoſterum lugeat.*

Ludovicus Fabritius.

Hoc in poſtremo puncto, ex Poloniâ Legati, ſucceſſivè tres unico miſſi triennio, ſudarunt; nec tertius diſceſſerat, quin redux primus, Dn. *Bogdanbek*, Aulæ anno 1687 denuo comparuerit: ad ſocietatem belli invitare Principem

pem incassum omnes adnisi. Litterarum, quas ferebant, omnium idem erat argumentum: quarum hîc ultimas appono in gratiam curiosi Lectoris.

Epistola Regis Polonorum.

Johannes III. D. G. Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Massoviæ, Samogitiæ, Kyoviæ, Volhiniæ, Podoliæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolenciæ, Severiæ, Czernichoviæque, Serenissimo Principi Domino Schach Solyman, Persarum & Medorum Regi, Amico nostro charissimo, Salutem & amoris mutui atque amicitiæ perpetuum incrementum.

Serenissime Princeps, Amice noster charissime.

Nutu cœlorum, syderumque influxu omnia hæc sublunaria agi, ab astrorumque potentiâ, velut vitali quodam spiritu, humanos animari actus, cum minimè Serenitati Vestræ dubium sit, ita etiam bellum nostrum sociale trium populorum, nempe Polonorum, Germanorum ac Venetorum, contra Gentem Turcarum suceptum, jam tribus continuis annis in hoc usq; tempus, per memorandas victorias & triumphos gestum & provectum, minimè dubitamus, quin Serenitas Vestra ad cœlos ipsos, supremamque Eorum mentem, Deum, referat, sibique ex iisdem astris & successibus nostris dari cognoscat conjiciatque instinctum, quatenus contra eandem injustamque Turcarum potentiam suscipiat bellum, suaq; gloriosissima arma eo tempore, dum hic tot & tantis regnorum viribus atteritur, promoveat. Jam satis, ab inchoato hocce bello, litteris nostris, binis aut trinis legationibus, omnia gesta, victorias, spolia & triumphos de Turcis Serenitati Vestræ enarravimus; eidemque opportunè suscipiendum suasimus bellum, pro vindicandis suis injuriis, recuperandis injustè sibi à Turcâ ereptis Provinciis; spopondimus religione, non prius nos ab eo bello cessaturos, donec suæ Serenitati satisfiat, nec

prius pacis suscepturos conditiones, donec Serenitas Vestra unà nobiscum ac amicis nostris fœderatis eodem tractatu complectatur. Sed mirum est, cur huc usque certum non habuerimus responsum. Supinam ac malitiosam hâc in re negligentiam Residentis nostri incusamus; Est enim impossibile, ut Serenitas Vestra in tam magnis & laudabilibus negotiis non respondisset, si ille pro debito suo plenam adhibuisset curam & diligentiam. Rursus itaq; Serenitatem Vestram amicè compellamus, novos ac novos nostros intimando successus. Jam favore Dei T. O. M. injusto Turcorum Dominio totum nobilissimum ac ditissimum Regnum Hungariæ eripuerunt Germani. Jam nos Poloni Provincias prægrandes Ucraniam & integram Podoliam, excepto unico fortalitio Camenecensi, recepimus. Jam Venetæ celebre illud ac vetus Regnum Moreæ, sive Peloponnesum, potiori ex parte occupârunt, licentiamque dominandi Turcorum in Archiphelago prope suffocârunt. Venturo tandem vere ipsimet in personâ nostrâ quàm sufficientissimo apparatu intima hostium penetralia pertingere ac perrumpere in Dei nomine statuimus. Romanorum quoque Imperator, Rex Germanorum potentissimus, ingentibus exercitibus hostem, Hungariâ jam ejectum, in suis adorsurus est ditionibus. Venetæ insuper, quà mari, quà terrâ, fortissimas instrunt acies belli. Ad magnos etiam Moscorum Duces rursus recentissimè magnam ac sumptuosam pro concludendo sociali bello expedivimus Legationem. Ad eosdem beatissimus Romanus Papa, Rex Galliarum Christianissimus, aliique Reges ac Principes Europæi ardentissimas dederunt litteras, quatenus unà nobiscum gerendum continuandumque suscipiant contra Turcos bellum: prout id totum fusiùs Ablegatis, sive Residentibus nostris in Aula Serenitatis Vestræ referendum explicandumque commisimus. Non igitur restat aliud, nisi ut Serenitas quoque Vestra, memor avitæ Persarum ad sydera

dera usq; excelsæ gloriæ, tam salutari, tamque opportuno tempore bellum sociale cum tot populis & gentibus ineat, Turcarumq; potentiam, Regnis suis semper infestam, dum armis nostris detinetur, fortitudine suâ percutiat evertatque, Regna & dominia hæreditaria, iniquè sibi ablata, recuperet, imperiumq; suum firmet. Nunc certè omnes vindicandæ injuriæ; nunc Babylon spolianda trophæis Turcicis. Nunquam enim Serenitas Vestra majorem, solidiorem, opportunioremq; habitura est occasionem, quàm si per fœdus tot gentium & populorum metuendam se faciat. Tale profectò nunc tempus Serenitati Vestræ Superi offerunt, ut omnino nomen suum clarissimæque gentis Persarum ad Solem usq; proferat, innumeras victorias ac immensos triumphos cum ipsa cœlorum latitudine protendat; Sudum denique perpetuæ pacis & tranquillitatis Regnis suis impertiatur, ac quo Solis radii pertingunt, eò Serenissimæ Domûs suæ porrigat gloriam. Quod dum intimo Serenitati Vestræ pollicemur voto, avidissimoq; desiderio quantocyus Responsorias præstolamur: eidem longævam valetudinem, diuturnum regimen, ac prosperos rerum successus ex animo precamur. Dabantur in Russiâ, in arce nostrâ hæreditariâ Zolkieviensi, die 28 Mensis Januarii, Anno à nativitate Domini nostri Jesu Christi 1686, Regni vero 12.

Incidenter refero: Epistolam, ut ut die 20 Junii in Consessu jam oblata fuerit, nondum tamen translatam fuisse die 20 Novembris, quo ejus mihi copiam (tum in Arabiâ degenti) misit Interpres Regius, Vir maximi candoris & eruditionis *R. P. Raphaël du Mans, Capucinus:* ex quo Lector Aulæ supercilium & nationis cunctationes colliget. De successu expeditionis nostræ non est hîc dicendi locus: referam, quid in Consessu gestum sit.

§. VI.

Proximus à Sueco inducebatur, recessurus in Patriam, *Legatus Siamensis*, natione Persa, veste, quæ dimittendis datur, Introductio ceterorum hospitum:

Legati Siamensis. datur, honorariâ, unà cum nigrita, Collegâ suo, decoratus. Quo cum valedictionis oscula pedibus Regiis ubi ritu aulico deposuisset, receptis ad Principem suum Responsoris, (quas Archi-Mareschallus & Provisor frontali ejus inserebant) ex scenâ illico reductus est. Est aulici moris, valedicentes convivio non detinere; magno abiturientium commodo, quibus, non expectatâ Sessione solenni, valedictionis sacrum exsolvere, etiam Principi in publicum equitanti, permittitur. At hi non Regis pedem, sed stapedem dicuntur osculati. Oratoris desiderium fuerat navale à Persis auxilium contra Peguensium Principem, quem suis infestum Provinciis, & avito præsertim titulo, quem in dominatu albi elephanti possidebat, debellare constituerat. Numerosa & ingentis pretii munera tulerat, vasa innumera, aurea, porcelina Sinensia, & Vernice obducta Japonica; tum rariorum generum undiq; conquisitas volucres, omnia à quadringentis oblata bajulis, & uncialibus æstimata ducenties mille. *Legati Galliæ.* Mox intromissus est *ex Galliâ Legatus*, Dominus *Franciscus Piquet*, constitutus à Pontifice Romano Armenorum convertendorum caput, sub titulo Episcopi Babyloniensis, & Vicarii Apostolici in Perside, qui factâ corporis inclinatione, cum Responsoriis ad Christianissimum dimissus est. Petierat, remansurus in Perside, oblatis commendatitiis, protectionem Regis, & libertatem animis consulendi Christianorum urbis *Hamedaan;* A quibus verò capularis ille Prælatus, velut alienus & ignotus pastor, malè cum Clero suo exceptus atq; habitus, intra semestre diem obiit. Dehinc comparuit *Legati Poloniæ.* Dominus *Suski*, Serenissimi *Regis Poloniarum* Nuncius missus; cum non ita pridem discessisset, Oratoris munere perfunctus, *Salomon Zgurski*, Comes Syriensis, uterq; Armeno-Græcus, ille alieno, quod usurpabat nomine proprio, hic adscito etiam Comitis titulo decoratus. Mox remittendis in *Usbeciam* Tartaris responsoriæ traditæ sunt; no-

novisque appulsis sedes assignata est. Frequentes inde hospites aulam invisunt, Legationum argumento non alio, quàm amicitiæ & fidei denunciatione; Scopus est, pro munusculis oblatis (equis, camelis, pellibus, rhabarbaro) dona reportare graviora, & dum sumptibus aluntur Regiis, merces liberè invectas cum lucro divendere. Idem congruit de officiosis dicere *Legationibus Ruthenorum*, quibus subindè hæc aula molestatur. *Legati Moscoviæ.* Novissimè dimissus urbe nondum excesserat, dum appelleret cum comitatu triginta servorum *Constantin Christophorowitz*, natione Græcus, ejusdemque linguæ in aulâ Magni Ducis interpres. Hic post Tartaros introductus, salutatâ Majestate, ad convivandū permansit. Sinistra illi in Legationibus fata erant; nam ante triennium cum magno comitatu ad Imperatorem Turcicum missus, in Ponto Euxino quinquaginta supra centum ex suis amiserat, malignitate morbi extinctos. Hîc verò ipse per suum à secretis sublatus veneno fuit; quod cum lentiùs in intestina ageret, detecto crimine, vivum parricidam intra horti sui pomœria rogo impositum, cum ephebo, sceleris conscio, combussit pridiè, quàm ipse anno ætatis quadragesimo exspiraret; Vir Græcè doctissimus, & longioris ævi dignus mihi Amicus. Ex *Arabiâ* quoque intromissi sunt *Nuncii gemini*, tribûs cujusdam vicinæ Bagdado, sive Babyloniæ, ab Imperatore Turcico defecturæ, si exorari Regis protectio potuisset. *Legati Arabiæ.* Satrapæ deinde successivè non pauci, quos commorari in curia eo tempore contingebat, ad convivii societatem, præviis pedum osculis, admissi sunt. *Satraparū Persiæ.* Ex spectatoribus quoque Castellanus quidam (Sulthanos vocant) in ultimam scenam provocatus est, cum duodecim, quos Regi offerendos tulerat, falconibus: quorum duo conspiciendi, ubi cominus ante thronum delati, Majestati placerent, reductis muneribus, dator accumbere convivio jussus est. Inter postremos comparuit etiam *R. Pater Elias*, Carmelitanus discalcea- *Leg. Imperatoris Romani.*

ceatus, Vir eximiæ eruditionis, Belga, *ut ad litteras ab Invictissimo Romano Imperatore*, quas ante triennium Prior sui ordinis (in itinere mortuus) patriâ extulerat, *Responsorias repeteret.* Ridiculum erat, eas dum capiti affixuri essent (in Monachali enim habitu incedebat) rasam invenisse calvitiem. Ulnis igitur elevatis impositæ sunt exportandæ. Obtinebant trium spithamarum longitudinem & latitudinem unius: in crumenâ reconditæ Damascenâ, auro distinctâ & obsignatâ. Tantorum Principum epistolas ad superbam gentem per eos ferri, quos *fakkiir*, id est, pauperes & mendicos, vocant, res meo judicio inconsulta & ignominiosa est. Legi enim cum Legati debeant, id est, mitti auctoritate & prudentiâ politicâ insigniores: quid aliud credet Curiâ, quàm digniores in aulis nostris non haberi? Postremi comparuerunt ex *Georgiâ apostatæ*, quos vocant, uno accessu *novendecim;* pro abnegationis scelere *Galatis* donati, atque eo honore, ut in atrii ingressu Majestati reverentiam facerent; quâ exsolutâ foras reducti sunt. Dolendum est, quàm illa Christiana gens, quæ olim ob controversas in fide minutias, rupto Concilio, à Græcorum Ecclesiâ desciverat, hodie eò levitatis prolapsa sit, ut præputium venundare exiguo lucri præmio non dubitet. Jam vicies mille inhabitare dicuntur Isfahanum, patriæ & religionis desertores; rarique celebrantur Consessus, quibus non ejus pulveris hominibus salutandæ Majestatis gratiam indulgeri videas. Nec tamen cuivis apostatæ, sed nobilioribus saltem, hanc accedere Corinthum permittitur: In causâ est ingens religionis languor & crassa fidei Christianæ ignorantia; in quâ se satis profecisse putant, si didicerint imagines colere, se cruce signare, &, quod prora & puppis est, jejuniis præstare observantiam; ceterò fidei articulos & fundamenta ignorantes, & saltem nominatim Christiani; ut metuam magnopere, ne tota Christiana Colchis, in Mahhammedanam bar-

Apostatarum.

barbariem, tractu tandem seculorum deficiat; præsertim, cum civem expectata præmia, ipsos Principes favor aulæ atque promissi honores alliciant.

§ VII.

Res in consessu gestæ.

Hæc dum ita agebantur, intercalaria quædam sub incudem vocata, ac præsertim supplices schedulæ beneficia ambientium Majestati productæ & explicatæ sunt: plurimæ à *Memadauletho* (quo cum Regi frequentissimum erat colloquium) aliæ à Mareschallo, pauciores à primoribus aliis, prout petitorum rationes functionem cujusque attinebant. Supplicantium jussi sunt nonnulli è longinquo se Majestati sistere conspicandos; alii ad cancellos constituti, vel eventum desiderii, vel provocationem, frustra expectare visi sunt. Contigit inter ea, gemino spectare exemplo ritum conferendi *Tadsj*, sive Mitram Sophorum aulicam, quem nostrates interpretantur *collocationem symboli Nobilitatis Persicæ*, **des Persianischen Ritter-Ordens.** Duo unà inducebantur juvenes in secundum atrium, quorum unus præfecturam palatii Regii urbis *Keskèr*, alter antistitium ambiebat non dissimile. Utrumque officium administratorem exposcebat nobilis dignitatis. Explicatis igitur à *Memadauletho* desideriis, ambo immotis talis constitêre, usque dum eos intuens Rex, ac bene à natura formatos judicans, petitis annueret. Quo facto, *Sohbet Jesaul bassjì* (is est janitorum caput, & secundus à Mareschallo) egressus palatio, fasciam sui capitis cum mitrâ ipse commutavit Sophicâ, & reversus ornatu, jussit candidatos in abdomen procumbere, extensis ad femora brachiis manibusque: tum ille elato in altum scipione diu gravi expectavit fronte nutum Regis, in colloquio cum Proceribus distracti: quo obtento, podicem utriusque tribus plagis validè percussit, & hoc ipso, mussitatâ insuper certâ verborum formulâ, in Sophorum ordinem eos adopta-

ptavit; caput inpoſterum decorare ſocietatis ſymbolo,& ad munia quævis pro meritis ſuis aſpirare, Majeſtatis nomine permiſſos. Levatus in genua uterque infula ornatus, percuſſoris baculum devotionis & gratiarum oſculo veneratus eſt, videlicet appoſitione oris & frontis tribus vicibus repetitâ; & mox ab eodem cinctus etiam acinace, cum impetratâ ſpartâ ex proſcenio diſceſſit. Interpoſitâ morâ ex prætorio ordine gemini milites, interceſſore Mareſchallo, provocati ſunt, Domus Regiæ inter Sophos, ſive Janitores, deceſſorum in locum ſubſtituendi: Res in imo atrio geſta eſt iiſdem, quas recitavi, ceremoniis. Quibus finitis, voti compotes ad arma depoſita regreſſi ſunt, galeam cum nobiliore pileo ſpartâque propediem mutaturi. Hæc inter videre contigit, fictili ſatis capaci aquam calentem forinſecus protrudi in ſupremam ſcenam, & ad Regale latus ab ephebo quodam deponi, cum ſupplici Directoris interceſſione: *eam ne Rex immisſis ſacrare digitis dedignetur; ſitire eam*, teſtati, *miniſtrum Regium, languore chronico miſerè detentum, qui ejus virtute convaleſcere confideret; naturali pharmacorum ope fruſtra diu tentatâ.* Credit ſuperſtitio ſubditorum, effluviis Regii corporis ſanandi ineſſe facultatem; quia ſacra de ſtirpe natum duodecim Imamorum, quos ſanaſſe ægrotos ſine remediis legitur. Intinxit ergo primores digitos, inque gyrum bis terve agitatam tolli annuit.

Solennis munerum oblatio.

§. VIII.

His abſolutis, munera, cùm à Legatis allata, tum extra ordinem miſſa ab aliis, longâ deductionis ſerie Majeſtati oblata ſunt. Ordinem dirigebat non nemo primarius ex Jeſaulis, qui bajulos lentè procedere, & prope introitum ſiſtere ſingulos gradum curavit, ut oblata Rex eminus poſſet inſpicere. Inſpectio ſatis erat perfunctoria, circiter ex ſeptuaginta paſſuum diſtantiâ. Non dubitave-

taverim tamen, quin expensa deinde fuerint diligentius à Principe isthoc, munerum satis amante. Certum est, à Nasirio & præfectis officinarum accuratè omnia pensiculari debere; alia etiam, ab exteris, quæ missa sunt, exquisitim æstimari: quoniam ad valorem illorum redhostimenta paranda veniunt in duplici pretio. In fronte ducebantur, velut in triumphum, triginta prædonum Usbecensium capita, longis hastis à tinctorum famulis gestata, tanquam tesseræ fortitudinis, ab Archisatrapâ Chorasmiensi missa; quos excipiebant primipili prædonum tres, ligneis collo numellis vincti. Reducendis, ex spectaculo, dicebatur pœna esse decreta, ut devorandi molossis objicerentur. Sequebantur atri coloris equi Arabici tres, à Principe ejus terræ missi; Hos verò falcones sex, singuli manibus singulorum gestati. Inde Serenissimi Regis Suecorum munera, videlicet horologium à sex bajulis, & novem Italicæ artis sclopeta, à singulis portata. Rursus equi septem, ex vario colore integumentis cooperti, singuli à gemino equisone ducti. Mox pelles mustelinæ Scythicæ, (Zobellinæ) duo specula, & ex eodem vitro cista resplendens, sarcophagi minoris magnitudine & figurâ, omnia Ducis Moscovitarum munera. Tum ex Poloniâ falcones vivi quinque, à totidem bajulis gestati, unus siquidem in viâ mortuus erat. Deinde cameli, muli, equi, cervi, distinctis vicibus adducti sunt non pauci; quorum verò ordines intercipiebant ductores quidam operum mechanicorum, veluti pannorum, aureorum, argenteorum, bombycinorum, sericeorum, laneorum; tum, qui aulæa & integumenta pretiosa, qui arcuum & sagittarum fasciculos, qui pellium variarum volumina, qui ocreas & calceamenta diversi generis bajulabant, atque alia non nulla, ab amanuensi meo, qui in horto constitutus palimpsesto singula consignabat, non satis agnita. Lintres quoque octo numeravimus inter dona postrema adductos, unum stapedibus

ferreis, duos funibus equestribus, duos item leguminibus, tres ligneis haustris & cochlearibus plenos. Agmen muli claudebant gemini, onusti centonibus. Tenebat munerum catalogum *Memadauleth*, ut posset, quæsitus à Rege, singulorum datores indicare.

Prandium.

§. IX.

Hactenus epuli spectatores ultra trihorium accubueramus (id sibi temporis agenda in Consilio vindicaverant) cum tandem, finita oblatione, cœptum est serium adornari prandium. Proinde novæ in cylindri figuram convolutæ mappæ, vasaq; plena operculatis dapibus apportata ex coquina, & ante palatium, in humo tegminibus strato collocata sunt, inibi relinquenda, donec inferendi daretur tessera. Numeravi patinas ampliùs centenas, unà cum operculis ex obryzo fabrefactas, omnes tanti ponderis & molis, ut omne bajulatoris robur singulæ exposcerent. Opercula turbinatam exhibebant fastigii formam, quæ ferculis commodè operiendis esset idonea, pari figurâ accumulatis. Omnes oryzam fovebant more coctam Persico, id est, spissam, granis lentore non cohærentibus, qualem appellant *Pilaù;* illam verò condimentis, quibus gulam geniumque demulceret, diversissimis temperatam: Alia enim mixta & percocta erat frictis, assis, vel elixis carnibus; alia amygdalis decorticatis & passulis majoribus; alia bulbis & variis oleribus, illo præcipuè, in quod Romanæ fidicen Lyræ tantopere invehitur; aliæ etiam cupediarum raras & conquisitas varietates in superficie suâ referebant. Nec coloris multiplex deerat mangonium, quo salivam intuentibus moveret, niveo, roseo, crocino, cæruleo, cæsio, murino, purpureo, nam hos colores potissimùm observavi. Scutellæ patinarum numerum pene superabant, pauciores aureæ, pleræq; pro obsoniorum conditione, porcelinæ. Contenta erant herbæ crudæ, præser-

tim

tim cepæ; *atsjaar*, i. e. fructus & radices aceto conditi; tum liquores sorbiles & embammata. Expectabant foris epularum bajuli, oculis in scenam intentis, & Archi-Mareschalli de inferendo jussa expectantibus: quibus post horæ quadrantem nutu datis, primus per atriensem provocatus est *Tusjmaal bassì*, id est, supremus dapifer, & culinæ Regiæ inspector, scipione longo, qualis Mareschallorum est, superbè armatus. Is statim, atque pedisequorum cum manipulo, pedem in primâ scenâ figeret, oculos probè ad omnes circumduxit discumbentium ordines, & quid facto opus sit cognito, mox in scenam se protulit alteram, Archicamerarium hortatus nutu, tollenda curaret bellaria ante Majestatem posita: In cujus obsequium, spadones, mutatâ statione, Regem à fronte circumdederunt, ordine adeo arcto, qui mensam ab hospitis aspectu intercluderet. Tum, ad Regis sinistram, primus quadras cum bellariis, mox sputi receptaculum, ultimò toralium removit, & successivè tradidit adstanti socio, hic eadem tertio, tertius quarto porrexit, donec spadonum emensa manus, ad ministros, quos per atrium longâ serie sparserat Archidapifer, pervenirent, & per horum quoque manus progressa, extra atrium proferrentur. Pari successu ante convivas tabulæ cum paropsidibus, mappis & urnulis remotæ, & cœnaculo cum mirâ celeritate eliminatæ sunt, sine ullius hominis discursu & loquelâ. Apparatum omnem servi *Halwatsjì*, ad cancellos constituti, excipiebant, distributoque inter adstantes socios & atrienses quicquid eduliorum reperissent, mappas & vasa inania in custodias retulerunt. Hoc facto, simul ingressi comparuerunt prandii curatores, *Suffratsji bassì*, sive stratorum director; *Tsjurektsji bassì*, primarius temperator sorbilium; *Turtsji bassì*; primus acidorum & salsamentorum conditor; *Sebtsji bassì*, supremus olerum præfectus; & *Tsjini Kesitsji bassì*, præcipuus vasorum

Sinensium, simul ac dapiferorum inspector; stipati rerum, quas quisque curabat, latoribus & administris. Tum supremus strator mappam proximo Cubiculari pro Regio triclinio tradidit; quæ per manus eunuchorum omnium volutata, tandem ab ultimo Camerario expansa est. Cæteras mappas pro mensis hospitum, ipsi explicabant latores. Mappæ omnes erant ex panno Attalico, cum paris telæ trilice concinnatæ, floribus opere Phrygio exornatæ aureis argenteisque, & prioribus nequicquam splendore vel pretio cedentes. Mox castrati ordinis, aureo instructus gutturnio, procurrit puer, & manus Regias inundavit aquâ limpidâ tepente, quam Rex strophiolo, per Archicubicularium dato, absterſit. Idem pro lotione liquor primoribus medii atrii, ex aureis quoque gutturniis, oblatus est, verùm per vulgares servos. Mantilium non fuit usus; quisque madorem proprio abstergebat linteo, ex sinu pectoris deprompto; In eo, ob cinctum femoris, commodè abscondit natio, quicquid solent nostrates gestare in perulis. Dehinc panum facta est distributio, & singulis præposita ovalis figuræ placenta triticea, crassitiem obtinens auricularis digiti, & duarum spithamarum longitudinem, non crediderim pro cibo, sed loco orbis & mantilis. Nec mora, scutellæ cum julapiis, sorbitionibus & salsamentis illatæ, & per mensas digestæ sunt; demum & ipsæ dapes in vasis prægrandibus apportatæ, & demptis ante mensas operculis, simplici ac pressâ serie sunt appositæ. Missûs in mensis omnibus, discumbentium tespondebant hospitum numero, tantùm ante Serenissimum, præter scutulas, numerabantur duodecim, in quadratum ordinem dispositi, atque his insuper unus in medio catinus aureus monstrosæ magnitudinis, plenus oryzâ, carnibus & variorum esculentorum lautitiis, in turbinatam colliculi molem aggestis; qui verò, quòd à paucis dirigi non posset, feretro im-

impositus aureo, & ab octo bajulis, non quidem per atrii longitudinem, sicut cetera fercula, sed, facto viæ compendio, per posticum, cui Rex in vicinia assidebat, permolestè illatus est. Sic adornatis tricliniis, sese scenis extulerunt curatores, cum servis & bajulis, saltem structoribus, qui fercula distribuerent, demoratis. Tum, Archistructoris loco, *Mehter* (prius divinam benedictionem clarâ voce precatus) ante Regios missûs inflexis consedit genibus, & ex lautioribus, postquam illos prælibasset, patellas quatuor Regi præposuit. Ceteri structores exertis suis quoque lingulis (quas intra cingulum gestabant prælongas aureas) mensis reliquis ministrabant singuli, tantùm de dissitis impertientes, cùm de propinquis capere cuivis esset in proclivi. Convivarum nemo cultro aut furcillâ utebatur. Exulant hæc à Persarum mensis impedimenta; solâ instrumentorum vices gerente dextrâ; (sinistram turpe est adhibere in convivio) Carnes quippe ad eam mollitiem percoquuntur, ut digitis comminui nullo possint negotio. Nec cochlearium usus hîc erat, nisi pro hauriendis julapiis, quibus subinde gutturis officium levigabant. Non credat Italorum sobrietas, quantos Persicum genus hospitum oryzæ bolos deglutiverit, simul cum portione carnis non contemnendâ assumptis, & ne quicquam præmorsis: Naturam judicaverint dentes Persis dedisse inutiles & otiosos, si solius manducandi causâ dederit. De panibus nemo micam comedebat, quasi cibo minus de tempore, tanto cupediarum in affluxu. Exulabat vinum: Eo Regem, ægritudine levatum, Medici interdixerant; ad cujus abstinentiam toto Regno vitalis ille liquor ex conviviis Musulmannorum proscriptus erat. Vices tamen egregiè supplebat Julapiorum genus, omni vino & nectare suavius, ex aquâ rosarum, succis limonum & granatorum, saccharo atque rebus cordialibus, perquam sapidis

pidis & ſuaveolentibus paratum. Nec ſitienti fontana deerat, quam ad cujusque nutum pocillator ex porcelino vaſe liberaliter propinabat. Saltatrices quoq; ac cantrices aberant; eo conſilio repulſæ, ne his Princeps illecebris denuo in corporis noxam impingeret. Aberant gladiatores, luctatores, comœdi, quos alioqui & conſimiles agyrtarum globos invitare voluptas, vino laceſſita, non rarò ſolita erat. Cum prandii exordio quoque Muſicorum ceſſabat ſtudium, inſtrumentisque reconditis, non in fidibus ampliùs, ſed in patinis decertabat; exemplo ceterorum, qui ſolis omnes intenti miſſibus, alto prandebant ſilentio ſepulti. Vix Sueci ceperamus etiam ferculis admovere digitos, hactenus novitatibus objectorum & voracis ſcenæ contemplatione ſuſpenſi, cùm Sereniſſimus Convivator inopinatum convivio, ablutis manibus, colophonem, ſub ipſo prandendi ardore, impoſuit. Quo ipſo omnes manum ſuſtulêre de tabulâ; ſimul irruentibus miniſtris, qui incredibili celeritate cibos mappasque ex cœnaculo tollerent, ab imis ſeſſionibus auſpicati. Peregrinum erat, epulantis convivii tam ſubitò mutatam ſpectare ſcenam, & in momento in Socraticæ ſobrietatis theatro conſtitui, quod Perſicô apparatu & epularum Regali magnificentiâ paulò ante luxuriaverat. Mirari tunc hoſpitum deſiiſſes ſummam ingluviem, qui prandii tam concitatum prædocti terminum, quippe intra quadrantem finiendi, id ſtudioſè egerant, ut temporis invidiam mirâ celeritate compenſarent; cujus haud æquè conſciis id evenit, ut ſegniores in opere, nondum ſatiatis ventriculis epulo exceſſerint. Quid ultra? Præter Sereniſſimum omnes ſe ex atrio proripuêre, & inſalutato Rege, nullo obſervato ordine diſceſſerunt. Tantum ſolio propiores Majeſtatis contuitum venerabantur, non profundâ corporis inflexione, ſed dextrâ manu, quam fronti admovebant. In theatro fori ceſſavit eodem tem-

tempore ab officio chorus tympaniſtarum & tubicinum, qui incredibili tumultu Regali admiſſionis feſto, inde à præcedente veſperâ adfremuerant. Reduces facti, lares noſtros militari cuſtodiâ, quâ hactenus caruerant, munitos invenimus: qui & cæteris tutelæ honos datus eſt Oratoribus, vultum Principis nobiſcum primâ vice veneratis. Ab omni hiſtoriarum memoriâ Perſarum faſtus in conviviis obtinuit, ut non ii tantùm, qui in dignitatis faſtigio conſtituuntur, aut divitiis affluunt, majorem oſtentare honore ſuô vel opibus magnificentiam ſtudeant, ſed illi etiam, quos fortuna in obſcuro tenet, impares viribus impenſas facere non dubitent hoſpitalitate; luxuriæ mater quòd procul dubio cœli exiſtat genius. Omnes Regis epulæ, prandia, cœnæ, in Camerâ computationum ad certam reducta leguntur pecuniæ ſummam, ex quâ magnificentiam poſſis conjicere. Victus aulæ ordinarius quotidie æſtimatur tomanis triginta quinque; prandium ſolius Principis tomanis duodecim. Notabile eſt: Primores, invitantes ad feſtivitates ſuas Regem, non ipſum parare epulum, ſed prandii pretium expendere, totidem, quot dixi, tomanos. Privatim veſcenti, vaſa non aurea, ſed murrhina vel porcelina ſerviunt, viginti in prandio, in cœnâ duodecim. Pretium ſolennis convivii me latet; ſcio, quàm breve ſit, tam plenum, tam ſplendidum, tam ſumptuoſum eſſe: etſi menſas, miſſibus commutatis, more noſtro non variet. Quanti autem momenti fuerit; multifariam tamen refunditur, tot datis muneribus, cùm à Legatis & hoſpite extraordinario, tum inprimis à Satrapis & regni Magnatibus, quæ ſub anni auſpicium homagii loco offerunt. Parpoſides aureæ, conviviis deſtinatæ, dicuntur ad millenarium numerum exſurgere, & in ære conſtare ampliùs trecenties mille tomanis; cetera ſupellectilia, rarioribus annumeranda, idem pretium pene duplo

excedere; quintuplo & ultra ſuperare gemmas & cimelia, quæ partim Rex faſciæ capitis, capuliſque pugionum & acinacum, inſerta gerit, partim recondita domi ſervat, & in theſauro arcis *Kalahi berrùk*. De quibus prolixiùs diſſerendi occaſionem habebimus in noſtro Hodœporico. Tantum de hodierno Perſicæ Aulæ Statu!

AMOE-

AMOENITATUM EXOTICARUM

FASCICULUS II.

Continens

RELATIONES & OBSERVATIONES HISTORICO-PHYSICAS

DE

REBUS VARIIS.

Catalogus Relationum FASCICULI II.

Relatio 1. In mari Caſpio nullæ voragines; ejusdem pelagi amarities.

2. *Okeſra*, peninſula Mediæ, naturæ prodigiis conſpicua.

3. Turris cornuta in Regia Perſarum urbe Iſphahano.

4. Monumenta campi Perſepolitani, rupi inſculta, quæ vocant *Nakſji Ruſtaam*, i. e. ſimulacra Ruſtamica.

5. Palatii *Istachr* ſive Perſepolitani rudera, vulgò *Tſjihil minaar* dicta.

6. Antiquitatis monumenta in campo *Sjubaſàr* novæ Perſepolis.

7. *Sjeich Chodſja Hafès*, & *Sjeich Saädi Sjiraſì* illuſtrium Perſiæ Poëtarum ſepulturæ.

8. Onopoïa Sjiraſenſis.

9. Memorabilia montis *Bennà*.

10. Rudera Diluvii Moſaici in Perſiâ.

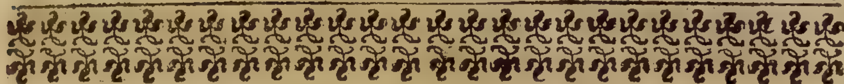
11. Sabæi, ſive Chriſtiani S. Johannis baptiſtæ, circa Arabiam deſertam.

12. Inveſtigatio Innocentiæ per Crocodilos & Ignem, apud gentiles hodie uſitata.

13. Chartopoïa Japonica.

14. Regnum Japoniæ optimâ ratione clauſum.

RELA-

RELATIO I.

In mari Caſpio, nullæ voragines; ejusdem pelagi amarities.

§. I.

Voragines.

Lacus Aſiæ mediterraneus, quem *Caſpium* Latini, Ruſſi *Galenskoi more*, i. e. mare Hyrcanum; Perſæ دریا قلزم *Derja Kulſùm*, & Turci *Bohaar Korſum*, i. e. mare clauſum vocant, mirè exercuit hactenus Philoſophorum judicia, haud injuriâ ſtupentium: alveum undique clauſum tantam vim fluminum ex propinquâ & remotâ origine recipere, ne pridem exuberaverit, & ſuperato littore, terras adjacentes perpetuo diluvio ſubmerſerit. Difficultatis explicationem magno conatu adortus eſt ille ſeculi noſtri *Plinius*, *Athanaſius Kircherus*, qui ingenioſâ conjecturâ tellurem ſtrenuè perfodiens, aquam ab imo Caſpii, hìc in Pontum Euxinum, illìc in ſinum Perſicum educit, fultus prædictorum marium conditione & phænomenis quibusdam, quæ inibi revera ſpectari, candor doctiſſimi Viri falſo relatori credidit. Arrexerat perplexos doctorum animos, ut hos gurgites, rationi conſonos, vulgo mirabiles, naturæ myſtis deſideratiſſimos, velut Ariadneum filium amplexi, evaſiſſe ſe impervium naturæ labyrinthum exiſtimaverint: dum ecce viatores deinde omnes, qui hoc mare trajecerunt, gurgitum, quos non viderunt, præſentiam liberaliter confirmant; imò & hydrographicis mappis inſerere non dubitant. Nimirum, quia hi de extantiâ nimiùm perſuaſi, culpam ignaviæ & neglectûs fugiunt, atque rerum admirabilium narrationibus ſemper placere ſtudent Lectoribus. Hos ego verticoſos gurgites, ſpectabiles qui-

dem, & in maris ſuperficie comparentes, mera (ſed citra ſcriptorum contemptum) figmenta eſſe aſſero. Teſtes habeo accolas maris Caſpii, Tartaros, Ruſſos, Perſas, qui nullos ſibi vortices innotuiſſe, per Deum & ſacra omnia mihi jurarunt: Teſtes habeo nautas & marinos ſocios, qui à pueris hoc æquor longum latumque ſuis ratibus metiti ſunt, nihil experti in eo inſoliti, niſi cautes circa Hyrcaniam, navigantibus infeſtas: Teſtes denique & ipſi prodimus, ſocii Legationis Suecicæ ad Regem Perſiæ, qui diebus duodecim vario Æolo, ſine velis ac remis in hôc alveo jactati, nullas voragines deprehendimus, & ſolertiſſimè percunctati, nullum inter accolas oculatum teſtem. Ergone tot, qui de iis referunt ſcriptores, falſi ſint? Sanè ſunt! Eſt hæc ſub illo cœlo hominibus aliis modeſtia & gratificandi ſtudium, ut quæſitis ſemper annuant; aliis moroſitas, ut balbutientium pertæſi ſe expediant faciliùs, ſi id affirment interrogati, quod non intelligunt, vel neſciunt. Quâ igitur fide & facilitate viatores, à loci epibatis, barbaris & rerum ignaris erudiuntur, eâdem rurſus acceptas notitias creduli exponunt Lectoribus. Ex noviſſimis vorticum aſſertoribus nominari meretur Rev. *Pat. Avril*, natione Gallus, qui Itinerarii, quod vernaculâ conſcripſit, Libro 2, oſtenſurus effluvium Caſpii in Sinum Perſiæ, geminos ponit circa Hyrcanum littus gurgites, ſalum horrendo tumultu & fragore abſorbentes, ſed à ſe ipſo haud viſos. Confirmaturus fidem; *Salviæ*, ait, folia per autumnum innatare Sinui Perſico, quæ tamen nuſpiam, quàm in littore Caſpio germinent; inde igitur vorticibus prædictis abripi, & per ſubterraneum ductum devolvi. Speciosum argumentum! Ego verò biennium ſudavi in littore Sinûs, omnem ejus hiſtoriam pro tenuitate meâ ſedulò perſcrutatus; ſed mentiar, ſi inter vegetabilia, quæ vel innatare contingunt, vel undis expelluntur, vel retibus extrahuntur piſcatoriis, Salviæ folium unquam mihi in conſpectum venerit. *Algam* Sinus

nus, non *Salviam* fovet, eamque æstate copiosam in littus eructat; Hanc fortasse Reverendo Patri non satis Latinus, & sono haud dispari ambiguus narrator pro Salviâ supposuit: sive etiam in eo erravit *R. Pater*, quod folia fruticis *Horàu*, Algæ permixta, adoptaverit pro foliis Salviæ majoris, quorum figuram & magnitudinem, neutiquam tamen rugositatem cum ceteris qualitatibus, exprimunt. Planta hæc (cujus descriptionem in calce sistam) in depressis Insularum partibus, & uliginoso littore, ad Salicis morem & magnitudinem luxurians, certis diei horis periodico maris affluxu perpetuò agitatur; unde folia ejus in lapsum proclivia, sæpè & ipsæ stirpes, refluxu abrepta, in mari nonnunquam fluctuant. Salviam verò germinare in Caspio littore, sabuloso ubique & inculto, verisimile non est; nec unquam audivi, & videre peragranti mihi nuspiam contigit. In campis, Wolgæ adjacentibus, paucis & editioribus, ejus speciem quandam inveni, sed centenis aliquot leucis à Caspio; unde folia quis frustra deduxerit: utpote quæ in tanto fluminis, maris & subterranei meatûs tractu, macerata liquore corrumpentur & subsidebunt. Addo, si his sese voraginibus evolveret mare Caspium, necessario, ut ibi elabentis, ita in Sinu eructantis aquæ vortices ingentes, prodigioso tumultu se proderent; quas nec mihi in eo naviganti, nec aliis, quantum explorando accepi, videre unquam contigit.

Ubi ergo manet, inquies, horrenda, quæ influit, aquæ copia, si prædictis vorticibus non absorbetur? Unica *Wolga*, sive flumen *Rha*, octoginta ostiis se exonerans, à quingentis & ultra milliaribus, ex occidente primisq; Russiæ finibus, aquas repetit. Inter Sjamachiam Schirwani, & Restam Hyrcaniæ metropoles, vix sexaginta milliarium spatio, fluvios numeravi, neglectis rivis, supra quinquaginta Caspium subeuntes, turgidos rapidosque; inter hos famo-

Continuitas cum Oceano.

famoſiſſimus *Cuur*, is qui Cyro nomen dederat, Albim noſtram æquat magnitudine, ſuperat velocitate, quòd & ipſam in fine abſorbeat Araxin, quæ Armeniæ pene totius humores haurit. Quid de ingenti flumine *Jaico*, quod à Septentrione ultra Obii fontes; de *Orexiante*, quæ ex Turkeſtanâ & Orientalis Tartariæ deſertis: de *Oxo*, qui ex Indiâ propeque montem Imaum, Gangis genitorem, fontes, imbres ac nives liquefactas in hoc Aſiæ hydrophylaceum deponunt? Fortaſſe à vero non aberrabimus; ſi cum antiquiſſimis auctoribus mari noſtro tribuamus communionem cum Oceano; vel clariùs: ſi Caſpium per abyſſum ſubterraneam cum Oceano coire ac continuari dicamus. Equidem, ſicuti Oceanus multis in locis (quòd bolidè exploratum eſt) in immenſam profunditatem perpendiculariter extenditur: ita veriſimile eſt, eundem quoque terram ſubire antris & hiatibus transverſis & obliquis; coëuntibus tum cum lacubus quibusdam mediterraneis, iis videlicet, quorum aquæ perenni affluxu auctæ, inſenſibiliter decedunt; tum cum ſtagnis & fontibus quibusdam prodigioſis, quorum liquores dicuntur creſcendo ac decreſcendo referre periodos Oceani: qualia phænomena citra hanc continuitatis hypotheſin, nunquam explicaverint Philoſophi. Si ſic; nil miramur ampliùs, ſi aquæ vel decuplo magis accedat, nec tumeſcat tamen: quoniam affluenti alii, ſubinde cedit moles inferior, & ex communi preſſurâ aëris, terraqueum orbem ambientis, ea ſemper ſervatur altitudo, quæ Oceano atque communi ſphæræ totius telluris reſpondet. Objicies: lacum dudum obdulcuiſſe, ſi quantum in ſuperficie recipit aquæ dulcis, tantum ſalis ex imo dimittat in Oceanum. Reſpondeo, idem evenire dicendum eſſe, ſi per vortices cum tumultu efflueret. Verùm, nihil utrobique difficultatis eſt, ſi illabentes rivi ſalſi, & montium ſalſorum radices, quas perennes undæ lambunt, jacturam reſtitu-

ſtituant. Quod ipſum verò ſi negaveris; per me licet. Rurſus igitur occluſum habebimus mare, non minùs exſors continuitatis cum Oceano, quàm Vorticum, per quos effluat: quod poſterius nobis erat demonſtrandum. Interim ne tot aquis lacus noſter obruatur, exundationi opponemus dictum *Eccleſiaſtæ*, qui *cap. I.* de Oceano loquens: *Omnia*, ait, *flumina intrant in mare, & mare non redundat; ad locum unde exeunt flumina, revertuntur, ut iterum fluant:* & de Caſpio judicabimus, quòd liquores ſuos reddat terris adjacentibus eo modo, quo idem præſtat ipſe Oceanus, qui, herclè, fluminibus aggravatur totius reliqui terrarum orbis. Quomodo autem reddat? quo impetu propulſos? an vi quaſi mechanicâ fluctuantis Oceani, cujus undæ liquores per terræ meatus, velut per ſiphones, in ſublime adigunt? an ſolâ exhalatione, ſive à luto magnetico, quod *Cl. Beccherus* obſervavit, in fonticulos, ſive ab aëris frigiditate in pluviam coactâ? id nobis naturæ myſterium, ſapientiſſimus mortalium Rex non explicavit; nec ego Relator dubiis rationibus & conjecturis temerabo. Ad alterum potiùs membrum tranſeo, amaritudinem videlicet; quam nunc, repudiatis vorticibus, indigitabo, priùs daturus promiſſam deſcriptionem Plantæ.

Horau, ſeu *Amygdalus marina, Sinûs Perſici.*

Loca inhabitat cœnoſa, periodicæ inundationi maris obnoxia. Radices ramoſas ac ligneas altè agit, undas, quarum vegetatur ſalſugine, innocua eluſura. Caudicibus conſtat ſeſquiſpithamalis craſſitiei, paucis, tortis, teſtaceo coagulo armatis; quorum rami inæquales & fragiles, ſurculos gerunt folioſos, bicubitales, ex longis intervallis adverſos. Cortice tegitur duro, coloris cinerei, in ſurculis quodammodo lanuginoſo. Lignum ejus durum eſt ac ſolidum, ignem difficulter recipiens, at fovens pertinaciter, carbonibus tamen non in prunas, ſed favillam fatiſcentibus. Folia ſua alternè adverſa gerit ſingula, petiolis craſſis, in lu-

teum languentibus nixa, plana, oblonga, in obtuſum mucronem deſinentia, rigida, pinguia, fragilia, ambitu integro, internâ ſuperficie viridi ac nitente, exteriori incanâ & leviter pubeſcente, ſapore ſalſo, ſeu is à ſucco ſit, ſeu à ſuperficie ſalſâ, quam toties ſalum irrigaverat. Flores in ſummis ſurculorum faſtigiis rariores exerit, in luridum luteos, ut plurimùm imperfectos, in quatuor (aliquando quinque) labella intra piſi orbem expanſa ac repanda, carnoſa & informia diviſos; ſtylo intus perbrevi, quatuor apicatis ſtaminibus ſtipatos. Fructus florem excipit amygdalinus, pericarpio herbaceo, oſſe interiùs firmiter adhærente, per maturitatem duriuſculo; nucleo bifido, ſaporis fatui. Uſum exhibet œconomicum; lignum videlicet foco, & frondes pro alimento camelorum. Quo fine navigia, cum receſſu maris ſoluta, in fruticeta (quibus abundat Inſula *Kiſmis*) nocte algidâ excurrunt, ac redeuntibus undis revertuntur, exciſis onuſta ſtirpibus, quas in faſciculos colligatas exponunt venales in littore. Eandem in paludoſis littoribus Indiæ inveni, ſatis copioſam, ſub nomine Malaico *Saga*.

Amarities.

§. II.

Non ubivis lacus noſter eundem ſaporem & colorem exhibet, ſed à varietate humorum, quos recipit, & ab ipſius fundi conditione mutationem patitur. Circa littus dulcis eſt, turbidus, ſæpè limoſus & qualitatibus imbutus ex propinquo illabentium fluviorum: Horum enim aqua, tanquam levior, à marinis undis facilè repulſa, circa littorum tractus diffunditur; ſudo autem cœlo altiùs provecta, in ſummitate maris diu fluctuat, antequam miſceatur. Flumina majora, quæ magna mole & cum impetu irruunt, niſi adverſò vento turbentur, duo & ampliùs milliaria, ſervatâ dulcedine, jugiter profluunt. Cujus rei notitiam permoleſtè hauſimus, longè extra terræ firmæ conſpectum, uno circiter milliari ab Inſulâ *Tſjetſjin*. Nam cum vagâ tempeſtate huc delatis, anchoram demergere

obſcu-

obscura nox & insperata fundi suasisset propinquitas, postridie, à brevissimis tempestatum induciis, appulsa est navi nostræ ingens & rapida moles aquæ dulcis, limosæ, ex occidentali & procellis contrario cardine profluentis, tantâ sanè vi atque impetu, ut inde anchoræ perdendæ, quæ desperatos tenebat ultima, periculum fuerit. Erat autem dulcis, vel ut propriè loquar, insipidus adeo fluctus ille, ut eodem repleverimus vasa, &, quæ ab amissis per tempestatem cibariis, maximè affligebat, potulentorum jacturam restituerimus. His elapsi Syrtibus, rursumque in altum mare provecti, muriaticam salsedinem deprehendimus, & colorem ex fundi distantiâ & conditione herbidum. Mox ubi plumbo fundum ampliùs non assecuti sumus (chordis exploratoriis non utuntur longioribus viginti orgyjis) salum atricolor, liquidæ instar picis, nobis visum est, prout rectè de eo *Petrejus* olim retulit: ea nimirum luminis modificatio & lusus est; nam vitro exceptum satis erat pellucidum, in colore & limpitudine nihil mutatum. Hoc, inquam, loco gustatum à me mare, non tranquillum, sed ab iratis ventis (ut sunt in Caspio, eo tempore) à multis diebus turbatum, ac imum summo conversum, exhibuit sanè, præter salsedinem suam, insignem quoque amaritudinem; amaritudinem dico, non qualem Romani, ex linguæ licentiâ, de intensâ salsedine prædicant, sed veram, exquisitam & palato meo ingratissimam. Quam cum degustarem, mirari satis non potui, insolitam hanc qualitatem à viatorum nemine observatam, vel certè à nullo auctore scriptis consignatam esse, cum soliciti in aliis fuerint, quasi ipsi viderint, annotandis, quæ tamen nuspiam ibi obvia sunt. Verùm, mirari mox negligentiam desii, ubi peregrinæ rei testes ex comitatu meo, & aliena quoque palata ad degustandum frustra solicitarem; expertus: quàm parum, ad rem suam nil spectans curiositas, cordi sit plerisque viatoribus, præsertim ex

tempestate & naufragii periculo animo dejectis; dum hic animæ suæ, ille vitæ salvandæ, iste mercium curâ distrahitur, cæteri corporis ignaviâ & rerum admirabilium contemptu retinentur, relegatâ ad Anticyras omni rerum curiosarum contemplatione. Nam cum in isto tempestatis, quanquam jam remittentis, tumultu, incassum tot adstantes invitarem, deprehensam amaritudinem ad ipsum socium meum *Gothofredum Pristafum*, virum doctissimum, defero, & labia scypho admoveat rogo, ut discat, quod nec legerit, nec audiverit quisquam eruditorum; ille, alioqui in terrâ firmâ rebusque secundis satis curiosus, respondet: *desine me stygio hoc potu lacessere! tot fluctibus obrutus, multa satis amara patior, saporem tuo relinquam sensui.* Ad alios conversus, sed inediâ, humore, vigiliis pariter confectos, parem quoque repulsam fero. Unum tandem invenio testem, Virum amicissimum, *Castenium Klingensternium* meum, Nobilem Suecum curiosissimum, (nunc Serenissimi Suecorum Regis Aulæ magistrum) qui degustatam amaritudinem demiratus; imperavit primùm famulo, libaret: quo, præter fel & absinthium, nihil se novisse amarius, fatente; *Est*, inquit, *veritas observationis nostræ obsignanda testimonio Domini Legati.* At Legatus; *apage*, inquit, *supplicii poculum; si evaserimus in terram, gustabo; ubi nec lingua culpabitur, si qua ex nauseâ hîc amarescet.* Jussum igitur est, ex palude lagunculam vitream cistæ præsentis implere: quam cum postea in vado reclusimus, ceteris integris, unicum hoc vitrum, quod marinam condiderat, fractum invenimus, quo casu, nescio. Ex his circumstantiis, si profundi pelagi sapor amarus credendus est, causa quoque amaroris mihi in promptu hæc est: Caucasus mons (ab Iberis in suo ortu nuncupatus *Kaukaas*) Caspiam paludem à Dagestanâ in Hyrcaniam usque, radicibus in ejus sinum demissis, continuo arcu amplexatur.

Hu-

Hujus jugi Vulcanus, ſicut in aprico, hìc fumos, ibi ignes, illic thermas, flores ſulphureos, ebullitiones variæ materiæ atque alia ſtupenda aſpicientibus phænomena edit; ita in abditis viſceribus ſuis coquit, & in profundum maris, per ſubterraneos meatus, protrudit liquidum quoddam bitumen: Oleum inquam ſpiſſum, terreſtre, nigrum, amarum, odoris fœtidi, & perſimilis illi, ſed vel gravioris, qui ineſt oleo ſuccini, quod per torturam aperti ignis elicitur in officinis Chymicorum. Sanè, tota illa provincia شروان *Sjirwoon*, ſive tractus antiquæ Mediæ, qui ignitum ſiſtit Caucaſum, à Perſis *Aſjuur Meiſjaan*, id eſt, Regio ignis, ab hujus elementi dominio inſcribitur. Hic verò liquor per radices montium in imum pelagus decurrens, à maris agitatione dilutus, intra aquæ, vel magis intra ſalis poros abſorbetur, atque ſic ſalſiſſimam lacûs Caſpii partem, id eſt, graviorem ac fundo propiorem, quàm maximè amarore ſuo imbuit; quemadmodum mare mortuum quoque amaritiem ſuam à bituminis ſcatebris recipit; quod docenti quidem concedimus acutiſſimo *Scaligero de ſubtil. Exerc.* 51. Mare autem in fundo magis dulceſcere, eidem non concedimus, niſi iis in locis, in quibus fortaſſis aquæ dulces ſcaturiunt. Sed nec hæ bituminis reſpuunt conſortium, ſed ejus qualitatibus promptiſſimè maritantur; prout experiuntur, qui inter ſiticuloſos tropicos navigantes, pluviam ex velis quandoque excipiunt: quæ, ſi vel picatos funiculos, quibus vela fimbriata ſunt, attingat, illico inquinata amareſcet, & ad bibendum fiet inepta. Oleo illo, quod كرا نفط *Kara Nafth*, id eſt, nigram Naphtham populari ibidem linguâ Turcicâ appellant, abundat peninſula quædam *Okeſra*, prope urbem باكو *Bakuu* ſitâ, in quâ factis profundiſſimis puteis, Naphtham, ex imminente jugo in pelagus per ſub-

terraneos cuniculos manantem, intercipiunt, & assiduâ jumentorum hominumque operâ in usum humanum exhauriunt. Notabilis ejusdem origo est, ex natali peninsulâ suâ, multis naturæ prodigiis spectabili, & perdignis, quæ sequente singulari Relatione excutiam.

RELATIO II.

Okoressa, sive *Okesra*, peninsula Mediæ, naturæ prodigiis conspicua.

§. I.

Introductio.

In Mediam citeriorem, quam hodie شروان *Sjirwaan* nuncupant, cum ego advena, inter alia, incolas de *Naphthæ*, quâ lucernas fovebant, percunctarer fontibus, illo loco, quo *Olearius* in Hodœporico eos reposuit, frustra à me quæsitis; simulatque obvia mirarer artis & naturæ opera, quæ ab indole rerum nostratium recedebant: monitus fui ab iisdem, omnino ad vicinam ut proficiscerer peninsulam, quæ inde, à parasangis non admodum multis, Caspium subiret mare; cunctis seriò stipulantibus: perperam me facturum esse, si tantus rerum, sibi familiarium, æstimator excessurus provinciâ fuero, non lustrato priùs loco, non modò *Naphthæ* hujus, de quâ quærerem, sed aliorum quoque productrice operum plurimorum, in quibus ipsi cum stupore defixi viverent populares. Omnia autem ita exhiberi in compendio, ut unius diei obambulatione spectari commodè possint; quippe alia leucæ unius, alia breviori vel longiori intervallo disjuncta. Non procul inde sitam esse urbem *Bakù*, antiquitate, situ, structurâ aliisque nominibus celebrem, ad quam pariter spectandam, si excurrero, operam me minùs lusurum esse. Morabar id temporis *Sjamachiæ*, borealis

realis Mediæ in metropoli, illuſtri Pro-Regis ſede, quæ eſſe *Rhages* in ſacro Codice Lib. *Tobiæ* citata perhibetur. Certè, ſi excipio aurea vaſa, phaleras & Regiæ præſentiæ venerationem, hic ſe Archiſatrapa æquè in convivio oſtentavit ſplendidè, atque Ipſe magnus Rex Perſarum. In hâc inquam populoſiſſima civitate Medicinam faciens, ab ægris ita diſtinebar, ne vel extra urbem prodeundi otium, tantum abeſt, procul excurrendi permiſſio fuerit; imminente præſertim, quem præſtolabamur, nuncio, qui ad Aulam Sereniſſimi nos avocaret. Increſcente cum obſtaculis deſiderio, multa adhuc nocte diſceſſi, veritus, ne moram antelucana interpellatio injiceret.

§. II.

Iter in peninſulam.

Erat ſacra Mahhammedana dies, nobis Veneris, & quartus Januarii ſt. vet. quo iter eques aggredior, cum juvene ex comitatu Legationis, cui *Galli* erat nomen, ſtipatus ductoribus duobus Armenis, & interprete Domini Legati *Ludovico*, puero æthiope, linguæ Turcicæ, quæ regioni vernacula eſt, utcunque gnaro. Urbe egreſſos excepit vaſta planities, venationibus, ab Archiſatrapâ inſtituendis, dicata; quâ ante meridiem ſuperatâ, devehimur per convalles, quibus nomen communicabat *Kiſakù*, mons adjacens, reliquis celſior, & intra meridiem adventavimus ad pagum, qui à ſepulturâ Sancti cujusdam, *Pyru Reſàh*, nomen obtinet. Inſiſtebat ſepulchro templum, ex quadrangulo lapide, non magnæ molis, cui decus parabat murus, aream veſtibuli cingens, præaltus, octonis ſuperbiens figuris arcuum, qui in medio ſingula oſtentabant ſaxa ampla, plana, polita, & in tranſennarum ſpeciem artificioſo flexu pertuſa. Irruens, cum tempeſtate, nix progredi ultra vetuit. Pernoctavimus in ſtabulo fornicato, quod loci incolæ, nil ſueti mundioris, *Karwanſerà*, ſive diverſorium, vocabant. Gelida corpora igne, ibi ſubinde ſtru-

ſtructo, moleſtè reſolvimus; materia enim erat Abſinthium Ponticum & Sementina Perſica, levidenſe cremii genus, quod accenſum flammam reddit impetuoſiſſimam & momentaneam, carbones nullos, fumum verò mordacem & continuum. In aliis pagis nec herbæ copia eſt, ſed ignis fomentum non aliud, quàm jumentorum ſtercora. Illo die obvias rhedas habuimus permultas, quæ ex peninſulâ Naphtham, ſaccis coriaceis concluſam, devehebant Sjamachiam.

Quinto Januarii per loca deſerta, primùm montoſa ac nive rigentia, deinde plana ac blandi ætheris vecti, toto die nec hominem vidimus, nec hominis domum, niſi unicum, poſt meridiem, lapideum, amplum & ſpectabile xenodochium, in quo pranſi ſumus, ac jumenta pavimus, occaſione ſtagnantis aquæ dulcis, quam ibi parcam inveniebamus. Plurimæ aquilæ montium faſtigiis inſidentes, ac circa radicem palantes cervarum greges, ſe nobis paſſim contuendas præbuêre. Denſâ nocte alterum hoſpitium, pariter in deſerto poſitum, conſecuti ſumus, ſed anguſtum, ſtructuræ levioris, & ovili ſimile, à quo, prout in priori, omnis exulabat hoſpes ac ſupellex. Hic altus cumulus ex equino & camelino fimo pavimentum operiens, membra noſtra à noctis frigore egregiè tuebatur.

Sexto Januarii, per planitiem deſertam, profecti, plurima paſſim ſpectavimus ſtagna ſalſiſſima, piſcinarum ſpeciem exhibentia, aquæ verò dulcis nullibi ne guttulam. Brevi ante meridiem in peninſulæ principio conſtitutis, duplex ad lævam patebat devium, prius ad Salinam celebrem, alterum ad fontes Naphtheos: Nos militari viâ progreſſi, ad urbem contendimus, in dextram peninſulæ partem, quâ ex continente protendi in mare incipit, velut in angulum retruſam. Et mox xenodochium contigimus, ex quadrato lapide magnificè exſtructum: cujus frontiſpicium decorabat Inſcriptio nitidiſſima, inter duos

poſi-

posita leones, saxo exsculptos: à quo paulò ad dextram remotiùs extabat, in lacûs intermontani littore, pagus, ex quo hospitantibus dabatur copia petendi cibos & pabulum. Solum hîc præceps surgebat in editæ rupis speciem; Specula in ejus planitie posita, excelsa, sed vetustissima & semidiruta, notam imminentis exhibebat urbis, hinc unius horæ intervallo distantis; ad quam per saxeam sensimque declivem planitiem (cui in progressu innumera insculpta erant sepulchra, mausoleis etiam alicubi superstructis) post meridiem devenimus. Hanc urbem paucis, & priùs, quid in eâ nobis improvisi obvenerit, describam.

§. III.

Historia receptionis nostræ.

Intrantium animos admiratione subitâ percutiebat insolita portæ angustia, mœnium ornatus peregrinus, loci domuumque situs, squalidi civium vultus, atque objectorum ceterorum insolentia. Datâ arrhâ obstringimus nobis obvium in portâ senem, qui ad hospitium deducat; sed is, publicum adesse negans, ultro nobis suos Lares offert, eo (quod postea rescivimus) proposito, ut nos intra sua clausos repagula, argentô emungeret nequissimus leno. Vix passus centum deducti, in *Meidaan*, seu foro publico existimus, ut aliàs semper, sic isthoc die præsertim (credo ob nundinas) populoso; dictoque citiùs circumcingimur catervâ hominum, undique ex tabernis & officinis prosilientium; & mox in denso circo constituti, clamoribus, risu atq; plausibus excipimur, velut nunquam visi ex Thessaliâ hospites. Circum densissimum, quem evadere desperavimus, præeunte sene, nobiscum tardo progressu ducimus, & superatâ geminâ plateâ, hominibus spectatum accurrentibus plenâ, multo tandem labore, & inter populi clamores, ad promissum devenimus hospitium, sive veriùs ad casam levidensem & angustam, quam leno pro hospitio supponebat; erat enim, instar specûs, obscura,

& in deſerto urbis loco, inter domuum rudera, ex luto recenter extructa; unico patens oſtiolo, & ſupra illud foramine clathrato, pro ingreſſu lucis; nec enim alius generis habitationibus vulgus civium in hâc urbe utitur. Ingreſſi claudimus à tergo oſtium, & Triphoni, tutelari ſpecûs noſtri Deo, qui ab inſanâ turbâ nos exciperet, grates læti agimus; verùm feſtinanter nimis; vix enim ad reclinandum expanſis integumentis, audimus ſummum domûs pavimentum, à ſcurris occupatum, violenter effringi; eruunt alii clathras; & eâdem violentiâ tentatur oſtium, intus ingenti obice à nobis firmatum. Diſcrimen erat, ne à cæmentorum caſu & irrumpente multitudine obrueremur, cum oppidò *Gallus: Perperam agi*, monet, *quòd intus nos occultemus; foràs redeundum eſſe vitam ſalvaturis; ut plebem æthiopis & noſtri aſpectu conciliemus; hoc ſolum exſpectari;* nec morâ obicem reducimus, & in mediam turbam nos rurſum conjicimus. Nusquam Africana monſtra mortalibus plus admirationis peperêre, quàm novo confluxui dedimus, æthiopis colorem, capillamenta noſtra, & reliquum habitum ſtupenti; jurabat, ab hominum memoriâ civitati ſuæ tam exotica & rara ſpectacula haud contigiſſe. Decedentibus tribus, decem revertebantur ſpectatores alii. Tandem civibus & colluviei hominum ad laſſitudinem litati, ſatiatos noſtri aſpectu relinquimus, & in ſpecum noſtrum, pro capiendo ſeſſu, nos denuo receptamus, oſtio tantiſper reducto haud quaquam clauſo, ne penitus ſubduceremur iis, qui ſpectatum noviter advenirent. Vix reclinavimus, quin foris novi oriantur clamores. Nimirum Sulthanus, ſeu Gubernator urbis, vir-juvenis, ſtrenuus, ſtaturâ procerus & alacris, equo vectus candido, & armato milite ſtipatus, ante oſtium comparuit, ut populi tumultum compeſceret, de quo ad ipſum rumor delatus erat. Sed nihil ſeditionis ubi invenit, confluxûs auctores evocamur; & acriter, audien-

diente turbâ, examinamur, ad ultimum proditionis postulamur, velut missi à peregrinâ gente speculatores. Sic enim ille argumentabatur: *Nec mercandi causâ advenisse Vos, fatemini, nec legatos esse probatis: quid igitur aliud, Vos quàm exploratores esse, colligam? Nondum memoriâ nostrâ excidit, pari prælūdio Cosaccos* (sub Stenko Radsjin anno Chr. 1675) *Provinciæ nostræ littora populatos esse. Venissetis Archisatrapæ litteris ac milite stipati, si Regii, quod dicitis, hospites essetis, non urbis & Provinciæ nostræ proditores. Mittam hâc vesperâ Sjamachiam, qui de veritate inquirat: intereà Vos ad crastinum examen custodiemini; experturi quid pœnæ in Vos, tumultus publici auctores, statuero.* Sic salutatos deserit, ubi turbam omnem priùs discussisset, ad domus & officinas redire jussam. Soli cum sene relicti, proponimus vicinam arcem invisere, ex editissimo ac deserto urbis loco spectabilem. Nemine obstante, abducit nos, novâ mercede inductus. Satis ibi structuram & operis pulchritudinem rimati, declinante die ad ædiculam revertimur cum pedisequæ multitudinis, quæ sensim nobis affluxerat, novo comitatu. Sed ante ostium à lictoribus excepti, cum sarcinis & jumentis in urbis *Karwanseram*, quam nequam ductor adesse negaverat, custodiendi deducimur, dum leno, velut criminis conscius, ad judicem in examen rapitur. Custos hospitii publici, vir unoculus, bonus, simplex, & ad inserviendum promptissimus, nihil nobis nisi pro jumentis pabulum, & serâ nocte (nam Armenis nostris vetitum erat prodire) vinum generosissimum intulit: cujus ipse dulcedine sic brevi repletus fuit, ut nec salutato convivio, nec occluso hospitio, domum temulentus abiverit, quam in urbe habebat propriam. Pro cœnâ nobis sacchаro mixtas quasdam buccellas offerebant duo mercatores Indi, ex gente Multhanâ, omnium Ethnicorum religiosissimâ, hîc, quod ajebant, vi quoque diu

detenti. Appetente diluculo, ego mitrâ & ſtolâ equiſonis mei indutus, excurro, & reliquam urbis partem, mœnia, portum, templa, & Sulthani domûs veſtibulum perluſtro; dum interea comites, cum nondum comparuiſſet cuſtos, collectis ſarcinis, hoſpitio urbeque excedunt, eam ingreſſuri viam, quâ in peninſulam pergitur. Sequor pedes, & ſocios longè extra portam aſſecutus, urbem delineo atque deſero.

Bakû urbis deſcriptio.

§. IV.

Urbs بَاكُو *Bakuu* magnam redolet antiquitatem, cùm ſtructuræ inſolentiâ, tum appellatione ſuâ; quam & adjacenti mari tribuiſſe veriſimile eſt; nulla dum in littore exiſteret urbs majoris momenti, quæ nomen apud Europæos imponeret. De onomatologiâ urbis, ingenium non torquebo. Quibus libido eſt exotica à noſtris derivare nominibus, ita dictum volunt à *Bacho*, vinearum Deo; cùm hîc tamen neque *Noah* vixerit, quem *Bachum* dici volunt, neque vitem colere loci permittat genius. Meliùs Perſæ ita vocari conjiciunt à بَادْ كُوه *Baad Kuuh*, id eſt, vento montano, qui ex faſtigio accumbentis jugi propulſus, hîc mirè ſævit, & civibus crebras parit moleſtias. Figurâ ſuâ exactè in quadratum (alterâ parte longiore) poſita, ex montoſâ adjacentis jugi declivitate in mare usque extenditur, referente unoquoque latere mille & ampliùs paſſuum longitudinem. Duo urbis latera fluctus alluunt; unum quod portum excipit, alterum quod aperto mari objicitur: reliqua duo exigua foſſa ambit, in petroſâ baſi urbis exciſa. Mœnibus cingitur geminis, quindecim paſſus diſſidentibus, quorum interiora longè ſuperéminent; utraque inſigni urbis ornamento, in ſemicirculos, quos propugnacula putes, crebrò ſunt inflexa, & in ſummitate pinnis diſtincta denſis, ovatis; per quorum interſtitia hoſtis peti ſagittis, & arceri à civitate poſ-

ſit.

Castelli rude
Imaam Sadeh
Pagus naraffdm
Porta Mausolei
a. a. Fontes Naphthæ albæ
Ager ardens
a. Fontes Naphthæ atræ. d xenodochia
b. Fons Naphthæ nisimior. e Pagus Balganni
c. Promptuarium Naphthæ f Purgatorium Naphthæ
Pag 268
MA RIS
Pag 271
CASPII
PENIN SULA
O KESRA
I: O Kesra
PARS
1 Urbs Backu
2 Castelli rudera
3 Mausoleum Imami dis
4 Ager ardens
5 Fontes Naphthæ albæ
6 Fontes Naphthæ atræ
7 Purgatorium Naphthæ
8 Mons Naphtham fundens
9 Collis argillivomus
10 Lacus salifer
11 Specula
Nota pagi
Nota Xenodochii
Nota Mausolei
1 Via Schamachiensis
2 Via ducens ad Naphtham
3 Prædiolum
4 Aquaria
5 Porta campestris
6 Tres portæ maritima
8 Forum
9. Primum nostrum receptaculum
10. Xenodochium
11 Arx Regia
12. Sedes Sulthani
13 Templa turrita
14 Propugnaculum lateritium
15 Portus
Urbs Backu
باكو
Purgatorium Naphthæ
Mons Naphtham fundens
Collis argillivomus
Pagus Sisan
a. Gumuli salis. b. Pagus Musarsi
c. P. Sarki. d. P. Fuchanni. e. P. Binaparesa
Instrumenta pro efferendo sale
Character Arcis
Insigne Urbis
F. W. Bransdhagen fecit.

fit. Sunt ea, quæ mare respiciunt, mœnia lateritia, cetera ex luto indurato sat bene coagmentata. Gemina porta viatorem intromittit, adversâ urbis parte collocata, obducta & firmata ferreis laminis. Ex portu verò tribus ostiis ingressus patet, pro mercium commodiori transvectione. Vadum constituunt mœnia urbis gemina illa salo opposita, in mare longiùs protensa, & parallela quodammodo littori; Clauditur idem, vel ab undis potiùs defenditur opposito quodam promontorio, qui hinc à dimidiæ parasangæ distantiâ mare in transversum subit. Tranquille hîc delitescunt naves ex Russiâ, Dagestanâ, Cyrcassiâ, Usbeciâ & reliquâ Persiâ appellentes, non æquè tutò vadum ingrediuntur, ob scopulos tum in aditu, tum in ipso sinu dispersos, & sub undis partim latitantes inconspicuos. Urbs hæc in acclivi parte passim desolata jacet, ex negligentiâ & paupertate civium; in depressâ, colitur & habitatur. Ex publicis ædificiis præstantissimum est *Karwanserà*, sive Xenodochium, octangulæ figuræ, ex polito lapide structum, fornicatam pergulam habens, columnis magnificè fultam, quâ interior area circumdatur. Tria urbis templa turres ferunt cylindraceas, angustas, celsas, ex quarum fastigiis preces declamant sacerdotes. Forum publicum nihil habet splendoris vel magnificentiæ, nisi amplissimam aream quadratam. Monstrum quoddam turris sive propugnaculi lateritii, in imâ parte urbis prope mare positum est, crassum, informe, præaltum, uno latere figuram ovatam, ceteris planam & quodammodo compressam referentibus. Sumptuosum opus est, & simulacrum longæ antiquitatis. Summa urbis pars, quæ præceps portui incumbit, illustri superbit palatio, quod Regium vocant; certè Regali sumptu & perquam magnificè in protuberante petrâ exstructum est: quippe omnia ex candidissimo & perpolito facta sunt lapide, ita affabrè connexo, ut nec junctura ullibi appareat. Porta ejus duos

exhibet leones invicem adverſos, interpoſito alius beſtiæ capite, ut apparet, camelino. Eandem figuram altera urbis porta intrantibus objiciebat, ſuperliminari pariter inciſam. Ex diverſis conſtat palatiorum ſtructuris, intra anguſtioris areæ compendium inordinatè locatis, aliis ob ſoli inæqualitatem altiori, aliis depreſſiori loco, ad quas per gradus nitidiſſimos deſcenditur. Ex his geminæ, Inſcriptionibus Arabicis decoratæ, dicebantur ædes eſſe Deo ſacratæ. Media area, in præruptam rupem exſurgens, atriolum refert, in cujus periſtylio ædicula exſtat ſexangula, auræ undiquaque patens, ſaxo tecta fornicato, polito, ſex columinibus incumbente, pergulâ quoque ad eandem figuram elegantiſſimè cincta. Hæc ædicula, ut rarioris eſt formæ & ſtructuræ, ita operi univerſo venuſtiſſimum addit ornamentum. Quid ſibi velit ſingulis columellis inſculptus character quaſi fulminis, in trigonum diſpoſiti, me latet. Referebant fuiſſe baſilicam ſtructoris *Emir Gallilula*, qui & arcem condiderit *Derbenti* urbis, quam ab *Iskander beſorg*, id eſt, Alexandro magno conditam conjiciunt alii. Credo fuiſſe Alexandrum Galilæum, primum ex tribus Mediæ *Emiris*, ſeu Principibus, quos oppreſſos à Tamerlane ſcribit *Ahmed Arabſiades, in hiſt. Timuri.* Nam, ſerioris ſeculi opus, neutiquam urbi coævum eſſe, recentior teſtatur ſtructuræ nitor, & duplex Inſcriptio ex *al Corano* ducta. Civium domûs plurimæ unius contignationis ſunt, ex luto vel latere factæ; Optima eſt Sulthani, non procul à portu ad montis radicem conſita. Cives tenui victu vivunt; otioſi ſunt, ſcurriles, ſimplices; totâ Aſiâ vix vidi deformiores; cacochymici enim plerique ſunt, vultibus pallidis, & qui cetera ſanus eſt, lippus tamen eſt & oculis laborat. In ſalubritatem, aquæ acceptam referebant, quam ex imbribus ſtagnantem bibunt, vel ſcatentem ex vicino monte: ſed hæc impuro nitro imbuta eſt; alia in ſuperficie Naphtham

tham quoque vehit. Agricultura iis pene nulla vel paucissima; opificia, lanificium, textura & negotiatio satis parca. Naviculæ ex *Minkislak* Usbeciæ, ac vicinis urbibus comparentes, Sal & Naphtham petunt, legumina in locum substituunt. Totus circa urbem tractus, sabulosus & sterilis est: pauci horti assiduâ culturâ melones, ficus, poma, granata & uvas ferunt. Jumenta possident pauca: vaccas pascit Insula propinquior *Kesrà;* ovibus ubique pabulum est, & ex his lauta & copiosa caro; oryza & cætera annonæ necessaria naviculis invehuntur. Fossæ in littore factæ modico ab urbe tractu aquam marinam, velut filtro colatam, dulcem quodammodo, pro jumentis exhibent; sed quæ temporis morâ salsedinem recipit, unde novæ quotannis fodiendæ sunt; id in marium limoso littore ubique evenit.

§ V.

Peninsulæ descriptio.

Peninsula *Okesra*, in amplexu maris versùs meridiem protracta, longitudinem circiter trium, latitudinem sesquiparasangarum & ampliùs occupat. Plana est & æqualis, sparsim lacunata salsis paludibus, montosa in principio boreali, & passim colliculis scatens, præsertim in fine. Solum sterile est, in aliis locis limum, in aliis sabulum, in nonnullis petram exhibens ex variis conchyliorum testudinumque generibus concretam; quale coagulum in Sjirwanensis Provinciæ lapidibus, summisque montis Caucasii rupibus frequentissimè observavi. Montosa ad boream pars glebâ gaudet meliori & aratri patiens est, præsertim in convallibus. In hanc peninsulam tribus ab urbe horis primò secundum littus, mox in transversum provecti, ad rupem sistimur, in accessu acclivem, reliquo ambitu præruptam & inaccessam, in summitate inæqualiter planam & satis angustam. Pro castello antiquitus serviviſſe, margines murorum & propugna-

Castelli rudera in rupe.

gnaculi rudera teſtabantur. Ductor, quem in viâ ſublegeram, referebat, Imamidem quendam inclyti nominis, cujus exuvias vicinum tegeret mauſoleum, hîc ab Omerianis perſecutoribus beneficio loci olim delituiſſe, & vitam exulem ad capulare usque protraxiſſe ſenium. Ipſa rupis ſubſtantia prædicti generis referebat coagulum, lacunas quoque paucas in crepidine, in quibus ficus quaſi ſtudio artis ſatæ extabant, fructu hâc etiam anni parte ſapidiſſimo. Protuberanti ſaxo inſculptam inveni figuram ludi noſtratis, quem vulgò *molarem* vocant, ſed vetuſtate pene exeſam; unde conjicias, antiquitus hic commoratos fuiſſe Europæos, qui per otium ſculpſerint, niſi olim Medis id genus ludi familiare fuerit. Ex hâc rupe circumſpectanti, mare circumfluum, in utroque peninſulæ latere, apparuit, minùs in fine, quanquam hinc unâ ſaltem paraſangâ diſſito, quod crebri & editiores colliculi intercederent, quo minùs videri poſſet. Ad lævam conſpectui patebat campus, Naphtheis fontibus celebris, hinc unâ etiam paraſangâ diſſitus; quo tamen relicto, ſpectacula à calce orſuri, ad extremum peninſulæ pedes viam occipimus, dimiſſis jumentis cum equiſonibus, qui cibos & hoſpitium pararent. *Mauſoleū.* A mille igitur vel ultra paſſibus ad prædictum devenimus Mauſoleum, in lacûs ſpatioſi littore poſitum, non procul à pago *Mirhaſjàm.* Aditum porta decorabat ampla, lateritia, arcuata, valvis carens ac patula perpetuò; Ex triplici superliminaris puncto imminebat catena valida, ad eam altitudinem demiſſa, ut oſculari commodè ab ingredientibus poſſet: nam ea ſacro aſylo (cujus Catena notam exhibet) à cultoribus veneratio debetur, niſi vel ipſum decumbendo malint ſalutare limen. Superatâ portâ per ſubdiale ambulacrum longum, anguſtum, utrinque muro clauſum lateritio, ad Mauſoleum pergitur. Ædicula erat unius fornicis, anguſta, feneſtris carens, adeoque perenni lampade

pade illustranda; in cujus limine constitutis (nam ægrè intromittendi videbamur) præter quatuor parietes, panno squalido obductos, & medium cubum, sarcophagi conditorem, cum suspensâ lampade, nihil videre contigit. Puteus in ambulacro extabat profundus, cujus aqua, quòd dulcesceret, tam vicina licet salso lacui, ajebant miraculoso deberi beneficio Sancti Imamidis, cujus hæc terra exuvias conderet.

§. VI.

Campus ardens.

Hinc progressos, ab horâ mediâ excepit campus ardens, albicante sabulo, cinereoque pulvere conspersus; qui ex plurimis rimis sulphureos edebat lusus, vario atque jucundo spectaculo. Quippe aliæ rimæ magno cum tumultu flagrabant, ignibusque cum impetu sparsis horrorem incutiebant aspicientibus; aliæ flammas fundebant mitiores, accessumque cunctis admittebant satis propinquum; aliæ efflabant fumos, vel halitus saltem vix conspicuos, naphtheum redolentes spiritum gravissimum. Patebat phænomeno loci spatium, in longitudine, octoginta octo, in latitudine sex & viginti passuum. Fissuræ erant mirè angustæ, non ultra pedem palmamve hiantes: breviores aliæ & in hemiciclum ductæ, aliæ longo & incurvo flexu delirantes; prout in icone adjectâ, pro descriptionis compendio, accuratè & ad vivum expressi. Hiatuum margines, atque ipsum solum, remoto pulvere, petram referebant exesam levemque, pene instar pumicis; cujus substantia ex conchis & cochleis minutissimis videbatur concreta. Invenimus hîc demorantes viros circiter denos, diverso in opere circa ignem occupatos: alii enim ahenis & ollis fictilibus rimæ non nimium æstuanti impositis, prandia parabant pro domesticis vicini pagi *Sroganni atesgâwa*, ab igne hôc ita dicti; alii lapidibus aliunde advectis cumulatimque impositis, calcem cremabant, para-

tamq; digerebant in acervos, naviculis devehendos; gemini ex veterum Perſarum progenie hoſpites Indi ignicolæ, circa ſtructam à ſe maceriem otioſi ſedebant, aſpectu ac veneratione erumpentis flammæ, litantes æterno Numini. Ex calcariis unus nos adortus, offerebat ſe aliquid inſolentioris monſtraturum, ſi pro officio gratioſum nummum dederimus: quo numerato, goſſypii floccos, quos tunicæ evellebat, rutabulo infigit, ignique admovet; ſic flammam inde conceptam citiſſimè exporrigit ſuper rimam diſtantiorem, ignis flammæque expertem; quo ipſo halitus, antea nusquam conſpicuus, in flammam exarſit altiſſimam; jucundâ & inopinatâ phaſi; ſed quæ brevi morâ iterum evanuit. Atque hoc primum eſt ex naturæ prodigiis phænomenon, à perenni hominum memoriâ in hac parte peninſulæ conſpicuum, quamvis non eodem loco: nam quingentis antè paſſibus rimæ in unâ ſerie ſpectabantur ſeptem, ex quibus olim hæc flamma arſerat, quâque extinctâ, proximo, quem deſcripſi, loco eruperat. Pares ignium luſus paſſim in Caucaſiis faucibus dantur; ex quibus proximum maximèque conſpicuum prædicant montis *Sjubanai*, diætis hinc quatuor diſtantis.

Naphthæ albicantis natale.

§ VII.

Inde bis mille paſſus inter boream & occidentem reductis, alterum patuit memorandum, videlicet ſcaturigo Naphthæ albæ, adeo ſanè obſcurô locô, ne præſentibus, niſi monitis, de ejus latice conſtitiſſet. Locus informem refert lacûs, vel piſcinæ, ſpeciem, circiter quinquaginta paſſus in latitudine, centum in longitudine continentem, littore geminam orgyiam demiſſo infra communis ſoli ſuperficiem; Fundus ex argillâ limoſus & lubricus eſt, nec enim niſi in medio ſtagnabat aqua ſalſa, ad palmæ profunditatem. In ejus fine occidentali duo extabant putei, ali-

aliquot passuum intervallo disjuncti, angusti, & quadraginta, quod ajebant, orgyias profundi: in quibus Naphtha, ex venis subterraneis parcè & quasi guttatim illapsa, modicâ copiâ stagnabat, dum eâ opus est, extrahenda. Nullis orificia cingebantur clathris, vel muro, nec operculis claudebantur; saltem circumpositi lapides oram firmabant sive indicabant, & frutices quædam impositæ eos tuebantur ab illapsu bestiolarum. Non procul inde tertius patebat puteus, sed qui stillare dudum desierat, nullum ampliùs odorem naribus aspirans. In medio stagni jacentes lapides in gyros dispositi & aquâ mersi, septem puteorum signabant locum, quibus liquor olim extractus fuerat; obstructis enim ex aliquâ causâ meatibus, vicinus locus effodiendus est, donec, quos perfluit, meatus inveniantur novi. Miratus hîc duo præprimis sum: (1) quòd subtilissimus liquor in hôc fundo patente servetur, sine substantiæ, virium & cristallinæ limpidatis suæ dispendio, cum id testaceis vasis arctissimè clausus non possit; (2) quòd rarissimum naturæ depositum sine ullâ relinquatur clausurâ & custodiâ. In nostrâ patriâ nemo auderet; nisi fures velimus invitare ad hauriendum, & nebulones curiosè malignos, qui illatâ flammâ fontes Vulcano immolaturi sint. Nam spiritum hæc Naphtha spargit subtilissimum, cujus ope flammam ardentis foci, vel lampadis, momento rapit, ac semel accensa, inextinguibilis deflagrat; velut idem de Naphthâ circa Ecbatana prolixè refert *Plutarchus in vitâ Alexand.* §. 12. Incendium autem in liquore succedit recentissimo, non in eo, qui dudum haustus & cum neglectu asservatus est, minùs in eo, qui ab aquosa limpiditate sua in succinam defecit flavedinem. Est enim hic liquor oleosus, instar spiritûs rectificati tenuissimus, pellucidus, penetrantissimus ac flammæ rapax. Nomen non nuper innotuit, sed à multis seculis celebratur, apud *Strabon. L. XVI. Plin. L. II. c.* 105. *Plutarch.*

in Alex. qui eam circa Babylonem, Susam, Arbelam & Ecbatana, urbes hodie بغداد *Baghdaad*, شوشتر *Sjusjtèr*, اردبيل *Ardebil*, & تبريز *Tabriis* dictas, scaturivisse testantur. Dicitur autem Turcicâ appellatione نفط سفيد *Nafth sefiid*, i. e. *Naphtha alba*, non ex colore tali, sed ad differentiam imperfectioris generis, videlicet nigricantis, spissioris & opacæ, ad cujus fontes deinde accessuri erimus. Naphtha præsens, quamvis multis atque eximiis polleat virtutibus in Medicinâ, quas *L. I. c.* 101. persequitur *Dioscorides*, nunquam tamen cognovi usum Persis præstare alium, quàm ut Vernicem suam eâ attemperent; admixta enim præstantiam illi tribuit, ac nitorem vasis, quibus inducitur, incomparabilem: quin verniceis operibus usu obfuscatis, nitorem extemplo restituit. Præferunt in australi Persiâ artis magistri Naphtham Susaniensem, quam à Sjirwanensi non aliâ notâ dignoscunt, quàm quòd cum Vernice, lege artis, agitata, spumet promptè, hæc minùs. Vernicis Persicæ descriptionem, si volupe est scire, hîc accipe. Gummi سندروس *Sanderuus*, ut artis est dissolutum, cum oleo lini ad unguenti spissitatem excoquitur, coctumque sub nomine روغن كمان *Rochanni Kamuun*, i. e. butyri Vernicei, in futurum usum asservatur. Sanderuus *Sandaracham* significat, sed glebis constat magnis, & inconditis, quæ ex Indiâ mediterraneâ per *Gusarattam* huc deferuntur; succinum esse, diceres, nisi esset fragilior. Vernicem hanc, cum oblinire volunt, ope bacilli cum Naphthæ sufficienti quantitate diligenter agitant, probèque dilutam super opera quævis lignea & chartacea, coloribus priùs variè & pro placito picta, ope penicilli mollissimi extendunt subtilissimè, & in summis domuum pavimentis (quæ hoc cœlo tectis carent) velut

Vernicis Persicæ descriptio.

velut locis à pulvere remotis, ſolari exponunt radio, cujus calore Naphtha fugax cum lini oleoſo humido paucas intra horas evaneſcit, relictâ ſuperficie ſplendidiſſimâ ac duriſſimâ: pari modo, atque in deauratione argenti, hydrargyro per ignem eliminato, auri nitor remanet.

§. VIII.

Origo Naphthæ atræ.

Inde duas horas progreſſi verſùs Occidentem, tertium in peninſulæ medio aſſecuti ſumus memorabile, nimirum locum, Naphtæ nigræ genitorem. Dicitur hæc كَرَا نَفْطْ *Kara Nafth*, ſive *nigra naphtha*, (Turcicâ, ibidem nunc populari linguâ) tum ad differentiam Naphthæ limpidioris prædictæ, tum quòd tetrum, obſcurum & atrum colorem referat, quippe terreſtris valde & ignobilioris generis. Campus natalis ab Occidente in Orientem paſſibus centenis aliquot protrahitur; tota ejus ſuperficies ex profuſo hoc oleo atricolor exiſtit, quaſi pice obducta ſit, nam in talem concreſcit ſubſtantiam, cùm exſiccatur. Ipſa aura gravem circumfundit odorem, delicatiorum naribus, quamvis hinc longiùs abeuntium, ingratum & pene intolerabilem. Liquor non extra ſuperficiem ſoli ſcaturit, ſed per terræ abdita profundis meatibus profluit, ex imminentis Caucaſi, quod ajunt, viſceribus propulſus, pelago proximè illapſurus, vel in ardenti agro flammæ daturus fomentum, niſi hoc loco intercipiatur. Putei, eum in finem, hîc effoſſi ſunt vario loco & ſine ordine, plurimi, rudes, anguſti, in perpendiculum demiſſi: quorum alii perenni ditantur olei affluentis copiâ, alii intermittentibus venis omni liquore vacant, alii, meatibus haud inventis, in caſſum facti ſunt. Profunditatem habent triginta & ampliùs ulnarum (quadraginta rotundo numero ajunt) non quòd venæ eâ fluant profunditate, ſed quòd iis profundior requiratur lacuna, quâ liquor noctu ſtillans retineri poſſit, dum revertente die ab operariis extrahatur. Non

multo in effodiendo opus est artificio; nam solum est argillosum & compactum, quod sine machinis, quæ latera distineant, ad quamcunque profunditatem erui potest, absque fossoris periculo. Extractio manuali operâ perficitur, utribus supernè, vel solâ manu, vel ex trochleâ levidensi demissis. Dives præ ceteris unus erat puteus, crepidine, seu saxeâ macerie, circumdatus, & superstructâ domo satis amplâ clausus, reliquis profundior & multò amplior, in quem Naphtha, instar torrentis, cum notabili strepitu profluebat. Proventus extrahebatur ope machinæ superstructæ, quam equi duo, in gyrum acti, alternè rotabant; nec enim, nisi paucis noctu horis ab opere cessabatur. Ubertatem, acceptam referebant sanctitati loci, in quo olim habitaverit religiosus, ex sacrâ Imamorum prosapiâ. Vicina ei domus altera magnam exhibebat cellam fornicatam, septem passuum latitudinis, septendecim longitudinis, profunditatis à me haud dimensæ, in quam, velut in custodiam, effundebatur liquoris copia quædam, præsertim vicini fontis, inde Naphthæ appellabatur promptuarium; nam eidem non minùs asservandæ, quàm expromendæ, perquam erat idonea, quippe patula utroque fine, & gradibus instructa, quibus ad quamcunque plenitudinem descenderetur. Divehebatur rhedis (pellibus ovillis inclusa) ad Sjamachiam & Bakù urbes: illinc in omnem Mediam dorsis camelinis, hinc per mare in Hyrcaniam, Usbeciam, Circassiam ac Dagestanam, transferenda. Usus ejus non est alius, quàm ut pro oleo lampadum facumque serviat, ex quibus, accensa, lumen impertitur, flammâ supra desiderium liberali. Oppositum littus *Nagajum* hôc oleo non indiget, quia axungiâ abundat sturionum, quâ & cibos condit, & fomentum præbet accenso lumini. De proventu pretioq; Naphthæ, hæc accepi: Sudare indies operarios duos & triginta, omnes pagi adjacentis incolas, quibus singulis quolibet

bet mense numerentur Abassi septem, aliis octo, i. e. Imperiales circiter duo: Quotidie rhedas hinc dimitti octoginta, singulas utribus onustas, pro variâ magnitudine, septem vel octo; quorum minimi denos, maximi vicenos & amplius capiant Man seu Batman mensuræ Tabrisiensis, quæ novem libris Belgicis æquivalet. Calculus eò recideret, ut circiter 8 ad 10000 Batmanni hauriantur & divehantur quotidie; pro quibus tamen 100000 liberaliter supponebant operarii: unde annuum reditum ærario Regio, detractis impensis, exsurgere affirmabant, septem mille tomanorum. Venditur hîc Batman unus albæ Naphthæ uno *Sjai*, i. e. Imperialis circiter octavâ parte; atræ Naphthæ paulò minùs. Sed ego hos pretii & proventuum numeros pro veris non venditabo, quòd linguæ Turcicæ tunc ignarus, in inquirendo interprete usus sim, in vernaculâ regionis non satis versato. Naphtham atram vidi rivulo innatantem in districtu *Ruduun* Kirmanensis provinciæ, tum in torrente (hujus, in quâ nunc versamur) Sjirwanensis provinciæ, qui à septentrione subibat flumen *Kuur*; in hoc adeo copiosam, ut colligi potuisset, nisi ubertatem suppeditaret peninsula.

§. IX.

Hospitatio.

Ingruente vesperâ nos in hospitium recepimus pagi adjacentis *Bonnà*; Hoc intra parietes suos, strato aulæis pavimento, nobis paraverat incolarum humanitas, haud permissura, ut inter aurigarum vulgus noctem in squalido ageremus xenodochio. Vix ingressis salutatum comparuêre primores pagi, quos è vestigio alii atque alii subsecuti sunt cives, ex censu minori, omnes impatienter avidi, hospitum fruendi contuitu & adloquio. Ex his nonnulli ficus, uvas, poma, granata atque alia exhibebant xeniola esculenta, aliunde advecta; alii vinum inferendum secretis promittebant auribus interpretis, quàm primùm ceteri discederent, sympoſii apud se exosi delatores futuri.

turi. Nec deerant, qui cum vino etiam inducendas meretrices offerebant, haud conſcii, ſe ſpurcæ oblationis à Chriſtianis laturos eſſe repulſam. Interim ſatagebat quisque ſervire oculis noſtris, & oblectamentum creare animis; commemorabat alius antiquiſſimorum temporum, in hâc peninſulâ, res geſtas; alius Imamidum, ob doctrinam fidei, exilia, in hôc promontorii aſylo exantlata; alius, data à nobis occaſione, indicabat memorabilia in tractu Caucaſio naturæ ſpectacula, vel quicquid inſolentioris noverat, vel fabulari audiverat. Et, ut amant alterna Camœnæ, ad carmina etiam deveniebatur, quæ per choros recitabant, mox decantabant etiam, & ad eorum modulum choreas ducebant, aſpectu non minùs quàm auditu, ob peregrinos geſtus & manuum colliſiones, nobis jucundas. Mediâ nocte, feſſi, turbam exire juſſimus, ſomnum capeſſituri, cum paulò ante diſceſſiſſent ſuâ ſponte concionis capita.

§. X.

Lacus tumultuans, ſive Purgatorium Naphthæ.

Poſtridie (die 8 Jan.) primâ luce excitati, ad novum ducimur prodigium, quod ſuâ linguâ *Naphthæ purgatorium* vocabant, non procul à diverſorio in eâdem cum fontibus ſerie, ac velut in acie eorum poſitum. Erat autem clivus quaſi in hemiſphærium elevatus, ſed paulò depreſſus, nec ultra orgyias tres ſuper ſoli planitiem exſurgens, baſi oblongiori rotundâ. In ejus faſtigio ſpectabatur lacus, ambitu, quantum conjecturâ aſſequebar, quinquaginta circiter paſſuum; nam circumiri loci uligo, & ab illapſuro littore periculum, vel metus, non permittebat. Aqua muriaticum ſaporem & nigricantem aſpectu colorem referens, perenni reſonabat tumultu, non modo ex continuo ebulliente undâ in ſuperficie, ſed præſertim ex motu bullientium liquorum in imâ & quaſi remotiſſimâ barathri profunditate, qui hoſpites cum horrore attentos

ſuſpen-

ſuſpenſoſque retinebat in lacûs margine; pede etiam trepidante, cui horriſonum barathrum ſubtendi ſentiebatur. Cum bullis non raró emergebat ſpuma terreſtris ſubſtantiæ, tetra & nigricans, quam Naphthæ recrementa eſſe docebant; ex his, continuò in littus propulſis & cum bullis majoribus longo annorum tractu eliminatis, ipſe clivus efformatus videbatur, quod & figura indicat, quæ ex tali appoſitione conſurgit, & ſubſtantia teſtatur, quæ ex terrâ & bitumine mixta & coagmentata eſt. Plures lacum ambiebant fonticuli exigui, recipiendis digitum manumve capaces. Numeravi eorum viginti quinque in ſummitate, & quindecim loco inferiori, omnes lympham fundentes criſtallo quovis clariorem, ſapore etiam, ut inter ſe, ita ab aquâ paludis, maximè differentem, præſertim intenſiori vel remiſſiori ſalſedine; quod ipſum inter rariora nobis exhibebant accolæ. Lacus, quamvis protruſis ex fundo bullis perpetim coqueret, rariùs tamen aquam ſuam demittebat: quod de multis aliis fonticulis pariter obſervavi, in quibus non tam ſcaturire aqua, quàm ex flatu emergente ſaltem agitari videbatur. Ex orali philoſophiâ ruſticorum, qui operibus præerant, ſubjicio: Omnem Naphtham, ex intimis montium propinquorum viſceribus, per ſubterraneos meatus promanare; quæ dum hujus paludis laboratorium perfluit, ſcorias ſuas exuere ac depurari, alioqui ſpiſſiorem ac inutilem prodituram in vicinis, quibus ea hauritur, puteis: hos puteos, quæcunque haud intercepta præterlabitur, longiori tractu magis percolari in transparentis & puriſſimi liquoris ſpeciem, quæ Naphthæ albæ nomine ſeſe exhibeat, remotiori, quem heri ſpectavimus in loco: dum ejusdem pars alia atque maxima Vulcani agro, velut ellychnio ardenti illapſa, fumum flammasq; nutriat perennes, citò ibi exarſuras, ſi intercipi in viâ omne fomentum poſſet.

Mons Naphtham fundens.

§. XI.

Hinc, conſcenſis equis, poſt mediam horam, ad quintum devenimus admirandum, videlicet *Montem*, ex rore, quem fundebat, atro, ſpiſſo, bituminoſo, ſpectabilem. Situm obtinebat in plagâ terræ udâ & depreſſâ, faciem, quæ exhibebat ſpatioſi lacûs, ſed abque aquâ ſtagnante: Hunc rivulus palmaris profunditatis, quinque paſſuum latitudinis, criſtallo quovis purior, ſed intenſiſſimè ſalſus rapidè perfluebat, ipſam montis baſim mediocri gyro lambens. Mons figuram anteriori facie obtinebat rotundam, altitudinem (quantam aſpectu conjeci) viginti vel amplius orgyiarum. Pars ima limum offerebat rubrum, arenâ ſabulove mixtum; media, conchyliorum varii generis cum terrâ coagulum; ſuprema limum puriorem virenti ceſpite veſtitum; Faſtigium beabat ager fœcundus, per anguſtam declinantis dorſi ſuperficiem in adſitos campos editiores protenſus. Liquor, quem crudiorem appellabant Naphtham, tantùm non ex ipſo faſtigio pluribus locis promanans, non omnem inundabat montis faciem, ſed eam ſaltem, quæ auſtrum & occidentem reſpicit, ad baſin neutiquam pertingens: quòd in decurſu partem terra reſorbeat, pars etiam à ſolari radio concreſcat, montemque incruſtet. Hanc materiam ruſtici effodiunt, & ad pagos longè diſſitos birotis devehunt, ut inſerviat incenſa calcefaciendis balneis. Eſt ea ſubſtantiæ flammiferæ, ignem diutinè fovens, atra lentaque, inſtar picis, intus, ſi frangis, atro rufa & terreſtris.

Monticulus *Jugtopà*, argillam ructans.

§. XII.

Nihil ſpectato monte cunctati, ad aliud, in boreali peninſulæ principio, viſendum contendimus phænomenon, quod à lentâ trium horarum equitatione obtinuimus; primò per deſertos & inæquales campos, mox per rura clivoſa, tandem per depreſſam planitiem, gemino ingenti

genti lacu conspicuam, devecti. Id, quod animum implebat admiratione, erat monticulus, (si apicem habuisset) conoidis figuræ, in perpendiculum ad octo orgyias surrectus, ab omni gramine cespiteque nudus, asper & inæqualis: ex cujus fastigio argilla humida, & velut manu figuli elaborata prodibat, perenni, sed tardissimo & vix sensibili motu protrusa; quæ dum, ad modicam altitudinem aliquot spithamarum, emersisset, sui impos sustinendi, in quodlibet latus defluebat, ut plurimum quidem in australe, velut naturæ studio in illud dirigeretur. Soli enim hîc prærupta declivitas, & figuræ pulvinatæ ingens terræ lacuna erat, quæ & saburram prolabentem reciperet, & ingruentibus, quæ eam eluerent, imbribus, in vicinos campos dimitteret. *Monticulus*, quem *Jugtopa* appellabant, eminus minoris turris figuram referens, situm obtinebat in ascensu soli editioris, quod hoc loco limum exhibebat dilutè rubicantem, in progressu glebam quodammodo nigram, agrosque aratri non impatientes. Ex hoc inquam fundo emanans argilla, dum in ambitu à sole arefacta multis annis subsedisset, in molem hanc turritam, tractu temporis, accrevisse videbatur: cujus per mediam cavitatem, sive subterranea ignium flatuumque vis, sive etiam terræ & montium in tenuem massam incumbentium moles gravior, hanc saburram continuò proliciebat. Narrabant incolæ vicini pagi *Sijjaan*: non semper eodem tenore argillam prolici; sæpe cum impetu erumpere ac in altum projici; à parentibus se audivisse, aliquando terræ mixta saxa ingentia prodiisse, ac longè lateque projecta, pago suo, quanquam inde intervallo quadrantis horæ dissito, minitata fuisse exitum, ita ut securis in eo habitare prius non licuerit, quàm, dato à magis consilio, iram subterranei propellentis Æoli placaverint sanguine ovis, ante monticuli fauces mactati. Nos rem penitius scrutaturi; præeunte ductore ac vestigia securi

insculpente, ad fastigium usq; rimati sumus, non sine periculosâ molestiâ; ut enim præceps erat ascensus & passim lubricus, ita fragilis & friabilis materia, quæ talos reciperet. Invenimus, circa fastigium, hominum, qui ante nos adfuerant, vestigia; tum excisam humanâ manu lacunam, quâ tutò unicus spectator consisteret; excrementa etiam caprina, quo fato delata, nescio. Argillæ emergentis non major erat moles, quàm ut eam tribus spithamis complecterer. Basim etiam circumequitandi faciebam periculum, verùm non sine periculo: Nam ad latus australe, quod in lacunam declinabat, cum equus calcaribus à me concitatus esset, parum defuit, quin in abysso tenuioris argillæ, hîc longo tempore accumulatæ, submersus cum equo fuerim; fractâ videlicet crustâ, quæ hanc paludem subdolè contegebat.

Salina.

§. XIII.

Restabat desiderio spectanda scena ultima, nimirum *Salina*, hinc dimidiam distans parasangam, non procul à viâ Regiâ, in peninsulæ aditu. Ad hanc, præmissis ad pabulandum jumentis, pedites viam occipimus. Erat illa, lacus rotundo oblongior, ambitu fere unius parasangæ, exiguæ profunditatis, quatuor minusculis pagis stipatus, à plebeculâ pastorum & qui salinæ operabantur, habitatis. Fundus vix sensibili declivitate centenis & ampliùs à littore passibus protendebatur, omnis, priusquam salum subiret, liquoris exsors, planus, durus, argillosus & lubricus. Hoc salum (cujus maxima dicebatur profunditas tripedalis) copiam producit Salis nitidissimi, non humanæ artis beneficio, sed solo ardore solis elaborati: ejus quippe radii, dum humorem dulcem, tanquam leviorem & superfluum, in auras evocant, remanet succus sale gravidus, qui in lamellas quasi niveas successivè concrescendo, fundum petit & in eo subsidet. Ex fundo igitur ope

lignei

lignei rutabuli corraditur, batilloque subinde haustum, rhedis, quibus evehatur, imponitur. Hinc littori orientali invectus, in cubos definitæ magnitudinis digeritur; in coacervando fistucis assiduo tundendus, ut humor expellatur residuus, & sufficiens cumulis concilietur firmitas, quâ subsistant à casu & ætheris injuriâ immunes. Ab opere jamjam destiterant mercenarii, nobis appellentibus: ut desiderio tamen nostro gratificarentur, rhedarium unum cum equo nondum dejugato, in locum, quo colligere desierant, remiserunt; qui in conspectu nostro vehiculum, cui insistebat, brevi morâ, nulloque negotio replebat sale candidissimo: quem in littore advectum, quia pars abundantis humidi ex haustro, pars ex rhedâ defluxerat, vix insigniter amplius madere deprehendimus. Forma cumulandi illis placet cubica, quia ex hâc cognosci exactiùs potest collecti quantitas, ex quâ de mercaturâ & transvectione ratio ineunda est. Cumuli numerô erant quadraginta, eminus, ni color obstaret, pagum mentituri, quia hujusmodi ædicularum figuram & magnitudinem obtinent. Cubum singulis diebus colligi ajebant, æstate unum, hyeme vix dimidium, quòd tunc, ob humoris copiam, sal parciùs concrescat. Transfertur hinc birotis & camelinis dorsis, tum ad Bakuensem portum, ad exteros mari dimittendum, tum huc illuc per Provincias.

§. XIII.

Reditus.

Ita re nostrâ ad votum expeditâ, equos ingruente crepusculo conscendimus, viam relecturi Sjamachiam. Aurâ enim, quæ inde à triduo perseverabat, tranquillâ, interdiu etiam delicatâ, in requiem abuti, non erat congruum. Laxavimus fræna, & superato deserto, xenodochium lapideum, id quod in accessu laudavi, mediâ nocte assecuti sumus. Molestè hîc degimus, cum gelido aëre insomnes luctati, usque ad diluculum: quo expe-

ctato nobis illucente (die videlict nono Januarii) viam ingredimur montosam & nive coopertam ad pagum *Pyru Resá*, inde post leve prandium, per planiora Sjamachiam.

RELATIO III.
Turris cornuta in Regia Persarum urbe Isphahano.

§. I.

Symbola urbis Isphahani.

Vulgus nostras, in eo locari peregrinationis usum putat, si apud exteros spectaverit, ac redux in patriam noverit recitare inclyti cujusque loci symbola, Germanis: die Wahrzeichen jeden Orts. Ita qui Argentinam appellunt, ex interiori templo cathedrali nodum summæ turris; qui Lunæburgum, pendentem in Curiâ pernam scrofæ, quæ salinam detexerat; cum Lubecam, murum orphanotrophii ex summâ planitie celebrem, aut ex alabastro factam S. Mariæ statuam in basilicâ; ut cetera hujus & aliarum urbium memorabilia taceam, contemplari gestiunt: Quibus verò per imprudentiam omissis, omnes se perdidisse dolent peregrinationis sumptus & operam, velut qui Româ redierit, non salutato nec viso summo Pontifice. Id ne cui accidat, qui Persarum Hecatompolim spectatum iverit, instruam eum numeroso catalogo memorabilium; quorum possessione illa civitas mire superbit, ac ceteras regni urbes ad celebritatis certamen provocat. Historiæ adhærere videntur incerta quædam & ridicula; quibus verò, tanquam rebus facetis & ad veri lancem haud examinandis, locus in præsenti Relatione invidendus non est, ut tædium itineris, cujus narratione Lectorem fatigavimus, jucundiori missu temperemus.

Pri-

Primum Regiæ urbis memorabile est سبز طاقِ *Thagi sebs*, id est, *Porticus virens.* Hoc nomine salutatur via *Tsjahaar baach*, quæ à Regiâ ad hortum *Hasar Dsjerìb* 4310 passuum meorum longitudine describitur. Dicitur ita per ænigma ab ordinibus Platanorum altissimarum, quæ luxuriantibus ramis viam obumbrando viridantem quasi porticum utrinque constituunt.

2. معلّق طاقِ *Thagi Moalèk*, i. e. *fornix suspensus.* Ita appellatur cathedrale templum è boreali regione fori palæopolitani, nomen sortitum a pluribus arcubus in amplum spatium circumductis; quos arctè fulciunt columnæ cylindraceæ, crassæ, breves, quatuor passuum intervallo disjunctæ; insolito architecturæ exemplo, præsertim hâc regione. Columnarum numerum, ob informem templi aream & situm angularem, non sum assecutus.

3. واسلادار سنگِ *Sengi wasiladaar*, i. e. *lapis sine commissurâ.* Murus est templi *Haruun*, in prædicti fori angulo australi, cujus superficies quadratis lapidibus murrhinis (non in Sinâ, sed in urbe *Masjhèd* coctis) cœruleis, picturatis, ita affabrè extus & intus tessellata conspicitur, ut planissimam unius lapidis faciem referat. Saxa sepulchralia in isthoc templo conspiciuntur tria; quorum ultimum creditur exuvias condere *Aaronis*, summi Israëlitarum Pontificis: Tumulum istum pari devotione reverentur Mahhammedani & Christiani Armeni. Totus urbis ille districtus ab hoc Aarone appellatur *Willajèd Haruun.*

4. سرکه منارِ *Minári Sirkèh*, i. e. *turris ex aceto.* Cylindraceæ figuræ est, prout omnes hâc regione, & ex laterculis in eximiam altitudinem educta; hoc memorabile indicans, quòd illic loci oxyporopola quidam plebejus

jus & pauper liquorem ſuum vendiderit, ſucceſſu adeo quæſtuoſo, ut brevi ditatus, hoc felicis profeſſionis ſuæ monimentum condiderit.

5. مِنَارِ خَايِهْدَار *Minari Chaiahdaar*, i. e. *turris cum teſticulis.* Spectatur in lateritio mauſoleo, prope fluminis *Senderuut* frutetum Inſulare, *Byſjèh Mahmed Aali* dictum, in tractu ſuburbano *Tſjeherriſtuun*, quod eſt extra portam *Haſſen abaad.* Structura, quòd ſolitaria ſit, & in altiori ſolo poſita, longè prætervehentibus ſui præbet conſpectum. Acciderat in ejus extructione, ut, dum eductâ turri, ædificium utrinque clauderetur altiori fornice, lepida, præter conditoris intentionem, exſurgeret figura priapi cum teſticulis; quam ſpeciem vulgo placuit inter ſymbola adoptare.

6. خَال عِرَاق *Chali Araak*, quod ſignificat *nævum Parthiæ.* Pinus eſt vaſta, ſpectabilis altitudinis & valde antiqua, quæ centrum eſſe totius Parthiæ creditur. Extat in areâ horti *Kuli padiſjah*, ex oppoſito horti *Sahadèt abaad*, qui eſt in ſuburbio prope pontem *Haſſen abaad. Sjah Haſsèn* Europæis corruptè *Uſum Kaſaan* dictus, (à Venetis illuſtri Legatione ſalutatus) in eo horto habuiſſe dicitur ſedem ſuam, in Pinu verò æſtuarium, cujus adhuc rudera quædam lignea arborem circumdant.

7. مِيَانِ دُو شِيرِ آب خُورْدَن *Meiuni do ſjíri aab churden.* Id ſonat: *inter duos leones aquam bibere.* In plateâ mediæ circiter palæopolis, menſa extat rudis lapidea, ante ingreſſum mauſolei cujusdam, duobus utrinque leonibus ex ſaxo ſculptis ſtipata. In eâ prætereuntibus (velut paſſim in aliis partibus urbis & plateis) bibenda exponitur aqua; quæ hoc loco perquam gelida hauritur ex puteo, prope vetuſtiſſimam Platanum effoſſo. Arbor hæc, tametſi frondes pleraſque & decorem dudum amiſerit, ſine

ſine obſervatu dimittenda non eſt; ob vaſtum caudicem, qui ampliùs quatuor orgyias explet ſuo ambitu, & parem craſſitie non agnoſcit: ut mirer, cives non potiùs arborem, quàm menſam inter memorabilia retuliſſe. Verùm, ænigma magìs placuit.

8. قَلَم مَنَار *Khalèm menaar*, i. e. *Pinnata turris*; puta cornutam: quam hoc loco perluſtrabimus.

§. II.

Extructionis hiſtoria.

Turris (potiùs coloſſum vel ſtatuam vocaverim, niſi cum Perſis loquerer) ex ſolidâ maſſâ luti elaborati ſine artificio & ſplendore fabrefacta eſt. Figuram obtinet cono ferè ſimilem, utpote à craſſiore baſi ſenſim gracilior exſurgens in altitudinem circiter viginti quinque, vel ampliùs, orgyiarum, antequàm apicem conſequatur, abrupta. Pro ornatu ſerviunt cornuum denſa, ſub faſtigio, congeries, coronam exprimens; tum protuberantes circuli, quibus, per intervalla quatuor vel quinque pedum, intercipitur. Superficies omnis, exceptis locis protuberantibus, undique circumſidetur cornutis cervarum & rupicaprarum craniis, in circulares ordines diſpoſitis & arctè impreſſis, lepidiſſimo ſanè & inſolenti oculis ſpectaculo; quamvis non pauca craniorum, luto per tempeſtatem emollito, dilapſa ſint, relictis fœdis ſuis veſtigiis & lacunis. Hæc inquam turris ex duplici hiſtoriâ memorabilis eſt: extructionis videlicet, & ſepulchri adjacentis. Extructio ſub Rege *Thamàs* hâc occaſione facta eſt. Cœperat Rex unicâ venatione ingentem ferarum multitudinem; quarum capita in proximam ſuæ domui aream *Karwanſeræ* congeri à ſe conſpicienda juſſerat. Miratus cumulum: *Velle ſe*, jocoſè dixit, *hæc in memoriam aſſervari poſſe*. Cui adſtans architectus: *Si jubes, Rex, monumentum extruam turritum, quod omnia, nullo excepto, ita recipiat, ut publicè conſpiciantur.* Architectus Vir erat eloquens,

quens, facetus, consilio facilis, & novitatum inventor promptissimus; verbo talis, cujus ingenium & præsentiam amaret Rex, odisset verò Præses Regni, & cui novitates suggerenti nunquam non contradiceret. Hic igitur captiosè: *quanto æris & temporis impendio inutile opus possit expediri*, quærit. Imminebat hora prandii; ad quod capiendum Rex in procinctu stabat, ut in Regiam pergeret, quam habebat à se conditam in viciniâ, hodienum Serenissimi Conditoris nomine insignitam. Respondebat igitur architectus: *Citra æris profusionem se opus absoluturum, citiùs quàm Serenissimus à prandio reverteret.* Rex novitatis cupidus: *Fac*, inquit, *quod promittis, & laudabo præstita;* Quo dicto, ad prandium equitat. Habebat architectus luti spissi, pro ducendis lateribus elaborati, cumulos in propinquo; habebat ibidem cæmentariorum & bajulorum turbam, jamjam ab opere abituram meridiatum. Hanc ad novum molimen provocat, ac se ipso formam & mensuram definiente, curat alios adsportare materiem, asportatam dividere alios, alios divisam imponere & aptare; dum primores alii operas dirigunt, producta limant, crania disponunt, & madenti adhuc monumenti luto sic imprimunt, ut sufficiens rostrorum & frontium pars emineat, cornibus, prout nata sunt, exporrectis. Hora nondum exspiraverat gemina; ubi turris feliciter erat absoluta. Et mox Princeps sublatâ mensâ comparens, longo tacitoque intuitu peregrini operis, quod aream brevi ante inanem & apricam premebat, approbationem testatus, &, an extructionis velocitatem, vel magistri ingenium magis laudaret dubius, tandem ad Præsidem conversus ait: *Tu, quid nunc judicas de architecto nostro, cujus ingenio tantopere invides?* Gliscentem in se Regis iram haud odoratus Præses, imprudenter regerit: *Imperfectum opus esse, cui, ut in structore cerebrum, ita in fastigio caput deficiat, necessarium monumen-*

قلم منار
Turris cornuta

numento decus & complementum. Reſponſô exacerbatus Princeps: *Ergo*, inquit, *tuum caput*, *malevole*, *imponi volo;* & amputatum â ſatellite inferri jubet. Hæc extructionis hiſtoria eſt; quam tamen alii narrant absque cruentâ clauſulâ.

Sepulchrũ equi *Gaſèl.*

§ III.

Alterum, quod famam conciliat, ſepulchrum eſt Equi, *Gaſèl* dicti, ex ſtupendâ curſûs, dum viveret, velocitate celebris; dicitur enim triduum impaſtus, & uno die paraſangas quadraginta cucurriſſe. Hujus beſtiæ, quovis theſauro ſibi carioris, exuvias hîc prope baſim tumulari curavit Sereniſſimus Poſſeſſor *Abàs I*, nepos Thamaſii Regis. Generoſiſſimæ indolis Rex, ut erat admodum curioſus, ita rariora quævis & æſtimatione digna poſſidendi flagrabat deſiderio. Is ſæpe audiebat prædicari equum incomparabilis elegantiæ & celeritatis, quem haberet Imperator Turcicus. Imperatorem ubi de beſtiâ quantolibet pretio ſibi vendendâ fruſtra rogaſſet, vehementer de repulſâ doluit. كله عنايت *Kalèh Enajèt*, contractè *Kalenajèt* dictus, morio erat Sereniſſimi, vir ut ſine exemplo feſtivus, ita verò mirè ſagax, conſilio facilis, & vultu, quando volebat, gravis; cujus leporibus Rex adeo conſueverat, ut præſentiâ ægrè careret. Hic beſtiam ſine pretio ſtaturum ſpondet, ſi ſibi per ſemeſtre cum pace Regis abeſſe liceat. Impetratâ veniâ, Conſtantinopolim proficiſcitur, & ingreſſus circulos Aulæ, expeditam invenit occaſionem colloquendi cum equiſone quodam ejusdem ſtabuli, quod retinebat equum prælaudati nominis. Poſt multa; cum eodem equiſone, Arabem ſe mentitus, paciſcitur: purgaturum ſe indies equos ei commiſſos, ſi partem cibi ſuperfluam ſibi pro alimento concederet, quoniam non haberet exul, unde ſuſtentaret vitam, nec in patriâ aliud didicerit præterquam curare equos. Sciendum

dum est, in equilibus Principum obtinere, ut binis quibusque equis unus præsit custos, atque is, si haberi possit, Arabs. Ut brevis sim: Neo-stabularius commissa ita curat, ut Præfectus stabuli, quoties intrabat, *Bigdamíri* (hoc erat equisoni nomen) præ ceteris observaret equos, tempestivè & elegantiùs purgatos; Et mox idem factus generalis omnium equilium inspector, præfecturam cedit Bigdamiro, Viro, quod putabat, industrio & equorum amantissimo: qui ipse vero novi muneris vicariatum credit Kalenajeto suo, cujus vigilantiam, in parvis sibi exploratam, hâc spartâ censebat dignissimam. Kalenajetus, si unquam aliàs, sanè nunc in functione & fide simulandâ sedulus, uti ceterorum, ita præcipuè equi, quem furto destinaverat, curam egit perassiduam, velut tantopere ab invictissimo Imperatore æstimati. Et quasi cauturus, ne ex otio rigescerent crura, eundem indies lentis passibus circumduxit; haud passus alios tam mollis equi tergum conscendere, ipse equestrem artem apprimè edoctus. Tandem ubi Aula peregrè absens subductioni aperuisset fores, tanquam equum pro more educturus, contendit ad trajectum Bosphori, eo tempore, quo navis ordinatim solvebat in Anatoliam, & feliciter transvectus, viam continuo cursu persequitur Isphahanum; ubi *Abasso*, intra definitum tempus, solvit promissum. Mirè Rex exhilaratus fuit oblatione tam præstantis equi, cujus tergo nihil commodiùs, ungulis nihil velociùs natura ulli unquam jumento dederat; ex quo & nomen *Gasèl*, sive cervæ, proprium à Serenissimo possessore impositum meruit. Equum deinde, ab annorum aliquot decursu mortuum, Rex tumulari ad pedem cornutæ turris curavit, superstructô, quod turrim circumdat, ædificio duplicis contignationis, in formâ æstuarii, nunc propemodum desolato, prout Figura indicat à me ad vivum expressa.

Kalenajeti facetiæ.

§. IV.

De *Kalenajeto* multa extant geſta dictaque lepidiſſima, quibus præſertim & delectare Principem ſuum, & bene de aliis mereri ſtuduerat: quo ipſo ſui deſiderium & poſthumam ſagaciſſimi ingenii gloriam, apud plurimos, reliquit. Non piget ſpecimina narrare, ex quibus viri genius pateſcat, velut ex ungue leo. *Abaſſus I*, ut ſolers in regionibus excolendis œconomus, ita in expoliendis ſubditorum moribus cenſor perſtrenuus, cum Opium, ſive ſuccum capitum papaveris, tam vehementer expetitum à civibus videret, re penſitatâ, hoc pharmaci genus Reip. judicavit damnoſum, quippe quod manducantes redderet ſocordes, ſtupidos & ad munia ſua ineptos; quòd plebs paupercula opii guſtu effaſcinata nummos profunderet inutiliter & in ſui detrimentum, à cibo quippe malens, quàm ab ejus eſu abſtinere; tum quòd agri, frugibus ferendis apti nati, dum papavere conſeruntur, à vero uſu diſtraherentur in hominum perniciem. Sub pœna igitur capitis, præconibus emiſſis, Opii interdixit culturam, commercium, eſum, in toto regno; dira & illi minatus, qui ſanctioni intervenerit. Abſtinentiâ à pharmaco naturæ familiari, multa regno contagio & ſtrages hominum incidit, ipſâ peſte atrocior. Cauſam Sereniſſimo indicare, vel ſupplicare pro lege revocandâ, cum nemo auderet, *Kalenajetus*, à Senatu rogatus, conſilium ſuppeditat: Cras, inquit, Principem, cum ad hortum equitaverit, non per pontem, ſed ſecus eundem per alveum ducite; ibi in foro ſcrutario ſtabo, cauſam veſtram acturus. Quibus promiſſis, tranſportari in locum curat cumulos panni goſſypini, quo ex Lege Religionis funera obvolvi & octo ejus ulnæ pro adultis ſingulis adhiberi debent. Mercibus vendibili pretio expoſitis, turba accurrit emptorum; quibus dum cinctus venditor, auctionando, volvendo, emetiendo ſtrenuè occupatur, prætervectus Rex, con-

concursûs causam scitatur. Refert nuncius: *Kalenajetum* adesse, qui turbâ emptorum cinctus, lintea venundaret pro amiculis funebribus. Adequitans Rex, frustra alloquitur, quasi interpellari renuentem; & instans, hoc demum responsi accipit: *Serenissime! à quo Opium interdixisti, ad hanc mercaturam me applicui ditescendi animo. Et prosperè succedit! Unico die lucrari possum, quantum in aulâ adulando, nugando & parasitæ munus prospicienter fungendo vix annô licet. Valeas cum Tuis; ego in hoc genere perseverabo, quàm diu Tua lex vigebit.* Dicto Rex consternatus, viam meditans persequitur; & mox à deambulatione citiùs solito reversus, rem à Præside percunctatur. Causam edoctus: promulgata jubet revocari citra temporis dispendium, emissis qui Opii mercaturam, esum, culturam libera proclamarent. Quo facto, cessavit contagio.

Aliquo tempore Rex ex aucupio redux, falconem ubi magistro redderet: *Curam*, ait, *hujus avis gerite, quia nihil illâ mihi carius! primus, qui mortuum mihi dixerit, morietur!* Paucis post diebus falco moritur. Magister, consilii inops, invitatis Senatoribus ostendit cadaver, avis sibi funestæ, si primus mortuum nunciaverit. De modo ambigui, *Kalenajetum* advocant, qui referat. Is verò: *quando me vitæ pœnitebit, faciam*, inquit. Gemebundi instantes, tandem impetrant. Ad Regem igitur ingressus, cum quid novi vidisset, interrogaretur; histricis gestibus graphicèque narrat, quid spectaverit in Ornithotrophio, à morte falconis cautissimè abstinens: nimirum, se vidisse, dicit, avem pulcherrimam, jacentem in aulæo, ad magnificentiam expanso, capite, alis cruribusque decorè extensis; circumsedisse Senatores demissis vultibus suspirantes: plorantem verò falconum magistrum, de corio suo solicitum. Quo ipso Rex rem intelligens; *Quid*, ait, *num falco meus mortuus est?* Tum *Kalena-*

lenajetus: Indoleo, Rex, Tuæ vitæ, quia primus dixisti falconem mortuum. Ita declinato à Magnatibus fato, Principem inultus edocuit.

Ipse *Kalenajetus* (alii sacculárium quendam Regi familiarem substituunt) Gratiâ aliquando exciderat. Rex mortem illi minatus, cùm intercederent adstantes: *Tum*, inquit, *condonabo tibi delictum, si hoc strophiolum* (quod gestabat ex Zonâ) *mihi abstuleris intra triduum. Interim nunc apage, & cave te videam.* Dimissus, quòd sciret Serenissimum, pro lustrandis armis, postridiè discessurum esse in arcem, eremitæ habitum induit, applicatâ barbâ prælongâ incanâ, quâ senectam fingeret; augebat speciem gibbus in dorso formatus, vox submissa & anhela, incessusque demissâ cervice trepidans ac scipione fultus. Sedentem in viâ Rex eminus conspicatur; & dum appropinquans venerabundam Viri tam decrepiti admiratur faciem, surgens eremita sic orditur: *Descende Rex, ut revelata Tibi eloquar!* Rex devotione motus, cum descendisset, pergit falsarius: *Ego intra triduum in Paradisum discessurus, hoc cœlitus accepi mandatum, ut trino circuitu benedicam Majestati Tuæ: quò cedant feliciter actiones; contingat vita longissima; sequatur discessus ex hâc valle beatus!* Quæ recitans, dum Principem circumiret, strophiolum singulari astu surripit. Dolum Rex, nil suspicatus, non sentiebat; quin verò religione spectaculi & auditæ revelationis, incredibile quantum, commotus, postulabat aquam ex paterâ cucurbitinâ, quam eremita (pro more religiosorum) ex femore gestabat, sibi propinandam; nam hæc reverentiæ & suprema devotionis tessera est. Postridiè *Kalenajetus*, quasi expiatâ inclementiâ, atrium audacter intrat, & oblato Regi strophiolo: *reddere se*, ait, *capitis sui* λύτρον, *quod pridie in paradisum migraturus abstulerit.*

Scurrandi pariter haud imprudens, multa edidit perface-

faceta, præſertim in conviviis. Quandoquidem nil Principi gratiùs, quàm ſi videret inter convivas reciprocari ſcommata, & pro genio quemque ſuo liberè jocari. Sit venia exemplo: Aliquando in convivio *Kalenajetus*, urgente alvo, diſceſſum quærebat. Videns gravatum Rex, retineri jubet. At niſi dimittatur, urgeri ſe, ait, ut exportanda deponat in atrium. *Depone*, inquit Rex. *Kalenajetus* juſſo Regis & naturæ parens, ſolvit caligas. Rex ubi videt ſeria moliri: *at cave*, inquit, *ultra drachmam deponas.* Unus ex nobilibus *Kalenajetum* provocans, ſpondet pretio, eum pondus definitum non eſſe præſtiturum. Sponſione initâ, ingenti acervo ſe exonerat. Exploditur à circumſtantibus & provocante, tanquam ſponſione victus. *Kalenajetus* cauſam ſalvaturus, dum eâdem occaſione ulciſcitur, quos Regi inviſos noverat, reſpondet: *Quaſi verò tibi ſoli cacaverim! capiat præſens Dominus Legatus Magni Mogolis libram unam, capiat hic N., ille N., iſte N., ſinguli unciam unam, ſic remanebit pro parte ſponſoris drachma unica; id quod erat demonſtrandum.*

Extat *Kalenajeti* hortus vaſtiſſimus, extra portam *Derdeſjt*, muro in quadratum cinctus, æſtuario inſtructus magnifico, & ditatus perfluente ramo inſignis fluminis *Senderuut.* Ex quo locupletem fuiſſe cognoſco; quanquam modò vaſtitate ſuâ & poſſeſſoris incuriâ ſterileſcat. Sed pergo ad ſeria.

RELATIO VI.

Monimenta campi Perſepolitani, rupi inſculpta, quæ vocant نقش رستام *Nakſji Ruſtaam*, id eſt, *Simulacra Ruſtamica.*

§. I.

Prænotiones.

Campus antiquæ Perſepolis, qui hodie vocatur *Ulkèb Merdèſt*, i. e. *Tractus Merdeſtanus*, vaſta eſt planities, paſ- *Locus.*

paſſim montibus præruptisque rupibus circumvallata, ſub elevat. Pol. 33, longit. 94, 15. Limites conſtituunt verſùs meridiem oryzæ dives tractus *Kulbaar;* ad occidentem flumen veteribus *Araxis* dictum; ſeptentrionem verſùs mœnia inter duo montium juga, nunc ſolo æquata; orientem claudunt petroſi montes *Kuhi Rehmèd* & *Kuhi Achtopèh*, quorum radices exhibent ſuperba antiquitatis monumenta, Relationis noſtræ argumentum. Longitudo campi, quæ à boreâ in meridiem vergit, paraſangas ſeptem, latitudo ab oriente in occidentem omnino tres exhibet. Omnem hanc peramplam planitiem, nunc pagorum plurimorum complexum, unica repleviſſe perhibetur *Perſepolis*, regni Perſarum caput, & urbs omnium ſub ſole ditiſſima, uti vocatur à *Diod. Sicul. L. XVII. c.* 70. Firmitatem ei tribuiſſe dicuntur ſeptem caſtella, circa totidem aditus in montium faſtigiis locata, quorum, ceteris abolitis, tria ſpectanda præbent ſua rudera. Situs campi planus eſt, agris, paſcuis, paludibus & memorabili pagorum numero ditatus; ex parte etiam ſabuloſus & ſterilis, præſertim circa montium radices, utpote editiores & minimè irriguos. Terra ibidem fert oryzam, hordeum, goſſypium, melones, citrullos, uvas, mala Perſica, citrina, cydonia & granata, ut olera taceam; alit præterea oves, vaccas, capros, aſinos, mulos & equos. Sylvæ, vel domus ligneæ, nullæ uſpiam oculos ſubeunt; velut has incendio deleverit M. Alexander, illas Cyrus exſciderit, cum Perſepolitanos ad militandum excitaret. Duo campum fœcundant flumina: *Palowaar* & *Araxis*. *Palowaar* amnis ex monte *Parù*, duobus à campo paraſangis verſùs orientem diſſito enatus, poſtquam pagis *Isfabanì*, *Imemabaad*, *Mewinabaad*, *Harunì* & aliis, liquore ſuo profuiſſet, inter prænominatos montes, *Achtopèh* & *Rahmèd*, campum illabitur; & mox pro fœcundando ſolo multifariam diviſus, in occidentalem & orientalem campi partes

tes

tes silenti undâ devolvitur, donec absumptis humoribus evanescat, vel cùm exundat, partem sui in *Araxem* exoneret. *Araxis* profundo vastoque littore ex boreali parte appellens, occidentalem campi faciem magno strepitu lambit, & ab incultis montibus separat. Oritur circa montem *Kongrì*, duabus diætis hinc dissitum, & multis in decursu receptis amnibus turget; Merdestanos deinde limites emensa, ingentibus saxis in legem cataractæ congestis, divellitur in plures meatus, qui per planissimi campi fundos ad fertilitatem inferendam distributi, duabus citra cataractam diætis paulatim absumuntur. Irrigata his aquis tellus, omnium totius Regni provinciarum oryzam fert lautissimam, quæ mensis principum dicata, inde aliorsum distrahitur sub nomine *Birindsj Sjirasì*, i. e. oryzæ Sjirasensis, mutuato à proximâ urbe *Sjiraas:* quamvis genuina Sjirasensis oryza, intra fines accumbentis campi nata, nusquam transvehatur. Debetur cataractæ structura cuidam *Emiir*, sive Principi, à quo ea famosam apud indigenas nomen *Bénde Emiir*, i. e. cataractæ Principis obtinet. Duobus flumen pontibus sternitur saxeis & ingentibus: uno Merdestano, qui littora jungit circa medium campum, & quatuor parasangis à remorâ Emirianâ dissidet, vetustus & rudioris structuræ, longus 150 passus, & ob duos, qui medium fulciunt, vastiores arcus, insolenter altus, à structore quondam suo dictus *Pyli Chaan*, i. e. pons Gubernatoris: Altero, qui prædictum ab intervallo quatuor parasangarum, & extra campum anticipat, ex quadratis lapidibus recentiori artificio magnificè & ad pompam extructus, vulgo ad prioris differentiam appellatus *Pyli noo*, i. e. pons novus. Hunc Isfahano, illum ex campo Persepolitano venientes Sjirasum, transeunt. Amnis universus nomen proprium apud Persas non habet, sed ad modum aliorum, à structuris incumbentibus, vel locis adsitis, appellationem sortitur: adeoque circa

Araxis flumen.

pontem novum vocatur *Rudchonèh pyli noo*, i.e. flumen pontis novi; circa pontem Merdeſtanum *Rudchoneh pyli Chaan*, i.e. flumen pontis Gubernatoris; circa cataractam *Rudchonèh bend Emiir*, id eſt, flumen temoræ Emirianæ. Obiter inſero, poſtremum hoc nomen rectè notari ab *Hornio Orb. Pol. Lib.* 4. *p.m.* 68; perperam verò, quod flumen illud *Sjiraſum* alluat; cum hæc urbs vaſtis, quibus circumvallatur montibus, procul à flumine disjungatur, videlicet à proximo ponte Merdeſtano leucis novem, à cataractâ Emirianâ omnino duodecim; quod equidem non miror, cùm eundem errorem viatores quidam in hodœporicis hallucinati ſint. Nobis cum *Q. Curtio Lib.* 4. & *Strabone Lib.* 15. placuit adoptare nomen *Araxis*, quamvis hoc appellativum ſit, quo Perſæ antiqui (velut Brahmenes in India *Gangis*, & Gothi *Albis*, ſive Elbe vocabulis) majora quævis flumina deſignabant; cùm genius vocis abundantiam, vim & rapacitatem aquarum inſinuet; prout idem nuper oſtendit in etymo vocis *Ararat*, *Cl. Otrokocſi in Orig. Hung. P.* 2. *§* 66. *& ſeqq.* Hinc idem quoque nomen *Herodotus in fin. L.* 1. & *Juſtinus Lib.* 1. *Oxo Usbeciæ*, & *Ptolemæus*, *Mela* & *Plutarchus* τῷ *Aràs* Armeniæ, fluminibus tribuunt. Geographi *Merdeſtanum* flumen in mappis protrahunt usque in Sinum Perſicum, (præeunte Ptolemæo, qui illud appellat *Rhogomanes*) decepti equidem alio prorſus flumine, quod ultra montes illos, citra quos *Araxis* deſierat, ex plurimis fontibus coaleſcit; vel ſeducti ab ipſis accolis, qui aquas in Kulbarenſi ſolo abſorptas, ultra montes, velut in loco depreſſiori, reſurgere perhibent, ac redivivum flumen conſtituere. Atqui hæc demum *Araxis nova*, cum priori haud continua, Sinum Perſicum, quinque à portu *Bender Riik* verſùs Eurum paraſangis, illabitur, poſtquam urbem *Kaſeruun*, quinque à cataractâ diætis diſſitum, deinde *Kumarets*, *Geſſjt*, *Nergiſì*, *Diſtuun*, pluraque oppidula &

pagos

pagos minùs famosa alluisset, ante illapsum intensâ salsugine, à montibus, quos lambit, nitrosis, inquinata.

Urbs ipsa, inter Persiæ, post Orbis diluvium, antiquissimas, recensenda videtur; sive ab ipso *Elam*, Noæ nepote, à quo Persas Hebræi Elamitas vel Elymæos vocant, rudimenta acceperit; sive condita sit à *Kijuumerès*, *Semi* nepote quodam, quem primum Persarum Regem fuisse, ac primo post diluvium seculo vixisse refert Persarum Clarissimus Chronologus, *Mirchond*, in suo *Tariich*; sive ædificari ceperit, quod vulgò conjiciunt, à *Farès*, filio *Fahlù*, filio *Sum*, (Sem) filio *Nuh*, (Noæ) quem Gentis conditorem ac primum Principem esse, à quo ea & nomen sortita, & linguam فهلو *Fahlù* (quam Arabicam putant) receperit, multis contendit recentissimus auctor شيخ زريكوب الشيرازي *Sjeich Serrikuub Sjirasì*, in suâ شيراز نامه *Sjiraas nomèh*, sive historiâ novæ Persepolis. (Quis autem fuerit *Farès*, an unus ex *Arphaxadi* in SS. innominatis filiis, aut nepotibus? quis Fahlù, an Phaleg? non dixerim.) Non enim absurdum est existimare, ab eo conditam esse, à quo gens & regio, velut à capite ac primo Principe suo, appellationem nactæ sint; cùm prima procul dubio cura fuerit Principi, ut Regiam sibi, & regno emporium conderet. Verùm, qui tot gentium meminêre, *Moses* Ebræorum, & *Homerus* Græcorum, primi & antiquissimi Scriptores, nomen hujus gentis nunquam attigerunt: ex quo dubium non est, regnum gentemque multis à diluvio seculis latuisse, sub nomine nobis ignoto, usque ad *Cyrum*, primum Persarum Monarcham. A quo tempore Persarum nomen tum sacris, tum profanis historiis, satis est vulgatum. Quo minùs ex Græcis credimus vel *Xenophonti*, qui gentem à Græco Rege *Perseo* (seculis, qui tribus ante Homerum, septem ante Cyrum vixerat) ap-

Urbs Persepolis.

pellatam tradit *L.* 1. *de Pæd. Cyri, p. m.* 2; vel *Herodoto*, qui à prædicti Persei Danaës filii, & Andromadæ Cephei filiæ, utriusque ob sapientiam inter sidera relati parentis, filio *Perses* dicto, *Persas* cognomen sortitos refert; cum antea à Græcis *Cephenes*, à se ipsis & accolis *Artæi* vocarentur *Lib. VII. num.* 177. *pag. m.* 438. Critici nostri appellationem ducunt ab Hebræo פרש *parasj* equite, quod Arabico فروس & فراس, tum Germanico Peerd & Pferd consonat, quasi Regio sit فارس i. e. equitum, adscito nomine, sub Cyro, primo Monarchâ, decimo octavo demum seculo post diluvium; de quo prolixiùs *Bochard. L. IV. cap.* 10. *Geograph. Sacræ Part. I.* Verùm, hæ derivationes sæpe luxuriantium ingeniorum figmenta sunt, ex quibus nihil certi concluditur. Lentè urbem & multorum Principum ac seculorum operâ increvisse videtur, antequam ad summam pervenisset magnitudinem ac splendorem, quo ante exitiosum Græcorum adventum inclaruit. Inde in veterum Manuscriptis à populari traditione diversa obtruduntur ex diversis seculis conditorum nomina: quorum alios saltem fuisse amplificatores urbis, vel novorum in eâ operum ædificatores, verisimile est. Præfatus auctor *Serri kuub* multas ex aliorum Manuscriptis excerpsit notitias, quarum aliquas, quæ magis ad rem præsentem faciunt, hîc transcribemus: *In Persiâ*, ait, *antiquitus quinque claruisse urbes, plerasque à Rege fundatore nomen adeptas: videlicet Kurei* اصطخر *Istachr, sive Persepolim, Kurei Darabdsjird* (à Dario notho?) *Kurei Ardesjir* (ab Artaxerxe, sive Ahasvero, Estheris marito) *Kurei Sjapuur* (à Sapore quodam) *& Kurei Kobaad; quarum omnium primam atque celeberrimam fuisse Istachr, hoc nomine appellatam à basilicâ marmoreâ. cujus etiam hodie locus & rudera appellantur Istachr. Regem*

كيومرث

کیومرث *Kjumerets, familiæ* پیشدادیان *Piisjdadiaan, prima dedisse urbi & auspicia, & progressus pene incredibiles, extensis pomœriis in complexum quinque supra quinquaginta parasangarum.* جمشید *Dsjemsjiid,* (quintum, aliis sextum Persiæ) *Regem, eam extendisse, auctario quatuordecim leucarum; eandemque munivisse tribus arcibus, nimirum Istachr, Sjikasteh & Saknaun, quas trigonum fornicatum appellaverat. Statuisse præterea* 140 *columnas ad radicem montis, supra quas atrium extruxerit, cujus longitudo* 160 *ulnarum, ut ei simile nullus mortalium Rex ante ipsum fecerit, vel viderit. Ejus reliqua à prisco splendore rudera hodie appellari Tsjihilminar. Sedem fuisse in illo palatio priscorum Regum; Credi à multis, fuisse quoque Salomonis benedicti; & ex quadam Corani paragrapho apparere, quòd typum Salomonis templi expresserit. Oddedauletum in arce Istachr condidisse cisternam* 17 *pedum profunditatis, amplitudinis unius Kafis,* (mensuræ geometricæ nomen est) *proinde vastam adeo, ut dum mille homines ex illâ integro anno ad satietatem biberent, vix aqua uno pede ampliùs decreverit. Tegisse cisternam lacunar fornicatum, columnis innixum triginta tribus, ex lapide gypsoque structis.* Et post multa: *Religionem suscepisse Mahhammedanam, anno decimo sexto post fugam Mahhammedis,* (anno Christi 606.) *à devictore Calipha Aali benedicto, qui, misso Abdullâi filio Abassi, cum militari Arabum Musulmannorum manu, uti circumsitas provincias, ita & urbem Persopolitanam expugnaverit; quadraginta millia civium, antequam se dederet arx, ad supplicium raptis; ceteris deinde ad suscipiendam religionem amicè persuasis: postquam prius ipse Rex Persiæ Sjeherek, filius Marsbuun, infelici cum summo hostium duce Hokèm, filio Abelliaas, prælio superatus pœnas repudiatæ Legis, quam Aali amicis literis obtulerat, cruento supplicio persolvisset. Kitabe Sende Serduust,*

sive

ſive *libros ſacros Zoroaſtris, in Iſtachr aſſervatos, ab Emiir Salim raptos ac protinus annihilatos fuiſſe.* Hæc Ille paſſim. Ex quibus uti perantiqua urbis primordia eſſe cognoſcimus: ita etiam magnitudinem & majeſtatem, quæ ad ſera usque, & inundationis Mahhammedanæ ſecula duraverit. Unde fas eſt conjicere: urbem per Macedones haud dirutam adeo atque ad incitas (ut hyperbolicè Curtius ſcribit) redactam eſſe, ne deinde formam urbis, quanquam ſine priſco ſplendore, recuperaverit; milite procul dubio, per occaſionem dati tridui, non tam in deſtruendis ædificiis occupato, quàm in rapiendis & congerendis opibus atque divitiis; quas in hoc orbis emporium omnis Aſiæ manus ſubdita, à Cyro usque ad Darium ultimum, depoſuerat: quarum vel ſolius Alexandri pars prædata, magno mulorum numero & ter mille camelis clitellariis avecta, valuiſſe centum & viginti millia talentûm, ſcribit *Diod. Siculus:* cujus, de opulentiâ hujus urbis, legi merentur *Capita* 70. 71. *&* 72. *Libri LXVII.* Ex hâc tam amplâ & opulentiſſimâ totius mundi urbe, quam ob celebritatem, non alio nomine, quàm شهر فارس *Sjehri Fars*, i. e. *urbem Perſidis*, Græcè Περσέπολιν appellabant, poſtquam Mahhammedanam Legem ſuſceperat, livore temporis ita defecit atque annihilata eſt, ut nihil ampliùs domiciliorum ætas noſtra conſpiciat, præterquam unum, circa centrum campi, vicum *Myrgaſcuun*, i. e. *principum familiarium*, ſcilicet Regis; ita dictum: quòd in illa urbis parte primarii, à latere Regis, manſiones habuerint; ipſis nunc eorum palatiis etiam in domunculas luteas & ruſticorum habitacula converſis. Priſci ſplendoris teſtes ſaltem duo ſuperſunt monimenta, adeo ſanè magnifica, ut quicquid ſuperbæ antiquitatis oſtentant Græcia, Latium & Ægyptus, his noſtris neutiquam comparanda mihi perhibuerint Reverendi viatores Miſſiona-

ſionarii, qui hæc & illa ſe vidiſſe teſtati ſunt. Primum monumentnm eſt rupes excelſa montis *Achtopèh* dicti, multis conſpicua ſculpturis, quas indigenæ vocant *Nakſji Ruſtaam*, ſeu *Ruſtem*, i. e. imagines Ruſtamicas. Alterum, rudera ſunt Palatii *Iſtachr*, i. e. operis marmorei dicti, in radice montis *Rahhmèd*, quod vulgo appellant *Tſjihìl menaar*, i. e. quadraginta turres, eò quòd totidem rotundo numero columnas exhibeat.

§. II.

Nakſji Ruſtem.

Ad ſpectandum monumenta, deflexímus (die 1 Decembris anni 1686) à viâ publicâ, quæ Isfahano Sjiraſum ducit, ad lævam; excepti planitie intermontanâ, mille & ampliùs paſſus lata, valde lapidoſâ, raris Piſtaceis, & Amygdalis ſponte naſcentibus conſitâ. Non procul à ſemitâ noſtrâ conſidebant 46 nigra tentoria, ſub radice montis in unam ſeriem explicata; Ad quæ digreſſus, habitatores inveni ex tribu Turcicâ, qui pro tempore hîc ſuos colebant Lares, maritis plerisque abſentibus cum pecore, aliis cum prole intus deſidioſè ſedentibus, fœminis ſub dio, ſtaminibus in ſolo expanſis, telas laneas nectentibus, pro mapaliis ſtruendis. In quo negotio mireris adeo validum & præſtans opus, tam rudium, vel nullâ pene inſtrumentorum ope confici. Recuſaverat ductor ante lucis ortum vallem ingredi, infeſtam, quod dicebat, ex ſubleſto hoc paſtorum genere, dum ad prædam tenebræ invitarent. Paraſangam unicam verſùs auſtro-eurum (S.O.) provecti, offendimus murorum baſes geminas, interſtitio diſſidentes triginta paſſuum, inde à monte, qui dextram ſpectabat, obliquè protenſæ verſùs montem ſiniſtri lateris, cujus radicem longo tractu comitabantur. Urbis Perſepolitanæ hic initium, & hæc mœnia fuiſſe conjicio; niſi ipſa arx fuerit, quam triplici muro circumdatam ex ſumptuoſo opere laudat *Diod. Sic. l. c.* Progredientibus plura occurrêrunt quaſi palatiorum veſtigia, ſolo æquata &

ut plurimùm cooperta; & ad ultimùm, muri basis utrinq; longissimè extensa, fortasse ad radices montium, quousq; eas non sum prosecutus. Montes ad dextram gemini, in fastigiis petrosis & præcipitibus bajulabant fortalitiorum rudera, è longinquo conspicua, quæ rustici appellabant, priora quidem *Kalèh salèh*, posteriora *Kalèh Sjikarsì*. Postpositis murorum vestigiis, quæ per dimidiam parasangam calcaveramus, campus in angustiam quadraginta passuum contractus, recedente à dextra jugo, protinus se expandebat in vastam planitiem: dum montes sinistri lateris continuo tenore versùs austrum (paulò in eurum) procurrerent. His ducibus per sabulosam atque clivosam tellurem, multa Glycyrrhizâ consitam, pergentibus, spatiosus cœmeterii locus, mox aquæ ductus subterranei, & paulò ultra, quatuor occurrebant memorabiles tumuli, in quadratum ad mutuam 25 passuum distantiam locati, singuli longitudinis 50 passuum; quo fine facti, quidve condant, incertum. Mox pago excipimur *Berebèt*, ab adsito monte etiam *Jermoà* dicto, qui dicebatur à ruderum ingressu unicâ, à monumentis Rustamicis sesquiparasangis dissitus. Hîc nobis eminus spectandus monstrabatur vicus *Myrgascùun*, (quamvis pridem à me visus) accuratè versùs austrum situs. Prætervecti deinde pagos *Hakièh* & *Filabaad*, sub eodem montium jugo positos, devenimus tandem ad desideratum monimenti Rustamici locum.

Montium contigua & confusa ad lævam series fuerat, & in austrum hactenus protensa, (cujus faciem annexæ Tabulæ pars superior exhibet) nunc ea protinus in eurum convertitur, adscitoque nomine montis *Achtopèh*, frontem induit ad prodigium magnificè à naturâ & arte elaboratum. Basis petram refert perpendiculariter surrectam, & ad centenos aliquot passus, sculpturis, quas Monimenta Rustamica appellavimus, insignitam; sub-

stan-

ſtantiæ primùm arenoſæ, ſubalbicantis & quodammodo alabaſtrinæ, mox fuſcæ ſiliceæ, tandem variegatæ marmoreæ. (Vide prædictæ Tabulæ partem inferiorem, quæ figuras omnes, ſuo quasque loco exhibet, uno intuitu ſpectandas) Figuræ pleræque Equos & Homines referunt, multum excedentes naturalem, quam noſtra ætas fert, magnitudinem; non illos integrè fictos, ſed mediâ craſſitie protuberantes; quale ſculpturæ genus architecti vocant *baſim relevatam*. Figurarum aliæ, tempeſtati magis expoſitæ, quâ parte petra mollior fuerat, ſemeſæ & fœdatæ ſunt; pleræque nullam ab imbribus noxam paſſæ, inoffenſum exhibent ſplendorem primæ nativitatis ſuæ. Vocantur autem Ruſtamicæ, quaſi dicamus Herculeæ vel Simſonicæ, eò quod Ruſtami res geſtas exponant. *Ruſtam* enim traditur Gabrorum, ſive Geberorum, (quo nomine hodie appellant cives veteris Perſiæ, qui ignem inſtar Numinis colunt) fortiſſimus Heros & Princeps fuiſſe; cui vero omnium, quæ extant, facinorum commenta, quibus veri auctores deficiunt; tum quæcunque gigantei Principes *Sjah Buur* & *Sjah Bahruum* præclara ac portentoſa geſſerant, promiſcuè imputantur. Sufficit inter Perſas, ſi ſciſcitantibus de prodigii alicujus auctore, vel de conditore monimentorum, quæ paſſim inacceſſæ crepidines exhibent, Ruſtamica eſſe, & reliquias Gaberorum, reſpondeatur; de alio veroque auctore minùs ſolicitis. A me igitur, præter vulgi Ruſtamum, Figurarum verum auctorem, vel earundem hiſtoricam explicationem, nemo deſideret. Videntur autem non unius ævi, ſed diverſorum Imperiorum, ſeculorum & religionum eſſe: quarum aliæ regionis, vel Regni Principum, res geſtas, victorias, connubia, & pacis fœderumque cum finitimis ſanctiones indigitent; aliæ, præſertim quæ in crucis formâ extant, Abrahami theologiam exprimant, & Judaiſmum ſapiant. Nonnullæ ſculpturæ recentioribus

 ſecu-

seculis additæ, & quasi manu Gothicâ fabrefactæ, vix videntur habere in recessu quicquam indagatione dignum. Postremi generis est

Figura I.

Hæc *Sengi Salmuun*, i. e. Petra (sapientissimi Regis) Salomonis dicta, ante finem jugi, quâ in eurum vertitur, conspicua, duos juxta invicem exhibet quasi pharos, sub monte in petrâ excisos, sesqui orgyiæ supra solum altitudine. Fortasse biceps cautes dederat sculpendi occasionem otioso latomo. Non enim satis ad normam sculpti sunt, sed pro saxi conditione formam imparem, inæqualem & impolitam obtinent, tetrapedali subsellio similem, summitate utcunque rotundâ & in pinnas, sesqui spithamam altas, unus quindecim, alter plures crenati, in formâ coronæ. Pharos autem fuisse conjicio, cum ex situ loci, toti campo ex jugi angulo conspicui, tum verò ex insigni cavitate, quæ in utriusque basi excisa est, in quâ flammæ materia commodè foveri potuit. Duæ locum stipant columnæ: una in summo monte posita; altera non procul hinc in plano campo; breves, sesquiorgyiam longæ, amplexu humano crassiores & cylindraceæ; quarum effigies in Tabula ob angustiam omissæ sunt. Hinc 150 passibus vertenti in eurum petræ insculpta est

Figura II.

Quæ tribus pene orgyjis à communi solo incipiens, non austrum, velut proximè sequentes, sed austro occidentem respicit. Longitudo passus habet octo; altitudo orgyjis circiter duabus cum dimidiâ absolvitur: Limen ambiens, rupi incisum, latitudinem occupat bipedalem, cui respondet sculpturarum crassities, sive protuberantia. In hâc spectantur duo giganteæ magnitudinis Heroës equites, quorum alter (verbis vulgi loquor) *Rustami Saal* (Rustaam, filius Saal) fasciam exhibet τῶ *Rustaami Koledèh,*

Fig: II

dèh, cujus à tergo ſtat pedes *Paal wanuum kaſì*. Equorum ungulis ſubjacent duo Principes quaſi devicti; quorum figura ex vetuſtate & ſordibus in margine collectis pene abolita, infernè non agnoſcitur: unde adminiculo lacunarum, in adverſa rupe, limen conſcendi & delineavi. Habitus corporum, & in his capilli fluentes, barbæ longæ, tegumenta capitum, amicula, togæ talares prælongæ; equorum quoque phaleræ, jubara detonſa, globi ſub ventrem demiſſi, & quæ alia in vetuſto cultu edax rerum vetuſtas non vitiavit, ex picturâ ſatis cognoſci poſſunt, ſine prolixâ deſcriptione. Videt quisque, monimentum eſſe memoriale duorum Principum, qui devicto utrinque hoſte, victoriæ & fœderis teſſeram diviſerint. Hanc figuram dicebant propriè vocari Ruſtamicam, à quâ tota figurarum ſeries, Ruſtamica appellata ſit. Paucis hinc paſſibus ſpectatur

Figura III,

& in illâ Rex (*Ruſtaam*) ſuis, ſive magis, quos dicebant, ſive commilitonibus utrinque ſtipatus; ille integer, his umbilico tenus exſculptis. Ima horum corpora latomus nondum abſolverat; vel partem illam repleturus fuerat Inſcriptione; quod videntur fata temporum non permiſiſſe. Vides in figurâ Regis cidarim globoſam faſciâ firmatam, capillum in floccos diviſum, barbam promiſſam & inſigni nodo, ne difflueret, plicatam, collum cinctum coralliis, manus romphæa (niſi ferulâ) inſtructas, pedes denique nullos, injectis petulanter lapidibus, ſabuloque vento interſperſo, obrutos. Paludamentum & reliquum corporis habitum vetuſtas eroſerat. Eandem injuriam luebat cultus ceterorum: in quibus ſaltem capitiorum multiplex genus & monilia quædam, tum integræ facies cum barbâ & capillis paſſim plicatis, illæſa ſpectantur. Regium ſyrma claudunt ad dextram perſona bre-

brevis, redimita peregrino capitis tegumento; ad sinistram verò Janus aliquis, altero fronte valde nasutus. Sed hunc credo sequiori tempore à lapicidâ in contemptum & per lasciviam esse additum; quia sculptus est absque artificio & proportione, etiam ultra syrmatis tabulam. Huic figuræ subtenditur spatium quadratum, longum, in formam tabulæ politum, pro Inscriptione inserendâ. Figura ceteris omnibus fere longior, non altior est; à solo vix duas orgyias elevata; extremitatem attingit clivus, ex sabulis vento congestis compactus: quo loco paulò retrocedit rupes: eò quod lacunis abundaret, nullum cœlum experta, spatio 160 passuum. Quibus postpositis, sequuntur

Figuræ IV. V. VI. & VII.

successivè & per intervalla paucorum passuum; Has uno schemate damus, quia omnes invicem planè, ut ovum ovo, sunt similes & solo numero distinctæ. Saltem postrema ceteris præcellit integritate & nitore; integritatem subjecto debet, quod hoc loco exhibet solidissimum marmor (nonnihil variegatum ex albo, rubro & luteo) nitorem verò situi, quo infestos sibi imbres eludit: exsculpta enim est in rupis protuberantis latere occidentali, quod tempestates, hoc climate magis ab euro spirantes, eludit. Non possum, quin morositatem accusem mei chalcographi, qui ad ectypum haud satis attentus, dum illud ex folio, uti vocant, in minorem formam redigeret, genium marmoris nimium saturavit, & novis implevit flammulis, præter rei veritatem; de quo Lectorem monendum duxi. Ingens & pulcherrima figura est, quæ ceteris excelsior ac toties iterata, universo rupis fastigio anteriori magnificentiam tribuit. Magnitudo, quia extra contactum remota, definiri accuratè non potuit; latitudinem à dextrâ ad sinistram in solo subtenso (quanquam ubique clivoso & saxis obruto) passibus assecutus sum triginta quinque;

quam

S. W. Brandshagen. Sculp.

R r

quam verò in altum vergens longitudo utcunque ſuperat. Triplicem figura compagem, ſive ſtructuram, exhibet: diverſa ſculpturarum ſpecie, nec eâdem profunditate exciſam; exteriori margine, qui totum opus ambit, ad æqualem normam facto, bipedalis circiter profunditatis, latitudinis tetrapedalis vel ampliùs. Prima vel infima compages tota inſtar raſæ tabulæ nuda ac glabra eſt, magnitudine & proportione reſpondens ſtructuræ ſupremæ. Altera ſeu media, prædictæ magnitudinem utrinque quinis vel ſenis paſſibus excedit, hoc ipſo totam figuram diſtendens in formam crucis. Hæc ceteris paulò inciſa eſt altiùs, & poſt commune limen depreſſa per gradus aliquot limborum; quorum unus pendentibus pinnis exornatur, ceteri plani ſunt & inanes. Area columnas relevatas ſiſtit quatuor, æquali intervallo disjunctas, eo poſitu, ut incumbentem ſibi molem ſuperioris ſtructuræ, ſive tabernaculi in eâ ſpectabilis, ſuffulcire videantur. Tenues ſunt & cylindraceæ, baſibus nixæ cubicis, infernè vix conſpicuis, capitellis in faſtigio geminis quadratis, quæ utrinque pectus & caput bovinum in ſpeciem telamonum exerunt. Medium occupat ſimulacrum oſtii quadrati oblongioris, in ambitu limbis ſucceſſivè depreſſioribus, roſeoque flore per anaglypticen elaboratis, decorati. Patet oſtii quaſi supernè retracti pars pro ingreſſu in antrum rupis; non quidem aſcenſu per ſcalas, quas tantæ altitudinis hæc regio non novit, ſed, ſi cures te funiculo demitti ex montis faſtigio. Fabulabantur ruricolæ vicini pagi: reverſos ex ſpecu, qui ſe demiſerant, præterquam quod in eo ſepulchrum ex ſolido rupe fictum viderint, de nullâ re loqui, quàm de ſpectris; quibus in tenebris territi, exitum maturaverint; quandoque etiam immiſſos nunquam reverſos, ſed à geniis ſuffocatos fuiſſe. Unus adſtantium teſtabatur, ſe in primum ſpecu, Figurâ IV. exhibitum (quia ſubjacens terra hîc altior & antro propior eſt) variis adminiculis, ſed non ſine periculo pe-

ne-

netrasse. Is sanctè affirmabat, se venisse in cryptam parvam, cælo excavatam in formâ cellæ, & in ejus medio offendisse tumbam, altitudinis penè unius orgyiæ, ex solidâ petrâ factam: in cujus operculo cum deprehenderet foramen rotundum, se immisso brachio, omnes ope scipionis, perquisivisse angulos, & nihil objectorum, neque vel officuli particulam, invenisse. Non est credibile, cryptas tam magnificas & tam in illustri loco, præter gravem causam factas esse. Regum Gebrorum sepulturis dicatas fuisse credunt magis, quàm sciunt, regionis incolæ; nec errare tamen videntur, si fides est *Diod. Siculo*, qui Lib. XVII. cap. 71. ait: *Ad orientalem arcis* (Persepolitanæ) *partem mons intervallo fermè pedum quadringentorum distabat, qui Regius nuncupabatur, ubi Regum inerant sepulchra. Petra erat ingens excisa, in cujus medio plura facta fuerant domicilia, defunctorum Regum sedes. Neq; aditus quispiam manu factus ducebat in locum eum; sed instrumentis quibusdam sublata cadaverum conditoria illic reponebantur.* H. J. Margo ac limen ambiens utrinque decoratur novem satellitibus, in ternos ordines, super invicem locatos, distinctis, ita ut subinde unus interius limen, duo exteriorem marginem occupent, vultibus ad figuram conversis. Magnitudo humanam vix excedit; Vestitus illis toga fluens ad suras demissa, manicis valde laxis, ne cinctus ventris appareat; capitis tegmen aliis rotundum est & breve, aliis utcunque fastigiatum; capilli fluentes breves, barba longior acuminata, pedes nudi. Manibus alii hastam tenent, alii aliud quippiam, cujus species infernè non poterat agnosci. Suprema, sive tertia compages pari satellitio per margines exornata, hieroglyphicis notis & emblematibus insignitur. In eâ spectatur structura quasi theatri, sive fortassis arcæ alicujus, non procul abludentis ab arcâ fœderis Israëlitarum. Latus conspicuum gemina decoratur serie quatuordecim atlantum, qui capitibus, & extensis utrinque

brachiis, limbum incumbentem quasi bajulant. Angularis columella in fastigio caput exerit Draconis, vel qualiscunque bestiæ monocerotis; sub quo stat averso vultu vir togatus, quasi theatri custos, mitra coopertus strictâ, rotundâ, minimè fastigiata, prout perperam expressit chalcographus. Ipsa theatri area, sive arcæ lacunar, à sinistrâ exhibet Aram ex limbis gradatim ambientibus venustam, & in eâ ovatum corpus, triplici radiorum ordine cancellatum, quod ignem notat: cui suspensus in æthere Sol imminet globo expressus. A dextrâ, in scabello (quod omisit chalcographus) gradato, quale est basis aræ oppositæ, stat nudis pedibus magus aliquis, vel Pontifex, vel ipse Patriarcha *Abraham*, togâ indutus talari cum laxis manicis, capite mitrato, capillo laxo, barbâ senili, facie ad aram conversâ, dextrâ ostendens adversum sibi phænomenon, de quo mox dicemus, sinistrâ sive serpentem, sive arcum, continens. Inter Aram & Pontificem hæret suspensum phænomenon, sive emblema multæ indaginis; videlicet Vir ventre tenus conspicuus, facie suâ senili ac habitu corporis opposito mago similis; ad quem conversus, dextram, exerto indice, elevat, sinistrâ præbet serpentem, qui caudam propriam ore retinens, annuli figuram constituit, quali solemus æternitatem describere. Abdominis loco spectatur circulus ingens, punctatus instar serpentinæ cutis: à quo utrinque sive alarum, sive qualecunque genus ornamenti in transversum extenditur; inferiùs pendet cauda velut aquilina, superno corpori in perpendiculum respondens; ex quâ totum phænomenon figuram crucis induit. Inter caudam & alas diagonaliter exporriguntur crura, fortasse aquilina, tribus ungulis conspicua. Cetera videantur in ipsâ Tabulâ. Videtur scena hæc plena mysterii, & à Persepolitanis in veneratione habita; quâ, ad illustranda tot Principum mausolea, nulla inventa fuit dignior; nam eadem in rupe montis *Rahmèd*, qui incumbit Persepolitano Palatio,

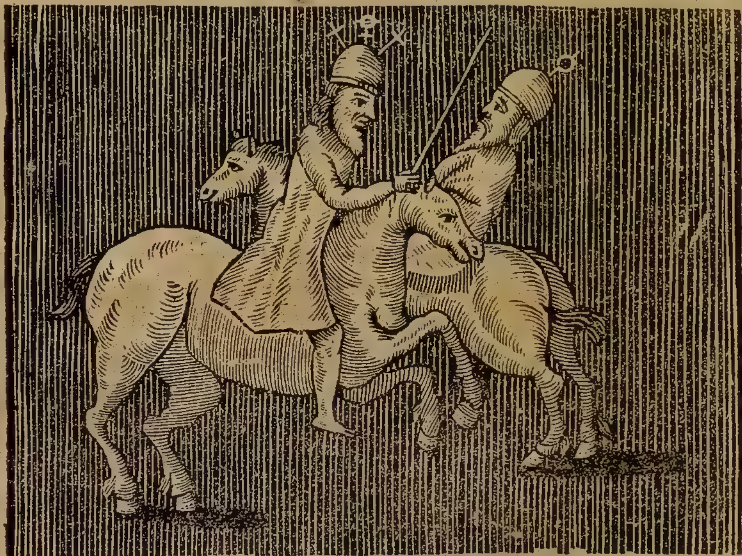
bis

bis iterata, (quamvis minori artificio) & figura in circulo repræſentata in ipſius palatii ſuperliminaribus aliquoties artificioſè inſculpta proponitur. Sibyllinam verò conjicio, quâ præfiguretur *CHRISTUS* ab æterno genitus, pro nobis in arâ crucis factus ſacrificium & ænei ſerpentis *Num.* 21. complementum. Authorem vulgus prædicat زردوست *Serduſtum*, ſive *Zoroaſtrem*, qui, cùm olim Prophetæ alicujus Iſraëlitici (*Esdræ*) ſervus ac diſcipulus fuiſſet, poſt Solis ac Ignis cultum, de Deo verò doctrinam Abrahamitanam, â præceptore ſuo hauſtam, Aulæ *Darii Hyſtaſpis* totique genti primus intuliſſe creditur. Verùm, ſi illa eſt *Serduuſti* religio, quam ſe intemeratam colere conteſtantur ſuperſtites Gabri ignicolæ, ſive Perſes, ut in Indiâ vocantur; ſanè *Serduuſtus* ille quisquis fuerit, præterquam quòd gentem præceptis moralibus inſtrueret, eam potiùs à pyroduliâ ſaniori & à ſacrificiis Judaiſmum ſapientibus (quæ hôc cœlo ab antiquiſſimis temporibus, Herodoto ac Xenophonte teſtibus, adeoque longè antè Zoroaſtrem viguerunt) abduxiſſe, & ſubſtitutis quibusdam, à Judaico cultu alienis ritibus, religionem veterem, ad ſpem venturi Meſſiæ magis directam, depravaſſe dicendus eſt. Præter alia, hôc Legislatore, ſerpentum atque omne inſectorum venenatorum genus adeo Gebris execrabile redditum eſt, ut teſtamento morituri jubeant, certum eorum numerum extirpare; tantum abeſt, ut conditoria maximorum Orbis Principum atque ſacram Baſilicam deteſtabili ſimulacro venuſtari voluerit; vel ſchematis inventio natales ingenio ejus debeat. Meruit figura, quam doctorum contemplationi ſubjicerem, à mè, attentis etiam minutiſſimis, fideliter delineatam; quamvis moroſus & infelicis ingenii ſculptor non æquè attentè minutias omnes expreſſerit. Effigies, quam αὐτόπτης prodit *Thevenotus*, Gallus, Itinerarii Lib. 3. c. 7. minùs accurata & hiulca eſt, nec vel magnitudinem vel ambitum rectè exprimit. Cl. *Thomas Hyde*, Anglus,

Vir in linguis & rebus exoticis præclarè doctus, in Hist. Relig. vet. Perf. & Med. cap. 23. partem hujus Figuræ sistit pulchrè pictam sculptamque, sed non ad typum; puto saltem ad ideam, quam ex narratione viatoris inde reversi assecutus est: quomodo pleraque structurarum simulacra in hodœporicis efficta sunt.

Figura VIII.

sub descripto schemate quarto, vix pedes aliquot supra collinam humum elevata, sistit duellum, tantâ vehementiâ

initum, ut neglectis hastis, quibus armantur, prælongis, ipsi invicem in corpus ruituri videantur. Verùm, quòd saxi partem molliorem sortita fuerit, à vetustate pene abolita est, ne quid præter capita integrum appareat. Signum ♀ quod cervicibus insistit, fortassis otiosa manus addidit. Triginta hinc passibus per lapidum fragmenta & sabula pergentibus objicitur

Figura IX,

humili adeo loco posita, ut penè humum attingat. In eâ spe-

ſpectatur redimitus coronâ heros eques, dextrâ elevatâ frenum, ſiniſtrâ ingentem gladii ſpeciem tenens. Pepla à tergo fluctuant; toga prælonga eſt, vetuſtate exeſa. Tergum premit tabula rupi inſculpta, poſteriorem equi par-

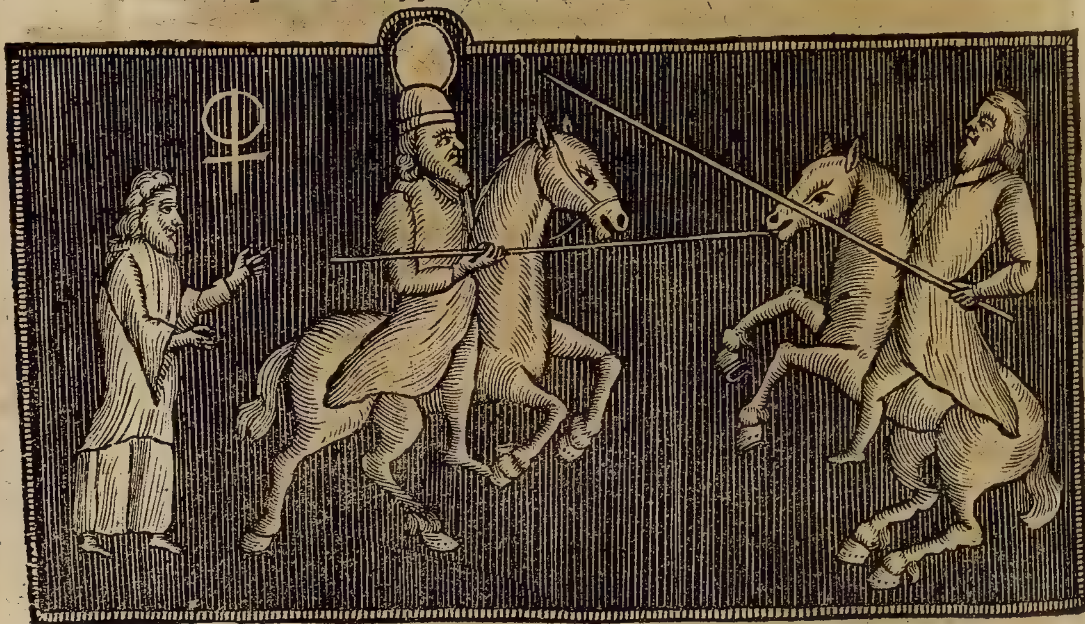

tem tegens, quam obiter aſpectam, facilè quis pro ſyrmate paludamenti habeat. Ante Regem comparent viri duo, unus genu dextro innixus, alter erectus, forma corporis & habitu penè per vetuſtatem abolitis. Tabula compreſſam viginti linearum Inſcriptionem continet, non eam profectò, quam Dn. *Sam. Flowerus* Angliæ intulit, à Clariſſimo *Hydeo* in Appendice laudati Operis citatam, ſed prorſus aliam; neq; enim ullibi in hâc figurarum Ruſtamicâ univerſitate aliud Inſcriptionis veſtigium conſpicitur. Characteres articulum pollicis longitudine non excedunt; compreſſi ſunt, altè exſculpti & atro colore tincti, adeoque ſatis conſpicui, modò non eroſi. Ipſæ lineæ arctæ ſunt & ad finem tabulæ (cujus inferior pars longior eſt) ubiq; productæ,

ductæ, ut horis aliquot opus habeat, qui descripturus sit. Vespera, cum meo magno dolore ingruens, non permisit, quin describerem; saltem obvias primo adspectu & facilè imitabiles litteras hinc inde excerpsi, & quasi prædatus sum, quas hic sisto in schemate, partim Syriacis & Hebraicis similes, partim etiam ignotas; quandoquidem in scripturis hodierni Orientis (Sinicâ, Japonicâ, Siamensi, Palicâ, Javanicâ, Malabaricâ, Tamulicâ, Samscreticâ, Georgianâ, Armenâ, sed quæ noviter efficta est) nullas invenio, quæ illarum ductus exprimant, nisi fortè unam vel alteram in scriptis Benjanorum.

Figura X.

priorem sine intervallo excipiens Hieroglyphicæ sextæ æqualiter supponitur, ejusque imo limini longitudine re-

spondet. Valde exesas sistit icones duorum equitum, qui lanceis in se invicem directis acerrimè dimicant, ex quo equi

equi in clunes agi præcipites videntur. Alter dimicantium ex caſſide in orbem faſtigiatâ, ac pediſequo comite (quamvis vetuſtate penè abolito) Ruſtamus eſſe cognoſcitur. Character Veneris (grandior) hîc quoque inſculptus eſt. Paucis hinc paſſibus progredienti occurrit prope humum conſpicua

Figura XI.

inſculpta rupi, contiguæ magis quàm continuæ, planæ tamen, & ſurrectæ pariter. In ejus medio cataphractus ſtat Ruſtam, ſiniſtrâ ſcipionem tenens, ad latus demiſſum, exertoque indice Reginæ colloquens. Hæc ad Regem

converſa, levatâ dextrâ, indici indicem jungit. In Ruſtami pediſequo idem ſpectatur geſtus qui in domino. Inter Reginam & Ruſtamum pectore tenus prominet pygmea puella, ſive filia, ſingulari capitis & pectoris ornatu.

In hac figurâ habitum nonnihil temeravit vetuſtas; redimicula tamen in ſingulis diverſa & notabilis formæ, capilli in Ruſtamo ſoluti, in ceteris plicati; tum monilia ex globulis confecta, illæſa ſunt & ſatis expreſſa. Crura tegunt in tumulos coacervata pulvis & ſabulum. Hanc excipit altiori loco conſpicua

Figura XII.

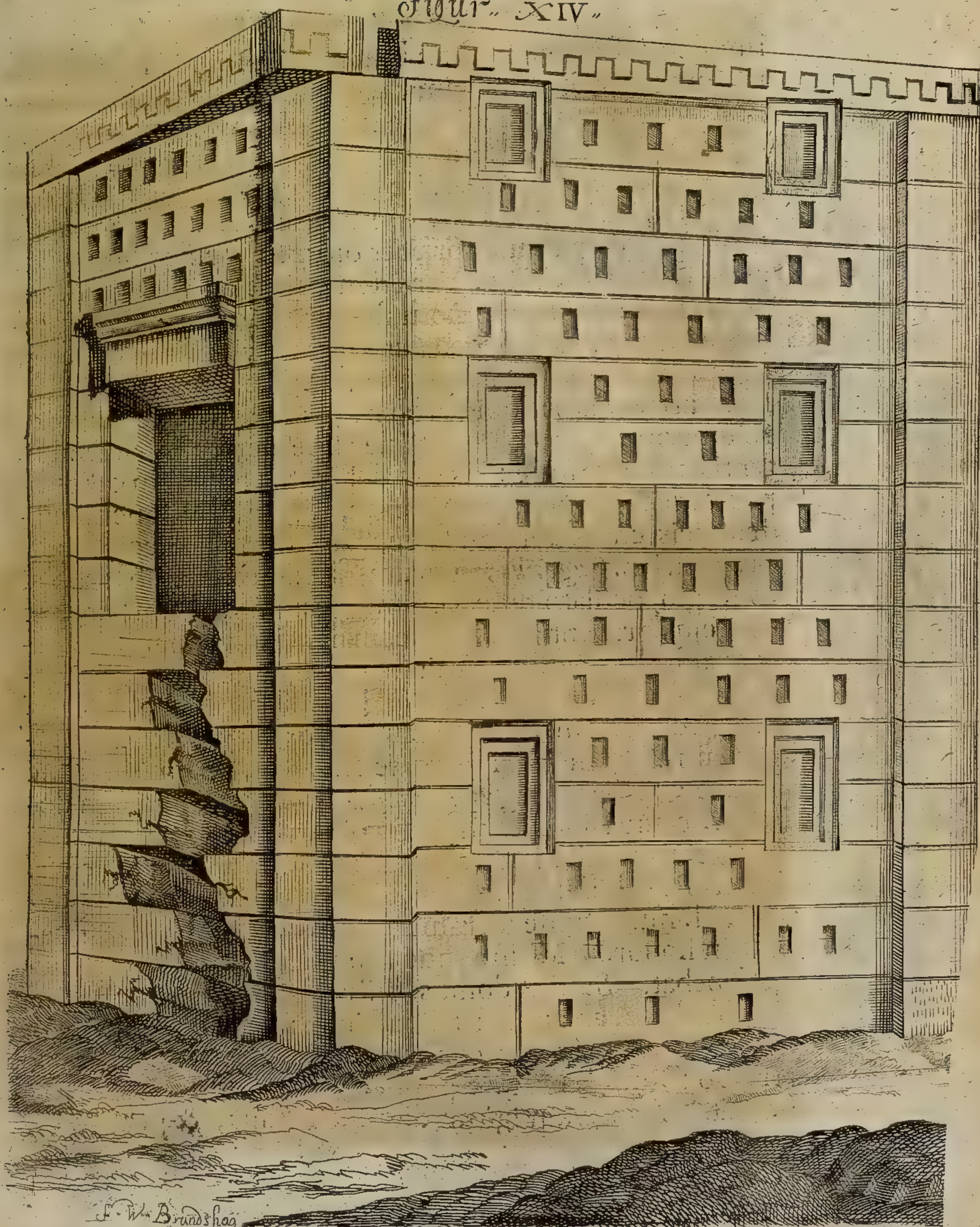
ſpatium exhibens quadratum, glabrum & omnis ſculpturæ vacuum, præter trium riſcorum, quibus olim infixa fuit Tabula ex pretioſo, quod dicunt, ære; quæ verò dudum ablata eſſe potuit. Hanc ſequitur

Figura XIII.

in pariete rupis transverſæ, prope ſolum, exſculpta ſub Hieroglyphicâ quartâ, Duellum exhibens duorum equitum heroum, ſimile ei, quod ſtitimus Fig. VIII. & X. Pro

Figura XIV.

exhibemus Ædificium ex candidiſſimo & polito marmore, quod extat ſexaginta à rupe paſſibus, è regione Figuræ quartæ, ſive Hieroglyphicæ primæ. Forma ejus cubica eſt, cujus ſingula latera paſſus habent in latitudine duodecim, plures in altitudine. Structura eſt quaſi in duas diſtincta contignationes, quarum inferior vel cæmento farta eſt, vel muro recluſa, ne acceſſus pateat; ſuperior, cameram refert unicam & obſcuram, ad quam penetrare diurna lux niſi per oſtium poteſt. Saxa, ex quibus conſtruitur, tantæ molis ſunt, ut in ſingulis parietibus duo juxta ſe locata, palatii latitudinem, altitudinem quindena ſupra invicem poſita abſolvant; uno præter hæc incumbente, pro operis coronide, cujus longitudo totam ſternit parietis latitudinem. Tria domûs exteriora latera, ſex loculos ſingula exhibent, triplici ſerie locatos, quadratos, in formâ feneſtrarum, ambientibus limbis gradatim

Figur. XIV.

tim depreſſioribus; tum multos præterea riſcos ſuperficie tenus exciſos, quorum numerum & ſitum vide in Icone. Dicebantur loculi aureas tabulas, riſci, ejusdem metalli bracteas tenuiſſe, inſertas pro ſplendore ædificii: quas verò rapax ſequioris ævi conditio expunxerit. Frons ſeptentrionem, ſive rupem, reſpiciens, tribus circiter à terrâ orgyjis patulum præbet oſtium; à cujus limine ingens decurrit hiatus, parietem usque ad fundum dividens: Dicerem terræ motu factum eſſe, qui etiam ſupremum ſaxum, ex ſuo loco (ut in icone vides) excuſſerit, niſi probabilius fuerit, gradus pro aſcenſu ei olim inhæſiſſe, arte infixos, qui verò effracti diſtractique lacunam reliquerint. Difficile erat, nec ſine periculo, aſcenſum tentare absque ſcalis: his ego deſtitutus, cùm & lux & tempus deficerent, penetrare non potui. Inſcriptionem quadruplicis characteris inde depromptam mihi communicavit Cl. Dn. *Jagerus;* Verùm, quòd non ex ipſo loco, ſed ab Anglo, oculato teſte, communicatam deſcripſerit, pro verâ ejus præſentiâ fidem meam non interponam. Chalcographus meus illam ſiſtit in Tabulâ ante montem deſuper pendente: clariùs eam ex communicatione *Floweri* propoſuit Cl. Dn. *Hyde*, in laudato opere; ſed quam perperam refert in Equi ſyrmate inveniri. Domum hanc accolæ vocabant *Nagara chonèh*, i. e. tympanorum domum, ex quâ ſtatis horis muſica ſolita ſit intonari; Verùm hoc genus muſices & theatrorum muſicorum ſerioribus ſeculis Perſiæ inductum eſt à Tamerlane: Satiùs crediderim, domum fuiſſe ſacram, in quâ Magi ignem coluerint in honorem Mithræ, quod in ſpelæo & obſcuris peragi debebat. Similis domus, diſtractis ſaxis, penè diruta extabat hinc, ab aliquot teli jactibus verſùs eurum, in eâdem, quæ ad palatium collimat, lineâ; quò verò, quòd inter duo fluminis brachia poſita eſſet, viam dirigere non licebat. Ad lævam igitur digreſſi ſumus, & prope pagum

P. 325.
FRONTISPICIUM PALATII PERSEPOLITANI

gum *Sjuul* transitum adepti, perreximus unam parasangam in crepusculo, & prætervecti Persepolitanum palatium, pervenimus ad vicum *Myr gascuun.* Divertimus hîc in Xenodochio peramplo, cujus hospes, vel custos, pro more loci, erat meretrix publica. Postridie cum diluculo, transimus viâ dimidiæ horæ, ad spectandum alterum Monimentum, videlicet rudera Regiæ Persepolitanæ.

RELATIO V.

Palatii *Istachr*, sive Persepolitani, rudera, vulgo *Tsjehìl menaar* dicta.

§. I.

Operis conditor.

Antiqua Regum Persicorum sedes, quam in ruderibus hîc contemplabimur, diversis appellatur nominibus; quorum hodie vulgatissimum est چهل منار *Tsjehìl menaar*, i. e. Τεσσαρακοντάστυλος, sive quadraginta turres, petitum à multitudine columnarum in eâ spectabilium; prout solent Persæ hoc numero multitudinem exprimere. Vocatur etiam, præsertim in scriptis, إصطخر vel secundum scriptionem Persicam استخر *Istachr*, vocabulo obsoleto, quod lapideam, sive marmoream, operis substantiam insinuat: quo verò & ipsa arx, quæ olim palatium complexa est, quin universa urbs, & urbis locus etiam denotari solet. Audivi ab aliis appellari خانه دارا *Chonèh Darà*, i. e. *Domus Darii*, quem Persæ دارا كوچك *Darà Kutsjùk*, i. e. *Darium minorem*, ex rebus obscurè & infeliciter gestis, Latini *Darium Codomannum* vocant, velut novissimi in eâ residentis Monarchæ, sub cujus fatis illa à Victore temulento exitium passa est. Legitur tribus

 secu-

ſeculis in extruendâ laboratum fuiſſe, donec tota abſolveretur; ſi modò unquam abſoluta, vel tota lacunaribus operta fuit. Ajunt, lacunaria ac parietum interſtitia fuiſſe cedrina; quæ verò ab Alexandro incenſa conflagraverint, ſuperſtite incorruptoque marmore, ac paſſim aliorſum transvecto. Sunt qui eam non Regum ſedem, ſed mauſoleum & locum devotionis fuiſſe judicant, ex ſacris iconibus, quas ſtructuræ quædam præferunt, tum ex conjecturis chronologorum quanquam recentiorum temporum, qui ædificium illud ad typum templi Salomonis factum ſcribunt, & ex textu quodam ipſius Corani comprobant. Verùm nil impedit, locum ſacrari Religioni, aut Principum manibus Fana extrui intra Aulæ pomœria; quandoquidem præter ſculpturas quorundam conclavium, quæ ſacerdotales ritus & habitum oſtentant, in aliis ruderibus etiam ſpectantur hiſtoriæ ſecularium geſtorum, theriomachiæ & triumphalis ambitûs hiſtoriæ, quæ cum ædis ſanctitate minùs convenirent. Conditorem alii inducunt *Ardeſjir Behmèn*, ſive *Ahasverum*, quem Græci vocant *Artaxerxem;* negantes, ante eum Iſtacheriani Palatii præſentiam, cum alioqui Rex inclytum illud convivium, de quo Sacra Biblia referunt, in illo potiùs ſplendidiſſimo orbis theatro, quàm in arce Suſâ celebraſſet. كتاب تاريخ *Kitaabi Tariich*, ſive liber Chronologicus, (ita κατ' ἐξοχὴν, appellantur *Emiir Chani* ſeptem de rebus patriæ volumina) operis inchoatorem inducit Regem *Dſjemdſjid;* cui doctorum plerique aſſentiunt. Nonnulli altiùs, & ex diluvii ſeculo fundatorem repetunt Regem *Kijumerèts*, ſive *Khejomerès;* cum probabile ſit, qui primus gentem & urbem genti condiderit, eum & ſibi de Regiâ proſpexiſſe Sede. Quisquis fuerit, ex ſculpturis conclavium colligitur, Principem fuiſſe ejus gentis, quæ Abrahami Religioni, vel, ſi placet, Legi Judaicæ ſubſcripſerit:

pſerit:

pserit: quòd Abrahami, quin etiam Salomonis ævo multas fecisse gentes exteras, maximè verisimile est: nec de Persis quidem dubitari potest; quorum Monarcham, *Cyrum*, S. Scriptura Dei servum, appellat, & *Darium Hystaspis, Ahasverum, Dariumq; Nothum* propitio in Judæos affectu promovisse templi Hierosolymitani extructionem memorat. Nam laudatus *Emiir Chaan* Regem *Dsjemdsjid* ait initio religiosissimum fuisse, & fovisse religionem *Idris*, i. e. *Enochi* Prophetæ, adeoque Deo vero sacrificasse; verùm, rerum suarum successu eò prolapsum arrogantiæ fuisse, ut suam coli imaginem ac divino cultu venerari jusserit. *Dsjemsjidis* in throno sedentis simulacrum portis insculptum mihi monstravere ductores mei, sed ignari historiarum, nec satis fide digni. Pro meliori dictorum intelligentiâ, ex Persarum traditione, subjungo succinctam seriem primævorum Regum cum annis regiminis. Primus regnasse scribitur *Khejomerès* annos sexaginta. (2) *Husjeng* annos nonaginta, (3) *Tehmurès*, (4) *Dsjemdsjid*, (5) *Sohhaak* annos mille, (6) *Freiduun* annos quingentos, (7) *Manutsjehhr* annos quadraginta, (8) *Nauser* septem, (9) *Kei Kobaal* triginta tres, (10) *Kei Kaujuus* septuaginta novem, (11) *Kei Gosro* (Cyrus) sexaginta tres, (12) *Lohrasp* viginti, (13) *Gustasp* (*Hystaspes*) quadraginta, (14) *Behmen* sive *Ardesjir*, (15) *Darab*, (16) *Dara*, (17) *Iskander Filakuus*. (*Alexander Magnus.*) Paucos hos Reges memorant & partim longissimi regiminis, quia obscuriores omittunt; eorum & interregni annos priorum regimini accensentes: ex quo *Sohhaaki* & *Freiduuni* regno plura attributa sunt secula.

§. II.

Palatii situs & descriptio generalis.

Palatii quadrata basis est, ad occidentale latus excelsi & inconditi montis *Rahmèd*, in formam theatri condita & à tellure elevata, situm obtinens super petram, quam ajunt mar-

marmoream, ita ut toti patenti campo occidentale latus suum, velut operis frontem, objiciat, atque olim urbi amplissimæ, quæ campum repleverat, ubiq; conspicuam exposuerit structuræ suæ magnificentiam. Campus, quà palatium ambit, planus, sabulosus & incultus est, ad radicem montis clivosus & accolarum expers, præterquam opilionum, qui cum suis mapaliis per submontana vagantur. Rudera in propinquo spectantur duobus in locis, indices magnificorum olim conclavium, quæ ipsi palatio coæva esse, testatur marmoris & structuræ genus. Priora nomino areolam, palatii angulo meridionali à centum & quinquaginta passibus oppositam, quadris marmoreis ex cœruleo nigricantibus (majori parte evulsis) stratam, quæ columnam exhibet unicam, inter ceteras undecim prolapsas, immobili talo consistentem, marmoream, canaliculis striatam, fictam ex uno continuo lapide, orgyias referentem duas & dimidiam in crassitie, novem (si conjecturæ fides est) in longitudine. Ex ceteris vel bases, vel basium saltem vestigia, conspiciuntur, scapis ex lapsu diminutis & partim ablatis; Parietum reliquiæ adsunt marmorea quædam saxa, quinque & sex passus longa lataque, minoribus passim avectis. Posteriora rudera constituunt non procul à palatii latere boreali spectabiles portæ rubidæ, marmoreæ; una erecta, ex tribus saxis (uno quod superliminare, duobus quæ postes referunt) constructa; & paucæ aliæ prostratæ & partim etiam distractæ. Mons palatio adsitus, quamvis in abdito sinu elegans marmor foveat, tristem tamen præbet faciem, ex margâ, petrâ sabuloque compactam, decolorem, lacunosam & nullâ fronde honestatam. Palatii basis, sive area, formam refert theatri, cujus latera ad cardines mundi (si orientale excipio) accuratè producuntur, quadraturâ tamen minùs exacta vel æquilaterâ. Nam tractus montis quadantenus in arcum recedit, & ex austro declinat in

Merid

Septem

Oriens

Occid

Structur I

Str II

Str III

Str IV

Str V

Str VI

Str VII

Scala passuum

10 20 30 40 50 100 150

F.W.B. Sculp.

in orientem; ex quo annexæ areæ limes orientalis in eandem formam provehitur, australis verò exsurgit boreali paulò longior. Præterea ipsa theatri latera amussim non ubique servant, sed parietes alios podiorum instar projectos exhibent, alios intra lineam retractos, pro occasione vel commoditate ædificiorum, sive conclavium, quæ inibi extruenda conditori placuit. Projecturæ, quas in boreali & australi latere satis inordinatas, nec ubique paris altitudinis conspicimus, plures successivè conditores arguunt, per quos basis hæc subindè novis aucta progressibus in majorem molem excreverit. Longitudo, quæ ab Oriente in Occidentem, id est, à monte ad campestrem terminum, protenditur, passus meos habet rotundo numero 570, latitudo maxima, quæ à borea vergit in meridiem, passus quadringentos. Murus, sive paries, qui ubique perpendicularis est, altitudinem obtinet orgyiarum sex, plurium vel pauciorum, i. e. ubique non eandem, eò quod solum ad boreale latus sit magis acclivum, declive circa occidentale & australe. Structura parietum priscam exprimit Operis magnificentiam, saxa ubique præbens marmorea atra, vel in cœruleum atricantia; qualibus passim & ipsa area sive pavimentum sternitur. Saxa ad assem quadrata sunt, externâ facie nitidè polita. Eorum jure mireris insolitam magnitudinem: quoniam minima duas & tres, cetera quatuor, quinque & plures passus in omni dimensione exhibent. Scribunt, ex ipso solo, sive rupe, quæ structuram bajulat, deprompta esse, non aliunde transvecta; qui sanè labor mortalium viribus fuisset superior. Triplex hujus theatri latus (nam quartum mons constituit) tot seculorum tempestatibus vix temeratum est tantopere, ne, velut nuper structum sit, nitore parum amisso, glaberrimam referat superficiem. Facies borealis furtivas manus passa, multos lapides angulares in fastigio amiserat, prius, quod avehi ob ma-

magnitudinem integri non possent, in quatuor partes, magno, ob duritiem, labore divisos; prout plures semi divisi & derelicti ostendunt.

§. III.

Ignoti characteres Palatii.

Facies meridionalis, non procul ab occidentali termino, quatuor circiter ab humo orgyjis, Inscriptionem exhibet, expressam characteribus peregrinis, formam habentibus cuneolorum; quales (præterquam in conclavibus ipsius palatii) nullibi terrarum reperiuntur, neque à quoquam mortalium hactenus possunt intelligi; cum & ipsa lingua, qualis sit, ignoretur; & an simplices literas, prout Europæorum, an syllabarum sonos, ut Japonensium ductûs, an integras res, exemplo Sinensium, exprimant, incertum sit. Ego postremum auguror, & cuneolos, pro diverso positu & compositione, aliam atque aliam denotare rem; adeoque parum referre, quo idiomate lectio investigetur. Paucitas cuneorum in uno charactere, cum Sinensium virgulæ sæpè multò plures sint, nihil me ab hâc sententiâ dimovet; Tantâ enim hîc non opus est in rebus exprimendis copiâ cuneorum, quantâ in Sinensium scripturâ virgularum opus est; cùm virgulæ Sinenses caudâ & capite careant, vel si ob καλογραφίαν habeant, carere tamen sine detrimento sensûs possint, adeoque in uno situ saltem unam significationem inferant; nostri verò cuneoli in eodem positu, si invertantur, duas insinuare valeant significationes, adeoque minori apparatu & compendio res suas describere. Characteres, quòd nullibi præterea reperiantur, Palatio Istacheriano proprii ac domestici dicendi sunt, quibus perquam curiosè venustissimèq; insculptis (non exsculptis) structuras in ipsâ theatri areâ existentes, videlicet portas, fenestras, statuas, parietes illustrare, conditori placuit. Narrant foveas characterum auro impletas fuisse, sed quod hostiles manus

ſequiorum temporum expunxerint. Aureum ſane colorem in nonnullis characteribus ſuperioris areæ obſervavi; an obryzi reliquias, an deaurationis ſaltem, non dixerim. Characterem à *Zerduſto* inventum eſſe, ne credas vulgo! coævus eſt palatio, & in primâ marmorum conſtructione inciſus. Biblia quæ à *Zerduſto* accepit *Darius Hyſtaſpis*, atque in hâc arce ſuâ aſſervavit, deſcripta fuerunt veteri ejus ſeculi linguâ & charactere Perſico, quo hodierni *Gabri*, ſive veteris religionis aſſeclæ, etiamnum utuntur, ſed plurimum immutato & ad Arabicæ ſcriptionis genium accommodato. Inſcriptio, de quâ loquor, lapidem occupat decem paſſus longum, tres circiter latum, longitudine ſuâ non in perpendiculum, ſed horizontaliter inſertum. Videtur autem non marmoreus, ſed ſubſtantiæ mollioris eſſe, quia paſſim characteres amiſerat injuriâ temporis exeſos. Inſcriptionis quadruplex quaſi tabula ſpectatur, intergerinis virgulis diviſa; quarum unaquæque lineis abſolvitur viginti quatuor; characteres tanti ſunt, ut pollicarem longitudinem videantur excedere. Ego ex tabulis illam hîc exhibeo, quæ latus claudit ſiniſtrum, & legentis dextræ opponitur: ſive prima, ſive poſtrema dicenda ſit. Ab hâc deſcriptionem auſpicatus ſum, quòd *mola*, ſive theologus, quem in vico exploraveram, dixiſſet mihi: *Scripturam hanc æquivalere characteri Hebraico;* quem à ſiniſtrâ oriendum eſſe ducebam. Verùm, unius deſcriptio tam longam mihi faceſſebat operam (ob loci altitudinem & ſolares radios permoleſtam) ut parum abeſſet, quin à ceteris abſtinere coactus fuerim. Videntur autem reliquarum characteres à præſentibus quadantenus variare, & qui in præſenti tabulâ ſurſum ſpectant, in illis cum occurrerent, vel deorſum vel ad latera inverſi. Venuſtatem literarum ſupinus chalcographus meus non eſt aſſecutus: omiſit etiam decens ſpatium, quod characteres ubique diſtinguebat: quo nomine

Inscriptio Persepolitana

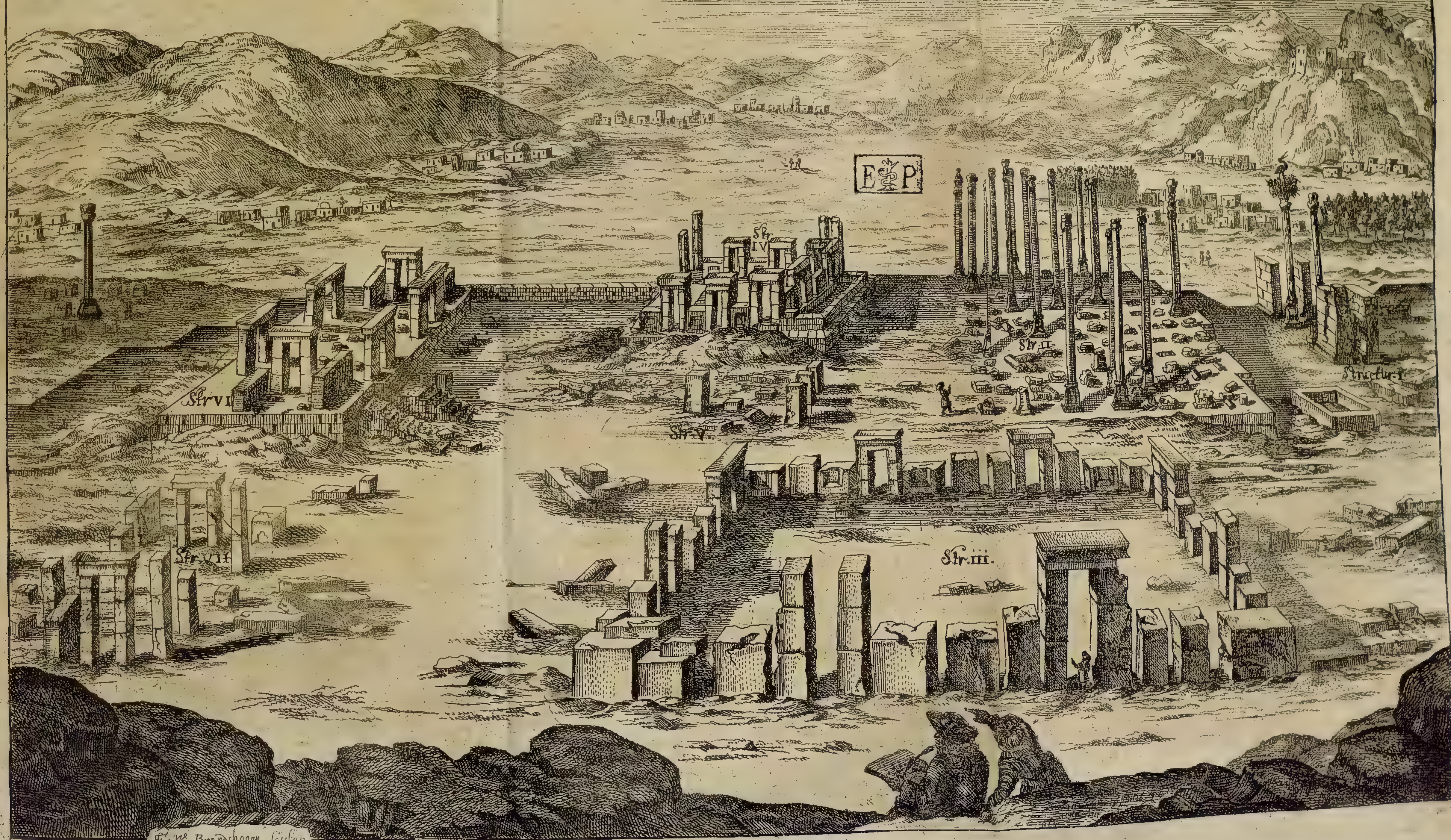
mine excuſari ipſam Inſcriptionem volo, quam penes me ad typum exaratam ſervo, multò accuratiorem.

Palatii deſcriptio ſpecialis.

§ IV.

Acceſſus patet in fronte, prope finem borealem, duplici ex eodem termino in eundem locum aſcenſu: uno, quo ad dextram quinquaginta quinque gradibus in podium, & ex hoc viceverſâ ad ſiniſtram, gradibus quinquaginta octo, pergimus in projecturam, cujus longitudo explet paſſus viginti quatuor, latitudo octo; altero, qui ſitu oppoſito primùm ad ſiniſtram, deinde ad dextram, totidem, quot dixi, gradibus in eandem perducit projecturam: ex quâ per gradus omnino duos, utrique aſcenſui communes, rectà in aream univerſi operis devenitur. Gradus concolori parietibus marmori, plerumque uni ſaxo duodecim, inciſi ſunt; longitudinem obtinentes paſſuum octo, latitudinem ſeſquipedalem, altitudinem vix ampliùs palmarem; eo proinde ſitu gaudent, ut equitando etiam penetrare in aream commodè liceat. Area horizontaliter expanſa ac æqualis eſt; niſi quòd cæmenta ex collapſis ædibus, tum ex monte transmiſſa ſabula & pulveres, circa objecta projectorum ruderum accumulata, inæqualitatem pariant. Ædificia ſuſtinuit plura ac ſplendidiſſima; quæ adeo nunc diruta ac proſtrata jacent, ne connexionem, lacunaria, altitudinem, imò vix numerum agnoveris. Rudera nondum peſſundata, antiqui ſplendoris, monarchiæ & priſcorum temporum faſtûs, documenta præbent luculenta. Magnificentiæ major pars conſiſtit in multitudine prægrandium, tum columnarum, quæ ſuſtinuiſſe lacunaria videntur, tum portarum, quæ ædificia clauſerant: quarum illæ ex marmore plerumque albo, hæ ex obſcurè rubido, utræque duriſſimo & perpolito, fabricatæ ſunt: ſaxis ad ſtructuram ſelectis ita magnis, ut quantæcunque columnæ vel portæ fuerint, tri-

bus

PALATII PERSEPOLITANI RUDER
E P
Str. IV
Str. II
Structur. I
Str VI
Str. V
Str. VII
Str. III
F. W. Brandshagen sculps.

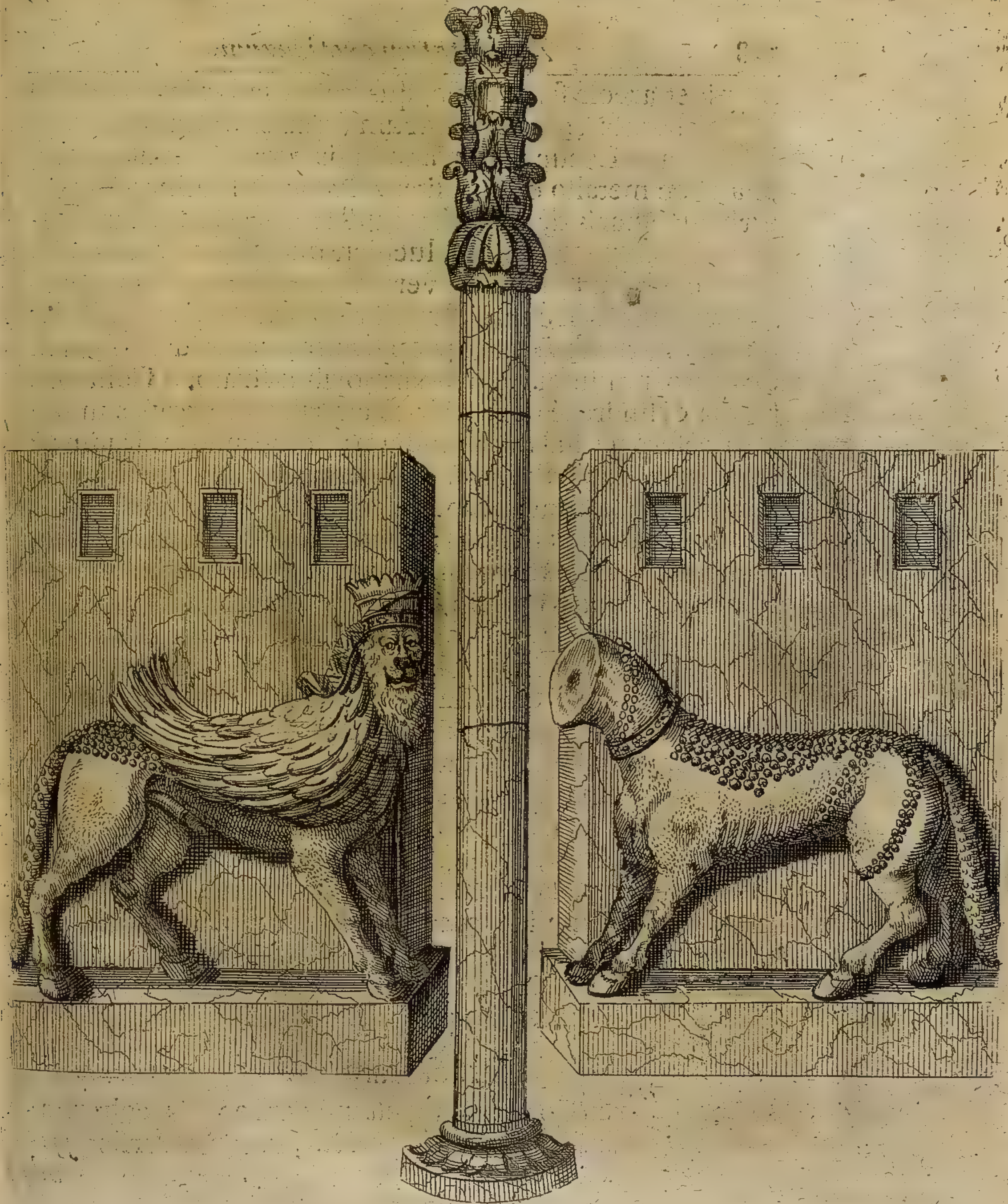
bus omnino, quatuorve, raro pluribus abſolverentur. Quibus accedit anaglyptarum ſculptura ubique elegans variorum emblematum & hiſtoriarum, de rebus æque ſacris ac profanis; In quam vero venuſtatis partem cum non æque potuiſſet temporum malitia dentes exerere, quod marmor eſſet omni ſilice durius, accidit non multis retro annis, ut quidam archiſatrapa Sjiraſenſis, homo perditus & cum *Heroſt.* æternum tacendus, miſſis latomis, pleraſque figuras deturparet, præſertim perſonarum facies, manus & quicquid maximum redoleret artificium: ita, cui hoſtes & tot ſeculorum injuriæ pepercerant, abolere malitioſe conatus. Cauſa homini non alia fuerat, quam tædium amicorum & magnatum, qui aliunde ſpectatum venientes, œconomiæ ſuæ moleſti eſſent. Commiſſo ſcelere, parum abfuiſſe dicitur, quin per alium edoctus Rex, à patratore pœnam capitis exegerit. Ex marmoreis, quæ hodienum conſpiciuntur, ruderibus colligo, ſtructuras illuſtriores per univerſam aream extitiſſe haud amplius octo, (ceteris, ſi forte plures fuerint, disjectis devectisque) videlicet: quatuor ſecundum longitudinem frontiſpicii, quod campo opponitur, ceteras paulo remotiores ad orientalem theatri partem; omnes quidem eo ſitu, ut parietibus ſuis mundi cardines reſpicerent, & hoc ipſo reſponderent quadraturæ communis areæ. Area cum ubique horizontaliter plana ſit, ædificiorum tamen non eſt omnium æquale pavimentum, ſed aliud alio paulo ſublimius, ut per gradus in ipſum aſcendi oporteat. Si quis horum omnium ſculpturas, Inſcriptiones, menſuram, ornamenta & cetera memorabilia velit accurato penicillo deſcribere, ei vix bimeſtris in loco mora ſuffecerit. Ego, quantum ex his unico atque integro triduo aſſecutus ſum, quô nec prandio otium indulſi, fideliter communicabo; ordinis cauſâ ſingulas Structuras numeris diſtincturus.

Stru-

Structura I.

quindecim passibus ab ascensu incipit, introitum universi operis constituens. Hæc quatuor absolvitur parietibus, vel, si ita vocare licet, *Statuis*, totidemque *Columnis*; quarum omnium hæc est dispositio: Opus duæ ordiuntur Statuæ marmoreæ albicantes, vagis quibusdam venulis variegatæ, latitudine suâ à scalis ad montem, sive ab occasu in orientem, extensæ, spatio disjunctæ passuum saltem quinque. Quas in eâdem lineâ ex brevi intervallo sequuntur subdiales columnæ quatuor, pariter marmoreæ, in quadratum dispositæ, ex quibus duæ posteriores desiderantur, pridem collapsæ. Columnas rursus excipiunt duo parietes, sive Statuæ, substantiâ, magnitudine, formâ, positu prioribus similes & ab iis triginta passus remotæ. Statuarum gigantea prorsus structura est; cum enim crassitiem obtineant duorum, latitudinem octo, altitudinem circiter quatuordecim vel amplius passuum, ex pluribus tamen quàm duobus saxis constructæ non sunt; ita verò affabrè, ne eorum appareat commissura. Interiora latera singulas exhibent monstrosæ formæ & magnitudinis belluas, corpore quasi dimidio prominentes, eo situ, ut basi parietum insistendo totam statuarum latitudinem impleant, & in priori ordine scalas, sive occidentem, in posteriori montem, sive austrum, respiciant. Priores belluæ invicem figurâ similes sunt; verùm quòd capite mutilatæ sint, agnosci non satis possunt, an Camelo-leonem, vel aliud bruti monstrum referant; ornatus utrique idem est, & plurimus ex rosis & coralliorum globulis. Posteriores duæ alatis dorsis gryphi æmulantur figuram; facies tamen barbata & humanæ similis est, malitiosam populatoris manum passa. Ulteriorem descriptionem supplebit apposita effigies, quanquàm ruditer sculpta, in quâ effigiem saltem unicam tum ex columnis, tum ex duplici beluarum genere stitisse, sufficere nobis visum est. Belluis triplex

immi-

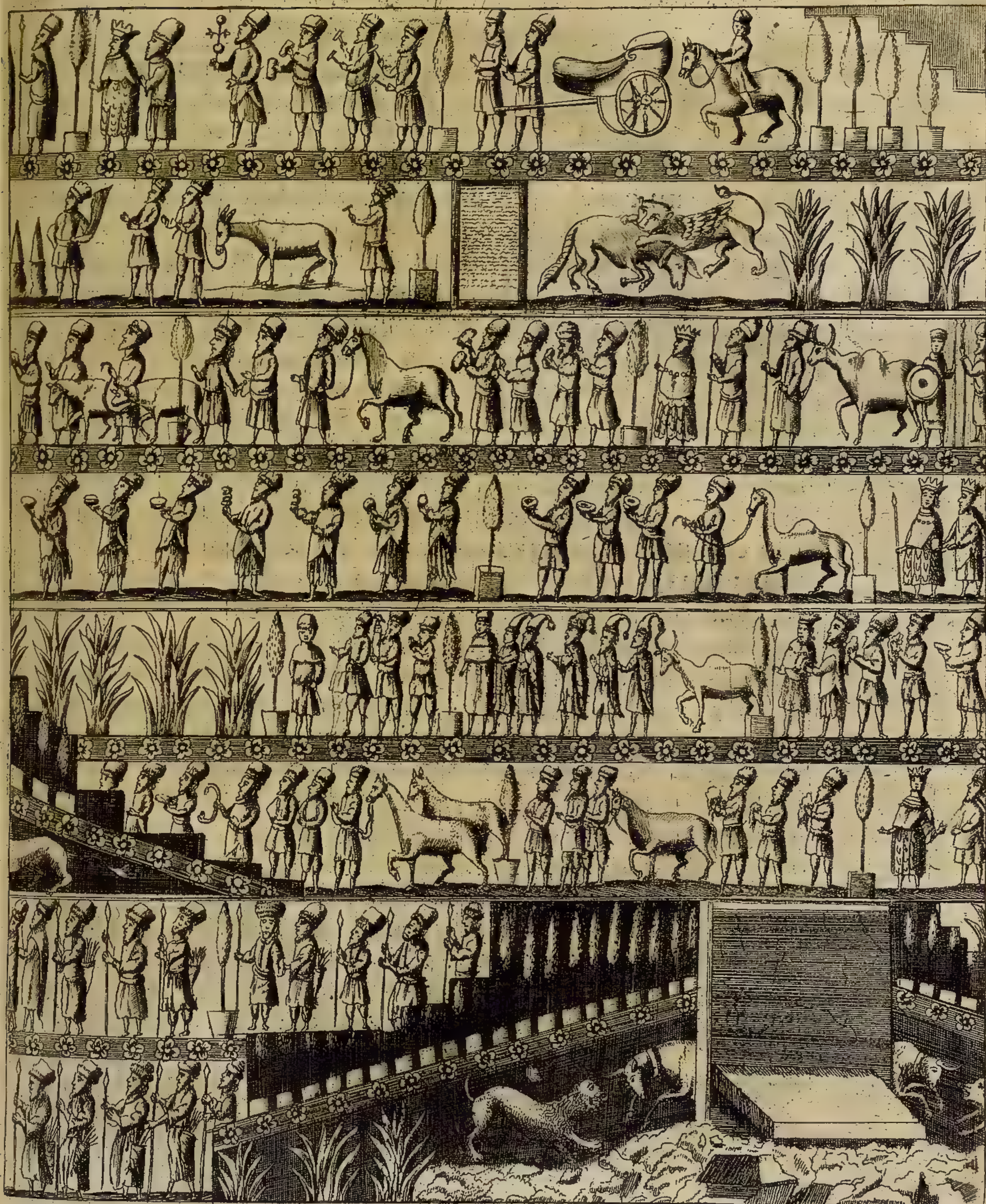
imminet areola sive tabula, quælibet duabus supra viginti lineis characterum cuneatorum (quales supra dedimus) insculpta. Lacunæ quædam in iis aureo micant colore, quasi hoc metallo olim oblitæ vel repletæ fuerint. Statua utriusque paris dextra, facie austro obversâ, lacunam refert ex fastigio demissam, luculentum testem effracti olim muri contigui; qui inde versùs proximam, eamque palmariam universi operis, structuram protensus, Regii illius atrii constituisse videtur propylæum, velut idem apparet ex murorum intervallo, marmoribus strato. Columnis forma cylindracea & crassities æqualis est, orgyjas in ambitu referens duas & dimidiam; longitudo altitudinem statuarum duplo & ampliùs superat; bases, sabulo tectæ, vix conspicuæ sunt; scapus ex quatuor saxis componitur densis canaliculis striatus; capitellum sculpturis & coronamentis variè exornatum refert calathum. Altera columnarum quadruplici nido ciconiarum, super invicem aggesto, premitur, neq; alius præterea nidus ibidem spectatur. Ab hâc Structurâ triginta passus progredienti, versùs montem, cumulus occurrit ingentium saxorum, sabulo pene sepultorum: quorum pars à magistris jam tractata, ultimas expectat cælatorum manus. Ex his ob magnitudinem memorari meretur pars columnæ nondum politæ, quæ diametrum obtinet unius orgyiæ; tum hydria, seu linter, cujus profunditas pene orgyiam, longitudo septem, latitudo sex passus exhibet, oræ crassities tres spithamas: videbatur autem petroso solo continuus, i. e. ex caute prominente efformatus; quia ipsum solum hôc loco petram refert. A columnis circiter quadraginta passus versùs meridiem progredientes, sistimur ante

Structuram II.

Primaria hæc & onomastica est universi operis, columnarum magnificam sistens congeriem, vulgo à Persis *Tsje-*
hil

hil menaar dictam; quam nos ob loquendi commoditatem *Stylo-mesaulium* appellabimus. Hæc Structura supra communem basim muris atris marmoreis ad sesqui orgyiæ altitudinem elevata, speciem præbet novi ac sublimioris theatri: cujus quadrata forma est, circiter 140 passus protensa ab oriente in occidentem, sive ad finem Palatii, quà campo imminet, longius à septentrione in austrum, & ad novi ædificii structuram usque. Frontispicium (quod boreale latus constituit,) quatuor exhibet ascensus, sive scalas: quarum priores duæ adversa occupant latera projecturæ, sive podii, in medio frontispicio positi, ita ut una scala ab occidente ad orientem, altera ab oriente in occidentem vergant; à quibus utrinque quadraginta passus recedenti duæ se offerunt scalæ posteriores, pari situ locatæ: muro frontispicii in tantum retracto, quantum illæ requirebant spatii. Ascensus leviter acclivis est, per gradus (sex passus longos) omnino triginta, unico marmori incisos; sed qui in scalis posterioribus sunt diruti & vix numerabiles. Ipse frontispicii paries, ubique latissimo marmore convestitus, duplici serie variarum sculpturarum exornatur: quarum plurimæ ruinis ac cæmento tectæ, haud integrè agnosci possunt, nisi impedimentis remotis, nec omnes depingi accuratè, nisi longioris otii impendio; non paucas etiam vitiavit vetustas, communis rerum humanarum corruptrix. Sculpturæ in duas disponuntur series, intergerino limbo in superiorem & inferiorem discretas. Utraque solennem exhibet sive sacrificalem, sive triumphalem ambitum, qui protenditur à scalis campo propinquis ad scalas monti oppositas, id est, ab occidente in orientem. Ambitum orditur in ordine superiori Eques, quem birota excipit, à viris duobus quasi subjugibus protracta; inferiori ordine alatus leo colluctans cum tauro monocerote: cui jungitur longa tabula, carminibus inscripta viginti quatuor, ex cha-

ractere cuneato, Palatio huic proprio. Uterque ordo ab occidentalibus ſcalis ad projecturam usque viros ſiſtit vario veſtitu, rebusque diverſis, quas manibus geſtant, conſpicuos, quibus paſſim inſeritur mulus, bos, ovis, camelus vel Cupreſſus: A projecturâ ad ſcalas usque orientales, meros exhibet ſatellites, qui dextris haſtam, humeris pharetram ferunt, togis laxis induti, capitis ornatu nonnunquam coronæ ſimili: Quali etiam ſatellitio venuſtantur interiores omnium ſcalarum parietes. Projectura hunc ambitum (ſive unum, ſive duplicem) interrumpens, in exteriori ſcalarum facie, utrinque duplicem quoque ſiſtit iconum ſeriem, in imâ, præter plantas Aloæ vel Cinaræ Indicæ ſimiles, leonem cum tauro luctantem, in ſuperiori Cupreſſos, vaſis Adoneis inſitas. Saxum, (quod podii frontem clauſerat, & totius frontiſpicii centrum conſtituit) paſſus octo longum, ſex latum, ex pariete dilapſum & inverſum jacet, ſculpturas ſuas hoc poſitu abſcondens. Adumbrationem ambitûs hujus tentavi, ſed penicillo, quàm par erat, fugaciori & ad omnia non ſatis attento. Eam magis deturpavit chalcographus, dum particulatim pictam, me abſente ſculperet, in iconum proportione non minùs, quàm in ordine & locatione hallucinatus, nec integram aſſecutus quidem, quòd delinearat in formâ minori. Qualiscunque ſit, apponendum tamen duxi, ut ſuperſederem prolixæ deſcriptioni, terſiorem daturus loco alio. Aream conſcendens, ſcenam video ſplendida præbentem fulcra Imperatorii quondam, uti videtur, conclavis: Columnas videlicet ſeptendecim, ex ſeptuaginta duobus, quantum ex ordine & veſtigiis colligo, ſuperſtites; ceteræ lapſu comminutæ disjectæque pavimentum operiunt. Videntur autem diſpoſitæ fuiſſe in quatuor claſſes; ſingulas muro olim diſcretas atro marmoreo, cujus quædam ſaxa prominent pene orgyiam alta, longa paſſus ſex, craſſa unicum. Columnæ vel earum

rum bafes & veftigia intervallo disjuncta funt novem paffuum, innixa quadris, quibus folum fternitur, marmoreis, fex paffus in utraque dimenfione referentibus. Figura omnibus non eft eadem; nam anteriores, quas ad projecturam confpicio, & quæ his in ferie refpondent, Columnæ claffis mediæ, ad unum typum fictæ funt, planè cum columnis ftructuræ præcedentis primæ, fcapis donatæ ftriatis, & in faftigio extuberantibus anaglypticæ artis fculpturis variè decoratis. Ab his non abludunt Columnæ claffis vicinæ, quæ orientem fpectat, nifi quòd calathi decore careant. Occidentalis claffis Columnas obtinet læves & fine ornatu, præterquam quòd in faftigiis quædam bajulent fragmenta beftiarum, quas, ob altitudinem & quod tempeftate vitiatæ fint, agnofcere non potui; faltem leonini unum, aliud bovini pectoris mihi vifum eft. Pro columnarum varietate triplex fpectatur forma bafium; una quadrata & valde Gothica; duæ verò rotundæ, quarum prior præter nitidam fuperficiem nihil habet artificii, altera foliis liliaceis in feriem defuper pendentibus per anaglypticen decoratur. Scapi, five ftriati, five læves, cylindraceam & æqualem ubique rotunditatem exhibent, craffitiem verò tantam, quæ complexum trium fere orgyiarum impleat. Ipfam metiri altitudinem non licuit, nifi per conjecturam; quâ fpondere aufim in plerisque longitudinem quindecim orgyiarum, minorem in iis, quæ faftigii jacturam paffæ funt. Ut Columnarum omnium prifcus ordo, ac fuperftitum fitus cognofcatur, planographica Tabula infpicienda eft: in quâ orbiculi punctis confignati notant columnarum prolapfarum loca, bafes vel veftigia: orbiculi integri cruce infigniti, columnas ftriatas cum faftigii fculpturis operofè elaboratis; orbiculi unicâ virgulâ divifi, columnas ftriatas fine alio ornatu; orbiculi in centro punctati, columnas læves, omni ornatu carentes. Tefferulæ notant marmorea parietum vefti-

veſtigia; lineolæ parallelæ cuniculum ſub pavimento, qui olim pro aquæ ductu ſerviviſſe videtur. Sequitur

Structura III.

Deſcribendæ in auſtrali tractu duæ reſtant Structuræ: verùm, ut præveniremus confuſioni, viſum eſt ad hanc priùs deflectere ſtylo-meſaulio & monti interpoſitam, ac reliquorum omnium maximam illuſtriſſimamque; quanquam ejus ac ceterarum, quæ ſequuntur, reliquiæ conſiſtant ſolummodo in Portarum magnificis poſtibus, iisdemque, per intervalla aliquot pedum, inſertis quibusdam ſaxis prægrandibus, ex quorum ſerie muros & magnitudinem conclavium colligimus. Præſentis Structuræ (quæ diſtat à priori ſexaginta paſſus) quadrata æquilatera figura eſt; area interior in utramque dimenſionem octoginta quinque paſſus expanſa, ubique plana & inanis, niſi quòd hinc inde ex ſolo promineant ſtriatæ quædam particulæ columnarum, quibus lacunar ſuffultum fuiſſe conjicimus. Singuli parietes, ſive muri, duas oſtentant portas prægrandes, quinque ferè orgyiarum altitudinis, ex ſaxis omnino octo, vel paucioribus, conſtructæ. Has in boreali latere intercipiunt tres portæ minores, ex tribus factæ lapidibus, ſeſquiorgyiam altæ; quarum in ceteris parietibus locum ſupplent marmora in oſtii, vel veriùs in repoſitorii, ſpeciem efformata, ita ut prædictis figurâ, ſitu & magnitudine reſpondeant. Portarum (majorum) poſtes latitudinem referunt quinque paſſuum, craſſitiem duorum, communem cum ceteris parietum ruderibus. Superficies ubique figuris elevatis pereleganter exſculpta eſt, exemplar inſigne ſiſtens, ex quo antiquiſſimorum temporum artificium, geniumque artis perſpicias. Dolenda verò eſt tyrannis tam ſceleratæ manûs, quæ deturpavit imaginum partes præcipuas, tum ſeculorum invidia, quæ pleraque ſuperliminaria, & poſtium quoq; partes

tes

E P

tes, pessumdedit, ab accolis deinde in privatos usus successivè ablata. Sculpturarum non idem typus est: In postibus aliis, quatuor spectantur super invicem locati ordines Atlantum, sculptorum, quasi exsertis brachiis bajulent onus; in aliis tres, quatuor vel quinque præbentur series, tum satellitum, pharatris, clypeis, lanceisque instructorum, tum verò togatorum virorum diverso vestitu & actione, quos Clerum cum Episcopo referre, ex sacrâ judicaveris supellectili, quâ videntur instructi esse. Interior omnium postium facies, duellum sistit gigantis, hîc cum gryphe, ibi cum leone dimicantis, quos infixo pectori pugione victor interimit. Superliminaria, præter ornamenta alia, hieroglyphicam ostentant Homaquilæ figuram, non multum absimilem eis, quas vidimus exsculptas in rupe Rustamicâ montis Achtopèh. Pro descriptionis compendio ideam sisto unius portæ integrioris, (muri occidentalis) ad quam ceterarum speciem liceat conjicere. Discrimen sculpturis non leve quidem intercedit, sed id fortasse ab ingenio solius architecti profectum. Murus orientalis monti obversus extra pomœrii quadraturam in septentrionem extenditur, portarum spargens vestigia quædam marmorea coloris atro cinerei, sculpturis etiam conspicua; quibus in eodem tractu, octoginta ab hôc conclavi passibus, duo respondent postes solitarii, integritate viduati: ex quo contiguum aliquod conclave, vel porticum, eo usque excurrisse judico.

Structura IV.

Hæc cum Stylo-mesaulio (à quo quadraginta passibus dissidet) in eâdem areâ (tessellatâ, si impedimenta removes) collocata videtur; verùm muro atro marmoreo in altiorem situm elevatâ, in speciem singularis theatri: cujus in boreali latere, gemino loco, decem gradibus ascenditur, in oppositâ meridionali unico loco & gradibus saltem

tem quatuor, cum ceteros ruinæ absorpserint. Tota hæc structura circiter quadraginta in longum latumq; extensa est passibus, &, vestigiis si credimus, in plures olim divisa fuit cameras: quarum interior haud vitiata exhibet rudera spectatissima, videlicet omnes portas, fenestras, & ad harum similitudinem cælata quædam marmora. Ex ceteris, quicquid ad orientem steterat, id omne unà cum theatri muro prostratum sabulisque sepultum jacet; Ad occidentem, unius portæ postes adsunt, situ inclinantes, quasi nondum fuerint erectæ, vel ex perpendiculo recesserint; ad septentrionem exigua prominent muri vestigia, juxta theatri marginem. Latus australe duas refert in fine theatri statuas quadratas, situ respondentes interioris cameræ parietibus: quarum quæ ad lævam spectatur, semidiruta est; altera verò altitudinem conservat integram sex pene orgyiarum, in fastigio tribus insignita tabulis Inscriptionum. Interior camera aream claudit sedecim passus latam longamque, sed cumulo obrutam ingenti sphæricæ figuræ; an totus ex ruinis & cæmentis constet; an intus foveat fornicem balneariam, quod volebat plebejus ductor? me latet: aqualium sane cuniculorum in hoc theatro non deerant vestigia. Parietes ejus, tam orientalem quam occidentalem, utrinque procurrisse ad fines theatri, & intergerinos constituisse aliarum camerarum, id equidem collocatæ in eodem situ portæ ac marmora remotiora, luculenter patefaciunt. Marmorum situm & numerum vide sis in Ichnographiæ generalis figura IV, in qua litera (a) denotat portas, (b) fenestras, (c) in fenestrarum speciem excurata marmora. Portæ palmarium structuræ huic decus sunt; altitudo earum quatuor videtur transcendere orgyias: quanquam, quod mireris, ex tribus tantum saxis, videlicet, duobus postibus & superliminari uno fabrefactæ sint; Postium latitudo trium est passuum, crassities duorum, distantia pro-

por-

Typus
Fenestrarum in Struct. IV.
cum Inscriptione

portione altitudinis anguſtior & vix trium paſſuum. Media ſaltem Porta, quam paries auſtralis obtinet, largiùs multò patet, poſtibus etiam latioribus craſſioribusque donata. Reliqua marmora longè inter prædictam altitudinem ſubſiſtunt, & ſaltem ex unico ſaxo fabrefacta ſunt. Figuras portæ ſummo artificio atque ſtudio exſculptas exhibent: Earum triplex hîc varietas cernitur; prima eſt ſatellitum, qui ſubinde gemini, haſtis pharetrisve inſtructi, plerorumque poſtium externa latera occupant; altera eſt herois pugione interimentis belluam, quam referunt interiora poſtium: bellua illa in aliis poſtibus leo alatus, in aliis equus cornutus eſt; tertia eſt Pontificis ſtantis cum duobus pediſequis, uno qui ambabus umbraculum, altero qui lituum epiſcopalem tenet: quam exhibent trium portarum illæ facies, quæ introſpiciunt; cum eo ſaltem diſcrimine, quod uni figuræ deeſſet umbraculum, alteri triplex in faſtigio incumberet Inſcriptio, unaquæque ſex linearum. Marmora, quæ in feneſtrarum formam pertuſa ſunt, circumductâ exornantur ſerie characterum; quorum hic unicum appono exemplum. Præter has & aliæ paſſim occurrunt ſculpturæ memorabiles: ita in externa muri auſtralis facie, quam ruinæ totam fere obruunt, ſatellites obſervavi haſtatos plurimos, pectoretenus prominentes; tum Inſcriptiones tres, unam in medio, alteram atque tertiam juxta utrumque finem. Ceteros taceo ornatus, quos ad aſſem enotare ſingulos, tridui mei limites non permiſêre. Audivi, cum campo exceſſiſſem, *Timurlanem* Perſepolitana rudera dum ſpectaret, curaviſſe ſuum nomen hîc inſculpi charactere Arabico; quem verò nuſpiam vidi, vel ob multitudinem objectorum non obſervavi.

Structura V.

Antequam ſequentem in auſtrali ordine luſtremus, digredi non multos paſſus ad lævam placet. Sitæ hîc ſunt in imâ

imâ areâ inter tertiam & quartam Structuram postes trium portarum, in trigonum ad mutuum duodecim passuum intervallum dispositæ, prominentibus in medio duarum columnarum basibus, sabulo pene sepultis. Pauca sunt rudera, sed magnifica & superbi olim ædificii indicia. Postium alii ad quartam ascendunt orgyiam; omnes latitudinem obtinent trium, crassitiem passuum duorum, intervallo pervii trium quoque passuum. Postis geminus orientalis imo loco triplicem refert ordinem Atlantum, novenos in unâquaque serie, qui sursum extensis brachiis, crucium formant figuras. Sunt illi saltem bipedalis longitudinis, adeoque humanâ magnitudine inferiores. His insistit scena alia, sistens Pontificem sedentem, cum stante pedisequo, qui dextrâ florem, tulipæ similem, tenet, sinistram vacuam elevat. Huic incumbit ornatus ex variis ductibus & triplici rosarum serie. In fastigio demum Homaquila ex orbe comparet, dextram elevans, sinistrâ annulum continens: ipsa nimirum figura hieroglyphica, quæ in Structurâ tertiâ superliminaria decoraverat. In poste geminâ boreali, & una solitariâ australi (nam altera hîc desiderabatur) idem Pontifex stans conspicitur, dextrâ longum tenens scipionem, sinistrâ breve lignum, in extremitate superiori tribus tuberculis pulvinatum, simile ossi cruris humani. Hunc à tergo excipit geminus minister; primus qui utrâque manu caput Pontificis tuetur umbraculo; alter qui pedum episcopale vel quid simile dextrâ, sinistrâ verò mantile gerit longum, ad terram usque fluens. A portâ orienti adversâ utrinque in austrum & septentrionem procurrunt muri marmorei vestigia, tractu paucorum passuum conspicua, deinde terrâ sabuloque obruta, ne, quousque protenderit, cerni possit. Eandem sortem hîc luunt columnarum quædam, & plurimæ marmorum aliorum ruinæ.

Structura VI.

Priorem quartam ab intervallo triginta paſſuum in eadem linea excipit, quamvis paulò extra ſeriem remota, verſùs orientem. Extima eſt in hoc ordine, & aliquâ ſui parte limites contingit univerſalis areæ. Situm obtinet in rupe protuberante marmoreâ, cujus latus auſtrale in muri ſpeciem exciſa eſt, cetera muro clauſa ſunt marmoreo, duas orgyias alto, in formam novi theatri. In aream ſcalis aſcenditur ſemidirutis, à ſeptentrionali latere quidem gradibus paucis, ab auſtrali gradibus fere quadraginta, ex ſolidâ quoque rupe efformatis. Areola hæc quinquaginta circiter paſſus in longum, pauciores in latum extenſa, ſaltem rudera exhibet rariora, ſed ex quibus mihi in proclivi fuit, conclavium diſtinctiones, ſive numerum, & remotis alicubi impedimentis, veſtigia cognoſcere columnarum triginta ſex, quibus innixa lacunaria fuerant; adeoque priſci ædificii Ichnographiam fingere; quam hic pro deſcriptionis compendio in Sciagraphia univerſali appono. In eâ orbiculi columellarum locum, punctatæ lineæ per medium conclave & ſecus parietem ductæ incilium veſtigia, cetera portas & ſtatuas denotant. Ornatus ſaxis pleriſque haſtati viri ſunt: in uno obſervavi epiſcopum cum duobus pediſequis, primo qui umbraculum, altero qui lituum epiſcopalem gerit; quibus deſuper imminent Inſcriptiones tres, ſingulæ conſtantes tribus lineis. Portæ trium excedunt orgyiarum altitudinem; poſtium latitudinem tribus metitus ſum paſſibus, latitudinem unico: ex his alii tantùm ex uno ſaxo conſtant.

Structura VII.

Exiguæ molis eſt, ad Structuræ prioris angulũ, verſùs borea-orientem conſita; non aliud referens quam ſolidam baſin operis alicujus, ex atris marmoreis quadris coagmentatam;

tatam; in cujus areolam quaternis scalis ascensus olim ab omni parte patuit. Structuræ longitudo à boreali ad australem terminum triginta exhibet passus. Scalæ singulæ duodecim constant gradibus, tres passus longis, sed modò, præter vestigia, dirutis. Stipant occidentale latus quatuor marmora fortasse postium, & à fine australi alia extendunt muri alicujus vestigia sabulis obruta, documenta majoris quondam Structuræ: qualisnam & cujus formæ, incertum. Unum Structuræ latus refert dimicantem cum leone monocerotem taurum, cum semi exesâ Inscriptione: ceteros ornatus tempestates aboleverant. Ab hâc in orientem, sive versùs montem, quinquaginta passus protendenti occurrit, in imâ areâ,

Structura VIII;

Cujus primum conclave habet passus in utraque dimensione viginti; alterum illi præliminare, paulò est angustius, muro versùs boream carens, ibidemque duas ostentans Statuas quadratas, æquilateras, crassitiem obtinentes duorum passuum, altitudinem, quantum aspectu conjicio, quinque orgyjarum. Portas habet superstites quinque, orgyias duas cum dimidiâ altas, singulas ex tribus saxis marmoreis fabrefactas. Harum interstitia occupant cælata in speciem repositorii marmora, atra, quadrata. Sculpturæ in postibus conspicuæ sunt milites hastati, subinde gemini in eodem latere: in aliis patriarcha stans, duobus comitatus pedisequis, uno qui umbraculum, altero qui pedum tenet episcopale (in unâ portarum umbraculi gestator desideratur); in aliis heros, qui gryphum comâ frontali apprehensum pugione (sinistrâ accepto) interficit. Marmorum magna portio, & cum his personæ pectore tenus omnes, arenis & limosæ terræ immersæ sunt. Saburræ hujus molem ex monte transmissam, tot seculorum tempestates hôc loco congesserat, Multa de figuris

&

& ſaxorum conditione loqui ſupervacaneum eſt, quia à prioribus non diſcrepant.

Structuras IX. & X.

vocamus cryptas duas, in petroſâ parte montis excavatas, frontiſpicioque decoratas magnifico. Prima harum meſaulas reſpicit, altera auſtrales ultra theatri fines remota, ruderibus campi opponitur. Sufficit poſtremam deſcripſiſſe, quia par eſt utriusque Structura & conditio. Enitimur trecentis paſſibus per marmorea fragmenta ædificiorum. Frontiſpicium ad modulum normamq́ factum eſt eorum, quæ in *Nakſji Ruſtaam* luſtravimus, (vide in priori Relatione Fig. IV. V. VI. & VII.) manu tamen non æquè plenâ & elaboratâ. Nam tota deficit ima compages, ſive areola, niſi fortaſſe obruta cæmentis lateat; altera igitur hîc primam conſtituit, ſed ea non amplius viginti quatuor paſſus in longitudine exhibet; margo quoque ambiens raſa & inanis eſt, ſatellite & quovis ornatu carens. In ceteris differentia levior, atque hæc eſt: Limen interius tetrapedali, adeoque largiori, profunditate patens, ſatellites non ſingulos, ſed geminos eodem loco exhibet; quorum qui in ſuperiori compage latus ſiniſtrum occupant, inermes ſunt, ſiniſtram manum præbentes ori, dextram extendentes demiſſam, in reverentiæ ſpeciem; reliqui omnes pari ſitu ſtant haſtati, haſtis paulo ultra cervicem prominentibus, quas utroque pugno comprehendunt. Sunt verò omnes humanæ magnitudinis, togis induti ultra ſuras fluentibus, pedibus nudi, capitibus, ne capilli appareant, coopertis, pileis quidem faſtigiatis & imâ parte circumdatis protuberante ingenti piloſâ fimbriâ; qualis etiam collum cingere videtur, niſi ſculptura luxuriantis barbæ fuerit. Margo horizontalis Structuram dividens, qui anguſtior & inanis eſt in *Naktſji Ruſtaam*, hîc ſupra propendentes pinnos exhibet ſeriem octo-

octodecim pardo-leonum, vel qualiumcunque belluarum, qui utrinque noveni, capitibus stant versus medium, clunibus retro conversis, dentibus conspicui exsertis longis, humeris verò sive alatis, sive signatis figurâ quadam, quæ literam S majusculam quodammodo exprimit. Circulus Homaquilam sive ornithanthropum referens, non est hîc squamosus, sed glaber ac simplici annulo similis. Hæc de exteriori discrepantiâ. Per ostiolum, inclinato corpore, ingresso halitus adspiravit quodammodo sulphureus, qualis solet in cupri fodinis. Spelunca est unius fornicis, passus longa quindecim, lata quatuor, alta pedes octo; latitudo continuis gaudet tribus cavitatibus, in intimum montem productis; quarum media cisternam exhibet, aquâ plenam; exterior utraque saxum læve, longum, convexum, cum rupe reliquâ marmoreæ quodammodo substantiæ; an sarcophagi operculum? non agnovi, quia partem inferiorem abscondit uda & lutosa humus, longo seculorum tractu congesta. Cisterna septo in longitudinem distincta, stillantem eo loco aquam limpidissimam excipit, quæ modò inutilis diffluit, olim per latentes cuniculos in structuras palatiorum delata. At hoc pacto aliunde suppetias accepisse verisimile est. De cryptis sub basi Istacherianâ latentibus, cum inde discesseram, multa mihi narravit vel fabulatus est Europæus quidam, qui se, face accensâ, eas pererrasse affirmabat. Quod si adsunt; miror me præsentem nullibi offendisse aditum, nec de iis quicquam audivisse à Myrgascunensibus. Eâdem fide ductorum unus refert de sculpturis, unâ hinc parasangâ, in orientali montis facie, incisis, eisque vicinis ruderibus domûs marmoreæ, quæ dicatur *matris Salomonis* fuisse mausoleum. Quibus verò ob incertitudinem insuper habitis, pergimus ad alia.

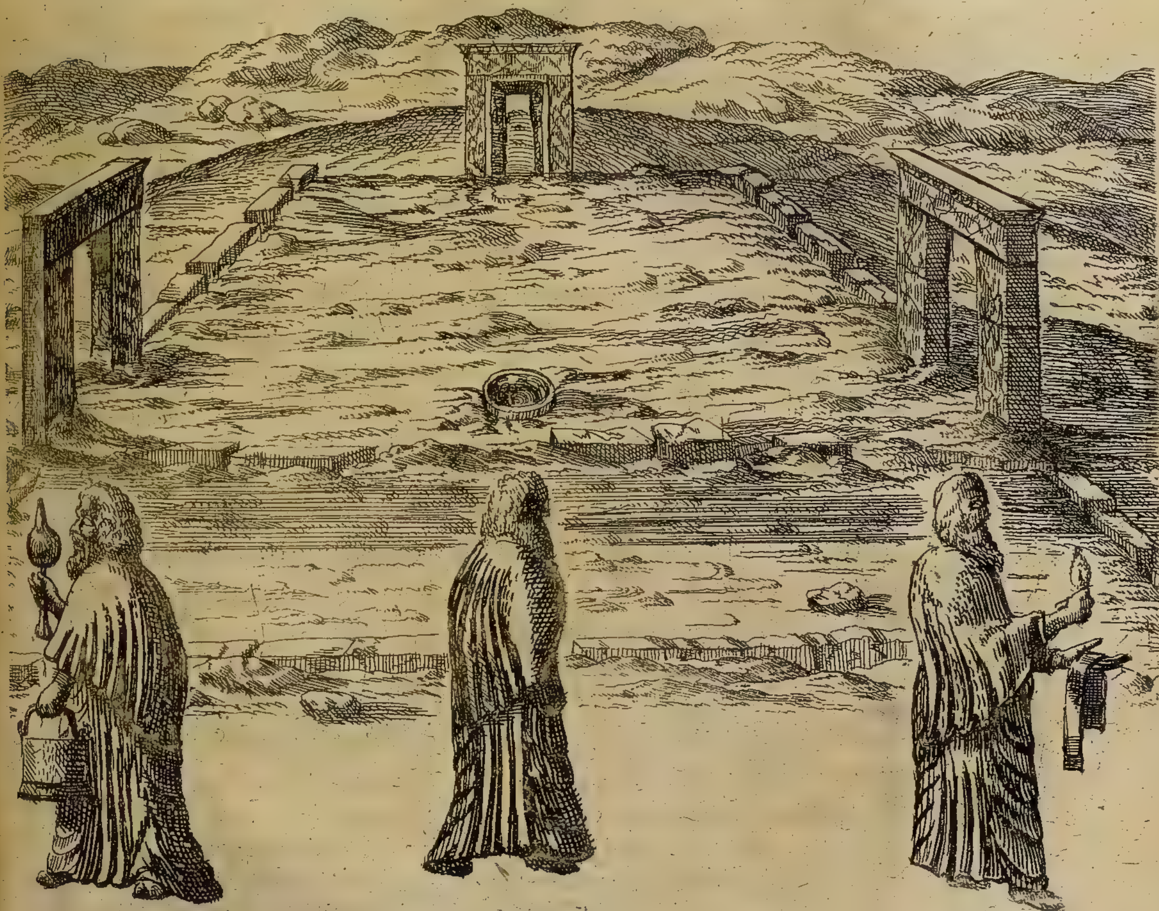
RELATIO VI.

Antiquitatis monumenta in campo *Sjubaſàr* novæ Perſepolis.

Templum matris Salomonis.

§. I.

Ex Merdeſtano antiquæ Perſepolis, tranſimus itinere unius diei in campum *Sjubaſàr*, hodierni emporii Perſidis شیراز *Sjiraas*, quædam etiam in eo ſpectaturi antiquitatis rudera. Campus duo oſtendit monimenta, planè ad typum Perſepolitanum facta, ejus tamen magnitudini, ſplendori & magnificentiæ nullo pacto comparanda: quorum primum, ruinæ ſunt marmoreæ, reliquiæ ædis, quam vocant مسجد مادر سلیمان *Meſdſjéddi maderri Solymuun*, i. e. *Templum matris Salomonis*; alterum, Simulacra Ruſtamica, cauti inſculpta, quæ à loci genio appellantur برمه دلک *Bermèh delèk*. Ad hæc videnda, ex Sjiraſo urbe multo mane diſcedo, comite R. P. *Franciſco*, Carmelit., natione Hiſpano, viro egregio atq; docto. Equitamus per plana ſabuloſa, ſecus tractum montis *Kuhi tengi ſelm*, qui lævam claudebat; prætervectique tuguria quædam leproſorum, abſolutâ unicâ paraſangâ, contingimus deſiderata rudera *templi*, quod dicunt, *matris Salomonis*. Sita ea ſunt in colle, ante radicem imminentis jugi. Collis, ſive naturæ opus ſit, ſive ruderum collapſorum acervus, multa fovet veſtigia murorum, ſabulo cæmentiſque obrutorum, ex quibus nec ordo conclavium, nec univerſæ ſtructuræ forma & magnitudo cognoſci poteſt: ſaltem in collis faſtigio, humus quadratis ſtrata lapidibus, & marmoreæ murorum prominentium reliquiæ, iiſque inſiſtentes portæ ſuperſtites, definiunt limina unici conclavis; Cujus forma eſt quadrata, longitudinis

E P

dinis & latitudinis quindecim passuum; non ad plagas mundi, sed à borea-occidente in austro-orientem vergens, ut frontem campo exponeret. Marmorum fragmenta, remotis impedimentis, vestigia exhibent incisorum satellitum, quorum manus hasta armat, verticem supereminens; caput cæsarie ornatũ mitra operit; reliquum corpus togâ induitur talari, manicis laxioribus, perinde ut in hieroglyphicis campi Merdestani. Portæ adsunt non ampliùs tres, ex rubido marmore fabrefactæ, trium pene orgyjarum altitudinis: duæ invicem adversæ, tertia in medio latere quod Cæciam spectat, & jugo montis opponitur. Superficies eorum exterior plana est & polita, nullum à tempestatibus vitium passa, omnique sculpturâ carens; interior viros, (fortasse Magos) refert utrinque singulos, in basi relevatâ, quam vocant, cælatos, humanâ formâ paulò majores; capite & facie passim, non invidiâ temporum, sed malitiosi quondam Provinciæ Gubernatoris, vitiatis. Habitus eis laxus, ad talos demissus, fortasse sacerdotalis, axillas ad manus usque tegente, sive humerali brevi, sive laxiori manicâ multis plicis conspicuâ. Magorum situs is est, ut in portis singulis unus introrsum, alter foras vadere vel spectare videatur. In portâ versùs borea-occidentem uterq; in omnibus invicem similis, sinistrâ gerit urnam, fortasse lustralem, dextrâ elevatum thuribulum, lucernam, vel quid simile. In portâ oppositâ, is qui intro spectat, eâdem supellectili instructus; alter capite manibusque truncatus est. In portâ versùs Cæciam, unus eandem lanienam passus erat, alter, intro conversus, sinistrâ fasciam offert, dextrâ florem, fructum, vel quid simile. In Tabulâ eos seorsim stitimus, quò meliùs conspicerentur. Latus cameræ versùs austro-occidentem, quod campum respicit, loco portæ catinum exhibet lapideum, humo infixum, quasi aquæ lustralis receptaculũ, foramine donatum, per quod aqua affluxisse vel effluxisse potuit. Hunc limi-

tem

tem area excipit ejusdem amplitudinis quadrata, uno gradu depreſſior, ſed, ob effoſſos lapides, non ſatis diſtincta. Terminum monti oppoſitum excepiſſe videtur conclave ſubterraneum quadratum, ſed cujus fornix collapſus cavitatem repleverat, ſaxis longo ſeculorum tractu ad peregrina opera avectis. Centenis hinc paſſibus antiquiſſimi Caſtelli baſin exprimunt rudera duplicis propugnaculi, ex rudi ſaxo. Appellatur locus ex fonticulo illic ſaliente *Abi murguun.* Hæc de templo.

§. II.

Prophetæ S. Eliæ veſtigia.

Mille paſſus inde progreſſis comparuit ad dextram clivus ſaxeus; in cujus ſinu ſalit fonticulus, ſepto circumdatus, criſtallo clarior, in parvum ſtagnum ſe effundens, ſalice, fraxino & ſylveſtri ficu conveſtitum. Vocatur fons خضر زنده *Chedr ſindeh*, i. e. *caſtrati viventis*, puta Prophetæ *Eliæ*, qui hoc loco commoratus, eum prolexiſſe juſſu & virtute ſuâ creditur. *Eliam* appellant *caſtratum*, quòd uxorem non agnoverit; *viventem*, quòd non ſit mortuus. Teſtantur inſita rupi veſtigia, hîc quondam extitiſſe domicilium, fortaſſe cuſtodis tam ſacri fontis: cujus modò inſpectorem ſe gloriabatur opilio gregis, non procul inde palantis. Memorandum ſanè monimentum; ſi traditio vera ſit! Aſt, ſuſpectam reddit pluralitas locorum paſſim occurrentium, in quibus Propheta diverſatus, vel poſt aſſumptionem apparuiſſe traditur. Vocatur ejusmodi locus, قدم گاه *Khadem gah*, i. e. *locus veſtigiorum*, & plerumq; donatur uno pluribusve fonticulis prodigioſè ſalientibus; Qualem exhibent: mons Sjiraſo imminens, prope ſepulturam *Sjeich Saädi;* portus *Bander riik* ad Sinum Perſicum; inſula urbi Baſræ vicina, inde *Dſjeſireh chedr*, i. e. *inſula caſtrati* dicta; & in *Mediâ* mons *Barmach*, prope mare Caſpium. Prædictorum omnium locus hic poſtremò dictus maximè ſpectabilis

 eſt:

est: quippe in editissimo cacumine rupes exserens perpendiculariter surrectas & præaltas; quarum apices naturæ prodigio aquam fundunt, quam Propheta hîc in sublimi solitudine, quasi in mundi speculâ, demoratus, infixâ hastâ, cum sitiret, prolexisse creditur. Meretur stupenda montis conditio, cujus historiam ex Hodœporico meo huc verbotenus transcribam; prætermissis saltem, quæ non sunt hujus loci.

Mons Barmach. Mons ex figurâ digitorum, quos pro cynosurâ navigantibus exhibet, Turcicâ, hîc populari, linguâ appellatur *Barmach*. Est ille Caucasii jugi, quà mare respicit, uti altissimus, ita littori hîc maximè vicinus, citra distantiam dimidiæ *agaatsj*, seu parasangæ: Unde prisca Medorum gens commoditati serviens, regionem hoc loco muniverat; productis à jugi radice ad littus maris duobus muris, ad trecentorum passuum intercapedinem, quæ civitatem (exemplo Derbenti) conclusisse potuit, vel in bello refugium præbuisse ruricolis; nam ante unam parasangam pariter murus ex summi montis apice per vagos valles ad mare demissus, Elysiam hanc Mediæ planitiem intercluserat, sed modò dirutus cespiteq; humatus. Mons ex cautibus & terrâ limosâ constans, ad radicem iter facientibus præbet xenodochium; ex quo cum sociis progressus, eques diu ascendo, donec abrupti colles ungulas ampliùs non reciperent; unde dimisso equo, reliquum viæ pedes occipio, inde à diversorio eluctatus duarũ horarum impendio. Fastigium à trecentis passibus porta anticipat, præaltum bajulans & magnificum, ex quadrato lapide, propugnaculum, decumano labore rupis præruptæ dorso affixum, ex quo aditus defendi, & arceri hostis potuit. Inde per anfractus pergenti, ad lævam se produnt hypogea quædam, ex cæso coctoque latere, olim, quod videtur, præsidiarii militis, nunc lacertarum & solitudinis hospitia. Fastigium dirutæ arcis aream exhibet planam, quadratam,

Fastigium montis
Barmach.

tam, æquilateram, fere ducentorum paſſuum: cujus tria latera muris & propugnaculis incumbunt ex quadrato ſaxo; quartum rupe clauditur editâ, albicante, in ramos quaſi divulſa; quorum duo exteriores cylindracei & inacceſſi, procul diſtantibus ſimulacra extenſorum digitorum referunt: tertius iis intermedius, qui paulò brevior, latior & informis eſt, inſignem in cacumine diviſionem & in eâ S. Prophetæ manſionem exhibet. In hanc ſolùm aſcenſus patet, ſed præceps & difficilis per 92. gradus arte factos, exiguos & fere dilapſos; quos crebra intercipiunt ſpatia, ſine graduum adminiculo rimanda. Statio hîc datur paucorum hominum capax, terribilis, nec tuta ſatis, niſi in diviſionis crenâ; per quam, ſuperatis gradibus, ad Eliæ ſedem pergimus. Memorabilia hîc ſpectantur (1) crypta ſ. ſpelunca rupem pervadens, obſcura, anguſta, vix orgyiam alta, Prophetæ, quod perhibent, hoſpitium. (2) duo rupis articuli; *hinc major* ante ſpeluncam; areolam, inſtar meniani, ſuſtinens quadratam, ex cæſo lapide, in quâ ſanctus aliquis anonymus ſub Eliæ protectione oſſa ſua condi curaverat; ſepulchro unicâ lampade, & multis impendentibus cervorum cornibus, arcuumque militarium icunculis ornato: *Illinc* ex adverſâ parte, *minor* & inacceſſus; Granatum alens pulcherrimam, ſitu prodigioſo, & ſine horrore vel admiratione vix intuendo. (3) Stillicidia quædam ex ſolido ſaxo promanantis lymphæ gelidæ & limpidiſſimæ: primum in apice rupis cylindraceæ inacceſſæ, quà aſcendentis dextram reſpicit. Scatet ea ex transverſo foramine ſpithamali, velut haſtæ impreſſæ veſtigio, guttulis ſubinde rarioribus, quæ ex alto caſu diſperguntur, (oportuit infligendo vulneri adhibita fuiſſe lancea inſolitæ magnitudinis & decempedâ duplo longior, cùm brevior non pertingat.) Alterum ad lævam in rupeculâ, cujus crenam pervadimus ad cryptam & ſepulchrum: cujus verò liquoris, exſudan-

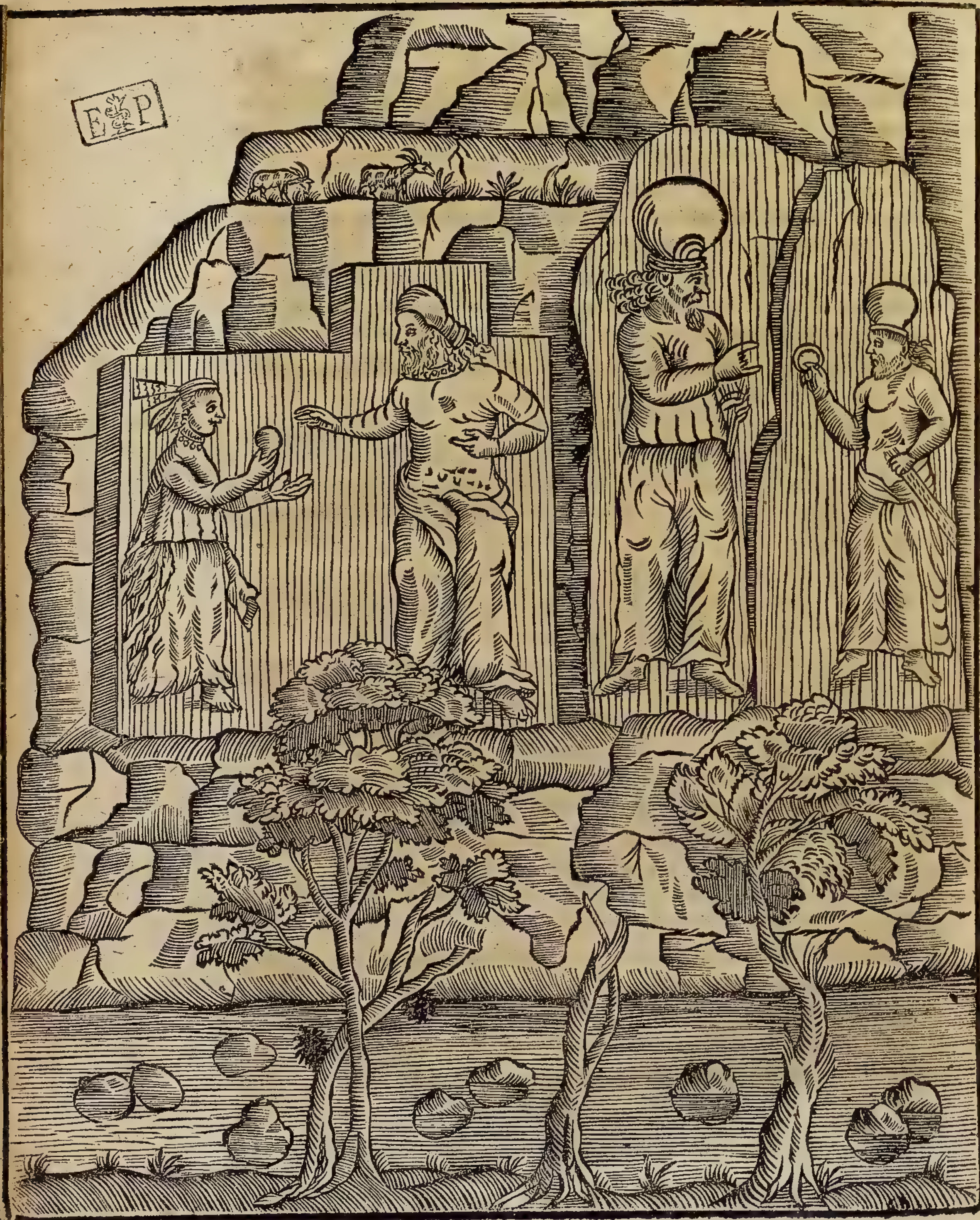
Memorabilia montis.

ſudantis magis quàm ſtillantis, collectio negligitur. Tertium in ipſâ ſpeluncâ, quà hiat verſus podium ſepulchrale; cujus aqua, ditiori venâ prodiens, puteolo excipitur, in uſum ſitientium. Quæ vis aquam in hos propellat apices, circumſitis montibus celſiores, diſquirent alii: ego, ſoluto pauperibus nummo, quem ſepulchri cuſtos poſtulat, ad xenodochium remeo. Solum hic olim fuiſſe habitatum & cultum, nec dum ſterile eſſe, teſtatur Morus celſa frequens, in aſcenſu obvia, montis oppoſiti vinea & pagus, haud procul ab arce, in valle montanâ, conſpicuus.

§. III.

Bermeh delèk, ſive Simulacra Ruſtamica.

Paſſus mille, vel ultra, provectis, meta comparuit noſtri excurſûs, in angulo petroſi montis. Hic ſimulacra exhibet Ruſtamica, abrupto parieti, quà Cæciam reſpicit, inſculpta, ad illorum, quæ in Merdeſtano vidimus, ſimilitudinem; ſed vetuſtate magis exeſa, tum facta etiam rudiori manu, vel minori induſtriâ. Angulus lapidoſus eſt, ex denſâ Ficu opacus, plurimis ſcatens fonticulis ibidem ſtagnantis aquæ limpidiſſimæ, quæ ad baſin pede ſicco accedere non permittit. Ipſe paries rudis & impolitus eſt, arborum ramis coopertus, ab imbribus & vetuſtate ſqualidus, herbas hinc inde alens in fiſſuris & ambitu, quas capræ, per montis ſalebras & declivia palantes, depaſcebant. Sculpturarum duplex eſt ſcena, tribus à terrâ orgyjis elevata, ab invicem paſſibus totidem disjuncta. Prior, quaſi in raſâ tabulâ, exponit virum, quem appellabant *Ruſtamum*, & fœminam, quam vocabant *Reginam*, invicem adverſos & velut colloquentes. *Ille*, ſtaturâ corporis humanâ paulò major, caput habet galeatum, cæſarie barbâque brevi; collum torque cingitur admodum laxo, unionum ſerie decorato; pectus & venter exeſa ſunt, ne habitus agnoſcatur; femora & crura velantur paludamento, ad talos demiſſo & multis plicis

fluctuante. Hæc, venusta humanæ staturæ fœmina, fronte redimiculâ, occipite cincinnis, collo monili, multis quasi unionibus bullato, ornata est; Pectus valde exesum, thorace, ut apparet, induitur brevi, angusto, infernè laciniato; femur ni fallor, supparus, & varii fluctuantesque pepli operiunt. Ille sinistram pectori imponens, dextrâ florem offert Reginæ; hæc simili gestu florem sinistrâ accipiens, dextrâ reddit fructum pomo vel pyro similem. Altera scena in impolito pariete duos exhibet heroas, sive Reges, quorum prior *Rustamus* dictus, staturâ corporis donatur sesquiorgyiam longâ, torosâ ac pene giganteâ; caput mitrâ tegitur, in ingentem bullam supra verticem expansâ; cæsaries crispa est & retro flexa, barba brevis, vetustate exesâ; venter togâ talari tegitur, in femore constrictâ, per crura decorè plicatâ & fluctuante. Posterior, staturâ minor, eundem exhibet corporis habitum, sed magis exesum; capitis tegmine non turgente ultra mitræ formam. Hic dextrâ annulum ostendit digitis comprehensum; in quem prior indicem intendit; uterque sinistrâ claudit manubrium, fustis nescio an frameæ, longæ, rectæ & in terram usque demissæ, sed per vetustatem erosæ, ne, quale armorum genus sit, agnoscatur. Si annulus ille fuerit pronubus, miror magnitudinem; nil dubitaturus, quin figuræ historiam desponsationis notent. Vocatur locus *Bermeh delèk* à conditione suâ: *bermeh* enim significat confluxum stagnantis aquæ fontanæ; *delèk* rupturam montis, quæ hic incisas refert imagines.

§. IV.

Antiquitatis monumenta passim obvia.

Plura Regio operum antiquissimorum rudera passim exhibet; quorum placet pro colophone recensere nomina locorum: ut habeat viator per has partes migraturus, quæ ulteriùs possit in Reip. literariæ usum expingere: nonnihil enim momenti conferent ad illustrandam histo-

riam antiquitatis. Duplex invenio genus ruderum: Primum eorum, quibus antiquitus Dynaſtæ ſecuritati ſuæ proſpexerant; qualia ſunt cryptæ Gabricæ, à naturâ & arte factæ, deſolata montium celſiſſimorum caſtella, & clauſtra vallium, anguſtis faucibus, quandoque & portis olim ferreis munita: tum verò eorum, quibus bellicoſa antiquitas præclarè geſta ſua oſtentavit ac memoriæ poſteritatis tradidit. Ex priori genere plurima non modò in Perſide, ſed in univerſitate imperii paſſim occurrunt. Nec enim vallem peragraveris, quæ non, in adſiti montis cacumine, veſtigium quoddam munimenti præbeat; nonnunquam ſociati hypogeis & inexplicabilium cuniculorum anfractibus: quale Sjiraſô Ormuſium proficiſcenti, paulò extra viam, omnium celeberrimum objicit mons prope pagum *Tadewaan*. Poſteriori & maximè notabili genere ſola ſuperbit Perſis antiqua & propriè ſic dicta; quaſi hæc maximorum Principum ac heroum mater, præclara omnia, ac digna poſteritatis memoriæ facinora, in ſuo ambitu geri ac patrari voluerit. Ex his, uti Perſepolitana ſunt celebriora, ac ceteris omnibus magnificentiâ atque dignitate præferenda; ita nec poſtrema, ſed ſimulacris Merdeſtani montis comparanda ſunt, quæ exhibet

کوه شاه پور *Kuhi Sjah puur*, i. e. *mons Regis Saporis*, Sjiraſo verſus *Bander riik* contendenti à paraſangis 24. (ab oppido *Kaſeruun* quatuor) non procul à viâ obvius, in campo pinguis glebæ, fontibus, arboribus, paſcuis & pagis ad voluptatem ditato. Mons duas exhibet rupes excelſas, abruptas, interjecto duplici magnorum fontium ſcaturigine invicem oppoſitas: quæ armatum exercitum, ſummo artificio & labore exſculptum, aliaque obſoletæ antiquitatis apocrypha utrinque ſiſtunt; planè ad nitorem Perſepolitanorum. Nomen obtinent à Rege *Sjah puur*, quem hoc loco cum hoſte (vulgus ait cum *Alexandro*)

dro) conflixisse, incertâ fide traditur. Inde quinque parasangis mons شاه بهرام *Sjah Bahraam*, seu *Regis Bahruum*, fortitudine & jaculandi arte celebris, figuras quoque non paucas exhibet, pari artificio excisas; indices cladis, quam Rex ibidem hostibus inflixisse dicitur. Monti vicini sunt thermæ sulphureæ, *abi Gerrò* dictæ, quibus saxum adjacet quadratum decem ulnarum longitudinis, quod eodem Regis nomine appellatur *Hahmaam Sjah Behraam*, i. e. balneum Regis *Bahruum*. Totidem leucas progredientibus occurrunt rudera قلعه سفيد *Khalai Sefiid*, i. e. *arcis albæ*, à ديو سفيد *Dive Sefiid*, illustri apud Persas cacodæmone, extructæ, multisque gigantomachiæ fabulis inclytæ: cujus ad rupem simulacrum pugnantis, quod ajunt, Darii, aliorumque ruderum apparatus in fastigio montis conspicitur. Nec prætereundæ sunt figuræ rupium bellicæ, sedecim parasangis Sjirasô in angustiis montium تنكي زنجران *Tengi Sindsjiruun* conspicuæ. Eas contingimus deflectendo in viâ Ormusiâ mox à *pylli Fessà* vel *Pessà*, vel ut alii vocant, *pylli Fars*, i. e. ponte Persidis versùs dextram, quà in Susianam tenditur. Hunc pontem, qui Sjiraso tribus parasangis distat, conjicio reliquias esse urbis, quam *Qu. Curtius Pasagardum* vocat, à *Cyro* conditam, cujus interitus *Sjiraso* incrementum dedisse potuit: fauces verò *Sindsjiruun* ipsas esse *Susias pylas*, quas pervadere ad interiorem Persidem frustra tentaverat Alexander, demum per invia montium deductus à pastore; referente *Curtio* Lib. V. Urbium quoque *Firusabaad* & *Daraab* vicini montes Sculpturis Rustamicis, quas vocant, superbire dicuntur: ut ceteras omittam obscurioris famæ, vel ex fato mollioris saxi, nimium obsoletas.

RELATIO VII.

Sjeich Chodſja Hafès & Sjeich Saädi Sjiraſi, illuſtrium Perſiæ Poëtarum, Sepulturæ.

Laus Sjiraſi urbis.

§ I.

Sjiraſum, quod hodie *Sjehhri Fars*, i. e. *Urbs Perſidis*, velut, abolitâ veteri, nova Perſepolis appellatur, civitas eſt inclyta & auſpicati nominis: in cujus felicitatem annona rerum, auræ cœliq; temperies, indoles manſueta civium, & quæcunque deſiderari poſſent conditiones, jugiter conſpirant. Situm ſupra fidem ſortita eſt venuſtum; hinc campum reſpiciens planum & apertum, illinc falcato vaſtiſſimorum montium ſinu circumdata. Campus agris, pagis & paſcuis dives, paraſangis ferè duabus in latitudinem, tribus in longitudinem extenditur, continuis montibus undiquaq; cinctus, & ad Vulturnum in lacum terminans ſex paraſangarum, ſi circumiri poſſet, ambitûs; qui ſal copioſum, ſolari radio coctum, cuivis ſine pretio hauriendum exhibet. Montium accumbens tractus multis lacunis, faſtigiis & articulis interrumpitur, hinc inde læto germinans ceſpite, majori parte ſterilis atque nuda. Multa verò inveſtigatoribus viſenda objicit, non modò antiqua monumenta artis, variis commentis illuſtria, verùm etiam naſcentes inſolito naturæ beneficio fontes, copioſi & limpidiſſimi liquoris: quem per rupium hiatus & graminoſas declivitates præcipitem viridaria, horti & cupreſſeta urbis magno ſui commodo excipiunt, pro irrigandis areolis diſtribuunt, & in lacuſculos, vivaria artificioſèque ſalientes fonticulos convertunt. Hortorum magnus urbem amplexatur numerus: nullibi proniori aurâ, uberiori lymphâ, lætiori Florâ beatos in toto me vidiſſe regno memini. Ex Cupreſſis verò maximus

mus hortis & urbi decor est & magnificentia; telluris genio earum vigori singulariter favente. Densissimis enim consitæ ordinibus ubique ad jactûs sclopi altitudinem æquali citoque incremento exsurgunt, servatâ rectissimi stemmatis, comæque intra turbinatam legem pertinaci decore. Audeo affirmare, nusquam terrarum exstare, vel tantam uno loco Cupressorum multitudinem, vel tam alto fastigio, tam læto & concordi elegantiâ luxuriantium. Unicum illud suburbium, quod laudatissimus quondam Gubernator & Princeps *Imam Culi chaan* in tractu terræ *Musalla* dicto, ad ideam *Tsjarbachi Isphahanensis* condidit, & ab asperrimi montis hiatu, per quem urbem ingredimur, ad usque basilicam *Sjah Myr Hamseh* produxit, luculentum laudatæ pulchritudinis argumentum objicit advenis viatoribus: qui per sabulosas solitudines toto die luctati, dum inopinato Elysium hunc portum conspiciunt, non possunt quin verbis & votis in τὸ *Allah ekber*, i.e. sit laus Deo! erumpant. Ex quo etiam hæ fauces *Tengi allah ekber*, id est, pylarum laudis Dei, nomen sortitæ sunt. In harum constituti portâ, magnificâ & ad solam pompam extructâ, urbis nullibi clausæ, nullibi munitionibus septæ, omnem uno ictu terræ *Musallà*, & penè totius urbis Majestatem capimus, strepentes per mediam viæ Regiæ longitudinem aquarum cristallos, hinc inde cisternis interceptos, hinc inde vario lusu & arte tripudiantes audimus; tot desuper intuemur Cupressorum densas series, cum ad viæ latera, tum per viridariorum margines consitas, quæ velut hastatas satellitum copias, & nescio qualem ineffabilis magnificentiæ speciem imaginationi nostræ objiciunt; adspectu, quo nullum elegantiorem, collatis in unum studiis, ars & natura possunt efficere. Laudat hinc vena Persica Sjirasum, & imperii ocellum, delicium suum & paradisum vocat: in quem Dii ipsi sedem fixuri sint, si se ad cohabitandum mortalibus demissu-

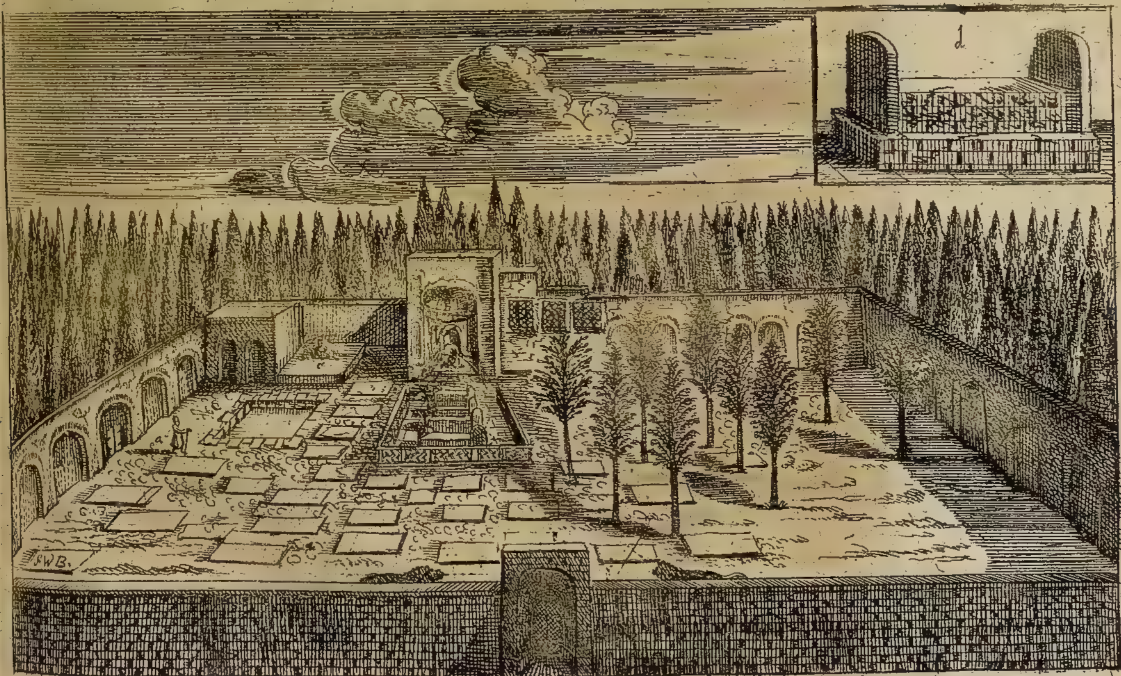
miſſuri in terras fuerint. Hæ urbis deliciæ, ab omni ævo, quo floruit, doctorum tranquillos animos pellexêre, ut ſuas Muſas in eâ locaverint Theologi, Philoſophi & Poëtæ præſtantiſſimi. Ex quo etiam civitas laudem meruit, ut in libris & diplomatis دار العلم *Dari ilm*, id eſt, habitatio ſcientiæ appellari, & totius imperii Academia prædicari ſoleat. Teſtatur id multa ſeges ſepulchralium, quæ virorum ex omni ævo doctiſſimorum exuvias condunt; mille & unum recenſet auctor Libri, qui inſcribitur هزار و يك مزار *Haſaar we jek meſaar*, i. e. *mille & unum meſaulea*: quorum in numero ſunt شيخ خواجه حافظ *Sjeich Chodſja Hafès* & شيخ سعدي شيرازي *Sjeich Saädi Sjiraſì*, duo Poëtarum ac Philoſophorum præſtantiſſima, dum viverent, lumina, ſcriptisque ſuis etiam apud exteros inclyta. Horum ſepulchra brevi viſitatione venerabimur.

Poëtæ Chodſja Hafès laus & ſepultura.

§. II.

Godſja Hafès, moralium in ligatâ ſcriptor venuſtiſſimus, ſed perquam difficilis eſt, qui ſaltem intelligi à doctis, nec ab his legi, niſi cum admiratione poteſt. Stylus conciſus eſt & gravis, periodi ſententiarum momenta ſunt, verba ingenio & acumine referta, connexio facilis atque elegans, ut, qui voculam mutat vel demit, acumini, elegantiæ, facilitati plagam inferat inemendabilem. Divino igitur ſpiritu ejus poëmata exarata ac myſterii plena creduntur; ex quibus ſuperſtitioſa gens eventus rerum dubiarum & conſilia agendorum, præmiſſis ad Deum ſuſpiriis, ſciſcitatur, pro oraculo excipiens periodum, in quam evoluto libro fortunà incidit, ex ejus affirmatione vel negatione agendæ vel omittendæ rei conſilium repetens. Poëta igitur merito jure Orientis appellatur doctiſſimus, ipſique *Homero* eruditione ac gravitate venæ comparandus; eo tamen fortunis ſuperior ac longè felicior: quòd

quòd tranquillam ſuis Muſis ſedem in ſinu patrii emporii, & in ejus fundo ſuburbano *Muſellì*, vel,ut vulgò pronunciant, *Muſallà*,requiem exuviis ſuis invenerit; non ex precario *Jënſium* ærario, ſed ex propriis divitiis ſplendidè tumulatus. Cæmeterium ejus quadratum eſt & ſpatioſum, rarâ Populo umbroſum; introitum utrinq; leo ornat ex ſaxo fictus; murus lateritius affabrè factus eſt, venuſtatis partem capiens ex Cupreſſo ambientis horti. Solum lapidibus & diviti ſepulchralium ſegete ſternitur, eorum, qui ſub vatis præſidio hîc tumulari deſideraverant. Unâ donatur ciſternâ, religioſæ ablutioni dicatâ, quæ aquam per cuniculum recipit. Intranti ex vicino horto,qui ſepulturæ legatus eſt, cuſtos (*a*) mox occurrit, qui deducat in ſepul-

chri areolam. Hæc in quadratum cancellis cincta, præter vatis noſtri, tres tumbas claudit,unam Principis ſecularis,

reliquas duas illuſtrium theologorum, ejusdem vatis, dùm viverent, diſcipulorum. Sedet hîc in cavædio prælector, (*b*) Mola vel ſtudioſus, & ex *Corano*, ſuper quatuor defunctos, unâ opera verba recitat: quem penſo defunctum excipit alter atque tertius, in ſubdiali requietorio (*c*), vel in conclavi vicino vices ſuas expectantes. Sepulchra in unam locata ſunt ſeriem, parvo admodum ſpatio disjuncta: primum eſt *Myrſæ*, ſive prædicti Principis, alterum *Poëtæ noſtri*, tertium & quartum theologorum *Alì Sjiraſì* & *Sahad Dekèb*. Eadem his omnibus forma eſt (*d*), ſtructura ex cæſo lapide obſoleto & impolito, magnitudo ad ſarcophagi capacitatem expanſa, utrinque terminata ſaxo orgyiam alto. Latus utrumque cum imo margine verſus Corani exhibet, atro charactere inſculptos. Saxa ad pedes conſita exteriori facie ſingulorum encomia exponunt turgido, eleganti & ingenioſo epigrammate. Ego, ceteris omiſſis, epigraphen noſtri ſaltem vatis exhibeo, ſed quæ Latio donata ſuam amittit gratiam. Ultimus verſus annum, quo obiit, in terrâ cæmeteri quærendum jubet: quia collectæ vocum numerales literæ, ſecundum *Hiſaäb beſorg*, ſive numerum majorem, dictum, reddunt annum Hedſjiræ 791, qui eſt à nato Chriſto 1340.

تاريخ خواجه حافظ

چراغ اهل معني خواجه حافظ
كه شمعي بود از نور تجلّي
چو در خاك مصلي ساخت منزل
بجو تاريخش از خاك مصلّي

Tariich Chodſjeh Hafès.

Tſjiraach èhheli maäni Chodſjeh Hafès,
Keh ſjemmaï buud es nuri tedſalì
Tſje der chaaki Muſellì ſaacht menſìl
Bidſju tarichſj es chaaki Muſellì.

Elo-

Elogium & æra Chodsja Hafès.

Lampas scientiæ solida Chodsjeh Hafès est,
Cujus candela lucet ex splendore divino.
Quoniam in terrâ MUSELLI iter finivit:
Quære æram ejus ex terrâ MUSELLI.

§. III.

Poëtæ *Saädi* laus & sepultura.

Poëtarum alter est *Sjeich Saädì*, *Sjirasì*, id est, Doctor *Saädi*, natione Sjirasensis, cujus historiæ, plenæ apophthegmatis, styloque facili & eleganti conscriptæ, manibus hîc teruntur omnium, qui literas norunt; pars etiam *Gulistaan*, seu *Rosetum*, in nostras linguas translata, à Germanis & Gallis legitur. Floruit seculo ære Mahhammedanæ sexcentesimo, Christianæ duodecimo; educatus in aulâ *Abubekr* Regis *Damasco*, & in aulis Turcicis diu versatus est; vidit Ægyptum & Italiam; linguarum orientalium apprimè fuit doctus; calluisse etiam latinam dicitur, & Senecæ opuscula sedulò pervolvisse. Vitæ demum aulicæ & peregrinationum pertæsus revertit ad Lares civitatis patriæ, in quâ ille longâ & tranquillâ senectute defunctus, centenario major obiit. Nactus est sepulturam longè extra *Musallà*, sub eâ montium parte, quæ notatur vestigiis S. Eliæ, & ab his nomen nacta est *Kuhi Kadèm Chedr*, id est, mons vestigiorum Prophetæ. Tria hîc spectantur insignita Poëtæ nomine: videlicet Hortus, domus sepulturæ, & fons. Hortus sabulosi fundi, omnique cultu destitutus & neglectus, nihil quod prædicare possim, calamo substituit. Domus intra horti pomœria consitus à communi mausoleorum formâ & magnitudine non recedit; cubica est, circiter decem passuum quadratorum, unico fornice cooperta, structuræ lateritiæ; introitu in cavædium (*eiwaan*) expanso; fastigio trium fornicum serie exornato, in speciem superioris contignationis. Intus nihil spectatur, præter lapideæ structuræ tumbam

bam, omni ornatu custode & lectore orbatam, nudosque parietes ex flammâ lampadum, quæ olim honori vatis arserant, squalidos & obscuros. Totum mausoleum vetustate deturpatum, ad ruinam graviter inclinat. Fons extra hortum spectabilis ædiculâ tegitur superbi operis, non in eâ scaturiens, sed per terræ cuniculum placido raptu devolutus, &, terrâ in parvi putei formam effossâ, conspicuus. Oritur ex petroso sinu vicini montis, & subterranei ductûs tractum emensus, in telluris superficiem effunditur. Ædicula ex quadrato lapide, nitido & polito, fabricata, formam habet octogonam; singula latera trium passuum latitudinem referunt, alternè vel patula, vel fornice (qualem Galli *niche* vocant) ad ornatum clausa. Superliminaria inscriptionibus decorata sunt, sed tempestate passim exesis & mutilis. Intus per lapideos gradus, ad formam ædium circumductos, omnino quatuor & viginti descenditur ad superficiem fontis: qui tres pedes in profunditate, plures in latitudine exhibens, summâ claritate & intenso algore suo mirè se commendat. Primarium quod hîc oblectat, pisciculi sunt, à frequenti hospite, datis eduliis, pene cicurati: nam injectis granis, actutum ex latebris prosiliunt in conspectum, prædâque certatim abreptâ ad cuniculos victores refugiunt; mox præsto iterum hospitum observant manus, & liberalitatem expectant. Pisciculis superstitio venerationem ex sanctitate vatis tribuit; inde eos capere, turbare vel quovis modo offendere nefas est. Vivarium totâ Persiâ famosum est, & hospitibus, urbis memorabilia visuris, primo loco ostenditur. Hæc de monumentis Poëtæ *Saädi.*

Scripta utriusque laudati auctoris tantâ in æstimatione sunt, ut bonum virum negent, qui non legerit, vel reconditam in iis sapientiam & vitæ regulas non veneretur. Invenies illa in collegiis & scholis, in palatiis & casis, in officinis & tabernis. Non satis admirabêre, quantâ cum animi

mi delectatione otiosum vulgus in foris & officinis suis, quin in ipsis Cofeæ popinis (quæ nostris tabernis cerevisiariis & vinariis respondent) scripta hæc lectitent, & ex iis ingenii nectar capiat: dum considentium is, qui libro instructus est, epiphonema attentis sociis prælegit, mox librum claudit, ut meditandi silentium indulgeat; tum lectionem iterat, interpositâ subinde ad meditandum morâ, donec interveniat, quod lectionem interrumpat, vel dissolvat consessum.

RELATIO VIII.

Oenopoeia Sjirasensis.

§. I.

Rosa Sjirasensis.

Spectatis antiquitatibus, Persepolim relinquerem, nisi etiam inclyta loci Ceres, adeo dives atque proma, calamum adhuc invitaret. Ex floribus *Rosam*, ex fructibus *Uvām*, illam hortorum delicium, hanc vitam atque animam esse, nemo ignorat. Utramque loci genius progenerat uberrimam; non æquè tamen intra urbis pomœria, quàm in propinquo & urbanæ ditionis pago *Kesseri Dessjt*, vel ut vulgo vocatur, *Mescídi Berdì*, geminâ parasangâ versùs borea-occidentem (N.W) ad montium radicem posito; simul ac in toto, qui ab urbe ad pagum vergit, clivoso tractu, civium ac rusticorum vinetis undique conserto: cujus loci felicitati si fortassis quisquam alius comparari, vel situ jucundo, vel soli felicitate possit; utriusque tamen tum rosæ, tum uvæ præstantiâ & ubere proventu, nullus in orbe potest. Rosam uti Persia ex omnibus mundi partibus maximè copiosam ac suavè olentem gignit, ita *Sjirasum* ejusve pagus prælaudatus, præ ceteris Persiæ provinciis, fert copiosissimam ac fragrantissimam: cujus aqua destillata per omnem Indiam, atque ipsius quoque Persiæ provincias laboriosè divehitur, (vi-

tris in Figurâ notatis literâ *e*) Hæc in conviviis quibuscunque & conventibus amicorum ad luxum expetitur. Nam cum cinamomo & saccharo candido cocta, alternè cum *Kahwâ* sorbillanda propinatur; eâdemq; accedentes hospites, velut in grati adventûs symbolum, asperguntur: quæ ipsa etiam aspersio ad mensæ secundæ expositionem iterari solet: nisi potiùs eam celebrare placeat cum *Aráchi fidnèh*, sive aquâ ex floribus Jasmini albi, Vitis, Aurantiorum, Liliorum & Oleæ Bohemicæ parata; sive etiam cum *Aráchi Büdmìsk*, quæ ex Salicis Moscatæ julis, cœlestem prope odorem spirantibus, hîc loci copiosa elicitur. Odoris rosaceæ suavitatem rasura ligni Santali auget, quam alii rosis destillandis addunt. Ex multo igitur usu, apud gentes abstemias, aqua hæc superat vini pretium; ipsæque rosæ sat carè veneunt, nimirum unum *man kohoneh*, non minùs uno, ut plurimùm duobus *Mahmudî*, i. e. dimidio imperiali. Singulare id habet Sjirasensis Rosa, ut in destillatione fundat pinguedinem butyro similem, quam *Ættr gyl* vocant. Oleum hoc auro contra carius est; cum nullius rei odor perinde gratus ac suavis sit. Ex quo pronum est judicare, rosam Floræ Persepolitanæ calidioris naturæ esse. Nomen Rosa proprium non habet apud Persas, nisi generis گل id est, *Floris*, quo ob excellentiam indigitatur.

Vitium species, seu varietates.

§. II.

Vitis verò, quam prædicamus, non hîc, velut in Hyrcaniâ (*Gilaan*) suæ naturæ relinquitur, ut per terram & arborum fastigia se diffundat, neque in pergulas aliaque opera topiaria flectitur, ut saltem oculis serviat, sed omnis curta, i. e. pedata vel prostrata, & ad fructus ferendos accommodata est. Ejus species hôc solo coluntur variæ, distinctæ ratione fructuum, sive uvarum: quarum aliæ ad effusionem, uti loquuntur, sive ad vinum fundendum

dum expetuntur; aliæ sunt escariæ, sive esui saltem dicatæ. Prioris generis sunt: *Angúri Kismisj* vel *Kismisì:* quæ uvæ sunt albæ (*anguur* enim uvam sinificat) acinis minoribus, non modò ad effusionem, sed non minùs ad escam, ut exsiccentur, delectæ. Exsiccatæ in umbrâ, exponuntur inter obsonia mensæ secundæ; insolando arefactæ immiscentur coquendæ oryzæ; (*polò*) acidulæ enim sunt, & passularum Corinthiacarum vices præstant egregiè. Vitis ejus hîc copiosa colitur, æquè ac in Persiâ australi. *Anguur Assjì;* uvæ sunt nigræ, sive atro purpureæ, acinis carnosis, ex quibus vinum exprimitur valdè rubicundum, saporis adstringentis & præstantissimum, verùm paucum, adeoque pretiosum, quod comparare audeam vino Gallico *d' eremitage.* Stirpes satis hîc frequentes germinant. Vino communissimo, quod majori copiâ elaboratur, & hinc passim avehitur, quinque uvarum species serviunt, eidem calcatorio unâ operâ ingerendæ. Earum quatuor albæ, sive fulvæ, sunt: *Besj, Gaj kauk, Muscalì* & *Kalatì* dictæ; quinta *Samarcandì* extrinsecus nigricat, succo interiori sanguineo. Postrema hæc vino colorem tribuit subrubicundum; saturatiorem datura, si majori copiâ admisceas. Nomen sortita est à metropoli Usbeciæ, unde stirpes primùm delatæ fuerant. Hæ quinque stirpes præ ceteris hîc coluntur, & ex cœli genio luxuriant. Vinum impertiuntur, quod Majestatis mensam decorat, ac virtutis famâ omnem implet Asiam. Esculentæ & ad expressionem rariùs expetitæ sunt, quæ vel succum fundunt aquosum & ignobilem, vel paucissimum & citra operæ pretium. Sunt ex his duæ species præcoces, quas Junius mensis parturit: una *anguur Sjahonì*, quæ purpurea, altera *anguur Attabekì*, quæ alba est. *Sahebì* rubellæ sunt, racemis longiusculis, saporis delicati, uvis *Kismisj* & *Assjì* præstantiâ & æstimatione æquales. *Rissji baba*, i. e. barba senum, à mirâ racemorum longitudine dicta,

cta, quam duarum ferè ſpithamarum exhibent; albæ ſunt & pauci humoris, proinde potiſſimùm eſui dicatæ. *Fajekh* prioribus haud multum diſſimiles ſunt, ſed ſucci paucioris, proinde torculari nunquam ſubjiciendæ. *Mader betſjèh*, i. e. mater cum liberis: albæ ſunt, ex acinis mixtæ majuſculis & minutis, unde iis nomen. *Angúri abì*, i. e. uvæ aquoſæ: magnæ ſunt & purpureæ, acinis majuſculis, humore aqueo & ignobili tumentibus, unde parciùs coluntur. *Rehèh* aliis *Sorgèk*, alteram præ ſe ferunt faciem à ſolari radio miniatam. Perpaucæ ſunt, ſubauſteræ & nullius æſtimationis. *Nochudì* vel *nochodèk*, parvæ ſunt, acinis minimis, à vindemiatoribus relinquendæ pro pauperibus, qui ex iis ſyrupum conficiunt.

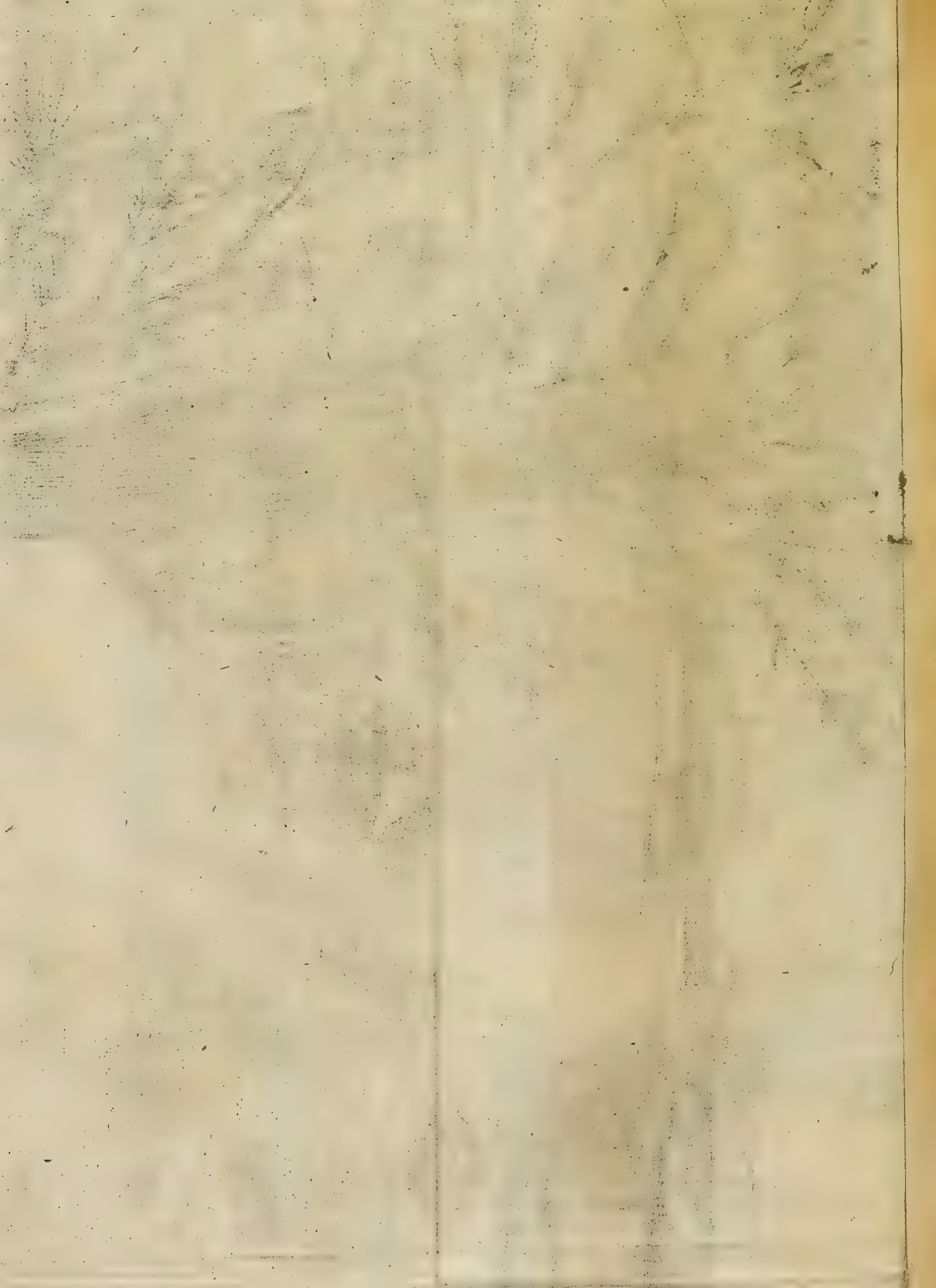
Quantitas ſucci, qui expreſſione obtinetur, tanta eſt, ut paulo ſuperet dimidium pondus fructuum, adeoque uvarum *man kohonèh* unum, ſive novem libræ Belgicæ, reddunt tantum non vini libras quinque. Iſfahanenſis uva (quæ ibi copioſiſſima eſt *Muskalì*, ſeu apiana) quòd ſub cœlo algidiori vigeat, folliculis conſtat tenuioribus & nucleis minoribus, unde major ex eâ vini proventus eſt; nam ex uno *man Sjah*, ſive libris Belgicis duodecim, exprimitur unum *man kohonèh*. Oenopœïam tractantes, cùm vineta ipſi non poſſident, uvas à poſſeſſoribus coëmunt. Veneunt eædem non ſemper æquali pretio: quando annonæ fœcunditas eſt, unum *man kohonèh* emitur *Cas* ſive *Casbegi* quatuor, cum caritas eſt, *Casbegis* duodecim vel quatuordecim. *Casbegi* autem viginti, *Mahmudì* unum, ſive quartam uncialis partem conſtituunt. *Angúri Kiſmìs* & *Sahebì* plerumque duobus *Casbegis* cariores ſunt ceteris ſpeciebus.

Vini confectio.

§. III.

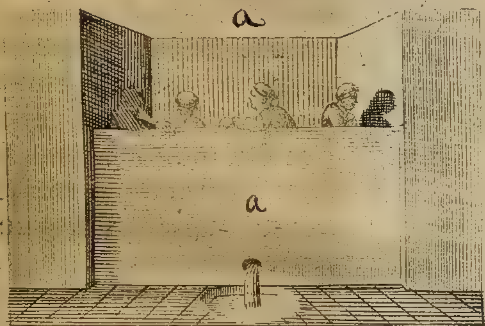
Vini confectio inſtituitur in cellâ, vel intimæ domûs camerâ quadam, à ventorum ingreſſu remotâ. Abſolvitur eadem expreſſione & fermentatione. Expreſſioni ſervit

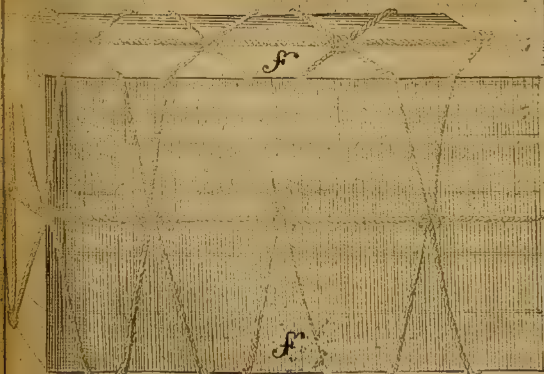

IIe Partie fol. 376
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13

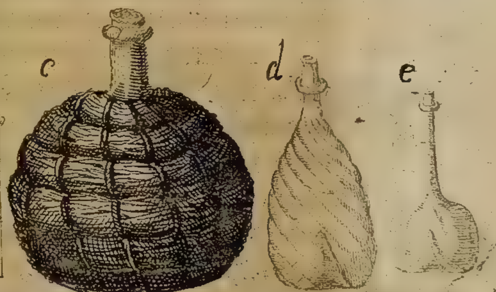

vit *Karausjì*, id est, calcatorium, sive camera quadrata, plerumque in angulo ob commoditatem extructa, & gypso incrustata, magnitudinis in utrâque dimensione octo, in profunditate quatuor pedum; ejus nimirum capacitatis, ut 3000 *man koboneh*, i. e. 18000 libræ Belgicæ, in illam deponi, atque uno actu calcari à viris quinque possint: dum per foramen, demissiori loco factum, succus expressus in lacum subjectum defluit, (*vide in Fig. lit. a*) ex quo subinde haustus, vasis fictilibus *Gumreb* (*vid. lit. b.*) infundi-

tur, ut in iis fermentatione perficiatur; proinde non omnino implendis, ne effervescendo exuberent. Vasa hæc adeo sunt ventrosa & grandia, ut singula 60 vel 70 *man koboneh* recipiant. Coquuntur hîc & aliis in locis, vinum ferentibus, ex pingui limo, qui quò fideliùs subactus est, eò fermentatio celeriùs perfici dicitur, præsertim si ipsa etiam

testa plus solito crassior fuerit. Mox ipsa vinacia, (*tulf*) ex calcatorio hausta, iisdem fictilibus immittuntur, à quorum admixtione fermentatio expectanda est, intra biduum vel tardiùs, pro qualitate aëris. Aër autem, cooperto vase ac clausâ camerâ, omnino arcendus est, ne afflatu algido fermentationem cohibeat: quod si evenerit, vel frigidior tempestas ingruat, aër illatis prunis temperandus est. Fermentatione inchoatâ, quotidie operarius unus cellam ingrediens, nudis lacertis vinacia elevat, & cum succo vehementer permiscet. Quæ permistio durare solet ad minimum dies octodecim, ad maximum viginti quatuor, donec nimirum succus saporem ac characterem novelli vini acquisiverit. Tum immisso cribro, ex bacillis rudi manu textis (*neitsjeh* vocant) à vinaciis separari, & cadis purioribus, perinde aliis, vel iisdem, infundi debet, ad orificium usque implendis; operiendis etiam cum levidensi storeâ (*pîsuur*) ex gramine arundinaceo textâ, saltem quæ illapsuros culices & alia insecta arceat. Ita hæc vina 30 vel 40 diebus immota relinquenda sunt, donec supremum perfectionis gradum adepta, propinari possint, & exhauriri in œnophora, quibus commodè transvehatur. Vinacia torculari ligneo (*tengi tiir*) subdi, ac succus expressus destillationi subjici solet, pro spiritu vini obtinendo. Possunt, si volupe est, expressa hæc vinacia, affusâ aquâ, denuo torqueri in eundem destillationis usum; Cui etiam uvæ sequioris notæ dicari aliquando solent.

§. IV.

Vini transvectio & qualitates.

Transvectio.

Ab intervallo totidem, quot dixi, dierum, quodcunque vinum transvectioni destinatur (minùs, quod in loco manet) per saccum gossypinum subtilioris texturæ colari debet, ut, separatâ impuritate, nequaquam vectione turbari possit; depuratum œnophoris, sive vasis vitreis, infunditur, cistis, quibus commodè devehatur, includendis.

Vasa

Vasa vitrea, alia sunt majora, ampullacea & circumducto scirpo tunicata, quæ vocant *Karabà;* (*vid. lit. c.*) alia minora nulloq; scirpo munita: (*vid. lit. d.*) Illa vini capiunt *man kohoneh* octo, rariùs novem; hæc unum cum dimidio. Vitra verò in hac ipsâ urbe elaborantur: silices ipsa tellus, herbam alcalicam, *Kilià* dictam, ubs vicina *Neris*, ligna valles circumsitæ conferunt. Venit *Karaba* una apud vitriarios duobus *mamudi*, raro cariùs. Cistæ vectiles, quas Persæ *Sendùk*, exteri *Kassa* vocant, ex tenuibus asserculis obtusè sunt compactæ, & imbecilliores, quàm ut sufferre iter possent, nisi restibus circumligatis cautè firmarentur; farctæ priùs stramine, quo distineantur adversus impressionem. (*vid. lit. f.*) Capiunt cistæ singulæ lagenas minores circiter decem, raro plures; *Karabas* verò saltem duas, quibus frequentissimè lagena minor interponitur. Non raro lacunis inseruntur vitra minora (*vid. lit. e.*) plena aquæ rosaceæ. Cistæ binæ unum constituunt onus muli, quod Persæ *Karwaar*, exteri *Kárroga* vocant, ita jungendæ, ut utrinque ex tergo singulæ dependeant.

Vinum Sjirasense meritò inter generosissima totius Orbis numeratur, quamvis durabilitatem, citra bonitatis decrementum, non ferat. Color fulvus, sive subrubicundus, est; Odor gratus ac multo spiritu gravidus; de sapore cum vino Burgundico & Campanico Galliæ ambigens, omnis dulcedinis & acoris expers & levissimè adstringens; quod postremum uvis *Samarcandì* acceptum refert. Virtute pollet eximiâ; modico enim usu mentem mirè exhilarat & appetitum acuit; nimio & ad ebrietatem assumptum, spiritus vehementer accendit & prope ad furorem usque turbat; post crapulam tamen nullum relinquit, vel capiti gravitatem, vel membris lassitudinem, vel stomacho fastidium cibi. Merobibis regni, Judæis, Christianis, Armenis, nunquam arthritidis creasse incommo- *Qualitates.*

da, quin nec tartari, in cadis ſubſidentis, veſtigia, niſi perrarò, inveniri reſcivimus. *Conſervatio.* Conſervationi nulla opitulatur ars vel ſtudium poſſeſſoris, ſive id virtuti ſuæ, ſive aëris bonitati debeat. Sat eſt, cadi orificium vel linteo obligaſſe, vel ſtoreâ ſaltem impoſitâ defendiſſe ab illapſu inſectorum & quisquiliarum, quibus liquor inquinari poſſet.

Vini copia.

§. V.

Uvarum uſus. Vini magna Sjiraſô vis devehitur, major verò ibidem elaboratur, nec tamen vel tertia annonæ pars expreſſionem ſubit: Uvarum quippe pars non contemnenda quotidiè carpitur, recens cum pane manducanda; pars in cellis ſuſpenditur, plures menſes conſervari pro futuris obſoniis patiens; pars etiam pro uvis paſſis ſiccanda legitur; magna verò pars coctione redigitur in ſyrupum, qui butyri locum in menſis pauperum, & pro abſtemiis, admixtâ aquâ, vini vices ſuppleat. Magiſtri hîc habitant diverſi generis hominum, qui œnopœïæ incumbunt, uvarum vi ex vindemiis omni manè aſportatâ aſininis tergis. Primores nomino Perſas Muſulmannos: nam licet circa objectum immundum verſare, ex juſſu Mahhammedis non audeat abſtemia natio; ex Regiâ tamen diſpenſatione Perſianis quibusdam data eſt facultas elaborandi vinum, pro cellâ Sereniſſimi; (quæ præter Sjiraſenſe etiam admittit Georgianum, quotannis Tefliſo mittendum à Principe, Sjiraſenſi vino rubicundius, tenuius & paulò gratius) Sed hâc illi immunitate freti, etiam aliorum Magnatum cellas implent citra licentiam. Secundæ claſſis ſunt Chriſtiani Armeni, quorum familiæ omnino quinque in urbe habitant, omnes confectores vini, tam venalis, quàm pro uſu domeſtico. Tertiæ claſſis ſunt Judæi, quorum hîc numerari audio ſupra millenas domûs. Vinum & ipſi conficiunt venduntque cupientibus. Ab his, Perſiam peragrantes, vinum ſemper nobiliſſimum obtinui-

nuimus, quod illi in terrâ sepultum servant, interdum in agris procul à Laribus. Quartæ classis sunt ii, quos Societates Europæorum, Regio permissu, constituunt, vinum sibi elaborandum, quod mari devehant. Eorum, qui sub Belgico nomine operantur, quotannis plus minus ter mille cistas implent; qui pro Anglis, mille saltem; qui pro Lusitanis, vix minus. Taceo quantitatem cistarum, quas mercatores Armeni hîc emptas, lucrificandi causa, in Indiam exportant. Ita Vitis unius urbis, tot populorum palatiis serviendo id præstat, quod in Europâ vindemiis multis vix ulla possit Provincia.

RELATIO IX.

Memorabilia montis *Bennà*, in Persidis Provinciâ *Laar*.

§ I.

Iter Gamronô Bochunum.

Famosa sunt & proxima Sinui Persico æstiva, pagus بوخون *Bochoon*, vel, ut alii pronunciant, *Bochuun* & *Buchuun*, gelidi montis بنّا *Bennà* seu *Bonnà* inter fauces perraro situ reconditus. Ad eum, imminenti Syrio me subducturus, recessi Gamronô, mense Junio, anni 1686. Dignus descriptione locus est: cujus hîc singularem situm, plantas ferasque rariores, Lapidis Bezoar, quem ibi potissimùm observavi, generationem, procreatricem liquoris balsamini speluncam, thermas circa viam obvias, atque ipsum iter, brevibus exponam. Abiturus instruor commendatitiis ad loci præfectum à magnæ auctoritatis mercatore *Córidas*, negotiorum Belgicorum curatore. Is, quod obiter insero, amico iter dissuasurus, argumento utebatur (ut erat vir gentilis) ab augurio apum: quarum ingens examen pridie ante discessum, facto per fenestram

impetu, in muſeo meo ſedem collocaverat; inſolito ſanè exemplo, & remoraturo, quod ajebat, proſperrima portendente. Repudiato augurio, horâ, quâ calor remiſerat, ſeptimâ veſpertinâ diei decimæ ſextæ prænominati menſis, iter occipio, ciſtæ, quam *Kadſjuwà* vocant, pendente ex camelino dorſo ob infirmitatem inſidens; dum ſervus & ſupellectilia duobus aſinis provehuntur. Viam ingreſſi planam, ſabuloſam, & partim cautibus impeditam, poſt mediam noctem *Iſjiin* pagum conſequimur, abſolutis paraſangis tribus cum dimidiâ.

Die decimâ ſeptimâ (ſic procurante ſervo meo, homine avaro & aſtutiſſimo) in comitatum adſciſcimus agaſones aliquot, qui nos per viam montanam deducant, breviorem quidem, quàm quâ camelis itur. Jumenta dactylis onerantur annotinis, illuc in quæſtum ſervi transferendis, uno aſinorum vacuo relicto, pro futuro inſeſſu meo. Horâ eâdem, quâ heri, decedimus, & thermas Ginauenſes prætervecti, devenimus cum diluculo

Diei decimi octavi ad xenodochium, in deſerto poſitum & ſemidirutum, quod publicani eidem immorantes ab aqua ibidem ſtagnante vocabant *Birkeh teſtèk*, poſtpoſitis totâ nocte paraſangis omnino quatuor per lapidoſam & ſterilem planitiem. Diem hîc exegi in oſtiis fornicati aquarii, (*birkèh* vocant) quâ parte ſol non irradiabatur. Ardentibus ventis, immane quantum hîc ſævientibus, oppoſui lodiculam, in modum papilionis expanſam, quam ſubinde intus humectavi, ut continuò maderet: ita enim aër admirandâ proprietate algeſcit, & corpus contrariâ qualitate afficit. Accidit mihi, quia levi theriſtro induebar, ut, quam partem corporis lodix humida crebriùs attigerat, in eâ poſtridie omnis cuticula, quaſi uſtulata, abſcederet. Eodem præſidio in reditu ceteriſque excurſibus ab æſtuante aurâ, etiam jumentis inſidens, feliciter me conſervavi. Occidente ſole dimoventes, pervadi-

vadimus deserta sabulosa, rivis salsissimis, hinc inde oberrantibus uda, & ex sale in superficie concreto (quantum tenebræ prodebant) passim albicantia. Aqua pluvialis in angulo rupellæ stagnans (locum *Taradeer* vocant) ut ut stercore jumentorum inquinata, nobis hîc potum præbuit, & novam hospitandi stationem, à priori duas saltem parasangas dissitam.

Hîc diem, videlicet decimum nonum, postquam sub dio, & ob ventos ardentes & loci inhospitalem apricationem permolestè transegeramus, discessimus sextâ vespertinâ; perque salebrosam tellurem, plurimis intercisam rivulis, totâ nocte luctati, devenimus horâ tertiâ matutinâ,

Diei videlicet vigesimi, ad pagum *Sïahù*, parasangas non ampliùs quatuor supra dimidiam emensi. Obscura nox, quamvis accedentibus aspectum pagi præcluderet, non oberat tamen, quin ex longo intervallo auram, quæ inde adspirabat, ex humore dulci plantisque viridantibus temperatam ac flagrantem, olfactu perceperimus. Plurimis enim palmetis, pomariis, hortisq; frugiferis & perfluente rivo dulci ad voluptatem usque insigniter dotabatur; tametsi levidensi operâ ex frondibus saltem palmeis constructus. Amnes, quos in viâ vadavimus, muriaticam sapiunt salsedinem ad unum omnes; nec alveis decurrunt, sed superficiem lambunt sabulosæ telluris; ultimus eorum *pustei sijah*, & aquarum, quas recipit, pluralitate, *bisti tsjahar*, & ex qualitate sua communi vocabulo *rudchoneh sjuur*, i. e. *salsum flumen* dictus, rapidè versùs Sinum profluit, duobus Gamronô milliariis, non procul à pago *Naglanagudà*, se exonerans. Vix dies aderat, cùm incolarum comitas rivum, aperto aggere, dimitteret per hortum, in quo me, explicatis sub umbraculo storeis, hospitari cognoverat. Ea enim est aquarum dulcium in regno conditio, ut per varios alveos, eam in rem eductos, in quoslibet hortos dimitti possint. Hîc, quòd esculentorum

torum vendibilis præberetur copia, jejunos comites monui, diem genialiter meo ære viverent; quod adeo illis cordi fuit, ut à coquinâ rursus divelli non paterentur ante crepusculum: quo ingruente, per lapidosam & inviam planitiem versùs montium jugum ferimur; & post unam & dimidiam parasangam intramus præruptarum rupium fauces, incensis frondibus palmeis ob angustiam investigatas. Peregrina videbatur facies, per flammam non satis cognoscenti, ars ne utrinque structuras magnificas, an lusum natura objiceret. Pergentes excepit vallis angusta, extensa in longitudinem dimidiæ parasangæ, ex amne, qui medium percurrit, sonora ac gelida; cujus longitudinem emensos stitit oppositus mons præaltus, *Kuhi baas*, seu falconum, dictus, & secus eundem ad sinistram, via ardua & salebrosa, nocte obscurâ haud penetrabilis.

Die vigesimo primo apparens lux exposuit nobis situm vallis insolitum & pergratum: præcelsos quippe & asperrimos ab omni parte scopulos, rari ad crepidinem usque frutices, imam verò radicem palmeta quædam decorabant, quibus humor, per editos margines ex rivulo adductus, largiter influebat: Uvidos scrobes & lacunas copiosa Ficus & incognitæ contegebant plantæ, succulentæ, lactescentes, spinosæ, pomiferæ, omnes peregrini genii. In ipso amne dulci & limpidissimo, id mihi jucundum fuit spectare, quòd in decursu ipse ab arenis subinde absorberetur, & ab intervallo multorum passuum denuò erumperet; donec tot haustibus imminutus, brevi extra fauces in palmeto quodam extabesceret. Montis oppositi nomen indicavi *Kuhi baas*, sive *falconum*, ex eo impositum, quod in illo falcones (quanquam etiam in vicinis non desint) notæ primariæ capiantur, pro ornithotrophio Regis. Ejus ex nemorosis tesquis tuguriola promicabant pastorum, infernè conspicua, ad quæ missi famuli, lac, butyrum & capellas retulêre, levi pretio comparata. Aura val-

vallis erat gratiosa, nulloque ardore sub umbroso scopulo demoranti molesta, Sol quamvis summum hodie verticem attingeret, quem solstitialem appellant. Brevi igitur post meridiem, camelo (quem viginti *abassis* conduxeram) Gamronum dimisso, asini terga conscendimus, & ad lævam deflectentes, nimirum in occidentem (cum ceteroqui omnis via vergeret in septentrionem, utcunque etiam in Orientem) viam persequimur petrosam & arduam, adverso amne; Hic amnis per montis hiatum (quem *saaki paiin*, i. e. saaki inferiorem vocabant) in saxoso & impedito alveo cum ingenti strepitu defluebat: ripis quidem, (quamvis ob lacunas saxosi fundi & varia impedimenta passim inaccessis) multas referentibus arbusculas, sponte cultuque prognatas, præsertim Vites, Granatos, Tamariscos, Fraxinos, Sabinos, Pistaceas sylvestres; paucos etiam hortos Vite Granatoq; consitos; quorum absentes domini, alii vitam rusticam in pagis longè hinc dissitis, alii pastoralem in proximis montibus ducecere dicebantur. Tribus horis festinanter vecti, nec tamen ultra parasangam provecti, vergente die consedimus ad viæ terminum, scopulosis præruptisque montibus circumvallatum. Pro dormitorio ripam occupamus amnis sæpe dicti, hîc inter sylvosos scopulos magno æstu scaturientis atque turgidi: prout in Perside ea est conditio fluminum, ut turgeant in principio, longiori tractu deficiant.

Die vigesimo secundo, cum primo diluculo, ceteri pedites, ego tamen asino ob infirmitatem vectus, magno nisu & pavore rimati sumus arduum objecti montis altissimi dorsum (*saakì balà*, seu saaki superiorem nuncupatum) ad quem nec aditûs, nec semitæ vestigia, infra constitutis, apparuerant. Et tandem post sex horas ad summam planitiem montis *Bonnà* feliciter penetravimus, cum à statione vix parasangam in rectà lineâ profecissemus.

Juro me Hyrcaniæ pylas ac Caucasi præcipitia haud usquam majori perreptasse formidine, quàm quæ me in hâc semita exercuit; in quâ & ipsi asini, montibus rimandis à teneris adsueti, (nec enim alia jumenta hîc vadunt) sæpe in altiores gradus humeris agasonum elevandi erant; per asperrimos murices in profundum ruituri, si vel unico gradu erravissent. Pro miraculo narrabant, Archisatrapam Ormusiensem in Bochunum ante viginti annos viâ aliâ (planiori, sed longinquâ & multorum dierum) advectum, sponsione factâ, camelos duos hâc viâ reduci jussisse. Et res contra fidem hominum ita cessit, ut hæc tantæ molis jumenta, sed ex genio suo providissima, difficiles viæ angustias sine lapsu emerserint quidem, sed primâ nocte, quâ planitiem assecuta, exspiraverint. Hîc quanquam in altissimâ existeremus plagâ, altiores tamen circumquaque protuberantes petræ prospectum in distantiora loca & campos suppositos intercipiebant; saltem versùs boream palmeta districtus *Dsjehmili dsjahuun*, & versùs austro zephyrum (S.W.) mons *Ginau* rimantium oculis per aëris, quanquam Serenissimi, caliginem obscurè patescebant. Ante fastigium rupis articulus quidam, in areolam sylvosam jucundissimè expansus, viatori aquam exhibebat gelidam, quam ex altiori scopulo manantem excipiebat crater, longo stillicidio excavatus. Ex eâ respicienti pagus *Sijahù* ad oculi mensuram apparebat, quasi non ultra sesqui parasangas distaret in rectâ lineâ; cui tamen biduum impendisse nil pudebat duces meos. Meridiati sumus sub Sabinis bacciferis, quarum nos gelida umbra, & non procul inde salientes rivuli invitabant. Tertiâ post meridiem, somno prandioque refecti, discedimus, & in declivem lacunam montis, velut in duo crura hiantis, per saxa & salebras continuò provecti, metam itineris vespertinâ septimâ consequimur: absolutis nimirum, ob difficiles anfractus & agasonum socordiam non amplius 23 parasan-

gis

gis ſive milliaribus Germanicis circiter 16 cum dimidio, ſeptem dierum ſpatio; cum univerſum iter, reducendo gyros ad lineam rectam, vergiſſet circiter in ſeptentrionem, (accuratè inter 𝔑.t.𝔒 & 𝔑.𝔑.𝔒) Appulſus curo commendatitias præfecto dari; qui præmiſſo congiario, nimirum placentis, dactylis, & lacte tum dulci tum coagulato, mox ipſus mihi, quamvis in tenebris comparet, præſtitoque ſalutationis officio, multa (ut erat vir ſenex, gravis & eloquens) de loci, in quem venerim, præſtantiâ & antiquitatibus diſſerit: tandem ſua & pagi ſervitia ad nutum meum parata ſtipulatus, profundâ nocte me deſerit. Ego in confabulationis loco expanſâ ſtoreâ, reliquum noctis ſub dio tranſigo.

Poſtero die, qui erat vigeſimus tertius, in hortum introducor, qui pro hoſpitio ſerviat. Is in dorſo petroſi montis verſùs borea eurum (𝔑.𝔒) edito loco poſitus, ceteris dicebatur algidior, & ventis, qui ab occidente per lacunam montis oppoſiti adſpirarent, perflabilis, ſecus ac horti depreſſiores, vel oppoſiti. *Tekjeh* ſive otii ſedem hîc locavi ad quadratam ciſternam, quatuor Aurantiis obumbratam; quam fovebat vena lymphæ, ab altâ rupe manantis. Spatiandi, pro Germanâ otiantium conſuetudine, non dabatur copia; nam ſoli erat plena ſcrobiculis & gradata declivitas: ut taceam morem gentis, quæ hanc ſibi inſuetam itûs & reditûs reciprocationem admiratur, velut deliramentum inſani hominis. Refugium, ſi imbres ingruerent, vicina præbebat ædicula, cubica, ex limo, opere ruſticano congeſta. Sodalem in illâ inveni ingentem anguem, in adverſo lecticæ meæ angulo hoſpitantem, qui ut ſummo mane in ſcopulos proripiebat, ita veſperi repetebat latebram cuniculi ſui; cavente horti domino, ne quas innocenti beſtiæ offenſas aut intrandi obſtacula objicerem. In proximâ apricatione vicinos habui duos lepidiſſimi genii chamæ-leontes, qui ſocietate meâ plurimùm delectabantur;

tur; nam ſubinde foco, dum abiret coquus, vel prandenti mihi, clandeſtino ingreſſu accedebat alteruter, ut ſpolia ex cibo colligeret, vel quâ intentione, neſcio: quam primùm verò ſe ſpectari adverteret, facto clamore inſtar puerilis cachinni, celerrimè refugiebat in aſylum ſuæ arboris. Miſſurus, quas in ulteriori arboreto & contiguâ vineâ vidi beſtias, ſaltem hîc nomino ſciuri quoddam pumile & fugitivum genus, pilis longis, & caudâ compreſſâ, in extremitate, latiſſimâ, de quo, in *Aldrovando* & *Geſnero*, non memini me legiſſe.

Die vigeſimo quarto appulit Gamrono juvenis Tonningâ Holſatus, tormentorum in Surattenſi navi magiſter, ut meo exemplô imbecillitati ſuæ refectionem quæreret: quo cum bonæ indolis Germano in convictum & expenſa admiſſo, horas non injucundè perdidi; adſcitis etiam, qui de linguâ & provinciæ notitiis nos erudirent.

§. II.

Bochon. *Bochon*, quinquaginta familiarum pagus, in abſtruſâ & ſaxoſâ valle, vel, ſi mavis, in hiatu montis *Bennà* ſuper ſabuloſo clivo extructus eſt: qui quamvis axem borealem reſpiciat non ampliùs 28 gradibus elevatum, ob loci tamen editiorem ſitum, uvidum genium, & opacas, quibus circumvallatur, crepidines excelſorum montium, gelidâ beatur aëris temperie, qualis etiam vix ſalubrior alibi. Mediam vallis longitudinem amnis dividit, pagô depreſſior, qui in ſuperiori hiatûs parte inter ſaxa & ſcopulos paſſim proſiliens, per lapidoſam declivitatem præceps delabitur, & ſuperatis, quæ vallem infra pagum claudebant, faucibus anguſtiſſimis, dimidiam paraſangam longis, in vicinam planitiem ſe exonerat. Duo ad pagum dantur aditus: unus deſuper à monte *Bennà*, qui ob ſaxorum impedimenta, ungulis tantùm calcari poteſt aſininis; alter infernè, ex planitie transmontanâ, quo per prædictas rupi-

rupium abruptissimarum fauces, etiam cameli enituntur, viâ quidem planiori, sed ob lapidum copiam etiam difficili. Ipse loci positus intuentem oblectat sui gratiâ & formidine. Spectatur velut insolens naturæ theatrum, cujus in imâ parte ingens pagus, multis arboribus frondens, atq; tot vineæ pomœriaque amplissima, per radicem montium gradatim consita, nævi saltem dicendi sunt, si magnitudini compares ambientis inculti & asperrimi jugi, quod ex imâ, quâ flumen devolvitur, angustiâ, per acclives petras, lacunas & salebras, in immensum exsurgit circuitum, culminibus quidem inæquali celsitudine & variâ specie mirè ludentibus. Totus pagi tractus, quamvis petræ inædificatus, glebæ superficiali tantùm & sabuloso apparatu gaudeat, arborum tamen vitiumque adeo densam & intricatam exhibet copiam, ut una quasi opaca sylva eminus appareat: singulis hortis id singulare habentibus, ut ex jugi dorso, aquarum, quibus irrigentur, copiosi rivuli depluant, murmure tam amœno, ut perpetuos ex cœlo imbres audiri putes; adsonante præsertim densiori strepitu, defluentis per imam vallem rivi majoris. Docebat me informator, vallem hanc asylum fuisse antiquorum Principum, qui in eâ sese, occlusis faucibus, ab insultibus hostium conservaverint. Id testari videbantur in imâ rupe vestigia cardinum, ex quibus portæ dependerant, quas dicebant fuisse ferreas. Ipsa propugnaculi, seu castelli, rudera exhibebantur in culmine montis supra fauces, ex quo portæ, demissis saxis defendi, simul ac hostiles à tergo montis impressiones eludi potuerunt. Auscultat pagus imperio Calentarii, sive præfecti territorii *Farchonaad:* cum quo verò multa illi intercedebat controversia de tributo; quod is ratione hortorum imposuerat, quamvis loco saxoso & naturâ sterili positorum; cùm, vigore publicæ constitutionis, agri saltem fœcundi genii sub censum veniant. Pendebat lis in judicio Larensis Gu-

bernatoris, cui modò parent, hactenus nondum deciſa. Incolas triplex alit vitæ genus: hortenſe, pecuarium & venatorium. In primo, maximum proventum Vites tribuunt, quæ nullâ jutæ culturâ, palmites per ſumma ſpargunt faſtigia arborum; pari ubertate Juglandes luxuriant; Malis etiam Punicis, Armeniacis, Aurantiis & Cydoniis non minùs gratioſa tellus eſt; iniquior Pomis, Prunis, Palmis, Platanis & Cupreſſis, parcè hîc creſcentibus & triſtiori vultu. Fructus ſuos pagis inferunt vicinis, cum dactylis, oryzâ, hordeo, tritico & eduliis quibusvis permutandos: Permutata grana in molâ ſuâ, quam intra fauces poſſident, comminuunt, excuſſamque farinam, unà cum uvis & nucibus juglandium, in diſtantiora loca venalem tergis aſininis deferunt. Hæc illis ex hortis mercimonia ac emolumenta ſunt. In pecuario genere, uſus eis præcipuus ex capris & ovibus: quibus paſcendis graminoſa patent fruticeta in faſtigiis montium adſitorum; præſertim ejus, qui pago incumbit ab auſtro-occidente. Jucundum eſt ſpectaculum & picturæ, quàm vero phœnomeno, ſimilius, quando greges dorſi tam abrupti & præcelſi faciem ſingulatim longo & continuo ordine conſcendunt; id quod ſingulis mane moleſto niſu faciunt, ante veſperam eodem tramite reverſuri. In ipſo montis faſtigio conſpiciuntur foveæ profundæ, quas affirmant fuiſſe ærifodinas, è quibus, teſte loci Chronico, Caramaniæ & Ormuſii Principes cuprum effoderint antiquitus; Nunc collapſæ vetuſtate, nil niſi vepreta exhibent & latibula tigridum. Venatus victui momentum quoq; tribuit, dum, qui verſare ſclopos nôrunt, intra rupium latebras abſconditi, feras trajiciunt incautas; quarum carnes cum farinâ in pultem excoctæ, pro epulis aliquot menſibus aſſervari poſſunt. Non vidi ex feris aliud genus inſidiis magis expoſitum, quàm پازن *Paſen*, ſive capricervorum; nam & copioſiſſimi ſunt, & præ ceteris deſiderati, quòd

intus

intus non rarò pignus foveant pretiosum, videlicet lapidem Bezoarticum, hoc quidem in jugo præstantissimum totius Orientis; in cujus contemplationem nunc frena laxabimus.

§. III.

Lapis Bezoar.

Dudum me agitaverat desiderium videndi matricem tam famosi lapidis: hoc in me loci sufflabat occasio, dum aliquoties adessent, qui feras mihi venundarent exenteratas. Voti ut fierem compos, ære meo conduco, qui asinorum, quod solent, tergis juti, integras mihi asportarent bestias cum extis. At frustra fui; quòd majores, quas peterent, (ita prætendebant) cum intestinorum pondere per cautes crepidinum transferri non possent: hinnuli verò nullos lapides haberent. Cum iisdem igitur jaculatoribus in montes ipse proficiscor, & ante diluculum egressus, quousque potui, asino vehor; cetera pedes incedo, non rarò genubus manibusque rimatus, donec nos montis, *Baasi* dicti, exciperent confinia, transgressione, quod dicebant, ob territorii terminum non temeranda. Hîc, ut rem cautè ageremus, dissociati & silentes incessimus, & pro insidiis struendis latebras occupavimus eas, quæ ad globuli jactum stagnantem exhibebant pluvialem, sive fonticuli scaturiginem, ad quem bestiæ potatum venire (ut plurimum horis matutinis) consuevissent; sclopos ex condicto, non in alias directuri, quàm quas lapides gestare ex signis cognosceretur. Nam ad unicum sclopi sonitum longissimè omnes aufugiunt, vix diebus aliquot reversuræ; quod idem, conspecto igne, faciunt, cum feræ sint timidissimæ, neutiquam feroces, quod vulgo scribitur. Primâ, quâ venimus, insidiarum die, quanquam in fruticoso antro, adeoque commodissimo loco constituti, nullam bestiam vidimus; Decessisse, conjiciebamus, quia longiùs inde (quod serò advertebamus) igniculus fumabat, fortasse à pastore aliquo extructus. Multa adhuc nocte

ctæ latebras, ductoribus ex asse notas, mutavimus; quod ipsum post singulas explosiones quoque agitavimus; Donec à longâ in spelæis patientiâ, repertus in novenni hirco lapillus voti me fecerit quodammodo compotem. Dico quodammodo; nam in bestiâ, quam comes meus fundebat, intestina, à me ipso diligentissimè perquisita, nullum lapidem continebant. Pronior alteri apparebat fortuna; qui à nobis longiùs remotus feram, à se transfossam, dum me non expectato dissecaret, lapillum reperit elegantissimum, tametsi molis perexiguæ. Promiserat sibi ex signis gemmam majoris pretii; quam quòd mihi invideret, sectionem, secus ac pactum inter nos erat, solus instituerat, adeptus lapidem, antequam adessem. Erat is pollicaris longitudinis, figuræ ad assem cylindraceæ, nigricans & glaberrimus, planè ejus notæ, ut genitorem montis *Baarsi* alumnum fuisse judicarent. Quo cum operoso laboris mei brabeo, quamvis levi & non ampliùs scrupulum pendente, lætus remigravi; postquam separati dies omnino tres in latebris, noctes verò duas conjuncti sub dio egissemus, permolestè & sine foco. Interpositâ aliquot dierum morâ idem sclopetarius, ex venatione reversus, mihi dono obtulit lapillos, quos in eâdem matrice adeptus erat geminos, ejusdem cum nostro figuræ & coloris, sed tam exiguos, ut uterque scrupuli pondus vix attingeret. De Lapidis hujus generatione, quid meâ, quid aliorum experientiâ acceperim, nunc exponam.

Plures sunt, qui sub titulo Medicamentosi lapidis animalis per Asiam circumferuntur: ex quibus passim ad manus meas pervenerunt sequentes:

Massang de Vaca.

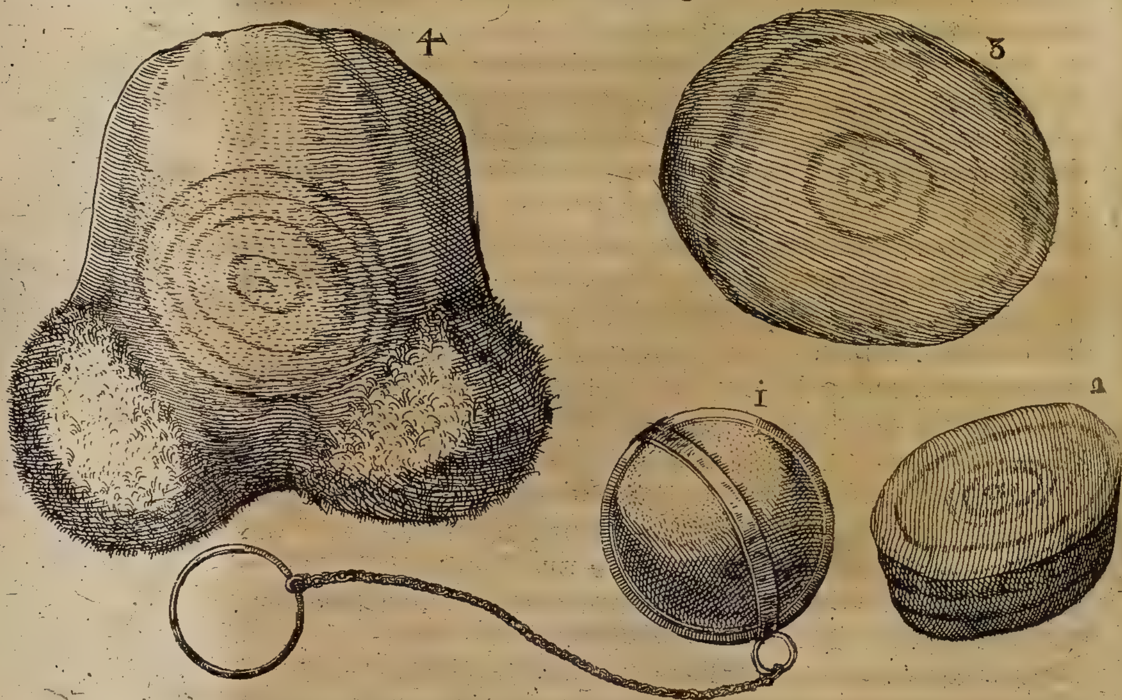
(1) *Masang de vaca;* ita Lusitanicè vocatur, coagulum quoddam biliosum, quod in vaccarum, seu boum quorundam, vesiculis felleis, aliquando ad ovi gallinacei magnitudinem concrescit, figuram obtinens rotundam, colorem luteum, substantiam levem, friabilem, siccam, non ex

ex crustulis invicem contiguis, sed ex unâ massâ compactam, saporis subamari. Invenitur uti rarô exemplô in regionibus aliis, ita frequentiùs in terrâ Africanâ, circa Insulam *Mosambeek;* ex qua illud Lusitani, ejus Insulæ possessores, in Indiam efferunt. Facultatem præfati venditores ei tribuunt alexipharmacam, præter infallibilem virtutem in Ictero ac quibusvis hypochondriorum obstructionibus tollendis. In Turciâ, quæ inveniuntur, ad Icterum valere scribit *Bellon. lib.* 4. *obs. c.* 46. Plures ac pene innumeras virtutes recenset *Ebn Sina l.* 2. *tr.* 2. *c.* 400. Japonibus hæc massa tantâ quondam in æstimatione fuit, ut eam à venditoribus Lusitanis æquo auri pondere compararent; sed cum jactata virtus expectationi non responderet, eviluit ejus pretium cum fide gentis. In damis Alpium similem inveniri referunt.

(2) *Pedra de porco,* sive lapis hystricinus: coagulum est biliosum, rotundum, priori magis compactum, ut plurimum nucis myristicæ vel juglandis magnitudine, leve, coloris rufi, substantiæ quodammodo unguinosæ, saporis subtilissimè amarescentis. Reperitur in vesiculâ biliariâ hystricum, terræ Malaicæ; unde à *Garciâ ab Horto,* sub titulo lapidis Malacensis, describitur, *in op. Clus. l.* 1. *c.* 46. Tales à Sylvatico *Masatios*, ab aliis *Acherones* vocari testatur *Aldrovandus.* Hoc coagulum bovino longè sui pretio ac virtutibus antecellit, prout bezoar orientalis occidentali dicto, vel aurum cupro præstat. Rariùs enim generari accidit; quod ipsum inprimis, præter eximias & præsentissimas facultates, pretium ejus extollit, ut in ditiorum duntaxat & principum nigritarum manibus versetur, qui illud sphæris aureis argenteisve armari curant, adnexâ ex eodem metallo catenulâ, cujus adminiculo tractari valeat. Usus ejus est, ut suspendatur per horas aliquot, vel unâ alterâque vice agitetur in haustu aquæ communis; quem, vix grani pondere imminutus, amarore *Pedra de porco vera.*

imbuit. Hauſtus, ita præparatus, habetur ſummè cordialis & alexipharmacus, tum in ictero, febribus putridis malignisque, & in quibuscunque viſcerum obſtructionibus medicamentum efficaciſſimum. Novi Bataviæ, qui poſthabitis Medicis, quicquid ſibi ægritudinis accidebat, hôc ſolo eliminare remedio ſatagebant. Hyſtricem hanc,

1 Pedra de porco pretioſa Malaccenſis 2·3·4· Petræ de porco Spuriæ Ceylanicæ

utut in multis aliis Aſiæ regionibus, in Africâ etiam, & in his Caucaſiis montibus invenerim, in ipſa tamen reperiri lapidem nunquam cognovi. Ruſticus Bugunô à me vena-

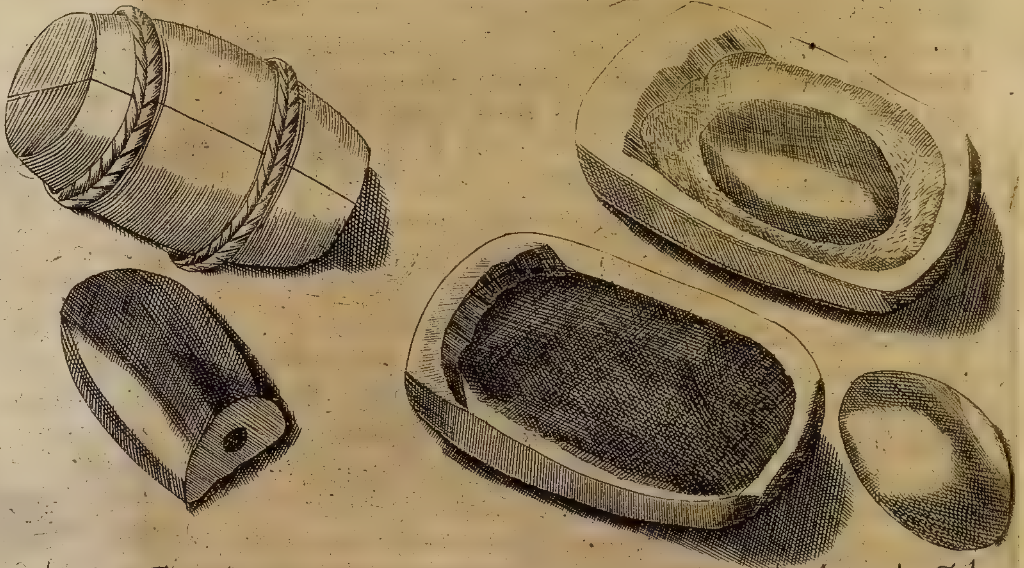
venatum dimissus, cum ab hystrice surâ vulneratus rediret, pinnum, quem in ipsum bestia exploserat, mihi offerens, à præsente quidem patre edentulo ac grandævo monebatur: nullam imposterum negligeret hystricem, quin sectione prius exploraverit, an lapidem ferret; quem nosset aliquando hîc inventum fuisse incredibilis pretii. Sed quis audeat ex unius viri asserto verum concludere? Adjecta Tabula exhibet lapidem Malacensem, qui, cinctu liberatus, pendet aureos quinque cum dimidio, emptus à possessore (Ill. Dn. Generali de *Camphuys*) trecentis Joachimicis.

(3) *Pedra de porco spuria.* In hoc genus coaguli in Ceylanâ incidi, priori quodammodo simile, sed nigrius, informe & pilis permixtum; de quo easdem prædicabant virtutes, sed debiliores, tametsi majori dosi propinetur. Dicebatur inveniri in hystricum suæ terræ ventriculis; prodereque bestiam crebro ructu ac vomitione latitantem lapidem. Ex quo conjecturare liceat: expressam bilem, dum in ventriculum redit, à lana illic hospitante & vomitum concitante imbibi, & cum eâ concrescere. Icones quorundam vide in Tabellâ. *Pedra de porco spuria.*

(4) *Bolus pilosus porcinus:* massa est informis, dura, sicca, levis, coloris rufi, ex setis pilisve rigidioribus, instar pomi bovini nostratis, arctissimè compacta, superficie asperiori. Invenitur in ventriculis quorundam porcorum in insulis ulterioris Indiæ. Geminos vidi eximiæ magnitudinis, figuræ parilis utcunque cylindraceæ, quos domi Batavorum, quæ est in *Hilâ*, insulæ *Banda*, in unicâ bestiâ repererat lanio. Hos insulæ Gubernator Gnr. Dn. *Schage* curiositatis gratiâ mittebat Ill. Dn. Camphusio, Generali Ind. Gubernatori emer., ex cujus donatione alterum possideo, pendentem uncias duas cum dimidiâ. Sed hujus coaguli in medicina nullus apud Indos usus est. *Bolus pilosus porcinus.*

(5) *Pedra de Cobra:* ita dictus lapis, vocabulô à Lusita- *Pedra de Cobra.*

ſitanis impoſito, adverſus viperarum morſus præſtat auxilium, externè applicatus. In ſerpente, quòd vulgò credunt, non invenitur, ſed arte ſecretâ fabricatur à Brahmenis. Pró dextro & felici uſu, oportet adeſſe geminos, ut cum primus veneno ſaturatus vulnuſculo decidit, alter ſurrogari illico in locum poſſit; Proinde poſſidere indigenæ niſi geminos cupiunt; quos cum goſſypio capſulæ incluſos probè aſſervant. Aliam obtineo ophitidem, inſtar ſilicis duriſſimam ponderoſamque, uncialis longitu-

Pedra Bugia *Pedra de Cobra*

dinis, figuræ quodammodo tornatilis, & quaſi ex annulis compactæ; quales inveniri in capitibus maximorum ſerpentum credulus perſuadetur vulgus: ego apophyſin alius petræ, vel in ipſâ petrâ molliori genitâm judico, velut lapides bufonius, aëtites, lyncius, oculus catti, gloſſo-petra, & ſi quos alios vulgi error tranſcribit ex animalibus.

Fidem

Fidem mihi fecit collis petrosus, quem bidui itinere ab Isphahano urbe offendimus, cujus sabulum ex petrâ dissolutum, innumeros exhibebat variæ figuræ bufonios & Judaicos, quibus vel plaustrum implevissem. Quo ipso feror, ut istis lapidibus nihil efficaciæ inesse credam, nisi quam actuali frigiditate suâ, vel absorbendo præstant.

(6) *Pedra Cordial*, sive *Lapis de Goa*: ita dicitur à loco, in quo hactenus à Rev. P. Soc. *Casparo Antonio* componitur, ex speciebus cordialibus & alexitericis, quas & bezoar lapis ingreditur. Figura ejus ovata vel rotunda est, color intus cinereus, extus nigricans, splendens, aureisque maculis distinctus; nonnunquam totus deauratus. Usus frequens est & probatissimus inter Europæos Orientis. Venditur ad libellam; inde pro variâ magnitudine pretium variat. Eundem hodie componit R. P. *Nicolaus Momitius*, quem à priori dignoscimus literis N. M. in superficie impressis, & in opposito latere, signo capræ vel alius quadrupedis. Sed de factitiis non est hîc dicendi locus. *Pedra Cordial, sive Lapis de Goa.*

(7) *Coagulum resinosum bezoarticum* ex laminis se invicem complectentibus tenuibus, albidis & pallidulis, discoloribus, subnitentibus coagmentatum; quale nostratibus appellatur *Lapis bezoar occidentalis;* ex similitudine Lapidis eodem insigniti nomine, quem ex Occidente, id est, Americâ in Europam deferunt; exemptum capræ sylvestri in regno Peruano; ut refert *Nicol. Monard.* in opere Clus. In tabernis gemmariorum quorundam Persiæ, Arabiæ, ac citerioris Indiæ, venales inveni lapides, qui ovi gallinacei excedebant magnitudinem, pro quibus unius, duorum vel amplius tomanorum indicabant pretium, prout sciscitantis desiderium æstimarent. Sed hos reperiri dicebant Medici, in vaccis Indicis, fortasse & in aliis inconditæ molis quadrupedibus, tam domesticis, quam sylvestribus; adeoque nequaquam bezoarticos, sed bulithos, urolithos, hippolithos vel camelolithos dicendos *Coagulum resinosum bezoarticum.*

 esse.

eſſe. Legatus Sueciæ, Isfahano diſceſſurus, plures coëmebat; quorum cum vulneratæ eſſent exteriores laminæ, pro exploranda indole particulas prunis injecimus, quas in iis ſemper comperimus diſſolvi, ac fumum ſuffitumque ſpirare, quaſi ex olibano & colophoniâ; Laminæ interiores & centro proximæ an,quod ſuſpicari liceat, ex morâ longiori magis induratæ fuerint, non exploravi.

Bezoar Orientalis legitimus.

(8) *Lapis Bezoar Orientalis* verus & pretioſus پازهر *Paſahr*, ex quo nobis vox *Bezoar* enata eſt. Sceptici noſtri philoſophi nomen petunt ab Hebræo בעל *bahal*, quod dominum, & Perſico زهر *Sahr*, quod venenum ſignificat, & lapidem veneni domitorem vocant. Sed hæc ex ſimilitudine vocabulorum efficta derivatio eſt. Patria ejus præcipua eſt Perſidis provincia *Laar*, & in eâ, montium illud jugum, in quo nunc verſamur; dehinc vicini montes urbis *Daraab* & vici *Sjaharum*. Ferax præterea *Choraſmia* eſſe dicitur, iis præſertim in montibus,qui occupant diſtrictum urbis *Sabſawaar*. Genitrix, eſt fera quædam montana caprini generis, quam incolæ پازن *Paſen*, noſtrates capricervam nominant, deſtituti voce, quæ utrumque ſexum exprimat. (*Iconem vide in Tab. §. 4. num. 2.*) Animal pilis brevibus ex cinereo rufis veſtitur, magnitudinem capræ domeſticæ, ejusdemq; barbatum caput obtinens. Cornua fæminæ nulla ſunt,vel exigua; hircus longiora & liberaliùs extenſa gerit, annulisque diſtincta inſignioribus, quorum numeri annos ætatis referunt; annum undecimum vel duodecimum rarò exhibere dicuntur, adeoque illum ætatis annum haud excedere: reliquum corpus,à cervinâ formâ, colore & agilitate nihil differt. Timidiſſimum & maximè fugitivum eſt, inhoſpita aſperrimorum montium teſqua incolens, & ex ſolitudine montanâ in campos rariſſimè deſcendens. Et quamvis plu-

plures regni regiones inhabitet, lapides tamen bezoarticos non gignit. *Casbini* (emporium est regionis *Iràk*) pro coquinâ nobis capricervam, vel ut rectiùs dicam, hirco-cervum prægrandem, vendebat venator; qui à me quæsitus: non audivisse se respondebat, bestiam illic lapidem unquam fovisse; quod & civium, quotquot percunctatus sum, testimonia confirmabant. Vidi illic in magnatum manibus bezoarticos eximiæ magnitudinis, nec minùs probatissimi coloris & figuræ, quos se obtinuisse affirmabant ex *Corasaan*, sive Chorasmiâ. Præsens jugum, in quo feras insidiati sumus, longè in austro-occidentem, longiùs in orientem protendit: ibi in partes distinctum *Kuhi Bonnà*, *Dehrestò* & *Murkumeh*, dictas, hìc in *Kuhi Sjaaskèn* (cui ad austrum jungitur *Kuhi baas*) *Gellestaan* & *Baarsì*, sive *Tenguun*, velut jugi orientalem, ab unâ vel ampliùs diætâ, terminum. Quæ verò partes, tametsi capricervas alant promiscuè, non omnes tamen herbas ferunt, ex quibus depastis lapides generari, atque ii quidem æquè nobiles possint; sed solus ex earum numero est mons *Baarsì*, qui ut pluribus aliis, ita quàm maximè abundare dicebatur herbis resinosis alexipharmacis, generando lapidi materiam foventibus, quarum esu caprarum sylvestre genus maximè delectatur: nimirum *Serringià* succo glutinoso referta, qui apprehensam paleam illico tenacissimè involvat; *Tsjirachù*, species quædam nobilior ejus plantæ, quæ resinam tribuit Persicæ compositioni laccæ obsignatoriæ; & *Derminà Turkì*, i. e. Sementina Turcica, alterâ illâ, quam Persicam appellant, multò præstantior. Hinc nulla ibi ex prædictis bestiis datur ætate provecta, quæ lapidem non contineat; cùm in ceteris hujus jugi partibus (ductorum verba refero) ex denis, in montium distantioribus ex quinquagenis, in ceteris, extra Larensem provinciam, ex centenis, vix una sit, quæ lapide dotetur, eoque ut plurimùm exigui valoris,

loris. In hircis lapides majores & frequentiùs inveniuntur, quàm in fœminis. Lapidem ferre judicantur annosi, valde macilenti, colla habentes longiora, qui gregem præire gestiunt, circumspectiùs incedunt, & insidias, magis atque sodales, metuunt; quod idem de fœminis affirmabant. Addebat alius incertæ auctoritatis: etiam supercilia ac lineamenta frontis observanda esse, quæ si insigniter nigricent, præsentiam lapidis confirmare. Bestiæ ut primùm perfossæ linguam inspiciunt, quæ si solito deprehendatur asperior, de præsente lapide nihil ampliùs dubitant. Locus natalis est pylorus, sive productior quarti, quem vocant, ventriculi fundus; cujus ad latus plica quædam, sive scrobiculus, mucoso humore oblitus lapillum suggerit. In aliâ ventriculi classe, (prout in ruminantibus distinguuntur) quàm ultimâ hâc, inveniri negabant. Utrum casu hîc sibi hospitium paret, jam alibi formatus, an in eo loco generetur, sive illapsus retineatur & augmentetur, non habeo, quod ex venatorum observatione referam. Credunt, quos plicarum alveoli non satis amplectuntur, elabi pyloro posse & cum excrementis excerni; quin formatos interdum dissolvi rursus, præsertim longiori animalis inediâ. De dissolutione non possum, quin observationem hîc inseram Cl. Domini *Jageri*, Viri ob insignes in linguis & rebus Asiaticis notitias nunquam sine veneratione nominandi. Is mihi testatus est, se dum in regno *Gólkonda* degeret, gazellas vivas recenter captas manu suâ perquisivisse, & contrectato abdomine, lapillos palpasse in unâ geminos, in alterâ quinos, vel senos. Has ille bestias pro contemplatione suâ alere decreverat, camerâ hospitii sui inclusas. Verùm, quòd ab omni pabulo abstinerent, quasi perire quàm saginari captivæ mallent, mactari eas jussit inediâ aliquot dierum macentes. Tum verò, lapillos ubi exemturus erat, eorum ne vestigium ampliùs invenit; ex quo illos à jejuno

no viſcere,vel alio quocunque modo, diſſolutos credebat, cum nec excrementa diligenter perquiſita eos redderent. Diſſolutionem nullo poſſe negotio fieri perſuadeor: ſiquidem certum eſt, lapides in loco natali viventis bruti dum latent, nondum gaudere petroſâ, quam nobis exhibent, duritie, ſed molliores eſſe & quodammodo friabiles, ferè inſtar vitelli ovi, fervente aquâ ad duritiem longiùs excocti. Hoc propter, recenter exſectus ne improvidè frangatur, vel attactus nitorem perdat, ab inventoribus conſuevit ore recipi & in eo foveri aliquandiu, dum induruerit, mox goſſypio involvi & aſſervari; Aſſervationi primis diebus cautè fiat, periculum eſt, ne, adhuc dum infirmior, importunâ contrectatione rumpatur, aut labem recipiat. Generationem fieri conjiciunt, cùm reſinoſa quædam ex herbis depaſtis concoctisque ſubſtantia ventriculorum latera occupat; quæ, egeſtis cibis jejunoque viſcere, in pylorum confluens, circa arreptum calculum, lanam paleamve conſiſtat & coaguletur; Ex primo circa materiam contentam ſtamine, efformandi lapidis figura pendet; cujus anguli blanda compreſſione, quam à cavitate hoſpitii patitur, in pulvinatam cogitur lævitatem: niſi etiam rotunditatem obtineat ex motu, tum fermentantis alimenti, tum viſceris periſtaltico, qui eum continuò agitabat; dum interim, acceſſione novi glutinis, lamellis aliis atque aliis per intervalla temporum augetur, & in aliqualem molem accreſcit. Rarò hîc plures uno uni innaſci beſtiæ dicebant; ſi contingat, parvos eſſe: quales mihi à ductore datos dixi geminos, repertos à ſe in uno ventriculo. Bezoarticum tunicatum *Cl. Domini Pomet. hiſt. de drogues L.* 1. rarioris exempli eſſe judico, qualia etiam de calculis extant, repertis in veſica humanâ. De virtutibus lapidum quid tenendum ſit, ex dictis quodammodo pateſcit: nimirum, eximias Perſarum judicio poſſident illi, qui originem debent plantis alexipharmacis montium;

exiguas, qui herbis inodoris & campeſtribus. Signum ex colore ducunt, & viridantes, cœruleos, vel in alterutrum colorem nigricantes, ex præſtantiſſimis herbis genitos & virtute efficaciſſimos prædicant; pretioſiſſimos etiam, ſi forma acceſſerit æqualis & rarior: qualis eſt rotunda, poſt eam, ovata; denique cylindracea. Qui lutei, rufi & diſcolores ſunt, aut qui tuberculis lanam produnt incluſam, eos natura ex viliori luto finxit, haud magnam præſtituros efficaciam. Ceſſat proinde *Ambroſii Paræi* obſervatio, quâ, ad explorandam virtutem lapidis alexipharmacam, reo mortis arſenicum primò, mox pro antidoto lapidis pulverem propinabat, deteriori, quam quisq; expectaverat, eventu: Non enim omnes bezoartici lapides æquè ſunt virtuoſi & alexipharmaci, & qui ſunt, facultatem non tam adverſus venenum minerale, quàm animale & vegetabile exſerunt, quale miſero non fuerat propinatum. Notam legitimi lapidis profitentur, ſi volæ manus cinere aſperſæ, vel cretâ oblitæ affrictus, lineam inducat luteam, vel ex luteo viridantem: Hæc illis Lydius eſt, quo veritatem ſimul ac bonitatem explorant. Acûs candentis admiſſio, quæ Cl. *Joh. Schrodero* placet, fallax bonitatis teſtis eſt: quia, ſi adulterini ex reſinoſa conſtruuntur maſſâ, acum utique admittent; legitimi verò pleriq; ita indurati ſunt, ut acum candentem reſpuant. Mei certè, quos in natali monte comparavi & genuinos ſcio, vix candentis acûs veſtigium recipiunt, ſed attactu ignis diſſiliunt. Non eſt nota factitii lapidis, ſi interiores laminæ deterioris ſubſtantiæ & coloris fuerint; ea enim ex diverſitate alimenti diſparitas provenit, dum genitrix beſtia locum paſtûs mutat. Pro genuinis ego habeo eos, qui inter reſinæ & lapidis ſubſtantiam ita ambigunt, ut contuſi, in acido nitri vel ſalis ſpiritu diſſolvantur, ac menſtruum colore ſatis rubente ſimul ac virtute ſuâ imbuant; quâ ratione ex iis paro liquorem bezoarticum; cujus paucas

cas guttulas cum aquâ Cinamomi, Julapio, aliove vehiculo commodissimè exhibeo. Virtutes lapidi easdem Persæ, quas nostri tribuunt; quin facultatem etiam declinandi morbos, & prolongandi vitam, si à bene sanis sub auspicio faventis astri assumatur. Multis hinc solenne est, ut sub ipso anni ingressu (quo cœlum creditur pronissimô vultu mortales aspicere) modicam pulveris dosin confidenter assumant; persuasi, hoc remedio radicale vitæ humidum, quod dicunt, foveri in annum posse. Ceterum usus in curationibus apud hujates medicos non æquè creber est, quàm apud nostrates; margaritas substituunt, ubi nos lapidem præscribimus. Nec enim in Pharmacopœiâ *Musaffr ibn Mahhammed el Hossein*, quæ illis, prout Germanis *Augustana*, in usum recepta est, ullam invenio compositionem, quam bezoarticus lapis nobilitet. Interim tamen digniori in loco est apud ipsos, quàm apud Europæos. Vix incidi in hominem alicujus nominis, qui rariorem lapidem inter cariora sua non asservaverit. Pretio lapides hîc constant admodum caro, siquidem selectiori formâ & colore gaudeant. Ex his, qui unius مثقال *Mescaal*, seu drachmæ, pondus obtinent, à gemmariis تومان *tumano*, sive quindecim uncialibus veneunt: quod verò pretium, exemplo unionum, dispari assurgit proportione ponderis, ita ut omnem aliquando æstimationem exsuperet. Ex lapidis raritate & pretio facilè colligimus, bezoarticos, quibus in pharmacopœjis Europæi utimur, non esse Persicos, vel ex eorum numero, qui à capris bezoarticis *Pasèn* nomen sortiuntur, sed vel ex aliis animalibus, vel sub alio cœlo degentibus, depromtos & suppositos.

Ad hanc classem refero illos, qui in capris آهو *Ahù*, quanquam rârius, inveniuntur; plerumque lutei, rufi & discolores, sæpe tubere uno vel gemino bullati, inæquales *Lapis Bezoar illegitimus: ex capris Ahù;*

les & informes, minoris adeoque virtutis & pretii. Ipſum animal (*vid. in Fig.* §. *IV. num. I.*) à cervis nihil habet diſſimile, præter barbam & cornua non ramoſa, quibus ſe caprino generi adſociat. Cornua ſunt ſimplicia, atra, rotundis annulis ultra mediam usq; longitudinem diſtincta, lævia & quaſi ad modulum tornata; in mari quidem ſurrecta, pedalis longitudinis, in medio levi arcu disjuncta, faſtigiis rectis, mutuò utcunque imminentibus; in fœminâ verò, præparva vel nulla.

ex variis Indiæ cornigeris; Inter ſuppoſititios etiam numero, exemtos ex variis brutis ſylveſtribus Indiæ orientalis: quale ex caprina claſſe eſt animal, quod bezoarticum vocat *Bontius*, à ſe viſum in arce Bataviæ. Ego ſimile vidi in areâ præliminari ejusdem arcis; quod verò ab *Abù* Perſico nihil differebat, niſi quòd maculæ candidiſſimæ, more tigridum, totum corpus pingerent: qualis etiam decor venuſtabat duas capreolas, totidemq; platycerotes, eidem areæ velut vivario incluſos. Ex his & ſimilibus cornigeris montium Indicorum, præſertim eorum, qui verſùs ſeptentrionem Malabariam claudunt, & ad promontorium *Comerein* protenduntur, ſequioris conditionis lapides, vulgo *bezoar* dicti, copioſi eximuntur, & in manus Europæorum, illic viventium, non raro confluunt. Chirurgus in illo littore diu moratus, lapidum, quos ſucceſſivè coëmerat, integram libram venalem mihi offerebat; ſed quos inter nullum reperi, qui genuini Perſici bonitatem colore ſimul ac figurâ exprimeret. Huc ſpectat Lapis omni Indico ac vulgari Perſico præſtantior, recepto à Luſitanis nomine

ex Simiis; *Pedra bugia*, i. e. *lapis ſimiæ* dictus. Venditatur pro calculo, qui in ſimiæ capite naſcatur; ſed lamellæ, ex quibus compactus eſt, & omnis cum bezoartico ſimilitudo ſubſtantiæ teſtatur, quòd in ventriculo genitus ſit, & interpolata materiæ appoſitione, ſucceſſive accreverit, non aliter ac bezoartici quivis alii. Genuini nota creditur, ſi alterutrum

trum vel utrumq; latus compreſſum obtineat. Simia hæc ab Indis Mogolibus vocatur عنتر *Antar:* vulgari dicitur multò eſſe robuſtior, & capite prægrandi donata; fortaſſe rectè eam vocaveris *Babianum cynocephalum.* Lapis ex ceteris ſolus à magnatibus nigritis in pretio habetur & curioſè aſſervatur. Aſſervandi modum adjiciam: Materiam habent omni ſubere leviorem ac ſubtiliſſimam, firmam tamen, & pro ſcopo ſatis idoneam: lignum, medulla an cortex ſit, explorare non potui. Ex illâ cylindros formæ doliolorum ad requiſitam ſculpunt magnitudinem, quos per mediam longitudinem diviſos, utrâque facie excavant, ut pro arculis, ſeu conditoriis, rerum minutarum ſervire valeant. Clauſuram annulus conſtituit, unus vel geminus, ex viminibus plantæ *Rotang* contextus, qui doliolo inductus partes ſibi junctas retinet, ne dilabantur. His capſulis nigritæ incluſos cuſtodiunt hos lapides, goſſypio prius obvolutos, tum ſerpentinos quoque, & quicquid pretioſi à læſione munire volunt. Unum ſic reconditum poſſideo, coloris atro ſpadicei, figuræ ovatæ, alterâ facie compreſſâ; pendentem in lance drachmas duas cum granis paucis: quem, præter rariora alia, dono mihi in *Regiâ Siamenſi* dedit Nob. Dn. *Wagenfeld*, Adjunctus inibi reſidentis Belgici negotiorum Præfecti. (*Fig. vid. p. 396.*)

Hic poſtremò nominatus (nomen illi erat *van Horne*) ſanctè mihi retulit, nonnunquam bezoarticos reperiri in ventriculis porcorum; idem domi ſuæ eveniſſe, dum in inſulâ *Bandâ* habitaret; recenter exemptos ſe deprehendiſſe molliores & friabiles: nam priorem lapidem, cum depoſitus eſſet in molli ſubſellio, imprudentiâ inſeſſoris pueri protinus diffractum & quodammodo conquaſſatum fuiſſe. Hos igitur inter ſuppoſititios Orientis collocabimus. Porcinorum meminit quoque *Boët à Boot* l. 3. c. 180. *ex Porcis;*

Hircos huc cito domeſticos, quos paſcit Batavorum Inſula prope *Ceylanam*, ſub ditione *Jafnapatàm*, à pri- *ex capris domeſticis;*

mis occupatoribus appellata nomine *Ilha de Vacas:* in quibus Lapidem non raro inveniri testis est *Garzias ab Horta* arom. Hist. & *Baldæus* in descriptione Malabariæ. Narravit mihi Dominus *Clavius*, Jafnapatami quondam nunc Bataviæ sacerdos, omnium quidem, quos ego in Indiis novi, religiosissimus pariter & curiosè doctus, se, dum Insulam frequentasset, didicisse, ex tristi ingressu & macilento habitu corporis, protinus dignoscere & indicare ferentes lapidem; ac factâ aliquando sponsione cum Gubernatore loci, ex tribus indicatis saltem in uno rem cecidisse secus. Unde credebat lapidis bezoar generationem evenire in ventriculo, ex vitio concoctionis; prout etiam in renibus humanis, partibusque aliis, nisi vitiato visceris fermento, calculus non concresceret.

Factitii. Adulteratos huc refero, quales *Primerosius* Lutetiis tam affabrè factos vidit, ut eos ab aliis, qui ipse fecerat, dignoscere, nisi signo apposito, non posset. Hos *Christophorus à Costa* refert, tanto artificio componi in *Ormus*, ut à legitimis, nisi frangantur, vix discerni possint. Ego hîc tam curiosos operum artifices in totâ Provinciâ non inveni. Audio, otiosos spadones, in gynæceis magnatum, hujus sceleris suspectos haberi; & memini ab iisdem mihi in itineribus venales oblatos fuisse aliquoties, sed admodum caros, quos ego ob exactissimam rotunditatem & superficiem splendidissimam, quam nulla notabat labecula, manufactos fuisse, saltem suspicatus sum. Illi lapides, quos *Tulpius* & *Beverovicius* humano cadaveri exemerunt, bezoarticis similimos; aut quos ab equo quotannis excretos *Mindererus* vidit, rarioris exempli sunt, nec inter Asiaticos nominandi.

§. IV.

Balsamum nativum montis Bennà. قدرتي بنّا *Kodreti Bennà*, seu *Balsamum nativum montis Bennà*, s. *Bonnà*, anticolicam Bochonensium medicinam,

E P

Kaftaar

3

4

cinam, paucis quoque examinabimus. Id pharmaci genus, cùm venum aliquoties obtuliſſet venator, depromptum, quod dicebat, ex arcano deſerti montis loco, ſociis cognito ſaltem duobus; qui, ne concivibus indicarent, ſacramento ſe obſtrinxerant. Ego non tam poſſidendæ rei, quàm videndi natalis loci cupidus, virum pecuniâ (quâ omnia hoc cœlo ſunt venalia) facilè conciliavi, ut revelaret, & mercede etiam conduxi, ut nos eò perduceret. Primo igitur diluculo aſinos conſcendimus, & per ſaxorum impedimenta, viâ quidem toties calcatâ, luctamur in planitiem prædicti montis Bonnà. Planitiem hanc qualemcunque, editiores utrinque limitabant rupes abruptæ; inde à pago noſtro continuâ ſerie productæ, intervallo diſſidentes quadrantis leucæ. Harum quæ ſiniſtram reſpicit, ab antro balſamino vocabatur كوهي عرق *Kuhi aràk*, id eſt, mons ſudoris, ſc. balſaminei, quæ dextram, كوهي برف *Kuhi berf*, vel ut per metatheſin hîc loquuntur, *Kuhi beſr*, i. e. mons nivis, videlicet à conglaciatâ nive, quæ ibi in ſcrobibus, ſub præſidio eminentis petræ, perennis jacet, cœlo à rigido polo quidem remotiſſimo. Aëris hìc ea temperies eſt, quæ dormienti umbram arboris ingratam reddiderit ipſo meridie; cum in aprico tamen radii ſolares moleſtiam parerent. Montium totus hic inhoſpitalis tractus eſt, qui leopardis, urſis, hyænis, lupis aureis, hyſtricibus (capricervas & feras vulgatiores taceo) ubiq; indulget luſtra & luculentum vivendi pabulum: de quibus infra dicemus prolixiùs. Plantis ſolum dotatur paſſim fragrantibus, ſaporis aromatici & eximiæ virtutis; in quas verò, ne Relatio nimiùm protrahatur, calamum hoc loco non ſtringemus: Sufficiat monuiſſe, præter Cedro-Sabinam utriusque ſexûs, quæ hîc copioſiſſima & ad Ceraſi altitudinem latiſſimè frondeſcit, nullam magis luxu-

luxuriare quàm arborem بن ſeu ون *Ben* ſive *Wen*, id eſt, Terebinthum, ſive Piſtaceam ſylveſtrem; ex quâ mons ipſe, voce depravatâ, كوهي بنّاه *Kuhi Bennà* v. *Bonnà*, id eſt, mons Piſtacearum ſylveſtrium nomen ſortitus eſt. Ad ſpeluncam igitur. Eam qui adire volunt, notant partem culminis depreſſiorem, in quam crepido utrinque deficit, (*vide in Tab. num. 5.*) per eandem etiam tranſitus eſt in ulteriorem plagam, prout ſemitæ teſtantur veſtigia. Inde ſiniſtrorſum, ſecus rupem, octingentis circiter paſſibus regreſſi, Sabinam obſervant in ſummo culmine, & loco aliquot orgyjis depreſſiori, fruticem quodammodo pendulum, ſub quô ipſe patet obſcurus & anguſtus antri aditus; (*vid. in Tab. num. 6.*) cum inde, ad teli jactum, paludoſa vireat areola, inibi ſcaturientem exhibens aquam limpidiſſimam. His non apprimè obſervatis, ob ſinuoſam rupis conditionem & ſoli ſalebras, locum non inveniunt. Ipſa ſpelunca obliquè rupem dividit, anguſta, ſeſquiorgyjam alta, duas ſupra dimidiam longa. Petra ejus, ex albido in flavum pallens, ſolida & dura eſt, ſine conſpicuis poris & ſulphure. Cavitas interior eſt ſinuoſa, aſpera, intranti cautibus hinc inde protuberantibus infeſta. Unum inſigne tuber implebat mediam cavitatem, ne ad finem niſi cum difficultate & offenſione proriperem. Omnem pene ſuperficiem, præſertim ad dextram, ſuccus noſter obſidebat: ſub introitu paucus, ſiccus & firmiter adhærens; in proceſſu modicus & humidior; in fine copioſus & liquidus, paulò tamen quàm rob Sambuci ſpiſſior. Accedenti denſum occurſabat examen muſcarum puſillarum, quæ fauces, oculos, nares improviſo opplebant, ſuffocaturæ, credo, niſi receſſiſſem; ingreſſum tentare non auſus, priusquam eas iterato ſtrepitu penitus evocaſſem. Antro dimidiam horam, invito licet ductore, immoratus, cochleari meo & ligno cuſpidato libram

 pau-

paulò minùs integram, ob loci tenebras & angustiam moleſtè corraſi, ſpoliumque, pyxide reconditum, mecum reportavi ex ſpelæo. Balſami hujus color niger eſt, ſubſtantia quaſi mucoſa, aquâ facilè ſolubilis, inodora & penè inſipida; uſus eſt ruricolis diſtrictûs *Farchonaad* hactenus non alius, quàm ut bolum drachmæ unius, vel duarum, deglutiant, ad diſcutiendam colicam & ventris qualiacunque tormina. Virtutem ut igne explorarem, particulam balſami prunis injeci, quæ fœtorem ſpiravit urentis cornu ſimilem. Retortæ commiſſa trium unciarum portio, primò modicum phlegmatis, deinde ſpiritum ſub nebularum formâ, ac poſtremò olei ſpiſſi, atricoloris, inodori, acerrimi drachmas mihi reddidit quatuor. Ex capite mortuo elixato ſal fixum copioſum, nitroſi ſaporis, obtinui, ut petram oculatus examinarem, avulſi etiam librarum aliquot fragmentum, quod ſpelæo laxiùs adhærebat. Id, cum inter curioſa ſcruta depoſitum, extra meum conſpectum lateret, inſpectio neglecta eſt. Biennio poſt, recluſâ thecâ, lapidem, quem deterſum & probè ſiccatum recondideram, nunc atro ſucco oblitum humentemque invenio: quô iterum ſtudioſè abluto & repurgato, obſervavi partes quaſdam poroſas, quodammodo ſulphurei coloris; intra quas materia poſt primam abſterſionem effuſa, latuiſſe potuit.

Feræ montis Bennà.

§. V.

In ſuperiori paragrapho inter memorabilia montis noſtri feras nominavimus: quarum conditionem breviter hîc exponemus.

Leopardus.

پلنگ *Paleng*, ſive *Leopardus;* nota ſatis eſt beſtia, nec aliâ hoc loco notatione indiget, quàm quod Africanô & Orientalis Indiæ multò ſit manſuetior, nunquam homini nocuiſſe audita, ſaltem infeſta capris, ovibus & aſinis, ſine cuſtode errantibus. Adeo cœli hujus benignitas etiam brutorum aſperitates corrigit.

خرس

خرس *Chirs, Ursus;* montium civis est, minor Europæô, ferociæ expers, cicurari patiens. Isphahani vidi duos, qui sine inspectore per urbem vagabantur, prandentibus molesti, nisi buccellam acciperent; verberibus, quòd Regis essent, non abigendi. *Ursus.*

كفتار *Kaftaar,* i. e. *Taxus porcinus*, sive *Hyena* veterum, (*vid. in Tab.* §. *4. num. 4.*) Animal est porci, seu scrofæ grandioris, magnitudinem ejusdemque formam corporis obtinens, si caput, caudam & pedes excipio. Pilis vestitur longis, incanis, in orâ dorsi, porcino more, longioribus, pene spithamalibus, apicibus nigris; caput habet lupino non dissimile, rostro nigro, fronte longiori, oculis rostro propinquioribus nigris & volubilibus, auribus nudis, fuscis & acuminatis; caudâ donatur prælongâ, villis densis longioribus vestita, circulisque nigricantibus ad decorem intercepta. Crura in orbem quodammodò variegata, posteriora prioribus sunt longiora; pedes in quaternos ungues divisi, quos lupino more contrahit, ne videantur. Corpus habet striis à dorso ventre-tenus pictum paucis, latis & inæqualibus, alternatim fuscis & nigris. Ignota hæc Occidenti fera est, quam ex convenientia appellare possis Lupum porcinum, vel satius Taxum porcinum, de cujus existentiâ dubitat Cl. *Rajus in Synops. quadrup. p.*185. Ad lupum capite, nec absimili caudâ pedibusque, tum rapacitate & agilitate corporis accedit. Porcum totus corporis habitus, magnitudo & compressa ventris figura exprimit. Cum taxo ingenium convenit; mirâ enim vi terram effodit, cavernisque abditum se illatebrare amat, diu sine cibo vivit, & raptu victum quærit: addo, quòd & crura anteriora posterioribus habeat breviora, & villis tegatur ferè similibus. Ex ceteris attributis palmarium est, quod ferox & carnivora sit bestia, quippe in humana sæviens cadavera, quæ noctu ex tumulis *Hyæna.*

 impi-

impigrè effodit, cœmeteriis infestissima. Hanc in demortuos sævitiam, cum *Plinius* ceterique veteres Zoographi in descriptione *Hyænæ*, feræ recentioribus ignotæ, potissimam constituant notam, non dubito affirmare, taxoporcum nostrum veram esse hyænam veterum, quamvis reliquæ, à Plinio Lib. 8. c. 30. relatæ proprietates perquam monstrosæ eidem minùs conveniant. Quis enim in descriptionibus Plinianis omninm circumstantiarum veritates exigat? Hyænam marem Isphahani curiositatis causâ alebat dives quidam *gabr*, seu ignicola, suburbii *Gabristaan*, captam, dum ubera sugeret, in latibulis vicini montis. Ad eam spectandam, dum in Regiâ morarer, cum Cl. *Jagero* meo progressus, bestiam eo situ depinxi, quô in foveâ subdiali duarum orgyjarum profunditatis (cui inclusa servabatur) cubantem inveni. Desiderio nostro possessor omni ex parte satisfacturus, eam educi quoque curavit in aream; quod ut tutò fieret, demisso fune rostrum priùs illaqueabat; mox descendentes servi protracta utrinque labra funiculo, ex pilis contorto, strenuè colligabant. Hoc facto, educitur, laxatoque fune, qui rostrum frænabat, bestia latiùs discurrere permittitur, non semel apprehensa, more athletico, in terram projicitur, ac variis lacessitur vexationibus. Quibus illa, irrito nocendi nisu obluctata, subinde mugitum edidit vitulino similimum. Narrabant *gabri*, sic frænatum nuper se opposuisse duobus leonibus, quos, adspectante Serenissimo, in fugam verterit. Fœminam eodem modo servari dicebant apud concivem; â quâ videndâ nos detinebat officiosa hospitis nostri humanitas, Kirmanense vinum, ab ignicolis elaboratum, largiter propinantis. Clarissimus *Ludolfus* in Abyssinâ suâ crocutæ speciem quandam, *Gesnerus* in H. A. nec minus, si rectè memini, *Jonstonus* & *Aldrovandus*, Papionem pro hyæna substituunt. Nostrâ conjecturâ nomen Taxo porcino competit.

Lupus

Lupus aureus, شغال *Sjechaal* Persis, inde Anglis *the Jackcal*, & Belgis den Jakhals / ex hodœporicis nota satis est bestia, cum pene omnem Orientem inhabitet. (*vid. in Tab.* §. 4. *num.* 3.) Astuta, audax & furacissima est, quam ex corporis figurâ non minùs, quàm ex genio non incongruè lupi vulpem vocaveris: interdiu circa montes latet, noctu pervigil & vagus est, & catervatim prædatum excurrit in rura & pagos. Ex ipsis papilionibus, quos circa littus Caspium expanderamus, (nuspiam copiosores inveni) ocream, calceos & alia ex corio facta nobis abstulêre; quorum quæ graviora erant, non longè à dormitorio abducta, recepimus. Ululatum noctu edunt execrabilem, ejulatui humano non dissimilem, quem interdum vox latrantium quasi canum interstrepit; unique inclamanti omnes acclamant, quotquot vocem è longinquo audiunt. *Lupus aureus.*

سيخور *Sichuur*, i. e. *hystrix*, fera est, à plurimis descripta auctoribus. *Hystrix.*

§. VI.

De *Terebintho*, seu Pistaceâ sylvestri, unde mons denominatus, pauca adjiciemus. Ea Pistaceæ hortensi, quam *Theophrastus* Therebinthum Indicam vocat, tum magnitudine, tum totius ac partium figurâ persimilis est, nisi quòd flosculos ferat fragrantiores, nuces verò præparvas, insipidas; unde à descriptione botanica abstinemus. Copiosa crescit in recessibus montium brumalis genii, petrosis ac desertis, circa Schamachiam Mediæ, Schirasum Persidis, in Luristano & Larensi territoriis. Mihi nullibi conspecta est copiosior quàm in petroso monte circa *Majin*, pagum celebrem, unâ diæta dissitum Sjirasô: in quo mihi duplicis varietatis indicarunt arborem; unam vulgariorem, quæ generis sui retineat appellationem درخت بن و ون *Diracht Ben* seu *Wen*; alteram rario-

 rem

rem, in ſpecie كسودان *Kaſudaan*, vel,ut ruſtici pronunciant, *Kaſudèn*-dictam, quæ à priori fructuum rubedine differat. Ego, menſe Decembri transvectus, differentiam non obſervavi, quòd præter folia alata (hoc cœlo vix perennia) ſaltem in pauciſſimis fructus invenerim, eosque marcentes & rariſſimos, pericarpio donatos vinoſi ſaporis, nucibus verò caſſis. Obſervavi in quibusdam arboribus notabilem extuberationem, extremis ferè ſurculis ſine pediculo adhærentem,magnitudine quæ pugnum implebat figurâ rotundam, ex pluribus tuberculorum ſpiris, ad inſtar criſtæ galli gallinacei concretam, carmeſino colore gratioſè nitentem, & aſpectu elegantiſſimam. Subſtantia erat duriuſcula, quodammodo fungoſa & fragilis, intus albicans, ſucco dotata lento fragrantiſſimi odoris, planè qualis eſt Opobalſami veri, quod ex Meccâ obtinui. Utrum hæc pila ſaltem habenda ſit pro *ἀπόφυσι*, quæ promiſcuè terebinthis,ſive omnibus, ſive hôc ſaltem loco creſcentibus, ex fundi genio adnaſcatur, an verò pro varietatis charactere, à monticolis meis nomine fructuum deſignato, reputanda ſit, idiomatis tunc parum gnarus, nec niſi in Turcico verſatus, explorare haud potui. Uſum præſtat Majinenſis Piſtacea non contemnendum: quandoquidem accolæ liquorem terebinthinoſum, qui, vel ex arbore ſauciatâ prolicitur, vel ex rimis nodisque ſtirpium putreſcentibus, æſtuante Syrio, ſponte promanat, copioſum excipiunt: coriô & pellibus ſubligatis alii,alii luto ſubducto in formâ nidi hirundinini. Exceptum hunc liquorem in ipſo monte, vel qui prope habitant, domi ſuæ, ſine adfuſâ aquâ, parum lenteque coquunt, antequam ebullire incipiat effundendum; ita refrigeratus colorem & conſiſtentiam referet picis albæ ſutoriæ. Coctione inquam brevi opus eſt, ad ſpiſſationem: nam ut ipſa Terebinthus cum Lentiſco maſtichifera valde cognata eſt; ita verò ipſa, quam fundit, terebinthina

Pila terebinthi balſamica.

ex

ex loci hujus genio de maſtichinâ indole plurimum participat; quod præter conſiſtentiam & candor pelluciditatis expers, & ipſe quoque ſuffitus teſtatur, dum prunis injicitur. Spiſſationem quin crederet *Renodæus*, clariſſimus ſui temporis de re pharmaceuticâ Scriptor, perſuaderi haud potuit: *Vix*, inquit, *ſuſpicor, nonnullos adeo eſſe mentis inopes, ut terebinthinam coquendo deteriorem reddant, & à longinquis regionibus adferant; terebinthina enim qualiscunque fuerit, ſemper pluris emitur, quàm ea ipſa reſina, induſtriâ qualibet concreta.* Mat. Med. L. 1. §. 8. c. 3. Neſciebat auctor, uſum terebinthinæ liquidæ illic, quò inſpiſſata adfertur, ignorari, & per cautes & montium receſſus difficilimè & vix ſine jacturâ transportari poſſe, & in urbes tandem delatam, emptores non invenire, ſecus ac ſi inſpiſſata fuerit. Uſus, quod ſcio, inſpiſſatæ non eſt alius, quâm ut pro maſticatorio ſerviat, quo mulierculæ citra Indum maxillas ſine intermiſſione exercent, ut ægrè, ſi ei adſueverint, carere hâc reſinâ poſſint. Dicitur lympham proliciendo catarrhos tollere, albedinem & firmitatem dentibus conferre, appetitum ſufflaminare, ac gratum ori conciliare halitum. Proſtat ubique in officinis & myropoliis Turcorum, Perſarum & Arabum, ſub *Sakkìs* Turcico, & *Konderuun* Perſico nominibus; vel etiam ſub appellatione سَكَر شيرين *Sekkìs Sjiriin*, i. e. Sekkis dulcis, ad differentiam τȣ لُبَان *Lubaan* Arabis, ſeu كُنْدُر *Kondür* Perſis ſic dicti Thuris ſive Olibani, quod ex مُخَا *Mochà* huc delatum vulgò appellatur سَكَر تلخ *Sekkìs talch*, i. e. Sakkis amarum. Majinenſes ruſtici referebant, ſe unum reſinæ مَن *man* (libras Belgicas novem) petentibus vendere unico *Sjahì* (groſſis Marianis quatuor), liquidam minori pretio daturi. Accolæ montis *Bennà*, ex ſtipite vulnerato terebinthinam prolicere neſciunt: ipſa

verò

verò ligna comburendo, reſinam extorquent, quoad nigredinem plusquam ſpadiceam acquiſiverit toſtam, quæ pro coloris ſpecie ſervit pictoribus. Eſt enim dura, friabilis & ſplendida, quæ inſtar gummi Guttæ, vel Sanguinis draconis, aquâ dilui ac temperari patitur. Proſtat in officinis ſub nomine سیاه بنّاه *Sijah Bennà*, i. e. nigredo montis, vel arboris, Benna; vel ſub dubiæ appellationis vocabulo رنگی سولاه *rengi ſulàh*, id eſt, coloris *ſulah*. Fructuum quoque uſus eſt: Hos immaturos unà cum racemulis, quibus inhærent, aceto ſaleque condunt, ut fiat *Atſjaar*, ſive ſalſamenti genus, menſâ ſecundâ inter bellaria apponendum. Familiare ferculum eſt Armenis, in obſervatione ſui *paris*, ſive jejunii, quo ſe hi Chriſtiani crebrò macerant. In Caucaſiis circa Caſpium conditi, quòd nucleis dotentur pinguioribus, in mediterraneo creſcentibus præferuntur. Alia extat in deſerto چاسک *Tſjaask* (capo de Jaques) Piſtacearum ſylveſtris ſpecies, Perſis *Bergjès Piſtàì* dicta, cujus nuces ad aſſem hortenſibus ſimiles, interdum majores ſunt; nuclei verò ob amaritudinem mandi reſpuunt, niſi coctione cum aquâ dulci elixentur. Ex his nucleis venale in officinis proſtat oleum expreſſum, quod tumoribus duris, articuliſque dolentibus inductum, illos emollire, his inſigne præſtare levamen dicitur.

Reditus ex Bochuno Gamronũ.

§. VII.

De monte ſatis. Ex Bochuno in Caramaniam diſceſſeram, inde progreſſurus ultra, cùm à Prothalaſſo, Generoſo Dn. *Lycochthone*, miſſo hemerodromo, ad officium revocor. Quid in novo excurſu ſpectaverim, non eſt hîc referendi locus: Saltem ex Bochono remeanti, quas in devio natura Thermas objecerit memorabiles, brevibus recenſebo.

Bochu-

Bochuno excessimus Augusti decimo sexto, qui erat Veneris post meridiem. Comes fuit agasonum turba, quæ butyrum, farinam, præcoces uvas & juglandes vehebat, Gamronum destinata. Pernoctavimus in ascensu saxoso ad saltum fontis, sub præruptâ rupe; ex quâ subinde audivimus lapidum cadentium tumultus, facilè horrorem silenti nocte incussuros, nisi constitisset sociis, id evenire discursu tigridum, quas odor jumentorum alliceret.

Die decimo septimo ob impedimenta seriùs egressi, meridiavimus in fastigio montis *Bennà;* in quo somnum sub Sabino altâ capiens, ægrè incalui, quamvis geminô tectus gausape; tantus umbræ algor erat, cum in aprico tamen arderent solares radii. Post meridiem descensum montis remensi sumus, usque ad vallem editam *Saaki paiin;* quam multo vespere assecuti, substitimus in altâ ripâ fluminis, declive saxetum ingenti strepitu decurrentis. Noctem sub dio suaviter tepente, variè fefellit nequam colluvies agasonum: pars nimirum excurrebat in hortos ad suffurandum mala granata & quicquid præcocium obveniret; pars otiosa remanens sermones miscebat obscœnissimos & à Christiano homine detestandos. Quos ego maledictos cùm appellarem, & in nostrate Republicâ igne expiandos; unus agasonum respondit: *Vobis igitur Christianis, si in Provinciam nostram jus foret, brevi ligna deficerent.*

Die decimo octavo solus prægressus sum in vallem sub *Kuhi baas*, in eâ præstolatus comitatum, tardiùs insequentem. Hæc me vallis ut in accessu recreaverat algore & amabili positu, ita nunc etiam satiavit fructibus, quos ex ficubus legebam sponte nascentibus. Post meridiem montanæ auræ longum precati vale, nos demisimus in campos planos æstuosissimosque, cadente sole assecuti pagum *Sijabù*, mirè tum in excutiendis palmetis assiduum;

in quo culicum ſonora & mordax turba nobis multas faceſſivit moleſtias, & feſſis totam inſomnem noctem præſtitit.

Thermæ Sergà. Duabus hinc paraſangis abeſſe dicebantur *Thermæ Sergaa* dictæ, ad quas progredi conſtitueram; ſed negabant palmicolæ, tanti eas haberi, ut inviſantur, cùm longè ſint ſaniores & celebriores, quas viſurus ſim in devio, ultra pagum *Churchù* (*Gurgù*).

Die decimo nono, longè ante diluculum, viam ingreſſi ſumus flexuoſam, & aliam, quàm in acceſſu. Hæc diu delirabat ſecundum amnem ſupra nominatum *Rudchoneh Sjuur*, quem ſæpè vadavimus; nam per terræ ſuperficiem vago raptu fluebat, nullo littore reſtrictus. Pagos minores prætergreſſi ſumus *Takgiſtuun*, *Bewadekuun* & *Rudiſjiir*, & palmeta pauca in deſerto obvia; exactâque dimidiâ ſupra geminam paraſangâ, obtinuimus ſtationem *Peſſèr* dictam, in loco ſalſo & valde ſterili. Hanc conſtituebat aqua pluvialis, ſtagnans inter rupes fuſcas, ſalebroſas & ſqualidi aſpectûs; ipſa aqua, ſole toſta, ſaporem referebat ſubamarum, colorem fuliginoſum & ingratum: quale tamen aſininum nectar avidè etiam bibebant homines. Hinc, viâ & comitatu relictis, cum duobus ductoribus ad Thermas lævam verſùs deflecto, ſed quòd ſemitam frequens petra interciperet, modò ex auſtro in orientem, modò ex eodem cardine in occidentem divagatus; donec abſolutis milliariis duobus cum dimidio, vel quod eodem recidit, paraſangis tribus, multa me nox ſiſteret in littore cujusdam aquæ *Seminù* dictæ, cujus conditionem in tenebris non obſervavi.

Die vigeſimo primo ante diluculum excitatus, per planitiem ſterilem & ſaxoſam duas circiter paraſangas vehor ad famoſum palmetum, cui præterlabens flumen nomen tribuebat *Kellemù*. Dextram hodie perpetuò clauſit mons præ-

præaltus *Niuun*, pene ad ipsas thermas comes nobis adfuturus. Vigor solis, saltem ante horam orti, jussit nos in horto subsistere. Et sanè merebatur moram gratiosus loci situs, inter duos hîc confluentes rivos dulces, limpidissimos, unum majorem modò nominatum, qui palmetum à monte dividebat, alterum, qui idem claudebat in transversum. Montis incumbentis & rupium circumsitarum facies erat ubique candidissima & aspectu perquam venusta, quorum radix abrupta passim umbrosas exhibebat latebras, præterfluentis undæ allapsu mirè algentes & gratiosas. Hortus ipse curiosum laudabat possessorem, qui eum ante annos viginti selectissimis palmarum speciebus, hinc inde laboriosè conquisitis, conseverat, eundem nonnisi æstivis mensibus inhabitans. Brevi post meridiem, exantlatâ unius horæ procellâ ardentissimâ, secus prædicti montis rivique tractum equitavimus, primò in orientem, mox vertente monte in meridiem, denique eodem duce in austro-occidentem; & superatis tandem parasangis tribus, innubi sudo perusti ac squalidi intravimus pagum *Churchù*, dispersis ædiculis spatiosum. Diversabantur homines non in ædificiis suis, sed sub umbraculis frondeis, quæ, pro magis temperato spiritu captando, in collium proximorum fastigiis locaverant, ibidem in tractandis dactylis infernè deferendis occupatissimi. Aqua potabilis, quæ circa pagum ex luto rubente parcissima propullulat, sulphur redolebat æquè ac sapiebat fœtidum ac putens, passim nitentem in superficie cuticulam præferens. Palmicolarum laboribus diutulè conspectis, discessimus cum crepusculo in austrum, & utcunque in occidentem, & per planitiem sterilem, collibus hîc illic exsurgentibus interruptam & saxosam, partim etiam, nisi me nox fefellit, paludosam, unam vecti parasangam cum dimidiâ, ante noctem mediam devenimus ad diu desideratas

Thermæ Churchù.

آب گرم خرخو *Aabi germ Churchù,*

five *Thermas Churchuenses*, à pago præfato, tanquam vel magis vicino, vel illuſtriori, ita dictas, ſitas in deſerto, à viis Regiis & hominum frequentatione remoto. Earum priores ſunt ac potiores, quæ ex ſingulari caſu vocantur

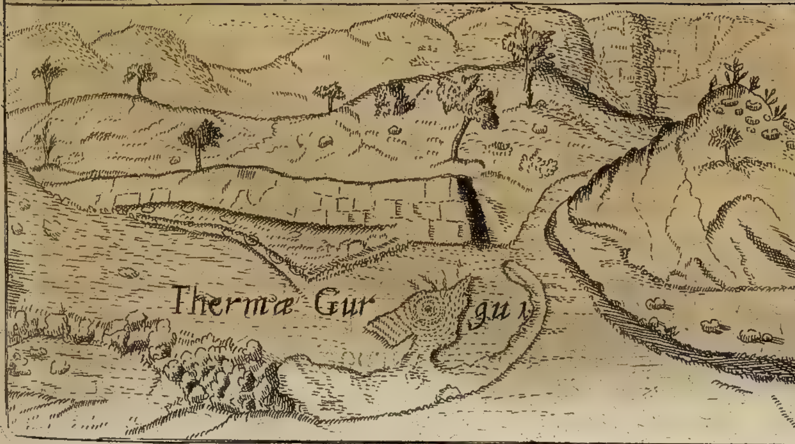
Thermæ ſahlaa Kuſteh.

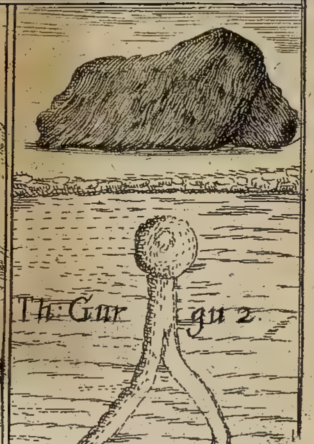
Aabi ſahlaa Kuſteh,

i. e. *Aqua, paſtorum interemptrix.* Hujus origo eſt inter duos parvos montes, quorum remotior mixtam ex ſabulo petriſque molem inconditam exhibet, omnis herbæ exſortem; proximus vix paſſus decem diſſitus radicem præfert abruptam ex argillâ petricoſâ, reliquam partem ſabuloſam, arbuſculis rarioribus conſitam. Solum æquale, ſabuloſum ac ſterile eſt, circa thermas ex petrâ molli argilloſâ quaſi arte ſtratum ac planum. Ipſe fons exiguo patet ſpatio, orâ clauſus in trigonum vergente, cujus maximum latus longitudinem habet paſſuum ſaltem trium; profunditas eſt tetrapedalis; fundus ſabuloſo-lapideus; ebullitio vivax, non tumultuaria, vel ſonora; aqua ob motum apparet turbida, hauſta criſtallo quovis limpidior eſt; ſapor eſt ſalſiſſimus inſtar urinæ vel lixivii. Unicum fons habet effluxum, qui admiſſo liquore alius fonticuli, decem inde paſſibus ſcaturientis, amnem conſtituit trium paſſuum latitudinis & unius ſpithamæ profunditatis, tractu fluentem lento & parùm ſpectabili, donec citra mediam paraſangam abſorbeatur in paludoſo quodam fruticeto, cujus ſtagnantes aquas mei ductores appellabant Thermas, ſive paludes, aſininas. Attentionem meretur, quòd in fonte ſubinde cum undis propullulet materia favillæ ſimilis, natans, leviſſima & candidiſſima, ad tactum unguinoſa, ſaporis ferè expers; qualis etiam thermis *Sergaa* innatare dicitur. Ego collectam ejus copiam reportabam in ampullâ bene obturatâ, ut domi chymicè examinarem, ſed qui me expectabant labores, hujus me operis fecerunt negli-

Mons Ginau

Thermæ Ginau

E P

negligentem. Hæc fontis fuligo in decurſu confluens, ſqamas pariebat ingentes, molles, mucoſas, flori lactis vetuſtiſſimi ſimiles, quæ littori ubique adhærebant, alicubi totum operiebant alveolum. Jucundum erat ſpectare in illarum ſuperficie colores diverſiſſimos, & pro diverſo, ſive loco, quo reſtitabant, ſive gradu ſulphuris putreſcentis, variè ludentes. Nam quæ in proximo tractu ad centum ferè paſſus ſtagnabant, colorem præ ceteris referebant album & murinum; ad totidem circiter paſſus, album, flavum, viridem & ex luteo phœniceum; ulterius, ubi aqua algeſcebat, fuſcum & nigricantem. Fundus alveoli craſſô mucô obductus eſt, littorumque ſinûs nonnulli cruſtulas ſalis exhibent. Odorem thermæ ſpargunt perquam ſulphureum & fœtentem, præſentibus tamen haud graviorem, quàm inde remotis dimidium milliare; unde per invium deſertum accedentibus nobis pro duce fuit. Aquæ internus uſus quantum valeat, à nemine exploratum dicitur. Uſus omnis externus eſt, dum ſolo inſeſſu & lotione affectus curat graviſſimos, ſi ab egreſſu corpus illico cooperiatur, ne uberè promanans ſudor debito citiùs intermittat. Præſentes thermæ quamvis calore cedant Ginauenſibus, (ſtatim deſcribendis) virtute tamen & præſentiſſimâ auxiliandi efficaciâ eas plurimùm antecellunt. Servus meus cum ante biennium aquæ Ginauenſis uſum fruſtra tentaſſet, hîc biduum commoratus, ab inſanabili cruris ulcere reſtitutus fuerat. Ego meomet corpore præſentiſſimam virtutem expertus ſum; nam in Bochonenſi ciſternâ contractam ex frigidâ laſſitudinem & rigorem tendinum in cruribus, hîc feliciter depoſui, poſtquam unâ nocte tribus vicibus me immerſeram. Inſeſſum non fert niſi breviſſimum, ſummum haud ultra quinque temporis minuta; non quòd calore æſtuet intolerabili, ſed quòd penetrantiſſimâ polleat virtute ſulphuris ſubtiliſſimi, quod fortaſſis humani corporis humores nimium fun-

fundendo, ſpiritus vitales diſſipat. Ego nunquam egreſſus ſum, quin ſudore pene diffluxerim, & ex breviori morâ me corpore animoque alacriorem, longiori vertiginoſum ac languidiorem ſubſenſerim. Ruſtici id me pridie monebant, ne balneo uſurus, diu immorarer, quia ut ægros brevi inſeſſu ſanet, ita longiori ſanos repente exanimet; quod præter alios primus inventor, ovium paſtor, ſuo in thermis fato expertus fuerit; ex quo etiam funeſtum eis nomen impoſitum ſit.

Die vigeſimo primo hinc cum aurorâ moventes, ſemihorulæ progreſſu aſſequimur thermas Churchû alteras, in ſpecie

Aabi baad,

Thermæ baad.

vel ſylveſtri linguâ *aabi badaa* dictas, ſive à catharris, quos tollant, ſive à ventis ibi æſtuantibus nomen ſortitæ ſint, utrumque enim vox باد *baad* inſinuat. Hæ, undâ prædiviti gratoque tumultu, ſaliebant in ſolo plano, ſabuloſo, ubique ſterili, juxta viam quandam Gamronenſem, ſatis tritam. Situm commendabat vicinus à quadraginta paſſibus mons brevis, abruptus, ſterilis, & hoc ipſo inſolens, quòd ſolitarius ex ſpatioſâ & inoffenſâ planitie conſurgeret. Ciſternæ figura rotunda eſt, diametro patens decempedali, profunditate ad umbilicum & axillas uſque; littus purum eſt ac ſabuloſum; fundus ſaxoſus. Aqua apparet nigra, quamvis revera ſit limpidiſſima; ſapor ejus ſalſiſſimus eſt, nequaquam ſulphureus; odor fœtoris expers, vel nullus; caliditas corpori pergrata, tepiditatem non multum excedens; ad quam explorandam diu immoratus fui cum voluptate. Effluxus uber eſt, poſt viginti paſſus in duo divulſus crura, ſingula quinque paſſus lata, quæ per ſabuloſam tellurem puriſſima protendebant ad prænominatas paludes

Aabi Char,

Paludes aſininæ.

i. e. fontes aſininos ab agaſonibus nuncupatas; ad quas hinc

hinc horulæ intervallo dissitas, viâ ad dextram relictâ, contendimus. Campus ejus est amplissimus, sclopeti ictu latior, in longitudinem, quam vix visu assequebar, productus, Tamarisco frutice, mirè hìc luxuriante, nemorosus, aquis partim ebullientibus, partim aliunde affluentibus uliginosus & pene inaccessus. Tegit plerumque uliginem cespitum fallax superficies, & fruticibus innascentibus soliditatem mentiens, incautos seducit in exitium. Hoc ego, ductores tardigrados prægressus, tantùm non expertus fui: cùm enim ad liquoris explorandam conditionem cito cursu inveherem, rumpente superficie, partim & subsidente, asinus in lutosam uliginem tergotenus demergebatur, multamque facessebat difficultatem opitulatoribus, antequam extraheretur; nam nec his firma erat statio, nec jumento alia, quàm in sarmentorum fascibus, qui solutis successivè cruribus supponebantur. Aqua ejus ex terræ genio rubicunda est ac lutulenta, sale sulphureque infecta, odorem exhalans sulphureum fœtidissimum. Ubi solido margini adflueret, inservire dicebatur abluendis asinis & camelis scabiosis, qui inde persanarentur; unde aquæ nomen tributum sit.

Omnis biduo nobis suppeditata potabilis saporem exhibuit sulphureum & putentem, ex cujus tamen largo potu nulla nobis ventris distensio vel difficultas alia suborta est. Festinantes domum, per desertum montosum & sterile vario flexu vagamur circiter in austro-occidentem, dum emensis duo milliaria objiceretur rupes insolentis figuræ, excelsa, arcta, prærupta, longa, utrâque facie muri speciem gerens, mollioris substantiæ, & innumeris excavata cuniculis, in quibus nidificabant turtures. Hiatum ejus transgressos excepit vasta planities, ad Sinum maris usq; extensa, à dextra verò procurrens ad montem *Ginau*, vel prævios ejusdem colles hinc parasangam dissitos. Magis nunc in austrum flectentibus, à medio milliari, vadandum occur-

occurrit memoratum flumen *Rudchoneh Sjuur*, & ulterius eodem tractu milliarium provectis, patuit *Sergù* pagus, palmetis agrisque dives, quem intravimus, cuticulam curaturi siticulosam & squalidam, ex innubi & æstuoso sudo. Incolæ hîc genio suo vacabant largiter, quòd excussis jam arboribus, saltem ultimam & otiosam tractandis dactylis commodarent manum. His cum lautè convivari proponentibus, rusticus ex thermis Ginauensibus redux narrat, adesse cum brevi comitatu Prothalassum meum. Quo audito, moræ impatiens eodem me confero, semitam duarum parasangarum vel ampliùs in sabuleto plano atque sterili emensus ante mediam noctem. Verùm, advectus non sine perturbatione video, pertæsum loci dominum eodem vespere discessisse; relictâ, ad ostium diversorii, notâ suæ præsentiæ, hôc loci elogio: *Infernum qui negas, hîc adesto ante ejus præfurnium, & expertus, sine dubio resipisces. Wibrand Lycochthon.* Ne adfuisse frustra videar, brevem hic dabo fontis typographiam:

آب گرم گناو *Aabi germ Ginàu,* *Thermæ Ginauenses.*

sive *Ginauenses thermæ*, in valle angusta, sabulosa ac sterili ebulliunt; nomen sortitæ à vicino monte, qui inde mille quingentis exsurgit passibus, vasto, omnium circa Sinum Persicum excelsissimo, ac à multis milliaribus spectabili, passim etiam circa fonticulos (quos plures fundit in ascensu & unum in ipso fastigio) arboretis tuguriisque consito. Multæ in mediâ circiter valle nascuntur scaturigines; inter eas unus fons prægrandis, qui vim ferventis aquæ eructat impetuoso tumultu, & ipsum balneum, sive prædictas thermas, constituit. Effluxus, ceteros absorbens fonticulos, versùs radicem prædicti montis rapitur; tantâ liquoris mole, quanta à mille passuum decursu molendinæ agitandæ redundat. Hoc loco pars aquæ, in depressiorem vallem delabentis, in fundo lapidescit: Credo la-

minas inferiores (nam hâc formâ concrescit) paulatim rursus dissolvi, dum in superficie superiori novæ coagulantur, alioqui tractu temporis valde protuberaturæ. Ne iis, qui lotum accedunt, hospitandi occasio deficeret, pietas Gamronensium Benjanorum duplici aream xenodochio, & uno fornicato, quod imbrem reciperet, aquilegio decoravit. Xenodochiorum primum & balneo proximum pro liberiori spiritu parietibus undique vacat, solis fultum ligneis columellis. Alterum inde remotius, muris clauditur, machinâ instructum in camini speciem, per quam ventus desuper impellatur. Verum hæc auræ inductio meliori consilio quàm successu instituta est; nam venti hîc per æstatem alii non spirant, quàm æstuosi, quales verò diffusi & in aperto, magis sunt tolerabiles, quàm si coarctati in unum conclave irruant. Aquilegii ædificium augustum est, ex laterculis longè à fontibus (ne salsugine inficeretur) exstructum, altoque fornice contectum, figuræ orbicularis, quatuor orgyias in terram demissum, tantum aquæ pluvialis condens, quantum per brumam influit; sed tarantulis variisque insectis, quæ per ostia illabuntur, fœdæ ac fastidiosæ. Thermæ adversus solis ardorem lapideo arcu, columnis nixo, coopertæ, saxeisque pro descensu gradibus instructæ fuerant; sed omnis hæc machina dudum dilapsa thermas saxis obruit, nihilominus ad humeros usque profundas. Insessus permolestus est, tum propter aquæ eructantis impetum, tum propter ejus calorem ingentem, & pene intolerabilem; addo fundi asperitatem ex prolapsis ruderibus, ad quæ crura facilè offendimus. Odorem thermæ spargunt sulphureum, haud valde intensum, quamvis omnem vallis auram imbuat; ipsa aqua est clarissima, sapore sal prodens copiosissimum. Usum præbent saltem externum, insessione, quam ardor longam non patitur, morbos quandoque tollentes satis graves. Aër per æstatem magis hìc calet,

calet, quàm Gamroni. Ad thermarum usum duce Magnifico Dn. *Lycochthone* bis profectos, æstuosissimi turbines pomeridiani pedem reducere coëgerunt, nondum biduum commoratos.

Die vigesimo secundo appetens aurora spectandum nobis in cœli plaga austro-orientali objecit cometam, sed qui præviâ solis luce mox intercidit. Jumentorum conditio invitos nos per diem hîc retinuit, quâ exactâ movimus Issinum; inde

Die decimo tertio ante diluculum egressi *Gamronum* matutinâ octavâ feliciter advehimur. Domesticos revisimus (exceptis, quos mors sustulerat) pro loci genio bene valentes, id est, vivos, sed auræ injuriis & sudore attritos, pallentes & cum cadaverosis vultibus, succubituros tandem cœli ardori, nisi vergentem Syrium aura mitior brevi subsecutura fuisset.

RELATIO X.
Rudera Diluvii Mosaici in Persiâ.

§ I.

Diluvii rudera in Europa.

Vestigiis Diluvii universalis, ab antiquissimo Scriptore nobis relati, adeo abundat Orbis noster, ut vix Regio sit, quæ historiæ, quàm brevis, tam perplexæ & infidelium obtrectationibus obnoxiæ, veritatem vindicare non valeat, & tacente etiam *Moyse*, decumanam demonstrare ab inundatione calamitatem. Quid enim montium tristis illa ac desolata facies aliud, quàm mundi metamorphosin exprimit? atqui ut hæc in aprico; ita ex abditis terrarum, diluvii testes toto die prodeunt: puta res peregrinæ, procul à genitali patriâ inventæ, locis quo illæ deferri, vel in iis abscondi non poterant, nisi per universalis & cum summis ima vertentis cataclysmi violentiam.

Si *Fabium Columnam*, (*cap.* 21. *Obſ.*) *Alex. ab Alex.* (*Gen. Dier. L.* 5. *c.* 9.) *Ludovicum Moſcardo* (*L.* 2. *Muſei c.* 111.) Illuſtrem & incomparabilis eruditionis Batavum, *Nicol. Witſium*, (*in Opere de navibus fabricandis c.* 1.) atque innumeros Muſeorum & ſubterraneæ hiſtoriæ Scriptores evolvimus, naves, navium fragmenta, anchoras, elephantorum dentes, (rectiùs cornua dicimus) beluarum, quas nuſpiam Europa genuit, capita, oſſa ac ſceleta, tum oſtreas & varias marini generis teſtas, ex terræ latebris, procul à mari & natali ſolo in Europæ regionibus paſſim inventa & effoſſa eſſe diſcimus. In patriâ meâ *Lippiâ* piſcator non ita pridem è Viſurgi extrahebat dentem elephantinum ſtupendæ magnitudinis; quem ille tripodem ſuum Unicornu nominans, in partes diviſit & in aulis ac pharmacopoliis magno pretio vendidit. *Lipſtadiæ*, memini, in effoſſione arenarum ad propugnaculi baſim locandam, inventum fuiſſe roſtrum ſerratum prægrande piſcis marini. Sed pergo in Orientem, ut Relationis ſcopum aſſequar.

Diluvii rudera in Perſia.

Arca Noæ.

§. II.

Perſia, ſi Armeniam & confinia ejus complector, prima & præcipua cataclyſmi ſedes eſt, & patria illa priſcorum mortalium, quos Divina providentia communi toti Orbi inundatione ſuffocare decreverat. In illâ igitur, ſi uſpiam terrarum, adeſſe veſtigia diluvii hujus, non injuriâ conjicimus. Ex quibus, quæ peregrinanti ultro ſe objecerunt, pauca & curſim hîc attingam. Gratus Lectori ſim, ſi inter illa enumeravero ſanctiſſimum præſidium humanæ conſervationis, *Arcam Noæ;* ſed quam mihi videre, nec à diluvio ulli mortalium contigit. Armeni eam in cacumine excelſiſſimi montis *Máſis*, Perſis *Kuhi Nùh*, id eſt, mons Noæ, dicti, duodecim paraſangis ab urbe *Erivaan* (quo loco prima deſcendentis Noæ manſio creditur) incor-

incorruptam extare constanter tradunt, & ipsi credunt Mahhammedani. Traditionem olim firmavit *Jacobus* quidam *monachus Armenus*, qui ascensionem frustra diu molitus, intentionis suæ præmium reportaverat avulsam ab Arcâ ligni particulam, ab Angelo, ut jactitaverat, sibi datam; ex quâ crux fabricata primùm reservata dicitur in templo *Sjamachiæ*, deinde in Archiepiscopali cœnobio *Ets miasin*, nunc ubi lateat, nesciunt. Ad explorandam rei veritatem missi à Persarum Rege Abasso Magno, retulerunt: *Incassum se laborasse; obstitisse nitentibus abruptas crepidines, lacunas dumis cautibusque infestas, moles nivium & innumeras difficultates alias, quas superare humanis viribus nemo mortalium possit.* Verùm, suspectæ fidei est omnis illa & tantopere jactata traditio de loco; qui nec auctoritate constat alicujus antiqui Scriptoris, nec à S.S. ullibi definitur. *Moyses* demissionem docet factam esse, non in montem, sed in montes *Ararat*, i. e. in montes inundationum, prout genius vocis sonat: quales verò non intelliguntur, nec præsto sunt alii, quam montes *Tauri;* qui, cum latè per Asiam discurrant, continuis ramis hinc ad promontorium Indiæ *Comereyn*, illinc ad ipsum montem *Imaum* & *Gangis* principium extensi, in incerto manet, quousque tam longis tempestatibus jactata navis, abrepta fuerit, aut quâ jugi parte substiterit. Probabile tamen est, non longè à patriâ Noachum subsedisse; siquidem per montes Ararat, illæ jugi partes, quæ Armeniam subeant, potissimùm intelligendæ sunt, quod impensè docet Cl. *Otrokocsi Orig. Hung. Lib.* 2. *c.* 13. §. 66. in explicatione vocis *Ararat.* Cessat igitur demonstratio sanctissimi ruderis, quicquid loquatur *Laur. Straussius*, homo plebejus, in Hodœporico, quod ex ejus narratione excepit, partim etiam hinc inde consarcinavit myropola quidam Amstelodamensis; eò liberaliùs fabulatus, quòd sub alieno nomine.

Conchylia marina montis Caucasii.

§. III.

Regnum ex Caſpio mari intrantibus ruderum exhibitores occurrunt montes Caucaſii. (ita vocamus partem Tauri verſùs Iberiam) Quousq; enim circa Caſpii littora eos rimatus ſum, rupes offendi plurimas, ex meris conchis ac cochleis marinis (plerumque minutiſſimis) concretas, & in ſolidiſſimam lapidis ſubſtantiam compactas: qualem etiam in ipſis faſtigiis, quæ nubes altitudine ſuperant, cum ſtupore obſervavimus. Atque hos ego diluvii teſtes appello omni dubitatione majores; cùm illa conchyliorum moles nuſpiam naſci, vel in petræ ſubſtantiam condenſari commodiùs, quàm ſub ipſo mari potuit. Similem ſubſtantiam referunt ſaxa plurima, ex quibus in eodem tractu templa & monumenta ſepulchralia extructa ſunt; quorum fodinas paſſim in collibus & ante montium radices invenimus. Addo me conchas reperiſſe in tabulis ſaxeis, quibus campos natura ſtruxerat circa urbem *Bakù*, tum in loco ignivomo vicinæ inſulæ *Okeſra*, & paſſim alibi. In collibus & agris editioribus ejusdem provinciæ non raro contigit, valvas concharum me inveniſſe, etiam majuſculas; ſed quas ego inſuper habui, cùm in Italiâ aliisque Europæ regionibus æquè repertas noverim, procul à mari.

Quomodo autem cruſtata hæc marium ſoboles, in tantâ copiâ, montium faſtigia occupaverit, & in maſſam petroſam condenſata ſit, quæſtio eſt momentoſa. Ad quam in proclivi eſt reſpondere, ſi, cum pace melius ſentientium, ſupponere liceat:

(1) Ex *Gorei*, *Burnetti*, & aliorum emunctioris judicii ſententiâ: Terram hanc ante diluvium, nullis montium jugis interceptam, inſtar cruſtæ incubuiſſe maris abyſſo, eandemque obvolviſſe, pariter atque ovi teſta albumen complectitur; prout idem videtur congruere menti S. Scripturæ, quæ *Geneſ.* 7, 11. abyſſum appellat

תְּהוֹם

תְהוֹם רַבָּה *Tehôm Rabbah*, quasi infinitæ molis aquam non conspicuam, subter terram. (2) Ad tantam aquarum copiam, quæ in diluvio quindecim ulnarum altitudine culmina montium superaverat, non suffecisse aquam in regione aëris hospitantem, (supra cœlestem sana ratio ignorat) nisi ruptâ Orbis testâ, soluti claustro liquores absorpserint crustosas moles & fragmenta terræ. Quo ipso ima summis mixta ac conversa sunt, partes aliæ ad barathrum demissæ, aliæ in situm planum collocatæ ac reductæ sunt, aliæ denique in vastam summorum montium altitudinem protusæ; ex quo fœda & alia hæc Orbi inducta est facies, de quâ loquitur Apostolus 2 *Petr.* 3, *6.* (3) Conchyliorum plerasque species non vivere, vel escam quærere in mari, fluctuando, more piscium, sed fixum amare locum, cui agglutinatæ immorantur, & genus suum multiplicant: quemadmodum apparet in navibus, quarum superficiem mari incumbentem crustata hæc colluvies tam copiosa occupat, ut scabritie inductâ velificationem retardet, nisi ferreis scalpris abradatur. Vidi in insula *Onrust* (quæ est prope Bataviam) in subversis ad reparandum navibus, crustas pollicaris crassitiei adnatas saltem intra triennium. Terræ igitur fornici, dum ante diluvium abysso incumberet, omnem adhæsisse conchyliorum multitudinem & in eâ sede genus suum multiplicasse, unde saburra concharum, continuâ accessione aucta, in immensam tandem excreverit molem, quæ cum limo, vel quicquid cavitates & interstitia replebat, à salino spiritu indurata & in petræ substantiam conversa sit.

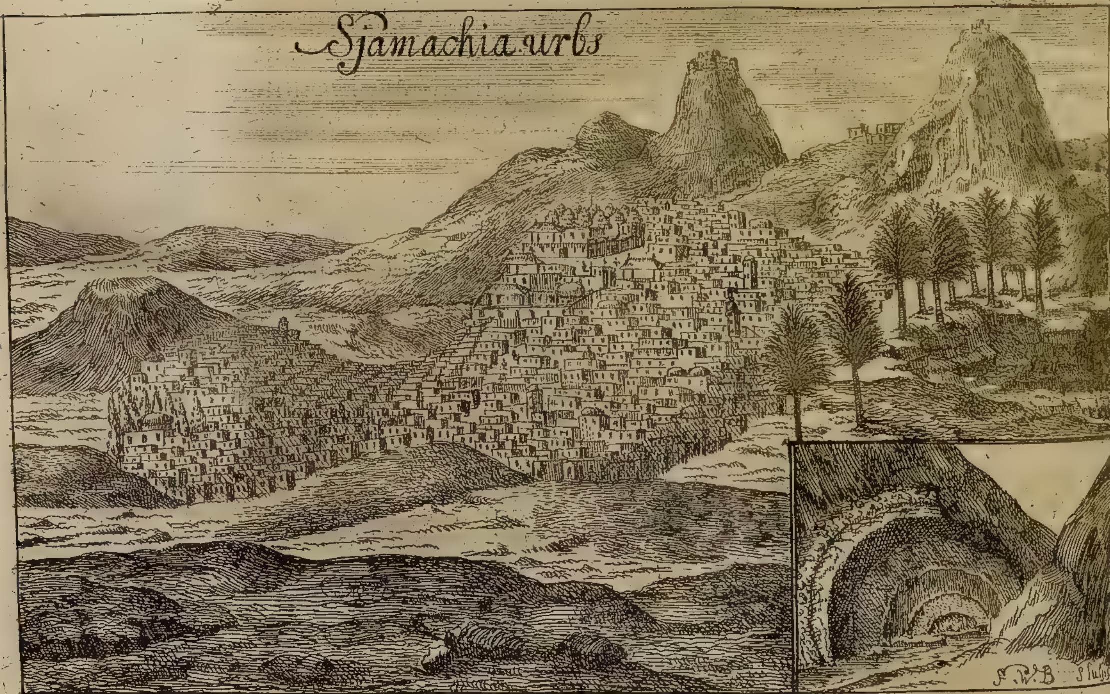
Ex quibus suppositis resultat: In vastatione Orbis per diluvium, fragmenta terræ quædam imum summum vel quocunque situ conversa ac locata esse, quæ passim nunc conspicuam referunt faciem, qualem ex conchis concretis nacta sunt, dum abyssum involverent.

§. IV.

Constructio montis Guliſtaan.

§. IV.

Alterum ſpectavi prope urbem *Sjamachiam*, in baſi montis, qui ab antiquæ arcis ruderibus, in ſui faſtigio conſpicuis, appellatur قلعه كلستان *Kaleh Guliſtaan*, i. e. *arx roſarum*. Mons ſolitarius, præceps & tornatilis figuræ eſt, à monte vicino (ſepulturis Sanctorum, quos jactitant, conſpicuo) anguſtis faucibus & prælabente rivulo diviſus. Allapſu hujus rivi, ab imbribus ſæpe exundantis, ſuffoſſa baſis, ceſpites ſuos dimiſerat, ut nudum ad aliquot orgyiarum altitudinem appareret latus, & in eo to-

tius montis conſtructio, ex cruſtis diverſæ materiæ in formam hemiſphæriorum invicem complectentibus. Ex quo ſecurè licet concludere: montem totum, ſive ad minimum,

mum, hanc ejus partem pedetentim & per accumulationem factam esse; non à ventis, qui saltem tumulos conflant ex levi pulvere & arenis, sed à fluctibus violentissimis, qui pro ratione ventorum, quibus modò ab hâc, modò ab illâ parte propelluntur, diversi generis, ponderis & coloris materiem ex fundo erutam aggregare potis fuerint; ut ad levem remoram tumulus, ex tumulo collis, ex colle mons excelsus enatus sit, ad cujus fastigium vix spatio dimidiæ horæ enitimur. Quales verò undas, neque tam altas, neque tam violentas unquam mundus sublunaris expertus fuit, quàm in diluvio Mosaico. Adjecta figura refert cum situ urbis *Sjamachiæ*, ipsius montis partem abruptam, circulis conspicuam, quorum imus sistit limum fuscum, alter terram atram, tertius argillam, quartus arenam albidam, quintus limum, sextus massam coagmentatam ex conchis marinis, septimus terram limosam, octavus congeriem calculosam, quam sequitur terra cespite obducta, ne congestus ultra appareat.

§. V.

Montes divulsi.

Cum in provinciâ *Fars* iter ad urbem *Laar* prosecutus, ex pago *Bennarù* (ex ruderibus accumbentis jugi claro) ad pagum *Sjerafì*, pro mulis inde petendis, paulò à viâ deflecterem, mirè me cepit campi, & in eo montium positus perquam rarus, & verè à vastatore diluvio productus; siquidem campus, undique jugo montium cinctus, solum exhibebat in aquæ planitiem expansum, limosum, sale scatens, herbis præter carduos nudum, ex quo sparsim prominebant montes solitarii, non surgentes in acclive, sed illico in præceps elati, quemadmodum rupes & montes insulares ex superficie maris: qualem non poterant, nisi in cataclysmi tumultu situm acquisivisse, dum limosæ fæces hîc inter aggeres retentæ & arefactæ, infœundâ salsugine vallem repleverant, ut mersis radici-

bus, ſola nunc promineant faſtigia. Inter illos montes unus maximè memorabilis me ſtitit equitantem & longâ ſui contemplatione diu retinuit. Referebat enim latus unum, inſignitum notis & veſtigiis clariſſimis, ex quibus judicarem, partem ei continuam abruptam eſſe, quæ tamen nullibi comparebat; cùm, ſi lapſu avulſa fuiſſet, neceſſariò proſtrata jaceret ad radicem. Erat lateris facies plana & in perpendiculum ſurrecta, materia ejus durior, congeneris & mediæ inter petram & argillam ſubſtantiæ, color, præter ſtrias, ex fuſco pallens in cinereum. Ego admiratione diu ſuſpenſus, tandem partem deſideratam, longiùs hinc remotam, videre me videor; & advectus, ex figurâ, magnitudine, ſtriarum ductibus, lacunis, ſitu in diametrum oppoſito, atque notis omnibus ad aſſem reſpondentibus edoceor, opinione me minimè deceptum. Hujus autem partis abruptum latus haud erat erectum in perpendiculum, ſed ſitu nonnihil acclive; ex quo liquidò conſtabat, molem hanc, ſubſidente ejus fundo, effractam ac declinatam eſſe, cum altera immota ſubſtiterit. Intervallum, equô vectus, non metitus ſum; mille circiter paſſuum eſſe conjicio; conjicio etiam abruptæ partis declivitatem à perpendiculo decem graduum: ſecundum regulas igitur Trigonometricas habebimus profunditatem à ſuperficie terræ ad usque deceſſionis angulum, circiter 5500 paſſuum, quam totam cataclyſmus luto repleverat.

§. VI.

Oſtreæ margaritiferæ.

Circa Sinum Perſicum, in edito quatuor vel quinque orgyiarum campo, mille aliquot paſſibus à littore, quod Inſulæ *Ormus* proximè opponitur, conchas inveni oſtrearum margaritiferarum ingenti copiâ per arenam diſperſas, ſed diſſolutas in bracteas & pulverem. Niſi enim limo involutæ & cum eo à ſalino ſpiritu (Gorgonicum vocat *Paracelſus*) induratæ ac petroſæ factæ ſint, antiquitati

tati

tati ac soli non resistunt, quin dissolvantur. Hæ conchæ, si ab undis delatæ sunt, non nisi in Diluvio eò deferri potuerunt; Sed quas ego tamen pro diluvii reliquiis venditare non audeo, cùm fortassis olim in capturâ unionum, circa Ormusium institutâ, transferri illuc potuerint. Ast, sic rursus non concipio, cur tam longè à littore? Plura nunc transeo.

RELATIO XI.

Sabii, sive Christiani S. Johannis Baptistæ, circa Tigridem & fines Persiæ.

§. I.

Præfatio.

Religionis Christianæ per universum Orbem, juxta Paul. ad Rom. 10, 19. dispersa universitas, classibus (quas theologi sectas vocant) pluribus in Oriente dissidet: quæ ipsæ, vel ab auctore suo, vel ab asseclarum patriâ appellationem sortitæ sunt. Earum hodie præcipuæ sunt (1) Religio *Græca*, sic à regione dicta, in quâ maximè viget; divisa etiam per reliquas ditiones Turcicas. Patriarchas colit quatuor: videlicet Constantinopolitanum, Alexandrinum, (sed qui hodie *Alkairi*, in Ægypto, residet) Hierosolymitanum & Antiochenum. Cui ad unguem concordat *Ruthenica*, quæ olim paruit Patriarchæ Constantinopolitano; anno vero 1588 proprium constituit in metropoli Moscoâ: turpe ducens subesse ei, qui à Turco jussa capesseret. (2) *Georgiana* à Georgio equite, quem colunt, nuncupata; à quò & ipsa regio, olim Colchis & Iberia dicta, nomen *Gurgestaan*, sive Georgiæ, adepta est. A Græca vix differt, nisi ritibus quibusdam & asseclarum stupendâ ignorantiâ ac doctrinæ profanatione. Respicit Episcopum Teflisiensem. (3) *Armena*, seculo post Christum quarto nata, & appellationem nacta

à regione natali: ex quâ, coloniis ab *Abasso I.* Rege Persarum eductis, per diversas Persiæ Provincias dispersa est. Patriarchæ paret residenti in illustri cœnobio *Etsmiasin*, prope urbem *Erivaan*. (4) *Jacobitica*, quæ natales duxit seculo sexto, à Jacobo quodam Syro, Severi Antiocheni & Dioscori discipulo. Cui respondet *Alexandrina*, sive Coptarum & Habessinorum. (5) *Thomistica*, sive S. Thomæ Apostoli in *Malabariâ*. Cujus asseclæ non à Thomâ quodam Syro, homine Nestoriano & Patriarchæ Babylonici apostolo, uti emissarii Romanæ Sedis illis objiciunt, sed ab ipso Christi discipulo sese conversos esse, inde à multis seculis, & ante emissariorum adventum, constanter professi sunt. Saltem *Patriarcham* vel ex *Syriâ* advocare sibi, vel residentem in *Mesopotamiæ* urbe *Mosul*, caput suum venerari solent. Paucos excipio, qui ab Emissariis persuasi, Majestatem Sedis Romanæ venerantur, alii retentis Ecclesiæ suæ ritibus, alii relictis: quod idem de ceteris Sectis observavimus. (6) *Sabiitica*, sive Religio *S. Johannis Baptistæ*, prout à sui Cultoribus appellatur. Meritò hæc postremo loco à nobis reponitur, velut Christiano nomine vix digna religio, & classem constituens non æquè numerosam atque ceteræ. Plura dantur in Ecclesiâ Orientali schismata; sed quorum cum asseclis multùm conversari mihi datum non est. Quæ de hâc postremâ auditu accepi, passim ab ipsis cultoribus, passim à R. R. Patribus Europæis, qui in urbe *Basra* Sabiis cohabitarunt, fideliter impertiam; priùs de nomine & origine pauca dicturus in genere.

De Sabiis, seu Johannitis in genere.

§. II.

Nomen.

Nomen صُبّي *Sabbi*, vel صبين *Sabiin*, unde huic genti impositum sit, nemo, quod scio, determinavit: Videtur autem, vel (1) ab Hebræo *nomine proprio* סבא *Sebà*; sive illo בן *Cusj* filio; à quo Jemanitæ etiam Sabæi dicti sunt; sive

five à *Seba* feu *Sjeba*, Juktami filio decimo; five etiam à metropoli ejusdem nominis in Arabiâ felici, ex quâ Regina veniens Salomonem visitavit; (sed quam suæ Regionis Principem, ac Regiæ stirpis matrem à Salomone gravidatam affirmant Habessinæ populi) *Saba* urbem antiquissimam & semirutam vidimus etiam in Parthiâ; vel (2) ab Hebræo *vocabulo communi* צבא *Tseba*, quod exercitum, videlicet cœli, i. e. stellarum, innuit, quasi in significatione Chaldæos olim Sabæos appellatos esse, *Bochardi* & communis Criticorum opinio est; quoniam Chaldæi astrologiam & astrorum cultum, prout Ægyptii brutorum, induxerunt, atque adeo pro cultoribus stellarum habiti sunt; vel (3) ab Arabico صبا *Ssaba*, quasi diceres, Orientales; quemadmodum Syri, Persæ, Chaldæi, Arabes in S. S. nuncupantur filii Orientis. Vel (4) à Syriacâ, & eidem consonâ voce Arabicâ صبا *Sabbaa*, quæ significat *exivit*, *deflexit*, *religionem deseruit*. Posterior hæc nobis derivatio præ ceteris probatur, cùm appareat, auctorem Corani eam non in alio significatu appellasse, velut gentem à verò DEO & institutis Corani deflectentem ac schismaticam; unde etiam Arabibus familiare est, omnes à religione suâ alienos صابيون *Sabiuun*, five Sabios, appellare; *Sabios*, inquam, non *Sabæos*, ut vulgò latinè scribunt, originis ignari. Infame igitur Sabiorum nomen est, si originem spectes, & *Johannitis* eò consilio à Mahhammede primò omnium, quod puto, impositum, ut eos à Judæis & Christianis distingueret, quin longiùs arceret à consortio Musulmannorum, quos cum Sabiis nuptias contrahere, expressâ lege interdixit *Sur. de Vaccâ.* Ipsis Sabiis domesticum, quo se appellant, nomen est *Mendaï Ijaï*, i. e. discipuli *Johannis*, puta *Baptistæ* & præcursoris Christi: Ab eo enim, in Judæâ circa Jordanum

prædicante, majores ſuos primùm inſtitutos, converſos & baptizatos fuiſſe, ab eodem ſuos ſe libros, ritus ſacros & religionem obtinere; adeoque ſe, non modò *mendai Ijahi*, i.e. ſcholares Johannis, ſed & بندة حيي *bendeh haï*, *Origo.* i.e. creaturas viventis, ſcil. Dei, eſſe, gloriantur. Quæ ſi ita ſunt, Sabiitæ non gentilium Arabum vel Chaldæorum, ſed Judæorum progenies credendi ſunt. Judæos enim, non paganos, à Johanne baptizatos eſſe, teſtis eſt Evan- *Patria primæva.* gelium. *Patriam primævam* profitentur omnem illam Judææ partem, quam lambit flumen Jordanus, ex quâ Saracenorum armis, quibus hi Mahhammediſmum propagabant, brevi poſt Mahhammedis obitum expulſos, exulare hodie ſub alieno cœlo. Fata ſe eo tempore expertos, narrant, duriſſima: quamvis enim Mahhammed eos tueretur, dato diplomate Immunitatis; à morte tamen Prophetæ, velut cum ejus vitâ, ſcripti valor exſpiraſſet, recruduit priſtinus perſecutorum furor, & Sabiorum genti ac religioni decretum à Caliphatu fuit excidium; & mox templa diruta, libri combuſti, ac circumcidi renuentes crudeliter tractati ſunt. Quas illi calamitates cùm declinare niſi effugio poſſent, conceſſêre, pauciores in Indiam, plures ad ripas fluminis Tigridis & fines Perſiæ, quà Arabiam & occidentem ſpectat; præſertim in Suſianam, Meſopotamiam & Chaldæam, in quibus ſibi novas firmabant ſedes apud populares. Hæc illi. Accidit deinde, ut neq; apud has nationes, quæ & ipſæ Mahhammediſmum fovebant, diuturna ac inoffenſa eſſet immunitas: negantes, inter ſe tolerandam gentem, Corano & legi ſuæ exoſam; niſi alicui nomini approbatæ in Corano religionis, videlicet Mahhammedanæ, Judæorum vel Chriſtianorum, ſe addiceret. Quo ipſo, neceſſitate acti, Chriſtianorum nomen receperunt, & præſidio Neſtoriani Epiſcopi, qui Babyloniæ eſt, ſe ſubdiderunt. Ab eo tempore, ab Orientali Eccleſiâ in album recepti, ac Chriſtiani quoque ſalutati

ſunt;

sunt; quamvis jam à duobus circiter seculis prædicto capiti se rursus subduxerint. *Johannitas* igitur, quàm Christianos, rectiùs appellaveris; nam à doctore suo ipsi nominari volunt, & ad ejus institutum baptizari; eundem dignitate passim ipsi præferentes Christo, qui etiam Johannis baptismo sacrari voluerit; haud docti effatum, quo se indignum diceret, qui Christi corrigia solveret. Si nihilominus ex solo baptismo, eoque mutilo ac imperfecto, Christianos salutabimus: Turci potiùs ob circumcisionem appellandi quoque Judæi fuerint.

Vivunt hinc inde in pagis & civitatibus; non aliis quidem, quam quas flumina alluunt, quibus carere presbyteri non possunt; cùm baptismi administratio, velut palmarium religionis punctum, ex sanctoris instituto, in flumine celebranda sit. Familiarum, quæ ad Indos concessêre, statum ac numerum ignorari ajunt; familias posterioris coloniæ, quanquam latè dispersas, numerari supra vicies mille, pene omnes ex plebejo censu & ut plurimum tractantes fabrilia. Civitates frequenti numero inhabitant *Basram*, non procul ab ostio Tigridis in Arabiâ, *Sjustèr* metropolim Chusistani, sive Susaniæ ad flumen *Karòn*, & *Hawisèh* urbem ejusdem provinciæ ad flumen *Karrhà* sitam: cujus postremò dictæ civitatis *Johannitæ*, qui à Rege Solymanno rem monetariam gravissimo pretio conductam exercebant, cùm solvendo non essent, & nummos adulterassent, circumcidi ac Musulmanni esse, nuper admodum coacti sunt. *Patria hodierna.*

Habitus, quo Sabaitæ vestiuntur, conformis est nationi, cum quâ vivunt, nimirum Persicus, vel Arabicus; saltem barbam totâ vitâ, Græcorum more, gerunt intonsam; Presbyteris verò nec fas est cæsariem abscindere: qui tamen, dum sacra peragunt, indumento amiciuntur religioso, quod mox describemus. *Habitus.*

Libros linguâ singulari, ac genti suæ propriâ, exara- *Lingua.*

tos

ALPHABETUM SABAITICUM

Character:
Nomen: la ka ja tta ha sa vua hha da dsa ba a
Valor:

Char.
Nom. ta ssa ra kka sa fa kain sa na ma
Val.

Scriptura Persica antiq.

Armen.

Georgian.

Benjan.

Malab: vulg.

Tamul.

Samscret:

Ceylan.

Iauan.

Siamens:

Paliga:

Inscriptio Arab: antiq:

in turri Serefun urbis Saba

tos habent; quâ & sacra sua celebrantes etiam hodie utuntur: ut mirer Hebraicam non conservasse, si eorum ex Judæis origo est. Eâdem linguâ libros conscriptos, palmarios quidem & ab exustione Turcorum conservatos, ostentant quatuor; quorum *primus* illis appellatur *Divan*, i. e. Aula, s. Audientia, ante annos 407643 à Deo ipso, quod nugantur, Angelis traditus, & ab his ad sese devolutus. Magnum volumen est, prophetias continens de Angelorum lapsu, creatione hominis & rerum futuris mutationibus, passim jam præteritis. *Alter* appellatur *Sidra Adèm*, i. e. Liber *Adami*. Ingens quoque opus est, primo Parenti, quod ajunt, manu Angeli *Rafaëlis* à Deo missum; in quo de Mundi generatione, de primævorum hominum gestis, de rebus divinitus revelatis & abstrusissimis agitur. *Tertius* vocatur *Sidra Ijaï*, i. e. Liber *Johannis*, sc. Baptistæ; Mediocre volumen est, ab ipso *Johanne*, ut ferunt, majoribus Sabiorum traditus, historias continens potissimùm sacras. *Quartus* parvæ molis, *Cholasteh*, i. e. Complementum dictus, complectitur cerimonias Legis Sabaiticæ.

Scripturâ gaudent propriâ, & à ceteris, quibus hodie Asia utitur, maximè diversa; nisi quod flexuras referat, quodammodo affines literis Syriacis, quanquam alio planè valore; prout judicari potest ex Tabulâ, quam Lectoris contemplationi subjecimus. *Scriptura.*

§. III.

Sabiorum opinio.

Johannitarum Religio ex ritibus doctrinisque Gentilium, Judæorum, Mahhammedanorum & Christianorum consarcinata est. A Gentilibus mundi primordia & antiquitatem; à Judæis cerimonias & sacrificii speciem; à Mahhammedis historiam de Christo; à Christianis baptismum atque alia duxisse videntur: sed mutila omnia & ad peculiarem modulum ita reducta, ut singularem religionem constituerent.

De Creatione Mundi.

De *Creatione Mundi* docent: DEUM O. M., ubi orbem hunc fieri voluisset, creationis negotium commisisse *Gabrieli*, Angelorum primario & filio suo unico, ex lumine Deitatis genito, qui adscitis sibi in auxilium 336000 spiritibus, hanc Orbis machinam artificiosissimè fabricaverit: constituto centro ferreo, quod claudebat sphærâ plumbeâ, hanc cupreâ, cupream stanneâ, quam rursus argenteâ, argenteam aureâ, auream terreâ, omnium sphærarum præstantissimâ, quoniam fœcundissima, & sola idonea, quæ genus humanum aleret. Terream sphæram uti complectitur aërea, ita hanc, tradunt, septem involvi sphæris aqueis cœlorum, in quibus Sol & Luna, navibus impositi, velificent, cursum dirigente archinautâ Angelo *Baran*: cujus à jussu stent innumeri epibatæ, in dirigendo indefessam præstantes operam; mali vicem præstare crucem ingentem & politam, sine cujus præsentiâ luminosi radii in sublunaria reflecti non possent. Nugantur præterea, superficiem telluris recens conditæ adeo fœcundam fuisse, ut insperfa manè grana vesperi segetem reddiderint; Adamum agriculturam ab ipso Gabriele edoctum fuisse, à quo ad posteros propagata sit. Adamos narrant duos fuisse: primum ex nihilo creatum, qui vitam alioqui inculpatam dum ageret, hôc ipso deliquerit, quòd exactô vitæ, quem Deus ipsi destinaverat, terminô, videlicet anno ætatis millesimo, evocatus ad vitam æternam, Angelo mortis non paruerit; alterum ex Evâ & primo Adamo genitum, quem *Adam ber Adam*, id est, Adamum filium Adami, vocant, qui comedendo fructum vetitæ arboris, viventium conditionem deteriorem reddiderit, & pluribus cumulaverit miseriis. Numerant à primo Adamo & Orbe condito ad annum hunc Christi 1687, elapsos annos 277644; à tempore verò, quo Deus Angelis tradidit librum prophetiæ *Divan*, annos 407644. Absoluto creationis opere, Gabriel Deum O. M. affatus legitur

gitur ſermone, quem Sabii non ſine conſolatione & affectu recitant: *En machinam, Sancte DEUS! quam ex mandato Majeſtatis Tuæ fabricavimus. Multo illa mihi ac meis ſociis labore conſtitit. Ecquis enim ad tanta perduxiſſet faſtigia tot moles montium? quis inter illos eduxiſſet alveos & vias, quibus laberentur flumina? quis rebus omnibus ordinem & loca quæque ſua attribuiſſet, ſine decumanis laboribus? Tua,* inquam, *omnipotens Deus, gratiâ & auxilio fulti, ad tantam perfectionem hunc Orbem perduximus, ut nihil pro hominibus ad commoditatem vivendi excogitari ampliùs poſſit. Ego verò, cum de abſoluto penſo gaudere debeam, contriſtandi potiùs cauſam habeo.* De quâ ſciſcitanti Deo, reſpondet Gabriel: *Video enim, mi Deus & Pater æterne! quòd mundum hunc habitaturi ſunt infideles & inimici Tui, videlicet Judæi, Turci, Gabri, ſ. Perſes & pagani, qui fructum laboris noſtri capient.* Cui DEUS: *Non contriſtare, fili! nam & Johannitæ habitabunt, dilecti mei, & omnes deſtinati ad vitam æternam.* Gabriel id cum ſtupore audiens: *ergone*, quærit, *inter hos nulli reperientur improbi & damnabiles?* Reſpondet DEUS: *In die judicii pii intercedent pro impiis, & ſic obtinebunt pro illis remiſſionem peccatorum.*

Deum O. M. Johannitæ, ex naturæ potiùs quàm revelationis lumine, cognoſcunt, & attributa Ejus cum debitâ veneratione prædicant. Trinitatis myſterium ignorant; cum Mahhammedanis ſtatuentes: Chriſtum eſſe ſpiritum & verbum æterni Patris; negantes generationem Ejus ab æterno, quà Deus eſt; natum docent ex intaminatâ Virgine Mariâ, virtute fontis, cujus illa aquam biberat, gravidatâ; crucifigendum Judæis ſe ſubduxiſſe, ſuppoſitâ corporis ſui ideâ, ſive umbrâ, in quam crudelitates ſuas exercuerint. Alii, à Mahhammedanis quodammodo digreſſi, confitentur, fide quanquam ſatis frigidâ & confuſâ: Chri- *De DEO.*

ſtum factum eſſe hominem, ut nos liberaret à pœnâ peccatorum; crucifixum quoque à Judæis; mortuum, ac tertio die reſuſcitatum; reſuſcitati animam aſcendiſſe in cœlum, corpus remanſiſſe in terris, ubiq; præſens.

De Angelis. Angelos ac Diabolos ſtatuunt innumeros, eosq; ſexibus etiam diſtingui ac generare. Archangelum Gabrielem prædicant Dei filium, unicâ dotatum illuſtri inter Angelos filiâ, *Suret* dictâ, & ex eâ nepotibus duobus; plurimarum legionum caput eſſe, ſemper ſtipatum numeroſo ſatellitio dæmonum, velut lictorum & militum ſuorum, quibus hinc inde per habitata mundi loca delegatis, delicta hominum obſervet ac puniat. Ex Spiritibus primores numerant 360, quos moribundis adſtare inquiunt, ut exſpirantem animam deducant ad vitam æternam. Quod, priusquam expediatur, adeſſe duos Angelos alios, qui merita & conditionem animæ bilance penſitent, ut, quam gratiâ dignam cenſent, ante thronum viſibilis præſentiæ Dei omnipotentis deducant, quam indignam, ſerpentibus, tigribus, diabolis, in viâ demorantibus, dilaniandam projiciant.

De Vita æterna. Pro vitâ æternâ autem mundum conſtituunt peculiarem, urbibus domibusque conſitum & à Spiritibus habitatum; in urbibus templa credunt adeſſe, ab ipſis dæmonibus frequentata, in quibus Deum collaudent precibus, cantu, muſicâ.

De Sanctis. Sanctos Johannitæ nullos invocant; preces ad ſolum Deum dirigunt; nec imagines colunt; crucem tamen venerantur, & acu pictam presbyteri in ſtolâ gerunt. In templis crucem nullam præbent conſpiciendam, niſi cum ſacra celebrant: quibus peractis, eandem in duas partes diviſam reponunt. Id ſe conſueviſſe dicunt, ne hôc ſignô Mahhammedanos offenderent. Inter Sanctos primo illis loco eſt *Johannes* Baptiſta, maximus, quod ajunt, totius Orbis Propheta, ipſique Chriſto dignitate prior: cui

nemo

nemo ex mortalibus doctrinâ & sanctitate comparari possit. Inter multa alia fabulantur: quòd ex solo patris Zachariæ osculo ab Elisabethâ matre conceptus sit; quòd successu temporis filios, sine concubitu, obtinuerit tres indultu Dei, ex Jordano haustos, quos uxori, quam eam in rem duxerat, enutriendos dederit. Decollatum nesciunt ac negant; credunt verò mortuum in Chusistaniæ oppido *Sjuster*; exuvias ejus condi sarcophago crystallino, non sine miraculo fabricato & illuc delato. Narrant: morientem jussisse discipulos suos, ut crucifigerent corpus suum, quò consanguineo suo Christo Jesu, hâc in parte, fieret similis. Johannem in dignitate excipiunt parentes *Zacharias* & *Elisabetha*. His tamen beatam *Mariam* Virginem minimè postposituri, docent: eam in vitâ adhuc demorari & cum mortalibus versari; Christum quoque jussisse Apostolos, ut sui posteris de vitâ nunquam moriturræ matris testarentur.

§. IV.

Ritûs Ecclesiæ.

Sacrorum administratio, ut fas est, ab Ecclesiæ ministris peragitur. Illi constant ex triplici ordine: *primum* constituunt Episcopi, quos گنزفره *Ghansefreh*; *secundum* Sacerdotes, quos شيخ *Sjeich*; *tertium* administri & vicarii, quos تلميد *Telmiid* appellant. Horum omnium officia, quamvis sint hæreditaria, per modum electionis tamen conferuntur, adeòque, in locum demortui parentis, eligitur ac surrogatur filius primogenitus; qui si deficiat, primogenitus ex proximis consanguineis eligendus venit is, qui maximè est idoneus. Ut verò sit idoneus, requiritur non modò, in cerimoniis Ecclesiæ versatus sit, sed & nascendo, uti loquuntur, claustrum matricis fregerit, id est, ut natus sit ex matre, quam pater virginem duxerat; secus ad spirituale officium non admittendus. Hinc integrum non est ulli ministro uxorem, nisi virgi-

Sacerdotũ ordines.

nem, ducere, etiam ad secunda vota transgressuro. Episcoporum electio fit à presbyteris, sive sacerdotibus; sacerdotum verò à loci cujusque Episcopo. Consecratio in eo posita est, ut Electores, cum electis, septem diebus cibo abstineant, interea in precibus dicendis, eam in rem factis, continuò occupati.

Dies festi. Diem feriantur Solis, dicatum baptizandis infantibus, quos die profesto baptizare religio non permittit, etiamsi moribundos. In sacris illâ die nihil aliud peragitur, nec templa patere audio; observasse sufficit intermissionem laborum, quam seculis serioribus videntur didicisse à Nestorianis. Festa majora celebrant tria annua. Primum triduanum est, quod mense Novembri sub anni Sabaitici principium incidit, sacratum memoriæ Creationis Mundi, simul ac honori primi humani generis conditoris Adami; alterum mense Juniô ingruens, durat dies quinque, quibus unusquisque Johannita solenni ritu rebaptizandus est: tertium, triduanum pariter, celebratur mense Augusto in honorem S. Johannis Baptistæ. Ex his omnium solennissimum est festum baptizationis; Baptismus enim & corporis puritas, legalis inquam & pene Judaica, totius Religionis, ille proram, hæc puppim constituunt, atque adeo duo sunt præsidia, in quibus Johannitæ omnem reponunt spem & fiduciam salutis æternæ.

Puritas Legalis. Puritas illa servanda est in cibo, liquore & colore. Ex *Cibis* caro immunda & neutiquam à Johannitis comedenda est omnis illa, quam homo profanus, præsertim verò Mahhammedanus, occiderit; proinde nulla caro esui permissa est, nisi bestiam ipsi Ecclesiæ ministri jugulaverint; quibus propterea incumbit, ut lanionum præstent officia, & bestias, sacerdotali habitu induti, interimant. Creduntur præterea impuritatem contraxisse esculenta omnia, quæ vel paraverint, vel quoquo modo tractaverint Mahhammedani. Eodem censu veniunt *liquores*, cùm potulen-

tulenti, tum ad quemvis externum usum parati. Potus omnis illis immundus est, qui vase hauritur, ex quo Mahhammedanus bibit; Hoc si contigerit, frangendus illico & abjiciendus est, ne eodem inscius inquinetur Johannita. Sed hunc zelum observavi etiam apud multos Mahhammedanos, Gabros & Gentiles Indos. *Color* omnis cœruleus Johannitis immundus & maledictus est, sine gravi peccato haud tangendus. Causam historiola exhibet: Judæo cuidam revelatio, in somno facta, indicavit imminentem abolitionem suæ Legis per baptismum S. Johannis. Edocti Judæi, cùm viderent Johannem se accingentem ad baptizandum Christum, coëmpta copiâ coloris cœrulei, quem *Nil* & *Indigo* appellant, flumen Jordanum conspurcarunt. Ex quo Johannes à proposito destiturus erat, nisi, per manus angelorum, missum à Deo accepisset vas aquæ purioris, prope Jordani originem haustæ, quâ adhibitâ, sacrum ablutionis in Christo feliciter absolvit, in Judaismi abolitionem. Deus verò ob scelus patratum irâ commotus, colorem hunc immundum ac maledictum esse, ac Christianis angue pejus fugiendum voluit. Tria hæc egregia sunt inventa politica, quibus legislator studuit Johannitas suos à convictu & communione aliarum gentium cohibere, præsertim à commixtione cum fœminis Turcicis, quibus familiare est, subligaculis cœruleis pudenda operire. Notabile est, quod sequior sexus, quamvis puritatem servare æquè ac virilis teneatur, impurus tamen censeatur, & ab ingressu templorum totâ vitâ arcendus sit.

§. V.

Baptismus.

Alterum, & quasi palmarium Religionis fundamentum est Baptisma; cujus cerimoniæ in Ecclesiâ Johannitarum utramque absolvunt paginam. Est enim sacrum, quod ajunt, remedium, ab ipso S. Johanne sibi traditum, quo Christiani à peccatis cujusque distinctionis repurgandi

gandi ſunt. Unde non ſufficit, ſe infantes baptizari, ſed ablutio in adultis ſæpè iteranda eſt, ad minimùm quotannis. Credo eam quibusvis menſibus admiſſuros, ſi modò ſacerdos laborem gratis præſtiterit. Cujus rei ignari noſtrates Monachi, ubi advenæ in hanc gentem incidunt, multos nullo negotio perſuadent, ut ſe baptizari patiantur ritu Romano: qui verò, uti ſpe expectatæ converſionis ipſi inſigniter falluntur, ita eâdem fraude involvunt quoque ſummum Pontificem, cui tot à ſe converſos, quot baptizatos, nuntiant; nunquam enim propter admiſſum baptiſma Eccleſiam ſuam deſeruiſſe comperiet. Duplex igitur Johannitarum Baptiſmus eſt: primus Infantum, ad tollendum peccata hereditaria neceſſarius; alter Adultiorum cujuscunque ætatis, quotannis iterandus, ad eluendum peccata actualia. Omnis autem Baptiſmus in flumine, & ab Epiſcopo, ſive Presbytero, nonniſi habitu ſacerdotali induto, conferendus eſt: infantibus quidem diebus ſolùm Dominicis, adultioribus inprimis in feſto quinque dierum, quod *Pendſjà* vocant. Habitus, quem requirunt, ſacerdotalis, Hebræorum exemplo, totus oportet eſſe niveus, & ex ſeptem conſtare partibus, quales ſunt: Caligæ goſſypinæ; vinculum, quo illæ ſupra fæmora conſtringendæ ſunt; Stola xylina, ultra genua fluctuans, cui prope collum in dextro pectore crux acu inſcripta ſit; cingulum, quo ſtola circa lumbos ſtringitur; ligula longa, ex collo utrinque pendens; cidaris ventroſa, extremitate in ſiniſtrum humerum demiſſa; pepla, quâ frons redimitur, ad mitram firmandam pariter neceſſaria, in humeros propendens. Hôc amictu indutus ſacerdos, ut cetera Religionis, ita hæc baptiſmi ſacra celebrat.

Infantum. Ex baptiſmo infantum ſequentes ritus notavimus: Lator infantis, ſive vir, ſive fœmina, fuerit, amicis & conſanguineis comitatus, templum ingreditur, vel ſi id deficiat, in caſam loco templi non procul à flumine extructam,

ctam, ut preces audiat, quibus sacerdos actum orditur; auditis precibus idem se ad flumen nudis pedibus recipit, &, ad genua usq; ingressus, sacerdotem præstolatur; qui, ut præsto est, in orâ fluminis subsistens, ex libro كلاصته *Cholasteh*, prælegit verborum formulas & precationes bene longas; quibus demum finitis, infantem tribus vicibus aspergit aquâ, ex flumine manu haustâ; singulis vicibus Sabiitico idiomate dicens: *In nomine Domini, primi & novissimi, Domini mundi & paradisi, altissimi omnium rerum Creatoris.* Deinde paucis adhuc precibus ex prædicto libro recitatis, actum finit; dum sub colophone portator infantem ter flumini immergit, citò satis retrahens, ne suffocet. His ita præstitis, omnes se ad parentum ædes recipiunt, ut reliquum diei gaudiis & comessatione expleant.

Actus baptismi anniversarii majore cerimoniarum apparatu instituitur. Prolixitas vetat singula describere; saltem potissima, atq; ea strictim referam. Baptista, cum turbâ baptizandorum in ripâ constitutus, virgam tenet Oleæ, sex pedes longam, & Myrti surculum. Sacra auspicaturus, ad septentrionem se convertit (dicunt versus cœleste signum, *Geminos*) & memoriter preces multas & bene longas, alias voce clarâ, alias submissâ, recitat; precando verò multoties se inclinat, ad oram fluminis nunc pergit, nunc inde recedit, fasciam capitis hinc inde ducit ac reducit, eam cervici, auribus, ori alternè admovens, demum Myrti surculum in annuli formam flectit, &, auriculari digito impositum, ostentat. Dum hos ille ritus persequitur, baptizandi, exutis tunicis, amictum singuli sacerdotalem induunt, ex rudiori telâ factum, simulac Myrti recipiunt surculum, quem dextrâ toto actu retinent. Tum ipsum flumen baptista ad genua usque intrat, & ad septentrionem denuo conversus, cum annulo *Adultorũ.*

 Myr-

Myrtino variè gesticulatur, nunc illum virgæ inserens, nunc aquæ immissum utrâque manu continens, & inclinatâ super eum facie multas fundens precationes; quibus finitis, pergit ad baptismi sacra præsentibus sigillatim conferenda, in quo hôc ordine proceditur: Baptizandus ad oram fluminis considet ante baptistam, & verba quædam ab illo prolata repetit; quo facto flumen intrat, & ad dextram baptistæ constitutus, tribus continuis vicibus se totum submergit flumine, elevatus verò, subinde aquam, utrâque manu ex flumine hauriendam vertici suo affundit. Hanc affusionem inprimis etiam ipse præstat baptista, ter iterandam, & supra dictis verbis: *In nomine Domini &c.* affusioni suæ pondus & benedictionem addit. Tum infixâ ripæ virgâ baptizatum utrâque manu apprehensum ante se sistit, & cervice inclinatum ter oretenus flumini immergit, mox frontem ter aquâ delinit, simulac potandam aquam ter manu suâ haustam præbet, demum Myrti surculum, quem tenebat, capiti ejus inserit, datâque dextrâ de acceptâ Divinâ gratiâ gratulatur & dimittit. Iisdem cerimoniis etiam ceteros sigillatim accedentes Sacramenti reddit participes. Lustrationibus finitis, baptizati, in areâ spatiosâ littoris, longis ordinibus & ad seriem consident, versùs septentrionem conversi; accedit sacerdos, & à tergo ordines aggressus, frontes singulorum oleo Sesami perungit. Oleo, ne quis id à Turco emptum vel expressum suspicetur, mavult baptista substituere unguinosum ipsum semen, pistillo recens ab administris suis contritum. Post factas inunctiones mysta ordines aliquoties percurrens, subinde manum capitibus imponit, in fundendis precibus continuè occupatus. Demum, pro actûs coronide collatam baptismi gratiam confirmat Sacramento Communionis; ad quod distribuendum se accingens, à vicario panem consecratum dextrâ, ac phialam aquâ plenam sinistrâ recipit, & singulis ordine

con-

confidentibus manducandam particulam deponit in juncturam extensæ manus; aquæ verò haustum infundit cochleæ, in eâdem volâ depositæ, sed quam à mystâ uni traditam, vicinus vicino ordinatim porrigit. Peractâ communione, surgentes simul omnes procurrunt ad ripam, ut bibant ex flumine haustum, quô sacri cibi reliquias, ori inhærentes, absorbeant. Quo facto baptista universos monet, ut perseverantiam præstent in religione usque ad mortem, in fidem constantiæ stipulatam à singulis manum exigens; quâ datâ, imperat hæc verba juramenti loco repetenda: *Testis est, qui videt omnia! Testis est Jesus Christus! Testis est Johannes! Testis est aqua!* Collectis stipulationibus, ac recitatis precibus, ecclesiam dimittit; omnia ipsi peccata remissa esse pollicitus. Tum quisque, deposito ornatu, iterum vestitus suo habitu, baptistam accedit, pro labore unum exhibens *mamudi*, qui circiter quartam uncialis partem, vel paulo minus, constituit.

§. VI.

Reliqui ritûs: *Eucharistia.*

Restant Eucharistiæ, matrimonii & sacrificiorum cerimoniæ breviter detexendæ. Eucharistiæ serviunt crustulæ panis, subacti ex farinâ, vino & oleo. Farinâ ajunt notari Christi carnem, vino sanguinem, oleo Dei gratiam atque nostri amorem, quô Deo & proximo obstringimur. Farina ex oryzâ facta est, nec impedit, si ex granis aliis fuerit; vinum ex contusis & cum aquâ infusis passulis expressum, cùm aliud inter Mahhammedanos parare illis non sit integrum; oleum ex semine Sesami eliciunt. In consecratione atque dispensatione nullus Liturgiæ usus, nullus verborum Sanctissimi Testatoris, nulla passionis Christi mentio: saltem precibus tota benedictio absolvitur. Ante distributionem primus ipse dispensator fragmentum panis, & haustum prædicti vini assumit; mox eodem exemplo præsentibus utramque

ſpeciem diſtribuit, in memoriam Chriſti aſſumendam. Quæ circa hoc ſacramentum in Eccleſia Occidentali reciprocantur ſpinoſæ altercationes, illæ apud Johannitas inſcitiæ peplo involutæ, nunquam ſub examen aut diſputationis incudem veniunt: unde de his & ſimilibus non habeo, quæ referam.

Matrimonii. Conjugium inter duos commendat religio; bigamiam tamen, quin polygamiam Clerus, inter Mahhammedanos dum vivitur, tolerat, imò probat, etiam in presbyteris: eam magis indecoram, quam criminoſam reputans. Caſtitatem ſervandam Johannitæ omni cautione præcipiunt, & à deſpondendâ, niſi vidua fuerit, virginitatem exigunt. Copulationis cerimoniæ ab ipſo celebrantur Epiſcopo, qui cum nupto & convivis in ſponſæ ædibus quamprimùm comparuit, ſponſam ad ſe ſeorſùm evocat, & de illibatâ virginitate juramentum exigit; quô præſtitô, rogata conjux Epiſcopi unà cum paucis matronis, an verum juraverit, explorat inſpectione. Si idem teſtetur, nil moratur Epiſcopus, quin comitantibus convivis, perducat ad flumen, & ingreſſus, ritu Eccleſiæ ſuæ baptizet. Hôc factô, cœtus ad nuptiale convivium revertens, ubi ædibus appropinquaverit, ſubſiſtit, donec ſponſus ſponſam, datâ dextrâ, ſeptem vicibus ad oſtium nuptiale duxerit ac reduxerit, ſequente ſemper Epiſcopo, ac, in illo itu ac reditu, legente ex libro *Cholaſteh* orationes, quibus ligaturas magicas à nuptis avertat. Septima demum vice ædes ingreſſi conjuges, ſiſtuntur ſub papilione, eo ſitu jungendi, ut dorſa invicem obvertant. Tum Epiſcopus, prælectis quibusdam orationibus, jubet occipita ter mutuò quatiant; quo facto evolvit librum ſortilegiorum, & ex eo fauſtum diem indigitat, quo miſcere primos amores debeant. Si contingat negari virginitatem, Epiſcopus ab opere deſiſtens, domum ſe actutum recipit, deſponſandi opus cedens vulgari Eccleſiæ miniſtro; à quo

vero

verò copulari dedecus eſt, & indicium non deprehenſæ virginitatis. Copulatio defloratæ ſtrictâ religionis lege prohibita dicitur; permittenda tamen ex ratione ſui ſtatûs, qui modò ſub Muſulmannis gemit: ne repudiata ad eorum religionem transfugiat. Viduis copulandis certi deſtinati ſunt presbyteri, nec decorum eſt Epiſcopo earum vel nuptiis intereſſe.

Immolationis ſpeciem referunt cerimoniæ, quibus utuntur Sacerdotes in Gallinis Ovibusque ſtato tempore mactandis. Sub dio mactatus peragitur: dùm ſacerdos ſacro habitu indutus, adſtantibus ſpectatoribus, gallinæ roſtrum & pedes primùm abluit, purgaturus partes ab impuritate, quâ ſe in vitâ contaminaverant. Mox, ad Orientem converſus, victimam cultro jugulat, retinetque immotâ manu, donec cruoris ſtillicidium ceſſaverit. Interea defixis in cœlum oculis, & ad intimam devotionem conformato vultu, orationes murmurat; pro iis etiam precando, qui carne ſacrificii uſuri ſint. Tum cadavere ter aquæ immerſo ſacrificium peractum eſt. In ove mactandâ ritu non multùm diſſimili proceditur: ſed cùm hic laniatus in terrâ celebrandus ſit, ipſe etiam locus à victimario non ſine cerimoniis repurgari debet. Non minori apparatu opus eſt in mactatu quarumcunque beſtiarum, quas pro cibo quisque deſtinaverit. A Judæis manaſſe ritum, apparet ex *Levit.* 1, 14. ſeqq. quin ex hodierno uſu mactandi gallinam albam in feſto expiationis, quod illis incidit ſub auſpicium novi anni. *Immolationis.*

Habes hîc de Religione Sabiorum notitias, quanquam ſaltem generales & minùs exactas: nam ipſis presbyteris inexploratæ ſunt, nec ratio credendorum ſatis conſtat. Si quæras, ſi ſermocineris, ſi objicias, reſpondebunt: *Se ſpinoſa nihil curare, ſed Deo ſervire in ſimplicitate & pace.* Eadem Chriſtianis aliarum Claſſium in promptu eſt reſponſio, quâ occurrunt objectionibus adverſariorum. *Concluſio.*

 rum.

rum. Religionem Sabbæorum descripsisse Rev. P. Fr. *Ignatium* Carmelitanum, audivi à Patribus ejusdem Ordinis in Persiâ: Verùm hic & similes tractatus, publicâ luce & lectione dignissimi, latitant in claustris Monachorum, typis sacræ Congregationis, quam vocant, impressi, in usum eorum, qui mittendi sunt ad gentes exteras.

RELATIO XII.

Investigatio Innocentiæ, per Crocodilos & Ignem, apud Gentiles Orientis hodie usitata.

Scrutinia Innocentiæ apud priscos *Gentiles*;

§. I.

In prisco Occidentis paganismo obtinuisse legimus rationem, quæ criminis accusatos, si probationes deficerent, ad *Ignem*, *Aquam* vel *Duellum* provocaret, ut, ab horum judicio, culpa, vel innocentia, patesceret. Rationem dico: sed popularis inventionis & nullius fundamenti; quæ tamen usu invaluit, legibusque potentissimarum gentium deinde stabilita ac velut in Canonem recepta est. *Ignis* innocentiam credebatur prodere, si is ab accusato tractari sine noxâ posset, sive manu retentus, sive subjectus pedibus. Hôc innocentiæ argumento *Taciam* & *Claudiam*, Vestales Virgines, intemeratam pudicitiam feliciter probasse; eodemque successu ferrum candens portasse *Æmiliam*, scribit *Dion. Halicarn. A. R. c.* 3. Ad templum Dianæ idem factitatum narrat *Pausanias*. Francorum & Longobardorum Leges tantùm Ignis judicio tribuisse legimus, ut ad illud omnes homicidii accusatos pertraxerint. *Aquæ* judicio par fides erat: credebatur enim fervefacta insontium manus non amburere; frigida verò reos excludere injectos, ne mergerentur. Nec dubitavit Germanorum zelotypia etiam infantes recens

natos

natos Rheno flumine explorare, an essent legitimi? teste *Tacito.* Unde Claudianus ad Ruffum:

& quos nascentes explorat gurgite Rhenus.

Prodigio pudicitiam testatura *Tuccia,* Vestalis Virgo, Aquam cribro hauriebat, & ad pedes sacerdotis exportabat minimè profusam, ut refert *c. l. Dion. Halic.* Ad *Duelli* forum *Hunni* & *Gothi* provocabant litigantes, ut recondita veritas fortunæ arbitrio patesceret. *Frontonem,* Daniæ Regem, quod scribit *Saxo Grammaticus,* legem dederat, quâ nullæ non lites & controversiæ jubebantur in arenâ dirimi. Sed, ô insana & in naturæ principiis minimè fundata judicia! Hæc tamen Orbi inducta lux Christianæ fidei nequaquam aboleverat; Verùm,ut radicem prioris lolii immissa agris bona sementis non tollit,quin sæpe admixtam submittit novam zizaniam: ita nascente Religione Christianâ, tantum abest, ut detestabiles modi ex foris & fide hominum tollerentur; ut stabiliendis multi potiùs patrocinii speciem ex monumentis sacræ Scripturæ quæsiverint: *igni* præferendo exemplũ trium non combustorum virorum, *Dan. c.* III, & Apostoli de fide,vim ignis extinguente, assertum, ad *Hebr. c.* 11, 34; *aquæ,* ritum propinandæ de adulterio suspectis aquæ amaræ *Num.* 5, & Baptismum Novi Testamenti, qui peccata abluat; *duello* denique pugnam Davidis cum Goliatho, pro Deo & justitiâ, cum successu initam; unde illorum usus in dicasteriis Christianorum per omnem fere Europam multis seculis conservatus, & ab ipsis Principibus celebratus fuit; summis etiam sive approbantibus sive conniventibus Pontificibus. Si exempla desideras; en triplicis judicii selectiora quædam. *Igne* innoxiè tractato famam pudicitiæ suæ vindicabat *Kunegunda,* Imperatoris Henrici, Ducis Bavariæ, Conjux, quod refert *Cranzius in Chronol. Sax.* & testatur superstes hæc Inscriptio tumuli Imperatoris in sacellô urbis *Papenberg:* *Per ignem.*

Judi-

Judicio vomeris Chunegundis virgo probatur;
Cœtus & hoc Procerum mirans ipsam veneratur.

Simili remedio *Conjux Imperatoris Caroli III*, tum *Emma* mater *Eduardi* Regis Angliæ, castitatem illibatam testatæ sunt; prostitutam verò prodidit & in rogo expiavit Conjux Imperatoris *Ottonis III*; cùm & *Mutini* Comitis vidua innocentiam mariti sui, ob Imperatricem truncati, ostenderet innoxiè tractato candenti vomere. *Philippus, Comes Frisiæ*, usque adeo favebat ardenti judicio, ut anno Christi 1164 omnes homicidas igni convincendos, dicasteriis suis injungeret. Multos etiam Episcopos ignis testimonio veritatem doctrinæ suæ probasse, varii Annales referunt. *Per aquam*, *Aquæ* judicii exemplum illustre *Caroli M.* seculo prodidit *Ludovicus*, Galliæ Princeps, qui arma dum moveret contra Imperatorem *Carolum Calvum*, viros misit triginta, decem aquæ frigidæ, decem ferventis, decem insuper candentis ferri argumento belli sui justitiam testaturos, *Sigon. L. V. Regn. Ital.* A quo tempore quantum hujus judicii auctoritas accreverit, docebit vigens hactenus usus in sagis inquirendis. *Per duella.* Parem vigorem ad annum usque 1450 obtinuerunt *Duella*: quorum præsertim apud Germanos consuetudo in tantam pervicaciam increbuit, ut multæ civitates à consuetis in arenam provocationibus sese munire coacti sint, petitis de non comparendo privilegiis ab Imperatore, vel Principibus suis. At, duella etiam per suppositos celebrata ad dijudicationem valuisse, exemplo docuit *Cunigulda*, Conjux Imperatoris Henrici III, filia Canuti M. Regis Angliæ, quæ anno Christi 1041 adulterii à marito insimulata, duellum, cùm ceteri id officium Ei recusarent, per nanum suum instituit: cujus Illa manu, superato gigante capiteque truncato, victrix, Innocentiam docuit & iniquam mariti suspicionem feliciter sustulit, gloriosa pudicitiæ & famæ suæ vindex, ut refert *Matth. Westmonast. in Flor. hist. de reb. Britan.* Vidisse se

se simile sub Rege Galliæ Carolo IX. duellum, ab alio pro vindiciis Regiæ Justitiæ, Rege præsente habitum testatur *Anton. du Verdier var. lect. Lib. VIII. cap.* 1. citante *Dan. Jongtyts* in tractatu Belgico, cui titulus est: **Tonneel der Jalaouzien** *L. II. c.* 3. Nec sufficiebat Christianæ Societati barbaras has fovere consuetudines majorum suorum, nisi & novas adoptaret scrutiniorum superstitiones, cum ipsâ Religione nascentes, & ex Salvatoris cruce, ex sacramento corporis & sanguinis Christi, ex mysterio consecrationis, ut plura taceam, impiè detorsas; quæ velut optimi tritici zizania, in vitâ & regimine politico, nimium quantum luxuriare diutissimè permissæ sunt; donec Concilium Tridentinum, & pius Pontificum diversorum zelus, atque his parùm proficientibus, secularis potentiæ decreta sacrilegas, tum has, tum illas probandi rationes exterminarent; ut eas nunc ex Rebuspublicis & foris Christianorum, unicum si excipio aquæ judicium, penitus exulare videas. Aquæ dico judicium: cujus usum in sagis explorandis dicasteria quarundam civitatum & nobilium, contra statuta Imperii, retinent, nullâ non modò divinâ, sed nec naturæ lege fundatum. Quis enim sanæ mentis non intelligit, corpus humanum aliud solidius & ex ossibus majoribus compactum esse, adeoque aqueo corpore gravius; aliud verò pinguius, magis porosum, & ex ossibus tenuioribus contextum, adeoq; aquâ levius? Quemadmodum illud aquæ immissum demergitur, ita hoc necessum est natet & ex superficie ad tantam magnitudinem promineat, quantâ aquam levitate superat. Addo, quod scientes qui profluenti injiciuntur, aërem, velut vitæ vehiculum (quod naturale est metuentibus) etiam inviti & nescientes absorbeant: ex quo corpus, expansis pulmonibus, allevatur & supernatat, donec thoracem & ceteras cavitates liquor impleat. Et quæso, si mortalium societates tantam fovent veneficorum multitudinem, ut

processus criminales, quò longiùs producuntur, eò plures deprehendant reos; nec horum defectus unquam, sed multiplicatio & inextirpabilis numerus inquisitionibus & lanienis finem imponere jubeant; prout jurati perhibent magistri sagarum, quos inquisitionis commissarios vocamus, (sæpe homines indocti & præjudiciis effascinati, ne dicam avari, crudeles & impii!) quî igitur fit, ut tot inter myriades hominum, qui naufragiis pereunt, nulli enatent venefici, & undas levitate corporis eludant? Nam non est probabile nullos adesse; quin credibile potiùs, quæstuosam in mari professionem amplexuros esse præ ceteris, qui norunt, nullum se à submersione pati periculum. Sed ne extra oleas! Scrutiniis veterum dimissis, quænam inter paganos Orientis hodie vigere didici, breviter commemorabo: Non enim dignius est scire, quæ insolenter apud priscos acta sunt, quàm quæ nostris etiam geruntur temporibus.

Scrutinia Innocentiæ apud hodiernos gentiles Orientis, *Per Crocodilos:* *Apud Malabares;*

§. II.

Malabari Indorum atra gens est, paganismi tenebris pertinaciter involuta. Patria eorum, hinc montium jugo, illinc oceano conclusa, solum habet udum & depressum, amnibus numerosis, tum mediterraneis, in quos illi excurrunt lacubus, interruptum. In his, quod mireris, loca sunt, quibus frequens immorari consuevit Crocodilus, ne ea pervadere vel pernatare quisquam sustinuerit, nisi malignus se faucibus rapacissimarum beluarum expositurus sit. Crocodili autem à Gentilibus creduntur vindices Divinæ Justitiæ, sive quod idem est, lictores τῶ *Jemma*, i. e. Rhadamanthi; vel si placet, *Charontes* illi, qui defunctorum animas, pro cujusque meritis, sive ad campos Elysios, sive ad Tartata exportant. Siamensium naviculæ, quibus defunctos ad busta efferunt (quod solent magno luxu!) ita fabrefactæ sunt, ut Crocodili figuram

F. W. Brandshagen Sculps.

ram exprimant, prorâ caput, puppi caudam exhibentibus, artificiosè sculpta & splendidè deaurata. Sinensium templa non rarò exornata vexillis videas, quæ Crocodilorum speciem referunt; nam hôc signô sacerdotes triumphos & gaudia cœlestis vitæ annunciant. Funera etiam Japonensium monachorum Sectæ *Sjodosju*, eodem præeunte signô, ad pyras educuntur. His inquam Crocodilis vindicibus, accusatos criminis objiciunt ambigui prætores: ut justo & extemporali judicio luat reus, absolvatur innocens. Quin sæpè vel ipsi captivi ad hoc tribunal provocant, sive conscientiæ fiduciâ, sive compedum & longioris custodiæ pertæsi. Ratâ sententiâ, accusatum pridie invisunt Brahmanni sacerdotes; decreti explicant gravitatem; horrendas judicii subeundi pœnas exponunt, omnemque ad confessionem eliciendam movent lapidem. Quo frustra voluto, postridie turbâ populari stipatum educunt ad littus Rhadamantini judicii, & de pœnitentiâ denuo multis, sed frustra admonitum, subire tandem sequestre jubent judicium, & ad fluminis oppositum littus natare atque inde renatare continuò. Si Crocodilis elapsus id præstiterit, mox uno totius comitatûs applausu & gratulatione redux excipitur, omnibus suspicionum scopulis, prætoris foro, ac duris ergastuli vinculis, quibus expediri non poterat, feliciter defunctus. Credo autem, quemadmodum insons deglutitus causâ & vitâ simul cadit, innocentiam nunquam vindicaturus, ita reum, qui evadit, haud adeo dementem fore, ut culpam in capitis sui detrimentum & illusionem judicii unquam fassurus sit.

Apud Siamenses. Consentanea Malabaris & concolor gens Siamensis, potens, pia ac simplex, Crocodili quoque judicio infallibilitatem tribuit; unde accusatos ad trutinam hujus fori examinant, saltem ut ab insontibus discernant reos, pro delicti gravitate puniendos in dicasterio. Cùm verò flumina

mina hîc raro invisat Rhadamantinus ille judex, sua tamen in iis, velut in genuino territorio, potentiam & judicia exercet, & nisi sontes ipsos rapiat, horrore tamen ita percutit, ut pronum sit arbitris, eos ab insontibus dignoscere. Procedendi hic modus est: Captivi cum viris probatæ fidei, velut agendorum testibus, ex prætorio mittuntur ad littus. Tum ex accusatis gemini, fluvio ad umbilicum usque inducti, sistuntur ad palos, ex modico intervallo infixos; quos illi, pro statione firmandâ, amplexi, expectant Directoris jussa. Mox aquam subeunt lictores duo, perticâ instructi longâ arundinaceâ; quam delatorum capitibus imponentes, signum præstolantur pulsandæ pelvis; quo dato, accusatos fortiter supprimunt illico, perinde sive cervicem, sive verticem petant, dummodo subitò ac penitus submergantur. Ex mersis ille, qui facti est conscius, pavore à fluminis, quod ajunt, Genio offusus, phalangam evadet, ac tumultuosè prosiliet, ut aërem hauriat; insons verò nihil territus, remissâ pressurâ, placidè unà cum perticâ prodibit in conspectum, vultu nihil mutato, nisi à profluentis rapiditate, vel frigore. Si plures adsunt insimulati, iidem jubentur exploratrici phalangæ cervices successivè submittere: absoluto actu, reducendi ad prætorium, ut à Judice, informato dimittantur liberi, vel pœnas accipiant meritas.

§. III.

Investigatio Innocentiæ per Ignem, *Apud Siamenses.*

Altera Innocentiæ investigatio fit per Ignem innocenter calcandum. Valet hæc in dicasteriis regni Siamensis, ac frequens celebrari solet in area *Wat nappa Kaan*, i. e. templi testium, quod est in urbe *Livò*. Aliquoties eam, unà cum Europæis aliis spectaverat *Nobil. Dn. van Horne*, ibidem negotii Belgici director: ex cujus ore recentiora hic referam exempla, quæ videre ipsi mihi non contigit. Accusatus furti, ex carcere immediatè duce-

batur ad locum Judicii, duobus teſtibus, totidemque *Pram thai* comitatus. *Pram thai* ſignificat Brahmenes Siamenſes, qui Aſtrologiæ Judiciariæ & ſecretis artibus operam navant. Foſſa prunis, poſtquam ligna deflagraverant, referta, longitudinem obtinebat ſex orgyiarum, latitudinem cubitorum duorum, profunditatem unius. Latus utrinq; muniebat funis, ex adverſo palo in longitudinem ductus: quo, ad lubitum apprehenſo, caveri poſſet lapſus in faciem. Adductus, femoralia ſua, quibus laxis atque magnis, pro more gentis, induebatur, deponebat; recepto linteolo, quod clunes arctè operiret. Depoſitio requiritur ob ſuſpicionem abſconditi antidoti, quo ardorem forte declinaverit; eandemque ob cauſam perquiruntur capilli, ſi quà illuſionis remedia in illis abſcondiderit. Tum ille, templo erectis manibus prius ſalutato, ſtadium ignitum obſtinatè ſubibat, illud, nihil morabundus, quinque gradibus emenſus atque remenſus continuè, prunis copioſis utrique plantæ inhærentibus. *S*unt quibus pro delicti conditione, ſecundâ, quin tertiâ vice recurſus injungitur. Abſoluto ſtadio, Brahmenes magi, libris abacisque inſtructi, unà cum teſtibus, ſibi à Dicaſterio adjunctis, accurrebant, & ablutis pedibus, plantisque perfunctoriè inſpectis, ubi luculentas culpæ notas non adverterent, computationes & judicium differebant in craſtinum, ſi quà interim clariores ſe manifeſtarent. Alia forma probatorii ignis eſt, ad eandem longitudinem conſtruendi, ex cremio plerumq; arundinaceo: cujus accenſi lucida flamma aliquoties percurrenda accuſato injungitur. Viderant relatores mei capillos, ulnas & feminale curſoris uſtulata, quia torri alliſus in medio igne ceciderat; Quibus verò nihil attentis, plantæ duntaxat in examen venerant, ſi quæ patrati criminis indicia oſtenderent: Hæc eſſe dicuntur puſtulæ pellucidæ, aquâ turgentes, aliisque ſignis arcanis notatæ, ex quibus culpam magi cumu-

latè

late intelligere præsumuntur. Nam ambustio nulla crimen arguit, nisi pustulis dijudicationum sociata. Horrendum Igne judicium anno Christi 1649 die 28 Februarii eodem cœlo celebratum novimus, (ex Diario Batavorum illo tempore actui præsentium) in quo ampliùs trecenti utriusque sexûs, de filiâ Regiâ veneno extinctâ insimulati, flammam innoxii (sine acceptis pustulis probatoriis) subiverant; solâ ambustâ, quæ crimen patraverat.

§. IV.

Scrutinia apud Japones.

Non minùs apud Japones, gentem quamvis doctam, prudentem & nostri coloris, superstitiosas invenio delictorum investigationes: non quidem receptas in Judiciis publicis, sed usitatas in societatibus domesticis, ad œconomiæ furem aliusve delicti auctorem prodendum. Actum dirigit magus aliquis eremita, quem appellant *Jámmabos*, i. e. monachum vel militem montanum; qui ex sylvâ, monte vel suburbano tuguriolo evocatus, auditâ facti historiâ, tribus instrumentis insimulatos adoritur, videlicet Adjuratione cerimoniali, Medicamento consecrato, & Igne. Priora duo facultatem habent excutiendi confessionem; posterius, facti authorem indigitat: quem verò jam exploraverat artifex in prævio examine, quod cum singulis secretò instituebat: extorsâ confessione tum minis, tum datâ fide silentii. Hoc genus religiosorum ortum duxit in Japoniâ seculo post Christum quinto, præeunte *Jen no gjosa*, i. e. *Jen* eremitano viro; qui ad merendam salutem æternam corpus castigaverat frequenti lotione in aquâ frigidâ, victu ex herbis sylvestribus, & continuis per tesqua & juga montium peregrinationibus; ex quibus etiam primus in imperio viarum & callium inventor, & Hermes Japoniæ salutari meruit. Successores, qui armati & seculari sed peregrino habitu incedunt, à fundatoris moribus & vivendi instituto plurimùm recesserunt;

runt; prolapſi etiam ad ſtudium & profeſſionem Nigromantiæ: cujus illi ope (en catalogum omnium præſtandorum!) poſſe ſe gloriantur arcana hominum indagare, criminis conſcios noſſe, extorquere delicti confeſſionem, genios hominem obſidentes, ſive vulpinos illos *Kitz*, ſive dæmoniacos *Umà*, videre & expellere, morbos magicos & deſperatos curare, prænunciare rerum eventus, res deperditas & furto ablatas indicare, prunas ferrumq; candens innoxiè tractare, extinguere flammas, aquam frigidam fervefacere, ferventem refrigerare, gladium, ne ab irato evaginari poſſit, firmare; omnia inquam cerimoniarum magicarum & incantationis virtute. Cerimoniæ tum actionibus totius corporis, tum inprimis fiunt geſticulationibus manuum, quas ita exercitatas habent, ut vario & intricato digitorum poſitu, pro diverſâ præſtandorum intentione, tigridis, crocodili, vel alius ferocis belluæ figuram effingere, & in aliam transformare momento poſſint; dum ſimul vultum ad minas, iram & varios affectus componunt, voceque nunc remiſſâ & muſſitante, nunc elatâ & ad terrorem intenſâ, incantationis myſteria recitant: provocatis in auxilium patriis atq; exterarum gentium Diis, vel (quæ ſacratiſſima adjuratio eſt) ipſis in ultionem ſolicitatis *Si ten o*, i. e. quatuor potentiſſimis trigeſimi tertii atq; extimi cœli Diis: videlicet, *Tan mon den, Dſi gok ten, So ſio ten* & *Komok ten* (his etiam primus locus eſt in formula Juramenti Judicialis); concitatâ pariter virtute præſentis in effigie *Fudò mio wo*, hoc eſt, ſancti magni *Fudò*, qui olim eremitani ordinis religioſus, quotidie flammis corpus aduſſerat; unde inter Deos relatus, adjurationibus ſucceſſus tribuit, adjuratis parando afflictiones graviſſimas. Atqui hæc de Adjuratione: quâ vel omnino omiſſâ, vel nihil proficiente, Medicamentum præſto eſt; non ex myropolio depromptum, ſed ex myrothecio magico præſtigiatoris. Dicitur id celebri vocabulo

bulo *Gô*, vel pleno titulo *Khumanno no Góô*, i. e. adjurans illustre ex Khumanno provinciâ. Est nimirum charta quædam, characteribus & iconibus avium mysticô modô picta, in que fidem veritatis, manu signata primarii in provinciâ *Khumanno* eremitæ. Eandem chartam vulgus, pro arcendis malis geniis, superliminaribus vel postis domuum applicat; ceteros usus taceo. Quamvis & alii eremitæ magicas ejusdem virtutis schedulas parare norint, major tamen efficacia creditur inesse illis, quæ ex *Khumanno* transcriptæ sunt. His instructus eremita singulis deglutiendam exhibet schedulæ illius particulam avulsam, quæ assumpta, cor & animam deglutientis, si reus fuerit, intolerabili anxietate afficit & excruciat, donec patrati se conscium explicet & factum fateatur. Tertium & penetrantissimum, quod nolentes volentes prodit, Ignis est. Hunc in pavimento, sublatis storeis, ad orgyiæ longitudinem construunt. Tum eremita, deposito in medium, quod strenuè intuendum monet, idolo *Fudoo*, flammis rubentibus circumquaque rutilante, ac, ut brevis sim, actis agendis, prunas stratas tribus percurrere vicibus imperat. Quo ab omnibus domesticis alternè præstito, pedes ustulatos abluit, & pustularum in plantis formâ & conditione, secundùm artis requisita, sedulò examinatis, judicium aperit: nimirum ex facti circumstantiis, ex vultu verbisque examinatorum, vel ex ipsâ etiam confessione sibi secretò factâ, de singulorum culpâ & innocentiâ satis antea eruditus. Vides, quæ crepant pagani mirabunda judicia, (de Christianorum judicent alii!) ab imposturis humanis pleraque evenire. Fallacissima enim sunt, nec alium in finem inventa, quàm ut tremendi remedii metu excuteretur confessio malè consciis, patescerent verò innocentes: si nullâ facinoris conscientiâ anxii, ad severam trutinam lubenti animo subeundam se offerrent. Unde sagaces illi magi calculatores, Brahmenes & eremi-

tæ, qui fabulas has dirigunt, ſolicitè cauti ſunt, ne ſontem pronuncient, niſi culpæ documentis evidenter convictum; è contrario, haud tenaces in abſolvendis, quos facti etiam reos non obſcurè cognoverant; cum *Ulpiano* ſtatuentes: *ſatius eſſe impunitum relinqui facinus, quàm innocentiam damnari.* L. V. pr. ff. de Pœnis.

RELATIO XIII.
Chartopœia Japonica.

Inductio.

§ I.

Scribendi modos apud veteres Occidentis noſtri, ejusque finitimos, Ægyptios, Syros, Hebræos ceterasque gentes, uti multiplices, ita omnes laborioſos, impeditos ac quotidianâ hominum patientiâ majores fuiſſe, nemo ignorat. Inſtrumentum non levidenſis pluma erat, ſed ſtylus ferreus, vel artificioſè conſtructum penicillum. Subjectum, non vulgata humano uſui charta, ſed tabulæ pellitæ, membraneæ, corticatæ, foliaceæ, æneæ, plumbeæ, ceratæ, omnes laborioſè fabricatæ. Inter has ſcribendi difficultates, hiſtoriæ hoſtes, eruditionis remoras, chartæ ex vetuſtis linteis conficiendæ artificium Divino beneficio adinventum eſt: ajunt ætate Alexandri M.; verùm, ſic delituiſſe ſupra fidem diu in rudimentis oportet, antequam ſatis excultum ad uſus mortalium divulgaretur, quo tandem facto, cetera omnia ſcribendi ſubſidia, præterquam Pergamenum, extra Heliconis pomœria proſcripta ſunt. Citerioris Orientis, Turciæ, Arabiæ, Perſiæ, Tartariæ minoris & Mogolis populi, inventam quoque Chartopœiam grato animo amplexi ſunt, veteribus ſaltem linteis goſſipina non incommodè ſubſtituentes. Qui hos ad auſtrum excipiunt nigritæ, majorum morem ſecuti, Palmarum diverſæ ſpeciei folia pro ſcriptionis ſubjecto

jecto retinent: his stylo ferreo elegantissimè inscribunt, descriptaque, transmissis, quibus cohæreant, ligulis, in volumina redigunt. Extimus tandem & doctior Oriens (Sinam cum Japoniâ intelligo) chartæ in literis exarandis usum, elaborandæque modum jam ab antiquissimis temporibus novit ac familiarem sibi habuit. De Sinensium Chartopœiâ nihil hic dicturus sum, ne rem obviam tot in regno versantibus RR. Patribus Europæis præripiam: Japonum potiùs, gentis reconditæ, perspicuâ brevitate expositurus artem: ut si quis ex corticibus nostratium arborum paria tentare cupiat, ad idem exemplum operationem possit instituere.

§. II.

Chartæ Japonicæ elaboratio.

Conficitur Charta Japonica ex Corticibus arboris Mori papyriferæ sativæ, hoc modo: Stolones annui, admodum illi pingues, post foliorum deliquium mense decimo (Decembri) amputantur, & in tripedales vel breviores scapos, seu baculos, divisi, colligantur in fasciculos, cum aquâ, interspersо cinere, percoquendi. Si dilatâ coctione exsiccati fuerint, per 24 horas in aquâ communi emolliendi sunt pridie ante coctionem. Coquuntur autem fasciculi arctè juncti erectique in ahenâ capaci probè operculatâ, eousque, donec cortice contractâ lignum nudum appareat, ad semiunciæ longitudinem. Tum exemtis refrigeratisque scapis, factâ per longitudinem incisione, cortex exuitur; quæ velut papyri materies, rejecto ligno, exsiccatur, & exsiccata asservatur ad ulteriorem præparationem, quando opus est, instituendam. Hæc consistit in purificatione & selectione. Purificanda cortex horis tribus quatuorve aquæ immittitur, ita quodammodo emollitæ cuticula atricolor, unà cum viridante liberi superficie abraditur, adhibito eam in rem scalpro, quod *Kaadsj Kusäggi*, id est, rasorium *Kaadsj* appellant.

 Eodem

Eodem actu annua & validior cortex ſeparatur à tenuiore, quæ fortè juniores ſurculos veſtiverat: nam illa uti chartam præſtat candidiſſimam optimamque, ita hæc obſcuram & infirmam. Annoſa ſi occurrat, pariter pro craſſiori & ſequioris notæ materiâ reponitur. Eâdem operâ particulas nodoſas, & quæcunque mendam maculamve referunt, unà ad poſteriorem hanc claſſem rejiciunt.

Cortex depurata & in bonitatis ordines disjuncta, lixivio claro percolato decoquitur, cùm primùm ebullire incipit, validâ arundine perpetuò agitanda, affundendo de lixivio ſubinde, quantum, pro evaporatione ſiſtendâ, & reſtituendo liquore deperdito, neceſſe eſt. Finienda eſt coctio, quando materia levi digito disjungi poteſt in tomentum & fibras. Lixivium ex quovis cinere conficitur, eâ ἐγχειρήσει, ut ſuper cupam duplex lignum in crucem aptetur. Hinc cruci ſtramen, ſtramini madefactus cinis imponitur. Tum aqua fervens probè excocta ſuperfunditur, quæ cineris ſalſugine imbuta, extractâ papillâ, deflui in vas ſuppoſitum permittitur, & lixivium appellatur.

Coctionem excipit lotura, quæ in χαρτοποιητικῇ, res alicujus momenti eſt; nam debito brevior, chartam quidem validam, ſed tetriorem & viliorem reddit; longior verò, candidiorem præſtat, ſed pinguem, laxam & ſcriptioni minus commodam. Medio igitur modo & moderatè in hoc articulo procedendum eſt. Fit lotio in flumine ex vanno aliquo, aquam permittente, in quo materia manibus lacertisque aſſiduò agitatur, & in mollem lanuginoſam ſtupam diluitur. Pro chartâ ſubtiliori, lotura iteranda eſt in linteo, quod particulas ulteriori agitatione magis disjungendas cohibeat. Eodem hoc actu inſtitui oportet rerum, ſi quæ remanſerint, heterogenearum & inutilium ſpicilegium, cum exemtione duriorum floccorum, qui ad ſequiorem claſſem rejiciendi ſunt. Lota ſufficienter materia in tabulam deponitur ligneam, craſſam, glabram,

bram, & à duobus vel tribus mercenariis, vectibus quidem ex duro *Kus no ki* ligno factis, strenuè concutitur, donec satis emollita & attenuata pro desiderio fuerit, pulpam referens chartæ maceratæ similem, quæ aquæ immissa instar farinæ disjungatur.

Sic elaborata cupæ inditur angustæ, additâ simul aquâ pingui ex infusione oryzæ, & aquâ mucosâ infusæ radicis *Orenj.* Hæc tria congesta, cum arundine purâ tenuique miscenda atque agitanda sunt solertissimè, donec in homogeneum & debitæ consistentiæ liquorem redigantur, id quod in angustiori vase melius succedit. Paratus liquor in cupam effunditur ampliorem, (*Finè* dictum) nostratibus, quas in chartariis officinis habent, similem, præterquam quod foculo careat. Ex hâc folia sigillatim hauriuntur; prototypo, non ex chordis æneis facto, sed ex culmis junceis, qualem vocabulo proprio appellant *Miis.* Haustæ paginæ supra tabulam duplici storeâ tectam acervatim deponuntur; singulis ad oram interponendo tenuè quoddam ex arundine filo, (quod *Kamakura* i. e. pulvinar vocant) quo prominulo distinguantur, ut sigillatim, cum opus est, tolli possint. Acervi singulis operiuntur asserculis, formæ ac magnitudini chartæ aptatis, quibus lapidum pondere primùm levi, (ne madidiores in unam massam coëant) mox majori ac graviori imposito, omnis humor aqueus sensim pedetentimque exprimitur. Postridie, remotis oneribus, folia singula ad interstitii signa ope bacilli arundinacei tollunt, ac asseribus longis, glabris, eam in rem factis, volâ manûs adfigunt, facilè ob humiditatem adhærentia. Sic soli exposita siccant, siccata detrahunt, ac acervatim collata emarginant; & deinde pro quovis usu asservant ac divendunt.

Aqua ex infusione & levi frictione granorum oryzæ in operatione nostrâ requiritur, quia lentâ suâ pinguedine ac summo candore, chartæ consistentiam & majorem al-

bedinem conciliat; quod nunquam præstiterit aqua ex farinâ oryzæ facta, quia requisito lentore caret. Conficitur aqua hæc in vase fictili, non incrustato, sed scabro, in quo oryza decorticata, aquâ prius madefacta, sensim perfricatur, mox superfusa aqua frigida per linteum colatur. Residuum iteratæ frictioni submissum denuo, superfusâ aquâ, exprimitur; donec fæces nullum amplius lentorem exerant. Oryza Japonica omnium huic operi præstantissima est, quia ceteris Asiæ pinguior & candidior.

Aqua *Orenj* ita paratur. Radix contusa, aut quocunque modo comminuta, aquæ frigidæ immittitur, quæ inde in mucilaginem unâ nocte conversa, per linteum trajicienda est. Quantitas admiscendæ hujus aquæ, ratione anni temporis moderanda est: Omne, ajunt, artis punctum in hôc ipsô consistere. Calor mucilaginem incidit, unde liberalius substituenda est ætate, & ex causâ contrariâ parcius addenda mensibus algidioribus. Si nimia addatur copia, charta plus debito fiet tenuior; si omittatur, protinus charta reddetur inæqualis & hiulca. Modica igitur quantitas mediocrem præstat & æqualem crassitiem: quam tamen & hauriendo moderari valent. In defectu radicis *Orenj*, qui nonnunquam ineunte æstate incidit, chartarii substituunt fruticem repentem *Sane Kadsura*, cujus præprimis folia infusa largam mucilaginis copiam suppeditant, quamvis pro hôc usu non æquè laudabilem, atque est mucilago radicis prælaudatæ.

Juncum nominavi sativum, qui hoc cœlo operosè colitur, culmos præstans prælongos, tenuissimos ac firmissimos, ex quibus ritè præparatis texuntur velamina, ac præsertim storeæ elegantissimæ, quibus pavimenta sternuntur conclavium.

Storea pro deponendis foliis duplex requiritur, una inferior, quæ crassior est, altera superior, ex culmis texta tenuioribus & rarioribus, quæ stillantem aquam facilius permittat, & papyro nulla vestigia imprimat. Char-

Charta rudior, pro involucris mercium & variis usibus œconomicis serviens, confici etiam solet ex corticibus fruticis *Kads Kadsura*, non alio, quam prædicto modo præparandis. Firma est charta Japonica, torqueri in ligamenta patiens. Crassiorem ac mirè validam vendit metropolis *Syrigæ*, affabrè pictam, & quanta pro vestimento sufficit, in singula volumina ita compactam, ut jures texturas esse gossipinas vel sericeas. *Sina* & *Tunquinum* cùm ex cotone, tùm ex arundine (Bambu) chartas conficiunt nitidas, tenuissimas, in luteum languentes. *Siamum* ex cortice arboris *Pljok Kloi* chartam suam fabricat, atram & albicantem, utramque rudem, &, ut est ipsa natio, impolitam ac simplicem; quam alternatim in plicas, velut in formam libri redactam, utrâque facie describit, non penicillo, ut prænominatæ gentes, sed stylo rudi, ex argillâ facto. Habet hîc *Becmannus* papyri Orientalis descriptionem, quam tantopere à supinis viatoribus flagitat; non ex gossipio facti, ut falsò persuadebatur, sed ex materiâ corticeâ, omni Asiæ trans Gangeticæ usitatâ. Ex linis xylinis vetustis Asia citerior, ad usque nigritas extensa, chartam suam conficit, modo à nostratium nihil differente, quàm rudiore organorum structurâ & tractationis simplicitate.

§. III.

Descriptio Plantarum ad chartopœiam spectantium.

Ut omnis absolvatur historia, en Plantarum quoque descriptionem & icones!

楮 *Kaadsj.* Papyrus, fructu Mori Celsæ; sive, Morus sativa, foliis Urticæ mortuæ, cortice papyrifera.

Papyrus legitima.

Radice nititur ligneâ, validè brachiatâ. *Caudex* luxurioso augmento exsurgit multiplex, crassus, æqualis, rectus; *Cortice* donatus pingui, firmâ, lentâ, exteriùs badiâ, scabrâ, interiori superficie glabrâ; *ligno* laxo fragili; *medullâ*

papyrus Spuria
楮
Morus papyrifera

dullâ magnâ, humidâ, adnatâ. *Surculi* ejus pingues ſunt, nonnihil lanuginoſi, ex herbaceo obſcurè purpurantes, donec medulla ſuccreſcat canaliculati, avulſi citò marcentes. *Folia* ſurculos, ex ſemipalmari vel longiori intervallo, occupant ſingula, inordinato ſitu locata; *pediculis* piloſis, teretibus, culmum hordeaceum craſſis, biuncialis longitudinis, obſcurâ purpurâ ſuffuſis. *Folia* diſparis figuræ & magnitudinis ſunt, in tres, interdum in quinque, lobos, per ambitum crenatos, anguſtos, impari profunditate & inæqualiter diviſa, Urticæ mortuæ foliis, ſubſtantiâ, figurâ ac magnitudine ſimilia, plana, tenuia ſubaſpera, ſupernâ facie obſcurè virente, infernâ in albidum herbaceâ. Decerpta illico areſcunt, quod & de ceteris partibus affirmamus. Nervi pinguiores ex baſi in mucrones loborum excurrunt ſinguli, ſuperficie folii pronâ inſigniter protuberantes, ſupinâ verò depreſſi, à quibus frequentes alii fere paralleli, atque ab his venæ minores decurrunt, circa oram in ſe invicem reflexæ. *Fructus* ex foliorum axillis circa extremos ſurculos menſibus Junii Juliique prodeunt ſinguli, petiolis brevibus nixi, rotundi, piſo majores, pilis atro purpureis longiuſculis obſiti, ex acinis oblongis minutiſſimis conſtructi, primùm herbacei, per maturitatem atrorubentes & ſucco dulci imbuti. An *Julos* fructuum prodromos habeat, non vidi. Colitur arbor ad præſentem uſum in agris montanis, cujus propagatio fit per taleas depactas, pedales & cubitales, menſe decimo terræ ex modico intervallo inſerendas: quæ acquiſitis citò radicibus (areſcente parte, quanta è ſolo prominebat) ſtolones multo vigore emittunt plurimos, vertente anno ad papyri confecturam abſcindendos, dum ſeſqui orgyiæ longitudinem mediique brachii craſſitiem acquiſiverint. Creſcit *Kaadſj ſylveſtris*, at rarior, in deſolatis montibus; verùm hæc chartæ materiam præbet parum idoneam & minùs expetitam.

Papyrus spuria.

Kaadſj Kadſira, it. *Kago Kadſira.* Papyrus procumbens, lacteſcens, folio longo lanceato, cortice chartaceo.

Frutex hic *radicem* habet craſſam, ſimplicem, longam, albo-croceam, tenſam, duram, cortice indutam pingui, molli, carnoſâ, ſubdulci, fibris tenſis permixtâ. *Ramulis* latè ſerpit ſcanditque longis, ſimplicibus, nudis, tenſis & flexilibus; medullâ donatis magnâ, ligno pauco. Ab his *ſurculi* eriguntur tenuiſſimi, ſimplices, badii, in extremitate villoſi; folia ab unciali intervallo & alternis lateribus exſerentes ſingula, ſurrecta, tenui brevique pediculo innixa. *Folium* figuram exhibet lanceatam, quæ ex cordato quodammodo principio, in longum producitur, & in mucronem denique oblongum, anguſtum & acutum terminat. Magnitudo ei diſpar eſt & incerta: dum ima folia longitudinem ſpythamalem & latitudinem biuncialem referunt; ſuprema verò vix quartam adæquant partem deſcriptæ magnitudinis. Subſtantia, color ac ſuperficies folio eadem eſt, quæ Papyro legitimæ, ambitus denſè & æqualiter dentatus, nervi tenues in dorſo protuberantes; quorum inſignior unus folium dividit, ab hoc pauci alii laxo arcu protendunt ad ambitum, venis copioſiſſimis transverſis eleganter connexi. Flores fructusque non inveni.

葵秋 *Orenj*, Alcea radice viſcoſa, flore ephemero, magno, puniceo.

E *radice* multifidâ, albâ, pingui, carnoſâ, viſco criſtallino plenâ, *caulis* ad orgyiæ altitudinem exſurgit, plerumque annuus & ſimplex, ſuccreſcentibus, ſi reſtitet, novis ſurculis ex axillis foliorum; medullâ refertur fungoſâ, albâ, humore glutinoſo imbutâ. Folia promiſcuo loco exeruntur ſingula, *pediculis* nixa, palmaris & ſpithamalis

malis longitudinis, supinâ facie carinatis ex purpurâ dilutis, ut plurimum cavis, substantiæ carnosæ & succosæ. *Folium* Alceæ *Matthioli* folio simile, ex septem constat lobis, in orbem ad spithamalem diametrum extensis, finibus profundè demissis, integris & inæqualibus, reliquo margine raris & majusculis dentibus inæqualiter crenato. Planum est, carnosum, succosum, vultu lacunoso, quadantenus aspero, obscuriùs virente. Nervis firmatur per medios lobos in mucrones excurrentibus singulis, atq; ab his ad latera deviantibus pluribus aliis, passim circa ambitum in se invicem recurvatis, rigidis, fragilibus. Caulis & surculorum fastigia terminant *flores*, ex foliorum axillis per autumnum enati, singuli petiolis fulti sescuncialis longitudinis, crassis, quodammodo hirsutis, basi, quæ florem sustinet, ampliori. Quinque florem amplexantur alabastra, seu foliola, semiunciam longa, herbacea, striis signata obscurè purpureis, margine piloso. *Flos* pentapetalus est, ex puniceo pallicans, umbilico in purpureum sanguineo, in palmarem vel majorem amplitudinem oscitans; petalis magnis, rotundis, strias habentibus, principio, quo perianthio inseruntur, angusto, brevi, carnoso. Stylus in illo unciam longus, pinguis, mollis & albus est, polline ex incarnato lutescente ac per tubercula digesto conspersus; quinque carunculis sanguineâ lanugine pubescentibus, ac in orbem dispositis fastigiatus. Flos ἐφήμερος est, quem vesperi exolescentem, paucorum dierum incremento excipit *vas seminale* pentagonum & pentacoccum, figuræ turbinatæ, longitudinis biuncialis, latitudinis in basi sesqui pollicaris, substantiæ membraneæ, crassæ, per maturitatem nigricans, & per quinq; loculamenta sua dehiscens; quibus singulis *semina*, per series affixa, continentur incerto numero pluscula (10, 15) pipere minora quadantenus compressa, coloris obscurè badii, aspera, facilè decidua.

Futó Kádſura, ſive *Sáne Kádſura*, aliis *Orenj Kádſura*, ob uſum & virtutem nuncupata.

Frutex viſcoſus procumbens, folio Telephii vulgaris æmulo; fructu racemoſo.

Frutex eſt exiguus, inconditè ramoſus, vago flexu ſerpens: *Ramulis* craſſitiem digiti referentibus, in denſos ſurculos inordinatè & frequenter divulſis, verrucoſis, hiulcis, coloris fuſci. *Cortice* tegitur quadantenus craſſâ, carnoſâ, viſcoſâ, fibris tenſis, tenuiſſimis, paucis in longum pertexta. Exigua ejus particula dentibus contrita fauces implet muco. *Petiolis* brevibus carinatis, ſuperficie ac ſubſtantiâ in rubellum purpuraſcentibus, inhærent *Folia* promiſcuo loco ſingula, denſa, Telephii vulgaris folio utcunque ſimilia, ex acuto orta principio, & in mucronem deſinentia, longitudinis duarum, trium & quatuor unciarum, latitudinis in medio pollicaris, vel majoris, quadantenus rigida & pinguia, nonnunquam repanda, inflexa vel undulata, ſuperficie utraque glabrâ & ex pallido virente, orâ paſſim denticulis raris, acutis, ultra ambitum prominulis, ſerrata. Nervo donantur tenui medio, in vultu folii depreſſo, à quo venulæ ad ambitum decurrunt paucæ, exiles & vix conſpicuæ. *Pediculo* ſeſcunciali, herbaceo, tenui, dependet *fructus* racemoſus, ex pluribus (30, 40) baccis, ſive acinis, circa orbiculatum corpus, ceu mediam baſin, conglobatus. *Acini*, uvarum referunt ſimilitudinem, hyeme per maturitatem rubentes, folliculo tenui ſuccum continentes ſpiſſum, ſaporis fatui; In eo *ſemina* hærent gemina, renum ſpeciem præ ſe ferentia, ad partem pulvinatam, quâ invicem junguntur, compreſſa, vinaceorum magnitudinis, veſtita cincreâ membranulâ, interiori ſubſtantiâ duriuſculâ, albâ, ſaporis perquam tetrici, ſubacuti & ad fauces delabentis. Baſis media

dia

dia corpus est rotundum, vel ovatum, ſubſtantiæ candidiſſimæ, carnoſæ, fungoſæ, mollis, uncialis latitudinis, fragi majuſculi facie, ſuperficie rubente, ſtriatâ in ſpeciem reticuli, cujus areolæ impreſſa referunt acinorum amiſſorum veſtigia.

RELATIO XIV.

Regnum Japoniæ optimâ ratione, ab egreſſu civium, & exterarum gentium ingreſſu & communione, clauſum.

§. I.

Prolegomena.

Scelus eſſe, ais, puſillum, quem habitamus, Orbem, parricidium, humanam ejus ſocietatem dividere. Auctorem naturæ vituperat, quisquis inſtituti divortium prædicat. Unum terrigenæ intuemur ſolem; unam calcamus terram; aërem ſpiramus unum, nullis vel à naturâ finibus, vel à Creatore legibus diſſociati! An verò ad deteriorem fortunam homines, quàm ciconiæ & hirundines, nati ſumus? Equidem nobiliſſima anima noſtra, ſummæ Mentis, ut liberrimæ, particula eſt: cui turpe ſit ſervire unius regionis caveæ incluſo & captivo corpori. Stringunt nos ipſa per vaſtum ætherem diſtributa ſydera: ſiquidem tot illuſtres Orbes non nudos & otioſos, ſed decoratos multi credunt viventium generibus, quibus ſummus ille rerum Conditor laudatus ſit, antequam ponerentur firmamenta Orbis noſtri, ut ipſe Jehova dicit *Job. c.* 38. Quisquis, relictis ſcholæ compedibus, ad ſublimia ingenium erexerit, nil morabitur in hanc plenam tranſire Divinæ laudis ſententiam: Conditos Orbes eſſe velut urbes, quorum impenetrabili intervallo diſſociata ſejungantur diverſi elementi, naturæ & perfectionis viventia. E contrario, quæ à ſummo Opifice ſimili dona-

donata sunt substantiâ & naturâ, ea quoque ejusdem Orbis finibus, velut unius urbis pomœrio, inclusa esse, ut æterno fœdere sociata vivant, sine nefando scelere non dividenda. Vides quoque, ut tantillus hic terræ Orbiculus, dum summæ Mentis placito deligeretur communis patria mortalium, non omnigena naturæ beneficia, plantas, metalla, animalia, in regionibus singulis receperit; sed pro communi usu & necessitate universis distributa possideat, quò scilicet ejusdem cultores, mutui auxilii & communis Societatis necessitate, constringeret:

Hic segetes, illic veniunt feliciùs uvæ;
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Heu igitur fœdifragam gentem Japonicam, quæ, Creatoris instituti & naturæ legis immemor, Societatis humanæ sanctitatem nefando divortio temerare non dubitat! Quid enim aliud est, *Imperii sui*, quod faciunt Japones, *repagula, ab exterorum convictu, accessu, communione, claudere & munire; repellere advenas, admissos hostiliter custodire; ipsos populares intra littoris claustra retinere; maris æstu abreptos, tanquam fugæ reos, æterno carcere damnare; fugientes, seu tædio cœli patrii, seu transmarini desiderio, in crucem adigere; peregrinos naufragii & quovis Æoli injuriâ appulsos, carcere custodire;* quid est inquam aliud, quàm sacram Divini ordinis & naturæ legem violare?

Ita, inquam, si quis fortean positionem nostram impugnaverit, quod fieri à novissimis philosophis audimus, ei circulos ingenii non turbabimus; nec inducemur tamen, quin negemus: Placuisse Sapientiæ Divinæ, ut nationes, linguis, moribus & ingeniis distinctæ & dissociatæ, Orbem hunc habitarent; Orbem, quem cernis, pro receptaculo non unius, sed diversarum gentium aptatum esse; quem fluminibus, maribus & jugis montium intercisum; climatibus etiam diversissimis, quasi naturæ limitibus, divisum,

visum,ut cives differentis genii reciperet. Anne post diluvium, mortales, cùm in unâ societate morarentur, ipse DEUS linguarum multiplicatione dissociavit? eo scilicet fine, ut à communione distractæ, singulas regiones singulæ occuparent gentes. Quicunque igitur in unius linguæ & Reipublicæ societatem coaluêre, naturaliter vicinos diversæ linguæ populos invidiâ atque odio prosequuntur; Principes ampliora condituri dominia, dum,trajectis naturæ limitibus, in una versantur stabiliendâ parte, aliam defectione amittunt; & maximarum Rerumpublicarum corpora, tantum abest, ut multarum gentium viribus conserventur,ut potiùs mole suâ in plures dilabantur regiminum cumulos, mutuis se invicem simultatibus atque odiis aversantes. Quod si natura affluxu rerum omnium regiones singulas ita providisset, ut sublatâ ex mortalium animis cupiditate, suis quæque gentes limitibus contentæ viverent,nunquam domuum urbiumque strages, homicidiorum carnificinas, depopulationes, sacrorum & profanorum eversiones, aut quasvis calamitates luerent; quin potiùs ab alienis occupationibus abstractæ, res publicas cum privatis impensiùs curarent, loca patriæ deserta ac sterilia consererent, literarum, artium mechanicarum & virtutum studia majori cum æmulatione & industriâ excolerent, pœnas & præmia æquiori lance distribuerent, liberorum educationi & omni curæ domesticæ solertiùs incumberent, &,ut verbo dicam, ad beatissimæ Reipublicæ fastigium, exemplo Japonum, feliciter emergerent! Japonum, inquam, qui intra microcosmi sui pomœria felicissimo fruuntur pacis ac continentiæ sudo, finitimarum regionum, quin totius mundi atque omnium nationum æquo animo carentes consortio. Quandoquidem, cùm nemo inficiari possit, communiones regionum non nisi ad comparationem rerum qualiumcunque, ad vitæ necessitatem, commoditatem & luxum spectantium,institui:

tui: ſive Leges requirantur ad Reip. conformationem, ſive Religio in conſcientiæ ſolatium, ſive Scientiæ ad culturam ingenii, ſive Artes mechanicæ ad vitæ uſum & ſplendorem, ſive Mercimonia ad victum & veſtitum, ſive Medicamenta ad ſanitatem tuendam; ſequitur, illi regioni, cui benignitas naturæ non modò omnibus illis vitæ ſuppetiis proſpexit, ſed quæ civium quoque longo induſtrioque uſu & labore in ſummum decorem inſtructa & exculta eſt, illi inquam regioni non tantùm conſultum eſſe, ſed vel maximè incumbere, ut, cujus peregrinæ gentis communione nihil indiget, ab ejus quoque vitiis, aviditate, fraude, armis, inſidiis, cives ſuos & fines imperii quovis remedio muniat, dummodo muniri patriæ ſitus & conditio patiatur, tum civium ſuorum præſidio & virtute poſſit. Dictis verò conditionibus, præ ceteris Orbis cogniti regionibus, beari Japoniam liquebit, ſi ejus brevem, quatenus ad propoſitum ſpectat, iconem dederimus.

§. II.

Japoniæ deſcriptio.

Japonia indigenis 本日 *Nipòn*, id eſt, Solis fulcrum, dicta, ea eſt Inſula, quam Europæis primus M. P. Venetus *Zipangri* ignotæ originis vocabulo indigitavit. Inſula verò non una, ſed multarum congeries eſt, anguſtis oceani faucibus, ad inſtar Magnæ Britanniæ, diviſa, & in remotiſſimo Oriente ſita; Inſuperabili verò præſidio Regnum hoc munivit ac invictiſſimum præſtitit natura, mari undiquaque circumfuſo, navigantibus infenſiſſimo; æſtuat enim majori anni parte, & renitentibus fluctibus ac ineluctabili tempeſtate adverſatur iis, qui à meridie velificant, nec claſſem noſtratem niſi paucis menſibus admittit. Littorum abruptæ crepidines æquori incumbunt ſcopuloſo, & ultra anchoræ jactum demiſſæ profunditatis ſunt. Unicum totâ Inſulâ vadum grandiori navigio patet in ſinu urbis *Nagaſacci;* ſed per anguſto & flexuoſo aditu, nec

Japonia inacceſſa.

non ſcopulorum latentium eminentiumque labyrintho etiam gnaris infeſto; Plura enim ſi vada ſunt, capitali ſanctione usque huc celata atque occultata ſunt. Ut nihil dicam de diſcrimine in alto mari ſufferendo, præſertim circa *Formoſam* aut *Liquæenſes* Inſulas; tanto certè, ut Luſitani olim non dubitaverint fortunatam prædicare expeditionem illam, (tunc non ſatis exploratio mari) in quâ ex tribus navibus una rediret incolumis.

Japonia populo plena. Civium in Inſula frequentiam, omnem dixeris ſuperare fidem, & regionis capacitatem: Pagorum ſæpè continuus nexus eſt; ex uno ne fueris egreſſus, quin alium intraveris: ſic mutato ſaltem nomine in plura milliaria domuum ſeries extenditur. Urbium in eâ, copia eſt: quarum primariæ ſtupendam exhibent, ædificiisque denſiſſimam magnitudinem. Unam, quæ à maximi Pontificis ſede 京 *Kjo*, ſeu *Meáco*, i. e. Urbs, ſeu metropolis, vocatur, & rectiſſimis ad normam teſſellatæ figuræ plateis diſtinguitur, vix trium horarum in longitudinem, duarum ſpatio in latitudinem permeaveris. Imperatoriæ verò ſedis, urbis 江戸 *Jedo* tanta eſt amplitudo, ut jure maxima totius Orbis vocanda ſit: certè uni plateæ, quæ mediam, curvato ductu dividit, integrum impendimus diem, cum à capite ejus, ſuburbio *Sinagáwa*, ad calcem usque modico greſſu equitavimus.

Cives ejus bellicoſi. Civibus non deeſt, audacia dicam an fortitudo? ſi vitæ propriæ contemtum ita vocare liceat; dum nil dubitant, vel ab hoſte devicti, vel cuicunque ignominiæ vindicandæ impares, Stoico prorſus animo violentas manus propriis viſceribus injicere. Si legeris civilium bellorum hiſtorias, ſtupendos auſus mirabêre, quibus mutuam virtutem ſuperioribus ſeculis exercuerunt. Mutios Scævolas & Horatios Coclites inveneris, ſi *Joſitzne*, ſi *Kíjomori*, ſi *Kusnóki*, ſi *Abino Nákimar*, & innumerorum heroum Japo-

Japonensium gesta evolveris. Unum non possum, quin producam facinoris exemplum, quia foris, spectantibus Belgis, & paucis retro annis (anno Christi 1630) id patrabant juvenes septem, ex provinciâ *Satzuma*. Ex hâc mercatum venerat navicula in Insulam *Formosam*, (nam hæc à profugis Sinensibus nondum occupata, nec clausa adhuc erat Japonia) cujus vectores à Præfecto *Petro Nuits*, Batavo, fortassis jure talionis, duriter habebantur. Ignominiam in suum Principem redundantem non siluit revertentium religio; nec auditam nisi immoderatè tulit ipse territorii Princeps, qui injuriæ vindicandæ impar, præsertim à *nan banj* illatæ, i. e. australi plebe (hoc levi nomine Japoniæ venimus!) tantum non dehiscere visus est. Quid fit? *Tui verò*, adstantes inquiunt, *ne corporis custodes erimus, nisi & dignitatis vindices esse permiseris: eluemus maculam offensatoris cruore, sive primâ aggressione sceleratum caput avelli, sive vivum adduci jusseris, & dilaniandum tibi sistere hîc. Septem è tuis sufficimus; non obstabit ardori nostro eluctandum æquor; non castelli præsidium; non cataphracti lateris satellites. Nan banj sunt isti; nos Divûm genus Nifon sin*, id est, Japones, seu κατ' ὄνομα sub solaris mundi homines: Non desistentibus rogare concessa dimissio est; nec defuit prudenti audaciæ successus, quin naviculâ delati & ad salutandum admissi, extractis frameis, Præfectum per medios excubiarum ordines, multo die, spectantibus omnibus, captivum in cymbam suam abduxerint, nemine ex præsidiariis aut domesticis audente tam improviso in spectaculo ductoribus se objicere, impressuris aciem senili Gubernatoris, quem ducebant, capiti, si quisquam obstitisset.

Indefessam præterea constantiam bellandi ne desideres in eâ gente, quæ amores, odia, arma ad seros nepotes, & ad partis alterutrius internecionem protrahit. Madet adhuc Japonia superioris seculi laniatibus, quibus inter ho- *Implacabiles.*

ſtiles *Feki* & *Gendſi*, familias earumque poſteros ſævitum fuit, non priùs depoſitâ à *Gendſiis* victrice haſtâ, quàm ad Fekiani nominis exſtirpationem; nemine ex illuſtriſſimâ proſapiâ ſuperſtite, præter paucos, ad inacceſſorum montium aſyla in provinciam *Bongo* profugos; quos in ſpeluncis, & nominis ſui & humani cultûs oblitos auram ſpirare nuper compertum eſt, Faunis quam hominibus ſimiliores.

Invicti. Ab externo autem hoſte minùs fatigabitur; à quo rarò tentata, nunquam ſuperata, nunquam juſſa accipere ſueta eſt, magnanima & invicta natio. Decem decurrunt ſecula, cum regnante Imperatore 武木亘 *Kwan Muu*, abyſſus magnæ *Tartariæ* (Græcis ob vaſtitatem ſic dictæ ἀπὸ τοῦ Ταρτάρου, non à flumine) totas legiones in Japoniæ littora evomeret; Improviſo impetu admiſſus, non æquè citò excuſſus eſt hoſpes; nam cùm repetitis conflictibus detritus, novo ſubinde milite inſtauraretur, in decimum & quintum annum, qui eſt Chriſtianæ æræ ſeptingenteſimus nonageſimus nonus, belli & pugnarum ſeries continuavit: dum unâ tempeſtuoſâ nocte (annalium verba ſunt) maximus Deorum 音韮旲 *Quan non* ſeu *Quan wonj* (gentis Briareus ille πολύχειρ) numeroſis ſuis manibus (potentiis) hoſtilem claſſem ſubmergeret, nec ceſſaret poſtridie divino ſubſidio excitatus *Tamáramar*, Dux Japonum, aciem ſuam in hoſtiles copias dimittere, quas perplexis rebus, ſpe victoriæ dejectas, fugâ interclusas, ſic fudit, ſic delevit, ne manſerit vivus, qui cladis nuncius reverterit. Pari animorum conſtantiâ, anno Chriſti 1281, regnante 多雩亍多 *Goouda*, ſæviſſimi Ducis Tartarici *Mooko* impetum Japonia ſuſtinuit; nam cum is, Sinenſium Devictori 宗迣 *Sji Su* hujus quoque Imperii purpuram ſubjecturus, 4000 navibus & 240000 armatis (Sinenſes referunt

runt saltem 100000) littori insultaret, pari omnino fortunâ & strage deletus est. Nunquam acerbiùs ante tentata fuit Japonia; nunquam majoris victoriæ fructu exultavit, quam geminâ hâc vice. Et ut paucis: vel quicquam deesse genti in bello prudentiæ, alacritatis, ordinis, obsequii, nulla posteritas comperiet; nihil obstante nunc regni otio & profundæ tranquillitatis sensu, qui alioquin inertiam & torporem animis inducit; quin præcordia sua facinorum avitorum memoratione agitata, in perpetuo quasi vigore fortitudinis conservant. Audimus vagientes puerulos bellicis cantilenis sopitos; vidimus receptum in scholis morem, ut heroum, & qui eo nomine veniunt, autocheirorum ferales epistolas discentibus exponant, memorandas & describendas injungant, velut cum stylo simul quoque mortis contemtum & fortitudinem animis instillaturi. Nec insolens convivis est, priscorum bellorum decantatione condire pocula, admirari facinora, & gloriæ cupiditate priùs incendi, quàm liquoris spiritu. Hinc ubi, ex regni instituto, nocturnâ in montibus excitatâ flammâ periculum civibus publicatur: aut Regulorum, datis signis auxilia petuntur, turmas videris convolare hominum, suo quasque territorii Principi armatas comparere, Ducis cujusque sui jussa flagitare, ejus nutui æmulos obtemperare; moræ etiam (sed quod carpendum) impatientes, imperia sæpe anticipare juvenes, igneo instigatos laudis desiderio. Nec arma desunt idonea, telis, sclopetisque hostem eminus, cominus falcatis hastis & acinacibus petunt: Hos habent præacutos, ut levi percussu humanum corpus dividant, singulari arte fabricatos, & vetitos dudum vel peregrino vendi, vel Regno exportari, sub ferali venditoris & omnium piaculo, quorum cura id prohiberi poterat.

Dura præterea, & laborum patiens est natio; sueta sylvestri satiari olere, algâ, testudinibus; sitim levare aquâ, nudis *Duri & laboriosi.*

nudis tibiis & capite incedere, non veſtiri induſiis, nullo corpus emollire pulvinari, dormire humi, ligneo cubo pro cervicali uti, vigiles perferre & rigidas noctes; cetera licet veſtitu, corpore, moribus, ædificiis puriſſima nitidiſſimaque exiſtat.

Longè enim à meo judicio abeſt, ut Japones mollium Sinenſium progeniem duxerim; nec diſſenſerit, qui primi relatoris non præoccupatus auctoritate, interiores Regni in ipſo Regno notitias perſcrutabitur: Tartarica habet, ſed cicurata, ſed expolita ingenia; Tartaricum habet, ſed Serûm venis fœcundatum ſanguinem; ut propediem oſtendemus in Deſcriptione Japoniæ.

Japonia nullius regionis communione indiga.

§. III.

Ceterum, fruſtra conſtituerit tam munita & invictiſſima natio hoſpitem æque atque hoſtem arcere, niſi finibus ſuis & contenta poſſit & beatior vivere. Poſſe autem, à quo Imperii fores obſeravit, ab optimâ rerum magiſtrâ ſeſe edoctam ipſa fatetur, & credet, quisquis noſtrum ceteras regni conditiones inſpexerit. Nam, quod inter primas felicitates numerandum eſt, eo gaudet cœli poſitu, cujus nec æſtivo ſole aduritur, nec riget hyberno frigore: mitior enim nuſpiam eſt, nec fœcundior terræ facies, quàm quæ Polum aſpicit gradibus triginta inter & quadraginta elevatum. Sed difficilem, *inquis*, ſaxoſam, præruptis montibus aſperam, &, ſi ſibi relicta, ſterilem regionem! Nimirum hoc ipſo naturæ gratias debebit, ſi, quod telluri vitii ineſſe ais, id poſſeſſori in virtutem cedat: Non tam duras rupes, non tam excelſa videbis montium cacumina, à quibus fœcundo hoc climate laborioſus ruricola annua induſtriæ ſuæ & ſudoris tributa non exigat; vel ſi culturam omnino reſpuant, cujus ſylveſtres plantas, & neglecta nationibus aliis folia, in menſæ delicias convertere, agrorum inops & nunquam otioſa multitudo neſci-

Gaudens cœlo temperato,

nesciat: quin paludum, sylvarum, tesquorum radiculas atque omne maris animale & vegetabile, quod vocant, genus, holothuria, conchylia, algam, pisces etiam venenatos, non ad victum modò, sed ad secundæ mensæ & conviviorum pompam transferre edocta. Deesse scilicet natura noluit, quin daret virtutis materiam illis, quibus adversùs soli difficultatem duriora corpora, adversùs sterilitatem solertia ingenia concesserat, & cavere, ne inertiæ turpitudine generosa indoles torpesceret; instar nigritarum, inter Tropicos degentium, qui spontaneâ arborum annonâ obruti, languidam ducunt vitam otiosi pecoris. *Regeris:* infelicem tamen patriam esse, quæ cives suos perpetuò distineat, & communionis difficultate impediat, quippe sic distracta, & in fragmenta insularum pene innumera divulsa? Sed & hoc dandum est beneficio insolentis naturæ, quæ intervallis illis quasi orbem terrarum æmulata, & soli sitûsque varietate, varium quoque necessariorum proventum enixa est. Quid enim in eâ desideraveris, quod non aliqua ex variis provinciis insulisque in communem usum imperio suo conferat? Aurum parturiunt *Osju, Sado, Syriga* & *Satzuma;* Argentum *Kitamai* & *Bengo;* Cuprum *Syriga, Atsingano* & *Kii no kuni;* Stannum *Bungo;* Ferrum *Bitsju;* Præbet carbones fossiles *Tsikusen*, ligneos *Ono;* Sulphur eructat perpetuo flammans *Jwogásima*, & fossile produnt plures terræ aliæ; *Fisen* variam condit argillam, etiam pro vasis murrhinis (porcellan); *Tossa, Osarra, Aki* ligna dimittunt; Boves vendit *Nagatto*, equos *Osjo* & *Satzuma;* Oryzâ abudat *Canga*, Castaneis *Tsikusen*, ficubus fructibusque variis *Wakasa;* Littora provinciæ *Oki* cochlearum, *Nisji Jamma* algarum, cetera piscium varietatem & copiam præstant. Omitto, quæ ubere plures simul conferunt provinciæ, velut grana, legumina, & earum rerum varietates, quæ pro texturis serviunt, *Omra* in sinu suo margaritas habet; *Rjuku*, *Sat-*

Terra feracissima.

Satzuma & *Kii no kuni* in littore ambram recipiunt; *Tſugaru* cryſtallum fovet & lapides pretioſos. Nec medicamenta aliunde deſideres, cum tot valles depreſſi, tot montes editiſſimi, diverſorum climatum herbas, unius compendio regni proferant. In artium verò quocunque genere, cùm nulla intra patriæ circuitus materia deſit, in quo ingenium & ſolertia gentis occupari poſſit; longè quoque abeſt, ut magiſtros ſuos aliunde requirat, ut potiùs omnes populos manu & ingenio antecedat, præſertim fabricatione varii æris, auri, argenti & cupri. Ferro quantam norit duritiem & nitorem conciliare, armorum teſtabitur præſtantia. *Sawaas*, atrâ ſuperficie nitens pretioſiſſimum metallum, (ſed quod arte producitur ex cupro aurique modico) nulla Orientis gens pari ingenio novit attemperare, exſculpere, inaurare, & ad obryzi nobilitatem ac pretium elaborare. Pannos ſericos fili æqualitate & ſubtilitate texit ipſis Seribus inimitabiles: nobilium id præſtat operâ, qui ad inſulas ex delicto aliquo damnati, ingenium & tempus ad ſubtilioris texturæ patientiam impendunt. Vinum quoque, quod *Dſáki* vocant, ex oryzâ ſuâ multò coquit generoſius lautiusque, atque Sina; idem in cibi coctione, nullis niſi vernaculis aromatibus temperari ſolita, primatum obtinet. Chartam pariter firmiorem & candidiorem parat ex cortice mori ſylveſtris, quàm Sina ex arundine & goſſipio. Verniceum verò ſplendorem in menſis, in ſupellectilibus, in domibus, quis non admiretur? quicquid Sinenſis aut Tunquinenſis moliatur induſtria (nam Siamum, quod vernicem maximè ſuppeditat, æternus torpor occupat) ad eum nitorem nunquam vernicem reduxerit, aut in obductionis artificio æquè excellit. Taceo diverſa hæc artium opera, ſive ad vitæ neceſſitatem, ſive ad luxum ſpectent, variis in provinciis non eodem ingenio & nitore, non in pari pretio & copiâ elaborari. Hinc ad vernaculas rerum com-

Exculta artibus.

Mutuis commerciis florens.

commutationes & mutua commercia, hem, quàm occupatæ ſunt negotiatorum curæ! quàm inſtructi navigiis portûs! quàm florentia inde paſſim locorum reperiuntur emporia! Vivere circa littora Oceanum & inſularum freta putares: tantus ibi hominum tumultus, tantus diſcurſus velorum; navigiis non minùs ad pompam inſtructis, quàm ad uſum fabricatis. Structura navium eis eſt ſingularis: nam præter cetera, puppis eſt aperta, ut undas hauriat in altum mare provecta, & inepta ſit, quâ effugium ex orbe Japonico tentari poſſit.

Imbuta ſcientiis:

Scientias atque cultum ingenii quod attinet: fortaſſis Philoſophiæ ſtudium deſideramus. Non equidem Japonii Philoſophos extra patriæ limites proſcribunt; ſed otioſas contemplationes ad monaſteria relegant: contenti ſolâ morali, velut diviniori Philoſophiâ, quam Doctori 丘 丘 ſeu 孔夫子, *Koo* vel *Kooſj* (qui apud nos nuper obtinuit nomen *Confutii*) acceptam referunt, & quam olim toto pene ſeculo poſterior Græcorum *Socrates* de cœlo traxiſſe ac mortales primus docuiſſe dicitur. Sed exulat, fateor, Muſica, quæ harmoniæ præceptis conſtringitur; exulat cum eâ interior totius Matheſeos cognitio. Aſt, quæ eſt extra Europam gens horum ſacrorum capax? quodnam eſt, præterquam Occidentis noſtri, ingenium, quod uſquam terrarum hâc luce clareat? Idem ſenſeris de Theognoſiâ per Chriſtum ſalvificâ.

Theologiâ:

Equidem grave eſt cultiſſimæ genti, antiquiſſimam religionem patriam deſerere, amplecti peregrinam, novam & primâ ſpecie incredibilem de Deo-Homine, eoque crucifixo! Flagrabat jam abhinc ſeculo accenſa Orienti huic pharus Chriſtianæ religionis, ſed quæ brevi poſt, eheu! martyrum ſanguine rurſum exſtinguebatur: eorum profectò culpâ RR. PP., quorum laudabili zelo ipſa accenſa erat. Experirentur

tur industriosi hujus Ordinis PP. durabiliores successus in propagatione Christianæ fidei, nisi auspicatis initiis, & suis consiliis nimium freti, alienis negotiis & periculosis ausibus eosdem aggravarent, aliquando etiam præcipitantiâ pessumdarent, speratorum eventuum impatienter cupidi. Gentiles certè nulli ullam religionem prius damnant, aut ejus doctores arcent, quàm ab iis damna & publicæ tranquillitatis pericula experti sint. Japonia tamen non est ἄθεος: est ei sua, quin multiplex, religio, & Divinæ Majestatis cultus, qualiscunque licet, ac veneratio ardua; est in virtutum studio; est in devotione & vitæ puritate; est in animarum curâ, in peccatorum expiatione, in æternæ beatitudinis desiderio, Christianâ major æmulatio. *Medicinâ;* Medicæ artis, quàm (nostratis) Chirurgiæ, gnariores sunt. Medicamentorum tamen farragine ægros non multum fatigant Medici: qui morborum radicem (quam obstructionem vocant), & doloris materiam, (quam occlusos flatus ajunt) externâ arte, puta acu fumoq; exterminant. Balneorum quoque usu domestico, quô indigenæ puritatem corpori quotidie conciliant, innumeros morbos, vel citra intentionem, profligant; contractos quoque contumaciores, nostratium more, ad thermas relegant, quibus sparsim regio scatet efficacissimis. *Jurisprudentiâ;* At, *inquis*, Themidis sacra ignorantur? Nostræ, profectò, æquo animo ignoraverint: quorum crebriore abusu Innocentia pati magis, quàm vindicari conqueritur. Brevior Japoniæ ac toti Asiæ ad Justitiam via est: non hîc integras Olympiades contendunt, aut scripta reciprocant; sed percepto controversiæ statu, auditis utrinque testibus, attentis rerum circumstantiis, congruentem Legis tenori, sine morâ sententiam fert Judex, nullâ Appellationis remorâ intercipiendam, nullo superioris judicis favore mitigandam. Quâ quidem brevitate, si in aliquâ juris particulâ aliquando erre-

erretur; non poteſt tamen error tantam afferre noxam, quantam vel per legitimos fori proceſſus patimur in Europâ. Ut non dicam de cauſarum magnâ tarditate, per exceptiones, dilationes & trecentos rabularum aſtus: quibus omnibus exantlatis, provocamur denuo ad Judicium, quod vocant, ſuperius; ad novam litis totius redintegrationem cogimur; à maximis patientiâ & impenſis ad majora compellimur; à Charybdi in Scyllam ducimur. Interea non putaveris, Lector! ſine Inſtitutis & Legibus agi in Japoniâ. Tantæ molis & ſummi floris Reſpublica, tam vicini maris inſtar mobilis & ſeditioſa natio, in eo ordine & tranquillitate contineri nequaquam poſſet, ſine Conſtitutionibus ac Legum acerrimo freno. Harum rationem atq; ſimul ipſam felicitatem regiminis perſpicies, ſi Rempublicam, quatenus imperio clauſo nunc geritur, primasque occluſionis occaſiones & cauſas excuſſero.

Legibus optimè inſtituta.

§. IV.

Occluſionis occaſio & hiſtoria.

Latuerant diu obſcuro nomine è *Daats*, ſeu *Tartariâ*, hoſpites in Japoniâ, & per provincias diſſeminati, incultam ichthyophagorum vitam vixerant: cum Romanæ gentis conditori coævus 帝武示申 *Dſin Muu Tei*, Princeps prudentiâ & corporis Majeſtate ceteros antecellens, Monarchiam inter ſuos conderet, & primus mereretur, â quo Annalium memoria & æra patria auſpicium caperet, ceterorum gentis antiſtitum rebus, & omni antiquiori hiſtoriâ, ob illius temporis incuriam, omiſſis. Verum, quæ primitus regimen in illâ ſeculorum innocentiâ felicitabat, ea deinde rebus proſperè gerendis maximè obfuit, ſuperſtitioſa, inquam, & ſupra humanam aleam faſtuoſa ſanctitas, quam ſibi arrogabant *Mikaddi*, ſive Monarchæ microcoſmi ſui; (hôc enim omnem contineri

Primi Monarchæ erant Pontificia dignitatis.

mundum putabant) freti felicitate originis ſuæ, quam ſe ex 神大照天 *Ten dſjo dai dſin*, ſeu ſupremo mundi ſui Jove, per primogenitorum deſcendentem lineam ducere ajebant. Dedecebat enim ſanctitatem illam, ſui adoratores ſubditos niſi molliter regere; dedecebat res humanas niſi alienâ & ſeculari operâ dirigere, atque nutu omnia, Divûm more, agere. Invaleſcente igitur temporum livore, effrena nobiliorum potentia, non modò traditas ſibi à Majeſtate Provincias retinere auſa eſt, ſed quotidie etiam in majoris fortunæ deſiderium accenſa, diſſenſiones movere, & introducto armorum uſu, de poſſeſſione exturbare cœpit finitimos. Hinc radicata in animis odia ſunt; hinc recluſæ civium lanienæ, & iracundiam niſi ſuccumbentis ſanguine temperavit poſteritatis ambitioſa licentia.

deinde Rectores Imperii ſeculares.

Ad quam verò, quantum poſſibile, reſtringendam, cum *Siogun*, id eſt, ſummus Dux, Imperatorio exercitu armatus mitteretur, è Regiis filiis natu major, utpote futurus Dignitatis paternæ ſucceſſor: cœpit in hoc oriri Majeſtatis quidam fulgor ſecularis, tantus quidem, ut *Joritomo*, quinque ab hinc ſeculis Dux, cum Pontificalis Majeſtatis ſucceſſione fruſtraretur, Imperatoris titulo decorari & in horum ordine primus recenſeri cœperit. Attamen Duces illi, cùm non ſuâ, ſed mutuatâ ſaltem potentiâ, & Majeſtatis paternæ tantùm refractis radiis clarerent, noſtri tandem ſeculi (ſexti ſupra milleſimum) principio factum eſt, ut propriam poteſtatem & ab aulâ Pontificali neutiquam dependentem, in ſeculari regimine ſibi vindicaret Dux, miſſus è filiis natu minor: qui divortium Majeſtatis, rem majoris momenti, quàm negotii, aggreſſus, ſanctam genitoris ſui Purpuram, cujus ipſe hæreditatem injuriâ nativitatis deſperabat, retento ad arbitrium exercitu,

citu, privavit omni seculari potentiâ: intaminatâ ejus auctoritate sacrosanctâ, quâ gaudere creditur in spiritualibus, velut genuinus in Divûm solio successor, & proximo à Diis cultu à populo suspiciendus.

Temeritatis successus non adeo fuit facinoroso filio, quàm ipsi Patriæ salutaris, in quâ Dux fundamentum jecerat ad novam Reip. & meliorem perquam seditiosæ nationis frugem. Quippe detractum Pontificali Celsitudini seculare Diadema, tantum abest, ut violatoris capiti relictum fuerit: ut potiùs communi dimicantium aleæ diu expositum, tandem fortunæ concesserit Herois incomparabilis prudentiæ & fortitudinis *Fidejos*, vel, ut deinde appellatus est, *Taico*, ex servili ministerio ad hanc spartam suâ industriâ & virtute enitentis, circa annum Christi 1583. Sagacissimus Imperator, Principum & totius nationis ingenium, facultates, inclinationes, vota, atque statûs intima perscrutatus, advertebat: haud durabilem sibi futuram Imperii possessionem, nisi Regulorum enervatâ priùs ambitione, domitâque libertate. Hoc quidem maximi ponderis & huic Orienti novi facinoris negotium erat; sed quod suo tempori & gloriæ relictum videbat: oppressis jam à se aliis; aliis conflictu mutuo fatigatis; ceteris adhuc bello & astu declinandis, qui obsisterent. *Taico factus ex servo Imperator Japoniæ;*

Secula quatuor frustra laboraverant sancti Monarchæ, Principum suorum ut libidinem compescerent, per Duces filios & vim armorum. Hanc unâ & alterâ Olympiade edomabat *Taico*, non tam viribus, quàm prudentiâ & occasione temporis, in quod virtus ejus inciderat. Motis namque à se in Coræam armis, nondum prostratas civili bello manus Potentiorum, à cœlo natali & territoriis propriis abstrahebat; quas extra patriam dum laboribus & alienis curis transmarina occuparet turba Tartarorum, Ipse interea sibi Dominatum, nemine obsistente, firma- *Coërcet Regulos;*

 bat

bat in Patriâ: In quâ, re fuâ felicius, quàm in ſolo hoſtili expeditâ, Regulos ex caſtris revocandi conſilium inibat. Hos, injuriis peregrini cœli pertæſos, exhauſtos facultatibus domeſticis, fractos vigore animorum & prono in ſeditiones ſpiritu, denique cupidos viciſſitudinis patriæ tranquillitatis, quavis etiam ſub conditione perfruendæ, facilè perſuaſos iri confidebat (conſilio quidem *ſecuritatis, hâc ſeculi tempeſtate*, quod ajebat, *neceſſariæ*) ut intra pomœria Sedis Regiæ, (quam interim muniverat, palatiisque eum in finem adornaverat) pro conjugibus liberisque domicilia caperent; ipſi verò territoria quique ſua reduces futuri ſubirent; definito ſingulis tempore, quo & familiam & Imperatorem quotannis viſitatum accederent. Latebat, in hôc graviſſimo Imperatoris inſtituto, formæ regiminis & fortunæ patriorum Principum fatalis mutuatio: dum hôc ipſo eorum familias haberet in clauſtris ſuis perpetuos obſides fidei, quam & Principes ipſi annuâ homagii præſtatione confirmarent: Incomparabili exemplo tam expeditæ ſubjectionis Celſorum Principum à plebejo milite.

Domat populum; Sic ſatis frenatâ, publicæ & Majeſtatis ſecuritati infeſtâ, Regulorum potentiâ, ad domandam pariter Rebuspublicis pernicioſiſſimam licentiam vulgi, belluæ multorum capitum, progrediendum erat, & ab ejus ſeditioſo furore Majeſtas nova, novis Legum ſanctionibus, munienda. Illas verò, ſic permittente temporis fortunâ, omnino ad cœli gentiſque genium accommodare placuit, & eo rigore acuere, ut à *Dracone Athenienſium*, non atramento, ſed ſanguine ſcriptas eſſe dixeris: non quòd vel ultra facultatem parentium, vel citra ſalutarem Reip. & in ſtatu regiminis fundatam rationem quicquam exigant; minùs, quòd *Dionyſiano* animo promulgatæ, & ne legi poſſint ſuſpenſæ, innocentium ſupplicia eſuriant; ſed quòd omnia, con-

contra Leges Imperatorias, delicta, nunquam mulctâ, sed procul omni juris moderamine & conniventiâ, delinquentis sanguine expianda veniant; exceptis Magnatum criminibus, qui ad Insulas damnantur, vel suâmet perire manu jubentur. His regio Legibus compesci flagitat; perniciosum fore & improbissimum pronuncians, (nec sine ratione) si pauperes tantùm constringerent, permissâ peccandi facultate divitibus! Miratus sum, viator, suspensarum Tabularum (quibus ubique præstanda publicantur) breviloquentiam & nuditatem; nullâ recentis præcepti causâ vel occasione, nullâ Legis ratione aut scopo, nullâ pœnæ qualitate definitis. Decet nimirum promulgantis Majestatem Imperatoria brevitas; sufficit rationem nosse illum, de cujus judicio disputare sacrilegium est; Pœna verò parilitate rigoris nec potest esse ignota, nec iniqua etiam indigenis: qui peccatum in solâ reponunt Legis transgressione, non in majori vel minori criminis malitiâ. Contumaces equidem subditi, diffidentes locô & animis provinciæ, & quod ex primis est, dura & Imperii sitientia Principum capita, duro quoque sceptro in devotione & officio retinenda sunt; quod de Russis suis dicere solebat Moschorum Dux *Johannes Basilides*. Generosa quippe præcordia Primatum, prisci memorum splendoris, perpetuò turgebunt vindice libertatis spiritu, & in ausus erumpendi prono; sequaci semper subditorum, & in has vel illas partes propendentis multitudinis, libidine non satis frenatâ.

His ita partim conformatis, partim etiam Successoribus commendatis, decessit anno Christi 1598, qui sudum Japoniæ primus inducere feliciter exorsus est, Imperator prudentissimus *Taico*, post fata Divino nomine *Ssin Fatziman*, id est, novus Fatziman sive *Mars*, appellatus. Cujus fasces non minùs secundo Reipublicæ fato

Teicoi morientis sceptro potitur familia Tokngaua,

Regnandi gnara;

fato excepit filii ſexennis *Fide-Juri* tutor *Ongoſjo*, mox *Jjejas*, & poſt mortem, *Gonginj* dictus, ſatus ex famoſâ proſapiâ *Tokngaua;* cujus per Regiam ſucceſſionem nepotes clavum Imperii hucusque dexterrimâ manu, acerrimis Legibus, feliciſſimo ſucceſſu dirigunt: Regulos retinendi ſubmiſſos in officio, ac pro ratione ſtatûs ſingulorum attemperandi vires, gnari; non armis premendo, non gravando tributis, ſed humanitate & beneficiis variè ſibi devinciendo. Emungunt, cum largiuntur; exhauriunt, quos inviſunt; impediunt, cum officia dant; gravant, quos Titulis nobilitant: & quibus non oneroſis gratiæ generibus Magnates ſibi ad præſtandam obſtringunt devotionem non minùs, quàm ad profundendos provinciæ cujusq; reditus, qui ſunt civilis belli inſtrumenta & illecebræ. Innata enim genti ſuperbia ita animos extollit, ut honoribus ab Imperatore collatis, magnifica reſpondere expenſa debeant, collocanda in nitorem Domûs ſuæ, in miniſtrorum multitudinem, & in pompam itineris, ad Aulam quotannis ſuſcipiendi: ut, cujus nunc orbati ſunt Principes Gentilitiæ poteſtatis fortunâ, ejus umbrâ tamen ambitionem exſatient. Taceo eximias artes, quibus iidem Imperatores Regulos ac Principes ſuos, à mutuis congreſſibus & communicatione diſtinent, colloquiorum & domuum arcana ſcrutantur, propenſiones vel odia, prout è re Majeſtatis eſt, inter illos ſufflaminant, vel ſuffocant. Taceo miram ſagacitatem, quâ Officialium toto regno reditus, labores, induſtriam expendunt; quâ Præſulum vitas, ingenia, intentiones explorant; quâ Judiciorum actiones & deciſa cognoſcunt.

Abolet peregrinos mores, luſus, religionem.

Rebus igitur jam ita compoſitis, ne, quas ſpirat gentis indoles, ſeditiones ex patrio fonte facilè manarent, ad tollendas quoque peregrinas malorum occaſiones, cura extendenda erat, & omni niſu id agendum invictiſſimis Re-

Rectoribus, ut nascenti felicitati Reipublicæ complementum, introductæ tranquillitati firmitatem, & rerum ordini perpetuam constantiam adderent: ne dolere sera posteritas sui neglectûs & imprudentiæ culpam posset; quam alioquin in cœli influxum rejicere, & fatali Rerumpublicarum periodo excusare solent Politici. Censuram illico subibant peregrini mores, quos partim ipsi cives aliunde,partim advenæ hospites induxerant. Chartæ lusoriæ, tesseræ, duella, epularum vestiumque luxus, & quævis exotici moris deliciæ, virtutum & civilis continentiæ pestes declaratæ sunt! Nec evasit judicii rigorem invecta salutaris Christi doctrina, utpote formæ regiminis, unitati civili, & religioni, quâ Diis patriis, & sanctitati Pontificis *Mikaddi* sui obstringerentur, maximè infesta! Civium in regna transmarina, exterorum ad hos fines excursiones, alienum & à cœli indole degenerem nationi animum, totique Reipublicæ inquietudinem inducere judicatæ sunt! Verbô: cœlo peregrino acceptum relatum est, quicquid noxæ in Republica vel superesset, vel renasci in futurum posset; frustra verò sanitatem corpori promitti, nisi resectâ priùs membri gangrænâ; frustra in abolendis malis laborari, nisi mali sublato fonte!

Claudi igitur, claudi in perpetuum, & ab omni hospite penitus repurgari postulavit Imperium: Suasit idem regiminis ratio; exegit populi salus; desideravit cœli genius; voluit summi Principis securitas. Quocirca Serenissimus Imperator & illustre Regni Senaculum concesserunt in hanc salutarem sententiæ conclusionem, æternâ inque omnem posteritatem inviolabili Lege statuendam: *ut clauderetur!* *Claudit Imperium.*

Ex omnibus peregrinis nôn erant, qui vel firmiores radices, vel Regno deteriores egisse putabantur, atque Lusita- *Exturbat Lusitanos.*

Rrr

ſitani, non diſparis ingenii à Japonum arrogantiâ natio; Ex quo enim hæc, anno Chriſti 1543, primùm in hanc Colchidem pedem intuliſſet, atque illico figere etiam ſtatuiſſet, aurei velleris amore percita, ſic partem gentis devinctam ſibi brevi reddidit mercibus exoticis, religione & connubiis, ut rerum ſuarum freta ſucceſſibus, auſa ſit extendere deſideria ad regiminis politici mutationem, nefariis ſanè & damnoſis Regenti Familiæ conatibus. Percutiebat Sereniſſimi pectus plena proditionis epiſtola, à Batavis, Luſitanorum tunc hoſtibus & lucri æmulis, circa Africæ promontorium, Bonæ Spei dictum, intercepta; & parilis momenti altera, à Japonibus ipſis ex Cantono, Sinenſium urbe, transmiſſa; Fatigabat aures de faſtu hoſpitum primus Regni Senator, cui obvio Epiſcopus jeſuita non præſtitiſſet ſolitam à civibus obſervantiam; Movebat viſcera incredibile lucrum, quo ſubditos, ſupra ſortem curioſos, & exoticarum rerum dementer cupidos, emungerent; ſuſpendebat animum Chriſtianorum novitiorum inter ſe concordia, in Deos patrios odium, fideique tuendæ pariter & propugnandæ ardens pertinacia; ſtimulabat curas ſeditionum metus, ne, qui tot patrios ignes in recenti Imperio ſuppreſſerant, &, pro ſecuritate ſuâ, rebelles Principum ſpiritus, tot impenſis laborum & patrii ſanguinis, tandem coërcuerant, ne, inquam, exoticum hunc fomitem gliſcere permitterent.

Chriſtianos internecione delet.

Hunc igitur delere, ſed lentâ manu, cœperat Imperator *Taico*, cùm, maturè extinctus, magni momenti & longi temporis opus ſucceſſoribus relinqueret: qui deinde ſub crucis pœnâ juſſerunt, cum Clero ſuo atque omni Japonici ſanguinis affinitate, exire Luſitanos, remanere intra limites Imperii indigenas, profectos verò præſcripto temporis termino rurſus adeſſe, delendos pariter, ſi redierint ſeriùs; Chriſtianos factos, Crucifixi nomen, ſignum,

gnum & doctrinam abnegare. Hæc non sine summâ difficultate successerunt: ut olim in acquirendo Majestatem minùs, quàm nunc in stabiliendo, illic gentilis, hîc Christiani sanguinis profusum fuerit. Nam cum refutari Christiani non possent rationibus; ferro, laqueo, igne, & quibusvis durissimæ conclusionis argumentis convicti sunt. Quibus tamen omnibus recens conversorum pietas, tantum abest, ut fracta fuerit, ut potiùs in æternum gentilismi dedecus, quovis martyrii genere oppugnata, Christianæ fidei veritatem, in fatali cruce, stupendis constantiæ exemplis obsignaverit. Duravit ex stirpationis tragœdia annos circiter quadraginta, dum sævissimus Christiani sanguinis heluo *Jjemitz*, à morte appellatus *Teijojin*, filius & successor *Fide taddæ*, post fata *Tei to quini* dicti, nepos *Jjejæ*, sanctas reliquias Christianorum in Japoniâ; unicâ plagâ & die, ad internecionem deleverit: videlicet Christianos ampliùs 37000, quos ad vitam tuendam desperatio convocaverat in arcem *Simabara*, in marino littore provinciæ *Arrima* positam; expugnatam post trimestrem obsidionem, die 28 Mensis secundi, periodi *Quanje* (i.e. die 12 Aprilis anni 1638) prout impressi referunt Annales Japonici *Nen dai ki*, *O dai ki*, & quæ de tumultu Christianorum extat historia Japonica *Simabara gasen*. Quo ipso tandem omni exhausto Christiano sanguine, humanæ lanienæ & martyrii scena circa annum Chr. 1640 reducta est, repurgatâq; penitus ab extraneis Japoniâ, totius Imperii fores, fines & littora occlusa sunt; ita ut ne Lusitanis, Legatorum quidem titulo præfato anno advenis ex *Macao*, sententiæ veniam Jus gentium præstiterit: quin cum comitibus ad supplicium rapti, pœnam capitis invenerint sexaginta & unus; rei spectatæ nunciis ac testibus remissis paucis servorum.

Batavi hospites, ab anno primo decurrentis supra mille- *Admittit Batavos.*

lesimum sexcentesimi seculi, regnum illustris Societatis nomine frequentabant. Iniquum erat eosdem pari rigore damnare, quorum fides per omnem in Japoniâ moram explorata erat, tum contra Lusitanos, regni declaratos hostes, tum contra indigenas rebelles *Arrimæ;* præsertim Imperatoriis Diplomatibus instructos, uno ab *Jjejâ* anno 1611, altero à *Fide tadâ*, anno 1616 dato, quibus negotiandi libertatem perpetuam adepti fuerant. Ea res igitur ita moderata est, ut, quam primò captivitatem in Sinu maris pro Lusitanis exstruxerant Japones, eam subirent non ejiciendi prorsus, nec tamen admittendi Belgæ, quò inter juratos Argos & custodes à communione indigenarum satis occlusi, vinctis similes, fideique obsides, transmarini mundi internuncii remanerent: ex quibus quid foris extra microcosmum suum ageretur, resciri posset; merces quotannis pro summa 500000 uncialium vendere permissis, ut esset, caveâ damnatis, patientiæ præmium. Errat, qui putat, Batavorum mercibus Japoniam carere non posse; plus ea vestium una hebdomade atterit, quàm illi uno anno serici & texturæ inferunt; ceteris, velut *Catsjù*, Camphorâ de Baros, *Putsjù*, seu Costo, & aromatibus, pro luxu Medico tantùm servientibus.

& Sinenses. Sinensium verò nationem, cujus & doctrinâ exculti majores sui, & exemplô ad tantum decorem perducta Respublica fuerat, à latâ constitutione habendam duxêre immunem, præcisâ saltem licentiâ appellendi mercandique alibi, quàm in littorali emporio *Nagasacco*. Admissi igitur sunt, cùm ex ipsâ Sinâ, tum ex Indiæ regnis, (in quibus nunc dispersi habitant) Sinensis nominis advenæ, donec, qui inter hos Christo initiari cœperant, libros vetitæ de DEO vero lectionis, inter Sinensium librorum volumina (quæ quotannis important venalia) reconditos, inducere tentassent, & eam doctrinam de novo vulgare, quæ salu-

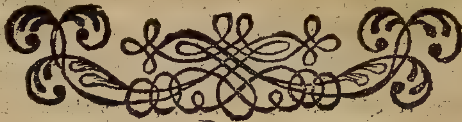
ſaluti publicæ peſtifera judicata,& tot turbis martyriisque non ita pridem eradicata fuerat. Eandem igitur, ut in clauſtro habitarent, experiri cum Batavis ſortem coacti ſunt; ſed quam nunc multò luunt turpiorem,injuriis non æquè generoſè reluctari, atque noſtrates edocti; quippe æmuli inter ſe, unius quidem nominis, ſed diverſarum regionum cives, lucri cupiditate, ad quascunque ignominias in clauſtro ſuo ferendas, patientes.

Regni Japonici ſtatus poſt occluſionem proſperrimus.

§. V.

Hôc occluſæ regionis ſtatu, obſtare amplius Imperatorum intentionibus non valuêre, vel ſubjecti Principes ambitione, vel cives contumaciâ ſuâ, vel nationes peregrinæ conſiliis; vel denique converſatione hoſpites, vitæ ſolutæ ut plurimùm ſtudioſi, ne (patulis Regnis inimitabili exemplo) civitates, vicos, pagos & cujuscunque nominis collegia & ſocietates, non exceptis operariorum & opificum ſodalitatibus, in ſtrictiſſimos ordines redegerint, conſuetudines caſtigaverint, ritus alios inſtituerint, operas limitaverint, ad artium perfectionem & novitatum inventionem laudibus præmiisque cives ſtimulaverint, univerſam verò multitudinem mutuis cenſoribus & coryphæis expoſitam, ad ſubmiſſi animi ſtudium, vitam honeſtam & induſtriam adſtrinxerint, & in unam quaſi civilitatis ſcholam, univerſam regionem conformaverint. Ipſa nunc auguſta Domus Imperatorum ab omni ſeditionis periculo vindicata, priſci temporis felicitatem refert, fretaque regionis præſtantiâ & invicto civium ſuorum robore, omnem ceterarum nationum gentiumque invidiam deſpicit. Quos enim habeat? quos extimeſcat? niſi immortalem Deum! *Liquæa*, *Jedſo*, *Coræa*, & quicquid inſularum adjacet, Majeſtatem veneratur homagio. *Sinam* ipſam, regionem quamvis ampliſſimam, non timet, ſed illa

hanc formidat. Mollis quippe Sinensis gens est, cujus devictor, Tartaricæ stirpis Imperator, regionum, nationum atque discriminum multitudine supra humanum modulum oneratus, ad Japoniam manus nunquam videtur extensurus. Solium qui hodie exornat *Tsinajos*, filius *Jjetznæ*, post mortem *Genjujiin* dicti, nepos *Teitoquini*, Princeps est inclytus, virtutis patriæ hæres, & præter sævam, quam tenet, Legum custodiam, Clementissimus: qui *Confutiano* dogmate à teneris imbutus, clavum Reipublicæ ad subditorum cœlique genium suâmet manu dirigit. Vigent sub ejus imperio concordes cives: Cives Diis suis cultum, Legibus morem, Superioribus observantiam, paribus officia præstare edocti: Cives morum, artium, virtutum atque elegantiarum omnium genere præ ceteris mortalibus florentes: Cives intestinis commerciis, fundi ubertate, corporum robore, animorum vigore, vitæ necessitatibus, patriæ suæ tranquillitate, prosperrimi: qui, seu pristinam licentiam suam considerent, seu remotissimorum temporum historias excutiant, non reperiunt *feliciori statu Patriam, quàm ubi summi Principis arbitrio moderata, ab exterarum gentium communione maximè abstracta & occlusa est!*

AMOE-

AMOENITATUM EXOTICARUM
FASCICULUS III.

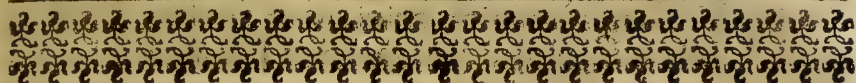
Continens

OBSERVATIONES PHYSICO-MEDICAS CURIOSAS.

Catalogus Relationum
FASCICULI III.

OBSER-

OBSERVATIO I.

Agnus Scythicus; s. Fructus *Borometz*.

Sicut ex dactyliferæ arboris historiâ Phœnicem formavit prisca credulitas; ita curiositas ævi recentioris, pari nomenclaturâ decepta, contrariâ transformatione ex animali vegetabilem fœtum, plantamve *Borometz*, seu *Barannetz*, in exoticarum rerum historias intulit: plausibilem sanè adeo, ut magnus in Plantarum Regno Princeps, *Joh. Bauhinus*, magno *Scaligero* primæ relationis gloriam invidisse videatur, cùm recitatis, qui Plantæ ante ipsum meminerant: *Sanè*, inquit, *merebatur tanti miraculi recitatio, auctoris honore mactari; sed adeò nimirum omnia voluit scire, aut scisse putari, vir ille sine æmulo maximus, ut vel in eo se ipso fretus, noluerit alieni nominis subsidio gradum sibi facere ad gloriam suam.* Plantam, idem scribit, crescere in Tartariâ, (*Baro* de *Heberstein*, apud Zevolhenses; circa mare Caspium alii) agni figurâ, ad pedum ferè trium altitudinem, corio tenuissimo obduci, cujus detracti usum incolis esse ad capitum tegmina; depascere gramina, devorari à lupis, & plura alia, quæ transcribere nihil attinet: quippe vera satis, & legenti primâ fronte notissima, si, ut par est, de ejusdem patriæ, Usbeciæ scilicet, seu minoris Tartariæ, verissimo animali, puta Agno & agnino fœtu, neutiquam de vegetabili specie intelligantur. Hujus rei fecit fidem, non obiter inquirenti, mihi magistra rerum experientia, quam hic Lectoris candori evolvam.

Barân vox Sclavonicæ originis eſt, Polonis Ruſſisq; ovem ſignificans, cujus diminutivum Polonicè ſonat *barannek*, Moſcoviticè *borannetz*, corruptè *borometz*. Ab eâ non abludit Perſicum بره *Barrèh*, prædictæ ſignificationis vocabulum & cum Scythis finitimis commune. Ovium autem Scythicarum duplex genus eſt; unum vulgare & in Germanorum patria familiare; alterum ſingulare quoddam, in Provinciis quibusdam circa Caſpium frequens, velut in *Choraſmiâ*, *Bocharâ* & *Nagajâ*, atque his potiſſimùm nominibus notabile: (1) quòd mole ſuâ regularem aliarum ovium magnitudinem ita excedat, ut non raræ ſint, quæ aſinorum altitudinem referant, tripedalem omnes longè ſuperent. (2) quòd caudâ donetur à noſtratium abſimili; enormem enim pinguedinis maſſam, cui caudæ adhæret veſtigium, clunibus ſuis gerunt, tanti ponderis, cujus circumductioni ipſæ aliquando deficiunt; Fidem, non veritatem, ſuperavero, ſi quadraginta libras interdum aſſequi dixero. (3) quòd donetur carne, præ omni ceterarum beſtiarum exquiſitâ; pinguedine verò, præſertim quam caudæ maſſa exhibet, longè dulciſſimâ, quæ in oryzæ & qualiumcunque ciborum coctione butyri locum bonitate ſuâ ſupplet, ſuavitate longè ſuperat. (4) quòd pelle tegatur prorſus eximiâ, quæ pilorum teneritate & cirrato decore ſingulariter ſe commendat. Harum pellium, ut ad rem veniamus, utrisque gentibus, Scythis Perſisque, uſus eſt trivialis; quoniam, ex lege religionis Mahhammedanæ, ab aliarum pellium indumentis abſtinent, tanquam ab exuviis impurarum, vel impuritatis ſuſpicione non carentium, beſtiarum. Magnatum verò divitumque faſtus, ſupra vulgi ſortem amiciri cupiens, pullorum pelliculas expetit, qui annoſis multò teneriores ſunt, & eò quidem cariores, quò juniores fuerunt agnelli, quibus detractæ ſunt; horum enim pili

à pellionibus cogi patiuntur in subtiliores & densiores cirros, qui toti pelliculæ pretium & venustatem tribuunt. Inde fit, ut teneritatis & lucri insidiatores non vereantur ipsam anticipare, crudeli lanienâ, nativitatem, & matribus uterum gerentibus, dissecto ventre, partum ante partum eximere, solius gratiâ pelliculæ obtinendæ. Hæc, ritè elaborata, tam dubiam prorsus & delicatissimam teneritatem exhibet, ut, resectis extremitatibus, vix agninæ cutis retineat similitudinem, sed ignaram credulitatem specie quâdam membranæ cucurbitinæ lanuginosæ possit decipere. Elaboratio in eo posita est, ut interior facies vulgari artis modo liberetur ab impuritate & exteriori cuticulâ, pilosa verò magis atque magis incrispetur; posterius non succedit, nisi sub radiis solaribus, & hôc modô perficitur: Pellicula manibus à duobus hominibus vehementer expanditur, lanugo pectitur, ut dissolvantur flocci, tum peniculo (Bürste) lacessitur & in gyros assiduò agitur; interim director operis aquam ore retentam subinde aspergit; quo ipso pili agitati, reciprocæ perfusionis & inductæ siccitatis ope, in cincinnos densos ac minutissimos abeunt, quibus mox firmitas & planities leni prelo concilianda est. Pretium pelliculæ, pro bonitatis opinione, exsurgit ad aureos tres, vel ampliùs; servit ea pro duplicatione mitrarum, nec rarò, ornatûs gratiâ, togarum & amiculorum limbum constituit. *Kalema* vocant pelliculam, quæ exenteratis, *mimraas*, quæ in lucem editis detracta est, vocabulis in pellionum officinis saltem usitatis, ignotis in foro publico; unde eadem charactere Persico notare nolui. Idem ovium, & Scythicis par magnitudine, genus est, quod alit Arabia deserta versùs بُصْرَة *Basram*; pellium tamen minor illic dignitas & usus est; fœtus verò exscindendi sævitia omnino insolens & ignota. Quin ad Palæstinam usque tota inferior Asia hoc ovium genus

 alit,

alit, ſed quod pelle diverſæ indolis tegitur, & corpore giganteam illam molem neutiquam aſſequitur; æquè tamen dulce præbet ſebum. Hôc oriens, uti fercula cetera, ita frequentiùs oryzam, inungit; quæ inde ſapore imbuitur longè gratiori, quàm qui expectari poſſit ex butyro, vel quavis aliâ pinguedine.

His præmiſſis aſſerimus: quia de exiſtentiâ Zoophyti, gramina paſcentis, nullibi Tartariæ apud vulgum vel botanicæ peritos extat notitia & memoria, prout ipſe ad riſum & nauſeam exploravi, neque ulla res *Borometz* dicta, præterquam ovinum pecus, ibidem poteſt reperiri, meram eſſe, quicquid de hâc plantâ proditur, fictionem & fabulam: ſive hæc natales debeat conjecturæ alicujus contemplatoris philoſophi; ſive inſcitiæ tribuenda ſit primi relatoris, qui per linguæ ignorantiam, vel incuriam in parergô, rem auditam perperam intellexiſſe potuit; ſive cuicunque acceptam referamus occaſioni alii, quâ per longè diſſitas regiones paſſim provecta ambiguæ teneritatis pellicula integritatem hiſtoriæ ac nominis ſui amiſerit: donec tandem appulſa nobis cum prodigii lepore, in virum illuſtrem, curioſum & hujus peregrinæ lanuginis admiratorem incidens, vegetabili vultu ſuo fidem prodigii, ut ſolent mirabilia omnia, nullo negotio fecerit. Sic auctoritate illuſtratus error, mox ſcriptis quoque firmatus, ſapientiſſimorum ingenia & vulgi opinionem ita occupavit, ut hodie pro Zoophyti ſpecie inter rariora muſeorum oſtentari ſoleat, quæ veriſſima cæſarei fœtûs pellicula eſt. Scitè *Barclajus: Prodigia cum narrantur, excipi ſolent favore mirantium, & quanquam non ad verum exacta ſint, poſtquam ſemel ſcriptorem invenerunt, pluribus placent, veneratione creſcunt, vetuſtate commendantur.*

OBSER-

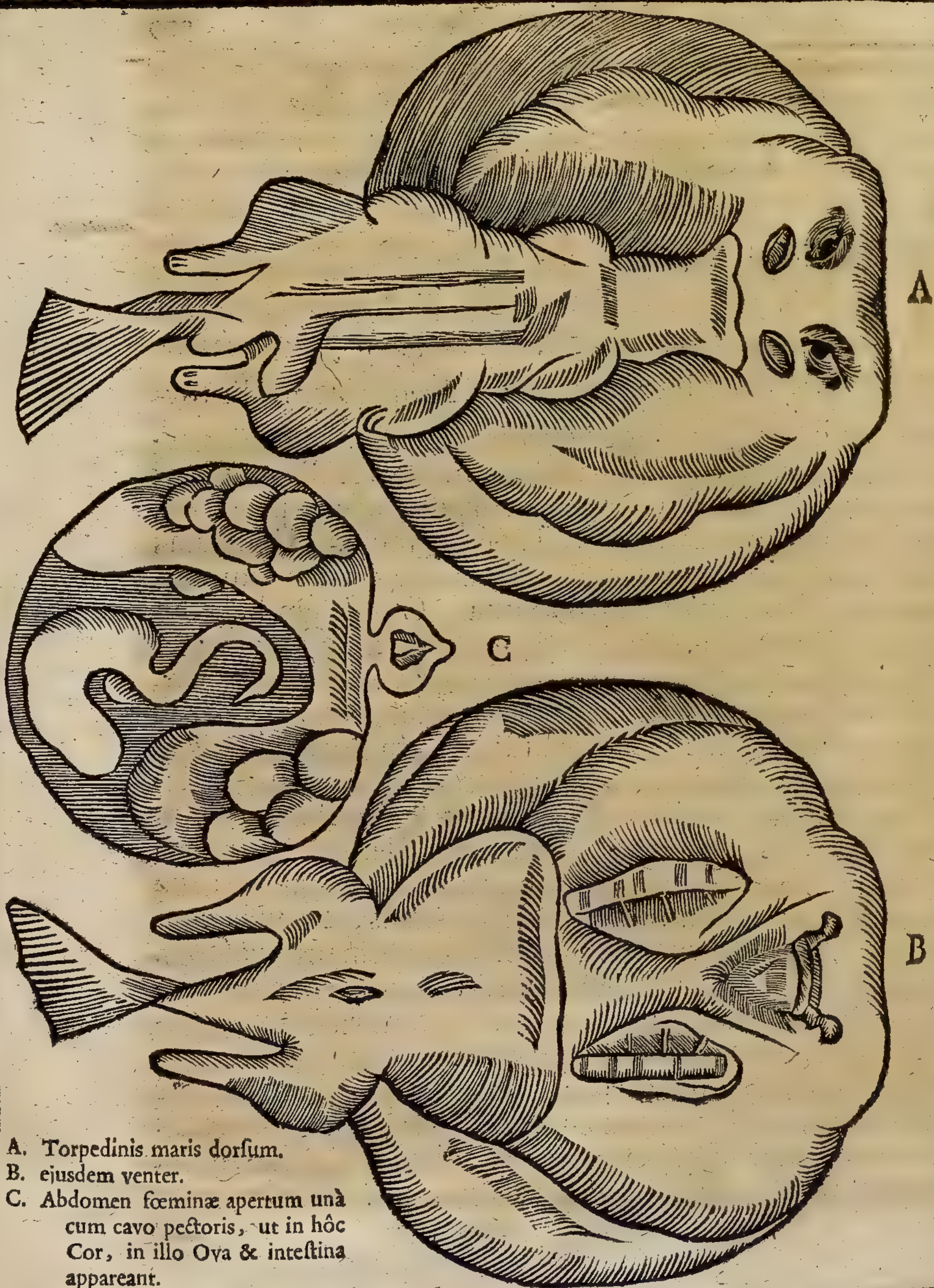
OBSERVATIO II.

Torpedo Sinûs Persici.

§ I.

Anatome.

Torpedo piscis, à stupore, quem contrectantibus incutit, nomen ut apud Latinos, ita quoque apud Persas & Arabes sortitus est, ut illis لرز ماهي *Lers mahii*, his رعّاد *riaad* nuncupetur. Frequentem alit torpedinem dives squamigeri gregis Sinus Persicus, & vernis præcipuè mensibus piscatorum verriculis immittit minimè desideratam. Figura corporis ei compressa est, Rajæ, exceptâ caudâ, similis, exactiùs tamen orbiculata; magnitudo tanta, ut geminæ spithamæ diametrum non excesserit, quam vidimus, maxima. Crassitiem habet in medio biuncialem, sensim oram versùs attenuatam, illic substantiæ cartilaginosæ, hic mollioris, exossis, & idoneæ, quâ pinnarum officium expleat. Exteriùs lubrica est & sine squamis, maculis variis distincta, in dorso albidis & fuscis, in caudâ obscurioribus: Venter candicat, ut in plerisque generibus piscium planorum & fundi amantium. Superficiem habet utroq; latere inæqualem, maximè in dorso, cujus medium in scutuli protuberat figuram; sub quâ exsurgit cauda insigniter prominens, & extra corporis quoque orbem ultra palmæ latitudinem protensa. Caput nullam habet eminentiam, sed intra corporis circulum clauditur. Oculi in eo parvuli, extra dorsi superficiem, prominent, latum pollicem tum à supremâ orâ, tum à se invicem dissidentes; palpebris singuli instruuntur duabus, penè secundum corporis longitudinem positis, exteriore validâ, quam rariùs claudit, interiori tenui & translucente, quæ in aquâ subinde nutat. Oculos à cul-

A. Torpedinis maris dorſum.
B. ejusdem venter.
C. Abdomen fœminæ apertum unà cum cavo pectoris, ut in hôc Cor, in illo Ova & inteſtina appareant.

mi latitudine excipiunt duo ſpiracula, ſeu foramina, obliquè oculis ſubtenta, eorumque magnitudinem referentia, quæ ipſa, in aquâ degens torpedo, tenuiſſimâ pelliculâ, ad modum humani nutûs, ſubindè claudit, ut qui obiter adſpiciat, alterum par oculorum putaverit; quod fortaſſè Clariſſimo *Borrichio* accidit. In ventre ſpectatur os, oculorum ſitui appoſitum: quod tantæ capacitatis eſt, ut, licet clauſum, pollicis articulo tegatur, ob laterales tamen labiorum anfractus in ingentem hiatum diſpandi valeat. Labia in caveam oris depreſſa acutiſſimis ſubtiliſſimisq; aculeis aſperantur, eo ſitu, ut res intromiſſas ægrè dimittant: Hos rara excipit dentium acutiſſimorum ſeries, in imis faucibus recondita. Oris utriq; ſinui inſtar narium incumbit anfractus ſeu hiatus lunaris figuræ, intus à cavo oris, molli (qualis ſub piſcium mandibulis latet) craticulâ diſtinctus, ac ne in ſeſe collabatur, oſſeo intergerino diſtentus ac firmatus. Mediam ventris regionem, videlicet partem abdominis, maximè ſpongioſam, mollem ac tenuiſſimam, diſtinguunt parva foramina, in duas ſeries dimiſſa, utrinque quina, anguſta, longitudinis exiguæ, in transverſum locata, donata ſingulari, quâ clauduntur, cuticulâ firmiſſimâ; quam adſtringunt gemini nervi, ſingulis foraminibus à latere affixi, eisque longitudine, ſitu & ſerie reſpondentes. Anus oblongo foramine pertuſus eſt, eo loco ventris, quo cauda extra circularem corporis ambitum emergit. Hic compreſſus egeſſit fæces atras, terreſtres, cum lumbricis palmaris longitudinis, albis, tenuiſſimis. Cauda craſſa eſt, cono ſimilis, in pinnam deſinens obliquè ſurrectam, extremitate decuſſatâ; quam in eâdem ſerie, pari ſitu, ſed anguſto intervallo, antecedunt duæ pinnæ aliæ, extremitate ovatâ, majuſcula quidem, quæ medio dorſo, parva, quæ extremæ caudæ propinquior eſt. Caudæ principium utrinque ſtipatur pinnâ carnoſâ majuſculâ, in planum hemiſphærium biuncialis dia-

diametri expanſâ; hæc in maribus deſinit in uncialem quaſi priapum, cartilagineum, tenuem, utcunque ſtriatum, binis in extremitate foraminulis pertuſum, ex quibus humor lacteus, pinguis, viſcoſus, levi compreſſione elicitur. Eviſcerata torpedo tenſam præbuit diſſecanti cuticulam, carnem candidam ex cœruleo dilutam: peritonæum firmum; vertebras à tergo cartilaginoſas, & in caudæ turbinem excurrentes; ſpinas nullas, ſed earum loco firmos tendines, à vertebris demiſſos. Cerebrum quinque refert conſpicua nervorum paria, quorum primum oculis porrigitur, poſtremum modico tractu medullam comitatur, cetera mox ab ortu variè diſcurrunt. In pectoris anguſtâ caveâ liberum pendet cor, ficûs figuram exactè referens. Abdomini capax ventriculus eſt, multis fibris firmatus, plenus atri fœtentisque excrementi; venis donatus pluſculis, unâque inter illas inſigniori, quæ ad epatis dextrum lobum protenſa, felleam lambit veſiculam. Ejus orificio ad lævam oblonga adhæret exiguæ molis glandula, informis, cœrulea, ſeu ea pancreas, ſeu lien fuerit. Epar ingens viſcus eſt, ex rubido pallens, duplici conſtans lobo; quorum primus totum replet dextri lateris cavum; alter ſiniſtrum occupat, priore minor & compreſſior, venam exhibens inſignem, atro ſanguine turgentem: Hunc poſteriorem lobum diceres Lienem eſſe, niſi cum illo (ſub pectore) tenui iſthmo coiret, ejusdemque planè ſubſtantiæ eſſet & coloris. Multis lobi infarciuntur adhærentibus glandulis, fortaſſe p. n. naſcentibus, qui diſſecti ſuccum fundunt pinguem, butyro ſimilem. Remotis cum ventriculo inteſtinis, prodit dorſo utrinque affixum vas quoddam tenue, pellucidum, curvum & inæquale, multis ductuum gyris perplexum, cui quodammodo carnoſa quædam ſubſtantia adhæret, alis veſpertilionum, quas anatomici vocant, non diſſimilis; uterum ſive ovarium eſſe dixeris. In fœmellâ, utrique

epa-

epatis lobo incumbentia inveni ova plurima, non testâ, sed tenui cute clausa, coloris in sulphureum pallescentis, in ceteris gallinaceorum ovorum vitellis ad assem similia, liquori mucoso pellucido innatantia, communi inclusa membranulæ (ovario) teneræ, pellucidæ, epati annexæ. A subtiliori anatome abstinere nos jussit climatis injuria, longam moram in conclavi nequaquam passa. Recensebimus potiùs sub dio enotatas, quæ se in torpedine Persicâ exseruêre, facultates mirabiles, passim à Physicis obiter, vel ex relatu aliorum descriptas.

§. II.

Facultates.

Videtur autem nostra Torpedo ab illâ, quæ in mari mediterraneo capitur, qualitatibus nonnihil dissidere; siquidem eas rectè describunt *Aristoteles*, *Plinius* & *Galenus:* perinde fortasse, atque Tarantula in Perside illas suo veneno tragœdias nunquam excitat, quas in Italiâ ludere perhibetur à Venerabili naturæ mystâ *Kirchero*, & nuper admodum à Cl. *Baglivio*. Nimirum horrificos vapores non perpetuò exhalat, sed, per intervalla temporis, nisu spontaneo explodit, dum, effugium conando, libertatis remoram aut contrectantis offensam sentit. Exserit virtutem quasi momentaneo quodam ructu & convulso viscerum motu, quo abdominis spiracula dilatando, aërem sorbet, eodemque illo nisu simul tremendum virus in auras excutit: parili ferè impetu, sed motu corporis remissiore, quo hystrices Africæ & Orientis spinas in lædentes ejiciunt; vel petulantes simiæ quædam, ad terrorem tangenti incutiendum, subitò tremiscunt. Sub aquâ manibus prehensa segniùs ferire sentitur; vel quòd excussam virtutem aqua intercipiat; vel quòd in elemento proprio non admodum irritetur. Extra aquam manibus illæsis nonnunquam diutulè tractatur, donec vel aëris pertæsa, vel pressurâ irritata, repente virus suum

dissolverit. Recens salo extracta frequentiùs acriùsque ferit, rariùs & languidè, si horas aliquot servata & tractata est. Nimirum, quò vivacior, major, recentiùs capta, eò stupefacit vehementiùs ac frequentiùs; Ferire item fœminea torpedo efficaciùs, quàm masculina mihi visa est. Ut contrectata, quàm maximè brachiis & humeris, ita pede (calceato) offensa, genibus, tibiis & femoribus torporem ac vim horrificam intulit. Cor sibi magis palpitare contestati sunt, qui pede, quàm qui manibus impetum excipiebant. Qui semel aut bis torporem experti erant, illi etiam cominus manum admoventes, horrificum vibrantis torpedinis frigus subsentire se testati sunt, nullatenus, qui primùm accedentes à contrectatâ nondum stupefacti fuerant. Negant piscatores, irretitam torpedinem attractione funium posse sentiri; certè, per scipionem stupor irritantis manibus inductus non est, nedum hastâ virgâque attingentis, quòd scribit *Plinius*, & credunt literati. Torpor illatus non est, qualis in artuum sopore percipitur, sed affectio repentina, quæ per tangentis membri processum ad vitæ spirituumque arcem momento penetrat, unde universum corpus animumq; percellit, partes nervosas ac duriores ita corripiens, ut manus, tibias, ulnas, verbô, articulos majores luxari tibi putes, præsertim ejus membri, quod excussos halitus proximè excipit; idque cum cordis horrore, artuumque omnium tremore, stupiditate ac frigore. Tanta est & tam velox horrificæ exhalationis vis, ut frigidi fulguris instar contrectantem suffundat, nulloque præmio (modò ne nimiùm torpedo langueat) exhalationis impetum facilè quis sustineat, ne piscem illico abjiciat. Dignum observatione incidebat, dum torpedines tractarem, aliquem ex spectante cœtu Africanorum, piscem audaci fronte iterum sustulisse, & sine horroris sensu continuisse. Roganti mihi ut modum revelaret: Attractum, inquit, libera-

beraliter & pleno pulmone aërem sine exspiratione præsenti animo retine; quam diu id feceris, nullam à pisce noxam senties. Feci periculum cum successu, & quibus recentis secreti copiam dedi, pariter sine horrore successit retentio. Autumo ego, in eâ aëris retentione halitus undique è corpore nostro copiosiùs spirantes, occursantibus ex pisce inquinamentis reniti; nam à longiori retentionis perseverantiâ, remissis nonnihil pulmonibus, iterum subsensisse venenatas exhalationes nobis visi sumus. Teneræ vitæ est Torpedo, adeo ut amplo etiam vase, aquæ marinæ pleno, retenta, nunquam in diem posterum vixerit: sed matutinis horis modicè tractata, post meridiem mortua sit. Mortua sine ullâ noxâ tractabilis est: quin & edulem ajunt; capta tamen, torporis formidine, dimittitur. Credunt piscatores, facultatem stupefaciendi torpedini pro tutelâ datam à naturâ esse, quâ pisces piraticos & vicinos quosque enervare possit ac torpentes reddere. Affirmat idem *Stagirites*, probat *Plinius*, & testantur veloces illæ apuæ, quas in torpedinum ventriculis inter ceteros pisciculos aliquoties inveni. In cupam aquæ plenam cum aliis piscibus deposita, id non præstitit; fortasse, quod capta hostem negligeret. Usum nullum habent torpedines, sed captæ dimittuntur: quo ipso à piscatoribus præmio inductis facilè eas obtinui. *Habessinos* impositâ torpedine (in lacubus & fluminibus captâ) febres curare relator est *Cl. Ludolfi*, *Hist. Æth. L. I. c.* 11. Frustra est *Sennertus*, frustra ceteri, qui de memorati torporis curatione agunt; quippe qui sponte & illico desinens, nullum relinquit corpori aut humoribus detrimentum. Figuram Italicæ torpedinis fœminæ exhibet *Matthiolus*, nostræ persimilis, si macularum ordinem, pinnamque caudæ extimam excipio, quæ nostræ surrecta & decussatæ extremitatis est, illi ad corporis planitiem expansa ac rotunda.

OBSERVATIO III.

Muminahì, ſeu Mumia nativa Perſica.

Mumia nativa in genere.

Nomen.

§. I.

Vernaculis Margaritarum & Turcheſiarum opibus, queîs Perſarum ſuperbiunt Gazæ, multis regio hæc paraſangis anteponit nativum quendam mirandæ virtutis liquorem, quem proprio nomine موميائي *Muminahì*, i. e. Mumiam appellant; vel in eminenti ſignificatu, vocabulo generali بلسان *Beleſſoon*, i. e. Balſamum; vel appellatione laudativâ قدرتي *Kodretì*, quod ultroneum à DEO & naturâ munus, id eſt, Mumiam naturalem inſinuat.

Hiſtoriam ejus dignam judico, quæ Latio noſtro, me relatore, innoteſcat, cùm à viatorum paucis cognita, à nemine deſcripta ſit, tantum abeſt, ut ipſum nobiliſſimum Medicamentum ad officinas noſtras unquam penetraverit: quippe quod ex durâ rupe parciſſimum emanans, ſoli ſacratur poſſeſſioni Regiæ, & intra sereniſſimæ familiæ orbitam conſumitur; raro ſaltem particulæ ex Regis clementiâ dimanant ad magnates, ſi quem reſciat præcipitem cum equo actum (prout contingit in venationibus) cum vitæ diſcrimine decumbere. Hæc eſt illa, ex opinione popularium, vera & genuina Mumia antiquorum, quâ apud priſcos Ægyptios corpora Principum condita, atque inde apud noſtrates Mumiarum appellationem ſortita fuerunt. Quod ipſum deinde nomen in balſamo artificiali ex aromatibus facto, veræque Mumiæ in conſervandis cadaveribus ſuppoſito, retentum eſt. Ea propter Perſæ Ægyptiam ſic dictam Mumiam, ceu indignam nobiliſ-

bilissimô nomine, vocarunt انسانی *Ensaanì*, vocabulo Arabicæ originis, Humani quippiam designante; sive substantivum respiciant موم *muum*, quod ceram, sive *Muminahi*, quod liquorem balsamicum nostrum, veramque Mumiam significat, ut nimirum ab hac genuinâ suâ, adulterinam Mumiam Ægyptiorum distinguerent. Est nostra, quam inducimus, Mumia, succus bituminosus, ex petrosâ montis superficie exsudans; fœdâ sutoriæ picis facie, colore, densitate, & quodammodo quasi lentore; recens dum rupi adhæret eâ liquidior: ad calorem tractabilis est, olei gaudens consortio, aquæ misturam respuens, inodorus prorsus, & Ægyptiacæ Mumiæ substantiâ persimilis. Carboni injectus sulphuris spirat graveolentiam, ex Naphthâ nonnihil attemperatam, naribus non omnino molestam; odore affini, quem vel Naphtha arida, vel Asphaltus, vel veterum Mumia Ægyptiaca, addo vel Ambra nigra suffumigando spirant: Nam omnia hæc non omnino dissimilis substantiæ bitumina sunt, majoris graveolentiæ aut suavitatis gradibus à se invicem recedentia, ob diversam sulphuris, vel si mavis, salis sui dispositionem & copiam. *Descriptio.*

§. II.

Collectionis historia.

Duplicis Mumia differentiæ est; Una primaria, quam eximia virtus, & paucitas nobilitant, ea, quam hîc potissimùm laudamus: Altera secundaria, quam largiori manu impertiens natura, minori efficaciâ instruit, supponi in illius locum & pro virtuosâ venundari ab impostoribus solita. Natalis locus Mumiæ primariæ, ab hominum aditu, pagis, fontibus est remotissimus, & maximè desertus, situs in provinciâ داراب *Daràab*, unius diætæ intervallo, ab urbe دارا *Darà*, ita à Dario conditore nuncupatâ, Persarum

ſarum Monarchâ ultimo, ex victoris ſui laudibus ſatis inclyto. Incunabula ei hîc præbet caverna quædam anguſta, geminam orgyjam inſtar putei demiſſa in petram ſub radice montis prærupti Caucaſii. Nam hic (Caucaſus) ex Iberiâ ſurgens, Aſiam, ut *Curtii* verbis utar, perpetuo jugo dividit, ſparſis ubique ramis Perſidem pererrans, locis plerisque ſterilis, at hôc potiſſimùm incultus & aſperrimus.

Ejus collectio aliquot retro ſeculis intermiſſa dicitur, vel quòd proventus ceſſaverit, vel quòd locus bellorum turbis amiſſus & oblivione obliteratus fuerit. Inventus iterum, & collectio redauſpicata eſt, in principio ſeculi à Chriſto ſexcenteſimi ſupra milleſimum; à quo tempore magnâ pompâ & ſplendore Mumia inde quotannis petitur. Et ne pretioſo rori legitimæ originis fides deficiat, quippe inter cariora Domûs Regiæ adoptando, ab ipſis ibidem ſupremis Provinciarum Directoribus excipiendus eſt, eâ quidem æſtatis parte, quâ ex intenſis Syrii caloribus maximè molleſcit, ac laterum aſperitatibus faciliori opere abſcedit. Ritus & colligendi modus hic eſt: Supremus provinciarum لار *Laar* & *Daraab* præfectus, cum ceteris ex utroq; territorio Regiis adminiſtris, indicto tempore ad montis radicem conveniunt, luſtrant & reſerant ſigilla, quibus cavernam ſuperiori anno obſignaverant. Tum ſaxo ingentis molis, quod ingreſſum claudebat, viginti bajulornm lacertis devoluto, unus ad extergendum bitumen intromittitur, inſtructus cochleari ferreo, ad rimanda latera, probè roſtrato. Ne verò colligenti, in obſcurâ ſolitudine, latebræ ac veſtimenta furandi occaſionem ſuppeditent, his totus exuitur, & præter pudenda nudus dimittitur: datâ priùs, quâ ingluviem claudat, aquâ limpidâ, plenis buccis continendâ, donec redeat. Speluncam ingreſſus, abradit quicquid ſuperio-

rioris anni decursu petra eliminavit, circiter horam unam in illo opere conficiens; Dum interim deputati, id tempus epulando daturi, repetunt tentorium, quod eum in finem è regione cavernæ magnificè expandebatur. E puteo redux, & Mumiam deponit Inspectoribus, & retentam ore aquam in patellam argenteam egerit, ab omnibus censendam, an pro acceptâ lotium suum substituerit: quin papilione eductus, in ano ipso immissis digitis visitatur, si vel inter sterquilinia gemmeum rorem condiderit. Tum verò Mumia igni illico liquatur, ut lapidosa excrementa unà cum bitumine abrasa subsideant, limpida ejus substantia in pyxidem argenteam, eam in rem noviter fabricatam, inclinatione effunditur, quantitatem plerumque referens viginti quinque مثقال Mescalium, i. e. unciarum paulò plus quatuor; nam *Mescaal* drachmam unam cum granis paucis continet. Obsignata pyxis, â præsentis coronæ primoribus quinque, hemerodromo porrigitur, sine morâ in Regiam Isphahanensem exportanda. Quæ impura remanet portio, eam inter se, connivente Rege, curatores dividunt. Dehinc, clauso rursus signatoque aditu, concio dimittitur.

§. III.

Mumia secundaria.

Secundaria Mumia sparsim ex rupibus desertorum in eodem montium tractu, *Laram* inter *Darabum*que urbes, exsudat. Hæc, ut pari naturæ studio non est elaborata, sic multis passibus ignobilior & virtute inferior est, adeoque hæc, si inveniatur, cuivis promi permissa est, modò ob præcipitii difficultatem possit. Celeberrima ex his est, & pro pretiosâ supponi frequentiùs solita, quam loci sui nomine colligentes agricolæ *Sehebbenaad* vocant: Adhæret prærupto cacuminis dorso, quò fune, qui abradat, horrendo spectaculo demittitur; sagittarii etiam telis infernè missis particulas disjungunt. Redolet

let ſuffitu ſulphur crudum ex Naphthâ, graviùs quàm pretioſa; venum nobis oblata à poſſeſſore ſuo, tanto argenti pondere, quantum ipſa in lance librabat. Alia ab ignobili loco, nomine agreſti *Tſjenpèh*, aliis *Tſjampèh*, dicebatur, quæ quadruplo argenti pondere conſtabat; expers crudæ illius graveolentiæ; fumigata Ambram nigram ex Aſphalto referebat, proximâ ſuavitate, vel majori penè, ac ſpirat Mumia nobiliſſima Ægyptiaca veterum, cujus quoque exhibebat friabilem conſiſtentiam. Per Mumiam *veterum*, non intelligo dubiam illam fœdamque hujus nominis miſturam, quam officinæ exhibent; aut à vulgo ita appellata humana cadavera, in arenis deſertorum exſiccata, ſed veterum illud Balſamum, quo nobiliorum corpora replebant Arabes atque Ægyptii. Hujus duplex genus reperio: *Unum* pretioſiſſimum & multò rariſſimum, è Principum cadaveribus depromptum; cujus particulas in citeriore Aſiâ inter rariora Magnatum invenire nonnunquam licuit: hoc, & ſubſtantiæ ſimilitudine, & pretio, & vel ſolâ nominis parilitate ſe genuinam Mumiam Darabenſem teſtabatur; ſuffitu verò (quo Mumiam Tſjampenſem magis redolet) cum Benzoino, Styrace, vel Opobalſamo ſe permixtam prodit: à quo & illud fortaſſe obtinet, (niſi id debeat antiquitati) quòd comminutum in colorem rufum nonnihil inclinet. *Alterum*, quod pro verâ veterum mumiâ paſſim & copioſè in Europâ aſſervamus, ut exuvias ignobiliorum corporum infarcivit, ſic & viliorem, ex quâ conflata fuit, materiam exhibet. Aſphaltum eſſe crederem, nam ejus ſuffitum ſpirat ſatis genuinum.

Nativæ mumiæ perſimlem liquorem fundi vidimus in Naphthiferæ Caſpii maris peninſulæ monte quodam, ſito tribus milliaribus ab urbe Mediæ *Backuu*. Emanat ex ſummitate, liquidiori primùm ſubſtantiâ, ſenſimque defluendo congelaſcit, ignaris ruſticis ſolùm pro ignè bal-

balneario serviens. Sed quæ inde ab uno circiter milliari puteis extrahitur Naphtha nigra, ea negligenti tractatione perpetim in terram profusa, in consimilem resinam indurescit. Hæc ab illâ secundariâ Mumiâ, per graviorem sulphuris sui & Naphtham nigram spirantis fœtorem dignoscitur, quem recens redolet, etiam non accensa, sed facta antiquior deponit. Ejusdem notæ ac farinæ est Bitumen congelascens aridum *Strabonis Lib. XVI. de Sit. Orb.* cujus fontem esse in agro Babylonio prope bitumen liquidum, seu Naphtham, ex Eratosthene adducit. Ego locum non vidi; suspicor ibidem & nunc reperiri, quia liquidum inde petitur. Prædictarum Mumiarum cum Naphthâ aridâ, Asphalto, Ambrâ & Mumiâ veterum tanta est in substantiâ, colore & consistentiâ parilitas, tanta in odore & virtute affinitas, ut vix non audeam prædicta omnia ejusdem generis bitumina affirmare: quarum, quæ intercedit, major vel minor odoris suavitas & virtutis præstantia, partim ex loci natalis diverso colo, partim ex subterranei ignis diverso gradu & ustione dependeat; ita, ut in illâ seu percolatione, seu sublimatione, paulò aliam sui sulphuris depurationem, & particularum dispositionem nanciscantur.

§. IV.

Vires & usus.

Ad Mumiam primariam ut redeamus; hæc omni illâ pollet virtute, quâ scribitur veterum, seu Arabica, seu Ægyptiaca, olim excelluisse: Ossibus verò glutinandis tantâ claret efficaciâ, ut fracturas crurum in animantibus paucis diebus, in pueris quidem triduo, in pullis gallinaceis intra diem vertentem, modò ritè reducta sint, firmare & ad usum stabilire credatur. Quæ medicamenti efficacia in vulgus Persarum innotuit adeo, tantâque fide creditur, ut vel quicquam de eâ dubitare ipsis religio sit. Usus ejus internus & externus est. *Internè* balsamum

præſtat vulnerarium eximiæ virtutis, in viſcerum apoſtematibus & ulceribus ſanandis, reſolvendo ſanguine coagulato, rupturis & ceteris malis, quibus à caſu ab alto præcipitantium viſcera violantur, ſi ejus particula, cum modico butyri liquata, propinetur; cavendo, ne dentes medicamento imbuantur, quos offendere ac vacillantes reddere perhibent: crediturque hæc nobiliori Mumiæ non admiſſi adulterii nota eſſe. *Externè* valet in luxatis articulis, qui poſt reductionem, artis lege inſtitutam, loco emplaſtri, prædicto liquamine ſemel tantùm inunguntur: quæ verò inunctio, ſi ante reſtitutionem fiat, tendines, interpoſitâ unius noctis morâ, ſic arctari ajunt, ne reduci poſtea transmota pars ullâ arte valeat. Utrovis verò interno & externo uſu potiſſimùm, quod dixi, in fracturis oſſium graviſſimis locum obtinet, ſi Mumiæ portiuncula liquetur in ſufficiente quantitate butyri, pars liquata plus minus granis Mumiæ quinque imprægnata, deglutienda detur, reliquum linteo illitum fracturæ probè reductæ applicetur; ſic factâ ſemel deligatione, non ſolvuntur faſciæ ante uſum membri. In pullis gallinaceis, ſi crus frangitur, duo vel tria grana pro utroque uſu ſufficiunt. Hanc ſtupendam in fracturis efficaciam non dubitavi ego (ut ſoleo miracula naturæ) inter ea referre, quorum veritas conſtare debet ex tribunali αὐτοψίας & experientiæ. Experimentum igitur in Gallinis inſtituo, non ſemel, ſed quoties Mumiæ particulam pretio vel dono obtinere contigit, & in applicatione omnia ad præſcriptum exequor. De Mumiâ autem primariâ conſequendâ, cum fruſtra laboraſſem; Secundariam ſubſtituo, vel eam, quæ pro primariâ falsò venditabatur. Pollere enim eâdem virtute dicitur, ſed ſegniori ſaltem. Quid tum? ſucceſſit aliquis ſemper effectus non illaudabilis, verùm longè infra deſiderium noſtrum & ſponſorum jactantiam, ut vel ſine bitumine obligata pullorum

Experimentum.

cru-

crura solidari non multò tardiùs, comperiverimus. Accidit postea, ut cum forte fortuna in nobilium coronâ exprobrarem ultra vires jactatam Mumiam; diffidentiæ extemplo vindex me adoriretur quidam domesticus Gubernatoris Larensis: virtutem Regiæ Mumiæ, cujus particulâ gaudebat, in consolidando osse probaturus, antequam me, ut ajebat, dimissurus sit. Rem magnâ fiduciâ aggreditur, turbâ hominum spectante, cujus hîc integram rem sistam Lectoris censuræ. Recipiebat Darabensis Mumiæ pretiosæ quantitatem cicerculæ, id est, grana duo vel tria; cui de secundariâ pro majori corpore addebat quantitatem triplam; junctas liquari jubet cum butyri modico (circiter drachmâ unâ) in cochleari argenteo, quod illi negotio exhibui utensile meum. Hoc dum fieret, producitur in scenam pullus gallinaceus semestris, cui frangi crus alterum mihi committitur. Fregi penitus, ita ut festuca è cute pertusâ promineret; reduxi, & ligulam balsamo nostro inunctam fracturæ calidam circumposui, spleniolisque firmatam obligavi: quod balsami liquefacti supererat, gulæ ejusdem infudi deglutiendum; sic servavi gallinam loco angusto tenebricoso: omnia sic jubente, qui Mumiæ susceperat patrocinium. Postero die convocatis in idem tempus, qui pridiè sponsores & spectatores adfuerant, gallina è tenebris producitur, solvitur ligulis & dimittitur. Quæ tunc expansis alis quatiens, suæ applaudit libertati, & expeditè discurrit, ut escam quærat; tantillâ cum claudicatione tamen, quantula vel in sano pede inferri offensa potuisset ex spleniorum pressurâ. Mox sparsis granis assiliens, doloris se ampliùs expertem, vel hôc ipso testata est, quòd ceteras gallinas audacter impetiverit, & ab escâ depellere conata sit. Mirabundi stetimus, quicunque de Mumiæ dotibus dubitabamus. Postulatus ego, sponsorum sententiis ut subscriberem: nisi, ajo, scriniariorum arte fracturas quis conglutinaverit,

naturali certè nondum combinari: quippe licet Mumiæ eximiam virtutem videam & prædicem, neutiquam tamen me credere, naturam quocunque etiam fortissimo remedio jutam, uno vertente die tantum præstitisse opus in exsangui crure, secrevisse calli materiam, glutinasse, indurasse. Nec moror, crure dissecto, fracturam oculato examini subjicere: in quo offendimus externam cutem, sub balsami liturâ, plus solito crassiorem, ossis fracturas firmiter stringentem: quâ ipsâ scalpello remotâ, periosteum prodit mirè quoque conspissatum, quod fracturam fasciæ instar obvolvens, festucas loco suo retinebat & firmabat: abrasâ verò eâ membranulâ, tantum abest, ut intermedio callo, quod credebant, fracturæ cohæserint, ut potiùs levi attactu disjungerentur: comparente in oris fracturarum cruore exiguo, pro ferramenti primordio: Ex quo constabat, naturam opus suum laudabiliter inchoasse quidem, neutiquam perfecisse. Hujus experimenti fiduciâ cum deinde virtutem Secundariæ in subjecto humano explorarem, (nam ejus copiam per natalem locum peregrinatus coëmeram) callum quoque celeriùs, quàm quovis medicamento porotico obtinui, excrescentem plerumque ultra desiderium.

OBSERVATIO IV.

Dracunculus Persarum, in littore Sinûs Persici.

Appellatio.

§ I.

Hæc vita est Ormusiensium, imò civium totius littoris Persici, ut perpetuas in corpore calamitates ferant ex cœli intemperie: modò sudore diffluunt; modò vexantur furunculis; nunc cibi sunt, mox aquæ inopes; sæpè ventis urentibus, semper sole torrente, squalent;

lent; & quis omnia recenseat? Unum ex ærumnis gravioribus induco: nimirum *Lumbricorum* singulare genus, quod non in intestinis, sed in musculis per corporis ambitum natales invenit. Latini medici vermem illum nomine donant τῶ δρακοντίω, s. *Dracunculi*, vel propter aliquem cum figurâ colubræ similitudinem; vel quòd serpentis more convolutus in musculo hospitetur, vel quòd serpentis instar sub cute progredi, credatur *Rhasi* (medico centenario) relatori. *Sennertus*, Germanorum ille Galenus, & ex gregariis scriptoribus non pauci alii Dracunculum confundunt cum *Crinonibus* puerorum, i. e. cum pororum excrementis illis, quæ, ob lentorem, figuram vermiculorũ referunt, Germanicè appellatis Mitesser. *Avicenna* eum vocat عرق مديني *Irk Medinì*, id est, Nervum Medinensem; seu, ut Carmonensis ille vel supinus vel indoctus ejus interpres, ex vocabuli عرق ambiguitate perperam reddit, *Venam Medeni, Lib. Can.* 4. *Fen.* 3. *Tr.* 2. *c.* 21. Per Medinam autem intelligit Arabiæ oppidum, quod Arabes ob excellentiam مدينة id est, *civitatem* absolutè, vel مدينة النبي i. e. *civitatem prophetæ* vocant, quoniam Meccâ fugiens Mahhammed, sedem hanc suam constituit. *Gvineenses* nigritæ linguâ suâ Meinensi vermes illos vocant *Ickòn*, ut produnt reduces ex aurifero illo Africæ littore. *Persæ*, Sinûs accolæ boreales, alumnos suos پیوک *Pejuuk* & نارو *Narù* nuncupant. Sed quid moramur nomina? de quibus abundè satis disseruit *Velschius*, multijugæ lectionis & eruditionis Medicus, *Exercitat. d. Ven. Med.* Ego de *Dracunculo* & ejus attributis pauca tantùm, atque ea tradam, quæ autopsiâ & experientiâ meâ hausi.

§. II.

Descriptio. Dracunculi Vita.

Confidenter autem vermem voco, contra ἀντίθετην quoque

que *Avicennam*, qui de Dracunculi vitâ animali dubitans, nervi eundem, vel venæ maluit, quàm animalis vocabulo insignire. Obiter enim inspectus, prout plerumque successu temporis extrahitur, aut frustillatim cum pure egeritur, nervi figuram quandam non obscurè exhibet. Verùm, felicior ego huic partui obstetricatus mihi videor, cui bis contigit vivum, quod raro evenit, uno nixu extrahere ex cavô scroti: unum Afro, alterum Persæ; uterque in lucem editus spontalem motum vitamque prodebat, atque ostendebat clarissimè spectatoribus, à me in rei fidem advocatis, quibus duo intererant juvenes chirurgi. Notabile erat, quòd in aquam calidam injectus actutum marcidus & immobilis flacceret; extractus inde, rigebat illico & movebatur, satis obscurè tamen; in aquam frigidam verò immissus, valdè se huc illuc curvabat, & submersus, algidi humoris impatiens, caput ultra aquæ superficiem subindè exerebat, motu, profectò, percepti doloris indice, & alio planè, ac cernitur in chordâ aut filo duplicato, quæ admisso humore gyrantur, ex mechanicâ partium dispositione & necessitate. Qui igitur ægrotis nostris nunquam credideramus, de subcutanei lumbrici vitâ & motu, atque inde enascente repentino dolore querulis, nunc ultro pedibus ab *Ebn Sinæ* discessimus sententiâ, imposterum credituri, verum animal esse & lumbrici speciem, quam Venam perperam appellaverat *Avicenna*, ille Arabum maximus ut *Zacutus Lusitanus*, & oculatissimus ut *Mercurialis* eum vocat.

Forma. Lumbricus ille coloris est ex pallidô albicantis, longitudinis incertæ, pedalis, cubitalis & ampliùs; tener & teres, chordæ in citharâ (crassioris) tenuitatem referens. Rostello instruitur, quod Persæ ریش *Riisj*, sive barbam, vocant: nam per microscopium conspecta, pilos referre dicitur; album est, pellucidum, digitum longa, pili instar tenu-

tenuissima, & tenerrima adeo, ut sponte fatiscens, dum in lucem editur, aut cum epithemate divulsa, segnes chirurgi oculos haud subeat. Ad radicem barbæ punctum atricolor, & inermi etiam oculo ibidem oris vestigium quoddam, in caudæ extremitate verò foraminis quoque punctum, velut ani nota, conspicitur. Duplici constat tunicâ, utrâque albidâ, interiori paulò teneriori, cujus cavum liquore albo, pingui, nonnunquam & seroso referta est, nulla omnino sanguinis comparente guttulâ.]

§. III.

Generatio & nativitas.

Patria.

Non est bestiola hæc soli Persidi vernacula, sed & Gvineæ in Africâ, & *Rhase* ac *Avicennâ* testibus, Chorasmiæ & Ægypto quoque. Medinensem Arabiæ tractum earum feracem testatur sæpe laudatus Arabs, & morbum sub hujus Patriæ titulo, ex instituto pertractat gemino *capite* 21 *&* 22. *Lib. Can.* 4. *Fen.* 3. *Tr.* 2. Dracunculorum genitrices quoque offendi pagos mediterraneos quosdam terræ Gangeticæ ultra *Paliacattam*. Vestigia inveni quoque in Tartariâ desertâ, prope flumen *Jaïcum*, quà Caspium subit. Omnem autem Dracunculi patriam comperivi æstuosam, torrentem & intemperati cœli; solum vero in eâ salsum, sterile & arenosum, quod aquam nec in superficiem effundit, nec in intimo sinu fovet aliam, nisi salsugine inquinatam & siti restinguendæ ineptam. Imber igitur brumalis (qui cœlo Ormusiensi præsertim parcissimus est) per terræ superficiem confluens, cisternis amplis, eam in rem operosè fabricatis, excipitur, & reservatur studiosè, velut potabilis annona, parci Jovis indulgentiâ sibi ad demorandum eo cœlo concessa: id quod insectorum nostrorum generationem inquisituris probè notandum est. Lucem sortitur eâ æstatis parte, quam ardens infestat canicula; quasi infelix monstrum non nisi inauspicatò nasci oporteat. Prout verò una æstas fer-

Tempus nativitatis.

ven-

ventior eſt alterâ, ita præſertim fœcundiſſimam lumbricorum eam fuiſſe expertus ſum, quæ maximè erat æſtuoſa. Gaudet præ ceteris partibus crurum hoſpitio, præſertim à genibus ad imum usq; pedem: in femoris verò proceſſu, à lumbis ad usq; genua, non æquè frequenter gignitur. Malleolum externum & internum sæpiſſimè omnium occupat. Ex pede imo, & brachiis, aliquoties eduxi. Sub patellâ, in genuum juncturâ, ſcrotoq; latitantes, tum ex manu, coxâ, lumbis, latere, omnino ſemel & bis extraxi; ex aliis partibus, quod memini, nunquam. Ut plurimum ſub carnoſo deliteſcit panniculo, ſitu ſanè promiſcuo; nunc ſupra muſculum rotatus in multos gyros; nunc in rectum extenſus; nunc muſculorum interſtitiis impactus, ſæpè ligamentis artuum mirè implicatus, ſæpiſſimè omnium vago flexu per muſculos diſtractus: hoc enim ex dolore, motu & exulceratione diverſarum partium, & ex his factâ divulſi unius dracunculi excretione, luculenter conſtat. Extraxi ſcribæ vermem triplici hebdomade, cujus extremitatem ſub genu prorumpentem dum ducerem, major pedis digitus, velut continuâ chordâ tractus, ingenti dolore movebatur, & ſub eo tandem extrema portio, multâ ſanie excreta eſt. Eduxi fabro lignario, cujus altera extremitas in ſummitate ſuræ locata primùm lucem vidit, media portio ſub malleolo, extrema demum in plantam pedis protenſa moleſtiſſimè prodiit. Hæc de ſitu. Paucis nunc ipſum ortum & huic annexa.

Locus generationis in corpere.

Situs varius.

Ortus.

§. IV.

In lucem prodituri nuncia plerumque eſt febricula, ut plurimum ephemera, nonnunquam in tertium diem protracta, cum fœtæ partis levi rubedine & tumore; in quo poſtridiè exſurgit puſtula piſi magnitudine, tenera, aquoſa, pellucida, non rarò atricolor: quâ poſt unum aut alte-

alterum diem sponte ruptâ, vel acu apertâ, prosilit lumbrici summus apex, sive rostellum, ibidem hactenus absconditum, quod pedetentim & reliquum corpus undecunque subsequitur, blandâ attractione quotidiè solicitatum. Sæpè etiam non nisi prævio partis dolore, & duritie vix sensibili nascitur; rupto ibidem, quo perpetuò sibi viam parat, ulcusculo, sine epidermidis pustulâ. Excretio, pro lumbrici magnitudine & maturitate citiori, tum pro situ & loco generationis vario, facilior est aut difficilior, longior aut brevior: rarò autem pariter & vivus, frequentissimè successivo tempore, diebus circiter decem, extrahitur. Omnium felicissimè egreditur, qui in scroti cavo absconditur, nam hunc, barbâ exertâ, vivum illico educimus, sine dolore & purulenti ulceris incommodo. Supra musculum aliquem in crure aut brachio non admodum dispersus jacens, vel in gyrum volutus, qualis oculo & tactu deprehenditur, intra paucos dies, à quo maturare incipit, sine notabili pure & molestiâ, quin vel uno interdum nisu extrahitur. Ex femore & ulnis plerumque facili partu exit, diebus admodum paucis. Situ vago ligamenta pedis involvens admodum difficulter, morâ videlicet viginti vel ampliùs dierum, excluditur, cum tabo quotidie copiosissimo magnoque ægroti cum dolore & incommodo. Id evenit, si importunâ manu attractus rumpatur: Rumpi autem & recedere contingit, si ligamentis valdè implicetur, vel agglutinetur, præsertim distantiori, ab exitu, loco: haud enim pariter dracunculus, sed per partes, maturatur, ita ut nascente extremitate unâ, videlicet capitis, reliquum corpus generari adhuc, & velut per appositionem (ut in scholis loquimur) produci videatur. Impar hinc in extractione successus est; ita ut aliis diebus facilè & magnâ portione excedat, aliis planè renitatur, quicquid attraxeris, aut cum acerrimo patientis dolore tentaveris; donec, quod videtur, succe-

dens portio elaborata fuerit, & ſecreta à parte illâ, cui adhærebat. Durat hoc pacto partus ille, cum ulceris ſanatione, menſtruum penè vel ampliùs ſpatium; præſertim in corpore cacochymico. Tria igitur, implicatio, maturatio tarda, & enormior longitudo vermis, exitum protrahunt. Uti de utrâque priori, ita de longitudine nihil determinari poteſt. Viro tricenario vermem ex ſurâ, felici quotidie cum ſucceſſu, plus minùs palmari longitudine produxi, nec intra tertiam hebdomadem finem aſſecutus ſum; credo adunatas, quas indies reſecabam, particulas, geminæ orgyjæ longitudinem exceſſuras fuiſſe. Contingit etiam eodem decubitu plures edi dracunculos: Uni ego juveni heluoni, jam tertiùm Medioburgo ad Indias remiſſo, per unam continuam æſtatem, eduxi lumbricos ad minimum decem. Aliquoties uno menſe ex eodem crure tres, quatuor & quinque ſuſcepi. Nonnunquam ex eodem ulcere, geminos eodem partu, in alio totidem ſucceſſu temporis eduxi. Non raró contigit lumbricum medio corpore, adeoque duplicatum, prodiiſſe, extremitatibus intrò abditis. Si totus in profundo generetur, longâ ulcerationis morâ putreſcit, ut vix lumbrici veſtigium effluat, niſi quod ex albis tabi ſtriis colligas. Numerus vermium non ſemper dignoſci poteſt, dum ruptus retrocedit, & interpoſitis diebus alio loco prodit ulceratio gemina, cum multa excretione particularum, incertum ejusdemne, an alius etiam dracunculi. Nam in ſtatu cruris, ex ulceroſis cuniculis & tabi latebris depravato, vermis plerumque præpoſterè, putrefactus, & partitis vicibus, excluditur. Infeliciter ſitus, & imprudenter tractatus, aliquando pediſequam ſortitur contumacem fiſtulam. Accidit interdum, ut dracunculus à tumore, nativitatis prodromo, in annum poſterum ſine patientis incommodo ſopiatur, videlicet ab aëre victuque mutato. Tractavi Armenos, Perſas & Batavos, qui itinere

nere, per Ormusiense littus facto, vermifero semine inquinati, sequenti anno, nil talium conscii, dracunculos peperere alieno cœlo. Novi, qui vestigium lumbrici, quod Gamrono asportaverat, gemino anno Isphahani servaret, non priùs exclusum, quàm tertio anno, ubi redux in viâ non procul Gamrono abesset. Multò majori cum difficultate parit, qui serpentigenum virus in aliam regionem transvehit, quàm qui idem cœlo excludit vernaculo; Aëris enim genius partum ac sanationem accelerat; fortasse caloris sui excessu, qui putrefactionem promovet, quâ res, toto genere præter naturam, à sanâ parte secedit faciliùs. Non aliud æger incommodum, quàm ex affectâ parte sentit, cetera sanus, nisi in quantum dolor actiones impedit.

§. V.

Principium Seminale.

Ad curationem rectà pergerem, nisi priùs de origine Dracunculi, & seminali ejus principio pauca dicenda essent. Insecta & viventia quævis ex ovis homogeneæ speciei, & lumbricos quidem humanos ab ovis fortè culicum & muscarum nasci, recepta est atque constans sententia recentiorum, qui ex semine æquivoco, ut in scholis loquimur, quicquam viventis generari posse negant. Difficilis explicatu fuerit stupenda illa transformatio, quâ fœtura culicis in tam heterogeneæ formæ longitudinem protendatur. Non sunt intestina tantæ angustiæ, quæ recens exclusam sic extenuent. Et quid ejusdem speciei ova disponat, ut exclusa in intestinis crassis fiant ascarides, in tenuibus verò lumbrici? Dices: tenerioris ovi genus esse, quod citiùs, adeoque in intestinis tenuibus; durioris verò & alius bestiolæ, quod in crassis excluditur. Speciosam fateor conjecturam! sed quæ unam tollens difficultatem, plures substituit. Quas etiam quoquo modo eluctatus in generatione lumbricorum in intestinis, quæ-

res denuo: quî igitur ova, ex quibus naſcuntur Dracunculi (ſive ea lumbricorum terreſtrium, ſive aliorum inſectorum ſint) conſervari poſſint, ne tam longo circuitu cum ſanguine agitata deſtruantur, ſed ſarta tecta deferantur ſub cutis ambitum? Pone, hanc incolumitatem deberi rapido humorum motui & patentioribus illo cœlo ductibus; vel, ſi via placet compendioſior, dic potiùs: volitantes in aëre ovorum atomos (ſed cujusnam animantis?) patentiſſima ſubire cutis ſpiracula, vel iisdem, prout gemmis & tuberculis plantarum evenit, ab ipſis inviſibilis parvitatis inſectis inſeri; Pone inquam, hæc omnia ſic, vel aliter, ſub calente cœlo contingere; quid igitur fœtum ex tantilli ovi puncto naſcentem tam longè extendat, tam vario ſitu diſtrahat? Cur non ſimul & uno actu maturus prodit? quin prior pars vitæ particeps lucem ſubeat, dum reliqua (velut ex *Nili* limo fabuloſi mures Pliniani) ſucceſſu temporis generetur. Ad æquivocam autem generationem *Ariſtotelis* ſi relapſus fueris, & rudem hanc naturæ ſobolem, dixeris, haud magno negotio ex materiâ putridâ, vel excremento tertiæ concoctionis, generari poſſe, quomodo vel ſecundum principia *Carteſii* lumbricum ſibi formavit Cl. *Blankardus, Pr. Lib.* 3. *c.* 10: trecentæ te rurſus involvent difficultates, imò abſurditates aliæ, à quibus poſitionem tuam nunquam vindicaveris. Relatori mihi ſatis fuerit culpaſſe imbrem, è ſuperficie terræ, pro annuo potu in ſubterraneos fornices collectum, & in iis ſtagnantem, qualem omnis propinat Dracunculi patria; atque indicaſſe, ſeminale principium in eâ colluvie, non in aëre, aut cibo, certo certiùs hoſpitari: quicquid contradicant hoſpites ibidem Europæi: qui ex fontibus ſcaturientem, aliquot milliarium intervallo indies delatam, cùm bibant, hâc tamen polluuntur lue ſerpentigenâ. Verùm neſciunt ſæpe ipſi, quid ingurgitent ſiticuloſi, cremato vinove bene poti: exhibent famuli aquam, quæ ad manus

nus est, non quæ petitur. Atque ipse, Gamroni versatus, experientiâ didici, Camelarios Batavis ibidem demorantibus, pro fontanâ Issinensi, asportasse aquam ex pluviali lacu, quæ est in mediâ viâ. Sententiæ meæ testes habeo cives montanos, qui in eodem natali solo, sed circa fontium scatebras, habitantes, non norunt dracunculos, nisi nomine, nec concipiunt unquam, nisi rarissimè ii, qui per deserta profecti, virus ex stagnis imbrium hauserint. Conceptionem autem promoveri aëris genio & diætæ erroribus, haud inficior.

§. VI.

Curatio.

Curatio vulgaris inter populares hæc est: Emplastro, aliove medicamento emollienti, durities maturatur, ut lumbricus infixus suppuratione sensim proliciatur; deprehensi portio, quanta lenem attractionem sequitur, circa ligulam pollicaris longitudinis rotatur, & epithemate retinetur, ne in ulcus recedat. Ulcus indies geminâ obligatione à pure suo liberatur, iteratâ semper attractione & totalis eductionis qualicunque tentamine. Cautio est, ne fiat attractio fortis aut subitanea: Illa inanis est & dolores excitat, quòd vermis, parti alicui circumvolutus vel agglutinatus, frustra solicitetur priùs, quàm maturando abscesserit; hæc verò periculosa est, quâ vermis plerumque rumpitur & intro recedit, multis symptomatibus possessorem afflixurus, donec largiori suppuratione, vel eodem illo, vel novo ulcere excernatur. Si contingat aliquâ corporis parte extra ulcus retentum dracunculi finem, dolores parere tensione suâ, & omnino frustra ad exitum cieri diu, quòd procul inde insolubilis tendinosæ parti adhæreat, tunc, (quod experientiâ meâ & ægrorum cum incommodo didici) satius est finem dimittere, ut intro recedat, & negotium liberum committere naturæ: sic facto deinde, in loco remoræ, novo ulcere, minori cum

dolore & periculo ibidem extrahetur, vel morâ longiori putrefactus cum tabo copioſo effluet. Cum novam portionem extraxeris, antiquiorem reſecare liberum eſt, ne glomeratus obligationi obeſſe ſuâ magnitudine poſſit; ſufficit tantillam particulam extra ulcus retineri ligulæ circumvolutam, quâ receſſio impediri, & extractio iterari in proximâ obligatione valeat. Verme penitus egeſto, fiſtuloſum ulcus vulgari quovis remedio perſanatur, paucos intra dies & ſupra omnem tractantis fidem, facilimè. Vulgus pauper ſolâ ceparum, ſub cinere toſtarum, impoſitione totum maturationis & eductionis negotium perficit, non infeliciter. Sunt ex illo, qui frequenti aquæ frigidæ affuſione ſibi conſulere ſatagunt, dicuntq́; ſanam partem à corruptione ſic conſervari, arceri affluxum ex reliquo corpore, & impediri, ne excreto verme, ulcus remaneat: quæ philoſophia, quàm craſſa videatur, in illo tamen æſtuoſo climate, abſurda fortaſſe non eſt. Sanè in *Javâ*, qui laborant morbillis, niſi ſtrenuè perfundantur frigidâ, vix evadunt. Novi *Batavia* chirurgum (fratrem Clariſſimi Viri D. D. t. R.) qui tres natos ſuos, quos Europæâ methodo pertinaciter tractabat, omnes uno menſe amitteret; cum vicinus nigrita ſine medicamentis liberos, quibus numeroſè inſtructus erat, omnes ſervaret, nullo adhibito remedio alio, niſi ſolô hôc baptiſmô, ſub dio mane & veſperi iterato. Conjicio, materiæ peccantis effervescentiam, tum excedentem ſubtilium particularũ expirationem, hâc perfuſione inhiberi. Cum momentum omne in vermis extirpatione poſitum eſſe, hujus terræ lippi & tonſores noverint, evenit aliquando, ut præpropere factâ inciſione, deprehenſum pro lumbrico tendinem violent, tragico partis affectæ damno. Vidi duos, ex craſſo illo errore chirurgorum, (quorum profunda eſt per Aſiam univerſam inſcitia) claudos eſſe redditos. Antequam vermis eductionem moliaris, humores evacuare

in

in principio morbi oportet, ac temperare in progressu, ne ab affluentium copiâ & acredine ulcus aggravescat. Pinguium applicatione, ferventi climate facilè gangræna tibiis inducitur: proinde tutissimum est, pinguium loco primùm tumenti parti imponere cataplasma, in progressu verò locum operiri emplastro, eo saltem fine, ut ligula, cui vermis extremitas involuta est, retineatur: nullâ omnino insertâ turundâ. Hujus, quod obiter dico, merus apud nostrates chirurgos abusus est, vix eâ aliud agentibus, quàm ut partem offendant, dolores concitent, humores improbos alliciant, effluentiam puris impediant, inflammationem causent, sanationem protrahant: magistrorum imprudentium serviles & ignavi imitatores!

OBSERVATIO V.

حکایت هینک دزکانی

Historia Asæ fœtidæ Disgunensis.

§. I.

هینکیسه *Hingisèh*

Plantæ descriptio botanica.

Umbellifera Levistico affinis, foliis instar Pœoniæ ramosis; caule pleno maximo; semine foliaceo, nudo, solitario, Brancæ ursinæ vel pastinacæ simili; radice asam fœtidam fundente.

Hingisèh radicem habet ad plures annos restibilem, magnam, ponderosam, nudam; exteriori vultu nigram, in solo limoso lævem, in sabuloso scabram ac quadantenus rugosam; ut plurimùm, Pastinacæ instar, simplicem, sæpe paulò à capite duabus vel pluribus divaricationibus brachiatam, aliis perpendiculariter demissis, aliis inconditè & in obliquum extensis, prout ab objectis flectuntur.

Fasti-

هنگیسه Hingiſeh ſeu Planta Aſæ fœtidæ

Fol. facie averſâ

Fol. facie pronâ

Fastigium è tellure prominens, fibris, setarum instar, surrectis, ex fusco rufis, rigidis, confertim stipatur, velut in Peucedone. Cortex ei pinguis est, succosus, facilè, dum radicem solo extrahis, abscedens, concavitate glabrâ & humidâ; substantiam obtinet ponderosam, instar rapæ solidam candidissimamque, plenam succi pinguis, albissimi, fœtidissimi, porraceo odore nares horridè ferientis; qui ex eâ collectus, Persis Indisque *Hingh*, Europæis Asa fœtida appellatur. *Folia* sero autumno ex vertice progerminant, sex, septem, & pro radicis magnitudine plura vel pauciora: quæ per brumam luxuriosè vigent, adultoque vere exarescunt. Folium autem est ramosum, planum, longitudinis cubitalis, folii Pœoniæ ut plurimùm figuram, Levistici substantiam, colorem & lævitatem exhibens; odorem obtinet succi odore remissiorem, saporem cum amaritie & aromaticâ acredine hircosum. Structura constat ex scapo & ramo: Scapus spithamalis & ampliùs longitudinis est, humano digito tenuior, quadantenus striatus, nervosus, coloris herbacei, circa basim ex mutuo complexu canaliculatus, cetera teres; ramus alas refert impariter adversas quinque, rariùs septem, palmaris & ampliùs longitudinis, obliquè surrectas, imas superioribus longiores; Alæ utrinq; in lobos dividuntur incerto numero plures, inæqualis magnitudinis, oblongos & quadantenus ovatos; in aliis plantis perangustos, longiores, ad costam usq; & largiori intervallo distinctos, adeoque pauciores & solitarios, quasi singula folia referant; in aliis verò latiores, breviores, & ob parciorem divisionem continuos; sinibus sive incisuris, plerumque ovatis vel orbiculatis, pro vario naturæ ludentis genio: qui sæpè in foliis numero differentis plantæ adeo discrepat, ut ejusdem speciei folia esse vix appareat. *Lobi* autem obliquè surrecti sunt, subtus angusto ductu per costæ latera demissi, coloris ex glauco virentis, læves exsucci, rigi-

di, fragiles, pronâ facie ſubconcavi; nervo donati unico tenui, qui à coſtâ per longitudinem inæqualiter decurrit, rarò lateralibus aliis ſociatus; Magnitudo incerta eſt, quam reducere ad longitudinem triuncialem, latitudinem plus minus pollicarem liceat. Ante radicis interitum, qui ut plurimùm ſerâ ætate evenit, unà cum foliorum faſciculo emergit *Caulis* ſimplex, rectus, teres, quodammodo ſtriatus, glaber, herbaceus, in orgyjæ, ſeſquiorgyjæ vel majorem longitudiuem luxurioſè exſurgens, craſſitie in imo quanta manûs complexum ſuperat; ex quâ paulatim factus tenuior, in ramos, paucos, hi verò in umbellas, Ferulacearum lege, divelluntur; Foliorum veſtitur rudimentis per intervalla palmaria alternatim conſitis, quorum baſes latæ, membranoſæ, turgidæ, caulem inæqualiter & utcunque decuſſatim amplexantur, dilapſæque impreſſis ſignant veſtigiis, genicula mentientibus. Medullâ farcitur geniculis haud interceptâ, copioſiſſimâ, candidiſſimâ, fungoſâ, paucis permixtâ fibris brevibus, vagis, in longum exporrectis. *Umbellæ*, pedali, aliæ ſpithamali vel breviori ſtylo nixi, in radios explicantur pluſculos (10, 15, 20) in orbem diſperſos: qui ſinguli, quaſi ſubalternas umbellas redditurі, in radiolos paucos alios (5, 6) biuncialis longitudinis terminant, axillis brevibus tenuiſſimisq; ſuſtentantes ſemina nuda ac ſurrecta. *Semen* eſt planum, foliaceum, ex fuſco rufum, figuræ ovatæ, Sphondylii, vel Paſtinacæ hortenſis, ſemini non abſimile, hôc tamen paulò majus & nigrius, quadantenus piloſum ſive aſperum, tribus notatum ſtriis, unâ per mediam longitudinem, reliquis per fimbriam arcuato ductu ad apices utrinque productis; odore maritatur exiguo porraceo, ſapore gravi, acutè amareſcente; medullam, ceu verum ſemen, in medio fovet atram, compreſſam, figuræ ex ovato mucronatæ. *Flores* non vidi; præparvos dicunt & in albidum pallentes; pentapetalos eſſe non dubitaverim.

§. II.

§. II.

Historia uberior.

Etymon.

Planta Asæ fœtidæ, ab *Avicenna* vocatur انجدان *Andsjudaan* & حلتيت *Haltiit*, quod vocabulum *Dioscorides* σίλφιον, Matthiolus *Laserpitium* interpretatur. In patriâ ejus, cum ipsa stirps, tum ex eâ collectum gummi هينگسه *Hingiseh*, & per Indiam هينگ *Hiing* salutatur: usitatius tamen est, vocabulo *Hingiseh* Plantam, *Hiing* ipsam exprimere lacrymam; quod & mihi in præsenti descriptione receptum est. Unde *Asæ* nomen ortum vel detortum sit, non anquiro. Germani ob atrocem fœtorem appellant Teuffels-Dreck/id est, stercus diaboli. Hujus plantæ, conjecturis botanicorum ad varias species distractæ, à clarissimis verò literatoribus *Scaligero* ac *Salmasio* notis ac nominibus illustratæ, genuinam hic trado historiam, diligenti inspectione à me observatam, institutâ eum in finem ex Gamrono urbe ad solum ejus natale, laboriosâ profectione. Patria ejus sola est Persia, non Media, Lybia, Syria aut Cyreniaca regio; unde ex hoc capite facta succi apud auctores distinctio, est inanis. In Sinâ prope muros plantam crescere, lacrymamque impertiri collectoribus, accepi ex duobus ejus terræ aromatariis; sed, quòd plantam in Herbario Sinensi non inveniam, incertus de veritate hæreo; quia per muri viam inductum gummi, apud ignaros genuisse errorem potuit. In Persiâ plantam hodie alunt saltem duo locorum tractus, videlicet (1) campi montesque circa هرات *Heraat*, emporium provinciæ *Chorasaan*; & (2) jugum montium in provinciâ *Laar*, quod à flumine *Cuur* ad usque urbem *Congo* secundum Persici Sinûs tractum extenditur, duobus, alibi tribus pluribusve parasangis à littore. Utrobique autem succi ferax quocunque loco planta non est;

Patria.

 sed

ſed circa *Heraatum* ea ſaltem, quæ campeſtre deſertum occupat; in tractu verò Larenſi tantùm illa, quæ creſcit in montibus, vicinis territorio & oppido دزگان *Dusguun*, vel, ut vulgò pronunciant, *Disguun*; quæ in his ultra citraque germinat, vel ſucci inops eſt, non redditura colligenti operæ pretium, vel ſi redditura fuerit, legulum non habet. Quandoquidem citra Diſgunum, accolæ Arabes (ex transmarino littore coloni) collectionem nunquam tentarunt, ſupini ad novum opus, nec alii quàm vitæ paſtoritiæ ſueti, quam ducunt ſub tentoriis inertem atque tenuem. Ultra verò, herba dulceſcere dicitur & fœtorem pene in tantum exuiſſe, ut caprarum greges foliis veſcantur avidè & eorum eſu mirè pingueſcant: Quod ut ſuccedat, pridie ante admiſſionem ſale montano (nec aliud hîc ſuppetit) ſemel cibandi, admiſſi verò, primis quatuordecim diebus ab omni potu arcendi ſunt. Creſcit promiſcuè in teſquis & crepidinibus, ubicunque avulſa ſemina ventus protulerit; uberiùs verò & ſæpè ex pedali intervallo in locis, qui quodammodo premuntur in planitiem, quippe ſemini retinendo & ob meliorem fundi conditionem fovendo, aptioribus. Solum habet rarò udum aut puriori terrâ fœcundum, frequentiùs interſperſo limo ſabuloſum, ſaxoſum & aridum, &, quem in ſuperficie non invenit, altiùs actâ radice, ex profundo humorem allicit. Plantæ duplicem Heratenſes conſtituunt ſpeciem, unam *Hingiſèh* dictam, quam affirmant eſſe montanam, & ſylveſtrem Diſgunenſium; alteram *Husjèh*, ſive campeſtrem ſuam. Illam ajunt lacrymam ſtillare parcam, macriorem & virtutis debilioris; hanc verò Heratenſem largâ manu profundere pinguiorem & fœtidiorem, adeoque præſtantiorem. Ad rei veritatem & differentiæ notas evolvendas, plantam Heratenſem (quam effœtam, Gamroni degens, ex Choraſmiâ obtinueram) cum

Solum natale.

Species.

cum Disgunensi diligenter contuli; sed mentiar, si ullum in figurâ discrimen viderim. Tum etiam vectoribus Heratensis Asæ (quam Gamronum ferè annuatim deferunt) plantam Disgunensem quàm primùm monstrarem, nesciis unde acceperim: suam esse, illico affirmarunt, plantam *Husjèh*, veram & legitimæ Asæ genitricem. Ex quo infero: non differre Heratensium plantam à Disgunensi, nisi ratione soli natalis; quod in campis Chorasanensibus fortasse pinguius est, adeoque radicem majori succi apparatu instruit; id quod sterile jugum Larense tantâ ubertate non potest. Ut nihil hic dicam de ipsis utriusque Provinciæ lacrymis, quæ, inter se collatæ, nulla præbent vestigia diversæ speciei, nec differentias, nisi quas ex adulterio, vel diversitate temporis & ordinis, quo collectæ sunt, obtinent; prout latiùs patebit in sequentibus. Duplicem sexum Disgunense vulgus constituit: mares appellans plantas succi expertes, quæ caulem & in eo semen gignant, à cujus productione radicitus moriantur; fœminas verò succo dotatas, sed sine caule. Verùm, erronea est distinctio & sine attentione inducta. Nulla enim non radix invenitur, quæ ante ferulæ productionem læsa, succum non fundat; aut quæ suo relicta fato, in caulem seriùs ocyus non exsurgat: quo producto, exhaustô vitali liquore, arescit atque interit; quod ei cum umbelliferis plerisque aliis commune est. Longævitatem, ajunt, radici miram esse, & æmulam vitæ humanæ: ex quo monstrosam aliquando magnitudinem consequi, non est peregrinum. Si loci conditio ferat, nec in ferulam (quod aliquando evenit) primâ ætate efferatur, longitudinem orgyjæ, ac peræ humanæ crassitiem assequi affirmant; cùm mediæ ætatis est, suræ vel brachii, annuam verò pollicis crassitiem exhibere; cui longitudo proportione semper respondeat. Hirsutum fibris caput, ætatis quandoque index est: credo eas esse reliquias ex scapis folio-

Sexus.

Ætas & magnitudo.

rum diſſolutis, quas neſcit edax tempus ob nervoſam firmitatem deſtruere.

Aſæ attributa.

§. III.

Origo.

Omnis Aſa fœtida ex radice manat ſauciatâ, nulla ex caulibus vel ſponte fluit, vel arte exprimitur: unde faceſſit Aſæ in ſcapariam & radicariam diſtinctio, quam induxit Cl. *Wormius*. Radix quadrienniô minor, parum lacteſcit, & nunquam ſecatur; quò autem vetuſtior & major eſt, eò majorem impertitur lacrymæ copiam. Exemta tellure, ſi vel poſtridie ſecetur, lacte tamen ſtillabit: adeo nimirum ſucco diffluit, à quo inſolens pondus obtinet. In transverſum diſſecta ſummum diſcum perfundit lacteo ſuo ſucco, qui in continuas ſpiras argutè circumductus pullulat: prout videre eſt in Icone. Inſpecta attentiùs duplicem prodit ſubſtantiam: aliam firmiorem & fibratam, fibris per longitudinem vago poſitu diſcurrentibus; aliam magis ſpongioſam, congenerem & molliorem. Hæc ad liquorem retinendum, & in utriculis ſuis excoquendum nata eſſe videtur; illa ad fundendum, & pro nutriendâ ſtirpe transferendum: addo & ſymbolam conferre ad firmitatem quandam radici fragilimæ conciliandam. Exſiccatæ radici perit omnis mollior ſubſtantia, fibrata remanet, & in ſtupeam quaſi medullam contrahitur; dum rugoſa cortex de amplitudine ſuâ parum amittit.

Fœtor & bonitas.

Succus ex utriculis ſuis recens emanans, candidiſſimus, liquidus & pinguis eſt, flori lactis dulcis exactè ſimilimus, adeoq; omnis exſors lentoris; ad aëris verò ſolisve contactum, colorem ſubfuſcum induit, & coaleſcens, lentorem quoque. Fœtor, virtutis index, quò major eſt, eò meliorem Aſam teſtatur. At ille in recenti lacrymâ vehementiſſimus eſt, cum eo, quem concreta & antiquior redolet, qualem Europa recipit, nullo modo comparandus. Affirmare auſim, unam drachmam recens effuſam, majorem

jorem ſpargere fœtorem, quàm centum libras vetuſtioris, quem ſiccum venundant aromatarii noſtrates. Ex monte redux, cum radicum copiam aſportarem domum, (in amplum palatium impluvio diſtentum) adeo cubilia fœtore repleta ſunt, ut eas actutum eliminare debuerim. Ex Choraſano cum Aſâ appellens *Caſila* (ita vocatur armentorum onuſta multitudo, ductoribus comitata) in campum longè extra portam hoc mercium genus exonerat: quod ipſum vento illinc ſpirante, omnem civitatis auram halitu ſuo inquinat. Devehenda eſt in Indiam ſingulari navigio, mercibus corruptioni obnoxiis vacuo: cùm eas inficere, & liquores, præſertim potulentos, corrumpere experientia docuerit. Navis mea, quâ transfretavi in Arabiam, unicum ex puppi pendentem ferebat ſaccum Heratenſis Aſæ, quæ per corium transmeans, naribus noſtris magnam faceſſebat moleſtiam; metuente nautâ, ne aqua roſarum, Sjiraſenſe vinum, mercesq; edules, etiam tam brevi viâ noxam caperent.

Virtutem Aſæ medicam, longo catalogo recenſet *Dioſcorides L.* 3. *c.* 78, nec minus in laudandâ effuſus eſt *Garzias, Arom. Hiſt. L.* 1. *c.* 3. Perſici medici ob delicatum nationis genium ab uſu ferè abſtinent; ruſticis ſaltem Larenſibus in colicis torminibus & hydrope, præſertim in tympanitide curandâ uſus innotuit ex conſilio Benjanorum. Retulit mihi civis Diſgunenſis, ſe hoc morbo tumidum, omni mane per ſex hebdomades devoraſſe aſæ bolum ſeu pilulam majuſculam, donec convaluerit: ex eo ſubinde ſibi flatus ſurſum & deorſum ſeceſſiſſe, adeo fœtentes, ut ab hominum conſortio toto tempore juſſus ſit exulare. Semen, idem, ſed minùs validè præſtat; proinde ab Indis in uſum medicum hinc avehitur. Vulnera, ex impoſito recenti ſucco coaleſcere dicuntur ad miraculum. Planta impoſita ſulcis, per quos aqua ad hortos & palmeta defluit, vermiculos ſtirpium quarumcunq; enecat. *Facultates.*

cat.

cat. Indis, præſertim Benjanis, creber aſæ uſus eſt, etiam in cibis pro condimento. Hoc referenti *Garziæ* ægrè credidit Cl. *Renodæus;* nam: *ſi hoc*, ait, *fabula non eſt, ex duabus alterum conjecto: aut aſam fœtidam in Indiâ non fœtere, aut Indos æneum habere guttur. Mat. Med. Lib.* 1. *S.VIII. c.* 8. Deguſtavi hôc ſucco imbuta cruſtula, quæ mihi non adeo ſapiebant teterrimè, ac putaveram. Familiare eſt Benjanis, oras craterum eâdem lacrymâ perfricare, pro appetitu excitando malè habentium. Magna eſt inter Heratanos & Diſgunenſes de bonitate Aſæ diſſenſio; dum quique ſuam præferunt, obtrectant alienam: Heratani macram, exſuccam & ſpuriam vocant Diſgunenſium montanam, & campeſtrem ſuam prædicant multò eſſe pinguiorem, molliorem & fœtidiorem. Reponunt Diſgunenſes: Quicquid Heratenſis aſa pinguedinis obtineat, id omne eſſe adſcititium; quippe cui recens collectæ admiſceant (faciunt id, ne indureſcat!) florem camelini, alii caprini lactis, haud ſuâmet virtute duraturæ, niſi fotu hujus mangonii: hôc illos nequiter fallere emptorem, qui adulterii ignarus peregrinam pinguedinem pro genuinâ habeat. Rixam invidia & æmula lucri cupiditas peperit, non tantopere attendendam, ut inde differentes ſpecie plantas & lacrymas conjiciamus: ex quo lituram inducentes huic & ceteris aromatariorum diſtinctionibus, omnem noſtri temporis tum Plantam, tum Aſam fœtidam, ratione ſaltem loci diſtinguimus in Campeſtrem & Montanam, ſive in Heratanam & Diſgunenſem, vel ſi nomen provinciæ placet, in Choraſanenſem & Larenſem: illa, ut plurimùm pinguior & mollior, pellibus caprinis & ovinis involuta; hæc aridior, ſaccis ex foliis ſylveſtris palmæ textis, transmittitur. De poſteriori, uti facta eſt à me obſervatio, ita hôc loco de ejus collectione diſſeram, nihil differente à collectione Aſæ Heratenſis, niſi paucis circumſtantiis.

§. IV.

§. IV.

Messis Hingifera.

Instituitur (sit verbo venia) Hingifera hæc messis, cùm ab accolis quibusdam paganis, tum inprimis à majori parte civium Disgunensium, quos habet oppidum fere trecentos; & absolvitur quatuor actibus, sive quod idem est, quatuor excursionibus ad jugum Hingiferorum montium, qui inde distant duabus, alii tribus vel quatuor parasangis. Collectionis actus tradam, prout illi ab oppidanis celebrabantur anno, quo montes invisi, 1687. Quandoquidem ab illo tenore nunquam receditur, nisi fortè laborum auspiciis alium designando diem, aut collectionibus breviores interponendo ferias.

Actus I.

Colligentes, antequam opus auspicarentur, de asâ, utrum ab exteris desiderata sit, pro more percunctati fuerant: ne gratis profectiones suas & laborum impendia facerent. De caritate igitur satis eruditi, ad montes confluebant medio Aprilis; quandoquidem circa illud tempus radix ad fundendam lacrymam se præparari patitur: cujus signum præbet facies tristior foliorum pallescentium & à vigore suo in marcorem declinantium. Si paganis vicinis colligere quoque statutum sit, eodem hôc mense ad hunc actum compareant, necesse est. Appulsi cives per vasta montium spatia secedebant, procul sese dissociantes, ita ut qui ex compacto in communem censum colligere proposuerant, seu singulæ domus, seu familiæ cognatæ, seu vicatim & à pluribus initæ societates, alium atque alium occuparent montis tractum, quem ad messem inibi instituendam sibi assignabant. In hôc plantas quisque æmulâ alacritate adortus; *primo* terram, quæ radicem in circuitu proximè ambiebat, compactam videlicet, sabulosam vel lapidosam, ope ligonis, quo armabatur, ad palmi spithamæve profunditatem eruebat, ita ut

modica longitudine radix nudam se proderet: *Secundò,* scapos foliorum, transversâ manu apprehensos, intorquendo, à radice avellebat, nullo negotio hâc tempestate abscedentes; ab impedimento quoq; fibrarum, quæ hirsutam mitram referunt, fastigium repurgabat; quo remoto, rugosam calvariam exhibet. *Tertiò,* terram, manu vel ligone rarefactam, radici rursus ad usque verticem circumponebat; tum avulsa folia, & si quod aliud herbæ genus adesset, in fasciculos aptata imponebat; superaddito lapide, ne à vento, hîc sæpe vehementissimo, diffluerent: eodem signo locum, cum redierint, agniturus. *Nota:* tegumento hoc opus esse, quò à radiis solaribus radix nuda tueatur; quia ab iis semel percussa, intra diem naturalem putrescit, nullum legulo collatura beneficium. Postquam hoc modo cives radicum myriades aliquot præparassent, futuræ collectioni subjiciendas, (solet societas quatuor vel quinque hominum, sibi vindicare circiter bis mille) relictis montibus, lares repetebant, absoluto ferè intra triduum messis suæ actu primo, quem كُرُشْتَن *Kusjtèn,* i. e. occidere, quasi *actum occisionis,* nuncupant; quia in eodem plantæ internecioni damnantur, inposterum, donec pereant, vitali succo emulgendæ.

Actus II.

Ab intervallo quadraginta dierum, (hoc anno, quàm par erat longiori) turba colligentium ad montes reditura, vesperi iter inibat, & primâ luce diei 25 *Maji* st. v. appulsa, socialiter secedabat in loca quæque sua, ut è radicibus, priori actu præparatis, tributum exigeret liquoris; qui admissus pro foliis nutriendis, nunc omnis stagnabat in fastigio. Instrumenta colligentibus erant *culter* acutissimus, pro radice decurtandâ, *spathula* pugillaris, ferrea, lato fronte, ad abradendam lacrymam, *patella* seu caliculus femori affixus, qui ablatam portionem subinde

inde reciperet; & geminus *corbis*, ex humero bajulandus, pro deportandâ ſucci collecti annonâ. Sciri autem in limine debet, ſocietatem unamquamque, loci illius tractum, quem meſſi ſuæ deligit, atque adeo omnem in eo radicum copiam, in duas claſſes dividere, circa quas, miſſâ alterutrâ, alternis diebus occupetur: Quandoquidem ablato ſucco radix intercalare tempus requirit, tum pro recuperando, quem transmittat, liquore novo, tum pro effuſi neceſſariâ quadam ſpiſſatione. Quod ut ad oculum pateſcat, Tabula Lectori inſpicienda eſt appoſita, quæ exhibet Hingiferi montis tractum, quantus pro meſſe celebrandâ uni ſocietati ſufficit. In eâ litera *A.* locum & claſſem radicum priorem, *B.* poſteriorem notat; radice utrobique expreſſâ ſaltem unicâ, quæ inſtar omnium demonſtrationi ſerviat. Hoc præſuppoſito, pergo in hiſtoriâ. Appulſi in locum *A* colligentes, ſinguli ſingulas involabant radices, remotisque umbraculis, egerebant manu aliquam portionem terræ ambientis, quanta operationi ſuæ obſtaret; quô factô, radicis verticem, quousq; ille hirſutus fuerat, per transverſum abſcindebant, ita, ut truncus diſcum exhiberet planum, in quo exſudans liquor, poſt biduum excipiendus, ſine defluvii periculo ſubſiſtere poſſet. Tum, prout in nupero actu, ſauciatam radicem à ſole rurſus defendebant, eâ cautione, ne faſciculus impoſitus diſcum attingeret, hôc fine cogendus quodammodo in arcum, emanantem ſuccum alioqui preſſione diſcuſſurus. Penſô abſolutô, die poſtero 26, cum diluculo pergebatur in locum *B*, atque eodem modo radix truncabatur, omnique ſtudio rurſus operiebatur. Die 27 in locum *A* regreſſi, remotis umbraculis, liquorem in ſuperficie depoſitum ſpathâ extergebant, & ſubinde deponebant in receptaculum, quod femori inhærebat; tum, remotâ terræ accumbentis portione, quanta ſectioni obeſſet, areſcentem diſci ſuperficiem præſecabant,

A
B
May 25 27 29
Jun. 10 12 14
22 24 26
Jul. 3 5 7
May 26 28 30
Jun. 11 13 15
Jul. 4 6 8

bant, ablatô saltem orbiculo tenuissimo, vix culmum avenaceum crassô; satis enim est, si vel extima, quæ poros claudebat, superficies auferatur, quò possint occlusi ductus succum dimittere: quandoquidem pro comperto habent, quò tenuior tessera abscissa sit, eò succum prodire promptiùs & copiosiùs. Idem persuasi sunt de modo sectionis, quam omnino fieri tundendo postulant, non vulgari tractu; cum ille fluxum magis promoveat, hic minùs. Sit fides penes credentes. *Nota:* legulos subinde femorum patellas deplere, & in receptacula majora, vel in folia humi strata lacrymam deponere, ut soli exposita magis indurescat: quo ipso verò peregrinum à nativo candore colorem induit, pro partium mollitie & situ diverso, qui torrentes radios inæqualiter admittit; addo etiam ex subjecto accumbente recentem massam facilimè alieno colore imbui. Radice coopertâ, labor finitus est. Die 28 eadem collectionis opera, cum omnibus requisitis, peracta est in loco *B.* Die 29 reventum est in locum *A;* & secundâ vice radix emulsa, remoto terræ obstaculo, rescissa, rursumque contecta est. Die 30 secundus liquor etiam in loco *B* collectus, novaque sectio cum aliis necessariis celebrata est. Atqui hic labor est actûs secundi, in quo singulæ radices ter sauciatæ, bis succo suo exutæ sunt. Quo præstito, annona omnis in corbes congesta & humeris incumbente perticâ deportata est; singulis quatuor vel quinque hominum societatibus spolium referentibus decem vel duodecim *Mann* Disgunensium, id est, librarum Belgicarum circiter quinquaginta. *Nota:* quod hæc primæ collectionis lacryma non habeatur pro Asâ optimâ, sed inferioris notæ.

Actus III.

Collectio II

Postquam radicibus mora decem dierum (sufficiebat octiduum) pro recuperando succo indulta esset, ad red-

auſpicandam meſſem cum luce diei 10 Junii accedebatur in locum *A.* remotisque umbraculis & impedimentis terræ, nova colligebatur lacryma, abſciſſôque ſummo orbiculo, vulnus operiebatur. Die 11 idem agitabatur circa radices in loco *B.* *Nota:* hunc ſuccum, qui ex morâ plurium dierum copioſior effluxerat, & ad debitam ſpiſſitatem exaruerat, proprio gaudere nomine پِشْپَاز *Piſpaas*, cum alter commune nomen شیر *Sjiir*, i. e. lactis, ex candore & tenuitate perferat; at hic *Piſpaas* ex communi opinione præſtantior dicitur ac multò habetur carior, quàm ille *Sjiir* dictus. Utrum ob paucitatem, an ſolidiorem conſiſtentiam non dixerim. Certè, lacteus ille deterioris ſubſtantiæ non eſt, quamvis humidior, nam aëri diutiùs expoſitus æquè indureſcit, & ab illo *Piſpaas* nullo ſigno differt. Credo igitur ex eo genitum eſſe errorem, quòd Diſgunenſes lacrymam *Sjiir* nunquam antea, prout nata erat, genuinam vendiderint, ſed auctam atque adulteratam vili quadam materiâ, quam recens & liquida facilè admittebat; ſecus ac *Piſpaas*, quæ ob ſiccitatem adulteria reſpuens, non niſi pura vendi potuit. Aſa enim omnis per ſe eſt puriſſima, & quicquid alieni continet, id omne habet ab adulterio. Ipſi colligentes id mihi faſſi ſunt, his verbis: quòd recenti *Sjiir* ſoliti fuerint admiſcere, non quidem farinam, aut Gummi Sagapenum, velut à ſcriptoribus proditum eſt, ſed puram terram limoſam, quæ in monte fortè ad manus fuerat; pleroſque autem parem limi quantitatem, alios deinde duplam, vel pro cujusque avaritiâ majorem immiſcuiſſe, quantam ſucci tenuitas admiſerit. Quo ipſo verò vile pretium, &, detectâ fraude, omnimodum contemptum Aſæ hujus nominis pepererint; ſuo quidem damno: quòd nemo Diſgunenſem ampliùs deſideraverit; inpoſterum igitur cautiùs mercari doctos, omnem ſe repudiaſſe adulterii ſpeciem, ho-

hodieque omnem cujuscunque collectionis & consistentiæ lacrymam in unam massam cogere, & iisdem voluminibus conditam in portus deferre, Congensem & Ormusiensem; si quæ impuritas adhuc subest, eam deberi negligentiæ legulorum, qui vulneratam radicem minùs cautè contexerint; quanquam caveri vix possit, ne à foliis quibus operitur, & à vento, paleas & pulveres adspirante, tenax ille liquor consfpurcetur. Die 12 classis *A.* & postero die 13 classis *B* succo *Sjiir* exuta, resecta pariter & retecta est. Die 14, eadem operatio in loco *A.* & die 15, in loco *B.* iterata fuit. Ita radices, postquam semel Asam sicciorem *Pisjpaas*, bis liquidiorem *Sjiir* impertitæ fuissent, sub operculis relictæ sunt.

Actus IV.

Collectio III.

Exacto domi triduo, die 3 Julii, radices, haud longo otio gavisas, revisebant leguli; experientiâ edocti, tot exactionibus infirmatas & ad interitum dispositas facilè tabescere; tributum ampliùs haud collaturas, si collectio longiùs differatur. Primo accessu Asa *Pisjpaas* ac cetera requisita solito more agitata sunt in loco *A.* Die 4, idem omnino factitatum est in loco *B.* Die 5 collectio asæ *Sjiir* & cetera in loco *A;* die vero 6 in loco *B* celebrata sunt. Die demum 7, ultima manus admota est classi *A:* in quâ, abraso succo, sectio intermissa, adeoque radices non opertæ relictæ sunt, à libero aëre & solaribus radiis brevi intermorituræ. Die 8, parem sortem experta & exitio damnata fuit classis *B;* & hôc ipso finita fuit messis Hingifera.

Habes, Lector, communem colligendi modum, quô scilicet tribus excursionibus, ab unaquaque radice octies liquor *Sjiir*, & ter, *Pisjpaas* exigitur, in his montibus Disguno vicinis hactenus observatam. *Sciendum* verò, radices grandiores, i. e. majores vicenariis, quales dantur in

in jugi parte diſtantiori & cum difficultate conſcendendâ, tam citò non dimitti, ſed pluribus mulctari poſſe exactionibus, donec quater vel quinquies *Piſpaas*, tantòque ſæpiùs *Sjiir* effuderint, extenſo collectionis termino in Septembrem. Verùm, hôc montium tractu paucas decennio, nullas ampliùs vicenniô majores inveniunt: per annos enim bene multos, quibus aſæ continua caritas fuerat, à colligentibus extirpatæ ſunt, nullo iisdem, ut grandeſcerent, conceſſô otio. Radices, exſolutis tributis, inſepultæ relictæ, ad unum omnes putreſcere dícuntur: Terrâ obrutas aliquando reviviſcere experientiâ ſuâ teſtabatur unus legulorum, negabant ceteri.

OBSERVATIO VI.

دجرنگ *Dſjerenàng*, i.e. Sanguis Draconis, ex fructibus Palmæ coniferæ ſpinoſæ elicitus.

Succi hiſtoria.

§. I.

Ut lapidem Bezoartico ſimilem ex diverſis ſpecie animalibus, ſimiâ, caprâ, cervo; ſic nonnullas quoque reſinas & gummata, ex ſpecie diſtinctis plantis depromi, certiùs eſt quàm veriſimilius. Terebinthinam, Bdellium, Tragacanthum, Vernicem nativam, hoc loco tacebimus: de ſolo ſucco, *Sanguis Draconis* dicto, id oſtenſuri. Duplicem nobis exhibent ſanguinem pharmacopolia, haud quaquam ſolâ puritate, quod creditur, ſed ipſo genere arborum, ex quibus colligitur, differentem: unum nimirum in *glebis*, cujus ex Occidente quoque; alterum in *guttis*, ut loquimur, cujus ex ſolo Oriente nobis fit copia. Ille in Canarienſi inſulâ manat, ex dehiſcente caudice arboris pruniferæ cujusdam, *Draco* dictæ, ſi *Chuſiano* candori fides eſt; ſi Arabibus Perſisque cre-

credimus, idem ex arbore *Santalinâ rubrâ* prolicitur. Hos ita ſentire perſuaſit communis lacrymæ cum Santalo color, bonitatis nota, virtus, & demum patria, videlicet *Cholomandela*, (vulgo *Cormandèl*) *Madagaſcar* & *Æthiopia*, ſive potiùs Æthiopiæ ora illa, quæ *Sangibára* vel *Zanguebára* inſcribitur. Suffulcit opinionem etymi inter diverſas gentes cognatio & conſenſus: quandoquidem vocabulo, quo Perſæ Draconis ſuccum خونِ زنگبان *Chuni Sengijoon*, id eſt, Sanguinem Sangibarenſem nuncupant, eodem gentiles quoque Gangetici, Santali rubri lignum indigitant, id appellantes, vel linguâ ſuâ populari Decanicâ: *Reket Tſjandan*, i. e. Sanguineum Santalum: vel doctâ Brahmenum Samscreticâ: *Rakta Tſjandoonam*, quod idem ſonat: vel, *Rakta Tſjandoonam Sangghi*, id eſt, Sanguineum Santalum Sangibarenſe ſive Æthiopicum. Ex aliâ rurſus arbore eundem ſuccum derivari contendunt alii. Nec mirum, ſic diſſentiri de illius natalibus: Varium enim adulterium, quin ſuppoſititium hujus nominis genus, quod arte componitur & pro encauſtis & pictoribus venale proſtat, variam conjecturæ & erroris occaſionem ignaris rimatoribus ſuppeditant. De *hoc* verò poſteriori, quem ſanguinem in guttis appellant, inter nigritas Orientis, Malajos Javanosque, exploravi, quòd artificio eliciatur ex fructu parvulo, ſtrobili figurâ, arboris μονοβλάςυ ſpinoſiſſimæ. Eliciendi hic modus eſt: Reponuntur fructus in craticulâ ſupra vas amplum fictile, quod aquam ad ſui dimidium continet. Quo facto, vas leviter operculatum ſupra prunas collocatur, eo fine, ut elevatus aquæ bullientis vapor fructus emolliat atq; emaciet; ita fit, ut tinctura ſanguinea, quæ in diſſecto fructu ad oculum mihi non comparuit, calente halitu extricatus, exſudet, & in ſuperficie fructuum ſiſtatur. Hæc bacillo abraſa, in folliculos reconditur, ex folio arundinaceo com-

plicatos, mox filo nectendos in seriem, & in aëre tamdiu suspendendos, donec inclusus sanguis exaruerit. Ab aliis simplici coctione opus perficitur: nimirum usque eò strobili excoquuntur, donec rubedinem in aquâ deposuerint; hæc, rejecto fructu, coctione ulteriori in spissum succum redigitur, folliculis pariter involvendum.

Plantæ descriptio.

§. II.

Ad ipsius arboris descriptionem, ut proferamur, prænotamus: Indiam multas ferre Arundinum species, cùm earum, quas *Rotang*, seu *Rottanj*, id est, arundines caule farcto, tum quas *Bambuu*, id est, arundines cavas vocant. Utriusque in censum referuntur variæ Palmæ sylvestres, inter vastissima vepreta patriæ (inaccessa hominibus latibula tigridum) crescentes. Ex his nobiliores tres potissimùm species, spinis armatas, mihi obvias fecit botanica deambulatio, cum indigenis instituta: nimirum *Rotanj Salàg*, *Rotanj Gelàg* & *Rotanj Dsjerenàng*; cujus postremæ, Draconis sanguine illustris, (siquidem ductor meus trium nominum confusione non erraverit) hîc genuinam repono, sed pro viatoris Minervâ deproperatam descriptionem.

رُوتَن جَرَنَڠ *Rottanj Dsjerenàng*, Palma-pinus est, trium ad summum orgyjarum altitudinis, undiquaque *spinis* horrida atro spadiceis, rectis, uncialis pene longitudinis, compressis, tenuibus. *Caudex* ad tertiam exsurgit orgyjam humani brachii crassitie, simplex, rectus, ex luteo pallescens, aculeis versùs horizontem extensis, & in imo caudice densissimis armatus, per spithamarum intervalla geniculatus, geniculis ob frondium bases, quibus involvuntur, non apparentibus. Bases frondium tubulatæ sunt, singulæ ex singulis geniculis ortæ, ita ut inferior superioris exortum perpetuò complectatur; quò ipso fit, ut

ut articuli non appareant, nisi involucris liberati. Hæc involucra sive tubi, ut caudicis exteriorem superficiem, ita & majorem ejus partem constituunt: nam iisdem remotis, ipsa prodit in conspectum pars intima *medullaris*, superficie nitidâ, coloris spadicei, substantiam obtinens laxam & fibratam, in vertice solidiorem, carnosam, edulem, saporis expertem, candidissimam. Frondibus gaudet, in caudice, pro articulorum numero, raris & inordinatis; in vertice densioribus, haud numerosis tamen: quorum exteriores, lege Palmarum, longiores sunt; interiores, velut successu temporis nascentes, breviores & imperfecti. *Frondes*, in orgyjæ longitudinem extensæ, utrinque pinnato foliorum ordine decorantur, imâ earum parte, quam scapum vocant, nudâ. *Costa* earum levis est, ex crassiori principio sensim tenuior, quadantenus compressa; summâ facie herbaceâ, aversâ pallidâ lutescente; utroque latere, ex quo folia prodeunt, carinato; spinis armatur brevibus, raris, in dorso uncis, & instar cornuum per paria junctis. *Folia* (quæ vulgò pinnas appellant Botanici, cùm frondes illis foliorum nomine veniant) sunt arundinacea, coloris herbacei, cubitum longa, semiunciam lata, in longum apicem producta, tenuia, pendula, pronâ facie raris aculeis aspera; nervis donata tribus, in longitudinem decurrentibus, uno insigniori medio, ceteris tenuioribus, unde in plicas totidem inclinant, & marcescendo quodammodo coëunt. Fructûs singulari naturæ industriâ producuntur: racemis consiti in comâ, ex frondium axillis, in caudice verò palmari à frondibus intervallo enatis. *Racemi* duobus loricantur adversis folliculis foliaceis, tenuibus, striatis, fuscis, in longissimum apicem acutè lanceatis: uno inferiori & magis externo, qui geminam spithamam longitudine, sesquiunciam latitudine excedit, & in convexo spinis pollicaribus, compressis, ad rectum angulum exporrectis asperatur; altero

verò ſuperiori ſive caudicem ſpectante, qui nudus eſt & brevior. Ipſe Racemus dodrantalem obtinet longitudinem, ex paucis (4, 5, 6) racemis minoribus, ſtylum medium in longitudinem ſtipantibus, compoſitus: quos ſingulos ſinguli intercipiunt folliculi alii, prædictis ſimiles, ſenſim breviores & anguſtiores, ita ut ſubinde priorum complexu poſteriores imbricentur. Divaricantur racemi in bacillos ſive pediculos breves, pingues, firmos, ex breviſſimis intervallis ad alterna latera retortos, tuberculisque conſpicuos exiguis, ſquamoſis, non deciduis, quibus inſiſtunt Fructus: qui baſi ſuæ ſubnexas exhibent (reliquias perianthii) ſex lacinias tenues, membranoſas, fuſci coloris, quarum tres exteriores ſunt breviſſimi, lati & frontati; reliqui ex illorum interſtitiis prominuli, ſunt longiores, anguſtiores, acuminati. Ipſe *Fructus* ovatæ rotunditatis eſt, nuce avellanâ major, ſquamulis nitidiſſimis deſuper loricatus, adeoque inverſum ſtrobilum referens, dum mucrones ſuperiores ſubinde claudunt interſtitia inferiorum, accuratâ quincuncialis ordinis venuſtate. Verticem ornant tres ſtyli tenues, arefacti, duriuſculi, in averſos gyros eleganter reflexi. Squamulæ ſunt parvulæ, duriuſculæ, tenues, arctè adnatæ, coloris Phœnicei, oris fuſcis, in angulum rectum mucronatæ; quibus remotis, conſpicitur membrana carnoſa, albicans, laxè involvens globulum carnoſum, per immaturitatem ex herbaceo pallentem, pulpoſum, ſuccoſum, ſaporis leguminoſi & inſigniter adſtringentis, qui ad linguæ contactum per gingivas & oris parietes protinus ſe diffundit, & citiſſimè diſparet.

Mutilam hujus racemi iconem, ſub generis nomine Malaico *Rotang*, exprimere niſus eſt *Bontius;* peneque ſimilem proponit *Bauhinus*, ſub Palma-pini titulo, uſûs verò hujus uterque eſt neſcius. Pariles quoque ſquamoſos fructus, ſed arundinis minoris, non ſpinoſæ, exhibet *Hort. Malab.*

Malab. Tom. ult. Possideo in pinacothecâ meâ geminum fructum, ex Oceano in Ambonense littus depositum, incluso globulo prægnantem ac sonorum; marinum aliis, mihi genuinum descriptæ arboris fructum, in mari petrefactum.

OBSERVATIO VII.

Andrùm, sive Hydrocele, (scroti tumor) morbus regioni Malabaricæ endemius & communis.

Aquas, pro genio mineræ vel terræ natalis, morborum, quos endemios sive vernaculos vocant, genitrices esse, palam est. Plica Polonica accusat fontes Ucraniæ; Strumas propinat Styria & Transylvania; Dracunculos ex stagnante imbre hauriunt Arabes desertorum, accolæ Sinûs Persici, & Gvineenses Afri; Liquores verò fundi Malabarici potatoribus suis bigenerem morbum parturiunt, quorum prior scrotum, alter pedem occupat alterutrum; ille indigenis *Andrùm*, nostris Oscheohydrocele nuncupatur: hic Malabaricè *Pericàl* dictus, Pedarthrocacis seu spinæ ventosæ speciem exhibet. Bicipitem hunc morbum gemino capite propositurus, id agam, ne historiæ sterilitas tædium prolixitate pariat.

Andrùm, seu, ut cum paraphrasi sonat, *Andu wája ku*, vi nominis hydrocelem endemiam significat. Morbi tragœdiam orditur scroti erysipelas, singulis mensibus recidiva cum novilunio; quâ post unum & alterum diem cessante, erosis lymphaticis, sensim in scroti cavum confluit liquor quidam serosus, subsalsus, augmentum indies, lunâ præsertim crescente, capiens, scrotumque ita distendens, ut immissâ tandem acie educendus sit. Liquor ille limpidus & tenuis est, quandoque magis viscosus, non- *Morbi historia.*

nunquam rufus, vel cruore dilutus, & aliis insuper qualitatibus imbutus, pro laborantis temperamento & habitâ victûs ratione. Dicunt populares, latere causam morbi in aquis, quas propinat regnum Cocinense (vulgò scribunt *Cochin*, pronunciant *Cotsjiin*) ex puteis fontibusque telluris suæ, velut sale scatentibus muriatico corrosivo, quo humores reliquæ Malabariæ sint expertes; propinato semini fomentum præstare auram natalem, quæ pravis quoque udæ ac depressæ terræ suæ inquinetur spiritibus; obstante montium propinquorum jugo, ne dissipentur: hos cum corpore humano ita propinatam toties materiam disponere atque movere, ut erosis scroti potiùs quàm alius visceris vasis, hydrocele, non alia hydropis species produci queat. Nec leve momentum, meo judicio, confert montanus flatus, qui eo tempore, quo sol ultra æquatorem versatur, post mediam noctem subortus, aërem subtili frigore perfundit, & expositi sibi corporis humani poros, alioqui hôc cœlo patentissimos, subito occludit. Hic (quod propriâ noxâ expertus sum) interiora conclavium penetrans, morbos exasperat & diras convulsiones excitat, quas in Europâ prodromos vicinæ mortis judicaveris; hîc tamen nihil ferentes exitii. Morbus civi atque hospiti, si annos aliquot hîc commoratus sit, æquè est familiaris; ut plurimùm hoc cœlo per totam hominis ætatem durans & incurabilis; nequaquam tamen periculosus, nec assuetis valde molestus est: nisi fortè inveteratus noxam (quod sæpè accidit) testiculis inferat, atque adeo in Hydro-sarcocelem degeneret. Clima morbi natalitium mutanti menstrua aqua in scrotum illico scatet parcior, & penitus tandem evanescit: Sarcocele verò jam contracta difficilimè, vel ne vix quidem, tollitur. In ortu, ajunt, utriusque morbi virus destrui atque aboleri posse, si fiat in puteis strages cum arenâ, petendâ ex flumine provinciæ *Mangatti* dictæ, cujus alveus

ex

ex montibus devolutum ducit liquorem innoxium & limpidissimum: Faciunt id cultiores quique cives urbis & regni *Cociin*, successu non omnino frugiperdo. Claret autem per Malabariam duplex *Mangatti* nominis provincia: una ex præstantiâ dicti fluminis, sita ad Cocinensis territorii fines boreales, quà transitur *Craganorum*, Batavorum in littore maris fortalitium munitissimum: altera, versùs orientem, ad limites mediterraneos regni *Signatiæ* posita. Longè hæc famosissima est à templo seu diversorio simiarum, quas Brahmenum pietas assuefecit illuc quotidie ex sylvis confluere, ad capessendum prandium. Raram hîc loci (sit venia digressioni!) spectare curioso viatori licet simiarum pugnam, quam loci curatores in eorum gratiam exhibent, qui expendunt pro alendis bestiis eleemosynam. Nimirum, quando prandii tempus est, cum, oryzâ coctâ, baculus exponitur: hunc arripit, quæ appellit omnium prima, ut ceteras à patinâ arceat: unde aliis fustem, aliis cibum occupantibus, confusum oritur certamen, quo jucundius nil desideraveris. Credit incolarum vulgus, simias hominum sylvestrium genus esse, sed quod loqui nolit, ne in mancipia capiantur à civibus. Sanè, pendent ibidem ex littoris arbore reliquiæ quædam crocodili, quem aliquando à simiis, plusquam humanâ astutiâ captum suspensumque fuisse narrant: Nam cùm iste pirata ex agmine simiarum proximam littori, fortasse ex fluvio bibentem, devorasset, ceteras bene gnaras, crocodilos subinde in prædæ locum redire, convoluto à se corticeo laqueo & ex altâ arbore in aquam demisso, insidias fecisse, & mox obtorto collo feliciter illaqueasse hostem suum, & attracto fune suspendisse, socii sui vindices gloriosos.

Curationem quòd attinet, ea popularibus palliata potiùs, quàm vera est: Usu enim receptum est, ope phlebotomi, è scroto vel singulis, vel interjectis, mensibus tumen- *Curatio.*

menti, ſeroſum laticem educere; nullâ, in operatione, habitâ cautione aliâ, niſi ut imo lateris alterutrius loco lanceolæ acies inferatur. Certum eſt, victûs ratione ad mentem medici accuratè inſtitutâ, tum pharmacorum, quocunque modo intentioni ſervientium, pertinaci uſu, ſerum in ſcroto imminui, vel tardiùs colligi; morbum vero illo cœlo eradicari, nunquam obſervavimus, quicquid ego & alii rigore Mercurii tentaverimus. Toties igitur fruſtrati populares, ſcalpelli mucronem experiri malunt, omni incommodo & periculo expertem, quàm in eventum dubium tot diætæ legibus, tot medicorum præſcriptis longum, & ipſo morbo moleſtius, præſtare obſequium. Verùm, curationem nihilominus tentant gentiles medici epithematibus ex ſpeciebus vernaculis; quorum inſtar omnium & eximiæ virtutis eſſe dicebantur, quæ hîc latinè refero, ex liberali communicatione alicujus medici gymnoſophiſtæ, utinam non ſophiſtæ!

Rec. *Olei expreſſi Seſami; Ol. expreſ. ſem. Ricini, à Cluſio* (perperam) *Ol. cicini dicti; Butyri cocti aa q.ſ.; frige ſuper ignem, frixoque inunge folia Ricini, pediculis priùs exuta & enervata, calida, prout ferri poteſt, ſcroto admovenda.*

Majoris efficaciæ, ac in morbo inveterato demum præpollentis, habetur ſequens:

Rec. *Cinnabaris q.ſ.; ſeminis Coriandri, corticis arboris Móringa* (Arbor alexipharmaca A. Coſt. dictæ) *aa q.ſ. ſingula in anteceſſum ſupra lapidem pulveriſata, ſubigantur in maſſam cum ſucco limonum: Hanc maſſam linteo exceptam ſcroto tumenti applica, removendam, quandocunque urere inceperit.*

OBSER-

OBSERVATIO VIII.

Pericàl, i. e. Hyperſarcoſis ulceroſa pedum; ſive Pedarthrocaces, morbus Malabaris vernaculus.

Alter fontis Malabarici partus, tumor eſt Oedematoſus, qui corporis partem non aliam, quàm pedem invadit, & incremento menſtruo ita tandem expandit, ut ſimilem elephantino cruri figuram exhibeat. Indigenis vocatur *Pericàl*, vel ex linguæ celeritate *Pircàl*, i. e. febricitans pes, intellige menſtruum pedis affecti eryſipelas: hoc enim Medici Brahmenes in catalogo febrium decimam octavam ſpeciem ſtatuunt. Malum frequens onerat Chriſtianos ſancti Thomæ, ab Apoſtolo hujus nominis ſic dictos: cujus quòd amplexi eſſent doctrinam, crudeliter adeò à paganis habiti ſunt, ut relictâ patriâ ſuâ *Carnaticâ* (provinciâ Choromandeli) ſuperatoque, quod regiones dividit, jugo montium, in Malabariam conceſſerint, ampliùs hîc mille ac quadringentorum pagorum, totidemque templorum nunc facti poſſeſſores. Malum ergo ex Gangeticâ patriâ transportaſſe vulgata traditione creditur; inani profectò, niſi credant, ſimul illinc fontes & flumina, mali endemii genitores, transmigraſſe. Narrant indigenæ: S. Thomam, ingentis molis arborem, quæ portum clauſerat, cùm elephantibus pagani non poſſent, zonâ femoris ſui extraxiſſe; quo facto, qui à paganiſmo ad Apoſtoli doctrinam tranſiverint, elephantino pede à Diis gentilibus notatos eſſe. Advenarum fidem ita hæc occupavit fabula, ut morbum Indi Luſitani *Peju de ſanto Thoma*, & eorum exemplo Belgæ, Sint Tomas been appellare non dubitent. Eundem tumorem in pagis *Ceylanæ* ultra Galam, urbem munitiſſimam Belgicam,

Morbi hiſtoria.

cam, tum in *Omerâ*, Regni Japonici provinciâ, endemium (quamvis non ita frequentem) offendi; utrobique emergentem, quod fatentur incolæ, ex aquæ natalis vitio. Morbus nunquam artus alios invehit, quàm crus alterutrum, rarò utrumque, & in eo præcipuè imam partem: Hanc singulis mensibus cum lunæ incremento phlegmone corripit, quâ intra dies aliquot defervente, tumor tamen inflammationis non remittit, sed in carnem vitiosam secedit, ita ut ambitus cruris, cum incremento ætatis, in deformem crassitiem, plus justo (duplo, triplo, aut longè ultra) majorem excrescat; crassitiem inquam inæqualem, œdematosam, duriusculam, aspectu scirrhosam, hic illic, prout os subjectum afficitur, fungosam, ulcerosam & serosâ sanie scatentem. Tumor sæpè per extremum quoque pedem ad ipsos usque digitos extenditur, rarò ultra suras ascendit, ad genua nunquam pertingit. Mali materiam præbent fontes, non tam Malabariæ universæ, quam regni Cocinensis; sale enim corrosivo abundant, (nitrum ibidem vocant) cujus acredo sanguini viscido juncta, partem nutriendam obstruit atq; vitiat. In cruribus autem hæc tragœdia præ ceteris luditur, quòd in illis mali materia gravitate suâ restagnet, nisi eadem à cavo scroti, erosis ibidem lymphaticis, intercipiatur; à malo enim omnes illi immunes sunt, qui hydrocelen fovent. Christianos potissimùm corripit, quia ut plurimùm circa montes habitant, quorum aura & aqua ad producendum tumorem majori pollent efficaciâ. In hôc nostro affectu, vitium contraxisse os subjectum, nullus vel ex eo dubito, quòd omnem illudat medicantis operam & oleum; Ambiguum verò est, an os subjectum laboret carie, an intemperie tantum humidâ? Rursus, si caries adest, an ea communis sit, id est, extrinsecus, læso priùs periosteo, inducta, an verò intus facta, à succo nutricio in tubulis ossium stagnante, viscido, acri, acido? talis enim humor

ossis substantiam terebrat & erodit, eamque inducit figuram, quam ab inæqualitate & fungositate Spinam ventosam, seu ventositatem spinæ appellaverunt veteres: cujus nominis barbariem *Severinus* in opere *d. recond. abscess.* castigavit, substitutione vocabuli *Pedarthrocaces*, quod puerorum abscessum notat: quia in pueris frequentior affectus est, ob molliora ossa & patentiores in iis tubulos, in quos major alimenti copia defertur, pro augmentatione. Ut me expediam: non secavi pedem, nec statum laborantis ossis definire ausim; persuadeor tamen, affectum pro Pedarthrocace quadam habendam esse, eò quòd juniores potissimùm adoriatur, parcat advenis adultioribus, qui solidis cruribus incedentes, nullo pro augmento ossium nutrimento indigent. Malum, etsi tactu durum, aspectuque nigricans sit & fœdum, in sphacelum tamen haud facilè degenerat, adeoque periculo vacat; doloribus quoque vix aliis grave, quàm quos menstrua parit inflammatio; Odiosum tamen & permolestum est sui bajulis monstroso pondere, præsertim si uscusculorum stillicidiis madeat, prout solet inveteratum. Mireris, quàm parum in officio impediat operarios, ferendo huic oneri sic assuetos, ut ad præstandas mercenarias quasvis operas, & ad palmas quoq; nuciferas excelsissimas eâdem, atque alii, agilitate scandendas, nihil minùs sint idonei.

Qui monstro hôc gravantur, nullum aliud habent remedium, ex quô levamen hoc cœlo sentiant, quàm quod ab æviternis fonticulis petitur, inurendis circa cruris affecti genua, sed mox in mali principio post unam aut paucas inflammationes. Hinc frequenter fonticulorum apparatu fasciatos videris hujus regionis Christianos: quô verò non quidem concepta radix extirpatur, sed pro frenandâ tumoris & ulcerum luxurie, serum affluens, præfixâ quasi catarractâ, sistitur quodammodo & intercipitur. Ab indigenis tamen Medicis curatio totalis, saltem in morbi *Curatio.*

Bb bb 2 prin-

principio, tentatur magis, quàm obtinetur; eâ methodo: ut primò omnium mittatur sanguis; tum caput frequenter cum oleis perungatur, præstante ceteris oleo ejus terræ communi, id est, oleo nucum Cocos; deinde corpus pharmaco sufficienter expurgetur. His præmissis quasi universalibus, ad pedis affecti medelam se aquâ & igne accingunt, ut gemino sacramento partem maleferiati regenerent. Modum appono, à Medico Christiano S. Thomæ ex *Samscretico* manuali suo mihi prælectum & communicatum, risu me hercle, quàm approbatione digniorem: *Paranda facula est ex stupâ & oleo Cocos,* quod copiosum præstat Malabarorum patria; *præsto quoque sit liquor elicitus ex contritis cum aquâ dulci foliis Corveile* (planta est fructu grandi, eduli, ibidem notissima). *His paratis, pedem repone situ elevatiore; post, accensæ facis ipsâ, quâ flagrat, extremitate plantam pedis tardis ictibus percute, & à singulis percussionibus eandem asperge cochleari uno prædicti liquoris; quæ, & percussio & aspersio, reciprocanda sunt continuo trium horarum spatio.* Si hôc exorcismo semel aut bis instituto hospes tuus non excedat, frustra esse, ajebat, quicquid ad excutiendum ultra tentaveris. Japonii provinciæ Omurâ, hoc morbo petiti, (qui *Kojejas*, plebi *Kojassi* appellatur) tumorem incipientem liberaliter scarificant, & sic detumet plerumque; si redeat affectus, scarificationem quoque iterant, non neglectâ protuberantiarum ustione, *moxâ* suâ, i. e. lanugine foliorum Artemisiæ, institutâ; quæ genti huic in omnibus ac levissimis quoque affectibus ita familiaris ac usu recepta est, ac si in verba Hippocratis nostri, (quem nunquam legerunt) obsequium juraverint, cum lib. de aff. c. 30 ait: *Si in unum aliquem locum incubuerit dolor, & constiterit, & medicamentis non fuerit exactus, urito quocunque loco fuerit dolor, urito autem lino crudo.* Sed de hoc Moxiburio paulò post ex proposito agemus.

OBSER-

OBSERVATIO IX.

Tripudia Serpentum in Indiâ Orientali.

§. I.

Viperæ Cobras de Cabelo descriptio.

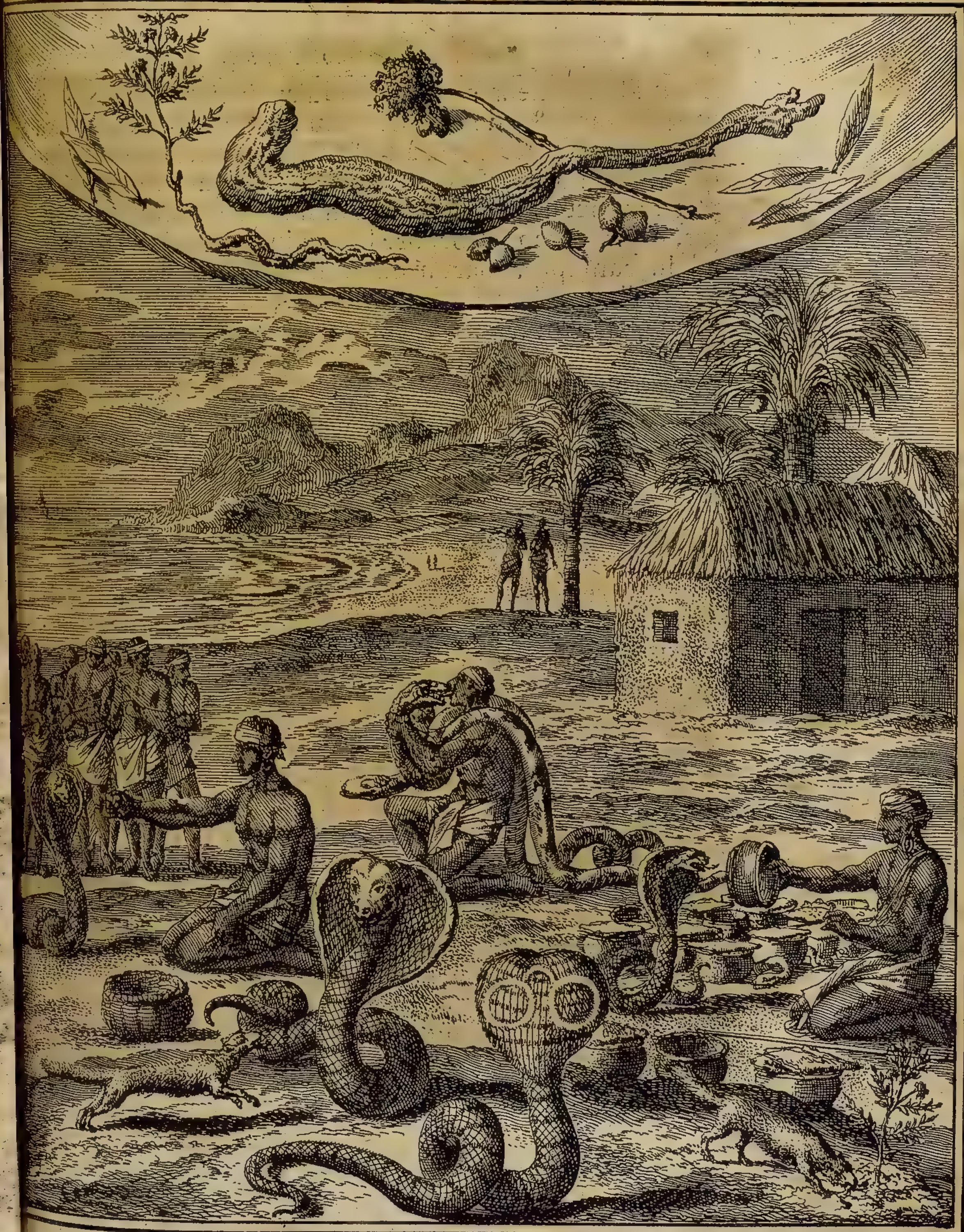
Astutum & fallax genus hominum, quos agyrtas, circulatores, circumforaneos vocamus, velut certa mortalium tribus sit, ita omnes non modo Europæ, sed & cultioris Asiæ regiones pervagatur. Eorum alii ingeniosis & lepidæ agilitatis actionibus spectatores conciliant, alii fraudibus oblectant, & præstigias mentientibus objectis: quale est famosum illud tripudium cujusdam in Orientali Indiâ maximè venenati serpentis, *Naja* dicti, qui vocabulô Lusitanô *Cobras de Cabelo* naturæ sectatoribus innotuit. Ferox & hominibus infensissima est bestia, quæ mordendo exitiale virus instillat vulneri. Nam ab eo, qui mordentur, subitò anxietates cordis & lipothymias patiuntur, neglectoque alexipharmaci maturo usu, convulsi moriuntur: vel sumptô seriùs antidotô, partis læsæ gangrænam rarò effugiunt, difficulter sanabilem: inde nullum aliud serpentum, quàm hoc, genus nudipedes Indos timere & cavere videris. Obtinet vipera hæc (nam ad hanc classem referunt) trium vel quatuor pedum longitudinem, crassitiem mediocrem; cutem squamatim & decorè striatam, tensam, asperam, coloris ex fusco nigricantis, in abdomine albidi. Habet hoc lacessita singulare, quòd utroque cervicis latere cutem inflare, & in orbem planum, sive compressum, ad instar alæ vel vittæ extendere soleat. Vitta illa in dorso exactissimam imaginem exhibet conspicilli albido colore delineati, cujus orbiculi in expansâ utrinque vittâ, &, quæ hos connectit arcus, in ipso capite expressi sunt. In duellum igitur ubi prorumpit, erecto corpore insurgens, alas, iracundiæ in-

dices, circa caput superbè expandit, & apertis faucibus caninorum dentium monstrans lethiferam aciem, in hostem, nî cautè repulsa, mirâ celeritate involat. Verendam hanc versare bestiam, nullo capistro frænoque tractabilem, & incitare cantu, ut motus spectatoribus exhibeat tripudiantis æmulos: id magicum judicant vel incredibile, qui audiunt; qui vident, jucundum & admirabile. Verùm, si & serpentini tripudii modum, & assuefactionis rationem inspexeris, omnis tibi admiratio, omnis suspicio incantamenti evanescet. Tripudii nomine hic utor, vel abutor potiùs: ne Lector æquivocô vocabulo *Saltûs* confundatur. Tripudii autem historiam primò referam.

§. II.

Tripudii viperini actus.

Circulator (plerumque cum socio suo, vel puero) unâ geminâve instructus viperâ, regionem vicatim discurrit, & in compitis forisque angues suos in spectaculum educit: quo ipso, concitatâ (ut in locis publicis solet) hominum turbâ, tripudium serpentum publicè celebrat. Vel etiam idem ostiatim obambulans, domesticos ad spectaculum invitat, tripudii quidem à viperâ nusquam ante, ut prædicat, ita lepidè, ita curiosè exhibiti. Jussus, promissa sua ante fores, vel intra parietes, exsequitur, hoc modo: Primò omnium promit particulam radicis, cujus copiam velamento femoris illigatam gerit; Hujus, dicens, præsidio adoriri se innocuè serpentes posse, & immunem præstare, à lethiferis eorum insultibus. Radiculam hanc postquam dextrâ suâ inclusit, viperam ex vase, quo reconditur, in terram excutit, & bacillo, vel obversô, quem muniverat, pugnô leviter irritat. Hæc repente ad offendentem conversa, imæ innitens caudæ, corpus procerum erigit, vittas in orbem expandit, & sibilante sono vibrat subinde linguam, apertis faucibus, rutilantibusque oculis, timida tremulaque in magistri sui pugnum intenta. Tum

Tum ille cantilenam suam modulari incipiens, pugnum nudum variè & ad mensuram quodammodo, à dextrâ ad sinistram, & vice versa à sinistrâ ad dextram, nonnunquam sursum deorsumque movet. Anguis in magistri pugnum oculis defixus, motum illum, quocunque vergit, capite totoque corpore lepidè imitatur, ita ut caput, ad duarum spithamarum distantiam, (immotâ caudâ) huc atque illuc, à dextrâ ad sinistram vertat, & hôc ipso speciem quandam tripudii exhibeat, horæ octavam partem durantis. Tanto enim temporis spatio vipera exerceri potest, antequam fatigetur, & erecti sitûs motûsque pertæsa effugiat. Ejus igitur lassitudinem fugamque ut antevertat circulator, maturè cantum abrumpit; quo ipso simul vipera humum demittit corpus, & saltare desinit. Hoc ita præstito, stipem, seu mercedem, à patre-familias, sive circumstantibus, colligit, & viperam in ollam suam recondit.

Quæres jam: quid viperam faciat pugni motum imitari; an radiculæ occulta qualitas, an verò anguium ductoris illa incantatio? Ab utroque junctim cogi, dicunt circumforanei: à radice quidem, ne lædat; à cantu, ut subsiliat. Proinde radiculas spectatori venales obtrudunt, nec quenquam facilè patiuntur salientem viperam propinquè accedere, nisi emtâ particulâ munitum: nec enim integras exhibent, sed in particulas (ne noscatur) uncialis longitudinis divisas, quæ sapore & externâ facie Salsaparillæ similes, paulò tamen crassiores sunt. Verùm, ne dementes adeo simus, qui credamus, ista omnia vel quicquam ad rem facere. Exploravi virtutem radiculæ, & geminam particulam, aliquot obulis ab agyrtâ emtam, indignante venditore objeci viperæ, peracto saltu humi cubanti: quæ inde neutiquam commota est, ut loco cesserit, vel quicquam aversationis ostenderit. Cum allio idem probavi, postulante ipso circulatore, cui de

avri-

ἀντιπαθεία egomet veriora, ipſe non aliter perſuaſus, promiſeram; ſed nec ab hôc objecto territa eſt vipera. Et credo nil magis fraxinum & alias plantas valuiſſe, quas ſerpentes fugere docent *Plinius* & magiæ naturalis ſcriptores. Cantu verò faſcinari ſerpentes, ut tripudient, hôc ſeculo nemo, niſi ſtolidus, perſuadetur. Non capiuntur cantu inſecta, nec S. Scripturæ locus apud *Davidem* id docere videtur. Ut brevis ſim: Solus metus eſt, & ex metu enata aſſuetudo, quibus generoſa & docilis illa beſtia inducitur, ut caſtigatorem pugnum obſervet, & ejus motum intentè aſſequatur.

Viperarum exercitatio & aſſuefactio.

§. III.

Aſſuefactionis rationem videre mihi contigit in terrâ Gangeticâ, apud virum ex tribu Brahmenum, extra urbem *Nagapatanam*, remotiore ſuburbii loco habitantem. Hæc ſacra tribus ex longo tempore numero aucta, & à Regibus Mahhammedanis paſſim exuta ſtipendiis ſuis, ad aliud vitæ genus eos demittit, quibus ampliùs ſuſtentandis templorum reditus non ſufficiunt. In Malabariâ ad bajulorum fortunam prolapſi, hôc gaudent à Regibus ſuis privilegio, ne cuiquam merces bajulandi & per provincias exportandi licentia ſit, niſi ex hâc ſacrâ ſtirpe natis. Sed ad civem meum; Is domandis viperis, & ad motus varios aptandis, vitam profeſſus fuerat, quas mitigatas circumforaneis vendebat. Eſt enim hoc genus anguium, ex omnibus, ut maximè venenatum, ita & prudentiſſimum ac maximè docile, dummodo ſic loqui liceat. Aſſervabat ſingulas in ollâ fictili operculatâ, ejus capacitatis, quæ inflectendi libertatem corpori concederet. Exercitii tempus erat pomeridianum, ſole ſcilicet remiſſiore; (fortaſſe & matutinum) quo appetente, foris diſponebat in arenoſo ſolo, quotquot habebat ollas (numeravi duas ſupra viginti) & ſingulos ſerpentes alternè edu-

ctos, breviùs longiùsve, pro cujusque profectu, exercebat, rursumque recondebat. Erant enim aliii rudes, vel saltem motibus exprimendis initiati, alii habiliores & exercitati. Ratio exercendi erat,ut,demptô operculô & inversâ ollâ, excussam viperam, ubi fugiebat, bacillo ad se converteret; ad pugnam sic lacessitæ (cui sese ut plurimùm sponte sistunt) & subinde, ut mordeat, insilienti sibi, arreptam ollam, ad instar clypei, objiciebat, ita ut naribus offensa & nocendi intentione frustrata resiliret. In illâ luctâ erectam viperam diu (alias mediam, nonnullas quadrantem horæ) detinebat, donec suo damno multoties illusa, ab insultibus sibi temperaret: dum interim tamen expansâ vittâ ostensisque dentibus obluctari non desineret, sed motum offendentis clypei, quem ardente oculo intuebatur, cautè sequeretur. Cavebat autem magister, ne viperam nimis læderet aut fatigaret exercitiô; secus, suppresso spiritu, timidam segnemque redditurus, ut in arenam provocata, fugam potiùs, quàm luctam, imposterum subitura sit. Indies ita tractatæ viperæ adsvescunt paulatim ad ollæ, & tandem dimissâ ollâ, ad pugni solius objectationem assurgere, & superbè vittatis capitibus motus objecti pugni, huc illuc, citò tardè, & ad mensuram quodammodo factos, imitari, subverentes semper,ut mihi visum est, ne ab objecto læderentur. His facetis motibus, ex luctâ primùm enatis, si accinat magister,non illepidum exsurgit spectaculum, quod,apud imperitum vulgus, famosum serpentum tripudii nomen obtinuit.

Veneno viperas privandi modus.

§. IV.

Vanùm esse innuimus, radiculis armari velle adversus viperas. Ergone circulatores in horas vitæ se periculo exponent ob paucos obulos? Hoc vel ob Regias delicias nollet Damocles parasitus. Nimirum viperas in scenam producendas priùs omni toxico exuunt, ut innocen-

center à se tractari queant; sæpe enim improvidos se morderi contingit, cui vulnusculo cùm venenum absit, id nullius momenti est. Virus omne, quod habet serpens, in gingivâ superiori habet, & non aliud est, quàm salivosus ille humor, qui ex capite deponitur in illam gingivæ partem, quæ prædictis dentibus caninis intra oris cavum accumbit. Hâc igitur in mordendo compressâ, non potest non fieri aliter, quin simul virus factis vulnusculis immittatur. Proinde, ut hanc salivam ex receptaculo eliciant, viperis priùs irritatis pannum, vel quidvis aliud porosum ac molle objiciunt: quod ipsum aliquoties mordicus à viperâ apprehensum, omnem è gingivis salivam imbibit. Alii cervicem priùs digitis apprehensam comprimunt, ut vindictæ cupida virus dimittat; sic lacessito angui demum objiciunt, quod liquoris reliquias extergat. Hanc toxici emissionem circulatores quotidie, vel alternis diebus, instituunt; caventes tamen, (quod pro arcano habent) ne spolium perpessis recens gramen, vel quodvis herbaceum, pascere permittant, secus paucas intra horas venenum ex eo pabulo recuperaturis. De hujus veneni genio nihil dicam, cum jam ante de eo doctissimè differuerit indefessus veritatis naturalium scrutator *Redus Tom.* 2. *Opusculorum Observ. de Viperis.* Tantùm unicam placet historiam subjicere, pro Clarissimi illius Itali sententiâ, contra Clarissimum pariter virum *Charasum* Gallum; quorum ille toxicum serpentis omne in salivâ, hic in vindice ideâ reposuit. Bataviæ (quæ in Indiâ metropolis est Hollandorum) cum anno 1689 aliquot menses degerem, ex militibus gregariis Germanus, qui Pharmaceuticæ in patriâ studuerat, excubias tenebat die dominicâ, in illâ castri portâ, cui ab aquâ nomen est. Salutabam hominem ante concionem, quâ durante supervenerat juveni illi inopinata mors à viperâ, & ipsâ quidem mortuâ. Hanc à socio ante mediam horam, non

procul ab eo loco occisam, tradi sibi in excubiis stanti curabat, exuviarum cupidus, quibus vaginam frameæ suæ indueret. Dentibus igitur apprehenso capite, cutem, prout anguillis solent, circa cervicem cultrô solvit, & solutam vix detrahere ceperat: cum linquens animo repente concidit, & nemine remediis opitulante (clausis sub concione portis) intra horæ medium convulsus obiit. Nullum mihi dubium est, seu linguæ apicem, seu labia homini recens fuisse excoriata; quibus ori viperino, quod salivâ diffluebat, admotis, venenum, à venis capillaribus absorptum & ad vitalem arcem delatum, dira symptomata atque ipsam mortem concitavit. Norunt enim hâc terrâ omnes, attactam viperæ salivam vulnusculo adhuc cruento, quàm exiguum illud sit, etiam acu punctum, mortem inferre posse; cum & intra corpus etiam copiosè assumpta nihil quicquam manducanti noceat; quod ipsum & de ceteris animalium venenis (scorpionum, phalangiorum, vesparum &c.) affirmare non dubitant; excipiunt tigridum mystaces, quas Indi, occisâ beluâ, perferre suis Regulis obstricti sunt, velut acerrimum interno usu venenum, & hactenus vulgo ignotum. At, quæ in viperâ nostrâ nocendi intentio aut vindex idea fuerit, jam pridem mortuâ? Pluribus, quæ addam, experimentis instruor, si pro *Redianâ* militari hîc locus esset. Vidi quoque gesticulatores pro lucrifaciendis nummis discurrentes cum serpentibus magnæ molis, crassis, orgyjâ longioribus & ex humeris in terram propendentibus: qui inter cetera spectacula hos quoque serpentes producunt, quibus fauces violentis & panno obvolutis manibus effringunt; tum linteo superioris maxillæ dentibus bis vel ter inserto, omnem humorem salivosum extergunt. Hôc factô, linguam, quàm longè possunt, extensam serpentis ori ingerunt; quam retrahentes, prædictorum dentium acie innocuè vulnerant, ita ut strias longas sanguineas refe-

Notabilia de Venenis.

referat, quas ſpectatoribus contemplandas oſtendunt. Pigrum hoc & inconditum ſerpentis genus (glabrum erat, albidum, magnis nigricantibus maculis variegatum) parum veneni, plus roboris habere dicitur: nam ex eorum claſſe ſunt, quos ſuâ linguâ *Conſtringentes* nuncupant: ita dictos; quia neſcio quo aſtu occupata quadrupedia circumdare &, dum moriantur, conſtringere, ſuffocata demum deglutire dicuntur: an uros etiam, quod Cl. *Cleyerus in Ephem. Germ.* retulit, id nunquam comperi, vel à fide dignis audivi. Nugæ ſunt fabulantis vulgi; quemadmodum ea, quæ narrantur de *Ruk*, tanti roboris & magnitudinis ave in Inſulâ Madagaſcar, ut elephantum rapiat; quæ tamen in ipſâ patriâ nec nomine nota eſt. Stolidi ſunt, qui credunt talia, & impudentes, qui credi poſtulant!

OBSERVATIO X.
Gemina Indorum Antidota.

§. I.

Radix *Mungo.*

Æſtuans inter Tropicos ſolaris focus, ut ſalutares rerum naturalium virtutes, ita & deleteriam in venenis qualitatem magìs intendit & acuit, quam ſub zonis cœli magìs algidi. Quis enim, ut omittam cetera, non ſtupeat celerrimam malignitatem arborei ſucci Maccaſſarienſium, quô infecta tela, ad leviſſimum ſanguinis contactum, ſubitò vitam inſtar lucernæ extinguunt? Quis ſerpentis *Naja*, Luſitanis *Cobras de Cabelo* dicti, ſalivam non horreat, quæ leviſſimè morſos interimit? Hæc gemina ut præ ceteris formidantur ab Indis venenorum genera, ita Antidota totidem, iisdem potiſſimùm venenis oppoſita, quàm maximè celebrantur: quæ ipſa hîc brevi relatione introducere animus eſt. Primum antidotum

ex Vegetabili regno, Radix eſt, plantæ Malaicè هَمْڤدُّو تَانَهْ *Hampaddu Tánah*, id eſt, *Fel terræ* dicta, à ſapore amariſſimo omnium ferè partium, præſertim radicis, quæ intenſam bilis amaritiem exhibet, Luſitanis ibidem *Raje* ſ. radix *Mungo* appellata, à muſtelâ quadam ſeu viverra, Indis *Mungutia*, Luſitanis ibidem *Mungo*, Batavis *Muncus*, Garciæ ab Hort. Ar. Hiſt. L. 1. c. 44. *Quil* & *Quirpele* appellata, quæ radicem monſtraſſe, & uſum ejus pro alexipharmaco prima mortalibus prodidiſſe creditur. Eſt muſtelæ huic is genius, ut ſerpentem naturali odio proſequatur, & velut glirem catus invadat. Tradunt igitur, ſi contingat morderi muncum, ſerpentis aſtutiâ roboreve victum, relicto hoſte, pro alexipharmaco hanc radicem quærere, & eſu ejus illico reſtitutum, certamen redintegrare. Sit fides rei penes indigenas. Hoc tantùm de muſtelâ hac exploratum habeo, morſam à viperâ, vel luctâ fatigatam, dimiſſo victore, ex palæſtrâ in campum excurrere & obvias depaſcere herbarum radiculas, mox paſtu, ut opinor, refectam, rurſus comparere ad certamen, cum hoſte, ſi adſit, redauſpicandum. Mungutia illa (quam perperam à Quirpele *Garciæ* diverſam inducit Cl. *Rajus* Synopſ. Anim. quadrup. p. m. 197.) ſciuri figuram exhibet, eo tamen paulò major & geſtibus tardior eſt; Pilis ornatur glaucis, in caudâ longioribus, ex atro ad decorem interpunctis. Domi alita facilè manſueſcit: Habui, quæ mecum dormivit & inſtar caniculi domeſtici per urbem & campos me ſecuta eſt. Mungos alunt rura calentis Aſiæ omnis, usque ad Gangem, etiam in iis Regionibus, in quibus hæc Radix ante dicta nunquam germinavit. Indi igitur, (ut ad virtutem radicis redeam) præcipuè qui Sumatram & Javam incolunt, ſive uſum à muſtelâ edocti ſint, ſive caſu quodam invenerint, radicem pro explorato habent antidoto; ſive venenum extrinſecus

Viverræ Mungo deſcriptio.

cus vulneri illatum, five intrinfecus affumptum fuerit. Maxima autem celebritas radiculæ enata eft, ab eximia illâ virtute, quam adverfus toxicum Macaffarienfe præftat, exitiale illud, & vix alio remedio vincibile. Eft venenum hoc fuccus lacteus & pinguis, qui colligitur ex recens fauciatâ arbore quadam, indigenis *Ipù*, Malajis Javanisque *Upà* dictâ, in abditis locis fylvarum Infulæ *Celebes*, præfertim in ejusdem provinciâ *Turafiâ*, crefcente. Triplex dicitur arboris varietas vel fpecies, folius fucci malignitate majori vel minori, & arefcentis colore (fufco, rufo & albicante) differens: cujus genuinum & in folâ Macaffariâ germinantis fuccum, qui colligere fufcipiunt, præfentiffimis vitæ periculis fe exponant neceffe eft. Nam ad quærendam arborem loca dumis beluisque infefta penetranda funt; inventa verò, nifi eminus vulneretur, & ab eâ parte, à quâ ventus adfpirat, vel aura incumbit, aggreffores erumpente halitu fubitò fuffocabit. Quam fortem etiam experiri dicuntur volucres, arborem recens vulneratam transvolantes. Collectio exitiofi liquoris, morti ob patrata maleficia damnatis committitur, eo pacto, ut pœna remittatur, fi liquorem reportaverint. Ex Scyllâ igitur in Charybdim regredientes, magnâ cautione & circumfpectione opus hoc inftituunt. Nimirum, fylvam ingrediuntur longâ inftructi arundine, ex magno & robufto illo genere, quo domicilia fua extruunt, quam alterâ extremitate (eft enim duriffimum genus, cruris vel furæ humanæ craffitie, cavum, internodiis ex pedali vel longiori intervallo geniculatum) ex affe acuunt, ut ad pertundendam arboris corticem valeat. E longinquo confpectam arborem adoriuntur, ex eâ plagâ, quam præmonuimus. Tum, quàm longè poffunt, ab arbore conftituti, arundinis aciem arbori validè intrudunt, & liquoris, ex vulnere effluentis, tantum excipiunt, quantum arundinis cavô ad proximum usque internodium capi poteft,

Venenum Macaffarienfe.

poteſt. Hoc ſpolio onuſti, adverſo vento retrocedunt, & mox extra vulneris exhalationem in vado conſtituti, liquorem vaſi vitreo, ſed cautè pariter, infundunt & obturant. Reduces, ſupplicio & omni diſcrimine defuncti, hoc vitæ ſuæ λύτρον Regi offerunt. Ita narrarunt mihi populares Celebani, hodie Macaſſari dicti. Quis autem veri quicquam ex Aſiaticorum ore referat, quod figmentis non implicetur? Certum eſt, Regem Macaſſarorum, ceterosq; ejus cœli Principes, lanceas ſuas & pugiones (quibus ſolis armati ſunt) lethifero illo ſucco inficere, ſed qui ab ambiente aëre, niſi arma probè obvoluta ſint, morâ temporis miteſcit; non æquè facilè, ſi telorum rimulis (denſiùs aggeſtus) inhæreat. Telum illud eſt exiguum ſpiculum, ex arundine ſciſſum, apice ſubtiliſſimâ, in quam ſtria deſinit toxico illita. His telis non rarò milites ejus terræ armati ſunt, qui ea per tenues arundinaceos tubulos (qualibus noſtrates pueri utuntur in paſſerculis petendis) flatu oris explodunt in hoſtem, ut lethale ſpiculũ corpori infigatur, tremendum nudis Indis, ſed quod ab Europæo militum veſtitu illuditur. Audivi infectum armorum tentare alios etiam ſalivâ ſerpentum; ſed cujus collectio in Indiis admodum operoſa eſt, & infectus non ejusdem momenti, quia reſervatus ſalivoſus humor areſcit, & plurimum malignitatis amittit. Collectio ſalivæ pro inficiendis armis dicitur familiaris eſſe Africanis non longè à promontorio Bonæ Spei habitantibus. Eſt enim ibidem ſerpentum genus quoddam ex aureo colore variegatum modicæ longitudinis, quod poſt caninos dentes, inſignes habet veſiculas veneno tumidas, quas exſcindunt interemptis, & liquorem pro toxico reſervant. Anguem in naturâ non vidi, ſed, cum aliis ejus terræ inſectis, vivis coloribus artificioſè pictum apud Batavorum in eo promontorio Gubernatorem Generoſum Dominum **van der Stelle**/ ſen. Virum curioſiſſimum & de culturâ

ejus-

ejus loci optimè meritum. Non dubito, tela & aliis pharmacis posse imbui; Quid oleum Nicotianæ præstet, satis notum est; quid succus allii valeat, quid toxicum Hispanorum ex radicibus Hellebori coctum, ipse non exploravi. Sed ad radiculam. Assumitur hæc, cùm ad præservationem, tum ad curationem, ab inferendo vel illato veneno, drachmæ unius vel dimidiæ pondere, cum haustu aquæ dulcis vel cujusvis liquoris, sive rudi frictione super lapidem, sive cultiori modo in pulverem redacta; nec inconsultum ajunt, ipsi loco affecto pultem ex pulvere radicis, cum sputo vel aquâ factam, imponere. In radiculæ hujus notitiam antequam devenissent, Indorum hospites vel hostes, Europæi, nullum aliud ab indigenis ferocis veneni antidotum revelatum esse dicitur, quàm stercus humanum exsiccatum; quod à sauciatis eo ipso momento tantâ copiâ deglutiendum erat, donec, excitando enormem vomitum, virus illatum (revellendo, eliminando aut quocunque modo, perinde est) superaret atque illuderet. Hôc igitur stercoreo antidoto instructi, aciem cum nigritis *Celebanis* ingrediebantur, vitam nescientes, nisi in sui ludibrium conservare, sordidissimo remedio; donec patuisset, aliud ab indigenis foveri antidotum: cujus revelatio nulla arte alia potuit, quàm cruciatu extorqueri. Jurant alii, si recens succus fuerit, & oblito recens telo alicui illatus, vitam nec antidoto ullo, nec læsæ partis exstirpatione conservari posse, sed exanimem concidere priùs, quàm quis possit ad opem ferendam manus porrigere. Ego radicem (cujus copiam ex Javâ asportavi) in febribus putridis, morbisq; malignis redux feliciter utor, & multis successibus infallibilem experior virtutem adversus canis rabidi morsum, in brutis æquè ac hominibus.

Planta nostra, cui ab amaritie Indi, à viverrâ Lusitani nomen dedêre, patriam habet, quod scio, Javam, Ceylanam *Descriptio botanica.*

lanam & Sumatram Insulas, fortassis, quòd opinor, & alias regiones. Crescit altitudine pedali & longiori, faciem eminus conspecta exhibens Centaurii minoris. *Radix* illi una est & simplex, spithamam longa, digiti crassitie, crebro vagoque flexu intorta; *cortice* firmiter adnatâ fungosâ, rufâ, rugosâ; substantiâ lignosâ, durâ, fibrarum exorte & fragili, coloris albidi, saporis amarissimi, instar Gentianæ, sed subtilioris & haud æquè ingrati. *Caule* assurgit recto, tenui, æquali, *ramulis* raris, alternè adversis; quos *folia* ornant pari ordine disposita, rariora, angusta, longitudinis uncialis, figuræ lanceatæ. *Stylis* singulis, ex surculorum axillis in duarum vel trium digitorum transversorum longitudinem exsurgentibus, tenuibus, deciduis insistunt *Flosculi*, circiter 50, plures pauciores, præparvi, in plures fasciculos digesti, & in umbellam, tantillam, quam ungue obumbres, conglobati, pulchrè rubentes: qui per microscopium cognoscuntur nudi, tubulati, extremitate in quinas & senas lacinias divisâ. Arescente flosculo ex umbilico ejus *Semen* minutissimo pediculo protruditur, in aliis geminum, i. e. ex duobus seminibus ad bases concretum, fastigiis divaricatis, in aliis simplex & unum, inæqualis rotunditatis, & ex quadantenus compresso utcunque turbinatum, osseum, seminis coriandri magnitudine, cute vestitum carnosâ, adnatâ, per siccitatem rugosâ, coloris promiscuè vel nigricantis, vel ex viridi pallentis. *Nucleus* interior albus est, oleosus & pingvis, saporis vapidi subdulcis. *Mungo* planta, quam ceu Phaseolum Orthocaulem à *Fab. Columna* descriptum proponit Cl. *Rajus* Hist. Plant. LXVIII. Sect. 3. cap. 6. mihi ignota est.

Lapis viperinus.

§. II.

Alterum, ex animali, quod credunt, regno depromptum antidotum, *Lapis* est; qui extrinsecus vulnusculis vene-

venenatis admotus tenacissimè adhæret, donec (ex ore indigenarum loquor) veneno ex vulnere attracto saturatus spontè decidat. Is quanquam omni venenoso vulneri, sive toxicum ictu & morsu insectorum, sive telô mortiferô inflictum sit, insigne præstet auxilium, specificum tamen & infallibile habetur antidotum in solo homine adversus morsum veneniferi serpentis *Cobras de Cabelo.* Ut ritè expediatur curatio, gemini Lapides in promptu esse debent, quò, delabente uno, illico admoveri possit alter, qui veneni reliquias imbibat. Si verò unicus saltem adfuerit, qui spontaneo lapsu venenum superesse indicet, oportet lacti recenti confestim immittatur; lac enim virus è poris extemplo eluit, ita ut in superficie spectabile supernatet, colore ex flavo cœruleoque variegatum: Sic veneno liberatus, & diligenter abstersus lapis, vulneri denuo admovendus est. Signum exhausti veneni statuunt, si Lapis non ampliùs decidat, sed manu detrahendus sit; superesse enim poros, veneno vacuos, qui saturari ampliùs non possint. De efficaciâ hujus lapidis, &, quæ indies cum ipso instituuntur in Indiâ experimentis, multa dicenda, inquirenda, dubitanda venirent. Quicquid sit, spondent efficaciæ veritatem, quotquot ex Hindostanis de Lapide quæsivi; & innumeros inveni, tum qui experimenta ipsos se fecisse, tum qui facta suis oculos vidisse mihi per Jovem Lapidem jurarunt; adeo, ut inter Indos de Viperini Lapidis virtute contra serpentis *Cabelo* morsum dubitare, execrabilis incredulitatis crimen sit. Ex multis unum placet inserere casum oppidò rarum, quem mihi de experimentis Viperinis, incidente discursu, dubitanti narravit, & tota testata est spectatrix familia Generosi Domini *de Pavillon*, qui domi suæ acciderat, cùm in Choromandelo Gubernatoris provinciam gereret. Una ex servis domesticis à *Cobra Cabelo* pede morsa, ardentissimos plorabat dolores. Productus illico & impositus

Lapis eſt; quo decidente, cùm nec Lapis præterea alius, nec lac dulce in promptu eſſet, quod poros elueret, nutrix, in tam pernici malo anxia, Lapidi immulſit ex ſuis uberibus. Ex quo verò illi papilla confeſtim dolere, mox uber ejusdem lateris tumeſcere & inflammari, non ſine vitæ diſcrimine, in quo triduum verſabatur, ab uberis duritie vix decem diebus liberata. Papillam autem habuerat aliquantillum ab alumni gingivâ excoriatam, adeoque recluſis venulis aptam, quæ veneni inquinamenta reciperet, calenti lacte elicita. Quî autem conciliabimus cum Indorum experimentis tot facta in contrarium à celeberrimo *Redo*, citata *in opuſc. tom.* 2? Negabunt, opinor, Patroni lapidis, Rediana experimenta locum habere ad valorem ſui antidoti deſtruendum, utpote quæ in brutis, non in homine, cum oleo tabaci, vel veneno heterogenei ſerpentis, non vipero Cabelo, tum ſub cœlo magis algidô, non ſub æſtuante Indico inſtituta ſint. Relator ego nihil dijudico, ſaltem fateor ingenuè, penes me valorem lapidis ſemper manſiſſe in ſuſpenſo, dum quid erroris & fallaciæ ſublatere poſſet, propriis experimentis non exploraverim. Et licet tot lapidis prædicatoribus & experimentorum jactatoribus quid contradicerem non haberem, auſus tamen nunquam fui in ſonticis caſibus, plerumque inopinatò & cum pernici periculo incidentibus, beneficium Lapidis experiri; cùm non caperem, ſi tam velox eſt viperinum virus, ut eſſe omnes ajunt, quomodo illud retrahi ex maſſâ humorum poſſit per adhæſionem lapidis? ſi verò adeo pernix non eſt (ut ad minimum in pleriſq; morſibus expertus mihi videor) ſed morâ quadam opus habet, antequam diffuſum & reſolutum in vulnere, abſorberi omne à venulis capillaribus, & ad cerebrum ac vitalia viſcera transferri poſſit; colligere licebit, terram ſigillatam, ſpodium & cornu cervi uſta ac ſimilis generis alkalia, qui pariter adhærent,

idem

idem quod ille Lapis præstare, & vulneri admota liquores contactos & cum iis venenum, in poros suos æquè posse recipere & imbibere. Ea propter semper consultius duxi ad sacram meam anchoram, *Theriacam*, refugere, quam scarificato vulneri (priùs ligato supra vulnus membro) post factam sanguinis expressionem affricui & imposui, propinatâ insimul ejusdem electuarii portione pro sudorifero. Et sic sine lapide, sat citò semper (in recens læsis) successit curatio. Est autem viperinus lapis figuræ quodammodo ovatæ, compressus, unciâ longior, latior dimidiâ, interdum alterutrâ facie magìs gibberosa, crassitie pennæ anserinæ in medio, ambitu tenuiori, superficie lævi ac splendente, coloris ingrati, nigricantis & aliqua sui parte albidi. Substantiam obtinet firmam & duram, levem tamen, hîc ibi porosam & quodammodo corneam, ita ut appareat formatus ex cornu cervi in vapore vel liquore aliquo macerato tinctoque; nisi fortè fragmentum sit *Lapidis Cananoor* variegati. (Ita hic lapis dicitur à patriâ Cananoor Malabariæ provinciâ, Lusitanis ibidem *Pedra frigue* dicta, à qualitate refrigerante; estque triplicis differentiæ sive coloris, nimirum albus, citrinus & obscurè cœruleus, qui postremus Nephritico lapidi in omnibus, præter levitatem, similimus est.) Quotquot videre mihi obtigit per Indiam firmam & Insularem, prædictæ conditionis & figuræ fuerunt; planè alius ab illis, quos supra citato loco in ære exhibet Cl. *Redus*, à RR. Patribus acceptos. Qualiscunque figuræ fuerint, primâ fronte apparebunt haud quaquam naturales & in cerebro viperæ, quod vulgo creditur, genitos esse, adeo ut frustra fuerit, qui illos in anguium capitibus quæreret. Bini, unicâ capsulâ tereti & levi subere excisâ, intra lanam repositi, reservari plerumque solent, ut secum citra fractionis periculum possessor commodè gestare possit. Haud prostant ullibi, sed contingit offerri venales, haben-

turque rari & in pretio. Non constat, quinam eorum factores sint: quos tamen esse Gentilium religiosos, quos *Sjoges*, aut Sacerdotes, quos *Brahmenes*, vocant, multi conjiciunt. *Fig. vid. Fasc. II. Rel. IX.* §. 3.

OBSERVATIO XI.

Curatio Colicæ per Acupuncturam, Japonibus usitata.

Morbi descriptio.

Colica, quam *Senki* appellant Japones, insulis populosissimi imperii Japonici endemia & adeo familiaris est, ut è decem adultis raro unus sit, qui eâdem aliquando non laboraverit: sic aër alioqui saluberrimus, sic natalis aqua, sic cibus, potus & vernacula vivendi ratio in hujus morbi generationem conspirant. Audet importunus civis ipsos advenas, post salutatam loci Cererem, invadere. Nostro id experti sumus dolore, ubi sub climatis ingressum, (quod in vado solenne est navigantibus) malorum, quibus nos irati Dii maris flagellaverant, memoriam elueremus cerevisiâ hujus terræ frigidâ, *Sakki* vocatâ. Cocta hæc ex oryzâ ad vini Hispanici vigorem & consistentiam, eâ gaudet indole, ut neutiquam frigida bibi, sed ad indigenarum morem sorbillari ex orbiculis debeat, modicè prius calefacta. Non autem quivis ventris dolor dicto venit nomine, sed ille demum, qui dum intestina lancinat, in inguine simul motus excitat convulsionis. Nimirum, is est hujus Colicæ vel gradus, vel genius, ut abdominis quoque musculos & membranas vellicet. Si doloris causam vel materiam quærimus, ea ex sententiâ horum antipodum, cùm in præsenti morbo, tum in omni cruciatu ventris neutiquam intra intestini cavum hospitatur, nisi fortè in affectu leviori, sed in ipsâ hæret partis alicujus substantiâ membranosâ, puta muscu-

lorum

J. W. Brandshagen Sculp.

lorum abdominis, peritonei, omenti, meſenterii, inteſtinorum: in quibus illa per moram faceſſens in vaporem, vel, ut loquuntur, in ſpiritum ſæpe acerrimum, membranulas diſtendit, rodit & lancinat. Hujus igitur ſpiritûs rodentis effracto carcere, ipſoque anguſtiis, quas diſtendebat, exſoluto, ceſſabit momento citiùs acerbiſſimus extenſionis ſenſus, quem ut perperam Latini ab inteſtino, ſæpius innocenti, Colicam, ſic Gymnoſophiſtæ eum ad Japonum Sinenſiumque mentem ſaniori judicio amant ſuâ linguâ vocare *Spaſmum abdominis & inteſtinorum.* Habet hoc ſingulare patrius morbus Japoniæ, ut ad Hyſtericæ paſſionis exemplum perſæpe ſuffocationem hoſpiti ſuo machinetur, convellendo totam regionem ab inguine ad usque coſtas ſpurias, vel mucronem; deficiat verò, ubi diu ſæviit, in tumores hìc illic in corpore promiſcuè naſcentes; nonnunquam epilogum ludat teterrimum; in viris quidem grandi alterutrius teſticuli tumore, non rarò in fiſtulam ſuppurante; in fœminis verò fœdâ catervâ tuberculorum, in ani vulvæque labiis naſcentium, quam capillorum plerumque comitari amat defluvium. Sed & illa ſarcocele (quam ſpeciali nomine *Sobi* vocant, & laborantem *Sobimotz*) & hi ficûs, extra colicam pariter frequentes ſunt & endemii in Japoniâ.

Acuum deſcriptio. In hunc extimæ gentis hoſtem, prius, quàm acum noſtram ſtringamus, ſcire oportet: duos eſſe in adverſo Orbe ſacros fontes chirurgicos, ex quibus jugiter, cum recuperandæ ſanitati, tum conſervandæ petunt remedia, ſani & ægri, medici & empyrici, nobiles & plebeji. Illos verò & ante artis medicæ uſum inventionemque, ab omni antiquitate per Coræam, Sinam, Japoniam claruiſſe, triga illa gentis ſanctè profitetur, pertinaciſſima antiquitatis ſectatrix. Quinam fontes? Equidem duri nominis! nam primus ignem fundit; cedit alter metalli aciem: aciem verò, non ferocis chalybis ſanguinantis, nec ignem quoq;

can-

candentis ferri; quo utroque trux supra humanitatem chirurgia Occidentis in mortalium sævire membra jubet, operâ detestabili iis, quorum humana mollities & mansuetudo præcordia occupat; sed ignem gratiosum, & non verendum magis, quàm quo sibi litari hoc cœlo Dii ipsi amant, nimirum remissè gliscentem turundam, volutam ex herbâ Regii nominis *Artemisiâ*. Sic metallum pariter omnium præstantissimum, illud Regiarum decus, rerum omnium nervum, Solis & Lunæ sobolem, & horum planetarum virtute prægnans, ut volunt per ignem philosophi. Quid moror? Aurum & argentum indigito! Ex hôc enim Acus perpolitas ducunt illius regionis artifices; quæ ad celebrandam in humano corpore puncturam, apprimè sunt idoneæ, & tanto in pretio habitæ, ut eas inter manuales gazas, amans thecarum gens, in sinu (ut solet rariora quævis utensilia) reconditas circumgestet. Hujus utriusque remedii tam momentosa est administratio, ut pungendorum & urendorum locorum gnaritas singularem artem chirurgicam constituat, cujus magistri appellantur *Tensasj*, i. e. *tangentes*, puta exploratores locorum; nam in locorum delectu cardo totius negotii repositus est. Qui ipsam rem manu exercent, *Faritatte* audiunt, i. e. acupungentes, sive ex suâmet notitiâ, sive ad tangentis jussum id faciant. Acus autem, quæ puncturam præstat, quia non sine periculo intra corpus adigitur, nisi & tenuissima sit, & ex prædicto metallo facta, eoque purissimo, omnis cupri experte & ductili, hinc, ne suâ mollitie operam eludat, singulari arte indurari debet; quam verò artem nec quisq; callet, nec qui callet, acus tamen fabricare audet, nisi Imperatorio diplomate nactus licentiam. Duplicis structuræ sunt: Prioris, quæ ex utroque metallo promiscuè fiunt, non magnitudine quidem, sed quodammodo figurâ stylum exprimunt, quali apud nos pueri elementarii in indicandis, aut Indi in exarandis literis

utuntur; Longitudinem obtinent quatuor unciarum, tenuitatem mediocrem apice tenuiſſimo deſinentem, manubrio inſtructæ in modum cochleæ circumflexo, quo torqueri poſſint. Pro reconditorio eis adjungitur malleolus, ita aptatus, ut utroque manubrii latere ſingulas acus recipiat. Malleus ex uri cornu perpolitè conſtructus eſt, ipſâ acu paulo longior, capite orbiculato & compreſſo, cui pondus conciliat incluſum plumbum, alterutro latere, quod pulſui dicatur, alutâ violacei coloris obducto, ne ab acu in feriendo deſiliat. Alterius ordinis acûs ſemper argenteæ ſunt; ſtructura illis parùm eſt diverſa, longitudo eadem, citharœdicæ chordæ tenuitas, manubriũ nonnihil denſum, breve, & in longitudinem ſtriatum. Recondi ſolent incerto numero pluſculæ intra capſulam oblongam quadratam, ligneam, vernice exterius, interius panno intonſo obductam, cujus eminens lana leviter inſertas recipit. Si nomina deſideras, acus utraque, vel in genere omnis huic chirurgiæ dicata, *Uuts barri*, i. e. acus tortilis vocatur; poſterius genus gaudet inſuper appellatione ſpeciali, ſed ejusdem ſiguificationis, *Finéri barri;* cui, ſi in operatione, quod frequenter fit, æneus canaliculus jungatur, *Fuda barri*, i. e. acus canaliculata dicitur. Eſt ille canalis acu ſuâ paulò brevior circiter lati digiti tertiâ parte, pennæ anſerinæ craſſitie, in id factus, ut per eundem acus ad puncturæ locum dirigatur, ne in operatione hallucinemur

Methodus pungendi. χειρεργία puncturæ inſtituendæ hæc eſt: Cuſpidem ſiniſtrâ recipiunt, inter digiti medii apicem, & indicis, pollice ſuffulti, unguem; ita comprehenſam admovent loco pungendo, tactu à nervis priùs diſtincto & delecto; tum malleo dextrâ recepto, acum uno aut gemino pulſu per externam cutem, duriuſculam illam, adigunt; hinc depoſito malleo, manubrium acûs, intra primorum digitorum apices volvendo, cuſpidem ad requiſitam ex lege artis pro-

profunditatem ingerunt, plerumq; semiuncialem, rariùs pollicarem vel majorem; verbô, ad usq; doloris laticem: hunc assecuti, ad respirationem unam & alteram, acum infixam tenent, mox acu extractâ locum digito premunt, quasi spiritum hâc viâ expressuri. Posterioris acûs immissio fit solâ ejusdem rotatione, intra pollicis mediique digiti apices. Quibus satis versata manus est, pulsu indicis, supra medium digitum positi, & in acum excussi, cutem priùs pertundunt, quàm acum torqueant; alii in excussione illâ utuntur, quod dixi, adminiculo tubuli, obstantis, ne fortiori pulsu acus debito profundiùs imprimatur. Leges punctoriæ artis variæ sunt, flatûs laticem, in quantum cum ratione hîc agitur, præcipuè spectantes: unde, in operatione instituendâ, & locus & profunditas punctionis à Tangentibus medicis cum ratione sunt determinandi. Punctio iisdem morbis, quibus ustio, medetur; & ut plurimum iisdem in locis institui permissa est, in quibus ustio celebratur. Loca illa Relatione de Moxiburio exhibebimus. Solâ fretus experientiâ acum quoque vulgus audet versare, citra præscriptum magistri *Tensasj*, hoc unicum cavere gnarus, ne nervos, tendines, arteriasque insigniores pertundat. Quibus præmissis, thematì meo brevibus satisfaciam.

Anticolicam puncturam suam celebrant Japones in epigastrio: in quo novem omnino punctiones ternariâ serie & ad quadrati parallelogrammi normam instituunt, intercedente inter singulas punctiones (in homine adulto) gemini pollicis transversi spatio. Hi ordines in artis punctoriæ scholâ distinctionis gratiâ propriis donantur ut præceptis, sic nominibus. Primus, *Sjoquan* dictus, proximè sub costis instituitur; alter, *Tsjuquan* nuncupatus, medium sibi locum vendicat inter umbilicum & cartilaginem mucronatam; tertius, *Gecquan* dictus, semiunciâ supra umbilicum absolvitur. Ad hanc triplicis

ordinis punctionem, ex præscripto Magistri, profunditate legitimâ celebratam, plerumque subitò, velut incantata, cessant *Senki* nominis tormina; id quod ex frequenti αὐτοψία nostrâ Lectori hoc capite exhibere institutum fuit.

Ex altero quoque fonte Colicam suam oppugnant, non æquè feliciter expugnant: Cauteriis nimirum utrinque ad umbilici latera, à duorum pollicum intervallo inustis. Locus geminus *Tensù* dicitur, à frequenti ustione celebris, & vel ipsis notus, qui chirurgiæ hujus sacra nunquam attigerunt: De quo suo loco pluribus. Sed & anticolicum præpotentis virtutis medicamentum noviter edocti sunt populares, cujus hodie celeberrimus usus est, uti in præsenti affectu, ita præsertim in Cholerâ, admodum in hâc regione frequenti & funestâ, tum in abdominis chronico dolore *Sakv*, endemio pariter & Colicæ affini, nec minus in ceteris doloribus abdominis, qui in intestinis ultra acûs contactum radicati sunt, nec igni facilè, nec metallo cedentes; ut taceam affectus alios. Pulvis est *Dsjosei* linguâ vulgari, doctorum charactere *Wadsusan* nuncupatus. Venditur is sub sigillo auctoris in unico pago *Menóki*, provinciæ *Oomi*, cum monopolii privilegio, quod inventor religionis fraude obtinuit. Dixerat enim: Herbas contra popularem ventris afflictionem, sibi in somno monstratas esse ab Apolline suo, Deo *Jakusj*, passim crescentes in vicino & fabulis prælustri monticulo. Successus medicamento celebritatem, auctori fidem, toti familiæ divitias conciliavit, ut, quæ *Iri* lueret fortunam, brevi ditata, è regione trium officinarum, quibus pulvis ope molendinorum conficitur, totidem revelatoris idolo, sospitatori suo, sacella condiderit. Copiam pulveris inde mecum retuli, bile amariorem, sed ex quo Germanorum intestina nil majoris solatii capiunt, quàm ex medicamento nostrate. Descriptio in secreto habetur apud familiam. Basin confert, prout adverti in officinâ, Costi spe-

cies

cies amara, *Putsjùk* dicta, quæ ex Gusaratâ à Belgis in Japoniam copiosa invehitur; variæ enim virtutis est, & frequentissimi ibidem usûs, ut præter radicem montanam Sisari Coræensis, (*Ninsin Cleyeri*) nullum vegetabile exoticum vehementiùs expetat.

OBSERVATIO XII.

Moxa, præstantissima Cauteriorum materia, Sinensibus Japonibusq; multùm usitata.

§. I.

Introductio.

Asia, quousque ad nostros antipodes extimumve Orbis terminum extenditur, tribus dotata est Heliconibus. Arabum, Brahmenum & Sinensium: ex quibus scientiarum artiumque promanavit, quicquid est inter vasti Orientis populos. Hi verò, cœlo, linguis, moribus, religione distincti populi, licet pro diverso, ex quo erudiuntur, Helicone, alia atque diversa foveant artis medicæ (ceteras non attingo) principia, præcepta, materiam & medendi methodos, nihilominùs tamen, cùm in morborum causas inquiritur, uno ore singuli ad tribunal subindè Flatus & Vapores provocant, ut tantùm non videantur cum *Coö* nostro *Lib. d. flat.* dolores & affectus quoscunque flatibus acceptos referre, quos asserunt nunquam tolli posse feliciùs, quàm Cauteriis, Igne actuali, ut loquimur, inurendis. Igne verò, an ferri candentis? Equidem junctam Vulcani Martisq; vim experiri in humanâ machinâ, sævitiam reputant, uti supervacaneam & inutilem, ita verò indignam rationali medico, cui urendo non alia debeat esse intentio, quàm ut impactam doloris materiam resolvat, vel inflatus jam resolutam excludat & in auras evocet. Malunt igitur tardè gliscentem,

 tem,

tem, remisse ustulantem, atque, ut verbo dicam, ejus indolis ignem adhibere, qui inclusam morbi causam, mediante salis aperientis virtute, lentè tutòque evocet, quàm qui stringente ac rodente armatus vitriolo, cutem carnemque crudeli impetu exedat. Iisdem nixi rationibus prisci Arabum, Ægyptiorum & Græcorum Medici, à quibus medendi artem Europæi accepimus, ferro rubenti, fungos accensos & ignitas præferre Struthii & Aristologiæ radices visum est; aliis eorum sulphure candente placuit, fusisque buxeis oleo fervente tinctis, corporis vitia domari. *Mercatum* videant, Pr. L. 4. c. 1. p. 162, & ex recentioribus *M. A. Severinum*, qui varietatem materiæ causticæ & modos urendi apud antiquos scire desiderant. Ego hic Asiaticorum tantùm Cauteria referam, nostro tempore usitata.

Asiaticorū varia urendi materia.

§. II.

1. *Arabum.*

Arabes, & qui horum scientiis imbuti sunt, Persas & Mogoles Indos Mahhammedanos, ignis fomitem in urendo non alium expetiisse vidi, quàm pannum gossipinum Isatide seu glasto tinctum, Gallicè *Cotton bleu:* hunc in cylindri figuram, ad sesqui pollicaris diametri crassitiem, & longitudinem geminæ unciæ quàm arctissimè obvolutum, in locum amburendum dirigunt, &, incensâ summitate, gliscere sensimque depasci sinunt, donec in favillam totus cylindrus deflagraverit. Ustio hæc, longâ & pene intolerabili morâ absolvitur; durat enim horæ quadrantem, interdum longiùs, antequam deflagret intensi ardoris fomes; qui altè adeo subjectam carnem depascit, ut aliquando insanabile ulcus inde remaneat; quale mihi sanandum iis regionibus oblatum est aliquoties, sordidum & mali moris. Ustione factâ, ampliùs nihil negotii incumbit chirurgo, quàm ut stigma inungat quotidie, & separatâ escharâ ad suppurationem promoveat. Credo ustionum

num cruciatûs & longa incommoda obstare, quo minùs populares re ipsâ eas æquè instituant frequenter, atque earum usum in scholis scriptisq; suis prædicant & inculcant. *Glastum* nominavi; Ejus liquore Arabs materiam Cauterii inurendi imbutam postulat, hunc ignis virtuti momentũ conferre persuasus, opinione non ex vano haustâ, sed ex populari, ut sibi videtur, & longâ seculorum experientiâ. Si credimus, quod vulgus Europæum spondet, fumante & naribus admoto linteo illo, quod succô glasti tingitur, Epilepticorum, quos Dæmoniacos vocamus, feliciùs discutiuntur paroxysmi, quàm lintei albi vel cujusvis alius rei suffitu. Certè in Indiis chirurgi neutiquam perdidisse operam experti sumus, quando tincta Isatide linteamina in fotu (sic in chirurgiâ loquimur) & obligatione partis inflammatæ, ceteris pannis anteposuimus.

Brahmenes, quos Græcia Gymnosophistas vocat, Indorum gentilium Sapientes, Theologi & Medici, tum qui ex eorum institutis sapiunt, gentiles ceteri, non unius, sed varii generis cauteria pro morborum diversitate parant. Latitantes enim causas, ajunt, & morbi cujusque indolem non unius esse generis; proinde unam eandemque ignis materiam affectibus promiscuè omnibus nequaquam congruere; eligendam esse, quam genio morbi cujusq; aptam natam experientia docuerit. Varietatem verò illam explorasse, peregrino mihi datum non fuit. Clavum quis Herculi prius excusserit, quàm à zelotypis istis doctoribus secreta artium exploraverit. Vulgatissimum illorum Cauterium est (cetera rarioris usûs sunt) medulla *Junci*, ibidem in paludibus germinantis; cujuscunq; varietatis sit, perinde est, modò scirpo crescat crassiore: Hâc, oleô Sesami, quô agri abundant, leviter imbutâ, ustionem cutis humanæ vulgari modo instituunt. Vidi Malajos, Javanos, Siamenses, nî fallor & alias his vicinas nationes, eandem hanc medullam in cremando adhibuisse. *2. Indorum*

Trans

3. *Sinensis.* Trans Gangem progrediens, nobilissimum sanè omnium, & usitatissimum ignis fomitem invenio apud Sinenses & Japonios. Hôc fomite, referunt, ante ipsius medicinæ inventionem & omnem aliam Chirurgiæ notitiam, temporibus admodum priscis celebratam cauterisationem fuisse, atq; inde usum ejus per longam seculorum seriem ad se demum dimanasse. Stupam hanc virtute ac vetustate præstantissimam sub communi appellatione *Moxæ*, non modo Sina domesticam habet, sed omnes Sinensium literis & doctrinâ eruditæ nationes, Japonii, Coræenses, Quinamenses, Luconienses, Formosani, Coccincinenses, Tunkinenses, jam olim pro cauteriis sub eodem nomine adoptarunt. Ejus historiam, cum hôc loco proponere sit institutum, ignoscet Benevolus Lector, quòd pro Sinicis vocabulis, magis Illi fortassè desideratis, Japonica infero. Hæc enim Sinicis faciliora sunt, & mihi notiora, qui hâc gente familiariùs diutiusque usus sum.

Moxæ præparatio.

§. III.

Moxa lanugo est, sive stupa mollicula, coloris cinerei, concipiendo igni aptissima, eoque admisso moderatè gliscens, scintillâ minùs conspicuâ, ardore temperato, progressu lento, donec in favillam tota depasta sit. Conficitur ex Artemisiæ vulgaris (latifoliæ) adhuc dum novellæ foliis exsiccatis, longo tempore in aëre suspensis & obsoletis; Colligitur verò ad Moxam eliciendam Artemisia non omni promiscuè tempore, sed iis tantùm diebus, quibus, ex astrologorum ratiocinio, cœli benignitas eandem astrorum virtute quàm maximè fœcundavit. Sunt illi τȣ mensis quinti dies primores quinque, *Gonguatz go nitz* Japoniis dicti, incidentes in Calendarii Gregoriani mensem Junium, raro in exitum Maji. Ducunt enim anni auspicium ab eo novilunio quod proximum est medio tempori inter brumam & æquinoctium vernale. Exscinden-

denda eſt multo mane, rore nocturno madens, & ad faciem domûs occidentalem libero aëre ſuſpendenda diu, dum ſatis exſiccata fuerit; ſic ſervanda eſt in ſummo pavimento & lanugo ex illâ eò nobilior & tenerior ſperanda, quò magis obſoleverit; unde non deſunt, qui herbam ad decennium usq; reſervandam curant. Novellam hanc Artemiſiam Japones *Futz*, Plantam adultam atque perfectam *Jamóggi* appellant. Nam, quod obiter inſero, ſicut ſolenne eſt in utrâque natione, ut maſculus quisque nomen ſuum mutet, tum provectior ætate, tum novam conſecutus dignitatem; ita quoque plantarum appellationes, (ut res ceteras taceam) ſecundùm perfectionis gradum & uſûs diverſitatem, perſæpe variant: quod ipſum rebus quidem diſtinctionem & lucem egregiam parit, memoriam verò maximè obruit. Præparatio Moxæ nullo artificio abſolvitur: Tunduntur primùm impigro piſtillo folia, ad mollitiem rudioris ſtupæ; deinde utrâque manu agitantur & fricantur aſſiduè, ut priori contuſione jam attritis decedant duriores fibræ, & recrementa membranacea: quibus excuſſis, remanet deſiderata illa inſignis teneritatis homogenea & puriſſima lanugo, quâ tenellam Regii nominis Artemiſiam præ ceteris herbis ditare natura ſtuduit.

§. IV.

In quibus perſonis & morbis Moxæ uſtio inſtituenda.

Non eſt hujus lanuginis exuſtio ullâ ex parte homini terribilis: nullà enim oculos incurrit ardentis elementi ſpecies, ſed gratioſus ſtupæ tantùm gliſcentis halitus nares laceſſit; nec dolor valde moleſtat, ſicut ex ceteris cauteriis evenit, niſi fortè à conis illis, quos Japones *Kawa kiri*, ſeu cutis ſciſſores vocant, id eſt, à turundis primis tribus, eodem loco alternè deflagrantibus: à quorum ſimilitudine, impoſita ſibi à novis Rectoribus onera obſequioſum vulgus per patientiam *Kawa kiri* nuncupat, eò

Ff ff quòd

quòd principio dura ſint, aſſuetis deinde vix moleſta. Centies vidi ipſos pueros uſtionem promiſcuo corporis loco admiſiſſe, citra ullum doloris geſtum. Urunt enim indiſcriminatim infantes & ſenes, divites & plebejos, mares & fœminas; parcunt tantùm gravidis illis, quæ uſtioni non admodum aſſuetæ ſunt. Uſtio autem artemiſialis, vel ad morborum præſervationem, vel ad curationem inſtituitur; ad præſervationem præprimis eam commendatam volunt Medici, & ſanos potiùs quàm ægrotos uſtulandos jubent: ſicut enim, ajunt, materiam medicam morbi præſentis, ita futuri pharmacum eſſe cauterium. Qui igitur in extimo Oriente, ſuæ valetudini proſpiciunt, ii uri ſe ſingulis curant ſemeſtribus. Ea conſuetudo adeo religioſè viget, ut etiam hominibus æviterno carcere damnatis prodire permiſſum ſit, ad moxiburii fruendi beneficium. Præſervativa uſtio turundis in eodem loco abſolvitur parvulis & paucioribus, curativa verò plures requirit, easque grandiculas, ſi vapores ex profundo latice evocandi ſint.

In quibus verò morbis Uſtio locum habeat, ſi quæris; reſpondebit tibi Sina cum Japoniâ: in omnibus promiſcuè, in quibus vapor detentus continui ſolutionem, dolores & actionis læſionem pariat: quo ipſo pene omnem morborum ſyllabum ad moxiburii rogum provocat, qui eos ardore ſuo, ipſo ſole ſucceſſum indies ſpectante, brevi morâ exurit. A vicinis edoctum clima nigritarum, quod Tropicis includitur, ejusdem Moxæ virtutem prædicat, cujus incendium celebrare non ita pridem cœpit: ſtupis etiam majoribus, ac ipſi ſolent auctores, vitia corporis oppugnans, ſiquidem id contumacior affectus, & ratio recluſæ arctiùs materiæ poſtulaverit. Adverſus Arthritidem & ejus progeniem Podagram Schiaticamque quid valeat Moxa, id non ita pridem coloni Batavi in Indiis exploraverunt. Frangit hic ignis impacta perioſteo

Rhe-

Rhenani tartari ſpicula, ac in Schiaticâ ceterisque defluxionibus arthriticis ſtabulantem circa oſſium cava lympham acrem diſſipat, ſed largiore ſtupâ & maturè ſatis illatus, priusquam flatu nimiùm expanſas membranas ac muſculos divulſerit; hôc enim diſcidiô, lacerata vaſa capillaria replent interſtitia effuſis humoribus & tragicos abſceſſus pariunt, nequaquam niſi ferri acie ſolvendos. Verùm enim verò, in calente cœlo, non æquè feliciter in noſtro, ſuccedit cauſtica curatio. In illo corpus eſt magis permeabile, fluidior eſt materia, pori ſunt patentiores, laxiores muſculi ac membranæ. Adde, moxiburio dolores ſedari quidem, minimè verò eradicari; ſedari autem eo loco, quô, flagrante ſtupâ, ſpicula evocata ſunt, vel ipſum perioſteum crematum eſt, ne ſentiat ampliùs, cùm aliis partibus dolores deinde redeant. Nunquam redituros promittunt Brahmenes, ſi poſt uſtionem, ex præſcripto eorum, omnis potus, fermentationis beneficio productus, (quales ſunt vinum, cereviſia & inebriantes ſpiritus) ſimul atque omnis generis carnes, ex menſâ ad Anticyras relegentur. Hæc enim novas ſuppeditare ajunt cruditates, quæ cum ſanguinis motu ad crura prolapſæ, in perioſteo hoſpitium repetant. *Bushofius* igitur, Rev. Batavienſium Paſtor, nimium quantum Moxam popularibus Europæis commendavit, velut Podagræ infallibilem domitricem; vereor enim, ne in Germaniâ plerorumque hæc fiduciam fefellerit; De quo non injuriâ conqueſtus nuper eſt inclytus Giſſenſium Profeſſor, Dn. D. *Valentini*, Collegii Curioſorum in Germania Adjunctus, in Epiſtolâ typis impreſſâ ad Cl. Cleyerum, (me huic Cleyero præſente redditâ) doctiſſimâ illâ, ut ſunt Clariſſimi Viri omnia. In Epilepſiâ & chronicis quibusvis affectibus capitis, vicini nigritæ magis, quàm ipſi Sinenſes à moxâ ſolatium repetunt, totam ſuturam coronalem longâ & largâ ſtupâ

exurentes, unde ſanitas aliquando reparatur à Medicis deſperata.

Locus in corpore urendus.

§. V.

De loco autem proprio, qui ſingulis in morbis, ſive curandis, ſive præcavendis, inuri debeat, multùm inter pyroſophicæ chirurgiæ doctores controvertitur; ſuperſtitioſè ſæpe & in vanum! Nam cùm unusquisque experientiâ, quod ait, ſuâ vel magiſtri fretus, loca alia atque alia indicet, exigua pars corporis remanet, quæ non in eodem ſæpè affectu, collectis ſingulorum ſententiis, inuſtioni pateat. A receptioribus tamen locis, quæ ab antiquitate tradita novit ac typis in tabellâ expreſſa poſſidet, rarenter vulgus digreditur. Major occurrit vanitas in electione temporis, quô hanc vel illam corporis partem inurere, ab aſtris permiſſum vel vetitum eſſe, creditur. Omnem enim doctores ab uſtione diem & horã reſpuunt, quâ partem alioqui ſalutariter in præſenti aliquo affectu inurendam, ſiderum ſpiritus, ut illi philoſophantur, imprægnaverit: adeo, ut ſi quis ſingulorum interdictis morem geſſerit, urendi tempus raro inveniat. Cynoſura in locali electione ea eſt, ut loca illa urantur, per quæ commodiſſimè vel evocari vapores, vel revelli materia peccans ab affectâ parte valeat: illa verò, uſtores, ſibi ad unguem nota ajunt ex anteceſſorum traditis: dum ſuæ inſuper experientiæ fulcris glorioſè incedunt. Nullam ego corporis partem vidi Moxiburiis magìs affligi quàm dorſum, utrinq; prope ſpinam, ad lumbos usque. A carnifice excoriata jurares terga antipodum, & maximè Japonica, tot illa in utroque ſexu ſtigmata referunt & profundas ulcerum cicatrices: ſed quæ, opinione gentis, nihil derogant pulchritudini. In proclivi namque eſt, præſertim Japonibus, nudare thoracem, etiam leve opus aggredientibus, demiſſis ſcilicet tunicis, quousque femori colli-

colligantur, ne eas, exſors induſiorum natio, ſudore contaminet: ſic in utroque ſexu publicum in conſpectum cicatrices veniunt.

§. VI.

Uſtionis modus.

Ipſa uſtio citra artificioſam ἐγχείρησιν hôc modo inſtituitur. Stupæ artemiſialis portio exigua primoribus digitis rotatur in conum, cujus altitudo ſolet eſſe pene uncialis, latitudo baſeos paulò minor. Conus loco amburendo imponitur, ſalivâ, ſi placet, ſub baſi illitus, quò adhæreat. Tum faſtigio ſcintilla infertur, ope bacilli ſive virgulæ cujusdam ardentis tenuiſſimæ, quam Japones *Senko* vocant. Illatus igniculus turundam brevi morâ depaſcit, ſubinde inſtaurandus incendio novæ turundæ in eôdem loco reponendæ, donec intentioni ſuæ vel artis præſcripto ſatisfactum judicaverit is, qui uſtionem dirigit, vel ipſe perficit. Vocatur hoc genus Chirurgorum *Tenſaſj*, i. e. tangentes, ſeu κατ' ὄνομα, tactu penetrantes, quia locum ſtupæ damnandum digitô inveſtigant. Virgulæ ardentes ſunt illæ ipſæ, quibus accenſis pagani Monachi idolis litant, ſimul ac in templis horas devotionis ſuæ metiuntur, perinde, ut in caſtris moras excubiarum dividimus ſtupâ militari; parcè enim gliſcunt & tardè depaſcuntur, ſed odore, quem exſpirant, fragrantiſſimo. Conficiuntur ex mucoſo admodum cortice arboris *Taab* ſeu *Taab no ki*, i. e. Lauri Japonicæ ſylveſtris, arborum, quas fert regio, vaſtiſſimæ: huic cortici in pulverem contuſo permiſcentur lignum Agallochi, vel ejus reſinoſa & multò cariſſima particula *Calambàk*, &, pro elaboratoris cujusque placito, fragrantia quævis alia, in pulverem pariter redacta. Miſtura hæc, additâ aquâ, in pulpam ſpiſſam redigitur, & manibus diu ſatis ſubacta, vaſi inditur multis foraminibus rotundis perforato, & ſuper poſito pondere valido aggravatur: ſic per foramina ſubtus pervadunt

bacilla, culmo avenaceo tenuiora, quæ afferculô ſubinde excipiuntur, in umbrâ exſiccanda. Hæc bacilla deinde pro candelis fumantibus officinæ recipiunt, quorum chartæ involuti faſciculi in prædictum uſum proſtant venales. Verùm, hæc ignipotentis Chirurgiæ ſupervacanea ſunt ſupplementa, & ſaltem ad operationis ſplendorem, nihil ad rem ipſam faciunt. Sufficit, quod vulgus facit, accenſâ feſtucâ vel virgulâ quadam ignem intuliſſe. Ipſum verò artis negotium repoſitum eſt, in notitiâ urendi loci, cuivis morbo convenienti. Ille verò, etiamſi ad evocationem vaporum, (nam hæc ſola uſtoris intentio eſt) Europæo judicio, aptiſſimus videatur, qui parti affectæ proximus eſt, plerumque tamen ab uſtoribus eligitur alienus, & ſæpe nullo nexu in Anatomiâ cognito, laboranti parti conſentiens, niſi communi involucro univerſi corporis. Certè, uti nobili cuidam Lithuano res videbatur abſurda, clyſma immitti podici, cùm laboraret capite; ita non minùs præſtigiæ videntur advenis, extemporanei ſucceſſus ex artemiſiali cauterio, parti & loco alieno & neutiquam dolenti impoſito. Uruntur cum ſucceſſu ſcapulæ in ſtomachi cruditatibus, pro excitando appetitu; Uruntur ſpinales vertebræ, pro ſopiendis in pleurâ laterum compunctionibus; Uruntur pollicum adductores muſculi, pro levandâ ejusdem lateris odontalgiâ; ut cetera taceam. Ecquis tam Lynceus ſit anatomicus, qui hîc demonſtrare ſpecialem poſſit vaſorum conſpirationem?

Uſtionis Præcepta.

§. VII.

Uſtionis regulæ ſunt & requiſita varia, cum de loco corporis & urendi tempore, tum de numero ſtuparum, ſitu corporis, diætâ patientis, atque aliis circumſtantiis. Inter prima & generalia præcepta ſunt, quæ ſequuntur: Tendines cum arteriis & venis, quantum poſſibile eſt, in urendo vitandi ſunt; ſecuritatis cauſâ non viſu ſolum, ſed

ſed tactu priùs ab Uſtore explorandi. Quem quisque ſitum corporis tenet, dùm urendus locus indigitatur, eum, dum uritur, ſervare debet, ſeu ſederit antea, ſeu ſteterit. Uſtulandus humi conſideat, reflexis in crucem pedibus admotisque palmis ad utriusque lateris malam; nam hic poſitus muſculos & interſtitia explicat, & nativo ſitui embryonis maximè reſpondet. Cruribus urendus ſedeat in ſubſellio, pedibus demiſſis & aquæ calidæ immerſis; quoniam exhalationes, partibus à caloris fonte remotioribus, arte promovendæ ſunt. Illi, qui ſunt imbecillis naturæ, ſingulis in locis tantùm tribus cauteriis urendi ſunt; robuſtiores verò ſtupis decem, viginti & pluribus, pro conditione mali. An turundas plures diverſis locis ſimul, an alternè oporteat incendere, id nullâ artis regulâ, ſed ſolâ tolerantiâ patientis, & uſtoris otiô definitur. Poſtridiè à celebratâ uſtione ac diebus proximis operator ſtigmata inſpiciat: quæ nî ſuppuraverint, ſed ſicca appareant, malum id judicet, & debilis naturæ indicium: Hoc caſu, impoſitis cœpis contuſis ſuppurationem promoveat. Hæc paſſim ex orali communicatione artis pyrotechnicæ chirurgorum.

Regulas urendi ſpeciales exhibent Tabulæ Sinico-Japonicæ, typis impreſſæ, quarum hîc unam ſubjungo, à me, quantum indoles rythmorum & Philoſophiæ Sinicæ patitur, latinè redditam: adjunctis Iconibus, in quibus uſtulanda ſingulis in morbis loca indigitantur & propriis deſignantur nominibus. Proſtant venales, cùm apud librarios, tum apud circumforaneos medicos, qui eas in viis publicis & nundinis decantant, ut Chirurgiæ hujus ignaros invitent ad emendam parvo pretio chartam, quæ prolixæ artis præcepta compendiô doceat. Typo curſorio textus proponitur, communi & in parentheſi, qualiscunque explicatio mea:

Kju

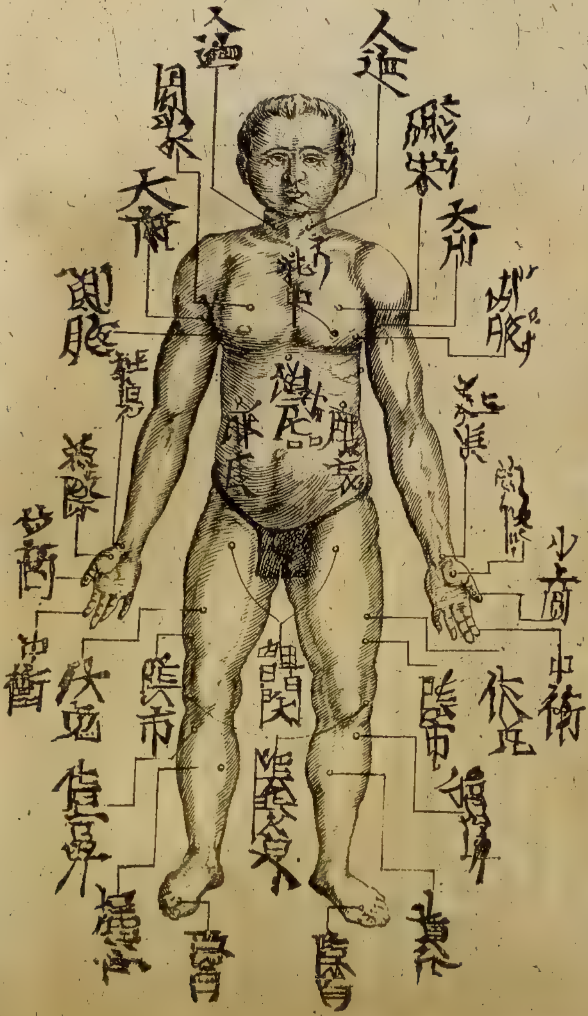
鍼灸鑑 *Kju ſju Kagami*, i. e. Urendorum locorum Speculum.

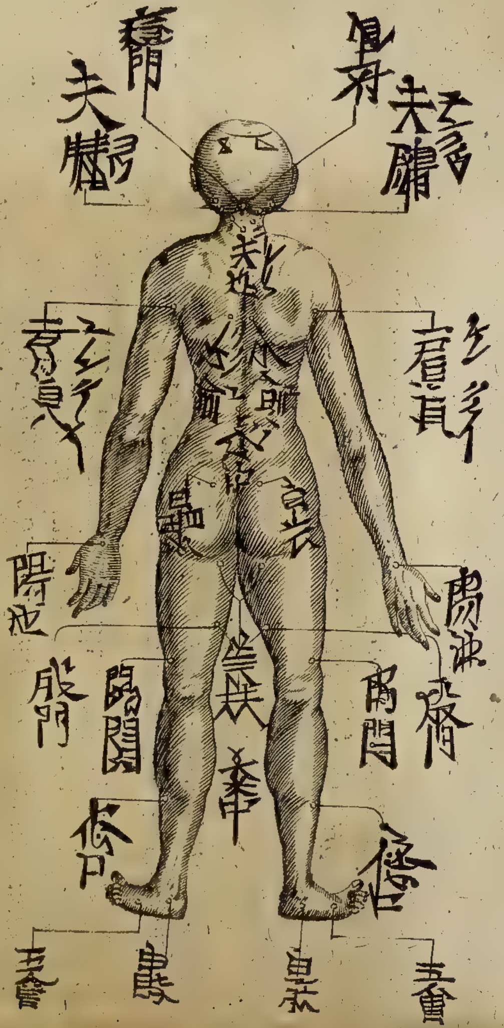
CAPUT I.

Methodum urendi ſiſtens, certis propoſitionibus (rythmis) *incluſum, ex quibus totum urendi negotium unicuique pateſcat.*

1. *In Cephalalgiâ, Vertigine, Lipothymiis, Dſeoki*, (Dſeoki eſt Phlegmone faciei, & vernacula ſcorbuti proles; quam qui fovent, ex levi cauſâ, velut ex balneo, crapulâ, motu nimio, faciei & ſæpe totius capitis tumeſcentiâ & ardore corripiuntur. Non raro Ophthalmiam habet pediſequam) *& ex ejus frequenti inſultu contractâ oculorum caligine; in doloribus ſcapularum cephalalgiæ pediſequis; in aſthmate & difficili pectoris ejectione, bonum eſt inurere corporis humani locum illum, quem KOKO nominant.*

2. *In morbis infantium, præſertim ventris tumiditate, diarrhæa, appetitu proſtrato, ſcabie & excoriatione narium: Item in Nyctalopiâ adultorum hominum, locus SJUITZ ſeu undecimæ* (ſc. vertebræ) *ab utroq;* (τȣ vertebræ) *latere uritor, 15 vel 16 ſtupis, ſervatâ diſtantiâ inter duo hæc inurenda loca unius & dimidii SUN* (i. e. unciarum, ſive transverſorum digitorum, circiter duorum vel trium) Nota 1. Locus *Sjuitz*, i. e. undecimæ, nomen habet à numero vertebræ, ad cujus utrumq; latus urendum eſt, incipiendo numerare à colli vertebrâ quartâ, videlicet illâ, quæ ex ceteris protuberat, dum caput ad pectus decurvatur. Sic in reliquâ vertebrarum deſignatione, ab eâdem ſimiliter incipiendum eſt numerare. Nota 2. *Sun* menſura longitudinis eſt, quâ in regno utimur; alia longior, quâ mercatores, alia paulo brevior, quâ fabri & artifices utuntur. In urendo autem neutrius ratio habetur,

betur, ſed menſura unius *Sun* petenda eſt à longitudine ſecundi articuli, in medio digito cujusq; perſonæ, in quâ uſtio celebranda venit, utpote quæ ejusdem corpori proportione reſpondet.

3. *In Sakf;* (i. e. in dolore abdominis chronico, per intervalla ſuboriente) *in Senki;* (i. e. in dolore colico endemio) *in Subakf;* (i. e. in torminibus inteſtinorum à lumbricis) *utrinque ab umbilico urito, ſpatio duorum Sun; vocatur ille locus uſtionis, TENSU.*

4. *In menſium tum ſuppreſſione, tum immodico fluxu; pariter in fluore albo; in hæmorrhoidibus ac hæmorrhoidalium ficuum ulceratione;* *in Tekagami* (i. e. in dolorificâ gravedine, ſive coryzâ chronicâ & per intervalla redeunte) *urendus eſt locus KISOO no KITZ, ab utrâque parte, rotulis artemiſialibus quinque. Ut locum invenias, ab umbilico per rectam lineam deſcende quatuor Sun, inde utrobique recede ad latera quatuor Sun, ita ut inurenda puncta intercedant octo Sun.*

5. *In difficultate pariendi, tribus ſtupis urito extremum apicem minimi digiti in pede ſiniſtro. Extemporale eſt promovendi partûs remedium.*

6. *In defectu lactis, nutricibus in pectore medius inter mammas locus urendus eſt, pilulis quinque.*

7. *In Arthritide ac Schiaticâ, tum in dolore crurum, pariter in ſtranguriâ, inter femora urito, ſpatio trium Sun ſuper genua* (in loco fonticulis dicato) *ſtupis circiter undecim.*

8. *In inflato ventre, in ejusdem dolore; in Cardialgiâ ex Diariâ febri ortâ; in cruciatibus ventriculi & appetitu proſtrato, ſupra umbilicum ſex turundis urito. Locus ambuſtionis diſtantiam quatuor Sun ab umbilico habeat in rectâ lineâ.*

9. *In coxarum genuumque dolore; in laſſitudine & debilitate crurum; imò verò, in omni artuum & totius corporis*

poris languore, FUSi inurendus est. (*Fus* locus est in utroque femore, quem medii digiti apex attingit, dum brachia extensis manibus in naturali situ dependent)

10. *Qui dura habent hypochondria; tum qui frigido horrore, & febrium putridarum recidivis infestantur, SEOMON locum inuri sibi curabunt.* (*Seomon* locus est proximus sub ultimâ costâ spuriâ utriusq; lateris, cujus inustio dolorem infert tantùm non tolerabilem. Scriberem *Schomon* vel *Sjomon*, nisi in pronunciatione Japonica ĕ brevissimum subaudiretur.)

11. *Gonorrhææ medebitur, qui in medio JOKOMON artemisiam exusserit.* (*Jokomon* locus supra pubem proximus est, & inter umbilicum & pudenda medius)

12. *Qui catarrhis, hæmorrhagiæ narium, aut vertigini obnoxius est, is auxilium expectabit ex loco FUUMON* 50 *ad* 100 *usque turundis* (eodem loco successivè) *in usto.* (*Fuumon* est regio ossis sacri)

13. *Qui ex ano propendulos, vel dolentes habet ficûs, is unicâ stupâ uritor, trium Sun distantiâ ab ossis coccygis extremitate.* (dolet acerbissimè!)

14. *In procidentiâ ani, ipsum os coccygis ustulato.*

CAPUT II.

1. *NINDSIN* (Siderum spiritus) *verno tempore circa nonam vertebram habitat; idem æstate vertebram quintam, autumno tertiam, hyeme decimam quartam & utramque coxam occupat, unde prædictis temporibus hæc loca neutiquam urenda sunt.*

2. *Quatuor anni vertentis temporibus, nec in SEOMON, nec circa decimam quartam vertebram ustio celebranda est; tantum enim abest ut illo tempore instituta prosit, ut potiùs morbos augendo vel concitando maximè noceat.*

3. *Pluviosâ, humidâ vel æstuosâ tempestate, etiam die gelido, ab omni in universum ustione abstinendum est.*

4. *Triduo ante uſtionem, & ſeptem diebus ab eâ celebratâ, à concubitu abſtinendum eſt.*

5. *Ira exaſperatus ne uritor priùs, quàm ſedato ſpiritu. Feſſus, aut à gravi labore ceſſans, non illico urendus eſt. Idem judicium eſto de homine eſuriente, & cibo nimiùm oppleto.*

6. *Sáki* (potus eſt vernaculus, pinguis, ſpirituoſus, ex oryzâ coctus) *ante uſtionem bibere malum eſt, celebratâ, bonum & ſalutare: quia ſpirituum & ſanguinis circulationem promovet* (ſciunt enim ab antiquis temporibus, circulare humores, vias modumque ignorant).

7. *Sciendum omnino ac probè cavendum eſt, ut intra triduum ab inſtituta inuſtione balneum aquæ dulcis ingrediaris* (hujus, & præſertim balnei vaporis dicti, Japonibus quotidianus uſus eſt, quo virus Venereum, credo, indies expelli, alioquin totam nationem perditurum).

8. *Pharmaca morborum curationibus, uſtiones præſervationi dicata ſunt. Proinde etiam pancraticè ſanus Menſe ſecundo,* (Martio) *& octavo* (Septembri) *uſtionem in corpore ſuo admittat.* (Dies uſtionum & felicis ſiderum influxûs, notantur in Calendariis).

9. *Uſtulaturus explorato pulſum; qui ſi debito celerior fuerit, conſultè agendum eſt; quoniam catarrho laborat.*

10. *Qui urere vult, is uſtionis loca, ſecundum SAKV & SUN menſurata, ſignabit. Menſuram SUN petet à medio articulo medii digiti: viro quidem in manu ſiniſtra, fœminæ in dextrâ.*

CAPUT III.

Quæcunque (fœmina) *ſeſe immunem à conceptione præſtare cupit, illa umbilicum tribus uſtulabit artemiſialibus turundis.*

CAPUT

CAPUT IV.

Quæcunque (fœmina) *prolis cupida sterilitatem arcere amat, illa ad latus vertebræ vigesimæ primæ, undecim turundas utrinque exurito.*

OBSERVATIO XIII.

Theæ Japonensis historia.

§. I.

Descriptio botanica.

T*heæ* historiam daturus, fortasse actum agere videar: cùm Clarissimus Dn. D. *ten Rhyn* (meus in Japonica statione quondam antecessor & amicus honoratissimus) prolixam & satis accuratam publicaverit per Cl. *Breynium*, in appendice Centuriæ exoticarum. Verùm, cùm eidem attentissimo Viro, breviorem in regno moram & strictiorem quodammodo vitam agere, contigerit; destitutus occasione, quædam omisit scitu digna & ad historiæ integritatem spectantia: quæ hîc addere, adeoque brevem totius historiæ repetitionem instituere, operæ duxi pretium.

茶 *Tsja.*

Thea, frutex folio Cerasi, flore Rosæ sylvestris, fructu unicocco, bicocco & ut plurimùm tricocco.

Thea, ultra orgyjæ altitudinem tardo incremento fruticans, *radicem* habet inconditè brachiatam, lignosam, superficie nigricante; *Caudicem* ab imo ramosum, brachiis surculisque plurimis, inordinatè extensis. *Cortice* tegitur infirmo, exsucco, tenui, coloris badii, in caudice canescentis, in cymis tantulum herbei. *Lignum* ei

 duri-

No. 1
茶
No 2

duriusculum & fibratum est; *medulla* exigua, firmiter adnata. *Folia* pediculis carnosis brevissimis nixa, surculos perenni, nisi decerpas, vigore inordinatè occupant singula, foliis Cerasi hortensis fructu acido, substantiâ, figurâ, colore & magnitudine, paria; utut recens nata, qualia pro interno usu carpuntur, magìs fortasse folia Evonymi vulg. gran. rub., excepto colore, referant. *Flores* autumno singuli geminive ex foliorum axillis prodeunt, Rosæ sylvestris facie, in diametrum pollicarem & ampliùs (vix integrè) expansi, remissè fragrantes, albi, hexapetali, petalis rotundis, concavis; Pediculis insistunt semiuncialibus, ex tenui principio crassioribus, qui in squamas incerto numero (quinas & senas ut plurimùm) parvulas, orbiculatas, caliculi vicem præstantes, desinunt. *Fructus* florem numerosus excipit monococcus, bicoccus, & ut plurimùm, ad instar seminis Ricini, tricoccus, concretus ex tribus globosis capitulis, pruni sylvestris magnitudine, ad centrum communis pediculi coëuntibus, & pulvinatâ depressione (quâ diffringi possunt) distinctis. Constat idem ex pericarpio & nuculâ singulis capitulis strictè inclusâ. *Pericarpium* herbei coloris est, per maturitatem nigricans, superficie opacâ, substantiâ pingui membranaceâ & quodammodo lignosâ, summa facie per siccitatem (post annuam in plantâ moram) dehiscente, ut per singulas fissuras promineat nucula. *Nucula* ferè globosa est, tantùm aliquâ sui parte, ex accubitu compressa; *corticulâ* tegitur tenui, duriusculâ, micante, spadiceâ & Castaneæ nucis similimâ; quâ detractâ *nucleus* prodit, externâ superficie rufens, substantiam obtinens nucis avellanæ solidam & oleosam, sapore primùm vapido & subdulci, mox seminis *Cheiri* instar amaro & valde tetrico; sed qui salivam acriter provocat, & ad fauces dilapsus nauseoso sensu, citò tamen disparente, gustantium guttura offendit.

§. II.

§. II.

Nomen. *Théa*, Japonibus *Tſjaa*, Sinenſibus *Thèh* dicta, charactere proprio & ab Academiis probato receptoque (quales rerum definitiones inſinuant) nondum donata eſt. Variis interim inſignitur ſuppoſititiis; aliis, qui ſaltem vocis Theæ ſonum exprimunt, aliis, qui plantæ virtutes & deſcriptionem. Ex poſteriori cenſu ille eſt, qui palpebras delineat, inclyti inter gentiles Sancti alicujus, cui *Darma* nomen eſt. Notionis lepida eſt & haud inſuper habenda ratio; ex eo, quod chronologiam primi, Theæ, uſûs oſtendat; quam, ſi cum veniâ lectoris licet, brevi digreſſione adnotabimus. *Darma*, Indorum Regis *Koſjuwo* filius natu tertius, ſanctus, religioſus & religioſorum Papa fuit, à *Sjaka*, Indo pariter nigritâ, orientalis Gentiliſmi auctore, ante Chriſtum annis 1028 nato, vigeſimus octavus in religionis præſidio ſucceſſor. Hic in Sinam anno poſt Chriſtum natum 519 appulſus, omnem impendit curam, ut Dei notitiâ & vera (quod dicebat) religione, quæ ad beatitudinem duceret, populares imbueret. At, doctrinâ non modò, ſed exemplô etiam profuturus, ſub dio exigendo vitam, affligendo corpus, & affectus variè domando, ſatagebat ſibi Divinam conciliare gratiam; foliorum victitabat eſu, &, quod caput ſanctitatis eſt, in perpetuo *ſatori*, i. e. contemplatione ſummi Numinis, noctes ducebat pervigil & inſomnis: Hoc palmarium arbitratus pœnitentis vitæ & perfectionis humanæ metrum, ſi corpori otium & requiem negans, Deo indeſinenter vacaret. Accidit poſt vigilias plurium annorum, ut inſolatione & longa inedia fatigatus, ſomno corriperetur. Violati voti, cùm expergiſceret, ductus pœnitentia, & ne idem inpoſterum accideret cauturus, utriusque oculi palpebras, velut criminis inſtrumenta, reſecat, ac in terram iratus projicit. Poſtridie in locum ſupplicii reverſus, videt ex ſingulis palpebris admiranda transformatione natam

tam

達磨
E P

tam arbuſculam, *Theam* videlicet; quam ſtirpem antea Orbis vel non habebat, vel certè ejus virtutem ignoraverat. Hujus ille foliolis veſcens (an crudis, neſcio, an aquâ præparatis) miram perſentit lætitiam animi, & vigorem vacandi Divinis contemplationibus. Quam igitur virtutem in Theæ foliis abſconditam, & veſcendi modum, cùm diſcipulorum multitudini commendaſſet, facilè increbuit & in vulgum receptus eſt nobiliſſimæ ſtirpis uſus, nunquam ſatis dilaudandus. Planta interim, dum charactere proprio careret, notari *Darmæ* palpebris conſuevit. Placet inſpiciendam hîc apponere inclyti Viri imaginem, qualis inter gentiles magnâ veneratione colitur; arundine pedibus ſuppoſitâ, quâ mare ac flumina ſuperaſſe traditur. Hæc de nomine.

Supplementum deſcriptionis botanicæ.

§. III.

Plantæ deſcriptionem dedi breviorem, quò ejus ideam Lector faciliùs conciperet: Addam nunc, quæ ad pleniorem hiſtoriam deſiderari videntur. *Caudex* ab imo ſæpe magìs ramoſus apparet, quàm revera eſt; nam cum uni ſcrobi plura committantur ſemina, plures ſæpe frutices eodem loco ſuccreſcunt, quos ignari unam reputant arbuſculam; addo, quòd annoſi frutices, ad imum ſtipitem, quod ſolet, abſciſſi, plurimis ſurculis ramoſi ac denſiores reſurgant, velut unius radicis proles. Primi ex ſemine ſurculi annotini, tum qui præciſa ſtirpe progerminant, (qualem in tabula ſub *numero* 2 exhibeo) rariores ſemper, ac poſterioribus multò pinguiores ac liberaliùs extenſi ſunt; ramoſi fiunt ſucceſſu temporis. *Cortex* firmus & arctè adnatus eſt; cuticula ei tenuis, per ſiccitatem aliquando abſcedens; liber viridans, odore foliorum Coryli, ſed graviuſculo & ingrato, ſapore aliquantum nauſeoſo, amaro, ſylveſtri & adſtringente. *Lignum* eſt durum, fibris craſſis donatum, nonnihil ex herbeô can-

dicans,

dicans, odoris, dum viret, ingrati. *Surculi* densi sunt, nullo ordine consiti, tenues, breves, inæquales, nullis incrementi annulis signati; foliis singulis densè ac inordinatè stipati, ex quorum axillis gemma parva angusta prominet. *Pediculo* pingui, perbrevi, herbaceo (cujus dorsum teres, antica facies compressa & quodammodo carinata est) insistit *Folium* ex membranaceo carnosum, longitudine maximâ geminæ unciæ, latitudine pollicari vel minori; figuram obtinens ex angustiori principio languidè arcuatam, mucrone obtuso; sæpe etiam ovatam, in longitudinem repandam & inordinatè undulatam, medio depresso, ambitu aliquantillum reflexo; facies utraque lævis est, & ex depressis nervulis lacunosa, saturô & ingratô virore micans, in dorso magìs dilutô; ora denticulis nonnihil repandis, duriusculis, obtusis densè & inæqualiter est crenata. Nervus medius per anticam faciem ingenti lacunâ deprimitur, in dorso insigniter prominens; ab eo utrinque quinque, sex, septemve tenuiores inæqualiter deviant, ante ambitum in se invicem recurvati: quos aliquando venulæ breviores vagæ intercurrunt. Odorem recens habet nullum, saporem, quàm in cortice, remissiorem, id est, ex sylvestri subamarum adstringentem, sine tetricitate. Folium ratione soli natalis, sitûs, ætatis, haud parùm in substantiâ, magnitudine & figurâ variat; unde ex novellis foliis, qualia in Europam tosta perferuntur, perfectorum forma perperam judicatur. Foliis maligna quædam vis & inimica cerebro qualitas inest, quâ, spiritus animales turbando, mentem inebriat, & tremulum inducit nervorum motum: quæ verò assiduè frigendo, egregiè corrigitur, ita ut, eliminatâ narcosi, blanda remaneat animales spiritus refocillandi efficacia. *Flores* copiosi surculos exornant, per menses autumnales in provectam hyemem continuâ successione nascentes, sex dotati petalis; quorum

ſæpe exterius unum vel duo, quaſi ſphacelo-tacta, magnitudinem ceterorum non aſſequuntur. Sapor eis ingratus & aliquantulum amarus eſt, linguæ baſin protinus occupans. Floris cavum implet denſum agmen ſtaminum alborum, velut in roſâ minutiſſimorum, apiculis cordatis luteis. Numeravi ſtamina in unico flore 230. Fructuum *nuclei* valde ſunt oleoſi, & raucedinem citò contrahunt, unde plantati ex decem vix duo progerminant. Nullus vel florum, vel nucleorum indigenis uſus eſt; eximiam tamen nucleis ineſſe virtutem, nullum mihi eſt dubium.

Cultura.

§. IV.

Culturam inchoamus à plantatione Seminum: Quibus conſerendis Japonia non ſingulares hortos aut agros concedit, ſed agrorum ſaltem margines, cujuscunque glebæ fuerint. Semina autem non plantantur in ſeriem continuam, qualiter in ſepem excreſcerent, ſed per modica intervalla; ne ſuccreſcentes arbuſculæ umbrâ ſuâ agris noceant, aut remoras nectant folia carpentibus. Immittuntur ſemina (vaſculis adhuc incluſa) uni ſeſquipalmaris profunditatis ſcrobiculo, ad minimum ſex, ad maximum duodecim. Pluralitas requiritur, quia vix quartum vel quintum progerminaverit; quòd pleraque vel caſſa ſint, vel corrupta rancore, quem citiſſimè concipiunt. Hæc ſeminum tam facilis corruptio, in cauſâ eſt, quòd in Europam delata, ſi plantentur, nunquam progerminent. Si ſalva transportare animus ſit, plantanda in Siciliâ, Hiſpaniâ vel Italiâ, moneo, ut ſub cœlo natali condantur in cupam terrâ plenam; ita ex iis prognata germina divelli & plantari poſſunt pro lubitu. Eadem cum plantis translatis propagatio non ſuccedit; quandoquidem per æſtuoſam Indiam vectæ, tabem concipiunt, vitam acturæ reliquam ſine vigore, ne expectari ex iis proles & propagatio poſſit. Prognatus frutex, ſi induſtrium domi-

dominum nactus est, circumposito & cum terrâ subacto fimo equino fovebitur; quod curiosiores quotannis faciunt, alii negligunt. Triennis factus, haud junior, lectionem patitur foliorum, quæ tum & præstantissima & satis copiosa exhibet. Septennis, qualis humanam refert altitudinem, quòd parciùs germinet, adeoq; folia pauciora ferat, post absolutam lectionem ad imum usque caudicem amputandus est: sic stolones è radice consurgunt novi & copiosi, qui majorem foliorum suppeditando copiam, prioris arbusculæ locum cum fœnore supplent. Alii excisionem illam ad decennium differunt.

§. V.

Collectio foliorum.

Collectionem auspicaturi patres familias, si vim fructuum possideant, in auxilium vocant mercenarios, illi operæ adsuetos. Folia enim cùm sigillatim capienda, non carptim rapienda sint, domesticus per diem continuum vix tria *Catti* congeret, dum in labore à teneris versatus, novem vel decem legerit. Collectio autem, non eodem tempore peragitur, nec unâ absolvitur vice, sed ut plurimùm diversis. Qui tertiùm colligunt, illi auspicium tentant circa finem mensis *Songuats*, qui Japonum primus est, exordiens cum novilunio illo, quod æquinoctio verno est propius, sive id in Februarii exitum, sive Martii initium inciderit. At hic mensis folia pauca tantùm suppeditat, eaque perquam tenella & nondum integrè explicata duorum & trium dierum; quæ verò nobilissima sunt omnium, & ob pretiosam raritatem palatiis Principum ac divitibus dicanda, unde *Thea Cæsarea*, nec non *flos theæ* appellari suevit. (Florum petala nemo colligit, aut loco foliorum usurpat, quod falsò persuasi sunt nostrates; errorem, credo, genuisse floris nomen plausibile, vel induxisse ignorantiam viatorum.) Ex hoc censu est thea *Buu* Sinensium, vera illa atque optima, quæ & sub ipso cœlo patrio bene

cara eſt. *Secunda* collectio (quæ prima eſt aliis) menſe ſecundo inſtituitur, i. e. circa Martii finem, vel Aprilis initium; hâc, folia jam integrè explicata, unà, ſi placet, cum ſemi explicatis decerpuntur, ante præparationem, ſecundùm bonitatem & magnitudinem, in claſſes ſeligenda. Ex his, quæ nondum explicata ſunt, bonitatem prædictorum quodammodo aſſequuntur, unde eodem nomine veniunt, à ceteris ob præſtantiam ſeparanda. *Poſtrema* atque omnium uberrima collectio (aliis altera) fit menſe Japonum tertiô; quô explicata folia multitudine luxuriant. Sunt, qui neglectis prioribus, unicâ hujus menſis collectione omnem theæ claudunt abſolvuntque meſſem, cum ſedulâ disjunctione foliorum in diverſas *Itziban*, *niban* & *ſanban*, ſeu primæ, ſecundæ & tertiæ bonitatis claſſes: quarum ultima exhibet folia bimeſtria & rigidiora, pro uſu plebejorum.

Theæ differentia.

§. VI.

Ex his in genere triplex foliorum diſtinctio oritur: *Prima* eſt foliorum tenerrimæ ætatis, quæ præparata vulgo vocantur *Ficki tſjaa*, i. e. molenda thea; quia molendo in pollinem redigitur, cum aquâ fervente ſorbillanda. Vocatur etiam *Udſi tſjaa* & *Tacke ſacki tſjaa*, ex locis, in quibus potiſſimùm colligitur, ceteris ob fundi bonitatem nobilior, præſertim carpta ex trienni frutice, velut omnium ætatum præſtantiſſimo: Plurimùm enim fundus & ætas ad bonitatem æquè ac foliorum incrementum vel magnitudinem tribuunt; Magnitudo tamen non perpetuò bonitatis, niſi ſummâ cum teneritate juncta, ſed aliquando antiquitatis nota eſt. Huic theæ reſpondet Sinenſium, quod dixi, *Tèh Buu*. *Secunda* eſt adultiorum, quæ præparata appellatur *Too tſjaa*, id eſt, Thea Sinenſis, ita dicta, quòd Sinenſium more præparari ſoleat. Hæc in Japoniâ dividitur à tractatoribus & theæ venditori-

Ficki tſjaa. *Too tſjaa.*

toribus, ut plurimùm in quatuor classes, bonitate & pretio differentes. Prima est foliorum recens natorum, quorum collectio saltem ineunte vere celebrabatur, dum singuli novelli surculi non amplius duo vel tria folia, sive integrè, sive minùs explicata ferebant. Horum præparatorum unum *Kin* (extranei *Catti* vocant) i. e. libra Belgica una cum quadrante, in Japoniâ constat (modò peregrinus rectè informatus fui) *sju mome* & ampliùs; vel ut extranei loquuntur, uno vel ampliùs *theil*, sive decem ad duodecim *maas* argenti, id est, Styfris Belgicis 70 ad 84. quia uni *maas* respondent Styfri septem. Secunda est paulò adultiorum, quolibet mense collectorum; quorum *Catti* unum, prostat *masis* argenti sex aut septem. Tertia classis folia nonnihil crassiora exhibet, quorum *Catti* unum venditur *masis* quatuor, aut quinque. Hujus ordinis est thea, quæ majori copiâ ex Sinâ ad Europæos dimittitur, & in Belgio hodie venit pretiô quinque, sex & septem florenorum. Quarta est foliorum, quæ promiscuè & sine discretione collecta sunt, dum singuli novelli surculi, conjecturali computu, folia decem, & ad maximum quindecim legulis suis exhiberent. Constat horum *Catti* unum tribus argenti *masis*; quo pretio per plateas, à circumforaneis indies venundatur. Nam hujus familiaris & quotidianus civium multitudini usus est. Possunt autem folia in stirpe hos magnitudinis & bonitatis suæ gradus citissimè mutare, ut, neglectâ collectione, à præstantiori in sequiorem vel unâ nocte transeant. *Tertia Ban tsjaa.* Hæc, foliorum ultimæ collectionis farraginem exhibet; nimirum rigidiorum ad præparationem Sinicam (id est, ad crispandum) ineptorum; unde utcunque saltem præparata usui villicorum & numerosæ plebis dicata sunt. Vires hæc obtinere dicuntur maximè fixas, quæ nec longiori aëris contactu, nec coctione pereant; secus ac thea priorum ordinum, cujus admodum volati- *Ban tsjaa.*

lis

lis, quanquam ſubtilior nobiliorque, virtus, nec foliorum in aëre expoſitionem, nec coctionem patitur, ſine inſigni diſpendio.

Udſi tſjaa. *Udſi tſjaa* nominavi; de qua, ne quid in hiſtoriâ omittatur, pauca addimus. *Udſi* oppidulum eſt ad limites maris ſitum, non procul à metropoli & Pontificali ſede *Meaco*, in provinciâ ejusdem nominis. Ejus clima mirâ benignitate favet culturæ fruticis; ex quo inde transvecta thea ceteris habetur præſtantior. In hoc ſitus eſt celebris ejusdem nominis mons, dicatus culturæ theæ, quæ pro Domo Cæſareâ annonam præbeat. Curam ejus gerit ſupremus in aulâ Præfectus theæ, qui tum fruticum culturæ, tum collectionis ac præparationis negotio per ſuppoſitos proſpicit. Montis jucunda facies eſt; foſſa ambiente arcens quadrupedes & hoſpites; ſtirpes ordine diſpoſitæ ambulacrorum ſpeciem exhibent; viæ ac frutices quotidie verruntur ac repurgantur, & ne conſpurcentur folia, cuſtodes ſedulò cavere debent; pro majori tutamine multi frutices etiam ſepimentis cincti ſunt. Colligendi cum appropinquat tempus, leguli præviis duabus vel tribus hebdomadibus à piſcium & immundi cibi eſu abſtinent, ne quà impuro halitu folia contaminentur; ipſo collectionis tempore, indies bis vel ter corpus lavant, perinde in balneo, vel flumine; nec tamen decerpenda folia nudis contrectare digitis audent, ſed chirothecâ munitis. Præparata lege artis folia, & crumenis chartaceis indita, urnis ſeu ollis myrrhinis immittuntur, ac vulgari theâ, circum circa arctè compactâ, muniuntur; ita debitè recondita horti director illico ad Regiam mittit, in Majeſtatis reverentiam multis ſatellitibus ſtipanda. Ex quo evenit, ut appulſa, glorioſam ferant incredibilis pretii famam; ſubductis enim rationibus, unum *Kin*, ſeu *Catti*, argenti haud minus triginta vel quadraginta *ſju mome* ſive *theilis* venit, id eſt, uncialibus 42 vel 56.; nec

vere-

veretur Inspector in ratione Cameræ reddenda alicujus theæ pretium ad unum *Obanj* (moneta est aurea, valens unciales centum) quin aliquando ad *theilos* centum, sive unciales 140 extendere, dum unica interdum urnula, non amplius tria vel quatuor *Catti* continens, ducentis penè viris comitata appulit. In Cæsaris Aulâ sorbillandam eandem theam administer hâc emphasi mihi offerebat: *Vescere avidè & cum appetitu; constat una patella uno Itzibo.* Est hæc moneta quadrata aurea, valens aureum nostratem cum quartâ parte.

§. VII.

Præparatio.

Apparatus instrumentorum.

Præparatio in eo consistit, ut folia recens decerpta torreantur supra laminam ferream; tosta verò, dum fervent, volvantur volis manuum supra stoream, donec crispa reddantur. Torrendo enim non modò folia exsiccantur, verùm etiam castrantur malignâ suâ & inimicâ cerebro qualitate, ut in usum humanum mitigentur; rotatione verò rediguntur in compendium, sive molem parvam, quâ commodè asservari possunt. Perficitur opus in *Tsjasi*, seu officinis urbium publicis, eam in rem adornatis, ut quisque folia sua iis inferre torrenda possit; siquidem paucioribus œconomis ritè præparandi vel notitia, vel instrumentorùm apparatus suppetit. Instruuntur officinæ, (1) furnis aliquot (5, 10, 20) tripedalis altitudinis, quorum summitates claudit sartago ferrea, ampla, plana, quadrata vel rotunda, ita aptata, ut latus, quod præfurnio imminet, paulò sit acclive, quò ante latus oppositum is, qui torrefacit, stare tutus ab igne, & folia assanda ritè versare valeat, nullâ circa marginem patente rimulâ, per quam fumus adspiret; (2) humili & prælongâ tabulâ, sive potiùs in ejus formam ex cæmento ligno ve aptata machinâ unâ, & in officinâ ampliore plures, storeis ex subtili junco tectis, in quibus foliorum rotatio celebratur;

 (3) ipsis

(3) ipsis operatoribus, tum iis qui furnis adstantes exustionem dirigunt, tum qui tabulæ inflexis cruribus assidentes, volutationis negotium perficiunt. Torreri autem folia debent recentissima: quia servata in diem sequentem nigrescunt, dum friguntur, & de virtute plurimum remittunt. Eodem igitur, quo carpta sunt, die, vel vespere, perferenda sunt in officinam, ut continuò præparentur. Carpta in cumulo jacere diu non debent; ne intestinum concipiant calorem, qui vires destruit: si id fortè contigerit, dispergenda sunt, & flabellô refrigeranda assiduò, ut refrigescant.

Præparationis actus. Ipsa præparatio sic peragitur. Immittit, qui tostionem dirigit, foliorum libras aliquot in prædictam sartaginem, quæ ex supposito igne usque adeo fervere debet, ut immissa folia, velut succo nativo humentia, ad laminæ contactum crepent. Eadem ille huc atque illuc utrâque manu versat strenuè, ne aliquo loco immota quiescant & impariter torreantur. *Nota:* morem obtinere, in Sinâ potissimùm, ut folia primæ collectionis ante ustionem bullienti aquæ immergantur, per dimidiam temporis minutam, vel quoad quis numeros recitet triginta; quò facultas narcotica, quâ maximè scatent folia magis succosa recens nata, duplici correctione eliciatur. Ignis in furno ad illum gradum moderari debet, ut à manibus tractantis ægrè perferri possit; versatio autem eo usq; continuanda est, dum invalescens foliorum calor, tolerantiam manuum penè excedat: quo ipso actutum ope rutabuli lignei, in flabelli formam expansi, eximuntur, ac in stoream effusa traduntur collegio rotantium. Ex his, illico, dum fervent volvendis, raptim quisque modicam ante se capit partem. Volvuntur autem utrâque, quod dixi, palmâ; non quidem motu promiscuo, sed uniformi; quò eodem tenore pariter contorqueantur. Hâc volutatione compressa, succum exerunt ex luteo virentem, qui fer-

fervorem manibus infert pene intolerabilem: ſed quo non obſtante volutatio continuanda eſt, donec folia refriguerint. Nam ſicut criſpandi actus non ſuccedit, niſi in fervore; ita gyri non perdurant, niſi ſub manibus refrigeſcant. Refrigeratio autem, quò citior, eò laudabilior eſt; cùm ſic gyros folia arctiùs retineant: quæ proinde ſedulâ ventilatione ope flabelli promoveri debet. Frigefacta redduntur uſtori, velut directori operis, (interea occupato in aſſandis aliis, quæ criſpanda reſtituat) frigenda viciſſim, dum omnis humor exſpiraverit. Hic ea, ſecus ac antea, non tumultuariè, ſed lentâ manu huc illuc commovet, eo conſilio, ne gyri evolvantur; quamvis caveri nullâ arte poſſit, ne multa rurſum dehiſcant. Exempta ex ſartagine ſecundò traduntur in manus volutantium, priori modo cautè rotanda; tum, ſi ſatis exſiccata ſint, aſſervanda; ſin minus, uſtioni ac rotationi denuo ſubjicienda. In iterandis uſtionibus cautio eſt, ut ſubinde, cum decremento humoris, gradus quoque ignis imminuantur: quô inſuper habitô, folia aduruntur & nigreſcunt. Qui curioſi ſunt, quinquies, imò ſi otium ſuppetit, ſepties uſtionem cum volutatione iterant, breviùs ſemper & leniori igne theam in frixorio verſantes, ut ſenſim & lentis gradibus areſcat: quo ipſo viror vividus & unicolor ex voto conſervatur; qui citiore, nimiâ & inæquali uſtione faceſſit. Ad virorem conſervandum requiritur etiam, ut poſt ſingulas uſtiones ſartago aquâ fervente repurgetur ab inquinamentis humorum, qui foliis eliciti adhærere parietibus, & theam immiſſam contaminare ſolent. Toſta ſufficienter folia deponuntur in pavimentum ſtoreâ contectum, ut, ſicut ante præparationem cruda folia in claſſes dividebantur, ita nunc à præparatione recondenda cenſuram ſubeant, quâ craſſiora, inconditè volutata & nimis aduſta ſeparantur, & ad ſequiorem referuntur claſſem. Folia theæ *Ficki* ad ariditatem paulò

majorem aſſari debent, ut molitori obediant, & in pollinem minori operâ ſe redigi patiantur. Eadem, ſi perquam tenerrima ac recentiſſime nata ſint, tunc, extracta è ferventi, cui immergebantur, aquâ, frigi vel ſaltem exſiccari ſolent in craſſiori chartâ, ſuper prunas expanſâ; omiſſâ, ob parvitatem, omni volutatione. Ruſtici folia ſua torrent in lebete fictili paucis vicibus & rudi manu: nec tamen ſic poſtremæ notæ theam obtinent; quam illi nulla artis tractatione elaboratam plebi vendunt parvo admodũ pretio. Thea menſibus aliquot aſſervata, ſecuritatis gratiâ rurſus conditoriis ſuis eximenda, &, de novô, igne leniſſimô frigenda eſt, ut, ſi quæ humiditas relicta, vel per menſes pluvioſos contracta fuerit, penitus abſumatur; ita citra corruptionis periculum viciſſim recondenda. Conqueruntur magiſtri de infelici artis ſuæ profeſſione: quòd, cum nihil in regno minoris conſtet quàm thea, nullus tamen labor magis fatiget; quippe qui contra naturæ legem concubiis noctibus perferendus ſit.

Conſervatio.

§. VIII.

Thea toſta, quàm primùm refriguerit, recondenda, & ab aëre cautè munienda eſt. Nimirum conſervationis omne momentum reponitur in arcendo aëre; qui ſub calidiori climate virtutem theæ ſubtiliorem magìs faciliùsq; diſſipat, quàm in frigidiori noſtro. Credo, quod in Europam nobis delata, jam ſubtiliſſimi ſalis paſſa ſit jacturam; nam in eâ nec illam ſaporis gratiam, nec recreandi facilitatem hîc invenio, quam hauſta in natali ſolo mihi exhibuit. Sina conditoriis utitur ex laminis ſtanni ignobilioris; quæ ſi majora fuerint, abiegnis vaſis circumducenda ac roboranda ſunt, rimis omnibus chartâ intus & extrinſecus obducendis. His aſſervata, trans mare in alias regiones dimittitur. Japones annonam vulgaris theæ reſervant conditam in ollis magnis fictilibus ori-

orificii angustioris; Præstantiorem, quam sibi Cæsar & Principes vendicant, asservare amant in vasibus myrrhinis, sive porcelanis, præsertim, si haberi possunt, pretiosis illis & antiquitatis famâ insignibus urceolis, quos vocant *Maats ubo.* Creduntur illi non modò conservare, sed exaltare etiam virtutem theæ immissæ, ut, quò diutiùs in eis delituerit, eò habenda sit carior & nobilior. In his etiam, in pollinem redacta *ficki tsja*, per aliquot menses integris viribus asservatur. Iisdem indita, quæ ex aurâ viribus defecit, virtutem dicitur recuperare in integrum. Quapropter Magnates ex hoc genere vasorum unum & alterum, quantovis etiam pretio comparanda, possidere gestiunt: quibus inter supellectilia, quæ ad theæ symposium luxuriosè inventa sunt, primum locum venditant. Meretur eorum præstantia uberiorem historiam, quam à nemine proditam hîc subjungo. *Maats ubo* significat legitimam ollam; quasi diceres: Vasorum omnium genus præstantissimum. Sunt ejus nominis vasa antiquitus ex luto subtilissimo ficta in Insulâ *Mauri ga sima*, id est, Insulâ *Mauri*, quæ ob perditos civium mores à Diis, quod narrant, funditus olim submersa est, ne hodie loci appareat vestigium, præter scopulos quosdam, subsidente mari conspicuos. Sita fuit prope *Teyovaan*, sive *Formosam* insulam, cujus locus in tabulis hydrographicis designatur punctis & asteriscis, qui fundum notant, brevis & scopulis infestum. De Insulæ fatis ita narrant Sinenses: *Mauri ga sima* Insula fuit apud priscos mortales, ex pingui solo inclyta, quæ, præter cetera, argillam præstantissimam figulis cedebat pro conficiendis vasis myrrhinis, hodie *porcelanis* dictis, & ex his lucrum ingens, unde ad luxuriam incolæ ditescebant. Ex luxu vitia ac religionis contemptus orta, sic superos offendêre, ut irrevocabili decreto insulam statuerent inundatione perdendam. Decretum Rectori Insulæ, cui nomen erat *Pei-* *Historiola.*

 ruun

ruun, viro pio & innocentis vitæ, cœlitus fuit in somno revelatum, hôc monito: ut ad salvandam vitam, conscensis celocibus, fugam caperet, quam primum vidisset duo idola ante templi introitum reposita colorem faciei mutasse in rubidum. Finguntur hæc ex ligno simulacra Deorum, magnitudine gigantea, *In-jo*, item *Ni-wo* & *A-wun* dicta; quorum unus Generationi, alter Corruptioni præsidere; unus cœlum & principium agens, alter terram & principium patiens denotare; unus aperire & largiri, alter claudere & accipere, creditur. Utriusq; simulacrum vultu spectatur leonino, fronte coronatâ, imperatoriæ auctoritatis baculum tenens brevem, angue circumvolutum, illud (*In*) dextrâ erectum, hoc (*Jo*) sinistrâ appressum femori; clunes teguntur supparo, fluctuante circa corpus fasciâ vento agitatâ, pectore artubusque nudis; illud, os ingenti rictu pandit, hoc comprimit. Nomen gerere ex officio & gestu perhibent: illud doctis *In*, *Ni* & *A*, vulgo *Rikkisi woo*; hoc doctis *Jo*, *wo* & *wun*, vulgo *Kongo woo* nuncupatum. Hæc inquam idola erant, quæ pro ornatu in templi primarii vestibulo posita (ubi solent & hodie locari) signum proditura erant exitii. Rex, pœnis imminentibus & eversionis præsagio publicatis, non aliud apud subditos, quàm risum creavit, & suimet, tanquam superstitiosi hominis, contemptum. Nec multo post tempore subsannandi animo scurra aliquis, idola noctu aggreditur, &, advertente nemine, utramque faciem rubricâ oblinit. De mutato colore Rex monitus, haud scelere humano, sed fatali miraculo id accidisse opinatus, fugam ex insulâ cum suis anxius capessit, ad proximam Sinæ meridionalis provinciam *Foktsju* remis velisq; contendens. A cujus discessu sannio cum consciis, ex hâc petulantiâ nihil sinistri metuentibus, atque omnis incredulorum turba, cum subsidente insulâ, plenâ figulis ac splendido vasorum myrrhinorum apparatu submersa est.

Memo-

Memoriam annuo feſto celebrant Sinenſes auſtrales, eo die, per freta & ſinûs maris, cymbis curſim remigantes, aufugientibus ſimiles, dum ſubinde Rectoris, quaſi amiſſi, nomen *Peiruun* inclamitant; eandemque illi ſolennitatem occidentali Japoniæ induxerunt. Petuntur vaſa iſta, recedente undâ, ex fundo maris, à ſcopulis, quibus concreta ſunt, cautè, ne frangantur, diſſolvenda, deformata undique agglutinatis conchyliis, quæ à polionibus abraduntur, relictâ portione aliquâ, quæ veritatem doceat. Sunt autem pellucida, tenuiſſima, coloris albidi ex virore diluti, dotata ut plurimum figurâ capulæ, ſeu dolioli, ( ) & collo anguſto brevi, quaſi jam tum ad conſervandam theam fabricata fuerint. Inferuntur Japoniæ (admodum rarò) à mercatoribus Provinciæ *Focktſju*, qui ea ab urinatoribus recepta hîc venundant: viliora *theilis* circiter viginti, mediocria *theilis* centum & ducentis, majora, quæ ſine labe ſunt, ter, quater & quinquies mille *theilis*; ſed illa, quæ tanti pretii & bonitatis habentur, à nemine emi audent, quàm à Cæſare. Is ab atavis & anteceſſoribus hæreditate accepta dicitur poſſidere, nullo auri pretio æſtimanda, ac proinde in gazophylacio, principi locô habita. Rarò fracturis vel fiſſuris vacant: quas verò palliare mangonio ita affabrè norunt poliones, ne ullâ oculi acie, vel aliâ arte labes poſſit detegi, quàm per biduanam vel triduanam coctionem in aquâ fervente, quâ tandem materia glutinis reſolvitur. Atq; hæc de *Maats ubo*, præſtantiſſimis foliorum theæ conditoriis.

Ban tſja ab aurâ liberâ non æquè facilè detrimentum patitur, quòd virtutem obtineat firmiorem, quàm thea reliqua, utut multis gradibus inferiorem. Haud igitur aſſervationem requirit æquè curioſam. Ruricolæ eam, nec minùs theam omnem reliquam, ſervant in cupis ſtramineis, formam doliorum habentibus; quas ſub ædium lacunaribus reponunt, ut à fumo leviter ambiantur. fumus

enim

enim virtutem figere & conservare creditur. Conciliari theæ gratiam perhibent, si recondendæ addantur flores Artemisiæ vulgaris, vel novella folia herbæ *Sasanqua;* Cetera odorifera non æquè ei congruunt.

Usus.

§. IX.

Servit thea interno usui, duplici præparatione. *Prima* est Sinensibus usitata, quæ fit infusione; dum integris foliis superfundimus aquam ferventem; quæ foliorum virtute imbuta protinus sorbilletur. Hic modus ex Sina in Occidentem nostrum translatus jam lippis & tonsoribus innotuit, & explicatione nostra non indiget. *Altera* est, quæ fit attritu: quomodo folia, cum mola manuali ex atro lapide, quem vocant, serpentinô, fabricata, in subtilissimum pulverem pridie vel eodem die rediguntur, ut aquæ ferventi mixta, pulpæ ad instar tenuioris, pitissando pariter hauriatur. Vocatur hæc *Koi tsja*, i. e. spissa thea, respectu tenuioris per infusionem paratæ. Usus hujus inter divites, Magnates & Principes per solam & pene omnem Japoniam obtinet. Administratio ita celebratur: Pyxidi inclusus pollen, cum reliquo vasorum apparatu, in triclinium apponitur theæ bibulæ societatis. Tum, aperto conditorio, singulis patellis, aqua fervente repletis, portio, quantam cultri majoris cuspide excipias, ope cochlearis parvuli nitidissimi ingeritur, & mox, donec spumet, rutabulo affabrè dentato in orbem agitatur & conquassatur, sic hospiti oblata, dum fervet, sorbillanda. *Tertia* est, quæ fit coctione. Hæc à civium & rusticorum vulgo recepta est, qui toto die propinandi modum tenet sequentem: Ex domesticis unus ante diluculum surgens, ahenam ferream in foco suspendit aqua plenam; coquendæ aquæ, vel si placet, percoctæ, immittit foliorum *Ban tsja* manipulos duos, tres, vel pro numero domesticorum plures, tum desuper imprimit corbulam ejus figu-

figuræ & magnitudinis, quæ ahenæ cavum arctè expleat & folia ingesta ad fundum supprimat, ne possint impedimentum haurienti facessere. Hæc ahena domesticis potum suppeditat restinguendæ siti; advolat quicunque vult; præpendet haustrum cum patellâ; adstat etiam aqua frigida, ut, cùm pitissare otium non permittat, dilui eâdem ac temperari possit, ad sitim valido haustu & sine temporis dispendio restinguendam. Alii, omisso corbe, theam sacculo inclusam coquunt, quod in idem recidit. Coctioni sola destinatur *Ban-tsja*, quandoquidem ejus virtus resinosis particulis magis involuta est, quæ non potest, nisi sufficiente coctione extricari, unde receptam aqua haud facilè dimittit.

Theæ, tum parandæ, tum in corona hospitum prælibandæ, singularis est cognitio & habitus, in morum congruentiâ magis, quàm in ipsâ coctionis vel præparationis arte repositus. Vocant artem *Sado* & *Tsjánoi;* cujus dantur professores, qui utriusque sexûs liberos erudiunt, ut discant τῷ *Tsjanosj*, i. e. symposio theæ amatorum interesse, & ministrare etiam decenter & cum laude; velut in Europa scindendi & distribuendi fercula, luctandi & similis farinæ notitias addiscimus. Aquâ per infusionem aut coctionem theæ paratâ, opifices pauperculi, præsertim in provinciâ Narâ, coquunt quandoque oryzam, τὸ πᾶν gentis: quæ sic meliùs nutrire vel saturare dicitur, ita ut una portio pro tribus sufficiat. Externum præstat usum thea postremæ notæ, tum quæ aliquot annorum spatio effœta est, pro tingendis telis sericeis, quas badio colore imbuit: quem in finem magna ejus copia ex Sinâ in Gusarattam ferè quotannis transcribitur.

§. X.

Virtutes & vitia.

Virtutes.

Diximus theæ folia habere inebriandi, sive spiritus animales turbandi facultatem. Hæc vis ustione lentâ & assiduâ expelli debet; non potest autem ita sufficienter,

ne quædam remaneat cerebro inimica qualitas; sed quæ suâ mitescit sponte, videlicet morâ decem pluriumve mensium. His elapsis tantum abest, ut spiritus turbet, ut potius blandè excitet, & eorum organa demulceat, adeoque exhilarandi præstet efficaciam. Intra annum sorbillata delicatissima sapit quidem, sed turbat copiosè assumpta mentem, & tremorem inducit articulis. Optima, delicatissima & maximè exhilarans est, quæ unius anni ætatem habet: recentiorem nemo Japonum bibit, nisi mitigatam admixtâ æquali portione theæ vetustioris. Virtutes paucis complectemur, si dicamus theæ liquorem obstructiones viscerum reserare, defœcare sanguinem, præsertim verò eluere tartaream calculi materiam: Quod posterius adeo præstat insigniter, ut calculosos & podagricos inter theæ bibulos hôc cœlo nunquam invenerim. Europæis idem commodum à theæ potu sperandum esset, nisi jam adhæreret genitale mali principium & pertinax dispositio, quæ subinde vino acido, cerevisiâ ac lixiviis carnibus fovetur. Amatores cerevisiæ vernaculæ ex oryzâ coctæ, quam Sinenses *Sampsù*, Japones *Sákki* vocant, theæ parum virtutis tribuunt, insigniorem inesse negantes aliam, quàm quod aquæ cruditatem corrigat, & confabulantes amicos in coronâ retineat: in hôc hominũ genere invenire, qui vagâ arthritide & stranguriâ laborant, insolens non est. Qui pro usu theæ, Veronicam & Myrtum Brabanticam substituunt, magnopere falluntur. Non est ulla planta mortalibus hactenus cognita, cujus infusum vel decoctum tantâ assumptum copiâ ventriculum minùs gravet, æquè facilè secedat, & consopitos spiritus tam celeriter excitare ac recreare valeat. Minùs fortassè operam luserit, qui in plantis, ob malignas qualitates malè nobis audientibus, simile quid quæsiverit, sed ritè priùs corrigendis castigandisque: cujus verò modum nesciunt Europæi; quibus ejus genii stirpes adeo sunt invisæ, ut audi-

to

to saltem nomine, manum de tabulâ! infamem honori suo parituri notam veneficii, si ad abstrusas talium vires curam impenderint. Norunt modum ingeniosi Brahmenes; qui Daturam, qui Papaver (cujus prænobilem succum JCti inter venena numerant *Gothofr. ad L. 3. ff. ad L. Corn. de Sic.*) & consimiles sui cœli plantas, earumq; partes narcoticas præparare, corrigere, ad inducendam oblivionem, discutiendam tristitiam, exhilarandum & quaslibet ideas in homine excitandas aptare, longâ experientiâ edocti sunt. Prælibari plerumque solent in formâ Electuarii.

Vitia theæ, à Japonensibus recensentur sequentes: *Vitia.* Omnis theæ potus supprimit medicamentorum efficaciam; In colicâ (endemiâ) nocet & maximè vitandus est. Recentioris theæ potus, uti in genere totam cerebri compagem turbat & offendit, ita certo experimento quàm maximè nocet ophthalmiâ laborantibus. De vitiis medicos Sinenses percontatus, à grandævo accepi. Theæ potum qui toto die biberet fortiter extractum, eum vitæ suæ, quæ in calido humidoq; resideat, radicale fomentum destruere; quem admodum idem faciat, sed ex ratione contrariâ, qui se esu pinguium & carnis suillæ (frequentissimæ in mensis Sinensium) quotidie & in omni pastu exsatiaret. Nihil autem noxæ laturum, quin plurimum vitæ & saluti suæ profuturum esse, qui utrumque conjungeret. Hoc sibi innotuisse, dicebant, exemplô fœminæ: quæ pertæsa mariti strigosi & impotentis, medicum pellexerat, ut extinguendi daret consilium: is, saturare jussit maritum carnibus porcinis & quovis genere pinguium, quibus hærentem in illo umbraculo quantulam vitæ lucem, intra annum extinctura sit. Perjura, consilio unico haud contenta, alium quoque consuluit: ille, theam suasit sceleto propinare fortiter extractam & frequentem; sic futuram sui voti compotem intra annum. Mulier, ut certiùs citiùsque se expediret, utroque utitur remedio:

Quo verò combinato, tantum abeſt ut ad ſandapilam damnatus diem ſuum acceleraverit, ut potiùs recuperatis viribus, ſaginam contraxerit & convaluerit pancraticè. Subvenit hæc ſcribenti conſimile exemplum mœchæ apud *Auſon.* quæ maritum peremptura, ut vires duplicaret, Mercurio poſt toxicum dato conſervaverat. Hiſtoriam Poëta *Auſonius* Gallus (ſit venia transgreſſioni!) eleganti expoſuit epigrammate:

TOXICA Zelotypo dedit uxor mœcha marito,
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum.
Miſcuit ARGENTI lethalia pondera VIVI,
Cogeret ut celerem vis geminata necem.
Dividat hæc ſi quis: faciunt diſcreta venenum,
Antidotum ſumet qui ſociata bibet.
Ergo inter ſeſe dum noxia pocula certant,
Ceſſit lethalis noxa ſalutiferæ;
Protinus & vacuos alvi petiêre receſſus,
Lubrica dejectis, qua via nota cibis.
Quam pia cura Divûm! prodeſt crudelior uxor;
Et cum fata volunt, bina venena juvant!

§. XI.

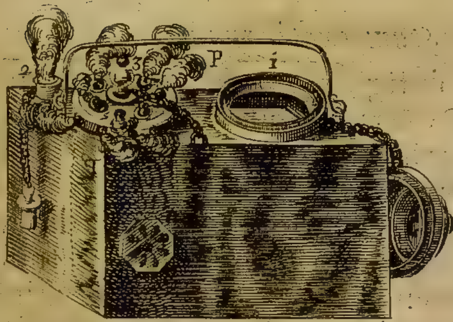
Inſtrumenta & vaſa in ſympoſiô uſitata.

Ut omnem exhauriamus theæ hiſtoriam, lubet hîc delineare compendium portabile vaſorum atque omnis apparatûs ad theam coquendam ſorbillandamque neceſſariorum, quale recreationis cauſâ deambulantes Japones circumvehunt, ſine hôc ſocietatis condimento nunquam proditurì.

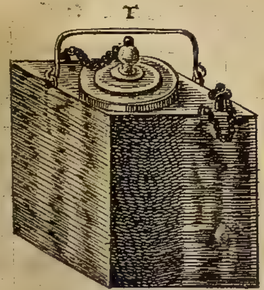
A, B. Machina portabilis, unà cum æneis ſuis anſis, cardinibus, fibulis & bullis angularibus, ab utrâque parte ſpectabilis; tota præter valvas lignea, vernice obducta. *A.* frontem, *B.* dorſum exhibet.

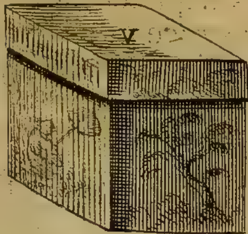
cc. Valvæ geminæ cupreæ, in faſtigio coëuntes, clauſæ duobus longis capreolis.

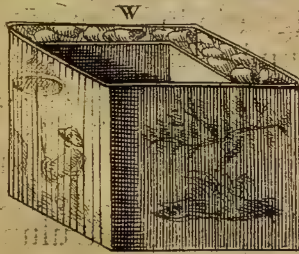
d. Fo-

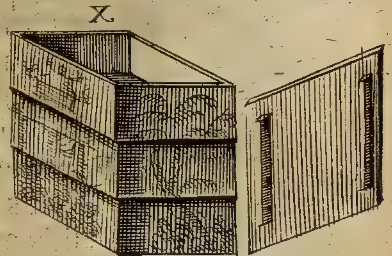

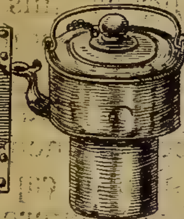

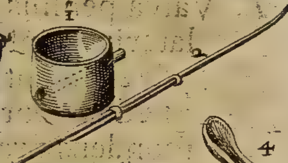

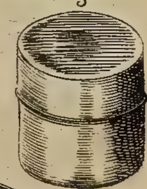

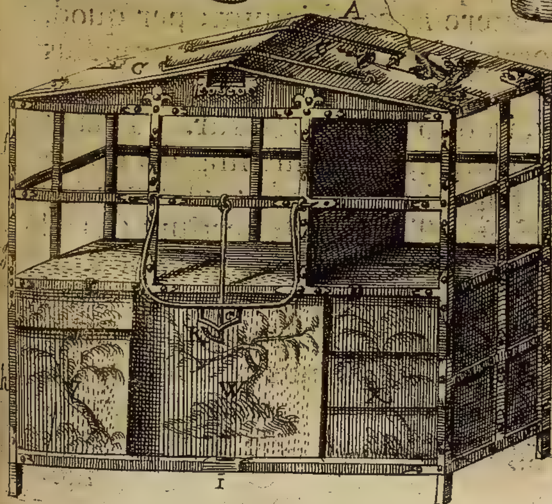

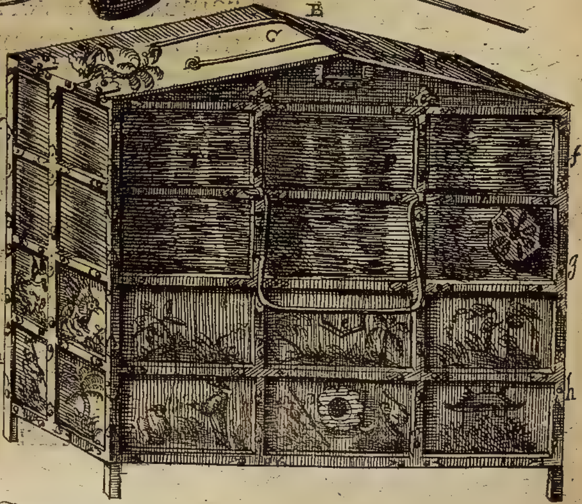

Sculp

d. Foramen, machinæ faſtigium pervadens, cui, in dependente anſâ, ſurſum vertendâ, utrinque reſpondet appendix *ee.*, ut immiſſâ palangâ portari machina poſſit ex humero.

fg.fg. Machinæ contignatio ſuperior, continens duo vaſa cuprea P. & T. intus ſtanno obducta, aquæ tum aſſervandæ, tum coquendæ dicata. Eximuntur infernè, apertis valvis cupreis *cc*, quibus deſuper teguntur.

gh.gh. Contignatio inferior, continens triplicem ordinem capſarum lignearum V. W. X. vernice intus & foris elegantiſſimè obductarum, pro aſſervandis ad ſympoſium rebus neceſſariis.

i. Foramen, excipiens peſſulum valvæ penſilis *L.*

K. Uncus æneus longus, ex ocello pendens, valvæ penſilis aperiendæ retinaculum.

L. Valva penſilis lignea, ſuis cardinibus exempta, quæ lateris *A.* inferiorem contignationem claudit, ne capſæ excidant. In hâc ſpectatur ſera, ſive peſſulus *m.* prædicto foramini *i.* adæquatus; & ocellus *n.*, reſpondens prædicto unco *k.* quo aperta valva attinetur, dum eximantur capſæ.

o. Foramen in adverſo latere *B.* conſpicuum; per quod, immiſſo digito, protruduntur capſæ, ita commodius eximendæ.

P. Vas cupreum majus, in quo aqua coquitur. Tria in ſummitate exhibet orificia, operculis ſingulis donata: unum (1) pro frigidâ recipiendâ; alterum (2) parvum, pro fervefactâ effundendâ; tertium (3) ad incluſum furnum ventoſum ſpectans, per quod ingeruntur carbones. Operculum propendere volui inverſum, ut ejus duplex margo, pro arctiore clauſurâ factus, videri poſſit. *q.* Furnus ventoſus cylindraceæ figuræ, cupreus, aquæ coquendæ immerſus; vaſi continenti agglutinatus orificiô & præfurniô ſuô.

suô. *r.* Præfurnii ductus, per quem aura carbones sufflaminat. *s.s.s.* operculi spiracula, ad permittenda fumum & fuligines.

T. Vas cupreum minus; sive receptaculum aquæ frigidæ, dotatum operculo, similis, quam dixi, structuræ.

V. Capsa lignea, continens ad præparationem theæ sorbillandæ instrumenta & vascula varia, signata numeris 1. 2. 3. 4. 5. & 6.

W. Capsa majuscula altera, duobus loculamentis distincta, quorum exterior prunas ac materiam ignis; interior apparatum patellarum pro pitissandâ theâ, atque alia pro lubitu imponenda recipit.

X. Capsulæ minusculæ uno exemplo tres, invicem claudentes, cum adjacente superiori operculo inverso. Continent edulia diversa, in pitissantium conviviis apponi solita.

(1) Haustrum pervadente tubulo instructum; (2) ejusdem stylus seu manubrium; eximendum cum reponitur.

(3) Capsella theæ plena, aut integræ, aut in pollinem redactæ.

(4) Spathula, seu cochlear, pro polline excipiendo.

(5) Rutabulum, quo *Ficki tsja* agitanda est, antequam sorbilletur.

(6) Vas cupreum ad theam infundendam serviens: cujus pars inferior, quæ & stanno obducta est, orificio vasis P. immergitur, ut attactu vaporis vel aquæ ferventis foveatur, ne infusa frigescat. Operculo arctè clauditur, ejusdem, quam indigitavi, clausuræ.

Z. Bacillum Geometricum, iconibus adæquandum, quo partium & vasorum singulorum magnitudo & proportio indagari potest, si cui volupe sit ad hunc typum similem machinam construere. Refert autem unum *Sakf*, sive 10. *Sun*, quæ conjunctim respondent circiter uni pedi Geometrico nostrati.

OBSER-

OBSERVATIO XIV.

Ambra vindicata.

Ambræ materia.

§. I.

Observationis cancellos transgressam superioris materiæ prolixitatem, breviori nunc exhibitione pretiosi & desideratissimi bituminis compensabimus. Quid enim *Ambrâ* suavius? Eam humano generi parcâ manu ex abdito suo sinu largitur Oceanus: nam solenne est naturæ, ut quæ maximè nobilia sunt, ea valdè recondat & parciùs impertiatur. Est verò de nativitate & materiâ ambræ non levis autorum inter se dissensio: quorum alii eam genus bituminis; alii terræ credunt; alii spongiam marinam, excrementum balænæ, stercus avium, vel quid non aliud esse, persuasi sunt. Ex omnibus sententiis, experientiâ nostrâ, nulla minùs fundata est, quàm quæ nuper ex solâ materiæ vel odoris similitudine conclusit: *Ambram esse mixturam mellis & ceræ, circa maris littora ab apibus congestam, quæ à sole excocta, marique illapsa, in hanc nobilem substantiam, ab agitatione fluctuum, spirituque salino, elaborata & conversa sit. Journal des scavans de l'An. 1672, conference seconde, presenté par Jean. Babt. Denis.* Conjecturam medius fidius inanem! quippe quæ solâ sui novitate placere cupit, &, magni Principis freta præsidio, exauctorare sententiam ab interioris historiæ inspectoribus probatam; quæ dudum ostendit: Ambram bitumineum terræ genus esse; vel quod idem est: pinguedinem subterraneam, in bitumen excoctam, ex venis alveisve terræ in imum mare depositam, & à sale ac sole condensatam. Ab erroris igitur novitate Ambram hîc vindicabimus positionibus quibusdam circa hanc materiam, quas ab hujus coaguli colli-

colligentibus, ex curiosis Sinensium observatis, à cetariis Japonicis, & ab ipsâ demum inspectione provinciarum littorumque, ambram ferentium, petimus.

1. Pluribus in locis ambra colligitur, ubi nec circa littora, nec intus in regione melliferæ volucres nidificant; at plurimæ regiones apibus abundant, quarum littora ambram nunquam recipiunt.

2. Piscatores, qui ex rupibus littorum, circa Sinam & Javam, halcyonum nidos edules colligunt, (sunt nidi illi hirundinum marinorum, quos ex particulis holothuriorum construunt) alvearia inibi latentia, quæ à fluctibus deturbari putat *Denisius*, nunquam se vidisse testantur. Apes quippe, evitare ripas & tempestuosa loca, provida mater natura docuit.

3. Mel, cera, favi, cum liquore humido agitata, non coëunt in unum corpus, sed secedunt & dissolvuntur.

4. Favi cum melle suo, ustionis ope, ubicunque inspissati, ejusdem substantiæ coagulum referunt. Ambræ verò, ex venarum subterranearum diversitate, multa varietas est, & suis quæque regionibus propria; adeo, ut ex ejus inspectione etiam natale littus, quo recepta sit, à gnaris cognosci possit: perinde ut exercitatiores œnopolæ vini degustati provinciam indicant. Alia enim bitumini crudiori, asphalto, vel naphtæ atræ exsiccatæ similior est, adeoque nigrior, densior, gravior, vel minùs; alia, ex nobiliorum particularum admissione, candidior, carior, levior, vel minùs; alia sæpè fungosa admodum, ut acutissimus *Scaliger*, Serapionem amplexus, ambram non ineptè pro fungo maris habuerit.

5. Ambra ex oceani antris recentissimè appulsa, mollis est, vaccino stercori aspectu similis. Atqui tunc nidorosum halitum exhibet, qualis à mellificii naturâ omnino alienus est.

6. Non raro conchas nitentes atras, & alia submarini

Llll gene-

generis fragmenta in ambrâ deprehendimus, nonnunquam & earum rerum particulas, quas mollior, in littus projecta, involvisse potuit; apes verò mel & favos nunquam. Falsus est Cl. *Denisius*, qui favos cum cerâ & melle (eccur non cum apibus etiam?) illatuisse relatori suo credidit; falluntur que scriptores Galli recentiores, qui idem credunt *Denisio*.

7. Magnæ molis ambra nonnunquam invenitur, longè ultra alvearis capacitatem. Taceo fragmenta monstrosæ magnitudinis, quæ citavit *Garzias* ab Orta A. H. L. 1. c. 1. Pro meâ sententiâ, massæ sufficient minores & propriæ observationis: Dum apud Indos versarer, inveniebatur in littore Japonico provinciæ *Kinokuni* massa ambræ gryseæ, *Catti* ampliùs centum, vel libras Belgicas circiter centum & triginta pendens; quæ cum tota emptorem non inveniret, in partes quatuor, formâ crucis, divisa & distracta est: mihi quoque advenæ venum reliqua ejus quarta pars oblata fuit, ex quâ integram ejus magnitudinem facilè conjiciebam. Superabat hanc magnitudinem, quæ anno 1693. Ill. Societati Belgicæ à Rege *Tidori* vendebatur Joachimicis 11000, missa anno sequente ad Amstelodamensem Cameram; moles inquam 185 librarum Belgicarum accuratè pensiculata, modicè grysea, non postremæ dignitatis, figuram referens testudinis, truncatæ caudâ & capite; eo pacto empta, ut pecunia restituatur, si quicquam adulterii in eâ comperiretur. Iconem ejus massæ proposuit Excellentissimus Gissensium Professor *Valentinus in Mus. Mus. Lib.* 3. *c.* 28.

Ambræ attributa.

§. II.

De Ambræ adulterio, bonitatis notâ, ac virtute, sequentia accepimus:

Recens cum in littus deponitur, massæ farinaceæ instar mollis, & adulterio recipiendo aptissima est. Nihil verò

rò eidem felicius ingeritur, (prout ipsi adulteratores mihi fassi sunt) quàm gluma oryzæ in pollinem redacta; nam hæc & levitatem & colorem glaucum ei conciliat: sed quam fraudem teredines, illatâ carie, possessori detegunt. Ambra ex storace, benzoino aliisque odoriferis augmentata; tum pseudo-ambra, ex pice, cerâ, resinâ, storace & similibus composita; quales non raro venales mihi oblatæ sunt: illa paulò difficilius, hæc nullo negotio, tactu, oculis & vel solo suffitu, cognoscitur. Inventores, particulas ambræ recentis in unam massam majorem; expansas nimium & informes, in figuram aptiorem cogunt: unde ambræ sæpe rotunditas, semper gravitas conciliatur, quæ bonitati nihil detrahit. Non est melior bonitatis & constantior nota, quam si candenti laminæ ejus granula aliquot imponantur: quo ipso suffitus prodit adulterium, & cineris paucitas bonitatem. Faciunt id orientales trans-Gangetici in aurea ovatæ magnitudinis & figuræ monetâ tenui *Koobang* dictâ, quam cum rasurâ ambræ imponunt carbonibus, nam hic nummus ipsis ad manus est. Ex ambris bonis optimam reputant Sinenses, cujus rasura aquæ calidæ immissa & operculata, exactius disjungitur & liquescit. Vidi inservire huic operi patellas murrhinas, ex quibus infusum theæ sorbillant, & in symposiis discretiones illas per otium institutas. Postremæ notæ ea censetur ambra, quæ in intestinis balænarum invenitur; virtute quippe suâ plurimùm ibidem imminutâ. *Mokos*, ceti genus, trium & ad summum quatuor orgyiarum longitudinis, circa Japoniam capitur; cujus intestina frequentissimè ambram exhibent: estque latentis nota, si intestinum solventibus illico occurrat grumosa calcique similis materia. Frequens est in Japoniâ, quæ in balænæ extis inventa, vel cum excrementis, dum viveret, in mare egesta fuit; unde vulgari linguâ Japones ambram appellant *Kusura no fuu*, i. e. stercus balænarum.

Ambra subalbida, seu Sperma Ceti.

Oceanus meridionalis frusta peregrinæ pinguedinis nonnunquam evomit, quæ externâ facie ambram referentia inventoribus imponunt: Mihi ejusmodi massa, in Luconiæ littus deposita, pro recentissimâ ambra grysea obtrudebatur: Albida erat, fungosa, fragilis, instar lardi rancidi, nidorosa & unguinosa, quam ego, ex balæna lardum judicans, longâ in salo morâ sic mutatum, repudiavi. Ex Bandensi littore massam informem possideo, trium circiter librarum, ejusdem tituli donum; sed quod ego sebum reor ejus generis, quod *Schröderus* dignatur nomine *Ambræ subalbidæ*, vulgo *Sperma Ceti* dictum, à fluctibus, dum mari innataret, alicubi (fortè ad rupem) congestum & à sole in unam massam colliquefactum. Spermatis ita dicti triplex mihi innotuit sive genus, sive collectio: Unum, quod in mari septentrionali natans vimineis corbibus hauritur, prout ex oculatis relatoribus dudum innotuit: alterum, quod ex cranio alicujus balænæ, Latinis Orca, Belgis Potvis dictæ, copiosum depromitur, teste *Bartholino*, *Wormio* & ipsis, qui Gronlandiam ad capturas navigant: tertium, quod in insulis *Ferre*, seu *Fero*, ultra Scotiæ fines boreales positis, colligitur ab incolis piscatoribus, hominum pauperrimis, ex superficie longum caput habentium piscium, quos linguâ suâ Buskoppe nominant; à quorum copiâ insula, inter multas extima, idem nomen adepta est. De postremo hôc, nullius scriptoris auctoritate quicquam mihi constat, sed ex relatione viri fide digni, qui ad insulas naufragium passus, ei labori oculos & manus semestre commendasse mihi testatus est. Piscem ajebat humanâ magnitudine grandiorem, cujus monstrosum caput mucosâ hujus pinguedinis copiâ, præsertim circa maxillas, circumfusum sit, quæ abrasa, lixivio forti & insolatione à rancore repurgetur. Ex capite piscis *Haye* (latronis marini post crocodilum perniciosissimi) depromunt epibatæ maris Indici materiam candidissi-

didissimam, quam Spermatis Ceti nomine venditant, neglecto cerebro, quod in medio capite inveni parvulum. Hæc materia virtutem Spermatis Ceti diureticam egregiè præstat; verùm, quod pulverulenta sit, & sevosæ pinguedinis exsors, à nomine & ex censu Spermatum meritò rejcienda est. Coagulum verò meum, quòd Spermatis Ceti, sed depurati notas omnes & requisita habeat, ex allegatâ primâ classe esse videtur, modò in furfuream substantiam, qualem Sperma Ceti refert, rursum disjungatur: unde idem aliquando hujus usui feliciter supposui. *Succinum* physici minùs ineptè sub Ambræ censum recipiunt; est enim parilis, sed limpidior pinguedo terræ, à salo & aëre indurata. Vidi illud in littore Prussico non modo colligi appulsum fluctibus, sed in eodem ex terræ venis & visceribus etiam effodi; at hoc, cùm sæpe molle ac friabile sit, marinæ aquæ injicitur, ut ab eâ duritiem acquirat. De quo si clarissimo *Denisio* constitisset, Succinum loco supra citato non tam operosa viâ ex Sueciæ sylvis in hæc deduxisset littora. Extremi Orbis nationes Succinum longè præferunt Ambræ veræ, imò longè etiam anteponunt (si Corallia rubra excipias) lapidibus pretiosis nostris, quorum illis nec usus, nec existimatio est; Præsertim verô Succinum pellucidum illud flavum, quod Europæis in dignitate ferè postremum est, illis ob antiquitatem, quam ei tribuunt, & summam perfectionem, multò habetur carius atque præstantius: ceteræ Succini varietates ipsis exiguo loco sunt. Ego id aliter illis demonstrare nisus, risui me exposui, & tantum profeci, quantum faceret, qui nobis persuadere vellet, argentum ut credamus aurô præstantiùs esse. Ambræ nullus est nigritis inventoribus usus; major Europæis in medicinâ; maximus regno Mogolis, Persiæ Arabiæque, in confectionibus saccharo conditis & dulcidulis quibusque. Sinenses, Japones, Tunkinenses, pene alium in finem ambram non expetunt,

Ambra citrina, sive Succinum.

petunt, quàm ut odoriferis compoſitionibus admiſceant, pro figendâ & exaltandâ odoris ſuavitate, ſine illius conjugio fugax ac debilior futurâ: nam utrumque eximiè præſtat; cùm ſola exiguum habeat odorem. Virtutes, utpote ſatis cognitas, omitto. Unum ex ambrâ ſecretum magnanimitatis placet apponere, quod ab experientiſſimo Medico Japonenſi edoctus ſum. *Rec.* Opii crudi q. l., involve linteo, & in vapore bullientis aquæ ſuſpende; id quod circa nodulum poſt horam unam aut alteram exſudavit, opium præſtat correctiſſimum; cui admiſce duplum ambræ optimæ, ut fiat maſſa, ex quâ formentur pilulæ minutiſſimæ, in remedium virilitatis exiguâ doſi ante noctem concubitûs aſſumendæ.

OBSERVATIO XV.

قيف *Kheif* ſeu كيف *Keif*; ſive inebriantia Perſarum & Indorum.

Introductio.

§. I.

Ebrietate, humanæ Mentis hoſte, philoſophorum totius Orientis conſenſu, nihil eſt turpius, nihilque magis deteſtabile. Inde prima & Gentilis & Mahhammedanæ religionis puncta, vinum & ſiceram, velut liquores divinam in homine profanantes auram, angue caneq; pejus evitanda, gravi cautione præcipiunt. Sanè apud Turcos, Perſas, Arabes, qui citeriorem Aſiam incolunt, carcere puniri & ſub nudis talis ad ſanguinem usq; vapulare videbis, qui hoc potu ſe gravarunt. Inter Indum & Gangem nec vitis quidem colitur, nec ſpiritum elicere quiſquam novit; vini verò ſpecies, quam fundunt amputati ſcapi florum Cocos, ſaltem pro extraneis excipitur.

pitur. Trans-Gangem populi, etsi minimè abstemii, inebriari tamen supremo sibi ducunt flagitio, atque diras imprecantur convivatori, si, quem domi hospitem inebriaverat, eum exire foras in conspectum ludibriumque hominum permiserit. Quibus tamen, sive sacramento Legis, sive turpitudinis opinione, nihil obstantibus, omnes illæ gentes mirâ naturæ perversitate feruntur in temulentiæ cupiditatem, & quam vino non audent, modis remediisque aliis inducere menti insaniam, in fraudem Legis, didicêre. Eorum promum condum se exhibet in regno, quod vocamus, vegetabili, classis stirpium venenatarum & lethiferarum: stirpium, quarum vel nomina horremus Europæi, & procul ex medicamentorum catalogis proscribit ad timiditatem cauta nostratium medicorum religio. Didicit longiori experientiâ Oriens parare ex iis medicamenta; quæ dosi minori, vel per adsuetudinem majusculâ, tantum abest ut malignitate aliquâ noxam vitæ pariant, ut potiùs animales spiritus omni caligine, corpus dolore, animum tristitiâ expediant ac summè exhilarent. Pro varietate autem specierum, ex quibus parantur, tum pro variâ dosi & correctione, non uno & pari gradu modoque operantur: sed in primo ebrietatis gradu, animales spiritus leniter demulcent alia; alia in ulteriori gradu etiam turbant & stupefaciunt; alia in supremo, eosdem spiritus exagitant, & ad variam insaniam accendunt, adeoque pro bibentis cujusque temperamento, &, quæ inde resultat, inclinatione animi, variarum quandoque bestiarum mores mirâ metamorphosi inducunt. Ex Persarum inebriantibus hîc saltem tria palmaria recensebo, videlicet *Nicotianam*, *Papaver* album sativum & *Cannabim*: omissurus theam, cofeam, decocta tum radicum Satyrionis, tum cinamomi cum aquâ rosarum & saccharo; & si quæ alia remissiùs exhilarantia ad sorbendum in symposiis eorum recepta sunt. Vocatur inebriandi hæc virtus

tus كيف *Keif*, vel, ut alii ſcribunt, كيف *Kheif*, inclyto & toti cis Gangem Indiæ non ignoto vocabulo.

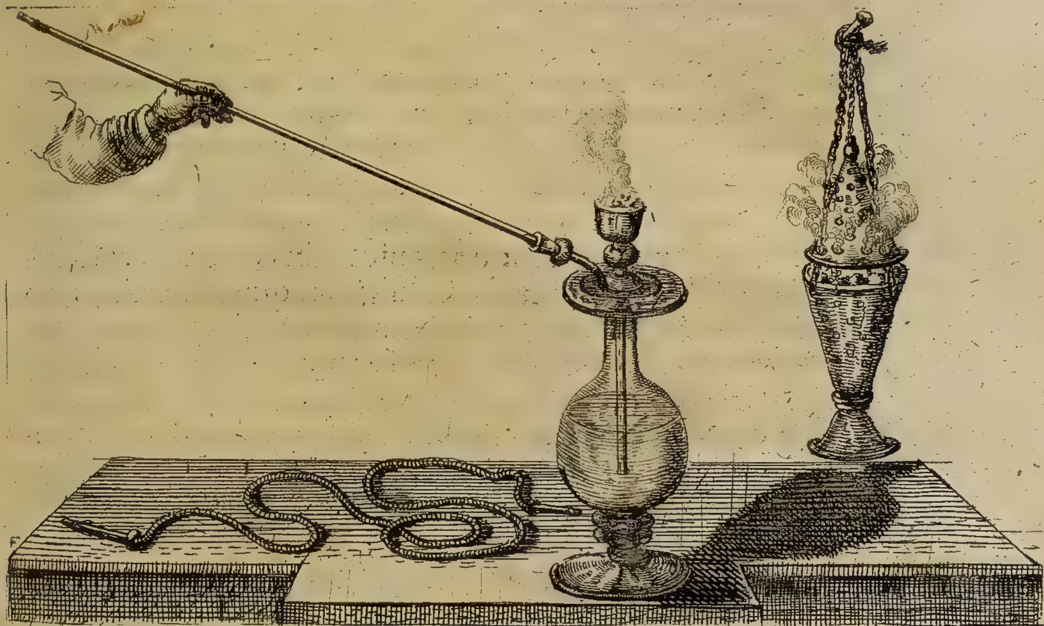
Inebriantia Perſarum.

§. II.

Tabacum.

Nicotiana ante ſeſqui circiter ſecula toti antiquo Orbi, adeoque & Perſiæ, cœpit à Luſitanis transvectoribus innoteſcere. Nomen ubique habet *Tabaci*, & pro diverſo gentium idiomate *Tobak*, *Tabacco*, *Tombak* & *Tembakù*, ab inſulâ hujus nominis Americanâ, quæ Herbæ copiam inventoribus dederat. Plantæ vix nomen innotuerat, quin ſimul cultura celebrari ubique cœperit, & fumandi uſus omne humanum genus ſtupendâ velocitate incantaverit. Plantam, Hyoſciami ſpeciem ſi negamus, ex claſſe tamen venenatarum nequaquam eximenda fuerit; cùm vertigines, anxietates & vomitus, quos fumigata in non adſuetis concitat, malignitatis teſtes ſint luculenti. Experimentis Redianis conſtat, olei ejus guttulam recenti immiſſam vulneri, pullos volucrium enecare, hominibus verò inferre periculoſa ſymptomata. Vidi bajulos circa Caſanam Tartariæ, qui perforatum cornu bubulum foliis plenum, ſuperpoſitis carbonibus, paucis hauſtibus evacuabant; ex quo inſtar epilepticorum proſternebantur, pituitâ ſpumoq; diffluentes. Quam verò venenata ſint folia, eorum tamen fumus conſuetudine homini fit familiaris, ut, non modò non noceat malignitate ſuâ, ſed benigniori ſale ſerum ex capitis receſſibus eliciat, ac cerebrum hilaritate impleat. Quod ut præſtet feliciùs, Perſæ fumum trahunt per machinam, aquâ ultra dimidium plenam, quæ fœtidum & cerebro inimicum ſulphur imbibens, fumum transmittit ab omni malignitatis acrimonia defæcatum, frigefactum & ſincerum. Machina illa, quam قليان *Khaliaan* vel *Khaliuun* vocant, ampulla eſt ſeſquipedalis altitudinis, vitrea, oblongo donata collo; cujus orificium clau-

claudit orbiculus æneus, in sesquipalmarem diametrum expansus, duos in medio permittens *tubulos* invicem adsolidatos, æneos; *Unum*, cujus inferior pars in ampullam demissa, aquæ immergitur; superior recipit nicotianæ cum impositis carbonibus retinaculum, infundibulo seu buccinæ orificio simile: *Alterum* breviorem, cujus de-

missa extremitas aquam non attingit: superior incurvata arundinem excipit longam, qua fumus attrahitur. Tubulorum propago, proximè sub orbiculo, telâ xylinâ arctè circumvoluta est, in eam crassitiem, quæ vitri orificium cum modicâ colli parte expleat atque claudat arctissimè: Ita evenit, ut ad suctum non possit nisi ex infundibulo fumus succedere; qui jucundo strepitu aquam penetrans, primò inanè vitri spatium occupat, inde per arun-

dinem ad os ſugentis atque ipſos pulmones pertingit; attractio enim, non buccâ aut labiis, ut vulgò ſolet, ſed toto pectore peragitur, quo ipſo fumus per pulmones ſe diffundit. Si acrior herba ſit, conciſam priùs aquæ immergunt exprimuntque, ut à crudiori acrimonia liberetur: quod idem à Sinenſibus & Japonibus factitatum vidi. Modum fumandi per machinam à Perſis edocti ſunt Arabes Hindoſtani, ſeu Indi magni Mogolis, &, qui cum religione mores Arabum adoptarunt, nigritæ quidam Inſulares; ſed his, quòd vitra deficiant, pro ampullâ ſervit excavatus cortex cucurbitarum. Turci, Sinenſes, Japones, Europæorum more fumum trahunt per fiſtulam, receptaculo tabaci accenſi inſertam. Nigritæ gentiles fumum ſine inſtrumento hauriunt, rotatis foliis in turbinem, cujus baſin accendunt, apice labris retentô & ſuctô. Nullæ gentes fumo magis indulgent, quàm Perſæ, cum mares, tum fœminæ; quin equitantes Khalianum ægrè dimittunt, & cum arundo obſit, tubulum ejus loco inſerunt coriaceum, flexilem, prælongum, chordis æneis affabrè circumductis munitum; ipſam machinam, cum foculo, geſtante ſervo, ſive pediſequo, ſive equite. Atque hoc *Kheif* externum eſt, non Perſis modò, ſed toti Orbi commune, unde ſatis eſt, ejus hîc meminiſſe ſaltem.

Opium. Alterum atque interni uſus *Kheif* ex Papavere ſumitur: quo Indi Perſæque hortos & agros conſerunt, ut lacteſcentem ſuccum ex læſis capitibus proliciant. Hunc ſuccum Europa *Opium;* Aſia cum Ægypto *Afiuun* & *Ofiuun* vocat. Perſia idem præparatum, ex reverentia, appellat *Theriakì*, i. e. Theriacam; nam hæc illis eſt Poëtarum illa Galene, Hilare & Eudios, id eſt, medicina animo ſerenitatem, hilaritatem & tranquillitatem conferens: quô olim tergemino elogio theriacale antidotum Andromachi appellatum legimus. In Perſide collectio ejus celebratur per ineuntem æſtatem, propinqua maturitati capita decuſ-

ſatim

ſatim ſauciando per ſuperficiem. Culter negotio ſervit quintuplici acie inſtructus, qui unâ ſectione quinque infligit vulnera longa parallela. Ex vulnuſculis promanans ſuccus poſtridie ſcalpro abſtergitur, & in vaſculum, abdomini præligatum, colligitur. Tum altera capitum facies eodem modo vulneratur, ad liquorem pariter proliciendum. At, hæc collectio, ob capitum impar incrementum & magnitudinem, aliquoties in eodem arvo inſtituenda eſt. Solent in plantis nimiùm ramoſis ſuperflua capita priùs amputari: ſic reliqua magis grandeſcunt, & ſuccô implentur majoris efficaciæ. Primæ collectionis lacryma, *Gobaar* dicta, præſtantior eſt, & graviori pollet cerebrum demulcendi virtute, colorem exhibens albidum, vel ex luteo pallentem; ſed qui color ex longiori inſolatione & ariditate infuſcari ſolet. Altera collectio ſuccum promit, priori, ut virtute, ita pretiô inferiorem, coloris plerumque obſcuri, vel ex rufo nigricantis. Sunt, qui & tertiam inſtituunt, quâ obtinetur lacryma nigerrima & exiguæ virtutis. *Opii collectio.*

Præparatio Opii potiſſimùm in eo conſiſtit, ut, aquæ pauxillo humectatum, ſpathâ craſſâ ligneâ continuò & fortiter ducatur & reducatur in patinâ ligneâ & planâ, donec elaboratiſſimæ picis conſiſtentiam, tenacitatem & nitorem induat. Ita diu multumque ſubactum, ad ultimùm manu non nihil pertractatur nudâ, & demum, in cylindros breves rotatum, venale exponitur; forcipe dividendum, cùm particulas emptores petunt. Hâc ſerie pertractatum opium appellatur *Theriaak malideh*, i. e. theriaca molendo præparata, vel etiam *Theriaak afiuun*, id eſt, theriaca opiata, ad differentiam theriacæ Andromachi, quam illi vocant *Theriaak Faruuk.* Præparandi hic labor perpetuus eſt propolarum, quos vocant *Kheifruus*, quaſi Germanicè diceres Trunken Krämere/ quô illi, in foris & quadriviis ſedentes, brachia ſua ſtrenuè exercent. *Opii præparatio: in Pilulis;*

Massa hæc sæpe numero, non aquâ, sed melle subigitur, eâ copiâ admisso, quæ non siccitatem modò, sed & amaritiem temperet: & hæc specialiter appellatur *Bæhrs.* Insignior præparatio est, quâ inter agitandum adduntur nux Myristica, cardamomum, cinamomum & macis, in pulverem subtilissimum redacta; qualiter præparatum opium cordi & cerebro insigniter prodesse creditur. Vocatur in specie *Poloniâ*, vel, ut alii pronunciant, *Foloniâ*, puta *Philonium Persicum*, seu *Mesue.* Alii omissis aromatibus, tantùm croco & ambrâ massam infarciunt. Multi præparationem in usum proprium ipsi perficiunt domi suæ, ne à propolis admiscendorum paucitate vel multitudine decipiantur. Præter hoc triplicis præparationis opium, quod solâ pilularum formâ deglutitur, prostat, vel etiam à domesticis conficitur, liquor celebris nominis, *Coconàr* dictus, Græcorum quòd puto Μηκώνειον ac Homerianum Nepenthes, quod à bibacibus propinari affatim per horarum intervalla solet. Parant hujus liquorem alii ex foliis, aquâ simplici per brevem moram coquendis; alii ex capitibus contusis infusione macerandis, vel iisdem supra filtrum repositis, aquam eandem septies octiesve superfundendo: admixtis pro cujusque placito, quæ sapori gratiam concilient. Tertium addo opiati genus, Electuarium lætificans & lætificando inebrians; Hujus electuarii, cujus basin idem opium etiam constituit, à seplasiariis & medicis, prout quisque ingenio pollet, variè elaboratur, ac diversis ingredientibus ad roborandos & exhilarandos spiritus dirigitur; unde varii ejus extant descriptiones; quarum primaria & famosissima est, quæ debetur inventori *Hassjèm begì*, quandoquidem comedentis animum miris perfundere gaudiis, & magicis cerebrum demulcere ideis & voluptatibus dicitur.

in liquore; (Meconiū Græcorum)

in Electuario,

Opium quod Europæis, si grani unius vel paucorum dosin excesseris, lethiferum nefas audit, à prænominatis popu-

populis longâ adſuetudine ita familiare redditum eſt, ut drachmam multi ſine noxâ deglutiant. Multa hôc abuſu, vel longiori ejus uſu, acciuntur mala; emaciatur enim corpus, laxantur vires, contriſtatur animus, ſtupeſcit ingenium: unde videas inſtar ſtipitum ſomnolentos & quaſi elingues ſedere in conviviis opii liguritores. Sæpe oblati mihi ſunt, quos à canino appetitu opii percurarem, ſoſtro centum aureorum promiſſo, ſi hoc citra damnum & vitæ diſpendium præſtitero. Exempla opii voracium non eſt, quod adducam, cùm eorum pleni ſint medicorum libri. Capita papaveris teneriora acetô condita nonnulli in menſâ ſecundâ appetunt; alii alia ex iisdem ſorbilla conficiunt, pro ſuo quique placito. Pergo ad Cannabin.

Qui inebriantium gaudent varietate, vel opii ſapore non admodum capiuntur, illi ab hâc plantâ ecſtaſin petunt temulentiæ. An hæc vera ſit Cannabis noſtras, an ejus quædam ſpecies, *Bangue* dicta, (ab Authorib. Horti Malab. T. X. p. 119 deſcripta) hic non diſquiſivero. Mihi ut ovum ovo in omnibus noſtrati ſimilis apparuit, cùm mas, tum fœmina: adeoque crederem cœlo ſoloque acceptam debere virtutem ſuam. Benjani Gamronenſes ſemen Iſphahano transſcripſerant, ut plantam colerent; ex quo verò progerminavit merè Cannabina, ſatis graveolens, ſed exſors expectatæ facultatis. Nec in Perſiâ genuinæ virtutis eſt, niſi quæ colitur in *Komærèh*, ſeu *Luriſtanâ*, in *Kutelli Pyreſèn* apud *Caſeruun* & in agro urbis *Iſphahaan*. Partes ſuppeditat lætificantes: Semen quod *Sjadonèh*, Pollen floſculorum quod *Tſjers*, & Folia quæ *Bæng* vocant. Semen virtutem obtinet debiliorem; Incoquitur cibis, & ingreditur emulſiones, ordinandas ad lætitiæ crapulam inducendam. Alii ſemen ſaccharo ſaleve condunt, veſcendum ad gaudia etiam conjugibus excitanda. Pultes, dum Cracoviæ ſtuderem, ex farina ſeminis Cannabini per jejunia ſæpè comedimus, ex quibus verò crapuloſum me, vel in *Cannabis.*

 gau-

gaudia effusum fuisse non memini. Pollen flosculis excussum protinus per subtile linteum cribratur, cribratumq; statim in trochiscos redigitur. Illud, quod primò & leviori motu transit, vocatur *Tsjérsi Gobaar*, estque præstantissimum, & interno usui sacrum; prostat ejus libra una quinque argenti unciis. Cognoscitur præstantia ex micantibus punctis argenteis, quæ in trochiscorum fracturis apparent. Quod secundo loco, cribro concitato, permeat, vocatur *Tsjérsi Kamèr*, usu externo serviens ad exaltandum vires tabaci; cui accenso, imponitur particula pisi magnitudinis deflagranda. Quod prostremò & arduâ concussione pervadit, vilior est, colore viridans, odoris gravioris, eidem usui dicatum. Redigitur pollen in trochiscos, seu pastillos, cum sputo humano, admoto carbone, cujus calore mollescit & in massam faciliùs convertitur. Bonitatis nota est, si carbonibus inspersum citò parumque fumet, deterioris verò, si multùm & diu. Foliorum usus est in infusione cum aquâ frigidâ, quæ pota gaudiis perfundit bibentes, non citra gravem temulentiam. Modum præparandi describam, prout vidi institutum à quatuor *Derwisjis* (viris ex devotione mendicantibus) mihi obviis in xenodochio ad fines Indiæ. Hi, & folia quodammodo contrita, & vasa ad præparationem necessaria, levidensia, in femoralibus gestabant. Recipiebant foliorum prædictorum manipulos circiter duos, quos affusa aquâ agitabant; aquam imbutam virulentâ cruditate, expressis leniter foliis, abjiciebant; affusâ aquâ recenti aliâ, quam cum pulvere aliquoties agitatam, denno abjiciebant. Pulverem geminâ vice elutum expressumque subjiciebant pistillo, obeso, ligneo, & in vase fictili non incrustato acerrimè terebant, dum redactus esset in pultem. Huic paulatim affundebant aquam recentem, rotabant continuò, & demum per linteum trajiciebant, omni, præter recrementa, permeante substantiâ; ex quâ ipse colatus

liquor

liquor virescebat. Ex liquore, is qui præparaverat, scyphum, capacitatis dimidiæ libræ, singulis admetiebatur sociis, affatim evacuandum, rotato subinde vase, ne farina subsideret. Hoc liquore, velut mero, delibuti & ad lætitiam conformati se reddebant itineri. Sunt, qui pulverem cum syrupo subigunt, pro efformandis placentis & bolis, in eundem usum deglutiendis. A foliis Cannabinis, velut à potiori inebriantium specie, homines medicamentis inebriantibus dediti, in Persiâ Indiâque vulgo appellantur *Bengì*. Theombrotion magicum, quod, à Regibus Persarum comedi & bibi solitum, prodit *Plinius* L. XXIV. c. 17; Herbamque, cujus fumo Scythæ abstemii; & Semen, cujus in ignem injecti nidore Thraces se olim inebriaverant, referente *Alex. ab Alex.* D. G. L. III. cap. 9. *Tsjers*, *Bæng* & *Sjadonèb* fuisse, non alienum est suspicari.

§. III.

Inebriantia Indorum.

Ulteriori Asiæ, quæ India dicitur & ad Sinam usque extenditur, varia serviunt ad exhilarandum, inebriandum, vel efferandum animos, remedia. Ex numero externorum, præter Tabacum, communissimum est & in ore omnium versatur apophlegmatismi quoddam genus, Indis *Pinang* & *Bétel* ab admissis speciebus dictum. Componitur ex folio, fructu & calce. *Folium*, quod nomine totius plantæ Malabaris *Bétel*, Malajis *Siri* vocatur, saporem habet ex Menthâ aromaticum, odorem Malabathri, sive folii Canellæ sylvestris, figuram verò folii Piperis & Cubebæ: quarum plantarum ipsa stirps scandendi genium faciemq; exhibet; fructu excepto, quem fert rarum, piperi longo similem, saporis perquam aromatici, & ad ipsam compositionem, si haberi potest, expetitum. *Fructus* Nux est, vel potius nucleus, Indis *Areek* & *Pinang*, Persis Arabibusque *Fufèl* & *Faufèl* dictus, nuci myristicæ magnitudine & colore variegato similis, substantiam obti- *Pinang.*

nens

nens ligneam, facultatem cerebrum turbantem & summè adſtringentem. Creſcit in quadam Palmâ, cujus deſcriptio extat apud Botanicos. *Calx* non ex lapide minerali coquitur, ſed ex aduſtis oſtrearum & concharum teſtis, ab Oceano in littus depoſitis. Ex his tribus buccella, quam Medici *Maſticatorium* vocant, hoc modo conficitur: Folio *Betel* in trochi formam convoluto (priùs enervato) inditur nucis *arecæ*, in lamellas vel fruſtula diſſectæ, pars circiter tertia; tum momento calcis, fere dimidium ſcrupulum pendente, interior ſuperficies inungitur: quo facto, ne contenta excidant, trochus clauditur, ut fiat bolus tantæ magnitudinis, qui buccam quodammodo impleat. Hic dentibus volutus ac confectus ſalivam copioſam prolicit, prolectamque rubore tingit ſanguineo; dum & gingivis robur, labiis colorem purpureum, & gratiſſimum ori halitum conciliat, &, quod palmarium eſt, cerebrum leviter inebriando ſpiritus demulcet & exhilarat. Uſui ejus omnes Indi, præſertim nigritæ intra Tropicos, non exceptis extraneis ibi demorantibus, mirè ſunt adſueti atque dediti. Sunt, qui domo haud exeunt, niſi velo ventris, vel veſtimenti marſupio, trochis probè inſtructô, nec à mandendo ceſſant, niſi quando comedunt, vel dormiunt. In componendis igitur Betelis mulierculæ, in otio & mollitie educatæ, toto die, plebejæ omni mane occupantur, ut in promptu habeant, quos tum ipſæ manſitent, tum hoſpitibus & familiaribus pro more gentis offerant. Magnates maſticationibus (ſit verbo venia) præ ceteris luxurioſè vacant: unde ora continuo rubore diffluunt; fœdiſſimum aſpectu! dum & difficile eſt, linguâ alieno motu occupatâ, ſermones eorum intelligere. In aulis Malabaricis vidi non procul à Principe ſtare, qui ſubinde novam Betelen porrigeret; non digitis, ſed furcâ tenui, argento obductâ, & trochorum apparatu in longam ſeriem adornatâ; exhibendi hic ritus ad aulæ magnificentiam

ſpecta-

ſpectabat. In Siamenſi curiâ obtinet, ut illis, qui Regi à conſilio ſunt (*Opra* eos vocant) Betelum receptaculũ præferatur, quô à Majeſtate donari ſolent, artificioſè ex auro, argento, vel metallo ſequiori, pro cujusque dignitate, fabricato. Sine hôc adepto nobilitatis inſigni comparere in Regiâ vel illuſtrium convivio, non audent. Theca illa adornatur capſellâ plenâ calcis, ad unguenti conſiſtentiam præparatæ; ſpathulâ, ad tractandam calcem factâ; forfice ſingularis ſtructuræ, quâ *areca* durior ſine difficultate findi poteſt; & loculis, ad recipiendum folia, nuces, & ex his compoſita volumina ſive trochulos. Folia regio hæc aliunde repetit, flaccida quidem cum appellunt, virtute tamen integra, & diu ſervari apta. His ex penuriâ alii folia Menthæ ſubſtituunt, quæ illorum ſaporem quàm proximè referunt. Ex tribus his ſimplicibus, folium compoſito gratiam ſaporis & odoris tribuit; fructus cerebrum cum voluptate turbat vel inebriat; calx addita vires extricat, vehementiamque caſtigat; ipſius verò calcis acrimonia obtunditur adſtrictoriâ nucis virtute, ſine hâc linguam palatumque miſerè corroſura. Nux parciùs addita impedire non poteſt, quin continuò mandentium linguæ tandem occalleſcant, & guſtûs reddantur impotes; tum & ipſi dentes, quos alioqui firmare ſolet, erodandantur. *Arecæ* plures dantur varietates, & inter has mitioris genii, quæ teneriores ac recens additæ cerebrum minùs turbare perhibentur. Ego, quamcunque ſpeciem reciperem, mandere betelem nunquam potui, quin continuò mihi anxietates, ſudorem frigidum & vertigines, æquè ac tabaci fumus, commoveret.

De Opio, ejusque Perſis & Indis communi uſu, diximus. Addo abuſum execrabilem, qui viget inter Indos nigritas, ad efferandum animos ad homicidiorum patrandorum audaciam; dum vel vitæ ſuæ, vel injuriarum pertæſi, ſe devovent morti, per ultionem & mortes aliorum oppetendæ. Eo fine Opii deglutiunt bolum: ex quo in- *Hamuk.*

tentionis idea exaſperatur, turbatur ratio, & infrænus redditur animus, adeo, ut ſtricto pugione, inſtar tigridum rabidarum, excurrant in publicum, obvios quosvis, ſive amicos, ſive inimicos, trucidaturi, donec ipſi, ab alio perforati, proſternantur. Actus hic vocatur *Hamùk*, apud incolas Javæ & ulterioris Orientis crebrò ſpectabilis. Vocabuli ſonum ibi horret, quicunque audit; nam qui vident homicidam, illi vocem *Hamùk* ſummopere exclamant: monituri inermes, ut fugiant, & vitæ ſuæ proſpiciant: dum ad extinguendam beluam accurrere debet, quisquis armatus & cordatus eſt. Opii etiam externus uſus eſt apud nigritas: nam eodem aquâ diluto Nicotianam inficiunt, ut accenſa caput vehementiùs turbet. Vidi in Javâ tabernas levidenſes ex arundine, in quibus id genus tabaci hauriendum exponebatur prætereuntibus. Nulla per Indiam merx majori lucro divenditur à Batavis, quàm *Afiuun*, quô carere adſueti non poſſunt, nec potiri, niſi navibus Batavorum ex Bengalâ & Choromandelâ advecto.

Electuariũ magicum. Ex inebriantibus, apud Indos ditiores, utramq; replent paginam, quædam prorſus magicæ operationis Electuaria, quorum deſcriptiones recipiunt ſemen *Dutr* ſeu Daturæ, ſuccum papaverinum ſive *afiuun*, pollinem Cannabinum *Tſjers*, aliaque ex phytologiâ venenatâ, pro vario affectu, quem concitare pharmacopœus deſiderat, ſelecta; additis aromatibus, quæ ferociam corrigant, & vitales manducantis ſpiritus roborent. De directione pharmaci ad diverſa pro lubitu inducendum phantaſmata, multa referuntur admiranda, ſed partim incredibilia & fabuloſa, quorum ex numero eſt: quod propinato pharmaco excæcare adulter maritum poſſit, ut præſentis torum inultus conſcendat; referente Nobiliſſimo *Mandelsloo* & *Linſchoto*. Mihi in variis Indiæ regnis verſanti, veritatem ejusdem effectûs explorare non contigit; ſaltem hoc edoctus ſum, quòd ſtupenda in manducantis cerebro excitari poſſint phænomena & phantaſmata, quæ ignari homi-

homines magicè & genii ope fieri facilè crediderint; & credunt revera, de dato pharmaco ejusque effectu haud eruditi. Cujus rei hic annectere placet exempla, quæ propriâ experientiâ didici. Festum celebratur in Malabariâ mediterraneâ, in quo tempestatum & annonæ caritatis auctori, Idolo suo, ejusque Geniis obsidendæ offeruntur virgines Vestales (Deo *Wisthnu* sacræ) ut hâc voluptate conciliatus parcat frugibus & armentis. Obsessio in campo publico spectanda exhibetur hôc annuo ritu ac serie: Virgines, ex templo Brahmenum comitatu eductæ, primùm populo sistuntur contuendæ, pulchræ, bene comptæ, vultibus ad modestiam compositis & nihil præ se ferentibus insaniæ. Nec morâ, dum ex *Wedàm* (Bibliis gentilibus) verborum formulam sacerdos prælegit, puellæ leviter moveri, mox tripudiare, demum subsilientibus crebris & inconditis motibus fatigare corpus, torquere artus & oculos, spumare, & horrendas actiones edere: opinante populo, ita illas agitari ab inductis dæmonibus. Hæc dum aguntur, cymbala tympanaque lætum resonant, populo etiam voce & suspiriis applaudente. Lassatas Brahmanæ reducunt in templum & cubare jubent; elapsâque horulâ menti restitutas denuo educunt in publicum, ut turba gentilis liberatas à geniis videat, & idolum credat conciliatum. Sed ô lepidam fraudem! Illi Sacerdotes ante primum processum propinaverant opiatum quoddam furiosum, cujus virtute ad hos præconceptæ intentionis actus efferabantur; eò quidem citiùs, quò fortiori motu fermentatio & facultas medicamenti exagitabatur. Alterum pharmacum reductis propinabant, prioris antidotum, quod fermentationem compesceret: neutrum suspicante turbâ, quia hæc mysteria peraguntur in adyto tenebricoso, unicâ lampade illuminato, quod templorum tertiam ac postremam partem constituit; ut est tripartita eorum structura. Hæc propinasse, mihi referebat probatæ fidei Indo-Batavus, idiomatis bene gnarus, qui

oſtiolo propior caput adyto ingeſſerat, fraudis intrò actæ attentiſſimus ſpectator. Aliud ſub eodem cœlo vidi: In præaltâ machinâ curuli, ex duabus ferreis uncis, per dorſi muſculos adactis, ſuſpendebantur alternè ſeptem nobiles athletæ, unâ manu inſtructi gladio, alterâ ingenti clypeo, ut in honorem Deæ *Rhauni* armis luderent: quia hæc victrix heroina maximè cruore & ludis palæſtricis delectari creditur. Sic illi à bajulis ſpectatoribus Deæ illius templum tribus continuis vicibus circumvecti, arma ſua laniſtarum more fortiter vibrabant; tum etiam caput, axillas, crura hiſtrico lepore, velut per aërem natantes, motabant, ne minimum, ex actionibus & cruenta ſuſpenſione, præbentes doloris indicium. In circum, qui ſuſpendendos ſtringebat, me continuò intrudens, video à Brahmene propinari ex nucis Cocos putamine hauſtum aliquem, procul dubio narcoticum, qui dolores ſopiret, quos à Deo, templi præſide, aboleri, credebat populus. Interroganti mihi, reſpondebat ſacerdos: ſuccum eſſe *Lanſjes*, quem adverſus ſitim & deliquium propinarent. *Lanſjes* eſt nux Cocos immatura, liquorem dulcem continens, qui ſucceſſu temporis coagulatur in nucleum. Aliud in me ipſo & ſociis expertus ſum. Sex Europæi, cum Directore Domino *Lycochthone*, à Benjanis convivio excepti fuimus, in viridario, unâ extra Gamronum leucâ. Inter epulandum, ſingulorum dum bibimus in ſanitatem, Benjani abſtemii, in compenſationem, capiunt bolum inebriantis electuarii, recens ſibi miſſi ex patriâ. Guſtandi avidus obtineo buccellam non contemnendæ magnitudinis; & laudante me ambroſiam, ipſe capit quoq; Dominus *Lycochthon*, ceteris exemplum Directoris noſtri imitantibus, præter Dominum *Verdunkium*, qui olim virtutem expertus, ſolus repudiavit. Quid fit? Perfuſi & repleti ſumus, quotquot Nepenthe lactati, gaudio quodam inexplicabili, quali me nunquam in vitâ affectum memini. Nec aliud toxico illo delibutis licuit, quàm amplexus miſcere, loqui parciſſimè, arridere alloquen-

loquentibus,& cachinnis se invicem lacessere. Soluto sub noctem convivio,ubi equos conscenderamus,virtus pharmaci,quasi mutatâ scenâ,alia cerebris nostris creavit phantasmata. Haud enim aliter nobis visi fuimus, quàm,cum Pegaso,volatu per nubes & irides ferri, lucidâ elegantissimorum colorum specie undiquaq; obversante oculis nostris. Appulsi domum,& cœnæ,quæ nos expectaverat,accumbere jussi, quicquid quisq; ante se invenit,capimus appetitu lupino,& ciborum qualiumcunq; sapore ita oblectamur, ut cum Diis ipsis cœnare nobis videremur. Postridie, gravedo, qualiter solet post crapulam, (Russi vocant *Pochméli*) nulla cerebrum infestavit: sed discussis somno vaporibus,in statum suum restituta est ratio,& optimè habuimus. Obliteratâ pridiè gestorum memoriâ,(quam refricabat *Verdunckius*) minimè gaudiorum & incomparabilis,quæ nos foverat, lætitiæ immemores fuimus; recordati etiam (quod singulare noto!) metûs ruendi versus latus dextrum, quo equitantes & euntes continuò angebamur, cujus idea tam fortiter impressa, non poterat etiam mente excidisse. Habes, Lector, crapulam magicam, à pharmaco inductam: quale sub noctem si propinaveris Melancholico, credet expergefactus, & tortus fatebitur, per aërem se volitasse in Bructrum, feralem JCtorum vix elapsurus sententiam.

OBSERVATIO XVI.

Ligaturæ Magicæ Macassarorum, sive incolarum Insulæ *Celebes.*

§. I.

Ligaturæ variarum gentium superstitiosæ & inanes.

Ex Indorum magiâ naturali alteram, si haud pudicis auribus, contemplatione tamen non indignam depromo observationem, de Macassarorum deprædicatâ inter Indos ligaturâ: quâ illi virilitatem aliorum enervant,

vant & enervatam reſtituunt. Magiam hanc non nuper natam eſſe, patet ex Virgilii Eccloga 8, quæ elumbem hanc artem ſic docet:

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores,
Necte Amarylli modo, & Veneris, dic, vincula necto.

Fidem efficaciæ ſubſcribunt priſci omnium gentium doctores, & in cauſis allegandis nil dubitant, naturam in operatione ſuffulcire ope dæmonis. Quin, illuſtrata puriori religione ætas poſterior non adeo obſequio credulitatis & vaniſſimis ſuperſtitionibus renunciavit, ne viros in omni facultate enutriret, qui, cùm in ceteris rebus defæcati judicii & præſtantiſſimæ eruditionis documenta orbi exponant, de hoc tamen argumenti genere ubi diſſerunt, non erubeſcant veſtigia credulæ antiquitatis legere, & ex illis multas cauſas citare. Ex quibus præ ceteris nominare mihi fas ſit *Del Rionem, Arniſæum, Hier. Jordanum* & *Rodericum à Caſtro.* Sed ad Macaſſaros. Eſt huic nationi infractus in bello animus, gravitas in converſatione, &, generoſa indoles, quibus illa dotibus tetricitatem coloris & formæ corporis rependens, nobiliſſima gens nigritarum creditur. In illâ, uti maximè laudatur fides erga fidos reciproca & conſtans, ita nihil culpatur acriùs, quàm arcana & tenax in infidos & perfidos vindictæ cupiditas, quam in annos diſſimulat, donec expleverit. Inde ſequior ſexus maritos & amaſios, perfidiæ in amore reos, ſine pœnâ inducti faſcini nunquam dimittit; generoſè tamen vitæ & viſcerum incolumitati parcens, perfidiæ duntaxat inſtrumentum lædit, in tantum, ne conſueſcere poſſint cum ullâ mortalium, quàm cum uxore, vel cum illâ, cui ſoli fidem ſtipulati erant. Sed & viri, conjuges pari talione cohibent viciſſim, ut, quicunque illis compreſſionem machinentur adulteri, ad quosvis conatus inglorii marceſcant. Hæc magia & faſcinandi conſuetudo à Macaſſaris ad alias migraſſe videtur gentes circumſidentes, præſertim (quantum cognovi) Javanos, Malajos & Siamenſes; quæ

quæ gentes, vel ex petulantiâ procos & concubinas, vel in ultionem maritos & uxores infideles ligare, & ad rem cum aliis habendam inhabiles reddere, mutuo consueverunt. Viget fascinandi hoc artificium, sed magis fortasse superstitiosum, apud Christianos Orientis; qui inter sacerdotales cerimonias, præsertim in ipso puncto copulationis, debilitatem sponso inferri ac inferendam declinari per maleficia posse, firmiter persuadentur; & ab his adeo metuunt, ut nulli non magnates & divites copulationis actui adesse curent sagam, quæ ligaturam inhibere, & hôc ipso à desponsandis dissidia ex hoc fonte oriunda declinare noverit. Quod, ut ex ipsis sæpe auditu accepi, ita copulationibus præsens, his didici exemplis. Dum circa Aulam Russicam versarer, quidam à latere summi Principis, (Dumdiake) mihi familiaris, cum illustri virgine nuptias celebraturus, id è primis consilio utriusq; familiæ agebat, ut adesset vetula, magiæ nomine apud *Slabodæ* (suburbii à Germanis habitati) incolas celebris, quæ inter sacerdotales cerimonias, ligantium, si qui adessent, conatûs, arte suâ illuderet. Atqui hanc referebat consuetudinem in magnatum nuptiis obtinere usitatam atq; licitam. Quod equidem non mirabar; cùm qui superstitiones prohibere debeant, Imperator & Patriarcha, superstitionum tenebris ipsi involuti ac graviter effascinati sint. In Armenorum suburbano Civitatis Isphahanensis templo primario ad solennitates sponsalium noctu celebrandas, cum Legato invitati, vidimus fortuitò fascinantem virum, post templi ostium latentem; qui virgulam longam, quam sub axillâ tenebat, in taleolos mussitans dissecaret. Rogatus à Dn. *Leuenanker*, nobili Sueco, qui primus gesticulatorem adverterat: quo fine id faceret? & de reverentiâ loci monitus, nihil dedit responsi, nihil ab actione remisit. Accurrit tandem ex cognatis, qui impedimenta submissè deprecatus, narrabat: id jussu fieri nupturientium, ut si quis cœtui interesset alligator magus, ejus ille irrita intenta redderet. Hæ super-

ſuperſtitioſæ & magicæ actiones, uti publicè inter Chriſtianos Orientis permiſſæ ſunt, ita quoq; occultè verſantur inter Chriſtianos Occidentis noſtri, etſi à ſuperſtitionum veneficio Legibus & Religione prohibitos. Nec deſunt iis Philoſophi, qui ligaturas per ſeram clauſam, ligulam conſtrictam, cultrum parieti infixum, aliosve actus in puncto ſacerdotalis copulæ inſtitutos, induci poſſe contendunt; ac præſtigias præſtigiis opponendo, illatas ex tali cauſâ ligaturas mictione per annulum ſponſionis, vel per anſam lapidis ſepulchralis, ſimilibusque ineptiſſimis phylacteriis, nullis naturæ cauſis nitentibus, curandas, publicè docent. Indignam ſanè Philoſopho ſententiam! Nam infallibilis veritatis regula eſt: (docente *Sennerto in Hypom. Phyſ.*) *Nihil agere ultra vires ſuæ ſpeciei;* quominus affirmare congruum eſt, conſtrictiones, compreſſiones ſerarum, vel ceteras ſagarum geſticulationes & verba muſſitata, quicquam poſſe exſerere virium; niſi fortè in animo ſuperſtitioſi hominis, qui imaginatione ſuâ influentes ſpiritus ad membrum expandendum requiſitos, nullô negotio impedit, vel promovet: quos verò & ipſe pudor non rarò in noviter nuptis ligat & ab officio retinet; ſolvit deinde ac reſtituit conſuetudo & longior familiaritas. Qui effectus iſtos per incantatoris intentionem & vim imaginativam, in alius perſonam & corpus directam, explicare laborant, actiones immanentes & transeuntes malè diſtinguunt; &, *Verulamio* licet atq; *Helmontio* ſibi præſidibus, ſententiam ſuam explodendis exponunt abſurditatibus.

§. II.

Macaſſarorum ligaturæ in ſpecie.

De Indorum, ac in ſpecie de Macaſſarorum, ligaturis paulò fortaſſè mitiùs ſentiendum eſt; quòd non ſolis peragantur actionibus vanis & ad rem nihil facientibus, ſed præterea requirant modos mediaque naturalia: quorum effluviis & magneticâ conſpiratione quandam mentis alienationem excitari in adultero, & accedente levi conſcientiæ

tiæ & imaginationis motu, spiritus animales, fluidissima illa & nutu mobiliora corpuscula, ab illapsu revocari; vel per me licet, quacunque alia ratione, mihi quidem occultâ, flaccidam constitutionem in momento induci naturaliter posse contendas: quandoquidem obvia ibidem exemplorum copia vix permittit de effectu dubitare. De hâc ligaturâ jlocaliter multa mihi narraverant alii, quibus ego, velut otiosorum commentis, attendere nunquam fui dignatus. Incidi forte fortuna tandem in militaris officii juvenem conterraneum, ingenuum & athleticæ valetudinis, mihi obvium in expeditione contra rebellem Principem, Belgis Capitain Junker dictum, in Insulâ Iavâ majori. Hic, quòd mihi credebat, ex Macassariâ ante biennium in Belgium reversus, cum nepti domesticâ magistri Cameræ Amstelod. Ind. Or. (Bewind hebbers Nichte) iniverat conjugium: cujus sacra celebraturo (prout ante abitum consueverat) ad quævis tentamina flaccuit priapus, fortis alioqui in hoc campo pugnator. Recordatus amasiæ Macassariensis, cum quâ ad pactum tempus (ita mos est illic terrarum) conjugum more vixerat, quod verò ante discessum, comprimendo aliam, violasset: facilè se ab illâ fascinatum, & cum illatâ pœnâ dimissum intelligit. Cum Patroni igitur commendatitiis reversus in Indiam, permissus est à Senatu, qui locum repeteret, in quo captivam reliquerat virilitatem. Quam, quòd in vitis esse amasia desiisset, multa cum difficultate, ad sententiam tamen, recuperaverat, nunc cum spolio resarti vigoris remigraturus in patriam. Historiolam lepidam & rarioris exempli mihi visam, cum Bataviæ in illustri symposio recitarem, respondit Gn. Dn. G. D: Haud sibi exempla ejus farinæ peregrina esse; persæpe cum commendatitiis reverti ad pristina hospitia mittendos, ut corrupti articuli statum redintegrent; & de veritate me nihil dubitare jussit. Narratiunculis dehinc attentior, plenam ubique inveni exemplorum hujus argu-

menti copiam; cujus me promum condum hîc non exhibebo; sed ut me expediam, saltem pro coronide adjiciam ipsum ligandi ac solvendi artificium, arcanum, quod anili sagæ, medicinam facienti, pretio & precibus extorsi; haud inficianti, plures dari ligandi modos, sed minimè comparandos cum arcano nostro, utpote longo usu & experientiâ probato. Verba vetulæ sunt: *Puella amasium, vel conjux maritum, ligaturus, abstergat à concubitûs actu mentulam indusio, vel quolibet linteo, ut seminis quantum potest, excipiat. Hoc linteum probè convolutum sub limine domûs suæ in terram sepeliat: ibi quàm diu sepultum reliquerit, tam diu ejus hasta, in nullius, præterquam sui, (fascinantis) servitium obediet, & priùs hôc nexu non liberabitur, quàm ex claustro liminis liberetur ipsum linteum. Vice versâ: Lecti sociam ligaturus, menstruatum ab eâ indusium, sive linteum quodvis menstruo cruore abundè pollutum, comburito. Ex cineribus, cum propriâ urinâ subactis, efformato figuram priapi; vel, si cineres icunculæ fingendæ non sufficiunt, eosdem subigito cum parte terræ, quam recens perminxerit. Formatam iconem cautè exsiccato, siccamque asservato locô siccô, ne humorem contrahat. Quamdiu sic servaverit, omnes arcus, dum ad scopum sociæ collimaverint, momento contabescent. Ipse verò dominus cum optato fruiturus est gaudio, Alrunum hunc suum priùs humectato; qui, quàm diu madet, tam diu, suspenso nexu, mentula ipsi parebit; quin & aliis, quotquot ad hanc metam properantes fœmina admiserit.* Hæc Illa. An quid sympathiæ & magneticæ virtutis sublateat? judicent alii, me doctiores; ego saltem relator Observationem hanc, ob amabilem lectionis varietatem, inserui.

AMOE-

AMOENITATUM EXOTICARUM

FASCICULUS IV.

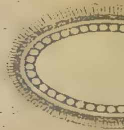
Continens

RELATIONES BOTANICO-HISTORICAS

DE

PALMA DACTYLIFERA,

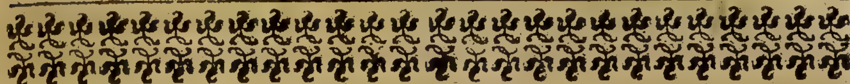
in Perside crescente.

Catalogus Relationum
FASCICULI IV.

RELA-

RELATIO I.

Introductio ad Palmæ historiam.

§. I.

Palmam heic sistimus dactyliferam, elegantissimam Orbis, & Asiæ citerioris copiosissimam arborem; arborem, quæ, torrentis cœli sui ac soli natalis invicta injuriis, in excelsum fastigium superbo vigore enititur, & uberrimâ lautissimorum fructuum annonâ possessores suos cumulat. Ex quibus illa felicitatibus gloriosè meruit, ut eam literatus orbis Constantiæ, Fortitudinis, rerumque præclarè gestarum notam atque insigne constitueret. Injurius ego in dignitatem arboris, & ingratus in beneficentiam videar, nisi lectissimam ejus historiam, quæ à Botanicis obiter delineari, à Philosophis & Poëtis contaminari etiam figmentis solet, plenâ disquisitione vindicem, atque hôc ipso meritas reponam grates almæ nutrici, quæ me ultra biennium dactyliphagas inter Persidis Arabiæque gentes fructu melligeno sustentavit, umbrâ verò, quamvis tenui sua, ab ardente Jove gratiosè protexit. Pensum ita persequar, ut arboris natales, structura, cultus, fœtura, patria, dactyliphagi populares, eorumque mores & ratio vivendi, & quæcunque ad historiæ integritatem spectaverint, Palmæphilo Lectori innotescant: tantum materiæ apparatum singulari Fasciculo complexurus. *Phœnix restitutus. Introitus.*

In dissertationis limine nos morari jubet famosa illa & tantopere ab auctoribus deprædicata *Avis Phœnix*; quæ cum arbore nostrâ uti Græcæ appellationis τῦ φοίνικ@-, *Phœnix Arabum.*

 ita

ita quodammodo patriæ & fortunæ particeps eſt: ex quo, ut paucis eam contemplemur, argumenti ratio poſtulat. Patria illius Arabia eſt, deſerta illa & perpetuis ardoribus æſtuans; in quâ unica dicitur & ſine pari exiſtere, inſolentiâ quam natura ſtupet, & quam demirata antiquitas Avem ipſi Soli ſacrare dignata eſt. Forma illi eximia eſt, magnitudine aquilæ, cujus caput & collum aureo nitore fulgent, vertice longis plumis criſtato: vaſtum pectus & caudam laxiorem cœruleus, roſeô interpunctus, color, reliquam ſuperficiem purpura, variis coloribus diſtincta, inſigniter commendant. Omnium autem viventium maximè longæva eſt: cujus vigorem nec vernaculus ardor cœli, nec ulla infirma ægritudo corporis; vitam verò nec fati neceſſitas terminat: quippe quæ pluribus defuncta ſeculis, (quorum de numero auctores diſcrepant) quaſi annorum, quos vixerat, ſolum numerum pertæſa, ex ferali buſto, quod ſibi ex aromatibus ſtruxerat, repueraſceret, felicem ſubitura prioris vitæ periodum. Sic inquam Græca fides, ſic Latina à Græcis adoptata Phœnicem deſcribit Arabum.

Phœnix Sinenſium. Si permiſſum eſt procul excurrere, audeam in ſcenam huc ducere, ac Phœnici æmulam affirmare Sinenſium 鳳 *Foo*, vel, ut pleniùs ſcribitur, 鳳凰 *Foo woo*, avem apud antipodes æquè celebratam, atque in noſtro hemiſphærio Phœnix eſt. *Foo woo* enim deſcripſerit, paucis exceptis, qui ipſum Phœnicem; quo cum Sinenſis illa de originis & felicitatis primatu non injuriâ fortaſſe contenderit. Scribitur enim unicus & perfectiſſimus eſſe naturæ partus in Volucrium genere, Ein Meiſterſtück der Natur; partus equidem in ipſo æthere excluſus, & eo ipſo demiſſus tempore, quô ex fœcundiore cœli, ut loquuntur, cum terra coitu naſcebantur in quadrupedum genere animal exquiſitiſſimæ pulchritudinis & virtutis, *Kirìn* dictum; in ordine verò humano *Sédſin* aliquis, id eſt, perfectiſſimus inge-

ingenio & virtute homo: cujusmodi fuisse perhibentur doctores *Roosj*, *Koos*, nostratibus *Confutius* dictus, *Sjaka* & alii paucissimi. Avis hæc à Sinensibus, &, qui eorum religione & scientiis imbuti sunt, finitimis nationibus, creditur auspicatissima nuncia felicis seculi, hominum amans, cœlitibus dilecta. Magnitudo illi decens est, forma eximia, cui nullus deficit articulus pulchritudinis: Hanc præsertim crista commendat excelsior, collum & crura longa, cauda longis plumis luxurians, & cum reliquo corpore, triade colorum, rubeo, cœruleo aureoque eleganter distincta. Longævitatem in Phœnice miraris, in *Foo woo* sanctitatem stupeas: Rigorem enim religionis Pythagoricæ inimitabili exemplo referens, graminis externa tantùm depascit foliola; ne herbulam, immortalis quoque animæ habitaculum, occidione deleat; gressus verò eâ cautione dirigit, ne animalia offendat vel maximè exilia, vel eorum frangat ova: quibus tamen omne terræ spatium (microscopiis & subtiliori philosophiâ testibus) abundare dicitur, ut proferre pedem, sine inferendâ clade, sit difficilimum. Interitum vix habet, quòd ex mortalium scenâ ad æthera rursum sublata, ubi maneat, dici non possit. Hæc igitur felicitatis augurium & index habita, sæpè à Sinensibus, velut ab Ægyptiis Scarabæus, rerum dicatur auspiciis; initia librorum, Principum conclavia, & rarioris artificii mappæ tabulæque, imagine ejus frequenter insigniuntur; quin & orationibus votivis & gratulatoriis apud literatos argumentum præbet atque gratiam. Adeo inquam in multis *Foo* Phœnici videtur substitui, ut diceres ipsum esse, vel ex ejus historiâ evolâsse ad antipodes.

Verùm enim verò, figmenta sunt diversæ originis: quam (missâ Sinensium ave) Phœnix noster invenisse videtur in hieroglyphicis cunabulis Ægyptiorum; nisi fortè *in ipsâ exclusus Arabiâ, post longum seculorum*

ambi-

ambitum (verba ſunt ita referentis Taciti *L.VI. Ann.c.*28.) *demum in Ægyptum dederit.* Inde igitur ab advenis Phœnicenſibus ſuſceptus, (nam per hos notitiæ migrabant) ad transmarina enatavit littora Græcorum: à quibus nil mirum eſt, ſi non recluſis analogiæ myſteriis, in Romanorum quoque fidem conceſſerit, & oratores pariter ac poëtas, quin & hiſtoriarum monumenta, eximii leporis & plena admirationis fabula nullo negotio occupaverit. Nec enim dubitârunt omnium ſeculorum auctores opinioni de prodigioſæ volucris exiſtentiâ ſuffragari: ex ſecularibus *Herodotum*, *Plinium*, *Solinum*, *Ælianum*, *Philoſtratum* novimus; *Clementem Romanum*, *Cyrillum*, *Epiphanium*, *Ambroſium*, *Lactantium* ex Eccleſiaſticis; taceo in utrâque claſſe recentiores. Videris ætate quoque noſtrâ ſcholarum heroas, quos tantâ pervicaciâ inceſſit Phœnix, ut veris rationibus malint, quam opinioni de exiſtentiâ ſpecioſiſſimæ volucris, parentare: quaſi ex interitu tot argutiſſimarum, quas illa præbet, inventionum, Reipublicæ literariæ ſaluti metuant. Tacebo nunc commenta Aſiæ, inter Indum & Gangem poſitæ, in prodigiis admittendis facilimæ, & in retinendis tenaciſſimæ partis terrarum; quæ inter antiqua ſuperſtitionum cum Ægypto commercia avem Phœnicem amplexa quoque videtur: neſcio, quas non prodigioſas de eâ affectiones ſomnians; illas verò, ſeu Patriæ immemor, ſeu figmenti conſcia, non quidem in deſerto Arabiæ, ſed circa Imamum montem & inacceſſam Gangis originem, quaſi in Utopiâ, collocat. Quid autem myſteriorum ſtudioſa gens per Phœnicem deſignaverit? an aurato capite cœlum? an pectore cœruleo mare? an verſicolore corpore plantigeram tellurem? an corpore toto univerſum mundum, qui elapſo anno magno Platonico revolutionem paſſurus ſit? Ita quidem *Deuſingio*, *Laurenbergio*, *Kirchmeyero*, aliisq; perſuaſum eſt, minimè verò iis, qui cum Ægyptis Arabi-

Phœnix Indorum.

bus-

busque versati, sensûs hujus mystici ne vestigium inveniunt in ipsis regionibus, quæ primam dedêre lucem Phœnici. Quid moror? In τȣ φοίνικ☉-, sive Palmæ dactyliferæ, argumento, arboris omnium principis, Phœbo dicatæ, venustissimæ, felicissimæ & maximè longævæ, natales suos nomenque invenit Phœnix ipse plumosus; Et per Phœnicem nihil unquam aliud priscis, nisi Palma nostra designata est; Alæ frondium ordines alatos indicant; decus plumarum, pinnatam seriem foliorum; renascens illa ex igne origo, ardorem significat, in palmiferis Arabiæ desertis maximè intensum, qui cum ceteris viventibus ferat interitum, Phœnici tamen nostro ortum & vitam, partibus omnibus incrementum, caudici firmitatem & robur, fructibus maturitatem & perfectionem tribuit. Ceterùm & vita utrique longæva, Soli utraque sacrata, par fama & gloria, idem denique nomen est. Atque sic recluso, si quod est in fabulâ, analogiæ mysterio, reciprocam hîc reddimus ex ave in arborem metamorphosin: eam hoc loco statuentes & restituentes Phœnicem, quæ in Persiæ non minùs, quàm in Arabiæ Ægyptique æstuoso solo longæva perennat *Arbor Dactylifera*, Latinis Palma, Græcis φοῖνιξ, Arabibus Persisque نخل *Nachl*, Ormusiensibus مغ *Mogh*, eorumque finitimis مخ *Moch* appellata. Quam ipsam dum sub disquisitionis incudem vocamus, à contemplatione nostrâ excludimus alius terræ geniique arbores illas, quibus vel ex frondium gradatâ dispositione, vel ex verticis circa mediam gemmam circumfusâ comâ, vel ex harmoniâ partium fœturæ, puta spatharum spadicumque, vel tantùm ex individui caudicis simplicitate, vel quocunque charactere alio, Palmarum civitas indulta est.

§. II.

Palmarum genera.

Omnes plantas sub amplo Palmarum nomine per uni-

versam Asiam extantes in tres ordines disjungo; sic enim ipsa eas divellit maximè obvia & perennis differentia foliorum: Primus ordo Palmas folio Adiantino, alter flabelliformi, tertius arundinaceo exhibet dotatas, & in hôc postremô Phœnicem quoque dactyliferam, Palmam κατ' ἐξοχὴν & sine addito sic dictam; Omnium quippe Palmarum, quin arborum omnium facilè Reginam, perfectissimumque in Regno Vegetabili superbæ gravitatis exemplum. Nisi fortè principatum sibi arrogaverit Palma folio arundinaceo, *Cocos* dicta; quæ nostræ vix cedit, sive formæ totius similitudine, sive usûs, quem vitæ humanæ præstat, varietate, sive potissimùm sui copiâ & multitudine: quâ, ut illa in omni citra flumen Indum Asiâ æstuosâ, ita hæc in omni Indiâ Tropicis conclusa, ceterarum arborum numerum conjunctim omnium evincit, extra eos verò limites, quod notabile est, nullâ arte se propagari patiens. Quam verò *Cocos*, velut nuciferam & à pruniferâ nostrâ diversam, à Phœnicis tractatione excludimus. Initio de dactyliferâ, vel de omni fortassis Palmâ dubitaveris, cuinam stirpium classi associanda sit? Nam Herbis & Fruticibus accenseri, vel ob celsitudinem non potest; nec referri inter Arbores, quæ arboris leges indolemque respuit; nuspiam cortice vestita, expers ligneæ soliditatis, & per ramos surculosque haud divaricata. Peculiarem igitur subire censum popularium judiciô videtur, qui eandem مخ او نخل *Moch* vel *Nachl* specificô, quàm Arboris درخت *Diracht*, communi vocabulo appellare malunt, & Palmetum proprio nomine نخلستان *Nachlistaan*, vel antiquiori & oræ Persicæ usitato nomine مغستان *Moghestoon*, non درختستان *Dirachtestaan*, id est, arboreti, indigitant. Enim verò, dubitationes has non adeo moramur, ut ex arborum ordine eam excludamus; haud integrum ducen-

centes, ut Fungis & Muscis, sic vel Palmis aliud inter Plantas, quàm quô à Botanicis dudum donatæ sunt, præter necessitatem genus constituere. *Theophrastus* sanè: *Planta*, inquit, *res varia est atque multiplex, inque universum de eâ referre judicium, difficile.* Hist. Plant. L, 1. c. 2.

RELATIO II.

Palmæ historia generalis.

§. I.

Species.

Palma Sylvestris Persica.

Expedit autem ante arboris nostræ introductionem duplex indicasse, Sylvestre nimirum & Hortense, genus. Illud per desertas valles & circa torrentium salsorum ripas crescens, formam gerit indecoram, tortam & humilem, folia hortensi multò longiora, firmiora & ad textilia opera magis expetita, fructus verò ut rarissimè, ita non nisi austeros & inutiles; ex quo, ceu futile, & palmeo nomine indignum, peculiari appellatur nomine ابوجهل *Abudsjehl*, quod Arabicè Patrem inscitiæ significat. Creditur ex ipsis ortum esse hortensium dactylorum ossiculis, quorum germen in sterili solo, nullâ quidem auxiliante culturâ, in agrestem prosapiam degeneret, si deinde radicum traducibus propagetur. Ruricolæ sic referunt, penes quos fides sit. Sylvestri classi accensenda venit parva quædam Palma Indica, quam copiosam *Ceylana* Insula, sub nomine *Hin Indi*, id est, pumilæ Palmæ, rariorem *Malabaria* sub *Katuu Indel*, i. e. Sylvestris Palmæ, rarissimam terra Gangetica, sub Telingicæ (mediterraneum idioma est) vocis *Ni Peris* appellatione videndam exhibuerunt, Dactylos ferentem minores, rubros, quodammodo edules, carne farinulentâ, ex quâ coctionis ope mellis speciem Indi nonnunquam eliciunt; descri-

Palma sylvestris Indica.

pta ab Horti Malab. auctoribus Part. 3. Ab eâ non differre nisi natali solo videtur procerior oræ Gusurattensis Palma, quæ inebriantem liquorem تاري *Tarì* (pariter, ac per universam Indiam Palma *Cocos* potum vinosum, *Syri* dictum,) ex præcisis spadicibus effundit; mitior verò, veræque Palmæ admodum æmula est, quoniam terræ natalis humente sabulo, modico sale nitroso, & fervore fota (quibus mirè Palmarum genera delectantur) in ejusdem proceritatem generosè enititur. Vulgus in Perside & Arabia agresti familiæ annumerat arborem suam Bdelliferam دوم *Duum*, aliis مقل *Mokhl* dictam, cujus Gummi مقل ازرق *Mokhl Asrak*, apud myropolas utriusque regionis, prostat venale, ex fructuum decocto, quod perhibent, inspissatum, coloris rufi, pellucidum & sincerum. Arbor hæc ipsa est, quam in Paradiso quoque germinasse, indicat Hebræorum vocabulum בְּדֹלַח Arabum voci مقل ازرق Bdellium denotanti, dubio procul æquivalens; nunc ejusdem ferax tantùm est felix, quà Sinum Persicum respicit, Arabia, & huic adversa ora Persidis جاسك *Dsjask*, nostris *Capo de Jasques* dicta, unà cum vicino deserti ejusdem circuitu, quem κατ' ἐξοχὴν & velut proprio nomine بيابان *Biabuun*, id est, desertum appellant. Quam ipsam verò arborem mihi haud visam, nequaquam Dactyliferæ speciem esse, sed sylvestrem Palmam nuciferam folio flabelli formi, αὐτόπτης mihi retulit attentissimus in Oriente Botanicus, *Herbertus Jagerus*, Vir inter Philosophos & Gymnosophistas eximiæ auctoritatis, cui fidem subscribimus: Crediderim hanc esse *Bdelliferam Chamæryphem Serapionis*.

Palma sylvestris Bdellifera.

Palma Hortensis.

Mitis altera & hujus loci Palma est, quam nascendi fortuna melior, humanæ curæ & culturæ subjiciens, Horten-

tensem esse voluit, specifice Palma Dactylifera, & secundum eminentiam, *Palma* sine addito, Phœnix veteribus, Persis مُخْ نَخْلْ و نَخْل خُرْمَا *Moch, Nachl* vel *Náchli chormà* appellata; cujus, sed potissimùm in Perside nascentis, historiam persequimur.

§. II. Patria.

EjusPatria, in Asia quidem, (nam Africam non moramur) omnis est Arabiæ Persidisque tractus, qui ab Indiâ ad rubrum mediterraneumque maria protenditur, versùs meridiem Oceano circumfusus, versùs boream trigesimum ultra citraque gradum attingens altitudinis. In quo verò nuspiam Palma magis luxuriat, quàm iis in regionibus, quæ situ propiore Sinum ambiunt Persicum; quales sunt: versùs meridiem, Arabia Maskettensis, felix quoque nuncupata, ex ubertate dactylorum, quibus & cives sustentat suos, & citeriorem quoque Indiam alit; Versùs orientem, *Carmània* deserta, nunc مُكْرَان *Meckraan* dicta, ad سِنْدِي *Síndi* provinciam usq; sive Indi fluminis alluvionem; ultra quam, teste *Garzia*, nullum Palmæ hujus est vestigium: ut mirer, unde *Georgio Andersonio* Dactyli venerint in Kara Kitaja. *Itiner. Lib.* 2. *cap.* 10. Sanè, qui ejus arboris natale longiùs in orientem protulerunt, quique Palmarum vel folia pro papyro expeti, vel spadices earum vini feraces esse retulerunt, illi vel congeneres sylvestres, vel Palmas nuciferas cum dactyliferis confuderunt, quale non est viatoribus indoctis, vel supinis, errorum genus insolens. Versùs occidentem; quicquid terrarum ex Babyloniâ per Susianam ad Basrensæ usque protenditur illustre ostium illud, quod Euphratis Tigridisque aquas, communi alveo شَطّ العَرَب *Sjet el arab* receptas, in Sinum Persicum effundit, atque inde dacty-

 lorum

lorum magnam vim ad exteros mari dimittit. Versùs Septentrionem antiquæ veræque Persidis فارس *Fars* dictæ pars australis, quam ad Orientem *Carmania*, ad Occidentem *Susiana* terminat. In hâc verò nulla est ditio, quæ caryotarum vel delicatiori genere, vel majori affluentiâ dotetur, quàm جهرم *Dsjabrom*, ex quâ illæ per regni universi partes & provincias (quas omnes incolæ nomine ايرون *Iruun*, nos, non Persidis, sed Persiæ vocabulô complectimur) ipsamque in Tartariam & Georgiam pervehuntur. Ex ceteris territoriis ditiori annonâ gaudet provincia لار *Laar*, & quam hodie includit, داراب *Daraab*; Carmania item, nunc كرمان *Kirmaan* appellata; & inprimis ea provincia, quam Sinus sæpè dictus alluit, ab insulâ جرون *Dsjeruun*, (nostris *Ormus*, vulgo Persarum هرموز *Hormuus*) *Dsjerunaat* denominatur: cujus ego nunc squalidæ ac torrentis terræ in amplexu, sub umbrâ Palmæ arboris, descriptionem hanc meditor. Rectè dictavit *Strabo*: *Regio* (Persis) *magna ex parte nuda, nihil habet præter frutices & Palmam, quæ in Babyloniâ & Susianâ & in orâ Persiæ & Carmaniâ permulta est*, de Situ Orbis Lib. XVI.

Cœlum & Solum.

§. III.

Cœlo Palma gaudet torrido & æstuoso, terrâ autem sabulosâ & limosâ, levi & nitrosâ: ex quo igitur ceteræ stirpes intereunt, eodem loci geniô arbor nostra delectari, imò solô foveri dicenda est; quandoquidem in cœli benignioris regionem, fundum licet opimum, transplantata, vel emoritur protinus, vel, si vitam servet, sterilis & parva consenescit. Idem observavit *Theophrastus*: *Caloris*, dum ait, *avida est, & frigidum ferre nequit, fructifera*

verò

verò sterilescit in Græciâ. Hist. Lib. 2. cap. 9; & *Plinius: Nulla est*, inquiens, *in Italiâ sponte genita, nec in aliâ parte terrarum, nisi in calidâ; frugifera verò nusquam, nisi in fervidâ.* Lib. 13. cap. 4. Sanè, quò Palmarum feracior est regio, eò ut plurimum inclementioris cœli & magis ceterarum rerum inops est, præsertim aquæ dulcis & fluminum; incolas proinde non habens, quàm plebejos & fortunæ tenuioris, qui dactylis, vix aliâ eduliorum specie, sustentari, & vitam degere in squalore & inopiâ à teneris consueverunt. Indolem cœli satis expressurus videor, si omissis reliquis, saltem calamitatum caput, auram ejus ferventem nominavero. Hæc æstate palmiferas regiones cùm infestet promiscuè omnes, tum verò circa littus Persicum supra mortalium tolerantiam & vires intenditur. Causa est, quòd Sol æstivus nullo hîc imbrium humore, nullo nubeculæ velo unquam mitigetur; in Tropico verò existens, itu redituque circa popularium vertices multò diutiùs, quàm in ceteris cœli partibus, commoretur, ex quo hæc zona æstum ubique terrarum patitur; præterea, quòd campos hîc inveniat merè sabulosos, adeoque fovendis radiis tenaciores, præsertim versùs boream clausos montibus præaltis, qui, ut austrum calentem sistunt, ita verò arcent expectatum ab illâ parte aquilonem. His pondus prægrave addunt singularis notæ Venti, ex austro-occidente post meridiem flantes, æstuosi adeo, ut ex orci faucibus propelli magis formidandi nequeant. Incolæ eos vocant *Baadi samuur*, barbaro ipsis nomine & venenati quidpiam insinuante; rectiùs Circios infernales appellaverint; ex eorum quippe occursu, præsertim in turbinem si agantur, viatores nonnunquam prosterni, & præcluso spiritu suffocari contigit, nisi linteô madefacto faciem operiendo suffocationis periculum declinaverint; quo fine nemo facilè sine plenâ amphorâ iter hôc cœlô occipit. Res prodigio similis, & ut à nemine

Æstus in littore Sinûs Persici

mine hactenus memorata, ſic ex naturæ principiis nondum deciſa eſt: Cur ſtygii iſti flatus, cùm flammæ inſtar ardeant, liquores tamen ac madentes pannos contactu ſuo algidos reddant; quin etiam reconditos intra cameram & non contactos mediocriter refrigerent? Certè, qui à corporis loturâ (quam hic in detrimentum amamus advenæ) ex ciſternâ madentes prodeunt, ab hoc vento afflati, vim frigoris percipiunt intolerabilem, ac pene funeſtam, niſi ſubito inareſcens cutis, moleſtiam cum madore rurſum deponeret. O Arctoum filiis ingratum & inhoſpitale cœlum! Perperam *Hornius: Solum verſùs Sinum Perſicum fertile ac crebris fluminibus irriguum, interiora verò* (Perſiæ) *perpetuis caloribus aduſta & ſterilia*, notat *Orbe Pol. P. IV.* Rectiùs iterum è priſcis *Strabo: Ora*, inquiens, *maritima æſtuoſa eſt ac ventoſa, & fructuum inops, præterquam Palmarum, de S. O. L. XV.*

§. IV.

Sexus. Sexum Hortenſis Palma, de quâ ſolâ agimus, duplicem agnoſcit: Maſculinum, qui rarior, & Fœmininum, qui copioſiſſimus eſt; ille florifer ſine ſubſequente fructu, hic absque præcedente flore fructifer ſolùm eſt; ſecus ac ſtirpes ceteræ, quas naturam feciſſe ἀνδρογύνȣς comperimus. Deceptus proinde fuit *Johannes Bauhinus*, cum *Hiſt. Pl. c. de Palmâ*, in eâdem arbore, tam flores quàm fructus vidiſſe ſe, ac ipſos decerptos poſſidere teſtatur contra *Geſnerum*, qui Palmas arbores circa Monſpelium ſteriles memoraverat, fide fortaſſis potiori: ſiquidem negare fas eſt, decidua dactylorum in fœminis initia, fructuum mereri nomen. Nullæ ſexûs, quibus diſcernas, intercedunt notæ, quam hæc diverſitas partûs; ante cujus eruptionem mares à fœminis ægrè dignoveris. Palmicolæ tamen perſpicaciores ex frondium & caudicis liberaliori quodam vigore ac pleniori habitu mares colligere longo uſu didi-

Tab. I. p. 673
F. 1
F. 2
F. 3
F. 4
F. 5
F. 6
F. 7
F. 8
F. 9
F. 10
F. 11
F. 12
F. 13
F. 14
a
d
Brandshage sc.

didicerunt. Idem affirmo de thecis ingravescentibus, quas mares exhibent præter morem fœmineum largiores, crassiores & magis pendulas, præsertim brevi ante rupturam, sive partûs exclusionem.

§. V.

Generatio Palmæ.

Duplicem Palma agnoscit ortum: vel enim ex plantato genuino semine, videlicet ex dactyli Ossiculo, progerminat; vel αὐτόγονος, sive sponte genita, prodit ex radicibus alius Palmæ, tanquam ex materno sinu. Ex Ossiculis progenies utriusque sexûs nascitur; sed quem ante fœcunditatem, quod dixi, vix dignoveris. Αὐτόγονος soboles ex maris gremio perpetuò florifera, ex fœmineo verò dactylifera prodit, & sexum refert parentis, ex quo nata est. De utriusque productione nunc speciatim.

Ex Ossiculo legitima.

Ossiculum plantam progenerat peregrinâ à parente suo facie; quâ per annorum aliquot infantiam servatâ, per varios incrementi ordines Palmæ arboris formam pedetentim induit. Hos ordines primùm nunc exponam, ab ovo, quod ajunt, orsurus. *Ossiculum*, (*vide Tab. 1. Fig. 1.*) cùm in terrâ trimestre, vel pro soli genio longiùs, ad spithamæ profunditatem plantata jacuit, ex umbilico suo (punctum est in gibbâ parte) protrudit carunculam substantiæ tenerrimæ, teretem & candidissimam: ex quâ deinde, sensim intumescente, omnes partes arboris successu temporis propullulant. Hæc inquam caruncula in uncialem longitudinem paucos intra dies protensa, primô mense radiculam triuncialis longitudinis, simplicem & tenuissimam in perpendiculum demittit; dum supernâ parte dehiscens cylindrum protrudit carnosum, album, teretem, longitudinis uncialis. Altero tertioque mensibus (*Fig. 2.*) radicula, longiùs producta, fibris pubescit paucis tenuibus, simul ac è cylindri, jam magis elati, vertice enascitur & extra tellurem assurgit folium seminale, unicum, obscurè viridans, rigi-

dum, in lanceæ anguſtiam rugis tribus quatuorve plicatum, ſemipalmaris circiter longitudinis. Tum relictô, quod hactenus adhærebat, Oſſiculo jam effœto, cylindraceum, quod dixi, germen (*Fig. 3.*) in bulbum oblongum, ex foliorum rudimentis tunicatum compactumque extumeſcit; radix in ſpithamæ longitudinem extenſa, unâ atque alterâ augetur ſociâ; Folia verò adſunt gemina, rariùs tria, paulò magis explicata, palmaris longitudinis, latitudinis uncialis, rigida, tenſa, plicata: quorum quod externum eſt & magis averſum, jam proprio nititur pediculo & majori vigore luxuriat, altero tertiove vix dum integro comparente. Atqui hoc primum plantæ noſtræ incrementum eſt, videlicet ſemeſtre, vel potiùs annuum, ſi à plantatione computes, præſertim ſi cœlum ac ſolum minùs faveant. Altero dehinc anno arbuſcula (*Fig. 4.*) largiori incremento aſſurgens, radices acquirit plurimas, quas ad cubitale ſpatium diffundit; bulbus majori auctus tunicarum numero, ultra ſpithamæ turget peripheriam, paulatimque gracilior extra ſolum dodrantalis prominet, in quinque, plura vel pauciora, reſolutus folia, ſpithamam & ampliùs longa, lata pollicem unum geminumve; nixa pediculis ex herbaceo albicantibus, pronâ facie canaliculatis, calami ſcriptorii craſſitie, longitudine unius vel plurium, pro ætate, unciarum, glabris, fibratis, firmis. Pediculorum in complexu Gemma emicat ingens, conoides, palmam vel ſpithamam longa, ſurrecta, rigida, vireſcens, ex rudimentis foliorum arctè ſeſe involventium conglobata: ex quâ ſubinde aliud exſurgit folium, ſemper majori plicarum numero inſtructum. Anno ætatis tertio marcere incipiunt folia quædam exteriora: quàm verò jacturam renaſcentium major numerus & vigor abundè compenſat, & quæſtuoſo incremento arbuſculam in majorem molem provehit; dum felici interim auſpicio etiam dehiſcere foliorum plicæ incipiunt, & in lacinias, ſive folia

lia arundinacea, dissolvi, proximâ, quæ genuina est frondibus, similitudine. Habes Palmæ ex semine suo prognatæ figuram, quam gerit in cunabulis: quibus triennio vel longiùs immorata, masculam acquirit parentis sui formam, bulbô in brevem & ligneum caudicem, pediculis in scapos & ligneas costas, foliis per alternas plicas divisis in frondes alatas, totâque puerili & hactenus mutabili structurâ in consistentem Palmeæ arboris habitum, speciosâ mutatione transeuntibus, in palmetum, quandocunque lubet, ex ephebio proferenda.

Radici agnatæ. Altera Stolonum ex radice progenies ἀυτόγονος, (*Fig. 5.*) luxuriosè statim & alatæ figuræ folio, nullis infantiæ retardata gradibus, in conspectum venit, & biennio haud longiùs exacto, jam humanam frondibus attingit longitudinem: Quapropter ætatis adepta veniam, in palmeti classem bimula recipitur. Hi Stolones non Palmis quibuscunque, sed saltem in fundo fœcundiori adolescentibus, & annos intra quadraginta constitutis adnascuntur, singuli, bini, quini, interdum plures, damnosâ parentibus, nî extirpentur, luxuriâ.

Ex Caudice spuria. Stolonum aliud quoque genus est (*Fig. 14.*) spurium, nec hujus loci, quod sine radicibus in caudice, ex aliquo pollicum frondiumve sinu, quin intra ipsam arboris comam, emergit. Quod in iis Palmis, quæ ætatis vigore & alimenti copia præ ceteris luxuriant, non raro evenit. Verùm, hæc quàm primùm cernitur arboris μονοβλάστου soboles perdita, velut patriæ stirpi infesta, ocissimè avellenda, & in ovo, quod ajunt, interimenda est.

§. VI.

Incrementum.

Nascentem Palmam ejusque incrementum ostendimus. Hoc, uti satis est liberale in infantiâ, ita segnius in adulta, tardissimum in consistente ætate, nullum protinus est in senio constitutæ. Quàm primùm enim perfectam

arboris faciem, depoſitâ, ut ſic loquar, pubertate ſuâ, aſſecuta eſt, nihil ampliùs partes in magnitudine vel numero, id eſt, in perfectione ſuâ proficiunt. Caudicem excipio, qui ſolus, ſervatâ craſſitie, in majorem longitudinem provehitur; verùm lento admodum ſucceſſu, nec quotannis vel quot menſibus ad ſenſum manifeſto: æſtimari tamen annuum incrementum poteſt ex amiſſione marcentium ſub comâ frondium, quas ſingulis annis ſeptem, &, pro diverſâ ætate & terrâ natali, plures vel pauciores exuit, interea totidem novis in vertice acquiſitis. Tantâ enim longitudine vertex atq; adeo ipſe caudex procreviſſe putandus eſt, quantum in eo ſpatium occupaverant baſes frondium amiſſarum, ſive quantum recens acquiſitæ occupant. Id verò ſpatium cum admodum ſit in vigore arboris anguſtum atque exiguum, tum verò in ſenili comâ & ſolo ſteriliori eſt anguſtiſſimum & vix dodrantale. Incrementa autem & totius arboris habitum ſi metiri per ætates placet, comperies: adultam, (*Fig. 7.*) ut plena eſt ſucci & vigoris, ita frondibus luxuriare denſioribus & ad ſuperbiam expanſis; caudice donatam quatuor vel quinque orgyiarum altitudinis; Provectam ætate, (*Fig. 8. & 9.*) obtinere longitudinem circiter novem plus minus orgyiarum; comâ donatam modicâ, frondium denſitate & longitudine ſpectabilem; Seneſcentem & decrepitam (*Fig. 10.*) duodecimam orgyiam rarò aſſequi, nullo partium decore conſpicuam: caudex enim exeſus nullis pollicibus ornatur, nec eorum quidem veſtigiis, niſi fortè in cacumine; coma veſtitur alis & rarioribus & vigore orbatis; tota denique arbor ſterile ſenium & fatalem vitæ declivitatem triſti exprimit habitu.

Ætas.

§. VII.

Ætatem verò ita computamus, ut quinquagenarias adultæ, centenarias provectæ ætatis, decrepitas verò eas

voce-

vocemus Palmas, quæ vel ducentos annos assecutæ sunt, vel cum tertio seculo devolvuntur; tot namq; annis Palmam vigere, gravi populariium auctoritate & temporum traditionibus perhibetur: quo ipso quidem tertio seculo Phœnix noster naturæ debitum exsolvit, eo modo, ut vel è capulari fastigio (ex pluviâ in eodem permanente) putrescenti, universa coma decidat; vel radicibus senio absumptis tota excelsæ arboris machina ex tempestate corruat; vel eadem, siderato caudice, ex teredine atque recepto inter pollices humore, contabescat; vel demum fibrarum ductibus, nutrimentum deferentibus, vetustate exsiccatis, vitæque adeo absolutâ periodo, pereat & quomodocunque emoriatur. Sextum verò excedere seculum, quod de eâ sub Alitis allegoriâ prodit antiquitas, id nunquam in Phœnicis patriâ hominum memoria observavit. Equidem in istô æstuosô climate, cujus caustica aëris pernicies non cæmentitiis operibus, non ipsi parcet Martis metallo, satis hanc longam esse ætatem crediderim, quam nec temperatioris cœli arbores, nisi rarissimo exemplo, superaverint. Nam, quod *de Mundo congenita atque intacta ævis roborum vastitate in Sylva* nostra *Hercyniâ* celeberrimus *Plinius* scribit, Nat. Hist. L. XV. c. 2. id credere Judæus apella debet, non qui auctoritatem rationibus ac dextræ rerum inquisitioni postponendam ducunt.

RELATIO III.

Palmæ Cultura.

§. I.

Plantatio.

Locorum pro Palmetis condendis delectus,

Quæ in Palmetis condendis, quæ in arborum culturâ palmicolis attendendæ sint rationes, paucis contemplabimur. Prima est deligendi loci irrigui, nimirum,

mirum, in quo affluxus aquæ fontanæ, vel, si ea deficiat, puteanæ, debitè sisti, & per arborum quincunces derivari possit. Campus igitur, quò planior, eò alendis arboribus aptior natus est: salebræ & clivi, nisi fontibus scateant, minùs sunt idonei; ineptissimi sunt, quos humoribus natura omnino destituit. Genius soli quis esse debeat, supra diximus; quis aquæ fuerit, nil refert; Omnis liquor Palmæ gratus est, dummodo salibus non nimiùm gravatus; tantùm possessoris interest, si cum altrice sylva sibi conditurus est domicilium, ut inveniat dulcem, non gravatam salibus & potioni ineptam. Pleriq; enim hujus cœli tractus vel omnino humoribus & culturâ destituti torrent, vel colono suo non aliam impertiuntur, nisi آب شور *Aabi sjuur*, i. e. aquam sale nitroso muriatico imbutam, sive hanc aliunde recipiant ex montibus devolutam, sive in ipso foveant terræ suæ gremio: Quales aquæ ut limpidissimæ sunt & spectantium oculis pergratæ, ita sitientis labra viatoris multoties fallunt.

Stolonum pro conferendis campis delectus.

Delectus campus primò omnium profundè sulcandus & subigendus est; deinde ad legitimam distantiam (quincunces & ordines parum curantur) novellis palmis conserendus. Harum verò cum duplex genus sit; unum, quod ex radicibus, stolidâ, quod vocant fruticatione, alterum, quod ex Ossiculis prognascitur; optimam ducunt rationem, usuque recentioris ævi probatam, si posthabitâ Ossium stirpe, meris Stolonibus coloniam instruant. Illi namque, sicut liberaliori Lucinâ nati, maturius adoleverunt, ita citiùs possessori operam refundunt diviti annonâ fructuum suorum; quos etiam ferre perhibentur præstantiores, id est, dulciores & pinguiores, quàm ex altero genere expectari possint. Accedit, quòd in posteriori genere nulla dentur in tyrocinio signa, quibus sexus dignosci possit, adeoque dubiâ manu pro fœminis admissi mares, omnem facilè conditoris operam

ram & expectationem fraudare possint. Præterea, culturam hoc genus requirit diligentiorem, quia neglectu irrigationis, in sylvestrem *Abudsjehelorum* prosapiam degenerat; quod idem evenit, si, quô sata sunt Ossicula, eodem loco sobolem enatam, omissâ transplantatione, adolescere permiseris, humore quamvis neutiquam destitutam. Circa Stolones cautio est, ne ante bimatum vel trimatum natali sinu eximantur, quòd citiùs evulsis, radicularum organa deficiant, quibus nutrimentum possint sine maternâ ope acquirere. Transferendi tempus Vernum est, quanquam anni quacunque parte transmoveri valeant, dummodo non pigeat, ab injuriis auræ eos tueri diligentiùs. Plantandi modus hic est: (*Vid. Fig. 6.*) Singuli ad caulis summum usq; verticem singulis inseruntur scrobibus, pedaneæ profunditatis & bicubitalis latitudinis; In quibus primo alteroque mense aqua, semel indies admissa, consistere debet, ne radiculæ in exsucco solo ex ardore cœli contabescant; à quâ etiam calamitate caudex & ramusculi tuendi sunt, circumpositis & laxè in fastigio colligatis quibusdam ramalibus, quæ solares radios arceant. Sunt ex palmicolis, qui in pinguiori fundo, uni scrobi alumnos committunt geminos, caudicibus parumper ab invicem reflexis vel resupinatis; eo nimirum consilio, ut uno emortuo, alter locum suppleat, uterque verò superstes, sine mutuo impedimento, comis ab invicem declinantibus germinare possit. Ordinis in locando ratio illuc recidit, ut ad decempedæ unius intercapedinem disponantur, quò radices suas valeant liberiùs diffundere, & alimentum acquirere sine mutuâ subductione & noxâ.

Ad transplant. requisita.

§. II.

Irrigatio.

Palmeto condito, id negotii datur possessori, ut suffossis elicibus, ex profluente, aquam ad arbores educat, quò radicum compages requisito tempore irrigari possit.

Id

Fig 1
F 2
F 3

Id maximè opus eſt, ut paſſim per æſtatem, ita præſertim menſe Caniculæ prævio: quia tunc humorem gravidæ & turgentes ſpathæ avidiſſimè ſitiunt. Accolæ maris, penuriam rivorum arte ſupplent, & nocturno labore, aquas, machinarum ope hauriunt, ex profundis puteis. Machinarum levidenſis ſtructura eſt, bobus ſaltem agitanda ſingulis; (*Fig. 1.*) qui ſtadium in terram declive (longitudine profunditatem putei adæquans) deſcendunt, & hôc ipſo utrem ingentem aquâ plenum ex puteo ſubtrahunt nullo negotio; declivitate, quòd à puteo incipiat, omnem ærumnam ſublevante: nam in deſcenſu incumbens jugo bovinum pectus, mole ſuâ pondus aquæ ſatis evincit; in regreſſu quoque nihil gravat, niſi aſcenſus, inani hauſtro tunc ſponte in puteum recedente. Puteus ipſe in editiſſimo campi loco effoſſus eſt, deſuper trochleâ inſtructus cylindraceâ, ſatis amplâ, circa quam funiculus utris extractorius circuit, unâ extremitate jugo bovino, alterâ hauſtri orificio alligatus. Uter tantùm non dolii habet capacitatem, ex crudâ pelle conſutus, cujus orificium craſſo ligno diſtenditur, ut aquam puteo immerſum intromittat; fundus verò, in tubum patulâ extremitate productus, eandem aquam, ex puteo elevatam, effundit: Hoc, procedit ope alterius funiculi paulò tenuioris, qui, ex jugo in prædictam tubi extremitatem protenſus, ſingulari trochleæ, paulò citra putei oram extanti, ſubditur; eô conſiliô, ut tubum demiſſiore loco retineat, dum prior funis orificium ſurſum provehit; quo ipſo evenit, ut expanſus uter omnem lympham, ſine dirigente manu, dimittat, & in nudam effundat terræ ſuperficiem, vel in lacum, ex altera putei facie, rudi manu effoſſum; ex quo in quamvis arboreti partem per ſulcos dimitti ac dirigi poteſt. Vulgus ruſticorum machinâ ſimplicioris ſtructuræ, & utre non tubulatô utitur; (*Fig. 2.*) cujus quo hauritur lympha orificio, eodem quoq; redditur, aſſidente, qui ex puteo

Rrrr appel-

appellentem, in oram ſubinde dirigat & effundat. Utraque machina pro locorum culturâ in provinciis quoque mediterraneis obtinet, quibus, cum cœlo pluvio, ipſi rivi deficiunt; quæ ſanè perpetuâ ſterilitate torperent, niſi artificium & improbus incolarum labor naturæ invidiam corrigeret, ſementemque requiſito humore fœcundaret; ſanè uberiùs & feliciùs, quàm ſi à dubio Jove, & incommodo tempore humores expectandi veniunt. In noſtris Regnis, quoties ex ſiccitate cœli annonæ caritatem luimus! Vindicari ſegetes ab hôc genere calamitatis poſſent, ſi agricolæ has irrigationes exercere impigri noſſent, vel ſocordes vellent. Trituratio quoq; (*Fig. 3.*) ſi ad hujus cœli morem inſtitueretur, multis parceretur laboribus. Hîc enim ruri defalcatas fruges trahæ ſubjiciunt, ſerratis rotulis armatæ, quam dum inſeſſor auriga equô, oculis velatô, in orbem agit, eâdem unius diei operâ & grana elicit, & ipſum ſtramen in paleas comminuit. Bobus hôc cœlô moles & robur corporis eſt, humeri inſigni tubere eminent, velut ad jugum omnino natis, aures pendulæ ſunt, & pilis longioribus marginatæ, cauda humum demiſſa in piloſum tuberculum decorè terminat, cetera noſtris ſunt ſimiles. Pabulum in palmetorum angariis verſantibus porriguntur cocta palmularum oſſa, & Acaciæ cujusdam, مخير *Mocheir* dictæ, ſtolones ac ramuſculi, qui huic arbori pingues, nutricioq; ſucco admodum ſunt ditati; hos dividunt in bacillos cubitalis longitudinis, tum parumper ad ignem torrent, toſtos ad aliqualem mollitiem lapide lignove feriunt; ſic præparatos tum camelis, tum bobus, priùs (ut paſcunt jumenta) ad cubandum incitatis, in os ingerunt manducandos. Teſtantur cuſtodes, hôc pabulô jumenta maximè delectari, & in ergaſtulis fatigata, promptiùs inſtaurari, quàm fœno vel gramine poſſent, cujus tamen alimenti genus campi palmiferi non producunt.

§. III.

§. III.

Stolonum evulsio.

Gnaros deinde in hoc esse palmicolas oportet, ut pullulascentes in ipso caudice stolones, (quod in adolescentiâ arboris maximè contingit) ad internecionem evellant; ne pereat arbori, diviso caudice, simplex proceritas & decor, fructusque diminuto succo macescat, & de genitali, quod solet, dulcedine suâ remittat. Rarissimè tamen sic duplicatam progerminare contingit, nec nisi in iis tantùm arboribus, quæ in humo præpingui & ad rivorum margines consitæ, ex humoris & alimenti copiâ supra modum luxuriant. Pari rigore extirpandi stolones sunt, qui è radicibus fruticant, præsertim si copiosi eodem nisu proveniant, nisi eos possessor pro traducibus servaverit: quo casu nec triennium ultra ferendi sunt, quin eradicentur; ne, subtractâ parentibus alimoniâ, verè nimis Phœnicis lusuri fabulam, ex paterno exitio sequiores adolescant filii. Illis tamen, qui, è radice, interjectis aliquot à stirpe passibus emergunt, uni tantum vel duobus, aliquando permittitur, ut in natali limine adolescant, propinquitate noxam genitori vix illaturis.

§. IV.

Frondium resectio.

Superest in Cultura, quæ ad ornatum magis quàm necessitatem instituitur, annua frondium amputatio. Nam quot unicuique palmæ (de adultis loquor) ex mediâ summi verticis gemmâ frondes consurgunt novellæ, tot quoque in imâ Comâ antiquiores extabescunt ac deperduntur; non eâ quidem facilitate defluentes, atque ceterarum arborum folia; neque sic adhærentes perpetuò ac contumaciter, ut, *nisi à cultoribus præcisæ fuerint, impenetrabili vallo scandentibus aditum intercludant*, ut loqui amat in *Hist. Plant. Johan. Bauhinus*, sed resupinæ cum arboris dedecore diu, quin anno integro, pendentes, donec fibras, quibus in superficie arboris hæsitabant, sensim infirmatas

 disrum-

diſrumpant. Hanc verò ſpontaneam amiſſionem,quâ integræ frondes, nullâ ſui parte ſuperſtites,abſcedunt,amputatio, à poſſeſſoribus facta, anticipare omnino debet, relictis arbori in tutamen & ornatum frondeis baſibus, quas *Pollices* vocabimus cum *Plinio*. Hi pollices, nullo pondere oneroſi,longo annorum numero in caudice retinentur, ejusque ſuperficiem imbricum more amplexantur, & ab externis quibuscunque injuriis defendunt. Inſtituendæ ſectioni deſtinare amant vernale æquinoctium,à quo Perſæ anni auſpicium repetunt. Eo enim tempore ut novo habitu corpus decorari oportet,ita ſuperſtitionis uſu in arbores devoluto, palmis quoque ornatum conciliari volunt reſectione earum frondium, quas præter decus reſupinas & marcentes vident. Sed huic primæ & quodammodo inconditæ frondium putationi, à quâ pollices inæquali longitudine prominent, non acquieſcunt curioſi poſſeſſores, qui elegantiam non magis arboris præſtantiæ deberi, quàm ſuo honori autumant; Quales ſunt ruſtici circa fines palmigeræ Perſidis boreales, qui quantò mitiori fruuntur aurâ, tantò quoque impigriores, non gravantur in gratiam pompamque nutricis ſuæ ſcapos pollicum, à primæ amputationis incuriâ reſiduos, & inconditos decuſſatim, & ad baſes usque ſuas, ſerrâ proſcindere. Mirum, quantum hæc ſuprema cultoris manus & arbori addat decus, & aſpectantium oculis voluptatem pariat: dum generoſæ proceritatis caudex per æquales & politos pollicum gradus alternosque ordines gratioſè aſſurgit, & in comam, perenni elegantiâ viridantem, ſuperbè deſinit. Perſæ ſanè,orationem collaudantes venuſtam, venuſtius eam neſciunt, quam Palmæ comparare, & periodorum gravem decurſum & elegantiam,graviori, quàm نخل شيرين *Nachli ſjirin*, id eſt,dulcis palmæ titulo exprimere. Præterea iterata reſectio eam utilitatem præ-

ſtat,

ſtat, ut ſinûs omnes ac latebræ removeantur, ne in iis vel delitеſcant varii generis inſecta, quæ caudicem erodere conſueverunt, vel conſiſtere pluvialis humor poſſit, ex quo reticulatum, quod arborem involvit, tomentum putreſcat, & ſuperficies arboris exedatur: Hoc neglectu enim, ipſi pollices citò abſcedunt, & nudus caudex fœdam refert cariem & exeſa lacunarum ſtigmata; ſicut nobiliſſimæ arbores ſic deturpatæ, ac ante ſenectam ſqualidæ, apud ſupinos ruſticos auſtrales, ſectionum negligentes, paſſim conſpiciuntur.

§. V.

Cura ægritudinum.

Ad culturam quoq; ſpectat Cura ægritudinum. His tamen rariſſimè obnoxia eſt arbor tam venuſta & felix noſtra; utpote quæ adverſus injurias quasvis inſtructa eſt, ſali ac ſabulo ſueta, ſitis patiens, & craſſarum donata fibrarum ductibus ac laxè patentibus poris, per quos facilè digerit & exſpirat, quicquid cum ſucco nutricio ſuppeditatur heterogenei, à quo timeri periculum inteſtinum poſſet. Præterea adverſus ardorem, tempeſtates, inſecta & externos quoscunque caſus & injurias ſatis firmata eſt, ut, ſi quid ex his fontibus obvenerit, id communi fato cum plantis ceteris patiatur. Tribus tamen magìs divexari dixerim: Tineis, formicis & locuſtis; his namque copioſam melle ſuo indulget eſcam; illis retium latebras & aſyla axillarum; iſtis lignum in ambitu effœtum. Locuſtarum impetûs rariores, accenſorum ramalium flammâ plerumque avertuntur; Verùm, harum verendâ incurſione totæ provinciæ quandoque ita inundantur, ut nulla non planta ſub atroci gemat tyrannide nequam illius & damnificæ beſtiæ; quod ubi evenit, non Vulcanus cum Cyclopibus à palmis eas arcebit, nec annonæ caritas ullo præſidio cavebitur. Formicis & tineis ſtudioſâ caudicis purgatione occurritur; Ab Aſâ fœtidâ هنگ *Hing* expeditum

tum remedium petit ditio درگزين *Dirguun*, hujus ſucci natalis: nimirum hanc Aſam ſtemmati circumponunt, aut ejus radicem elicibus injiciunt, ut aqua ſtygio fœtore imbuta, palmeæ radici affluat, & cum alimento diſtributa, exitiali vermiculis, intus latentibus, antidoto ſit: perinde ut lumbrici abdominis medicamenti amarore extinguuntur. يَمَن *Jemen*, ſeu Arabia felix, majorum formicarum genus quoddam alit, ceteris formicis & inſectis quibusvis infeſtum, palmis tamen minimè noxium, cujus examina, unà cum ramis, quorum cavernulas inhabitant, in palmarum comas transponunt: ubi aperto foramine audax & bellicoſum genus novam ſedem ab inſectis, fructui inſidiantibus, purgat & tuetur, ſola virtutis ſpolia in eſcam ſuam convertens. Proſtant militares illæ manus in uſum palmicolarum paſſim venales, præcipuè in tabernis & compitis urbis مُخا *Mocha*, quò ex jugis montium, à vagis paſtoribus deprehenſæ advehuntur.

RELATIO IV.

Palmæ deſcriptio botanica.

§. I.

Radix.

Palmæ per ætates ſuas incrementa & culturæ modos indicavimus: ſequitur ut in partes ipſas cultrum immittamus botanicum. *Radix* trunco conſtat medio, ſimplici, craſſo, lignoſo, interdum gemino, &, ubi ſoli conditio patitur, in rectum demiſſo; quem in ſummâ tellure brachia circumdant tortuoſa, tenuia, per terræ ſuperficiem longis vagisque flexibus repentia, ut plurimum nuda & ſimplicia; alia ramoſa & fibris breviſſimis ſtipata. Hæc

Hæc ſubſtantiâ gaudent exteriori corticeâ, interiori ligneâ, utrâq; lentâ, fibratâ & firmâ, coloris in rufum nigricantis, ſaporis ſylveſtris. Radices mirè expoſitæ ſunt inſidiis beſtiarum ex erinaceorum genere, quas *Plinius* L. VIII. cap. 35. *Hyſtrices*, Perſæ سخور *Sichuur* vocant; per campos enim concubiâ nocte graſſantes, ſævis in eas dentibus invehunt, & palmetis, præſertim junioribus, damna inferunt graviſſima, cum totali plurimarum arborum exitio. Edax quoq; rerum tempus, in aridiori ſolo, ſæpè ante arboris ſenium, tam, qui in profundum porrigitur, truncum; quàm, quæ in transverſum extenduntur, brachiorum propagines abſumit: hinc fit, ut peſſumdata arbor, brevibus denſisque radiculis ſe prodat conſpicuam; opinantibus ignaris, tantillo radicum fulcro vaſtum caudicem ſubſtitiſſe.

§. II.

Caudex eſt rectiſſimus, ſimplex, individuus & μονόβλαςος, figuræ ad aſſem cylindraceæ, niſi verticem verſùs pauxilliſper gracileſceret; Craſſiorem hâc parte referunt alii; quos tamen, credo, decepit eminus conſpecta facies palmæ ſeneſcentis, quæ, cùm humotenus frondibus orbata, ſæpe etiam exeſa & detrita ſit, nil mirum eſt, ſi, in ſummitate adhuc integrâ & pollicibus veſtitâ, pleniorem habitum referat. Arbori adultæ id notabile circa baſin evenit, ut externæ fibræ, rupto caudicis ambitu, intumeſcant, & radicum faciem geniumque induant ante, quàm terræ ſuperficiem contigerint. Craſſities caudici tanta eſt, ut, pro diverſo arboris vigore, plus minus ſesqui orgyiæ menſuram in ambitu complectatur, multo minorem verò, ſi pollicibus orbata fuerit. Longitudo ætati reſpondet: excelſiſſima orgyias octo hôc cœlo rarenter tranſcendit. Cortice donatus caudex non eſt, ſed ab injuriis ſe junior tuetur partibus frondium ab amputatione Caudex.

reſi-

residuis, quas pollices nuncupavimus. Horum accurata est dispositio, senis semper numerô superficiem juxta in orbem ambientibus, ita, ut ex interstitiis seni superiores alii atque alii decussato ordine provehantur; quibus tandem successu temporis ex senio & tempestate abscedentibus, nuda prodit superficies, ingratâ ad tactum asperitate, pulloque colore tetra, tum fœdis quoque frondium signata vestigiis, perinde atque brassicæ capitatæ caulis ex defluvio foliorum. Interior substantia à summa cervice, quâ comam sustinet, ad radicem usque, ex fibris compacta est continuis, crassis, ligneis, firmis, levibus tamen, & fungosa carne laxè adeo cohærentibus, ut vix non digitis possent dissolvi: inde lignum soliditate carens asciæ ægrè obedit, &, nisi pro fulcris ut inserviat, aut sudibus tuguriorum, aptum natum non est; qualis structuræ latebras dactylophagæ gentis pars maxima inhabitat. Medullam annosus caudex nullam exhibet; succedaneus ei conspicitur per medium demissus ligneus quidam nervus, multò crassior firmiorque, quàm sunt fibræ carnis reliquæ; à quâ ita laxè comprehenditur, ut unguibus facilè evellatur. In tenello caudice omnis pars interior, in adulto ea, quæ per comam desinit, in provectiore, saltem quæ in verticis gemmâ conspicitur medullæ similis, mollis & edulis est; (*vid. Tab. 1. Fig. 14.*) substantia ejus est albissima, tenera, carnosa, fragilis, subdulcis ac sapida; unde Persis vocabulo communi مغز سر *magsi ser*, id est, medulla capitis, & proprio nomine كور *Kuur*, *Dioscoridi* ἐγκάρδιον, seu medulla, *Theophrasto* & *Galeno* ἐγκέφαλον, seu cerebrum, appellatur, quo exciso, arborem interire necesse est; quandoquidem expectatæ productionis germen est, ac frondium futurarum rudimentum; unde hoc cupediorum genus solummodo ex comis spuriis atque palmis sylvestribus peti debet.

§. III.

§. III.

Coma.

Coma palmæ una est, & perennis: multiplicem aliquando produci in Ægypto *Theophrastus* H. Pl. L. 2. c. 8. auctor est: quod evenire posse non inficior, si circa comam præter naturæ ordinem enatus stolo unus aut alter, incuriâ possessoris invaleat. Coma, pro arboris diverso statu, quadraginta ad minimum, ad summum octoginta absolvitur frondibus, specioso & ceteris arboribus insolito ordine in orbem sparsis. Primò enim in summo vertice gemma existit ingens, cono similis, ex frondibus proximè nascendis compacta, bicubitalis circiter longitudinis, angusta & in acutum apicem producta. Hanc proximè frondes stipant recentiores, nondum satis explicatæ, nec ultra gemmæ longitudinem protensæ, quas ambiunt inferiores aliæ atque aliæ, perfectæ longitudinis, alternatim positæ magisque semper à vertice reflexæ, donec postremæ in arcum curvatæ horizontem versùs extendantur; eas non raro excipiunt senio marcentes quædam, indecorè propendentes, nisi prævio cultoris studio amputatæ fuerint. Ex frondium axillis prodeunt suis quique spathis ramosi spadices, floribus in Palmâ masculinâ, fructibus in fœmineâ fœcundi: De quibus omnibus nunc dicam sigillatim.

§. IV.

Frondes.

In antecessum verò notamus, in denominandis, quæ Comam constituunt, alis foliosis, placuisse nobis *Frondis* adoptare vocabulum. Non enim *Folii* nomen, quo recentiores utuntur, arridere potuit: quoniam frondem palmeam natura neutiquam in lobos laciniasve divulsit, ut folium inde dici unum tanta compages possit, sed in folia distinxit genuina & numerosissima alia, suis quæquæ pediculis (qualibuscunque) insistentia, licet arcte adeo communi costæ adnata, ne sigillatim, sed præter morem vul-

garem cum universa frondis compage decidant. Nec cum Bauhino *Rami* nomen placuit; Ramo enim id proprium est, ut in indefinitum crescendo surculos acquirat alios atque alios; quod, cum ab Alâ nostrâ alienum sit, tali postulabat designari vocabulo, quod differentem illam in surculos augmentationem non involveret, simul atque foliorum non excluderet pluralitatem. Est autem Frons palmea (*Tab.1. Fig. 11.*) ingens & ramorum æmulæ magnitudinis ala, longitudinis trium circiter orgyiarum, utrinq; ex foliis arundinaceis secundùm longitudinem pinnata, frondi arboris Cocciferæ eminus aspectæ similima; nisi quòd huic sint folia plana, longiora, tremula, flaccida & quodammodo pendula, illi verò rigidiora & magis surrecta. Partes ei sunt Costa, Spinæ & Folia.

Costa ex principio brevi, lato & compresso in angustam trium orgyiarum longitudinem extenditur; superficiem exhibens glabram & nitentem, coloris herbei, in basi annosâ lutescentis, supernam faciem convexam, inferiorem in principio concavam, in progressu quodammodo canaliculatam. Substantia illi eadem est, quæ caudici, sed levior & minùs compacta, tum fibris donata candidioribus & subtilioribus. Costa componitur ex basi, scapo & virgâ. Basin (*Fig. 12.*) appellamus imam partem, quæ caudici imbricatim adhæret, figuram obtinens utcunque triangularem oblongam, interiori superficie concavam, exteriori gibbam; longitudinem sesquispithamæ, latitudinem in imâ parte dodrantalem, crassitiem biuncialem. Ora utrinque tenuis est, in fibras desinens copiosissimas, reticulato textu in nassæ speciem cohærens, quâ latera vicinæ cujusque baseos invicem nexa ac connata sunt; dum subinde ordinis superioris intermedia quæq; basis eâdem convestitur, ut saltem exiguâ sui parte nuda promineat. (*Fig. 12. lit. a.*) *Scapum* ea costæ pars constituit, (*Fig. 12. lit. b.*) quæ à basi ad aculeos, foliis prævios, nuda porrigitur, & à cau-

à caudice declinare incipit. Hæc est illa portio, quam à primâ frondium recisione remanere narravimus, in alterâ verò, à curiosis institutâ palmicolis, supernè amputari, ne imbres hauriat, à Plinio *Pollicis* nomine insignita. Cubitalem refert longitudinem, crassitiem pollicarem, latitudinem in imâ parte trium, in progressu duarum circiter unciarum. Virgam vocamus reliquum corpus longum ac paulatim tenuius, quod ultra scapum extenditur, & in adverso margine spinis primùm, mox longâ foliorum serie conseritur.

Spinæ foliorum rudimenta sunt, quæ in ipsâ costâ utrinque prodeunt primò rara ac brevia, mox densiora & longiora, donec, absoluto cubitali spatio, foliorum formam lentâ mutatione induant. Sunt autem ex conoide informes & angulosæ, crassæ, duræ & quodammodo ligneæ, superficie nitidâ & ex herbaceo in luteum pallente, summâ facie canaliculatâ, apice tereti & fusco, donec paulatim in folia expandantur.

Folia sunt perennia, pennata, arundinacea, densissima & indefiniti numeri, primùm brevia, vix spithamam longa, mox in majorem longitudinem producta, donec, mucronatâ extremitatum circumscriptione, ad finem costæ deficiant. *Pediculis* qualibuscunq; nituntur, semiunciali intervallo dissidentibus, ligneis, crassis, longitudinis fere pollicaris, inconditæ & in quadratum vergentis figuræ, costæ firmiter adnatis, ne ab eâ nisi violentâ manu possint avelli. Situm folia habent obliquum, & in illo hoc singulare, quòd, licet pediculis insistant, in æqualem seriem locatis, ipsa tamen utrinque à se invicem, ut plurimùm alternatim, distendantur in duplicem ordinem, qualem foliorum disjunctionem in aliis Palmarum foliô pinnatô generibus non observavi, neque in dactyliferâ Europæâ quemquam memini notâsse; fortasse, quod arbor extra cœlum suum degener & genuini decoris parùm studiosa sit. Sed

 vel

vel ipſa denſitas ſeparationem requirebat, nimirum pediculis tam arctè conſidentibus, ne tot foliis locus ſufficeret, niſi alternâ divaricatione disjungerentur, ſimulac plicarum ope in preſſiorem ſtringerentur anguſtiam. Folium maximum longitudinem habet cubitalem, latitudinem biuncialem; figuram arundinaceam acutè mucronatam & ſuperiori facie per mediam longitudinem plicatam; ſuperficiem utramque cum exiguo nitore obſcurè virentem, & quadantenus ſtriatam; Præterea durum, tenſum, rigidum & exſuccum eſt, nervis per longitudinem excurrentibus craſſis ac bene firmis.

§. V.

Rete.

Reticulatum, quod dixi, involucrum (*vide Tab.1. Fig.13.*) ex filis inæqualibus, craſſis, polygonis, parum compreſſis, rigidis, & velut ex ſtupâ vel cannabe rudiori ductis conſtruitur, figurâ naſſam, denſitate ſtupam, uſu faſciam referens; hæc proinde aſpera & incondita eſt: in Palmis adoleſcentibus, præſertim circa frondes faſtigii, coloris obſcurè lutei, denſa & ſpithamam lata; in ſeneſcentibus, præ ſertim circa annoſas frondes, ex rufo nigricans, detrita & anguſtior; illis ornamento & uſui; his noxæ & dedecori. Non eſt faſcia hæc una & ſimplex, ſed pro frondium denſitate multiplex, adeo ut tres, quatuor aut quinque invenias invicem impactas: etenim, cum frondium ordines anguſtis invicem incumbant intervallis, fieri aliter non poteſt, quin telæ iſtæ multiplicentur, & inferiores proximè ſequentes plurali numero complectantur. Id in caudicis parte ſupernâ maximè obvium eſt ſpectare, in infernâ enim, ſenſim obſoleſcentes, unà cum pollicibus ſuis defluunt, poſtquam eis (apud ſocordes ruſticos) laceræ & putridæ diu inhæſerant. Longitudinem æquè ac figuram reticuli cujusque metiri licet ex interſtitio baſium frondearum, quarum oras invicem connectebat. Conſtat

ſtat ex triplici parallelogrammo filorum, vel,ut clarius dicam, ex tribus fibrarum parallelarum ordinibus, quorum uterque exterior, tertium, velut tramam incluſam, obliquo fibrarum ductu decuſſat; fibris quidem non textili modo implicatis, ſed capillamentis perexiguis, inſtar araneae telae,invicem connexis. Uſu retium potiſſimùm coma fruitur,in quâ,ut frondium,ſic præſertim ſpadicum novellorum baſes firmant quodam modo, & ab externis injuriis præſidio ſuô tuentur. Nomen ne omittamus: hôc enim peculiari gaudet à Palmicolis impoſitô ليف *Liif:* Nam ut Romani Baccho ſacræ Vitis partes ſingulas domeſticis appellationibus inſignire dignati ſunt; ita Perſis,ſuæ, Soli ac Cereri ſacratæ arboris,partes prope ſingulas propriis decorare nominibus placuit: Hinc arborum truncus, vulgò بن درخت *bune dirachte*, in Palmâ مرس نخل *Morse nachl;* frons ramusve vulgò كنك *keng*, in eâdem لت نخل *Letti nachl*,ejusq; reciſa baſis توت *Towet*, folia vulgò برك *berg*, in dactyliferâ پيش *Piiſj* appellata ſunt. Taceo fœturæ nomina, quæ ſuo loco luſtrabimus.

RELATIO V.

Palmei fœtûs hiſtoria & anatomia botanica.

§. I.

De fœtu palmeo in genere.

Hactenus de Palmæ partibus; nunc de fœtu, arborum effectu, dicemus: memoraturi, quâ ſui parte, quoque tempore & progreſſu Palma hoc cœlo fœtificet. Primitias prima edit inter palmas ἄνλογον@, anno videlicet quarto à transplantatione, ſi ſolum fœcundius,

dius, ſexto ſeptimove ſi ſterilius nacta eſt; ſeriùs fœtat, quæ Oſſi debet originem. Fœtûs autem ſuos, haud arborum ceterarum ritu, parte gignit promiſcuâ, ſed eos in ſummo tantùm caudicis faſtigio è frondium axillis egerit, racemis inſtar ſcoparum ingentibus conſitos, cum quibus adhuc tenelli, vaginâ quaſi coriaceâ arctè compacti obvolutique, reconduntur. Amant Romani racemos, ſive termites hos appellare *Spadices*, thecas eorum ob romphææ ſimilitudinem *Spathas*, propriis, ſed ex Græciâ translatis, vocabulis. In ortu ſuo fœtus palmæ maris, â fœmineâ, externâ facie non eſt diſcretus, quin utraque Palma ſpathas fert ſimilimæ prorſus figuræ, & in utriſque prolem, dum ſectione eximitur, intus & extrinſecus candidiſſimam, facie utrâque glabram, nitidam, & in unius quaſi tuberis ſoliditatem, ſtricturâ thecæ, compactam, gemmulis nimirum unà cum virgulis, quibus adhærent, adhuc tenerioribus, mollicculis & edulibus. Spadicem hunc novellum, exſciſſum, (*vide Tab. 2. Fig. 4.*) Perſæ appellant پنكى نخل *Pengi nachl*, gratiſſimi ſibi pulpamenti vocabulô. Ordinem in pariendo uterque ſexus tenet ſequentem: Principio menſis Februarii, fortè & citiùs, arbores virtute ſolis appropinquantis excitatæ, intra ſinus frondium rudimenta partus ſui concipiunt, nimirum Spathas ſurrectas, (*Fig. a*) compreſſâ ſui facie caudici accumbentes, ſed adhuc intra texturas & involucra frondium reconditas: Ex quibus, quàm primùm emerſæ ac lucis factæ ſunt publicæ, in omnem perpeti augmento accreſcunt dimenſionem, & ex prolis, quam ferunt, copiâ ſic intumeſcunt, ut eam ſequente Menſe, quem Marti inſcribimus, in longum dehiſcant, (*Fig. 1. & 2.*) & per fiſſuram alterutro latere, rariùs utroque, factam, incluſum tuber excludant; quod ipſum clauſtro ſolutum paucos intra dies Spadicis habitum induit, in virgulas reſolutum numeroſiſſimas, floſculis in mare, (*Fig. 3.*) in

in fœminâ prunulis (*Fig. 6. & 12.*) refertas, ſecundum longitudinem inordinatè & ſigillatim conſitis; illis uſum pro imprægnandis palmis fœmineis (*Fig. 16.*) ex tempore præſtantibus, his à tardiori incremento, demum menſe ab hinc quinto matureſcentibus. Spathas uſu ſuo defunctas, natura nutrimento prorſus deſtituit, ita ut brevi deformes extabeſcant, proinde ad reddendam arboribus gratiam, ſedulâ hortulani manu reſcindendæ. Spadices paucos habet Palma adoleſcens æquè ac decrepita; integræ autem ætatis (*Tab. 1. Fig. 8. & 9.*) octo vel decem, interdum inutili fœcunditate plures, & alimenti, quo ingraveſcant, inopes: quos tolli ferri acie oportet, niſi jam ante ab hortulanis, quod ſolet, pro cupediis evulſi ſint. Nos fœtum in utroque ſexu diſtinctiùs inſpecturi, primò corticeam, quâ clauditur, thecam removemus, brevibus hîc delineandam.

Spathe utriuſque ſexûs.

§. II.

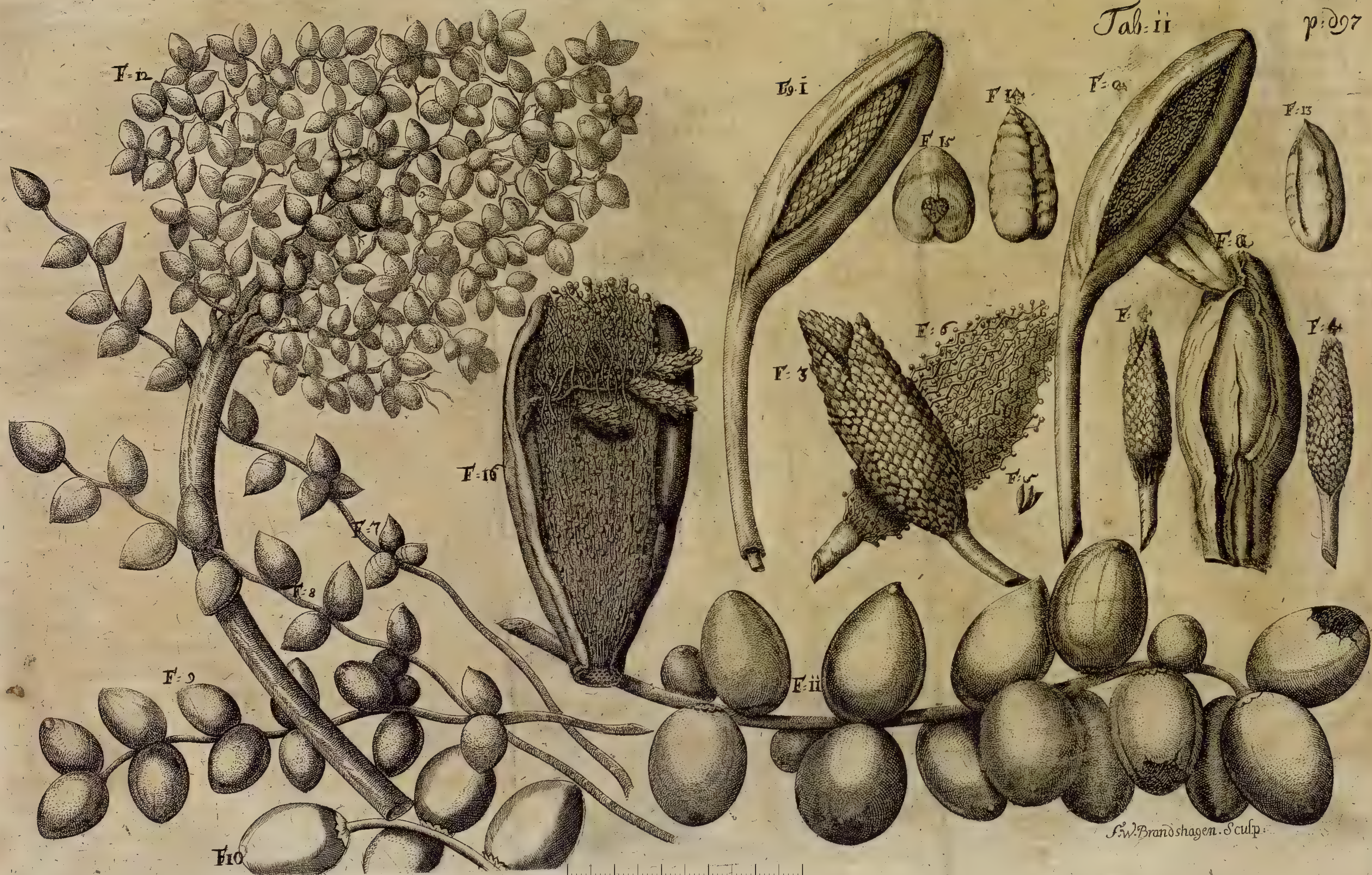
Palmei fœtûs theca, quam proprio nomine Latini *Spatham*, Græci ἐλάτην καὶ σπάθην, Perſæ بُكُمِ نَخْل *Bukúmi nachl* appellant, (*vide Tab. 2. Fig. 1. & 2.*) figuram habet utcunq; clavæ ligneæ, ſimilem bulbo oblongiori compreſſo, quali in præliis utuntur Braſilienſes. Externa ſuperficies lanugine tegitur molli, denſâ, breviſſimâ, coloris obſcurè rufi; quâ abraſâ, diluto colore gratioſè viret; interna, alba eſt, glabra, humida & quodammodo mucoſa. Subſtantiam obtinet corticeam, in fibras dividuam, nonnihil tomicam, cùm exaruit lentam & corio non diſſimilem; craſſitiem culmi habet avenacei, tenuior exiſtens in parte gibboſâ, quàm reliquâ, & in ſpathâ fœmineâ, quàm in maſculinâ. Spathe conſtat tubo & ventre. *Tubus*, qui ſpadicis ſcapum inveſtit, compreſſus eſt, ex ventris gravitate incurvus, vaginam acinacis referens; longitudine ſpectatur cubitali, (in fœmineâ paulò brevior,) pollicari craſſitie,

tie, latitudine triunciali. Ima pars, quousque comæ inferitur, gracilior eſt, candicans & ſubſtantiæ tenerioris, quæ, cum ſpatham evellis, corii in modum contracta retrocedit, ſemipalmarem denudans ſcapi extremi portionem, quam vulgus dactyliphagum inter edulia recipit. *Venter* longitudinem aſſequitur cubitalem, latitudinem palmarem & ampliùs, craſſitiem, dum rupturæ proximus, triuncialem, utrâque facie tumentem, faſtigiô obtuſè mucronatô, orâ ubique ad digitalem latitudinem ſolidâ, ſubſtantiæ fragilis, ambitu acuto. Interiorem ſuperficiem exhibet convexam, albam, glabram & æqualem. Officium Spathæ eſt, ut naſcentem ſpadicem ab aëris injuriâ tueatur, ſcapum ſuo tubo, tenellum verò termitem, racemosque floriferos, clauſtrô ventris ſui fovendo.

Spadix maſculinus eiusque flores.

§. III.

Spatham maſculo turgentem ſpadice (*vid. Tab. 2. Fig. 1. & 3*) à ſpathâ fœmineâ vulgus ſingulari diſtinguit nomine انباري نخل *anbaari nachl;* quin & excluſum, quem hic propono, *Spadicem* virgulasque illi avulſas eodem vocabulo indigitans; quanquam vocis indoles, nihil, quod ſcio, maſculinum, ſed domum, cellam, vel vas refertum denotet, & ſaltem plenitudinem inſinuet. Eidem recens in lucem naſcenti exempta floſculorum moles (*Fig. 4.*) peculiare obtinet, ac in palmicolarum Republicâ celebre nomen كُهُنّج *Kohonegh;* Integro enim menſe, quo ejus habetur copia, exquiſitum præbet, tam liguritoribus obſonium, quàm ſocordibus remedium excitandæ libidinis, ſi ejus buccellæ aliquot comedantur. Extrahitur eum in finem Spathe, (*Fig. a*) vixdum è faſciis ſuis prominens; cui in longum inciſæ embryo ille eximitur, & in virgulas vel buccellas divulſus dono diſtribuitur petentibus: utramque ejus faciem vide ſis (*Fig. 4.*) Damni nullum ex evulſione periculum

Tab: ii
p: 697
F: 12
F: 1
F: 14
F: 15
F: 2
F: 13
F: 3
F: 6
F: 5
F: 4
F: 16
F: 7
F: 8
F: 9
F: 10
F: 11
J. W. Brandshagen. Sculp.
1
5 cm

lum est, quòd possint palmeto propediem fœcundando pauci superstites sufficere. Exscissus hic partus (cæsareum vocant Medici) saporem habet vapidè dulcem, &, prout omnis pars Palmæ esculenta, nucis castaneæ æmulum, sed cum subamarâ cruditate quadam, & humiditate nidorem præbente spermaticum. Ejus gemmæ rudimenta sunt flosculorum proximè explicandorum tenerrima candidissimaque, vinaceorum magnitudinis, ex mutuâ compressione multilateralia, mox figuram acceptura trigonam, quæ petalorum numero & situi respondeat. Hæc intemerato relicta domicilio, perfectionem mense Martio consequuntur, cujus calore promota carceris angustiam, facto impetu, disrumpunt, prodeunte per Spathæ hiatum incluso Spadice, cum racemosa oscitantium flosculorum scholâ. *Flosculi* (*Fig. 5.*) Liliis convallium sunt minores, oblongi, tripetali, coloris albidi in luteum pallescentis & ingrati, staminum tribus, ad petalorum numerum, donati vestigiis; nituntur non petiolis, sed herbei coloris carnoso quodam principio, respondente magnitudini seminis Coriandri, & in petioli modum emarcente. Hoc *Theophrasto* & *Plinio* imposuisse videtur, quominus utramque Palmam fructiferam appellare dubitaverint. *Petala* flosculorum surrecta sunt, oblonga, concava, obtusè mucronata, succosa, carnosa, rigida; *Stamina* sunt lanuginosa, rigida, brevissima, albicantia, multo referta *polline* in luteum pallescente, levissimo & subtilissimo, qui etiam floris umbilicum copiosè obsidet. Pollis drachmæ unius pondere assumptus, dicitur, ad ciendam libidinem, majorem præstare efficaciam, quàm ipse embryo, quòd vel ex seminali halitu conjicias, quem exspirat prægravem. Colligitur à gnaris, concussione spadicum recens natorum, (qui singuli singulas circiter uncias exhibent) & pyxide reconditur probè operculatâ, ne ab aëre virium patiatur dispendium. Meliori consilio pollinem electuariis roborantibus

admiſcent alii, quòd ſolitarius, quanquam pyxide clauſus, ſitum facilè contrahat. Floſculorum uni ſpadici numeroſa eſt congeries: nam, cùm Spadix unus mediocriter magnus (magnitudo pro arborum habitu diverſa eſt) virgulas ducentas contineat, quarum breviſſimæ floſculos habent quadraginta, mediæ ſexaginta, longiſſimæ octoginta; hic numerus floſculorum medius, cum virgarum numero multiplicatus, computum reddit duodecim floſculorum millium in uno Spadice: qui in lance à me librati, exhibuêre libram unam civilem Belgicam, unicâ minùs unciâ. Minor multò gemmarum numerus eſt in Spadice fœmineo, ad cujus examen nunc telam protendimus.

Spadix fœmineus cũ fructibus.

§. IV.

Spadix fœmineus, (*vide Tab. 2. Fig. 6 & 12*) termes palmeus eſt, ſine prodromis floribus agmen plurimorum fructuum exhibens; cum quibus, dum uterino adhuc cortice obvolvitur, guloſæ plebi ſalivam quoque movet, ferculum ventri ſimul ac Veneri expetitum: ſed quod maſculô haud melius quidem, ſed eò rarius habetur, quò majus nefas eſt, id gravidæ arbori eximere, & meſſem, quod ajunt, in herbâ conſumere. Arboribus tamen vel nimium fœtis, vel admodum adoleſcentibus, tantum abeſt, ut non liceat, ut potiùs ſuperfluas ſufferre ſpathas, neceſſe ſit: ne illic deficiente alimento fructus, hîc fracto in pueritiâ vigore, ipſæ matres intereant. Obtinuit & hic embryo nomen peculiare Arabicum تَالَهْ نَخَلْ *Taleb nachl*, quo à virili diſtinguitur, in Perſidem, me judice, introductum ab Arabibus illis, quos video cum cilicinis tuguriis palmifera littora inhabitare, & paſſim perambulare; ſed quæ vox tamen, ipſos intra Lares Arabiæ Spatham ſignificat, & طَلْع ſcribitur. Varia partus fœmineus, cum incrementi ſui gradibus, ſubit nomina, quibus in hôc foro ſucceſſu temporis diſcer-

discerni potest, & probè significari, quantum & fructus ad maturitatem profecerint, & dactylophagi spes populi ad messem suam accedat propiùs. Quæ ipsa nunc singula, cùm incrementa, tum nomina, ordine recensebimus.

Vergente Februario ac ineunte Martio, spathis rumpentibus, (*Fig. 2.*) primùm emicant Spadices, claustroque non multis post diebus relicto, nudi in lucem prodeunt; à palmicolis كُوكِّرْ *Kogèr*, vel ut alii scribunt كُوغَرِّ مُخ *Kocherri moch* salutati, nomine, ut opinor, depravato ab Arabicâ voce جَوْهَرْ *Dsjauhèr*, quæ substantiam meliorem denotat; quo verò nomine, ut tota gaudet spadicis hujus compages, ita in specie non alio ipsa insigniùntur rudimenta fructuum. Hæc rudimenta magnitudinem æquè ac rotunditatem obtinent granorum piperis, superficiem nitentem albam, saporem subausterum; subtus duplici induta membranulâ sive calyculo, uno exteriori, qui brevior est, altero interiori, qui fructum proximè & pene integrum involvit, utroq; oram habente inæqualem & superficiem subasperam. Copiosissima uni spadici insident: numerum reduco ad bis mille & trecenta, si, spadices majores cum minimis jungendo, singulis virgulas octoginta, virgulis verò singulis grana triginta tribuam; sed quorum vel medius vel major numerus sensim defluit per tot incrementi & mutationum gradus, quos ad maturitatem usque subeunt. Hoc in statu cum sobole suâ Spadix recens natus non diu moratur, sed cum Aprili mense invalescens, (*Fig. 7.*) extensis ultra maris vigorem virgulis, fructus extra caliculos exhibet provectos, vergentes in figuram turbinatam, coloris unà cum virgulis in luteum languentis, saporis, paulò quàm ante, austerioris. Huic ætati nomen est تُوكَرَكْ *Togerèk.* Mense Majo (locis aliis inclinante Aprili) fructus nostri parùm figurâ, nil sapore

mutati, cerasorum adipiscuntur magnitudinem, (*Fig. 8.*) colore in herbeum virente, subnato intus ossiculi rudimento molliculo: virgulis interim longiùs quoque productis ac quodammodo lutescentibus. Hæc facies nomen recipit خَمَلْ *Chamèl*, in aliis territoriis پورُوس *Puruus*; Variant enim pro obscuris locorum incolis & ipsæ obscuræ originis appellationes. Junio ineunte, alibi citiùs, (*Fig. 9*) olivas figurâ & magnitudine exprimunt, dum ossicula indurescunt, & caro, imminutâ humiditate, fit solidior, sapore & colore nihil mutatis. In hoc statu constituti fructus nomen gerunt خَارَكْ *Charèk*, & in aliis locis كُنك *Kong*. Appetente Julio plenum adeptis, qui Dactylis competebat, habitum, (*Fig. 10.*) viridissimus nitor est, figura turbinata, ossiculum induratum, caro utcunque mollior, sed pene exsucca, duriuscula & acerba. Hos tamen vulgus tam difficiles ventriculo & austeros fructus cum voluptate esitat, expectationis, dum maturescant, impatiens. Crederes naturam eis ænea dedisse guttura, secus ac militibus M. Alexandri, quos immaturis dactylis (in reditu ab expeditione Indicâ) strangulatos referunt, qui vel Palmam, vel illius Principis gesta describunt. In hôc gradu constituti nomen خَلَالْ *Chalaal* tam diu gerunt, donec ad perfectam maturitatem devenerint. Maturitatem verò accelerant Circii æstivi, venti supra fidem ardentes, & frequentissimè spirantes circa Caniculam. Quò illi æstuosiores spirant, eò citiùs omnes gradus decurri, sospitari fœturam, fructûs magìs dulcescere & maturiùs perfici, experiuntur palmicolæ; qui hos rebus suis secundos, suo licet corpori atque ceteris animantibus vegetabilibusque molestissimos ac perniciosos spiritus, junctis expectant desideriis. Nota, appellationem *Chalaal* interdum latiùs patere, & prædictis omnibus imponi gradibus, quibus facies

cies jam oblongior, olivæ ſimilis & dactylo genuina eſt. Menſe Auguſto, citiùs, tardiùs, dactyli matureſcunt, & hôc ipſo, depoſitâ priori, appellationem ſubeunt دمپس *Dumpàs.* (*Fig. 11.*) Matureſcunt verò non more ceterorum prunorum, quæ ſenſim totâ ſimul ſubſtantiâ molleſcunt, ſed primò acquirunt, putreſcentis inſtar pomi, maculam mollem, ut plurimùm in extremitate; quæ ſenſim proripiens, omnem ſubſtantiam crudiorem paucis diebus in dulcem pulpam convertit; Legendi tamen ſunt citiùs, ne productâ ad umbilicum mollitie, ſuo caliculo excidant, lapſuque ſpontaneo conquaſſentur. Hos Dumpaſios gula popularis maturis dactylis longè anteponit, fortaſſe quòd mixta partis crudioris durities cum pulpâ, bolum reddat commordenti gratiorem, vel quòd primi expleant pruritum appetitus, quem in has annonæ primitias vulgus dudum acuerat. Quin & conviviis ingeruntur virorum illuſtrium, inter antecænii, menſæve ſecundæ tragemata, loco non poſtremo proponendi. Eorum pars cruda ſuperficiem habet, cum nitore, quadantenus flaventem, carnem ex auſtero dulciculam, albam, duriuſculam, quodammodo farinulentam, ſiccam & friabilem; pars matura, pellucida eſt, mollis, dulciſſima, pro ſpeciei diverſitate, in rubeum languens vel rufa. Hâc facie, quâ ad maturitatem vergunt, excuſſi, in cumulos (quod ſuo loco docebimus) partiendi, & ſolaribus radiis exponendi ſunt, ut, reliquâ cruditate depoſitâ, inſolatione penitus emolliantur, & dulceſcant: quomodo omni graduum numero abſoluti & excocti, *Dactylorum* nomen ſubeunt, & à Perſis demum خرما *Churmà*, ab Arabibus تمر *Tamr* appellantur. Uſu tamen receptum eſt, eos recentes peculiari denominare vocabulo Arabico رطب *Ruteb*, quo ab antiquioribus diſtinguantur, quibus *Churmà* nomen commune eſt. Da-

ctylorum differentias recensebimus, expeditâ descriptione Spadicum, quibus innascuntur.

Spadix nudus, sexûs utriusque.

§. V.

Spadix superficiem habet glabram, nitoris expertem, coloris languidè punicei, qualis est culmi avenacei, substantiam obtinet levem, laxam, nervosam, ligneam, albidam & frondeæ costæ persimilem; figurâ scopas exprimit domesticas; nam & scapo constat & virgularum fasciculo. *Scapus* compressus est, ex pondere curvatus, pollicis crassitie, latitudine geminæ unciæ, in fœmella trium cubitorum longitudinis, in mare brevior, superficie, ut exaruit, striatâ; substantia, cùm fibris constet tensissimis, ex omni arboris parte maximè idoneam cedit restiariis, pro tomento, materiam. Pars ad palmæ longitudinem comæ infixa (recentis inquam & nondum adulti) carnosa est, nuclei substantiam & candorem obtinens, esculenta & vapidè dulcis, quæ & cruda populo servit pro cupediis, & à ditioribus pro condimento ferculis incoquitur; Ultra dictam verò mensuram amaritudinem contrahit, & paulatim indurescit. Nomen ei est پانیر نخل *Paniiri nachl*, i. e. caseus palmeus, nulli non Persarum notissimum: Scapus, ubi desinit, in *virgularum* sive *bacillorum* fasciculum, non simul, sed quodammodo gradatim, dissolvitur, masculus in densum & pedalis longitudinis, fœmineus in sesquicubitalem, rariorem & magis dispersum, illic maximâ florum, hîc dactylorum minori copiâ consitum. Bacilli sexûs utriusque sunt simplices, recti, flexiles, longitudinis inæqualis, culmi avenacei crassitie, imâ parte nudi & ad assem quadrati, in reliquâ flosculis fructibusve singulis inordinatè consiti, ad situm cujusque fœtûs alternatim & à brevi intervallo retorti, adeoque inæquales & excusso fœtu ab impressis vestigiis subasperi; fibris donantur exiliori-

lioribus, quàm in ſcapo, & à reſtiariis repudioſis. Spadices bacillos tenent rotundo numero computatos, ex maſculis maximi ducentos vel amplius, medii quinquaginta ſupra centenos, minimi centenos; ex fœmineis verò maximi centum, mediocres octoginta, minimi quinquaginta ſex; horum in claſſe plerumque tres quatuorve invenies, præter naturæ ordinem concretos.

§. VI.

De Dactylis in ſpecie.

Arboris fructus ſequuntur, videlicet *Palmulæ* maturæ, quas *Perſæ* خرما *Churmà*, *Arabes* تمر *Tamr*, *Dioſcorides* & *Galenus* φοινικοβαλάνους vocant, *Græci* eas Δακτύλους, & cum eis *Romani* Dactylos appellant, à figurâ digitorum, quos tamen minimè referunt. (*Tab. 2. Fig. 10. 11. 12.*) Potiori jure id nomen gerunt Dactyli Indici تمر هندي *Tamr Hindi*, ſiliquæ è ramis propendentes vaſtiſſimæ & à Palmâ heterogeneæ arboris, quæ eminus conſpectæ articuloſum digitum grandiorem, incurvum, accuratè exprimunt. Sunt verò phœnicobalani noſtræ, nimirum recentes, quas رطب *Rutèb* vocant, Palmæ mitis pruna, ut plurimùm glandium quercinarum figurâ, ſed iis ferè majora; pelliculâ veſtita tenui, pellucidâ, nitidâ, coloris in aliis ſpeciebus pallentis, in aliis lutei, rufi vel rubei, pro diverſo colore carnis tranſlucentis. *Caro* eis multa eſt, pinguis, pulpoſa, ſaporis vinoſi, dulciſſimi, oſſiculo ſuo laxè inhærens, intercedente membranulâ albicante, tenerâ, molli, & quaſi bombycinâ, in plures pelliculas dividuâ. *Oſſiculum* (*Fig. 13. 14. 15.*) ſolidum eſt, cornu inſtar tenax & durum, ſuperficie granis uvarum concolori, vel ex cinereo magìs minuſve dilutâ, interiori ſubſtantiâ ad ſimilitudinem nucis myriſticæ variegatâ; figura ejus quodammodo eſt turbinata, incurva, unâ facie gibba & æqualis, alterâ inſigni pulvinatæ figuræ

Dactylorū Oſsicula.

ræ ſulco in longum diviſâ. Facies gibba notabili cælatur lineolâ, tenui, per mediam longitudinem decurrente, cujus in medio punctum, quaſi umbilici, conſpicitur, albam fovens cartilaginem, quæ, ad mediam Oſſiculi ſubſtantiam penetrans, futuri germinis rudimentum eſt. Oſſiculi magnitudo plerumque ea eſt, ut tertiam totius ſubſtantiæ partem exhibeat; variat tamen pro ſpecie arboris & genio natalis ſoli. Arabiæ felicis dactylos, cujuſcunque nominis, pinguiores & minorum oſſium invenies, quàm Turciæ & Perſidis. In Oſſium viſceribus medullam talem non reperio, qualem ineſſe, ac terrâ emollitis eximi poſſe perſuaſum eſt *Rajo*, dexterrimo Angliæ & ingentis ſtudii botanico.

Dactylorum varietates. Dactylorum plurimæ ſunt varietates, à bonitate, figurâ, patriâ & diverſis accidentibus nomina ſortitæ. Quas inter primas ſibi ob ſalubritatem vendicant خُرّمَا سَرّک *Churmà Serrèk*, dactyli coloris rufi & exiguæ magnitudinis. Sunt enim ad coquendum faciles, alimentum præſtant copioſum, laudabile, & omnis expers culpæ excitandorum flatuum ac torminum, unde etiam ad uſum deliguntur medicum. Habent hoc inſuper ſingulare, ut ſine prævia inſolatione, ſecus ac ceteræ ſpecies, conſervari poſſint, ne aceſcant. Ob gratiam ſaporis omnibus antecellunt خُرمَا شَاهَانِي *Churmà Sjahunì*, id eſt, dactyli Regii, ita à præſtantiâ ſuâ dicti, & à *Plinio* quoque N. H. Lib. 13. cap. 14. laudati, ſuaviſſimam obtinentes ſyrupi aromatici dulcedinem, & auream claritatem ſuccini. Magnates hoc genus dactylorum menſis ſuis arrogant, quaſi ſibi ſolis natum, & cellas penarias iisdem tam recentibus, ſive crudis, quàm poſt inſolationem conditis (ſyrupo ex caryotis ejusdem generis expreſſo) ſolicitè inſtruunt. Hos in ordine bonitatis excipiunt: à ſincerâ dul-

dulcedine خرما شكّري *Churmà Sjekkerì*, à nucis Moschatæ figurâ & colore جوزي *Dsjausì*, à myrobalanorum similitudine (serotini valde) هاليلي *Halilì*, à flavedine زرد *Serd*, à jujubarum parilitate عنابي *Unabì*, à lithargyrii pallore مردسنكي *Mordasengì*, nuncupati; tum perquam molles & pulpâ scatentes موصلي *Musalì*, & qui in arbore arescunt, longi, rugosi, non decidui جهرمي *Dsjehrumì* dicti. Nec postremi sunt, quibus à provinciis & loco natali nomen impositum est فارسي *Faarsì*, جهاني *Dsjihanì*, مكّي *Mekkëì*. Accedunt his septem Basrensium prosapiæ insigniores, per Arabiam desertam decantati nominis, quas hîc, velut exoticas, omittimus. Inter dactylos mediæ notæ à Persis numerantur خوش گوار *Chuusj gowaar*, فلكان *Falakuun*, نارجيلي *Nardsjilì*, ميوهي *Miwahì*, سلوني *Seluunì*, محمودي *Mahhmuudì*, خارو جمال *Chaarù Dsjemaal*, خارو دريائي *Chaarù Derjaï*, كونكرد *Kuungìrd*, خوش خوار *Chuusj chaar*, پيارون *Pijaruun*, وندولالي *Wandulalì*, رشت و لشت *Resjt* vel *Lesjt*, زاهدي *Sahidì*, & plures alii, in diversis provinciis diversis insigniti nominibus; quorum à recensione abstinemus, ne Relatio in longum & inutilem excrescat Catalogum.

RELATIO VI.

Palmæ hiſtoria naturalis & œconomica; ſive de Palmæ fœmininæ imprægnatione, & ratione tractandi Dactylos.

Modus imprægnandi Palmas fœmininas.

§. I.

Examinatis Palmæ, cùm partibus integrantibus, tum fructibus, liberiori pede ad reliquam tranſimus hiſtoriam: cujus vel ex primis, atq; plena res digniſſimaque admirationis eſt modus Palmas fœmininas fœcundandi. Habet id, tot popularium, Perſidis, Arabiæ, Ægypti, nutrix inter plantas ſingulare, ut, animalium exemplo, mari, ſtato tempore miſcenda, atque ſinguli ejus uteri, quaſi conjugali coitu, impr̃ægnandi ſint; ſecus omnia ſua, quæ in lucem recens prodiderat, fructuum rudimenta, indeclinabili abortu, dimiſſura; abortu inquam, non modò poſſeſſoribus, ſed ipſis provinciis calamitoſa: Quandoquidem ex meſſe dactyliferâ populi illi ſuſtentare vitam non minùs debent, quàm noſtrâ gens ex frugiferâ; quâ irritâ, declinari fames à multitudine nullo conſilio poteſt. Memini, ætate noſtrâ accidiſſe, ut Turcus *Baſrenſi* urbi & territorio (ad oſtium Tigridis) iruptionem decerneret: quam Princeps ſolo repreſſerat conſilio, ad primum hoſtilis adventûs nuntium delendi omnes palmas maſculas, quarum excidio frugiperdæ fœminæ obſidioni & moræ hoſtium ſubſidia negaturæ ſint. Eruditus de conſilio hoſtis jam repedare cœperat, cùm tardatâ executione (quæ & ipſis incolis calamitoſa foret) præpes revocatus, propoſitum antevertit, excuſſôque Dominô, pænas negligentiæ petiit. Palmicolis igitur incumbit, ut impræ-gnandis arboribus quotannis impendant operam, ſiquidem

dem in se redundare annonam cupiunt. Modus procedendi hic est: Spathæ masculæ, incluso tumentes flore & ad thalami consortium maturo, sub finem Februarii ex arboris fastigio extrahuntur: quibus in longum dissectis eximuntur spadices, flosculis nondum oscitantibus, sed in unam massam compactis conferti. (*Vide Tab. 2. Fig. 3.*) Hos protinus in surculos, sive bacillos, spadicibus fœmininis inserendos, divellunt, quantum quidem fieri potest, in bifurcos, quoniam hâc formâ commodiùs usui serviunt. Bacillos alii amant recentes, atque illico insinuare spadicibus, si qui jam lucem nacti sunt; allii eos priùs exsiccant, & in Martium usque mensem custodiunt, quò, hiantibus uteris ad unum omnibus, insitionem uno actu & operâ instituant. (*Fig. 16.*) Flores, an maturi connubio & quando eximendi sint, explorari debet compressione spatharum, quæ contrectatæ, si nullum produnt sibilum, nondum perfecti nec eximendi sunt; si cum sono renituntur perexiguo, maturi sunt & sine dilatione solvendi: quoniam sic modicè rigescunt, & tantillum clausi sunt, ut pollinem (quodammodo ex ætate humentem) fovere sine dispersione & jacturâ possint, dum insinuentur & arescant, in solo enim polline omnis fœcundandi virtus residet; si verò spathæ digitis resistunt cum strepitu insigniori, tunc flores jam nimium rigent & patent, nec ad usum ampliùs idonei sunt, quia solâ clausi astrictione vaginæ suæ, quâ soluti, sive id manu anatomicâ, sive spontaneâ eruptione fiat, caveri nullâ ratione potest, quin pollinem in auras uno impetu explodant. Addo, quod mireris, excisis hôc statu spadicibus, omnes flores unâ nocte omnes defluere, cùm tamen in arbore relictis ad mensem integrùm remaneant, polline quamvis, adeoque omni virtute, destituti. Ad arefaciendum requiritur, ut masculini spadices procul morâ exsolvantur involucris suis, tùm in suspendendas simul divellantur particulas, quàm primùm

Uuuu 2 spa-

ſpathæ ex arboribus evulſæ ſunt; ſecus enim, ſi in iis compacti latuerint ultra diem naturalem, floſculi ambuſtione fœdati & macidi ad unum omnes decident, polline eorum pariter ambuſto & ſordeſcente. Parem jacturam ſurculi percipient avulſi, ſi alicubi acclinent, ne aura eos undiq; ambire poſſit: quod ut caveatur, ex funiculis obſcuro loco & in ſeriem ſuſpendendi ſunt, ita ut ſingulis ſpatium intercedat inane. Taliter exſiccati ad præſentes thalamos apti ſunt, & in annum poſterum, ſalvâ virtute, aſſervari poſſunt. Fœcundandi efficacia in eo poſita eſt, ut rudimenta fructuum ſeminali floſculorum polline vel ejusdem ſubtiliſſimis & inſenſibilibus particulis perfundantur; quod ut eveniat, furca una florida medio ſpadicis fœminei racemo per transverſum infigitur vel intexitur, (*Fig.16*) ita ut evelli procellis non poſſit, ſed aliquandiu infixa retineri, dum omni depoſitâ virtute, embryonum rudimenta requiſitum vigorem adepta ſint. Hic actus peculiari decantatur phraſi اَنْبَار دَادَن *anbaar daden*, i. e. implere ſeu conferre plenitudinem. Inſitionem quandoq; iterant cives deſertorum, nihil ſuarum partium omiſſuri, quo conciliare annonæ poſſint augmentum, & novercalis ſolii detrimentum compenſare: quaſi ſatietur Venere, cui cum Cerere & Baccho non convenit. Reliqui Perſæ & omnes Arabes unicâ acquieſcunt inſitione ritè celebratâ; ſuperfluam ajunt alteram, & pro ſoſpitandis fructibus nil quicquam amplius conferre. Imprægnatio quoque ultronea contingit ſine ſtudio & manu cultoris, translato per aërem polline ex palmâ floridâ, non procul extante à fœmineâ. Videmus, toti palmeto cum virgas diſtribuunt, eas omnes haberi inſuper, quæ marem proximè circumſiſtunt, ex floribus halitum ultro ſuſcepturæ. Quid, quod orbum curatore nemus fœcundari univerſum poſſit ab unicâ Phœnice floridâ, ſi duntaxat vario flatu ſeminale pollen

juſtè

justè circumferatur: nam perinde est, quomodo pertingat, seu vento appulsum, seu manu immissum, sive etiam ore afflatum; prout *Theophrastus* H. Pl. L. 2. cap. 9. idem affirmat, & quisque æquiore animo crediderit, quàm si cum *Plinio* N. H. L. 4. c. 2, *Justino* Hist. L. 44. *Silesio*que Poëta Lib. 3. referamus, equas in Lusitaniâ afflatu inanis venti pullos concipere. Enim verò, cum plena res aleæ sit, fœcunditatem exspectare ab aurâ, quod eadem, si adversa, virtutem pollinis rapere aliorsum & dissipare possit, si secunda fuerit, sæpè imminutam & imbecillam deferre: inde in negotio tantæ expectationis palmicolæ tutissimam ingrediuntur fœcundandi rationem, & ipsâ manu spathis singulis singulos flosculorum surculos inferunt, quod hos teneriora fructuum rudimenta virtute suâ, & spem felicis annonæ, nunquam destituisse, longâ ipsis constet experientiâ. Creditur idem flos sospitare fœturas quoque ceterarum arborum, & pronas in casum restituere efficaci effluvio; quapropter illum multi malis aurantiis citreisq; inserunt; quô verò effectu, penes inserentes judicium sit. De fructu palmeo res extra dubium est; unde quibus masculæ deficiunt arbores, iis aliunde flores petendi sunt; Deficiunt non semper ex incuriâ cultoris, verùm aliquando ex peculiari soli natalis indole, masculinas non sufferente, quicquid colendis operæ impendatur. Testes sunt, ut loca alia, ita præ ceteris, فَرْخَانَادْ *Farchonaad*, Caramaniæ pars, quæ eam ob causam nemora non colit alia, quàm sexûs fœminei. Transferendi autem sunt cum virgulis legitimè exsiccati, ne in viâ fraceant, & probè obvoluti, ne ab aëre virtutis patiantur detrimentum. Parvi constant: integri spadices, ut carissimi sunt, unico شَاهِي *Sjahì*, seu imperialis sextante; ubi vero proventus uber est, viginti eodem pretio veneunt. Atqui hic palmas imprægnandi (sit verbo venia) modus & ratio est, pene similis rationi

fœcundandi pisces: quorum ejaculata ova masculi aspersione seminis vegetantur; nisi satius sit dicere, *exhalantes è Florâ particulas, aliquod saltem prunulorum rudimentis robur tribuere, quô adversus defluvium firmentur.*

Modus tractandi Dactylos.

§. II.

A fœturæ historiâ, versandorum fructuum rationes videndæ sunt: (*vid. Tab. 3*) quomodo nimirū excutiantur, insolentur, exprimantur, conserventur, & si quid hic autumnus industriæ ampliùs requisiverit? Ab excussione ordientes, triplicis censûs dactylos, qui obstetricem admittunt manum, in stirpe nostrâ notamus, solo differentes gradu maturitatis: primi sunt, خلال *Chalaal* dicti, qui ad maturitatem inclinare, vel extremitate suâ maturescere incipiunt; secundi دُمْپَس *Dumpas* appellati, quorum mediam circiter partem maturitas occupat; postremi, qui integrè maturuerunt, ac nomine خرما *Churmà*, i. e. Dactylorum κατ᾽ ἐξοχὴν insigniuntur. Omnes autem triplicis ordinis dactyli unâ operâ arbori eximendi sunt, ne ultro decidentes conquassentur; hi, quia præmolles carpendi dilationem minimè ferunt, illi istique, quòd in lapsum proni, ad deciduam quoque classem biduo triduove transgrediantur. Verùm, cum præaltæ & immobiles palmæ se concuti non patiantur, scandere verticem oportet, &, lapsum anticipando, fructus deciduos ipsâ manu decerpere. Scansurus (*vid. Tab. 3. Fig. 1.*) tibiis in altum repit, à casu se muniens reste validâ, quâ tergo tenus sub axillis protensâ, finibus colligatis, unâ cum caudice laxè cingitur. Hanc restem, firmâ manu utrinque retentam, super pollices asperamve superficiem caudicis ejicit, subinde altiùs, seseque hoc nisu sublevando, comam assequitur. In eâ constitutus, quasillum longo adducit funiculo, quem alterâ extremitate femori alligaverat; adductum

1 *Dactylorum collectio.*

Tab. III. p. 711

Fig. 1

F 5

F 4

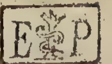
F 3

3

F 2

G. F. D. Brandshagen Sculp.

ctum dactylis, quocunque gradu maturuerint, manu decerpendis replet; repletum dimittit, à substantibus ut depleatur; rursum reducit, atque opus (crudioribus in arbore relictis) tam diu iterat, donec maturi cum maturescentibus amplius deficiant. Alii spadicibus comprehensis, dactylos motu excutiunt, (*Fig.* 2) quos sub arbore constituti expanso reti excipiunt: qui verò legendi modus saltem in palmis obtinet humilioribus, quia in altioribus excussione nimium disperguntur. Lectionem per autumnum singulæ palmæ binis ternisve vicibus subeunt, donec omnium exactio fructuum trimestris intra decursum absoluta sit.

Excussi indies Dactyli, secundum triplicem maturitatis gradum, seliguntur, in stragulis, ex folio palmeo textis, acervatim deponendi, (*Fig.* 4.) ut ulteriori insolatione (quæ illis pro diverso maturitatis gradu per biduum, triduum, vel longiùs opus est) excoquantur; ita primum in pulpæ colliquescunt mollitiem, mox eodem sole rursus spissantur magis magisque, donec corruptionis genium deponant evaporatione abundantis humidi; quo alioquin retento, conservari tam industriè non possent, quin brevi fracerent & acescerent. 2 *Insolatio.*

Conservandi triplicem observavi conditionem: aut enim post insolationem torculare & melliflui roris orbitatem passi, inculcantur utribus (*Fig.* 4) vel oblongis fiscinis, pro cibo plebejo; aut expressione emaciati, rursus aliquâ syrupi sui portione priùs irrorantur, quàm prædicta subeant receptacula; aut preli omnino expertes, alio insuper syrupo copiosè perfusi, in fideliis condiuntur, habituri locum inter obsonia ditiorum. Hos omnes, & quacunque lege aliâ conservati fuerint, Latini Medici amant appellare *Caryotas*, Græci φοινικο-βαλάνυς; his nominibus eos dstinguentes à siccis & rugosis dactylis, qui ex Syriâ Ægyptoque in Europam deferuntur, τραγήματα dicti ideo, 3 *Conservatio.*

quòd

quod proponi ſoleant inter cupedia menſæ ſecundæ. Horum (poſtremi generis) geminam varietatem reperio: Unam eorum, qui ex ſpeciali indole non ſunt decidui, ſed in arborum ſpadicibus exaruerunt; alteram, qui proximè ante maturitatem, dum eis خلال *Chalaal* nomen erat, decerpti, perforati, filoque ſuſpenſi, & de induſtriâ exſiccati ſunt. Malunt ad arefaciendum eligere prolem delicatiſſimam, ejus præſertim generis, quod ob ſaporis præſtantiam شاهاني *Sjahunì*, i. e. Regium nuncupant. Fiſcellæ, quarum memini, ſunt tetrapedalis longitudinis, ex agreſtis palmæ foliis ad ſaccorum formam & capacitatem contextæ; Texturæ genus vocatur جلّت *Dſjullèt*, quô & dactyli reconduntur, & ipſi utres induuntur pro tutamine. Utres ſunt pelles caprinæ, nonnunquam vitulinæ & ovinæ, ita conſutæ, ut recipiendis humoribus ſerviant: his butyrum, lac & caſeum, his oleum, aquam & vinum, ut cetera taceam, totâ Perſiâ Arabiâque circumferuntur, & in tabernis quoque exponuntur venalia, facie piloſâ aliquando introrſum converſâ, aliquando extrinſecus, prout diverſa contenta minùs permeare comperta ſunt.

4 *Expreſſio.* Syrupus huic populo magni uſûs & momenti liquor eſt; eum ut eliciant, palos requirunt orgyiæ longitudinis, qui, cum ligna deficiant, ex frondibus Palmarum nuper delapſis parandi ſunt: Hos, in orbem trium paſſuum diſpoſitos ſurrectosque, inſertis viminibus connectunt, ita ut efformetur crates, longa, cylindracea, quæ præſtare torcularis vicem in expreſſione valeat. Cratem hanc vocant چاك *Tſjaak*, quam, (*Fig. 5.*) cùm uſus poſtulat, ſupra declivem lapidem, tabulamve ſtatuunt, ſuffoſſoque pavimento, diotam ſyrupo excipiendo ſupponunt fictilem; fictilem dico, nam his regionibus vaſa lignea majuſcula nec dantur, nec climatis æſtum ſine ruptione perferunt: Tum

crati

crati insolatos dactylorum cumulos, quotquot capere potest, ingerunt; qui suâmet mole gravati, ac aliquot dierum æstu macerati (nam & hoc negotium in aprico peragitur) humorem plurimum transmittunt, & in receptaculum deponunt. Syrupum qui avariter expetunt, fune circumducto cratem arctiùs subinde constringunt, saxisque impositis profluvium extorquent copiosius. Ita melle suo penitus, vel majori parte exuti reconduntur in receptacula, quibus possint asservari. Toties autem crates replendæ, & expressionis labor iterandus est, donec palmulæ, arboribus subinde excussæ insolatæque, torcularis vim omnes expertæ fuerint. Basrenses Arabumq; ceteri, quibus amplior palmarum & annonæ copia est, compendio rem expediunt. Nimirum, torcularium loco cameris utuntur subdialibus, desuper patentibus, pavimentô contabulatô vel gypsatô, parietibus cæmentitiis, quibus intus ramalia opponunt, ne impuritas officiat. His omnem dactylorum molem, quanta satis insolatione emollita est, unâ operâ inferunt, & confluentem ex iis syrupum lacu subtus factô excipiunt; sique is parcior pro desiderio effluat, aquam ferventem superfundunt, quâ dulcedinis spissitudo magis eliquetur. Eliciendi modus est alius monticolis usitatus, quibus Ceres invida palmæ negat proventum: Dactylos, tergis asportatos asininis, & palmicolarum prela jam dudum expertos, contundunt, mox aquâ percoquunt copiosâ, donec solvantur in pultem; quam, abjectis sordibus, coquunt ad spissitudinem syrupi: sed qui bonitate neutiquam respondet illi, qui ex cratibus funditur. Hunc frustra expetunt: quòd vasis recondatur fictilibus, qualia iter per anfractus rupium haud suffert. Quandoquidem utribus pelliceis (prout hôc cœlo liquores solent) asservari non patitur, sine saporis detrimento. Dulcium verò intaminatam suavitatem mirè attendit œconomia Persarum & Arabum, & in palatis demulcendis quàm

 sati-

ſatiandis majorem curam agit. Syrupus dulci pinguedine butyri vices, embamma, obſoniorum condimentum, & ut multa complectar, tantum præſtat menſis utriusque gentis, quantum, ſi ipſos dactylos excipio, cibus ullus præterea.

§. III.

Palmeæ meſſis facilitas.

Hi ſunt palmicolarum in meſſe, ut ſic loquar, dactyliferâ, luſus magìs quàm labores, neutiquam cum noſtratium agricolarum infinitis occupationibus comparandi. Heu ilias hîc laborum! dum agros effringimus, ſubaramus & reſulcamus; dum occamus & liramus, runcamus & reſarrimus; dum, ne ſementis contabeſcat, marga & fimus inferenda; ne ſuffocetur, lolia eradicanda; ne abſumatur, volucres & quadrupedes arcendi ſunt; quin, quod nullâ arte caveri poteſt, à limacibus, muribus & inſectis damna & excidium verenda ſunt; dum & pluvia, ſiccitas vel qualiacunq; cœli phænomena nunc expectanda, nunc metuenda veniunt; quibus omnibus exantlatis, in ipſa ſæpe meſſe, ex tempeſtate calamitas ingruit, quæ omnem cultoris ſpem atque operam peſſundat. Taceo frumenta flagellandi, vannandi, cribrandi, molendi atque ceteros laborum articulos, quibus toto anno Europæi fatigamur, ut ſolum obſonii vehiculum obtineamus Panem. Secus ſentias de ambroſiis dapibus Perſarum & Arabum; hæ gratis omnino & ſolo almæ naturæ munere conferuntur, absque præviâ ſeminis jacturâ, absque aratro & labore: niſi fortaſſe excuſſionis & expreſſionis negotium laboris nomine tibi veniat; negotium ſanè tam leve, ne ſudorem moveret, niſi excuteret canicula: quam tamen natio, iteratâ corporis loturâ, umbrâ, otiô, confabulationibus, ludis, temperare, ad voluptatem usque, didicit. Sunt tamen qui palmeta inhabitant in anguſtis convallibus conſita; non inficior, hos fortunam premere graviorem, & anno-

næ

næ collectionem ob perferendos calores molestissimam; quandoquidem illuc venti, qui auram temperent, nulli penetrare possunt, &, qui penetrant, in vortices aguntur ex rupium, quas feriunt, dorsis, ardore imbutos intolerabili. Quid his consilii? Relictis Laribus ad monticulos & loca edita plurimi confugiunt, & structis inibi, quæ à sole præsidio sint, umbraculis & tuguriolis, operas persequuntur. Quod hîc lubentiùs faciunt, quàm in squalidis palmetis, utut ascensu difficili fructus ad insolationem & torcularia indies transferendi sint: ut nihil dicam de aquæ & fontium defectu in collibus, quorum tamen præsentiâ mirè delectatur natio, & carere ad corporis lavationem æquô animô non potest. Umbracula illa nullô fabricantur artificio; satis est conducere ad radios solis arcendos. Pleraque constant ex fulcris quatuor, ad totidem passuum distantiam in quadratum oppositis, quibus desuper incumbit operculum planum, ex foliis palmæ crassè coagmentatum; latera auræ spiranti patent, storeâ illi parti præfixâ, quæ soli adversa est. Tuguria parva sunt & levidensia, ex eâdem constructa materiâ, nimirum ex ramalibus plerumque palmeis. Atque his obiter de dactyliferâ felicitate dictis, ad seriem historiæ revertimur. Palmarum cultores, sicut occasioni rivulorum & irrigationis obsecuti, non promiscuô locô sylvulas suas condidêre: ita benigna Ceres haud æquâ adeo manu singulas beavit provincias, ne locorum adstricta genio, alias palmis cumulaverit, destituerit alias; si modo destituisse dicenda est, ubi finitimarum fœcunditate inopiam compensat, quæ vel ære, vel opportunâ suppetentium rerum permutatione, levari potest. Videas territoria, quæ ubertate palmarum usque adeo luxuriant, ut cives laboribus impares partiri cum peregrinis annonam & colligendi operam debeant. Inde evenit, steriliorum locorum incolas stato tempore ad fructifera hæc nemora concedere, ut exhaustis vivendi

 sub-

ſubſidiis penuaria ſua novâ annonâ impleant, & inopiam natalis ſoli alieno proventu ſublevent. Nec tantùm turba inops adeſt ad mercandum, ſed vel major hoſpitum numerus, datâ Penatibus veniâ, æſtivandi cauſâ accedit; huc ab umbris, aurâ & fontium deliciis invitata, illinc depulſus ab igne imminentis Syrii, atque pluribus inſuper ærumnis, quæ limites patrios per æſtatem occupant. Has inquam ærumnas propoſitum nunc eſt recenſere; tum ipſius ad palmeta profectionis, commorationis & reditûs circumſtantias perſequi, eâ quidem fide, quâ illas in ejusdem ſtadii decurſu enotavi.

RELATIO VII.

Peregrinationes ad palmeta.

Introductio.

§. I.

Annuas ad palmeta profectiones nulli popularium frequentiores inſtituunt, quàm quos æſtus cœli æſtivare domi ſuæ non permittit; quales cum primis ſunt accolæ Sinûs Perſici, à سِنْدِي *Sindi*, usque ad بَصْرَة *Baſram* Arabiæ. Toto autem littore non ſunt, qui cœlo utantur tam incommodo ac ſibi infeſto, quàm incolæ urbis غَمْرُون *Ghamroon*, vel ut ea rectiùs ſcribitur كُمْرُو *Gumrù*, vel ſi nomen placet recentius بَنْدَر عباسي *Bendèr Abaſi*, i. e. Portus Regis Abaſſi, à reſtitutore ſuo ita dictus. Hæc, quæ me nunc tenet, urbs, ſita eſt in littore, ſub elevatione Poli 27°. 30′. à tribus paraſangis oppoſita urbi ac inſulæ هُرْمُوز *Hormuus*, vulgò *Ormuus*, quæ olim florentiſſima Regum Kirmanenſium ſedes, proſtrata nunc atque diruta jacet, ſolo militum præſidio habitata, cùm, ex occaſu ejus,

urbs

urbs nostra ortum & incrementa sua duxerit. Ædificiis adornata est ignobilis structuræ & sine ordine locatis; hospitum verò frequentiâ, civium multitudine, mercium undique appulsu, velut ad australem Regni portum inclyta; emporium inquam totius provinciæ Ormusiensis, quæ hodie جرون *Dsjeruun* & جرنات *Dsjerunaat* appellatur, ab Afris, Arabibus, Indis, Persis, Armenis, Europæis habitatum; maximam civium partem constituentibus Multhanis, sive Benjanis, gente Indorum omnium humanissimâ ac religiosissimâ. Mireris, quàm hæc populosa civitas per æstatem ab hominibus inanis ac desolata jaceat; dum ne centesima pars civium in eâ videre ardentem Caniculam sustinet, imminentem veriti ceu vitæ pestem, ut, qui in hoc purgatorio æstatem remaneret, ne mendicum quidem, vel quemcunque suæ spontis hominem nullô præmiô induxeris: Saltem ampliori domui custos immanet verna, vel libertus aliquis senex, vel anus serva, quam, ne ex climate contabescat, ante mediam caniculam redux excipit vetula alia. Soli, quod mireris, Belgæ, qui Illustri Societati hîc à commerciis sunt, littus non deserunt, sed sævienti cœlo vigorem ætatis ac genitale robur corporis pertinaciter opponunt; nihil territi molestiarum iliade, cum virium dispendio quotidie absorbendâ, nihil feretris sodalium, quos æstivo ardore detritos atque enervatos, quævis deinde febricula exanimabat; nec civium exemplis cauti, qui licet injuriis cœli patrii ferendis aptiores nati sint, maturô tamen profugio se subducunt, ut گرمسیر *germesiir*, (sic vocant terras immodicè calidas) cum سرحد *serhèd*, (sic mansiones ætheris temperati) commutando, valetudini ac vitæ suæ consulant. Quibus verò bene valere jussis, iter ego cum civibus ad palmeta nunc proferam, si prius formidandas fugæ & profectionis causas,

 quas

quas ipse olim ad fastidium exantlavi, tum popularem proficiscendi rationem atque his annexa, exposuerim.

Causæ urgentes discessum ad palmeta.

§. II.

Primates loci, (Archisatrapa, officiales & principes mercatores) quos non penuria ad palmeta, sed æstivus squalor transire ad æstiva monet, alii ad urbes contendunt mediterraneas, opibus & vitæ deliciis instructas, quanquam distantissimas; alii in propiores montium recessus algidos & aquosos refugiunt, non minùs hîc cum familiâ commodè, quamvis sine luxu, moraturi. Circo hominum maximo cura peni & fortunæ modulus metam profectionis ad palmeta constituit; quæ, etsi non æquè mitigandis caloribus apta sint, quòd & aquam parcè, & umbras rariores præbeant, quin & ventis æstuosis obnoxia sint; hospitem tamen suum minimo sumptu alunt, & sine magnis viatici expensis recipiunt; quippe octiduô, si longissimè, ab urbe remota.

1. Peregrinationis Verno tempore commoditas.

2. Febres Vernales.

Ad auspicandum iter aura commodior est mensis Maji: nam hæc tanto calore nondum æstuat, ut oriente ac declivi die iter capessi non possit sine molestiâ. Melius sibi consulunt, qui iter primo Vere instituunt, & sic Majum atque Aprilem anticipant; quandoquidem infelix solum malignis & arsenicalibus, ut sic loquar, spiritibus, quos hoc tempore excludit, aërem contaminat, illinc à boreali jugo montium, *Ginau* & *Geruun*, quod littori à quatuor parasangis opponitur, hinc ab accumbente australi aurâ, velut claustro, cohibitum, ne difflari possit. Cui eodem tempore accedit præceps à frigore, non vehemente quidem, sed peracuto, caloris incrementum: quæ pernix & perniciosa varietas, aëris vitio sociata, humores corrumpit, & febres gignit acutissimas, paucos intra dies tragicum ludentes in scenâ humani corporis. Præterea, mancipes Ver adultum evocat, ad palmarum conductionem, nunc more solito insti-

3. Palmarum con-

inſtituendam. Fructus enim in ſtatu conſtituti, quem *ductio neceſſaria.*
خارك *Charèk* vocant, diſcrimen amplioris defluvii jam evaſerunt, dum nulla adhuc de expectatâ pinguedine præbent argumenta; quò minùs in contrahendo elocantis juxta & licitatoris ſuſpenduntur animi, de damno ſecuri, de fœnore incerti. Nec tacenda eſt Laribus hoc tempore ingruens victûs inopia, præſertim aquæ potabilis. *4. Defectus aquæ potabilis.* Sola hæc locum habet in Oeconomiâ gentis, procul vinô, cereviſiâ & omnibus inebriantis liquoris ſpeciebus relegatis. Aqua autem illa non ſaltem paucitate ſuâ civem deſtituit, ſed pravitate etiam perdit bibentes, niſi aliunde, quod ditiores curant, tergis camelinis advehatur. Fallunt Lectorem Geographorum tabulæ, in quibus & littus hoc, & Perſia mediterranea multis fluminibus pingitur: re ipſâ perennia utrobique reperies pauciſſima, inter ea vero nullam præter Araxin, quæ aquam potabilem mole aliquâ in Sinum deferat; nec hæc tamen usque longo tractu, quo à loco antiquæ Perſepolis deceſſerat, (ubi noſtrates eam بند امير *Bend Emiir* vocant, à cataractâ conditoris Emiri Chani) ab adulterio admiſſæ ſalſuginis incorrupta permanet. Cetera flumina, quæ Perſidem, ſive Perſiam auſtralem, irrigant, (de dulcibus loquor) brevi, quàm à montibus devoluta ſunt, in agros derivata extabeſcunt, & ad ſalum neutiquam pertingunt. Hunc naturæ defectum ſupplere ſolertia hominum anniſa eſt, non puteis, nam & hi plerumque ſalem ſapiunt, ſed amplis & in terræ gremium demiſſis cellis ampliſſimis, deſuper fornicatis, in quibus anniverſarius imber mediâ brumâ depluens confluit, & in viventium uſum aſſervatur. At, hæc cœleſtis unda, hôc innubi & minùs pluvio æthere, raris vicibus demiſſa, fauces iſtas vix replet; tum etiam per nitroſam terræ ſuperficiem dum fluit, ſale ſordibusque

variis

variis inquinatur: unde evenit, eam hôc tempore vel penitus deficere, vel, ſi quæ in fundo reliqua eſt, muriam ſapere,& ingraveſcentem cum æſtate ſitim neutiquam re-
5. Dracunculorum generatio. ſtinguere. Adde, eandem in fundo abundare ſeminali materiâ, ex quâ Dracunculi, ſeu lumbrici tenues, immanis longitudinis پیوک *Pejuuk* dicti, bibentium innaſcuntur muſculis, cum virulento ulcere exterminandi. Cui quidem morbo non æquè facilè obnoxii ſunt, qui tempeſtivè recedunt, quàm qui circa littora remanentes, ſanguinem ſuum pravâ illuvie magis contaminant. Tantum autem abeſt, ut effugiô dracunculos evitaverit, qui ejusdem ſemine jam imbutus eſt, ut potiùs in alieno, & præſertim gelido, climate, majori & longiori ulceris & tardiſſimè maturantis tabi incommodo decubiturus ſit, non ſine incurabili remanentis fiſtulæ periculo, ſi ab imperito tractetur. Fateor tamen, conſtitutum extra tantas ardoris, qualis hìc ſævit, moleſtias, majori patientiâ & virium robore armari, ad dolores & incommoda, dum ſanetur, perferenda.
6. Cibi inopia. Altera, quæ multitudinem premit, inopia cibi eſt. Promptuaria quippe ſua patres familias annonâ ſolent inſtruere, calculô temporis, cui ſufficiat, nunquam longiùs productô, quàm in menſis Junii decurſum: quo inſtante, annua redit difficultas cellæ penuariæ, vix interdum ſufficiente ſibi pro viatico.
7. Æſtivus calor. Omnium verò moleſtiarum, quas cives fugiunt, caput eſt ipſe calor æſtivus, ultra humanam tolerantiam, præſertim ſub Sirio, intenſus. Nemo unquam tam fuit robuſti corporis, quin ab iſto hoſte noxam paſſus ſit, ſæpè etiam à meridianis radiis interitum. Id mihi *Gamroni* innotuit exemplis plurimorum, quos geminâ æſtate (unâ quidem me præſente) Libitina ardens rapuit. Non piget ex utrâque æſtate quædam inſerere. Miles Batavus ex vireto *Nabam*, quod una hinc leucâ poſſidemus, circa meridiem rever-

versus, ad *Martham* (id œnopolæ nomen est) divertit: quâ vix dum salutatâ, de vertigine querens, animo delinquit, antequam opifer comparerem, extinctus. Eadem limina, paucos ante dies, ingressus juvenis Anglus, commerciorum scriba, cum per suburbanos campos festinanter ambulâsset, inopinatò exanimatus est. Par fatum diverso tempore duos sub ærumnâ prostrabat bajulos nigritas; cùm pridiè ad onerandam navim rure, ubi æstivabant, cum sociis revocati, ægrè comparuissent. Epibatarum unus ex decursu sitiens, admotâ gutturi amphorâ, sub amystide exspirabat; alter, ab apricatione lassus, cum somno requiem capiebat æternam; tertius ab usu balnei frigidi (in prædicto viridario) asininô tergô redux, præceps exhalavit animam. Gubernator Provinciæ, quòd abitum tardâsset, ex sequiori sexu septendecim (sed antè infirmatas ex squalore recens extructi palatii) in itinere amisisse dicitur. Ipse, cùm propediem secuturus esset, duas conjuges, quas sibi comites retinuerat, cum socero uno domi suæ amisit; contractâ pridie ex balneo frigido febriculâ, leviori, uti dicebat; nam vocatus ego, in agone esse indicavi, quas ipse seriò ægrotare non credebat. Nec brutis parcet ignitus aër, equis hôc sidere hîc retentis persæpe visum adimit, quem tamen restituit bruma subsequens. Canes, quorum firmitatem proverbiô ludimus, ex solari radio in gyrum actos protinus exspirâsse bis vidi. Solis asinis & camelis Persicis Salamandrorum genius est, & naturalis quædam firmitas ardentem Sirium sine damno ferendi. Circium his malis annumero; ventum, nescio ex quâ vocis derivatione, بادِ سامور *baadi samuur* dictum, qui horis pomeridianis, velut ex orco pulsus, hôc cœlo flagrat, vitæ animantium usque adeo inimicus, ut ruri correpta aliquando suffocet; incertùm incolis, malignitate etiam, an solo ardore. De siti & faucium siccitate per-

8. Venti ardentes.

9. Ardoris

comites sitis, sudor, exanthemata. perpetuâ; de immodico per corporis ambitum, non stillante, sed pluente, præsertim inter bibendum, sudore; de scabiosis exanthematis, quæ acri saniè axillas, femora & partes ob honestatem reconditas excoriant, deque ceteris non dicam afflictionibus, tanto calori sociis, quæ vel solæ hinc te ad antipodes fugaverint. Ejusdem genii sunt Ulcuscula, quæ furunculos vocant chirurgi. Dirè, hæc mala seges, humana corpora, non omnium tamen, nec omni æstate, excruciat; & quod pessimum est, manu tractata chirurgicâ, numerosiori prole per totam sobolescit corporis superficiem. Uni ego architalasso nostro in perparvo & maligno corpore furunculos numeravi ampliùs centenos, quibus indies pertusis, accidere mihi visum est, quod de *hydrâ* poëtæ referunt: nam paucos intra dies, quasi sub cuspide succrescentes, trecentesimum numerum, atque omnem supputandi rationem confusâ multitudine excesserunt. His autem sordibus & sudoribus nullum remedium est magis proficuum, quàm patientiæ. Qui pertæsi stolam, quâ induebantur, aquâ subinde humectabant, vel diem fallebant in cisternis aquâ mersi, illi exstincto vitali igne, vix annum supervixerunt. Furunculorum grata est accessio demorantibus, velut beneficium naturæ Pancraticè valentis; nam à graviori morbo sospitant possessorem, imprimis à contagio febris & dracunculorum, illo brevissimo sed ferali, hoc longo & fœdissimo: fortassè internâ causâ declinante ad superficiem. Conjectura in proclivi est, si hos sanos & felices prædicamus: qualis sit conditio eorum, qui in hoc orbis ergastulo ægri vel miseri dicendi sunt! *Ab insectis insidiæ.* Ab insectis etiam, si interdiu pax est, noctu tamen tuta non datur quies, ab æstu fortasse irritatis in rabiem. Nocent in campo phalangia, domi dormientibus scorpiones, utrobique vespæ acutissimo armatæ veneno: hæc pessima progenies ab urente sole cohibita, primô diluculô ad prædam evolat, muscarumque sociata

ta

ta turmis dulcem expugnat dormientibus somnum, quem aurora, mater benigna roris gelidi & præter cœli Asiatici indolem hoc loco innocui, gratiosè indulgebat. Scias enim hâc anni parte dormire neminem nisi nudum posse sub dio, dempto omni papilione, aut, quod cœlum & rorem arceat, velamento quovis levissimo. Quem in finem domuum summitates ubique superficiem referunt planam & pavimentatam, in quam ex interiori parte ad requiem capessendam per scalas ascenditur. Taceo turbatores somni, glires noctivagos; taceo, quæ vestes comminuunt depositas, tinearum perniciosum genus; taceo albas, quas vocant, formicas, verendum mercatoribus insectorum genus, quod vel unâ nocte integra mercium volumina destruit; taceo quamcunque aliam possessionum magis, quàm corporis perniciem, demorantibus molestam. Pro complemento habes fœtorem, qui ex arescente algâ, & holothuriis putrescentibus emanat; nam utrumque excrementi genus ab undâ maris, mirè per caniculam exuberantis, in littora copiosè propellitur: cujus teter spiritus, velut Typhonis è specu halans, perniciem cerebro & commorandi tædium nulli non demorantium inducit.

Fœtor ex sordibus marinis.

§. III.

Peregrinatio.

Peregrinationis hæc sunt antecedentia. Vicinæ vel cognatæ domus, in itineris societatem coëuntes, accersitis camelariis, de vecturâ rationem instituunt. Rarenter cum his pactio fit pro universo itinere; usitatiùs ita contrahitur, ut indies solvatur pro camelis singulis circiter uncialis: posteriori pacto paulò tardiùs, priori citiùs, ut veredariorum astus est, iter absolvitur. Proximo quo vacat die, jumenta omni onerantur domesticâ possessione; sed quàm speciosâ! utribus, hydriâ, fiscellâ cibo refertâ, fuso, girgillo & storeis: scruta adesse alia non memini. Utrinque ad clitellas alligatur cophinus cum catis &

 libe-

liberis, quorum capita, quod lepidum aſpectu eſt, duo aut tria promicant. Aſſerculus, clitellis per transverſum affixus, juxta conſidentes recipit mulierculas duas vel tres, quæ infantes, quos lactant, ſinu complectuntur. Herus ipſe, canis domeſticus & filii, ſi qui ſunt adulti, iter pedes occipiunt. Abducendis ægris & nobiliorum fœminis arculæ ſerviunt, quas كجابه *Kadſjabah* vocant (*Figuram vide Rel. 9. §. 4.*) ſingulæ ad ephippii latera affigendæ. Ad caveæ normam fabricatæ ſunt, pannoque obductæ, ut in iis latitare ſinguli inſidentes poſſint. Has invenit magnatum luxus & zelotypia, ut gynæcea ſua in iis circumducenda occultare ab hominum intuitu poſſent. Nam ſuevit polygama hæc & mire ſuſpicioſa in amore natio peregrinari cum luxuriæ apparatu, ſæpe ultra poſſeſſionis modulum. Cameli unius ſunt in dorſo tuberis, dromedarii dicti, ſed minores & alius genii, quàm quos alit Perſia borealis; hi ſunt cœli ferventis, illi impatientes frigoris, ſed aptiores nati ad perferendam in deſertis inopiam. Camelos duplicis gibbi in regno non vidi, præterquam quibus Bactriana merces ſuas, & Legatos mittit Tartaria. Adornati ad iter, per ſeries copulantur, ita ut ad antecedentis ephippium firmetur lorum proxime ſequentis, ex cujusque nare perforato propendens, donec ſepteni, nonnunquam ſeni aut quini omnes, connexi fuerint. Copulata hoc numero ſeries camelorum propriô gaudet nomine قطار *Khathar*; quemadmodum tota illa jumentorum turma, nomine قافله *Khafileh*, & univerſa iter facientium ſocietas كاروان *Karawaan* appellatur. In deductione ſingulas ſeries ſinguli præcedunt pedites camelarii, manu ducentes primi ſemper cameli retinaculum, cujus ductui & ceteri obediunt, narium funiculo laceſſiti; Dum interim ductores cantilenam aliquam ſylveſtri modulantur

tur gutture, qua tardipedes pecudes excitare, & gressus quodammodo dirigere satagunt. Per hos ordines pauci quoque discurrunt velites asini sine habenis aut capistris; quibus sarcinas suas saccosve penarios pedisequi imponunt, aut ipsi, cum fatigantur, per vices insident. Diætæ incertô mensurantur horarum spatio, quoniam stationes definiendæ sunt locis ad pernoctandum idoneis, i. e. aquâ dulci à naturâ instructis. Progressus & lentis incedit gradibus, & paucis tamen horis ipsa diæta absolvitur; ita, qui ante crepusculum demigrant, stationem proximam profundâ assequuntur nocte; aut ortâ non pridem luce, si secundâ, tertiâve vigiliâ discesserint; ex quo diætarum brevitatem nullo negotio conjicias. In stationem ut deventum est, ductores jumenta quique sua exonerant; hinc de pabulo soliciti, in campos, si lux permiserit, excurrunt, ut virgulta colligant apta pastui. Sed quid tellus arida & deserta pariat? præter alias paucissimas nihil, nisi plantam exhibet bipedalem spinosam, à vulgo خَرِ شُتُر *Chari Sjutùr*, id est, spina camelina propterea nuncupata, quod in desertis camelos satiet; Botanicis vocatur آرُوَ شِيرِين *Aru Sjirin*, id est, *Aru* dulcis, ad differentiam آرُوَ تَلْخ *Aru talch*, seu amaræ, quod illius folia in Carmania colligendam præbeant Mannam notæ præstantissimæ, quam Persarum officinæ appellant تَرَنْجُبِين *Terendsjubiin*. Hic frutex, nullo quidem melle hîc loci rorifer, pabulum camelis exhibet, cujus cum collectâ & in fasciculos colligatâ copiâ, stationem repetunt. Tum in gyrum deductos, (*Figuram vide Rel. VIII. §. 3.*) barbaro screatu gutturis, sic assuefactos, ad cubandum instigant, eo situ, ut clunibus aversis capita mediam gyri aream respiciant, in quâ camelarius quique suis jumentis præsidens ramusculos præbet

 man-

manducandos, quos manu ita dirigit, ne transversi, aut inversis summitatibus fauces subeant, secus expansione renisuri & noxam inflicturi aculeis. His assumptis, pro colophone unum bolum ingentem, recens ex farina hordeacea cum furfuribus subactum, collo quàm profundissimè ingerit deglutiendum. Si stirpes ad satietatem deficiant, vel si jumenta ex graviori onere, vel diæta longiori, viribus exhausta sint, aut si in antecessum roboranda fuerint ad iter salebrosum & arduum diei sequentis, tum bolo gemino, vel pluribus, eos nutrire solent. Hæc dum aguntur à camelariis, locum sibi in statione deligunt viatores, in quo explicatâ storeâ consideant, fortè in aquarii, arboris, rupis, vel si adsit, xenodochii parte aliquâ, quæ auræ perflanti patet, & maximè opaca est; ibi ferventis diei lucem placidè exigunt, somno, loturâ, colloquiis; donec cadente sole camelarius iter proferendum moneat. Pari ratione póstridie pergitur & diebus ceteris, donec ad metam deveniatur itineris. Habes migrandi modum, sed magnis familiis usitatiorem, & ad æstiva procul dissita; Vulgus enim civium impar expensis, ac deficientis memor peni, palmeta quærit propinquiora Laribus: Quæ dum quotannis repetit, de numeroso comitatu non multum solicitus, solis cum domesticis, vel cum paucis vicinis discedit, quandocunque vacat, aut volupe est.

RELATIO VIII.

Diætæ; Stationes; Aquaria; Hospitia circa Palmeta.

§. I.

Diæta. Narratis fœnerabor lucem, si diætæ, stationis & hospitii conditiones & nomina explicavero. Id igitur intercalari relatione præstabimus. *Diæta* indige-

digenis منزل *Mensil* appellata, tantum complectitur viæ spatium, quantum uno die viator absolvit; diætis enim peregrinationes & urbium distantias metiuntur, relicto parasangarum usu geographis & curiosis. Sunt autem diætæ omnes haud paris longitudinis, sed incertis stationum & hospitiorum, quibus in viâ pernoctari potest, distantiis metiuntur; quin eædem pro peregrinantium arbitrio, sive illi præpetes cursores شاطر *Sjathir*, seu nuntii equites چپر *Tsjapàr*, seu jumentorum tardigradi actores fuerint, corripi vel produci solent. Observavi tamen, nunquam intra quatuor, nec ultra octo parasangas diætam contrahi vel extendi, ut, qui intra mensuram illam substiterit, dicatur tantùm dimidiam diætam, qui ultra progressus sit, unam cum dimidiâ absolvisse. Parasanga autem فرسنگ *ferseng* & فرسخ *fersach*, id est, leuca Persica, quam Turcicè vocant *agaatsji*, tantam notat longitudinem vel loci distantiam, ut viginti duæ cum dimidiâ uni respondeant cœlesti gradui.

Stationem Persæ eodem quo diætam vocabulo insigniunt, estq; locus ad viam ædificiô publicô, quod *Karawanserà* vocant, donatus, aquâ potabili naturæ artisve beneficio instructus, atque ita adornatus, ut peregrinantibus commorandi præbeat occasionem. Stationum in Regno modicum invenies numerum circa vias Regni primarias: sæpè in his, sed maximè in provinciis australibus ad alteram tertiamve parasangam patet illustre diversorium cum aquariis. In ceteris viis, quas non ita frequens calcat multitudo, præcipuè torridioris Persiæ, tota quandoque diæta unicum tantùm indulget aquæ conditorium, cujus benificio commorari *Karawâna*, sive cœtus peregrinantium possit; quod aliquando aridiori solo tribuere, aliquando ignaviæ liceat accolarum. In desertis & ad palmeta *Statio.*

meta deviis ſola aquæ dulcis,cujuscunque conditionis occurſaverit, præſentia ſtationem determinat; ſeu illa ſit pluvialis, ciſternino fornice collecta, quam آبْ انبارْ *aab anbaar*, & آبْ برکه *aabi birkèh*, ſeu in lacunâ rupis ultro conſidens, quam آبْ بنگرد *aabi bongird*, & آبْ غديرْ *aabi gadiir*, ſeu puteis excepta, quam آبْ چاه *aabi tſjah*, ſeu viva ſcaturiens, quam آبْ چشمه *aabi tſjesjmèh*, ſeu rivo defluens, quam آبْ رود *aabi ruud*, ſeu per incilia in alveum adducta, quam آبْ حوض *aabi hauſ* vocant: His enim vocabulorum differentiis ſtationes dignoſcunt, & ipſam aquæ copiam & bonitatem in ſiticuloſo climate diſtinguunt. Hoſpitia hîc fruſtra quæſiveris: cœlum tibi tectum eſt,ſed purum & nullo fœtens fuligine; lectica humus eſt, nullo contagio aut ſudore infecta; fons dolium exhibet, non vini, ſed liquoris ſinceri, nullo mangonio adulterati,promptuarium. Hoſpitari hîc ſine ſumptu licet, dormire impavidè, bibere gratuitò, ſatiari epulis,non quas hoſpes obtrudit invidus, ſed quas ipſe providus & frugalis tuâ manu aſportaveris.

§. II.

Aquaria. Aquaria, quibus dicimus ſtipari Karwanſeras, (*Vide Fig. §. 3.*) ut plurimum illius generis ſunt,quæ condunt brumales imbres ex terræ ſuperficie receptos. Structura برکه *birkeh*, lacus آبْ انبارْ *aab anbaar* vocatur. Lateritia ſunt, figuræ rotundæ, cellis ingentibus ſimilia, triginta & amplius paſſuum in ambitu; in terram tres quatuorve orgyias demiſſa, unicâ tantum vel geminâ orgyjâ ultra terræ planitiem exſurgentia. Summitatem claudit ingens unius arcus hemiſphærium, quod radios eminus arcen-

arcendo, aërem intus temperat, & ad gelationem liquoris momentum tribuit. Quatuor habent portas in crucem oppoſitas, anguſtas, patulas, undique imbris affluentiam, auram ſpirantem, & hoſpiti aditum permittentes: interſtitia portarum, ſi major ambitus ſit, humi perforata quoque ſunt, ne quà humor arceatur allabens. Duo in aquariorum contemplatione animum ſuſpendunt: unum oble-ctatione, alterum faſtidio. Oblectat ſonus immanis, qui in eo excitari poteſt levi ante portam colliſione; innumeris enim duplicationibus agitatur, tempore non breviore deficiens, quàm quis orationem recitaret dominicam. Ex tonis unum præ ceteris audies reſonare clariùs & longiùs, prout is, concavæ magnitudini & figuræ certâ proportione reſponderit. Faſtidium ſordes pariunt innatantes, videlicet bufones, phalangia, cicadæ & illapſorum animalium cadavera; ut taceam fœditates telluri abſterſas, quæ tamen, quod peſſum actæ, haud conſpicuæ ſunt. Quibus omnibus potabilem variè inquinari, nemo negabit, niſi cum Muſulmannis credat ex Imamorum Theologiâ, quod aqua in loco excedente tres pedes trinâ dimenſione, (in longum, latum & profundum) à receptis impuritatibus nunquam poſſit inquinari.

§. III.

Xenodochiis, quas كاروانسرا *Karwaanſerà* vocant, frequentiſſimis gaudet Perſia borealis, ſingulis proprium nomen referentibus, vel à conditore ſuô, vel quacunque ſorte nactum; Raris admodum, nec niſi ad vias regias, donata eſt regio auſtralis: hæc enim expers injuriarum, quas domuum præſidio declinamus, tectis ſaltem pro umbraculis utitur. Malunt viatores diurni umbram & meridianam requiem capeſſere ſub obviâ quâdam Acaciâ, Cupreſſo, Platano, aut conſitâ propè fontem arbuſculâ quâ- *Karwuanſera.*

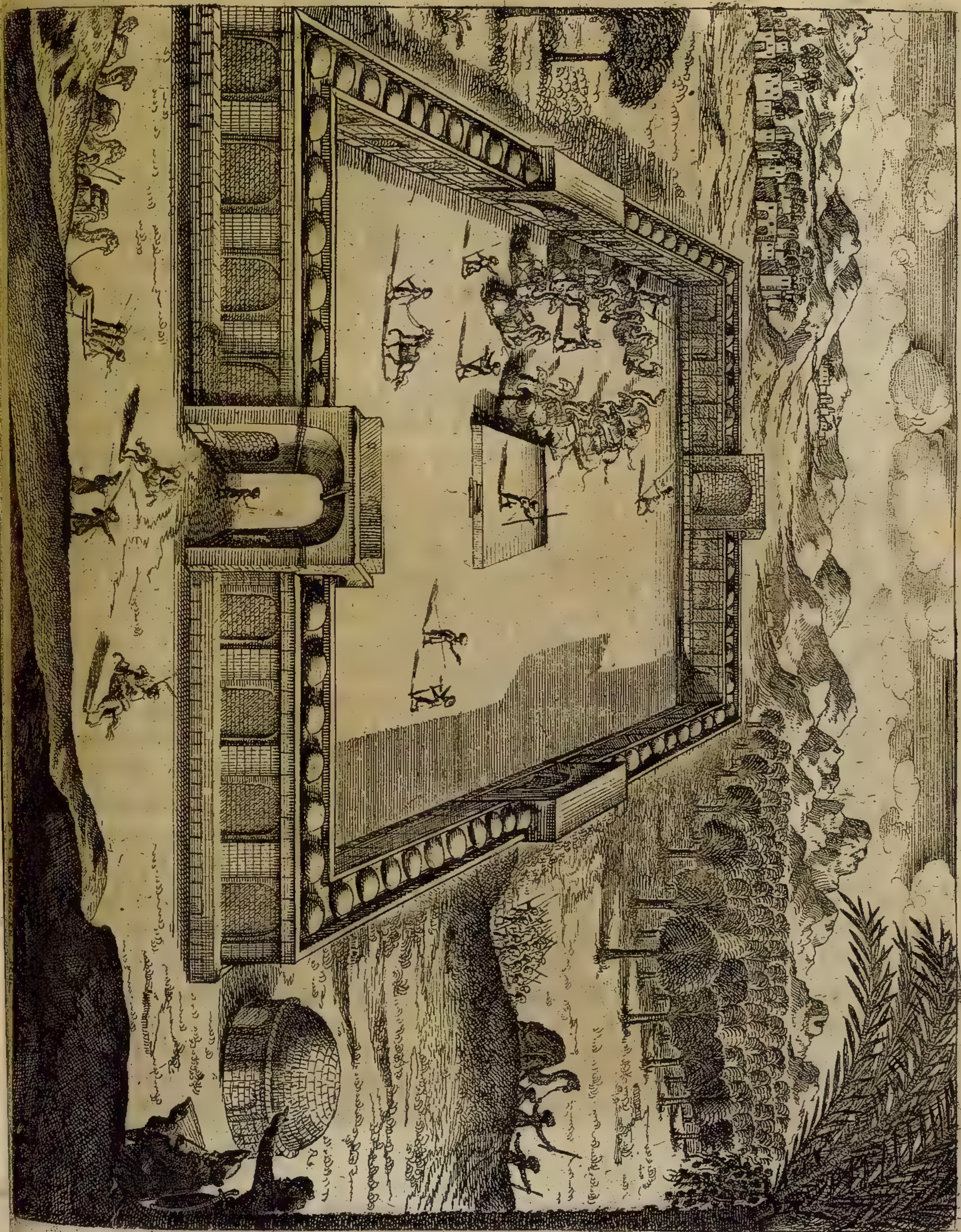
Zzzz vis,

vis, quàm inter ſqualores anhelare parietum. Diverſoria gratuito uſui dicata ſunt, magnificis tamen ſumptibus ex ſaxo vel latere conſtructa, aliquando tantâ mole & majeſtate, ut Principum palatiis comparari poſſent, modò ſumptuoſis parietibus accederet externus decor ſpecioſæ ſupellectilis. Splendidiora ſunt ut plurimùm, quæ offendimus in populoſis urbibus, quàm quæ ad vias inhabitati ruris, vel in locis ab hominum frequentia remotis. Nam, cùm illuſtrium operum conditores non ſolo publicæ utilitatis, verùm etiam ſtudio gloriæ ſuæ atque poſthumi nominis, ducantur, malunt illi pecunias eo potiùs in loco erogare, quo ſacrata bono publico pietas plures admiratores & crebra hoſpitantium encomia invenit, quàm ubi præmio expectatæ laudis deſtituitur. Ne quis autem dubitare de auctore poſſit, frontiſpicia magno charactere inciſum ejus nomen exhibent, addito factæ extructionis tempore & proprio etiam nomine hoſpitii, ſi id alio, quàm conditoris appellari debeat. Hæc tria, conditoris, temporis & ædificii, nomina, perſæpe arguto ad indolem gentis Epigrammate definiuntur, quod mirè legentem, vel artificioſo conciliat ſcripturæ flexu, vel capit ludente facilitate profundi acuminis. Laudat inſcriptio ſæpe nigritam, Regii gynæcei eunuchum; nec rariùs negotiantem apud Indos mercatorem Perſam; nonnunquam primarii in Aulâ ordinis Senatorem, Provinciæ gubernatorem, matrem Regiam, matronam viduam divitiis affluentem, & ſi quos alios. Ubi verò beneficentia voluntaria defuit, ibi ex publico ærario Provinciæ cujusque Moderator providit, ne vel urbi vel viæ publicæ, ad mediæ vel unius diætæ diſtantiam Hoſpitia deficerent; Is, licet ex alieno diſpenſaverit, curæ tamen ſuæ præmium ſectatus eſt nominis ſui epigraphe. Non patitur prolixitas, vel difficultas etiam ſcripturæ & explicationis, ut exempla Inſcriptionum inſeram. Ingens mihi illarum farrago ſuppetit

petit, ex hospitiis, nec minus ex templis, collegiis & variis palatiis manu meâ descriptarum, quàm commodiori loco servo, unô missu proponendam, si id operæ pretium fuerit. In pagis minoribus & à regiâ viâ longè recedentibus, ab agresti incolâ pro diversoriô exhibetur ædicula semiruta, ab omni supellectili vacua & haræ similis, quin à lacertis, blattis, phalangiis, scorpionibus, habitata; nam tales mihi contubernales per devia excurrenti in hospitiis obtigerunt. Verùm, quicquid hîc nitoris deest ædificio, id humanitate compensant cives ruricolæ; qui non, contractis frontibus & affatu aspero, nostratium rusticorum more, peregrinos adoriuntur, sed benevolè excipiunt, vario officiorum genere obstringunt, pavimentum sine morâ verrunt, tapetemque substernunt, non acu phrygiâ distinctam, sed pro sorte suâ levidensem ac puram. Nec morâ, salutatum accedunt pagi seniores, hospitibus suis xenia ferentes, nimirum flores, mala punica, uvas, melones, & si quid aliud impertitur loci Ceres; Mox subintrant viri facetiis & eloquentiâ toto pago maximè conspicui, ut hospitibus molestiam temporis ludis & colloquio discutiant. Nec desunt, qui *tamassjà mikonent*, i. e. qui spectatum otiosi veniunt, & hospitum vestitus, gesta, mores admirantur; quod otiosorum genus inter populares frequens est, & peregrinis maximè molestum. Ad ultimum, in scenam non raro se proripit obscœna meretrix, noctis futura, si placet, socia. Hospitia commendat rivus præterfluens, per alveolum, vel cuniculum subterraneum, ingenti opere adductus, qui aliquando per medium pavimentum defluit, & in eo, pro temperando aëre, in cisternæ amplitudinem distenditur; vel, si flumen deficiat, (quod solet in Perside australi) vicinum habet unum alterumve *Birkèh*, seu aquæ stagnantis promptuarium, ut plurimum ejus generis, quod vocavimus *Aab anbaar*.

Habent hoſpitia pro cœli ſtatu diverſam ſtructuram: Borealis Perſia eadem expandit circa aream quadratam, ſpatioſam, ſæpe ad centum paſſuum quadratorum, vel ſaltem ad tantam capacitatem, ut in illâ *Kafilæ* ſive cœtus jumentorum ſtabulari, & deonerata volumina deponi commodè poſſint. Externa facies eminus viſenti cubiformem mentitur molem ſolidi corporis: muri enim ſunt plani, nudi, nullis feneſtris & oſtiis, niſi portâ quâ ingredimur, perforati; qui, lateritii ſi fuerint, figuras pro ornatu exhibent arcuatas, planas, columnis ſaxeis interpoſitis decoratas, iis non equidem veris, ſed planis pariter, modicè prominentibus, & eleganter lævigatis. Hâc ornamenti ſpecie expoliri ſolet latus frontatum, rariùs cetera quoque, niſi fortaſſis quæ publicæ viæ oppoſita & valde conſpicua ſunt. Unus mediam frontem pandit introitus amplus & affabrè fornicatus, utrinque lapideis ſcamnis, nec rarò tabernâ concameratâ inſtructus, ex quâ hoſpitii inſpector, ſi quis adſit, paleas & cremia venundat, aliquando & oryzam, dactylos, ova & lacticinia. Summum domus lacunar, niſi quâ parte fornices protuberant, omnino planum eſt & pavimento ſtratum, ita ut in eo quis ambulare, & peregrè adventantes ſpeculari poſſit, pernoctare etiam, ſi cœlum nudum arrideat; quo fine interdum oras habet pedali coronide eleganter marginatas, pro ſecuritate dormientium. Veſtibulo nonnunquam inſiſtunt meniana ſuperbi operis, auræ ſpiranti undique patula, in quibus cum voluptate hoſpitari quis poſſit, à turba remotus. Aſcenſus in faſtigium ſubmoleſtus eſt ex anguſto veſtibuli vel areæ angulo, per gradus anguſtos, altos & præcipites. Ipſum ædificium rariſſimè duplici, plerumque unâ contignatione conſtat; cujus ſingula latera, pro operis magnitudine, ſex, octo, decem vel plura exhibent cubicula, ut plurimùm fornicata, longa, anguſta, & recipiendis duobus vel tribus hominibus idonea.

Oſtio-

Oſtiola in medio habent, ut per ea hoſpes intus decumbens ſpectare poſſit, quid in areâ verſetur circa merces depoſitas. Superliminare riſcum exhibet, luci diurnæ pervium, cui aliquando non niſi per oſtium ingreſſus conceditur. Tapetes, lectos & ſupellectilia hîc ne quæras; nudæ humi cubare oportet, niſi his ipſe inſtructus adveneris. Medias cubiculorum ſeries, primam quidem ipſe dividit Introitus magnificè ſpatioſus, ceteras ſingula diſtingunnt cavædia *Eiwani* dicta, verſus aream patula, cubiculis multò latiora, non rarò ipſo ædificio altiora, planè ad ſymmetriam Introitûs; toti enim ſtructuræ, in ipſâ areâ ſpectatæ, maximum decus & elegantiam conferunt, ſimulac numeroſo advenæ, tum pro reponendâ ſupellectili, tum pro ipſâ commoratione locum exhibent ſpatioſum. Baſis hoſpitii tres circiter pedes à communi areâ elevatur, ipſaque cubicula latitudine duorum triumve paſſuum anticipat, eo fine, ut & tuta ſint dormitoria à pecudum ingreſſu, & hoſpites, intactis areæ ſordibus, in eâ ambulare & tranſire ad vicinos poſſint. Huic indormiunt ſervi ante heroum cubicula, ut eorum juſſa audiant, & equis præſto ſint cuſtodes, qui ibidem alligati, totâ ſupra ambulacrum cervice eminent. In hoſpitiis illuſtrioribus cubiculorum terga cingit quædam quaſi porticus, pro ſtabulatione facta, fornicata, communi nexa compage ædificii; ad quam jumentis aditus patet ex quatuor areæ angulis, & lux ipſa eâdem viâ irruit, perexigua ſanè & ad interiora non penetrans, niſi murus exterior, quod rarò videas, in ſupremitate riſcos habeat pertuſos & translucidos. Medium areæ cubus ornat lateritius, orgyjam altus, ab uno latere gradatus, cancellis eleganter marginatus, intra quas gerrones & actores circumforanei Sanctorum ſuorum vitas, velut ex roſtris declamant, & variis nugis hoſpitantibus nummos eliciunt.

Auſtralis Perſia minora habet hoſpitia, & ad hujus cœli in-

indolem aptata, (*vide Fig. pag. 421.*) ut plurimum nullo intercepta impluvio, nec in cameras diſtincta, ſed unius tantum atrii, ad totius ædificii formam & magnitudinem compóſiti. Structura eorum lapidea eſt, modò quadrata, modò in crucis figuram digeſta, deſuper fornicata, oſtio ſingulis lateribus donata ad recipiendam undique auram ſpirantem, quam æſtuoſô hôc cœlo variè captamus. Sunt diverſoria, ſed rara, quæ ſolis fulta columnis, nullis cinguntur parietibus, qui ventos arceant; ſunt rariora, quæ faſtigiantur pneumadochiis, ſive machinis, quibus aër appellens intrò demittitur. Pavimentum pro hoſpitum accubitu, ſæpe totum, aliquando in angulis, ad latera, vel in medio domûs eâ elevatur altitudine, ne ab incurſante pecore facilè inſiliri ſtragula & calcari poſſint. Frontiſpicia hoſpitiorum, ſicut à fundatoribus inſcripta, ita intus parietes ab otioſis viatoribus variis depicti ſunt epigrammatibus, ex quibus ſæpe elegantia ingenii Perſici inſigniter elucet: Ex earum farragine, ſi venia eſt, unicam hîc pro coronide Relationis inſeram, quam refert *Karawaanſerà* چهان *Tſjehuun* in deſerto quodam Larenſis Provinciæ:

چهان کاروانسرا و ما کاروان یم
در کاروانسرا نکند کاروان سرا

Tſjehuun Karawaanſerà, wa ma Karawaan iim,
Der Karawaanſerà, ne konèd Karawaan ſerà.

Cui illud Ciceronis *de Senect.* ſed minore tum acumine, tum verborum nitore æquivalet: *Ex ipſâ vitâ diſcedimus, tanquam ex hoſpitio, non tanquam è domo: commorandi enim natura diverſorium nobis, non habitandi dedit.* Ut genium intelligas, nomen hoſpitio proprium eſt چهان *Tſjehuun*, id quod populari appellatione notat Mundum vel Orbem

Orbem terrarum; nomen verò commune eſt کاروانسرا *Karawaanſerà*, i. e. diverſorium. Hujus vocis diviſæ pars prior کاروان *Karawaan*, cœtum peregrinantis turbæ, poſterior سرا *ſerà*, moram ſeu cunctationem inſinuat. Hoſpiti igitur præſentiæ ſuæ, quod ſolent, teſſeram relicturo, argumentum dederat ipſum hoſpitii nomen; ut mortalium in orbe brevem moram, argutè compararet moræ peregrinantium in hoſpitio; mutuatus epigrãma ex libro گلستان *Guliſtaan*, i. e. Roſeto Perſico auctoris شيخ سعدي *Sjeich Saädi*. Plures exhibiturus ſum in Hodœporico.

RELATIO IX.

In Palmetis hoſpitantium occupationes.

§. I.

Contractus

Palmeta ingredimur. Hîc advenæ complexu atque oſculis excepti, & pro comitate gentis, omni præſtitâ ſalutationis reciprocatione, à brevi circa Nicotianam conſeſſu, quem humanitas quoque exigebat, digrediuntur, arbores in quantumcunque ſpatium diffuſas inſpecturi, earum annonas, conducendarum numerum, pretium, & ſi quid præterea è re ſuâ eſt, penſitaturi; ita defuncti negotio, quo omnem claudebant curam & ſcopum profectionis, invicem vacaturi inpoſterum confabulationibus & officiis. Sciendum eſt, antiquam obtinere conſuetudinem elocandi arbores numerô quadraginta, rotundô Perſarum in civili uſu computatione; vel etiam viginti, velut dimidiatâ numeri rotunditate: Illas nomine unius arboris يك نخل *Jek nachl*, i. e. unam Palmam, has cenſu Palmæ dimidiæ indigitant, receptô his regionibus loquen-di

di ac contrahendi more. Tot verò conducendis arboribus cùm unus paterfamilias non sufficiat, plures de partiendo proventu inter se pacti, quadraginta vel viginti sibi eligunt, electasque signant; Lustrat signatas possessor, censet spem annonæ, &, per conjecturam subductâ ponderis ratione, pretium indicat. Sed hæc subductio cùm fiat magnâ censoris moderatione & conscientiâ, tantisper pretium usu receptum ad fructuum varietatem mutantis, nulla quoque morantur contractum diffidia, quin redditâ manu illico confirmetur. Pondere, quô in regno mercatores, tum sicca, tum liquida, expendunt, diversi sunt generis & nominis. His in provinciis utuntur سَنْكِ كَپِر *Sengi Kapàr* dicto, pendente in staterâ Hollandicâ septem mediamque libras. Tanta inquam hæc dactylorum moles in commercio ante maturitatem factô plus minus دُو بِيسْتِي *do bisti*, i. e. unicô circiter grosso Mariano venit: at quia locatoris conjectura suevit minor esse, quàm pro re natâ, hinc conductor ut plurimum experitur, maturos sibi ne dimidio condicti pretii constare, præsertim si favente Cerere insolenter pinguescant. Addo, palmas è radice materna sponte suâ natas adultasque nunquam venire sub rationem, sed concedi matrum conductoribus in auctarium, eò quod natali locô citra transplantationis & culturæ operam adultæ, opinione gentis, hero suo gratiam haud debeant.

§. II.

Convivia.

Contractu superis auspicantibus absolutô, atque hôc ipso ad antipodes relegatâ animorum solicitudine, quid aliud inposterum exsolutus curâ hospes meditaretur, quid desideraret pleno ditatus cornu copiæ, quàm geniales jocos, consessus, convivia? His interesse, Lector benevole, si non gravaris, pandam Tibi instructissimum ab ipsâ

Cerere triclinium, & omnis generis voluptates adducam, quibus felices ruricolæ dactyliferam meſſem ſuam, atque hoſpites advenæ trium, quatuor, vel quinque menſium æſtiva, ſummâ cum delectatione, exigunt.

Innata genti propenſio eſt, ut, ſi ullâ re aliâ, maximè capiantur fontium & aquæ præſentiâ: circa eam conventus inſtituunt, & ſubſtratis ſtoreis humi diſcumbentes, dies in adultas noctes protrahunt. In triclinio igitur noſtro potum ne deſideres: præſto liquor eſt oculis & palato gratus: non qui inebriante ſpiritu ſanæ menti inducit delirium, vel tartarô podagram, nephritim, hydropem, & innumeras præcocis fati cauſas inſtillat humano ſanguini, ſed planè innoxius, purus & limpidus. Qui verò invitis non obtruditur more Palatino ingurgitandus, ſed ſitientium placito ſorbillandus, fictilibus exponitur, ex præſenti fonte recens hauſtus, vel ſi fons mineram ſapiat, etiam aliunde advectus utribus, ex arborum ramis, ut frigeſcat, ſuſpendendis: admirandâ enim proprietate aqua ſuſpenſa alget ab afflatu vel ambitu aëris ſiccioris, præſertim æſtuoſi, cùm ab humente (ut eſt hôc cœlo mutabilis) protinus tepeſcat. Ciborum parilem bonitate apparatum habes: Dactylos; non illos ad luxum Perſicum vaſis aureis, Corinthiis, murrhinis, ſed abacis ligneis طبق *thabàk*, pro convivarum fortuna ſat nitidis, liberaliter expoſitos. O lauta atque ſana, ſine aromatis & omni pretioſo luxu, convivia! ô felices & frugales hoſpites!

Luſus & recreationes.

Quâ vero in frugali rerum affluentiâ, ne quid externæ lætitiæ meſſem deſtituat, en præſentes etiam actores, poëtas, ſaltatrices, modulatores, & ſi quid aliud ad convivii hilaritatem deſideraveris. Modò vides شاعر *Sjaaïr* ſeu vatem arguto rhythmo illuſtris heroinæ ليلي *Leilì*, ejuſdemque rivalis مجنون *Medſjnuun* amores & exilia decan-

tan-

tantem; modò خوان قصه *Khisseh choon*, seu oratorem, qui Persarum Herculis رستم *Rustàm*, filii *Saal*, robur, facinora & bella, vel بهرام *Behraam*, *Jesdegardi* filii in jaculando excellentiam atque ceteras dotes exclamat. Alium audis ex ordine religiosorum pauperum درویش *derviisj*, qui علي *Aàlì* sui, & ceterorum إمام Imamorum atque religionis antistitum miracula recitat; aut عمر *Omar* injustam ad خلافت *chalifatum* irruptionem demonstrat & diris execratur. Illis verò absentibus رئيس ده *Raiisj deh*, seu pagi sui senior, تعريف *Taàriife* seu Elogia præclarorum virorum, aut provinciæ suæ chronica & priscorum in eâ Principum res gestas & bella repetit. Nunc مولا *mola* aliquis, sive religionis aut musarum sacerdos گلستان شيخ سعدي Rosarium *Sjeich Saàdi*, aut ديوان خواجه حافظ شيرازي *Diwaanì Chodsja Hafès Sjirasì*, aliorumque acuta epigrammata prælegit, & meditabundo distinguit silentio. Nunc graves conciones تقليدجي *takhlìidsjì*, seu histrio aliquis, aut حقه باز *hokkehbaas*, seu præstigiator opportunâ lusûs & risûs vicissitudine interpellat. Hæc inquam otii diurni deliciæ sunt.

Inclinante sole, ubi membra laxata dies algidior reficit, de agendis etiam tripudiis cogitatur. Atque, ut ut omnis ad numeros se movere ruricola haud perfunctoriè peritus sit, adsunt tamen, qui exactiùs possunt ejusdem artis in utroque sexu professores circumforanei, رقاص *rakkaas* dicti; qui mediterraneis egressi urbibus, homi- *Chorea.*

 nibus

nibus plena hôc tempore nemora frequentes inviſunt, & ludis præſtigiisque variis inſtructi, hamis pendentibus diſcurrunt. His igitur, ſi adſint, ſparta committitur ducendi choreas; quas ipſi alioquin, ſi abſunt, neutiquam omittunt. Mireris ſpectacula & lepidos motus, quos illi tripudiando edunt. Non enim Sarmatarum ad gravitatem alterno pede terram quatiunt, ut Poëta loquitur; nec ad Gallici moris levitatem veſani diſcurrunt; ſed teſtudineo gradu, nudis pedum plantis, huc illuc diu ſe proripiunt, dum arguto corporis motu pulſus chordarum & menſuras excipiunt, & nullo non membrorum articulô facetè exprimunt. Mox reſupini miris flexibus totum corpus torquent, brachiis nunc ſuper humum diſtentis, nunc extenſis ſuper verticem, velut lamentantium dolores, non geſtientium lætitiam expreſſuri. Demum, tympanis concitatiùs tactis, protinus exſultantes, in velociſſimos motus rapiuntur, ac in gyros varios, imumque ſummo verſi ac circumvoluti, ſaltatricum officia hiſtrici leporis viciſſitudine permiſcent.

Muſica. Muſica verò, quæ tripudiantium membra dirigit, hem, quàm peregrina eſt! quam gratè diſſonans & inſtrumentorum varietate delectabilis! Primas inter inſtrumenta tribuimus tibiis gingrinis سرنای *Surnaì*, (*Fig.* 1.) quæ grunniente ſono præ ceteris aures affatim implent. Illis aſſonant (*Fig.* 2.) tinnientes nolæ vulgares, noſtratibus ſimiles; vel etiam cymbala perampla صنج *Sindſji* dicta (*Fig.* 3.), patinarum, quibus in menſis utimur, figuram referentia, ſed minori diſco, majori margine, & gibbâ facie manubrio inſtructâ, quo teneri & ad invicem collidi valeant. Pro baſi ſervit tympanum, vel oblongi dolioli figurâ دنبال *denbaal*, (*Fig.* 4) ab Indis mutuatum, vel ex Europâ translatum دهل *dohùl*, (*Fig.* 5.) quô militares copias abducimus, vel præ-

Instrumenta Musica
Persiæ usitata
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23

prægrande ejusdem figuræ aliud, ob magnitudinem haud portabile. Hæc omnia non bacillis, ſed digitis ſolùm, manibusve utrinque leniter pulſantur, ita ſonum redditura ſubmiſſiorem, & reciprocâ alterni lateris diſſonantiâ gratiorem. Utramque paginam in agreſti choro abſolvere videntur tympana دنبك *donbèk* (*Fig. 6.*) levis ſtructuræ, cocta ex argillâ, figurâ & capacitate ollarum fictilium, niſi quòd fundus in brevem appendicem producitur, quâ pulſantis axillam geſtata replent, oris verò hiatu veſicâ vel membranulâ tenſâ obducto. Hôc vel ſolo genere, quaſi ruricolis vernaculo, feſtivitates ſuas celebrant palmicolæ, ſociatis plauſibus & volarum colliſionibus, quibus concinentes convivæ ſaltantium in ſcenâ vigorem & metra promovent. Civili ſymphoniæ interdum ſubſonat cythara tetrachordoides چارتار *Tſjaartaar*, vel ſola, vel aliis organis polychordoidibus conſpirans. Nec raro circum dulciſonum irgreditur tympanum quoddam دف *def* appellatum, (*Fig. 7.*) magnitudine, figurâ & levitate ad aſſem ſimile cribello, quatuor in ambitu ſpithamarum, cujus apertô alterô, unum ſaltem tegit latus pellicula tenuiſſima, ex quâ ſonus irritatur ſaltem ſubmiſſo digitorum ictu. Ora ejus, lignea & tenuis, quatuor habet vel quinque paria orbiculorum, ex palmari intervallo ſuis quæque axillis per transverſum infixa, ex ſonoro ære facta, ſubcava & exiguæ magnitudinis, quæ concuſſo tympano ſtrepitum mutuâ colliſione edunt cymbalorum pene ſimilem. Interdum orbiculorum locô annulos habet, quorum ſonus confuſus eſt & remiſſior: hôc caſu, mutatô nomine appellatur دايره *Daireh* (*Fig. 8*). Hujusmodi inſtrumentum ſaltem unicum quævis admittit ſymphonia, quòd è primis tractat, ſi fuerit in proſcenio, præſultans ex levi cenſu كوالي *Kawali*,

fre-

frequentius autem & extra tripudium chori phonaſcus; qui, eôdem utrâque manu comprehenſo, fauces cantu hiantes & geſticulationem ab aliorum intuitu defendit: dum interea non modò diverſos ſubmiſſosque ſonos ex pelliculâ pulſatâ elicit, ſed ſeveriori motione interdum mixtos quoque tinnitus & clangores ex infixis orbiculis excutit. Hic igitur præcentor raucisonâ & quàm poteſt altiſſimâ voce melos ſuum modulatur; cui per choros, junctis organis, reſpondent convivæ circumſidentes, vel in circo tripudiantes, ſi choreæ ducantur. Nonnunquam hilaritate acta concinit univerſa multitudo, vocibus autem ut indoctis, ita inſtrumentis quoque indoctè tractatis, & nullis unquam harmoniæ regulis (etiam in Choro Aulico) reſpondentibus, ſed per tonos, quos vocant, uniſonos & octavos omne melos abſolventibus. Qualiscunque ſymphonia fuerit, concors tamen, ſubmiſſa & modeſta eſt, gratiam pariens ſingularem varietate menſuræ, quæ per tot modulorum genera in concitatiores ſemper triplas jugi pulſu ac ſpiritu devolvitur, non agreſtes modò & indoctas aures demulcens, ſed & artis muſicæ bene gnaros, haud injuriâ mirantium, id plebejam hanc gentem in variandis menſuris præſtare, quod noſtri in ſcholis longa artis induſtriâ edocendi ſunt. Sunt plura Perſis inſtrumentorum genera, quibus in conviviis & privato otio demulcendis auribus, vel in militiâ etiam, & in foris urbium ad intimandas temporum feſtivitates utuntur. Ex طَبل *thabl* ſeu tympanis aciem ducit كوس *Kuus*, (*Fig. 9.*) tympanum grande, æneum, noſtrati ſimile, ſed ad moderandum ſtrepitum nerveo reticulo conſtrictum, cui pulſando duo ſerviunt bacilli, extremitatibus incurvatis. نَقَارَه *Nagharèh*, (*Fig. 10.*) ejuſdem ſtructuræ & æris tympana ſunt gemina, exiguæ molis, valido nexu invicem copulata, & ab unico tractanda artis tympanizandi perito. طَبَل بَازْ *thebl i baas*, (*Fig.

(*Fig. 11.*) i. e. tympanum falconum, parvulum eſt, æneum, in appendicem productum, reticuloque denſiſſimè munitum, ita dictum, quòd falcones in aucupio emiſſi, ejus ſonô revocentur; inde ſingula ephippiis (ad ſiniſtrum latus) affixa geſtantur à nobilibus atque ipſo Rege. Adeſt & aliud genus tympani (*Fig. 12.*) ligneum, majuſculum, figuræ ovatæ oblongioris, inprimis familiare Multhanis in hoc regno habitantibus, & ut mihi videtur exoticum, utrâque ſimul nuda & inermi manu pulſandum, hinc dextrâ, illinc ſiniſtrâ. Ex نَفِير *Nefiir*, ſive buccinis, prima horriſona eſt قَرَهنَا *Kharahnà*, (*Fig. 13.*) duarum orgyiarum longitudinis, figurâ ſimilis inſtrumento acuſtico. Altera (*Fig. 14.*) ſubtilioris toni, generis nomen retinet, recta, gracilima, orgyjam longa. Tertia شَاخ نَفِير *Sjach Nefiir*, (*Fig. 15.*) i. e. buccina cornuta, grandis pariter & ænea eſt, in figuram cornu ingentis arcuata. Ex عُود *Uud*, ſeu Chelidibus, quæ nervis reſonant (ex inteſtinis ovium elaboratis) communiſſima eſt τρίχορδος (*Fig. 16.*) colli longiſſimi, ventris exigui ovati, ponticulo membranaceo. Sunt, quæ chordis quatuor, quinque & pluribus inſtruuntur; ex quarum cenſu palmaris eſt چَهَارْدَه *Tſjehesdeb*, (*Fig. 17.*) magnitudinem & figuram utcunque noſtratium referens, nervis dotata octo, vel novem, geminis ſemper in uniſono conſpirantibus, poſtremis etiam tribus, ſi nervos novem habeat. Ex Violis, quas vocant, principem locum vendicat tribus & aliquando chordis quatuor inſtructa, كَمَانْچَه *Kamaantſjèh* dicta, (*Fig. 18.*) nam ſcitè tractata organorum quodcunque genus ſoni ſubmiſſâ dulcedine antecellit; arcu plectitur pilis armato equinis, dum ima pars humi reponitur inſtar violæ *di gamba*, quam vocant. Manubrium ei gracile eſt & cono ſimile, verticillis pro fidium nume-

numero instructum, obesis adeo capitibus, ut manum tendentis impleant. Venter rotundus est, spithamalis diametri, ponticulo obductus membranaceo; Imam faciem stylus terminat ferreus, artificiosè sculptus, sesquispithamalis longitudinis. Tota cum stylo machina quinq; longitudine spithamas exhibet, conchâ margaritiferâ aureisque filis pretiosè vermiculata, digno suavitate suâ artificio. Est & alius structuræ Pandura, quatuor intenta chordis, (*Fig. 19.*) fortasse exotica, quæ pari situ deposita, arcu quoque plectitur; collum ei compressum est & breve, venter duplicatus, superiori parte oblongior, amplior & apertus, imâ minor, rotundus & ligneo ponticulo clausus. Cithararum, quemadmodum Testudinum, varietates sunt, diverso chordarum numero discrepantes, ex quibus unicam saltem ob figuræ insolentiam hîc delineavimus (*Fig. 20*).

Sambucarum چنگ *Tsjeng* communissima est, & ab indocto facilè tractabilis, sex chordis instructa, (*Fig. 21.*) figuræ triangularis amblygoniæ; Rarior est altera multis pollens chordis, (*Fig. 22*) utcunq; quadrata, utraq; bacillis incurvis, vel pennis plectenda, à nostratibus figurâ & tractandi arte parum differentes. Omitto machinam octo tubulorũ *Musicaar* dictam (*Fig. 23.*) ore inflandam; omitto tibias, utriculos, arundines, crepitacula, ne historiæ telam moremur.

Tam lepidos advenas, poëtas, musicos, præstigiatores, quæ putas à toparchâ & coronâ hospitum referre munera? an pecuniam, dolosi Mercurii tesseram? Apage à manibus tam continentibus præmia hujus nominis. Caryotæ dantur; munera, quæ ipsa genuit auspicata, innocens & benefica arborum Regina, Palma.

§. III.

Labores.

Sed ne quis existimet agrophilos nostros, nil nisi gaudia in palmetis agere, & ranarum vocali incuriâ totam perdere æstatem; quin horas etiam in versandis dactylis im-

impendunt; quos ex ſuis arboribus ipſi poſſeſſores, ex conductis hoſpites indies depromunt. Nam primo ſtatim diluculo ſponte dilapſos colligunt; mox ex arboribus decerpunt, vel excutiunt maturos, deinde inſolatos torculari exprimunt, & ſi quid aliud ad hanc operam requiritur, eâ methodo, quam ſupra narravimus, ſedulò expediunt. Quod autem labori intercedit otium, aut quod penſum conſequitur, id inquam animi recreationibus dari, id choreis & ludis expleri dicimus. Pauperiores pariter, quos fortunæ tenuitas à commerciis arborum ſecludit, rebus ſuis non indormiunt, ſed matutino dactylorum, ut ſic loquar, ſpicilegio indies occupati, penuriæ ſuæ conſulunt; ſub crepuſculum verò locuſtas capiunt, eo tempore turmatim volantes, alii eas explicatis retibus intercipientes, alii in arboribus, dum ſubſident, flammâ accenſâ uſtulantes. Quam tum recentem prædam ollæ fictili alternè immittunt, & ſuper igne, ſale interſperſo frigunt, rudiculâ ſubinde agitandam; malunt eandem alii aquâ prius percoquere, ut nidorem penitius eliminet. Sic præparatam ſervant placandis ventribus, alis cruribusq; abjectis; exſuccum & fœdum, meo ſenſu, obſonium. S. Johannes Baptiſta hoc cibo vitam in deſerto dum ſuſtentavit, tetro corpus jejunio maceraſſe credendus eſt. Qui pro coturnicibus hæc inſecta ſubſtituunt, quibus in eodem deſerto (quod iisdem mirè abundat) cœlitus nutriti ſint Iſraëlitæ, videant, ne in textum impingant Hebraicum ſacri Codicis.

Diſceſſus.

§. IV.

Actus nunc autumnus eſt. Quapropter jumentorum magiſtri چاروادار *Tſjaarwadaar* undecunque in palmeta ex compacto reduces facti, (perinde nobis, ubi interim latuerint) receptui canunt, & abducendis diem diſceſſûs indicant. Tum pro felicitandâ viâ Deus innumeris يا خدا

Jaa

Jaa Chodaa! يا علي *Jaa Alì!* إنشا الله *Insjáa Allàh!* (hæc enim suspiria sunt Persarum) ex devotione invocatur, replentur vasa, colliguntur sarcinæ, & ad Penates revisendos animus & opera dirigitur. Tandem, onerantur jumenta mellifluo mercium, quas quisque comparaverat, apparatu, utribus impacto modicæ capacitatis, vel, eorum locô, qualis ingentibus oblongis, ex foliis sylvestris palmæ contextis. Hos, sive qualos, sive utres, utrinque ex tergis

camelinis ad æquipondium suspendunt binos vel singulos, peculii quicquid attulerint desuper imponentes sine ordine. Nec pauperes suas omittunt locustas frixas, unà cum dactylis, quos spicilegio acquisiverant, camelinis oneribus insinuandas: gemino hoc alimenti genere omnes peni difficultates feliciter superaturi, partem etiam locustarum vendituri aliis; non carè quidem, sed octo libras

 pre-

pretio unius ſextarii. Quid multis? Permixtis votis & oſculis, diſceditur. Atqui nunc rurſus, ut in acceſſu, (ſole quamvis remiſſiore) declivi die aut ſubluſtri nocte inceditur, diætis ob onera, cùm aqua ſuppetit, brevioribus. Demum ad Penates delati, gurguſtia ſua per diuturnam abſentiam ſemiruta, impigrè adoriuntur, novisque oſtiis, tectis, vacerris refecta rurſus occupant, poſtquam foris integrum pene ſemeſtre exegerant: morâ extra proprios Lares mirè longâ, & cùm rebus œconomiæ noſtratis minimè congruente.

RELATIO X.

Palmæ uſus triplex. Hiſtoriæ epilogus.

§. I.

Uſus œconomicus. Reſtant utilitates & varii uſus arboris, quotquot eorum hodie dactylifer Oriens cum Occidente novit, breviter memorandi. Audiverat *Strabo* d. S. O. Lib. XVI, carmine quodam Perſico decantari utilitatum genera trecenta & ſexaginta; *Plutarchus* Sympoſ. Lib. VIII, qu. 4, refert totidem celebrari à Babyloniis. Tantum verò numerum hodie non reperio, omnes utut partes excutiam diligentiſſimè. Uſus autem omnis vel eſt Oeconomicus, vel Medicus, vel Magicus.

Internus. Oeconomicum internum præſtant quæcunque ex arbore edulia depromi poſſunt; qualia ſunt, tum tenella partium principia & primordia, vulgò پانیر نخل *Paniirì nachl*, i. e. caſeus palmeus dicta, tum ipſi fructus. Cibum primi generis ſpurius (*vid. Tab. 1. Fig. 13.*) è frondium axillis naſcens, de quo Relat. 2. §. 5. in fine memoravimus, copiâ non contemnendâ exhibet; cujus demptis impedimentis ex-

exterioribus delicatissima pars est ima basis كور *Kuur* dicta, nam quæ succedit, rapæ saporem refert cum amaritudine, palato non æquè gratum. Ejusdem notæ & nominis est medulla ipsius comæ, ἐγκάρδιον & ἐγκέφαλον Græcis dicta; quam verò ambrosiam non obtinemus, nisi cum damnoso totius arboris excidio, prout in fine §. 2. Rel. 4. docuimus. Par locus inter cibaria debetur frondibus in palmæ adolescentis fastigio recens nascentibus, & in coni figuram convolutis; quousque illæ cum foliorum rudimentis in materno sinu absconduntur. His bonitate nil cedit novelli spadicis in utroq; sexu principium, ad unius palmæ longitudinem; quod palmicolæ ignotô etymô كورّ ابّهنك *Kuurabbeng* indigitant. Nec postremas inter bellaria laudes merentur excisi illi fœtûs cùm masculini, tum fœminei, quos sub titulo انبار و طلع نخل *anbaar & thalebhi nachl*, supra suis locis laudavimus. Dictæ inquam partes omnes manducari & crudæ possunt, & cum carne vervecinâ coctæ: ut taceam, ex iisdem varia bellaria parari ab iis, qui coquinariam artem exercent. Omnem verò palmeas inter cupedias absolvunt paginam ipsa Pruna, sive fructus. Præstant illi in popularium œconomiâ τὸ ὅλον καὶ πᾶν, sive, ut Latini loquuntur, olus & panem: panem, inquam, quem *Homerus* medullam hominum, sacri Codices robur cordis appellant; adeo solis Dactylis, quicquid lautitiarum ab homine in agris degente excogitari potest, clauditur & continetur. Fercula equidem non unius formæ, sed varietatem suppeditant non contemnendam; cùm enim mensibus æstivis dactyli ferè crudi & recentes, ceteris verò insolati & expressi ventres vulgi exsatient, tùm verò in utroque genere multiplex differentia est in pinguedine, mollitie, colore, sapore, aliisque virtutibus, tum nativis, tum ab inductæ siccitatis, conditurae &

expreſſionis gradu & modô conciliatis. Alimentum, quod præſtant, nec pondere aliquo, nec morâ longiori gravat ventriculum; nec etiam, quod noſtri auctores ſcribunt, inebriante vapore caput turbat, ſed aquæ bibulis perquam ſalutare eſt & maximè temperatum. De exſiccatis idem non ſentio, quod cum duritie compagem nacti ſint firmiorem, ſtypticam & concoctu difficilem. Vidi, per deſerta profectus, aſinis oneri ſuccubituris oblatos fuiſſe dactylos, priùs in maſſam, demptis oſſibus, ſubactos: quibus illi deficiente pabulo promptiſſimè inſtaurati, labores diætæ feliciter ſuperabant. Oſſa ad aliquam excocta mollitiem, dejugatis bobus dantur pro pabulo. Syrupo è dactylis elicito, plebs in cruſtulis butyri loco, in oryzâ & pulte pro condimento utitur, non indies, ſed in conviviis & feſtivitatibus, quibus genialiter epulandum erat. *Carmania* ſeptentrionalis butyrum (quod copioſum utribus dimittit, ab aëre liquens inſtar olei) hôc ſyrupo percoquit, qui illud à corruptione ſalis vice conſervat, & in fundo tandem inſtar muriæ ſubſidet. Vinum ex dactylis aquâ perfuſis fermentabant veteres, ut teſtantur *Strabo* & *Dioſcorides*; nec artis hodie oblita eſt *Natolia*, quæ eam rariùs & clanculum exercet, rigore prohibita religionis Mahhammedanæ; præſertim interdictô Legislatoris جعفر *Dſjaáfar*, qui vinum inter نجاسات عشرة *Nedſjaſaat Aſſjereh*, i. e. decem impuritates repoſuit. Spiritus verò licet vetitorum decuriam ſubeat, frequentiùs tamen deſtillatur ſub medicamenti nomine, ad ventriculi cruditates & tormina levanda; quod ut præſtet efficaciùs, adduntur ante deſtillationem, à ditioribus radix Chinæ, ambra & aromata; à plebejis radix Glycyrrhizæ & herba افسنتين *Affinthiin*, id eſt, Abſinthium Perſicum, planta à noſtrate Abſinthio prorſus heterogeneâ, ſive hæc, ſive illa Abſinthii

thii nomen jure possideat. Addi ab aliis vidi radiculas ناکپیر *Nagiir*, seu اِذخِر *Ischir*, i. e. Schœnanthi veri, terræque huic genuini; tum herbam alterutrius Sementinæ, præsertim Turcicæ. Duplex enim hîc crescit, una درمنه فرس *Dirimneh Fars*, id est, Sementina Persica, quæ in Regni desertis ubiq; luxuriat, semen ferens leve, à folliculis suis ægrè separabile, & ut plurimùm inane: altera درمنه ترکی *Dirimneh Turkì* dicta, i. e. Turcica, quæ rarior & montium alumna in ipso flore exarescit, nec nisi in Turcostanâ, (ترکستان *Turkestaan*) quæ ei nomen dedit, semen progenerat; quod ad Europæos translatum, seminis Cynæ & Zedoariæ appellationem recipit.

Externo usui Palma omnes suas concedit partes: inprimis verò, in construendis tuguriis, caudices, in trinum fissi, palos & trabes constituunt, quibus tectum & tota ædificii fabrica innitatur; cetera omnia ex palmeis frondibus sine clavis & normis, sine arte & industriâ clathrata sunt & rudi manu compacta. Sed quæ ruditas non omnino materiæ, sed agresti desidiæ debetur; nam in oppidis passim invenies elegantis structuræ domus cæmentitias, quæ ex palmeo ligno trabes, ex frondibus intergerinos exhibent non indecoros. Hinc *Bellonii* & *Alpini* de architectonico ligni usu dissidentium, facilis erit conciliatio: si caudices palmeos ad architecturam (ob fibras crassas laxèque cohærentes) nihil valere *Bellonio* concedas; trabes tamen domuum in Ægypto constituere, credas *Alpino*. Supellectilia ædiculis Palma etiam substituit; pro cremio enim ramalia, pro scopis racemi, pro urceis & scutellis inanes spathæ serviunt, in formam desideratam flectendæ. Ex spadicum verò scapis bene præparatis torquentur funes firmissimi, ad navalem apparatum necessarii. Falsi sunt, Externus. qui

qui eos ex coſtis frondium, aut arboris cortice, quem nullum habet, elaborari ſcribunt. Modus præparandi eſt, ut crudi ſcapi, decurtatâ priùs & abjectâ portione racemoſâ, per octiduum aquæ immergantur, ac ſatis macerati malleis ligneis tundantur, donec, quod facilè evenit, in ſtupeam reſolvantur materiam, ad reſtiariorum opus idoneam. Ex eâdem ſtupâ fiunt calceamenta سُوَاس *Sowaas* dicta, quibus in his provinciis utuntur ruſtici; conſtruuntur ex incondito quatuor funiculorum ſtamine, & paris conditionis tramâ, ita laxè intexendâ, ut manu coarctari poſſint, & ad cujusque pedis menſuram nullô negotio aptari; obſtragulum deeſt; locum ſupplent ſtupeæ corrigiæ, quarum ope tibiis adſtringuntur. Ex foliis, ſed inprimis ſylveſtribus, texuntur dodrantalis latitudinis mattæ famoſæ تُولَت *Tulèt*, vel جُولَت *Dſjulèt*, quibus transvehendæ merces pro tutelâ obvolvuntur; Ex iis quoque torquentur funiculi tenues, quorum in iisdem voluminibus conſuendis uſus eſt; In ſportas quoque conſtringuntur rudes, ſaltem idoneas, ad recipienda ſcruta & quisquilias. Quin, majori artificio ex foliis varia flabella & capitis opercula conficiunt, ſed priùs ad candorem usque inſolatis, variè deinde tinctis & in limbulos diviſis. Reticula, quæ frondium baſes involvunt, excitando igni fomitem præſtant; in hydriis verò ac leucythis concludendis, nec minùs in compingendis vel firmandis ad transvectionem vaſis fictilibus vitreisque, pro ſtupâ & ſtramine ſerviunt.

Uſus Medicus.

§. II.

Medicas virtutes Palma in fructibus recondidit. Primariam venditamus, quâ moderatè adſtringunt: Hâc conciliare vires ventriculi, cohibere alvi fluxiones, inteſtina, uterum & fœtum roborare, experientia docuit. Eidem

dem facultati acceptum ferendum est, si quid iidem fructûs præstant extrinsecus adhibiti. Alteram vocamus dulcedinem, sed adstrictione temperatam; cujus beneficiô caryotæ opem ferunt egregiam tussientibus: nam catarrhos tenues, acres & vagos (Medicè loquor) blandâ coagulatione sub naturæ reducunt obedientiam, ut absq; inani concussione thoracis excerni valeant, dum & abstergunt leniter & organa pneumonica demulcent. Hinc *Decocti pectoralis*, *Syrupi de Hysopo*, *Syrupi resumptivi*, *Specierum diathamaron Nicolai*, *Looch sani & experti*, atque his pares nostratium medicamentorum formas ingrediuntur. Eidem virtuti debetur, quantum succurrunt renibus aut vesicâ dolentibus. Dactylorum societatem nec purgantia respuunt: *Electuarium Diaphœnicum*, quod *Mesue* sanitatis ac salutis medicamentum vocat, satis magnâ quantitate illos recipit, eo consilio, ut scammonii ferocitatem mitigent, & detergant pituitam intestinis adhærentem, in affectu Colico. Idem electuarium, eodem fructu nobilitatum, prostat etiam in tabellis, insignitum nomine *Diaphœnici in solido.* Pariles virtute & dactylorum connubiô compositiones officinæ Persarum exhibent, quas prolixè describit Thesaurus Charasem-Sjaicus ذخيرة خوارزم - شاهي *Sachireh Charasem-Schahii*, ingens liber Persicus à Rege ejus nominis sic dictus, auctoris مظفر ابن محمد الحسيان *Musaffer ibn Mahhammed el Hossein:* & in suâ Appendice simplicium & compositorum historiæ, auctor libri Selectorum naturalium & mirabilium كتاب إختيارات بديعي *Kitaabi Echtiaraati Bedìì.* Ex quibus Rev. *P. Angelus* Carmelita disc. haud infideliter Pharmacopœiam suam Persicam latinè transtulit. *Emplastrum* quoque *diachalciteos* ab hac arbore nomen *Dia-*

Cc ccc *palmæ*

palmæ & *Diaphœnici* ſortitum eſt, cujus in vulneribus & qualibuscunque ulceribus ſanandis, nonnunquam etiam in leniendis doloribus arthriticorum, inſignis uſus eſt. Verùm emplaſtrum illud, cum Palmæ non fructum, ſed ſolum admittat lignum, quo cum in præparatione agitari ſolet, quicquid virtutis exerit, Lithargyrio acceptum refert; rudicula nihil ei, niſi nomen tribuit. Ad arthritidem curandam ipſos dactylos commendat *Solenander*. Oleum ex eis *Joëlius* elicit, quô procidentem anum, & excoriatas partes corporis inungit. Pulpam dactylorum imponunt populares extrahendis ex pede feſtucis & aculeis. Pulverem contuſorum oſſium, partum expellere *Foreſtus* author eſt; idem & calculos educere medicorum teſtimonio creditur. Cinerem oſſium uſtorum in urinæ incontinentiâ propinat *Riverius*. His tot virtutibus ut ut dactylorum nomen clareat; apud alios tamen malè audiunt, quòd crebriùs manducati cephalalgiam, & quod medici Perſiani crepitant, graviſſimam viſioni noxam inferant: cùm vix tertius in hâc gente aliquâ non gravetur luminum ægritudine. Quâ culpâ dum reliqua dulciaria inſimulat *Aretæus*, ſolidioris experientiæ medicus, & à doctis, teſte *Quercetano*, Anima Hippocratis non immeritò appellatus, ſolas tamen palmulas eximere non dubitat. Sunt ſanè oculorum vitia omni genti oryzâ veſcenti, ſub dio & in rore dormienti, balneis denique crebrioribus aſſuetæ, familiaria & vernacula: Hæc tria cùm in una hâc natione videas, religio ſit, tot mali cauſis præſentibus, eo nomine infamare dactylos.

Uſus Magicus.

§. III.

Magicum arboris abuſum ſubjungimus, quô ex foliis de rebus abſentibus & futuris pronunciant, eam vaticinandi fraudem edocti, quam ſpeciali, ſed barbaro fortaſſis, nomine فَالِ مُسْتَكْ *Faali meſtèk* appellat vulgus Ormuſienſe.

ſienſe. Nam, ut ut plura ſint ſuperſtitioſæ genti per vaticinia imponendi genera, quibus vel ex calculationibus جعفر *Dſjaaferianis*, vel in religioſo ſuo Codice القرآن *Alkoraan*, aut Poëmatibus خواجه حافظ شيرازي *Chodſja Hafès Sjiraſi*, obſcurarum rerum ex multò obſcurioribus apophthegmatibus, evolutionis ſorte inventis, lucem quærunt; vel ex ſomnorum ingentis formæ libro تعبير *Taäbiir*, nebuloſis ſpectris, centauris & dæmoniis picto, ſomnorum prænotiones evolvunt; vel arte Geomanticâ رمل *Raml*, inventa teſſerarum jactu auguria calculant, hæc tamen *Faali meſtèk* ſpectabilis ars omnibus illis dactylophagi populi judicio longiſſimè antecellit. Modus hic eſt: Scandit poſſeſſor comam Palmæ floriferæ, & ex novellâ medii verticis fronde carpit ſiniſtrâ recentium foliorum manipulum. Ex requiſitis eſt, ne Magus quicquam toto actu loquatur, nec niſi ſemel carpat; detracta folia in terram ne dejiciat, nec pretio vendat, ſed gratis concedat petentibus. Si in uno eorum delictum ſit, irritus eſt labor, irritum oraculum. Cùm divinatio inſtituenda venit, unum vel alterum foliorum fatidicus in ſeptem diſcerpit lacinias, quas ſiniſtrâ manu ita apprehendit, ut utræque laciniarum extremitates inter pollicem indicemque ad æqualem longitudinem emineant, ne, qui unius lori fines ſint, appareat. Hos inquam fines Magus quærenti offert connodandos, binos atque binos, poſtremis ſaltem duobus, quoſcunque voluerit, omiſſis. Quo facto, compagem laciniarum, quacunque ſorte cohæreat, humi ſpargit, ut natas ex nodulis figuras inſpiciat, & ex iiſdem reſponſa eliciat. Ridiculum eſt, quot obtingant laciniis varietates figurarum, per circulos, catenas, lineas & multiplicia involucra cohærentibus vel disjunctis; ſed magis eſt ridiculum

culum, quàm Magus severâ fronte lineas aut gyros, conjunctiones aut separationes, unitates & numeros, ad itinera, reditus, connubia, mortem, ægritudines, sanitatem innumerosque casus argutè flectat, &, nisi ritè fata, rectè tamen crumenas explicet eorum, qui hanc sibi fabulam ludi petierant.

Epilogus.

§. IV.

Hos hodie, non plures usus tenent indigenæ; adeo *Strabonis* numerus defecit; adeo cum gentis gloriâ, notitiæ rerum, ingenium & industria imminuta, & in obscuram inscitiam transgressa sunt: id sive debeat plebejo sanguini Æthiopici hospitis, qui priscam inquinaverit nationis nobilitatem, sive acceptum referat *certo orbi, qui rebus cunctis inest; quo ut temporum, ita morum vices vertuntur*, ut loquitur *Tacit. in Annal.* Accusare si uspiam licet fata rerum vertentium, licebit sanè in *Ormusio*, illo palmiferarum provinciarum capite, ejusque civibus *Ogyritis*, in quorum nunc portum *Gamronensem* (nam ex eo digressus fui) domum me recipio. Illustris hæc illa, si priscos rectè conciliamus, *Ogyris* Insula est, *Erythræi* Regis, quod *Plinius* testatur, monumento nobilitata, Caramanidis famosum promontorium, quod è salo promit caput, ut loquitur *Ptolomæus*; *Arriano, Strabonique Armozum* & *Armuza*, hodie هرموز *Hormuus* dicta: Sive enim ita à fundatore suo, viatorum Deo τοῦ ἑρμοῦ, id est, Mercurio nuncupata sit, ut *Athan. Kirchero* videtur; sive saltem in proventu خرما *Churmaa*, i. e. Dactylorum, quod vero similius est, nomen suum invenerit; sedes sanè Regia fuit, Regni metropolis & totius Orientis emporium. Priscos Persas audimus, & cum iis non multis retrò annis victores Lusitanos dixisse proverbio: *Si orbis terrarum annulo comparandus sit, Ormusium ejus dicendum esse diadema.*

Ormus Insulæ descriptio.

dema. Hæc olim meta, hæc cynoſura atque polus fuit, quò ante Europæorum in Aſiam navigationes collimabat acus mercatorum totius Orbis; unde depoſitas Indorum merces petebat Aſia minor, Ægyptus, Græcia & ulterior Occidens; unde Europææ nationis fama ſub *Frengi* nomine (ſive à Phrygibus, ſive à Francis hîc appulſis) per omnem Indiam percrebuit atque inclaruit; ex quo Inſula jure meritô trium mundi partium portus nuncupanda fuit. At, ô Ilium! deſiit Ormuſii nomen; inclytum corruit regnum; civis cum regno occidit; cum cive urbanitas, cultura, artes amiſſæ ſunt. Nihil enim cùm ferat ſiccum illud ac ſterile cœlum, niſi tædia humani generis, ſola locum mercatura & quæſtûs amor populô repleverat. Europæi igitur, poſtquam cœperunt Orientem frequentare navibus, & aurea vellera petere ex ipſis natalibus, per orbem diſtribuenda, deſiit in Inſulam mundi mercium depoſitio, & confluxus gentium ad mercaturam; politioribus ſenſim hinc & ex tota, quà mari adhæret, provinciâ regreſſis in mediterraneas, ſub mitioris cœli præſidium. A quo tempore negotiatio ibi nulla viguit alia, niſi quam ſola Perſia cum Indis ac Europæorum Societatibus reciprocat. Cujus inſtaurator Rex *Abas* Magnus ex Inſulâ cives, domûs mercationum & officinas commoditatis cauſâ tranſtulit ad oppoſiti littoris oppidulum *Ghamruun*, ſeu *Gamron*, quod inde in populoſam urbem provectum, à Sereniſſimo auctore nomen adſcivit recentius بندر عباسي *Bender Abaſi*, i. e. Portûs (Regis) Abaſi, prout Rel. 7. §. 1. inſinuavimus. Inſula cive ſuo exuta, nihil de priſco ſplendore, quàm nomen vetus retinuit; vadi vix de conditione vel loco ampliùs conſtat; emporii toto Orbe celebris, quod in boreâ-occidentali Inſulæ extremitate magnificè ſuperbiebat, quaſi mari imperaturum, nunc deſolata ac diruta ſpectantur rudera; ſaltem caſtellum ei præfixum, cuſtodi-

 ſtodi-

ſtoditur otioſô præſidiô ſeptingentorum militum, qui tamen magnam partem temporis inter cives terræ firmæ degunt, ſqualoris inter pomœria pertæſi. Caſtellum à Luſitanis quondam conditum habitatumque fuit; quod, etſi à loci genio inexpugnabile haberetur, poſſeſſoribus tamen extortum, & in Perſarum poteſtatem anno Chriſti 1623. redactum eſt Anglorum auxiliis; qui pro compenſatione partem annui telonii, quod in portu exigitur, ex pacto accipiunt. Inſula unicum complectitur milliarium in longitudine, minùs in latitudine; tota montoſa eſt ac ſterilis, arbores, Lotos agreſtes ſpinoſas ac pauciores Palmas ferens. Pagô gaudet unicô quadraginta domuum *Turumpèk* dictô, in quo magna pars militum hoſpitatur. Aquæ dulcis unica adeſt ſcaturigo in littore, ſed exilis adeo, ne ſufficiens potus ex eâ poſſit colligi. Non procul à pago ciſterna extat *Gadſj gidr* apellata, vaſta & celebris, quæ imbrem brumalem excipit. Earum inter ipſa urbis rudera numerantur ducentæ, omnes hodie, ſi viginti excipio, dirutæ & inutiles. Puteanam ſtagnanti olim prætulerunt cives alii, quam quotidie petierant ex littore proximo terræ firmæ, ab unâ paraſangâ oppoſitô. Montes ex variâ materiâ coagmentati, variis quoque ludunt coloribus: Petroſi ſunt alii; alii ex arenâ & ſale mixti; unus littori propinquus rubricam exhibet; alius arenam cedit micantem, & nigerrimam, quæ olim ad uſus devehi ſolebat in Indiam. Datur loci ſpatium, in quo Benjani linis candidiſſimis amicti, (hæc mundities illis pars religionis eſt) dum feſtivis diebus recreationis cauſâ incedunt, colore flavo tinguntur, quòd ejus particulis, quanquam inviſibilibus, aër imbutus ſit. Sal nativum dimidiâ ab urbe paraſangâ petitur, non alio pretio conſtans, quàm eruendi labore; idem in montibus ex pluviâ liquefactum ac devolutum, dum in lacunis ſubſidet, in cruſtas magnas, glaciei inſtar, coagulatur, gratuitum pariter in uſum petentium. Sulphu-

p. 759

Urbs Ghamron uel Bander Abasi

a. Propugnaculum maximum
b. c. d. Tria propugnacula minora
e. Castelli rudera
f. Regia vectigalium domus
g. Palatium Chani,
h. Equile Chani
i. Domus Vicarii
K. D. Batavorum
L. D. Anglorum
m. D. Lusitanorum
n. D. Gallorum desolata
O. Mons Ginau

A. W. Brandshagen fecit

phuris fodina adest, sed neglectu sepulta, quia idem terra firma abunde suppeditat. Metalli adesse venas, atq; olim etiam aurum effossum esse, traditioni creditur: Ajunt fossionem negligi, salutis publicæ consiliô, ne fortè dives sponsa procos alliciat peregrinos. Prope castellum abyssum dari, charybdisq; voraginem ajunt, quæ navibus exitium machinetur, nisi secundo vento transnatent; sed nullæ naves eò ampliùs appellunt; vadum nunc inveniunt commodiùs, & pro anchorâ jaciendâ fundum ex parte limosum & tutissimum è regione urbis Gamroni: cujus hîc non piget celebris emporii descriptionem adjicere.

Gamroni urbis descriptio.

Gamronum urbs secundum littoris tractum ad bis mille trecentos passus elongatur; latitudine suâ in hemicyclum protuberans; cujus pars occidentalis muris portisque clauditur, reliqua, & quà mari accumbit, his munimentis caret. Utrumque urbis terminum tuetur suggestus in littore extructus, & tormentis bellicis munitus. Castellum, quod orientalem urbis partem defenderat, dirutum prostratumque nnnc jacet injuriâ temporis. Forum habet frequens; officinas variis mercibus refertas; templa & hospitia nullius magnificentiæ vel nitoris. Plateas & angiportus exhibet sordidos, squalidos, inæquales, angustos, passim fornicatos & obscuros. Habitacula pleraque ejusdem notæ sunt, si Archisatrapæ, Vicarii, Batavorum, Anglorum, quorundam Benjanorum & paucas alias excipio. Domûs mari objectæ passim ex lapide, remotiores ex limo, ceteræ, instar ovilium, ex arundine & frondibus palmeis leviter coagmentatæ sunt, ac citra ordinem collocatæ. Civium multitudinem confluxus variæ gentis constituit; pars enim maxima Indicum, Arabicum, Afrum & atrum vulgus est, quod ipsæ Persæ sordido ludunt proverbio:

هُرمُز

هرموز و آب شور و سپاهان کون مشور

عیبش مکن که سروی شهر جهنم است

Ex civibus Perſæ ſunt officiales publici, artifices, inſtitores, coqui & ſorbilium caupones; Benjani ſunt mercatores opulenti, pauci etiam aurifabri & inſtitores; multitudinem abſolvunt ceteri, ut plurimùm piſcatores & bajuli, ex inſula Madagaſcar & pagis Arabicis olim profugi. Trium religionum hîc viget exercitium: Mahhammedanorum, Judæorum & Benjanorum, ſive gentilium: adderem Chriſtianorum, videlicet Europæorum & Armenorum; ſed hi, loci hoſpites & peregrini, ſacerdotes non alunt. Patres emiſſarii quando peragrant, ſacra ſua in Luſitanorum domo peragunt, pauciſſimis præſentibus loci nigritis, quorum parentes quondam à Luſitanis converſi fuerant. Aër loci & præcipuè Urbis, quamvis ſit ſereniſſimus, inſaluberrimus tamen eſt; tum ob exceſſum in primis, quas vocant, qualitatibus, tum ob crebras ſubitasque in oppoſitam qualitatem mutationes, tum etiam ob inquinamenta ſubtiliſſima, ut ſic loquar, ſulphureo-arſenicalia, quæ ex tellure & putredine quavis reſultant. Sanè, ut maxima anni pars cum pernicioſâ humiditate intolerabiliter calet, ſic bruma media corpus ante ſolis ortum frigore perſtringit acutiſſimô. Aura ab auſtro ſpirans maritima, mirè quidem demulcet perpetuò hîc languentium ſenſum, ſed adeo plerumque humet, ut momentô cutem, pavimenta & præſertim objecta ſolidiora madefaciat. Africus verò impetuoſus eſt & noxius, ardenter flagrat, & vehementer ut plurimùm, momentoque citiùs ſuperficiem corporis exſiccat cutemque exaſperat. De Euro idem dixeris, quamvis calor ejus ſit remiſſior. Aquilonem gelidum fruſtra deſideramus, quòd à montibus præcluſus rariſſimè huc penetret. Quantum detrimenti corporibus

tam

tam crebra aëris mutatio inferat, demorantes hîc hospites cum dolore nostro experimur: nam raro dimidia pars valemus, nec ullus ita prosperè, ne ex febrili morbo, qui advenas excipit, aliisve incommodis eluctatus, perpetuò viribus animoq; langueat. Vivendi alimenta haud desunt, quibus emendi nervus non deficit. Piscium, si ullibi, hîc certè sapidissimorum varietas capitur, perexiguo pretio venalium. Idem de conchis & ostreis affirmo. Gallinarum quoque copia suppetit; Ova, si triduô vetustiora sint, jam intus motum & venas pulli delineatas referunt. Agnorum ac vervecum optima & omnium copiosissima hîc caro est; caprina delicatorum mensas non attingit, quia teredines viventis bruti musculos obsident. Vitulina & bubula mensis anathema est: quandoquidem Benjani immunitatem huic animantium stirpi redimunt, datô Archisatrapæ annuo lytro, ne violari cujusquam vita audeat. Dactylorum peregrè ex palmetis adductorum hîc datur copia. Vim butyri, à calore liquefacti, utribus transmittit Carmania (*Kirmaan*). Pagus *Bugùn*, quatuor hinc diætis dissitus, farinam, uvas, nuces juglandes, apricotia, mala granata & aurantia (sed quæ omnia sylvestre quid sapiunt) asininis tergis advehit. Insula *Kismìs*, præter cetera, cucumeres quoque laudatissimos, nec non melones indulget. Littus Arabicum non raro opes etiam suæ Cereris impertitur, ex quibus inprimis celebranda veniunt laudatissima pruna, *Ambà* vel *Mangas* appellata. Olera suppeditant rura quædam hortique pagorum vicinorum. Cisternæ plures fornicatæ pluvialem custodiunt, quâ, per brumam collectâ, pro potu fruitur multitudo civium. Ditiores potulentam aquam ex rure repetunt, asininis vel camelinis dorsis asportandam: Europæi eandem admixtô vinô temperant, quod unà cum aquâ rosarum Sjirasô magnis jumentorum agminibus asportari curant, mittendum in Indias.

Deſcriptio regionis. Tellus Gamronica per plura milliaria in circuitu ſterilis, torrida, arenoſa & ex monticulis, quos crebri turbines congeſſerunt, rupiumque paſſim emicantium veſtigiis inæqualis exiſtit. Pauci ſub urbe horti, continuis antliis irrigandi, olera quædam ferunt, præſertim rapocaulem, cucumeres, mala inſana, & cæpas. Tria in prædicto circuitu loca ſunt, quæ culturam patiuntur, ac ſe umbris arboreis non minùs, quàm proventu aquæ potoriæ commendant. *Nabàm.* Primus locus eſt *Nabàm*, unâ Gamronô verſùs Orientem paraſangâ diſſitus, totâ Perſide inclytus ex vaſtâ umbrâ arboris *Luur*, ſive Ficûs Indicæ, radices ferentis; nam radices ex ramis ſe demittentes dum terram aſſequuntur, in caudices ſemper novos convertuntur, ut ita lucum unica illa arbor toties multiplicata conſtituat. Ad quam umbram Multhani ſ. Benjani idolo *Ram* ſacellum, perenni lampadum flammâ lucidum, ac ſuæ voluptati viridarium exſtruxêre Belgæ. Inde ulteriùs dimidiam paraſangam progredientibus patet alter locus *Nagana gudà*, *Nagana gudà.* ab agricolis habitatus. Pronâ magis Cerere hîc terra colitur, humore perfluentis rivi (quodammodo nitroſi) ad poſſeſſoris lubitum irrigua. Dives proinde eſt fruticum arborumque; inter quas copioſiſſima ſpectatur lætiſſimèque omnium frondeſcit *Aſa Diracht Avicennæ*, *Garzio* ab Ortâ & Indis *Nimbo* (Benjanis *Lumberò*, Perſis سرشك *Serisk*) dicta: quam cùm Luſitani, olim huc ex Ormuſio indies accedentes, *Amargoza*, ab amaritudine foliorum, appellarent, ipſe pagus hinc idem etiam nomen adſcivit. Tertius ad ſeptentrionem tribus & dimidiâ Gamronô paraſangis diſſitus pagum exhibet *Iſſiin.* عيشيين *Aſjiin*, *Iſjin* & *Iſſiin* dictum, ſatis amplum, Multhanis & Europæis, quos procul hinc æſtivare negotia non permittunt, crebrum præbens æſtate refugium: Hortos enim hinc poſſident multâ ſolertiâ adornatos; ciſternis etiam ſpatioſis, lapideis, pro abluen-

luendo squalore corporis, magnificè instructos. Præter hortos & palmeta, etiam ager non infeliciter hîc colitur, Hordei, Sesami, Gossipii, Isatidis & olerum ferax. Rivulus pagum influit aquâ dotatus limpidissimâ, & nullo, quod aliàs solet, adulteriô salis corruptâ; sed qui pagô nondum elapsus paucis derivationibus evanescit. Ipse fundus, ad viginti orgyias effossus, ejusdem notæ liquores exhibet, quibus, bovinô jugô extractis & per elices dimissis, distributisque agrorum hortorumque superficies singulis noctibus irriganda est. Non procul Issinô solum, quod ubique torridum ac sabulosum est, sensim elevatur, donec à tractu unius parasangæ præceps exsurgat in editissimum montem *Ginaù*: ad cujus radicem, inter collium asperrimorum fauces, spectantur celebres thermæ, quæ à monte nomen sortitæ sunt *Abi germ Ginaù*. Gamrono ut ab Oriente Ormusium, ita ab Occidente opponitur insula *Kismìs*, ad usque portum urbis *Bender Congo* exporrecta, nimirum in longitudine viginti quatuor, in latitudine sex circiter parasangas, quarum 22 & dimidia respondent uni gradui cœlesti, sive milliaribus Germanicis 15. Fundo gaudet, pro cœli statu, satis frugifero, pagisque numerosis instruitur. Frons insulæ, quâ Ormusium respicit, Castellum ostentat, quatuor in angulis præaltô suggestu turritum, structuræ prorsus antiquæ & globorum vim sufferendo impar. Hoc Batavi, anno 1681 tormentorum ictibus impetentes, paucos intra dies expugnabant. Duabus his insulis, trium parasangarum intervallo dissidentibus, tertia *Lareek* interjacet, parva, nuda, sterilis, castello instructa, sed prolapso & sine milite. Dicuntur in eâ spectari fornices multi subterranei, quibus Ormusienses olim pro recondendis mercibus usi fuerant.

Insula Kismis.

Insula Lareek.

Sinus ipse Persicus, Arabiam Persidemque dividens, ab austro-oriente (S. O.) in borea-occidentem (N. W.) protrahitur; ibi, dum oceanum subit, emporium *Mascàt*

Sinus Persicus.

AMOENITATUM EXOTICARUM

FASCICULUS V.

Continens

PLANTARUM JAPONICARUM,

quas Regnum peragranti ſolum natale conſpiciendas objecit,

NOMINA & CHARACTERES SINICOS;

intermixtis, pro ſpecimine, quarundam plenis deſcriptionibus, unà cum Iconibus.

Catalogus Plantarum
FASCICULI V.
in quinque Classes distributi,

quarum exhibet

Classis 1. Plantas vulgò dictas Bacciferas & Pruniferas.
2. Pl. Pomiferas & Nuciferas.
3. Pl. Oleraceas & Frugiferas.
4. Pl. speciosò flore conspicuas.
5. Pl. Miscellaneas.

Præ-

Præfanda.

Lectorem præſcire cupio (1) Catalogum, quem trado, in ipſo primo per Japoniam itinere, adeoq; citra methodum hodiernæ βοτανοσοφίας natum eſſe. In eo plantas quascunque obvias promiſcuè adoptavi, ſanè non aliâ intentione, quàm ut vocabula & characteres addiſcerem Gentis, apud quam diutulè commorari conſtitueram. Sufficiebat propoſito craſſior hæc Plantarum diſtinctio in V. Claſſes, ſeu locos communes, in quibus omnium nomina & characteres, tum ignotarum prima quoq; lineamenta raptim deponerem. Quæ verò, cùm deinde iteratâ inſpectione, & partium, quæ in primo occurſu deficiebant, adjectione ita perfecerim, ut pro majori opere botanico ſuppeditare poſſint materiam, (ſed quæ in Manuſcriptis meis diſperſa atque indigeſta adhuc latet) placuit hîc ſaltem primam meam ac rudiorem operam, in conquirendis Stirpium characteribus Sinicis, & nominibus Japonicis collocatam, impertire: inſertis, pro ſpecimine & Faſciculi magnitudine explendâ, Stirpium quarundam integris deſcriptionibus; quarum verò icones ex naturali magnitudine in minorem formam redactæ ſunt non ſatis ubique feliciter, vel eleganter.

(2) Nomina, quæ citamus, duûm eſſe generum: alia plebeja & vulgati uſûs, alia verò literatorum Japonenſium, quibus illi Plantarum characteres Sinicos exprimunt. Characteres enim, quamvis Japoniæ, Sinæ (rectiùs pronunciamus *Tſinæ*) proximisque regnis ac regionibus, ad Cambodiam & Siamum usque, univerſales & communes ſint; (ſunt enim rerum velut picturæ & deſcriptiones) gentes tamen ſingulæ eos ferè diverſè exprimunt: adeo, ut ſcri-

ſcriptione communi cùm gaudeant atque ſe invicem intelligant, in ipſo congreſſu tamen muti ſint. Characteres illi penicillô, non calamô, ſcribuntur, virgulisque conſtant plurimis, rectis ac ſimplicibus, in formam quodammodo quadratam eleganter congeſtis. Cujus verò elegantiæ ſpernax indoles & expedita manus Japonum omnem virgularum in uno charactere apparatum ſatagit uno vel paucis ductibus abſolvere: ex quibus tunc alius enaſcitur character indecorus, gentique magis uſitatus, quem appellant *Sſò*, ad differentiam prædicti univerſalis, qui vocatur *Sìn.* Negabat xylographus, ſe poſſe confuſos illorum ductûs aſſequi, unde eos characteres omiſimus. Addidiſſem quoque ſignata nomina literis Alphabeti Japonici; (quô duplici populus utitur: uno *Fíro Canna*, altero *Catta Canna* dictô, cujus utriusque figuræ non ſimplices literas, exemplô noſtratium, ſed integras ſyllabas notant) verùm quòd à dextrâ incipiendo deorſum ſcribantur, inſeri latino textui non poterant; ſecus ac ipſi characteres, qui, quamvis eodem ordine pingendi ſint, patiuntur tamen à latere ſociari. Pro oſtendendo utriusq; tum characteris, tum ſcripturæ differentiâ, ſubjungimus hîc Characteres quosdam ſcriptu faciliores, cum eorum appellationibus literis utriusque Alphabeti ſcriptis: quorum primus Lauri Camphoram ferentis, literatis nomine characteris *Sſjoo*, populari *Kus*, vel *Kus no ki;* alter Alcææ arboris, vulgò *Kirì*, ſeu *Kirì no kì*, literatis *Too;* tertius Oryzæ vulgò *Waſi* & *Uruſſine*, literatis *Ko* dictæ. Vox prima in unoquoque exemplo ſiſtit characterem Sinicum univerſalem *Sin*, altera Japonicum *Sſò*, tertia characteris appellationem literis *Firo*, quarta eundem characteris ſonum literis *Catta* expreſſum.

樟　桐　粳

(3) Variare quandoque nomina additione vel mutatione unius literæ: Ita litera *n* aliquando ex laſcivia linguæ inſeritur, ut perinde dicatur *Naga* & *Nanga*, *Tſus* & *Tſuns*. Ob eandem euphoniam *f* in *b*, *k* in *g*, *g* in *k*, *w* in *b*, &c. mutari ſolet, præſertim in nominibus compoſitis: ita Sibito *b*anna pro Sibito *f*anna, Kinari *g*aki pro Kinari *k*aki, *K*oquan pro *G*oquan, Ki*b*i pro Ki*w*i dicitur: quæ ſcriptionis diverſitas, ſi occurrat, pro mendâ reputari non debet.

(4) Sategiſſe nos orthotoniam vocum exprimere impoſitis accentibus, vel duplicatis vocalibus, velut in præfatione libri monuimus.

(5) De Stylo & orationis nitore parum me ſolicitum, non abſtinuiſſe à vocabulis malè Latinis: quas tamen non ego primus fingo, ſed illuſtres botanographi foro botanico pridem induxêre, velut ad plantas earumque partes typicè ac compendioſè deſcribendum idoneas & maximè neceſſarias.

(6) Plures me in eodem regno enotaſſe Stirpes, ſed quarum nec characteres nec nomina propria à popularibus explorare vel in eorum Herbariis adhuc reperire potui, unde eas hîc prætermiſi: cùm ſine natali nomine plantas induxiſſe, à Faſciculi titulo fuiſſet alienum & inconveniens.

CLASSIS I.

Plantæ vulgò dictæ bacciferæ & pruniferæ.

Tſus no ki, ſive ***Tſúdſu no ki***, i. e. arbor Laurus. (*Tſus* nomen Lauri eſt; *ki* notat plantam vel potiùs arborem; *no* præpoſitionem *de*, velut copulam ex

gentis idiotiſmo inſerendam. Dicitur etiam *Tſons* pro *Tſus*, ob euphoniam) Lauri ſpecies & varietates, quas Regio alit, ſunt ſequentes:

Kúro Tſons, vel *Proh Tſons*: Laurus baccis majuſculis atro-purpureis, foliis latioribus.

Eadem foliis anguſtioribus undulatis.

Aka Tſúdſu: Laurus baccis majuſculis rubicundis, foliis latioribus.

樟 Laurus Camphorifera; literatis nomine characteris *Sſio*, vulgò *Kus no ki*, aliis *Nambók* dicta.

Arbor eſt ſylveſtris, in Japoniâ occidentali & adjacentibus Inſulis in lætam vaſtamque Tiliæ magnitudinem adoleſcens. *Radice* nititur validè ac parùm brachiatâ, quæ camphoram præ ceteris partibus ſpirat & coctione impertitur. *Cortex* quodammodo eſt ſcaber, coloris pulli, in ramis junioribus lævis, viridans, nitens, interiori ſuperficie glabrâ & mucoſâ, adeoque facilè abſcedens; *Medulla* magna fungoſa & lignoſa; *Lignum* candidum, per ſiccitatem ex rufo variegatum, ſubſtantiæ laxioris ex fibris craſſiuſculis compactæ, aliquando ſerviens pro fabricandis ſcriniis; ſed quorum ſuperficies per vetuſtatem aſperatur, dum volatilis reſina poros deſtituit. *Pediculis* carinatis, tenuibus, ſeſcuncialibus, nonnunquam ex viridi rubentibus inſiſtunt *Folia* promiſcuo loco ſingula, membranacea, triuncialia vel longiora, ex brevi acuto principio ovata, mucrone oblongo anguſto, margine integro undulato, non raro tenui palleſcente virgulâ fimbriato, ſupinâ facie ſaturo virore imbutâ ac micante, dorſo herbaceo & quaſi holoſerico; nervo uno medio utrinque prominulo, ex viridi albican-

Laurus Camphora

cante & paucis nervis lateralibus ad ambitum arcuatim protendentibus; quos vagi minores pro firmitate folio conciliandâ intercurrunt. In nervorum finibus non raro verruculas obſervamus, quas huic Lauro proprias dixerim. *Floſculi* in faſtigiis ramulorum, ſed arboris provectæ ætatis & magnitudinis, menſe Majo Junioque inter foliorum axillas prodeunt, Pediculis nixi biuncialibus, tenuibus, in fine racemoſis ac in pediculos breviſſimos ſingulis perianthiis præparvis inſtructos divulſis. Sunt flores albi, hexapetali, intra ſeminis Coriandri ambitum radiantes, petalis ovatis, ſtaminibus apicatis novem, eâ diſpoſitione locatis, ut terni medium ſtylum premant, hos ceteri in orbem ambiant, intercepti ſingulis tuberculis, carnoſis, exiguis, luteis, mollibus, umbilico laxè adnatis. Florem, accreſcente calyculo, *Bacca* excipit per maturitatem atro-purpurea & ſplendens, magnitudine piſi majoris, figuræ quodammodo turbinatæ, pericarpio molli purpuraſcente, ſaporis ex camphora caryophyllacei; *nucleô* intus piperis magnitudine, corticulâ nigrâ micante obducto, bifido, oleoſo, ſaporis fatui.

Extractio Camphoræ ruſticorum opus eſt in provinciâ *Sátzuma* & Inſulis *Gótho*, qui radices & ligna in feſtucas comminuta, cum affuſâ aquâ coquunt in veſicâ ferreâ, impoſitoque capitello fictili amplo, & (ne ex vapore rumpat) roſtrato, ſublimatam reſinam excipiunt, ſtramini, quod capitellum replebat, adhærentem.

Lauri Camphoriferæ ſpecies eſt Caſſia Canellifera, cujus radix oleum Camphoræ cum ipſa Camphorâ, cortex oleum Cinamomi, folia oleum Caryophyllaceum præbent in deſtillatione. Eam ſanè in ſylvis Malabaricis (in quibus Caſſia lignea dicta, maximè luxuriat) æquè inveni nobilem, ſed minùs frequentem, ac in ipſâ Ceylanâ. Camphoram quoque in deſtillatione *Schœnanthi* Perſici ac Arabici copioſam obtinui, in fundo olei ſubſidentem;

ne-

nec dubito eandem inesse Junipero aliisque stirpibus camphorini odoris, & ex iis arte educi posse; quod pollicentur Brahmenes: qui etiam ex omnibus dulcibus, quin ex ipso lacte saccharum eliciunt. Modum ab ipsis edoctus teneo. Camphoram naturalem & cristallinam perquam petiosam ac raram impertitur arbor in Sumatrâ & Borneo insulis. Sed hæc arbor ex Daphneo sanguine non est.

梛 *Ná*, vulgò *Nági*, it. *Tsjikkura siba.* Laurus Julifera, folio specioso enervi.

Rara arbor est, & boni ominis habita, quæ ob perenne foliorum decus ex sylvis in urbes recipitur, assignatâ sede in impluviis. *Caudice* autem recto, æquali, frondium amissarum stigmatibus signato, Cerasi altitudinem tardo incremento assequitur: *Cortice* vestita obscurè badio, carnoso, molli, in ramulis pulchrè virenti, odoris abiegni balsamici. *Ligno* constat duro, infirmo tamen & vix fibroso; *medullâ* fungosâ & per ætatem lignosâ. *Surculi* alternatim adversi, tenues & ad sinus tuberosi sunt, foliis bijugis ex unciali intervallo decorati ac ferè penduli. *Folium* pediculi & nervorum exsors durum est ac tensum, Lauri Alexandrinæ folio, substantiâ & colore simile, longitudinis triuncialis, latitudinis pollicaris vel amplioris, utrâque facie æquali, lævi, in longitudinem leniter striatâ & obscure virenti, superficie in cœruleum roscidâ. *Juli* terni quaternive ex foliorum axillis exsurgunt obsoletè albidi, breves, ex densis villis, flosculisque intermixtis bipetalis minutissimis, circa medium uncialem stylum compacti: quibus defluentibus *Bacca* unica, rarò gemina, in extremitate remanet, per maturitatem atro-purpurea, rorulenta, pruno sylvestri externâ facie similis, pericarpio

Myrica Nagi

dotata paucissimo, molli, succoso, insipido; cui laxè inhæret *Nucula* ex asse orbicularis, cerasi magnitudine, lævis, rufa, in apicem fastigiata. Putamen ejus durum & lapideum est, sed tenue, adeoque infirmum & fragile; nucleum continens cuticulâ rufâ obductum, individuum, saporis vapidi subamari, figuræ pariter rotundissimæ, apiculo auctæ, qui nuclei medium, verticilli instar, pervadit.

Aùkuba, frutex arborescens, surculis læto virore micantibus, crebrò geniculatis, pinguibus; folio Ilicis, utcunque adverso; floribus in stylo crasso racemoso tetrapetalis, ex purpurâ rubentibus, piperis magnitudinem æmulantibus; fructu rubro Laurino oblongo majusculo, carne pauca, alba, subdulci, nucleum includente duriusculum, saporis tetrici.

棠羅杉 *Taraijo*, vulgò *Onimotsj*. Lauro-Cerasus, flosculis in luteum languentibus, tetrapetalis, numerosis, sub foliorum axillis in modum racemi confertis, fragrantibus; fructu pisi magnitudinis, rubente, umbilicato, quatuor intus granis, figuræ seminum pyri, in orbem conglobatis. Ob sempiternam pulchritudinem in hortulis colitur. An Lauro-Cerasus *Clusii*?

橘山 *Sankitz*, vulgò *Jamma Tadsj banna*. Chamæ-Cerasus pumila, caudice cubitali, non ramoso; foliis Cerasi sylvestris, verticilli in modũ dispositis; flosculis sub comâ in ramosis pediculis pendentibus, pentapetalis, magnitudinis & figuræ Lilii convallii; fructibus rubellis, piso majoribus vertice cuspidato, basi quodam̃odo compressâ, carne succosâ, alba, molli, dulci cum adstricti-

ſtrictione; nucleo intus albo, duro, pellucido & albumini oculi piſcis ſimilimo.

橘花 *Quackitz*, vulgò *Fanna Tadſj banna.* Chamæ-Ceraſo affinis fruticula bipedalis, ramoſa, ſurculis in transverſum exporrectis; folio perenni, inordinatè denſo, lanceato, longitudinis palmaris, latitudinis ſeſcuncialis, orâ ſparſim in bullas retortâ, planè peregrino decore; ſtylo in extremitate ſurculorum brevi, ſurrecto, pediculis conſito denſis, adverſis & in rectos angulos ramoſis; quorum flores & fructus prioribus omnino ſunt ſimiles.

Eadem folio anguſto ſaligneo, margine bullis crebrioribus criſpato; floſculis Dulcamaræ ſimilibus, petalis retroflexis.

燭南 *Nandſjokf*, vulgò *Natten* vel *Nandin Tſikku.* Frutex cubitalis vel longior, eminus conſpectus arundinis facie; caudice ſimplici, in ſpicam conoidem ramoſam bacciferam deſinente; fronde copioſâ, pedali, in triangulum ramoſâ, ſurculis adverſis & in rectos angulos extenſis, folioque ſalicis figuræ ſeſcunciali, arundinaceo, per longa intervalla pinnatis; floſculis Solani lignoſi paribus, pentapetalis, ephemeris, albicantibus; baccis rubicundis piſi magnitudinis, ſemine donatis gemino, hemiſphærico, oculos cancri (quos medici vocant) referentibus.

梓鼠 vulgò *Nyſimi motſj*, aliis *Tanna wattaſj.* Liguſtrum vulgare Germanicum. Nomen nactum eſt à glirium ſtercore, cujus ſimilitudinem baccæ referunt.

Jubé-

Jubéta. Liguſtro affinis arbor Pruni magnitudinis, ramoſa, cortice glaucô, ſurculis folioſis in ſpicas racemoſas excurrentibus; foliis decuſſatim adverſis, ex oblongo ovatis, ob teneritatem citò flaccentibus; floſculis & baccis Liguſtri, nucleo albo unico carnoſo, ſaporis cum adſtrictione cauſtici. Baccæ habentur venenoſæ.

加五 *Kooki*, vulgò *Kukò*, aliis *Númi gúſſuri.* Liguſtrum ſpinoſum, denſè folioſum, folio unciali ovato, margine integro; floſculis in uno pediculo ſingulis vel geminis, purpuraſcentibus, pentapetalis, petalis in Hyacinthi floris figuram & magnitudinem coëuntibus; baccis & ſemine Glycopicri. Pro areolarum ſepimentis ſervit, & pro Medico uſu cedit tum fructus veſcendos, tum folia more *Theæ* extrahenda. Dulcamara frutex ſpinoſus.

Fékoſatz Arbor mediocris, denſè ac inconditè ramoſa; foliis circa ſurculorum extremitates denſis, biuncialibus, ex acuto principio ovatis, raro dente languide crenatis, pinguibus, duris, & quodammodo concavis; floribus in ſpicam brevem congeſtis; baccis nudis rubicundis, ceraſi magnitudinis, baſi quodammodo turbinatâ, vertice umbilicato, carne ſylveſtri, nucleo intus unico bifido, adſtringente.

[illegible]龍 *Kembokv*, it. *Ruugambokf*, vulgò *Sakáki.* Arbor mediocris, Idolis ſacra, Myrti Romani Matth. foliis ac floribus; extremitate ſurculorum tenui & redunca; baccis per ramulorum ſeriem in tenui pediculo ſingulis, piperis magnitudine, cuſpidatis, ſemini-

minibus in carne pulposâ, austerâ senis, septenis aut pluribus, semini Aquilegiæ similibus, saporis subamari & summè adstringentis. Scribitur tribus characteribus, quorum vulgatiorem apposuimus.

Fisakaki, arbuscula in surculos tenues ramosa, *Theæ* facie ac foliis; flosculis per surculorum longitudinem densis, rubentibus, pentapetalis, in tintinabuli formam oscitantibus, pumilis; quos baccæ excipiunt Juniperinis similes, succosæ, ultramarinum tingentes, seminibus refertæ plurimis (10, 20) duriusculis, spadiceis, sub dente crepantibus. Colitur in hortis urbanis ob elegantiam.

Eadem flore albo, baccis succo purpureo saturatis.

Sasjébu, Fruticula Fisakaki foliis ac facie, flosculis per surculorum decursum velut in spicas (intermixto folio præparvo denso secundario) consitis singulis, albis, monopetalis, ex pentagono turbinatis, grani hordeacei magnitudinis, orâ quinque crenis incisâ; quos baccæ excipiunt Fisakaki acinis, sive vacciniis nigris, non absimiles, nudæ, purpurascentes, piperis magnitudine, pulposæ, edules, saporis vinacei dulcis; umbilico quinis labellis patulo, totidem cellulis adornato; seminibus incerto numero pluribus.

Obammi, aliis *Jso Fisakaki*, i. e. Fisakaki littoralis. Frutex surculis surrectis tenuibus densè ramosus; foliis sescuncialibus in oblongum ovatis, pinguibus, duris, margine languidè dentato, interdum repando; flosculis inter foliorum axillas duobus, vel tribus, tetrapetalis, pumilis ex albido incarnatis; baccis rotundis purpureis, pulposis, piperis magnitudine, vertice cuspidato,

to, seminibus intus plusculis (10, 15) rufis, angulosis, nitentibus.

Sjiroggi, Frutex inconditè ramosus & scaber; folio triunciali, principio & mucrone acuto, margine integro; flosculis pediculos in umbellam radiantes occupantibus, densissimis, pumilis, pentapetalis; baccis nudis, per hiemem, amissis foliis, eleganter rubentibus, piso minoribus, rotundis, vertice compresso, crenisque, pro seminum contentorum numero, quinis vel senis umbilicato; carne pulposâ, albâ, tetrè amarâ; semine Carvi seminis magnitudine, triangulari, angusto, lævi, spadiceo.

Sjiroggi, altera *arborea,* aliis *Namóme* dicta; foliis in longum concavis & repandis, orâ raris vicibus languidissimè dentatâ; baccis, per extremos surculos, pediculo tum simplici, tum in paucos radios diviso, pendentibus, Cerasi fere magnitudinis, vertice quadantetenus turbinatô & exiguô discô umbilicatô, seminibus intus incerto numero paucis, magnitudinem seminis Cumini referentibus.

樒 *Sin san,* vulgò *Mijama Skimmi,* id est, sylvestris *Skimmi,* ita dicta ob foliorum cum τῷ *Skimmi* foliis similitudinem. Arbor vasta sylvestris, foliis in verticilli modum consitis, triuncialibus vel longioribus, quodammodo undulatis, crassiusculis, basi angustâ, mucrone frontato brevi, nonnihil repando, margine integro, nervis paucis parum conspicuis, sapore Sagapeni graviusculo, cum calore mordaci; flore in racemis triuncialibus surrectis tetrapetalo ac pentapetalo, præparvo, rubente; baccis pyri formibus Oxyacanthæ

 fru-

fructûs magnitudine & facie, quatuor desuper carinis distincto ac per eas dividuo, carne alba, pulposâ, cum nidore dulciculâ, seminibus quatuor albis, bifidis, grana aurantiorum exprimentibus.

Come gommi, it. *Mantees*. Ligustro affinis, frutex baccifer fœtens, Buxi facie, tripedalis altitudinis, ab imo ramosus; foliis densis, in fasciculos consertis, pumilis, oblongis, in acutum ovatis, humanum stercus fœtentibus; flosculis foliorum fasciculis insertis paucis tubulosis Jasmini facie, languidè purpureis, in quina labia expansis. In solo pinguiori flos magis luxuriat, in sena, septena & plura labia margine crispo, divisus.

Jamma Co gomme. Frutex montanus densè ramosus, surculis tenuibus, folio *Theæ* decussatim adverso; racemulis in foliorum sede pollicaribus; flosculis Hyacinthinis pumilis purpureis, in quatuor labella crenatis: baccis umbilicatis Coriandri magnitudinis, tetracoccis, globulo intus quatuor semina continente.

栢仙 *Ken sin*, item, *Sen bakv*, vulgò *Inu máki*, i. e. *Máki* spuria. Arbor ramis densis sensimq; brevioribus, instar Cupressi, in conoidalem trium orgyjarum altitudinem exsurgens; foliis *Nerii* sed unius saltem nervi, in dorso insigniter protuberantis; fructu oblongo bipartito, imâ parte muscerdam referente, superiori piperis granum, cui nucleus laxè includitur carnosus, mollis, subdulcis.

楨 *Sin*, vulgò *Máki*, seu *Fon máki*, id est, *Maki* legitima. Arbor ingens & crassa, priori homogenea, lignum

cujus lignum pro cistis variisque vasis expetitum & in pretio est; album enim, leve & purum est, teredini & putredini haud obnoxium. Vasa aquæ calidæ immersa fœtent; ex quo arbor aliis *Ksá máki*, id est, *Maki* fœtens appellatur.

楨木 *Tsjo tei*, vulgò *Fimitz baki* & *Fimeri baki*. Myrtus latifolia vulgaris sylvestris. Myrtus communis Italica C. Bauh.

楊黄 *Ojo*, vulgò *Tsuge*. Buxus arborescens, folio ovato majusculo, extremitate cuspidatâ, orâ raris aculeis serratâ; flosculis in foliorum sinu plurimis calyculatis tetrapetalis albis, ad seminis Coriandri ambitum patentibus, petalis rotundis; baccis atro purpureis rotundis, pisi magnitudinis, succo purpureo sylvestri turgidis; seminibus intus in orbem compactis duobus, tribus vel quatuor, seminis Carvi magnitudinis & figuræ.

Tsuge altera. Chamæ buxus minor, foliis ex ovato utrinque acuminatis.

滑栢 *Koo kotz*, vulgò *Firággi*. Aquifolium, seu Agrifolium vulgo dictum.

来歸山 *Sankira*, vulgò *Quáquara*. Smilax minus spinosa, fructu rubicundo, radice virtuosâ, *Chinæ* dictâ.

In incultis locis inter Filices & vepres perennis luxuriat; *Radice* gaudens magnâ, durâ, nodosâ, inæquali, paucis longisque fibris capillatâ, extus rufâ vel ni-

Smilax china

gricante, intus albidâ, sâporis vapidi, Medicis *Radix Chinæ* dictâ, satis illâ ex virtute nota ac celebratâ. Scandit unum vel alterum cubitum sine adminiculo; dumetis verò propinquis nixa altiùs enititur, *Sarmentis* lignosis, culmum hordeaceum crassis, obscurè circa humum spadiceis, ex biunciali intervallo geniculatis; articulis alternè & ad seriem reflexis, interdum geminâ spinâ adversâ, brevi & reduncâ interceptis. Ex geniculis singulis valva emergit duplicata, membranacea, semunciam longa, pennam lata anserinam, dura, striata, duos extendens capreolos, vitigineis similes, quibus contacta quævis firmiter comprehendit. Ex Valvis singula oriuntur folia, ex aliis simul florum corymbi, tum novelli interdum surculi. *Folium* perbrevi vel pene nullo instructum pediculo, ex acuto brevi principio in orbiculum triuncialis diametri expanditur, in mucronem curtum repandum desinens. Tenue est, membranaceum, utrâque facie diluto virore nitens, ante mucronem ingenti valvâ undulans, margine integro, aliquando inæquali, alterutro latere protuberante. Venis donatur quinis ramosis, ex basi folii in mucronem, mediâ directè, ceteris arcuatim, protendentibus. Pediculo tenuissimo unciali, rubente vel lutescente insident *Flosculi* plus minus decem, in umbellæ formam congesti, nudi, in herbido lutei, hexapetali, petalis angustis, in gyrum repandis, ad seminis Coriandri ambitum radiantibus, pellucidis, staminibus senis, apicibus in luteum albicantibus: stylo turbini medio insistente, capitulo cæsio. *Fructus*, invalescente pediculo, florem excipiunt, cerasis figurâ, magnitudine, rubedine ac nitore similes, rariùs turbinati, aëre magis quam carne turgidi; Carne constant paucâ, siccâ, farinosâ, incarnatâ, saporis acerbi, Mespillorum æmuli; in quâ *Semina* involuta latent quaterna, quina vel sena, lenticulæ magnitudinis, figuræ lunaris, in orbem instar Malvæ seminum conglobata, per siccitatem ex badio

dio nigricantia, intus candida, durissima, substantiæ corneæ.

So no ki, aliis *Firà* & *Firási*. Vitis idæa aculeata pedalis, folio Chamæ buxi, flosculo calyculato, tetrapetalo, purpurascente, pumilo; fructu piperis magnitudine, coccineo, altè umbilicato, carne albidâ saporis subdulcis fatui; granis intus tribus, in rotundum vergentibus, duriusculis, subamaris.

草紫 *Sisò*, i. e. purpura, vulgò *Murasákki*, nobilis. Herba pedalis, radice simplici palmari, multis fibris capillata, ab infectoribus ad tingendum sericum expetita, scapo ramoso, ramulis in spicam floridam terminantibus, foliis verticillatâ dispositione consitis, simplicibus, acutè ovatis. Baccifera dicitur. Vidi siccam ex Japoniâ septentrionali oblatam.

Murasakki vulgaris. Herba à colore purpureo baccarum sic dicta: caule tereti volubili; folio alternatim unico biunciali rotundo, lacunoso, pingui, integro, mucronato; spicâ ex singulis foliorum axillis unicâ palmari, flosculis sine pediculis consitâ raris, Coriandri magnitudinis, languidè purpureis, tetrapetalis & pentapetalis, nunquam dehiscentibus; fructu intra petala succrescente pisi magnitudinis, inæqualiter rotundo & quadantenus turbinato, pulposo, obscurè purpureo & ad inficiendum serviente; semine intus duro, rotundo, nonnihil compresso, nucleo albissimo, dulciusculo.

根部百 *Fackubukon*, vulgò *Fékuso Kádsura*. Convolvulo similis herba repens, crepitum ventris olens; folio triunciali integro, cordato & mucronato;

nato; flore racemoso, tubuloso, quinque labiis ad piperis ambitum radiante, intus sanguineo, extus incano; fructu Glycopicri, succo fœtidissimo, paucis seminiis permixto.

冬忍 *Nin too*, it. *Sin too*, vulgò *Sui Kâdsura*, & ex floris colore *Kin gin qua*, i. e. auri argentiq; flos appellata. Periclymenum vulgare; sive Caprifolium non perfoliatum, baccis atro-purpureis vel nigris.

及玄 *Kenkoo*, vulgò *Sane Kádsura*, aliis *Orenj Kádsura*. Frutex viscosus, latè scandens, folio simplici pingui, fructu racemoso, acinis circa globosum corpus in orbem congestis, rubidis, succosis, gemino semine reniformi duriusculo donatis. Mucilago extracta genti servit ad glabrandos capillos.

生寄 *Ksèi*, vulgò *Jodoriki*. Viscum baccis rubentibus; quæ pediculis semuncialibus, aliis simplicibus, aliis in paucos radios divaricatis, ramulorum decursum copiosæ stipant, foliis in extremis surculis alternatim singulis, Portulacæ paribus, unico per medium decurrente nervo. Nomen Japonicum omnem notat plantam parasiticam, in specie verò & κατ' ἐξοχὴν Viscum; quod nullibi mihi in regno visum, nisi in unico Lariceto Provinciæ *Mikáwa*, inter pagos *Goju* & *Akasakka*. Rusticorum vulgus id appellabat *Gomi Maatz*, i. e. Viscum Lariceum.

漿酸 *Sansjo*, vulgò *Foo dsukki*. Solanum vesicarium, vulgò *Alkekengi*.

蘆藜 *Kirò* & *Rirjo*, vulgò *Omotto*. Arum acre-

Ggg gg

dinis

dinis expers, folio magno liliaceo, piſtillo Dracontii minoris, radice tuberoſâ & fibroſâ, amariuſculâ. *Sive:* Herba ſine caule, foliis liliaceis palmaribus ac pedalibus luxurians, radice craſſâ, oblongâ, carnoſâ, multis fibris capillatâ, nonnihil amarâ; piſtillo palmari pingui, in faſtigio floſculis breviſſimis monopetalis imperfectis, ex luteo pallentibus, favi in ſpeciem diſpoſitis, arctè ac ſine pediculis ſtipato; acinis rubentibus, Olivarum minorum magnitudinis & figuræ, pulpoſis, ſaporis tetrici, pulpâ miniatâ; ſemine permixtâ rufo, oſſeo, figuræ circiter cordatæ. Vigere permittitur ad macerias & in angulis hortorum, ut fœda ſpatia luxurioſo folio compleat.

蒟蒻 *Konjakv*, it. *Kúſako*, vulgò etiam *Kónjakŭ* & *Konjakfdama.* Dracunculus Dracontio majori vulgari affinis, caule virentibus maculis variegato, folio longo ramoſo, ex magnis lobis inæqualiter alato, radice orbiculatâ prolifera, facultatis urentis & purgatricis compote.

星南 *Nanſoo*, vulgò *Jamma Konjakf*, item, *Oſomi*, Medicis *Ten nan ſio* dictus Dracunculus minor trifolius, folio ſimplici, magno, mucronato, caule variegato, piſtillo ſpithamali baccifero, baccis inſigniter urentibus.

萄葡 *Foto*, vulgò *Jebi* & *Budò.* Vitis vinifera, uvâ carnoſâ, adeoque ad onopœiam haud idonea.

Ganébu, Vitis lanuginoſa, racemis minoribus, acinis nigris Juniperinis ſimilibus, dulcibus, ſucco purpureo.

Jam-

Jamma Budò. Vitis sylvestris pergulana, botris minoribus, acinis pumilis apyrenis uvæ Corinthiacæ.

Niwa toka, seu *Niwa tonga.* Sambucus vulgaris officinarum. Sambucus fructu in umbellâ nigro, C. Bauh. P.

Tadsu. Sambucus racemosa C. B. P. vulgò Sambucus cervina.

Jamma Toosimi, i. e. *Tosimi* montana. Sambucus aquatica, flore simplici C. Bauh. P. Nomen habet ab ellychnio, cujus vicem præstat medulla.

Midse, it. *Jamma Simira*, Sambucus aquatica altera, baccis in acutum turbinatis compressis & rubentibus.

Niwa toka. Cornus fœmina, sive Virga sanguinea Matthioli, foliis in longum angustum & acutum mucronem productis, baccis piperis magnitudine, unico intus semine rotundo duriusculo bipartito. Dicitur aliàs *Amé furass.* i. e. pluviam fundens, quòd præcisi rami aquam fundant.

苺 *Foo*, it. *Moo*, vulgò *Itzingo.* Rubus vulgaris fructu nigro.

Fasso Itzingo. Idem fructu rubente eduli.

Ki Itzigo. Rubus Idæus fructu luteo.

Kutz náwa Itzigo, i. e. Rubus serpentinus; ita à serpendo dictus. Fragaria vulgaris fructu rubro, hôc cœlo non eduli.

Quanſo Itzigo. Fragaria fructu pruni magnitudine, non eduli.

桑 *Soo*, vulgò *Kűwa.* Morus fructu albo.

Eadem fructu nigro.

楝 *Den*, it. *Ootz*, vulgò *Sendan*, aliis *Kindéis.* Aza darach Avicennæ. Pſeudo Sycomorus Matth.

Kuroggi ſeu *Fon Kuroggi*, i. e. *Kuroggi* legitima. Arbor magna ſylveſtris, folio ſimplici biunciali acutè ovato, paucis dentibus languidè ſerrato; floſculis communi brevi pediculo pluſculis, plenis, in luteum palleſcentibus, multis ſtaminibus circa ſtylum medium refertis, petalis exterioribus ſquamoſis repandis; baccis oblongis rotundis, piſo majoribus, carnoſis, purpureis, vertice quinque crenis coronato, lapide intus duriuſculo, in diverſos loculos, (3. 4. 5. 6.) ſingulos nucleos continentes, inordinatè diſtincto.

Akai Sindſjo, it. *Sindrjo.* Frutex cubitalis, ex ipſâ radice ramoſus, ramulis viridantibus, crebrò geniculatis, geniculis protuberantibus, foliaque alternè oppoſita exhibentibus; baccis ſtylo unciali ſine pediculo inſidentibus rotundis, nonnihil compreſſis, piſo minoribus, incarnati coloris, carne molli ſuccoſâ, nucleô Coriandri ſeminis colorem & magnitudinem referente, ſubdulci, cortice membranaceo fragili obvoluto.

Juſura. Phillyreæ Cluſ. II. facie frutex tricubitalis vel longior, folio lanuginoſo triunciali, ex ovato acutè mucro-

cronato, orâ acutis dentibus densè serratâ; baccis intra sinûs foliorum, pisi magnitudinis, oblongo-rotundis, carnosis, rubris, lapillo unico oblongo, piperis magnitudine, quadantenus compresso, nucleo albo, pingui.

鬚 *Kotai*, vulgo *Gommi*, it. *Fon Gommi*, id est, Olea montana legitima, vere florens. *Seu:* Olea sylvestris, Zizypho Cappadociæ J. Bauh. vulgò Oleæ Bohemicæ, similis; folio duro, subtus argenteo, badiisque punctis verrucoso; floribus pari modo variegatis, figuram referentibus caryophyllorum aromaticorum, in quatuor labella crenatis; fructu subnascente Olivæ minori simili, per maturitatem rubente, argenteis verrucis asperso, pulposo; nucleo albo, in longitudinem striato, saporis tetrici subamari.

鬚 秋 *Sjnu Kotài*, vulgò *Akin Gommi*, i. e. Olea montana autumnalis, sive autumno florens. *Sive:* Olea montana spinosa, folio molliori, autumno florens.

Naatsme. Paliurus Prosp. Alp. fructu Pruni hortensis magnitudine, carne austerâ, saccharo condiri solito, Ossiculo Olivæ utrinque acuto.

Midsikki, aliis *ùmè madákku* (*ùmè* prunum significat) Frutex folio Pruni sylvestris, baccis in extremis surculis racemo brevissimo consitis, densis, coccineis, seminis Coriandri magnitudine, seminibus plusculis incerto nnmero refertis, triquetris & rufis.

Abrasin, arbor mediocris luxuriosè ramosa, cortice surculorum viridi & verruculis densè punctato, ligno saligneo,

gneo, medullâ levi copiosissimâ; foliis palmari & spithamali pediculo insistentibus, magnis Pampineis, aliis integris, aliis in tres partes acutè mucronatas altè incisis, basi rotundâ, margine insigniter laxo & undulato; singulari insignitis charactere, videlicet præparvis proboscidibus, unâ ad incisionis angulum, geminâ ad pediculi insitionem excrescentibus; surculorum fastigio pediculis floriferis, longis, divaricatis ac trivaricatis, consito; floribus albis pentapetalis, petalis ovatis, in orbem radiantibus; fructu tricocco & tetracocco, avellanæ magnitudinis, in tetragonum pyriformi, rugoso, carnoso & molli, extrinsecus, ad cellularum interstitia in longitudinem depresso; semine Ricini in singulis loculis unico, ex quo oleum pro lucernis exprimitur. Ricinus arboreus, folio Alceæ.

Jaatzde. Ricini facie frutex luxuriosè germinans, foliis Ricini vulgaris, densis, deciduis; ramulis pinguibus, multâ medullâ farctis, & in thyrsos excurrentibus cubitales, quos styli conoidali circumscriptione ambiunt prælongi, teretes, ramosi, flosculorum corymbis decorati; flosculis pentapetalis albis, ad pisi magnitudinem radiantibus; baccis oblongo rotundis, carnosis, pipere minoribus, pentacoccis, vertice galeato & quinque staminibus ex flore residuis cristato.

麻芃 *Fima,* vulgò *Tooguma,* it. *Karaji* & *Karagassju.* Ricinus vulgaris C. B. P. Palma Christi, nonnusquam arborescens.

Módoras, Evonymus vulgaris.

Iso Kuroggi, i. e. Kuroggi littoralis, ita dicta, quòd littora amet & Kuroggi foliis dotetur, aliis etiam *Bupò* & *Mai-*

Maijumi appellata. Evonymus latifolia Clus. vel J. Bauh.

橡 *Sitz*, vel *Sitz dsju*, i. e. *Sitz* planta, vulgò *Urùs* seu *Urus no ki*. Arbor vernicifera legitima, folio pinnato Juglandis, fructu racemoso ciceris facie.

Arbor paucis ramis brachiata, salicis ad altitudinem luxuriose exsurgit. Cortice donatur incano, ex verruculis scabro, facile abscedente; *ligno* saligneo fragilimo; *medullâ* copiosâ, ligno adnatâ; *Surculis* longis crassis in extremitate inordinate foliosis. *Folium* est impariter pennatum, spithamale vel longius, Juglandis folio æmulum, costâ tereti, leviter lanuginosâ; quàm à semi palmari nuditate stipant lobi sive folia simplicia, pediculo perbrevi nixa, tenuia, plana, ovata, trium vel quatuor unciarum longitudinis, basi inæqualiter rotundâ, mucrone brevi angusto, margine integro, supremâ facie obscurè viridi, lævi, & ex nervis lacunosâ, dorso incano & molliter lanuginoso. Nervus medius in mucronem terminans subinde multos à latere demittit nervos minores, citra marginem deficientes. Sapor folio sylvestris inest, cum sensibili calore; humor affrictus extemplo chartam ferrugineo colore imbuit. In surculis quibusdam ex foliorum axillis singuli surgunt *Racemi* laxè ramosi, palmares, tenues, qui, petiolis in calyculos rotundos desinentibus, *Flosculos* continent pumilos, & citra Coriandri seminis magnitudinem radiantes, in luteum herbaceos, pentapetalos, petalis carnosis nonnihil oblongis & repandis; staminibus ad petalorum interstitia singulis, apicatis, brevissimis, stylo perbrevi tricipite, floris turbini insidente. Odorem spirant dulcem, Arantio flori affinem & pergratum. *Fructus* flosculum excipit gibbosus, utcunque in

Icon arboris, ex Herbario
Japonico. Kiumodsjui
㯃
ウルシ

in rhomboidis figuram compressus, bifidus, facie ac magnitudine ciceris, membranulâ tenui micante vestitus, per maturitatem durissimus & obsoleti coloris.

Cortex arboris cultro crenatus lacteum fundit lentorem, humore cristallino (ex aliis ductibus stillante) permixtum, qui ad aëris contactum nigrescit. Eundem surculi divulsi, foliorum pediculi, & nervi produnt, nullius gustabilis qualitatis participem, nisi calefacientis sine acredine. Venenatos tamen spiritus hæc arbor exhalare dicitur, vehementes adeo, ut pueris circa eandem commorantibus exanthemata in corpore pariant: qualia etiam lignum tractantes alii (non omnes) experiuntur. Collectio *Urusj*, sive Vernicis, ut instituatur, Caudices præcipuè triennes, paucis crenis vulnerandi sunt, ex quibus stillans liquor subinde excipitur, iteratâ in recenti loco sectione, donec exsucci marcescant. Emulsi atque omni succo orbati, illico amputandi sunt; sic nova è radice provenit soboles, quæ triennis facta, collectioni denuo subjicitur. Colitur frequens in Provinciis *Tsi kocko* & *Figo*, in quibus inserti agris scaprai dices agunt, & caudices edunt, post triennium Vernicem suppeditantes. Optima regionis, quin totius mundi, Vernix perhibetur circa urbem *Jássino* colligi. Vernicem Ceres Japonica largitur oppidò nobilem & pretiosissimam, sed admodum parcam, ne pro operibus, quæ regio construit, sufficeret, nisi priùs cùm *Nam Rak*, i. e. Vernice ignobiliore ex Siamo invectâ, pro basi illinerentur. Siamensis Vernix promitur in provinciâ *Corsama* & regno *Cambodiæ*, ex arbore Anacardo, incolis *Tonj Rak*, i. e. arbor *Rak*, dictâ, cujus fructus officinis nostris Anacardium dictus, *Luk Rak*, liquor *Nam Rak* appellatur. Perforatus truncus, immisso tubulo, tantâ copiâ fundit liquorem, ut *Sinæ*, *Tunquino* & *Japoniæ* pro deliniendis utensilibus sufficiat. Quin jam Bataviam & alia Indiæ loca, vasis ligneis inclusa, appellit; ut mirer,

cur non etiam invehatur Belgio? Vernix nativa vix præparatione indiget. Japonica per duplicatam chartam ſubtiliſſimam, telæ aranearum pene ſimilem, & eam in rem ſingulariter conſtructam, doctâ ἐγχειρήσει torqueri ſolet, ut à particulis heterogeneis & craſſioribus mundetur; mundatæ, pauxillum admiſcetur (centeſima ferè pars) olei *Toi* dicti, ex fructu arboris *Kirì*. Sic vaſibus ligneis indita per Japoniam venalis transvehitur, ſine periculo exſpirationis, niſi in ſuperficie; quæ ſtatim nigricante tenſâ cuticulâ obducitur. Proſtat non ſincera modò, ſed & colorata, vel Cinnabari nativâ Sinenſi, vel terrâ rubrâ, (quam Batavi antea, nunc Sinenſes advehunt) vel atramenti popularis materiâ. Utraq; Japonica & Siamenſis Vernix venenatum exſpirat halitum, ex quo labia tumeſcunt, & caput dolet; unde in deliniendo artifices ſtrophiolo os & nares obligant.

Fáſi no ki. *Arbor vernicifera ſpuria, ſylveſtris, anguſtifolia.*

Rubore ſuo autumnali, quâ viridantes ſylvas ſuaviter interpolat, intuentium oculos è longinquo in ſe convertit. In omnibus cum legitimâ convenit, niſi quòd foliorum pinnæ ſint anguſtiores, Perſicæ folio ſimiles, triunciales, & in longum anguſtum mucronem acuminatæ; nervo medio ſæpe in partes inæquales folium dividente; à quo laterales denſi paralleli ad marginem usq; protendunt. Dicitur legitima in hanc ſylveſtrem converti, ſi in loco ſterili conſtituta, nullam experiatur culturam. Vidi, cujus folia inter utramque ambigerent, ut, an legitimæ accenſenda eſſet, dubitarent ipſi indigenæ. *Faſi* arbor Vernicem fundit parciſſimam, ne eam colligere operæ ſit pretium. Fructus utriusque Verniciferæ, unà cum arboris *Sindan* baccis tuſi & cocti, calentesque prelo ſubmiſſi ſevum linquunt minus

fœtens,

Rhus succedanea

fœtens, adeoq; pro fundendis candelis aptius, quàm quod ex baccis utriusque Lauri *Taab* & *Tſuns* excutitur.

Niſi kingi. Frutex in hortis domeſticis aſſervatus, ſurculis foliisque decuſſatim adverſis, folio ſimplici tenero; fructu racemoſo rubente, ceraſi magnitudinis, in quadratum rotundo, baſi turbinatâ, membranaceo, tetracocco, ſingulis cellulis illatente gemino ſemine miniato, grani piperis magnitudine, inæqualiter rotundo, ſplendido, remotâ cute bifido, albiſſimo, ſubamaro.

Niſi kingi, folio alato, cujus cymis, ante fores parentum inſertis, procant juvenes filiarum amores.

K*uro ganni*, i.e. lignum ferreum, ob ligni duritiem dicta arbor, foliis glabris integris Telephii vulgaris facie; baccis ceraſi minoris, ſive pruni ſylveſtris magnitudine, umbilico majuſculo, oſſiculis intus quatuor, trigonis, ſubſtantiæ corneæ.

K*uro kaki*, altera ejusdem ſpecies, ſive varietas.

Tobira, frutex arboreſcens, Sagapeni fœtoris, flore mali Aurantiæ, fructu polyſpermo, ceraſi facie.

Frutex grandis eſt, in ſylvis ubique obvius, Sagapenum omni ex parte olens. *Ramis* luxuriat longis, in ſurculos uno loco multos divaricatis. *Lignum* ejus molle & infirmum eſt; *medulla* magna fungoſa, *cortex* ſcaber, ex cœſio pullus, pinguis, ſucculentus, hircini fœtoris, facilè abſcedens, reſinam brumâ fundens albam, viſcidam. *Folia*, brevi pediculo nixa, ſurculos copioſe & quaſi verticillata ambiunt pinguia, plana, rigida, duarum vel trium unciarum longitudinis, ex anguſto principio

Evonymus tobira

cipio in figuram extensa circinatam vel ovatam, margine integro, anterius saturiori virore micantia, nervo medio in carinam depresso, subtus insigniter protuberante, à quo propullulantes reliquos, quamvis multos & ramosos, folii substantia obliterat. *Flores* pediculis pene uncialibus surrectis, singulis, vel bifurcis, ac in calyculos acutè dentatos desinentibus, mense Majo arborem velut nive tegunt, per surculorum fastigia in fasciculos congesti, pentapetali, floribus Aurantiis figurâ & magnitudine pares, odore florum *Sandelmalum*, sive mali Citriæ suavissimo, staminibus quinque flori concoloribus, apicibus longis rufis, stylo brevi, qui seminali turbini insistens succedenti fructui remanet. *Fructus* sunt rotundissimi, ceraso majores, rubicundi, monococci, tribus sulcis desuper inscripti, & in totidem fissuras per maturitatem autumnalem dehiscentes, cute vestiti glabrâ, pingui, coriacea. *Semina* intus, permixto glutine, compacta ac conglobata latent tria, ex mutuâ compressione angulosa, granis paradisi paria vel minora, nitidè rubentia, substantiâ interiori albâ, lentâ, durâ, saporis tetrici.

桃 *Too*, vulgò *Momu*. Malus Persica.

楊梅 *Joobai*, vulgò *Jamma mómu*. Arbor, Arbuto, folio non serrato C. Bauhini, affinis. *Seu:* Malus Persica sylvestris, fructu rubello granulato, osse in oblongum rotundo, nucleo integro.

李 *Ri*, vulgò *Ssu momu*. Malus Persica fructu acido, per maturitatem rubicundo.

杏 *Kjoo*, vulgò *Kara momu*, i. e. *Momu* ex Catajâ. it. *Ansŭ*. Malus Armeniaca, fructu majori.

Bài,

梅 *Bài*, vulgò *Umè* & *Umè bos.* Prunus sylvestris spinosa, fructu magno. Fructûs fæcibus Japonensis cerevisiæ (*Sacki*) conditi, in Indiam Sinamque transvehuntur.

Muk no ki. Prunus sylvestris, cortice furvo, ligno gravi, duro, medullâ lignosâ, folio peracutè dentato atque aspero, & ad polienda opera fabris lignariis expetito; fructu atro-purpureo, vapidè dulci, quadantenus eduli, ossiculum arctè complexante.

Ruko. Prunus hortensis vulgaris, cujus variæ sunt species fructu differentes.

Ja sjibo. Prunus flore rubro.

Mogotto. Prunus flore pleno. Colitur ob florum venustatem & copiam, quò vetustior & magìs distortus ac deformis, eò rarior habita.

櫻 *Je, jo, O,* vulgò *Sákira.* Cerasus flore simplici, fructu austero.

Jamma Sákira. Cerasus sylvestris flore pleno.

Ito Sákira. Cerasifera frutescens, ab imo ramosa.

Niwa Sákira. Cerasus pumila, flore albo pleno.

Eadem, flore simplici incarnato.

Ko sjoi Sákira. Cerasus arbor mediocris, flore incarnato duplo, rosæ mediocris magnitudine.

CLAS-

CLASSIS II.

Plantæ Pomiferæ & Nuciferæ.

杷枇 *Bywa* literatis & vulgo, huic etiam *Kúſkube* dicta. Malus cotonea racemoſa. *Sive:* Malus folio arboris myriſticæ lanuginoſo, flore Meſpili ſpicato & racemoſo; fructu lanuginoſo, figurâ ac facie mali cotonei, carne per maturitatem pulpoſâ, ſaporis vinoſi, nucleis intus caſtanearum figuræ ternis, quinis, interdum pluribus in orbem compactis. Videtur *Mangas Tangas*, Javæ majoris &c.

梨 *Ri*, vulgò *Nas*. Pyrus ſativa, fructu magno duro; cujus in hac regione ſaltem triplex datur varietas.

柰 *Dai*, vulgò *Kara Nas*, i. e. Pyrus Sinica. Malus Cotonea, fructu mediocri, rotundo, compreſſo.

桲榅 *Umbatz*, vulgò *Marmeer*. Malus Cydonia fructu oblongo magno, utcunque pyriformi. A Luſitanis cum nomine regioni illata eſt.

禽来 *Rai Kin*, vulgò *Ruko*, *Reikin* & *Reiko*. Pomus fructu pumilo auſtero: ſine varietatibus.

榴楉 *Dſjakurjo*, vulgò *Sákuro*. Malus Punica ſativa. Rara eſt hôc cœlo & fructu ingrato.

柑 *Kan*, vulgò *Kúmmi fo*. Malus Aurantia, folio majuſculo, fructu mediocri *To mican* dicto.

Kitz

橘 Kitz, vulgò *Tatz banna.* Malus Limonia, fructu rotundo parvo, *Mican* dicto, medullâ vinosi saporis.

柚 *Juu*, vulgò *Aje Tats banna.* Malus Aurantia, fructu prægrandi, superficie scrobiculata inæquali.

柑金 Kin Kan, vulgò *Fimé Tats banna.* Malus Limonia, fructu pumilo aureo, medullâ dulci.

枳 *Ssi*, vulgò *Karatats banna*, aliis *Gees* dictus: Frutex sylvestris spinosus trifolius, pediculo folii marginato, flore Mespili; fructu mali Aurantii. *Seu:* Aurantia trifolia sylvestris, fructu tetrico.

Caudex crassitiem arboris per senium & culturam acquirit, ab imo tortuosè ramosus, ramis surculisque inæqualibus, hic ibi compressis vel turgentibus, præsertim circa spinas; *spinis* ex brevi intervallo armatur singulis pollicaribus rectis, ex amplâ basi acutissimis, continuæ cum ligno substantiæ, ejusque communi cortice tectis. *Lignum* laxum est, saligneo non multò durius; *Cortex* ex viridi splendens, pinguis, tensus, per humiditatem facilè abscedens. *Folia* rara atque singula promiscuo loco, plerumque tamen sub spinis, germinant, ex tribus pinnis, sive foliis minoribus, in centrum coëuntibus lobata; Pediculo tenui, semiunciali, marginato. Pinnæ sunt fere unciales & ovatæ, (media, quæ pediculo opponitur, ceteris longior) tenues, membranaceæ, anticâ facie ex saturato virore splendentes, posticâ nonnihil herbaceæ, margine rotundis denticulis serrato, nervis utrinque conspicuis, in dorso prominentibus, medio in mucronem, ceteris ab eo successivè ad latera decurrentibus. *Flores* Mespili floribus non valdè dissimiles, in spina-

Citrus trifolia

ſpinarum axillis ſolitarii, vel cum folio ſociati, ineunte vere prodeunt; ſinguli vel gemini, pediculorum exortes, quinque ſquamis herbaceis, ex ovato acutis, całyculati, albi, exiguè fragrantes, pentapetali, in ſeſcuncialem fere diametrum dehiſcentes, petalis ſemiuncialibus, ex longiori anguſto collo ovatis, rugoſis & concavis; piſtillo in rudimento fructûs brevi, faſtigio globoſo, ſtaminibus pluſculis (20, 25) brevibus, ſurrectis, apicatis, circumſepto. *Fructus* à malo aurantio mediæ magnitudinis nihil externâ ſpecie diſcrepat; nec diverſa eſt ſtructura & conditio partium interior, niſi quod pulpa (quam diſtinguit volva ſeptem parietum) glutinoſa ſit, odoris ingrati fatui, ſaporis ſubtetrici & ad fauces delabentis; cujus ſaporis nec ignara ſunt ipſa *Semina* Arantii ſemini in omnibus paria. Ex fructûs ſiccato cortice, (qui in fruſtula diviſus venalis proſtat) admixtis ſpeciebus aliis, decoquitur Medicamentum celebre *Ki kókv* dictum, quo nomine vulgus ipſum quoque fructum appellitat.

Itabu. Sycomorus Japonica. Ficus ſylveſtris, fructu purpuraſcente, folio ſimplici plano, aſperulo, longitudinis palmaris, ex ſubcordatâ baſi, arcuatim in acutum mucronem deficiente, margine integro.

Inu Itabu. Ficus ſylveſtris procumbens, folio ſimplici. Sycomori ſpecies, fructu fatuo.

Frutex eſt ſylveſtris, ab imo incondite ramoſus, ſalebrarum amans, parietes rupesque ſcandens, denſa, lacteſcens. *Radice* gaudet in rufum nigricante, ligneâ, ſarmentoſa ac multis fibris capillata. Rami ſurculique ſunt breves, pingues, curvi, vagi, amiſſorum foliorum veſtigia referentes, & multis annulis punctatim ſignati & inæquales; cortice donati rufo, vel ex viridi badio, firmiter adhærente, tenſo, duro, ligno ſolido firmo, me-

Ficus pumila

dullâ lignescente. *Folia* perennia incerto loco habet singula, vel utcunque conjugata, vultibus à murali fulcro aversis, plana, rigida, dura & crassa, figuræ, nisi in mucronem acuerentur, ad assem ovatæ, longitudinis imparis & ut plurimum triuncialis, facie lævi herbeo submicante, dorso dilutiùs viridi, aphano, & ex denso nervorum protuberantium plexu, speciosæ pulchritudinis. Nervorum medius insigniter crassus est, à quo successivè tenuiores, utrinque terni quaternivè, ad ambitum decurrunt, venis intercepti subinde tenuioribus ac densioribus, omnem folii aream ita explentibus, ut acupuncturæ vix inane relinquatur spatium. *Flores* nullos exhibet externè conspicuos. *Fructus*, pediculis singulis, crassis, brevibus, lignosis, ex supremis surculis & foliorum axillis, dependent, juglandis tunicati magnitudinis & figuræ, interdum pyriformes, vel ex basi compressâ turbinati, duriusculi, superficie scrobiculatâ, rorulentâ, interdum purpurascente, plerumque herbea, punctisque candidis distincta; carne fungosa, alba, lentore lacteo imbutâ; cui permixta sunt copiosa semina, singulis fibris velut petiolis adhærentia, ovata, semine papaveris majora, inania, vel aqueo humore plena, alba, pellucida & sub dentibus crepantia. Hæc curatiùs inspecta, singula ambientem exhibent *flosculum* tetrapetalum, petalis angustis tenerrimis, candidis, semen arctè complexantibus. Centrum fructûs non rarò caveam exhibet, ex rubentibus brevissimis lanuginosis particulis densè obductam ac quasi holosericam.

柹 *Si*, vulgò *Káki.* Ficus hortensis, fructu ossiculato eduli, folio Pyri. *Seu:* Mespilo affinis arbor, fructu dulcissimo.

Arbor paucis tortuosisque ramis brachiata, Pomi senilis habet faciem ac magnitudinem; *cortice* vestita per juventutem badio & lævi, postea incano atque scabro.

Diospyros Kaki

Ligno constat fibroso, duro, fragilimo; *medullâ* humente adnata; *surculis* viridantibus, crassis, lanugine obsitis: quibus, *pediculo* brevi, pingui, lanuginoso, alternis lateribus singula insistunt *folia*, Pyri foliis figurâ & colore paria, sed majora, sæpe palmarem longitudinem excedentia, subtus lanuginosa, nervis (protuberante venularum contextu interceptis) utrinque pilosis, intus aranearum quasi telas continentibus. *Flores* mense Majo Junioque ex foliorum sinu emergunt singuli, pediculis brevibus, pinguibus lanuginosis consiti, calyce ex ventrosâ basi, velut fructûs rudimento, in quatuor vel quinque diviso labella cordiformia, herbea, mollia, & quadantenus membranacea, unguis humani magnitudine, quæ ad uncialem ambitum petalorum more dum radiant, floris quasi partem constituunt. *Flos* ipse tubo constat nonnihil luteo, brevi, globoso, magnitudine pisi, quatuor vel quinque carinis desuper sulcato, totidemq; frontato laciniis, brevibus, repandis. Stylum medium habet brevissimum; apices numerosos (12, 16) longos, interiori parieti unà cum staminibus in seriem adnatos. *Fructus* florem excipit pomi figurâ ac magnitudine, superficie ex incarnato albidâ, carne pellucidulâ, rufâ, molli & quodammodo pulposa, eduli, saporis mellei gratissimi. *Semina*, cucurbitinis similia, medium fructûs stellatâ dispositione instar volvæ occupant, plerumque octona, pleraque cassa, ex rufo albida, rugosa, dura ac lenta, nucleo integro compresso, pumilo, saporis vapidi.

Ratione fructuum quædam arboris varietates sunt; quarum ex primariis mihi innotuêre:

Ono Kaki, à loco provinciæ *Figo* dicta; cujus fructus malo Aurantio similes insolatione exsiccantur, & interspersâ farinâ, vel ab aliis saccharo, exemplo ficuum Hispanicarum, conservantur & venales transvehuntur.

Kineri

Kinéri Gaki; cujus poma ad ſiccandum & conſervandum inepta, tantùm comedi recentia ſolent.

Sſibu Kaki; cujus fructus ſylveſtres amari & haud eſculenti ſunt. Ollæ impoſiti ſub terram defodiuntur, ut putrefacti liqueſcant. Liquori percolato immerguntur chartæ veſtiariæ, ut à carie reddantur immunes. Lintea ex urticâ & cannabi contexta eodem imbuuntur, ut colorem badium recipiant.

梔 *Sſi,* vulgò *Kutſjinàs,* Meſpilus, vulgari ſimilis, folio majori, flore ſuaviter fragrante niveo, tubulato, in ſena labia, longa, anguſta, ad roſæ magnitudinem expanſo; fructu turbinato hexagono, ſenis ſtriis protuberantibus & in alabaſtra deſinentibus conſpicuo; pulpâ intus croceâ, infectoribus expetita, ſaporis ingrati, innumeris referta ſeminibus Seſamino ſimilimis.

Gardenia florida L.

Kutſjinàs altera, folio minori, flore niveo pleno, cujus gemma nondum explicata ſpecioſam cochleæ oblongæ figuram exprimit.

Gardenia radicans thunb. p. 109. tab. 20.

Sidom, it. *Sidómi notti.* Pruni ſylveſtris folio ac facie frutex cubitalis, flore pentapetalo, rutilo, calyce oblongo, turbinato, carnoſo, nondum amiſſis petalis extuberante in fructum carnoſum, quem perfectum non vidi.

枳椇 *Sicku,* vulgò *Ken* & *Kenpòkònas.* Pyrus fructu ramoſo, vaſculo ſeminali ſummo fructui inſidente tricocco ac tripyreno, piperis facie ac magnitudine.

Arbor externâ facie pyrum mediocrem adæquat; pediculis uncialibus, tenuibus, carinatis *Folia* exhibens

inor-

Rhamnées

Kkk kk

Hovenia dulcis

inordinatè ſingula, palmaria, ex brevi acuto principio ovata, & in ſemiuncialem anguſtum acutum mucronem deſinentia, membranacea, diluto virore tincta, ſupernè micantia, margine pumilis denticulis denſè ſerrato, nervis firmata inſignioribus tribus, tenuibus, in dorſo eminulis, quorum medius utrinque ramoſus in mucronem, reliqui breviores in marginem protenduntur, venulis arcuatis à latere ſtipati. Surculorum faſtigia ſtylos produnt ſpithamales, tenues, ſtrigoſos, paucis geniculis alternè reflexis diſtinctos, coloris badii: quorum tum genicula, (ſingulis foliis adornata) tum ipſæ extremitates fructum exhibent ramoſum, inſolentis figuræ: quæ ex ſemiunciali principio in duos, atque hic rurſus per Dichotomiam in alios atque alios articulos oppoſitos ſemipollicares, culmo hordeaceo craſſiores, inæqualiter teretes, tortuoſè divellitur. Color ei rufus eſt; ſubſtantia carnoſa, mollis, fibris lignoſis tenuibus intermixta; ſapor carnis gratus eſt, ac pyris noſtris, quæ *Bergamotiæ* vocamus, perſimilis. Extremis articulis pumilo & in orbiculum deſinente petiolo inſiſtit vaſculum ſeminale unum, vel geminum, grani piperis facie ac magnitudine, pro loculorum numero tribus carinis ſignatum, duplici conſtans tenui membranulâ, exteriori nigricante duriuſculâ, interiori albeſcente; loculi cuticulâ diſtincti ſingula continent *ſemina* rotunda, compreſſa, dura, lenta, ſeminis Lini colore, ſplendore ac magnitudine, medullâ albâ, ſaporis leguminoſi.

茄 *Ka*, it. *Kja*, vulgò *Naſſubi*. Mala inſana.

瓢 *Feo*, vulgò *Nari figango*. Calabaſſus, ſeu Cucurbita lagenaria major, medio anguſto.

Eadem major, fructu compreſſo orbiculari.

Ko

瓠 *Ko*, vulgò *Jungauo*. Cucurbita fructu oblongo, flore magno albo.

瓜 *Kwa*, vulgò *Furi uri*, *Sjiroori*, *Tſke uri* & *Tſutké uri*. Cucurbita oblongo-rotunda major, cruſtâ carnoſâ ſolidiori, Anguriæ ſapore, quæ fæcibus cereviſiæ patriæ condita vocatur *Connemon*, crebrum hôc cœlô obſonium.

瓜冬 *To kwa*, vulgò *Togwa* & *Kamo uri*. Pepo maximus, ex oblongo compreſſus.

瓜甜 *Ten kwa*, vulgò *Kara uri*. Melo vulgaris, ſtriatus major.

瓜醬 *Sjo kwa*, vulgò *Awo uri*. Melo oblongus, ſtriatus minor.

瓜鴉 *A kwa*, vulgò *Karas uri*. Cucumis ſativus vulgaris C. B. P.

瓜胡 *Ko kwa*, vulgò *Soba uri*. Cucumis major longiſſimus, verrucoſus, multis fiſſuris dehiſcens.

瓜絲 *Si kwa*, vulgò *Fitzma*. Cucumis oblongus ſtriatus, flexuoſus, in acumen deſinens.

杏銀 *Ginkgo*, vel *Gín an*, vulgò *Itſjò*. Arbor nucifera folio Adiantino.

Liberali Juglandis vastitate exsurgit; *Caudice* dotata longo, recto, crasso, ramoso; cortice cinereo, ob vetustatem scabro & lacunoso; Ligno levi, laxo, infirmo; *medullâ* molli, fungosâ. Folia utcunque alternatim surculos occupant, eodem loco singula vel plura (3, 4). *Pediculis* incertæ inter pollicarem & palmarem longitudinis, supernè compressis, in folii substantiam extensis. *Folium* ex angusto brevi principio in figuram Adiantini folii trium vel quatuor unciarum amplitudine expanditur; fronte orbiculatâ, inæqualiter sinuosâ, crenâ mediâ altè divisum, tenue, planum, læve, ex glauco viridans, autumnô in rubidum lutescens, virgulis tenuissimis striatum, fibrarum ac nervorum exors, utrâque facie æquali, basi supernè concavâ. Julos vere adulto fert ex fastigii surculis pendentes longiusculos, polline refertos. *Pediculo* unciali, carnoso, crasso, ex sinu foliorum enato inhæret *Fructus*, exactè vel in oblongum rotundus, pruni Damasceni facie ac magnitudine, superficie verrucosâ in luteum languente; cujus pericarpium carnosum, succosum, album, valde austerum, nuci incluso firmissimè adhæret, à quo nux liberari, nisi putrefactione & agitatione in aquâ, prout Areca Indica, non patitur. Nux proprio vocabulo *Ginnaù* dicta, pistaceæ nuci (ei præsertim, quam Persæ vocant *Bergjès Pistàï*) similis, sed ferè duplo major est, figurâ lapidis Apricotii, putamine ligneo tenui, fragili, albicante; *nucleum* laxè continens album, non dividuum, amygdali dulcedinem cum austeritate exhibens, carne duriusculâ. Nuclei à prandio adsumpti, coctionem promovere, ac tumentem ex cibo ventrem laxare dicuntur: unde nunquam ex mensâ secundâ solennis convivii omittuntur. Ingrediuntur nuclei fercula varia, priùs coctione vel frigendo ab austeritate liberati. Prostant nuces mediocri pretio, videlicèt libra una Belgica, duobus circiter argenti drachmis.

Fi

Ginko biloba

榧 *Fi*, vulgò K*aja*. Taxus nucifera.

In borealibus provinciis frequens, procera exsurgit; *brachiis* dotata multis, ex adverso ramosis; ramis surculisque in planum expansis ac densè pinnatis. *Cortex* pinguis, furvus, succi plenus, & abiegno similis est, odoratus etiam & peramarus, squamarum icunculis præsertim in surculis eleganter signatus; Lignum siccum, leve; medulla pauca, nulla, vel lignosa. *Folium* pediculi vix rudimento gaudens, Rosmarini folium proximâ similitudine exprimit, sed tensum est ac multò durius, in brevissimum aculeum terminans, superius atro virore micans, subtus ex glauco dilutum ac duobus lacunis in longitudinem cavatum. *Gemmæ* nuciferæ per surculorum extremitatem inter foliorum axillas raræ progerminant, arctè & sine pediculo affixæ, pumilæ, informes, vel ex tetragono nonnihil turbinatæ, ex squamis compactæ carnosis, pinguibus, fructum intus foventibus, eôque exclusô, in figuram calyculi abeuntibus. Fructus Vere novo demum natus, sero autumno maturescit, exteriori facie Nuci Arecæ vel Juglandi tunicato similis; *Pericarpio* constat exterius nitidissimo, herbacei coloris, striis pallentibus variegato, carne molli fibrosâ, saporis balsamici nonnihil adstringentis, & linguæ apicem à brevi morâ mordentis; in cui *Nux* laxè includitur oblongo-rotunda; teres & inæqualiter turbinata, sæpe etiam incurva, nuce avellanâ longior, alterutrâ vel utrâque extremitate cuspidatâ, superficie obsoletè albidâ, vel rufâ, quodammodo striatâ, vel inæquali, ipso putamine lignoso, tenui, fragili. Nucleus laxè conclusus scaber est, sæpe tomento vel pelliculis obvolutus & rugosus, non dividuus, substantiam obtinens nuclei avellani oleosam & dulcem, sed cum insigni adstrictione, quæ in recentibus tanta est, ut

榧
ターカ
Nux pericarpio conclusa
Folium
Nux nuda
Nux fracta
Nucleus

ut esui non sint. Locum inter acrodrya mensæ secundæ obtinent. Dicuntur valdè sana esse, & quamvis fauces astringant, alvum tamen laxare. Oleum expressum coquinæ expetunt, præsertim Monachorum Sinensium, qui Nagasaccæ vivunt; Japonenses Monachi, cujuscunque Sectæ sint, pinguibus non vescuntur.

椎 *Sui*, vulgo *Ssi no ki*. Fagus folio Fraxini, flore spicato densissimo, hexapetalo, herbeo, multis staminibus referto, testâ avellanæ magnitudinis, turbinatâ & squamatim echinatâ, per siccitatem in tres, quatuor vel quinque partes dehiscente; nuce in singulis testis unicâ spadiceâ, apice nonnunquam incurvato; nucleo bifido eduli.

K*as no ki*. Ilex glande brevi crasso; cujus duo sunt genera:

槲 K*oku*, vulgò K*ássjuwa*, *Boku Soku* & *Sjirakas*. Ilex alba, ligno candido.

櫟 *Réki*, vulgò K*unugi*, *Sjirakunúgi* & *Aka Kas*. Ilex rubra, ligno in rufum languente durissimo.

栗 *Riitz*, vulgò K*uri*. Castanea sativa vulgaris: alia fructu majore, alia minori.

榛 *Sin*, vulgò *Fasi bami*, it. *Fa*. Corylus peregrina sativa, nuce oblongâ, calyce brevi non barbato.

S*arfiò*, i.e. Simiarum fructus, it. *Jus no ki*, i.e. arbor ferrea. Arbor vasta, brachiis latè luxuriantibus, surcu-

surculis ad alternum foliorum situm inflexis; foliis acutè ovatis, biuncialibus, crassis, duris, inæqualibus, orâ integrâ; fructu sine pediculo in surculorum fastigiis solitario, inæqualiter & in acutum turbinato, per siccitatem ligneo, tantæ magnitudinis, ut manum impleat, à casso intus nascente instar Gallæ exeso. Fructus recentes depascuntur simiæ in illis regionibus, quæ simias gignunt.

菱 *Rijuu*, vulgò *Vis.* Tribulus aquaticus.

茶 *Ta*, it. *Sa*, vulgò Sinensibus *Tèh*, Japonensibus *Tsja.* Frutex ab imo inconditè ramosus, foliis Cerasi hortensis, ut juniora sunt & recens nata, angustioribus ac pinnis Evonymi paribus; flore Rosæ sylvestris; vasculo seminali monococco, dicocco & tricocco promiscuè, per maturitatem dehiscente, quodam̃odo lignoso; nuculâ singulis vasculis unicâ, nucis castaneæ faciem, quamvis minori formâ, exhibente, similiq; cortice tectâ.

眼龍 *Rjugan*, vel *Djugan*, vulgò *Djugan níku*, id est, Oculus serpentis. Frutex Sinensis, ramulis inconditis tenuibus, folio ex quinque lobis pennato, flore roseo candidissimo, fructu in racemis congesto, juglandis magnitudine, pericarpio pauco carnoso, cortice badio tenui duriusculo, tuberculis pulchrè squamoso, in cujus medio laxè, instar fructus Halicacabi, fovetur globus cerasi magnitudinis, atrâ molli ac dulci pulpâ densè oblitus; medio nucleo cinerei coloris, duro, saporis vapidi. Pulpâ illâ nihil creditur palato gratius: sapit mihi cerasa exsiccata cum vino & saccharo cocta. Ejus species seu varietates sunt: *Roganna* & *Ritsji.*

CLASSIS III.

Plantæ Oleraceæ, Frugiferæ & Siliquosæ variæ.

参人 *Sju sjin*, vulgò *Nisji, Nindsin* & *Dsin dsom*, Sinicè *Som*, Tartaricè *Soásai*. Sisarum montanum Coræense, radice non tuberosâ.

Ob polychrestam Radicem, omnium Orientis (si *Theam* excipio) celebratissima planta est; quæ ex Coræâ Japoniæ illata, in hortis urbis *Miaco* colitur, & magis, quàm in ipsâ Patriâ, luxuriat, sed virtutum fere exors: unde cautum lege est, ne exoticæ à seplasiariis supponatur. In Katajæ (Provinciæ *Sjamsai*) Corææq; montibus rigidiori Jove nata, vitæ est longioris, radice restibili & foliis autumno deciduis; sub Japonico citiùs effusa in caules semina ferentes, ut plurimùm annua emoritur. Planta hæc recens nata (*vid. Fig. n. 1.*) radiculam exhibet unicam simplicem, pastinacæ similem, triuncialem, auricularis digiti crassitie, fibris paucis capillatam, carnosam, albidam, ambientibus rimulis subtilissimis interceptam, infernè nonnunquam in duo crura divisam; ex quo charactere ei nomen natum est *Nin dsin*, i. e. homini similis, ac fiducia credulis, quòd radicale manducantis humidum (ita loquuntur) augere, ac vitam prolongare valeat; unde hæc bifurca radix magni constat, & in usum medicum præ ceteris deligitur. Odorem præbet Pastinacæ luteæ, saporem Sisari nostratis, minori tamen & gratiori cum dulcedine, quàm ipsam exigua quædam ac ferè imaginaria amaritudo temperat. Paulò provectior planta (*Fig. num. 2.*) & in pedalem ver-

Sium Ninsi

vergens altitudinem, in solo Japonico sota, radicem sibi unam atque alteram adsociat, priori æqualem; quas ad vigorem producta, (*Fig. num. 3.*) ramosior videlicet & florigera, majori numero auctas, pinguiores ac ferè palmares inordinato situ exhibet: multis simul circa radicum capita luxuriantibus diversæ magnitudinis gemmis atq; tuberculis, his in radiculas, illis in novos caules sive plantas abituris. *Caulem* acquirit sesquicubitalem, auriculari digito tenuiorem, inæqualiter teretem ac striatum, geniculis arundinaceis protuberantibus, & in circulum punctatis, per sescuncialia spatia interceptum ac ramosum; ramulis utcunq; alternatim ex geniculorum loco nascentibus, imâ parte plenum, processu surculisque cavis & magis angulosis. *Pediculis*, genicula amplexantibus, ad mediam longitudinem profundo sulco cavatis, sescuncialibus, tenuiter striatis insistunt *Folia* diversæ, pro Plantæ statu, figuræ & magnitudinis: In nascente enim, folia sunt singula, rotunda, languidè dentata, uncialia, basi cordatâ; in succrescente & caule circiter pedali, majora sunt, Sii & Sisari foliis similima, ex quinque lobis pinnata; Lobis, sive pinnis, ex ovato acuminatis, sescuncialibus, denticulo acuto densè serratis, tenuibus, lætè virentibus, præter nervum insignem medium & ab eo decurrentes laterales, denso venularum complexu reticulatis; Denique in Plantâ perfectâ ac ramosiore caule, trilobata sunt, pinnis successivè minoribus, & in unguis humani magnitudinem deficientibus. *Umbellæ*, in quas surculi desinunt, ex basi, foliolis angustis brevibus laciniatâ, radiolos extendunt (10, 15) tenues unciales, in petiolos tenuissimos perbreves, (15, 20) singulis flosculis donatos, divulsos. *Flos* albus est & pentapetalus, petalis cordatis & ad seminis Coriandri ambitum in planum radiantibus, staminibus ex interstitio petalorum surrectis, candido apice capitatis, brevibus, deciduis; stylo pumilo bifurco, vix conspicuo. *Semen* florem

rem excipit geminum, nudum, aniso simile, per maturitatem obscurè rufens & striatum, quod excussum in duo dehiscit, uno latere compresso; saporem radicis obtinens, cum segni caliditate. Inter ramulorum axillas nascuntur *Gemmæ*, una vel plures, turbinatæ, pisi magnitudinis, herbaceæ, quadantenus verrucosæ, carnosæ, saporis vapidi dulciduli, quæ, cum plantantur, vel in terram sponte decidunt, seminis lege plantam producunt sui generis.

Ex semine Coræensi & Meacensi nullam in Japoniâ obtinui prolem: quod verò ex meis plantis ibidem in horto meo cultis collegeram, & Cl. Domino *Hermanno* Lugdunum Batav. attuleram, feliciter in horto suburbano suo procrevisse, mihi retulit brevi ante obitum. Facultates radicum à Japonibus & Sinensibus recitantur variæ, ex quibus palmariæ sunt: quòd roborent, pinguefaciant, renibus conducant adeoque & pulmonibus, ex eorundem viscerum, quod docent, consensu. In pulverem redactæ, paucis medicamentis, nullis omnino cordialibus non admiscentur. Collectio Radicis fit ineunte brumâ; quâ appetente, in *Sjamsai* aditus omnes excubiæ occupant, quæ fures à collectione arceant. Ad usum, ut fiant idoneæ, præparatione opus habent, quæ hæc est: Recens effossæ, triduum macerantur in aqua dulci, vel melius in aqua coctâ oryzæ secundariâ frigidâ; maceratæ in ahenâ operculatâ suspenduntur in vapore super igne; Tum exsiccatæ (*Fig. 4.*) ab imâ parte usque ad medium, duram, rufam, resinosam ac quasi translucidam acquirunt faciem; quæ ipsa bonitatis nota est. Fibras majores eodem modo præparant. Dosis est *Maas* unum, sive drachma una cum dimidiâ, vel pro re natâ major. Venditur optimæ radicis unum *Catti* (i. e. quinque quadrantes libræ Belgicæ) *Teilis*, sive Joachimicis, plus minus centum.

蔔胡 *Kofuk*, vulgò *Nisji* & *Jabu ninsin.* Pastinaca lutea nostras. Eodem gaudet populari nomine, ast alio charactere scribitur.

Jamma Ninsin. Pastinaca sylvestris.

菁蕪 *Busëi*, vulgò *Aona.* Rapum sativum rotundum.

Idem radice longâ.

菔萊 *Rei fuku*, vulgò *Daikon.* Raphanus major, orbicularis, vel rotundus C. Bauh. P.

Idem radice permagnâ oblongâ: quæ copiosissima hîc, & in agris sata, excrementis humanis stercoratur, & magno studio colitur; est enim τὸ πᾶν vulgi, qui crudâ & coctâ, recenti & exsiccatâ vescitur.

薐菠 *Far jo*, vulgò *Karana.* Rapunculus pyramidalis lævis J. Bauh.

參沙 *Sadsin*, litteratis & vulgò. Lychnis sylvestris, caule sesquispithamali, foliis Leucoji lanuginosis decussatim adversis, in imo caule amplis & paucis dentibus serratis; flosculis albis pentapetalis, ad grani piperis ambitum expansis, petalis cordatis. Radice Pastinacæ trinunciali vel palmari, saporis vapidi, ab impostoribus pro radice *Ninsin* virtuosæ supponi solitâ.

梗桔 *Kekko*, vulgò *Kikjò* & *Kirakoo.* Rapunculus medicamentosus, caule decussatim nonnihil ramo-

ramoſo, cubitali, foliis oblongis denticulatis. Radice palmari, pingui, lacteſcente, multiplicis virtutis, & ſecundum in uſu medico locum obtinente à radice *Nindſin;* flore (in ſummo caule) campanulæ, in ſeſcuncialem diametrum expanſo, quinis dentibus inſigniter crenato, cœruleo.

Kikjo, flore albo duplo, i. e. compoſito ex duobus floribus, ita invicem incluſis, ut dentes exteriores, crenas tegant floſculi interioris.

Kikjo, flore ſimplici, ex purpurâ cœruleo, ſtriis ſaturè purpureis, oris dentium piloſis, apicibus luteſcentibus, piſtillo cœruleo piloſo.

Kikjo, flore duplo, ex purpurâ cœruleo.

門冬 *Mondo* & *Biakf Mondo*, vulgò *Rjuno Fige*, *Siogei Fige*, *Jamáſuje* & *Sogaì*. Gramen flore hexapetaloide ſpicato, Radice fibroſâ & tuberoſâ.

Rjuno Fige, i. e. Barba ſerpentina ob aliqualem ſimilitudinem dicta. Gramen eſt perenne, pro limitandis areolis expetitum; funiculis humi repentibus brevibus, tenuibus, geniculatis, ſobolem ſubinde novam progenerans. Radix fibris conſtat multis tenuibus, albidis, tenſis, in fine tuberoſis; tuberculis inæqualiter rotundis, carnoſis, ſuccoſis, ſubſtantiæ albicantis pellucidæ, ſaporis leguminoſi ſubdulcis. Folia prope radicem in faſciculos denſè compacta effert ſpithamalia, culmum lata avenaceum, tenuia, obtuſa, anticâ facie obſcurè viridia, & per mediam longitudinem ſulcata, dorſo opaco, herbaceo, denſè ſtriato, interſtitiis albicantibus. Ex medio faſciculo, exemplo Lilii convallium, ſtylus exurgit

Convallaria japonica

git ſemipalmaris, vel longior, tenuis, ſtriatus, anguloſus, in fine ſpicatus, floſculis (6, 9, 12) ex cœruleo albicantibus, hexapetaloidibus, in piſi majoris ambitum radiantibus; petalis anguſtis, pinguibus, rigidis, piſtillo concolori brevi, cui apices accumbunt oblongi lutei. *Fructus* calyculo continetur, longis anguſtis laciniis crenato, oblongo-rotundus, Dulcamaræ fructui ſimilis, pellucidus, cœruleus, vitreo globulo æmulus & ſplendens, carne donatus paucâ, humidâ, albâ; ſemine intus unico rotundiſſimo, cartilagineo, oculum piſcis proximâ ſimilitudine referente, ſaporis leguminoſi, ſylveſtris. Uſus radicum in medicinâ familiaris eſt; tubera ſaccharo condita Sinenſes ægrotis commendant.

Altera datur ſpecies, literatis *Temondo* dicta, in provinciâ *Satzuma* frequens, quæ quòd radicem & tubera habeat pinguiora, priori anteferri ſolet.

風防 *Boofu* & *Fofu* literatis & vulgo: huic etiam *Fammaſkanna* & *Fammani ganna* dicta. Liguſticum vulgare.

風防山 *San bofu*, vulgò *Jamma Bofu.* Apium littorale folio Aquilegiæ pinguiore.

篪 *Nadagi, Nadaki.* Apium paluſtre, ſeu vulgare officinarum ingratius J. B. ferulâ orgyiam altâ.

芹 *Kin*, vulgò *Séri.* Petroſelinum folio Alſines, Morſus Gallinæ dictæ.

香蘹 *Quaiko, Uikio*, vulgò *Kureno Ommo.* Aniſum vulg.

莨术 *Sſirò*, vulgò *Tagara Kinſo.* Sinapi hortenſe.

椒番 *Banſjo*, vulgò *Toogaras.* Piper Indicum vulgatiſſimum. Solanum Capſicum dictum vulgatiſſimum, ſiliquis rectis propendentibus.

活獨 *Doku quatz*, vulgò *Doſjen*, it. *Udo.* Recens natus appellatur *Sikà*, provectior *Udò*, perfectus *Doſjen.* Frutex annuus, Radice reſtibili pingui, carnoſâ, unà cum primis caulibus eduli ac oleraceâ; foliis alatis pedalibus, lobis in triangulum diſpoſitis, inſigniter crenatis, ceraſino folio majoribus; ſtylis floridis laxè ramoſis, in umbellas unciales ſphæricas (alias flores, alias ſemina exhibentes) deſinentibus; floſculis in herbeo albicantibus pentapetalis, pumilis; vaſculo ſeminali oblongiori, tenui, ſeminis Coriandri magnitudine, quinis carinis ſtriato, totidemque continente ſemina in orbem coarctata, ſaporis tetrici.

薑 *Kjoo*, vulgò *Sſonga. Faſi Kami. Kureno fáſikami.* Zingiber latifolium ſylveſtre. P. Herm. H. Bat.

荷蘘 *Dſjooka*, vulgò *Mjoga*, ſeu *Mionga*, it. *Megga.* Zingiber edule, ſapore molli, caule ac foliis arundinaceis Zingiberis ſylveſtris; bulbo florigero ex radice circa caulem in terræ ſuperficie naſcente; floribus ſucceſſivè ſingulis, ex laminarum interſtitiis prodeuntibus, galeatis, biuncialibus, pallentibus, floris Zingiberis facie, odore ignavo Petaſitidis.

San

荷蘘山 *San Dsioka,* vulgò *Jamma Mjoga.* Orchis caule pedali, folio liliaceo angusto, flosculo nonnihil incarnato, in spicam dispositio, vasculo seminali, oblongo rotundo, pisi magnitudinis, semine circa volvam mediam compacto, multo, anguloso, pumilo, rufo.

Tswa. Doronicum radice multiplici tuberosâ articulata & fibrosa, saporis quodammodo tetrici; foiio Patasitidis, caule cubitali nudo, in palmares pediculos ramoso; floribus singulis luteis Chrysanthemi; semine cylindraceo, nonnihil striato, argenteo, pumilo, saporis unctuosi tetrici. Caules & pediculi inter olera recipiuntur.

漆蜀 *Seo Kusitz,* vulgò *Kůsággi,* i. e. planta fœtens. Frutex arborescens, Foliis alternatim adversis, amplis, Lappaceis, denticulatis, inter olera receptis; Floribus Ledi Clus. IV. quodammodo similibus, singulis, surrectis, in extremitate surculorum stylis spithamalibus decussatim trivaricatis, consitis.

塘蔛 *Bossai,* vulgò *Quai.* Juncus aquaticus, radice densâ fibrosâ, sobole tuberosâ, crebrò geniculatâ, castanearum facie, eduli: quæ proprio nomine appellatur *Quai.*

支古慈 *Sikò,* vulgò *Omodáka.* Sagittaria aquatica minor latifolia; radice τῆς *Bossai* esculentâ; quæ proprio nomine vocatur *Sjiró Quai.*

薢 *Kai,* vulgò *Tokoro.* Herba sylv. scandens, Bryo-

niæ albæ affinis, radice Zingiberis facie, eduli; Floſculis ſpicatis, ſtylos palmares obſidentibus, albis, hexapetalis, Coriandri ſeminis ambitu radiantibus.

蕷薯 *Dſojo*, vulgò *Jamma Imò.* Herba montana ſcandens, priori affinis; radice eſculentâ pingui, longâ, carnoſâ, fibroſâ, incertæ figuræ, quam ex loci conditione induit; Folio Graminis Parnaſſi membranaceo; ſpicis floridis palmaribus; floribus Lychnidis pumilis hexapetalis, vix oſcitantibus.

Tſukne Imò, prioris ſpecies baccifera, tuberculis ſub foliorum axillis naſcentibus, ſi in terram cadunt, prolem enitentibus.

芋 *U*, vulgò *Imò, Satai Imo.* Sagitta paluſtris, Sagittæ aquaticæ majori J. Bauh. ſimilis, folio amplo, caulibus longis pinguibus carnoſis; radice tortuoſâ informi carnoſâ, muſcoſis recrementis obductâ & fibroſâ, unà cum caulibus eduli.

蓴 *Sjun*, vulgò *Nonawa.* Sagitta aquatica minor latifolia C. Bauh. radice eduli.

蒡牛 *Gobo*, vulgo & literatis dicta, aliis *Umma buſuki.* Bardana major: quæ hic in terrâ pullâ colitur, ob radicem, ante caulium eruptionem, culinis deſtinandam.

陸商 *Sjooríku*, vulgò *Jamma Gobó. Iſjuwo ſikki.* Planta ſylveſtris, radice rapaceâ eduli, caule folioſo bicubitali; folio Lapathi, flore ſpicato pentapetalo, ſemine Malvæ ſeminis in modum diſpoſito.

Caulis

Phytolacca octandra

Caulis digito craſſior, parùm ramoſus, valde ſtriatus ac lævis, duos & ampliùs aſſurgit cubitos; *Cute* veſtitus herbaceâ, ex fibris lignoſis tenſâ, interiori ſubſtantiâ fungoſâ, ſaporis leguminoſi, qui fauces occupat. Radice nititur rapaceâ pedali ſimplici, ſuperficie nigricante, capillatâ, carne ſolidâ mucoſâ albâ, ex pluribus orbibus concretâ, ſapore & odore radicis Bardanæ; quæ decocta, vapida dulcis & farinoſa eſt, copioſum impertiens nutrimentum. *Folia* pediculis brevibus alatis, anticâ compreſſis, caulem ab imo ſtipant, inordinatè ſingula, Lapathi foliis æmula, tenera, tenuia, cavernoſa & inæqualia, ſummâ facie obſcuriùs virente; diſcrepantis pro diverſo ſitu magnitudinis, ſpithamâ brevioris vel longioris, ex anguſto brevi principio in ovatam quodammodo latitudinem expanſa, mucrone brevi reduncо, margine æquali integro undulante; nervus medium pervadit incluſo tendine firmatus, pinguis, ſuccoſus, ex herbaceo albicans, in vultu folii depreſſus, in dorſo unà cum ceteris, quos ad oram ſucceſſivè demittit, inſigniter protuberans. *Flores* pediculis ſingulis ſemiuncialibus, ex recto angulo extenſis, in thyrſos dodrantales congeſti ſunt, albi, pentapetali, ad piſi vel piperis ambitum expanſi; petalis rotundis, concavis, pediculo connnatis, non deciduis; ſtaminibus pro ſeminum numero donati octonis, pyramidalibus, apice rotundo purpureo decoratis, amiſſoque per maturitatem ſemine remanentibus. *Semina* a primo floris ortu in umbilico conſpiciuntur, nuda, malvæ ſeminum ordine diſpoſita, fungoſæ involuta glumæ, eâque remotâ, ſemini Aquilegiæ per maturitatem æmula, ſed triplo vel ampliùs majora, ex atro ſplendentia, compreſſa, utcunque reniformia; cuticulâ membranaceâ, medullâ albiſſimâ, ſaporis vapidi.

葱 *Soo*, vulgò *Fitomóſi.* Cepa vulgaris.

San,

蒜 *San*, vulgò *Fir* & *Ninniku*. Porrum commune capitatum.

韮 Kiù, vulgo *Müra nüra*. Porrum sectivum minus, junci folio.

薤 K*ei*, vulgo *Oö nira*. Porrum sectivum latifolium.

苣 K*iö*, vulgo *Tsisà*. Lactuca sativa vulgaris non capitata. Cujus duæ hîc species sunt, singulis characteribus, *Kukiö* & *Rikiö*, insignitæ.

莙薘 K*antats*, vulgo *Futsu kůsa*, item, *Too Tsisá*, i. e. Lactuca Sinensis. Brassica alba capitata Sinensis, caulem tricubitalem aliquot annorum ætate assequens, capite rariùs clauso.

莧馬 *Bakin*, vulgo *Uma Biju*, it. *Siberi Fiju*. Portulaca latifolia sativa.

英蒲 *Fo sei*, vulgo *Fudsina*, *Tsugumigusa* & *Tampopo*. Dens leonis latiore folio. C. Bauh. P.

蕗 *Ro*, vulgo *Fuki sabuki*. Petasitis vulgaris. Caules hic inter olera recipiuntur.

苔 *Tai*, vulgo K*oki*. Muscus in genere.

藻 *Soo*, vulgo *Momubah*. Herba marina sive Alga in genere.

Naba

菌 *Naba*, i. e. Fungus καт' ἐξοχὴν, & à Lusitanis relicto nomine *Sombrero de campo*, id est, umbraculum campi, litteratis *Sì* dictus. Fungus campestris totus esculentus; pediculo candido, pingui brachiato; brachiis, pileo plano, squammatim rugoso ac variegato, operculatis.

蕈 *Tan*, vulgo *Taki*. Fungus vulgaris, totus esculentus, albidus, pediculo pingui brevi, pileo supra glabro, subtus plicato, orâ intrò reflexâ, margine inæquali, sæpe laciniato; in clivosis & petrosis crescens.

Idem pumilus, pileo superius atro, totus ad cibum expetitus.

Sjooro. Tubera esculenta, terrestria, sub abietibus crescentia.

耳木 *Bokudsi*, vulgò *Ki kurági*, it. *Ki no mimi*, i. e. auriculæ arborum. Fungi pileis ex albo & nigro variegatis, veterum arborum caudicibus vel partibus emortuis adnascentes, edules.

菜紫 *Si sài*, vulgò *Ama nóri*, it. *Murasáki nori*. Muscus marinus purpureus rupium; edulis, quanquam substantiæ durioris & membranaceæ.

耳石 *Sékisi*, vulgo *Iwatági*. Muscus in petris altissimis crescens.

Seki qua, vulgo *Kokuró buto*, it. *Tokoro téngusa*. Muscus submarinus sive Alga rupium capillaris, ramosa, lutescens; ex quâ in Japoniâ & Sinâ coquitur Gelatina, quæ per cribrum in vermiculatos bacillos coacta

&

& ſiccata, ubique proſtat venalis, Japonicè *Tókoroten*, Sinicè *Tſjantſjaù* dicta.

菜苔 *Tai ſei*, vulgò *Aü nori.* Muſcus marinus Corallinæ ſimilis, multifidus, folio tenuiſſimo.

布昆 *Firomé* & *Konbu* vulgo & literatis. Fucus marinus lanceatæ formæ, orgyiâ longior, margine dentato. Rupibus adnaſcens in maris ſuperficie fluctuat, totus genti poſt præparationem eſculentus, quanquam coriaceæ ſubſtantiæ.

帶海 *Kaitei*, vulgò *Arame.* Fucus lanceiformis tricubitalis & longior, ſtriatus, orâ integrâ, mucoſus, à ſtrenuâ coctione edulis. Oris rupium adnatus, in ſuperſicie maris fluctuat.

松水 *Siſjo*, vulgò *Miru.* Muſcus marinus ramoſus coralloides.

角鹿 *Rokü kakü*, vulgò *Ino matta, Tori ſaka nori*, i. e. Cornua cervina. Muſcus rupium ramoſus pinguis, Cornuum cervi figuram referens, ſeu Muſcus Coralloides ſaxatilis Cervi cornu referens, C. B. P.

窩燕 *Jenwa*, it. *Jeniku*, vulgò *Jens.* Nidus halcyonum, vulgò Nidus avium, pro obſonis ad coquinas expetitus. Non eſt hujus loci; ſed quòd in mari verſemur, non prætermittendus. Nidos hos rupibus Oceani orientalis affixos parant hirundines marinæ, domeſticis multò majores, materiam decerpentes ex holothuriis mari innatantibus.

米 *Come*, vel *Waſi*. Oryza in genere. Nota: quinq; Grana Japoniis *Go kokf* ſecundum excellentiam dicuntur: *Come*, Oryza; *O muggi*, Hordeum; *Ko muggi*, Triticum: *Daidſu*, Phaſeoli facie Lupini; & *Sjodſu* ſeu *Adſuki*, Phaſeoli vulgaribus ſimiles.

粳 *Kò*, vulgò *Motſj Gomme*, it. *Uruſjìne*. Planta oryzæ, grano pingui, albiſſimo.

糯 *Dà*, vulgò *Motſj Gomme*, it. *Motſj no Jóne*. Oryza grano macriori, ſuperficie rubente.

麥 *Baku*, vulgo *Muggi*. Frumentum in genere, & in ſpecie Hordeum.

O muggi. Hordeum.

Ko muggi. Triticum.

麥䴬 *Jenbákŭ*, vulgo *Karàs muggi*, id eſt, Frumentum parvum. Avena nigra.

苡薏 Medicis & literatis *Jokui* & *Jokuinin*, vulgò *Dſudſŭdáma*, it. *Fatſjĭ Kókŭ*. Arundo granifera. Milium arundinaceum; aliis Lachryma Jobi.

稷 *Sioku*, vulgo *Kíbi*, it. *Kimmi Kibbi*. Milium vulgare, ſemine luteo.

黍蜀 *Sjókkuſo*, vulgo *Too Kibbi*. Milium Sinenſe dictum, quòd inde antiquitus delatum: Caule foliis-

liisque arundinaceis magnis; ſpicâ ramoſâ erectâ, granis flaveſcentibus.

粟 *Dſjéku*, vulgo *Awa*. Panicum, jubâ magnâ pendulâ villoſâ, ſemine aureo. Panicum domeſticum *Matth.* Panicum Indicum *Tabern.*

稗 *Fai*, vulgo *Fije*. Panicum vulgare, paniculâ minore, ſemine nigricante.

黍玉 *Kjókuſo*, vulgo *Nan ban Kiwi*, i. e. Milium populi ſeptentrionalis, quia à Luſitanis ex Indiâ primùm invectum. Frumentum Indicum, Jubâ faſtigii divulſâ.

蕎 *Kjo*, vulgo *Soba*. Fagopyrum ſativum. Frumentum Saracenicum.

荍 *Sjoo*, vulgo *Iwó nome*. Fagopyrum repens ſylveſtre.

蓼水 *Sui Roo*, vulgò *Midſu Soba*. Fagopyrum aquaticum aſperum, veſtibus adhærens.

麻胡 *Koba*, vulgo *Gomma*. Seſamum; Cujus oleum, vernicem, cibos & ob virtutem emollientem, medicamenta ingreditur.

粟罌 *Jeiſoku*, vulgo *Kes*. Papaver in genere.

豌 *Wan*, vulgo *Nora mame*. Piſum hortenſe majus, flore albo, fructu candido.

豆蠶 *Sandſu,* vulgo *Sora mame.* Faba, arvenſis ſive minor equina, fructu nigricante.

穭 *Fèn*, vulgo *Adſi mame*, it. *Kaadſi mame.* Phaſeolus arvenſis, longis ſarmentis repens, flore exili purpureo, ſiliquis brevibus latioribus caudatis; ſemine ciceris rotundo, rubente.

豆刀 *Toodſu,* vulgò *Natta mame*, à figurâ ſiliquarum machæræ æmulâ dictus. Phaſeolus folio & lobis magnis; flore in albidum purpureo, biunciali ſtriato, vexillo amplo crenato; ſiliquâ pedali triuncialis latitudinis, craſſâ, uno latere compreſſo, altero gibbo, ſubſtantiæ ex carne & tomento compactæ; ſeminibus fabâ hortenſi majoribus rubentibus, hilo albo abſcedente.

豆黎 *Reedſu,* vulgo *Fáſjo mame.* Phaſeolus folio nonnihil aſpero; ſtylis ex foliorum ſinu ſurrectis ſingulis ſpithamalibus, flore unciali, pulchrè purpureo verticillatâ diſpoſitione ſpicatis; ſiliquis uno pediculo ſingulis, piſi hortenſis facie ac magnitudine; fructu atropurpureo, nonnihil compreſſo, hilo longo, pingui, albo.

Nankin mame. Idem, ex *Nankíno* Sinici Regni Japoniæ invecta, flore ac fructu albo.

豆工 Koo, vulgo *Saſági*, item, *Sjiro Saſangi.* Smilax ſive Phaſeolus hortenſis, ſiliquis longis anguſtis, ex uno pediculo geminis, fructu albo ovato.

Idem, fructu rubro.

Idem, fructu nigro.

Rióku

菉 *Rioku* & *Rok*, vulgo *Jajenari Saſâgi.* Phaſeolus arvenſis erectus, ſiliquis ex uno pediculo geminis anguſtis longiuſculis, fructu ovato albo minori.

荅 *Too*, vulgò *Atſuki.* Phaſeolus hirſutus, lobis foliorum hinc illinc auritis, caule ſtriato, cubitali erecto, ramoſo Lupini facie, floribus geminis in ſurculorum & foliorum axillis uni longo petiolo inſidentibus, languidè luteis, majuſculis, clypeo petalisque ceteris inſigniter falcatis; ſiliquâ florem excipiente triunciali anguſtâ, tereti, curvâ, ad ſeminum ſitum adſtrictâ, commiſſurâ utrinque protuberante; ſeminibus unicuique thecæ ſeptenis vel paucioribus, ciceris magnitudine, longiuſculis, nonnihil badiis, umbilico albo, ſaporis leguminoſo-ſubrancidi, inter legumina patriæ palmario loco habitis. Cruda ob rancorem non comeduntur; in farinam redacta quotidianam ſubeunt pro ſcriblitis & libis pinſendis cruſtulariorum manus.

大豆 *Daidſu*, vulgo & literatis; & ob excellentiam *Mame*, i. e. legumen, dictus. Phaſeolus erectus, ſiliquis Lupini, fructu piſi majoris candido.

Phaſeolus priori ſimilis, ſed tetrapedalis & plenior, caule erigitur tortè ramoſo, inæqualiter tereti & hirſuto; *Folia* exhibens phaſeoli hortenſis, dorſo aſperius piloſo. *Floſculos* menſe Auguſto intra ſinus foliorum explicat uni pediculo inſidentes pluſculos, in albo cœruleos, pumilos, floribus Ervi pares, vexillo petalisque rectis, vix expanſis: Quos *ſiliquæ* excipiunt copioſæ ſeſcunciales, pilo longo aſperæ, ſiliquis Lupini fl. lut. ſimiles, ſemina continentes duo, rarius tria, piſo hortenſi formâ magnitudine & ſapore paria, quadantenus tamen compreſſa, umbilico badio. Hoc

Dolichos Soja

Hoc legumen in coquina Japonicâ utramque replet paginam; Ex eo namque conficitur: tum puls *Miso* dicta, quæ ferculis pro consistentiâ & butyri loco additur, butyrum enim hôc cœlô res ignota est; tum *Sooju* dictum celebre embamma, quod nisi ferculis, certè frictis & assatis omnibus affunditur. Utriusque conficiendi modum appono:

Pro *Míso* elaborando recipiunt mensuram unam *Máme*, sive phaseolorum *Daids*, quos aquâ diutissimè & ad omnimodam mollitiem percoctos in pultem molliculam contundunt. Pulti, ope iterandæ contusionis, permiscent Salis communis mensuras æstate quatuor, hyeme tres; quò minus salis additur, eò productum obtinetur lautius, sed minùs durabile. Mox æquali phaseolis quantitate, unam addunt & repetitâ contusione permiscent mensuram *Koos*, i. e. Oryzæ degluptæ, in vapore aquæ dulcis parum coctæ, & postquam refrixerit, in cellâ calidâ unum vel duos dies noctesque, ad situm usque contractum, repositæ. Mixturam hanc (quæ pultis vel cataplasmatis consistentiam exhibet) vasi immittunt ligneo, quod nuper cerevisiam popularem *Sacki* dictam continuerat; & ante usum uno vel duobus mensibus intactum servant. *Koos* pulti gratiam saporis tribuit, & in elaborando, velut polenta Germanorum, expertam requirit manum magistri; Quapropter sunt, qui in eo elaborando operam unicè collocant & paratam venundant.

Pro *Sooju* conficiendo recipiunt eosdem phaseolos ad aliqualem mollitiem coctos; *Muggi*, i. e. frumenti, perinde hordei an tritici (à tritico productum magis nigricat) crassè contriti; & Salis communis partes æquales, sive singulorum mensuram unam. Phaseolos cum frumento contrito miscent, & in loco calido mixturam uno die ac nocte reponunt coopertam, ut efferbeat. Tum massam ollæ fictili immissam sale prædicto obruunt, affundendo

aquæ

aquæ communis menſuras duas cum dimidiâ: quo facto, maſſam probè operculatam poſtridie ac ſequentibus diebus ſingulis ad minimum ſemel (ſatiùs bis vel ter) rutabulo agitant. Labore duobus vel tribus menſibus continuato, maſſam filtrant & exprimunt, liquorem vaſis ligneis aſſervantes; qui quo antiquior fuerit, eò clarior eſt & melioris notæ. Maſſam ita emulſam, affuſâ aquâ, denuo irrigant & ab agitatione aliquot dierum exprimunt.

菽 *Siuku*, vulgo *Kuro mame*, i. e. Phaſeoli nigri. Phaſeoli *Daidſu* ſpecies ſive varietas, fructu nigro.

Idem fructu nigricante, pumilo medicinali; cujus grana tria vel quatuor in pulverem redacta propinantur aſthmaticis.

葛 *Katz*, vulgo *Kudſu*, *Kudſu Kádſura*, & *Kádſune*. Phaſeolus, ſtylis flore purpureo ſpicatis, pendulis, feſquiſpithamalibus; ſiliquis plurimis hirſutis, triuncialibus compreſſis, apice redunco; fructu albido, pumilo; radice carnoſâ, cubitali, brachii craſſitie, ex quâ farina edulis molitur.

歡合 *Koquan* ſeu *Goquan*, vulgo *Nemu no ki* & *Neburi no ki*, i. e. Dormituriens arbor. Æſchynomene lævis montana, foliis Acaciæ, pinnis falcatis acutis; ſurculorum extremitate multis floſculorum imperfectorum umbellis ſpicata; Siliquis pendulis, anguſtis, compreſſis, limbo marginali decoratis, mucrone acuto: Seminibus obſcurè badiis, piſi magnitudinis, ovatis & compreſſis, nullo ungue dotatis.

Quai,

槐 *Quai*, vulgò *Jens* & *Quai kákŭ*. Arbor vasto & incondito caudice; foliis ex quatuor lobis, uno costam claudente, pinnatis; siliquis (quas non vidi) articulatis. Exotica arbor, & hôc cœlo rara est ac fere sterilis. An Tamarindus?

薨皂 *Sokio*, vulgò *Kawara fudsj*. Arbor vasta, caudice senili scabro & incondito; ramis laxis longis tenuibus; foliis longissimis, ex multis loborum paribus (6, 9) impariter pinnatis; siliquis (quas non vidi) longis, multisque, quod dicunt, interstitiis intus distinctis. Ex Sinâ adducta arbor, rara hîc est, fructu imperfecto vel nullo. An arbor Cassiæ fistulæ?

楸角 *Kakusju*, vulgo *Kawara fisági*, it. *Adsja*. Arbuscula foliis Lappaceis, nonnunquam auriculatis, flore pentapeloide, siliquis prælongis angustis, semine reniformi, tenuissimo, utrinque barbato.

Arbor Granati magnitudinis, *Ramos* alit paucos pingues, liberaliter extensos, *Cortice* glabro, ex viridi glauco, leviter verrucato, membranaceo laxè vestitos. *Ligno* dotatur pauco levi infirmo, *medullâ* fungosâ siccâ. *Pediculis* palmo longioribus, tenuibus, quodammodo carinatis, ex herbeo purpurascentibus & ad angulum fere rectum extensis, inhærent *Folia*, à palmari ferè intervallo surculos ambientia, subinde terna, spithamam longa, ex amplâ cordatâ basi paulatim in acutum mucronem, integro margine, deficientia, nonnunquam in auriculas utrinque protuberantia, tenuia, in subluteo lætè virentia, dilutiora in dorso; superficie lanuginosâ molli, præsertim supernâ; substantiæ cito arescentis & per siccitatem friabilis. Nervi ex pediculi puncto plu-

Bignonia catalpa

res, æquales folium pervadunt, utrinque conspicui & villosi, in dorso insigniter elati ac teretes, venularum densissimarum reticulis intercepti. Folii facies, velut notam characteristicam, refert puncta obscurè purpurea & micantia, in angulis nervorum ad pediculi ingressum conspicua. Surculos *thyrsi* terminant florigeri palmares vel spithamales, ex intervallis uncialibus verticillatâ dispositione racemosi & in conoidem quasi spicam excurrentes; racemis, foliorum lege, semper ternis, ad rectum angulum extensis, & per dichotomiam ramosis, successivè brevioribus, facile deciduis, flore solitario uno singulis divaricationibus intersito. Perianthium, brevi nitens pediculo, tenue & in duas partes hians, *Florem* sustinet monopetalum, pallentem, odoris subdulcis, qui ex gibboso & bullato ventre, quantus digiti auricularis apicem recipit, in quina dividitur labia rotunda, margine crispo parum laciniato, in pollicarem diametrum inæquali situ expansa, labiis duobus surrectis, ceteris (quæ purpureis punctis decorantur) brevioribus ac depressis, quo ipso flos rictum, quasi leonis, exhibet. Floris è cavitate prominet stylus siliquæ rudimento insidens, brevis, cacumine divaricato, duobus stipatus staminibus, longo rufo apice capitatis. Racemis inferioribus plerumque defluentibus, *Siliquæ* flores superiores excipiunt singulæ, pendulæ, spithamâ longiores, culmum avenaceum crassæ, teretes, per maturitatem rufæ, dehiscentes in duas valvas, intergerino levi, rugoso, tenui, obsoletè badio, divisas; *Semina* utrique valvæ longâ serie insident reniformia angusta, grani avenacei longitudinis, squamarum instar tenuia, concava, ex cinereo spadicea, utrâque extremitate villis longiusculis barbata; quæ nucleum cavitate tegunt compressum, tenuem, oleosum, saporis subdulcis vapidi. Sapor foliorum & corticis tetricè amaricat. Siliquarum decoctum propinatur asthmaticis. Folia partibus dolentibus imponuntur, ac nervis perhibentur amica.

 CLAS-

CLASSIS IV.

Plantæ ſpecioſo flore conſpicuæ.

香瑞 *Sjiko*, vulgò *Rintſjò*, *Ranttſjóge*. Arbuſcula bicubitalis, folio lanceato integro, verticillato agmine naſcente; flore Jaſmini albi, in ſurculorum faſtigiis in umbellam congeſto, quatuor acutis labiis radiante, fragrantiſſimo. Colitur in cupis, vel hortis, quos vocant Adonidis.

Jamma Rintſjo. Eadem ſylveſtris, foliis longioribus paulo minoribus, caryophylli aromatici figuram utcunque referentibus.

樨木 *Mokkſei*, vulgo & literatis dicta arbor hortenſis, ſurculis verrucoſis; Folio Caſtaneæ, orâ raris pumilisq; papulis conſpicuâ; Floſculis albidis in croceum languentibus, tetrapetalis, pumilis, in axillis foliorum confertim naſcentibus, Jaſminum ſpirantibus, fragrantiſſimis; unde Sinenſibus in deliciis ſunt.

木瓜 *Buke*. Arbuſcula Acaciæ Germanicæ facie, flore pentapetalo rubro.

棠棣 *Teïto*, vulgò *Jamma Buki*. Cytiſi facie frutex ſylveſtris, folio ex circinatâ baſi in acutum mucronem excurrente, triunciali ac longiori, multis æqualibus nervis decorato, ambitu crenato & acutiſſimis denticulis ſerrato; flore ſimplici luteo Ranunculi, Roſæ caninæ facie ac magnitudine, ut plurimum pentapetalo, ſæpe hexapetalo ac heptapetalo.

Jamma

Jamma Buki alter, flore capitato Bellidis majusculo, luteo, pleno, sine staminibus.

柳楊美 *Bioru*, vulgò *Bijò Janági*. Salix pumila, flore Ranunculi magno. *Sive:* Androsæmum Constantinopolitanum flore maximo *Wheleri*.

辛夷 *Sini* & *Confusi*, vulgò *Kobus*, al. *Síde Kobúsi*. Arbor sylvestris Tulipifera, Cerasi magnitudinis, ramis rarioribus tortuosis; cortice scabro Camphoram redolente; folio Mespili; floribus primo vere ex lanuginoso folliculo ante folia nascentibus singulis, Tulipam Liliumve album vulgare petalorum numero & magnitudine exprimentibus, dorso versùs basin erubescente, stylo medio crasso turbinato vel conoide, denso apicum longorum agmine stipato. Dicitur vulgo etiam *Mokusitzqua*, *Kisinqua* & *Jokuranqua*.

蘭木 *Mokkwurèn*. Frutex Tulipifer priori congener, ramis raris inconditè divaricatis; foliis plerumque nudus citò deciduis; surculis circa extremitatem pinguioribus & crebris geniculis deformatis; flore Lilionarcissi rubente.

Mokkwuren flore albo, novem plerumq; petalis inordinatè ac parum dehiscentibus donato, staminibus circa umbilicalem conum rubicundè purpureis.

躑躅 *Tecki Tsjocku*, vulgò *Tsutsúsi*. Frutex bicubitalis densus, flore liliaceo, folio integro piloso, seminali vasculo pentacocco. *Sive:* Cistus Indicus Ledi Alpini foliis & floribus amplis *P. Herm*.

Azalea indica L.

Frequens in regione arbuſcula ſpecierum varietate & ubertate florum, quos Vere & autumno fundit, hortos camposque jugiter decorat. Intra ſemi orgyjæ metam ab imo ramoſa eſt, *cortice* veſtita in badium glauco, æquali, ex dehiſcente cuticulâ nonnihil ſcabro; *Lignum* eſt ſolidius, leve, obſoletè albicans; *medulla* duriuſcula, fungoſa, ligno adnata; *Ramuli* in plures eodem loco divaricati ſurculos tenues rectos, ſpecioſam floſculorum quaſi ſylvam in faſtigio exhibent. *Folium* brevi inſiſtens pediculo, ſimplex eſt, orâ integrâ & piloſâ, ex acutâ baſi in parilem mucronem modico arcu productum, unciale vel longius; pro diverſâ ſpecie, tenue vel pingue, villoſum vel glabrum, deciduum vel perenne, inordinatè ſolitarium vel catervatim & à longis nudis intervallis conſitum. *Flos* denſo ſuffultus foliorum ſatellitio, calyculo villoſo dentato exilis & piloſi petioli, nititur, ex Gemma oblonga magnisque plicis lacunoſâ, uno quaſi impetu luxurioſè effuſus, Lilii Martagonis facie, monopetalus, ex tubulo ſemiunciali lacunoſo in quina fatiſcens labia majuſcula, petalorum faciem referentia, circinata vel oblongiùs ovata, in biuncialem diametrum liliique ſpeciem diſtenta, duo quidem repanda, cetera magis ſurrecta; coloris pro ſpeciei genio diverſi, ſtylo (in umbilici piloſo turbine extante) tenero, tenui, longiuſculo, ſtaminibus flori concoloribus & labiorum numero plerumq; reſpondentibus, apice decoratis bifido, duobus tubulis perforato, oblongo. Seminale vaſculum florem (rariſſimè) excipit turbinatum, pumilum, pentacoccum, ſemine exili rufente prægnans.

Nitida & accurata Cl. *Pauli Hermanni* in Hort. Bat. deſcriptio extat, ſed plantæ extra natale ſolum à genio ſuo utcunque degenerantis. Noſtram conſtruximus, quatenus omni ſpeciei vel varietati quadraret. Varietates enim ſunt plurimæ, à tempore quo florent, locô natali, differentiâ foliorum & aliis accidentibus pendentes. Quæ autu-

autumno florent, foliis pleræque gaudent perennibus, & repudiato generis nomine appellantur *Sátſuki*, id eſt, pluviales, à pluvio tempore. Utriusque varietates peculiaribus nonnunquam inſigniuntur cum vulgi appellationibus, tum doctorum characteribus, quos omnes recenſere non eſt operæ pretium. Varietates *Tſutſúſi* oblatæ mihi ſunt ſequentes:

Tſutſúſi, ſive Ciſtus, flore liliaceo albo, maculis ſanguineis.

Tſutſúſi, flore albo majuſculo, maculis ſanguineis longioribus, petalis amplis cordatis, apicibus rufis, albo polline variegatis.

Tſutſúſi, flore candidè violaceo, maculis ſaturis purpureis, ſtaminibus denis, apicibus ſulphureo polline conſperſis.

Tſutſúſi, flore parvo, murice ſaturato, petalis ſtyloque rubentibus, apicibus ex fuſco punctatis.

Rjuku Tſutſúſi, liliifera Inſulæ Luconiæ, flore languidè luteo, petalis ſurrectis, punctis ſaturatioribus variegatis.

Rjuku Tſutſúſi, flore igneo, punctis petalorum croceis, apicibus rufis.

Rjuku Tſutſúſi, flore purpureè rubenti, maculis obſcuriùs purpureis.

Jedogaua Tſutſúſi, celebtis per Japoniam Citiſus urbis *Jedogaua*, ſurculis hirſutis, folio piloſiſſimo figuræ lanceatæ. Datur alia flore albo, alia iucarnato, alia purpureo.

Jam-

Jamma Tſutſúſi, Cytiſus Liliifer campeſtris, flore valde incarnato, punctis rufis aſperſo.

Jamma Tſutſúſi, flore Majali valde incarnato, punctis denſis rubentibus.

Jamma Tſutſúſi, flore cinnabarino, maculis ſaturatis ſanguineis.

Mijama Tſutſúſi, Liliifer montanus, floribus ante & cum foliis luxurioſè effuſis, ex incarnato purpureis.

Mijama Tſutſúſi montis *Sakanoſta*, flore purpureo ante folia naſcente.

Mijama Tſutſúſi montis *Sakanoſta*, flore ante folia prodeunte purpureo, ſtaminibns denis.

Kiriſma Tſutſúſi. Denſa arbuſcula, in hortis Principum culta & in pretio habita; flore pumilo coccineo, menſe Majo effuſiſſimo, ut arbor tota appareat ſanguinea.

鵑杜 *To kên*, vulgo *Sátſuki*. Cytiſus Liliifer autumnalis, *Tſutſúſi* congener, cortice obſcuriori, ſurculis hirſutis & multâ offenſione aſperis; foliis piloſis, verticillatâ diſpoſitione ſurculos ambientibus; floribus rarioribus ſingulis, ſucceſſivè, non pari nixu naſcentibus. Varietates non paucas habet, ex quibus mihi in conſpectum venerunt:

Sátſuki, flore plenè incarnato.

Sátſuki, flore coccineo dilutiore.

Sátſuki, flore albo duplo, id eſt, lilio gemino, altero alterum complectente.

Satſuma Satſuki, à provinciâ ita dictus, flore valde concineo.

Jedogaua Satſuki, flore in candidum purpuraſcente; ab urbe natali nomen adeptus.

茶 *Sá* & *Sjûn*, vulgò *Tſubakki*. Frutex flore roſeo, fructu pyriformi tricocco. Notari moretur: Fruticem hunc ſtructurâ ac facie ſuâ exprimere *Theam*; unde Orienti placet, proprio adhuc carenti, characterem mutuari à *Tſubacki*. Hic alius eſt Sylveſtris, qui ubiq; in dumetis & ſæpimentis fruticat, alius Hortenſis, qui inſitione vel culturâ manſuetior factus, pleno ac pulchriori flore magnificè decoratur. Utriusq; innumeræ dantur varietates, à loco natali, conditione florum, vel figurâ partium denominatæ. Ex primis & maximè obviis eſt:

茶山 *Sán Sa*, vulgò *Jamma Tſubakki*, i. e. *Tſubakki* montanus ſive ſylveſtris, flore roſeo ſimplici.

Frutex ex brevi caudice ramoſus, arboris æmulatur magnitudinem; *Cortice* veſtitus in glaucum badio, æquali, carnoſo, tenui, à ligno, quod perdurum eſt, difficulter abſcedente. *Pediculis* ſemi uncialibus, ſupino latere compreſſis, *Folia* promiſcuo loco inſiſtunt ſingula, majuſculis foliis Ceraſi hortenſis ad aſſem ſimilia, ſed quodammodo rigidiora, duriora & utrâq; facie ſplendentia. Ex eorum axillis, ſucceſſivè per autumnum una vel gemina prodit *Gemma*, globi ſclopetarii magnitudinis, ex ſquamis herbaceis, concavis, piloſis, plus minus vicenis gradatim imbricata: quâ oſcitante, *peta-*

la

Camellia japonica

la, velut ex perianthio, erumpunt incerto numero ſena vel ſeptena; in Roſæ Sinenſis dictæ, vel ſi mavis, in Malvæ arboreæ ſpeciem diſpoſita, valde rubentia, ad ungues connata; medium occupat Tunica in gyrum diducta, figuram coronæ referens, tenera, carnoſa, mollis, incarnati coloris, altitudinis uncialis, à ſemi pollicari integritate in ſtamina fatiſcens amplius centena, ex incarnato candida, apicibus decorata luteis, ingenti hiatu diviſis, brevibus, compreſſis. Stylus umbilicali bullæ inſiſtit tenuis, ſtaminibus concolor & longitudine æqualis, faſtigio cuſpidato, intorto, herbaceo. *Vas ſeminale* florem, ſed rariſſimè, excipit tricoccum, pyriforme, ſeſquiuncialis longitudinis, tribus ſulcis pulvinatis ſtriatum, per maturitatem fuſcum, ligneum & dehiſcens; nucleo ſingulis utriculis unico, ferè nucis avellanæ magnitudinis & figuræ, ſuperficie rugoſâ, rufâ, ſubſtantiæ carnoſæ albæ, ſaporis unguinoſi.

Oblatum mihi eſt vas ſeminale aliud, alicujus *Tſubakki* ſylveſtris, (in frutice hortenſi, & qui flore pleno eſt, fructus nunquam vel rariſſimè obſervatur) quod à genio ſuæ ſtirpis valdè recedebat, ne legitimum crediſſem, niſi extitiſſet in ſurculo genuinis Tſubakki foliis conſito. Erat autem prædicto ſimile, ſed monococcum, cortice craſſo ligneo, ſine depreſſionis & fiſſuræ notâ; nuculis intus quinis, tenui corticulâ donatis, quæ effracta reddebat plura incerto numero ſemina diſcrepantis magnitudinis & figuræ, alia Aniſi ſemini ſimilia.

[illegible] *Dſiſj. Tſubakki* hortenſis, flore pleno maximo Roſæ hortenſis, palmaris diametri, plenè incarnato albisq; maculis ſparſim intermicantibus variegato; ſtaminibus intermixtis in orbem quodammodo vergentibus. *Dſiſj* caniculam ſignificat, quam appellamus (ſit verbo venia) Leunculam: nomen ex gratioſo flore obtinet.

Saſan-

山茶 *Sasanqua.* *Tsubakki* species pumila, flore rubro simplici ut plurimum pentapetalo, disco seu umbilico stamineo, fructu tripyreno pyriformi, nucis pistaceæ magnitudinis, nucleis tribus albis rotundissimis. Folia ejus præparata Theæ adduntur pro conciliandâ odoris gratiâ. Decoctum foliorum fœminis in usu est pro lavacro capillorum.

Varietatum ceterarum notiora nomina sunt: *Tsubakki Siratamma, Sjinknri, Borri, Usirassji Borri, Jtokuri, Dsjurin, Benke, Nankin, Kommatz, Karai ito, Jedo momidsji, Fidsjirimin, Commakura sasanqua, Sokkobin, Kaisan, Kikjo, Jedo dairin, Saifu botan, Fino botan, Meokin, Osjam,* i. e. magna Siamensis, *Kosjam,* i. e. parva Siamensis, *Jostsjino donno;* ut plures taceam; ex quibus conspiciendæ mihi datæ sunt:

Tsubakki, arbor flore Rosæ hortensi simillimo, pleno, ex incarnato rubente, stamine apiculato raro, mediis petalis interspersò.

Tsubakki flore nonnihil rubente pleno, petalis quindenis.

Tsubakki flore duplo sanguineo, maculis albis.

Tsubakki flore duplo ex incarnato albicante, maculis rubentibus.

Tsubakki flore duplo rubro, quinis petalis exterioribus magnis, interioribus verò brevibus plicatis; staminibus numerosis, passim in parva petala degenerantibus.

Tsubakki flore simplici coccineo, petalorum fronte cordatâ, staminibus successivè petalorum substantiam atque formam induentibus.

陽紫 *Sijo*, vulgò *Adſai*, it. *Anſai* & *Adſiki i.* Sambucus aquatica, ſurculis pinguibus punctatis, folio Hortulæ Malabaricæ; floribus tenerrimis cœruleis tetrapetalis & pentapetalis, in magnam denſamque ſphæram compactis, exterioribus, qui ambitum conſtituunt, majuſculis, interioribus, qui racemorum axillis inſident, minoribus.

團米分 *Fundàn*, vulgò *Te Mariqua*, i. e. Pila florida major, vel *Te Mari*, id eſt, pila major. Sambucus roſea, folio aquaticâ, magis rotundo, nervis denſiſſimis in ambitum excurrentibus conſpicuo, orâ ſerratâ; flore pentapetalo albo, in ſphæram pilæ magnitudinis congeſto.

K*ode mariqua*, i. e. Pila florida minor. Sambucus roſea anguſtifolia: Fruticula ab imo ramoſa, foliis alternatim ſingulis triuncialibus anguſtis, acutè & inæqualiter ſerratis, racemis parvis floridis, ſphæræ figuram affectantibus, floſculis pentapetalis albis.

蘗高 *Joro*, vulgò *Utſúgi*, vel *Jamma Utſugi.* Sambuci facie frutex, ramulis ſurculisque tenuibus, geniculatis, ut plurimùm adverſis & cavis, intra orgyjæ altitudinem fluctuans; cortice incano, in ſurculis rufo, libero virente peramaro; ligno duro tenſo levi & fibroſo; foliis conjugatis ſeſcuncialibus, ex ovato mucronatis, nonnihil aſperis & tenuibus, orâ ſubtiliſſimè ſerrata; floſculis per ſurculorum triuncialem foliisque orbam extremitatem conſitis, numeroſis, albis, pentapetalis, floribus Aurantiæ ſimilimis, ſtaminibus ſingularis ſtructuræ denis; calyculo dentato, globoſo, carnoſo, fructus futuri, ut apparebat, rudimento. Uſus ligni eſt ſcrinia-

niariis, pro fabricandis clavis ſubtiliſſimis; cortex medianus emplaſtra ingreditur.

Utſúgi, ſeu *Fon Utſugi*, i. e. *Utſúgi* legitima. Eadem ſpecies flore niveo pleno (petalis plus minus 20) denſiſſimo. Ad exornandas areolas non in poſtremis habetur ab hortulanis.

楊木盧 *Korèi Utſúgi.* Sambucinâ ramorum facie frutex Coræenſis, vel à Coreâ primùm advectus, folio *Adſai* magis venoſo & longiùs mucronato; Pediculis, in extimis ſurculis, longis ramoſis, in quinas anguſtas lacinias, floris baſin amplexantes, deſinentibus; Flore monopetalo ſpecioſæ ſtructuræ, ex anguſto ſemiunciali tubulo in amplum excreſcente ſcyphum (quem apice auricularis impleas) pentagonum, in quina magna ovata labia, pollicari & amplius diametro, expanſum, emicante ſtylo inſigniter capitato, cum ſtaminibus apiculatis quinque; odoris fragrantis caryophyllacei, coloris fugacis & in eadem ſtirpe nivei, in carnati & rubentis.

Nippon Utſugi, i. e. *Utſuggi* Japonica (qs. vernacula) incolis dicta. Eadem montana ſpecies, flore ejusdem ſtructuræ minori, in purpureum rubente, labellis minoribus minùs expanſis, bullis ſingulis ante crenas, ſingulari floris cum decore, protuberantibus.

微紫 *Sibi*, vulgò *Fákŭdſitqua*, it. *Fakŭſinda* & *Fakŭſitz*. Arbor perrara, Granati magnitudinis, tortuoſa, ex luteo albicans & excorticata apparens; foliis per ſurculorum decurſum denſis adverſis, imparis magnitudinis, exiguo pediculi rudimento nixis; floribus in ſurculorum racemoſo faſtigio denſis, & in duarum

vel

vel amplius ſpithamarum ambitum luxurioſè extenſis, caryophyllorum hortenſium magnitudinis, ſpecioſiſſimis, incarnatis, hexapetalis, petalis meſenterii inſtar criſpis, pediculis longis tenuiſſimis extra calyculum exporrectis, umbilico ſtaminum denſo agmine conferto; perianthio ventrioſo, in quinos dentes diviſo, totidemque lineolis ſtriato.

苕陵 *Rjotſjo*, vulgò *Nodſen Kadſura*, *Notſjo*. Frutex longiſſimè ſcandens; ſurculis adverſis craſſis, viridibus, verrucatis, in ſtylum excurrentibus ſpithamalem, pediculis adverſis pinguibus ramoſis laxè ſpicatum; folio adverſo pinnato Roſæ hortenſis, pinnis lævibus, mucronatis & profundè ſerratis; perianthio unciali herbaceo, tenui, pentagono, longis dentibus crenato; flore puniceo ex ſeſcunciali tubo in quina frontata labia roſæ petalis ſimilia expanſo, ſtaminibus quinis, duplici apice donatis, piſtillo bicipite; fructu tetrapyreno, ſeminibus oblongis conglobatis, per immaturitatem albis ac carnoſis.

牛牽 *Kingo*, vulgò *Aſagawo*, i. e. manè aperiens. Convolvulus vulgaris, flore majore albo matutino.

子鼓 *Koſ* & *Kudſi*, vulgò *Firagáwo*, i. e. meridie aperiens. Convolvulus vulgaris flore majori albo meridiano. Uterque in hortulis circa perticas ob ornatum colitur.

藤 *Too*, vulgò *Fudſi* & *Fúſji*. Frutex hortenſis tortuoſus, ſcandens, ad Vitis viniferæ morem multis ſarmentis luxurians, & ad pergulas deſuper obducendas aptari patiens, Folio impariter pinnato integro, tenero, ſpithamali;

mali; Racemis seu spicis floridis, spithamalibus, sesquispithamalibus & longioribus, toto Vere copiosissimis, botrorum instar pulcherrimo spectaculo pendulis; flore papilionaceo inodoro; siliquis phaseolisq; atris, rarissimis. Varietates ejus sunt: *Fudsj* flore purpureo, & *Fudsj* flore niveo. In urbe *Osaccâ* & passim alibi, diætæ imò areæ visuntur multorum passuum, unius vel paucorum fruticum sarmentis, ne cœlum appareat, densè contectas; in quibus florũ pendulorum copiâ & peregrinâ pulchritudine oculos nihil magis oblectare potest. Intromittuntur hospites ad spectandum soluto paucorum obulorum pretio; qui, si ingenio polleant, epigrammate vel elogio, flori uni, qui maximè placebat, appenso, Floram loci prædicant atque aliis commendant. Curiosi radicem stercorant fæcibus cerevisiæ, (*sacki*) sic florum spicas gignunt longissimas, aliquando trium & quatuor spithamarum.

Jamma Fudsi. Eadem sylvestris, foliis flosculisq; minoribus, stylis floridis surrectis.

Saru Kake banna. Frutex longis paucisque virgis luxurians, Cristam Pavonis *Breynii* proximâ similitudine referens, foliis pennatis Glycyrrhizæ vulgaris; thyrsis florigeris pedalibus, ex rubido badiis, tenuibus, flosculorum ambitu pulchrè spicatis; pediculis sescuncialibus in quina desinentibus foliola tenuia, in herbaceum lutea, florem amplexantia; flore pentapetalo luteo, petalis uno brevi, rubeis punctis variegato, & quatuor majoribus ad pollicarem diametrum in crucem expansis, florem papilionaceum situ ac dispositione imitantibus; staminibus decem brevibus incurvis incarnatis, rubro apice intus luteum pollinem fovente decoratis, pistillo herbaceo nudo.

Sui Sin Kadſira. Clematis altera *Cluſii* flore duplo *Dodon.* in append. ad cap. 18.

In dſin Kadſira. Clematis priori ſimilis, pediculis longis cirrorum in modum intortis, trifoliis; flore hexapetalo albo, medio diſco plenè purpureo.

槿 *Kin*, vulgò *Mukunge.* Malva frutex hortenſis, virgis ſurrectis longis parùm ramoſis, folio auriculato, flore in purpureum cæruleo ſimplici; umbilico in conum exſurgente pinguem carnoſum, faſtigio verrucoſo novi coni ſpeciem exhibente. An Malva arborea Veneta dicta C. *Bauhini?*

Mukunge altera flore pleno cæruleato, petalis denſis criſpis, ſine medio ſtylo vel ſtaminibus.

蓉芙 *Fujoo*, vulgò *Kibatſiſſo.* Althæa arboreſcens, foliis Ficulneis altè laciniatis & ſerratis; Seminali vaſculo tetracocco pyramidali, triunciali, membranaceo, hirſuto, per maturitatem in quatuor fiſſuras dehiſcente. An Malva folio Ficûs profundè laciniato C. *Bauhini?*

葵 *Ki*, vulgò *Awoi*, in ſpecie *Kara Awoi* dicta. Malva hortenſis ſive roſea, vulgo Malva arboreſcens. Cujus plures ſunt varietates ratione colorum.

Ko *Awoi.* Eadem flore parvo.

Fujo. Roſa Sinica, flore ephemero, mane rubro, poſt meridiem purpuraſcente.

葵秋 *Sjuki*, vulgò *O Renj* & Kooſo. Alcea, radice

dice viscosâ, folio digitato, flore ephemero pentapetalo magno puniceo. Descriptionem vide p. 474.

桐 *Too*, vulgò Kirì & *Nippòn* Kiri, i. e. *Kiri* Japonica. Althæa arbor dipyrena, flore digitalis æmulo.

Arbor satis vasta, caudice assurgit crasso incondito, & in paucos ramos tortuosos, brachiato. Gaudet *cortice* pingui, glabro, glauco, facilè abscedente, odoris ac saporis leguminosi ingrati; ligno levissimo, firmo tamen & à scriniariis pro fabricandis capsulis expetito; medullâ albissimâ, magnâ, fungosâ, adnatâ. *Ramulos* exhibet simplices, crassos, infirmos & fere cavos, ex badio virescentes, cinereis verruculis aspersos, & ad foliorum exortum compressos. Hos *Folia* à palmari intervallo stipant conjugata, pediculis spithamalibus vel longioribus, teretibus, incano pilo hirsutis insistentia; in Plantis tenerioribus luxuriosè magna, magis lanuginosa & Bardanæ foliis similia; in provectioribus minora, utrinque in auriculas sinuata, vel in Pampini figuram, obtusis mucronibus, explicata; tenuia sunt, mollicula, pauci humoris, subtus incana, & ad tactum holoserica, nervis firmata insignioribus plusculis ramosis, ex basis centro ad ambitum excurrentibus, summo latere depressis, subtus eleganter prominentibus. Stylis spithamalibus & longioribus, crassis verrucatis adhærent *Flores* alternatim adversi, pediculis uncialibus facilè deciduis, in imo stylo racemosis, in processu bifurcis ac trifurcis, in calycem lanuginosum quinquifidum (labiis ovatis) desinentibus. *Flos* ex cæruleo obsoletè purpureus est, intus albescens, odoris exigui dulciculi, biuncialis longitudinis, tubulosus & Antirhini vel Digitalis flori similis, adeoq; ab Altheæ genio degener, quina exerens labia crispa magna crenata, elegantis & incertæ figuræ, quæ ante explicationem intus latent, velut studio naturæ occul-

Bignonia tomentosa

tata; externa ejus superficies (nonnunquam raro pilo conspicua) quadantenus est striata, subtus duabus lacunis insigniter sulcata. Pistillum seminali turbini insistit semiunciale, teres, extremitate recurvâ, staminibus stipatum quatuor, imparis longitudinis, apice pallente, ovato, bivalvi. *Conceptaculum* seminale, à cujus charactere nomen mutuavimus, sescuncialis est longitudinis, figuræ ex pyramidali turbinatæ, lateribus adversis, duobus subcompressis, duobus verò convexis & per mediam longitudinem tenui sulco in scriptis, micans & tactu viscidum, substantiæ carnosæ humidæ, per maturitatem fuscum, membranaceum & in duos alveolos, tenui albâ membranulâ distinctos, dehiscens. *Semina* alveolis clauduntur singula, levi tomento involuta, amygdalæ magnitudinis & quodammodo figuræ, superficie atricolore, substantiæ carnosæ unguinosæ. Oleum semini expressum, duplex prostat: unum subtilius, nomine proprio *Toi* dictum, cujus perexiguâ quantitate vernix Japonica diluitur; aliud spissius *Jéko* nuncupatum, quô charta vestiaria imbuitur.

Decor folii *Kirì* meruit, ut antiqua Cæsarum progenies (quæ potestate seculari hodie exuta, saltem dignitate Pontificali fruitur) pro Insigni Gentilitio delegerit folium *Kirì* in dorso conspicuum, cum prominentibus tribus spicis floridis.

桐梧 Go Too, vulgò Go too Giri; item, charactere alio, *Téi Too*, vulgò *Fi Giri*, i. e. Ignea *Kiri*, à colore igneo, stylos floridos perianthia ac flosculos tingente, dicta. Frutex exotica ex Luconiâ & Coreâ illata, unde & *Rjuke Giri* & *Corèi Giri* appellatur; folio Pampineo, surculis in stylos floridos ramosos desinentibus; flore specioso, pollicari, ut in Lilio Convallium in seriem pendulo, campanæformi, pentapetalo.

藥芍 *Saku Jaku*, vulgo & literatis, it. K*awu Júnkuſa.* Pœonia communis ſeu fœmina, trifolio ramoſo, flore ſanguineo ſimplici.

Eadem flore pleniſſimo incarnato.

Eadem, petalis in medio longis ſurrectis, criſtam referentibus.

丹牡 *Botan*, uſitatè & ad characterem; it. *Fkamiguſa* & *Hatskánguſa.* Pœonia major, ſtirpe ligneo ſurrecto, folio ramoſo, laciniis inæqualiter diviſis.

薇薔 *Foo ſen*, it. K*inſo qua*, vulgò *Ibara*, it. *Igi*, i. e. ſpina, *Igino fanna*, i. e. flos ſpinæ, vel mutuato à Luſitanis vocabulo: *Roſa.* Roſa frutex ſpinoſus noſtras. Non habet eam odoris gratiam, quam in Europa vel Aſia occidentali. Varietates ſunt:

Roſa hortenſis flore pleno albo.

Eadem flore rubro.

Roſa ſylveſtris flore pentapetalo, odore perdulci.

Eadem flore candido.

冠雞 *Kéï quan*, vulgò K*eïtóge*, quod κατ᾽ ὄνομα ſignificat criſtam Galli. Amaranthus; cujus, ratione florum, varietates hîc ſunt:

Amaranthus vulgaris, paniculis rubris propendentibus.

Amaranthus flore rubro in ſpeciem criſtæ gallinaceæ conglomerato, fronte æquali in ſpithamalem latitudinem extenſo.

Amaranthus flore rubro conglomerato, inæqualiter ad ſpithamalem extenſionem frontato, paniculis quibusdam propendentibus.

Ama-

Amaranthus flore conglomerato, fronte criſtato ſpithamali luteo.

Amaranthus flore conglomerato, fronte criſtato ſpithamali luteo, interſperſis maculis plenè rubentibus ſpecioſè variegato; caule ex luteis ac rubentibus venis ſucciferis ſtriato.

膝牛 *Gooſitz*, vulgò *Jno Kadſitz.* Amaranthus Siculus ſpicatus Bocconi, floſculis pentapetaloidibus albis; ſemine fuſco.

簪玉 *Jokſan*, vulgò *Gibbooſi.* Gladiolus Plantaginis folio; ſcapo ſeſqui ſpithamali recto, extremitate floridâ; floribus (10, 12) Liliaceis vernis, in purpureum albicantibus, ex anguſto tubulo ampullaceis, triuncialibus, in ſenos dentes laciniatis, ſtaminibus totidem, ſtyloque medio repandis. Dicitur aliis *Sagi Juri*, i. e. Lilium *Sagi.*

Gibbooſi altera, folio anguſtiori, flore autumnali.

蘭 *Ran* vulgo & literatis dicta. Iris pumila, radice fibroſâ, folio cubitali arundinaceo, caule tenui ſeſquiſpithamali, flore Ornithogali galeato pentapetalo, trium unciarum expanſionis, in luteum albeſcente, purpureis virgulis ſtriato, ſuaviter fragrante; galeâ brevi pingui aduncâ, labioq; ſubtenſo carinato, obeſo, repando, utroque purpureis guttis punctato. Si conſentiret radix, ad Orchidum familiam referenda eſſet.

No Ran, i. e. ſylveſtris *Ran*, aliis *Jamma Gibbooſi.* Iris radice nonnihil tuberoſâ & fibroſâ; folio caulem imum involvente liliaceo ampliori, (ſeu Iridis Pann. IV. Cluſ.) caule ſeſquiſpithamali, recto pingui, nudo floribus Ornitho-

nithogali ſeu Cynoſorchidis majoribus luteis, in anteriorem partem longâ ſerie propendentibus, pentapetalis; galeâ brevi obeſâ, cavâ ſingularis ſtructuræ, in tria petala muſcæ alis ſimilia terminante. Varietates vidi:

No Ran flore Ornithogali minore luteo, petalorum dorſis ruſeſcentibus.

No Ran flore minimo, pollicaris expanſionis, ex purpura minioque variegato, apicibus luteis.

No Ran flore minimo petalis exterioribus tribus herbaceis concavis ſtriatis, interioribus luteis, purpureâq; in dorſo ſtriâ ſignatis. Dicitur etiam *Sáſſa Rindo.*

Sju Ran, Helleborine anguſtifolia paluſtris ſive pratenſis. *C. Bauh. P.*

蘭風 *Fu Ran* literatis & vulgo. Iris pumila aërobia, flore cucullato albo, monococco, ſemine pollinem referente.

Iridem hanc perennem, quæ in rupium arborumq; muſco habitare amat, aërobiam appello, quia in aëre ſuſpenſa ex vento vegetari creditur. Frequens ante fores in ſuperliminaribus ædium, neſcio ex qua vulgi ſuperſtitione, ſuſpenſa cernitur, in faſciculo cum caulibus & foliis compacta; quæ, licet radice & nutrimento orbata, flores tamen, quos in gemmis fovet, unà cum ſemine producit; deinceps non paritura amplius, vitam tamen cum virore annis aliquot ſervatura. Sobolis amans funiculos per terræ ſuperficiem educit breves, tenues, geniculatos; quibus, quâ parte radiculas agit, novam plantam generat; idem nonnulli caules (quamvis in caſſum) agitant, demiſſis ex loco geniculorum radiculis, queîs terram captare geſtiunt. *Radiculis* gaudet

Epidendrum monile

det fibroſis, denſis, tenuibus & tenſis, palmaris circiter longitudinis, ex pallido albicantibus. *Caules* ad baſin cohærentes ex radicum faſce conſurgunt pluſculi (5, 10) ſpithamales, pennam anſerinam craſſi, ex unciali intervallo in ſpeciem caudæ ſcorpionis geniculati; geniculis ipſo caule ſtrictioribus, articulis ſtriatis, obſcurè viridantibus ac micantibus, carne ſucculentâ fartis, ſaporis unguinoſi, ſalivam pingui & purpuraſcente muco, imbuente. *Folia*, amiſſis floribus, caules circumnaſcuntur arundinacea, anguſta, pedalia, ſtriata, pinguia, fronte per medium tenuiſſimè carinato; Folia quædam non rarò caulium geniculos atque ipſa faſtigia occupant, ſed breviſſima & vix pollicem longa unum vel duo. In faſtigiis caulium, quos folia deſtituunt, *Flores* menſe Majo gemini, terni, vel plures proveniunt, pediculis ſingulis, uncialibus, tenuibus, ſurrectis, nonnihil incarnatis conſiti, nudi cucullati, phaſeolorum floribus æmuli, ſeſcuncialis longitudinis, ſenis laciniis ſive petalis conſpicui, ex incarnato candicantes; cucullâ (ad quam pediculus inſeritur) retroductâ, magnâ, gibboſâ, cujus in umbilico galea proſtat purpureis punctis adſperſa & quatuor apiculis luteis, laxè compactis ac communi carnoſo operculo clauſis, conſpicua. *Vas ſeminale* flores ſingulos, velut in Narciſſo, excipit monococcum, figuræ inæqualiter turbinatæ, longitudinis uncialis, carnoſum, virens, tribus ſtriis eminentibus inſignitum, interiori ſuperficie rugoſâ: polline refertum albo, in luteum languente.

Parilis genii Plantas duas Bataviâ mihi transmiſit ſingularis amicus meus D. *Nic. Möllerus*, quas placet inter Japonicas recenſere, velut adoptivas & proſperè hîc vigentes. Sunt autem ex paraſitante illuſtri proſapiâ *Angurèk*, quæ flores gignit figuræ beſtiolarum & in arboribus alienâ quadrâ vivit, in vaſibus etiam coli patiens. Hujus mihi Flora Javanica exhibuit ſpecies quinque, omnes

omnes structuræ elegantissimæ, alias odoris insuper suavissimi: quarum 1. vocatur *Angurèk warnà*, id est, *Angurek* versicolor, à coloris varietate; altera speciali gaudet nomine Lusitanico *Fouli passer*, ob passerculi volantis figuram, quam flos exhibet; à *Bontio* (ni fallor) dicta *Sedum arboreum flore Anagallidis, odore aromatico citri æmulo*, quô nihil in vitâ gratius naribus percepisse scribit. 3, *Angurek Mungo*, ex simulacro styli floriferi, qui munci seu mustelæ caudam, explicatis pilis erectam, florum stipatione refert. 4, *Angurek de Sàiva*, Javanis *Sompù* nuncupata, radice bulbosâ. 5, *Angurèk fouli lacra*, i. e. flos scorpionis ex figurâ suâ, Javanis *Katong' ging* appellata. Omissis ceteris primam atque ultimam hîc locabimus.

Angurèk Warnà. Herba scandens parasitica, folio arundinaceo, flore variegato hexapetalo, papilionem volantem exprimente, proboscide brevi.

Radice gaudet fibrosâ, si arborem occupet, brevi ac rarâ; caule constat simplici vel parum ramoso, tereti, pleno, lento, qui ad arboris superficiem capreolis viscosis leviter se applicat, tardoque incremento adsurgit. *Foliis* donatur raris arundinaceis, crassis, duris & angustis; quorum è sinu *Stylus* emergit sesquispithamalis, in vasibus ex succo terræ rigidus & surrectus, in arboribus (intermissâ irrigatione) pendulus, floribus unciali intervallo dissidentibus spicatus. *Flos* sescuncia-li tenui pediculo insistit, pallidus & nonnunquam in herbeo albicans, ex quinque petalis, rostro sive proboscide, atque ei opposito cucullo compositus. Petala in planam papilionis quodammodo figuram expanduntur, oblongo-ovata, uncialia vel longiora, unâ striâ purpureâ per mediam utriusque lateris londitudinem excurrente, punctisq; purpureis plurimis variegata. Pro-

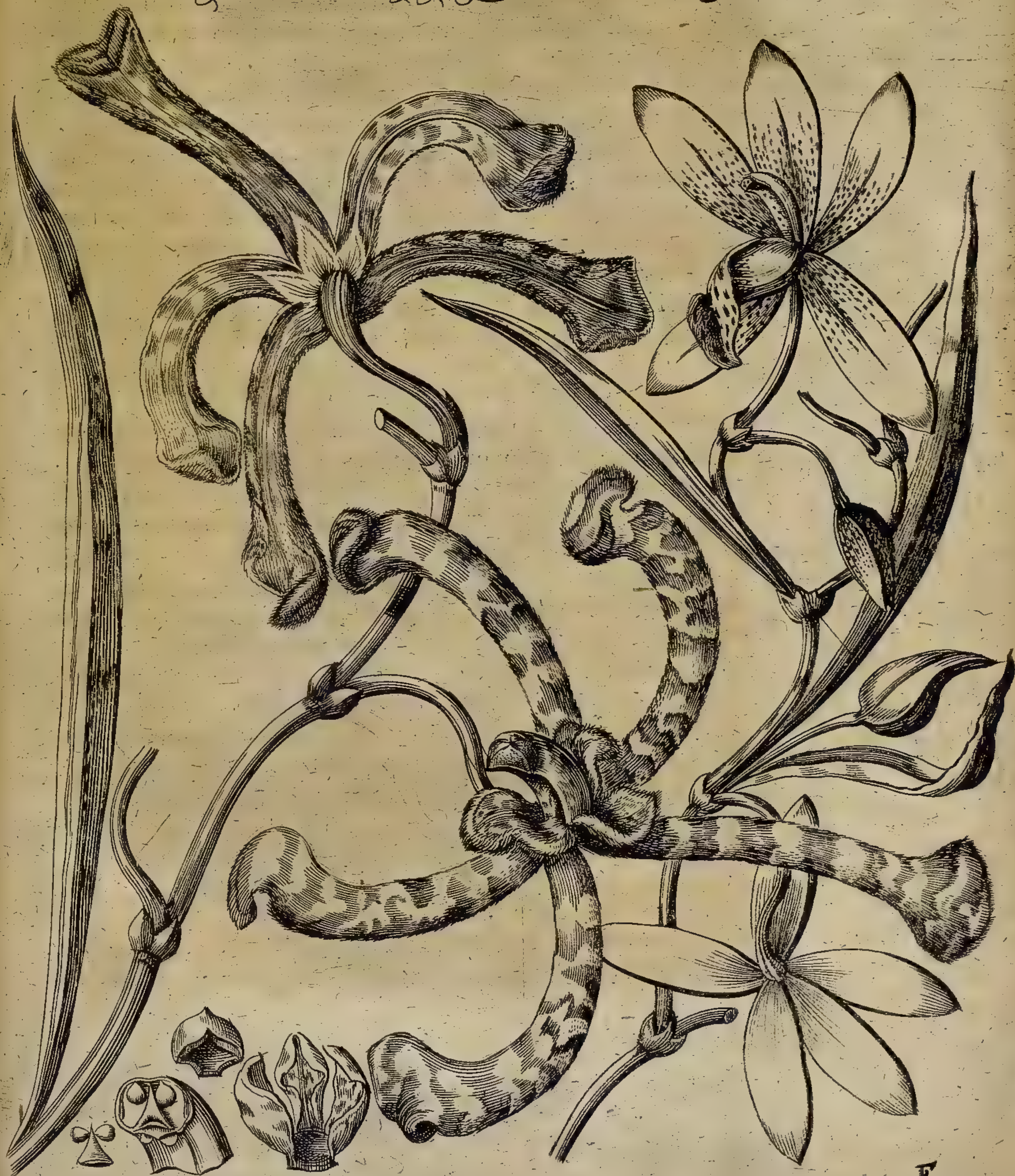
 boscis

boſcis pediculo in rectâ lineâ opponitur anguſta, carnoſâ, ſuperno latere incurvâ & cylindraceâ, inferiori plana, punctisque minutiſſimis ſcatente. Cucullus ei obverſus & ſuppoſitus extremitatem habet deorſum reflexam, in aliis plantis integram, in aliis inſigniter ab utroque latere crenatam, intus purpureis maculis guttatam, umbilico pingui carnoſo, & dehiſcente rimâ mediâ diviſo. Florem excipit *vaſculum ſeminale* tricapſulare, cujus ſemen non venit mihi in conſpectum. Flos pro cultoris ſtudio maximè variat elegantiâ & magnitugine.

كَتُوڠْݢِيڠْ *Katong' ging* Javanicè, vulgò & Luſitanicè *Fouli lacra.* Herba paraſitica, folio arundinaceo, flore ſcorpionem referente, odore moſchi.

Habetur hæc planta apud Javanos in deliciis & magno ſtudio colitur; tum ob floris eximium odorem, quem ſpirat, moſchi, tum ob ſingularem elegantiam & figuram ſcorpionis, quam exhibet: ex quâ à Luſitanis illuc olim advenis *Fouli lacra*, i. e. flos ſcorpii appellata eſt, nomine hodiè apud vulgum & Belgas, in Inſulâ commorantes, uſitato. Planta creſcendi modo, caule ac totâ figurâ à priori non differt: *Folia* ſaltem paulò breviora ac latiora habet. *Flores* maximè diverſi ſunt, & ſtylum ut majores, ita pauciores occupant. Obtulit mihi Ill. Dn. Gen. *Outhorn*, ex amœniſſimo horto ſuburbano ſuo ſtylum floribus decoratum omnino ſeptem, omnibus explicatis; ſpectaculo ſanè jucundiſſimo, ut negem quicquam elegantius & admiratione dignius in regno vegetabili me vidiſſe. Audivi, qui in uno ſtylo ſe vidiſſe flores duodecim teſtati ſunt. Eſt autem *flos* pentapetalus, coloris citrini, maculis purpureis magnis elegantiſſimis denſè variegatus; petalis biuncialibus, pennam anſerinam latis, rigidis, pinguibus, extremitatibus

Angurek Katong-ging   Angurek warna

Epidendrum Flos aeris   Epidendrum Vanilla

tibus paulò latioribus, frontatis, & quodammodo repandis. Ex petalis unum medio loco poſitum ceteris longius eſt, & in rectam lineam, exemplo caudæ ſcorpii, extenſum; cetera utrinque duo in lunarem figuram à caudâ decurrunt, quaſi pedes repentis ſcorpii expreſſura. Caudæ opponitur proboſcis brevis & incurva, pennâ anſerinâ craſſior, ſuperiùs teres, inferiùs concava & purpurea, eo ſitu locata, ut referre beſtiolæ caput videatur. Arguta hujus ſtructura eſt; baſis tribus decorata ambientibus laciniis, brevibus ſurrectis, inter ſe difformibus, in exortu connatis; faſtigium operculo tenui concavô purpureo clauditur; eoque dempto comparet caruncula pyramidatæ figuræ, apice duobus globulis ſtipato. Odorem flos moſchi exquiſitiſſimum atque adeo copioſum ſpargit, ut unicus ſtylus floridus totum conclave impleat. Qui verò odor, quod maximè mireris, in extremâ parte petali, caudam referentis, reſidet; quâ abſciſſâ, omnis ceſſat odoris expiratio. Cultura hujus plantæ ſingulares habet cautiones, in translatione, putatione & irrigatione curioſè obſervandas. Gaudet præ ceteris conſortio arboris *Pinang;* ad cujus caudicem quædam ſarmentorum portio alliganda eſt, applicatâ imæ parti terrâ vel ceſpite, cujus præſidio acquirit radiculas.

石荷 *Sekika*, vulgò *Kiſinſo*, it. *Jukinoſta.* Saniculæ peregrinæ ſpecies piloſa, umbilici Veneris facie, folio Cyclaminis eleganter variegato, caule ſeſquipedali, floſculis in longitudinem conſito plurimis, (10, 20) pentapetalis, miniatis, veſpam extenſis pedibus volantem exhibentibus.

Sjirè, rectiùs *Sjirói* & *Oſjiroi.* Lilium album, Calthæ paluſtris folio, caule ſeſquicubitali pingui, floribus in

in faſtigio paucis triuncialibus, parum dehiſcentibus, petalis anguſtis, interius punctim miniatis.

Jamma Oſjiroi. Eadem planta ſylveſtris, pediculis foliorum longis canaliculatis caulem amplexantibus, folio tribus lobis ſpithamalibus digitato.

合百 *Biákko*, vulgo *Juri.* Lilium album vulgare odoratum noſtras.

Sazuri. Lilium flore candido monopetalo prioris facie, ex tubo unciali in ſena labia expanſo.

[illegible] K*entan*, vulgò *Oni Juri*, i. e. Lilium diaboli, aliis *Jamma Juri*, i. e. Lilium montanum ſive ſylveſtre. Martagon caule cubitali pingui; gemmis in ſinu foliorum piſi magnitudinis; flore ſpecioſo palmaris expanſionis, maculis tuberculisq; ex minio puniceis, ovatis, atro-purpureis, ſericeis denſè guttato; radice bulboſâ, ob copiam oleraceâ.

[illegible] *Kasbiako*, vulgò *Konókko Juri*, i. e. Lilium verſicolor, it. *Coreì Juri*; i. e. Lilium ex Coreâ. Lilium Martagon priori ſimile, caule cubitali tenui, folio Sigilli Salamonis; flore magnificæ pulchritudinis in incarnatum candicante, guttis ſanguineis holoſericis verrucato, petalis in orbem repandis, undulantibus, & in apicem ſemipollicarem carnoſum terminantibus, ſtylo prælongo medio, ſtaminibusque quinis, apice ſemiunciali rufo in transverſum incumbente, capitatis.

[illegible] *Santan*, vulgò *Fime Juri.* Lilium quaſi cruore infectum; caule pedali, foliis anguſtis ſpicato.

Idem ſ. Corona Imp. fl. pumilo puniceo ſanguineis punctis decorato.

Fi Juri

Fi Juri, i. e. Lilium igneum. *Idem* fl. magis rubente.

石蒜 *Seki ſan*, vulgò *Sibito banna*, aliis *Doku Symira*, i. e. venenoſa *Symira* ob bulbum venenoſum dictus: Narciſſus Japonicus flore rutilo *Cornuti.*

Kui Symira, id eſt, *Symira* edulis. Aſphodelus, caule pedali ſtriato, floribus hexapetalis purpuraſcentibus denſiſſimè ſpicato.

射干 *Jakan*, vulgò K*aráſu oogi* & *Fi oogi.* Iris flore liliaceo parvo puniceo, punctis ſanguineis intus aſperſo. Ejus ſpecies eſt

Siaga. Eadem montana flore pleno albo, nonnunquam ex cæruleo diluto.

Dandoqua. Canna Indica latifolia maxima fl. rutilo.

Sjigóguſa. Iris vulgaris, cujus ratione florum diverſæ ſunt ſpecies vel varierates.

藺馬 *Farín*, vulgò *Buran*, it. *Reſo* K*joſa.* Iris hortenſis alba Germanica C. B. P.

Eadem montana flore parvo albo.

萱 K*en*, vulgò *Quanſo* & *Waſrigûſa.* Iris hortenſis latifolia, flore pleno magno coloris ignei.

K*aki tſubatta.* Iris hortenſis fl. pleno violaceo.

Eadem anguſtifolia, flore pleno cæruleo.

Eadem latifolia, flore ultramarini coloris, croceis punctis variegato. *Fanna*

Fanna Ssob. Iris flore in purpureum rubente.

尾踈鴬 *Ssibi*, vulgò *Itz fatz.* Iris pumila, flore magno pleno. Nomen habet à multitudine dierum, quibus floret.

仙水 *Ssisèn* vulgo & literatis. Narcissus montanus major polyanthos albus.

Idem montanus polyanthos minor.

煎春羅 *Sen sjun ra*, vulgò *Ganpi.* Lychnis coronaria, flore in herbaceum albicante, superficie qs. sericâ, petalis dentatis, apiculis cinereis.

Eadem flore albo.

翁仙 Literatis & vulgo *Senno.* Lychnis coronaria, foliis calycibusq; lanuginosis, flore dilutiori sanguineo, petalis laciniatis, apicibus colore violaceo saturatis.

翁仙鳥 *Fusji guro.* Lychnis coronaria, caule geniculato, geniculis obscurè purpureis, ex quibus ei nomen natum est; flore minori, coloris miniati, petalis integris. Dicitur etiam *Fjugo Senno*, à provinciâ natali.

Mokokf. Arbor folio Telephii, flore pentapetaloide fragrantissimo, fructu cerasi facie, semine reniformi.

Arbor est mediæ magnitudinis, caudice recto æquali & surâ crassiore, ramis surculisq; densis, brevibus, grandiculis inordinatè foliosis. *Folia* habet Telephii vulgaris duriuscula, margine integro, nonnunquam circa finem languidè crenato; pediculo brevi, pingui, subrubente. *Flores* mense Julii per surculorum longitudinem

Sss ss

Lychnis japonica

nem effundit, pediculis in quina labia rotunda terminantibus, copiosos, singulos, ephemeros, ac postero mane deciduos, discoides, monopetalos, quinque labellis orbicularibus, in planum expansis, ad unguis amplitudinem radiantes, pingues, pallicantes, odoris Leucoji lutei fragrantissimi; disco ex apiculatis staminibus (40, 50) brevissimis conferto, mane luteo, mox rufescente. Florem *fructus* excipit, cerasi facie ac magnitudine, albicans, alterâ facie incarnatâ; carne albâ, siccâ friabili, saporis nonnihil amari & sylvestris: quæ, per maturitatem dehiscens, *Semina* exerit tria quatuorve, calyculi umbilico singulis fibris, amisso licet pericarpio, adhærentia, reniformia, coloris coccinei, cicerum magnitudinis, compressa, dura, cortice valido coccineo vestita, saporis subamari & leviter adstringentis.

菫菜 Kinsai, vulgò *Súmire.* Jacea tricolor, sive flos Trinitatis.

萩 *Sju,* vulgò *Fagi.* Cytisus, folio Anagyridis, flore purpureo in virgulis sive spicis tenuibus striatis sito, siliquis pumilis angustis.

艸萩 *Tsoo sju,* vulgò *Sso Fagi,* id est, Herba *Fagi;* Herba hortensis cubitalis, Hyssopi vulgaris facie, inodora, flore hexapetalo purpureo.

菊 Literatis & vulgo *Kik, Kikf* vel *Kikku,* i. e. Matricaria, huic etiam *Kawara Jamógi* dicta; (*Jamogi* Artemisiam significat) Cujus cum sylvestris tum præcipuè hortensis, plurimæ sunt varietates, nullam non anni partem florum speciosissimorum copiâ exornantes; unde palmarium in hortis urbanis decus constituunt.

No Gikf, id eſt, Matricaria campeſtris, vulgaris Europæa, flore toto luteo, parvo, odoris eximii.

腸 奚 *Keitſjo*, vulgò *Joméga Fagi*, in ſpecie ſic dicta; Matricaria ſylveſtris per æſtatem in ſerum usque autumnum florida; folio pinguiori, longo, anguſto, quadantenus aſpero; flore ex cæruleo purpuraſcente, nonnihil odoro; ſemine majuſculo oblongo compreſſo villoſo, pappo brevi tenaciter inhærente.

Ko Gikf, ſeu *Joméga Fagi* altera ſylveſtris, procumbens, caulibus tenuibus brevibusque, flore minori. Hæc ſpecies inter olera recipitur dum tenella eſt, & tum vocatur *Fágina*.

Matricaria ſylv. fl. autumnali pleno, toto aureo, diametri vix pollicaris, petalis marginalibus oblongis, latis, ovatis & plicatis.

Sſo ſjo, vulgò *Ko Gikf*, i. e. Matricaria parvula hortenſis, folio ſimplici majuſculo; fl. nonnihil cæruleo.

Matricaria hortenſis fl. duplo ex luteo rubeoque variegato, diametro unciali, diſco exiguo luteo, petalis (200) oblongis frontatis, plicatis, & in planum expanſis, ita ut breviores exterioribus ſubinde longioribus preſſè accumbant.

Matricaria hort. fl. ex luteo rubeoque variegato pleno, majori, diametri triuncialis, ſine umbone medio.

Matricaria hort. foliis latioribus fragrantibus; flore inodoro aureo pleniſſimo, roſæ provinciali Centifoliæ dictæ magnitudine ac figurâ ſimilis, ſine diſco.

Matri-

Matricaria flore albo variæ magnitudinis, sine disco medio.

Matricaria flore pleno, nonnihil incarnato, biunciali, sine umbone.

Matricaria fl. in purpureum rubente, cum disco mediocris magnitudinis.

Matricariæ species valde ramosa, floribus singulis copiosissimis, obscurè ex coccineo rubentibus, disco unciali flavo.

Matricaria flore pleno albo, petalorum extremitatibus purpureis, sesquiuncialis diametri, quibus tubuli breves lutei intermixti sunt.

菊丈 *Dsio Giks*, vulgò *Tengai sanna.* Solis flos Peruv. *Lob.* Chrysanthemum Peruv. *Dod.* Helenium Indicum maximum *C. Bauh. P.*

楠石 *Sekki nan*, vulgò *Sákŭ Nange.* Frutex perennis orgyjam altus; foliis surculos per intervalla ambientibus, angustis, palmaris & spithamalis longitudinis, pinguibus, dorso argenteo, margine integro, ex pondere dependentibus; Floribus liliaceis incarnatis, uno fasciculo pluribus (10, 15) in surculorum extremitate ex communi squamoso utre prodeuntibus, monopetalis, in septena ampla rotunda labia, sescunciali amplitudine, eleganter divaricatis.

Eadem planta flore albo.

Eadem flore rubro minore.

覆花 *Sen fúkŭ*, vulgò *Ogúruma.* Aster luteus,

caule

caule ſeſquicubitali lanuginoſo ramoſo; folio Perſicariæ ſiliquoſæ proximo, orâ raris papillis fimbriatâ; flore uncialis perimetri, barbulis longiuſculis crenatis.

Obai ſeu **Robai.** *Jaſminus flore pleno ex ſuavi fœtido, fructu turbinato, ſemine phaſeoli.*

Frutex Nanquino primum adductus in hortulis ob pulchritudinem colitur. *Cortice* gaudet tenſo, badio; ligno exiguo, infirmo; medullâ copioſâ; ſurculis inordinatè ramoſis, tenuibus: quos *Folia* brevibus carinatis pediculis denſè ſtipant, alternatim adverſa, ex baſi nonnihil acutâ in longiuſculum acutiſſimum, ac in alterutrum latus reflexum mucronem languido arcu producta, longa ternas, lata ſeſquiuncias, venis unâ mediâ & ab eâ ſucceſſivè obliquantibus ramoſis lateralibus deſcripta, tenuia, nonnihil aſpera, utrinque micantia, in dorſo languidiùs virentia, margine integro. *Flores* exiguo pediculi rudimento, menſe Februarii ante folia prodeunt, ſquamis petaloidibus in badio luteolis imbricati, languidè flaventes, pleni, & ex duplicis ſtructuræ petalis conflati: quorum exteriora ut plurimum ſunt octona, majuſcula, ſemipollicaria, anguſta, mucrone obtuſo, in orbem ceraſini fructûs obliquè radiantia; interiora totidem vel plura diverſæ magnitudinis, minora, ſcutiformia, punctis ſanguineis aſperſa. Medium ſtylus occupat brevis pyramidatus, quinis in faſtigio apicibus ex luteo albentibus capitatus; odor flori eſt violaceus, & gratus ſi raró olfacias, moleſtus ſi crebrò; ſapor quodammodo ex Petaſitide tetricus, guttur impetens. Florem *vas ſeminale* excipit, ex duplici tunicâ membranaceâ conſtructum, ſeſquiuncialis longitudinis, ex principio oblongo anguſto turbinatum, umbilico magno, patulo, crenato, ſuperficie ſquamatim ſignatâ, per maturitatem rugoſâ & obſoletâ, coloris pulli.

Semi-

Calycanthus præcox

Semina, tabeſcente pulpâ, laxè continet quina vel ſena atro ſpadicea, oblonga, umbilicata, phaſeolorum Braſilianorum facie, nonnihil compreſſa, teretia vel anguloſa, duplici tunicâ, exteriori durâ membranaceâ, alterâ tenui molli albeſcente, veſtita; ſubſtantiæ albæ farinulentæ, carnoſæ, oleoſæ, ſaporis unguinoſi, ex ſubamaro dulcis.

蓮 *Ren* literatis & vulgo, huic item *Hatſis*, & per Indiam *Taraté* dicta: Nymphæa Indica; ſive Faba Ægyptiaca *Proſp. Alp.* Planta paganis ſacra, cujus flore aras Fanorum exornant; eidem inſidentes expingunt Deos, ac pias morientium animas cœlum petere docent. Caules (inter olera recepti) miræ longitudinis ſunt: extraxi è paludibus Siamenſibus geminam orgyiam & ampliùs ob profunditatem longas; quandoquidem radix fundo implantata jacet, prælonga, in transverſum extenſa, brachii craſſitie, ex longis intervallis geniculata & fibroſa, fibris genicula verticillato ſitu occupantibus.

蓬萍 *Feiſo*, vulgò *Kawa bone*. Nymphæa lutea major *C.B.P.* folio in acutum mucronem excurrente.

莽草 *Somo*, vulgò *Skimmi*, *Fanna Skimmi* & *Fanna Skiba*, vel κατ᾽ ἐξοχὴν *Fanna*, i.e. Flos dicta. Arbor ſylveſtris, cortice aromatico, folio Laurino, flore Narciſſino, ſemine Ricini, capſulis octonis, ut in Evonymo in orbem concretis.

Arbor ſylveſtris, caudice recto ramoſo ad Ceraſi altitudinem conſurgit; cortice obvoluta obſcurè cinereo vel pullo, libero viridi carnoſo nonnihil mucoſo, ſaporis cum exiguâ adſtrictione aromatici. Lignum exhibet rufum, durum, fragile, medullâ paucâ fungoſâ, coloris

illicium anisatum

loris herbei. Surculos ſpargit ex uno loco pluſculos, breves, pingues, obſcurè virentes; Foliis ſtipatos copioſis, in orbem conſitis, triuncialibus, Laurino folio ſimilibus, ſed mollioribus, nervis paucis &, præter medium, ob folii pinguedinem vix conſpicuis. *Flores* pediculis teretibus ſemiuncialibus ex albo purpureove herbaceis inhærent, per ſurculorum extremitates conſiti, ferè ſinguli, eminus quodammodo Narciſſum referentes, extenſione pene ſeſcunciali, ex pallido albicantes, ex ſedecim duplicis ſtructuræ petalis compoſiti, videlicet octonis in oblongum ovatis, plerumque in cymbali figuram incurvatis, & totidem per eorum interſtitia exporrectis anguſtis acutè lanceatis; quibus ad pediculi inſitionem loco perianthii quaterna ſubſunt petala breviora, plerumque imperfecta. Pediculi extremitas in floris umbilico prominens in octonos ſulcos decuſſatim ſtriatur, quos nullis nixi ſtaminibus apices ambiunt circiter viceni, lutei oblongi ſurrecti bifidi. Dilapſis petalis pediculi crenæ in ſiliquas ſive capſulas ventrioſas figuræ falcatæ extuberant, in faſtigio quaſi aculeatas, cetera Euonymi ſeminalibus vaſculis ſimiles & in orbem pollicaris diametri diſpoſitas & concretas, coloris herbacei, ſubſtantiæ fungoſæ ſuccoſæ. Ex his ſæpenumero capſulæ aliæ contabeſcunt & caſſæ ſunt, reliquæ membranâ validâ arctè involuta claudunt *Semina* ſingula, grani pomi figurâ, & Ricini ſemini non diſparia, in pallido ſplendentia; quæ, fractâ, quâ teguntur, corticulâ duriuſculâ, nucleum exhibent album carnoſum mollem, non dividuum, ſaporis vapidi.

Præſentiâ hujus arboris delectari Deos docent *Bondſi* ſive ſacerdotes Sinæ & Japoniæ, id quod de arbore *Budumghas*, Benjanis *Bipèl* dictâ, affirmant Brahmenes: inde facta ex ramulis ſerta & faſciculos ante idola exponunt; eademque ſepulchris impoſita piis Manibus litant. Cortex in pulverem redactus excubitoribus publicis ſervit pro

pro fomite, quô canaliculis cineri impressis insperso, & ad certum spatium lentâ scintillatione depasto, tempus dividunt & publico campanarum pulsu horas indicant. Chronometrum hocce, in pedali cistâ includitur, cujus brevitatem compensant plurimi canalicularum anfractûs. Accensus fomes ne impariter gliscat, aër clausâ capsulâ arcetur; relicto foramine, per quod fumus transeat. Idem pulvis, in altaribus ex vasis æneis gliscens, pergrato suffitu idola creditur reficere. Notabile est, ramulum additum decoctioni piscis venenosi de opblaser Belgis dicti (si à veneno repurgetur piscium delicatissimi) venenum multis gradibus exasperare; quod citiori morte docent αὐτόχειρες.

CLASSIS V.

Plantæ Miscellaneæ.

松 *Sjo*, vulgò *Maatz*. Pinus in genere: cujus variæ sunt species & appellationes, ratione numeri foliorum ex unâ thecâ prodeuntium; tum eorundem sitûs & figuræ. Ex quo aliæ dicuntur *Fusji maatz*, *Aka maatz*, *O maatz*, *Me maatz*, *Gojono maatz*.

Seosi, vulgò *Kara maatz Nomi*. Larix conifera, nucleis pyramidatis, foliis deciduis.

子松 *Moro*, al. *Sonoro maatz*. Juniperus arborescens, baccis Sabinæ.

Fi moro. Juniperus Julifera, julis squamosis, croceo polline refertis, baccis Sabinæ angulosis.

杉 *San*, vulgò *Ssugi*. Cupresso-Pinolus resinifera, fru-

fructu ſphærali ſquamoſo, pruni magnitudinis; ſeminibus paucis oblongis compreſſis, ſtriatis, ſpadiceis.

Nankin Sſugi. Juniperus Barmudiana *H. Bat. Herm.* quæ ex regni Sinæ provinciâ *Nankin* invecta, ob pulchritudinem colitur.

Sſugi bjakkuſi, aliis *Tatſj bjakuſj.* Arbuſcula foliis muſci terreſtris acuminatis.

Faijo Sſugi. Sabino ſimilis arbor paucarum orgyjarum; cymis in gemmas ſquamoſas ſtrobulis ſimilimas deſinentibus.

栢圓 *Jempak*, vulgò *Ibuki.* Juniperus arbor Cupreſſi facie, odore partium tetrico Sabinæ.

檜 *Quai*, vulgò *Fi no ki* & *Ibuki.* Cupreſſus, ſucco imbuta pingui viſcido aromatico, odorem Juniperinum ſpirante, fructu verrucoſo parvulo, piſi magnitudinis.

Fi no ki altera. Cupreſſus vulgaris noſtras, foliorum odore balſamico; fructu ut plurimum quina ſemina, tritici grano ſimilia, continente.

柏 *Fakv*, vulgò *Kaſiwa.* Arbor mediocris, luxurioſè folioſa, foliis Lapathi, ſurculis in ſpicam floriferam ramoſam ſpithamalem terminantibus; floſculis ſtamineis albidis, in orbem ad piperis & piſi magnitudinem radiantibus; fructibus echinatis.

San Kakſo. Ariſtolochia Clematis, immenſum ſcandens ac repens, flore ſtriato & variegato.

Sen

僊人草 *Senninsso* vulgo & literatis, i. e. Herba eremitarum. Clematis, caulibus ad rectum angulum alternè adversis, geniculis purpurascentibus; folio Aristolochiæ, saporis acerrimi; flore racemoso tetrapetalo albo, odoris Lilii convallium ad pollicarem ambitum extenso, multis staminibus referto; semine quaterno nudo, Anisi magnitudinis.

Tsto mégusa. Sedum minus, folio acuto, flore luteo. Sedum minus hæmatoides I. *Tabernamont.* Sempervivum III. *Diosc.*

Gendsjino Kubi tsugi. Telephium vulgare. Crassula major sive Fabaria *Dodon.*

Tsitó mégusa. Sedum minus repens, flore luteo. Crassula sive Telephium minus folio compresso *Dodon.*

膚地 *Tsisu,* vulgò *Fawa Kingi,* it. *Niwá gusa* & *Fooki gusa,* i. e. verriculum. Scoparia sive Belvedere Italorum. Insigne Japonibus medicamentum præstat.

Fudsi bakama. Verbenæ folio ac facie herba, caule tereti purpureo, in flosculorum umbellas sive fasciculos desinente, flosculis squamoso longo perianthio tunicatis, grani siliginei magnitudinis, ex purpurâ candicantibus, pentapetalis, intus villos tubulosq; foventibus; semine angulose, Carvi magnitudinis, furvo, insigniter amaro.

Eadem caule & flore albo.

Ominamisj, it. *Sjiro banna,* i. e. flos fœminarum ob sui decus appellata herba, Verbenæ facie ac folio; caule tereti striato, decussatim ramoso; ramis in plu-

res floſculorum umbellas & faſciculos deſinentibus; floſculis Sambuci puniceis, ſemine aniſi magnitudinis ovato, compreſſo, foliaceo.

尾虎 *Tŏbi*, vulgò *Taranoo*, i. e. Cauda Draconis, Herba, denſis inordinatisque foliis, ſurculisq; in ſpicas floridas deſinentibus & arctè circa caulem (cubitalem) ſurrectis, caudam quaſi Draconis referens; folio triunciali anguſto paucis longisq; dentibus inæqualiter ſerrato; ſpicâ medii caulis ſpithamali & longiori, pedetentim effloreſcente, floribus ſolitariis denſiſſimis, ex cæruleo albicantibus, tubulatis, præparvis, in quatuor labella laciniatis; ſeminali vaſculo cordato, compreſſo, bivalvi, ſemine minutiſſimo.

七重草 *Sitſiſu ſſoo*, vulgò *Sſuſu Kaki*, i. e. Nola ſuſpenſa, ita dicta Herba ex verticillatâ diſpoſitione florum; quòd ſeptimum & ſupremum verticillum explicando, intereat. Marrubium caule cubitali ſurrecto, quadantenus terete & ramoſo; floſculis denſiſſimè compactis, & uni in ſingulis foliorum axillis racemo, inſtar verticilli caulem amplexante, inſidentibus; verticillis magnis, ſemicircularis rotunditatis; floribus Lavendulæ florum magnitudinis ex cæruleo dilutis, circa umbilicum fiſtuloſis, in progreſſu dentatis & galeatis; vaſculo ſeminali tetracocco, ſeminibus oblongis anguloſis inſtructo.

Sitſiſuſoo altera, odorem Aniſi ſpirans; Folio Meliſſæ in longum mucronem deſinente; caule quadrato, floſculorum denſis racemis verticillatâ diſpoſitione & ſine foliis intercedentibus ſpicato; verticillis plerumq; octonis, umbellæ formam referentibus, ultimo in jubam ſurre-

ſurrectam conoidem frontatam uncialis longitudinis terminante; Flore parvulo ex purpurâ cœruleo tubulato, in quatuor vel quinque lacinias diviſo, Aniſum, ſi confricatur Ocimum, quadantenus ſpirante. Seminibus in umbilico calycis (quinis dentibus crenati) incerto numero (2, 3, 4) paucis nudis ovatis, compreſſis, rufis, parvulis, languidum aniſi ſaporem præbentibus. Sive: *Ocimum aniſatum.*

Tſioſíguſa. Verbena, folio in imo plantæ ramoſo vel quodammodo pinnato; ſtylo ſpithamali, flore Salviæ, verticillatâ diſpoſitione denſè ſpicato, ſemine quaterno.

蔦 *Tſjoo,* vulgo *Tſta.* Hedera; item *Fon Tſta*, id eſt, Hedera legitima; radicularum vermiformium viſco, ac capreolorum tenerrimorum ope, longè latèq; ſcandens; folio Pampineo deciduo; corymbis, quos ungue tegas, parvulis; baccis oblongo-rotundis, carnoſis; ſemine Apii minoribus, in transverſum dividuis.

Fotogi Tſta, i. e. Simulacri ſeu idoli Hedera. Hedera arborea communis baccifera.

In Tſta, i. e. Hedera lapidea, ita dicta, quòd ſaxis inhæreat, lacteſcens, aphylla; radice lignoſâ, denſiſſimis fibris capillatâ, folio Numulariæ cordato lacunoſo perenni.

Tſta Mongira, i.e. Hedera repens, item *Mame Tſta*, i. e. Hedera fabacea, ex figurâ folii dicta: Parvula, humi ſuperficiem perreptans, Numulariæ minoris folio: ſtylis ſingularis ſtructuræ ſurrectis, biuncialibus, Filicum more dorſiparis.

雪積 *Sakuſetz*, vulgò *Kakidoro*, it. *Tſubóguſa.*

guſa. Aſarinæ *Plukkenetti* ſimilis. Herba repens, Hederæ terreſtris facie ac folio; floſculis ex imo caule inter folia naſcentibus ſingulis, perparvis, hexapetalis, purpureis; ſeminibus tenui cuticulâ obvolutis tribus, rotundis, compreſſis, in orbem junctis.

棠海秋 *Sjukaido*, i. e. autumnalis *Kaido*, vulgo & literatis. Acetoſa cubitalis, ſucco acerrimo, caule pingui ramoſo, geniculato; folio Petaſitidis, pingui, acutè ſerrato; racemis ſurrectis floridis; flore tetrapetalo incarnato ſingularis & admirabilis ſtructuræ.

漿酢 *Saſjo*, vulgò *Katabámi* & *Simmóguſa*, Trifolium acetoſum corniculatum *C. Bauh. P.* Oxytriphyllum flore luteo *Dodon*.

跖鴨 Koo *Seki*, vulgò *Skiguſa* & *Tſuguſa*, aliis etiam *Aſango*. Ephemero Coraſſavico procumbenti amphicarpo *P. Hermanni* ſimilis. *Parad. Batav. p.* 146. Herba annua repens, folio Lilii convallium anguſto, flore matutino cæruleo, floris Trinitatis facie, dipetalo, ad purpuræ tincturam ab infectoribus expetito. *Sive:* Ephemerum dipetalum Japonicum.

Skiguſa è pugillo radicularum fibroſarum fuſci coloris, cauliculos ad cubitale & amplius ſpatium ſpargit paucos, rotundos, repentes, culmum avenaceum craſſos, geniculis purpuraſcentibus; ex quibus ſinguli eriguntur cauliculi alii, palmares & ſpithamales, folioſi & florigeri, ſubtus emiſſis funiculis, quibus, ceu novis radiculis, apprehenſo ſolo, ſtirpem nutrit ac promovet. *Folium* pediculi exſors, baſi canaliculatâ ſemi pollicari ſtriatâ cauliculum amplectitur, cetera folio Lilii convallium ſubſtantiâ colore & figurâ æmulum ſed paulò minus

鴨跖

Uuuuu

Commeline commune

nus, angustius & lanceatum, orâ subasperâ. Ex foliorum sinu, pediculo unciali, prodit *Folliculus* in figuram falcatam compressus, longitudinis uncialis, latitudinis semipollicaris, tenuis, membraneus, arcuatis venis inscriptus; quo dehiscente, velut ex promptuario, multo manè flores prodeunt, circa meridiem evanescentes. Eorum primus extra folliculi hiatum mediocri pediculo elatus & solitarius, sine semine deficit; ceteri, (3, 4 vel plures) intra folliculi metam communi brevi pediculo juncti ac alternè oscitantes, non sine seminali vasculo deficiunt. *Flos*, quem *Aöbanna* appellant, coloris est Ultramarini, facie & magnitudine flori Trinitatis similis: duobus constans petalis, ex angusto principio inæqualiter rotundis, & papilionum alas referentibus, surrectis, tenerrimis; & tribus, loco perianthii, laciniis parvulis, ex ovato utrinque acutis, albescentibus: quorum duæ, petalis situ contrario respondent, tertia eorum dorso accumbit. Vultum ornant stylus bifurcus, ac quini apices; quorum terni ex igneo rubentes, perparvuli, tetragoni ac singularis figuræ, staminibus brevibus; duæ reliquæ oblongiores, staminibus longis reduncis, ac rostri in modum exporrectis, consiti sunt. *Vasculum seminale* oblongè & inæqualiter rotundum est, magnitudinis pisi, dipyrenum; semine singulis loculis unico, ovatæ rotunditatis, compresso, interdum per transversum dividuo; adeoque duplici, atro, duro, profundis scrobiculis puncto, substantiæ oleosæ subdulcis.

Usus florum est pro ultramarino conficiendo: cujus petala cum furfure oryzæ mixta humectantur; massa paulò post exprimitur; expresso ejus succo immergitur charta pura, & humectata exsiccatur; quod toties iteratur, usque dum ipsa charta pro colore valeat.

Fákkona Ksa Adiantum celebre & medicamentosum mon-

montis *Fakkona*, caulibus purpureis nitidiſſimis. Adiantum folio Coriandri; *ſeu*, Capillus Veneris.

季玘 *Sin Sioo ſ*, vulgò *Firu Múſiro*. Potamogiton, fol. Lilii Convallium.

Fibi Lonchitis aſpera minor *Dioſc.*

Fibi altera folio Polypodii criſpo.

Dſjemmaì Phyllitis foliis ramoſis.

Dſjemmaì altera, radice eduli.

韋石 *Secki Ji*, vulgò *Jwanokawa*, *Ftotsba*, *Jwanbami* & *Jwangaſjuwa*. Hemionitis petræa, folio oblongo majuſculo ſimplici, ex obtuſâ baſi in longum mucronem, in formâ venabuli, excurrente.

賊木 *Mokŭ ſokkŭ*, vulgò *Tőkuſa*. Equiſetum paluſtre, longioribus ſetis C. B. P.

苧 *Tſjò*, vulgò *Sjiro oo* καὶ ὄνομα, Cannabis alba, aliis *Karauuſi*, *Karao* & *Mäo*. Urtica vulgaris major, vere florens, caule filis validis ad texturas expetitis inſtructo; ſemine acerrimo, ex quo oleum cauſticum exprimitur.

Sjiroo urtica vulgaris, altera, autumno florens.

蓼 *Rio*, vulgo *Tade*. Perſicaria vulgaris acris. Hydropiper, cujus folia indigenis pro pipere ſerviunt.

葒 Koo, vulgo *Ke Tade*, it. *Inu Tade*, i. e. Perſicaria

ſicaria lanuginoſa; *caule* quadripedali ſimplici, piloſo, geniculato, geniculis fimbriatis; ſummitate in ſpicas floridas ramoſâ; *folio* cordato, amplo, ſpithamali & palmari, in longum anguſtum mucronem deſinente, margine integro; *flore* incarnato.

耳葈 *Sooni* vulgo *Namome.* Xanthium. Lappa minor.

木冠雞 Keequan *Mokf*, vulgo *Kaide*, item, *Momidſi.* Arbor ob verecundiam ſic appellata, ex colore foliorum rubeſcente, qui verecundos ſuffundit. *Acer* foliis pumilis, ex purpureo croceoque, dum ſuccreſcunt, variegatis.

Eadem foliis per autumnum ex purpureo croceoque rubeſcentibus.

椒 *Seò* & *Sanſjo.* Literatis & vulgo; populariter etiam *Naru fatſi kami*, it. *Kawa faſi kami.* Arbuſcula ſpinoſa aromatica, foliis Fraxineis, ſemine Fagaræ Avicennæ. *Piper Japonicum.*

Celebris per Japoniam arbuſcula eſt, ex ſapore piperis aromatico (ſed ex pyrethro urentis & quodammodo ſtrangulantis) per omnes ſui partes diffuſo; intenſiſſimo verò in cortice, foliis & pericarpio; unde vulgo *Fadſi kami*, i. e. Zingiber crudum appellatur. Cortex ejus ſpeciatim *Sooko*, fructus *Joomakf* dicitur. Præſtantiſſima eſt, quæ à loco natali appellatur *Aſákura Sandſjo.* *Caudex* inordinatè ramoſus altitudinem duarum orgyjarum tardiori incremento aſſequitur; *Cortice* conſtat pingui, tuberculoſo, pullo, in ſurculis ex herbeo purpuraſcente; *ligno* levi infirmo; *medullâ* magnâ laxâ; *aculeis* rarioribus ſemiuncialibus, rotundis, obſcurè

Fagara pipérita

ſcurè badiis, ſurrectis, & cum cortice abſcedentibus. *Folia* habet alata, palmaris & ultra longitudinis, Fraxini foliis quadantenus ſimilia; coſtâ tenerâ, ad pinnarum inſitiones geniculatâ, pronum tenui margine alatâ & carinatâ, dorſo tereti purpuraſcente: Pinnis breviſſimo pedicello annexis, lætè virentibus, ovatis, uncialis longitudinis, mucrone brevi crenato; margine, falcatis & ad ſuperiorem folii ſuperficiem retortis crenis, criſpato; nervo uno medio, ſummâ facie piloſo, inæqualiter folium dividente; à quo venæ ceteræ ſucceſſivè ad oram rectà protenduntur. *Racemi* ſeſcunciales inordinatè ramoſi ſurculorum faſtigia terminant, vel in iis ex foliorum axillis prodeunt, floſculis conferti ex herbeo lividis, petalis ſeptenis vel octonis, anguſtis, in ſphæricam cymbali figuram, ad peripheriam ſeminis Coriandri, expanſis, totidemque decoratis ſtaminibus longiuſculis, apice luteo rotundo capitatis; perianthio ad petalorum numerum laciniato, vel ut plurimùm nullo, incerto naturæ luſu vel errore. Ex defluentis floſculi umbilico exſurgunt *Vaſa ſeminalia* ſingula vel gemina, ſubrotunda, piperis magnitudine, tuberculis denſis minutiſſimis puncta, membranea, ante maturitatem cum racemis rubentia, per maturitatem rufa, duriora ac dehiſcentia; exſiliente è ſingulis capſulis *ſemine* unico, ſed tenui fibrâ fundo adhærente, grani Cardamomi magnitudinis, ovato, duriuſculo, atro ſplendente cute obducto, nullius ſaporis, niſi fortè exigui caloris, participe.

Uſus foliorum recentium, corticis exſiccati, ac præſertim vaſculorum ſeminalium, eſt pro condimento ciborum aromatico, loco piperis vel Zingiberis addendo. Medici trita folia, cum farinâ oryzæ in pultem redacta, partibus ex catarrho dolentibus imponenda conſulunt, ut impactam reſolvant & imbibant materiam.

Jam-

Jamma Sanſjo, i. e. Montana ſylveſtris *Sjo*, per pleonaſmum dicta; Priori magis ſylveſtris eſt, in Inſulanis montibus paſſim inter dumeta fruticeſcens; partium ſapore, præter piperinum, mucoſo; Floſculis ex herbeo albicantibus, & quos mihi videre contigit, pentapetalis, calyculo quinis denticulis crenato; totidem ſtaminibus apicatis, apicibus luteis bifidis. Capſulis ſeminalibus plerumque ex uno floſculo tribus in trigonum junctis, ſaporis Aniſi, cum acrimoniâ aromaticâ urente. Uſus foliorum eſt medicus; nam contuſa & in formâ emplaſtri impoſita, apoſtemata altenuando diſſipant, vel maturando rumpunt.

木[illegible] *Baibokf*, vulgò *Fuſj*. Arbor montana, foliis *Ingæ Marcgravii* ſpithamalibus pinnatis, ſpecioſis, coſtâ alatâ; ſurculis in ſtylos excurrentibus racemoſos ſpithamales & pedales, floſculorum ſtipatione conoidem formam referentes; floſculis perparvulis albidis, &, quod microſcopio cognoſcitur, pentapetalis; ſemine Lenticulæ gibboſo, ſemini *Uruſj* æmulo ſed minori; ἐπί-φυσι foliorum informi tuberoſâ, multiplici, tenui, durâ cavâ, Gallæ noſtratis uſum præſtante.

楮 *Sjo, Ri*, vulgò *Kaadſi, Kanſi*. Papyrus fructu Mori celſæ, foliis urticæ mortuæ, cortice papyrifero. Deſcriptionem vide p. 471. ſeq.

Kaadi Kadſura, it. *Kago Kadſura*. Papyrus procumbens, lacteſcens, folio lanceato, cortice chartaceo. Deſcriptionem vide p. 474.

樗 *Kiób*, vulgò *Dara*. Frutex ſylveſtris arboreſcens, luxurioſè ramoſus ac ſpinis horridus; alis foliorum

rum ſeſquiſpithamalibus, impariter pinnatis; piñis Pruni foliorum magnitudinis, in longiuſculum acutum mucronem deſinentibus, margine acutè crenato; caule cubitali, racemoſo florigero, multis floſculorum umbellis, parvis, promiſcuo loco (pediculis uncialibus) conſociatis, conſpicuo; Floſculis pentapetalis albicantibus, ſeminis aniſi magnitudinis; vaſculo ſeminali Coriandri magnitudinis, quinis cavernulis diſtincto, totidem continente ſemina, lino ſemini non diſſimilia.

Aſjebo & *Aſjemi.* Frutex orgyjæ altitudinem aſſurgens, ramuſculis ab imo denſis, & ad opera topiariorum flexilibus; foliis verticillatis, integris, anguſtis, duris, cum adſtrictione amaricantibus, quorum decoctum muſcas & vermes interimit; racemulis ſemipalmaribus, floſculis caliculo quinquifido iñitentibus, candidiſſimis, monopetalis, magnitudine piſum, figurâ nolam exprimentibus, orâ anguſtiore, quinis dentibus crenatâ; piſtillo inter quina ſtamina brevi, cujus baſis in ſemen Coriandri magnitudinis extumeſcit.

Ibutta. Frutex ramulis denſis tenuibus cinereis, Pruni ſylveſtris facie ac foliis; Flore Liguſtri facie, albo, tetrapetaloide, apicibus, petalorum interſtitiis adnatis, luteis longis acutis bifidis, ſtylo capitato brevi tenuiſſimo.

漆澤 *Tákuſitzu*, vulgò *Totaíguſa.* Eſula vulgaris minor. Tithymalus arvenſis latifolius Germanicus C. *Bauh. P.*

蘩蔞 *Fan ru*, vulgò *Fa kobi*, it. *Fagu Jera.* Morſus Gallinæ. Alſine vulg. I. *Tabern.*

蔄育龍 *Mondo*, vulgò *Jamaſuje*, it. *Sogaif.* Caryophyllata vulgaris *C. B. P.*

Sjadèn,

枯夏 Kakko, vulgo *Utsu bógusa*, it. *Urukki*. Brunella major, folio non dissecto *C.B.P.*

艾 *Gai*, vulgo *Jamógi*. Artemisia vulgaris major; quæ junior vocatur *Futz*, ex quâ fit *Moxa*, celebris stupa pro Cauterio actuali.

蒿 *Koo*, vulgo *Jamogi*. Eadem folio tenuissimo.

蔯茵 *Jntsjin*, vulgò *Fki Jamogi* & *Kawara Jamogi*. Abrotanum campestre.

麻 *Ba* & *Ma*, vulgo *Asa*. Cannabis sativa.

薊 Kei, vulgo *Asami*. Carduus pratensis latifolius. *C. Bauh. P.*

藜 *Reì*, vulgo *Akasa*. Atriplex sylvestris, folio sinuato.

薺 *Sei*, vulgo *Nadsuna*. Bursa pastoris major, folio sinuato. *C. Bauh. P.*

蕉鐵 *Tessio*, vulgo *Sotits* & *Sodetz*. Palma in insula Ambona & ulteriori Oriente prunifera & farinifera, farinâ *Sagu* dictâ, quam ex medullâ conficiunt, hîc sterilis & ob peregrinam formam in hortis urbanis culta; Credo Batavis Jager boom dicta. Characterem ferrum ingreditur, quia ab infixis clavis meliùs nutritur, & pinguescit. Palma Japon. spinosis pediculis, Polypodii folio; *Todda Panna H. Mal.* 3. 9.

櫚椶 *Sjurò* & *Sodio*, vulgo & literatis. Palmæ montanæ Malabaricæ, folio magno complicato acuto, *Codda Panna H. Mal.* 3.1. dictæ, affinis, folio minori ἑπταδακτυλοιδὲς; hôc cœlo ſterilis & ob ornatum culta.

竹椶 *Soo tſiku*, vulgò *Sjuro tſiku.* Prioris ſpecies minor, foliis in ſcaporum extremitate pinnatis arundinaceis.

竹 *Tſiku*, vulgo *Tacke* & *Fatsku.* Arundo in genere; & per excellentiam Arundo Indica *Bambuus* dicta, in India in tantam magnitudinem arboreſcens, ut ex eâ domicilia conſtruant. Ejus germina, quæ ex radice pullulant, ſale & aceto macerata, additis allio & Capſici ſiliquis, inter condita illa, quæ *Atſjaar* vocant, principi loco habentur. Radices circa pagum *Kuſatſû* Provinciæ *Oomi*, ob fundi limoſi ſingulare ingenium mirâ pulchritudine luxuriant; quæ effoſſæ & à fibrarum verticillis liberatæ, pro bacillis ſerviunt, quos manibus geſtamus, vulgò *Rotang* dictos.

竹蘆 *Rotſikku*, vulgò *Naio dacke*, item, *Niga dacke*, i.e. Arundo Indica amara â radicum ſapore dicta, fruticeſcens.

竹扶 *Fútſiku*, vulgò *Futamma tacke*, i.e. Arundo bifurca. Arundo fruticeſcens, caudice bifurco.

竹紫 *Sſi tſiku*, i.e. Arundo plicata, vulgò *Muriſacki dacke*, i.e. Arundo purpurea; it. *Mandara dacke.* Arundo fruticeſcens, caule atro purpureo, tenuiori, farto; foliis brevibus, latiuſculis, pendulis, plicatis.

Kaan-

蔗甘 *Kaansia*, vulgò *Satto dacke.* Arundo saccharina, quæ hîc à botanophylo ex curiositate colitur.

篠 *Dso*, vulgò *Sasa*, it. *Si nosa.* Arundo humilis, foliis angustis. *Sive:* Suffrutex foliis arundinaceis.

箬 *Coma Sasa.* Arundo humilis foliis latioribus. *Sive:* Suffrutex foliis arundinaceis latioribus striatis.

Fackona Sasa. Eadem arundo montis *Fackona*, foliis, margine & medio nervo pulchrè candicantibus.

箙 *Fuku*, vulgò *Tsikusitz. Tsikube. Sasadsitz. Sasa méguri.* Gramen arundinaceum, ramosum fruticescens.

莠 *i Juu*, vulgò *Fankusa. Jeno Konkusa. Innubie.* Gramen paniceum I. *Tabern.* Gramen paniceum spica simplici *C. Bauh. P.*

蓬 *Boo*, vulgò *Obanna. Ssussukki.* Gramen paniceum spicâ divisâ, *C. B. P.* Gramen Mannæ II. *Matth.*

茅 *Boo*, vulgò *Tsŭbanna.* Gramen arundinaceum caule longiori, paniculâ sparsâ. An Gramen arundinaceum majus *Tabern.*?

Idem caule breviori, fastigio spicato.

藎 *Dsin*, vulgò *Karrias. Kakkina. Arai.* Gramen arundinaceum minus *Tab.* Gramen arundinaceum spicatum *C. B. P.*

葦 *I*, vulgò *Aſſi. Juſſi.* Arundo paluſtris vulgaris, foliis latioribus, calamis firmis, ex quibus puto penicilla ſcriptoria confici.

蒲 *Fo*, vulgò *Kamma.* Gramen Cyperinum paluſtre.

藺 *Rin*, vulgo *Sickiſo.* Juncus ſativus, prælongus, lævis, tenuis, tenſus, in agris paludoſis in modum oryzæ colendus, ex quo, irrigationibus & inſolatione dealbato, texuntur nitidiſſimi tapetes: quibus duplicatis & glumâ fartis ſternuntur pavimenta.

菖 *Sju*, vulgò *Soobu.* Herba arundinacea paluſtris, foliis liliaceis, ob pulchritudinem in hortis & ciſternis recepta; cujus tres habentur ſpecies foliorum magnitudine differentes: *Soo* foliis longiſſimis, *Ajami* mediocribus, & *Siki ſoba* parvulis, quæ in fictilibus aſſervatur.

薛 *Setz*, vulgo *Suge.* Herba paluſtris, foliis arundinaceis brevioribus tenſis, ex quibus ad albedinem redactis conſtruuntur elegantiſſimi pilei, quibus teguntur deambulantes fæminæ.

莕 *Kjoo* & *Koo*, vulgo *Aſaſa.* Nymphæa folio Thoræ Valdenſis. Florigeram non vidi.

芡 *Ken*, vulgo *Midſubaki.* Nymphæa folio Populaginis, longis villis hirſuto; fructu ſurrecto magno turbinato, inſtar ſtrobuli ſquamato & villoſo.

萍 *Fe*, vulgo *Ukinguſa*, i. e. Herba natans. Lenticula paluſtris vulgaris.

Eadem quadrifolia vulgaris.

Wan-

Wanbom. Plantam infero Japonibus ignotam, fed quam in horto Japonico feliciter colo, transmiffam ab amico Aulæ Siamenfis, unà cum plantâ arboris *Kiffinà*, five *Ligni Aloës.*

Herba eft, Plantaginis facie, Siamenfibus nomine patrio *Wanhòm*, Lufitanis aliisque ibidem peregrinis *Kantfjoor* appellata. *Radice* gaudet, aliâ ftirpis nutrice, longâ, pingui, fibrofâ; aliâ proliferâ brevi, nodofâ, crebris annulis articulatâ, multiplici, Galangæ majori non diffimili; cui, ut in Pœoniâ, apophyfes adnafcuntur tuberofæ unciales & fefcunciales, ex collo angufto cylindraceo turbinatæ, extremitate acuminatâ. Subftantia radicum alba tenera & vix non pellucida eft, folida tamen & carnofa, faporis (quemadmodum totius plantæ) ex Petafitide aromatici, acuti, fauces palatumq; pergrato halitu imbuentis. *Folia* ex radicum compage exfurgunt uno fafciculo plura, *Pediculis* fefcuncialibus, pinguibus, fuccofis, canaliculatis fe invicem complexantia, Plantaginis æmula, palmaria, rotunda, mucrone breviffimo, fubftantiæ tenerioris, ut in Liliis; vultu obfcure viridi ac micante, dorfo incano & holoferico, margine integro undulato; nervis donata uno medio in carinam depreffo, ceteris utrinque fenis pluribusve, velut in Plantagine arcuatis, & ad Folii faftigium protendentibus. Præter pugillum foliaceum, in Plantâ quam colo, folium è radice progerminavit unum folitarium & procumbens, pediculo canaliculato, cylindrum amplexante pinguem carnofum, faftigio vix prominente; cujus ex dehifcente rimâ fingulis noctibus *Flos* prodit Orchidis flori fimilis, ex pediculo femiunciali, niveo, tereti tenerrimoque in petala fena difformia, pellucida, rorida expanfus, albus, tenerrimus, in vappam citò & fine pofthumo femine flaccefcens, & vix unicum diem durans.

Xxx xx 3 Peta-

Kæmpferia Galanga

Petalorum unum ceteris ampliùs in duos lobos cordatos, circa crenam purpureâ virgulâ ſignatos, dividitur; cui duo ſitu adverſa reſpondent ex anguſto principio ovata; reliqua tria prioribus interpoſita, anguſta lanceata, uncialia & ceteris longiora ſunt. Radici inſignis virtus ineſt, ob quam Siamenſes plantam magno ſtudio colunt, ſuccreſcentia tubera, velut laboris præmium, ſubinde avellentes, quin geniculatam ſimul excipientes matrem, ſi ſoboles arctiùs annata & ſatis magna fuerit.

Uſus radicis eſt ad aperiendum obſtructiones hypochondriorum, calefaciendum ventriculum, diſcutiendum flatus & ventris tormina, roborandum viſcera & omne nervoſum genus. In metropoli *Judjâ* ſiccam vidi expoſitam ubique apud ſeplaſiarios & vetulas.

香沉 *Sinkoo*, vulgo Japonum *Kawo ri ki*, i. e. Lignum ſive Arbor fragrans; Siamenſibus *Kiſſina;* Latinis Arbor Aquilæ & Aloës dicta; cujus fragrans lignum appellatur *Agallochum.*

Ex remotiſſimorum montium teſquis laborioſè delatam addimus, Arboris oppidò raræ plantam, priori eodem vaſe junctam, ſed tenellam, imperfectam & adumbratione vix dignam: quâ tamen acquieſcimus, dum perfectioris deſcriptionem dies aperuerit. Planta caudice conſtat cubitali, recto, tenui, lætè virenti, villoſo, ab imo folioſo, in duos ejusdem conditionis ſurculos, ad foliorum ſitum quodammodo inclinantes divaricato. Folia ex unciali intervallo adſunt ſingula, Perſicæ foliis ſimilia, orâ integrâ piloſâ, utrâque facie vivido virore micantia, protuberante per dorſi longitudinem nervo medio, à quo venulæ laterales ad oram ſucceſſivè obliquant denſiſſimæ, ſubtiliſſimæ, & niſi probè attendas, vix conſpicuæ.

Sunt

Sunt ex noſtratibus, qui arborem hanc pingunt bacciferam & Oleæ ſimilem; credo ex fide Serapionis & Dioſcoridis. Verùm, abſtruſum eſt ejus natale & belluarum paradiſus, quem doctorum nemo unquam frequentavit. Patriam auctores noſtri varias regiones conſtituunt; *Garzias ab Orta* ſcribit ſe ramum obtinuiſſe ex Malaccâ, ſed ſine flore & fructu. Mihi ſicut nec fructũ licuit, ita nec alium hodie patriam explorare, quàm *Cambodiam* & Siamenſis regni provincias *Tſjampà* & *Bonnà*, prope oſtium maris. *Coccintſinam* quoq; & huic conterminam Sinæ provinciam *Junan* ex inacceſſis rupibus ſibi Agallochum cedere affirmant Sinenſes; Ex quorum, ac Siamenſium narratu mihi certò conſtat: arborem non niſi per vetuſtatem acquirere fragrantem odorem ſuum, reſidentem in ſucco reſinoſo, qui marcente & putreſcente arbore interiores quaſdam ligni partes occupet, circa nodos verò cumulatiùs condenſetur: cujus proinde fragmenta auro contra cara ſunt, ſingulari dotata nomine *Calambà* vel *Calambàk;* cum fragmenta cetera, nomine ipſius arboris, appellentur *Kiſſinà.* Atqui & hæc ſecundum bonitatis notas, videlicet ſubſtantiam reſinoſam, nigredinem & gravitatem, velut teſtes majoris fragrantiæ, in valore multum differunt. Hæc Europam noſtram, illa ob grave pretium nunquam appellunt. Pro Agallocho quærendo emiſſi mercenarii ſylvas certo tempore ſubeunt, armis & ſecuribus inſtructi; inventas arbores vetuſtiſſimas & caudices proſtratos carie ac putredine fœdos operoſè findunt, repertaque hinc inde fragmenta reſinoſa eximunt; quorum primum, quod inveniunt, Idolis ſacrificant, ſuis quod credunt ſoſpitatoribus. Magna eſt ligni *Calambà* in aulis Orientalibus, tum apud Magnates Sinæ & Japoniæ, æſtimatio: ut ne convivium celebretur, quin, ad affectandam magnificentiam, pretioſo ejus ſuffitu multum æris prodigant. Sinenſes in ſuis Herbariis arbori, quamvis non ſa-

tis

satis cogniti, characterem tribuunt: pro icone vastum & inconditum exhibentes caudicem arboris emortuæ, cum superstite ramusculo, foliis descriptæ à nobis plantæ, sed ad Laurina prope accedentibus, & quodammodo, ut apparet, pinnatis. Quali etiam figurâ, & pinnatâ foliorum dispositione, pingunt

檀柄 Arborem Santalinam, sed frondibus vivis; quam Japonum vulgus *Tanko* & *Bjakdon*, literati, nomine characteris, *Sindan* appellant. Non vidi hîc eam; crescere autem affirmant in editissimis montibus provinciæ *Bungo.*

蕉芭 *Baso* literatis & vulgo. Arbor *Musa*, Indis *Pisang* dicta; hîc rara ac sterilis.

Tobè, aliis *Kárakats.* Sumach Arabum; seu, Rhus folio Ulmi *C. B. P.*

Taabü no ki. Laurus sylvestris; arbor instar Camphoriferæ vasta; Cortice scabro & obsoleto, in surculis spadiceo, valde mucoso; Surculis gregatim prodeuntibus inconditè crassis; Foliis densissimis, decussatim ex semiunciali intervallo adversis, firmis, crassis, duas uncias latis, quatuor longis, facie viridi & micante, dorso incano; Gemmis surculorum magnis & quasi strobulos sqameo habitu mentientibus; Flosculis unico fasciculo, quem ungue operias, densissimis, pallidulis, unà cum calyce in quinque petala, sive lacinias, divisis, adeo minutas, ut flores staminei & imperfecti appareant; Baccis, post flores, atro purpureis, piso majoribus, vertice compresso, nucleo albo in duas partes dehiscente, saporis vapidi. Nullum partes Lauri odorem vel saporem obtinent: mucum verò copiosum, præsertim cortex. Sebum

bum pro lucernis ex baccis ſiccatis, tuſis & calefactis exprimitur, eo modo, quo ex amygdalis oleum. Ex cortice bacilli fiunt fumantes, quos *Senko* appellant, hôc modo: Cortex in ſubtilem pulverem redactus ac cribratus aquâ ſubigitur, ut lentorem induat, additis ſpeciebus fragrantibus pro cujusque lubitu. Subacta maſſa vaſi inditur in ſeriem perforato; impoſitoq; pondere exprimuntur virgulæ tenuiſſimæ pedales & longiores, in uſũ exſiccandæ. Uſum præſtant ſacrificulis, qui iis in arâ accenſis ſuffimentum præſtant idolis, ſimulac devotionis ſuæ tempora dividunt. Chirurgi uſtores iisdem ignem inferunt ſtupis, quas humano corpori pro cauteriis applicant.

Tamu no ki. Arbor *Taabũ* arboris facie, cymis denſis peregrino decore ſurrectis; foliis conjugatis, rigidis, oblongis, ex acuto principio paulatim amplioribus, mox in mucronem brevem acutum deſinentibus; internâ ſuperficie viridi ac ſplendente, externâ glaucâ ac roſcidâ, orâ integrâ; Racemis floridis, ſemipalmaribus ac longioribus, tribus aut quatuor, ex eâdem gemmâ ſquameâ biunciali in herbeum purpuraſcente prodeuntibus; floſculis quadantenus decuſſatim adverſis: quorum terni, communi ſtylo junguntur, pediculis gaudentes ſingulis ſemipollicaribus, in calyculum ſenis labiis dentatum deſinentibus; flore ipſo hexapetaloide, in herbeo flaveſcente, labellis acutè ovatis, cavis, in orbem ſemipollicaris diametri radiantibus, ſtylo medio tenui, ſtaminibus apicatis 6, 7 vel 8, quibus notabili ſitu minutula alia interpoſita ſunt.

Taabi. Arbor caudice incano, ligno pauco fragili, medullâ magnâ fungoſâ, foliis denſis, amplis, ſerratis, in mucronem longum incurvum deſinentibus, ſurculis in triuncialem ſpicam excurrentibus, extremitate ex multis

tis vasculis seminalibus membraneis, sive siliquis, velut in Aquilegiâ, in discum obliquum uncialem congestis, capitatâ.

青久 *Too sei*, vulgò *Mots no ki*. Arbor mediocris incondita, ramis tortuosis, perquam foliosis, foliis integris, asperis, ovatis. Ex cortice tuso Japones viscum conficiunt. Ejus species est *Onimotsj* seu *Taraijo*.

Taamo, Sjibatta, it. *Okina Kogi*. Frutex arborescens surculis gregatim crescentibus; foliis verticillatis, Laurino similibus, ut novella sunt, argenteis, mollique lanugine pilosis; flore Liliaceo.

椒胡 *Koo sioo* literatis & vulgo; usitatè etiam *Marŭ faskaami*. Planta piperis rotundi; quam climatis genius non fert; à botanophilo saltem ex curiositate colitur.

Mame & *Mamebos*. Frutex ramusculis longis, rectis, spadiceis; ligno levi, duro, fragilimo, intus quodammodo lutescente; medullâ copiosâ, molli, quæ exemta elychnii speciem exhibet; foliis Cerasi; flosculis albis pendulis, stylum brevem sine pediculo occupantibus, ut plurimum octopetalis, petalis in campanulæ figuram commissis, imparis longitudinis; stylo rigido capitato, octonis stipato staminibus, croceo apice dotatis.

Rengjo. Arbuscula ab imo brachiata, cortice verrucoso tenaci, cuticulâ facilè abscedente; ligno cavo fragili, ramusculis adversis tenuissimis, ad terram usque propendentibus; floribus ante folia sensim comparentibus, luteis, tenerrimis, campaniformibus, ultra medium laciniatis, intus rubicundis striis, geminoque stamine conspicuis, facilimè deciduis.

Ko gommi. Frutex orgyjâ minor, ligno levi fragili, medullâ copiosâ, cortice badio, virgulis tenuissimis pendulis, foliorum ac flosculorum fasciculis secundum longitudinem decoratis; foliis pilosis angustis, Hysopi æmulis, coloris æruginosi, orâ in principio integrâ, in processu minutissimis denticulis densissimè serratâ; floribus pentapetalis, albis, inodoris, in semiuncialis diametri orbem radiantibus; pediculis singulis uncialibus imparis longitudinis, in fasciculum collectis, ut plurimùm quaternis vel pluribus; quorum exortum ambiunt folia pusilla secundaria, quina vel sena, in orbem planum disposita.

Ko gommi, flore albo pleno, Bellidis speciosâ facie; folio primario piloso ampliori ovato, Cerasini æmulo, unde aliis *Ko gomi Sakira* appellatur.

楊 *Jo*, vulgo *Janangi* & *Fáko Janági*, quia ex ligno conficiunt *fako*, sive capsulas, ad differentiam alterius speciei, vulgo *Mids Janagi*, i. e. *Janagi* aquatica, literatis *Ssi Jo* dictæ. Arbor grandis ac incondita, facie ac folio Fagi nostratis.

柳 *Rju*, vulgo *Aujaki*, item, *Sidáre Janági*, i. e. imbecillis *Janagi*. Salici affinis arbor, caudice & ramis inconditis, surculis longis tenuibus pendulis, folio densissimo, prælongo, integro, saligneo onustis.

Kawa Janogi. Salix pusilla nigricans, Julis pinguibus pappo copioso refertis, qui indigenis pro tomento servit.

Kawa Janogi altera, Julis tenuibus raris, polline croceo scatentibus.

Kuro nossi. Frutex montanus humanæ magnitudinis, parum

parum ramoſus, ſalicis facie ac folio, cortice in luteum virente, floſculis minutiſſimis pentapetalis, in herbeo flaveſcentibus.

己防 *Boï*, vulgò *Awu Kadſira.* Hedera major ſterilis. *C. Bauh. P.*

Feitóri Kſa. Hedera montana terreſtris, floribus intus maculatis.

Teka Kadſura. Hedera arboreæ ſimilis, folio oblongo, integro, obſcurè viridi.

Magubi. Frutex ſcandens geniculatus, trifolius, cortice viridi tenſo ſplendente, medullâ magnâ.

Gube. Herba ſcandens, ſurculis in badio ſplendentibus infirmis; folio ex quinq; lobis digitato; flore quodammodo in umbellæ formam congeſto, tripetalo, nudo, in herbeum albeſcente, ad magnitudinem grani piperis conglobato ac parum dehiſcente, apicibus in umbilico ſenis, longiuſculis, ſtaminibus ac ſtylo nullis.

Unò ſanna. Frutex ſcandens, Syringæ albæ facie, folio integro, flore in racemum digeſto, pentapetalo albo, nonnihil odoro, petalis in gyrum planum, rotæve figuram tortis, ſtamine ſtyloque nullo.

Bantees. Frutex Jaſmini albi vulgaris facie, ſurculis folio ſerrato pinnatis & in ſpicas floridas ramoſas excurrentibus; floſculis luteis tripetalis, nunc puſillis, nunc majuſculis, petalis tenerrimis ac facilè deciduis, uno majori, reliquis minoribus.

Nonigi. Fumaria bulboſa major, radice cavâ, flore cæruleo, montis *Fackona*, herbarum vario proventu in Japoniâ celebris.

Nonigi altera. Fumaria vulgaris, ab imo luxurioſè ramoſa, flore luteo.

Keman ſſo, vel *Keman kſa* (*ſſo* & *kſa* herbam notant) item, *Narín.* Herba pedalis, radice tuberoſâ, caulibus cavis mollibus ſuccoſis glabris, per palmaria intervalla geniculatis & ramoſis; foliis Aquilegiæ; floribus rarâ ſerie ex ſtylo ſpithamali pendulis, incarnati coloris, compreſſis & peregrinæ ſtructuræ, figuræ cordatæ & ex duobus cucullis in apicem longum reduncum excurrentibus, machinamque turbinatam ſtriatam, ſtaminibus ſenis medioque ſtylo faſtigiatam, continentibus.

竹石 *Séki tſiku*, vulgò *Nadesko* & *Tokunatz.* Caryophyllus hortenſis ſimplex, flore majore.

仙鳳 literatis & vulgo *Fooſen* & *Kinſoqua.* Mirabilis Peruviana *Raji;* ſeu, Admirabilis Peruana *Cluſ.* floribus albis & rubris.

花紅 Kooquă, vulgò Kurenaì, item, *Bénino fanna.* Herba *Kinſoquæ* facie, caule longo ramoſo ſurrecto; foliis magnis raro dente ſerratis, ex quibus color coccineus exprimitur.

春麗 *Reiſjun*, vulgò *Bidſinſoo.* Lychnis papaverina. *Seu:* Planta capite papaverino, caule ac folio Lychnidis, flore coccineo ſimplici. In vaſibus ob pulchritudinem colitur.

Neko fanna. Anemone Papaveris facie, petalis extrinſecus lanuginoſis, interiùs glabris & obſcurè rubentibus, diſco pappis ſcatente valde purpureo, pappo, dimiſſis petalis, inſtar Taraxaci radiante.

Jamma Kikjo. Gentianellæ facie planta palmaris, radice ex ſquamis herbeis in mucrone purpuraſcentibus com-

compactâ, ex quâ subtus unica fibra triuncialis crassa, parum ramosa, demittitur; caulibus ex squamoso capite prodeuntibus tribus pluribusve, palmaribus & brevioribus, in albido viridantibus, geniculatis (geniculis gemino pusillo mucronato folio obvolutis) in calyces desinentibus singulos semipollicares, quinis aut pluribus dentibus angustis crenatos, inque totidem lacunas secundum longitudinem depressos; flore tubulato sescunciali lacunoso cæruleo, intus albido, lineisque cæruleis consperso, ad solis occasum se contrahente, ad ortum dehiscente rursus, ambitu in decem, aliquando in 12 & 14 lacinias diviso, quarum alternatim aliæ sunt acutæ, aliæ dentatæ ac breviores, staminibus quinis imo tubo adnatis, apiceque luteo capitatis, stylo medio anguloso brevi, fastigio diviso, utrinque in gyrum reflexo.

Furine. Cnicus cæruleus, flore ad colorandum expetito, unde hîc in agris seritur.

蘇 *Sso*, usitatè *Naraje* & *Sjako gusa.* An Ocymum Majus *Matth.* & *Tabern?*

荏 *Dsin*, vulgò *Je* & *Fakkůso.* Ocimo majori affinis; ex cujus semine Japones celebre oleum *Jeno abra* conficiunt.

春菊 literatis & vulgo dicta *Sun giků*, i. e. Vernalis Matricaria; it. *Koreì gíků*, i. e. Matricaria Coræensis, quia inde in Japoniam advecta est, ob pulchritudinem floris pleni, qui primo statim vere oculos pascit.

牛膝 *Gositz*, vulgò *Inó Kusitz.* Thlaspi foliis adversis integris, ex ovato acutè mucronatis; caule ramoso, capsulis Bursæ pastoris spicato.

羊蹄 *Jotei*, communiter *Ssi.* Thlaspi majus, foliis Lapathi, caulibus in spicas excurrentibus, capsulis Bursæ pastoris, intermixtis foliolis, confertas. *Ten-*

茄天 *Tenka* & *Tenkja*, vulgò *Kona ſubbi.* Solanum officinarum, *C.B.P. Seu:* Solanum bacciferum hortenſe officinarum.

茜 *Sen*, vulgo *Akanni.* Herba ſpithamalis, vel pedalis, ramoſa, procumbens, radice fibroſâ denſâ, foliis Nummulariæ, infectoribus pro colore ſerviens.

前直 *Sjaden*, vulgo *Obacko.* Plantago major vulgaris latifolia.

蒜山 *Sanſoo*, vulgo *Joſſja*, it. *Ninniku.* Plantago latifolia ſtellata.

Kawa Sſobu. Plantago, folio Iridis anguſto pedali; ſpicâ palmari, ex minutis in ſeriem compactis carunculis, intermixtisque ſtaminibus luteis compoſitâ, ſcapo ſpithamali triangulari, tertio latere anguſtiori & canaliculato.

蕨 *Ketz*, vulgò *Waribi.* Filix in genere, & in ſpecie Filix ramoſa major, pinnulis obtuſis non dentatis, *C.B.P.* Scapi novelli ejus inter olera recipiuntur.

火慎 *Sinqua*, vulgo *Ikínguſa* & *Iwă rengĕ.* Sedum majus vulgare in ollis hîc culta. Datur & minus, ſingulari gaudens charactere.

Doki. Arum ſtriatum folio digitato.

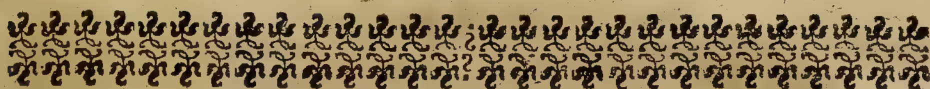
Kogannéguſa. Trifolium acetoſum, caule tenui ramoſo, foliis cordatis piloſis.

Keiſôn Kŭſa. Hemionites foliis tenuiſſimis, in margine undulatis & acutè ſerratis.

栢巻 *Kimpáku*, vulgò *Jwagoki* & *Jwáſiba.* Muſcus ſaxatilis Ericoides.

Matſebutz. Pioſella major repens hirſuta *C. B. P. ſeu*, Auricula muris. Japones Artemiſiæ ſpeciem affirmant, quam *Butz* ſeu *Futz* nominant.

INDEX

INDEX
RERUM ac VERBORUM.

Aulæ

B.

C.

D.

F.

G.

H.

I.

Plan-

Plan-

Plan-

Plan-

Plantæ Japonicæ :

Plantæ Japonicæ :

Plan-

S.

Errata.

Pag. 2, post num. 5, insere: *Duces militum &.* ibid. num. 8, post sprituales: *Ædificia sacra.* p. 4, lin. 4 à fine, pro Pontificialis, lege *Pontificalis.* p. 10, l. 10, pro acceptâ, *acceptô.* p. 30, l. 8, pro sex, lege *octo.* p. 36, l. 18, post voc. unus, insere: (*valens Abassos 5, sive Mamudi 100, s. Sjai 200*) ibid. pro septendecim, lege: *duodecim cum dimidio.* p. 38, l. 4 à fin. pro Marescalli *Mareschalli.* p. 39, l. 18, post Orduu attulerat, insere: (*vox notat locum, in quo commoratur Aula*). p. 54, l. 13. omissa in marg. vox *Iracundia.* p. 90, l. 2, pro deliquentes, lege: *delinquentes.* ib. lin. 7, pro uumero, *numero.* p. 94, l. 4. pro eò, *eô.* p. 97, l. 4, pro cumeandem, *cùm eandem.* p. 103, l. 16, pro inspicas, *inspicias.* p. 120, l. 3, in marg. pro oduliorum, *eduliorum.* p. 125, l. 19, pro milliones, *millia millium.* p. 129, l. 2 à fin. pro ingne, *igne.* p. 132, §. V. l. 1, pro osficinis, *officinis.* p. 145, l. 1, omissa in marg. vox: *Scriptura.* p. 148. l. 16. pro شاقعي lege شافعي. p. 151, l. 1, post novem, adde: *quos supra recensuimus Rel. VIII. §. 2.* p. 166, l. 16, pro Marbuun, lege *Maarinuun.* p. 169. l. 10. pro exhihibent, *exhibent.* p. 178, l. 5 à fine, pro incruastto, *incrustato.* p. 182, l. 14, pro multls, *multis.* p. 185, l. 5 à fin. pro puvillorum, *pulvillorum.* p. 190, l. 16, pro documuncula, *domuncula.* p. 202, l. 4,

l. 4 à fin. pro impetata *impetratâ.* p. 211, l. 6, omiſſæ in marg. voces: *Hiſtoria celebrati ſacrificii.* p. 214, l. 2, pro interdictio, *interdicto.* p. 220, l. 3 à fin. pro ſines, *fines.* p. 238, l. 4, pro reſponſoris, *reſponſoriis.* p. 245, l. 2, pro Expectabant, *Stabant.* ib. l. 3. pro expectantibus, *expectabant.* ib. l. 20, pro minſtros, *miniſtros.* p. 252, num. 4, pro inſculta, *inſculpta.* ib. num. 8, pro Onopoia, *Onopœia.* p. 253, l. 2, deleatur *comma.* ibid. l. 9 à fin. pro filium lege *filum.* ib. l. 4 à fin. pro extantiâ, *præſentiâ.* p. 254, l. 20, pro creduii, *creduli.* p. 275, l. 17, pro limpidatis, *limpiditatis.* p. 277, l. 18, pro pene, *penè.* p. 297, l. 6 à fin. pro Relatio VI, *Relatio IV.* p. 300, l. 3, pro temore, *tremore.* p. 303, l. 8, à fin. pro Perſopolitanam, *Perſepolitanam.* p. 360, l. 14, in marg. pone: *Memorabilia montis.* p. 370, l. 19, pro cæmeterii, *cœmeterii.* p. 375, l. 3, pro ſinificat, *ſignificat.* p. 397, l. 15, pro Momitius, *Manuche.* p. 414, l. 16, pro ſaltem, *ſaltem.* p. 410, l. 15, poſt obtinui ponatur punctum, & incipiat nova periodus. p. 412, l. 4 à fin. pro Abyſſinâ lege *Habeſſinâ.* p. 436, l. 7 à fin. pro ſideliter, *fideliter.* p. 438, l. 7, pro Aabeſſinorum, *Habeſſinorum.* ib. l. 11 à fin. pro ſirmabant, *firmabant.* p. 441, in fine §. II. addatur: *unà cum ſcripturis vicinarum gentium, ut differentia pateſceret.* p. 457, l. 5, pro Jaleauzien / Jalouzien. p. 474, l. 8 à fin. poſt characterem pone: *Sjuki*, vulgo *Koeſo &c.* p. 476, ante lin. 1, pone: 及亥 *Kenkoo, vulgò.* p. 480, l. 15, pro ſiugulas, *ſingulas.* p. 486, l. 18, pro noſtrum, *noſtrûm.* p. 487, l. 7 à fine, pro abudat, *abundat.* p. 502, l. 9 à fin. pro omnium, *omni.* p. 511, l. 10, pro acutiſſiimis, *acutiſſimis.* p. 520, l. 5 à fine, pro perſimlem, *perſimilem.* p. 570, l. 2, pro aliii, *alii.* p. 580, l. 16. pro vipero, *viperâ.* p. 608, corrigatur numerus paginæ. p. 614, l. 11 à fin. pro ſundi, *fundi.* p. 646, l. 7, à fin. pro denno, *denuo.* p. 649, l. 13 à fin. pro erodandantur, *erodantur.* p. 671, l. 11, in marg. pone: *Venti ardentes.* p. 706, lin. 10 à fin. pro irnptionem, *irruptionem.* p. 735, l. 3, à fin. pro dlverſorium, *diverſorium.* p. 773, l. 6, pro petioſam, *pretioſam.* p. 780 in fine, pro lignum, *cujus.* p. 879, l. 19, ante Naatsme, pone: 棗 *Soo, vulgo.* ibid. lin. 20, poſt voc. magnitudine, adde: *per maturitatem croceo.* pag. 791, lin. 3, pro charactere 樘 ſubſtitue: 㯃. p. 827, lin. 8, pro foiio, *folio.* p. 833, l. 6 à fin. pro obſonis, *obſoniis.* p. 848. l. 4 à fin. pro celeblis, *celebris.* p. 853, l. 5 à fin. pro ſtamibus, *ſtaminibus.* p. 859, l. 4 à fin. pro Antirhini, *Antirrhini.*

rhini. p. 861, l. 10, pro in scriptis, *inscriptis.* p. 876, l. 3 pro charactere mutilo substituatur integrior 腸雞. p. 817, l. 1, pro charactere 樨 substitue: 椎. pag. 844, l. 8 à fin. post voc. rubro, adde: *Pomi nostratis, calyce quinque labiis rotundis in herbeo rubentibus, staminibusque incarnatis plurimis* (20, 30) *decorato, in fructum carnosum excrescente.* pag. 868, l. 2. pro incurvâ & cylindraceâ, *incurva & cylindracea.* ibid. lin. 3. pro scatente, *scatens.* pag. 886, lin. 16. pro quòd, *qua.* ibid. post verticillum, adde: *sive nolam.* In Indice post voc. O Ren, pro 447, *474.*

